

OPIS
JUGOSLAVENSKIH NOVACA

OD
PROF. SIME LJUBIĆA.

U ZAGREBU.

1875.

OPIS

JUGOSLAVENSKIH NOVACA

OD

PROF. SIME LJUBIĆA,

RAVNATELJA NARODNOGA ZEMALJSKOGA MUZEJA I KNJIŽNICE U ZAGREBU, IZSLUŽEN. ČUVARA C. K. ARKEOL. MUZEJA U SPLJETU, PRAVOGA ČLANA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI U ZAGREBU, DOPISUJUĆEGA ČLANA BEČKOGA POVJERENSTVA ZA IZTRAŽIVANJE I UZDRŽAVANJE STARIH AUSTRIJSKIH SPOMENIKA U BEČU, ARKEOLOGIČKOGA ZAVODA U RIMU, SRBSKOGA UČENOGA DRUŽTVA U BIOGRADU I T. D.

Sa 20 u njeđu urezanih tabla i dvie slike na dvocezu.

IZDANJE UMNOŽENO.

U ZAGREBU 1875.

ARTISTIČKO-TIPOGRAFIČKI ZAVOD DRAGUTINA ALBRECHTA.

Izdano pomoću

Njegove Svjetlosti Milana kneza srbskoga

Sl. carske akademije znanosti u Beču

(Pisac si pridržava pravo na prevod po postojećih propisih.)

USPOMENI

DANA 19 LISTOPADA 1874

NA KOI JE

SVEUČILIŠTE FRANJE JOSIPA I

U ZAGREBU

SVEČANO OTVORENO

SLAVI

NJEGOVA SJAJNOGA ZAČETNIKA

TE

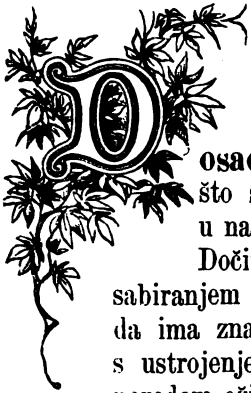
CIELOGA HRVATSKOGA NARODA

POSVEĆUJE

P I S A C.

U V O D.

osadašnja literatura jugosl. numismatike podosta je siromašna, a to navlastito s uzroka, što su se jugosl. narodi do sada odveć malo starali za sakupljanje svojih starina, i što nije bilo u nas do tu skoro takovih zavoda, koji su se o tom po svom osobitom zvanju pobrinuti morali.

Dočim kod drugih naroda vidimo navlastito visoko plemstvo s nekom osobitom pobožnosti zabavljeno sabiranjem starinskih svetinja, da si s njimi svoje palače i perivoje ukrase i proslave, tomu u nas jedva da ima znatnoga primjera. Prvi se priličan korak i na ovom polju jugosl. kulture učinio nema puno s ustrojenjem spljetskoga, zagrebačkoga, biogradskoga i zadarskoga muzeja; koji zavodi, skoro samim narodom oživotvoreni i većom stranom sveudilj uzdržani i obogaćeni, sada su kao hramovi, gdje se svetinje naše prošlosti marljivo prikupljaju, svestrano proučavaju, znanstveno priređuju, i svakomu na očigled izlažu, da jih motri i iz njih crpi život naših pradjedova, njihov umjetan i uman domah, te u obće kulturno dosadašnje stanje u našoj zemlji.

Ako se u nas do tu skoro malo u obće marilo za pobiranje starina, nije čuda što se i malo do sada o njih učenomu svijetu priobćilo. A to navlastito stoji u koliko se tiče jugosl. numismatike. Ova je struka bila do nekoliko godina prije sasvim kod nas zanemarena, te ono malo, što se od prije obradilo, tuđji su nam ne naši obavili.

Prvi, koi stavi do znanja učenomu svijetu, da su i Jugoslaveni za srednjega doba imali svojih vlastitih novaca, biaše slavno poznati **Karlo du Fresne** u svom dielu *Historia Byzantina (Lutetiae Parisiorum 1680)*. Na str. 230 dade on otiskati jedan novac Uroša I. Velikoga; nego mu se slika glede veličine razlikuje od svih do sada poznatih Uroševih novaca; s čega se može za stalno držati, da je pravu obsežnost onoga novca znatno pomnožio, i tim svoju radnju nedostatnom učinio.

Za Du Fresneom dolazi **Anselm Bandurić** (1671—1743), rodnom dubrovčanin, veliki starinar u svoje vrijeme, koi je iznova na svjetlo iznio pomenuti Du Fresneov novac u svom ogromnom dielu *Numismata imperatorum romanorum a Trajano Decio ad Paleologos (Lutetiae Parisiorum 1718. II. 769. 772)*; nego neopazi njegove umjetne veličine, i veoma je nesrećan bio u njegovu razjasnjenju. Na pr. lasno je mogao viditi u napisu S. STEFAN — VROSIVS — REX, da tu nema govora o caru nego o kralju, naime da je to novac Uroša I Velikoga; a on ga dopita caru Urošu sinu Dušanovu.

Poslie Bandurića dolazi **Jerko Fr. Zanetti**, mletačanin, za ono doba duboki poznavalac italijanske numismatike, sa svojom razpravom: *De nummis regum Mysiae seu Rasciae ad venetos typos percussis commentariolum (Venetiis 1750)*, pretiskanom i. g. u dielu *Argelati Collect. dissert. de monetis Italiae (Mediolani 1750. P. III)*. O srbskih novcih, koje je u toj knjžici opisao, veli ovako: *quinque nunc primum e scriniolo nostro exhibemus nos; equidem plures ad hunc diem nobis inciderunt in manus, sed ab edendis abstinuimus*, jer kaže, svi kraljevi srbski zovu se *Stephanus* ili *Urosius*, te se neda iz tih novaca, *parum admodum inter sese discrepantibus*, razaznati, komu se pripisati moraju. Primjećuje napokon, da je ono pet srbskih, koji se medju sobom upravo razlikuju, sravnio sa mletačkimi, te na temelju toga sravnjivanja srbske označio. Akoprem mu je malena radnja, mane su dosta znatne, najviše zato, što nije ni malo poznavao naše poviesti. Novac Stjepana Dragutina pripisao je Stjepanu Prvovienčanomu, a tim je sve svoje nasljednike do nas na krivi put svratio. Drugi novac istoga Stjepana Dragutina, pomenutomu sasvim sličan, nezna komu da dosudi: *summa hic difficultas suboritur, cui potius adtribuas; nos nullum ferre iudicium ausi lectoribus nostris, harum rerum peritis, libenter pronunciantum relinquimus*. Novac Uroša I Vel. dopita Milutinu. Na str. 19 govori o novcu kralja Konstantina, i daje ga Konstantinu sinu Milutinovu (?). Vidit će se dalje, da je to novac Konstantina Dejanova. Zanetti nam je pako prvi iznio novac Karla Roberta, na kom je neki magjarski spisatelj snovao ovislost srbske od magjarske krune s toga samo, što nalikuje na ondašnje srbske; no ovi su potekli od mletačkih, a mletački od bizantinskih. Zanetti veli o njem, da ga je sam imao i nekome prijatelju poklonio, i da su ga nekogi dopitali Karlu Martelu, *sed stulte admodum*, jer da je kovan bio prigodom, kada se Karlo Robert u Stolnom Biogradu na ugar.-hrv. priestol vjenčao. Njegova pako površnost najbolje sjaje u opisanju sljedećega novca, koi po njem spada na Dušana; STEPNOS. RASIE :7: B. T. REX;

te čita: *Stephanus Rasciae et Bulgariae totius rex*, dočim se čitati ima: *Stephanus Hostoja Rascie et Bosne totius rex*. Ova se pogrješka uvuče kašnje u sve druge ovakove spise, te Ostoja, nemilo okradjen, nedobi više siela u hramu jugoslavenske numismatike. Uz ono pet svojih priložio je Zanetti i novac prije izdan po Du Fresneu i Banduriću, ali ga glede veličine stegnuo u prirodne granice.

U pomenutoj Argelatijevoj sbirci (*Pars I. 92. Tab. LXXXII*) nalazi se razpravica slavnoga **Lud. Ant. Muratoria** s naslovom: *De moneta. Dissertatio*, u kojoj su naslikana i opisana dva novca dubrovačka, dva slavonska i jedan Uroša I Vel., ovaj kao novac Stjep. Uroša Milutina; takodjer jedan sastavak **Lirutia** s naslovom: *Dissertazione sopra le monete del Friuli (Pars III. 167. Tab. IV. 70)*, u kojoj se isto opisuje novac Uroša I, i po Muratoriu daje Milutinu.

U isto doba, kad se je Zanetti bavio jošte jugosl. numismatikom, drugi jedan mletački arkeolog, vrijedni starešina **Bernardo Nani**, koji napisao djelo *De duobus imperatorum Russiae nummis (Venetiis 1750. — Editio altera monetis ac documentis adhuc ineditis aucta, ibid. 1752)*. Ova je knjižica sasvim riedka, mi smo ipak imali za porabu oba izdanja. Luczenbacher ju rabio, ali vidio nije. Dr. Šafařík govori o njoj po Luczenbacheru¹. Svojeručni rukopis Naniev nalazio se u Rimu kod komendatora Petra Erk. Visconti, ali ga Legati prepisao, i taj se prepis, koji smo mi rabili, danas čuva u gradskom muzeju Correr u Mletcih. Na jednom iztisku drugoga izdanja, koji smo vidili u istom Correrovu muzeju, sam Nani na okrajcih stavi nekoliko bilježaka; a Brunacci, koji ga je kanio na novo izdati, doda na umetnutih bijelih listovih jošte nekoliko svojih. Imena sastavitelja nema ni u prvom ni u drugom izdanju. — Uz prvo izdanje od 21 strane priložena je jedna tabla sa pet slika jugosl. novaca, o kojih se u razpravi govori, a to su: novac kotorski Stjepana Dušana cara srbskoga (*V u drugom izdanju*), novac kralja Konstantina (*II. u drug. izdanju*), novac bosans. kralja Ostoje caru Stjepanu pripisan (*IV. u dr. izdanju*), novac kotorski Uroša cara srbskoga (*VI. u dr. izdanju*), i novac mjedeni kotorski (*VII. u dr. izdanju*). — Uz drugo pomnoženo izdanje od 63 strane na koncu su dodane dvije tablice. Prva ima 17 slika, a druga šest. Na I. tablici prvi je novac Milutinov, jedini naznačen kao zlatan, bez dvojbe samo pozlaćen, a u tekstu o njem nema ni riečce; drugi spada na kralja Konstantina; treći na Milutina; četvrti na cara Stjepana (pravo na bosan. Ostoju); peti na istoga cara Stjepana, ali u Kotoru kovan; šesti na cara Uroša, u Kotoru kovan; a ostalo jedanaest svi su kotorski (*jedan za kotorske samostalnosti a ostali za mletačke vlade kovani*). Na II pako tablici vide se naslikana dva pečata srbska, zatim tri zl. dukata načelnika jerusolimskoga reda po mlet. tipu kovana, i napokon srebr. novac Hrvoje vojvode spljetskoga.

Flamin Korner, i ovaj starešina mletački, u svom dielu *Catarus Dalmatiae civitas (Patavii 1759)* na str. 10 navadja slike od 14 kotorskih novaca, i to *ex eruditissimo opusculo deductum, quod paucis ab hinc annis vulgavit amplissimus senator Bernardus Nanius*. Na tablici nalaze se tri novca kovana u Kotoru za jugosl. vladaoce; prvi je Stjepana Ostoje bosan. kralja (*4 na I. tablici Nanievoj*), drugi Stjepana Dušana kao srbskoga cara (*5 na I. tablici Nan.*), a treći njegova sina cara Uroša (*6 na I. tablici Nan.*). Ostali su pako svi kotorski kao kod Nania, jedan kovan za samostalnoga vladanja, a ostali poslie g. 1420, i spadaju na mlet. knezove, koji su od te godine u naprieda Kotorom upravljali.

Fr. J. Joachim u svom dielu: *Neueröff. Münzkab. (Nürnb. 1761. I Th. 329)* izdao je jedan novac Stjep. Dragutina sa slikom po matici tada u Kempelenovoj sbirci u Požunu, a daje ga pogriješno Stjep. Radoslavu.

U knjizi *Catalogus Nummorum Hungariae ac Transilvaniae instituti nationalis Széchényiani; III partes cum tabulis aeneis N. 107 et appendice (Pestini 1807. Pars III. 44)* navedeno je trinaest jugoslavenskih novaca peštanskoga muzeja sa osam slika na tabli VII, nego tako pogriješno, da se uprav nemože gore. Novce Uroša I ovdje (*br. 7. 8*) daje pravomu vladaoču, a (*br. 11*) sasvim isti novac, Stjepanu Milutinu. Novci Stjepana Dragutina bili bi djelomice (*br. 3—5*) Stjepana Prvovjenčanoga a djelomice njegovi (*br. 9. 10*). Novac Milutina (*br. 6*) pripisuje Urošu I, a one Stjepana Dušana kao kralja Stjepanu Nemanji (*br. 1. 2*).

J. Appel u svom *Repertorium zur Münzkunde d. Mittelalters u. d. neuern Zeit (Pest u. Wien 1820—29. II. Bd. II. Abtheil. 798—800)* iznio je na svjetlo prvi bugarski novac, s primietbom ipak *eine noch unangezeigte seltene Münze*, ali ga pripisao Stjepanu I Nemanjiću, dočim je Asiena I. bugarskoga cara. Primećuje još osam srbskih novaca, no jedva je jednoga, Dragutinova, pogodio; dva Uroša I daje Milutinu, tri Dragutinova Urošu I, jedan Dragutinov i jedan Stjep. Uroša Dečanskoga Stjepanu Prvovjenčanomu.

Dimitrije Davidović, prvi srbin, koji se sjetio i ove svoje domaće slave, u svom *Забавнику* za g. 1821 u Beču izdanu iznio na sviet tri srbska novca, naime Stjep. Uroša Dečanskoga (dajući ga despotu Gjur-gju Brankoviću), Stjepana Dušana i Vukašina, te priloži pečatnicu despotice Angjeline.

¹ Po Solariću (*str. 63*) Nani bio bi opisao ne samo naše novce srebrne i mjedene, nego i zlatne; bili bi izobraženi na dvije tablice, na prvij naime 17 komada zlatnih, srebrnih i bakrenih, a na drugoj tri komada i dva zlatna pečata. Nego se glede zlatnih novaca ljuto prevario.

Joan Raić u svojoj *ICTOPIA PАЗНЬИХЪ СЛАВЕНСКИХЪ НАРОДОВЪ* (u *Beču 1823. část. III. str. 168*) objelodanio je dva novca despota Gjorgja Brankovića iz sбирke g. Pavla Festetića podosta neizpravno.

Šestnaest srbskih novaca ima u Србскомъ Лѣтопису за g. 1826 (*svez. III*), većom stranom prikazanih po maticah bečkoga i peštanskoga muzeja ali nepodpuno, nego se i ovdje u opisu dopituje Milutinu novac Dragutinov, a Milutinu Urošu I, i td.

Sve do sada spomenute izdavatelje jugoslavenskih novaca daleko je za sobom ostavio rodом njemac a po jeziku, u kom je pisao, magjar **Ivan Luczenbacher** svojim dielom *A' Szerb zsupánok, királyok, és czárok' pénzei (Budán 1843)*, to jest srbskih župana, kraljeva i careva novci, u kom je na svjetlo iznio 43 novca jugoslavenska. Pisao je dakle u jeziku književnomu svietu odveć malo poznatom, te nije čuda, što je ta radnja i samim Jugoslavenom, kojih se ponajviše tiče, ostala mal ne nepoznata. Luczenbacher je zato pohvale vriedan, što je prvi sveo u njeki znanstveni red sve poznato mu numismatičko gradivo; ali opet zaslužuje ukor zato, što se nije strogo držao znanstvene zadaće, nego prešao na političko polje, trudeć se dokazati po novcih njeku odvislost jugosl. naroda od magjarskoga; dočim upravo, kao što dobro opazuje Šafařík, ovi jasno i sjajno zasvjedočuju protivno. Uza to kritika mu je sasvim loša; a skoro sve, što o našoj povjesti primećuje, netemeljito je ili navlaš izkrivljeno. Toga radi i što nepozna je ni najmanje naše prošlosti i našega jezika, zabasao je vele često i u koliko se tiče same numismatičke znanosti. Novce cara bugarskoga Asiena I daje Vuku, drugomu sinu Stjepana Nemanje; Dragutinove Stjepanu Prvovjenčanu; Vladislavove bratu mu Radoslavu; opet Dragutinove otcu mu Urošu I. ili bratu Milutinu, a ovo zato samo, da po cvietcih od krina na njih urezanih pokriepi bajku o Karlu Robertu predobitelju tobož Srbije; Dušanov knezu Lazaru. Obično krivo čita napise, na pr. VROSIV S STEFAN REX, miesto S STEFAN — VROSIV(s) — REX i td. Novčarska pismena, koja se vele često prikazuju na naših novcih, tako samovoljno tumači, da upravo postaje smiešnim; tako na pr. P—R mu je *princeps* ili *principatus Rasciae*; C—N. *Stefan Nemanic* i td. — Kritika o Luczenbacherovu djelu nalazi se u srbskom Nar. listu (*g. 1843 br. 42*) od Alek. Stojackovića, više politička nego znanstvena, jer i u Stojackovića nedostajase numism. znanja. Dr. Šafařík misli (*Glas. III. 176*), da se je Luczenbacher služio rukopisnim dielom prof. Veszerle, koje, za tisak nedogotovljeno, leži u peštanskom muzeju.

Od prof. **Jos. Veszerle** imamo tiskom izdane i prilično dobro na dvie table prikazane slike jugoslav. novaca njemu poznatih, i koje je valjda u rukopisu opisane ostavio. Nacrtana su 4 novca bugarska, 38 srbskih i 8 bosanskih.

Sada nam dolazi na red katalog **Leop. Welzla von Wellenheima** (*Wien 1845. II. Band II. Abth. 564—567*), koi jedva da zaslužuje uspomenu.

Za Welzlom sledi **I. v. Reichel**, čuvar c. muzeja u Petrogradu, koi svojom kiticom od 22 novca na svjetlo iznešenom u dielcu: *Serbiens alte Münzen (St. Petersburg 1848)*, preštampanu iz II knjige velikoga diela *Memoiren der allerhöchst bestätigten Gesellschaft für Archaeologie und Numismatik zu St. Petersburg, 1848. str. 242*), ponješto je pomnožio jugosl. numismatiku. Ali Reichel u tumačenju tih novaca jedva da je gdjgdje upravo pogodio. O zlatnom novcu Vladimirovu imati ćemo prilike kasnije probesjediti. Što se drugih tiče, Reichel novce cara Stjepana Dušana daje dielomice Stjepanu Prvovjenčanu a dielomice Radoslavu; Vladislavove Urošu Milutinu, Dušanove Dragutinu, Dragutinove Milutinu, Uroša I Dečanskomu, Milutinove caru Urošu, Balsićev Gjorgju (m. Grguru) sinu Gjorgja Brankovića, Gjorgja Brankovića njegovu sinu Stjepanu, i novac Vuka Brankovića Ivanu sinu Stjepana Gjorgjevića. Tu dakle začinke do sitosti. — Istom je stazom stupao, kada je sliedeće godine izdavao još drugih 19 novaca jugoslavenskih u svom sastavku *Beiträge zur Münzkunde der südlichen Völker (Mémoires de la société d' Archéologie et de Numismatique de St. Pétersbourg par B. de Koehne 1849. VII. 154)*.

Mogli bismo još ovdje uz Reichelove smiešice pomenuti i one člančice, koje je mal da ne po istom kalupu izdao **F. Schweitzer** u svom listu *Notizie peregrine di numismatica e d' archeologia (šest svezaka izdano u Trstu od g 1851—1862)*; ali će nam biti prigode u naprieda, da se s njim poblizje upoznamo.

Za jugosl. numismatiku pomolila se liepa doba stoprv izdavanjem *Glasnika* onda društva srbske slovesnosti sada učenoga društva u Biogradu. Tada naš vrli starinar **Dr. Janko Šafařík** pohiti, da po mogućnosti sve blago jugosl. numismatike pokupi, prouči, znanstveno priredi, razsvietli i ocieni; tom namjerom vlastito, da ne samo pouči narod o važnosti starih damaćih novaca kao mal ne jedinih nam ostavših spomenika nekadašnjega sjaja, i da ga uputi na sačuvanje i sakupljanje njihovo, te i da u isto doba pripomogne razvoju numismatičke znanosti u obće, nego i da pokaže, koliko ovo vrelo vriedi kao pripomoć za razjasnjenje jugoslavenske poviesti, koja mal da ne isto tako do tada zapušćena, bila si već našla nekoliko njegovatelja o tom radećih, da ju k onomu stepenu, do koga se je u novije doba ova znanost kod drugih naroda podigla,

*

upute. Šafařík je sbilja u Glasnicah III, V, VI, VII, VIII, IX sve dotadanje numismatičko jugosl. blago velikim doista naporom tjelesnim i duševnim srećno sakupio i na svjetlo, onako sustavno i znanstveno, kao što mu moguće bilo, iznio; jer mu radnja nije sva namah iz pera potekla, no kako bi šta novoga pobrao, tako bi i pridodavao. Čega radi ni njegovo djelo nepredočuje nam sve na svom mjestu, te se može samo označiti kao obilno gradivo za dalnju sustavnu osnovu znanstvenoga djela. Ali i to gradivo treba da oprezno rabiš, ako ćeš da izbjegneš nedostatkom, kojih nešto malo i tu ima, a potekli su jedino s toga, što se Šafařík nije uvijek dosta na domaću poviest obazirao, i što se odveć u Luczenbachera i Reichela pouzdavao. U ostalom sam Šafařík o tom gradivu piše ovako: *Што се тиче опредѣљивања стары' србски' новаца, я самъ при многима по моме увереню одступіо одъ мнѣнія свію други' писателя, приписиваюћи често новаць другоме краљу, него што су га пре мене приписивали писатели; при чемъ самъ се највише управљати морао по подобности нѣовой са новцыма сусѣдна до нѣи места у реду заузимаюћима „еръ се новцы новцыма најболѣ изясняваю“ вели Госп. Милошъ Светићъ (у Лѣтописима г. 1826 стр. 196. св. VII). При некимъ новцыма, премда сумнителнима, држао самъ се други' писателя; другима после мене, а може быти и мени (а тако и би) доцније докъ јошъ више новаца видимъ, остае поправити оно, у чему самъ погрѣшио (Glas. III. 197).* Šafařík je u gori pomenutih Glasnicah izdao 14 bugarskih novaca, 192 srbska i 18 bosanskih, te od svih pridodao sliku, a još jih je nekoliko uzagred napomenuo ili na kratko označio.

Poslie Šafaříka opet se pomoli poznati nam već J. Luczenbacher, no sada ne samo radnjom nego i prezimenom magjarskim, naime: **János Érdy**: *A Boszna és Szerb régi Érmek; Budán 1857.* Ova druga radnja Luczenbacherova ne samo što je bogatija od prve, jer donosi opise od 76 srbskih i 17 bosanskih novaca, nego je i vrjednija, pošto je ovdje mnogo toga izpravio i na pravo mjesto sveo, a koje gdje i nešto pametno izpustio. Izostalo je jamačno dosta mana, no ipak treba mu priznati i liepih zasluga, pošto je pravo dopitao Dragutinu njeke novce, koji su se od prije davali Milutinu; prvi je oduzeo Dušanu jednu cielu vrst novaca, i dao ju ne bez razloga Stjepanu Ostoji bosanskomu kralju, i td.

U isto doba **Dr. Egger** u svojim *Wiener Numismatische Monatshefte* od g. 1866 i kašnje na svjetlo je iznio uz kratke opise dosta slika jugoslav. novaca; te uz sve mane, koje ponajviše polaze s krupna nepoznanja naše prošlosti, njegova je zasluga, što se sada počela bar ponjesto bolje cijeniti u Njemačkoj važnost naše jugosl. numismatike.

Ovo je skoro sve, što se je do danas uradilo u koliko se tiče jugosl. numismatike. Iz ovog pregleda jasno se vidi, da se je u obradivanju ove struke, navlastito s prva, jako posrtalo; da se je dočnije dosta svjetla pomolilo ponajviše neumornim radom našega Dr. J. Šafaříka, no da se je ipak još dosta daleko zaostalo od sustavno obradjenoga diela. U obće malo se pazilo na točnost i podpunost opisa, na težinu i veličinu novca, slabo se odveć sravnjivanje uvažavalo, a još manje na našu povest obzira imalo.

Novi izvori za jugosl. numismatiku. — Sve do sada navedeno numismat. blago, tiskom izdato, koliko smo mislili, da nam može od koristi biti, pomnjivo smo proučili, izerpili i za ovo naše djelo upotriebili. Ali se naša skrb na to poglavito obraćala, da udje u trag i upotriebe nove, do sada nepoznate izvore za jugosl. numismatiku, koji bi podobni bili udariti čvršći temelj ovoj znanosti u nas; te možemo bez oklievanja kazati, da plod toga našega truda daleko je naše nade nadmašio. Našli smo Maecenata, koji su nam jugosl. novce svojih sbirka veledušno u Zagreb za porabu poslali, a drugi su nam otiske svojih i tuđjih novaca pravili i sa dotičnom težinom blagodarno ovamo odpremali; kojim budi ovdje na tom odličnom daru najiskrenija hvala; sami smo pako posjetili one muzeje i privatne sбирke, gdje smo mislili, da leži takova blaga jošte netaknuta ili neizcerpljena.

Ovdje nam je najprije spomenuti njegovu jasnost **kneza od Montenuovo** u Beču, koi nam u Zagreb posla za porabu sve jugosl. novce svoje ogromne i radi riedkostih veoma važne numis. sбирke, naime 26 bugarskih, 286 srbskih i 62 bosanska.

Dr. Janko šafařík, senator i predsjednik učenoga društva u Biogradu, ne samo što nam veledušjem, komu nema para, ustupio pripomoć sviet. kneza srbskoga za tiskanje ovoga djela, njemu namienjena, nego nam pruži za porabu oko 80 slika i sve svoje numism. bilježke oštrom pažnjom i neutrudljivom pomnjom sakupljene; te njegovom osobitom brigom i onom **prof. Stojana Novakovića**, čuvara nar. drž. muzeja i knjižnice u Biogradu dobili smo otiske od 2145 novaca, lanjske godine obretenih na Kosovom polju, a nalazećih se u ondješnjem muzeju, i od nekotjih, koji se čuvaju u bogatoj sбирki Njegove svietlosti **kneza Milana**.

Gosp. **Ignjat Dobóczy**, poznati numismatik u Pešti, ustupi nam dobrohotno za porabu veoma važne jugosl. novce svoje sбирke, naime 80 bugarskih, 80 srbskih i 13 bosanskih; isto tako g. **Stjep. Ilija Ver-**

ković, vrijedni starinar u Serezu, 1 bugarski i 50 srbskih; g. **Vilelm Trinks** iz Praga 9 srbskih, 1 bosanski; g. **Grga zulić** u Kotoru 4 srbska i 4 bosanska i td.

Otisaka za porabu dobili smo od g. **P. Simona N. Antoniana** jermen. župnika u Novom Sadu 17 od bugarskih i 22 od srbskih novaca iz njegove num. sбирke; od **Dr. Arnolda Luschina** sveuč. prof. u Gradcu 14 od jugosl. novaca nalazećih se u njegovoj te u sбирkah vojvode Windisch-Grätza, gradačkoga i ljubljanskoga muzeja; od **prof. Glavinića**, ravnatelja c. k. muzeja u Spljetu 5 od bugarskih, 9 od srbskih i 3 od bosanskih novaca iz c. numis. kabineta u Berlinu i td.

Sami smo napokon otiske uzeli, te izmirili i proučili novce, koji se danas čuvaju:

U c. k. numis. kabinetu u Beču — 8 bugarskih, 97 srbskih i 15 bosanskih.

U zem. muzeju u Pešti — 3 bugarska, 108 srbskih i 9 bosanskih.

U nar. drž. muzeju u Biogradu — 29 bugarskih, 483 srbska i 29 bosanskih.

U zem. muzeju u Zagrebu — 7 bugarskih, 130 srbskih i 79 bosanskih.

U sbirci preusv. g. biskupa Strosmajera u Djakovu — 2 bugarska i 26 srbskih.

„ učen. društva u Biogradu — 4 bugarska i 64 srbska.

„ biogradske čitaonice — 21 srbski i 1 bosanski.

„ g. Dra. Eggera u Beču — 7 bugarskih, 15 srbskih i 6 bosanskih.

„ g. savjet. Ignjata Simića u Zagrebu — 1 bugarski, 19 srbskih i 6 bosanskih.

„ c. k. gimnazije kod Schottena u Beču — 4 bugarska, 35 srbskih i 7 bosanskih.

„ knjižnice Marciane u Mletih — 12 srbskih i 3 bosanska.

„ gradskoga muzeja Correr u Mletih — 2 srbska, 7 bosanskih.

„ gradskoga muzeja Bottacin u Padovi — 7 srbskih i 5 bosanskih.

„ g. savjet. Rešetara u Dubrovniku — 9 srbskih i 10 bosanskih.

„ g. Piacere u Trstu — 5 srbskih i 2 bosanska.

„ g. Pavla Schulla u Novom Sadu — 4 srbska.

„ g. Neuhausera u Zagrebu — 6 srbskih i 1 bosanski; i još koje gdje po koi novac, a sami smo si nabavili 3 bugarska, 65 srbskih i 2 bosanska.

Kako se vidi poveći dio naše nove gradje potekao je iz sakrovišta lanjske godine otkrivena na Kosovom polju u staroj Srbiji od nekotih Arnauta, koji su jih medju sobom podielili. Nezna se pravo, koliko jih s prva na broju bilo; ali se može za stalno primiti, da jih se našlo na kupu preko 4000 komada. Dr. Janko Šafařík nepočasi časa obavijestiti nas o tom nalazu, primjećujući, da su Arnauti jedan dio tih novaca s jednim pečatom medj istimi nadjenim ustupiti morali prizrenskomu valiji; da su neki Srbi donieli iz stare Srbije u Biograd svietlomu knezu **Milanu** na dar oko 1000 komada, i da jih je svietli knez prebogato nadario; te nadalje, da su neki gradjani iz Prizrena nakupili oko 2100 komada od one hrpe i poslali vis. vladi u Biograd, da jih za nar. muzej nabavi; što se i učinilo po savjetu istoga učenjaka. Kako je već rečeno, mi smo sve ove novce biogr. muzeja, te i njekoje iz kneževe sбирke u ovom djelu opisali po otiscih na stanjolu dogotovljenih trudom g. Miletića pomoćnika kod istoga muzeja, koi pobilježili i njihovu težinu. Jedan mali dio toga sakrovišta prodje pako u Crnogoru, gdje jih srećnim slučajem Dr. V. Bogišić za male novce nabavi. O tom nas obavješćuje ГЛАС ЦРНОГОРЦА (1873 br. 14), po kom doznajemo, da jih ima u Bogišića 301 komad, naime 274 cara Stjep. Dušana, 1 vjerojatno cara Uroša, 18 Vukašinovih, 4 Lazara, i još 4 nepoznata. Mi otih novaca vidili nismo, no ipak iz one kratke obavijesti *Glasa Crnogorca* vidi se jazno, da u tom odjelku kosovskoga blaga nema valjda ni jednoga novca nam nepoznata. Što pako Glasov izvjestitelj bulazni, da u toj Bogišićevoj hrpici „ima mnogo više komada srbskih novaca, negoli ih je u svem ujedno do sada poznatim i opisanim zbir-kama i javnim i privatnim“ nema temelja, kako sjajno dokazuje ono, što smo o srbskih novcih malo prije pobilježili.

Pregled, koi ovdje prilazemo, u stanju je, da točno uputi o obilnosti materijala, na kom je naša radnja osnovana. Iz njega se vidi, da je u ovom djelu opisano 4699 novaca jugoslavenskih, naime 224 bugarska (1 zlatni, 211 srebrnih i 12 mjedenih), 4118 srbskih (1 zlatni, 4103 srebrna i 14 mjedenih), i 357 bosanskih (svi srebrni). U tekstu uz opis pojedinoga novca ne samo smo pobilježili, gdje se sada taj novac nalazi, ili tko ga je na svjetlo izdao, nego smo od svih nam poznatih naznačili težinu u gramih i veličinu ili modul po Mionnetovoj škali. U Pregledu pako naveli smo samo najmanju i najveću težinu, te najmanji i najveći modul, kako se prikazuju u svih novcih pojedinoga, u čije su ime kovani, i gdje se pojedine vrsti; a obzirom na stanje novca, naime jeda li slabo ili dobro sačuvan, i na razmjerje, u kom se slabiji sa dobro sačuvanimi nalaze, udarili smo srednju njihovu težinu i modul. Na pr. ono 131 komad srebrnih groša Asiena I cara bugar. od nas izmjerenih u težini uzlaze od 0,90 do 1,80 grama. Opazili smo, da skoro svi novci do težine 1,30 gr. više manje vremenom su se izkvarili. Mi dakle za groše Asiena I uzeli smo kao srednju težinu 1,50 gr., pošto smo od 1,30 do 1,50 gr. našli 48 komada, a 43 od 1,50 do 1,80 gr. Tako i glede modula.

P R E G L E D

svih novaca opisanih u ovom djelu; od koga su i koliko jih od svakoga i ukupno; njihova kovina, težina i modul.

U čije su ime kovani	Broj opisanih			Težina zlatnih novaca u gramih	Modul zlatnih novaca po Mionnetu	Težina srebrnih i bakrenih novaca u gramih			Modul srebrnih i bakrenih novaca po Mionnetu			Težina poznata od komada	Modul poznat od komada	Novci nadjeni god. 1873 na Kosovu	Ukupno novaca			
	po matici	po slici iz matice i po otisecima na stanjolu	po do sada izdanim knjigah			teče		srednja	teče		srednji				zlatnih	srebrnih	bakrenih	
						od	do		od	do								
Bugarski novci.																		
Vladimir Borišević (885—888)			1		5 1/2											1		
Simeon Veliki (888—927)	1		1					1,45	5	5 1/3	5 1/4	1	2					2
Asien I (1186—1196) <i>Groši</i>	129	6	5			0,90	1,80	1,50	4	6	5	131	140					140
<i>Polugroši</i>	2					0,61	0,70	0,65	3	3 1/2	3 1/4	2	2					2
<i>Bakreni</i>	7					0,64	1,27	1,0	4	4 2/3	4 1/4	7	7					7
Petar II (1196—1201)	1							1,10			5	1	1					1
Joan Asien II (1218—1241)	7	1	1			1,21	1,58	1,50	4 2/3	5 1/2	5	7	8					9
Mihail II Asien (1245—1258)	2	2	1			1,36	1,972	1,60	4 2/3	5	5	4	5					5
Svetoslav (oko 1294—1322)	7	1	6			1,35	1,60	1,50	4 1/2	5 2/3	5	7	13					14
Mihail III (1323—1330)	4	1				1,49	1,62	1,50	5 1/2	6	5 3/4	4	5					5
Joan Sracimir (1371—1397) <i>Groši</i>	15	3	1			0,55	1,25	1,10	4	4 2/3	4 1/2	15	19					19
<i>Polugroši</i>	2					0,61	0,65	0,63	3 1/2	4	3 3/4	2	2					2
Joan Šisman (1371—1395) <i>Polugroši</i>	9	1	1			0,45	0,62	0,55	2 2/3	3 1/2	3	9	11					11
Neizviestni razne dobe	6											6	6					1
Srbski novci.																		
Vladislav I (1234—1241)	37	1	9			1,60	2,36	2,0	4 1/2	6	5 1/3	38	46					47
Stjepan Uroš I (1241—1272) <i>Groši</i>	303	5	39			1,17	2,515	2,0	4	6	5	302	339					347
<i>Bakreni</i>	1							2,41			5 1/3	1	1					1
Stjepan Dragutin Srijemski (1272—1316) <i>Groši</i>	260	4	50			1,105	2,29	1,70	4 1/2	5 1/4	5	263	306					314
<i>Bakreni</i>	6					1,12	2,92	1,40	4 1/2	5 3/4	5	6	6					6
Stjepan Uroš II Milutin (1275—1321)	32		28			1,61	2,27	2,0	4 1/2	5 1/4	5	36	57					60
Vladislav II (1316—1323)	1							1,97			5 1/2	1	1					1
Stjepan Uroš III Dečanski (1321—1331)	37		13			1,63	2,425	2,0	5	6	5 1/2	38	41					50
Stjepan Dušan kao kralj (1331—1346)	204	1	30			0,965	2,22	1,55	4	5 1/4	5	206	231					235
Stjepan Dušan kao car (1346—1355)																		
A. Latinski napis <i>Groši</i>	71	6	4			0,82	1,83	1,25	4	5 1/3	5	72	81					81
B. Srbski napis. Vrsta I. <i>Groši</i>	75		6			0,88	1,81	1,35	4 1/2	6	5	73	79	25				81
Vrsta II. <i>Polugroši</i>		261				0,36	0,82	0,55	3	3 1/2	3 1/4	261	261					261
Vrsta III. <i>Groši i polugroši</i>	62	826	1			0,32	1,47	0,85	2 1/2	5	3 1/2	887	889	825				889
Vrsta IV. <i>Polugroši</i>		640				0,25	0,80	0,45	2	3 1/2	3	640	640	640				640
Vrsta V. <i>Groši</i>	1							1,12			4	1	1					1
Vrsta VI. <i>Groši</i>	41	105	4			0,98	1,79	1,35	4 1/4	5 1/4	5	144	149	103				150
Vrsta VII. <i>Groši</i>	35	5	3			1,26	1,56	1,40	4 1/4	5 1/2	5	40	43	5				43
C. Kotorski novci Dušanovi	16		6			1,445	1,99	1,75	4 1/2	5	5	16	20					22
Stjepan Uroš car (1355—1367)																		
A. Latinski napis. Vrsta I. a) <i>Groši</i>	3		1			1,40	1,75	1,55	5	5	5	4	4					4
b) <i>Polugroši</i>		6				0,60	0,80	0,70	3 1/2	4	3 3/4	5	6	5				6
Vrsta II. <i>Polugroši</i>		29				0,33	0,86	0,55	3	3 2/3	3	29	29	29				29
B. Srbski napis u predku a latinski u zadku. Vrsta I. <i>Groši</i>	62	4	3			0,72	1,35	1,15	4	5	4 1/3	67	68	1				69
Vrsta II. <i>Groši</i>	24		1			0,80	1,32	1,10	4	5	5	25	25					25
C. Srbski napis u predku i u zadku <i>Groši</i>	3	1		1,35	5 1/4	1,08	1,35	1,10	4 1/2	5	4 2/3	4	4			1		3
D. Srbski napis samo u predku. Vrsta I. <i>Groši</i>	1							0,91			4 2/3	1	1					1
Vrsta II. <i>Polugroši</i>		34				0,30	0,99	0,55	2 1/2	3 1/2	3	34	34	34				34
Vrsta III. <i>Groši</i>	17	3	2			0,873	1,29	1,05	4	4 2/3	4 1/4	21	22					22
E. Kotorski novci Uroševi. <i>Groši</i>	12		3			1,315	1,59	1,45	4 1/2	5	5	12	15					15
<i>Bakreni</i>	4	1	1			1,74	2,20	2,0	4 1/4	5 1/3	4 2/3	5	6					6
Vukašin (1368—1471)	65	113	2			0,73	1,34	1,10	4	5 1/4	4 1/2	178	180	110				180
Marko Vukašinović (Kraljević) (1371 do 1394)	5	1	1			0,76	1,17	1,0	3 1/2	4	3 3/4	5	7					4
Andrijaš Vukašinović (oko 1389—1394)	2	1	1			0,615	0,62	0,62	3 1/4	4	3 3/4	2	4					7
Iznos	1572	2062	225									3623	3818	2039	2	3832	25	

U čije su ime kovani	Broj opisanih			Težina zlatnih novaca u gramih	Modul zlatnih novaca po Mionnetu	Težina srebrnih i bakrenih novaca u gramih			Modul srebrnih i bakrenih novaca po Mionnetu			Težina poznata od komada	Modul poznat od komada	Novci nadijeni god. 1873 na Kosovu	Ukupno novaca			
	po matičici	po slici iz matice i po otisih na stanjolu	po do sada izdanim knjigah			teče		srednja	teče		srednji				zlatnih	srebrnih	bakrenih	
						od	do		od	od								
Prenos	1572	2062	225
Lazar (1371—1389) Vrsta I. Groši ..	33	52	4	.	.	0,80	1,315	1,0	3	5	4	3623	3818	2039	2	3832	25	
Vrsta II. a. b. c. Groši	8	.	1	.	.	0,75	1,33	1,0	3 ² / ₃	4	3 ³ / ₄	82	88	47	.	89	.	
<i>d. Polugroši</i>	2	.	1	.	.	0,43	0,665	0,55	2 ¹ / ₂	2 ² / ₃	2 ² / ₃	3	3	.	.	3	.	
Vrsta III. a. Groši	3	0,703	1,065	0,86	3 ¹ / ₂	4	3 ³ / ₄	3	3	.	.	3	.	
<i>b. c. Polugroši</i>	7	0,43	0,71	0,55	2	3 ¹ / ₃	3	7	7	.	.	7	.	
Vrsta IV. Groši	1	.	2	.	.	1,005	1,08	1,0	4	4	4	2	3	.	.	3	.	
Vrsta V. Groši	1	21	.	.	.	0,70	1,17	0,95	4	4 ¹ / ₃	4	22	22	21	.	22	.	
<i>Bakren</i>	1	0,755	.	.	3 ² / ₃	1	1	.	.	.	1	
Stjepan Lazarević (1389—1427)																		
Vrsta I. Polugroši	5	2	.	.	.	0,36	0,45	0,40	2	2 ² / ₃	2 ¹ / ₂	5	7	.	.	7	.	
Vrsta II. a. Polugroš	1	0,55	.	.	2 ¹ / ₄	1	1	.	.	1	.	
<i>b. Groš</i>	1	1,30	.	.	5	1	1	.	.	1	.	
Vrsta III. a. Polugroši	2	.	.	.	0,38	0,52	0,45	1 ³ / ₄	2	2	2	2	.	.	2	.	
<i>b. c. d. e. Groši</i>	21	1	4	.	.	0,50	1,305	1,0	3 ¹ / ₂	5	4	24	26	.	.	26	.	
Vrsta IV. Groši	4	1	.	.	.	0,67	1,39	1,0	5 ³ / ₄	4 ¹ / ₄	4	4	5	.	.	5	.	
Vrsta V. Groš	1	1,0	.	.	4	1	1	.	.	1	.	
Vrsta VI. Groši	8	0,77	1,14	1,0	3 ¹ / ₂	4 ¹ / ₂	4	8	8	.	.	8	.	
Vrsta VII. Groši	1	1	1,0	3 ¹ / ₂	4	4	1	2	.	.	2	.	
Vrsta VIII. Polugroši	1	1	0,365	1 ¹ / ₃	2 ² / ₃	2 ¹ / ₃	1	2	.	.	2	.	
Vrsta IX. Polugroš	1	0,37	.	.	2 ¹ / ₂	1	1	.	.	1	.	
Vuk Branković (1389—1398)	13	5	3	.	.	0,435	0,80	0,65	2	3 ² / ₃	3	17	21	.	.	21	.	
Gjorgj Branković (1427—1456)	126	6	18	.	.	0,15	1,40	1,0 *	1	5	4	126	150	.	.	150	.	
Lazar Gjorgjević (1457—8)	1	0,71	.	.	3 ¹ / ₂	1	1	.	.	1	.	
Stjepan Gjorgjević (1458—1476) <i>polugroši</i>	13	5	1	.	.	0,31	0,52	0,40	2 ¹ / ₃	4 ¹ / ₂	2 ¹ / ₂	17	19	.	.	19	.	
Gjorgj II Sracimirović (1385—1404)	1	9	.	.	.	0,60	1,10	1,0	3 ¹ / ₂	5	4	10	10	8	.	10	.	
Balša III (1404—1421)	18	3	6	.	.	0,60	1,48	1,0	3 ³ / ₄	5	4 ¹ / ₂	21	27	.	.	27	.	
Joan Oliver (oko 1341—1363)	4	4	.	.	.	0,88	1,165	1,05	4 ¹ / ₄	5	4 ³ / ₄	6	8	.	.	8	.	
Kostantin (oko 1377—1401)	3	.	1	.	.	1,01	1,10	1,05	4	4 ¹ / ₂	4 ¹ / ₄	3	4	.	.	4	.	
Nikola Altomanović (oko 1364—74)	13	.	.	.	0,40	1,18	1,0	4	4	4	13	13	13	.	13	.	
Župan Ropa (oko 1380)	2	1	.	.	.	0,77	0,81	0,80	3	4	3 ¹ / ₂	2	3	.	.	3	.	
Župan Rig (oko 1390) <i>polugroš</i>	1	0,56	.	.	2 ³ / ₄	1	1	.	.	1	.	
Jakov (oko 1400) <i>polugroš</i>	1	2 ¹ / ₃	1	1	.	.	1	.	
Dmitar (oko 1390)	2	0,81	0,82	0,82	3 ¹ / ₂	3 ² / ₄	3 ¹ / ₂	2	2	.	.	2	.	
Župan Branko (oko 1370)	1	4 ² / ₃	1	1	.	.	1	.	
Vlatko (oko 1380) <i>polugroši</i>	2	.	.	.	0,50	0,59	0,55	2 ² / ₃	3	3	2	2	.	.	2	.	
Prizren (oko 1380) <i>polugroši</i>	1	1	.	.	.	0,38	0,57	0,50	1 ³ / ₄	2 ¹ / ₄	2	2	2	.	.	2	.	
Skoplje (oko 1380) <i>polugroš</i>	1	0,60	.	.	2 ¹ / ₂	1	1	.	.	1	.	
Stezan (oko 1380) <i>polugroš</i>	1	0,50	.	.	2 ¹ / ₃	1	1	.	.	1	.	
Neizviestni	17	2	4	7	.	23	.	
Bosanski novci.																		
Stjepan I Kotromanić (oko 1290—1313) ..	7	1	1	.	.	1,40	1,91	1,60	4	5 ¹ / ₄	4 ¹ / ₂	8	9	.	.	9	.	
Pavao Subić (1283—1312) i Mladin II (1302—22)	1	3	.	.	.	1,52	2,05	1,80	5	5 ¹ / ₂	5	2	4	.	.	4	.	
Stjepan II Kotromanić (1322—54)	22	1	4	.	.	0,90	2,20	1,60	3 ³ / ₄	5 ¹ / ₄	4 ¹ / ₂	22	27	.	.	27	.	
Stjepan Tvrdko I kao ban (1354—76) ..	19	3	3	.	.	1,215	2,04	1,60	4	5 ¹ / ₂	5	21	24	.	.	25	.	
Stjepan Tvrdko I kao kralj (1376—91).																		
<i>Groši</i>	20	2	8	.	.	1,35	2,87	1,90	5 ¹ / ₄	7 ¹ / ₄	6 ¹ / ₂	2	28	.	.	30	.	
<i>Polugroši</i>	9	.	1	.	.	0,85	1,65	1,0	4	4 ¹ / ₂	4 ¹ / ₃	9	10	.	.	10	.	
<i>Bakreni</i>	16	.	3	.	.	0,46	1,05	0,80	3 ¹ / ₂	4 ¹ / ₄	4	15	19	.	.	19	.	
Stjepan Ostoja (1398—1404, 1408—18) ..	48	3	10	.	.	1,05	2,20	1,40	4 ² / ₃	5 ¹ / ₃	5	50	59	.	.	61	.	
Stjepan Tvrdko II Tvrdković (1404—8, 1415—43)	4	.	4	.	.	0,83	1,32	1,10	4 ¹ / ₄	5	4 ¹ / ₂	5	5	.	.	8	.	
Stjepan Tomaš (1443—1461)																		
Vrsta I. II. Groši	12	1	5	.	.	0,83	1,25	1,15	4	5	4 ² / ₃	12	17	.	.	18	.	
Vrsta III. IV. Polugroši	6	.	1	.	.	0,44	0,75	0,55	3 ¹ / ₃	3 ³ / ₄	3 ¹ / ₂	6	6	.	.	7	.	
Vrsta V. Groši	4	.	2	.	.	1,45	1,80	1,60	6	6 ¹ / ₂	6	4	5	.	.	6	.	
Vrsta VI. VII. Groši	9	.	4	.	.	0,91	1,115	1,0	2 ² / ₃	4	3	9	13	.	.	13	.	
Stjepan Tomašević (1461—63) <i>Groši</i> ..	41	1	.	.	.	0,81	1,22	1,0	3 ³ / ₄	4 ¹ / ₂	4	42	42	.	.	42	.	
<i>Polugroši</i>	3	.	1	.	.	0,49	0,64	0,55	2 ³ / ₄	3	3	3	4	.	.	4	.	
Nikola Ujлак Iločki (1471—77) <i>polugroši</i>	1	.	3	0,58	3 ¹ / ₂	4 ¹ / ₂	3 ¹ / ₂	1	3	.	.	4	.	
Hrvoja bos. vojv. knez Spljetski 1403—15)																		
<i>Groši</i>	39	.	17	.	.	1,18	1,85	1,50	4 ³ / ₄	6 ¹ / ₄	5 ¹ / ₂	32	54	.	.	56	.	
<i>Polugroši</i>	3	.	6	.	.	0,64	0,78	0,70	4	4 ¹ / ₂	4 ¹ / ₄	3	9	.	.	9	.	
<i>Maljušni</i>	1	.	4	0,39	2 ¹ / ₂	3	2 ³ / ₄	1	4	.	.	5	.	
Ukupno	2139	2212	348	4272	4619	2135	2	4671	26	

* Tolika razlika u težini u ovih novcih, da se ovdje označiti neda.

Vrsti novaca, i po kom su sustavu ovi kovani. — Prvi obret jugosl. novaca stoji još danas mal ne tamnom maglom zastrt. U starih naših spomenicima badava ćeš tražiti i najmanjega traga tomu obretu. Prvi novci, koji nam se prikazuju izviestnoga doba, jesu bugarski, cara Asiena I (1186—96), pošto oni braće Vladimira i Simeona Boriševića za sada, dok jim se drugova nenadje, imaju se za neizviestne smatrati. Po našem mnienju Vladislav I (1234—41) bi začetnikom srbske numismatike (*v. str. 29—32*); te novci, koje smo ovom srbs. vladaocu pripisali, bili bi najstariji srbski. Medju bosanskimi po nas najstariji su oni bana Stjepana I Kotromanića (1290—1313 *v. str. 199*). Prije ovih vladara u naših spomenicima označuju se obično izplate, danci i globe u proizvodih (*v. str. 30 i 196*). Samo u riedko spominje se novac, a to tudji, navlastito bizantinski, jer do konca XII vieka naše su zemlje ili podložne bile iztočnomu carstvu, ili su se s njim u najtjesnijih odnošajih nalazile. Izprava bugarskih, srbskih i bosanskih žalibože nemamo toliko, da po njih to naše mnienje uztvrdimo: ali nam u tom veliku pripomoć pružiti mogu hrvatske. U ovih (*Kukuljević Codex diplom do konca XI. vieka*) spominju se zlatni *solidi* (37, 41, 111, 112 i td.), *solidi aurei* (139), *solidi mancosi* (37), *solidi Romanorum* (156, 157, 168), *solidi Romanati* (187) ili samo *Romanati* (135, 158, 160 i td.), *aureus* (183), *marcosi aurei* (39), *auri pondera* (119), *Byzantini* (152). Dolazi i srebrn novac pod naslovom *argenteus*, na pr. *pro I solido et I argenteum* (170, 172 i td.). Globe su pako označene sa librami, na pr. *solvat centum libras auri* (43, 132, 140, 162) ili *auri obrizi libras quinque* (99), ili *XI libras argenteas* (45). Porphyrogenitus (*de Admin. Imp. c. 30. str. 147*) piše, da su primorski gradovi dalmatinski za cara Vasilija plaćali susjednim vladarom hrvatskim i srbskim danak, naime τὸ μὲν χίστρον ἢ Ἀσπλάκτος νομισματα ἢ, τὸ χίστρον τὸ Τετραγγύριον νομισματα ἢ i td. Kulin bosanski ban obvezuje se g. 1203 papin. poklissaru pod globom od 1000 maraka, da neće više trpiti Patarence u svojoj oblasti (*v. str. 196*). Uz ove novce i vrijednosti moglo je biti i sitnijih bizantinskih, arapskih i italijanskih novaca, ali ni tih nije jamačno bilo toliko na broju, da se potrebi nutrnjega prometa zadovolji.

Medju jugoslavenskim državama Bugarska dakle prva očiti potrebu svoga domaćega novca. Po nje primjeru do mala prihvati se istoga posla i Srbska, a za ovom se nešto kašnje pavela i Bosna. Da vidimo sada, kako su se imenovali novci kovani od tih jugosl. država, u koliko su do danas poznati, i po kom su se novčanom sustavu pravili.

Kao što su mal ne svi drugi vladaoci srednjega vieka započeli kovanjem srebrnih novaca, tako su i jugosl. Uzmemo li na ogled sve do sada poznate srebrne novce jugoslavenske, lasno ćemo se osvjedočiti, da se po težini i modulu daju skupiti pod tri razna imena ili vrsti, naime groši, polugroši i maljušni ili četvrtaci.

Groši u starih naših spomenicima latinski dolaze pod imenom *denarii* na prosto, *denarii grossi*, ili samo *grossi*. U povelji cara bugar. Aleksandra od g. 1352 (*List. III. 247*) spominju se *grossi*, u što se veli: *per peso di perperi cento paghino grossi quattro, per raozzadego per mezza C. grossi 3*. U srbskih spomenicima dolaze uvijek pod naslovom ДИНАРЪ (*Mikl. 565, 99 i td.*); imamo dapače to ime i na srbskom novcu Vuka Brankovića čisto izraženo ВЪЛКОВЪ ДИНАРЪНА (*v. str. 171*), a Vukove novce nazivlje korčulanski zakonik *grossi Balse vel Volch* (*v. str. 170*). Isti srbski spomenici označuju dubrovačke groše na prosto imenom ДИНАРИ (*Mikl. 222. 464 i td.*). U zakoniku dubrovačkom od g. 1272 imamo *denarios grossos octo* (*Lib. I c. 8*), i *dant ei grossos duos* (*Lib. I. c. 27*). Tako i u drugih zakonicih naših primorskih gradova. Filip de Diversis (1440) spominje groše kao najveći ondašnji srebrni dubrovački novac. Dne 19 srp. 1521 bi odlučeno u dubr. vieću *de faciendo cudi monetam raguseam illius magnitudinis, forme et fincie, cujus sunt grossi Ragusei veteres (Liber Croceus)*; vjerojatno tada zadnji put, jer se malo kašnje prikazuju tako zvani *grossetti*, a ob onih nema više govora.

Polugroši, o kojih nema uspomene u naših starih spomenicima, po nas prikazuju se kod Bugara već za Asiena I. Mi smo dva sr. Asienova novca, u tipu sasvim slična Asienovim grošem, polugroši imenovali i sbog njihove znatno pomanje težine i užega modula nego li su u groših (*v. str. 14*). S istih razloga za polugroše smo uzeli dva novca cara Joana Sracimira (*v. str. 25*); a za polugroše smatramo sve novce cara Joana Šismana (*v. str. 26*). Ostali bugarski sr. novci svi su po nas groši. — U srbskih sr. novcih do Stjep. Dušana kao cara nema razlike, te su svi jamačno groši. Što se tiče polugroša srbskih kašnjega doba već smo u *Pregledu* na svom miestu označili po prilici, koji se novci od Dušana cara u naprieda smatrati mogu za groše a koji za polugroše; ali, kako ćemo kašnje vidjeti, kadkada u istih suvrstih uz množinu komada tako postupno napreduje težina od najmanje do najveće, da nestaje svakoga temelja, po kom bi se moglo za stalno izreći, ovi su groši a oni su polugroši. Ovo se može samo nagadjati, te po prilici udariti medjaš, koji bi jih razstavljati imao. — U bosanskih novcih polugroši očituju se malo docnije nego u Srbiji, za Tvrdka I kao kralja, suvremenika Sracimira i Šismana bugar. careva, te ovdje se prikazuju u pravilnijem razmjerju sa do-

tičnimi groši (v. str. 211). Akoprem su tipom sasvim slični Tvrdkovim grošem, na manje stegnuti likovi, slabija težina i uži modul za polugroše jih proglašuju. Iz istih uzroka treba primiti za polugroše njeke novce Stjepana Tomaša, opisane u III. i IV. vrsti njegovih novaca (v. str. 225), i njegova sina Stjepana (v. str. 228); a takovi su bez dvojbe novci Nikole Ujlaka (v. str. 230), i nekog Hrvoje vel. vojvode bos. i duke spljetskoga (v. str. 234). — Polugroše istim tipom groša kovali su i Mletčani već za Lovra Teupula (1268 do 1275). Imamo jedan takav u zem. muzeju, nego je probušen i izlizan, te jedva teži 0,78 gr. Padovan i Cecchetti (*Som. della num. ven. Venezia 1866. 12*) tvrde, da je ovaj polugroš težio 21 gran (1,55 gram.). Polugroš pod imenom *mezzanino* počeo se kovati u Mletciah za Fr. Dandula (1329—39). Jedan krasno sačuvan, izmedj više drugih u našem muzeju od toga dužda, teži 1,23 gr. U Dubrovniku počeli su se kovati *mezzanini* ili polugroši stoprv uslied zaključka dubrov. vieća od 21 stud. 1370. Šest njih opisanih od prof. Nor. Dechanta (*Num. Zeitsch. Wien 1870*) teže od 0,77 do 0,20, a dva u našem muzeju 0,563—0,49.

Maljušnika ili četvrtaka bugarskih, u koliko znamo, nije do danas ni jednoga na svjetlo došlo. Medju nadjenimi na Kosovu novci cara Dušana i drugih docnijih srbs. vladara ima komada s odveć nizkom težinom i kratkim modulom, tako da napram drugim istoga načina ne samo nemogu se uzeti za groše, nego ni za polugroše, te prije za četvrtake. Ali, kako smo malo prije opazili za polugroše, tu mnogo smeta, da se i ovdje točno opredieli medjaš medju polugroši i maljušnici. U suvrsti pako c) vrste VIII novaca despota Gjorgja Brankovića nalaze se dva komada s težinom 0,15 i 0,23 gram. i s modulom 1 za oba (v. str. 177). Ovi nemogu biti drugo nego četvrtine povećih Gjorgjevih novaca. Medju bosanskimi novci kao maljušnici mogu se uzeti jedino nekog novci Hrvojini (v. str. 235), jer njihova težina i modul napram njegovim grošem i polugrošem za takove jih proglašuju. Bez dvojbe jih je Hrvoja udesio po težini i vrijednosti tadašnjih mletačkih soldina, koji se s njegovimi u svem osim u tipu mal ne točno slažu. Mlet. vieće 7 list. 1399 zaključki, da se kuju soldini tako, da 4 idu na groš (*Capitolare delle Brocche*).

Vjerojatno je, da su Bugari a za njimi Srbi, kada su počeli svoje srebrne novce kovati, sliedili suvremeni novčani sustav bizantinski. Susjedstvo te i tadašnji politički i trgovački odnošaji morali su jih na to dovesti. Poznato je pako, da se je onaj sustav u Bizantiju do propasti ovoga grada (1453) nekoliko puta mienjao ili izpravljao. Već pod Dioklecijanom (od g. 292) iz temelja se preokrenuo bio dotadašnji rimski novčani sustav, pošto bi tada odredjeno, da se iz jedne litre srebra kuje 96 denara (*argentei minutuli* ili samo *argentei*, u težini od 3,41 gr. V. Mommsen. *Gesch. des Röm. Münzwes 785*), te dotično 192 kvinara. Nego nješto kašnje, valjda još za Konstantina I., ovaj sustav tako se preobrazi, da se iz litre srebra počelo kovati 72 komada nazvana *miliaresije* (tako rečene, jer su vrijedile 1/100 litre zlata), svaka težka 4,55 gr. Za Konstancija II pako i Juliana izadjoše na vidjelo prvi put tako zvane srebr. *siliquae*, od kojih 144 u litri, u težini od 2,27 gr. svaka, te i polu-*siliquae*, od kojih 288 u litri, a u težini od 1,13 gram. svaka; tako da su dvie *siliquae* vrijedile jednu *miliaresiju*, a 24 *siliquae* ili 48 polu-*siliquae* činilo je jedan zlatni solid ili 1/72,8 litre zlata. Heraclius promieni g. 615 taj sustav, te dade kovati od litre srebra 48 *miliaresija*, svaka težka 6,82 gr. (12 = 1 solid) i dotične polutine, naime 96 komada nazvanih *zespātiava*, od kojih je svaki težio 3,36 gr. Ovaj sustav potraja i nadalje; nego piše Sabatier (*I. 61*), da poslie Lava III *il devient fort difficile d' établir une classification bien précise de la valeur ou des dénominations de la monnaie d' argent, dont au reste on ne trouve que peu de spécimens, comparativement à l'abondance de la monnaie d' or. Quoiqu' il existe entre ces diverses pièces d' argent d' assez grandes différences, soit dans le poids, soit dans le module, il est pourtant assez probable, que toutes ces monnaies étaient désignées sous le nom commun de keration, dont vingt-quatre avaient la valeur d' un sou d' or.* I sbilja u opisu sr. novaca kašnjega bizantin. doba Sabatier neoznačuje jih više, kao što s prva, poimence.

Uzamsi dakle to, da se već s prva u jugoslavenstvu počelo kovati po sustavu bizantinskom, groši, koji nam se najprvo prikazuju u jugosl. numismatici, i koji su u nas i nadalje ostali kao najtežji novac srebrni, nebi mogli biti drugo van keratije bizantinske, koje su s prva težile 3,36 gr., ali s vremenom sve više u težini padati imale. Groši cara bugar. Asiena I, Petra i Asiena II, te Vladislava I srbs. kralja mogli bi se dakle uzeti dotično vremenu za keratije bizantinske. Nego pošto i poslie Heraclijeva sustava dolaze kadkada novci znatno manji od keratija, te se mal ne sasvim sudaraju sa *siliquami* Konstancija II, kao što su na pr. sr. novci samoga Lava III, vjerojatnije je, da su prvi jugosl. novci kovani bili po *siliquah*¹.

Medjutim buduć Mletčani pomoću krstaške vojske predobili Carigrad (1204), i vjerojatno godinu prije po svom duždu Enriku Dandulu u Moreji dali kovati po kalupu ondašnjih bizantinskih novaca svoje matapanie ili

¹ Dva sr. novca u našem muzeju, jedan Lava III (716—741) probušen i malko obrubljen a pozlaćen, drugi Mihaila VII (1071—78) dobro sačuvan, teže svaki 1,75 gram.

groše, ovi se na kratko pomnože i po celom istoku raznesu isto onako, kao što se je ondje sve više dizala i širila njihova oblast i trgovina, a to je moralo doći na štetu bizantinskih sr. novaca, kojih se valjda za to od sada i odveć malo kovalo. te su i danas veoma riedki. Ovo će biti bez dvojbe povelu Mihaila II Asiena bug. cara, da dade kovati svoje groše po načinu mletačkih, a isto tako srbs. vladare Uroša I i Stj. Dragutina. Razmirica, koja se g. 1382 razvi medju Mletčani i Dragutinom sbog slabije kovine i težine srbskih groša, povede srbski dvor, da se poniešto odaleči od tipa mletačkoga; no ipak sledilo se u Srbiji kovati groše, i to od sada čistijom kovinom i ponješto većom težinom, da ovi uslied one razmirice izgublenu vjeresiju na novo steku. Tako i začetnik bosanske numismatike Stjepan I Kotromanović prilagodi u težini svoje mletačkim grošem, jer mu u dalm. primorju, gdje su Mletčani onda gospodovali, bjaše skela za izvoz i uvoz. U tom Magjare jamačno sledio nije, jer onda takovih novaca nisu ni imali.

I sbilja težina bugarskih groša, koji su vremenom više manje slabili, izkazuje se skoro jednaka, naime od 1,45 do 1,65 gram. tja do Sracimira (1371); tako i srbskih od 1,60 do 2,0 gr. do Stjepana Dušana kao cara (1346); a isto tako i bosanskih od 1,60 do 1,90 gr. do smrti Tvrdka I (1391). Iste su težine i najstariji groši dubrovački, najprvo kovani oko g. 1326, još kada je dubr. občina pripoznavala mletačku vlast. Od te vrsti u našem muzeju teže 1,85 gr. — 1,82—1,77—1,75—1,71 i td., a po prof. Nor. Dechantu u razpravi o dubr. novcih (*Num. Zeitschrift. Wien 1870. str. 121*) teže 1,78—1,71—1,67 i td. Niti se mlet. groši mnogo od ovih po težini razlikuju. Evo je od nekoliko njih nalazećih se u našem muzeju a dobro sačuvanih. Groši Petra Ziani (1205—29) 2,05 gr.; Jakova Teupolo (1229—49) 2,15—2,06; Rain. Zeno (1253—68) 2,07—2,05—1,91; Lovr. Teupolo (1268—75) 2,04—1,65; Jak. Kontarini (1275—80) 2,06—2,03; Iv. Dandolo (1280—89) 2,15—1,78; Petra Gradenico (1289—1311) 2,18—2,15—2,02—2,0—1,90; Ivana Soranzo (1312—28) 2,20—2,12—2,05—1,99—1,82; Fr. Dandolo (1329—39) 2,07—2,05; And. Kontarini (1368—82) 1,90¹.

Ono što smo do sada rekli o groših valja i za polugroše i maljušnike, pošto su ovi samo upravni die-
lovi samoga groša, njegove polutine ili četvrtine.

Poslie gori označenoga doba nalazimo da težina kao što u bizantinskih tako i u jugoslavenskih sve više pada. U bugarskih već za Joana Sracimira (1371—97) nalazimo težinu za groše medj 1,10 gr. i 1,20; a skoro isto tako u srbskih od Stjep. Dušana kao cara i u bosanskih od Ostoje, te u naprieda postupno postaje sve manja. Tako po prilici teže u Dubrovniku: 1,18 gr. — 1,11—1,10—1,05 (*Nor. Dechant. l c*); u Mletcih za Ant. Venerio (1382—1400) 1,79—1,76—1,70, za Mih. Steno (1400—13) 1,78—1,74—1,67—1,39, za Fr. Foscari (1423—57) 1,40—1,30—1,20—1,11—0,97; u Kotoru za Ljudevita I ugar.-hrv. kralja 1,61—1,35—1,20 (*u našem muzeju. v. Dušanove i Uroševe str. 139. 150*); i u Skadru za prve mlet. vlade (1396) 1,06—1,0—0,95 (*u našem muzeju*)². Nego oto padanje u težini za srbske novce navlastito nedogadja se uvijek postupno i pravilno; ovdje se dapače očituju takove nepravilnosti glede težine i modula, koje se nedaju nikako svesti na ma koju upravnu stazu. I te nepravilnosti ne samo se izkazuju u raznih vrstih novaca, nego upravo u podrazdiobah samih suvrsti; te to ne toliko u novcih sačuvanih kroz vjekove amo tamo po jugoslavenstvu te kvaru izloženih, koliko u novcih lanjske godine nadjenih na Kosovom polju, o kojih se može reći za stalno, da su zakopani bili pri koncu XIV vieka, vjerojatno u oči kosovske bitke (1389), te da su od onih mnogo bolje sačuvani.

Da to što jasnije dokažemo, uzeti ćemo podrazdiobe od jedne suvrsti vrsti III novaca Stjep. Dušana kao cara (*v. str. 116*); ograničujući se u tom samo na novce polazeće iz kosovskoga sakrovišta. Tu vrstu III (*spasitelj sjedi — car i carica stoje*) razdielili smo na tri suvrsti, a od ovih druga glasi ovako: *u zadku*

¹ Da se kašnje u Bosni smatrao dubrovački i mletački novac u vriednosti ravan domaćem pokazuju same bosanske izprave. Kralj Ostoja piše u povelji 2 trav. 1404 Mletčanom izručenoj, da će naložiti, ako nebude kovao svojih novaca, *quod moneta dicti domini ducis et comunis Venetiarum occurrat per totum nostrum regnum, sicut occurrat ad presens moneta Ragusiensis*. Tako mal ne istimi rieči izrazuju se Tvrdko II u povelji od 15 trav. 1422 (*v. str. 224*) i Stjep. Tomaš u povelji od 15 trav. 1444 (*v. str. 224*); Stjepan Tomašević pako 25 stud. 1461 dozvoli Dubrovniku, **ДА НИХЪ ДИМАРИ ДВЕРОВАУЦИ ХОДЕ СЛОБОДИНО И ДА СЕ СПРАТЕ ПО НАШЕМЪ РЪСАГЪ, ДА СЛОБОДИНО НИМЪ ТРЪГЮИ НИМЪ ТРЪГОВЦИ ИЛИ ВСАКИ УЛОВЪХЪ КЪКО Е ПРЪКО БИЛО ЗА ПРЪВЕ ГОСПОДЕ КРАЛЕВЪ БОСАМСКИХЪ** (*Mikl. 491*).

² Mislimo, da nije ovdje neumiestno spoznati se i za težinom suvremenih novaca kovanih od vojvoda moldavskih i vlaških, s kojimi su jugosl. vladari često sreću i nesreću dielili i u tiesnom se odnošaju nalazili. O tih novcih izdao je tu skoro g. Dim. Aleks. Sturdza velevažnu razpravu pod naslovom *Uebersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Romaniens* (*Num. Zeitschrift. Wien 1874. str. 44*). Po Sturdei sr. novci Petra *Muskata* vojvode *Moldavskoga* (1374—90) težili bi 1,125 gr. — 1,05—1,04—0,997—0,99—0,95—0,91—0,895—0,88—0,83—0,82—0,79—0,74; jedan *Stjepana I* (1390—99) 0,79 gr.; a oni *Aleksandra* Dobroga (1401—33) 1,70—1,564—1,45—1,443—1,36—1,29—0,805—0,80—0,756—0,75—0,45—0,40. Ovi zadnji po težini bili bi trovrstni. — Novci pako *Vlada I Bassarabe* vojvode *Vlaškoga* (1360—73) težili bi 0,86 gr. i 0,765; *Mircea I* (1383—1418) cirilskim pismom, te po Sturdzi *besonders interessant durch ihre grosse Aehnlichkeit mit den bulgarischen Münzen*, 0,50—0,49—0,40; *Mircea II* (1419—20) cirilskim pismom 0,50—0,43—0,32; i *Vlada II Drakula* (1431—45) cirilskim pismom 0,568—0,535. Na ovih zadnjih napis **† Ю ВЛАДИСЛА ВОИВОД ГНВ**. Glede ГНВ veli Sturdza, da Г znači *gospodar*, a НВ da je br. 52 (zadnji ulomak g. 6852 = 1344). Po nas ГН — *gospodin*, В — *vlaški*.

po sriedi na motki dvostruki krst. Sada smo opet ovu suvrst drugu razlučili na pet raznih struka, od kojih prva ima sljedeći naslov: bez pismena do prijestola u predku. Nego da sve više omejšimo različenosti u ovih Dušanovih novcih, od ovih pet na novo smo podielili prvu struku na troje, te na prve dvie grane α), β), ove zadnje djelbe, koje broje 671 kosov. novac, obraćamo našu pažnju.

α) Bez pismena do osienke u predku. Iz Kosova 249 kom. β) Sa napisom do osienke u predku. Iz Kosova 420 kom.

α)				β)					
Težina	od	do	Komada	Mod.	Težina	od	do	Komada	Mod.
0,50	0,60	0,50	6.	$2\frac{2}{3}$	0,32	0,40	0,50	139.	$2\frac{2}{3}$
0,60	0,70	0,60	19.	$3\frac{1}{4}$	0,40	0,50	0,60	114.	$3\frac{1}{4}$
0,70	0,80	0,70	47.	$3\frac{1}{2}$	0,50	0,60	0,70	65.	$3\frac{1}{2}$
0,80	0,90	0,80	64.	$3\frac{2}{3}$	0,60	0,70	0,80	32.	$3\frac{2}{3}$
0,90	1,0	0,90	56.	$4\frac{1}{2}$	0,70	0,80	0,90	32.	$4\frac{1}{2}$
1,0	1,10	1,0	22.	$4\frac{2}{3}$	0,80	0,90	1,0	9.	$4\frac{2}{3}$
1,10	1,20	1,10	14.	$5\frac{1}{4}$	0,90	1,0	1,10	6.	$5\frac{1}{4}$
1,20	1,30	1,20	13.	$5\frac{1}{2}$	1,0	1,10	1,20	6.	$5\frac{1}{2}$
1,30	1,40	1,30	1.	$6\frac{1}{4}$	1,10	1,20	1,30	3.	$6\frac{1}{4}$
1,43		1,43	1.	$6\frac{1}{2}$	1,20	1,30	1,40	2.	$6\frac{1}{2}$
					1,30	1,40		2.	

U prvij grani ove zadnje djelbe težina napreduje postupno s brojem komada; počima sa 0,42 gr., doziže medju 0,80 i 1,0 gr. razmiernu većinu članova, te zatim napreduje s postupnim umaljivanjem članova tja do 1,43 gr., t. j. do mal ne četverogube težine napram najmanjoj od 0,42 gr. Isto se tako i modul proteže od $2\frac{2}{3}$ do $4\frac{1}{2}$ skoro dvostruko; te ovdje se vidi jošte modul 4 isto za najveću težinu (1,43 gr.) kao i za najmanju (0,46); tako slabačnu težinu od 0,72 sa najvećim modulom $4\frac{1}{2}$, dočim 0,80 stoji sa modulom jedva 3; nalazimo takodjer 0,42 sa modulom $2\frac{2}{3}$, 0,45 sa modulom 3, 0,46 sa modulom 4 i td. U drugoj pako grani težina silazi još više, naime do 0,32 gr.; razmjerna težina stajala bi veoma niže nego u prvij, t. j. medj 0,50 i 0,60; modul isto od $2\frac{2}{3}$ uzohodi do $4\frac{1}{2}$; a nalazimo i ovdje 1,40 sa modulom $4\frac{1}{4}$, dočim 0,60 s modulom još većim $4\frac{1}{3}$, te modul 4 se sdružuje sa 0,64 i 1,20, modul 3 sa 0,32 i 0,77 i td.

Navesti ćemo jošte jedan primjer znatnih nepravilnosti u težini i u modulu, koje se pokazuju u novcih despota Gjorgja Brankovića, koji nepolaze iz kosovskoga sakrovišta. Ondje u vrsti V (v. str. 175) nalazimo jedan novac težinom 0,55 gr. a drugi 1,02 gr., oba ipak modulom $2\frac{1}{2}$. U VIII pako vrsti a u prvij suvrsti α) od 13 komada srednja se težina kreće oko 0,90 gr. sa modulom 4; u drugoj b) od 12 komada težina mal ne ostaje ista, nego modul teče od 2 do skoro 3; u trećoj pako c) od 8 komada, 7 prelazi težinu 1,0, najteži iznosi 1,20 s modulom $2\frac{3}{4}$, ostali su pako s modulom 3, a dva komada napokon teže 0,15—0,23, oba s modulom 1.

Još nam je napomenuti jednu vrst srebrnih novaca, koju naši stari spomenici nazivlju *aspri*, ali za koje se nije jošte izreklo, da su ti i ti komadi ovo ime nosili. Aspra ($\alpha\sigma\pi\rho\nu$) najprvo se spominje kao pravi domaći novac za Bugarsku. U povelji, koju g. 1352 izruči car bugarski Aleksandro Mletčanom za ujamčenje njihovih slobočina u Bugarskoj (*Listine IV. 247*), kaže se, da će plaćati *per peso de mercantie per canter aspri 1\frac{1}{4}*; a pošto se tu imenuju jošte perperi i groši kao carinarske izplate za važnije stvari, iz toga se vidi, da su aspre bile sitniji novac od onih. Ovo potvrdjuje i razjasnjuje bilježka mlet. konsula u Varni, istodobno postavljena na istoj Aleksandrovoj povelji, u što ju slao u Mletke: *vi ricordo, che lo perpero de Varna è kar. 16\frac{2}{3}*, e val grossi 6 aspri 5; e perperò val grossi 8. 2 (*Cod. Cicogna: 6*, t. j. aspri) *grossi uno* (t. j. val). Groš dakle bi bio vriedio tada u Bugarskoj 6 aspra. Takove aspre morale su po tom biti odveć sitni novac. Aspre su tada rabile po celom istoku. Svi srebrni novi komnenskih careva u Trebizondi (1204—1462) osim nekocih Manojla I zvali su se aspre (*V. Sabatier II. 306—337*). Dne 23 srp. 1361 mlet. republika neprivoli na to, da njezin konsul u Tani (*Krimejd*) troši svake godine 3000 miesto 1000 aspra na darove za ondješnje velikaše (*Misti XXX. 10*) i td. Vjerojatno bilo je ondje aspra razne veličine i težine. Za onakove aspre nebismo znali naći para medju bugarskimi novci u ovom dielu opisanimi. Najviše moglo bi se pomisliti na one cara Joana Šišmana, koji su i od najmanje težine. Nego *aspri* nam spominju jošte dubrovački i srbski spomenici. Dolaze nam za prvi put u listini dubrovačkoj od 24 travnja 1407 (*Pučić I. 86. II. 59. V. Mikl. 329*). Tu se govori o nekome poklisaru poslanu od banice Anke (*udove Vuka Vukčića*), Sandalja i Katarine Sandaljeve, koi donese u Dubrovnik i preda u postavu $\alpha\sigma\pi\rho\nu\ \tau\alpha\rho\rho\upsilon\ \omega\sigma\alpha\mu\beta\ \tau\eta\varsigma\kappa\beta\ \eta\ \pi\epsilon\tau\eta\ \sigma\alpha\tau\eta\ \eta\ \sigma\epsilon\tau\eta\ \delta\epsilon\sigma\epsilon\tau\eta\ \eta\ \upsilon\epsilon\tau\eta\rho\eta\ \alpha\sigma\pi\rho\epsilon, \ \delta\ \iota\epsilon\sigma\tau\eta\ \epsilon\ \eta\eta\chi\beta\ \eta\alpha\ \pi\omega\tau\epsilon\gamma\ \delta\upsilon\alpha\ \delta\epsilon\sigma\epsilon\tau\eta\ \eta\ \delta\epsilon\upsilon\epsilon\tau\eta\ \lambda\eta\tau\alpha\rho\eta\ \eta\ \delta\epsilon\upsilon\epsilon\tau\eta\ \chi\eta\lambda\upsilon\beta\eta$; išlo je dakle u litri dubrovačkoj okolo 285 aspra turskih. U listini od 26 srp. 1441 (*Mikl. 407*), u kojoj je popisano blago od despota Gjorgja Brankovića predano dubr. občini u poklad, veli se, da se primilo $\eta\chi\alpha\sigma\pi\rho\nu\ \tau\rho\eta\ \delta\epsilon\sigma\epsilon\tau\eta\ \eta\ \delta\upsilon\alpha\ \sigma\alpha\kappa\chi\lambda\eta\delta\eta, \ \delta\ \omega\delta\eta\ \eta\eta\chi\beta\ \ \kappa\ \sigma\alpha\kappa\chi\lambda\eta\beta, \ \epsilon\ \upsilon\sigma\alpha\kappa\omega\mu\beta\ \pi\omega\ \tau\rho\eta\ \delta\epsilon\sigma\epsilon\tau\eta\ \chi\eta\lambda\eta\delta\eta\ \alpha\sigma\pi\rho\eta\ \dots\ \sigma\upsilon\mu\alpha\ \alpha\sigma\pi\rho\alpha\mu\beta\ \tau\eta\varsigma\kappa\beta\ \tau\eta\varsigma\kappa\beta\ \alpha\sigma\pi\rho\eta, \ \kappa\omega\iota\epsilon\ \tau\epsilon\gamma\lambda\epsilon\ \ \rho\ \gamma\ \phi\ \lambda\ \gamma\ \ \ (3533)\ \ \lambda\eta\tau\rho\eta\ \ \beta\ \ \ (2)\ \ \chi\eta\upsilon\epsilon\ \ \gamma\ \ \ (3)\ \ \alpha\chi\alpha\gamma\epsilon$, po tom je tada išlo u jednu litru dubrovačku

*

do 290 aspra (*V. Mikl. 477*). Vjerojatno je, da se i ovdje govori o turskih asprah, jer znamo, da se Gjorgje s Turci u neprekidnih odnošajih nalazio, te jih valjda kupio, da jim s njimi danak izplaćuje. Srbski spisatelji nasuprot misle, da jih Gjorgje s istoga uzroka sam kovao. Pošto se g. 1434, kako ćemo dalje viditi, u Dubrovniku iz litre srebra kovalo 264 groša, svaki težak 1,09 gr., to se uzeti može, da je aspra turska imala mal ne istu vrijednost dubr. groša. Primimo li pako, da je Gjorgje uprav kovao aspre, onda skoro svi njegovi novci, kojih se težina kreće oko 1,0—1,10 gr., bili bi aspre. Aspre tekle su i po Italiji, nego italijanski pisci neslažu se u označenju njihove vrijednosti. Sanudo i Karli vele, da su dvie aspre vrijedile jedan dukat; po Gallicciolu (*I. §. 551*) aspra je išla za 4 groša, a po Cibrariju (*II. 231*) aspra isto što dinar. Naš Mijatović pako tvrdi, da jih onda išlo od 30 do 32 u dukat, i da su težile 1,06 gr., a to je vjerojatnije.

Osim spomenutih srebrnih ima još naša numismatika jedan zlatan. Do danas nije se znalo za izviestno, da ima jugosl. novaca u zlatu. O zlatnom Vladimira bugarskoga za sada nemože biti govora. Pisalo se je gdje gdje, da jih ima, ali se može mal ne za stalno držati, da to nisu bili pravo zlatni, nego više manje pozlaćeni. Ovakovih ima i danas ne malo u sbirkah, i svi su probušeni, jer su rabljeni bili navlastito od žena za ukras na odjeći. Anselm Banduri (*Numis. Imp. Rom. II. 772*) piše ovako o jednom novcu Uroša Milutina: *nummum praeterea aureum Urosii vidisse nonnulli testantur, cujus ectypum in Cimelio Baudaletiano conspexi*, ali se tu bez dvojbe radilo o pozlaćenom novcu. Bernardo Nani (*De duob. Imper. Ras. num.*) donosi na tabli I br. 1. novac Milutina (*v. str. 79*) s oznakom **AV** t. j. *aureus*, ali ga u razpravi ni nenapominje. Neznam, jeda li se vjerovati može Jer. Fr. Zanettiu, u ostalom vrlomu ital. numismatiku, za ono što piše o zlatnom dukatu Milutinovu (*De num. reg. Mysiac seu Rasciae str. 21*): *venetum ducatum aureum (vulgo cecchino) hunc adulterasse, deterioremq. dolo malo fecisse nonnulli autumant. Horum unum vidimus Venetis revera persimilem, sed haud Veneti alicuius ducis, verum proprio Urosii nomine signatum*. Érdy (*str. 38. br. 72. V. Wesserte Tab. III. 71*) po du Valu (*Monnaies en or etc. Wienne 1757. 112*) objelodanio je zlatan novac Gjorgja Brankovića (*po slici neprobušen*), ali sam Érdy misli, da je samo pozlaćen bio (*v. str. 179*).

Nas je ipak sreća dopala, te smo prvi zlatni novac jugoslavenski, o kom se nemože sumnjati da je kriv ili pozlaćen, na svjetlo iznieli. To je novac srbs. cara Uroša (1355—67), koi se sada čuva u num. sbirci njegove prejasnosti nadvojvode Sigmunda u Beču. Teži 1,35 gram. Mod. 5¹/₄. Tip toga novca slaže se podpuno s tipom još drugih Uroševih novaca srebrnih (*v. str. 148*). Nije lasno pogoditi, po kom je sustavu ovaj novac kovan bio. Zlatni turski novac od Mustafe III (*tur. g 1171*) u našem muzeju teži upravo 1,36 gr., dobro sačuvan. Ali se ni pomisliti neda, da su Srbi Turke na tom polju sliedili. S druge strane Urošev novac nestoji u nijednom razmjerju sa suvremenimi dukati ni mletačkimi ni ugarskimi, a dielova tih zlatnika nije se za onda još nigdje kovalo. Mletački dukati u našem muzeju teže ovako: Petra Gradenico (1289—1311) 3,51 gr.; Andrije Dandulo (1343—54) 3,51; Marka Korner (1365—68) 3,55; dva Andrije Kontarini (1368—82) 3,55 i 3,53; Antuna Venier (1382—1400) 3,54; a isto tako šest dukata ugar.-hrv. kralja Ljudevita I i dva Sigmunda kreću se oko 3,50—3,60 gr. Vjerojatnije je, da je Urošev novac kovan bio po bizantin. sustavu, koi se, što se tiče zlatnih novaca, nije u ničem promienio od Konstantina I (305—37) tja do propasti Bizancija (1453). Po Sabatieru (*I. 48—58*) iz jedne litre zlata, koja je težila po Dureau i Letrone 326, 33 gr. a po Romé de Lisle 323,0 gr., kovalo se 72 *solida* (u težini za svakoga od 4,49 do 4,53 gr.) ili 144 *semissis* (polutine solida) ili 216 *triens* (trećine solida, svaka 1,51 gr. težka). Mi smo izmjerili pet triensa Anastasija I, i našli smo da teže 1,47—1,47—1,45—1,45—1,36 gr.; dva Justina I. 1,50—1,37; tri Justiniana I. 1,47—1,42—1,41. Svi se čuvaju u našem muzeju, i liepo izgledaju. Iz ovoga se vidi dakle, da Urošev novac po težini mnogo se približuje ovim triensom. Samo u modulu je razlika; ali ovo se daje lasno izpričati. Ako se pako sravnjivanje nastavi medju ovim Uroševim triensom i zl. solidi dobro sačuvanimi kašnjenja doba, razmjerje sasvim točno izlazi. Jedan solid Lava III (717—41) u našem muzeju teži 3,70 gr.; jedan Teofila (821—4) 3,95 gr.; jedan Vasilija II i Konstantina (976—1025) 3,75 gr.; jedan Teodora III Vataca, dubčast, 4,14 gr. Uza sve ovo ipak se neusudjujemo izreći ob ovom novcu Uroševu konačni sud; treba za to, da se još koi zl. novac srbski na svjetlo pomoli; i sbilja ovih se dana prosuo glas, da se jih nekoliko našlo i donielo u Biograd.

Ali ne samo srebrnimi i zlatnimi novci se ponosi jugoslavenska numismatika, već sada i bakrenimi. Ima jih do danas poznatih 26, od kojih 6 neizviestnih. Poznato je od Asiena I bugar. cara (1186—1196) sedam, i teže 1,24—1,19—1,09—1,02—0,87—0,82—0,69 gr. (Mod. 4—4²/₃); od Uroša I srb. kralja (1241—72) jedan, i teži 2,41 gr. (Mod. 5¹/₃); od Stjepana Dragutina srb. kralja (1272—1316) šest, i teže 2,92—1,86—1,34—1,26—1,24—1,12 gr. (Mod. 4¹/₃—5³/₄); od Uroša srb. cara (1355—67) šest kotorskih, i

teže 2,24—2,15—1,77—1,74 gr. (Mod. $4\frac{1}{4}$ — $5\frac{1}{3}$); od Lazara srbs. kneza (1371—89) jedan, i teži 0,755 gr. (Mod. $3\frac{1}{2}$).

I ovdje je skoro nemoguće točno opredieliti sustav, po kom su ovi novci kovani bili. U koliko se tiče Asienovih, najpriličnije je, da se je on držao ondašnjega bizantinskoga sustava. Do Dioklecijana za bakrene novce bjaše sestercij jedinica računska, od kojih 4 vriedili su srebrni dinar, a sto njih jedan zlatnik. Od Dioklecijana u napreda najveći bakreni novac zvaao se *follis (majorina)*. Po Sabatieru (*I. 63*) polu-follis težio je koliko i zl. solid. naime 4,53 gr., te po tom od litre bakra bilo bi se kovalo 72 polu-follis; ali se slabo pazilo na težinu i s toga, što su carevi često osebnikom dozvoljavali, da bakar kuju. Anastasij I g. 498 izpravi i sustav za kovanje bakra. Uze za jedinicu denar (*nummium*), a po Cassiodoru 6000 tih denara išlo je u zlat. solid. Tada su se kovali sliedeći bakreni novci, noseći na se zabilježenu svoju vriednost, naime *follis* od 40 dinara (180—210 išlo u zl. solid); $\frac{3}{4}$ *follis* od 30 dinara; $\frac{1}{2}$ *follis* od 20 dinara (za Justiniana nazvana *nummus*); $\frac{1}{4}$ *follis (decanummius)* od 10 dinara; i $\frac{1}{8}$ *follis (pentanummius)* od 5 dinara. Ali kašnje slabo se pazilo na taj sustav i u samu Bizanciju. Piše isti Sabatier str. 66: *quant aux follis de cuivre et à leurs subdivisions, frappés plus tard et calculés d'après le système d'Anastase Ier, de Justinien Ier et de leurs successeurs, il est difficile, pour ne pas dire impossible, de préciser le pied véritable, sur lequel ils étaient taillés à la livre; car d'une part les documents officiels nous manquent à ce sujet, et de l'autre, le monnaies elles-mêmes, à cause de l'oscillation et des grandes variations de leur poids, ne peuvent guère nous fournir une base certaine.* Rekli smo (*v. str. 16*), da bi se oni novci Asienovi mogli uzeti za obole ili polu-follis, ali njekoji od njih lasno da su samo četvrtina a njekoji i osmina follisa. Sraavnimo li jih s bakrenimi novci Asienova suvremenika Isaka II Angjela (1185—1195), lasno ćemo se uvjeriti, da su njim u mnogom spodobni i slični (*V. Sabatier II. 223. Tab. LVII. 20—22. Tab. LVIII. 1—8*); nego i sam Sabatier razne njihove vrsti razlučiti nezna. Na ovih sam monogram neizpunjuje zadka, ali za to ima dosta primiera u novcih Isakovih predšastnika. Što se tiče bakrenih novaca Uroša I i Stjep. Dragutina, oni se izkazuju kao prosti otisak njihovih srebrnih groša. Tako su i bizantinski carevi onoga doba kovali u sva tri metala novce mal ne istim tipom, koi je veoma spodoban onomu na Uroševih i Dragutinovih (*V. Sabatier Tab. LVII—LIX*). Nego pogledom na težinu ovi naši novci bakreni mogli bi biti troje vrsti te i trojega imena, a vjerojatno zastupaju sve tri zadnje vrsti, na kojih se follis Anastasijev razstavljao. Ono pet komada bakr. novaca kotorskih cara Uroša imalo bi se opredieliti po sustavu, po kom se ravnala kotorska kovnica, o kojoj se pravo nezna, kada je postala, ali je vjerojatno, da se začela za Stj. Dušana kao cara (1346—55), pošto joj prije Dušana u spomenicah nema traga. Vjerojatno je, da su se Kotorani u početku svoga kovanja držali bizantinskoga sustava, jer je i Dušanova politika onamo naginjala, a Kotor do g. 1420, akoprem za malo godina, podčinjen ugar.-hrv. kruni (1362—85), smatrao se kao Srbskoj pripadajući grad. Bakreni novci kotorski dolaze pod inenom *folari*, bez dvojbe od *follis*. U našem muzeju ima jih dosta, koji su ondje kovani bili prije mlet. vlade (1420). Njihova težina postupa ovako: 3,75—3,03—2,65—1,95—1,84—1,61—1,55—1,42—1,39—1,31—0,97—0,67. Kod g. Žulicia četiri teže: 1,79—1,78—1,26—0,60. Antibarški folari od istoga doba u našem muzeju: 3,15—2,15; a kod g. Krausza u Pešti jedan 2,72. Dubrovčani počeli su kovati bakrene novce tek koncem XIV. vieka (*Rad. XVI. 202*), a Mletčani nisu imali do tada drugih u bakru osim četvrtaka (*quartarolo*) i tornesa, odveć sitnih, da se u pogledu novč. sustava na njih obrnemo. Napokon i bakr. novac kneza Lazara nemože da spada drugamo van na sustav, po kom se u Kotoru novac kovao.

Kako se brojilo. — Čini se, da se je u Bugarskoj brojilo na perpere (περπερον). Joan car bugarski šalje papi godine 1204 na dar *et ypperperorum libras quatuor* (*v. str. 17*). U povelji, koju godine 1352 bugar. car izruči Mletčanom u pogledu njihovih slobodština po njegovoj zemlji, veli se ovako: *per peso di perperi cento paghino grossi quattro*, a mlet. konsul u Varni k tomu nadovezuje: *vi ricordo, che lo perpero de Varna è caratti 16 $\frac{2}{3}$, e val grossi 6 aspri 5, e perperò 8, 6 (aspri) grossi uno*. Isto se tako na perperu brojilo u Srbiji. Satnik vel. župana Stjep. Nemanje poslan u Kotor, da onim gradom upravlja, složno s gradskimi sudci ustanovljuje njeku kazan na bizan. solide (*det sex michalatos*), te primjećuje: *et super servum, qui furtum fecerit, non possit plus dari judicatura nisi duo vel tres perperi* (*Rad. I. 128*) I kralj Vladislav I opredjeljuje kazni na perpere: *и да кралеѡвствоу ми ѿ перьперь* (*Mikl. 27*). Uroš I potvrđuje Dubrovčanom povelju danu jim od brata Vladislava I, ali da mu dadu svake godine *дѡѡ тисоукн перьперь* (*Mikl. 50. 51. 55*). U povelji Uroša Milutina govori se o vriednosti stvari, te *конь по ѿ перьперь, а кобнла по ѿ перьперь* i td. (*Mikl. 61. 68. 70. 565. 105. 135*). U zakoniku Dušanovu (*izd. Novaković 30. 33. 34. 38. 40 i td.*) porezi, nagrade, kazni i td. odkrojene su u perpere.

Stjepan Crnović 4 srp. 1444 nudio je svoju službu mlet. vladi, ali neka dade svakomu od njegovih plemića po 8 perpera na mjesec (*Senato. Mar.*). Tako se brojilo i u Bosni. U povelji od 15 ožujka 1333, kojom Stjepan II bosan. ban daruje dubr. obćini Rat, Ston i Prevlaku, ova se obvezuje davati banu godišnji danak od **·ē· сать перьперь** (*Mikl. 106*). Te perpere imale su vrijednost mletačkih perpera. U listini Stjep. Dušana od 22 sieč. 1333, kojom sa svoje strane daruje Dubrovniku Rat, Ston i Prevlaku, dubrov. obćina isto se onako obvezuje davati i srb. kralju svake godine **·ē· сать перьперь вьнетъуькнхь** (*Mik. 104. 135. 139 i td. Glas. XXIV. 266*). U listini cara Uroša od 24 trav. 1357 dubrovačke perpere izkazuju se istovietne sa mletačkimi, jer se veli **петь сьть перьперь дьвровьуькнхь вьнетъуькнхь** (*Mikl. 159*). U povelji bosan. kralja Dabiše od 17 srp. 1392 imenuju se na prosto perpere dubrovačke, jer se kaže, da mu Dubrovčani imaju plaćati na godinu **двн тнхъщ перьперь дннарн дьвровакьунхь**, naime u groših dubrovačkih (*Mikl. 222*). Nego bi se činilo, da perpera mletačka nije uvijek po svema ravna bila u vrijednosti srbskoj, pošto je republika 26 sv ib. 1422 upućivala svoga poslanika Ivana Gjorgja odlazeća u Besnu, neka ponudi Sandalju, ako karovane odvrati od Dubrovnika a uputi u Kotor, *yperperos de Cattaro mille* (*Misti*). Razlika visjela je o vrijednosti novca, po kom se perpera računala.

Kao što u jugosl. državah tako se onda brojilo na perpere i u svih naših primorskih gradovih. Dubrovnik oko g. 1240 obećavao je srb. kralju Vladislavu danak od **тнхъкю перьперь** (*Mikl. 23*). U pogodbi medju Dubrovčani i Kotorani od 5 lipnja 1279 bi ustanovljeno: *Ragusinus, qui vendat Catarino, solvat doane Ragusii ad rationem denariorum venetorum grossorum pro quolibet centenaro yperperorum* (*List. I 119*). Kotorani, nudjajúc 17 trav. 1411 svoj grad mlet. republici, vele, da plaće činovnika u Kotoru iznose 1800 perpera na godinu, da u sve troše na godinu 8860 perpera, a dohodci godišnji da su jim 11,480 perpera (*Misti*). U zakonieh Dubrovnika, Katora, Budve, Mljeta, Lastove, Korčule i td. plaće činovničke, kazni i td. odmjerene su mal ne svagdje na perpere.

Način brojenja na perpere u Bugarsku prošao je bez dvojbe iz Bizancija, s kojim su Bugari već davno u najužem odnošaju živili; Srbi i Bošnjaci uzeli su ga iz našega primorja odprije na dugo Bizanciju podčinjena.

Dvojilo se, jeda li su perpere bile pravi novci. Iz gori navedenih stavaka Joanove poslanice i Aleksandrove povelje vidi se jasno, da je perpera u Bugarskoj bila pravi i to zlatni novac, jer se ondje navadja i njezina težina. Veli se naime, da je težila 16²/₃ karata a vrijedila 6 groša i 5 aspra. U koliko se tiče Srbske, Bosne i našega primorja te i Mletaka, može se za stalno držati, da perpera nije bila onda pravi nego samo računski novac. Vrli naš g. Čed. Mijatović, koi je u svojih razpravah velikim trudom i tankoumnom dovidnosti izradjenih o srbskih financijah i o srbskoj trgovini (*V. Glas. XXV. XXXVII*) mnogo svjetla bacio i na srbsku numismatiku, tražio je dokazati, da se perpera naših spomenika, rabljena dakako samo kao računski novac, krije u rimsko-bizantinskom zl. *quinariusu* ili *semissisu*, koi je vrijedio polovicu *solidusa*. Glede gori pomenutih bugarskih perpera čini nam se, da to nestoji. Ako je prava perpera bugarska težila 16²/₃ karata, nemože biti tako. Jedan karat odgovara 0,20 grama, te perpera bugarska imala je težiti 3,34 gr., jedva preko ²/₃ solida, koi je težio 4,49—4,53 gr.; a takova novca nepoznaje bizantinski sustav¹, te moglo bi se najviše pomisliti na to, da je ta bugar. perpera odgovarala dvama *tremissisom*, mal ne mletačkomu dukatu. Ono, što se u istom stavku bugarske listine pridodaje *e perperò grossi 8*, činilo bi se, da se u ovoj rieči *perperò* s naglaskom krije njeka poveća vrijednost, valjda podpuni zl. solid. Imamo i u srbskoj listini od g. 1347: **за шестъ сьть перьперь вьлнцъхь** (*Mikl. 126*). U koliko se pako tiče perpera, koje su se u ostalom jugoslavenstvu rabile kao računski novac, ove su vremenom u vrijednosti padale, te se glede njihove vrijednosti niti nemogu sravnjivati sa pravim novcem. Perpera uvijek se u nas kao što i u Mletieh (*29 srp-nja 1357. Misti*) dielila na 12 groša², a pošto su groši vremenom u težini i tiem u vrijednosti padali, s toga je i perpera slabiti morala.

God. 1284 Mletčani počese kovati od litre zlata 67 zlatnih dukata. Dukat po Gallicciolu (*I. 376*) vrijedio je tada u Mletieh 3 litre mletačke, ili 18 groša, ili 40 solda velikih, ili 60 solda malih. I njegova je vrijednost vremenom skakala; na pr. g. 1417 bi odlučeno, da mjesto 93 ima vrijediti 100 solda (*Capitolare delle Brocche*). Težio je od 3,50 do 3,60 gr. kako svjedoče dukati Petra Gradenico, Andrije Dandulo, Andrije Kontarini i td. u našem muzeju. Ovaj novac u potpunosti čistoći svoje kovine namah si nadje domaju u svih stranah svijeta, te i u naših. Naši ga na kratko tako priljube, da su često po njem i račune vodili, iz-

¹ U knjizi dubr. vieća *Liber Reformationum* stoji poglavje *de ducatis dandis in solutionibus*, te se određuje, da se u izplaćivanjih ima primiti i uračunati *strenum seu ducatum de auro justis ponderis pro soldis duobus veterorum grossorum*. U ovih se soldih krije bez dvojbe perpera, pošto se u zaključku istoga vieća od g. 1337 kaže, da dvie perpere vriede zlatni dukat.

² Zaključak dubr. vieća u zakoniku od g. 1272 glasi: *sancimus, quod a modo in antea duodecim denarii grossi current pro uno yperpero* (*Pučić II. 169*). U dubr. listini od 13 ožuj. 1252 opetovano se veli glede vrijednosti perpera za to doba: *ad denarios grossos decem et octo pro perpero* (*Rad I. 133*).

plate obavljali i stvari prodavali (*V. bosan. i srbske listine kod Mikl. 232. 246. 364. 380. 394 i td.*); dapače se u Dubrovniku 10 velj. 1395 i 14 stud. 1413 izdavale naredbe o raznih izplaćivanjih na dukate (*V. Pučić II. 175—6*), te se kašnje i kovalo po dukatu. Dne 19 srp. 1521 bi riješeno: *de faciendo cudi monetam raguseam illius magnitudinis, forme et finencie, cujus sunt grossi ragusei veteres, sed de pondere, quod possint exire 40 pro singulo ducato (Liber Croceus)*. Kako je pako padala vrijednost u dielovih dukata u Dubrovniku može se vidjeti iz ovo nekoliko primjera. Dne 14 veljače 1331 zlatni dukat vrijedio je 2 stara solda velika (*Liber Refor.*). Dne 2 trav. 1337 zl. dukat vrijedio je 2 perpere u dobrim folarih (*Pučić II. 172*). Dne 11 srp. 1341 zl. dukat vrijedio je 2 perpere ili 24 groša (*Pučić II. 15*). Dne 10 veljače 1495 zl. dukat vrijedio je 30 groša ili 2½ perpere (*Pučić II. 175*). Dne 14 stud. 1413 kaže se, da je do tada zl. dukat u izplaćivanju daće vrijedio 26 groša, a od sada da se ima davati *ducatus pro ducato, grossus pro grosso (Pučić II. 176)*. Dne 25 velj. 1455 zl. dukat vrijedio je 3 perpere i više (*Pučić II. 176*). Dne 4 stud. 1470 zl. dukat vrijedio je 41 groš ili 3⅓ perpere (*Mikl. 514*). Dne 19 srp. 1521 zl. dukat vrijedio je 40 groša ili 3⅓ perpere (*Liber Croceus*). Dne 5 stud. 1522 zl. dukat vrijedio je 39½ groša (*Liber Croceus*).

Kako se mjerilo. — Poznato je, da se je kod svih naroda za mjerenje vrijednosti uzela njeka stalna težina kao jedinica, te da se je po njoj sustav za mjerenje udesio. Ta jedinica opet se dielila na manje dielove sve jednake u veličini i u težini.

Kako se kod Bugara mjerila vrijednost kaže nam donjekle gori navedeni stavak iz poslanice cara Joana od g. 1204, u kojoj se veli: *et ypperperorum libras quatuor*. Kako se pako ova litra djelila nekažu nam spomenici, ali je sasvim vjerojatno, da su se u Bugarskoj služili za mjerenje vrijednosti bizantinskom litrom.

U Srbiji zlato, srebro, mjed i td. kao kovina, mjerilo se sve na litre (*V. Срб. ЛѠТ 1847 IV. 55. Mikl. 278. 332. 389. 477. 479. Pučić 74 i td.*). Litra se dielila na 12 unaca (*Mikl. 407*), unca na 24 agsaga (*Mikl. 394: в свемъ ꙗꙋ аѠтара и ꙋѠ аѠага*), a agsag na dvie polutine (*Mikl. 386: а свѠ потѠже ꙋ ѠнѠе и аѠага и полѠ*). Tako i rimsko-bizantinska litra, težka 328, 32 gr., dielila se je na 12 unaca i 24 skrupula, svaki od ovih težak 1,14 gr. Ali srbski spomenici ne kažu nam, jeda li se i kovanje novaca u Srbiji udesilo po litri za kovinu, niti u kom je razmjerju stajala srbska litra naprama rimsko-bizantinskoj. S toga treba nam vidjeti, kako se u Dubrovniku mjerilo u kovanju novaca, da po tom razjasnimo u ovom pogledu i srbski novčani sustav.

Poznato je svakomu, da je Dubrovnik bio poglavito stovarište srbskoga prometa, da su preko Dubrovnika navlastito Srbi izvažali svoje glavne proizvode, i primali, čega su trebivali; toga radi je savim istini podobno, da su Srbi umah u početku primili u mjerenju trga i kovine litru dubrovačku, i da su po toj litri i kovanje svoga novca udesili. Zato vidimo, da i Dubrovnik, koi je mnogo kašnje od Srba započeo kovati svoj vlastiti novac, umah kada se primi ovoga posla (*oko g. 1326*), akoprem još tada podložan mlet. vladi, uze ipak za mjerilo u kovanju novca litru od 12 unaca sastavljenu (*Pučić II. 172*), dočim se u Mletcih tada kovalo na marke od 8 unaca svaka¹. U Dubrovniku se dakle, ne samo kovina i trg nego i novac mjerio na litre. Bez dvojbe, kada se prvo kovati započelo i to srebro u novce, litra srebra vrijedila je 12 perpera. Ovo će nam potvrditi skala, koju doli prilazemo, iz koje se vidi, da je od g. 1337 razmjerno poskočio broj perpera za litru. Pošto je pako u perperu išlo nepromjenljivo 12 groša (*dinara*), s toga dubr. litra g. 1326 imala je iznositi 144 groša. Ako se sada uzme, da su prvi groši dubrovački težili 2,0 grama, kao što teže poprieko srbski groši do Stjepana Dušana kao cara, sliedilo bi, da je tada litra srebrnoga novca morala težiti 288 gram. Istina bo nemamo pri ruci dubrovačkih groša u težini od 2,0 grama; najteži u našem muzeju i medju opisanimi od Prof. N. Dechanta, kako smo gori vidjeli, potežu 1,85—1,82—1,78—1,77—1,75 i td.; ali treba i na to paziti, da je dubr. obćina obićavala sbog čestoga krivotvorenja sve svoje starije novce utjeravati i pretiskavati, te su najstariji mogli lasno izćeznuti.

Ta litra, dotićno njezina težina, ostala je u Dubrovniku uvijek ista, ali se postupno s vremenom dielila na sve veći broj perpera, a perperi su nepomićno iznosili 12 groša. Toga radi morali su se ovi groši postupno i dotićno sve više množiti u litri; tiem imala je sve više padati njihova težina, a vrijednost srebra sve više rasti. Ovo će nam jasno predoćiti sliedeća skala sastavljena na temelju odluka dubrov. vieća.

God. 1337	kovalo se je iz litre srebra	14 perpera.	t. j. 168 groša:	groš dakle težio bi	1,71 gram. (<i>V. Pučić II. 172</i>).
" 1356	" "	" 16 perp. 4 groša	" 196	" "	1,46 "
" 1370	" "	" 18 perpera	" 216	" "	1,33 "
" 1372—7	" "	" 19	" 228	" "	1,26 "
" 1383	" "	" 20	" 240	" "	1,19 "

¹ Ob ovom piše ovako C. v. Wachter u svom sastavku *Versuch einer systematischen Beschreibung der Venezianer Münzen nach ihren Typen (Numis. Zeitschr. 1872. 564)*: *Das kleinste Gewicht, dessen man sich für Gold und Silber in Venedig bediente, war der Gran., das Grösste die Mark. Diese entsprach 13⅓ Loth Wiener Silbergewichts oder 496⅓65 Holländer As. und wurde eingetheilt in 8 Oncie, 32 Quarti, 192 Denari, 1152 Caratti oder 4608 Grani (mithin 1 Oncia = 144 Caratti, 1 Caratto = 4 Gran).*

God. 1425	kovalo se je iz litre srebra	21 perpera,	t. j. 252 groša ¹ :	groš dakle težio bi	1.14 gram.	(Pucić II. 174).
" 1434—8	"	" 22	" 264	"	1.09 "	(Liber Viridis).
" 1452	"	" 22 perp. 6 groša	" 270	"	1.05 "	(Liber Viridis).

Ovo postupno padanje težine u groših dubrovačkih moralo je živo utjecati i na kovanje groša u Srbiji i u Bosni, gdje su dubrovački novci, kako smo gori dokazali, uzpored domaćih tekli. S toga vidimo, da su i u Bosni drugom polovicom XIV vieka domaći novci postupno padali, i tako dalje do razsula istih država.

Tip. — Bacimo li pogled na položaj jugosl. država na koncu XII i početkom XIII vieka, naći ćemo jih već stalno namještenih i ustrojenih medju iztočnim carstvom na iztoku i jugu i medju mletačkom republikom na zapadu; ono svaki dan bližnje k propasti, ova pako sve više se dižuća i šireća uz slavenske granice. Magjarska na sjeveru još tada neznatnu je ulogu na kulturnom pozorištu igrala. Jugosl. države, koprenom srednjega doba zastrte, po što se sada krenule, da se novim duhom opoje, morale su si tražiti hrane u susjedstvu. Naravno je dakle, da je Bugarska, kao susjedna Bizanciju, odavle i crpila, što joj trebalo za razvoj i napredak; Srbska, ležeća po sriedi, nagibala sad desno sad lievo; a Bosna, najbližnja k zapadu, ovoga se i tiesno držala. Ovo njihovo stanje predočuju nam i tipi na njihovih novcih.

Tip ili obrazac na bugarskih novcih u obće po slogu i radnji može se smatrati kao posvema iztočnoga načina². Na sr. bugarskih novcih nalazimo obično kao na onih iztočnih careva suvremenih u predku spasitelja na krstu, stojećega ili sjedećega na prijestolu, s osienkom oko glave, ili njegovo poprsje, desnicom dieleća blagoslov po grčkom načinu³; u zadku pako prikazuju se likovi cara i carice stojećih ili sjedećih na prijestolu, držećih u jednoj ruci okrstjeno žezlo a u drugoj motku zastave ili krsta, ili lik jedino cara. Novci Asiena I i brata mu Petra u svem se slažu s ondašnjimi bizantinskim. Oni Asiena II naliče navlastito na novce Joana I (1235—8) i Manojla I (1238—63) trebizondskih careva (*Sab. T. LXVII*); oni Svetoslava na novce nikejskih careva Teodora I Ducas Lascaris (1206—22), Ivana III Ducas Vatatses (1222—55) i Teodora III Ducas Vatatses (1255—9. *Sab. Tab. LXIV—V*); a oni Joana Sracimira na njeke novce Andronika II bizan. cara (1282—1328) navlastito u predku (*Sab. Tab. LX. 20. LXII. 6*). Ovi novci Sracimirovi mnogo se po liku približuju polugrošu (*mezzanino*) mletačkomu kovanu prvi put za Franje Dandulo (1329—39), kao što i novci Mihaila II puki su otisak mletačkih matapana najprvo kovanih g. 1203 u Moreji od Enr. Dandulo po načinu vjerojatno bizantinskih *siliqua*, s čega bi opravdano bilo ono, što kaže J. Šafařík, da su naime Mletčani kao u Srbiji tako i u Bugarskoj bar za njeko vrieme kao novčari radili. Na ovih matapanih Mihaila II za prvi se put prikazuje slika svetiteljeva, koja se u Bizanciju počela rabiti na novcih od Mihaila VI Strattonika (1056—7), ovdje po svoj prilici sv. Dimitrije bugars. zaštitnika. Kao što često na bizantinskih tako i na novcih Asiena II car u lievici nosi krizati zemljokrug, zlamen carske moći; na onih Mihaila II i Sracimira u carevoj lievici stoji svitak ili *volumen*⁴; a na onih Sracimira carska je glava osienkom ukrašena, te na žezlu cviet od krina miesto krsta (*Sabat. I. 31. 34*). Od pomenutih najviše se odalečuju po tipu novci Mihaila III, na kojih car jaše desno; ali jim nalaziš para navlastito u onih Mihailova suvremenika Alekse II Komnena cara u Trebizondi (*Sabat. LXVIII. 8—12*); i novci Joana Šismana, na kojih se vidi spreda poprsje majke božje sa sinkom na krilu kano osobito na bizantinskih od Romana IV Diogena (1068) do Alekse I Komnena († 1118. *Sab. Tab. L—LII*). Bakreni napokon novci Asiena I, u kojih je zadak monogramom izpunjen, imaju mnogo primjeraka u bizantinskih novcih do cara Vasilija II (1025), ali najviše se sudaraju s onimi Andronika II Paleologa i Andronika III, koji su nešto kašnje u Bizanciju vladali (*Sab. T. LXI. 3. 4 12 i Mon. Byz. inéd. T. II.*)

Tip na srbskih novcih za njihova začetnika Vladislava I pokazuje se čisto u zadku slavenskoga načina, u predku pako sasvim mletačko-bizantinskoga izraza. Za Uroša I trgovina srbska pokrenu na bolje i udari k zapadu na jadransko more, gdje su već tada Mletčani širom gospodovali. Odnosaji trgovački i politički, koji se zatim razviše medju Srbi i Mletčani, bez dvojbe povedoše Uroša, da i svoje novce mletačkim prilagodi, i tako olakoti medjusobni promet na sve veću korist svoga naroda. S toga vidimo na novcih Uroševih mal ne posvema isti tip mletačkih matapana, tako da nebi znao mletačkoga od srbskoga razlučiti, ako nepaziš na napis. Kruna kraljeva uvijek se izkazuje otvorena, t. j. zapadnoga načina, osim na jednom novcu, gdje je poluokrugla po

¹ Imamo zaključak, po kom se u Mletcih 4 lip. 1394 odredilo, da se iz marke kuje 126½ do 127½ groša; a 7 list. 1399. da se iz marke kuje 131 groš (*Capitolare delle Brocche*). Taj broj stoji kao polovina mal ne dubrovačke litre, te bi se činilo, da su u dubrovačku litru išle dvie mlet. marke.

² Sabatier I. 88 piše ovako: *quelques pièces d'argent des princes slaves de la Serbie, de la Bulgarie, etc. me paraissent également des imitations byzantines de l'époque de Paléologues.*

³ O tom veli Sabatier I. 29: *La bénédiction latine se donne en ouvrant les trois premiers doigts de la main droite et en fermant l'annulaire et l'index, tandis que pour la bénédiction grecque on forme avec les cinq doigts une sorte de monogramme divin composé des sigles IC. XC. L'index, en s'ouvrant, représente l'I, le doigt du milieu s'arrondit en C; le pouce se croise avec le doigt annulaire pour figurer le X, et le petit doigt, en se ployant légèrement, s'arrondit en C.*

⁴ Sabatier I. 33, razlažuć na dugo znamenovanje svitka (*un cylindre ou rouleau*), primjećuje po Kodinu i ovo: *est un sachet d'étoffe, contenant du sable ou de la poussière, sachet que les empereurs tenaient sans cesse à la main pour leur rappeler la fragilité de la créature et le engager à se montrer humains et modérés.* Po nas pismo zavito na svitak. Često se vidi i u ruci krsta miesto obične knjige.

iztočnom (v. str. 56). Tipom sasvim istim kovao je i Urošev stariji sin i nasljednik Stjep. Dragutin; no budući ovaj tobož u težini i u valjanosti smjese ponješto popustio, mletačka republika htjede god. 1282 njegovim novcem uzkratiti ulaz u svoje zemlje osim u Dubrovnik, gdje dopusti da teku, ali zabrani da se izvažaju, da tim putem i nadalje uzdrži trgovačku svezu sa Srbijom i u isto doba nedostatne njezine novce da od svojih krajeva odaleči. Radi te zabrane Dragutin i njegov brat Milutin, komu onaj već g. 1275 odпустиo bijaše poveći dio srbske kraljevine, stanu sada kovati novce po drugom obliku, koji se tja do Stjepana Dušana u mnogom svoj i narodan izkazuje, a kasnije se sve većma k tipu iztočnih dvorova približuje. Vidimo od sada naime kralja sjedećega na prijestolu, golglava ili pod otvorenom krunom, držećega u desnici žezlo s krstom ili krinom na vrhu, a u ljevici mač na krilu položen (*samo na novcu Vladislava II nema mača*) ili zemljokrug, a nad njim rimski ili grčki krst. Na novcima Stjepana Dušana kao kralja ostaje tip narodnoga značaja; predak isti kao u prednjih sloga mletačko-bizantinskoga, ali u zadku krasno nakićen štit, kakova drugdje nema. S novci Stjepana kao cara počima obrat sve većma na slog čisto bizantinski. Od sada prikazuje se često spasitelj u predku, stojeći među dva luka (*kao na novcima Manojla II i Alekse III Komnena. Sab. T. LXVIII 14. LXIX. 17*), ili samo poprsje spasiteljevo do pojasa sa svitkom u ljevici (*kao na novcima Manojla I. Sabat. Tab. LV. 3—10*). U zadku pako vidimo cara i carica sjedeće ili stojeće ili prosječno jedan prema drugomu (*osobita riedkost*); medj carem i caricom diže se često motka sa jednostrukim, dvostrukim, trostrukim i kosim krstom ili lierom na vrhu; car obično stoji pod zatvorenom a carica pod otvorenom krunom; ili car sam jaše desno; ili napokon sav je zadak napisom izpunjen. Sve se to opazuje i na ondašnjih iztočnih novcima u istom slogu i razmjerju; a u obće i način radnje u nakitu i u odjelu s onima se podpuno slaže. Isto ovako i na novcima Dušanova sina cara Uroša, tom razlikom, da na nekvojih Uroševih vidi se još osjenka oko careve glave kao što smo opazili na novcima Joana Sracimira bugarskoga. I ukrasi od sada se sve više množe, te je onaj osobito spomena vriedan, gdje dva angjela krune Dušana. Ovaj slog carskoga doba napreduje u Srbiji i na novcima kasnije kovanih s malimi razlikami. Napomenuti ćemo od ovih nekvoje najvažnije. Na nekvojih novcima kneza Lazara vidi se do kneza kneževa ruka odsječena, spomen na njegovu smrt, te opomena, da su kasnije kovani; na onih Lazareva sina Stjepana u predku samo glava spasiteljeva kao što na nekvojih Gjorgja Brankovića, a u zadku na nekvojih krst rimski ili grčki; na onih Brankovićeve porodice lav te štit bikovima rožiči ukrasen, znameniti osobite snažnosti. Gjorgje Branković pako na nekvojih novcima stoji na prijestolu ili pred njim, držeći u desnici goli mač a u ljevici okršteni zemljokrug. Takav se prikazuje isti despot na novcu kovanu u zajednici sa Ivanom Hunjadskim ugar. upraviteljem, na kom je s druge strane urezan Hunjadov grb. I na novcima srbskih velikaša opazuju se njeke osobitosti vriedne da se iztaknu. Balšići su u Zenti rabili u predku lik svoga zaštitnika sv. Lovrinca, a u zadku svoj grb s većjim poprsjem; despot Oliver dvoglavi orao, valjda s toga, što je u rodu bio sa srbskimi i bugarskimi carevi.

I u numismatici bosanskoj već za njezina začetnika Stjepana I tip se očituje u mnogom narodnoga izraza. Predak približuje se liku mletačkih matapana, nego je prostijega posla, te u nekvojih novcima prijestol je sasvim drugoga obraza, dočim zadak u svih posvema je samostalan. Ban stojeći u desnici drži goli mač, a u ljevici okršteno žezlo. Novci Pavla i Mladina Šubića u svem osim u napisu slažu se sa mletačkim grošići. Oni Stjepana II. sudaraju se dielomice u tipu s onima njegovoga oca Stjepana I, a dielomice se približuju novcem Stjep. Dragutina i Stjep. Dušana kao kralja; s tom razlikom, da je u bana kruna zatvorena, a mač hvata desnicom mjesto ljevicom. Tvrdko I kao ban stavi u predku spasitelja stojeća među dva luka; u zadku pako pridržava prednji Kotromanićev lik, naime goli mač u desnici i okršteno žezlo u ljevici. Kao kralj udara na svoje novce tip sasvim nov, usvojen pako od svih njegovih nasljednika osim od Ostoje i od Ujlaka. Mjesto spasitelja stavi Tvrdko u predku lik sv. Grgura Nazanzena (*na nekvojih Tomaša i na svih njegovoga sina Stjepana svetitelj nosi ime sv. Grgura pape*), a u zadku doli lievo štit uz okrunjeni šlem, nad kojim se diže borovnica kao zlamen gorske obilnosti u zemlji. Bakreni novci Tvrdkovi u predku predstavljaju sv. Trifuna kotorskoga zaštitnika, u zadku pako veliko T (*vartco*) pod otvorenom krunom, ili samo krunu; a ti su bez dvojbe kovani u Kotoru. Iz kotorske su kovnice isto tako potekli, kao što nekvoji novci Stjep. Dušana i cara Uroša (v. str. 139. 150), još novci Stjep. Ostoje. Na ovih je u predku Sv. Trifun stojeći među dva luka, a u zadku kralj sjedeći na dva lava pod otvorenom krunom, sa žezlom u desnici i zemljokrugom u ljevici; isti tip kao na novcima Ljudevita I ugar.-hrv. kralja i najstarijih mletačkih u Kotoru kovanih. Medju Tomaševimi novci nalaze se dva tipa sasvim osobita, naime prvi: u predku sv. Grgur među dva luka, u zadku Tomašev monogram pod otvorenom krunom; drugi pako: u predku isti Tomašev monogram pod otvorenom krunom, u zadku štit prugom nakoso razstavljen, do koje sa svake strane tri cvjeta od krina, jedan pod drugim. Ima još Tomaš zajedničkih novaca s Gjorgjem Brankovićem despotom srbskim, na kojih sprieda Tomašev

monogram, a u zadku Brankovićev lav. Na novcih Stjepana Tomaševića slika sv. Grgura pape posvema je slična onoj sv. Blaža na dubrovačkih groših Nikola Ujlak, naslovni bosanski kralj, kovao je po tipu Ljudevita kneza od Taka oglejskoga patriarhe, te na njegovih novcih sprieda majka božja sa sinkom uz desno rame, od zada pako četvorinasti Takov štit. I Hrvoja usječe u predku sv. Dujma spljetskoga ili njegovu glavu na način dubrov. sv. Blaža; u zadku stavi pako svoj grb, naime oklopljenu mišicu s mačem u šaki i štitom doli do nje, u kom cvieti od krina, ili samo štit, u kom oklopljena mišica kao gori, a do nje čaponkom grebeći lav.

Pismo i jezik. — Na svih bugarskih novcih pismo je i jezik slavenski, osim na matapanih Mihaila II. Asiena, na kojih je pismo i jezik latinski. Samo na novcih Joana Šismana vidi se do glave majke božje grčki napis **М—Θ**, na ostalih do spasiteljeve glave obični **IC—XC**, često razno usječen i razpoložen. Napis bugarski je kod svih vladara monogramom ili skraćenicom izražen, osim na novcih Svetoslava i Joana Sracimira, gdje teče naokolo uz rub mal ne podpun. Na onih Mihaila II. Asiena načina mletačkoga zadnji ulomak napisa **ИPT** (*imperator*) stoji gori lievo do motke barjaka slovo pod slovom, gdje i na mletačkih groših ime duždevo. Osobitih znakova ili pismena, koja bi značila datum ili vrijednost novca na bugarskih novcih nema. Samo na novcih bakrenih Asiena I. zadak je izpunjen carskim monogramom. Naslovi na novcih bugarskih svi su jednostavni: *car, car bugarom, car bugarom i grkom, car bugarom i makedonom; Mihail II Asien ima imperator (despotes)*, a jedino Joan Sracimir rabi rječ *blagovierni (pistos, fidelis)*. Na novcih Mihaila II dolazi i ime carice **Ч—СРІНА** (*v. str. 20*).

Na srbskih novcih pismo se i jezik često mienjaju. Začetnik srbske numismatike Vladislav I stavi na svojih novcih pismo i jezik slavenski. Uroš I i njegov sin i nasljednik Stjepan Dragutin rabili su pismo i jezik latinski zato, da njihov novac nadje ulaza u susjedne zapadne zemlje. Samo poslie razmirice Dragutinove s Mletčani tobož radi slabosti kovine i težine u srbskih groših (1282) stavi se Dragutin, da kuje njeke novce domaćim pismom i jezikom. Sin mu Vladislav II i brat mu Milutin napredovahu kovati latinskim pismom i jezikom; ali Milutinov sin Stjep. Dečanski uze sve iz naroda. Stjepan Dušan za svoga kraljevanja (*do god. 1346*) služio se na svojih novcih izključivo latinskim pismom i jezikom; kašnje za carevanja za nje koje vrsti rabio je ili sve latinsko¹ ili sve domaće, s tom razlikom samo, da u svih novcih, na kojih je metnuo srbsko pismo i jezik, sve rieči ili su skraćene ili monogramom izražene, osim na onih, gdje je cieti zadak pismom izpunjen. Car Uroš ima pako u ovom pogledu četverovrstnih novaca, onih naime, na kojih je pismo i jezik latinski u predku i u zadku, ili slavenski u predku a latinski u zadku, ili slavenski u predku i u zadku, ili slavenski samo u zadku. Vukašin i njegovi nasljednici sve su po narodnom kroju odmjerili, s tom razlikom samo, da na nekoliko novaca kneza Lazara, njegova sina despota Stjepana i Stjepana Gjorgjevića pismo je latinsko a jezik italijanski, zato valjda, što su jih italijanski zlatari, slavenskomu jeziku nevješti, pravili. Još nje koji novi Lazara u predku imaju sve latinski, a u zadku sve slavenski. Zajednički novac Gjorgja Brankovića i Iv. Hunjada pisma je i jezika latinskoga. Novi srbskih velikaša i gradova izkazuju se u ovom pogledu posvema narodni; jedino Balšići, Konstantin i Vlatko rabili su i latinsko pismo i jezik, valjda zato, što su svoje oblasti u primorju imali, a despot Oliver u predku slavensko pismo i jezik u skratih, a latinsko u zadku.

I na srbskih novcih je do glave spasiteljeve obični monogram **IC—XC** razno izražen; samo na njekih pomanjih novcih Dušanovih izostavljen je, valjda s toga, što na običnom mjestu prostora nedostajae. Napisi do Dušana kao cara teku uz rub; samo na groših mletačkoga načina zadnja rječ *rex* leži gori lievo do motke u zadku slovo pod slovom. Od Dušana kao cara u naprieda ime vladaoca i naslov često su izraženi u skratih, a ove leže u polju razito do vladaoćeva lika; od Vukašina ime i naslov vide se na tom mjestu u više redaka razpoloženi te podpunije. Od Dušana kao cara pomaljaju se i monogrami, te se množe za cara Uroša, despota Stjepana Lazarevića i Gjorgja Brankovića; od tada nalazimo zadak na novcih sasvim izpunjen imenom i naslovom vladarevim u manje ili više redaka. U koliko se tiče osobitih znakova, ima jih mnogo na srbskih novcih. Već počam od Vladislava I. često se prikazuju svakojaka slova ne samo u polju do prietola u predku, nego i u zadku doli do motke krsta ili barjaka i drugamo po novcu. Najvjerojatnije je, da su ta pismena jedino znakovi postavljeni od pravioca matica, da obilježe njihov broj, a mogla bi kadkad biti i početna slova samih zlatara; dotičnih vladara, kako neki misle, veoma riedko, i zato, što se s ovimi u riedko slažu, i što se obično već nalazi na takovih novcih na dugo izraženo ime i naslov istih vladara, te bi u tom slučaju ona slova suvišna bila. A da su puki znakovi i to bi dokazivalo, što mjesto pismena višekrat stoje krstići, cvietei od krina, stablići i td., te na njekih Dragutinovih poprsje svetitelja (*v. str. 61*), na Dušanovih dvie okrunjene glave (*v. str. 95. 106*) ili dva angjela (*v. str. 137*), a na Uroševih jedna glava pod zatvorenom krunom (*v. str. 150*). Na jednoj samo podvrsti novaca Uroša I, u ostalom lika mlet. groša te podpunim latinskim.

¹ Na njekih činilo bi se, da je italijansko. V. str. 108.

napisom, vidi se mjesto tih znakova u predku do prijestola Uroševo ime izraženo slavenskim pismom i jezikom **ѠP—OIII** (v. str. 43). Osim tih ima još drugih osobitih znakova na srbskih novciv, koje treba budno motriti, da se tačno opredieliti može množina ne tipa nego kalupa; a ti se znakovi navlastito očituju u nutrnjih uglovih prijestola te pod lievim laktom, rukama, nogama i td. spasitelja u predku, na ramenih svetitelja, na i uz motku barjaka ili krsta i td. u zadku; a to su obično piknje razno raspoložene, krstići upravni i kosi, zvjezdice, cvietei, okruglice i td.

Ni na jednom srbskom novcu neopazuje se datum, kada je kovan. Ni oznake vridnosti novca nema nigdje jasno zabilježene. Pod likom spasitelja na njekih novciv Dušana vidi se **IO** i **ѠI** (v. str. 137); nad napisom u zadku jednoga novca Vuka Brankovića **IIII**, a pod napisom drugoga **III** (v. str. 171); pod napisom u zadku jednoga novca župana Rope I/I, a na drugomu iste vrsti čini se **X** (v. str. 189.—90); tako pod napisom jednoga novca župana Riga stoji **III**, na jednom Jakova u predku do spasitelja desno četiri crtice razito raspoložene, i na jednom grada Prizrena u predku do spasitelja u polju desno tri a lievo dvie crtice razito poredane, a u zadku pet takovih osovno namješćenih nad napisom (v. str. 190—1). Ti znakovi možebit označivali su njeku vridnost; ali u pomanjkanju spomenika i radi malenog broja primjeraka nije moguće njihovo pravo značenje osjeći.

U koliko se tiče naslova na srbskih novciv, ovi su mnogo jednostavniji od onih, koji se dotično u listinah navadjaju. Stjep. Vladislav I, začetnik srbske numismatike, stavi uz svoje ime *rab kristu (servus christi, u listini rab božji)* bez kraljevskoga naslova. Uroš I doda naslov *rex*, jer mu stajalo do toga, da mu novac i van svoje zemlje bude priznat i primljen; a u tom ga sliedili njegovi nasljednici. Prvi put rieč *moneta* dolazi na novciv Stjepana Dragutina. Stjepan Dečanski priloži svomu imenu **ѠPOIII** rieč **TPETM**, da tiem svoje novce razluči od onih svoga oca Milutina, pošto su u tipu slični. Stjep. Dušan kao kralj pridoda k naslovu izraz *dei gratia*, kako i u listinah, valjda da tiem bolje označi, da mu vlast podpuna i to po pravu rodstva a ne po volji naroda; kao car uze si pako naslov *imperator, imperator Romanorum (Romanic) et rex Raxie*, te *car, u krista boga blagovierni car*, I njegova žena Jelena dolazi na Dušanovih novciv kao *imperatrix*. Lazar si pridrža i na novciv kao što u listinah naslov *kneza* i italijanski *Conte*; ovačo i njegov sin Stjepan, nego na njegovih srbskih novciv prvi put dolazi i naslov *gospodin despot*, koi su kašnje Brankovići usvojili. Srbski velikaši obično uz svoje ime i čast primeću *blagovierni*; jedini Konstantin zove se *despot* i *rex*; a župani Ropa i Rig za takove se izriču *po milosti božjoj*.

Na bosanskih novciv nema pisma slavenskoga, osim na zajedničkom novcu kralja Tomaša i Gjorgja Brankovića, na kom naslov ovoga zadnjega izražena je pismom slavenskim. Glede jezika slavenski je samo na njekojih novciv Stjepana Tomaša i njegova sina Stjepana, i to samo u zadku. U ostalom je uvijek sve latinski. I na ovih novciv do spasiteljeve glave u predku vidi se obični **IC—XC**, a napisi uvijek teku naokolo uz rub, te su podpuni. Pravoga monograma imaju samo novci Stjep. Tomaša u zadku izpod otvorene krune, te nosi Tomaševo ime. Na njih neopazuje se mnogo osobitih znakova. Pismena do prijestola u predku počimaju već za Stjepana I. Vide se jošte: guske, okrugići, krstići, lieri, piknje razno položene i td. I ovdje nema ni jednoga znaka, koi bi označio datum ili novčanu vridnost. Naslovi su vladara sasvim jednostavno izraženi. Stjepan I, Pavao i Mladin Šubići, i Stjepan II. zovu se bosanski bani bez ikojega primetka. Tako i Tvrdko I; a čim se proglasi kraljem, nadjenu si naslov *dominus rex*, i ništa više, akoprem u listinah znao si naslov na široko izkititi. Ovačo i ostali bosanski kraljevi, te i bez *gospodin* u slavenskom napisu, osim Stjep. Ostoje, koi si naslov na novciv ovačo priredi: *Stephanus Hostoju Rasie et Bosne totius rex*. Stjepan Tomaš primetnu *dei gratia*, akoprem nezakonito rodjen i izborom na prijestol podignut. Hrvoja upotriebi na svojih novciv rieč *moneta* po zapadnom običaju, s naslovom: *Dux Spaleti (Spaletii)* ili samo *dux*.

Izvensko lice. — Jugoslavenski novci u obće lica su okrugla i plosnata. Jedina razlika glede toga nalazi se u novciv Asiena I bugar. cara. Jedan Asienov srebren novac, koi se čuva u sbirci g. Ignjata Dobóczkoga u Pešti, prikazuje se kao produben, a još jedan drugi kod istoga kao da je bio jamast, nego vremenom valjda dielomice spljošten (v. str. 13). Medju bakrenimi istoga cara imamo pet komada, koji su bezdvojbena jamasti po načinu bizantinskih novaca onoga doba (v. str. 16). Jedan se čuva u sbirci istoga g. Dobóczkoga, a ostala četiri u biogradskom muzeju. Jedan bakren Stjepana Dragutina srbs. kralja čini se, kao da je jamast (v. str. 75). U Bizanciju kovali su takove novce mnogo prije Asiena I, te je on dao kovati svoje po bizant. primjeru. O tom bizant. običaju kaže Sabatier (I. 26) ovačo: *Au commencement du onzième siècle, sous Constantin XI, nous trouvons les monnaies concaves, dont nous ne connaissons point l'origine légale*. Najstariji spomen o njih imamo u jednoj listini iztočnih careva Basila i Konstantina (976—1025), koju priobči Ughelli (*Ital. Sac. T. VIII. p. 1361*). a spominje Ducange (*Glossarium T. IV*), gdje se označuju imenom *scyphatos*, i kao već tada obćenito rabljeni.

*

Još nam je ovdje i to primietiti, da velik broj jugosl. novaca prikazuje se veoma vremenom izkvaren, te su ponajviše osakaćeni i probušeni. Rupice su pravile na novcih navlastito ženske, da jih u niz nanižu, i da tako po davnom narodnom običaju s njimi svoje odjelo nakite, te su jih s toga često pozlatiti davale. U ono 4000 komada srbskih novaca nadjenih lanjske godine na Kosovom polju u staroj Srbiji čini se, da nije se našlo ni jednoga probušena ili pozlaćena.

Rude. — Još za rimskoga vladanja one strane balkanskoga poluotoka, gdje su se kašnje jugosl. narodi naselili, bile su na glasu sbog svakovrstnih ruda. *Notitia imperii* (*Pancirolus str. 120*) kaže, da je iztočno carstvo u onom dielu Ilirske, koi mu pripadao, držalo svoga *Comes metallorum*, komu su podčinjeni bili *procuratores metallorum* u Macedoniji, u Mesiji i u Daciji. Da je Macedonija, koja je docnije većinom na Bugarsku spadala, bila bogata rudami, povieđa Livius (*in Decad. V. 5. V. Cassiodorus. Cod. Theod. de metall. lib. 7. i td.*). O ondašnjoj Dalmaciji piše Plinius (*Lib. 33. c. 4*) u pogledu zlatnih ruda: *inventur aliquando in summa tellure protinus, rara felicitate, ut nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens*. Rimljani su s toga držali u Solinu i u Sisku osobiti ured, komu su na čelu bili tako zvani *Praepositi Thesaurorum*, te podigoše u ovih stranah više kovnica, da kuju novce iz kovine, koju su odanle dobivali.

U bugarskih do sada poznatih spomenicah nema nijedne viesti, iz koje bi se zaključiti dalo, da su se Bugari bavili kopanjem ruda. Joan bugar. car u svojoj poslanici na papu Inocenta II. g. 1203 kaže, da mu šalje u dar novca, srebra i nekoliko zlatnih i srebrnih posuda; a Robert de Clary slavi veliko blago u zlatu i u srebru, koje daje Joanov nasljednik Boris svojoj kćeri u miraz (*v. str. 17*). Ovo bi nekim načinom moglo svrnuti na misao, da je u Bugarskoj bilo domaćega zlata i srebra; ali iz pogodbe saveza sklopljenoga medju Mihailom II Asienom bugar. carem i dubrov. obćinom 15 lip. 1253 činilo bi se dapače, da su Bugari tada kupovali zlato i srebro u inozemstvu, jer su Dubrovčani dozvoljavali Bugarom, da si u njihovom gradu **кѡпѡю вѡсакн трѡгѡ, кон нмѡ на потрѡвѡ, злато, сребро, свѡте н златѡне поставѡ нлн нно, що нмѡ је годѡ** (*Mikl. 35*). Nego je poznato, da su rieke bugarske i danas zlatonosne, kao Lon, Jantra i td., i da se i sada kod Sredca (*Sofije*) izpire zlato, a to izpiranje često spominju i same narodne bugarske pjesme.

U Srbiji iztraživanje ruda započeo je Vladislav I (1234—41), pozvavši iz Erdelja tomu poslu vješte tu davno nastanjene Sasine'. Najstariji spomenik, koi nam te Sasine imenuje, jest isprava Uroša I, kojom ovaj srbs. kralj odredjuje, kako da se rješavaju razmirice medju Sasini i Dubrovčani (*Mikl. 51*). Ovo bi nam posvjedočilo i to, da su se već tada ondje Dubrovčani takmili sa Sasini u istom rudarskom zanatu. Nije sasvim izviestno, gdje su u Srbiji Sasini započeli svoj rad, ali je vjerovatno, da su njihove prve stanove priredili oko Novogbrda, ako i nisu, kako neki ne bez temelja misle, i sam ovaj grad podigli. Sasini kao rudari spominju se i kašnje u samu Dušanovu zakoniku (*Izd. Novak. §. 18. str. 5*). Novobrdske rude i trg bili su veoma znatni, i kao takovi na velikom glasu (*V. Mikl. 154. 206 itd. C. A. 1847. IV. 55. itd.*). Bertrand de la Broquière u svom putopisu po Srbiji od g. 1433 kaže, da su tada zlatne i srebrne rude Novobrdske donosile despotu Gjorgju Brankoviću do dvie sto tisuća dukata (*Glas VI. 219*); a u poviesti turskoj Mihaila iz Ostrvice iz XV. vieka veli se, da je Muhamed g. 1454 uzeo Novobrdo, gdje je bio rudnik sa majdanima zlata i srebra (*Gl. XVIII. 115*). Da se je na rude već za Vladislava I. radilo kaže srbski ljetopisac (*Gl. XXI. 238*). Tro-nošac veli napose, da je Uroš I. najprvi otvorio u zemlji **бакренѡ рѡды** (*Gl. V. 49*). Brochard, koi je u Srbiji bio, u svom izvješću od g. 1332 na Filipa od Valois u poslu krstonosne vojne, piše, da u Srbiji ima pet majdana zlatnih i pet srebrnih. Gdje su pako rude ležale, za sve pravo neznamo. Osim u Novombrdu bile su rude zlatne i srebrne u Janovu i u Kratovu; srebrne u Rudniku i blizu Brskova; a srebrne i bakrene u Kučaju kod Morave, i u Majdan-Peku kod Peka

Predaja hoće, da su Dubrovčani još X. stoljeća izvazali dragu tvar iz Bosne, i nosili u Mletke (*Makušev 313. 320. Append. I. 211*). Jukić str. 91 na protiv tvrdi, da je ban Kulin prvi dao kopati rude u Bosni. Da je za Kulina bilo dosta srebra u Bosni nekim bi načinom potvrdila njegova izprava od g. 1203, kojom se obveza papi, da će iz svoje zemlje prognati Patarence, pod globom od 1000 maraka srebra (*v. str. 196*). Ljetopis Stulićev kod Makuševa svjedoči za g. 1279, da su tada bosanski trgovci mnogo srebra miešanoga sa zlatom u Dubrovnik donášali. Za bosanske rude od srebra jamči nam sam bos. kralj Tomaš, koi 28 velj. 1444 obećavaše Mletčanom, da će jim, ako mu nebude moguće Turčinu odolieti, drage volje izručiti sve svoje gradove, *te et omnes cavas et venas argenti* (*Senato. Mar.*). Neznamo potanko mjesta tih ruda. Tursko kopito mnogo toga pritislo, zavalilo, uništilo (*v. str. 199*). U naredbi dubr. vieća od 18. sieč. 1442, kojom bi zabranjeno Dubrovčanom ma kuda osim u Dubrovnik voziti bosan. srebro, veli se ob ovom: *comprato o aquistato in De-*

¹ Gospodin Č. Mijatović hoće da dokaže, da je rudarstvo u Srbiji bilo poznato i prije Nemanića, ali to po našem mnienju nije dovoljnimi dokazi utvrdio (*V. Glas XXXVII. str. 237*).

sevizza, in Chvoinizza, Crescevo, Dusina et cadauni altri luoghi del regname di Bossina (Pučić II. 163). Po Iv. Roskiewiczzu (*Studien über Bosnien und die Hercegovina. Wien 1868 str. 69*) bilo je zlatnih ruda u Srebrniku, Zvorniku, Varešu, Radovanu, Vranici, kod gornjeg Vakufa, Tvoru, Boravici, i u Fojnici, a bralo ga se dosta i po riekah; srebrnih u Srebrniku, Srebrnici, Boravici, Krupi (Kraini) kod Banjaleke, blizu Slatine, Vučine, Malog Vaganja, Varseva, u dolini Fojnice i Vareša; bakrenih ili mjedenih u Varešu, Fojnici i Kreševu, a Dubrovčani imali su svoju naselbinu u Dubrovniku blizu sela Nasića. i tu su sami talili već davno rude srebra i gvozdja, što su vadili iz planine Jagodine¹.

U spomenicima do danas poznatih nemamo ni jedne viesti, koja bi nas uputiti mogla o tom, kako su se vladali rudari u kopanju ruda i u čišćenju drage tvari od drugih sastavina, te koliko su tomu zanatu vještici bili. Čini se ipak, da nisu mnogo o tom znali, a to bi nam posvjedočilo samo izvoženje glame, te i spisi mlet. arkiva, u kojih se često kaže o kovini donešenoj iz Dubrovnika u Mletke, da se ondje izčisti.

Srebro, koje se vadilo iz ruda srbskih i bosanskih, bilo je dvojako, bijelo i glamsko; bijelo naime čisto srebro, a glamsko, srebro pomiješano sa zlatom, te blijedo. Glamsko se pako dielilo na fino i pliko, valjda po razmjerju zlata, kako je u njem bilo (*Misl. 406. 477. 478*). Glamskoga srebra bilo je već davno, ali se nije pod tim imenom poznavalo. Kako smo gori spomenuli, Stulićev ljetopis kaže, da su tu smjesu već g. 1279 nosili Bošnjaci u Dubrovnik. Lukarević i Appendini (*I. 227*) pišu, da su Dubrovčani dobivali na takovu smjesu 250 po sto, kupujući ju od Srba i preprodavajući ju u Mletcih, tako da g. 1274 Sasini se dosjetili, i počeli zlato od srebra razlučivati. Po g. Mijatoviću ova smjesa stajala je tako, da su u svakoj litri glamskoga srebra bile 2 unce zlata a 10 srebra, t. j. 16 po sto zlata; te misli, da su oni novi srbski, koji izgledaju kao da su pozlaćeni, vjerojatno kovani od glame (*V. XXXVII. 245*). Nego svi takovi novi, koji su kroz naše ruke prošli, svi su probušeni, a to nas već opominjalo na netemeljitost ote sumnje, i uvjeravalo, da su samo pozlaćeni, budući opredieljeni za ukras ženske nošnje. Nego da si i najmanju sumnju o tom izbijemo, dali smo tri od takovih novaca kemički izviditi od vješte ruke našega sudruga Dra. Gjura Pilara, koi uz točnu razlučbu njihove sastavine iznadje u njih sljedeće razmjerje, naime u novcu srbs. kralja Stjepana Dragutina našao je srebra 92·9, zlata 2·5, bakra 4·6; u novcu Stjep. Dušana kao srb. cara srebra 94·3, zlata 2·1, bakra 3·6; u novcu srbs. despota Gjorgja Brankovića srebra 94·1, zlata 1·4, bakra 4·5. K ovoj analizi primjećuje štovani moj drug sljedeću važnu bilježku; „Iz predidućih se brojeva vidi, da nijedan novac neodgovara smjesi *glame*, u kojoj da ima do 16% zlata; nego su to pozlaćeni novi prema običaju naroda, koi srebrne novce za nošnju na nizih pozlaćuje. Istina je, da i osim pozlate, u samoj novčanoj tvari zlata ima, nu to se nemože nikako uzeti kao hotomična primjesina već s toga, što je kolicina zlata veoma neznatna, te jedva $\frac{1}{5}$ postotka prelazi; a poznato je k tomu, da još u zadnjem vieku nisu bili vještici podpunu lučenju plemenitih kovina, tako da su u novčanom srebru obično male kolicine zlata neplaćene ostale, koje se dan danas velikim probitkom razlučuju. — Navedeni brojevi osnivaju se na rezultatih triuh analiza za svaki novac. Rezultati na zlatu su najmanje stalni radi nejednaka na površini novca porazdieljenja pozlate“.

Izvažanje srbskih i bosanskih ruda ponajviše se obavljalo preko Dubrovnika, Kotora i ostalih dalmat. primorskih gradova u Mletke. Sami Bošnjaci nosili su srebro miešano sa zlatom u Dubrovnik (*Stulić kod Makuš. 323. za g. 1279*), a tako su bez dvojbe radili i Srbi. Mletčani sami su često polazili Bosnu i Srbiju, da kupuju zlato, srebro i bakar, i kući odnesu. Tvrđko II. 21. pros. 1422 dopusti jim, da mogu slobodno iz Bosne izvažati *oro, arzento, danari e cadaune altre cose (Comli. u Ark. Mlet)*; a nalazimo jih tim zabavljene u samom Novombrdu. Benedikt Kontarini imao je ondje svoju trgovačku kuću, koja se bavila nabavom drage tvari. Njeki dubrovčanin dade mu uzapćiti uz drugo i 250 litara srebra (*Misti*). A da su Zadrani neposredno i u srbskih stranah trg nosili, dokazuju zaključci mlet. vieća od g. 1328 (*List I. 163*). Ali su si na tom polju najviše osvjetlali lice Dubrovčani. O njih se zna, da su obično pod zakup držali najglavnije trgove po Srbiji i po Bosni. Carinu Novobrdsku držao je pod zakup za Uroša II. Milutina Lucio Lukarević (*Pučić II. 6*). Paško Gučetić za Uroša III. Dečanskoga (*Pučić II. 7.*), te Marko Vasilijević i drugovi novobrdsku i prizrensku (*Pučić II. 18*) Rudničku carinu u zakup imao je g. 1349 Lovro Volkašević i drugovi (*Pučić II. 19*), g. 1397 Marin Lebrović (*Pučić II. 44*), a g. 1423 Benko za 600 litara srebra (*Pučić II. 79*). Tako g. 1326 Andrija Pešić, g. 1334 Zive Volkašić, g. 1335 Stjepan Dragović bili su zakupnici svih trgova srbskih (*Pučić II. 8. 12. 13*), Dumon i Pokret g. 1374 carine prizrenske, g. 1340 Marin Bunić a

¹ I danas se vide gdjegdje tragovi tih ruda. Franjo Schulze godine 1841 iztraži rudu iz Boravice na istoku Sutiske, i nadje u njoj 100.000 drakma mjeda, 9 zlata, 85 srebra i 30.000 olova (*Unsere Zeit Jahrg. 1860*). Paša bosanski g. 1863 posla u Štavniciu za razlučbu rude izkopane kod Fojnice, te u sto funtih tvari bi nadjeno uz nešto zlata za 154 franka srebra, te da *bei einer nur 3 Zoll dicken Erzschieht — wenn diese eine Kubikflaſter durchzieht — nach Abschlag aller Transportkosten ein Reingewinn von 800 fr. bleiben würde (Roskiewicz l. c.)*

g. 1346 Ive Bunić svih trgova zetskih i Prizrena (*Pučić II. 17. 18. 27*), i td. Tako i u Bosni g. 1334 Klime Držić držao je u zakupu trg neretvanski, a Dragoje Gučetić s drugovi najprije za osam godina kameničku carinu, a potom za kralja Tvrdka i Dabiše srebrničku uz odplatu od 425 litara srebra na godinu (*Pučić II. 14. 33. 35*), i td. Na carinu spadao je i dio, koji je vladaru pripadao od ondješnjih ruda. Dubrovčani su kadšto i same rude kao vlastite držali ili su jih zakupljali. G. 1415 Stjepko Paulović i Živko Ligatić imali su u Srebrnici osim drugoga na polju **Н ДЪЛЛОВЕ НА РЪПАХ**. God. 1427 Marij Restić i Ivan Gundulić uzeli su u zakup od Gjorgja Brankovića rude zlatne i srebrne od Novogbrda, Janova i Kratova za 200,000 dukata (*Engel V. Mem. de l'Inst. Nat. Scien. mor. et pol. T.V. p 469. Paris l'an XII*). U Bosni imali su pako i svoju osobitu naselbinu, gdje su sami rude talili. Toga radi kovine iz srbskih i bosanskih ruda ponajviše su dolazile u Dubrovnik. Da je on već g. 1253 bio trg zlata i srebra svjedoči izprava saveza medju njim i Mihailom II. burg. carem (*Mikl. 35*). Studenoga 1387 Sigmund ugar.-hrv. kralj dozvoli Dubrovčanom voziti srebro u svoj grad iz Sriema, Srbije i Bosne (*Horváth Mih. Magyar Regeställ Magy-Tört. Par. T. III. 42*). G. 1421 despot Stjepan zabrani jim izvažati srebro i zlato iz njegove oblasti (*Pučić I. 95*), ali 17. ruj. 1445 Gjorgje Branković dopusti, da kupuju srebro svuda po Srbiji osim u Smederevu, i da ga voze u Dubrovnik (*Mikl. 437*). U Bosni pako uvijek su imali slobodne ruke glede nabave drage tvari; a samo dubrovačko vieće izda naredbu za svoje podanike, kojom bilo im zabranjeno nositi srebro u Bosni nabavljeno ma gdje izim u Dubrovnik, niti ga ondje strancu prodavati, niti ga plaćati više od 28 perpera po litri (*Pučić II. 163*). Napokon Filip de Diversis očevidac svjedoči, da je Dubrovnik dobivao *aurum, argentum etc. ex Russia, ex Nova monte presertim et ex Bosna* (*Makušev 359*); a slavni Filelf iz XV stoljeća kliče o Dubrovniku: *maxima auri argentine officina*.

Dubrovčani zlato, srebro i bakar, što su iz Srbije i Bosne primali, vozili su ponajviše u Mletke. O tom nas uvjeravaju sami zaključci mlet. vieća. Nalazimo za g. 1317-19; *dacia imposita Raguseis solvenda de pallamine, rame, auro et argento* (*List. I. 162*). Dne 13 svib. 1367 bi riešeno, da se srebro, što Dubrovčani donose u Mletke, ima prodati *ad publicum incantum* pod globom i kaznom, a 22 stud. iste god. odredjivalo se, što da bude od srebra onako nabavljena (*List. IV. 91*). Uz njeke uvjete bi 7 sieč. 1318 dozvoljeno Dubrovčanom *affinandi ramen Ragusii* u Mletcih (*List. I. 297*), te kašnje često dolaze zaključci u poslu navlastito bakra od njih u Mletke donešena (*List. I. 156. 435. IV. 53. 207*). Docnije vozili su Dubrovčani i drugdje po svijetu, navlastito srebro preko Jakina u Fireneu. God. 1406 gospodar Kastelduranda uzapći srebro, koje su neki Dubrovčani onamo nosili. Firenca se za njih zauzimala, te u svojoj poslanici od 13 veljače 1409 o Dubrovčanih ovako se izrazuje: *cui hanno ripieno tutto il nostro comune d' ariento, che quasi in grau parte abbiamo facto l' aquisto della città di Pisa col dicto ariento . . . I deti mercanti di Ragugia facevano conducere pocho passato alla città nostra libre 470 o circa d' ariento, come hanno facto tutto questo anno* (*Makušev u ЗАПИСКИ ИМПЕР. АКАДЕМИИ НАУКЪ. XVI. II. 1870*). I sami Mletčani iz Dubrovnika su vozili u Mletke i vani dragu tvar. God. 1319 bi u mlet. vieću zaključeno, *quod tam per Venetos quam Raguseos solvantur solidi III. pro centenario de auro et argento conducto de Ragusio* (*List. I. 156*); a 8 rujna 1372 isto vieće ustanovi daće za kovinu, koju su mlet. brodovi izvažali iz Dubrovnika i vozili na trgove van jadranskoga mora (*List. IV. 102*).

Izvažanje zlata činilo se u *vrgah* (**верга**), rieč italijanska, koja znači *šibka*, i u *pločah* (**пловч**). Gjorgje Branković stavi g. 1441 u postavu u Dubrovnik zlata u vrgah 10 sakulja, koji su težili preko 1018 litara, a medju vrgami dolazi i jedna ploča. I srebro glamsko, koje se zove **жежено** (*Pučić II. 97*), izvažalo se u *pločah* te i u *zrnu* (**зрѣно**. V. Mikl. 406 Puč. l. c.), a valjda isto tako i bielo. Ploča srbska čini se da odgovara *peči* bosanskoj. U listini dubrovačkoj od 14 travnja 1442 svjedoče Dubrovčani, da je Tvrdko II poslao u postavu srebra fina 51 litru **з пѣвах** **к.д.** a peta mala (*Pučić II. 105. 106*) Stjepan Tomašević 13. list. 1461 naredi, da nesmije nitko iz Bosne izvažati srebro **неболано** t. j. neobilježeno državnim pečatom, ako neće, da mu sve takovo neuzapći (*Mikl. 487*). Litra zlata 14 prosinca 1457 vriedila je u Dubrovniku 84 dukata (*Mikl. 479*), a 14 pros. 1442 u istom gradu litra srebra davala se je po 7 dukata i 32 dinara (*Pučić II. 108*). Po želji bosan. kralja 18 sieč. 1442 dubr. vieće naloži svojim podanikom, da se u Bosni nesmije plaćati srebro više od 28 perpera (*Pučić II. 163*).

Pravo kovanja. — U Bugarskoj bez dvojbe već s prva pripadalo je ovo pravo samu vladaru, kao što i u Bizanciju. Ob ovom nas upućuje poslanica pape Inocenta II od 25 veljače 1204 na bugar. cara Joana, u kojoj mu veli, da na njegovu molbu *publicam in regno tuo cudendi monetam tuo caractere insignitam liberam tibi concedimus facultatem* (*Theiner 24*).

O pravu kovanja novca nemamo ni rječe u starih srbskih spomenicima. Vjerojatno je, da s prva novčarstvo u Srbiji nije bilo državni posao, t. j. da nije bilo javne državne novčarnice, gdje se sve srebro nosilo i kovalo na račun kraljevine, a da su to pravo kovanja novca dobivali zlatari, ponajviše tudjinci, uz njeke uvjete i pod nekim državnim nadzorom. Ova sloboda imala se nješto stegnuta za Stjep. Dragutina zbog njegove razmirice sa Mletčani (1282 v. str. 59); nego u koliko se to dogodilo točno se opredieliti neda. Mletačka republika za ove razmirice svakojako biedila je sama kralja zbog nepodpune kovine u novcima, te toga radi g. 1287 posla mu svoga osobitoga poslanika, da ga na pravu stazu dovede. Što je na to kralj odgovorio, to se nezna; ali je sasvim vjerojatno, da se kralj izpričavao tim, da je svoje rude i s njimi valjda i pravo kovanja novca u zakup dao; no da će nastojati, neka se uvjeti od zakupnika točno vrše. Takav odgovor nije mogao dakako Mletčane umiriti, i bez dvojbe jih navede, da ustroje osobiti ured u svom gradu pod naslovom *Officiales grossorum Raxie*, s napatkom, neka budno paze na uvoz srbskih groša u mlet. zemlje kazne krivce, a groše uzapće i polome, i kao kovinu mlet. kovnici predadu.

Jedini spomenik srbski, u kom se govori o kovanju domaćega novca, jest Dušanov zakonik (1349). U njem nalazimo sljedeće odredbe o toj stvari (*Izd. Novak. str. 45. 68*):

143. Аште ли се ѡбрѣте златарь ѡскѣнь градоу и трьгоу царства ми оу коемь селѣ, да се този село распе и златарь нждеже (*Šaf. 181. Pr. 167*).

144. Ако се наге златарь оу градоу коке динаре безь болю црске. да се златарь нждеже, а градь да плати глобоу, што реуе цар (*Šaf. 182. Pr. нема*).

222. Оу градоу царства ми да стоје златаріе, и да коу и ние потрѣе (*Šaf. 180. Pr. 168*).

223. Златара оу жвнѣх и оу земли царства ми нигдѣ да нѣсть разѣе оу трьгоу гдѣ нѣсть поставило царство ми динаре ковати (*Šaf. 180. Pr. 166*).

Po ovih zakonih zlatar nije dakle smeo u Srbiji stanovati na selu, u župah ili gdjegdje po zemlji osim u onih samo gradovih i trgovištih, koje je sam car odabirao za to, da se u njih denari kuju; u tih mjestih zlatari mogli su kovati novce samo uz carsku dozvolu; carevo bjaše pravo kazniti zlatare i oglobiti gradove, koji bi dotične carske naredbe povriedili. Vidi se dakle, da se do sada amo tamo po zemlji kovalo novce i bez dozvole vladareve, te da se tomu neredu htjelo staviti kraj tim, što su opredieljena bila samo njevoja mjesta za kovanje novca, da se tako pažnja nad kovanjem olakoti; i što si sam car pridržao podpuno pravo u tom poslu, te bditi, da mu ga ma tko i u čem nepovriedi. Činilo bi se ipak, da ni od sada nije bilo u Srbiji državne ili vladareve kovnice u pravom smislu, a da je car davao i oduzimao pravo kovanja po svojoj volji, te da se od zlatara kovalo po uvjetih, koje bi jim sam car odkrojio.

Vjerojatno, da po smrti Dušana uz nered, koji je cijelom zemljom zavladao bio, velikaši i gradovi sami si uzeli pravo kovanja svoga novca. Tako Oliver (*koi ipak stavi na svojih novcima lik Dušanov i Urošev s osienkom slave oko glave u znak počasti*) i Nikola Altomanović, a malo kašnje Balšići, despot a docnije kralj Konstantin, župan Ropa, župan Rig, župan Branko, Jakov, D Mitar, Vlatko, te gradovi Prizren, Skoplje i Stezan. O tom stari spomenici mukom šute; samo o Balšićih imamo uspomenu u starih spisih dubr. arkiva, koju nam priobći vrlo izražitelj dubr. numismatike g. savjet. Rešetar. Dne 12 lipnja 1386 dubr. malo vieće zaključić: *quod idem de Dulcinio possint facere fieri cuneos folarorum suorum expendorum in sua civitate a Milze aurifice*. Istina bo do sada nije poznat ni jedan pravo Olgunski folar (*bakren novac*); svi do sada poznati novci Balšićeve porodice (*Gjorgja II. 1386—1404 i sina mu Balše III.*), koja je tada u Olgunu svoje dvorove imala), jesu srebrni groši; ali je sasvim istini podobno, ili da su na kalupe za folare kovani bili Balšićevi groši ili da su za ove drugi kalupi u Dubrovniku napravljeni bili. Nego onaj zaključak dubr. vieća mogao bi se valjda protezati i na folare onda kovane pod imenom Bara Balšićeva grada, od kojih nam ostaje danas nekoliko primjeraka.

Sasvim drugako prikazuje se ovo pravo kovanja novca u Kotoru, koji je za Nemanića spadao na Srbiju, te bez dvojbe od Dušana i to pravo zadobio. Ovdje pravo kovanja izključivo je obćini pripadalo, kako nas uvjerava sam kotorski zakonik. U §. 13 kaže se ovako: *item elligantur per sex menses duo legales et experti cecheri super monetam civitatis faciendam. Et habeat ipsorum quilibet pro salario yperperos decem; et quicumque in hoc offitio esse noluerit, solvat de pena yperperos vigintiquinque (str. 13)*.

Ni u bosanskih spomenicima nema ni slova o pravu kovanja za prvo doba. Stoprv za Tvrdka I. kao bana znamo, da je to pravo vladaru pripadalo. O tom nas uvjeravaju dva zaključka dubrov. vieća, koje je crpio pomenuti g. Rešetar iz rukopisa dubr. arkiva, i nam za porabu blagohotno ustupio. Dne 18 ožujka 1365 bi primljeno u molbenom vieću: *de concedendo domino bano Bosne, quod possit facere fieri in Ragusio aliqua cunia cum christo ab uno latere et ab alio cum bano cum spata*; a 1 trav. iste godine bi pridodano: *a minori consilio Radoe aurifici datu fuit licentia, quod possit facere inter cunia et ponzonos XII ad faciendam*

monetam pro servitio domini bani Bosne, que feramenta debeant operari in Bossina. Et preceptum fuit Radoe predicto, quod, factis dictis ferris, debeat huic consilio presentare, et plura ferra non facere sub pena manus. A da je Tvrdko I kao ban upravo kovao po tih maticah, dokazuju jasno sami njegovi novci, koji se točno slažu s opisom ovih kalupa. I mlet. republika smatrala je pravo kovanja novca u Bosni kao vladarevo, pošto se g. 1366 upravo na bana Tvrdka obraćala, neka krivotvoritelje njezina novca kazni, a takovo kovanje obustaviti dade (*v. str. 208*). Iz povelje Stjep. Ostoje od 2. trav. 1404 (*v. str. 217*) i Stjep. Tomaša od 15 trav. 1444 (*v. str. 224*), izručenih mlet. poslaniku, vidi se, da su kraljevi bosanski smatrali kao svoje osobito pravo kovanje novaca u Bosni, jer su Mletčanom obećavali, da će mlet. novcu dozvoliti ulaz u Bosnu, ako sami nebi kovali svoj vlastiti novac. Hrvoja kao hreeg spljetski kovao je svoje novce, a jamačno za to nije si od Ladislava ugar.-hrv. jesenskoga kralja dozvolu izmolio (*v. str. 232*).

Napokon neka nam bude dozvoljeno primietiti, da i u Dubrovniku, gdje se za dugo sredotočio izvoz jugosl. zemalja, pravo kovanja novca već u prvom zametu pripadalo je izključivo samoj občini. Ovo nam zasvjedočuje jasno zaključak dubrov. vieća od 6 pros. 1327: *statuimus et ordinamus, quod nulla persona cujuscumque conditionis audeat vel presumat modo aliquo vel ingenio per se vel per alium in civitate Racusii et suo districtu seu alibi facere seu fieri facere aliquam monetam similem seu in illo conio seu lige, que est illa, que fit in Racusio per commune sub pena de iperperis centum pro quolibet contrafaciente et qualibet vice; quamvis esset illa bona, sicut est illa, que fit in Racusio; et quilibet possit accusare contrafacientem, et habeat medietatem pene, etc.* (*Pučić II. 170*).

Kovnice. — O novčarah u Bugarskoj nemamo nijedne domaće uspomene. Konsul mletački u Varni u primjetbi na listini cara Aleksandra od g. 1352 govori o perperu Varne, koi je pravi novac bio, te bi se činilo, da je u tom glavnom mjestu bugar. izvoza bila kovnica za novce. Ni bosanskoj novčari u starih spisih nema traga. Glede Srbije kaže nam Dušanov zakonik, da su tada opredjeljena bila nekoja mjesta, ali neveli koja, gdje se novac kovao. Poznata su nam ipak njevoja, a to iz mletačkih izprava i iz samih novaca.

Novobrdο (НОВОБРДО), grad kod Pristine, za prvi put spomenut g. 1326 (*Pučić II. 6*), po svoj prilici bjaše najstarija novčara u Srbiji, kolievka srbske numismatike; te Sasini, kao što prvi rudari, bijahu i prvi kovatelji srbskoga novca. Knez Lazar stavi na svoje novce i ime ovoga grada: *ΝΟΥΟΜΟΝ-ΤΗ ΜΟΝΕΤΑ ΑΡΓΑΝΤΕΑ* (*V. str. 163*)¹. Turci ga uzeše g. 1441; povратиše ga 1444; opet ga predobiše 1455, te 1467 njegove stanovnike izseliše u Carigrad. Jedva mu sada traga (*V. Glas X. 275*).

Brskovo (БРЪСКОВО), Kruševo blizu Dioklije) dolazi kao kovnica srebrnih groša srbskih u mletačkih spomenicima za kralja Stjepana Dragutina. Najprvo spominju ga kao znatno trgovište dvie listine Stjep. Prvovjenčanoga (1222-28. *Mikl. 16. 17.*), zatim dubr. zakonik od g. 1272 (*lib. II. c. 24. Bresqua, a po kotorškom §. 338 Briscovia*), i ugovor sklopljen 5 lip. 1279 medju Dubrovčani i Kotorani (*List. I. 122*). Mlet. republika videći, da groši kovani u Brskovu (*denari de Bresco*) nemaju onakove vrijednosti, kakovu su imali njezini groši, zapovjedi, da se samo polomljeni, naime kao prosta kovina, smjedu u mlet. zemlje unositi (*v. str. 60*). *Yperpera de Brescoa* napomenuta je u mlet. izpravi od 10 svib. 1309 (*List. I. 239-40*). Brskovo g. 1399 bilo je palo u turske šake (*Pučić I. 27*).

Rudnik (РУДЪННЪ) spomenut je za prvi put u povelji kralja Uroša I, kojom podieli Dubrovčanom isto trgovačko pravo, koje su već uživali u Brskovu (*Mikl. 52*). Da je tu bila kovnica, svjedoče novci Gjorgja Brankovića, na kojih se čita ime ovoga mjesta (*v. str. 176, i Glas. III. 243*).

Smederevo (СМЕДЕРЕВО) imenuje se najprvo za kneza Lazara (C. J. 1847 IV 55). U poviesti srbskoj veoma na glasu za despota Gjorgja Brankovića, koi je tu kovao svoje novce s imenom istoga grada (*v. str. 175-6*).

Na novcih despota Stjepana Lazarevića stoji napis: *НОВА-ЧЕКА Г-НА ДЕС-ПОТА*. Gdje se ta kovnica nalazila, nezna se. Nemože se ni to za stalno držati, da su novci, na kojih se čitaju imena Prizrena, Skoplja i Stezana, upravo u tih gradovih kovani bili; ali za novce Balšića Zetskih gospodara moglo bi se mal ne bez dvojbe držati, da su kovani u Olgunu, pošto, kako smo gori opazili, za taj grad g. 1386 djelali su se kalupi u Dubrovniku. U Kotoru, kako smo rekli, kovnica se zavela za Stjepana Dušana.

Malo se zna i o radnicima, koji su novce pravili u jugosl. kovnicah. U Bugarskoj su po svoj prilici kovničari bili rodом Bizantinci. Kašnje buduć Mletčani, navlastito po zauzetju Bizancija (1204), i Gjenuvezi svojim trgovom poplavili sve obale crnoga mora, tiem su i mnogo utjecali u sve, što spada na kulturni razvoj u onih stranah; te je skoro bez dvojbe, da su mletački zlatari kovali groše Mihaila II Asiena, koji su posvema mletačkim ravnima.

Po Zanettiu mletački zlatari prodjoše u Srbiju za Stjepana Prvovjenčanoga, mletačkom plemkinjom, da ondje tjeraju svoj zanat. Po nas prvi kovatelji srbskoga novca imali su biti Sasini, i zato što su prvi rnde u Srbiji

¹ Na jednom novcu Stjep. Dušana u predku izpod poprsja spasitelja vidi se *УОН*. Jeda li je to *ΝΟΥΟmonte*?

odkrili, i što su tomu zanatu od prije vješti bili, i što na novcih začetnika srbske numismatike Vladislava I. lik kraljev izkazuje se narodnoga posla. Za Uroša I. srbske granice širom se zapadu otvoriše. Od sada trgovci i zanatlije iz Mletaka i iz našega primorja često su polazili Srbiju, te jih već Uroš I bez dvojbe rabio i za kovanje novca. Da su mletački zlatari kovali njegove novce, dokazuje jasno mal ne istovjetnost njihova u tipu i u radnji s mletačkim suvremenimi. O tom nemamo uspomene u srbskih spomenicima; mletački pako najprvo spominju mlet. zlatara Blaža, koji je oko g. 1302 u Brskovu svoj zanat tjerao (*List I. 299*). A i sami novci sa svojim velebrojnim pogriješcima navlastito u srbskih napisih pružaju nam dovoljni dokaz, da su jih ponajviše tudjinci, narodnomu jeziku nevješti, skovali. Za kneza Lazara pako i kašnje vidimo na novcima srbskih čisto italijanske napise. Bilo je dakako i domaćih sinova, koji su se tomu zanatu naučili, te su takovi bez dvojbe **Горьинъ златарь** spomenut u povelji Stjep. Dragutina za Kilandar (*Misl. 63*), i **Привнль златарь** naveden kao svjedok u listini od g. 1376 Gjorgja Balašića (*Pučić II. 27*)

Bosanski spomenici nekažu nam ništa o kovateljih bosan. novca; nego kao što su se u Dubrovniku pravili kalupi za te novce, tako može se za stalno držati, da su primorski zlatari iste novce i skovali. U obće pravitelji jugoslavenskih novaca bili su zlatari u užjem smislu; nisu naime znali kalupe djelati onako čvrsto, kako bi jih čovjek zanatu upravo vješt pravio bio. Toga radi prava je riedkost u jugosl. numismatici naći dva novca sasvim istovjetna; te opisatelj je prisiljen, da te razlike za svakoga iztakne, i tiem svoju radnju raztegne.

Smjesa u jugoslavenskih novcima. — O načinu, kako su se miešale kovine u pravljenju novaca nekažu nam ni sloveca jugosl. spomenici. Jedva nam jedan tanak zrak o tom odsieva iz mletačkih listina za srbske groše. God. 1282 bili su od mlet. vlade prognani groši Stjep. Dragutina, te određeno, da se skrše, kad se pri kom nadju. U tih zaključicima nenavadja se drugo proti njim osim to samo, što su *contrafacti nostris venetis grossis* Moglo jih se imati do 12; a tko jih više držao, gubio je na njih *decem pro centenario*, te su se kršili, i kao kovina smatrali. Iz toga bi se moglo izvesti, da su jih Mletčani izagnali zato samo, što je u njih kovina bila tobož za deset po sto slabija napram onoj u mlet. groših (*v. str. 60*). Ovako tumači ovu stvar i sam mlet. numismatik Ber. Nani (*De duob. imp. Ras. num. str. 24*), i čini se na temelju starih službenih podataka, pošto piše, da su Mletčani rado puštali srbskim vladarom, neka kuju mlet. tipom, dokle su se držali mlet. sustava u kovanju: *at cum argenti naturam inficere, ac etiam iusto ponderi detrudere coeperint (ut ex duobus Urosii monetis adparuit, quibus probatis, una 88 k. altera 148 k. scoriae habebant ad Marcham relatae, quarum postrema erat levior prima), praesentientes Veneti, quid detrimenti ex hac matapanorum Venetis similitum infectione, cum rebus omnibus, tum praesertim negotiis accidere posset, eos lege vetarunt.*

U Mletcima pokusna težina za zlato dielila se na 24 karata. Zlato na 24 kar. bilo je čisto zlato. Karat se je pako dielio u 32 isto jednake čestice. Rečeš li: zlato na 20 karata, to bi značilo, da u njem za šestinu ima plojke, naime 20 kar. finoga a 4 kar. plojke. Pokusna težina srebra dielila se na 12 dinara, svaki dinar na 24 grana. a svaki gran na polutine, četvrtine i td. Rečeš li: srebro na 11 dinara i 12 grana, to bi značilo, da je u njem $\frac{1}{24}$ dio plojke, to jest 12 grana. — Marka se dielila na 8 unaca, 32 četvrtka, 192 dinara, 1152 karata, 4608 grana, te odgovara $13\frac{3}{5}$ lota bečke srebrne težine. U Mletcima dozvoljeno je bilo 40 karata plojke po marku; za groše do 44 kar. (*Numis. Zeitsch. 1872. str. 564*). Groši Dragutinovi dakle, ako su upravo imali 88 i 148 karata plojke po marku, mogli su se sasvim pravedno odstraniti; ali iz analize, koju malo kašnje u tabli navadjamo, čini se, da tvrdnja Nanieva nestoji, te da je mlet. vladu drugi ma koi uzrok navesti morao, da Dragutinove groše odstrani. Dr. Pilar analizovao je dva sr. novca Dragutinova. U jednom je našao postotnu količinu srebra 96.022, bakra 3.557, zlata 0.421, u drugom pozlaćenom srebra 92.900, bakra 4.600, zlata 2.500; dočim groš mlet. dužda Petra Ziani, koji je nešto prije Dragutina vladao, jedva mu je dao srebra 94.878, bakra 4.546, zlata 0.576. Ova analiza dokazuje, da su groši Dragutina imali dapače veću vriednost od samih mletačkih.

Pod br. 30 u istoj tabli dolazi novac istoga Stjep. Dragutina, od nas stavljen medju bakrene (*v. str. 75 br. 5*), jer nam se činio samo posrebren; ali prof. Žulic analizom njegove sastavine nadje u njem 23.488 srebra i 76.512 bakra, te nam primjećuje: „nije posrebren, već je smjesa od srebra i bakra, a čini se radi toga da je posrebren, što se vanjska kora od srebra oglodala, te se prikazuje loša smjesa crvena. Bielu vanjsku koru od novca pravili su valjda tako, kako se to i danas čini, kuhajući novac u kiselini“. Zaključeci mlet. vieća nisu jamačno napereni bili proti ovakovim novcem, jer je u ovih vriednost odveć nizka; ovo su krivotvori. Moglo bi biti, da su oni smjerali jedino na groše kovane u Brskovu, gdje je onda vladala mal ne neodvisno Jelena udova Uroša I a mati Dragutina i Milutina, ali nemamo na ondašnjih novcima baš nikakvoga znaka, po kom bi se dali razlučiti Brskovski od drugih onda kovanih srbskih groša.

Dubrovčani, čim se stavili, da kuju svoj vlastiti srebr. novac, umah mu zakonom ustanoviše i smjesu. Dne 18 list. 1337 bi u onom gradskom vieću odlučeno, *quod in quibuscumque uncis XI de argento fino debeat*

poni et infundi una uncia de rame, te da se od takove smjese groši prave (Pučić II. 172). Kašnje nije se strogo na to pazilo, te su Mletčani dubrovačke novce odbijali. U kotorskom zakoniku nema ni sloveca o smjesi za novce; samo se je u pogledu zlatarskih radnja odredilo 30 list. 1352 (v. §. 177. str 47): quod aurifices seu magistri cuiuslibet operis aut laborerii argenti non presumant laborare seu facere aliquod opus argenti, quod habeat plusquam sit sexta pars rami et quinque partes argenti fini sub pena yperperorum XXV, cujus pene due partes sint comunis et tercia camerariorum comunis prefacti Et quodcumque opus seu laborerium argenti, quod ultra dictam ligam habere esset repertum nichilominus, ejusdem comunis applicetur. Jubentes sub pena predicta predictis aurificibus et magistris, quod eorum laboreria argenti habeant quilibet proprio cuneo, stampa sive signo signare Que quidem laboreria, cum fuerint completa, a camerariis comunis cum cuneo sive stampa comunis faciant bullare, antequam ipsa dent alicui sive vendant. Jedna naredba dubr. vieća, koju nam dragohotno ustupi g. savjet. Rešetar, bila bi osudila kotorke groše već u početku njihova kovanja: 1362 apr. 18. quod cum grossi. de Cattaro sunt falsi et de ramo, captum et firmatum, quod nullus audeat accipere de dictis grossis de Cattaro nisi tres pro uno de Ragusio. Nego i ovdje razlučba Dra. Pilara svestrano pobija tu naredbu, i dokazuje, da su kao što Mletčani Dragutinove tako i Dubrovčani kotorske groše progonili samo iz političkih uzroka. U jednom od najstarijih dubrovačkih groša (v. na tabli br 20) našao je Dr. Pilar postotnu količinu srebra 88.239, bakra 11.760, zlata 0.011, a u kotorskom cara Uroša (br. 22) srebra 86.422, bakra 13.091, zlata 0.487. Ono malo više bakra u kotorskom obilato naplaćuje zlato, koje je u njem u većoj mjeri.

Da se poblize upoznamo sa smjesom rabljenom u kovanju jugosl. novaca, i da ove i u tom pogledu istodobno sravnimo s novci onih kovnica, s kojima su jugosl. narodi u užjem odnošaju živili, zamolili smo gore pomenutoga Dra. Pilara, načelnika u miner. geol. odsjeku našega muzeja, i g. Žulića profesora lučbe na vel. realei, neka nam sastavinu od nekoliko novaca strukovno izvide, razluče i brojevi označe. Oni rado na to pristali i posao vješto obavili, te jim i ovdje najtoplija hvala. Analizovana su 2 bugarska, 15 srbskih, 5 bosanskih, 2 srbsko-kotorska, 4 dubrovačka i 3 mletačka novca. Medju ovimi tri su pozlaćena (br. 9, 10, 11), jedan posrebran (br 30), a jedan bakren (br. 31). One sa zvjezdicom izpitao je prof. Žulić, ostale Dr. Pilar.

Tekući broj	Analizovani novci, prema sadržaju srebra poredani	Težina u gramih		Broj analiza		Postotci			100 uteznih čistih novca vrijede sre- brnih čistih	U novcu ima vriednosti u centimih	
		novca prije analize	odlomka za analizu uporabljena	suhim putem	vlažnim putem	srebra	bakra	zlata		samoga srebra	sa zlatom
1.	Srbski kralj Uroš I (1241—72).....	2.1482	0.2503	—	1	99.827	0.028	0.145	102.00	49.4	50.5
2.	Srbski despot Oliver (oko 1341—63).....	1.0903	0.2281	1	1	98.245	1.412	0.343	103.34	23.5	24.8
3.	Mletački dužd Franjo Dandul (1329—39).....	2.1456	0.2898	1	1	96.982	2.945	0.073	98.03	47.7	48.2
4.	Mletački dužd Jak. Kontareno (1275—80).....	2.0343	0.3619	2	1	96.638	3.273	0.089	98.00	45.2	45.8
5.	Srbski kralj Stjepan Dragutin (1272—1316).....	2.0197	0.6591	1	2	96.022	3.557	0.421	102.34	44.6	47.5 ¹
6.	* Bugarski car Sracimir (1371—97).....	1.0710	0.0635	—	1	95.300	4.692	0.008	95.42	23.4	23.5
7.	Mletački dužd Petar Ziani (1205—29).....	2.0580	0.5615	2	2	94.878	4.546	0.576	103.27	43.9	48.1
8.	* Srbski car Stjepan Dušan (1346—55).....	1.1150	0.1800	—	1	94.445	5.552	0.003	94.49	24.2	—
9.	Srbski car Stjepan Dušan (1346—55).....	1.4020	0.1353	2	—	94.300	3.600	2.100	125.80	30.0	40.0
10.	Srbski despot Gjorgje Branković (1427—56).....	1.0930	0.2185	2	—	94.100	4.500	1.400	115.00	23.0	28.0
11.	Srbski kralj Stjepan Dragutin (1272—1316).....	2.1500	0.2120	2	—	92.900	4.600	2.500	130.30	46.0	65.0
12.	Bosanski vel. vojv. Hrvoja, hrecg Spljetski (1403—15)	1.6790	0.1396	—	1	92.693	7.112	0.195	95.62	35.7	36.9
13.	* Srbski kralj Vukašin (1368—71).....	1.0450	0.2080	—	1	91.748	7.870	0.382	97.48	22.0	23.4
14.	Bosanski ban Stjepan I (1290—1315).....	1.8836	0.1669	—	1	91.107	8.342	0.552	93.38	29.4	31.5
15.	* Srbski kralj Stjepan Uroš Milutin (1275—1321)...	2.1830	0.1540	—	1	90.994	9.004	0.002	91.02	45.6	—
16.	Dubrovački groš bez znakova a. (1326—1400).....	1.7518	0.5250	1	2	89.995	9.934	0.071	91.04	36.2	36.6
17.	Dubrovački groš sa X (1400—1438).....	1.8205	0.4918	1	2	89.831	10.160	0.019	89.98	37.5	37.6
18.	Dubrovački groš od god. 1438.....	0.9145	0.3341	1	2	89.218	10.638	0.144	91.36	18.3	19.2
19.	* Bosanski ban Tvrdko (1354—76).....	1.4750	0.1150	—	1	89.053	10.907	0.040	89.65	30.1	30.3
20.	Dubrovački groš bez znakova b. (1326—1400).....	1.7157	0.4804	1	2	88.239	11.760	0.011	88.38	34.8	39.9
21.	* Srbski knez Lazar (1371—89).....	1.0800	0.0940	—	1	87.201	12.056	0.473	93.30	20.0	23.3
22.	Kotorski od cara Uroša (1355—67).....	1.3880	0.2355	1	2	86.422	13.091	0.487	93.62	27.2	29.5
23.	* Bosanski kralj Stjep. Ostoja (1408—18).....	1.4878	0.1725	—	1	86.057	13.943	trag	86.06	29.4	—
24.	* Bugarski car Asien I (1186—96).....	1.5930	0.1060	—	1	85.848	13.720	0.432	92.33	31.3	33.7
25.	Kotorski od cara Stjep. Dušana (1446—55).....	1.6060	0.3916	1	2	85.548	14.374	0.078	86.75	30.6	31.0
26.	Bosanski Tvrdko I kao kralj (1376—91).....	1.9876	0.2767	—	2	84.039	15.522	—	84.04	38.4	— ²
27.	* Srbski kralj Stjep. Dušan (1331—46).....	1.4960	0.1795	—	1	84.012	19.988	—	80.01	27.5	—
28.	* Srbski car Uroš (1355—67).....	1.2580	0.1750	—	1	80.011	19.947	0.042	86.61	23.1	23.3
29.	* Srbski gospodar u Zeti Balša III (1404—21).....	0.9870	0.0900	—	1	80.000	19.988	0.012	80.18	18.1	18.2
30.	* Srbski kralj Stjepan Dragutin (1272—1316).....	1.2585	0.1280	—	1	23.488	76.512	—	23.48	6.6	— ³
31.	Srbski kralj Stjepan Dragutin (1272—1316).....	1.8618	0.1368	—	1	00.002	98.780	0.003	1.05	—	0.5 ⁴

¹ Ovaj Dragutinov nema novčanoga zvona, al je ipak puno vriedan, kako se vidi iz ovih brojeva. ² Ima i olova 0.439. ³ Uprav dok se ovo tiskalo dobili smo novac Gj. Brankovića, u kom srebra 31.730, bakra 68.266, zlata 0.004. ⁴ Ima još olova 0.499 i kositra 0.715.

Bacimo li sada pogled na ovaj razkaz, lasno ćemo se uvjeriti, da medju svimi po postotnoj količini srebra prvo mjesto zauzimalje novac srb. kralja Uroša I, a drugo onaj srb. despota Olivera. Najstariji mletački groši slabiji su od Uroševih mal ne za 3%; a s mletačkimi se u ovom pogledu sudaraju groši Dragutina, Dušana kao cara i bugar. cara Sracimira. Ovim stoje na blizu groši Milutina, Hrvoje hrcega spljetskoga, te bosan. banova Stjepana I. i Tvrdka, i dubrovački. Udaljuju se pako znatno novci srbs. kneza Lazara, kotorski Dušana i Uroša, bugarski cara Asiena I. i bosanski Tvrdka I. kao kralja. Napokon postotna količina srebra prikazuje se najslabija, do 20%, u novcih Dušana kao kralja, Uroša kao cara i Balše III. gospodara zetskoga.

Pogledom na zlato, koje se našlo u ovih novcih, drago nam je ovdje na svjetlo iznieti sliedeće važne primjetbe Dra. Pilara: „Med 30 komada srebrnih novaca samo kod triuh nije se dokazalo zlata, inače svi ga imaju u manjoj ili većoj količini. Ako izuzmemo tri pozlaćena novca to ostali srebrni novci odsjekom imaju do blizu $\frac{1}{1000}$ zlata, što tumači revnost, kojom sada pojedine kovnice stare novce zamjenjuju, pače i iz novijih španjolskih i njemačkih srebrnjaka zlato luče.

Na pitanje, kako je zlato u srebrnu massu dospjelo, možemo odgovoriti, da iz olovnjaka i srebrnih ruda izvadjena kov uvijek uz pretežnu količinu srebra i nešto zlata sadržaje. Moguće je takodjer, da je zlato posve slučajno primiešano Tako n. pr. kod požara stope se kovine, novci i nakiti ujedno, pa buduć je srebro obćenitije i pretežnije, nenadje se zlatu traga ni po boji ni po težini.

Usljed znatne sadržine zlata u srebrnih novcih postaje im vrijednost puno veća nego što im se je prvobitno dati namjeravala Tako n. pr. 1. 2. 5. i 7. od analizovanih novaca i više vriede, nego ako im se težina kao čisto srebro uzme.

U zadnjem na dvoje razciepanom stupcu table izražena je u centimih prava vrijednost novca, ako se samo uzme na čisto srebro obzir, zatim pako i cjelokupna vrijednost novca, ako se i vrijednost zlata priračuna “

O p a z k a.

U ovom djelu opisani su svi novci, koji su nam do rukuh došli K tomu opisu dodali smo u XVII tabla slike od 444 novca, od onih naime, koji su nam se činili najvažniji i najpotrebniji za točnu obavijest za sve promjene tipova i modula jugosl. numismatike. Na čelu svakoga odsjeka postavili smo po jedan pečat, pošto smo i poznate nam pečate od svakoga vladara napomenuli; pečat pako hrvatskoga kralja Kresimira, koi visi o njegovoj povelji od 8 srpnja 1071, stavili smo izpod naslova na prvoj strani kao jedini spomen u ovoj struci iz doba hrvatske državne neodvislosti.

Nacerte za slike dielom su nam dobrohotno izradili gori pomenuti g. Dr. Janko Šafařík, g. Karlo Kunz ravnatelj arkeol. muzeja u Trstu, g. Alačević savjetnik kod sudb. stola u Spljetu i g. Germ. Prosdocić slikar u Mletcih, a većinom smo jih sami učinili. Rezali su nam table i pečate u mjed dobro poznati bečki rezbari Ed. Koželuch i Aug. Benedict; samo Kresimirov pečat udjeljao je g. Drag. Peinlich u Zagrebu. Table su otiskali zavodi na glasu u Beču R. v. Waldheima i Fr. Kargla. Monogrami, znakovi i osobita pismena, kojih je mnogo trebalo, da opisi budu u koliko moguće točni i na prvi mah razumljivi, izradjeni su bili u sljevaonici c. kr. dvor. tiskare i zavoda A. Mayera i Schleichera u Beču. Sadašnju cienu nismo označili naposeb za svaki novac, jer je ovdje opisano sve nam poznato jugosl. numismatičko blago, a pošto ona stoji razmjerno napram riedkosti novca, lasno ju opredieliti. Za srebrne nebi smjela prelaziti 30 for. a. v., bio i jedinac nove vrsti; za bakrene, pošto su jošte reoma riedki, mogla bi uzaći do 20 for. Za jedinoga do sada poznatoga od zlata srbs. cara Uroša dao je Dru. Eggeru u Beču prejas nadvojvoda Sigmund 300 for; a toliko bio bi za njega žrtvovao i naš slavni Maecenas, da je na vrieme o njem obaviešćen bio. Mislili smo, da je od potrebe pogledom na one, kojim je ova naša radnja namienjena, u kratko navesti poviest jugosl. naroda, te navlastito glavne životopisne crtice onih vladara, koji su svoje novce kovali, da tako po primjeru Sabatiera, radeći se i ovdje o predmetu do sada odveć slabo izradjenu, prijateljem jugosl. numismatike olakotimo trud u ovoj nauci, učeci nas isti slavni numismatik, da oni, koji se bizantinskimi novci zabavljaju, doivent avoir une connaissance sommaire des règnes, de l'histoire et des vicissitudes de l'empire d'Orient.

U Zagrebu 1. siečnja 1875.

BUGARSKI NOVCI

Digitized by Google

BUGARSKI NOVCI.

sto kako u knjizi političke i književne povjesti jugoslavenske Bugari prve a možda i najsajnije listove izpunjuju, tako jim pripada i prvi korak učinjen na polju jugoslavenske numismatike.

Ovaj uralski, s Huni a naročito s Obri i Magjari sasvim srodan narod, g. 487 poslie Isukrsta na poziv istočnoga cara Zena, ostavivši svoja selišta medju Donom i Volgom, primaknu se k Dunaju, i uz dugotrajnu borbu najprije s Goti a docnije sa samim istočnim carstvom, tečajem VII stoljeća pod svojim vodjem **Asparukom** prebrodi dolnji Dunaj, prisvoji si podunavske zemlje do Balkana, gdje su tada prvi na jug davno preseljeni Slaveni, imenom Anti, pribivali. tu si stalne stanove priredi, i prisili cara Konstantina Pogonata (668—685) na godišnji danak.

Bugari. tada još divlji, naselivši se medju Slavene, već tada grčkim uplivom, kršćanskom vierom i po prirodnom nagnuću k miru i k poljodjelstvu podosta iztesane i izobražene. kroz dva stoljeća malo po malo čvrsto se sduže i stope s istim Slaveni tako. da, zapustivši svoje mrzko uralsko-čudsko narječje i tatarske običaje, a obljudivši slavjanski jezik i navade te napokon i kršćansku vieru, postadoše na kratko izmedju ondašnjih slavenskih plemena najslavnijimi. Pod upravom svojih hrabrih knezova, navlastito **Trvela** i **Kruma**, znali su Bugari ne samo snažno odbijati neprijateljska napadanja okolo stojećih naroda, nego dapače svoje granice razmaknuti od Karpata postupice tja do srednjega i jadranskoga mora, i tako se stvarno i duševno razviti, da već za **Borisa**, u krstu Mihaila, Bugarska nam se prikazuje kao ogromna, slavom napojena, dobrostanjem na glasu i dobro uredjena država. Boris, u ratovih nesrećan, nadje si utiehe u obljudljenoj kršćanskoj vieri, na koju htjede da se sav narod obrati; primivši kašnje oberučke Metodove učenike, iz Moravske izgonjene, sobom noseće narodnu knjigu i bogoslužje, udari čvrst temelj jugoslavenskoj književnosti, i tako si pribavi vjenac slave, koji mu nigda nevehne. Jeda li se sam kraljem nazvao ili ne, o tom nam ništa nebilježe stari bugarski spomenici; znamo ipak, da ga Papa u više svojih poslanica na njega upravljenih naziva *Rex Vulgarorum*. Samo ondašnjoj mlitavosti rimskoga dvora ima se pripisati, što bugarska crkva još za sama Borisa predje u istočni tabor, te ga se već nikada iskreno riešila nije. Boris g. 885 skinu krunu sa svoje a postavi ju na glavu svoga starijega sina

VLADIMIRA

te se skloni u manastir, gdje god. 907 preminu. Njekoji kažu, da braća. naime Vladimir i Simeon, po volji očevoj imala su uskupa vladati, Vladimir valjda sa sievernimi a Simeon sa južnimi pokrajinami. O Vladimiru jedva nam uspomene u starih spomenicih. Po zapadnih ljetopisih vladao je još god. 892, dočim bizantinski već god. 888 spominju mu brata Simeona kao bugarskoga vladara i Borisova nasljednika. Domaći pako životopisac Klimentov (ed. Mikl. c. 19), te zato pouzdaniji, sviedoči, da je Borisa, koji bi bio po njem tja do smrti svoje vladao, nasliedio sin mu stariji Vladimir za četiri godine, a da je za tim stupio na prestol Vladimirov brat Simeon Veliki, prvi bugarski car. Drugih viesti o vladanju Vladimirovu žalibože do sada nemamo nikakovih izim jedne neslane pričice, koju bolje da mukom mimoidjemo¹. Nego u toj oskudici podosta bi se svietla pomoljilo, kada bi se bezdvojbeno dokazati moglo, da novac, o kom ćemo dalje govoriti, ovomu vladaru upravo pripada, te da je on bio obretnik bugarske te jugoslavenske numismatike.

O ma kakvom bugarskom novcu, nema tomu nekoliko godina, da se nije ni rječce kazati znalo. Sam P. J. Šafařík, najveći dosadašnji iztražitelj sveslavenske starožitnosti, jednim je srcem zasvjedočiti morao ovako: *o penjzech bulharských knjižat' a králůw posawad nic se newj*. Dan danaska to se već reći nemože, akoprem se tvrdoga mnienja za ustanovljenje bugarske numismatike jošte od nikuda izreklo nije. Sam vrli naš starinar Dr. Janko Šafařík, koji si je velikih zasluga stekao i na ovom polju jugoslavenske znanosti, u opredjeljivanju navlastito najstarijih bugarskih novaca nezna još kud kamo da krene, te veli o njih: *о свима овнимъ новцѣма тежко е съ извѣстнoщѣ нешто опредѣлити, и они мораю се као сумнителни сматрати* (Glas. III. 248); a malo naprieda dovršjuć opis jednoga bez dvojbe bugarskoga novca: *но и ово е само мнѣние, коє се за садъ доволно основима под-*

¹ Du Fresne (*Hist. Byzant. Venetiis 1729. str. 243*) primećuje, da otac mu Mihail *in monachum attonsus, filium natu majorem regem constituit. At ille longe a paterna pietate moribusque degener, totum se ebrietati ac comessionibus dedens, subditos recens Christo initiatos ad gentilitatem revocare conatus est. Quod ut rescivit pater, divino accensus zelo sacrum habitum deposuit, resumptoque militiae cingulo ac cultu regio, in filium arma resumpsit, captumque et oculis exutum carceri mancipavit: ac deinde convocatis subditis omnibus, filium iuniorum regem constituit.*

крепити неможе; te napokon pripisuje dva novca, bez sumnje Asiena I cara bugarskoga, Vlku, drugomu sinu uskrišitelja Srbije, bratu Stjepana Prvovjenčana.

I. v. Reichel¹ na svijet je iznio jedan prestari zlatni novac, koji on bez oklevanja srbskomu vladaru Vladimiru doznačuje². O tom novcu kaže Reichel: *welche lange als eine Russische gegolten hat; a da je rohe Nachahmung einer Byzantinischen Goldmünze gleicher Zeit*. Novac je od čistoga zlata. Modul mu skoro 5¹/₂, a koliko teži Reichel nekaže. Po B. v. Köhne (*Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde. Neue Folge; Berlin 1859—62 str. 75*) bio je prvo u sbirki Reichelovoj, a sada se čuva u petrogradskom eremitažu. Evo mu opisa:

Predak. — Poprsje spasiteljevo punoliko na krstu; osienka mu piknjasta oko glave; na prsih mu knjiga, koju lievicom pridržava. Napis teče naokolo uz krajni piknjasti okrug, počam doli s lijeve strane; slova su k nuternosti novca okrenuta, a njevoja se više razaznati nemogu: **† . . СУСЪ ХРИСТ . . Ъ†**. Reichel ovako popunjuje i čita: **† ИСУСЪ ХРИСТУСЪ†**; B. v. Köhne: **ИСУСЪ ХРИСТУСЪ†**.

Zadak. — Poprsje vladarovo do pojasa, u bogatom rulu, pod piknjastom krunom na trokutu; u desnici drži žezlo s tropiknjastim krstom na vrhu. Lievo do vladara u polju monogram ³, vjerojatno stara slika dočnijega **Ѡ** ili **Ѡ**,

koi znači *car*. I s ove strane teče napis izvrnuto i pravcem kao u predku: **ВЛАДИМІР—Ъ НА СТОЛЪ**; a po B. v. Köhne: **ВЛАДИМІРЪ НА СТОЛЪ. V. tab. I. br. 1.**

Dr. J. Šafařík, izdajúc ovaj novac po Reichelu uz nedostatnu sliku, ob ovom se ovako izražuje: *мы нѣгову аукторитѣ съ тымъ радѣ веруемо и овде слѣдуемо, што се по нашемъ знаню оваѣ новацѣ ако е истинитѣ неможе приписати, осимъ каквогъ рускогъ Владимира, кое онъ као Руссъ ние учиню, дакле в морао имати важне основе противъ тога, никомъ другомъ кромѣ нашегъ краля Србскогъ Владимира, когъ в бугарскій краљ Владиславъ год. 1016 у 22 Мая издайнички убити дао, осимъ едномъ бугарскомъ цару Владимиру Борисовићу, кон в владао одъ год. 885 до 888-ме; само дакле између ова два Владимира сумња быти може.* (*Glas. IX. 280. Tab. II. 15*). Mi se Šafaříkovu mnenju po sve prilagoditi nemožemo. Reichelova svjedočba u koliko se tiče jugoslavenskih novaca po nas ni ma koga obzira nezaslужuje; a na tu nas izjavu utvrđuje ono samo njegovo dielec o srbskih novcih, gdje je i što je najjasnije strašno poremetio, te često krivo a uvijek površno opisao. U toliko samo uz njega pristajemo, u koliko je on kao vrli poznavalac ruske numismatike ovaj novac, i sbilja ne bez temeljitih razloga, ruskim vladarom oteo a jugoslavenskim povratio.

Nego proti Reichelu usta na skoro B. v. Köhne u časopisu: *Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde (Neue*

¹ *Serbiens alte Münzen. St. Petersburg 1848. str. 2. Tab. XIII. 1. — Die Reichelsche Münzsammlung in St. Petersburg. Neunter Theil 1849. br. 159.*

² Vladimir Petrislavić srbski knez, čim se prestola dohvati, bi iznenađena nadskočen od bugarskoga cara Samuila, zasužnjen i u Bugarsku odveden. Oni se ipak do mala pomire; i Samuil izručí Vladimiru svoju kćer Kosaru za ženu. Vladimir se snažno opirao uvedenju krivovierstva u svoje zemlje, a tiem se zamjerio svomu šurjaku caru Gavrilu, inače Radomiru Romanu, sinu i nasljedniku Samuilovu, branitelju Bogomilaca, te je i to uz drugo prouzrokovalo njegovu smrt 22 svibnja 1015 (*Grčko žitie sv. Vladimira, u Moschopolu 1741 i u Mletcih 1858* 'Ακολούθια τοῦ ἁγίου . . . Ιωάννου τοῦ Βλαδιμητρῶν).

³ Ob ovom znaku veli Reichel: *im Felde neben ihm ein Gegenstand, der schwer zu deuten, vielleicht ein Armleuchter*. Po nešto se približuje i glagoljskomu **Ѡ** = *ci*, te *car*.

Folge. Berlin 1859—62, str. 75), gdje se trudi dokazati, da ovaj novac spada na velikoga kneza ruskoga Vladimira Vsevolodovića: *die noch rohere Nachahmung des Vogels auf diesen Goldmünzen zeigt deutlich, dass sie nicht vor den Münzen Jaroslav's geschlagen sein können, sondern später, daher nicht Vladimir Swatoslawitsch (972—1015), sondern Vladimir Wsewolodowitsch Monomach (geb. 1052), Grossfürst von Kiew 1113 (gest. 1125) zuzuschreiben sind*. Veli dalje, da onaj znak, koji se u zadku novca desno u polju nalazi, nije drugo nego ptica surovo i veoma nejasno izražena (*der bis zur Unkenntlichkeit dargestellte Vogel*), s glavom doli: da se takova ptica nalazi na zadku novca Olega (879—912), Rurikova nasljednika, čuvana u Stokolskom muzeju, ali s glavom gori; i na novcu Jaroslava I Vladimirovića (1012—1054) s glavom doli: te i na novcu istoga Vladimira Vsevolodovića, nego da se ovdje jedva razaznaje. I ovakovu mnenju mi se prilagoditi nemožemo. Da je onaj znak na našem novcu u zadku, koji se ipak podosta odalečuje u obliku od onih isto nejasnih na novcih tobože Olega i Jaroslava, upravo surova slika njeke ptice, to nam se za ono doba nevjerovatno čini, barem nemamo takovih primjera. A i protegnuti numismatiku rusku tja do IX stoljeća, ni na to ne bismo pristati mogli. Onaj znak, ako li nenaznačuje kovatelja novca ili miesto, gdje se kovao, imao bi biti monogram, u kom bi se skrio vladarov naslov. I sbilja imamo kod Sabatiera (*knj. I. Tab. 1. br. 61*) veoma slični monogram na novcih cara Romana II i sina mu Vasilija II (*str. 86*), koji su kovani od g. 960 do 963. Nama se pako čini, da prvotnost i surovost lika na novcu zahtjevaju, da ga upravo primaknemo u doba starija nego su ona Vladimira Sviatoslavića, tim većma, pošto imamo mu veoma sličnih medju novci bizantinskim za ono doba. Na primier predak u novcih Konstantina X i sina mu Romana II (948—59) sasvim je isti kao u našem novcu (*Sabatier II. Tab. XLVI. br. 18. 19.*), a mnogo mu se približuju likovi na novcih Mihaila I Rhangabe (*811—13. l. c. Tab. XLII. 1.*), Mihaila III i Theodore (*842—56. l. c. Tab. XLIV. 7.*) itd.¹ A i zadak mu veoma sudara sa likovi bizantinskih novaca IX stoljeća. Ono, što B. v. Köhne govori o novcih g. 1853 nadjehnih kod Nāshina, slabo mu pomaže, pošto i sam spovieda, da su *sehr schlecht geprägt*, te slabo razumivi.

Kako smo već opazili, po Reichelovu čitanju bio bi napis na novcu izvraćeno urezan, što je veoma neobično na novcih, a navlastito na onih najplemenitije kovine; ter bi se moglo, i ne bez razloga, jer nam u istom dielecu dosta jasnih dokaza svoje nevaljanosti ostavio, upravo dvojiti, da ga je Reichel pravo pročitao i izobrazio; tim većma, pošto i sam čisto spovieda, da je novcu lik *sehr roh*; a u nepodpuno izobraženom obliku uočuje, da je i na novcu napis jako izkvaren i jedva čitljiv. Nadpis pako slavenski i pismena slavenska u predku naokolo spasitelja, i u podpunoj dakako osnovi, sve se to sasvim neobično izkazuje; onakav napis i onako razporežen nigdje se na jugoslavenskih novcih jamačno neočituje, no uvijek običnom grčkom skratnicom **IC—XC**.

Kad bi se napokon dozvolilo, da ovaj jest nepatvoren novac, moglo bi se za vjerojatnije držati, da je ovo novac Vladimira starijega sina i nasljednika Borisa (Mi-

¹ Sabatier I. 35 veli, da napis **ИСУС. ХРИСТУС. РEX. РEG-NANTIУМ** nalazi se okolo slike poprsja Isusova na križu na zlatnih novcih od Justiniana II (705—11) do Konstantina XII (1042—1055), s tom razlikom, da Mihail stavi samo **ИСУС. ХРИСТОС**.

haila) bugarskoga kralja (985—993), a zato, što je jedinac i zlatan, da je samo kao uspomeni kovan bio od kakvog neuka zlatara, a ne za promet, te možda i po smrti Vladimira. U svakom pako slučaju prije bi spadao na bugarskoga nego li na srbskoga Vladimira¹. Srbski vladari bili su za ono doba jedino župani a ne kraljevi; te ako je onaj biljeg u zadku desno uprav znak carskoga naslova po načinu znakova na novcih Asiena I značecih *car*, kao što bi i nakit osobe, i zatvorena kruna po iztočnom običaju², i veliki nalik ovoga novca na novce dočnijih bugarskih careva, slutiti dali, bolje bi on pristojao Vladimiru Borisoviću, bratu i predšastniku velikoga bugarskoga cara Simeona, koga i sam Dr. Šafařík carem naziva, nego li srbskomu županu Vladimiru, makar bio i kralj. Srbija za svoga Vladimira bjaše jošte na političkom polju neznatna, podosta surova zemlja (V. što o njoj veli Vilehm biskup Tírski), neprestanimi nutrnjimi nemiri jako uzkoledana; dočim se Bugarska već za Kruma, a navlastito za Mihaila, Vladimirova oca, uz bizantinski upliv prikazuje tako dobro uređjena država, da su joj i najveće ondašnje vlasti priznati morale do mala carsko dostojanstvo. Za tako zdreću državu, kao što je već bila Bugarska koncem IX stoljeća, moralo bi se dapače *a priori* dozvoliti, da je tada imala svoje vlastite novce: te ako do sada i nemamo na vidiku sasvim izviestnih, možemo za stalno držati, da će se i ovi prije ili poslie pomoljiti. Istina nezna se pravo, jeda li se i Vladimir carem nazvao; no neki, kao što smo spomenuli, poviedaju i to, da je za njeko vrieme zajedno sa bratom carem Simeonom Bugarskom vladao. Lik ovoga novca u obće daleko nadilazi po nesavršenosti doba drugoga carstva bugarskoga, koje se sa Asienom I otvara; te po našem mnienju uz dokazanu njegovu pravost mogao bi se bez oklevanja Vladimiru bugarskomu doznačiti samo onda, kada mu se para nadje, srbskomu ili ruskomu nikada.

Kako smo rekli, Vladimira nasliedi brat

SIMEON.

Odgojen u Carigradu, sve većma prilagodi dvorske načine grčkomu ukusu, tako da su ga suvremenici polugrkom nazivali (*Luitp. III. 8.*). Po nedugoj borbi s Bizantinci i s njihovimi saveznicima Magjari, koja s toga proizniknu, što su Grei tražili, da bugarsko trgovanje u istoku sasvim unište, i u kojoj Simeon, s prva nad Grei slavodobitnik, bude napokon od Madjara i Obra potučen, no kojim se ipak kašnje pošteno osveti, Simeon se stavi, da u miru dovrši već po oteu dobro upućeno nutrnje uređenje svoje države, da ju i duhovno sa naprednim razvijanjem narodne knjige i stvarno sa dalnjim promakom domačega dobrostanja ukriepi i usreći, te da joj tako sve veći ugled pred svetom pribavi. Dočnije se obnovi rat sa Grei, koji je sada dugo trajao (913—923). Da je Simeon znao upotriebiti pobjedu od 20 kolovoza 917, koju održa nad grčkom vojskom ne daleko od Semendrije, i kojom skršio bjaše glavni stožer iztočnoga carstva, bio bi mogao ne samo si predobiti Carigrad, koji u zabuni nenadane nesreće bio bi mu svoja vrata bez dvojbe otvorio, nego i oživotvoriti svoju osnovu, naime

¹ Osim pomenutoga Vladimira († 1015) imamo još drugoga srbskoga vladara istim imenom, koji je od g. 1106—1115 stolovao: te se i Dubrovčani izpričavali sa srbskim kraljem Vladislavom (1238), da mu neki Vladimir nije njihovim povodom zemlje porobio. (*Mikl. 21.*)

² Znamo, da je još za Trvela bugarski dvor ustrojen bio po ukusu bizantinskoga (*A. Hilferding. Gesch. d. Serb. u. Bulg. I. 23.*)

predobiće cieloga balkanskoga poluotoka. No on počeka, ne dana ni mjeseca nego godina, da u tu svrhu sve svoje sile sakupi i priredi, a tako pruži način Grkom, da se oporave i na odpor spremne. Provali napokon velikom vojskom u Traciju, predobi Jedrene i obkoli Carigrad; no svi mu napori, da ga predobije, u bah, te se morao napokon skloniti na mir, po kom, dobivši veličanstvene darove i povoljne uvjete, povrati se u Bugarsku. Bizantinski car morao je tada priznati u bugarskoga vladara carski naslov; a Papa Ivan X posla mu medjutim carsku krunu i svoj blagoslov¹. Nego se do mala Simeon iznevjeri Rimu, strašno zlostavi Srbiju bez uzroka, te napokon udari i na Hrvate zato, što su progonjene Srbe, svoju rodjenu braću, primali i pomagali; no ovdje ga zmija ujede, jer mu vojska bude hametom porazena; a neki tvrde, da je i sam u toj bitki zaglavio (*27 svibnja 927*). Po Du Fresneu (*str. 244*) dvaput se ženio; od prve žene bio bi dobio sina Mihaila, koga pokaludjeri, a od druge, sestre Gjorgja Surzubula, Petra svoga nasljednika, Ivana i Mihaila (Benjamina), a po nekojih još i četvrtoga Bojana vračarstvu veoma viešta.

Odgojenje Simeonovo u Carigradu, upliv bizantinski na dvorski bugarki život, sjajnost bugarske krune s carskoga naslova, razvoj dobrostanja u zemlji po trgovanju, obrtu i poljodjelstvu, uspjeh slavenske knjige tako sjajan, da mu se uprav čuditi, sve veće razvijanje narodne izobraznosti, znatno promaknuće državnih granica itd., sve to nas vodi razložito na mnienje, da Simeon nije jamačno zaboraviti mogao, kao što smo gori opazili, niti na kovanje svojih narodnih novaca. I sama politička svijest morala ga na to dovesti, pošto je o tom zbiljski nastojao, da se iztočnomu caru u svem ravan izkaže. No žalibože kao što najstariji srbski spisi o srbskoj numismatici, tako i najstariji spisi bugarski o bugarskoj neznadu nam ništa izviestnoga pripoviedati²; a s druge strane još do danas nemamo nijednoga Simeonova novca na vidjelu, o kom se nebi dvojiti dalo, kao što nemamo bezdvojbeno ni Simeonovih književnih radnja, akoprem se za stalno znade, da jih nekoliko napisao.

Dr. Janko Šafařík navadja dva novca, koja bi se po nas prije caru Simeonu nego li ma komu drugomu bugarskomu ili srbskomu vladaru doznačiti imala. Evo jih:

1. *Predak*. — Spasitelj stojeći punolik na krstu, s piknjastom osienkom oko glave, u dugoj haljini, sa obe dvie pružene ruke blagosivlja; do glave mu slabo izrazen napis **IC—XC**; doli za likom stolica bez naslona, u polju do spasitelja

lievo a desno .

¹ U povelji od god. 1204 (*Theiner 28*) Janko, bugarski car, pripoznaje, da je već car Simeon primio krunu iz Rima: *inquisivi antiquorum nostrorum scripturas et libros, et beate memorie imperatorum nostrorum predecessorum leges, unde ipsi sumiserunt regnum Bulgarorum et firmamentum imperiale, coronam super caput eorum et patriarchalem benedictionem: et diligenter perscrutantes, in eorum invenimus scripturis, quod beate memorie illi imperatores Bulgarorum et Blachorum Symeon, Petrus et Samuel, et nostri predecessores coronam imperii eorum et patriarchalem benedictionem acceperunt a sanctissima dei romana ecclesia et ab apostolica sede, principe apostolorum Petro.*

² Nješto malo svieta u ovoj stvari pruža nam povelja od 9 veljače 994 (*Fariati. Illyr. Sacr. III. 111*), kojom Pineij, bratućed Stjepana Samuila cara bugarskoga, pribjegnuvši sa svojom porodicom u Spljet da se otme Samuilovoj okrutnosti, daje sagraditi tri crkve na imanju, kojim ga obdaru bjaše hrvatski kralj Dircislav. Tu veli Pineij: *collegimus inter nos* (t. j. medju članovi svoje porodice) *pecuniam, dedimusque eam Pleso* (naime sinu Pineiovu), *ut obsequium deo faciat*. Vjerojatno, da su za one zgradje upotriebili novce narodne iz Bugarske donesene.

³ Ovo, po Šafaříku **IL**, po nas ili hrdjavo izraženo **M**, ili vjerojatnije **PI**, kao što i na novcih Asiena I, koji su ovomu sasvim slični.

Zadak. — Dvie osobe stojeće jedna do druge punolike, vjerojatno vladar i njegova supruga, pod nizkom zatvorenom krunom, u dugom bogato ukrasenom odjelu; vladar u desnici a supruga mu u lievici drže žezlo, komu na vrhu tri krugljice na krst, dočim su se oba s drugom rukom pobočila; medju njima diže se duga motka, doli u tro-nožici zabodena, sa barjakom na vrhu sasvim osobitoga ustroja. Doli do motke sa svake strane po jedna šestorepa zvjezdica *. Lievo u polju do lika **К** a desno **С**; a gori medju glavom vladara i motkom **К**. Uz kraj teče, kao u predku, piknjasti okrug. **V. tab. I. br. 2.**

Šafařík neveli drugo ob ovom novcu nego to, da ono pismo **С** lievo u predku pokazuje valjda na ime carevo, i da bi onda to lako mogao biti car bugarski Samuil, jer za Svetoslava da bi cieti izgled ovoga novca bio prestar. I sbilja sav posao na njem jest podosta surov, suroviji dapače nego li na novcih Asiena I, te se veoma u tom pogledu približuje novcu, o kom smo malo prije razložili. Po nas ono **С** u predku značilo bi *Simeon*, a ono **М** (ako li to nije vjerojatnije zlo urezano **М** kao na novcih Asiena I, kojim je ovaj u tipu sasvim podoban) *Mihailov* ili *Mihailović*. Pripisemo li ga Samuilu, onda ovo **М** nebi imalo tumača, a još manje ako je **Ж**. U ostalom pako znamo, da je Samuilovo vladanje bilo veoma burno i nestalno, te da mu valjda ni vremena nedostajalo, da uz svoje odveć teške zabave na kovanje novca ni pomisli. — S druge strane u zadku, ako razstavimo onu skratnicu lievo u polju do lika careva, koja se kašnje isto onako s malom razlikom prikazuje i na novcih Asiena I, ona će nam pružiti upravnu stavku **БМ** ili **ВМ**, a to bi značilo *Blgarski* ili *Vlgarski*. Ono **С** desno u polju do lika carice, ako nije opetovano **С** predka ili bolje odlomak slova **М** Asienovih novaca, moglo bi nam spominjati riječ *Srbski*, pošto znamo, da je Simeon predobio bio Srbiju, te joj velike župane svojevoljno nametao, kao što najprije Pavla, zatim Zakariju, a napokon Časlava. Znak pako, koji se vidi u istom zadku gori medju carevom glavom i motkom, gdje je obično na nekih ondašnjih novcih miesto imenu vladarovu, nije drugo nego **М** = *car*, koji se isto gori desno motke nalazi i na novcih Asiena I. Napis dakle ukupno mogao bi se po nas čitati ovako: *Simeon Mihailov — car bulgarski, srbski¹ ili samodržac*. Šafařík izdao je ovaj novac po matici nalazećoj se u sukromnih rukuh u Pragu, ali nekaže, koliko teži. Od finoga je srebra, a Modul mu 5. (*V. Glas. VIII. 280. T. II. 7.*)

2. Drugi je novac u obće isti kao prvi, nego je raznoga kalupa, a desna mu strana jako oglodana, te se tu lika nedaje točno razaznati. U tom se od prednjega glavno razlikuje, što se i u predku i u zadku na desnoj strani novca vide od zgora do doli jasni tragovi užjega okruga, spadajući valjda na drugi tisk, i što se čini, da je kruna na kraljevoj glavi otvorena, a barjak u četveronožnici zaboden. Gori pako lievo do motke kao da je opetovano izrazen monogram značeći *bugarski*, a desno onaj, koji znači *car*. Šafařík, koji ne zna, komu ga dopitati, jedu li naime Simeonu caru bugarskomu, ili Samuilu isto bugarskomu caru, ili napokon Stjepanu Nemaniću velikomu županu

¹ Što ob ovom novcu sniva i snuje G. S. Rakovski, koji ga po Šafaříku preštampano, vidi njegovo djelo: **НѢКОЛО РѢЦИ О АСѢНЮ ПЪРВОМУ** itd. **У БЪЛГРАДЪ** 1860 str. 93. 103. Po njem ono **М** znači: **МОКРЫ, ОТЕЦЪ САМУИЛА, а С = СЛАВ-АНЪМЪ**, Slavjanom car??

srbskomu. veli, da je novac vrlo surovoga posla, od finoga srebra, da se nalazi u Pragu kod g. Vjenceslava Hanke čuvara česko-narodnoga muzeja, i da ga je dao po matici snimiti. (*Glas. III. 252. Tab. IX. 101.*) Matica sada u g. Doboskya u Pešti, po kojoj dajemo sliku. Teži 1.45 gram. Mod. $5\frac{1}{3}$. Malko obrezan i izglođan. **V. tab. I. br. 3.**

Ovo su dakle dva novca, koja se po nas i sbog njihova napisa, i sbog surovo-prvotnoga posla, i sbog čiste kovine, i sbog velikoga nalika na ondašnje grčke novce, prije caru bugarskomu Simeonu negoli ma komu drugomu (za sada barem, dok nam nedodje veće svietlosti iz pronadjenja ovakovih novaca u većem broju) pripisati mogu.

Porazom od 27 svibnja 927 ulomi se glavni stožer bugarskoga carstva, te ovo započe tako propadati za cara **Petra**, Simeonova sina i nasljednika (927—968), da se jedva živo održalo. Tomu su najviše doprinjeli nutrnji nemiri, s toga prouzrokovani, što se Petar, uzamši Mariju kćer Krsta sina cara iztočnoga Romana Lakapene za ženu, za rana sasvim podao bjaše Carigradu, i s njim u savez stupio; kašnje pako sbog Petrove zavade s iztočnim carem Nikiforom Fokas, koji pozva u pomoć proti Petru Ruse, te ovi mu pod Svjatoslavom otmu dobar dio zemlje, a sve ostalo porobe. I krivovierstvo, kojim pop Bogomil bugarsko svećenstvo otrova, podosta je tu propast pospješilo. Petrov napokon stariji sin **Boris**, nadvladan i zasuznjen, morao je svečano u Carigradu sa svoje glave skinuti carsku bugarsku krunu (971).

Istina malo godina kašnje (976) Bugari pod hrabrim no okrutnim Stjepanom **Samuilom** Šišmanovićem¹ opet si svoju neodvislost zadobe; ali, da si ju učuvaju, trebalo jim paziti neprestano s trgnutim mačem u rukama na dušmana; kao što i za Samuilova sina **Gavrila** i za **Joana Vladislava** njegova sinovca. No ovaj, u što je obsjedao Drač, bude smaknut, a Bugarska opet padne u grčku vlast (1018).

Od pomenutih bugarskih vladara nije ni jedan novac do sada poznat.

I za nastavšega robstva često su se Bugari na oružje dizali proti Grkom; no teško pritisnuti samovoljnom upravom i vojskom, do stalnoga uspjeha nikako nemogoše. Ovo jim napokon srećno za rukom podje za slaboga vladanja Isaka II Andjelovca pod hrabrom desnicom došavših iz Vlaške

ASIENA I

sinova mu i brat mu Petra (1186). O njihovom rodu znamo odveć malo. U listu Vasilije zagorskoga nadbiskupa od god. 1202 na papu veli se o njihovom bratu i nasljedniku caru bugarskomu Joanu: *tamquam heredes descendentes a sanguine romano*. Isto tako i Papa u poslanici iste godine Joanu upravljenoj, piše: *expedit, ut sicut genere, sic sis etiam imitatione Romanus*. U poslanici pako papinskoj od 15 rujna iste god.

¹ O Samuilu ostaje nam uspomena u gori pomenutoj povelji od 9 veljače 994 godine, kojom rodjak mu Pincij, pobjegav u Spljet, da se njegovoj biesnosti ukloni (zove ga: *sacrilegus et profanus imperator Stephanus*), daje sagraditi tri crkve, te veli ovako: *en ego vir Pincius notavi et scripsi ad memoriam posterorum nostrorum, quatenus nos, cum essemus consanguinei Stephani imperatoris, sepius ipsum propter eius delictum redarguimus; ecce caverat enim patrem suum, patrum autem nostrum christicolam justum Sismanum imperatorem. Quapropter nos fratres ac propinquos suos ex patria nostra fugavit et expulit, de terra videlicet Bulgarorum, ex urbe Tarnova, exaltavit vero mendaces ac rebelles. Pater autem eius, cecus existens, increpavit ipsum de expulsionem nostram, et ipse strangulavit eum, et remansit in patris maledictione* (*Farl. Illyr. Sacr. III. 111.*)

na poklisara u Ugarskoj kaže se, da su i prije bugarski vladari primali krunu iz Rima, da su kašnje Bugari pali u robstvo carigradsko: *donec novissime duo fratres, Petrus videlicet et Johannitus, de priorum regum prosapia descendentes, terram patrum suorum non tam occupare quam recuperare ceperunt, ita quod una die de magnis principibus et innumeris populis mirabilem sunt victoriam consecuti* (Theiner 36). Po Du Fresneu str. 248 bili su *ex regio sanguine fratres* (Gesta Innot. III. 67).¹ Da lašnje uspjeju proti Grkom kroz narod su glas širili, da jih pomaže Sv. Dimitrije, komu sazidoše hram, te ga zaštitnikom Bugarske proglasili.

Asien i Peter obnoviše staro bugarsko carstvo medju Dunajem i Balkanom, a Trnovo jim bude prestolnicom. Kašnje pako srećom oružja protegnuše mu granice i preko Balkana u Macedoniju. Više puta pokuša Isak, da si Bugarsku pokori, te jednom podje mu za rukom obsjednuti Asiena u Strinovu; no i tada sve zama; Isak bude prevarom u njeke klance zaveden i hametom potučen. Bugari mu se kašnje osvetiše provalami i haranjem grčke zemlje. Kaže Du Fresne, da kada Fridrik I. prolazeć u sv. zemlju kroz Romaniju, došao bješe u Jedrene, braća mu upraviše poslanike, moleć ga, da jim dade grčku krunu, a da će mu proti Grkom pomoći sa 40.000 vojske, nego da jih car prijaznim odgovorom odustio, odbijajući ponudu. I nasljednik Isakov brat mu Alekza udari na Bugare, da jih na mir prisili i njihove navale ustavi, nego ga Asien potuče i vodju mu Isaka sevastokratora uhvati. Od Asiena ostaje nam velevažna povelja, kojom je Dubrovčanom dopuščao: *да мѡѡ хѡдѡтъ по всѡм хѡрѡ царьства мѡ*, te da kupuju i prodavaju kako jim drago. Podpis se nije žalibože podpun sačuvao: *+Асиѡ[ъ] . . . с[ъ]гра[ѡ]ѡ[мъ] и Грѡком+*. Po rukopisu S. Palajzova i po svedočanju patriarhe Eutimija žena mu se zvala Jelena. Po bizantinskih izvorih Asien I vladao je devet godina, dakle do god. 1195. Kaže se, da je bio smaknut od brata si Joana radi njeke ljubovne spletke, što je Joan imao sa sestrom, i sbog koje ga Asien htio smrtju kazniti. Ostavi za sobom dva sina, Joana i Aleksandra.

Tekar od Asiena I polaze najstariji bugarski novci, o kojih se više nesmiije nipošto dvojiti, i koji mu carski naslov potvrđuju.² Ovi dosta naliču na gori opisane novce cara Simeona, s tom razlikom samo, što se prikazuju boljega posla, posvjedočavajući tako u isto doba za veću starost onih; te bi podkriepili sve više vjerojatnost, da su oni uprav onih vladara, kojim smo jih mi pripisali.

U opisivanju tih Asienovih novaca pazili smo poglavito na razlikosti monograma, koi se nalazi u zadku novca lievo u polju, te smo jih i po toj razlikosti porazdielili; oduzeli smo samo iz toga reda i pri koncu dodali opis jedino od onih, koji se osobito od prednjih razlikuju; te smo napokon primietili napose i opis Asienovih brakrenih novaca, do sada sasvim nepoznatih.

¹ G. S. Rakovski u pomenutom sastavku tvrdi, da su braća Asien i Petar bili od roda carskoga, te unuci Gavriila sina Samuilova. U ostalom ova je knjiga tako bezstidna i nekritična, da nebi ni spomena vriedila.

² Dr. Egger (Num. Mon. V. B. Wien 1871. 103.) nedaje ovomu vladaru nijednoga novca, nego pripisuje novce, koje mi ovdje dajemo Asienu I, njegovu sinu Ivanu Asienu II, valjda zato (?), što je Papa podielio pravo kovati domaće novce stoprv njegovu mladjemu bratu i nasljedniku Joanu. Po nas taj razlog nebi nijedne vriednosti imao. Papa nije drugo nego potvrdio Ivanu kao što naslov bugar. cara, već od Asiena I rabljen, tako i pravo kovanja domaćeoga novca.

A. GROŠI.

I. Monogram u zadku lievo u polju .

1. Predak. — Spasitelj stojeći, na krstu, punolik, s pijknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—CX**, rukama van pruženima dieli blagoslov; u dugoj dolami, na kojoj sedam bora s dvostrukom erticom na trećoj i šestoj bori; lievo u polju pod desnicom monogram sa znakom skratice gori, značeći **ЯС** ili **ЯСС**, naime *Asien*, a desno u polju pod lievicom monogram bez znaka skratice, značeći **CP** ili **CP = ZP = CP**, naime *car*; doli do spasiteljeve dolame po jedna piknja sa svake strane, a za spasiteljem stolica prostrana bez naslona sa tri piknje na uglovih. Uz rub teče pijknjasti niz.

Zadak. — Dvie osobe stojeće jedna do druge vjerojatno Asien i supruga mu Jelena (ako nisu to Asien i Petar, braća, pošto se obe osobe kao bradate bar na njekojih novcih izkazuju); punolike, pod nizkom bisrnom krunom (diadem), u dugom bogato ukrasenom odielu; car u desnici a carica u lievici drže žezlo, komu na vrhu tri piknje na krst položene; car lievicom a carica desnicom na istom mjestu prihvaćaju motku barjaka stojeću medju njimi a doli u tronožnici zabodenu; gori lievo medju carevom glavom i motkom barjaka monogram predka značeći **ЯС**, a desno medj caricinom glavom i motkom monogram predka značeći **CP**; doli do motke po jedna šestorepa zviezda sa svake strane. Lievo u polju pod desnicom cara gori u naslovu naznačeni monogram, koi, ako se razstavi, daje **БЛГР** ili **ВЛГР**, naime *blgarski* ili *vulgarski*, *blgarom* ili *vl-garom*; a desno pod lievicom carice u polju **M** sa znakom skratnice gori **X**, naime *makedonski* ili *makedonom*, jer se je Asienova vlast protezala i na veliki dio Makedonije, kako nam sviedoči gori pomenuta Asienova povelja za Dubrovčane, kojom jim dozvoli, da slobodno trguju *или в Дѡволонскѡ хѡрѡ или в зѡма арбанѡтѡх или в Сѡлѡнѡх и дрѡтъ*. Ovo se **M** opet pokazuje na novcih Asiena II u istom značenju. Tako podpuni napis zadka glasio bi po nas: *Asien car blgarski i makedonski*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu iz sbirke Welzlove (br. 11,949), kupljena g. 1846 bar. Met. Ožegovićem za 3 for. 12 kr. Teži 1,61 gram. Mod. 5½. Probušen do lieve noge spasitelja i malko okrnjen, ali krasno sačuvan. **V. tab. I. br. 4.**

Opazka. — U svih sliedećih srebrnih novcih Asiena I, s neznatnom izninkom, na svom mjestu zabilježenom, u istom se položaju kako na ovom nalazi u predku lik spasitelja i do njega u polju monogrami značeći **ЯСЕНЪ ЦАРЬ**, kao što i u zadku lik cara i carice sa žezlom u ruci, i na motki barjak po sriedi medj carem i caricom, sve to ipak ne uvijek podosta jasno izrazeno, a razno ponamiešeno. Novci bez osobite oznake, svi su srebrni.

II. Monogram u zadku lievo u polju .

1. Lik isto kao u prednjem, nego u predku do osienke spasitelja **IC—XC** sa oznakom skratice; znak skratice to jest razitu ertu imaju nad sobom i (koi je ovdje malko drugoga načina) i ; na dolami spasiteljevoj sedam bora, te na trećoj bori dvostruka ertica razito položena, valjda kao znak žepa, a na uglovih stolice tri piknje na trokut; u zadku pako caricina lievica kao dvostruka, doli do motke barjakove u petonožnici zabodene po jedna petorepa zviezdica sa svake strane, a nad **M** dvostruki znak skratice **Ѡ**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,27 gram. Mod. skoro 5. **V. tab. I. br. 5.**

2. — Isto kao br. 1, nego na drugoj i petoj bori dolame spasiteljeve u predku samo po jedna crtica, a u zadku na motki barjaka, gdje u car i carica prihvaćaju, dvie piknje ili kvрге.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,37 gram. Mod. 4²/₃. Probušen doli desno.

3. — Isto kao br. 1, nego na trećoj bori dolame spasiteljeve u predku gori crtica razito položena, a pod njom druga nakoso, te na uglu stolice desno samo jedna piknja; u zadku pako barjakova motka u petonožici zabodena, a tu se okrajni piknjasti niz razstavlja i drugim pravcem stupa.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,14 gram. Mod. 4²/₃. Trostruko probušen desno i doli.

4. — Isto kao broj 1, nego u predku do osienke spasitelja **IC—X**; znak skratice nad **X** lievo u polju raznoga lika, a pod njim piknja, samo na uglu stolice desno jedna piknja, a crtica na borah dolame spasiteljeve nema; u zadku pako caricina lievica jednostruka, desno u polju nad **M** znak skratice osobitoga lika, doli do motke barjakove, koja je u petonožici zabodena, desno petorepa a lievo malena šestorepa zvjezdica.

Dr. Egger. *Numis. Monatsheft*. Wien 1870. Tab. I. br. 4. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 4, nego osim drugih pomanjih razlika u predku na uglovih stolice nema nijedne piknje; u zadku pako motka barjakova u tronožici posadjena, a kruna je više podignuta, nije biserna, nego samo gori po sriedi i na uglovih po jedna piknjica.

János Luczenbacher (Erdy): *A' szerb zsúpánok, királyok, és czírok' pénzei. Budán, 1843 str. 21. br. 2.* a po njem izdao je ovaj novac Šafařík *Glas. III. 201. Tab. I. 2.*, te oba ga daju Vuku, drugomu sinu Stjepana Nemanica velikoga župana srbskoga. Mod. 4¹/₂.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—X** pod oba dva znaka skratice nad **X** i **Q** po jedna piknja, na trećoj i petoj bori dolame spasitelja, kojih ima ovdje šest, dvostruke crtime razito položene; u zadku pako caricina lievica jednostavna, a doli do motke barjakove u osmonožici zabodena desno petorepa zvjezdica kao bus, a lievo malena šestorepa.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,50 gram. Mod. 4¹/₂. Izdao ovaj novac Weszerle Tab. II. br. 1. nepodpuno.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku znaka skratice nema nikuda, na dolami spasitelja šest bora te na drugoj i petoj gori dvostruke crtime nakoso, a stolica sa dvie razite debele erte označena; u zadku pako nad **M** nema znaka skratice, caricina lievica je jednostavna, a doli do motke barjaka desno šestorepa a lievo trorepa zvjezdica.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,36 gram. Mod. 4¹/₂.

8. — Isto kao br. 7, nego u predku lievo u polju do spasitelja piknja, a stolica podpuno izražena; u zadku pako do motke barjaka desno trorepa a lievo šestorepa zvjezdica, a na istoj motki, gdje ju car i carica zahvaćaju, tri piknje ili kvрге.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,65 gram. Mod. 5¹/₂. Probušen doli lievo na dolami spasitelja.

9. — Isto kao br. 7, nego u predku do osienke samo lievo **IC**, pod rukama spasitelja po jedna piknja sa svake strane; samo na petoj bori dolame, kojih ima šest, dvostruka crtica razito položena, a stolica podpuno izražena;

u zadku pako nad **M** znak skratice **X**, a doli do motke barjakove desno petorepa a lievo šestorepa zvjezdica.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,60 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 9, nego u predku napis do osienke **IC—XC**, tako dvostruka crtica na drugoj i petoj bori; u zadku pako doli do motke s oboje strane šestorepa zvjezdica.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,61 gram. Mod. skoro 5. Veoma dobro sačuvan.

11. — Isto kao br. 10, nego do osienke u predku **IC—X**, a osienka je lievo dvostruka; u zadku pako nad **M** desno u polju piknja.

Po otisku matice u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 6.

12. — Isto kao br. 9, nego u predku do osienke jasno **IC—XC**, i na dolami pet bora; a u zadku doli do motke po jedna šestorepa zvjezdica sa svake strane, i pod caricinom desnicom dvie piknje osnovno položene.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,305 gram. Mod. 4²/₃.

13. — Isto kao 12, nego u predku do osienke samo lievo **I**, te jedino na četvrtoj bori crtime; u zadku pako barjak stoji o sebi, a ruke do barjaka o boku.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,16 gram. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 12, nego u predku crtime na drugoj i četvrtoj bori, i po dvie piknje na uglovih stolice; a u zadku barjak stoji o sebi.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,47 gram. Mod. 5. Probušen u glavi spasitelja.

15. — Isto kao br. 12, nego u predku piknja pod desnicom i lievicom miesto do boka spasitelja, a trostruka crtica vidi se na drugoj i petoj bori dolame, kojih ima šest; u zadku pako sav lik točnije i krupnije izražen, te i piknja lievo do cara.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,39 gram. Mod. 4¹/₂.

16. — Isto kao br. 7, nego u predku na drugoj i šestoj bori dolame, kojih ima osam, dvostruke crtime razito, piknja lievo do spasitelja i desno pod spasiteljevom lievicom, a stolica podpuno izražena; u zadku pako nad **M** obični znak skratice **X**, do motke doli zvjezdice slabo izražene, a na istoj motki, gdje ju car i carica zahvaćaju, tri piknje ili kvрге.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,30 gram. Mod. 5. Probušen na dolami spasitelja doli.

17. — Isto kao br. 16, nego u predku na trećoj i šestoj bori dolame, kojih ima sedam, dvostruke crtime lievo nakoso a desno razito položene; u zadku pako uz dolamu cara i carice lievo piknjice.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,51 gram. Mod. 5. Probušen desno spasitelja uz rub.

18. — Isto kao br. 16, nego u predku vidi se dvostruka crtica nakoso samo na drugoj bori, kojih ima pet; a u zadku doli do motke barjaka po jedna četverorepa zvjezdica, a po sriedi iste motke dvie piknje ili kvрге.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,32 gram. Mod. 4¹/₂.

19. — Isto kao br. 16, nego u predku nema traga dvostrukoj crtime na borah dolame, kojih ima šest; u zadku pako doli do motke šestorepe zvjezdice, nad **M** ne-

vidi se znaka skratice, a lievo uz dolamu cara jedna a carice četiri piknjice.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,28 gram. Mod. 4½. Probušen lievo glave spasitelja.

20. — Isto kao br. 16, nego u predku na drugoj i petoj bori dolame, kojih ima šest, dvostruke ertice razito, a piknja desno pod lievicom spasitelja stoji u gori otvorenoj strani monogram **Q**; u zadku pako ono **M**, ovdje bez znaka skratice gori, osobitoga je izraza **♣**, car i carica i sa strane motke barjaka drže ruke o boku, a zvjezdice dolje do motke šestorepe.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,46 gram Mod. 5⅓.

21. — Isto kao br. 7, nego u predku uz lievo rame spasitelja tri piknjice, na prsijih dvie, a pod desnicom četiri, a do spasitelja dolje po jedna piknja sa svake strane; u zadku pako na motki barjaka tik pod i nad rukama cara i carice po jedna piknja ili kvrga, dolje do motke po jedna šestorepa zvjezdica, nad **M** desno u polju obični znak skratice **X**, a uz dolamu cara lievo osam piknjica.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,48 gram. Mod. 4¾.

22. — Isto kao br. 21, nego u predku nema piknjica do lievoga ramena, ni na prsijih (ovdje je dvostruka ertica razito) ni pod desnicom; u zadku pako ono obično **M** u polju osobitoga je izraza kao monogram, naime **♣** i značio bi **MAK**edonski, nad njim grančica kao znak skratice, a na motki nema piknja.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,48 gram. Mod. 4¾. Malo okrnut.

23. — Isto kao br. 22, nego u zadku desno u polju **M** sa običnim znakom skratice **X**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,43 gram. Mod. skoro 5.

24. — Isto kao br. 23, nego u predku na dolami pet bora, a dvostrukim erticam na njih nema traga; u zadku pako znak skratice nad **M** osobitoga je lika.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,015 gram. Mod. 4½. Dvostruko probušen i urezan, a veoma izgledan.

III. Monogram u zadku lievo u polju **♣**.

1. — Lik isto kao u prednjih, te do osienke u predku **IC—XC**, pod rukama spasitelja po jedna piknja, na dolami sedam bora, te na drugoj i šestoj gori dvostruke ertice razito položene; u zadku pako nad **M** neuredno razpoloženo znak skratice **X**, do lievoga lakta carice u polju dvie piknje, dolje do motke barjaka u tronožnici zabodene desno **X** a lievo nevidi se ništa, a čine se obe dvie ruke cara i carice do motke k boku prigibljene.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,65 gram. Mod. 4½. **V. tab. I. br. 6.**

IV. Monogram u zadku lievo u polju **♣**.

1. — Lik isto kao u prednjih, te u predku do osienke **IC—XC**, dolje do spasitelja po jedna piknja sa svake strane, dvie piknjice nakoso u uglu pod desnicom, na uglovih stolice po tri piknje, a pet bora na dolami s dvostrukom erticom na drugoj i na četvrtj bori; u zadku pako nad

M obični znak skratice **X**, pod lievicom carice četiri piknjice, a dolje do motke desno četverorepa a lievo šestorepa zvjezdica.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,80 gram. Mod. skoro 5. Liepo sačuvan.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—X** naime sa znakom kratice na prvom ulomku, dvie piknjice pod desnicom i lievicom spasitelja razito, na uglovih stolice piknjam nema traga, a monogram, koji znači *car*, obratno razpoložen **LP**; u zadku pako isti monogram isto razpoložen i stoji poviše, a zvjezdice dolje do motke šestorepe.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,65 gram. Mod. 5. Dobro sačuvan.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—X**, na uglu stolice lievo nijedna a desno dvie piknje, šest bora na dolami a erticam nema traga, kao što ni piknjicam u uglu pod desnicom, nego dolje nad stolicom; u zadku se pako piknjice pod lievicom carice neprikazuju, a dolje do motke desno petorepa a lievo trorepa zvjezdica.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,52 gram. Mod. 5. Probušen medju nogama spasitelja. **V. tab. I. br. 7.**

4. — Isto kao br. 3, nego u predku do osienke **IC—XC**, na uglovih stolice po jedna piknja, na drugoj i petoj bori dvostruke ertice nakoso, a u uglovih pod desnicom i lievicom po jedna piknjica; u zadku pako dolje do motke po jedna šestorepa zvjezdica.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,51 gram. Mod. 5. Dobro sačuvan.

5. — Isto kao br. 4, nego drugi kalup, pošto se stvari drugako kreću, te u predku na uglovih stolice po tri piknje, dvostruke ertice na drugoj i petoj bori stoje razito, a pod rukama u uglovih nema piknjica; u zadku pako znak skratice nad **M** stoji na krst razpoložen **+**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,64 gram. Mod. skoro 5. Dobro sačuvan.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke vidi se samo desno **XC**, u uglu pod desnicom nema piknja, sedam bora na dolami sa dvostrukom erticom na drugoj i šestoj bori, a desno u polju monogram, koji znači *car*, prikazuje se dvostruk radi dvojaka natiska; u zadku pako ono **M** u polju desno jest monogram kako gori pod II br. 22, nad njim erta nakoso kao znak skratice, a dolje do motke šestorepe zvjezdice.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,55 gram. Mod. 5½.

V. Monogram u zadku lievo u polju **♣**.

1. — Lik isto kao u prednjih, te u predku lievo do osienke **IC** a desno ništa, nema piknja nigdje osim dvie na pojedinom uglu stolice, bora je na dolami sedam, te na drugoj i šestoj bori dvostruka ertica razito položena; u zadku pako nad **M** znak skratice, dolje do tronožke šestorepe zvjezdice, piknjice uz lievu i desnu ruku carice te i lievo uz odoru iste carice i cara.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,49 gram. Mod. 5. Probušen dolje na dolami spasitelja. **V. tab. I. br. 8.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku dolje do spasitelja po jedna piknja sa svake strane.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu iz sbirke Welzlove (br. 11946), kupljena za 5 for. 30 kr. Teži 1,35 gram. Mod. 4½.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku do osienke **IC—X** i do lievoga ramena spasitelja piknjica; u zadku pako samo

uz odieću cara desno dvie piknjice, i šestorepa zviezda samo lievo do motke.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,57 gram. Mod. 5. Probušen na dolami spasitelja desno.

4. Isto kao br. 3, nego u predku do osienke **IC—XC** i do lievoga ramena spasitelja dvie piknjice; u zadku pako nema piknjica ni uz odieću cara, a lik je podosta surovo i nepodpuno izrazen.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,51 gram. Mod. 5½. Probušen doli po sried odieće.

VI. Monogram u zadku lievo u polju

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke **IC—XC**, doli do spasitelja po jedna piknja sa svake strane, pod desnicom dvie piknjice, pet bora na dolami te na drugoj i četvrtoj dvostruka crtica razito, a samo na uglu stolice desno vide se dvie piknje; u zadku pako nad **M** znak skratice, do lievoga ramena cara i lievo uz njegovu odjeću piknjice, a doli do motke barjaka, u tronožki zabodene, sa svake strane **X** u raznom položaju.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,66 gram. Mod. 5. Probušen desno do glave spasitelja. **V. tab. I. br. 9.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku lik je nepodpuno izrazen, monogram desno u polju dielomice leži na lievici spasitelja, a na uglovih stolice po dvie piknje; u zadku pako doli do motke po jedna šestorepa zviezdica sa svake strane.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,57. Mod. 5.

3. Isto kao br. 1, nego u predku na dolami šest bora, dvostruke crte nakoso na drugoj i petoj bori, a još jedna niže na šestoj, te na uglovih stolice po tri piknje; u zadku pako samo lievo uz odieću cara i carice dvie piknje, a do motke šestorepe zviezde.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,58 gram. Mod. 5. Probušen lievo do glave spasitelja.

4. Isto kao br. 1, nego u predku na dolami spasitelja sedam bora sa dvostrukom crticom na drugoj i petoj, a do lievoga ramena spasitelja dvie piknjice; u zadku pako samo uz odieću cara desno četiri piknje, nad **M** nema znaka skratnice, a doli do motke desno četverorepa a lievo šestorepa zviezda.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,52 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 4, nego u predku crtime stoje na drugoj i šestoj bori, dvie piknjice ne do lievoga ramena nego pod desnicom spasitelja razito, a doli do spasitelja desno nad jedna, a lievo u polju dvie piknje; u zadku pako uz odieću cara nevide se piknjice, nad **M** obični znak skratice, a do motke doli obe šestorepe zviezde.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,30 gram. Mod. skoro 5. Probušen lievo spasitelja a desno okrnjen.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku doli lievo do spasitelja i pod lievicom piknja, na dolami šest bora, a samo na uglu stolice lievo vidi se jedna piknja; u zadku pako samo lievo uz odieću cara i desno uz odieću carice vide se piknjice, a doli do motke šestorepe zviezde.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,57 gram. Mod. 4¾.

7. — Isto kao br. 6, nego u predku na borah nema crtica niti piknja pod desnicom, a doli lievo do spasitelja

samo jedna piknja; u zadku pako stvari su razno razpoložene.

Matica u g. Dra. Luschina u Gradeu. Teži 1,20 gram. Mod. 5. Probušen medju nogama spasitelja.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku doli do spasitelja nema piknja, nego na njegovih prsiah tri a do lievoga ramena dvie piknjice, te na uglovih stolice po tri piknje; u zadku pako nad **M** nema znaka skratice niti ma kuda piknjica, a doli do motke šestorepe zviezde.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,535 gram. Mod. 5.

VII. Monogram u zadku lievo u polju

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke **IC—XC**, doli do spasitelja u polju po jedna piknja sa svake strane, na dolami šest bora sa crticami na drugoj i petoj, a na uglu stolice samo lievo tri piknje; u zadku pako u polju desno **M** s običnim znakom skratice, a doli do motke šestorepe zviezdice.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,20 gram. Mod. 4½. Probušen medju nogama spasitelja. **V. tab. I. br. 10.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku piknje doli do spasitelja u polju nakoso, a na dolami nema crtica; u zadku pako doli do motke četverorepe zviezdice.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,345 gram. Mod. 4¾. Probušen medju nogama spasitelja.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku na uglovih stolice po dvie piknje, a u zadku desno do carice doli dvie piknjice osovno.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,43 gram. Mod. 4½. Dobro sačuvan. Probušen pod lievicom spasitelja.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—XI**, doli lievo do spasitelja dvie piknje osovno i još jedna razito pri okrajnom nizu, a desno nijedna, te na uglovih stolice nema piknja; u zadku pako u polju lievo do nepodpuna **M** krupno izražena krstić **+**, a doli do motke **+—***.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,28 gram. Mod. 4½. Probušen lievo u stolici.

5. — Isto kao br. 4, nego u predku doli do spasitelja po jedna samo piknja sa svake strane, a jedna pod desnicom, crtime samo na četvrtoj bori, te desno u polju monogram, koi znači *car* obratno izrazen ; u zadku pako ovaj je monogram gori isto tako razpoložen, desno u polju **M** bez znaka skratice, a doli do motke po jedna četverorepa zviezda.

Matica u Dra. Eggera u Beču. Teži 0,90 gram. Mod. skoro 5. Izlizan.

6. — Isto kao 5, nego u predku do osienke **IC—XC**, pod desnicom nema piknje, a na uglovih stolice po tri piknje.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,90 gram. Mod. 5. Prilično sačuvan.

VIII. Monogram u zadku lievo u polju

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke **IC—X**, doli do spasitelja po jedna piknja sa svake strane, šest bora na dolami bez dvostručnih crtica, a na uglu stolice lievo dvie piknje; u zadku pako desno u polju **M** sa znakom skratice na način strielice **↓**, a doli do motke barjaka, u petonožici zabodene, samo lievo šestorepa zviezda.

Matica kod g. saviet, Ignjata Simića u Zagrebu. Teži 1,66 gram. Mod. 5. Probušen desno na dolami spasitelja. **V. tab. I. br. 11.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku piknja samo desno do spasitelja, pod njegovom desnicom više piknjica razno poredjenih, a bora na dolami pet; u zadku pako piknjice lievo uz odjeću carice, a do motke u tronožici zabodene četverorepe zviezde.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,145 gram. Mod. 5. Probušen doli do dolame spasitelje lievo i veoma izglođan.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—XI**, crtice na drugoj i petoj bori, a na oba ugla stolice po dvie piknje; u zadku pako barjakova motka u tronožici zabodena, zviezde se nevide, jer je tu novac pokvaren, te desno u polju **M** sa znakom skratice.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,34 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probušen u bradi spasitelja.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke samo lievo **IC**, na vratu spasitelja dvie crtice razito, pod desnicom četiri piknjice, dvostruke crtice na drugoj i petoj bori nakoso raspložene, a na uglovih stolice po tri piknje; u zadku pako doli do barjakove motke, u tronožici zabodene čini se, da su zviezde četverorepe.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,28 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

IX. Monogram u zadku lievo u polju **F**.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke **IC—XC**, doli do spasitelja po jedna piknja sa svake strane a tri na uglovih stolice, a na trećoj i petoj bori dolame, kojih ima šest, dvostruke crtice nakoso; u zadku pako nad **M** obični znak skratice, a doli do motke barjaka po jedna šestorepa zviezdica.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,28 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. I. br. 12.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—XC**, bora ima pet sa dvostrukom crticom razito položenom na drugoj i četvrtoj bori; u obće je pako lik jednostavniji.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,52 gram. Mod. skoro 5.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku bora ima šest sa dvostrukom crticom na drugoj i petoj bori; u zadku pako nad **M** nema znaka skratice, nego pod njim piknja, ruke cara i carice i sa strane motke stoje o boku.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,25 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$.

4. — Isto kao br. 2, nego u predku na dolami spasitelja osam bora a dvostruke crtice, razito i uspredno položene, na trećoj i šestoj bori; u zadku pako doli do motke desno četverorepa a lievo šestorepa zviezdica.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,10 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Gdje-kuda natučen i izlizan.

5. — Isto kao br. 2, nego u predku šest bora sa dvostrukom crticom nakoso položenom na drugoj i petoj bori; u zadku nad **M** obični znak skratice, a doli do motke po jedna četverorepa zviezda.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,515 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 5, nego u predku dvostruke crtice stoje razito, a na uglovih stolice po dvie piknje; u zadku pako zviezde doli do motke šestorepe.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,45 gram. Mod. 5. Dobro sačuvan.

7. — Isto kao br. 5, nego drugi kalup, pošto su stvari na novcu sasvim drugoga izraza, i razno se kreću.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,35 gram. Mod. skoro 5. Razpolomljen.

X. Monogram u zadku lievo u polju **F**.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke lievo **IC**, a desno se nevidi ništa, doli do spasitelja piknja lievo a desno je rupica, šest bora na dolami sa dvostrukom crticom na drugoj i petoj bori; u zadku pako od **M** vidi se jedva komad, a doli do motke u tronožici zabodene čine se zviezdice petorepe.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,12 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probušen desno do boka spasitelja. **Vidi tab. I. br. 13.**

XI. Monogram u zadku lievo u polju **F**.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke **C—C**, doli do spasitelja po jedna piknja sa svake strane, na uglovih stolice po tri, osam bora sa dvostrukom crticom na drugoj i šestoj bori; u zadku pako nad **M** obični znak skratice, a doli do motke barjaka u tronožici zabodene po jedna šestorepa zviezdica.

Dr. Egger l. c. br. 3. Mod. 5. **Vidi tab. I. br. 14.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo do osienke **IC** a desno je rupica, pod rukama po jedna piknja a ne doli do spasitelja, šest bora na dolami te dvostruke crtice na drugoj i petoj; u zadku pako nevidi se znaka skratice nad **M**, a motka barjaka svršuje doli jednostavno.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,0 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Dvostruko probušen.

XII. Monogram u zadku lievo u polju **F**.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke **IC—XC**, doli do spasitelja po jedna piknja sa svake strane, šest bora na dolami sa dvostrukom crticom nakoso položenom na drugoj i petoj bori; u zadku pako nad **M** znaka se skratice nevidi, a doli do motke u tronožici posadjene čine se četverorepe zviezdice.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,35 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probušen pod desnicom spasitelja i malko obrezan, te slabo sačuvan.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku pet bora na dolami sa crticami na drugoj i četvrtoj, pod laktom desnice dvie piknjice, a desno u polju miesto **Q** ovako **Q**; u zadku pako nad **M** znak se skratice jedva razaznaje, doli lievo uz odjeću carice piknjice, a gori lievo do njezine glave opet **Q**.

Matica u Dra. Eggera u Beču. Teži 1,35 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. I. br. 15.**

3. — Isto kao br. 1, nego surovijega posla, te u predku dvostruka crta miesto na drugoj stoji na trećoj bori, a u zadku doli do motke, koja se jednostavno dokončava, šestorepe zviezdice.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 0,94 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probušen u desnici spasitelja i obrezan.

4. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup radi raznoga položaja stvari na novcu, na pr. dvostruke crtice na borah dolame u predku stoje razito položene itd.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,28 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Okružen na trokut i probušen doli desno na dolami.

5. — isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—X**, piknjice uz lakat lievice, sedam bora sa dvostrukom crticom nakoso na drugoj i šestoj bori; u zadku pako **M** s običnim znakom skratice i doli do motke šestorepe zvijezde.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,56 gram. Mod. 5. Probušen medju nogama spasitelja.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku piknje samo doli lievo do spasitelja i pod njegovom lievicom, i sedam bora na dolami.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,22 gram. Mod. 4 $\frac{1}{3}$. Probušen pod lievicom spasitelja.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku po jedna piknja sa svake strane do ramenih i do boka spasitelja, a na prsih njegovih dvie crtice razito kao obično razpoložene te pod njimi tri piknjice nakoso; u zadku pako piknjice uz lievo rame carice i lievo uz odieću carevu.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,35 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 7, nego u predku na prsih nema piknjica, na dolami pet bora; u zadku pako piknjice samo desno uz odieću cara i lievo uz odieću carice.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,45 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

9. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—X**, doli do spasitelja nema piknja, nego nad lievicom dvie piknjice, a pet bora sa dvostrukom crticom na drugoj i četvrtoj bori; u zadku pako **M** je sasvim osobitoga lika **A** ako nije samo ulomak, i nad njim obični znak skratice, a doli do motke u četveronožici zabodene šestorepe zvijezdice.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,47 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. Izdao ga Weszerle Tab. II. br. 3. nepodpuno.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku dvostruke crtice na dolami stoje razito, a piknjica pod lievicom spasitelja; u zadku pako nad **M** obični znak skratice, a doli do motke šestorepe zvijezde.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,14 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probušen u glavi spasitelja i slabo sačuvan.

XIII. Monogram u zadku lievo u polju **⚡**.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke **IC—XC**, pod rukama spasitelja po dvie piknje a po tri na uglovih stolice, šest bora na dolami spasitelja, te na drugoj i petoj dvostruke crtice; u zadku pako **M** sa običnim znakom skratice, do lakta lievice carice dvie piknjice i doli lievo do motke barjaka u tronožici zabodena šestorepa zvijezda.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,57 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku samo pod lievicom spasitelja dvie piknje, i na petoj bori dolame još jedna crtica doli; u zadku pako nema piknjica do lakta caricine lievice.

Po otisku matice u car. numis. kabinetu u Berlinu Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku na prsih spasitelja piknja; u zadku pako desno u polju nema miesta ni traga običnomu **M**, a doli do motke barjaka lievo šestorepa a desno četverorepa zvijezda.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,31 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probušen doli na dolami po sriedi, i okrnjen.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—XI**, na dolami pet bora veoma jedna od druge razstavljenih, piknja doli do spasitelja samo desno; u zadku pako uz motku barjaka piknjice osovno, a zvijezde četverorepe.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,56 gram. Mod. 5. Probušen doli u dolami spasitelja lievo.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku pod rukama spasitelja nema piknjica, a samo na uglu stolice desno jedna piknja, pet bora sa crticami na drugoj i četvrtoj razito položenimi. desno u polju monogr. **A** osobitoga lika, a lievo ovako **⚡**; u zadku pako desno u polju pismenu **M** nema traga, doli do motke zvijezde su veoma gori namješćene, a piknja doli do noguh carice lievo.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,50 gram. Mod. 5. Probušen doli desno na dolami spasitelja.

6. — Isto kao br. 5, nego u predku na uglovih stolice po tri piknje, sedam bora na dolami bez dvostrukih crtica, a na vratu spasitelja dvostruka crta; u zadku pako **M** sa običnim znakom skratice, a pikuje samo pod lievin laktom carice.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,42 gram. Mod. 5. Prilično sačuvan. Probušen u dolami spasitelja lievo.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku pod rukama nema piknja, i na borah dolame spasitelja nema dvostruke crtice; u zadku pako nema piknjica do lievice carice, doli do motke po jedna zvijezda sa svake strane, a ukrasi na odieći carevoj neuredno položeni.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,67 gram. Mod. 5. Probušen doli na dolami spasitelja.

8. — Isto kao br. 7, nego surovijega posla, te u predku pet bora na dolami sa dvostrukom crticom na drugoj i četvrtoj bori.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,22 gram. Mod. 4 $\frac{1}{3}$. Probušen doli na dolami spasitelja.

9. Isto kao br. 1, nego u predku nema piknja pod rukama; u zadku pako nema piknjica do lakta carice nego više njih uz njezinu odieću desno.

Matica u Dr. Eggera u Beču. Teži 1,22 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

10. — Lik isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—XC**, doli do spasitelja po jedna piknja sa svake strane, na uglu stolice lievo dvie piknje desno jedna, pet bora na dolami sa dvostrukom crticom na drugoj i četvrtoj bori nakoso razpoloženom, i pod desnicom tri piknjice uzpo-redno, a na prsih dvostruka crta; u zadku pako **M** sa znakom skratice, a doli do motke sa svake strane po jedna četverorepa zvijezdica.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,48 gram. Mod. 5. **Vidi tab. I. br. 16.**

11. — Isto kao br. 10, nego u predku na uglu stolice desno tri piknje a lievo jedna, crtice na borah razito razpoložene, pod desnicom spasitelja nema piknjica.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu iz sbirke Welzlove (br. 11948). kupljena za dva forinta. Teži 1,305 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Dvostruko probušen desno spasitelja.

12. — Isto kao br. 10, nego u predku na prsih spasitelja pod dvostrukom crticom dvie piknjice nakoso, a bore su na dolami dvostruke.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,40 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$. Probušen doli lievo na dolami spasitelja.

13. — Isto kao br. 10, nego u predku šest bora na dolami sa dvostrukom erticom na drugoj i petoj bori razito i uzporedno, pod desnicom jedna piknjica, a na prsih samo četiri piknje nakoso bez ertica; u zadku pako doli do motke desno šestorepa a lievo četverorepa zviezda.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,77 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$.

14. — Isto kao br. 10, nego u predku pet bora na dolami sa dvostrukom erticom na prvoj i petoj bori, a ni pod desnicom ni na prsih spasitelja nema ništa; u zadku pako doli lievo do motke nad zviezdrom okrugić.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,31 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Dvostruko probušen desno spasitelja i malko okrnjen i izlizan.

15. — Isto kao br. 10, nego u predku na uglu stolice desno dvie piknje, pet bora ali bez dvostruke ertice, pod desnicom nema piknjica, na prsih ertica jednostruka i dvie piknjice; u zadku pako **M** bez znaka skratice, doli do motke desno šestorepa a lievo četverorepa zviezda, a uz odieću cara i carice ertice osovno razpoložene.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,37 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probušen lievo spasitelja.

16. — Isto kao br. 15, nego u predku na uglovih stolice po tri piknje, na četvrtoj bori vidi se dvostruka crta, a pod desnicom jedna piknja; u zadku pako do odjela nema ništa.

Po otisku matice u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 6. Vide se očiti znakovi dvotiska.

17. — Isto kao br. 10, nego u predku na dolami spasitelja sedam bora, a na uglovih stolice po tri piknje.

Po otisku matice u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 6.

18. — Isto kao br. 10, nego u predku desno do boka spasitelja tri, a pod rukom dvie piknjice i šest bora na dolami sa dvostrukom erticom na drugoj i petoj bori; u zadku pako nad nepodpunim **M** nema znaka skratice, a pod lievicom carice dvie piknjice.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,72 gram. Mod. skoro 6. Izdao nepodpuno Weszerle Tab. II. br. 2.

19. — Isto kao br. 18, nego nema piknjica ni u predku ni u zadku, a zviezde doli do motke u zadku šestorepe.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,40 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probušen desno do ramena spasitelja i dvostruko okrnjen.

20. — Isto kao br. 19, nego u predku na trećoj i petoj bori dolame dvostruka ertica.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,22 gram. Mod. 4. Na dvie strane veoma okrnjen, urezan, i desno do lievice spasitelja probušen.

21. — Lik isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—XC**, doli do dolame a gori do ramenih spasitelja po jedna piknja sa svake strane, šest bora na dolami sa dvostrukom erticom na drugoj i na petoj bori, na prsih ništa; u zadku pako nad **M** obični znak skratice, a doli do motke u tronožici zabodene po jedna četverorepa zviezda.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,28 gram. Mod. 5.

22. — Isto kao br. 21, nego u predku na prsih spasitelja piknja, a dvie pod rukama; u zadku pako nema traga slovu **M**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,65 gram. Mod. 5. Probušen pod desnicom spasitelja.

23. — Isto kao br. 21, nego u predku po jedna piknja samo doli do dolame spasitelja, na prsih mu dvostruka ertica, te pod i nad desnicom njegovom uzporedno više piknjica i jedna pod lievicom; u zadku pako doli do motke šestorepe zviezdice.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,425 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

24. — Isto kao br. 21, nego u predku po jedna piknja samo doli do dolame spasitelja, dvie piknjice do desnoga i lievoga ramena i pod lievim ramenom. na prsih dvostruka ertica i dvie piknjice; u zadku pako do lakta carice dvie piknjice, a doli do motke šestorepe zviezdice.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,57 gram. Mod. 5. Probušen doli medju nogama spasitelja i pozlaćen.

25. — Isto kao br. 21, nego u predku po jedna piknja samo doli do dolame spasitelja, dvie piknjice samo do lievoga ramena, na prsih samo dvostruka crta, bora na dolami sedam.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,35 gram. Mod. 5. Okrnjen.

26. — Lik isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—XC**, desno u polju miesto **Q** ima **Q**, na prsih dvostruka ertica, pod rukama uzporedno male piknjice. do dolame po jedna piknja sa svake strane, pri uglovih stolice po tri piknje, na dolami sedam bora sa dvostrukom erticom nakoso razpoloženom na drugoj i šestoj bori; u zadku pako nad **M** nema znaka skratice, a doli do motke barjaka u tronožici zabodene po jedna četverorepa zviezdica.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,16 gram. Mod. skoro 5. Probušen doli medju nogama spasitelja.

27. — Isto kao br. 26, nego u predku na prsih spasitelja trostruka ertica, na uglovih stolice po dvie piknje i šest bora na dolami; u zadku pako znak skratice nad **M**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,51 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$. Okrnjen nad glavom spasitelja.

28. — Isto kao br. 27, nego drugi kalup radi sasvim raznoga razpoloženja stvari na novcu, te u predku pod laktom lievice spasiteljeve piknja; u zadku pako uz odieću carevu lievo piknjice.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,22 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Veoma okrnjen i izlizan.

29. — Isto kao br. 26, nego u predku nema piknjica pod rukama, a do dolame samo lievo u polju piknja i uz nju piknjica, i pet bora na dolami; u zadku pako desno u polju **M**, a doli do motke trorepe zviezdice.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,29 gram. Mod. 5. Probušen lievo do osienke spasitelja.

30. — Isto kao br. 29, nego u predku do dolame po jedna piknja sa svake strane, a u zadku uz dolamu cara i carice desno piknjice, te doli do motke barjaka šestorepe zviezdice.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,29 gram. Mod. 5. Probušen doli u dolami spasitelja lievo.

31. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—X**, pod rukama nema piknja, pet bora na dolami sa dvostrukom ertom na drugoj i četvrtoj bori; u zadku pako do lakta carice piknjice nakoso, a doli do motke zviezde s oboje strane šestorepe.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,55 gram. Mod. 5. Probušen pod stolicom desno.

*

32. — Isto kao br. 1, nego u predku samo pod lievicom spasitelja tri piknje razito, pet bora na dolami sa dvostrukom erticom na drugoj i četvrtoj bori, a doli do spasitelja piknja samo desno; u zadku pako do lakta caricine lievice nema piknjica nego pet njih uz lakat lievice careve i tri doli lievo do motke barjakove, do koje šestorepe zvijezde povisoko namješćene.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,44 gram. Mod. 5½. Dobro sačuvan.

33. — Isto kao br. 1, nego u predku pod desnicom spasitelja šest a pod lievicom tri piknje, na vratu dvostruka ertica razito, na drugoj bori dolame dvostruka crta nakoso a razito na petoj, piknja lievo doli do spasitelja i desno gori nad monogramom **CP**; u zadku pako nema piknjica do lakta carice, a desno doli do motke ostaju tragovi zvijezde.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,80 gram. Mod. 5½. Prilično sačuvan.

34. — Isto kao br. 1, nego ni pod rukama spasitelja u predku ni carice u zadku nema piknjica, ni dvostrukih ertica na dolami spasiteljevoj, ni zvijezda do motke barjakove.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,51 gram. Mod. 5. Prilično sačuvan. Probušen u glavi spasitelja.

35. — Isto kao br. 1, nego osim raznoga razpoloženja stvari u predku pod rukama nema piknja, a stolica je troidna; u zadku pako piknjice samo uz odieću carice desno, a šestorepe zvijezde s oboje strane motke.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,56 gram. Mod. 4½. Dobro sačuvan.

XIV. Monogram u zadku lievo u polju **Ɔ**.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke **IC—XC**, na prsiah spasitelja dvostruka razita ertica, do dolame doli u polju po jedna piknja, stolica veoma nizka, na uglu stolice desno jedna a lievo dvie piknje razito položene, šest bora na dolami sa dvostrukom erticom na drugoj i četvrtoj bori; u zadku pako nad **M** obični znak skratice, doli do motke lievo četverorepa zvijezda, desno se neraznaje ništa, a uz odieću cara i carice piknjice.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,62 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku na uglovih stolice po dvie piknje, šest bora na dolami ali dvostrukoj ertici nema traga; u zadku pako nad **M** nema znaka skratice, a doli do motke desno četverorepa a lievo šestorepa zvijezda.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,50 gram. Mod. 5. Probušen lievo do osienke spasitelja.

3. — Isto kao br. 2, nego u zadku nad **M** obični znak skratice, a doli do motke zvijezde se prikazuju kao šestorepe. Nad krunom vladalaca po sriedi vidi se piknja kao ukras, koje nema nigdje na novciah ove vrsti.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,45 gram. Mod. 4¾. Probušen u osienki spasitelja lievo.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku pod lievicom u uglu dvie piknjice i pet bora na dolami; a u zadku doli do motke desno četverorepa a lievo trorepa zvijezda.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,45 gram. Modul jedva preko 5.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku do dolame lievo nema piknje, na uglovih stolice, koja je povisoka, samo po jedna piknja, a sedam bora na dolami; u zadku pako nad **M** nevidi se znaka skratice, do motke barjakove zvijezde su četverorepe, a uz odieću nema piknjica.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,34 gram. Mod. 4½. Dobro sačuvan. Probušen doli u dolami spasitelja lievo na okrajku.

6. — Isto kao br. 5, nego tragovi dvotiska jasno se prikazuju s oboje strane, te u predku monogram **CP** vidi se dvostruk, a u zadku carica stoji povišje od cara, motka pako barjakova u dvožičici zabodena.

Matica jako izderana u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,50 gram. Mod. preko 6, nego neurednoga oblika.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—X**, na prsiah spasitelja izpod ertica dvie piknje nakoso, stolica povisoka, a na njezinih uglovih po dvie piknje, pet bora na dolami sa dvostrukom erticom na drugoj i četvrtoj bori, a desno u polju ovako **CP**; u zadku pako uz odieću cara i carice nema piknjica, a zvijezde su do motke doli šestorepe.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,025 gram. Mod. 5. **Vidi tab. I. br. 17.**

XV. Monogram u zadku lievo u polju **Ɔ**.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke **IC—XC**, na prsiah spasitelja dvostruka ertica razito položena, do dolame u polju po jedna piknja, na uglu stolice desno dvie a lievo tri piknje, šest bora na dolami s dvostrukom erticom na drugoj i petoj bori; u zadku pako nad **M** obični znak skratice, doli do motke barjaka u tronožici zabodene četverorepe zvijezdice, a do lievoga lakta carice piknja.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,25 gram. Mod. skoro 5½. **Vidi tab. I. br. 18.**

XVI. Monogram u zadku lievo u polju **Ɔ**.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke, koja je dielomice dvostruka, **IC—X**, lievo do dolame i pod lievicom piknja, dvie piknje lievo u polju do **Ɔ**, ono **CP** desno u polju manjkavo izrazeno a pod njim piknja, pet bora na dolami, na prsiah ništa, stolica jednostavna sa dvie piknje na uglovih; u zadku pako **M** nepodpuno i bez znaka skratice, a doli do motke barjaka u tronožici posadjene šestorepe zvijezde.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,105 gram. Mod. 4½. **Vidi tab. I. br. 19.**

XVII. Monogram u zadku lievo u polju **Ɔ**.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke **C—XC**, na prsiah spasitelja dvostruka ertica razito položena, do dolame doli u polju po jedna piknja sa svake strane, i šest bora na dolami sa dvostrukom erticom na drugoj i petoj bori malko nakoso; u zadku pako nad **M** slabo izrazena ertica kao znak skratice, a doli do motke u tronožici zabodene desno šestorepa a lievo osmorepa zvijezdica.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,285 gram. Mod. 4½. Probušen doli medju nogama spasitelja. **Vidi tab. I. br. 20.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku piknje nad stolicom razito položene; u zadku pako **M** na dva komada osnovno razstavljeno, a doli do motke desno šestorepa a lievo petorepa zvjezdica.

János Luczenbacher l. c. str. 21. br. 2: a po njem Šafařík Glas. III. 200. Tab. I. 1; Reichel Serb. Tab. XV. 24; svi nepodpuno, te dva prva daju ovaj novac Vuku drugomu sinu Stjepana Nemanicia velikoga župana srbskoga, a Reichel Boislavu i sinu mu Mihailu (1040—50). Mod. 5 $\frac{1}{3}$. Probušen lievo do osienke po Reichelu.

XVIII. Monogram u zadku lievo u polju \int .

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku desno osienka dvostruka, do osienke **IC—XC**, na prsiah razita crtica te nad i pod njom po dvie piknjice razito položene, doli do dolame u polju po jedna piknja sa svake strane, i pet bora na dolami; u zadku pako **M** sa običnim znakom skratice, a doli do motke barjaka desno četverorepa a lievo šestorepa zviezda.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,43 gram. Mod. 5. Probušen doli u dolami spasitelja lievo. **Vidi tab. I. br. 12.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke samo desno **XC**, na prsiah samo pod erticom veoma doli piknjica, šest bora na dolami sa erticami samo na drugoj; u zadku pako doli do motke desno šestorepa a lievo četverorepa zviezda.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,335 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka jednostavna, na prsiah dvostruka razita crtica, do desnoga ramena četiri, do lievoga jedna a pod desnicom tri piknjice i šest bora na dolami; u zadku pako uz odieću carevu i caricinu lievo piknjice, a doli do motke lievo šestorepa zviezda.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,46 gram. Mod. jedva preko 5.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka jednostavna, na prsiah dvostruka razita crtica. doli do dolame vidi se piknja samo lievo, a desno u polju miesto običnoga \mathcal{M} stoji \mathcal{M} ; u zadku pako nad **M** nema znaka skratice nego uz lievicu carice piknjice kao što i uz odieću cara, a doli do motke po jedna četverorepa zvjezdica.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,20 gram. Mod. 5 $\frac{1}{3}$. Probušen i okrnjen.

XIX. Monogram u zadku lievo u polju \int .

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke **IC—XC**, na prsiah dvostruka razita crtica, doli do dolame po jedna piknja sa svake strane, piknjice pod lievicom spasitelja uzporedno i pet bora na dolami bez dvostrukih ertica; u zadku pako **M** bez znaka skratice, a doli do motke po jedna četverorepa zviezda.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,385 gram. Mod. 5. Probušen doli na dolami spasitelja po sriedi. **Vidi tab. I. br. 22.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo doli do dolame jedna piknja a desno tri nakoso položene, šest bora na dolami sa dvostrukom erticom na drugoj i petoj bori; u zadku pako čini se da motka barjakova doli nije u tronožici zabodena.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,51 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke nema traga napisu, pod dvostrukom erticom na prsiah piknja, dvie

piknje i pod desnicom spasitelja, i šest bora na dolami sa erticami na drugoj i petoj; u zadku pako čini se, da **M** jedva vidljivo nosi znak skratice.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,22 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$. Probušen doli na dolami spasitelja po sriedi.

XX. Asienovi novci, koji radi njekojih glavnih razlikosti zaslužuju, da budu napose opisani.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke spasitelja **IC—XC**, na prsiah mu dvostruka razita crtica i dvie piknjice, po tri piknje na uglovih stolice i šest bora na dolami bez dvostrukih ertica, a \mathcal{M} prikazuje se dvostruk; u zadku lievo u polju monogram kako pod br. VI \int , desno u polju **M** s običnim znakom skratice, do lakta carice piknjica, a doli do motke barjaka u tronožici zabodene desno petorepa a lievo četverorepa zviezda. Prvi i jedini nam poznati *dubčast* (concave) novac jugoslavenski srebrni.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,37 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$. Probušen doli desno do dolame spasitelja. **Vidi tab. I. br. 23.**

2. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke spasitelja **IC—XC**, na prsiah dvostruka crtica, doli do dolame po jedna piknja sa svake strane a po tri na uglovih stolice, pet bora na dolami sa dvostrukom erticom na drugoj i četvrtoj bori, a desno u polju miesto \mathcal{M} stoji \mathcal{P} ; u zadku pako gori medju glavom cara i motkom miesto običnoga pismena \mathcal{A} stoji krstić, a medju glavom carice i istom motkom samo piknjica, a pod ovom \int valjda ostanci od \mathcal{M} , monogram lievo u polju kako pod br. VIII \int , desno nad **M** znak skratice, a doli do motke u poviškoj tronožici zabodene po jedna četverorepa zviezda.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,0 gram. Mod. 4 $\frac{1}{4}$. Kao da je malko dubčast i okrnjen. **Vidi tab. I. br. 24.**

3. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke spasitelja **IC—XC**, na prsiah mu crtica i pod njom piknjica, doli do dolame po jedna piknja sa svake strane a po dvie na uglovih stolice, šest bora na dolami bez dvostruke ertice; u zadku pako i lievo u polju do cara i desno u polju do carice stoji monogram pod br. XII \int , tako da pismena **M** nema na ovom novcu, pod laktom carice piknjica, piknjice uz motku barjaka lievo, a doli do motke u tronožici zabodene četverorepe zviezde.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,465 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$. **Vidi tab. H. br. 1.**

4. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke spasitelja **IC—XC**, na prsiah dvie dvostruke ertice, doli do dolame po jedna piknja sa svake strane a na uglovih stolice tri, šest bora na dolami sa dvostrukom erticom na drugoj i petoj bori; u zadku pako gori medju glavom cara i carice do motke barjaka miesto običnih pismena kao da su dva krstića, monogram lievo u polju do cara kako pod br. XIII. \int , desno u polju do carice obično **M** bez znaka skratice, a doli do motke u tronožici zabodene po jedna šestorepa zviezdica razno položena.

Matica u gosp. Doboskya u Pešti. Teži 1,20 gram. Mod. 5. **Vidi tab. II. br. 2.**

5. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke spasitelja **IC—XC**, na prsiah dvostruka ertica, doli do dolame u polju po jedna piknja sa svake strane, a po tri na uglovih stolice, šest bora na dolami sa dvostrukom erticom na drugoj i petoj bori; u zadku pako monogrami desno i lievo u polju zamienili svoja miesta, lievo u polju do cara **M** sa erticom zada miesto spređa, a desno u polju do carice monogram **J**, doli do motke barjaka u tronožici zabodene desno šestorepa a lievo četverorepa zvjezda, a gori se barjak vije desno miesto lievo.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,26 gram. Mod. jedva preko 5. Probušen doli sred dolame spasitelja. **V. tab. II. br. 3.**

6. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke spasitelja **IC—XC**, na prsiah ništa, doli do dolame desno dvie piknje a lievo jedna, na uglovih stolice po tri, i pet bora na dolami bez dvostruke ertice, a desno u polju miesto **Q** stoji **Q**; u zadku pako gori medju carevom glavom i motkom barjaka **A**, ali medju caricinom glavom i istom motkom miesto **Q** stoji **X**, monogram lievo u polju do cara sasvim osobitoga lika **Q**, **M** desno u polju s običnim znakom skratice, a doli do motke u tronožici zabodene samo desno četverorepa zvjezda.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1.11 gram. Mod. 4½. **Vidi tab. II. br. 4.**

XXI. Asienovi novci, na kojih monogramu lievo u zadku nema traga radi nepodpuna tiska ili kašnjenja pokvarjenja novca.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke spasitelja **C—XC**, doli do dolame u polju po jedna piknja sa svake strane, šest bora na dolami sa dvostrukom erticom na drugoj i petoj bori i s piknjom gori na četvrtoj bori, a desno u polju stoji **Q**; u zadku pako nad **M** nema znaka skratice, a doli do motke u tronožici posadjene samo desno šestorepa zvjezdica.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,48 gram. Mod. 4½. Probušen lievo spasitelja i malko okrnjen.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—XC**, dvostruke ertice na dolami nema, a lievo u polju **Q**; u zadku pako nad zvjezdom doli do motke lievo jedna a pod njom dvie piknje osovno.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,50 gram. Mod. 4½. Imao ušicu, a prilično je sačuvan.

3. — Isto kao br. 2, nego u zadku doli do motke desno šestorepa a lievo četverorepa zvjezda bez piknja, a nad **M** obični znak skratice.

Po otisku matice u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 4½.

4. — Isto kao br. 2, nego u predku pet bora na dolami sa dvostrukom erticom na drugoj i četvrtoj bori, doli do dolame desno nema piknje, nego stoji nad monogramom, koji znači *car*; u zadku pako stvari jedva da se gdjejkuda očituju.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,98 gram. Mod. 4½. Slabo sačuvan. Probušen, urezan i izglođan.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku pod dvostrukom razitom ertom na prsiah piknjica, pet bora sa erticami na

drugoj i četvrtoj bez piknje; u zadku pako vide se tri piknje pod laktom caricine lievice, a zvjezde do motke doli, koja svršuje jednostavno, četverorepe.

Matica kod g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,37 gram. Mod. skoro 5. Malko urezan i izlisan.

6. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku monogram do osienke spasitelja slabo se razaznaje, na prsiah tri dvostruke ertice, doli do dolame samo lievo u polju piknja, i tri piknje pod desnicom uzporedno, šest bora sa dvostrukom erticom na drugoj i petoj bori, a desno u polju miesto **Q** stoji **Q**; u zadku pako od slova **M** i znaka mu skratice vide se samo ulomci, a doli do motke barjaka bez nožice samo lievo šestorepa zvjezda.

Šafařík. Glas. III. 248. Tab. VIII. 93. po matici u sbirki g. Dim. Lolio' trgovca u Zemunu. Teži 1,17 gram. Mod. 4½. Probušen doli na dolami po sriedi. G. S. Rakovski l. c. str. 94 izdao je ovaj novac po Šafaříku, te i on veli, da u zadku gori na motki vidi se dvostruki krst, dočim se tu jasno opazuju opetovani monogrami **AC—ZP**; pripisuje ga pako Asienu II, akoprem je Šafařík dobro pomislio na otea mu Asiena I.

7. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke spasitelja **IC—X**, na prsiah šest piknjica nakoso bez dvostruke ertice, doli do dolame u polju po jedna piknja sa svake strane, i na uglu stolice lievo jedna piknja, a na dolami do devet bora sa dvostrukom erticom na drugoj i osmoj bori; u zadku pako desno u polju **M** sa znakom skratice, i doli do motke barjaka bez nožice samo lievo četverorepa zvjezdica.¹

Appel. Repetorium II. Bd. II. Abth. str. 798 sa slikom, koji veli, da su vjerojatno do spasitelja u predku stara pismena, a do motke u zadku **R—I**, te daje ovaj novac Stjepanu Prvovjenčanomu srbskomu kralju, i primećuje: *eine noch unangezeigte seltene Münze*. I sbilja ovo Appelovo jest, u koliko nam poznato, najstarije izdanje bugarskoga novca, koji ga dakako za takova nepripozna. Označuje ga ovako: Srebro. Velič. 12 (po Mionnetu 4½). Tež. 21 gram. (1,56 gram). — Probušen u glavi spasitelja.

B. POLUGROŠI.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke spasitelja **IC—X**, na prsiah ništa, pod lievicom dvie piknje razito položene, doli do dolame niti piknja niti pismena **A** i **Q**, nego njihovo miesto zauzimalje stolica, na dolami pet bora sa dvostrukom erticom na drugoj bori i četvrtoj, ali dvostruke ertice neuredno namješćene,

¹ U popisu Welzlovu (*II. Bd. II. Abth. 564*) pod naslovom *Bulgarien Königreich* opisano je sedam novaca od br. 11945 do 11951. Pod zadnjim 11951 stoji novac Gjorgja Brankovića (ročno. гоубъ); brojevi 11946, 11948, 11949 opisani su gori, te se sada čuvaju u zem. muzeju u Zagrebu. Ostaju dakle tri, o kojih do sada nismo govorili, a name oni pod br. 11945, 11947 i 11950. Svi su u glavnih stvari gori opisanim spodobni, nego se po kalupu i od onih i medju sobom razlikuju. Prvi do spasitelja nema napisu, drugi ima **IC—X**, treći **IC—XC**, a ovaj je boljega posla. Pogriješno se veli u pomenutom popisu, da u zadku stoji krst na motki; to je barjak. Ovako jim se pako označuje veličina i težina:

a. Velič. po Welzlu 9 (po Mion. skoro 5); Tež. 25 gr. (1,852 gram.); dobro sačuvan, R.

b. Velič. po Welzlu 10 (po Mion. 5½); Tež. 29 gr. (2,115 gram.); dobro sačuvan, R.

c. Velič. po Welzlu 9 (po Mion. skoro 5); Tež. 22 gran. (1,621 gram.); dobro sačuv. n. probušen.

Pisac onoga popisa Welzlava nije ni pomislio na cara Asiena I bugarskoga, nego je primietio: *Vergl. Bose über Arab-Byzant. Münzen, abgebildet am Titelblatte p. 21. Vielleicht vom Könige Bogoris (844—890) oder von Johann Ladislaus (Bladischtabus genannt) und kais. Michael?*

pošto jedna doli a druga gori; u zadku pako nevidi se monograma ni desno ni lievo u polju, gori samo do motke desno prikazuje se **Ц**, a doli do iste motke bez nožice po jedna piknja sa svake strane.

Matica u g. bisk. Strossmayera od Vrkočeva. Teži 0,70 gram. Mod. 3½. Dvostruko probušen i urezan. **V. tab. II. br. 5.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke spasi-telja samo desno vidi se **X**, pod lievicom desno u polju četiri piknje na trokut raspložene, a na dolami od pet bora dvostruke crtice gori na prvoj, drugoj, četvrtoj i petoj bori, a na drugoj i četvrtoj još i doli, te neuredno raspložene; u zadku pako doli do motke po jedna piknja sa svake strane.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 0,61 gram. Mod. 3. Probušen lievo na ramenu spasielja. **V. tab. II. br. 6.**

Ove novce sve srebrne Asiena I bugarskoga cara nje-koji su sbog onoga slova **M** desno u zadku pripisivali srb-skomu županu Mutimiru (880—890), drugi pako Mihailu Paleologu VIII (1261—1282) caru grčkomu. Appel, kako smo vidjeli, prvi je iznio sliku od Asienova ali slabo sa-čuvana novca, i dao ga Stjepanu Nemaniću vel. županu srbskomu, primietivši ipak: *eine noch unangezeigte seltene Münze*, a Luczenbacher doznačio je svoja dva po rukopisu Josipa Weszerlea, koi se čuva u peštanskom muzeju. Vlku drugomu sinu pomenutoga Stjepana Nemanića. Šafarik, izdajući na novo Luczenbacherove, i on jih pripisao Vlku s razloga samo: **връ бизантинскій видъ челогъ новца и подобностъ нѣгова съ новцѣма онога века велику нѣгову древностъ посвѣдочаваю, а име влк ясно показуе, коме се приписати има** (Glas. III. 201). Ono, što Šafarik veli o vidu, podobnosti i drevnosti bolje dolikuje novcem Asiena I bugarskoga nego li onim Vlka srbskoga, njegova su-vremenika, i s toga, jer je Bugarska već davno a i tada više od Srbije izložena bila bizantinskomu uplivu, a za Asiena I pako stara se veličajnost bugarske krune novom sjajnosti obasijala. U koliko se tiče monograma lievo u zadku, s koga našem jeziku nevjest Luczenbacher izvadjja ime **ВЛК**, primietiti nam je najprije, da ga je Luczenbacher bez dvojbe nevierno zabilježio; da se isti monogram kad-kada prikazuje više nego li od tri pismena sastavljen; i napokon da se iz njega rječ **ВЛК** teško izvesti daje, dočim lašnje svakojako **ВЛГ**, **ВЛГР** ili bolje **ВЛГ**, **ВЛЪГ**, **ВЛГР**, vulgarski ili blgarski. ¹ S druge strane na svih gori opisanih novcih do-laze nam i u predku i u zadku pismena **А—Ц** (ili **Ц**),

¹ Dr. Egger ovako tumači monograme u zadku Asienovih novaca: „das Monogramm rechts vom Regenten ist aus den Buchstaben **Б Г В Р** und vielleicht auch **Ѡ** gebildet und bedeutet **БЛАГОВРНИ** oder **БОГЪВЪРНИ** (blagovjerni oder boguvjerni rechtgläubig); dieser Titel, ein religiöser Ehrentitel ward von den Byzantinern verliehen, und war auch der dortige officielle Titel der griechischen Kirche. Johann Asian II kann diesen Titel natürlich erst geführt haben, als er sich von der lateinischen Kirche losgesagt hatte. . . . Die Fahne endet oben immer in einem Monogramm und unten in einem **M**, dieses wird vereint **РОМАНІЕ** entziffert. Die gesamtten Legende wäre demnach **ЯСЕНЬ БЛАГОВЪРНИ ЦАРЬ РОМАНІЕ**, Jasen blagovjerni Czar Romanie, rechtgläubiger Czar der Romänen“. Proti naslovu *blagovierni* stoje povelje Ivana Asiena II, u kojih ga nerabi. Na kraju motke stoji zastava, a do nje, kako smo vidjeli, monogrami predka **ЯС—ЗР**, koji se nikako nespajaju sa doli desno ležećim u polju **M** stojećim o sebi. Naslov *blagovierni* nedolazi na bizantinskih novcih za ono doba (V. Sabatier I. 73). A da bi ono **M** moglo značiti Mariju prvu ženu Asiena II, to je ne-vidiojato, pošto stoji u odnošaju sa monogramom lievo.

a ta nam pravo pružaju ime i čast onoga, koga su i novei. Ono **Я** znači Jasien ili Asien, a ovim pismenom počima ime Asienovo i u gori pomenutoj povelji na Dubrovčane; ono pako **Ц** nije drugo nego kašnje na slavenskih novcih upotrebljeno **ЗР**, t. j. carski naslov, *car*; te stoji uprav na mjestu, gdje se obično na novcih stavlja naslov, a Asienu takav naslov pravo je dolikovao, pošto je bio bugarski car. Vlku pako Nemaniću nije kraljeva naslova, koi mu Papa istina bo podielio hjaše, ni sama Srbija pripoznavala, a kamo li carskoga; a vidjet ćemo kašnje, da Srbija još tada nije ni imala svojih novaca. (Glede pako trećega novca Šafarikova po matici kod g. Lolio izdana, tu se naš vrli starinar već ponješto od prvoga svoga mnienja odalečio: jer, akoprem i ovdje tvrdi, da je teško o ovakovih novcih nješto s izviestnošću opredieliti, te da se moraju kao сумнителни smatrati, no ipak primećuje: **прежда бы на овомъ слово Я и Ц могло толковати се на Ясена I. цара бугарскога, владавшегъ одъ год. 1186 до 1195.**

Da neuzkratimo njegovateljem jugoslavenske numisma-tike ni najmanje nam viesti poznate o poviesti ovih vrlo zanimivih Asienovih novaca dodati ćemo, što o njih piše I. v. Reichel (*l. c. str. 18. Tab. XV. br. 24*) navadjajući jedan Luczenbacherov: „*Herr Luczenbacher fangt selbst seine Reihenfolge mit einer Nachahmung einer Byzantinischen Münze an, die er Wuk II (1204—1205) zu zuschreiben sucht*¹. *Diese Münze kommt häufig vor und an ihrer Erläuterung haben sich Marchand, Sauley und Curt Bose (1840 in einer eigenen Abhandlung) versucht. Die einen wollten sich nach Trapezunt verlegen, die anderen für eine der ältesten Arabischen Münzen erkennen, weil sie Arabische Schrift darauf zu entdecken glaubten: ich aber bin der Ansicht, dass А—Ц nichts anders als Rasciae Zaar bedeute. Das М bei der einen Figur kann wohl den Namen Michael angeben, dass aber unter Ѡ Vuk zu lesen sei, wie Luczenbacher behauptet, daran zweifle ich sehr, denn wer soll neben Wuk der Michael sein? Eine bessere Deutung weiss ich freilich nicht zu geben, aber eine Vermuthung will ich doch aufführen; sollte nämlich nicht Boislaw zu lesen sein? und die zweite Gestalt des Boislaw Sohn Michael als Mitregenten andeuten? Das glaube ich, würde eher passen (?), also die Münze in die Jahre 1040—1050 zu setzen sein*“. Reichelova bludnja u svem, što je o jugosl. numismatiki pisao, ovdje jamačno dosiže do smiešnosti.

BAKRENI NOVCI ASIENA I.

Od Asiena I srećno nam se sačuvani i novci *bakreni*, do sada nigdje i od nikoga niti napomenuti. Ovi znaem-niti i po znanost prevažni spomenici bugarske drevnosti čuvaju se u biogradskom muzeju, šest na broju, jedan se pako nalazi u g. Doboskya u Pešti, svi dakako surova posla, a dosta dobro sačuvani. Pet jih dubčastih ili ja-mastih, a dva su ravna. Svi se jedan od drugoga podosta razlikuju, te su raznoga kalupa; tip pako iliti lik jedan te isti u svih. U predku se vide u piknjastom okrajnom nizu dvie stojećee osobe okrunjene, car lievo a carica valjda desno, oba istoga oblika i načina kao u srebrnih Asieno-

¹ János Érdy naime Luczenbacher u drugom izdanju svoga diela (A Boszna és Szerb Régi Érmek. Pest 1858) sasvim jih pametno izostavio.

vih novcih. ali medju njimi miesto zastave na motki stoji, krst. U zadku se pako prikazuje poznati nam iz istih srebrnih novaca Asienovih monogrami , Asien car, koji zauzimalju cijeli prostor. Ovi bakreni novci s obzirom na suvremeni sustav bizantinski u kovanju novaca bakrenih, po kom su sustavu bezdvojbena ovi kovani bili, mogli bi se uzeti za obole, to jest polu-follis, kojih je po Sabatieru 288 vredilo onda jedan zlatan solidus.

Novci su ovi dvoje vrsti.

a. Car i carica drže po sriedi jednostruki krst.

1. — U predku vidi se dobro po sriedi jednostruki krst na motki, a lievo u polju nad i pod desnicom cara te i pod desnicom carice po jedna piknja; u zadku pako znak se skratice prostire nad oba monograma, nad kojima po jedna piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Ravan. Teži 1,09 gram. Mod. 4½. **Vidi tab. II. br. 7.**

2. — U predku isto se vidi jednostruki krst na motki po sriedi, te monogram gori desno do krsta a do carice desno u polju, kako na srebrnih novcih Asienovih; u zadku pako znak skratice nad svakim monogramom naposeb, te u otvoru monograma stoji piknja, a još dvie doli medju oba monograma.

Matica u biogradskom muzeju. Ravan. Teži 0,87 gram. Mod. 4½. **Vidi tab. II. br. 8.**

3. — Isti kao u prednjih, nego do glave cara i carice i do noguh u polju po jedna piknja; u zadku pako znak skratice stoji samo nad monogramom lievo, a oba su monograma ponješto drugoga načina.

Matica u biogradskom muzeju. *Dubčast.* Teži 0,69 gram. Mod. 4.

4. — Opet su likovi u predku i monogrami u zadku raznoga načina, oni pako više nakićeni, te desno do carice doli u polju dosta jasno izrazen monogram , a gori do njezine glave . U zadku znak skratice samo nad monogramom lievo.

Matica u biogradskom muzeju. *Dubčast.* Teži 0,82 gram. Mod. 4.

5. — U predku carica stoji medju dvie piknje; u zadku pako miesto znaka skratice nad stoji piknja, a još jedna doli medju oba monograma.

Matica u biogradskom muzeju. *Dubčast.* Teži 1,24 gram. Mod. 4.

b. Car i carica drže po sriedi dvostruki krst.

1. — U predku po sriedi krst na motki dvostruk; u zadku pako u pismenu monograma dvie piknje.

Matica u g. Doboskya u Pešti. *Dubčast.* Teži 1,19 gram. Mod. skoro 4. **Vidi tab. II. br. 9.**

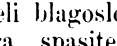

2. — Mnogo se približuje br. 1, nego je drugoga načina, posla i stvari se na novcu drugako kreću, te u predku piknja pod desnicom cara i carice, i krstić do glave carice lievo, valjda ostanak monograma ; u zadku pako nema piknja u .

Matica u biogradskom muzeju. *Dubčast.* Teži 1,02 gram. Mod. 4½. **Vidi tab. II. br. 10.**

Po smrti Asiena I *Joan*, treći brat Asienov, tražio se prestola dokopati, nego

PETAR II

drugi brat Asienov, namah sakupi silu, i stisnu ga u Trnovu, te ga primora, da s bratom Dimitrijom pobjegne u istočne zemlje. Petar II vladao je nad Bugari do god. 1201, dakle šest godina. Ubio ga neki bugarin, a tomu se još nezna pravoga uzroka. Do danas nije se još u trag ušlo nijednomu novcu Petrovu. Nam je srećno došao u ruke jedan novac, koji nije Asiena I, a sasvim je istoga posla i lika, te bi mogao biti Petrov; čega radi ovdje ga opisujemo.

Predak. — Spasitelj stojeći, na krstu, punolik, s pikanjastom osienkom oko glave, u dugoj dolami, rukama van pruženima dieli blagoslov, do osienke mu , na dolami šest bora, spasitelju do boka po jedna piknja, doli za njim stolica bez naslona sa tri piknje na uglu desno a dvie lievo pod desnicom u polju , po nas naime *Petar*, a pod lievicom naime *car*, t. j. *Petar car*. Sve ovo u okrajnom pikanjastom nizu.

Zadak. — Dvie osobe stojeće, jedna do druge, vjerojatno *Petar* i njegova supruga, punolike, pod nizkom bisernom krunom, u dugom bogato ukrasenom odijelu: *Petar* u desnici pri prsuh a supruga mu u lievici drže žezlo, komu na vrhu tri piknje na krst, druga jim ruka o boku, a medju njima stoji duga motka sa zastavom gori, doli u tronožici zabodena. Doli do motke po jedna zvjezdica sa svake strane, a gori do motke desno = *car*; lievo u polju pod Petrovom desnicom monogram naime *bugarski*, a desno u polju pod ženinom lievicom sa znakom skratnice gori , naime *makedonski*. Sve ovo u okrajnom pikanjastom nizu.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,10 gram. Mod. 5. **Vidi tab. II. br. 11.**

Petra nasliedi brat *Joan* (Giovannitius, Calo-Johannes). U povelji od g. 1204 sam se podpisuje: *Imperator Bulgarie Caloiohannes* (*Theiner 30*). Tražio si papinsku zaštitu proti Grkom, koji su mu se grozili. U listu na Inocenta II (*god. 1203. Theiner 15*) sam povieda, da je bila želja i njegove braće, naime Petra i Asiena, stupiti u tiesni odnošaj sa rimskom stolicom: *et quamvis fratres mei beate memorie iam dudum (nuntios) voluerint mittere sanctitati vestre, non tamen ad vos pervenire propter multos nostros contrarios potuerunt*. Umoli dakle papu, da mu podieli carsku krunu: *secundum quod imperatores nostri veteres habuerunt*, naime *Petar*, *Samuil* i *Mihail*. Papa, najprije po svom poslaniku dobro osviedočen, da *Joan* iskreno misli, odpravi mu Lava, stožernika sv. Križa, sa svojim listom od 25. veljače 1204, kojim mu navieščivao, da mu Lav nosi žezlo i krunu, primietivši i ovo za naš predmet od velike važnosti: *ad petitionem insuper venerabilis fratris nostri Blasii Brandizuberensis episcopi, quem ad sedem apostolicam destinasti, publicam in regno tuo eudendi monetam tuo caractere insignitam liberam tibi concedimus facultatem* (*Theiner 24*). Ovim je papa potvrdjivao dakako već obstojeći običaj kovanja domaćege novca u Bugarskoj, koji *Joanu* valjda iztočni carevi pripoznati nehtjeli, jer i sam *Joan* spominje svoj novac u listu godinu dana prije na papu odpremljenu, pišući mu: *et sciat sanctitas sua, quod ego misi ad te archiepiscopum meum cum omni ordinatione et pecunia* (vjerojatno

domaći novac) et pannis sericis, cera et argento, equis et mulis etc. (Theiner 21). Čini se, da Joan govori o svom novcu i u drugom listu na papu od g. 1204, gdje, u što ga molio, neka u Bugarskoj utemelji patrijarhiju, broji darove, koje mu slao: *misi sanctitati tue examita duppla tria et cupam auream et yperperorum libras quatuor et scutellas argenteas tres et graduale argenteum*. Nego do danas nije jošte na svietlo izišao nijedan Joanov novac¹. Stožernik Lav ne samo posveti trnovskoga biskupa za prvostolnika bugarskoga, nego i sama Joana carem bugarskim (stud. 1204).

Joan se neprestano borio s ugarskim kraljem, te u listu papi poslanu po poklisaru Ivanu živo ga molio, da on sam rieši zadjevicu medju njim i ugarskom krunom obstojeću radi granica, primećujući mu napokon: *sciat autem sanctitas tua, quoniam quinque episcopatus Bulgarie pertinent ad imperium meum, quos invasit et detinet rex Ungarie* (Reyn. ad 1204. n. 30.). Nezna se s čega g. 1203 zaprijeti se Joan i Srbiji, te ga papa nagovarao, da pusti Vlka u miru; no sve badava, pošto se iz lista papina od 15 rujna 1204 znade za izviestno, da je malo prije Joan napao bio na Vlka, i poharao *terram Servie* (Theiner). Isto se kaže u papinih odgovorih na tužbe ugarskoga kralja proti Joanu podnesene, medju kojima bila je i ta, da Joan *terram Servie, tue corone subiectam, adiuncta sibi paganorum multitudine copiosa, crudeliter devastavit* (Fejér II. 437).

Medjutim križari vodjeni Enrikom Dandulo mletačkim duždom, zauzmu Carigrad. Po suvremeniku Robertu de Clary (*le pris de Constantinople*) Joan bio bi ponudio križarom 100.000 vojske, kad bi ga iztočnim carem proglasili i Carigradski mu prijestol izručili; no bude odbijen. Toga radi sljedeće godine Joan priskoči u pomoć ustavšim se Grkom proti Latinjanom, i kod Drinopolja porazi latinšku vojsku. a Balduina, iztočnoga cara, živa uhvati (15 trav. 1205). Zaman je papa nagovarao Joana, da Balduina pusti na slobodu, i da sa Latinjani u Carigradu miruje. Rat se kašnje nastavi. God. 1207 Joan udari na Solun, i obsiede ga, no tu u boju ranjen do mala zaglavi. Nasliedi ga **Boris** (Boril, Vorilav). Po nekotijih bjaše Asienova roda², te nze si za ženu udovu Joanovu; a Du Fresne (*str.* 249) piše: *extincto avunculo . . . Scythidem materteram, eiusdem Joannis sororem, uxorem duxit*. Ova bi mu bila druga žena, pošto Robert de Clary povieda, da je malo docnije dao svoju kćer za ženu, dakle sasvim odraslu, Enriku caru latinskome u Carigradu, i da mu ju je odpremio sa golemimi darovi, naime: *LX somniers tous carnies d'aur et d'argent, et de dras de soie et de riques ioiaus* itd. Nego po Du Fresne ova je bila Joanova kćer. Progonio je Bogomilee po nalogu rimske stolice, koje se tvrdo držao. Kašnje se zavadi sa Carigradom, a napokon bude od Joana Asiena, sašavša s vojskom iz ruske zemlje, u Trnovu na dugo obsjednut, uhvaćen, očiju lišen i u tamnicu bačen. Sasvim drugako o njem pripovieda neki stari rukopis, koi ga zove *Stregan* ili *Strezo*. (*V. Gl. VIII. 144*). **Borisa** g. 1218 nasliedi pomenuti

¹ Dr. Egger primećuje: „bei dem Stolze des Johann ist kaum zu zweifeln, dass er von dem Münzrechte Gebrauch machte. Münzen aber, die ihm sicher zuzuschreiben sind, fand man bisher nicht; wohl aber mögen theils unter jenen Stücken, die man als anonyme Münzen der lateinischen Kaiser in Constantinopel bezeichnet, theils unter Münzen von byzantinischen Typus, die einem anderen Johann gegeben werden, bulgarische Münzen enthalten sein. Wir dürften später in einem selbstständigen Artikel auf diese Münzen zurückkommen (Wien. Num. Mon. V. B. 1871. 114).

² Du Fresne: *Joannis ex sorore nepos*.

JOAN ASIEN II

sin Asiena I. koi se po otčevoj smrti sklonio bio u Rusku, da stričevoj okrutnosti izbjegne. Prva mu žena bila Marija kćer Andrije II ugarskoga kralja. O toj ženitbi sam Andrija god. 1219 po svom povratku iz sv. zemlje izviesti papu: *eodem etiam animo*, naime da si povratak u Ugarsku osigura, *cum Azeno Bulgarie imperatore mediante nostra filia matrimonium celebravimus*, te ga molio, neka potvrdi ta *nuptiarum commercia inter Azenum Bulgarie imperatorem et filiam nostram celebrata* (Theiner. Hung. I. 20. V. Fejér Tom. VII. Vol. V. 493). Spomenuta je Marija u rukopisu S. Palajuzova iz XIV stoljeća. Od Marije imao je Joan po Du Fresneu sina Kalimana, koi ga nasliedio (Fejér I. c.), i dvie kćeri, Jelenu udatu za Teodora Laskara II cara nikejskoga, i Tamaru, koju spominje Akropolit (*str.* 69 i 101). Nego po naših domaćih izvorih od toga braka dobio je još jednu treću kćer, kojoj se inena nezna, a bjaše udata za Vladislava srbskoga kralja (*V. Vladislav*). Po smrti Marije (1227) oženi se Joan (1237) s Irinom kćerju Teodora cara Solunskoga¹, koga je on potukao, zarobio i osliepio bio (g. 1230) zato, što mu oteo bjaše Ohrid i Prilip. O ovoj pohjedi sam pripovieda u napisu, koi se čuva u njevoj crkvi trnovskoj od god. 1230 (*V. Glasnik XII. str.* 424, i *Rakovski l. c. str.* 9): **Въ лѣто 6738 (1230) нидиктноу г . . . Азъ Юанъ Асень въ Христа Бога верны царь и самодръжець Българиямъ сынъ старого Асень царь създахъ отъ заула, и писаниемъ украсихъ до конца прѣвѣстнакъ сѣхъ цръковъ въ нѣа свѣтнихъ м. мѣуеникъ. нже помощникъ въ іѣ (12) лѣтъ царства моего въ неже лѣтъ писалше са храмъ съ, излечеохъ на брань въ Романикъ, и развихъ вонска Гръцка, и самого царя кюр Фодора Комнина въхъ съ свѣтми болтрь его, а земля вса прияхъ отъ Одринъ и до Драгуъ. Гръцка ищеже Арбаласка и Срьскака тѣмю сащымъ градокомъ окрестъ Царьградъ, и самого того града дръжака Фрѣзинъ и ты подъ рѣка царства моего повиновака сѣ, понеже много царя не имѣхъ разкъ мене и мнош ради дѣль своихъ испроваждаше вѣхъ Богъ тако повелѣвше. нею безъ него ни дѣло ни слово съвѣршаше са Тому слѣла въ вѣкы аминъ** itd. Od Irine imao je pako Joan sina Mihaila Asiena kašnje cara, i kćere Mariju i Anu (Teodoru), a po Akropolitu (*gl.* 25) i Atanasu od Stagira još jednu kćer imenom Mariju *ex pellice*, udatu za Manojla brata pomenutoga Teodora solunskoga.

God. 1235 Joan sklopi savez sa Vatacem nikejskim carem proti Carigradu, te sa silnom vojskom oba udare na Galipol, uzmu ga na juriš, sve pod mač okrenu, i sam Carigrad obsiednu. Latinjani snažno provale iz grada, te jih razbiju; no oni do mala obnove vojsku, i s pomoću oboružanih ladja, 24 na broju, opet obsiednu Carigrad. Sada se iztočni car obrati k papi za pomoć, a ovaj 16 prosinea 1235 na Belu, ugar.-hrv. kralja, bodreć ga, da što prije Carigradu pomogne (*Thein. Hung. I. 140*). Dne pako 24 svibnja sljedeće godine naloži isti papa ostrogonskomu nadbiskupu, neka Joana Asiena izobči, a to, pošto neće, da izpuni njegove zapoviedi, naime da odstupi od Vataca, i da ne dira u Carigrad (*l. c. str.* 144). Joan se učini, kao da se pokajao, te papi napisu list, u kom se veoma ponizno izpričavao. Papa mu povierova, i 21

¹ ὁ δὲ Ἀσάν βλέπων τὰ προτερήματα τῆς Εἰρήνης, ἔλαβεν αὐτὴν γυναῖκα τῷ 1237, καὶ αὐτῶς ἠλευθέρωσε τὸν Θεόδωρον, καὶ ἐβοήθησεν αὐτὸν, νὰ λά-ῃ πάλιν τὸ βασίλειον αὐτοῦ. Atanas od Stagira: Ἱσπερωτικά, u Beču 1819.

svibnja 1227 odgovori mu, da mu je veoma drago, *pro eo quod in humilitatis spiritu te deo et ecclesie romane prona devotione substernes, magnanimitatem tuam nobis placitam satagis exhibere*, da mu, kako želi, šalje biskupa perusinskoga kao legata s naputkom, neka ga pomiri sa Carigradom i s ovim dapače u savez sdruži: te ga nagovarao, neka u napreda radi tako, *quod te catholicum principem et apostolice sedis devotum filium et fidelem operum exhibitione demonstres*. Isti papa 30 svibnja i. g. odpravi pismo ugarskomu kralju, bodreć ga, neka nastoji, *ut nobilis vir Assanus studeat ecclesie devotione continua complacere*, a da se Vatac ostavi Carigrada i s vojskom kući povrati (*l. c. str. 156*). Papa 1 lipnja 1237 odgovarajući na drugu Joanovu poslanicu, opet ga bodrio, neka proti Girkom Carigradu pomože. Nego je Joan varao papu; čega radi ovaj 27 siečnja 1238 pozva opet kralja ugarskoga, da digne rat na Joana Asiena, *qui ab ecclesie unitate recedens, sane communionis pabulo contradicit etc.*, a biskupom i svomu legatu u Ugarskoj naloži, neka u tu svrhu kupe križarsku vojsku. O tom obavijesti papa iztočnoga cara, i u isto ga doba pozva, da sva prava, koja bi on imao na bugarsku zemlju, rimskoj stolici ustupi. Ugarski kralj rado prista na papinske zahtjeve, na što papa 9 kolovoza 1238 liepo mu se zahvali; dopusti mu, da po Bugarskoj ponamijesti biskupe kako mu drago, i obveza mu se jošte: *Bulgarie regnum alicui concedere non intendimus in tuum preiudicium occupandum (l. c. str. 166)*. Dne 7 lipnja 1239 odvrati mu kralj Bela, da na Vataca navaliti nemože, pošto mu je tiesno u rodu i dobar prijatelj, a da će o tom živo nastojati, neka se katolikom učini: no glede Joana Asiena bugarskoga, da će na njega čim prije udariti s odlukom: *Bulgariam et alias terras Assoeni occupare, et sedi apostolice in spiritualibus, in temporalibus vero nostre iurisdictioni subiugare*, ako mu nebude druge zaprieke. Napokon je molio papu, da mu još njeka prava u Bugarskoj podieli (*l. c. str. 170*); a ovaj 9 kolovoza i. g. sve mu dozvoli, samo da ga što prije na rad primakne (*Fejér IV. I. 118.*). Čini se, da sva ta papiina nastojanja i kraljeve odluke u bah udariše.

Povelja Mihaila II Asiena, Joanova sina, svjedoči nam, da je i Joan kao što i otac mu Asien I prijateljski obćio sa gradom Dubrovnikom, pošto se u njoj veli: **СЕГО БО РАДИ ДА БУДЕТЬ УИСТОЕ ПРИТЕЛСТВО И СЪРЪШЕННЕ УИСТОЮ ЛЮБВЬЕ**. еже било нсъ прьва между ктсо и прьславьного царьства все земле бьгарьске и грьчкне Ньвдломь Остномь и между опькинномь славьного града нашега Дьубровьника (*Mikl. str. 35*). Liepe mu hvale vienac sapliće neki stari sbornik: **Іоаниъ Астнъ царь великнн и благоуствней смнъ старлго Астнъ царь, нже многа любовь нма къ Богоу прьслави и прьсвѣти бьгарское царство, пауе всьхъ царей бьгарскыхъ бьвшійхъ прьжде его** itd. (*Glas. VII. 174*). Tu se primećuje poslanica Ivana Duke Vataca, u kojoj i ovo: **запе и христолоубивннй царь бьгарскнй Іоаниъ Астнъ, брать царства ми и свать отъ нашегоже царства**, itd. Patriarh bugarski u Trnovi Evtimij, opisujući svećano pronosenje moći sv. Petke od Eprivatesa u Trnavu, kaže, da je car Joan Asien, sin velikoga Asiena, храборнъ въскоун, и все мькедонское обьзвншв одръжаніе, и ище же и Сьрь, тако и въсьеж Атомсканъ, пауе же истинннѣ рещи сваткнъ горж. въ смнъ же и славннн Солннъ съ всеж Теталнъ, такожде и Трнвалъ, такожде и Далматнъ, иже и Арбанатская глаголетъ са дьржава, даже и до Дрлуа, те primećuje, da je pratio sv. moći četiri poprišća daleko od Trnave grada ujedno sa svimi velmožami: съ матерннъ своєж царнцъ Сьема и съ

свож (сърпугъ) царнцъ Аннъ?? (*Rakovski l. c. str. 13. V. Arkiv VIII. 246. odlomak iz staroga rukopisa*).

Naslov, kojim se Joan Asien služio u javnih spisih, daje nam gori spomenuta njegova povelja od g. 1230 ovako: **азъ Іоаниъ въ христа бога царь и самодръжець бьгаромь, смнъ старлго Астнъ царь**. Spomenut je Asien u jednoj našoj listini od pros. 1228 (*V. Listine III. 402 Assanus*).

Od Ivana Asiena II poznato nam je nekoliko novaca, koji mnogo naliče na novce Joana I (1235–8) i Manuila I (1238–63), careva trebizondskih (*V. Sabatier T. LXVII*). Evo jih:

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, s piknjastom osienkom oko glave, u dugoj dolami, desnicom dieli blagoslov, knjiga mu na krilu, do glave napis **IC—XC** bez znaka skratice, a naokolo uz kraj kao što i u zadku teče piknjasti okrug.

Zadak. — Car stojeći pod nizkom ravnom krunom sa piknjom ozgo po sriedi, zaogrnut plaštom preko lievoga ramena prebaćenim, na okrajcih bogato s uresi a po sriedi s cvietkom od krina ukrasenim; u desnici drži do tla dugo žezlo (vjerovatnije motka krstova) sa tropiknjastim krstom na vrhu, a u lievici isto van pruženoj zemljokrug, nad kojim jednostruk krstić sa piknjom na krajevih, a doli lievo medju nogama i žezlom petorepa zvjezdica. Gori lievo u polju **Ⲙ**, desno **Ⲙ**, naime **ЯС—ЦР** (ili **ЗР**), t. j.

Asien car, a doli lievo **Ⲙ**, desno **Ⲙ**, naime **БЛГ—ГР**, t. j. *blgarski grčki*; te tako Asien car bugarski i grčki. Pod **ГР** vjerovatno da je bilo **М**.

Šafařík *Glas. V. 222. Tab. II 15* po matici u g. Stjep. Ilije Verkovića, Verković, šaljuć nam sliku novca pod br. 3, ob ovom prvom primietu: *novac Jasenor samo do sada jedan mi je put rukuh dopao, i to u Sumlinskoj Džumi (po Šafaříku u Traciji) g. 1852. On se nalazi u Biogradu u mojoj sbirki kod Dr. Šafaříka. — Mod. 5½. Probušen. Dr. Šafařík pripisuje ovaj novac Asienu I Joanovu otcu, ali nenavadjá nijednoga razloga, da to podkriepi. No pošto se lik ovoga novca od onih Asiena I sasvim razlikuje: pošto Joanov sin Mihail u gori pomenutoj povelji na Dubrovčane zove svoga oca carem *sve zemle blgarske i grčke*, koí naslov nestoji jošte za Asiena I; pošto ovomu novcu imamo sličnih jedva u onih suvremenih grčkih vladara u iztoku: pošto se napokon sav posao na ovom novcu napram poslu na onih Asiena I očituje savršeniji, označujući tako neki razvitak novčarske umjetnosti, mi ga radije pripisujemo caru Joanu Asienu II. Na Asiena III nemožemo ni pomisliti, pošto njegovo vladanje bjaše i odveć kratko i veoma burno i nestalno. G. S. Rakovski l. c. str. 93 izdao je ovaj novac po Glasniku, te ga i on dakako Asienu I pripisao.*

2. — Isto kao br. 1, nego u predku prikazuje se dvostruk jedan te isti lik; od donjega t. j. prvoga lika vidi se glava spasiteljeva i komad priestola od desne strane; **IC** od napisá **IC—XC** spada na drugi lik, a **XC** na prvi; te i okrajni piknjasti niz jest dvostruk; u zadku pako monogram znaćeći Asien toćnije i jasnije stoji izrazen **Ⲙ** (**ЯС**), ali je ponješto drugoga načina nego li na novcih Asiena I; nad ovim monogramom vidi se osmorepa zvjezda a doli je nema, te žezlo nedopire do dna; desno u polju pod **ГР** nejasni tragovi pismena **М**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,45 gram. Mod 5¼. Probušen medju nogama spasitelja. **Vidi tab. II. br. 12.**

3. *Predak*. — Isto kao br. 1, nego osim drugih pomanjih razlika, u zadku krstić nad zemljokrugom diže se povišje te mu piknje na krajevih poveće, a doli lievo medju žezlom i nogama carevima nema zvjezdice. Desno pod **ГР** kao da su i ovdje crte pismena **М**.

Po viernom otisku, koí nam posla g. Stjep. I. Verković. Mod. 4¼.

4. — Isto kao br. 3, nego drugi kalup, pošto se stvari na novcu sasvim drugako kreću, na pr. glava careva sasvim je drugoga izgleda te mnogo veća itd.

Matica u g. bisk. Strossmayera od Verkovića. Teži 1,51 gram. Mod. 4³/₄. Probušen doli do spasiteljeve dolame lievo.

5. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te, osim razlika u kretanju pojedinih stvari, u zadku osovna erta u monogramu značecom *btgarski* dalje doli produžena, gori u polju lievo krsta cviet od krina, a desno pod **ГР** vidi se jasno slovo **М**.

Matica kod g. P. Simona N. - Antoniana, župnika jermenskoga u Novom Sadu. Teži 1,55 gram. M. 5. Krasno sačuvan. Probušen nad glavom spasitelja desno. **Vidi tab. II. br. 13.**

6. — Isto kao br. 5, nego način u pojedinih stvarih podosta se razno prikazuje, na pr. cviet od krina gori lievo do krsta u zadku leži nakoso. nad zemljokrugom diže se trolistni cviet od krina miesto krstića itd., a monogram značeci Asien osobitoga obraza. Ovdje ono **М** pod **ГР** desno u polju sasvim nakoso položeno.

Matica kod gosp. P. Simona N. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,58 gram. Mod. 5. Malo okrnut, ali veoma dobro sačuvan.

7. — Isto kao br. 1, nego surovijega posla; te u predku do osienke **IC—†C**, knjiga označena sa tri pijknje, a desnica stegnuta u priestol; u zadku pako stvari se drugako kreću, te i ovdje monogram značeci Asien jasnije izrazen

Æ (ACE), žezlo neslazi do tla, a do žezla doli lievo i gori desno uprav nad monogramom po jedna zvjezdica. I na ovom novcu desno u polju doli pod **ГР** stoji **М** kako na novcih Asiena I.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,45 gram. Mod. 5. **Vidi tab. II. br. 14.**

8. — Isto kao br. 7, nego u predku do osienke lievo **IC** a desno se nerazaznaje, desnica se pruža van priestola; u zadku pako samo gori desno žezla osmorepa zvjezda.

Matica u Dra. Eggera u Beču. Teži 1,54 gram. Mod. 4¹/₄. U predku ponješto smućen, u zadku krasno sačuvan. Ovaj novac ili sasvim slični sada se nalazi u vojvode Montenuovo u Beču.

9. — Isto kao br. 7 nego u predku do osienke **IC—XC** a priestol veoma povišen; u zadku pako nema zvjezdice doli desno do žezla, nego je pod slovom **М**, a način odiela careva veoma različan.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,215 gram. Mod. 5. Probušen medju nogama spasitelja i na dva miesta okrnjen.

Joan Asien II preminu lipnja 1241, te ga nasliedi sin njegov od prve žene **Joan Kaliman**. Sliedeće godine Tatari, razbijeni od Hrvata, vraćajući se kroz Srbiju, poraze iztočnu i bugarsku vojsku, i sve naokolo porobe i popale. I za Kalimana pokuša rimski dvor, da si Bugarsku opet privuče. Ostaje nam poslanica Inocenta IV od 21 ožujka 1245 na Kalimana, kojom ga pozivao, da se s Rimom sdruži i da se na crkveni obći sabor prikaže (*Theiner. Hung. I. 196*); nego te iste godine Kaliman svoje dne dokonča. Fejer (*Tom. IV. I. 367*) veli po Stritteru (*Tom. II. 732. al. 34.*): *fuit hic ex Maria, Bele regis sorore natus, tum duodennis (?), non sine suspicione veneni, dum ad unionem (naime s Rimom) propenderet, sublatus*¹.

¹ G. S. Rakovski kaže, da je jedna povelja **Joanna Kalimana Asiena** tiskana u knjizi **Български Грамоты** od V. Aprilova u Odesi 1845.

Po Du Fresneu: *parenti in regno successit annos vix natus XII; obiit vero haud multo post anno MCCXLV (Acrop. c. 39—44)*. Nasliedi ga polubrat

MIHAIL II ASIEN.

U povelji dubrovačkoj od 15 lipnja 1253 kaže se o Mihailu kao *рожденому одь благовернихъ и свѣтихъ царь (Mik. 35)*. Du Fresne piše: *ex secundo Asanis ortus conjugio*, kako smo gori pomenuli. Po Šafařiku (*Glas. III. 250*) prva mu žena bjaše kći Rastislava bana mačvanskoga, od koje je imao jednu kćer udatu za Petra sevastokratora, o kom je govor u pomenutoj povelji. Po Akropolitu oženio se za drugi put sa kćerom Uroša Velikoga srbskoga kralja, jer zove Uroša Mihailovim tastom. U što se prihvati prestola, udari na njega Vatac nikejski car, i ote mu sve zemlje, koje je imao u Traciji i u Macedoniji, te tako Bugari budu sasvim odtjerani iz južnih prediela. God. 1253 zavadi se s Urošem Velikim, čega radi 15 lipnja i. g. stupi on i zet mu Petar sevastokrator u savez sa Dubrovčani, s ovimi dakako *повеленьемъ славаго дѣла беметьюкога*, proti Urošu, ka komu sliedeće godine 22 svibnja pristupi i Radoslav humski župan; nego taj rat nije ni znatnih čina ni ma kojih posljedica proizveo. Stranke najprije se skloniše na primirje (*13. kol. 1254*), a zatim umah na mir (*23 kol. i. g.*). Iz listine od 11 stud. 1254 (*Thein. Hung. I. 230*) vidi se, da je tada ugarska vojska proti Bugarom vojevala. Ovdje vjerojatno spada ono, što veli Bela u listini g. 1262 i 1264 (*Fejér IV. III. 61. 199.*). Dok su se Ugri tukli u Štajarskoj s Otokarom, Bugari provale u severinsku banovinu, i svu popliene; Ugri, sklopivši mir s Otokarom (*3 travnja 1254*), umah pohite na osvete, provale u Bugarsku, i dosta joj jada zadadu.

Po smrti Vataca (1255) pokuša Mihail, da si opet pridobije one zemlje, koje mu onaj oteo bjaše na jugu balkanske gore, no svi mu napori badava. Sklopivši napokon mir sa Teodorom, kroz pobunu, koja se toga radi podigla u zemlji, bude smaknut (1258). Veli Fejér (*Tom. VII. V. 493*): *a Calomanno consobrino suo, seu Alexandri Asanis fratris filio, interfectus, qui stirpem Calo Joannis regiam clausit*.

Od Mihaila imamo dvoje vrsti novaca, naime onih, na kojih svetitelj, vjerojatno sv. Dimitrije zaštitnik bugarski, pruža caru barjak; i onih, na kojih se prikazuje car i carica sa dvostrukim krstom po sriedi. Svi pako ti novi, kao što i oni Uroša Velikoga srbskoga kralja a Mihailova suvremenika, u liku sasvim naliče matapanom ili grošom mletačkih duždeva; te je sasvim istini podobno ono, što kaže Šafařik, da su tada Mletčani *и кодъ Бугарски' царева рудовопиѣ и хазну у наямъ држали, и новце за нѣя ковади*, kao и кодъ Србски' кралѣва (*Glas. III, 250*).

a. Barjak u zadku. Napis latinski.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu sjedi na priestolu, punolik, s pijknjastom osienkom oko glave, u dugoj odori, ruke mu na krilu, a pod rukama knjiga; na desnom mu ramenu krstić ovako **x**, a isto tako na prsih upravno **+**; do glave napis: **IC—XC**.

Zadak. — Svetitelj stojeći desno s pijknjastom osienkom oko glave, pruža lievo stojecemu kralju gologlavu i bogato odievenu barjak sa krstićem, a ovaj ga prima desnicom, do-

*

čim u lievici drži kratko žezlo, ili bolje papirni smotak. Napis je desno u polju **MIBL**, a lievo **ASENV**, te medju glavom carevom i motkom barjaka slovo pod slovom **IP**; što sve po nas znači: *Mihael Asenus imperator*.

Šafařík. Glas. III. 249. Tab. VIII. 95 po matiei kod g. Lazara Arsenijevića u Biogradu, veoma liepo sačuvan. Teži 1,40 gram. Mod. 4³/₃. Dr. Egger l. c. na novo ga izdao, ali nepodpuno. Šafařík čita desno u polju **SMN** = Simeon, a Rakovski l. c. str. 97, koji je ovaj novac po Šafaříku preštampao, veli, da je to **S ION** naime sveti Joan, bugarski patriarh u Trnovi za Asiena I. **Vidi tab. II. br. 15.**

2. — Isto kao 1, nego osim pomanjih razlika, nevidi se da spasitelj leži na krstu, niti krstića na prsih, a do osienke **IC—+C**; u zadku pako napis **NOIL** (**MhIL**, po Eggeru **NGIL** „wohl Manuel oder Emanuel“) — **ASENV** — **IPR**, naime *Mihael Asenus imperator*.

Dr. Egger l. c. I. 5. Mod. skoro 5. Egger daje ova dva prva novca Joanu Asienu II, a Joanove prave novce ne poznaje.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku spasitelj na krstu, do osienke **IC—XC**, a na desnom ramenu četiri piknje na trokut .:.; u zadku pako desno vidi se čisto samo prvo slovo napisa **M**, jer je tu novac probušen, a lievo samo zadnja dva slova **IV**, jer je tu novac okrnjen, te i ovdje ova rječ nepodpuna kako u br. 1.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,36 gram. Mod. 5. Podosta okrnjen i probušen.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku na desnom ramenu spasitelja krstić upravno položen; u napisu zadka desno rječ **AS^oPNIV** (miesto **ASENV**) veoma smučeno izražena, lievo čisto se čita **Mh^oBL**, a pod zastavom do motke slovo pod slovom **IP** (*ImPeraTor*).

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,55 gram. Mod. 4³/₃. Dobro sačuvan. **Vidi tab. II. br. 16.**

b. Dvostruki krst u zadku. Napis bugarski.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu sjedi na prijestolu, punolik, s piknjastom osienkom oko glave, u dugoj odori; ruke mu na krilu, a pod rukama knjiga; na desnom mu ramenu i na prsih krstić; napis do glave **IC—XC**.

Zadak. — Car lievo a carica desno stojeći pod otvorenom krunom, u punom licu, u dugoj bogato ukrasenoj haljini. Car lievicom a carica desnicom drže doli u stolčiću zabodenu motku dvostrukoga po sriedi dižećega se krsta; druge im ruke na prsih položene. Na krstu medju poprekama još jedna pomanja i tanja razita pruga. Napis desno u polju, počam s gora: **·Ч· МИХАИЛ — ·Ч· СРІНА**, naime *car Mihail, carica Ierina*.

Šafařík Glas. III. 250. Tab. VIII. 96. po matiei kod g. Lazara Arsenijevića u Biogradu. Teži 1,972 gram. Mod. 5. Veoma dobro sačuvan. Na novo ga izdao Rakovski l. c. str. 98, i Dr. Egger l. c. po Šafaříku, ali nevierno. Mihailova mati, kako smo gori spomenuli, zvala se Irina ili Ierina; kako mu se pako žena nazivala, to je do sada nepoznato. Ako je ovdje označena Mihailova mati, onda bi s ovoga slijedilo, da je Jerina tada kao zaštitnica carstvom upravljala. **Vidi tab. II. br. 17.**

Mihaila nasliedi njegov ubojica i bratućed **Kaliman**, sin Aleksandra brata Ivana Asiena II¹, *ducta*, veli du Fresne 250. *in uxorem eiusdem regis* (sc. Michaelis) *vidua*. S ovim

¹ O ovom Kalimanu ili Kalojanu, bratućedu cara Mihaila II Asiena, spomen je u napisu crkve Bojanske kod Sofije (*Glas. VII. 189*). Tu se kaže, da je ona crkva sagradjena bila od **Калоянъ севастократора, братъуада царева, вникъ святаго Стефана краля сръбскаго**. Zna se pako, da je Stjepan Prvojenčani imao

se izkorenula mužka loza Asienove porodice. Uroš veliki, srbski kralj, nemogući podneti tolika zločinstva, pospješi u Bugarsku, iztjera Kalimana, koji u bjegu zaglavi, uze si kćer natrag, a postavi za cara supruga Mihailove sestre Marije tada vladajuća sa njekim dielom bugarske zemlje (1259) **Mihaila Miteu**. Ovaj bjaše tiha i miroljubna srdea, čega radi ratoborni Bugari do malo ga s prijestola bace, a podignu svoga velmožu **Konstantina Tehu**. Ovaj obiedne Mihaila u Trnovu, i prisili ga na predaju, te ga u Mesembriju s obitelji odpravi. Mihail preda kašnje Mesembriju Teodoru Laskaru grčekomu caru, a za nju primi druge zemlje u Asiji, gdje preminu. Po Pahimeru ovo se dogodilo za Mihaila Paleologa, koji bi bio dao svoju kćer Irinu Miteovu sinu Joanu Asienu za ženu. Konstantin se jošte zvao i Asien, valjda jer je po tankoj lozi u rodu bio sa do sada vladajućom porodicom. Po Krstiću Konstantin bjaše srbskoga plemena; a po hrisevuli, kojom obnovi manastir sv. Gjorgja blizu Skoplja nalazio se u rodu i sa srbskom vladajućom kućom, valjda i s ove strane po tankoj krvi, jer tu sam kaže, da mu potvrđuje stare darovštine bugarskih i grčkih vladara, te i **СВЯТАГО СНИМЕ-ОМЪ МЕМАНА ДЪДА ЦАРЬСТВА МН**. Prvu ženu odbi (*Du Fresne*), te uze Irinu (*po Pahimeru, a po Niciforu Gregori Teodoru*) kćer Teodora II Laskara nikejskoga cara i Jelene kćeri Joana Asiena II. Po nagovoru svoje žene, željne osvete radi brata Joana osliepljena i utamničena, dugo se Konstantin borio sa Mihailom Paleologom osvojiteljem najprije Nikejskoga a zatim Carigradskoga prijestola, i suzbi Miteu, koga je Mihail na njega poslao bio; nego se kašnje s njim pomiri, i po smrti Irine dobi Mihailovu nećakinju, kćer Evlogije careve sestre, Mariju Kantakucinu za ženu. Ne puno zatim opet se s Greci posvadi, što mu nisu htjeli odпустiti obećane mu gradove Mesembriju i Anchialos; a sama ga Evlogija na rat bodrila, jer je tada Mihail radio, da grčku s rimskom crkvom sjedini. *Del Giudice* poda na svietlo četiri listine iz napuljskoga arkiva, iz kojih izlazi, da su se od god. 1271—8 njeki dogovori vodili po poslanicih medju napuljskim i bugarskim dvorom (*Periodičko spisanje na Ugarskoto knjižno družestvo knj. I. str. 36*). Tada je Karlo I smierao udariti na Mihaila Paleologa¹. U tom Konstantinu oslabi pamet, te žena mu Marija, primivši u svoje ruke državno kormilo, dade tajno smaknuti Svetislava² Konstantinova sina od prve žene, da tako svomu sinu šestogodišnjemu Mihailu prijestol osigura, te ga i okruniti dade. Bugari, nezadovoljni tom vladom, ustanu pod pastiom **Lahanom** (*Kordokubas*), koji već dva puta porazio bjaše Tohare navaljajuće u Srbiju, i Konstantina u javnom boju poraze i ubiju (1278). Kroz nastavše smeće, za kojih Lahan, uzamši Mariju, Konstantinovu udovu, za ženu, prokrči si put do prijestola, te si u Trnovu svečano postavi krunu na glavu, Mihail Paleolog snažnom četom

jednu kćer, ali se nezna, s kim se zaručila (*Dr. Joh. Zhisman's Eherecht der orient. Kirche str. 278*). Kaliman bjaše sin Aleksandra brata Mihailova. Ako se primi, da je Aleksander imao za ženu kćer Stjepana Prvojenčanoga, onda i Kaliman, carev bratućed, bio bi i Stjepanov unuk. O napisu se kaže, da je postavljen za Konstantina Asiena indikt. VII. u lieto 1255. Konstantin je kašnje počeo vladati (1260), te indikt. VII. neodgovara god. 1255 nego god. 1264 za Konstantinova vladanja.

¹ Po Turocu i Bonfiniju Stjepan ugar.-hrv. kralj (*3 scrib. 1270—1 kol. 1272*) bio bi udario na Bugarsku, i na godišnji ju danak prisilio.

² Vjerojatno, da je Konstantin već za rana dao proglasiti svoga sina Svetislava za bugarskoga cara, te da je ob ovom govor u miru 5 svibnja 1271 utanačenu medju ugarskim i českim kraljem, gdje je uvrćen od strane ugarske *Svetizlaus imperator Bulgarorum* (*Thein. Hung. I. 303*).

pohiti u Bugarsku, i postavi za cara **Joana Astena III**, svoga zeta, sina Mihaila Mitce. Lahan po Du Fresneu prodje sada u Tatarsku, da dobije pomoć proti Joanu, nego bude tamo od Noge, tatarskoga vladara, u gostbi smaknut. Žena mu se Marija sa sinom svojim Mihailom od prvoga muža Konstantina spasi u Carigrad. Makušev iznadje skoro u napuljskom arkivu dvie listine od g. 1280, u kojih se govori o poslanstvu cara zagorskoga na Karla I napuljskoga. Nego i Joan malo se svoje vlasti nauživa. Do mala mu se iznevieri bugarski velmoža (Gjorgj Trtr; a on, da si ga dobrotvorom predobije, ponudi mu svoju sestru za ženu. Trtr rado ju primi, a svoju ženu i diecu odpravi u Nikeju, te bude despotom. Ništa ne manje Trtr, videć Joana odveć slaba, poče mu raditi o glavi, a Joan, da se nesreći ukloni, prodje s blagom u Carigrad pod izlikom, da svoga tasta cara Mihaila pohodi. Car mu podieli naslov despota Romanije, i tu kašnje preminu. Ovu zgodnu okolnost upotriebi sada **Gjorgje Trtr**, da se bugarskoga prijestola prihvati, te se do mala sam bugarskim carem proglasi i ovienča. Oпусти sada ženu, Joanovu sestru, od koje je dobio bio kćer, udatu kašnje za srbskoga kralja Milutina (*Du Fresne po Pahimeru. V. Milutin*), a pozva natrag iz Nikeje svoju prvu ženu. O Gjorgju imamo uspomenu u papinskih poslanicah (*Thein. Hung. I. 375*). Kraljica srbska Jelena, udova Uroša Velikoga, godine 1291 javi papi, da će se na ljetu sastati s (Gjorgjem, i da će nastojati, neka se na katoličku vjeru obrati; nego je u isto vrieme papu molila, neka i on od svoje strane svojim listom na to Gjorgja obodri. Papa 23 ožujka i. g. pohvali kraljicu, i priloži joj svoje poslanice za Gjorgja i za bugarskoga nadbiskupa. Gjorgje imao je sina imenom Svetoslava, koji se kašnje uspe na prijestol, i kćer, o kojoj piše Du Fresne str. 251: *Savastislavo soror fuit, que priori conjugio Stephano notho Serriae regi, altero deinde Michaeli Cotruli ex Angelorum gente nupsit*. Do mala udare na (Gjorgja Tatari pod Nogom, pozvani od Joana Astena III pribivajućega u Carigradu, te ga sile, da se u Jedrene spasi, poharaju zemlju, i postave na prijestolje nekoga, valjda velmožu bugarskoga, imenom **Smile**. Ovaj car imao je za ženu kćer Konstantina Paleologa, brata cara Mihaila, koja mu rodi kćer Eltimero udatu za Trtrova brata. Nezna se s čega se uple u rat sa Milutinom srbskim kraljem, o kom ratu tronoški ljetopisac bilježi ovako: **Млвтинъ Стефанъ въ перенхъ нмъ брань со болгарскимъ крлвмъ смлнцемъ, и повздилъ его, и за болше укрепленіе обрзуилъ дщерь его за сына своего оуруша**. No i Smile na kratko bude iztjeran od Ceha, Nogova nasljednika, oženjena sa Trtrovom kćerju, koji podjeli bugarsku krunu svomu šurjaku Trtrovu sinu imenom

SVETOSLAV.¹

Prva mu žena bjaše Enkona, o kojoj veli ovako Du Fresne str. 251: *ducta in uxore Encona, Mancusi, qui a Pantaleone divite mercatore adoptatus fuerat, filia*. Car Andronik II. povrati mu sve sužnjeve bugarske, koji su se u istočnom carstvu nalazili, te i sama njegova otea Trtra, ali Svetoslav oteu nepovrati prijestola, nego ga dade čuvati u njekoju tvrđjavi. O tom je pako navlastito nastojao, da svoju moć što više moguće razgrani i utvrdi, i tiem domaćim bunam

¹ Niceph. Gregoras, I. 283, 318 i 390; Pachymeres I. 430; Cantacuzenus I. 13, 104, 108, 169 i 462 zovu ga: Σφενδσοθλαζβος ili Σφεντιθλαζβος.

konac postavi. Nego se bojao sama Ceha, čega radi dade ga u Trnavu smaknuti. Carevo ponašanje neprija nipošto njekim bugarskim velmožam nemiru naviklim, te mu se iznevriere, i pozovu carigradski dvor, da jim postavi za cara Mihaila sina Konstantina Teha. Svetoslav, čim dobi glas o tih dogovorih, kazni krivece, i u isto doba, dočim se Andronik s Turci tukao (oko 1303), provali u istočne prediele, osvoji si njekoliko grčkih gradova, i napokon prisili Andronika na mir (1308); dapače dobi za ženu carevu unuku kćer Mihailovu Teodoru (Eufrosinu). Svetoslav preminu oko god. 1322¹.

Njegovi novci mnogo naliče na one nikejskih careva Teodora I Ducas Lascaris (1206—22), Joana III Ducas Vatatses (1222—55) i Teodora III Ducas Vatatses (1255—1259. *V. Sabatier II. Tab. LXIV. LXV*).

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik sjedi na prijestolu s nasloni samo sa strane, s ravnom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**, u dugoj dolami, desnicom dieli blagoslov, lievicom na prsih, a u skutu mu knjiga.

2. *Zadak*. — Car stojeći pod nizkom krunom, punolik, u dugom bogato ukrasenom odielu, drži u desnici žezlo sa jednostrukim krstom na vrhu, a lievica mu na prsih. Napis teče naokolo uz okrajni črknjasti okrug počam doli lievo: **СВАСЛВ — ЦРБЛСЛ**: (ako se sveze razrieše: **СВАСЛВ — ЦР ВАРГОМ**). Sve je veoma krupno izrazeno.

Šafařik, Glas. III. 249. Tab. VIII. 94. po Odeskom almanaku; a po Šafařiku obielodani ga Dr. Egger l. c. br. 8. i G. S. Rakovski str. 97. Mod. 4²/₃.

2. — Isto kao br. 1, nego osim drugih pomanjih razlika sve je urednije izrazeno, te u predku nad nasloni prijestola dižu se tri palice sa piknjom na vrhu; u zadku pako kruna se careva prikazuje oblučasta i biserna, do lievoga lakta careva u polju piknja, a rječ *Svetoslav* stoji medju dvie piknjice.

Po matiei u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,41 gram. Mod. 5. Krasno sačuvan.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku osienka je spasiteljeva piknjasta, kruna ravna; a u zadku nema piknje do lievoga lakta careva ni na početku rieči *Svetoslav* nego samo na koncu, a za carevima nogama doli kao stolčić ili stepen piknjama ukrasen.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,60 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 3, nego drugi kalup radi obilnijega ukrasa i raznoga položaja stvari, na pr. na krajevih careva krsta miesto podugačke piknje ertica; kruna gori ravna itd.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,55 gram. Mod. 5. **Vidi tab. II. br. 18.**

5. — Isto kao br. 3, nego u predku do osienke **IC—XC** a u zadku napis: **СВАСЛВ — ЦРБЛСЛ**: (**ЦР ВАРГОМ**).

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,46 gram. Mod. 5.

¹ Jedna naredba gazariskog ureda (*officium Gazariae*) u Jenov od 22 ožujka 1316 kaže nam jasno, da su tada Jenovesi u Bugarskoj trgovali. Njeki Jenovesi budu nasilno svoga imanja lišeni u Bugarskoj. Car (u naredbi nazvan *Fedixclarus*, sa naslovom *imperator et dominator Bulgariae*), u tom sam sukrivac, zanjeka okrajdjene naknaditi i krivece kazniti. Onom se dakle naredbom zabranjivalo pod težkom kaznom svim trgovcem u Bugarsku polaziti, i ondje trg nositi (*Officium Gaz. str. 382—386. V. G. Heyd. Le colonie commerciali degli Italiani in oriente. Trad. G. Müller. Venezia 1868. II. 93*).

6. — Isto kao br. 3, nego u zadku nema piknje ni stolčića, a drugi ulomak napisa ovako: **ЛРБКАТТС (УР БЛГАРОМ Makedonom)**. Ovo **M** dolazi, kako smo vidjeli na novcih Asiena I i sina mu Joana Asiena II.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,35 gram. Mod. 4 $\frac{1}{4}$. Probušen desno spasitelja doli u prijestolu i malco obrubljen.

7. — Isto kao br. 3, nego u predku nad nasloni prijestola diže se cviet od krina; u zadku pako za nogama cara nema stolčića, napis počima sa tri piknje na trokut, znak skratice nestoji nad **Л** nego nad drugim **С** rječi Svetoslav, a zadnja rječ **БЛГ(АГ** u slogu) **АРО(АРО** u slogu) **М**, gdje je ovo zadnje **М** sasvim točno izraženo.

Po slici Šafarikovoj. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. II. br. 19.**

8. Isto kao br. 2, nego osim drugih pomanjih razlika u predku napis je do glave **IC—+C** a osienka piknjasta; u zadku pako car stoji pod zatvorenom krunom, krst na žezlu ima piknju na krajevih, a napis, razriješen, glasi ovako: **СВІАТЦАВ — УР БЛГРМ:.**

Dr. Egger l. c. br. 9. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

9. — Isto kao br. 8, nego drugi kalup radi raznoga položaja i pomanjkanja nekotjih stvari na novcu, na pr. ne vide se piknje na krajevih krsta u zadku itd.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,50. gram. Mod. 5.

10. — Isto kao 8, nego osim drugih pomanjih razlika u predku napis do glave **IC—X**, a na naslonih prijestola kao cviet od krina; u zadku pako kruna je nizka i biserna i nad njom se diže jednostruki krstić; a napis, koji nema piknja, bio bi ovako: **СВІАЦАВ — УР БЛГАР**, ono **В** preobrnuto.

I. v. Reichel: Beiträge zur Münzkunde der südlichen slawischen Völker (*Mémoires de la Société d'archéologie etc. St. Pétersburg 1849. VII. 154. Taf. VII. 18.*). Mod. 5.

11. — Isto kao br. 8, nego osim drugih pomanjih razlika u početku napisa nema piknja, a monogr. **Л** složen je u jedno sa znakom skratice.

U car. numis. kabinetu u Beču br. 8. Teži 1,56 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$. Probušen doli na lijevoj nogi spasitelja, nego veoma dobro sačuvan. **Vidi tab. II. br. 20.**

12. — Isto kao br. 11, nego surovijega posla, te osim drugih pomanjih razlika u predku napis **IC—XC** veoma nakoso razpoložen; a u zadku znak skratice stoji po sebi nad **Л**, i čini se, da u zadnjoj svezi rječi **БЛГРО** u napisu nema slova **М**, te se ova rječ sa jednom piknjom dokončava. Krst na žezlu od tri piknje o sebi stojeće sastavljen.

Dr. Egger l. c. br. 2. Mod. 5 $\frac{2}{3}$.

13. — Isto kao br. 12, nego ponješto boljega posla, te osim drugih pomanjih razlika u zadku žezlo ima na vrhu dvostruki krst, a u napisu miesto prvoga pismena **С** stoje dvie piknje, nad **Л** nema znaka skratice, i rječ zadnja *blgarom* ili je nesavršeno na matici izražena ili netočno razabrana te na slici izobrazena: **KKRI:**

Dr. Egger l. c. br. 1. Mod. 5 $\frac{2}{3}$. Egger ova dva zadnja novca pripisuje Svetoslavu velikomu knezu Kievskomu, predobitelju bugarskoga carstva (967—72)¹.

¹ Veli on: *«es sind die Meinungen darüber sehr getheilt, ob diese Münzen dem Swatoslaw von Kiew als Besitzer Bulgariens oder dem Swatoslaw, der 1296—1322 König der Bulgaren war, zuzutheilen wären, und machen die Vertheidiger der letzteren Meinung besonders geltend, dass Swatoslaw von Kiew als heidnischer Fürst doch nicht das Bildniss Christi auf seine Münzen gesetzt haben wird . . . Die rohe Arbeit der oben erwähnten Denare lässt*

14. **Predak.** — Spasitelj sjedeći na širokoj stolici. Napis: **IC—XP (sic)**.

Zadak. — Okrunjeni car stojeći, sa žezlom u ruci. Napis: **СВІАЦАВ ЛРБ БОЛГАР**. Sa **A** čitaj u isto doba i **T**; i **AB** su zajedno složeni; sve ukupno znači: *Sviatoslav car Bugara*.

Ovako Reichel (*Die Reichsische Münzsammlung in St. Petersburg; neunter Theil 1843. n. 160*), ali nedaje slike, nego primećuje: *« $\frac{3}{4}$ S. — R⁵. R. 14.»*; te u opazki o ovom novcu veli: *«Gleichfalls eine rauhe Nachahmung einer bizantinischen Silbermünze (??), eines Bulgaren-Fürsten Sviatoslaw, und nicht des Grossfürsten Sviatoslaw, wie man geglaubt hatte. Findet sie auch bei Chaudoir unter den russischen abgebildet.»*

Svetoslava nasliedi njegov sin iz prvoga braka **Gjorgje Trtr II**, koji u ratu s Andronikom II iztočnim carem osvoji Filipopol i sve naokolo do Drinopolja porobi; nego još prve godine svoga vladanja nemila ga smrt pokosi. Kroz to car iztočni Andronik mladji provali u Bugarsku, te ne samo svoje zemlje i gradove priosvoji, nego i nekoliko bugarskih u svoju vlast spravi. Sada se pomoću Carigrada dokopa bugarskoga prijestola Gjorgjev stric, koji se tada u Andronikovoj vojski nalazio. **Voislav (ili Boislav, Bosilar)**. Dozvolom Andronika Voislav uze si naslov despota. No Bugari ga prezirali radi njegovih tiesnih odnošaja sa iztočnim dvorom, te ga napokon iztjeraju; a on se spasi u Carigrad. Bude sada podignut na prijestolje (1323)

MIHAIL III

despot vidinski¹, sin Stracimira ili Šišmana (*Mikl. Mon. Ser. 100*) vidinskoga despota, komu podje za rukom pomoću Bazarabe kneza vlačkoga na kratko izagnati grčke posade iz ciele bugarske države. Imao je za ženu Nedu (*Dominika*) kćer srbskoga kralja Milutina (*V. Danilo 178*). Poslie dugoga rata s iztočnim carstvom, sklopi mir, dapače po nagovoru cara Andronika protjera Nedu i sinove Šismana i Joana, koje mu ova bjaše rodila, a uze si Teodoru, udovu Svetoslavovu, sestru mladjega Andronika. Za nutrnjili buna, koje su tada nastale u iztočnom carstvu, Mihail držao se stranke staroga Andronika proti mladjemu s uzroka samo, da si iztočnu krunu prisvoji, pošto je tvrdio,

kaum vermuthen, dass sie dem Könige Swatoslaw 1296 bis 1322 angehören, dessen Münzen einen anderen besseren Styl zeigen; dass Swatoslaw von Kiew aber Münzen mit Christusdarstellung prägte, ist trotz seines Heidenthumes wohl möglich. Da er auf seine Züge nach Thracien viele Bulgaren mit sich nahm, zeigt schon, dass er eine starke Partei unter ihnen besass, und vielleicht um den Bulgaren (die seit etwa hundert Jahren Christen waren) zu schmeicheln oder um seine Münzen für die christlichen Länder beliebter und cursfähiger zu machen, mochte er diese Typen gewählt haben» (*Wien Num. Mon. V. B. 110. 112*). Surovost posla ništa u tom neodlučuje, pošto za cara Svetoslava mnogo je Bugarska nazad stajala Carigradu u prosvietu; a osim toga i novci suvremenih mu grčkih vladara u iztoku, u što se tiče posla njihova i načina, jedva da Svetoslavovim po pravilnosti prednjače. Ova dva mogla bi pako biti prvi pokuši Svetoslavovih kovatelja, ili su potekli iz nevieštih rukoh, te vjerojatno nepodpuno izradjeni ili izkovan, a slabo sačuvani. Zato ni ono, što kasnije veli isti Dr. Egger o gori pod br. 1 i 8 navedenih novcih, ovim sasvim sličnih, koje on ipak pripisuje Svetoslavu care bugarskomu, nikako nestoji: *Von den Münzen, die auch den Swatoslaw Grossfürst von Kiew zugeschrieben werden, unterscheidet sich diese Sorte nebst der weit bessern Ausführung (?), auch dadurch, dass hier der Czar einen langen Bart hat, die Krone ist anders, auch das Scepter ist verschiedened (?)».*

¹ U prvog knjizi *Listina str. 192* imamo popis suvremenih vladara za Milutina srbskoga kralja, medju kojima: *Michael despoti Bulgarie, dominus de Vigdino, gener regis Urosi; Vecelav (Voislav) imperator Bulgarie.*

da mu po ženi pripada. Nego do mala i ta se razmirica medju njimi mirno na sastanku u Sozopolu i u Ankialu rieši, te se prijateljstvo obnovi. U tom Stjepan Uroš III Dečanski, kralj srbski, brat Nedin, ratom mu se zagrozi, ako nepozove natrag Nedu i sinove. Mihail sada, da ga preteče i nespravna na bojak zateče, nabrzo udari na Srbiju s istočne strane, dočim mu je s južne na pomoć dolazila istočna vojska. No ni Uroš nepokasni, te kod Zemljana Mihail bude od Srba svestrano porazen, i sam živ uhvaćen, te četvrti dan od rana u bitki zadobivenih preminu (28 lipnja 1330). Žena mu Teodora prodje u Carigrad, gdje kao monaha Teodosia svoje dne dokonča.

Od cara Mihaila ostaju po nas sliedeći novci:

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, sjedi na prijestolu, punolik, s piknjastom osienkom oko glave, u dugoj odori, desnicom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na krilu. Do glave **IC—XC.**

Zadak. — Car punolik pod zatvorenom krunom, nad kojom krugljica, jaše konja desno; u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu, a u lievici vojke. Do cara u polju podieljeno **MX—Ω** (ovo slabo izraženo, jer tu novac poderan), naime *Mihail car.*

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1.49 gram. Mod. 5½. Probušen u glavi spasitelja i poderan. Vjerojatno isti kod Šafařika. (*Glasnik V. str. 223. Tab. II. br. 16 po matici onda u Verkovića*). Šafařik pripisa ga Mihailu II Asienu, ali nenavede razloga, da to opravda. Nego ako ovaj novac približno k noveim gori opisanim Mihaila II, te jih medju sobom spravimo, lasno ćemo se osvjedočiti, da svi nisu istoga vladara. Dočim oni Mihaila II lika su čisto mletačkoga, ovaj Mihaila III prikazuje se i po liku navlastito u zadku sasvim samostalno; a i boljega je posla i sasvim istočnoga izraza. S druge strane prvi vladar, koji je novce kovati dao sa svojim likom na konju, bi Mihail VIII Paleolog u Carigradu (1261—1282. *V. Sabatier II 243. Tab. LIX. 15*), a zatim Aleža II Komnenae (1297—1330) car trebizondski, Mihailu III dakle suvremenik. Mihail III sliedio je Aležu II, kao što Dušan car srbski Mihaila u porabi ovakova tipa. Rakovski izdao ga po Šafařiku l. c. str. 98.

2. — Isto kao br. 1. nego u predku do osienke **IC—XC.** a krstu za glavom nema traga; u zadku pako noga careva u stremenu, te napis jasnije i potpunije izrazen. **MX—Ω Ph.**

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,60 gram. Mod. skoro 6. Probušen desno prijestola i urezan. **Vidi tab. II. br. 21.**

3. — Isto kao br. 2. nego u predku spasitelj na krstu, pod laktom desnice spasiteljeve piknja; u zadku pako bolje je ukrasen krst na žezlu nego nakrivljen, a napis **MX—Ω Ph.**

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,62 gram. Mod. 5¾.

4. — Veoma priličan br. 3. ali je krst u zadku upravno razpolažen.

Po slici Šafařikovoj iz matice kod Verkovića. Mod. 6. **V. tab. II. br. 22.**

5. — Isto kao br. 3. nego drugi kalup; stvari u obće drugako na novcu razpolažene, te u zadku krst stoji upravno, nema stremena, a napis: **MX—Ω Ph.**

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,60 gram. Mod. 5¾. Probušen medju nogama spasitelja.

Po porazu i smrti Mihailovoj, Grci, koji su mu s juga u pomoć dolazili, udare natrag, a Srbi slavodobitni provale u Bugarsku, i postave na prijestolje **Šišmana** starijega sina Mihaila III i Nede jošte nedorasla, i daju mu za skrbnika osim matere još Aleksandra sina Voihne velmože srbskoga. Ovo po srbskih izvorih; ali Du Fresne (*str. 252*) po Kantakucinu i Gregori piše o Aleksandru ovako: *Mihailis regis Bulgariae ex Stracimiro fratre nepos.* Sada Aleksandro svu brigu na to posveti, da samu sebi prokri put

do bugarskoga prijestolja. U tom ga pomagala zavada, koja se medjutim pojavila bjaše u srbskom dvoru, ponajviše Aleksandrovom radnjom, medju Stjepanom Urošem III Dečanskim i sinom mu Stjepanom Dušanom. Aleksandro upotriebi tu zgodnu priliku, da zlostavljenjem prisili Nedu na bjeg. I tako se dogodi, Neda s mladim sinom izbjegne najprije u Srbiju, a kad se uvieri, da joj u brata Dušana golema neprijatelja, prodje kradomice u Dubrovnik, a od-tud kašnje, pošto ju je na zahtjev Aleksandru sam Dušan od Dubrovčana zahtjevao, u Carigrad¹. Mladji njezin sin Joan umrie u Dubrovniku, a Šisman, utekav se badava tatarskomu kanu za pomoć proti neviernomu svomu skrbniku Aleksandru, skloni se u Carigrad a zatim malo u Italiju, pošto ga ovaj od bizantinskoga dvora zahtjevao². Medjutim Dušan srbski, da si nad otcem pobjedu osigura, tajno se oženi u Zrzevu s Jelenom Aleksandrovom sestrom. Tiem si privuče pomoć Aleksandrovu i njegove porodice, tada veoma moćne u Srbiji, nadjača protivnike, i na kratko se srbskoga prijestola dokopa. Kroz te smetnje u Srbiji **Joan Aleksandro** proglasi se bugarskim carem³. Nezna se imena prvoj ženi Aleksandrovj, od koje dobi dva sina Mihaila Asiena i Joana Stracimira⁴. Dugo je i srećno vojevao s istočnim carem mladim Andronikom († 25. lip.

¹ Rastić str. 317 piše ovako o tih događajih: *«avendo un nobile di Bulgaria detto Alessandro cacciato da quel regno la consorte di Michele imperatore et il di lei figliuolo Nicolò Zappina, questi rifugiati a Ragusa si trattennero due anni. Ma Alessandro mandò ricercar il re Stefano di Rascia con promessa di farli tributario il regno di Bulgaria, accio i operasse di farli aver in mano tanto l'imperatrice che il figliuolo».* Primećuje pako, da su Dubrovčani na zahtjev Dušanov odgovorili, kako jim je nemoguće slomit zadatu vieru; ali da su s druge strane umah caricu u Carigrad odpravili. — Makušev na skoro iznadje u napuljskom arkivu njejkoga pisma kralja napuljskoga Roberta, koja se tiču carice bugarske Ane i Ljudevita sina bugarskoga cara. Ova su pisma od god. 1337 i 1338. Listovi Robertovi spadajući na god. 1337 smatraju caricu Anu kao pribivajuću jošte u Bugarskoj, jer se jednim daje nalog nadzornikom luka, neka puste proći Anina poslanika *ad partes Bulgarie*, a drugim, neka dozvole, da carica Ana izvazi žita iz napuljske države i odvede *ad partes Bulgarie*; dočim listovi g. 1338 predstavljaju caricu Anu kao u Dubrovniku nastanjenu, a njezinoga sina Ljudevita kao nadošla u Napulj, da ondje u dvoru pribiva. Ako uzmemo, što je sasvim vjerojatno, da se pod imenom Ane razumieva Neda, a pod onim Ljudevita njezin stariji sin Šisman, onda mogli bismo za stalno držati, da je Neda pobjegla iz Bugarske preko Srbije u Dubrovnik kncem g. 1337 ili početkom g. 1338. — U tih spisih Robert zove Anu *consobrina* (od dvie sestre dieca, bratuneda) *nostra carissima*, a Ljudevita *nepos* (netjaka) *noster carissimus*; s čega bi se činilo, da su Karlo II otac Roberta i Milutin otac Nede imali dvie sestre za žene, ali to stoji samo za Milutinova brata Dragutina. Cantù: *Stor. d. Ital. Torino 1855. IV. 237* piše, da je Karlo II Napuljski uzeo bio za ženu Mariju sestru Ladislava IV ugarskoga, sina Stjepana V. (*V. Milutin*). — Isti Makušev prepisa takodjer pet listina kraljice Ivane napuljske od g. 1345—6 na caricu bugarsku Anu, kojima joj dopuščala, da si u Dubrovnik izvesti dade nješto hrane. Dakle po ovom posle ove godine Ana bila bi prošla u Carigrad (*V. Periodičesko spisanje na bugarskoto književno društvo knj. I. str. 36.*)

² Po smrti Aleksandra Šisman pokuša tajno uljesti u Bugarsku, da si prevratom prisvoji otcovu krunu, no bude spoznat i otrovan (1372).

³ Vjerojatno je, da jošte g. 1330 bi jedan komad Bugarske Srbije utjelovljen, pošto ga nalazimo za Dušana kao sastavinom srbske države. Ovo nam sviedoči Tronošac (*Glasnik V. strana 66*): **ВОЕВАЛЪ МНОГО СЪ БОЛГАРИ, ѿ НИХЪ ЖЕ КЗАЛЪ МНОГОА СТРАНИ ДАЖЕ ДО РЕКИ МАРИЦЫ . . . ГОЙКА НАРЕКЪ ЦЕСАРА, ЕГОЖЕ ПОСТАВИЛЪ ВО ФЛИМПОПОЛЪ НАДЪ БОЛГАРІЮ.** Sam Dušan u listini 15 listopada 1345 nazivlje se kraljem: *Servie . . . nec non Bulgariae imperii partis non modice particeps*; u drugoj pako od 12 prosinea 1347 te i od 26 travnja 1348 upotrebljuje dapače naslov cara bugarskoga. — Laonik i Lukarević kažu, da se je Aleksandro pomoću Dušana bugar, prijestolja dohvatio, te se ovomu obvezao na godišnji danak i na njeke druge dužnosti (*Du Fresne 252*).

⁴ Po rukopisu iz XIV. stol. izdanu od Palajuzova zvala se Teodorja, a kao monaha Teofana.

1341), te se onda skloni na mir, kad ovaj izruči svoju kćer Mariju za ženu njegovu sinu Mihailu Asienu (Du Fresne 252). Aleksandro zarati se i s Andronikovim nasljednikom Joanom V Paleologom, što mu uzkracao predati Šismanu Nedina tada u Carigradu; nego se do mala mir obnovi, čim se Šisman iz Carigrada odaleči; dapače pomagao je Joanu proti Kantakucinu u domaćih borbah, koje su tada bile nastale u iztočnom carstvu, i na uzdarje dobio devet gradova, s čega mu se Kantakucin osveti, poslavši Turke na Bugare. U tih borbah poginu stariji sin Aleksandrov Mihail Asien (po drugih otrovom mačeh, druge Aleksandrove žene); dočim drugi Joan Stracimir mnogo je poput Dušana svomu otcu jada zadao, i napokon ga prisilio, da mu ustupi dio države s kraljevim naslovom i stolicom u Vidinu. Papa Benedik XII dne 15 srp. 1337 napisu mu list (*magnifico viro Alexandro regi Bulgarie*), kojim ga bodrio, da se na katoličku vjeru obrati, no sve badava (*Thein. Hung. I. 617*). S Mletčani prijateljski je obćio, njihove trgovce branio, te jim listopada 1352 velike trgovačke slobode u svojoj državi dozvoljavao, medju kojimi i ove: *sel morisse alcun Venetian se non va prima, nessun possa intronnettere li suoi beni, se non Venetiani proprii; ancora possa comprar e far fare chiesa e loza ove li piace dentro delle terre senza che alcun li contradica a questo commandamento, e chi volesse contradire, sia traditore del mio imperio*. U listu, tom prigodom upravljenu na dužda mletačkoga Andriju Dandula, daje si sljedeći naslov: *Joanne Alexandro per la dio gratia Imperator del Zagora, de' Bolgari e de' Giresi* (*Codex Trivisanus u Marciani Clas. X. 181 i 183. 2.*). Pod ovom poslanicom italijanski napisanom nalazi se bugarski podpis Aleksandrov; nego pošto se ta listina samo u prepisih sačuvala, podpis je od raznih slovu nevištih prepisaoea veoma izkvareno izrazen bio; čini nam se ipak, da bi se ovako pročitati mogao **ΙΩ ΑΡ ΖΡ ΒΑΡΟΜ Η ΓΡΚΟΜ Η ΠΡΟ**, naime Joan Aleksander car bulgarom i grkom i pročaja¹. — Aleksandro oženi se po drugi put sa žudinčinjom imenom Teodora, a ova mu rodi dva sina Joana Šismanu i Asienu, a po nekijh još jednoga, komu se imena nezna (*Du Fresne 252*). Imao je pako tri kćeri nazvane: Keratamar (*udata za Amurata, mati Bajazita I*), Desislava i Vasislava. Po vlaškom rukopisu Grigorovićem izdanu Aleksandro umrie u godini Vukašinove propasti na Marici, t. j. 1371 (*V. Glas. XII. 467*). Od njega do danas nije se nijedan novac na vidik pomolio². Po smrti Aleksandrovoj njegov stariji sin

JOAN STRACIMIR

Vidinski, do sada kralj u Vidinu, proglasi se bugarskim carem. Joan još g. 1365 kao vidinski vladar zavadio se bjaše s ugarsko-hrvatskim kraljem Ljudevitom, nezna se, jeda li radi uznemirivanja granice ili s viero Zakonske pomame. Ljudevit udari na Vidin, uze grad, te zarobiv kralja

¹ U rukopisu iz XIV stoljeća izdanu od S. Palajuzova spominju se neki častnici u dvoru Aleksandrovu, kako **спикерини, протосе-вастъ, протокепѣтинъ, воевода, велики приимкиръ** itd.

² U gori pomenutoj povelji, kojom Aleksandro dozvoli Mletčanom neke slobode trgovačke u svojih zemljah, dolazi sljedeći ulomak, koi nam kaže, kakovi su se noveci tada rabili u Varni: *ancora per peso de perperi cento paghino grossi quattro per raozadego, per mezza C. grossi 3; per peso de mercantie per canter uspri 1 1/4, per albo-razo de nave grande perperi due, per nave piccola perpero 1*. Primećuje pako na to mletački konsul u Varni ovu bilježku: *vi ricordo, che lo perpero de Varna è baratti XVI e due terzi, e val grossi sei aspri 5, e perpero val grossi 8. 2 grossi uno. V. moje List. III. 247.*

sa ženom i kćerom Doroslavom (*Dorotija, udata za Tvrdka I bosanskoga*), dade sve troje zatvoriti u Kalnik u Hrvatskoj¹. God. 1369 Vlajko vojvoda moldavski, Joanov šura, iztjera Ugre iz Vidina, i prisili Ljudevita, da Joana i njegovu obitelj na slobodu pusti. Tako Joan opet zasjedne svoj prijestol u Vidinu, pripoznavajući bar izlično vrhovnost ugar.-hrv. krune do god. 1397—8, kad i njega Bajazit svojim vazalom učini². Od Joana ostaju nam sljedeći noveci, koji stranom veoma nalice na novce Andronika II i Mihaila IX (*Sabatier Tab. LX. br. 20*), i na one Andronika II i Andronika III (*l. c. Tab. LXII. br. 6.*), iztočnih careva (1294—1328):

a. Likovi bez užjega okruga.

1. *Predak*. — Poprsje spasiteljevo do pojasa, na krstu, s piknjastom osienkom oko glave, a do ramena podjeljeno **IC—XC**. Spasitelj desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsili. Napis teče naokolo neprekidno uz krajni piknjasti okrug, počam gori desno: **ΙΩ ΣΡΑΧΙΜΙΡ (HP) ΛΡ (HP) Β ΒΛΒΡ**, naime *Joan Stracimir car blgarom blagovierni*; nego ono prvo **Β** moglo bi špadati na **ЦРБ**, i tim bi se rječ blgarom izpustiti morala.

Zadak. — Car bradat, punolik, pod nizkom zatvorenom krunom, s piknjastom osienkom oko glave, sjedi na stolici s nasloni samo sa strane, na kojih se diže po jedan cviet od krina: u desnici drži žezlo sa krinovim cvietom na vrhu, a u podignutoj mu lievici svitak. Napis isto kao u predku do zadnje rječi, koja se pokazuje skraćena na samo prvo a možda i zadnje slovo **BH**, ili bolje **БЛ** (*blagovierni*). Okrajni okrug piknjasti.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,20 gram. Mod. 4²/₃. Izdao ga Satařik. Glas. III. 251. Tab. VIII. 97. po istoj matici. Probušen desno do glave spasitelja i stranom izglođan. **Vidi tab. II. br. 23.**

2. — Isto kao br. 1. nego stvari se drugako kreću, te napis u predku **ϠΙΩ ΣΡΑΥΙ ΙΔ**; a u zadku: **ΙΩ ΣΡΑΥΙ . . . Η ΛΡ Β ΒΛΡ**.

Weszerle. Tab. III. br. 30. Mod. 4¹/₂. Probušen lievo u polju do ramena spasitelja.

3. Isto kao br. 1. nego napis u predku **ΙΩ ΣΡΑΧΙΜΙΡ ΛΡ Β ΒΛΒ**; u zadku pako stolica s nasloni povisokimi i jednostavnimi, te na desnom je cviet od krina, a na lievom ga nema, nego se prikazuje gori o samu do žezla; napis pako: **ΙΩ ΣΡΑΧΙΜΙΡ ΛΡ Β ΒΛ**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,115 gram. Mod. 4¹/₂. Probušen dvostruko doli lievo do spasitelja. Čini se, da ga je izdao Dr. Egger br. 10.

4. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do ramenih spasitelja **Ϡ—XC**, a napis: **ΙΩ ΣΡΑΧΙΜΙΡ HP Β ΒΛΒΞ**; u zadku pako nevide se cviet od krina na uglovih stolice, a napis čini se da se dokončava sa **БГВ** = blagovierni.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Mod. 4¹/₂. Petostruko probušen i ponješto izlizan.

¹ Joanova žena bila je kći Aleksandra Basarabe moldavskoga vojvode, sestra Vlajkova. Ob ovoj je govor u poslanici od 19 siečnja 1370 pape Urbana V: *dilecte in christo filie nobili mulieri Clare, relicte quondam Alexandri wayvode in Wlachia vidue*, u kojoj se papa raduje Klari, što se vatreno zauzmlje za katoličku vjeru, *et inter alia carissimam in christo filiam nostram . . . imperatricem Bulgarie illustrem, natam tuam, a scismate ac erroribus hereticilibus, in quibus diutius fuerat, retraxisti* (*Thein. Hung. II. 95.*)

² Po jednom rukopisu u kazanskom sveučilištu stoji zabilježeno: 1422 car Kostadin, sin Stracimira cara bugarskoga, umrie u Biogradu (*V. Grigorović*).

b. Likovi u užjem okrugu.

1. *Predak*. — Poprsje spasiteljevo do pojasa, na krstu, punoliko s piknjastom osienkom oko glave, a do ramena podieljeno **IG—XG**. Spasitelj desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Sve ovo u užjem piknjastom nizu. Napis teče neprekidno medju užjem nizom i krajnim ravnim okrugom, počam uprav nad spasiteljevom glavom te desno naokolo; **ⲪⲓⲞ ⲘⲢⲀⲪⲚⲘⲢ ⲘⲢ ⲛ ⲛⲀⲘⲘⲞ**. (*Joan Sracimir car bugarski blagovierni*).

Zadak. — Car bradat, punolik, pod nizkom zatvorenom krunom, s piknjastom osienkom oko glave, sjedi na stolici s nasloni samo sa strane, ali su nizki i jednostavni, te se na njih diže kitica sa tri piknjice na način krstića raspložene. U desnici car drži žezlo sa krinovim cvietom na vrhu, a u pruženoj lievici svitak. Sve ovo u užjem ravnom okrugu, nego careva osienka malko prodire preko istoga okruga. Napis teče kao u predku, počam nad carevom glavom desno naokolo: **ⲪⲓⲞ ⲘⲢⲀⲪⲚⲘⲢ ⲘⲢ ⲛ ⲛⲀⲘⲘⲞ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,12 gram. Mod. 4½. Izdao Šafařík Glas. III. 251. Tab. IX. 99, i Dr. Egger br. 11, no ovaj nevierno. Probušen na lievici spasitelja, ali veoma dobro sačuvan.

2. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka miesto **Ⲫ** ima prosto **P**, a zadnja pismena u napisih nemogu se razaznati, jer je tu novac izlizan. Na vrhu žezla careva u zadku miesto cvieta od krina trogranata kitica sa piknjicami na okrajcih na način krstića.

Šafařík Glas. III. 252. Tab. IX. 100 po matici kod gosp. Lazara Arsenijevića u Biogradu. Mod. skoro 5. Probušen lievo do osenke spasitelja.

3. — Isto kao br. 2, nego oba se napisa dokončavaju sa **ⲛⲀⲘⲘⲞ**, t. j. blagovierni, a stvari su drugoga oblika i različito raspložene.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,90 gram. Mod. 4½. Probušen lievo na užjem okrugu, ali dobro sačuvan.

4. — Isto kao br. 2, nego napis u predku svršuje sa **ⲛⲀⲘⲘⲞ**, a napis u zadku sa **ⲛⲀⲘⲘⲞ**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 0,90 gram. Mod. 4½. Veoma porazkidan.

5. — Isto kao br. 4, nego su stvari sasvim drugako ponamješćene.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,25 gram. Mod. 5. Veoma dobro sačuvan.

6. — Isto kao br. 4, nego i u predku užji okrug jest ravan, a glava spasitelja prelazi malko isti okrug; u zadku pako na žezlu cviet od krina s piknjicami na okrajcih zavoja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,085 gram. Mod. 4½. Probušen u glavi spasitelja, ali dobro sačuvan. **Vidi tab. II. br. 24.**

7. — Isto kao br. 2, nego se u predku careva osienka stere malko dalje van užjega niza, a napis svršuje sa **ⲛⲀⲘⲘⲞ**; u zadku pako nad uglovih stolice i na vrhu žezla cviet od krina, a cviet žezlov prodire preko užjega okruga u napis, te zadnju rječ ovako razstavlja **ⲛⲀⲘⲘ—ⲘⲢ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,79 gram. Mod. 4. Dvostruko probušen i podosta okrnjen.

8. — Isto kao br. 7, nego u predku spasiteljeva osienka neprelazi okruga, a napis svršuje sa **ⲛⲀⲘⲘ** (ovo zadnje slovo valjda miesto **H**); u zadku pako užji okrug jest piknjast, careva osienka prodire dalje preko niza, tja do okrajka, čega radi napis ovdje nepočima nad glavom carevom, nego

do nje desno, a žezlov cviet prodire isto onako preko užjega niza, nego neprekida napisa, koi svršuje sa **ⲛ** (blagovierni), te pod carevom stolicom sjekirica.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,70 gram. Mod. skoro 4. Probušen na prsih spasitelja. Izdao ga Šafařík Glas. III. 251. Tab. VIII. 98 po istoj matici, ali nepodpuno.

9. — Isto kao br. 8, nego napis u predku završuje se sa **ⲛⲀⲘⲘⲞ**, kao što se jedva razaznaje.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,86 gram. Mod. 4. Probušen pod spasiteljevim poprsjem, ali dobro sačuvan.

10. — Isto kao br. 9, nego napis u zadku svršuje sa **ⲛⲀ**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,10 gram. Mod. 4½. Probušen desno do spasitelja na užjem nizu.

11. — Isto kao br. 8, nego u predku prvi ulomak napisa do spasitelja sasvim neuredno rasploženo tako, da **I** stoji skoro razito nad **G**, a napis naokolo uz rub završuje sa **ⲛⲀⲘ** ili **ⲛⲀⲢ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,55 gram. Mod. 4. Trostruko probušen i izlizan.

12. — Isto kao br. 7, nego napis u predku svršuje sa **ⲛⲀⲘⲘⲞ**; u zadku pako careva osienka prodire tja do kraja, s čega napis počima desno do iste osienke i na početku nema krsta, a cviet od krina na žezlu sieče zadnju rječ napisa ovako: **ⲛⲀⲘ—Ⲙ**.

Matica u gosp. Stjep. Ilije Verkovića. Teži 1,22 gram. Mod. 4½. Probušen desno do glave spasitelja, ali podobro sačuvan.

13. — Isto kao br. 12, nego u predku napis svršuje sa **ⲛⲀⲘⲘⲞ**, u zadku pako na naslonu lievo nema ništa, a desno cviet od krina nakoso položen, te napis svršuje sa **ⲛⲀⲘ—ⲘⲢ**.

Po slici Šafaříkovej. Teži 15 gram. Mod. 4¾. Probušen lievo u napisu. **Vidi tab. III. br. 1.**

14. — Lik isto kao u prednjih, nego i u predku i u zadku užji su okrug i ravni; takodjer obe osienke pružaju se do ruba; u predku napis počima desno do osienke sa krstom **a** u zadku bez krsta; u predku napis svršuje sa . . . **ⲛ**, a u zadku pred žezlovim krinom sa **ⲛⲀⲘ**; te u zadku nad uglovi stolice cviet od krina, a pod stolicom nema ništa.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,115 gram. Mod. 4¾. Probušen lievo do osienke spasiteljeve.

15. — Isto kao br. 14, nego napis ni u predku ni u zadku nepočima sa krstom, a u predku svršuje sa **ⲛⲀⲘⲘⲞ**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,0 gram. Mod. 4¾. Probušen doli u napisu desno.

c. Maljušni.

1. Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, pošto je sve na novcu manje i izbijeno, te se čini, da u predku spasitelj drži knjigu u desnici, a napis: **ⲪⲓⲞ ⲘⲢⲀⲪⲚⲘⲢ ⲘⲢ ⲛⲀⲘⲘⲞ**; u zadku pako careva je osienka gori nepodpuna, pošto se glava careva stere tja do ruba, i cviet od krina na žezlu tja do ruba prodire, te napis svršuje pred njim, od koga se jedva ovo razaznaje, počam desno osienke: **ⲪⲓⲞ ⲘⲢⲀ . . . ⲛⲀ**. Sa strane stolice cviet od krina kao na sami.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,61 gram. Mod. skoro 4. Probušen na prsih spasitelja. **Vidi tab. III. br. 2.**

2. — Lik isto kao u prednjih, nego ovdje u predku vidi se jasno, da spasitelj desnicom dieli blagoslov, a napis **ⲪⲓⲞⲀⲛ ⲘⲢⲀⲪⲚⲘⲢ ⲘⲢ ⲛⲀⲘⲘⲞ**; u zadku pako napis **ⲪⲓⲞ ⲘⲢⲀⲪⲚⲘⲢ ⲘⲢ ⲛ ⲛⲀ**. Oba užja okruga su biserna.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 0,65 gr. Mod. 3½.

Dočim si Joan Sracimir u Vidinu prisvojavao carski bugarski naslov, Bugari po smrti cara Aleksandra za svoga su cara pripoznavali Aleksandrova sina od druge žene žudinkinje Theodore

JOANA ŠISMANA.

Ovaj se po nekotkih oženi dva puta, naime prvo sa Kiramarijom, a kašnje sa Marijom (*Despinom ili Jelenom*) kćerom kneza Lazara srbskoga. Kćer mu Kerača (*po Lukareviću rodjena od srbkinje Marije*) bi udata za cara Andronika IV Paleologa (1371—3), sina cara Joana V. S prva se prijateljski gledao s Turci, kojim se obvezao bio na danak, te ovi mu pružiše pomoć, da polubrata svoga Joana Sracimira Vidinskoga iztjerati uzmogne iz onih bugarskih predjela, koje si po otčevoj smrti bjaše prisvojio. U tom ratu po Orbiniu brat mu Asan ili Asien zaglavi. Nego se kašnje i s Turci zavadi, te ovi mu najprije oteše sve prekobalkanske zemlje, a zatim ga prisiliše i na vojničku pomoć. Jedva se g. 1387 Bugarska i Srbska osietiše, da same po sebi nemogu ni ma šta proti Muratu, te da jim treba zajednice¹. O tom jih sjajno uvieri liepa pobjeda, koju te iste godine ove dvie sadružene posestrime izvojevaše kod Pločnika na Toplici (*Saf. Ljet. 7. 4. Glas. V. 149*) blizu Krušmla u staroj Srbiji. Lazar, bojeć se turske osvete, pozva sada u savez i Tvrtka bosanskoga kralja i Ugre. Murat priskoči tomu savezu u susret; te, da odciepi Šismana, posla Ali-pašu s vojskom u Bugarsku, a sam stupi proti Srbiji, koju na Kosovu smrvi. Ali-paša osvoji na kratko Pravodu i Trnovo, a Šismana u Nikopolju prisili, da ga za mir moli. Šisman morao mu je odpustiti Silistriju i obvezati se na sve veći danak i vojenu pomoć. God. 1393 Bajazit zato, što se Šisman dogovarao s pobliznjimi vlastimi o savezu, ote mu i Trnovo. Sljedeće godine Mireeta vlaški vojevoda pomoću Ugra i Bugara hametom porazi Bajazita kod Rovina. Toga radi ovaj novom godinom posla Turke na Bugare. Ali-paša objede Šismana u Nikopolju, i prisili ga na predaju. Car Šisman i sin mu stariji Šisman, koi kašnje prodje na tursku vieru i bi upravljateljem turskih pokrajina, budu odpremljeni Bajazitu, te odvedeni u Plovdiv, gdje se Šisman prestavi (*po drugih car zaglavi u ratu*); drugi pako sin imenom Fruzin srećno izbjege u Ugarsku (*V. o njem Fejér X. VI. 785*). Tako ti bugarsko carstvo izčeznu. Od Joana Šismana poznati su nam sljedeći novci:

A. Tri poprsja u predku.

1. *Predak*. — Poprsje majke božje do pojasa po sriedi, punoliko, piknjastom osienkom oko glave, do koje **M—Φ**, a desnicom van pruženom kao da blagoslov dieli. Uz njezino lievo rame malko niže drugo poprsje s piknjastom osienkom oko glave; a u skutu ove druge osobe, koja bi

¹ Od ove godine 27 svibnja ostaje izprava sastavljena u Peri u polači načelnika jenuvezkoga medju poslanici jenuvezke republike (*Giovanni di Mezan*), *Gentile de' Grimaldi i Giannone del Bosco*) i poslanici (*Costa i Folpani*) bugarskoga gospodara (*dominus*) Juan-chus (o kom se kaže: *filius bonae memoriae magnifici domini Dobordize*) u poslu škoda nanesenih Jenuvezom u njegovih predjelih. Ovaj Joan nemože biti car Joan Šisman, pošto mu je ovdje i otac naznačen, nego jedan bugarski velmoža, koi je upravljati imao s bugarskim primorjem na crnom moru, pošto se obvezavao pružiti jenuvezkim trgovcem brodove, da se ukloniti mogu u slučaju, da bi se rat obnovio. S Joanovim oteem Dobricom Jenuvezi su rat vodili g. 1375 (*Canale. Della Crimea II 50*). I Engel (*Gesch. der Bulgaren XLIX. str. 468*) kaže, da je g. 1388 s onim primorjem vladao Dobritz-Ogli, t. j. sin Dobrice, naime gori pomenuti Joan (*V. G. Heyd l. c. 96*).

mogla biti sv. Ana (*ili carica?*), još manje poprsje spasiteljevo na krstu, s piknjastom osienkom oko glave.

Zadak. — Car stojeći, punolik, pod nizkom ravnom krunom, kojoj se vidi piknja samo na uglovih i po sriedi, u dugom bogato ukrasenom odielu; u desnici drži žezlo sa cvietom od krina na vrhu, a lievia mu o boku. Lievo doli u polju **W** nakoso (*znak skratice jedra se vidi*), desno pako gori **W**, a pod ovim **Φ**, naime Joan Šisman car.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 0,62 gram. Mod. 3½. Vjerojatno ovaj je onaj isti novac izdan po Dr. Eggeru br. 12. **Vidi tab. III. br. 3.**

B. Dva poprsja u predku.

1. *Predak*. — Poprsje majke božje do pojasa, punoliko, s rukama sa strane podvignutima, s piknjastom osienkom oko glave, a do osienke **M—Φ**. Od **M** jedva se ulomak vidi. U njezinom krilu poprsje spasitelja na krstu, s piknjastom osienkom oko glave. Uz kraj teče piknjasti okrug.

Zadak. — Car stojeći, punolik, pod nizkom piknjastom zatvorenom krunom, u dugom bogato ukrasenom odielu; u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu od pet piknja sastavljenim, a u lievici doli pruženoj nješto, što se sa tri piknje okončava, valjda pojas ili skut dolame. Lievo doli u polju **W**, (*mislim da na norcu nema slova I pred W, a da je već u ovom kao složeno*), a desno gori **W**, pod ovim pako **Φ**, naime Joan Šisman car.

I. v. Reichel. *Beiträge zur Münzkunde der südlichen slawischen Völker (B. de Koehne. Mémoires de la société d'archéologie et de numismatique de St. Pétersbourg VII. 1849. str. 154. Tab. VII. br. 17)*. Mod. 3½. Malko okrnjen¹.

2. — Isto kao br. 1. nego u predku lievo do osienke majke božje nad ono **M** piknja kao znak skratice, a desno jedva se **Φ** razaznaje; u zadku pako lieva strana lika sva je izkvarena, a nad **W** desno nema znaka skratice.

Matica u Dra. Eggera u Beču od Verkovića. Teži 0,59 gram. Mod. 2¾.

3. — Isto kao br. 1, nego do osienke majke božje u predku vidi se jasno **M—Φ**, a izraz lica u obima osobama dobro sačuvan; u zadku pako lievo **W** (**W**), a desno **W**, pod kojim **Φ** nego ponješto osobita lika.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 0,60 gram. Mod. 3. **Vidi tab. III. br. 4.**

4. — Isto kao br. 1, nego do osienke majke božje u predku vidi se samo **M** jasno, pod desnicom piknja, a za poprsjem spasitelja nevidi se krsta; u zadku pako desno je novac izglođan, a lievo doli **W**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 0,49 gram. Mod. 2¾.

5. — Isto kao br. 4, nego drugi kalup radi raznoga kretanja stvari; od napisa vidi se samo u zadku doli lievo **W**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 0,49 gram. Mod. 2¾. Malko poskidan.

6. — Isto kao br. 4, nego se u predku napis razaznati neda, pošto je ondje na novcu sve smučeno; a u

¹ Reichel pripisuje ga Joanu Asien III, te ga ovako opisuje: „*Johannes III Asan 1278—80.*“

In einem Perlkreise der gekrönte König, stehend, mit dem Scepter in der Rechten. Zu seiner Rechten W und von der andern Seite W) (M—Φ. Die Mutter Gottes mit emporgehobenen Händen und dem Erlöser auf dem Schoosse. Halber Denar. — W, car?

zadku vidi se desno do cara gori **W** bez znaka skratice, i pod njim **F** miesto **LP**, lievo pako **W**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 0,49 gram. Mod. 3.

7. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, pošto je sve na novcu krupnije izraženo, te u predku dvie piknje pod desnicom majke božje osovno položene, a za spasiteljem krstu nema traga; u zadku pako nad **W** nema znaka skratice, a miesto **LP** ima samo **P**.

Matica vrlo dobro sačuvana u g. Doboskya u Pešti. Teži 0,505 gram. Mod. 2½. **Vidi tab. III. br. 5.**

8. — Isto kao br. 1, nego u predku do desnoga ramena majke božje, a u zadku do desnoga ramena careva u polju po jedna piknja, na krilu majke božje jedva se razaznaje druga osoba, a nad **W** nema znaka skratice.

Matica u Dra Eggera u Beču. Teži 0,61 gram. Mod. skoro 3. Nema puno da je prešao u sbirku vojvode Montenuovo u Beču.

9. — Isto kao br. 8, nego drugi kalup, pošto se stvari drugako kreću, te se čini, da majka božja drži u lievici žezlo.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,45 gram. Mod. skoro 3. Dobro sačuvan.

C. Jedno poprsje u predku.

1. *Predak.* — Poprsje, vjerojatno majke božje, do pojasa, za kojim nema traga krstu kao što ni običnomu monogramu do osienke, koja je piknjasta. Desnicom uzvišitom dieli blagoslov, lievica mu se nevidi, pošto je s ove strane novac izglođan. Pod desnicom dvie piknje osovno položene kao gori u br. 7.

Zadak. — Isto kao u svih prednjih novcih, te lievo doli u polju **W** (**W**), a desno ništa se nerazaznaje, jer je tu novac izglođan.

Šafařík (*Glas. VIII. 281. Tab. II. 8*) izdao je ovaj novac po matici, koja se u Pragu čuva, i na temelju monograma u zadku, po njem okrenuto C, pripisao ga caru bugarskomu Samuilu. Mod. 3. **Vidi tab. III. br. 6.**

NEIZVIESTNI.

1. *Predak.* — Vladar stojeći u dugoj dolami, punolik, drži u lievici podaleče od boka žezlo sa trolistnim cvietkom na vrhu. Lievo u polju monogram **W** (**W**), pod kojim šestorepa zviezda *****; desno u polju nevidi se jasno što je, nego se čini, da je **+** naime **LP** car, a nad i pod ovim opet šestorepa zviezda, koja se prikazuje i nad glavom vladara.

Zadak. — Osoba siedeća, punolika, ravnom osienkom oko glave; u lievici drži mač na krilu položen; stolici nema traga. Lievo u polju gori okrugić, pod njim **AC**, pod ovim dva pomanja okrugića razito; a desno je novac okrnjen, te se samo gori vide kao dielovi pismena **LP**.

Matica u S. Ljubića u Zagrebu. Teži 1,22 gram. Mod. 4½. Okrnjen. *Bakren* ravan. Po surovosti posla ovaj novac spada na najstarije doba bugarske numismatike. Mogao bi biti Asiena I ili mu sina Joana Asiena II. **Vidi tab. III. br. 7.**

2. *Predak.* — Spasiteljevo poprsje do koljena, na krstu, punoliko, ravnom osienkom oko glave, rukama pri prsih.

te desnicom djeli blagoslov, a u lievici kao da drži smotak. Pismo naokolo desno i lievo uz rub, ali se nedaje razaznati.

Zadak. — Poprsje do pojasa, punoliko, ravnom osienkom oko glave; do njega desno momče sa krstom u lievici. Lievo do osienke **AV** (te **TAN**, **TAV**, ili **AN**, **AV** u slogu); desno gori **X**, pod ovim **LP**, a opet pod ovim kao da je **W**, a na prsih poprsja **A** i **E** u slogu kao **AE** na novcih Asienovih.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,38 gram. Mod. 4. *Bakren* dubčast. **Vidi tab. III. br. 8.**

3. *Predak.* — Spasitelj stojeći, punolik, ravnom osienkom oko glave, razpetima rukama; do osienke **X—X**; lievo u polju čini se **M** nepodpuno izraženo, a desno **LP** osobita lika. Za nogama spasitelja nizka stolica.

Zadak. — Car punolik, pod zatvorenom krunom, jaši desno. U desnici mu žezlo sa krstićem na vrhu, a u lievici konjska uzda. Do cara u polju **LP—M**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,36 gram. Mod. 4. *Bakren* ravan. Vjerojatno, da je ovaj novac, dakako odveć surova posla, Mihaila III, jer mnogo nalichi noveem ovoga cara, te bi i napis suglasio. **Vidi tab. III. br. 9.**

4. *Predak.* — Car stojeći, punolik, pod nizkom zatvorenom krunom; u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu; lievo u polju vjerojatno **CP**, a desno gori **W** ili **LP**.

Zadak. — Dvoglavati orao okrunjen. Medju glavami gori i na obe strane po jedna šestolisnata ruža.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,19 gram. Mod. 4. *Bakren* ravan. Ovaj novac mogao bi biti cara Sracimira. **V. tab. III. br. 10.**

5. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, bisernom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**, a do prijestola u polju na stapki tropiknjasti cvietak. Desnicom gori van prijestola uzdignutom dieli blagoslov. U prijestolu do lievoga ramena piknja.

Zadak. — Mati božja, punolika, sjedi na prijestolu, držeć svoga sinka, punolika, na lievom ramenu naslonjena. Osienka je biserna oko glave majke božje a ravna oko glave njezina sinka, koi leži na krstu. Do osienke majke božje **IP—OV**, a do prijestola u polju **B—B**. U gornjih nutrnjih uglovih prijestola po jedna piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,96 gram. Mod. 5¼. Ovaj srebren groš mogao bi najprije pripadati Joanu Sismanu, koi si usvojio na novcih sliku majke božje sa sinkom i napis kako gori, nego bi odveć težio za ono doba. Izvrstno sačuvan. **Vidi tab. III. br. 11.**

6. *Predak.* — Vladar stojeći, punolik, širokim plaštom debelimi piknjami ukrasenim zaogrnut. U desnici pri boku desno drži žezlo sa krstom na vrhu, a lievica mu k prsim okrenuta. Iz glave padaju, valjda iz ovienčana čela, na vrpei po dvie krugljice sa svake strane. Okrajni niz piknjast.

Zadak. — U polju veliki krst, sa lukcem na rtovih, uz kojih još drugih crtica, koje bi mogle možda pružiti osnovu za Asienov monogram.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,88. Mod. 5. *Bakren* ravan. Po surovosti posla imao bi se svakojako protisnuti u doba najstarije bugarske numismatike. **Vidi tab. III. br. 12.**

SRBSKI NOVCI

SRBSKI NOVCI.

poznati slavenski poviestničar i stari- nar Ivan Raić, u svom velezasluznom djelu ИСТОРИА РАЗНЫХЪ СЛАВЕН- СКИХЪ НАРОДОВЪ (ВЪ БУДИ- НОМЪ ГРАДѢ 1823. ЧАСТЬ ВТОРАЯ. 467), veli odriešito, da je Stjepan Vladislav srbski kralj (1234—1240), drugi sin Stjepana Prvovjenčana, nastojajući o tom, kako bi svoju kraljevinu obo- gatio, prvi umislio iztražiti nutrnjost zemlje, da blago iznadje, te toga radi posyлаетъ во Алеманскую страну, еже привесши искусныя люди въ художествъ рудокопномъ, котории пришедше въ страну сербскую, отверзли сокровища земли его и произнесли сребро и злато, и прочихъ рудъ качества во изобиліи. Снмъ обра- зомъ зѣло обогатился Владиславъ краль, яко и окре- стнымъ государямъ въ богатствѣ не уступаше, пер- вый же онъ быше, иже въ своемъ государствѣ о помъ положи спараніе: прежде бо его прадѣди его о худо- жествѣ шаковомъ ничто не зняли, но чужеспранными пѣнзныи служахуся опкуду всяческая у нихъ оскудость бываше. Сейже краль приобрѣшъ обилное богатство, конмъ и королевское велѣніе и прославленіе имене своего во всѣмъ шогданнемъ приобрѣлъ, и во удивленіе былъ окрестнымъ странамъ. Po Raiću dakle, koji je bez dvojbe te viesti iz starih spomenikah crpio. Srbi su se do Vla- dislava služili tudjim novcem, te je Vladislav bio prvi, koji je, iznašavši svojoj kraljevini rude srebrne i zlatne, srbske naime domaće novce kovati dao. O iznašašću ruda po Vladislavu i njegovu bogatstvu, koje je s tog otkrića proizteklo, upućuje nas Родословіе сербскіи царен (*Glasnik XXI, 238*) ovako: потом приведе люде ѿ маламскіа стране, сиречь немце — художинци; и принесоме ѿдъ земля свое (сребро и злато), свое художество, сиречь деланіа златоку- зинскаѿ ѿ свое же мансторне и именная многа предовише себе, и Владиславъ краль мноштво собра богатствъ ѿ манда- новъ сребрени и злати. Jedan drugi srbski ljetopis iz po- četka XVI stoljeća, naime Родословіе сербское (*Glas. V. 49*), nazvan tronoški, pripisuje prvo otkriće srbskih ruda Vladislavovu bratu i nasljedniku Stjepanu Urošu I, s toga valjda, što je ovaj Vladislavovo obretje razvio i usavršio, ili da mu tiem veću slavu pribavi, te naslov velikoga, koji mu malo prije dopitao, bar čim opravda: сей зво перви ѿворилъ у земли своей златіа, сребраниа, и олованіа, и бакреніа руды, сиречь майданы, иже и нинѣ златса во вса- комъ предлахъ земли сербскіа ирсеминое уисло. И живаше Стефанъ Урошъ славитѣше родителей своихъ изовпаша всеми, а майпане златомъ многимъ. A da je Saksa bilo već dosta

nastanjeno u Srbiji za Uroša I potvrđuje nam povelja istoga kralja na Dubrovčane, u kojoj ovako se odredjuje glede razpra, koje bi se dogoditi mogle medju Saksi i Dubrovčani, ovi trgovanjem a valjda i rudokopljem zabav- ljeni: аке буде пра съ сасиномъ, да буде еднмъ сасинмъ а диги дубровкыанинмъ, прѣдъ тѣмъ да се расправлаю, a to pod kaz- nom od -6- сѣть перьперъ (*Mikl. Mon. Serb. 51*). O po- stupnom pako razvijanju rudokoplja u Srbiji imamo toliko dokaza izdanih na odmaku XIII stoljeća i kašnje, da bi suvišno jamačno bilo i rječeе dalje o tom prinjetiti.

Nego proti Raićevu mnienju o dobu kovanja srbskih novaca stoje svi dosadašnji iztražitelji srbske numismatike, pošto pripisuju nekolicino novaca srbskim vladarom, koji su prije Vladislava stolovali, akoprem svoga mnienja ni ma kojim razlogom podkriepili nisu. Medju ovimi iztra- žitelji prvo mjesto zauzinaju Joan Luezenbacher (Erdy), I. v. Reichel, a navlastito Dr. Janko Šafařík, koji je u ostalom do sada na ovom polju najviše zaslužio. U njih nalazimo novaca srbskih vladara: Vladimira (1106—1115), Stjepana Nemanje, Stjepana Prvovjenčanoga (1195—1224), Vlka Stjepanova brata, i Stjepana Radoslava (1224—1234) starijega Stjepanova sina, koji su svi prije Vladislava Sr- bijom gospodovali.

Na ovo mnienie pomenutih iztražitelja srbske numisma- tike čini se da pristaju i srbski sadašnji povjestničari. Dr. Nikola Krstić, bez dvojbe najrazsudniji, u svojim raz- matranjih o Dušanovu zakoniku (*Glas. VII. str. 79*) na temelju pomenutih numismatičkih iztraživanja tjera još dalje, te veli o kralju Vladislavu: онъ нис првыи быо, коп е и новце сербске ковати почео, еръ као што насъ утвр- љаваю истраживаня научены у овомъ погледу людіи, налази се новаца већъ одъ Стефана првовѣнчаногъ краля . . . Но сви ови краљѣви србски ковали су свое новце одъ метала изъ страны држава донесеногъ, и већиномъ у Млѣтцима¹; краль Владиславъ обдѣлаваоши руде првыи

¹ Da su se pako srbski novei prije Vladislava u Mletih kovali, tomu nema temelja u starih spomenicah. Iz mletačke povjesti znamo to, da Mletčani nisu, barem do XIV vieka, nikada kovali novce za tudjinee; znamo dapače, da je strogo zabranjeno bilo kovine svako- vrstne iz grada drugamo izvažati; a pazilo se strogo i na izvažanje novaca. S druge je strane dubkom tamom zastrta kolievka same mle- tačke kovnice (*V. Vinc. Promis. Sull' origine delta zecca veneta. Terino 1868*); prvi duždevi novei, denari, počeli su se kovati jedva za Vitala II Michiela (1156—72). Groši Vladimiru, Vlku Nemaniciu i kralju Radoslavu dopitani lika su slavenskoga, te se o njih nemože nikako reći, da su u Mletih onda kovani bili; jedino oni, koji se Stje- panu Prvovjenčanomu pripisuju, u mnogom naliču na mletačke, ali ne toliko na groše Enrika Dandula (1192—1205), koji jih je stoprv g. 1203 za prvi put i to u iztoku kovati dao, i na one Dandulova

е почео ковати србске новце одъ србскогъ сребра и злата. Niti je Dr. Krstić drugako mislio, kada je u svojoj kašnje izdanoj knjizi: *ИСТОРИЈА СРБСКОГ НАРОДА* str. 103 ovako utvrdio o kralju Vladislavu: он први беше од србских владалаца, који дозва из страних земаља људе, веште рударству; и први поче од домаћег злата и сребра ковати новце. Ovdje primećujemo samo to, da Vladislavovih zlatnih novaca do danas na vidiku ni jednoga nemamo, a vjerovatno niti će jih kada biti.

Da vidimo sada, koliko je tih do danas na svjetlo izvedenih novaca, koji bi bili po mnenju pomenutih iztražitelja srbske numismatike kovani od Vladislavovih predšastnika.

Šafařík u Glasniku navadja samo deset takovih novaca, od kojih pripisuje

a) jedan po I. v. Reichelu srbskomu vladaru Vladimiru (1106—1115);

b) dva po Luczenbacheru Vlkanu sinu Stjepana Nemanje I;

c) četiri po istom Luczenbacheru Vlkanovu bratu Stjepanu Prvovjenčanu; a napokon

d) tri po istom Luczenbacheru Stjepanu Radoslavu starijemu sinu Stjepana Prvovjenčanoga.

Šafařík se dakle u ovom naslanja na druge i to na strane pjenezoslovce, koji naše povjesti ni najmanje nisu poznavali.

O novcu Vladimirovu već smo podosta razložili u prvom odsjeku ovoga našega djela, gdje smo novce bugarske opisali.

Ovamo idu, kao što smo vidjeli, i ona dva noveca, koja Šafařík po Luczenbacheru daje Vlku bratu Prvovjenčanoga, a koja su pravo Asiena I bugarskoga cara. I sam je Šafařík, kako smo već spomenuli, jako dvojio o njihovom srbskom izvoru.

I ona četiri noveca, koja je Šafařík na svjetlo dao kao Stjepana Prvovjenčanoga, uz veoma ipak opreznu primietbu, **прѣмда е врло сумнително, да су вѣгови, немогу се по нас нипошто овому владару приписати; они су право рекуѣ, краља Стјепана Драгутина Сриенскога.** Ob ovom nas uvjeravaju sljedeći razlozi:

1. Po istom Šafaříku g. A. Stojačković u svom članku o nekvojih srbskih novcih u Narodnom Listu g. 1844. br. 24. dokazao je bielodano, de je sv. Stjepan M., koi se na novcih Stjepanu Prvovjenčanomu pripisanih naslikan nalazi, tek od Uroša I bio izabran za štitnika (patrona) Srbije. I zbilja novi obretnika srbske numismatike kralja Vladislava, Uroševa predšastnika, još nam neprikazuju sv. Stjepana M., dočim ga imaju svi novi Uroša I.¹

2. Stjepan, stariji sin Nemanje I. u starih spomenicih navadno se nazivlje **первокръчанѣи**. dočim sin stariji Uroša I, kralj Dragutin, osobitim naglaskom imenovan je u njih samo **Стефанъ**, kao što mu se i brat Milutin u spomenicih osobito zove **Оурошъ**. U srbs. ljetopisu (kod P. J. Šafaříka: *Ok ázky občan. písem. str. 52*) veli se o Urošu I. **роди же и сына два, драгоутина и милоутина, иже нареуениныхъ стефанъ краљъ**

nasljednika Petra Ziania (1205—1229), koliko na groše Raniera Zena (1253—1268) i Lovrinea Tiepola (1268—1275). I težina Dandulovih i Zianievih groša, kako ćemo dalje viditi, iznosila je 44 grana, te je zatim padati počela i umaljila se do one, koju prikazuju groši Prvovjenčanomu pripisani. Kovina pako ovih lošija je od one u mletačkim groših. te Mletčani nebi bili takove kovine iz svoje kovnice u svijet odpremili.

¹ Ipak su Srbi već za rana štovali ovoga svetitelja. Tronošac veli (*Glas. V. 29.*), da se je Nemanja I., tjerajući dušmane, da ustrojiti državu, povratio **въ косово, во градъ звечанѣи созида церковъ светомъ первокръчанѣику стефанъ.** itd.

и Оурошъ краљъ. U drugom lietopisu kod istoga Šafaříka (*l. c. str. 60*) stariji sin Uroša I čisto se zove i jedino ovako **Стефанъ**, dočim mladji upravo **милоутина**, a samo kašnje ovaj još **стефанъ оурошъ вторъ**. U trećem pako ljetopisu (*l. c. str. 69*) kaže se još jasnije, da Uroš I **роди в- сына, драгоутина и милоутина, иже нареуениныхъ драгоутина стефанъ краљъ а милоутина оурошъ краљъ.** Archiepiskop Danilo (*Животи краљева* itd. 1866) umah na prvom listu izbrajajući srbske vladare, ovako jih poredjuje: Simeon Nemanja, Stjepan Prvovjenčani, Radoslav, Vladislav, Uroš I i žena mu Jelena, **и сына ње пръвѣсоклаго и крѣпклаго краља Стефана, такожде нареуенлаго въ мнѣгельсугѣи образъ Теокѣтиста монаха** itd. Ali ne samo srbski nego i mletački spomenici znadu dobro razlučivati braću, te starijega zovu samo Stjepanom, dočim mladjega Urošem (*V. moje Listine I. 192*). S ovoga dakle izilazi, da se imenom **Стефанъ** osobitim načinom označuje u srbskih spomenicih sin stariji Uroša I, Dragutin, te da, kad se ovo ime samo bez drugih oznaka pokazuje u spomeniku, spomenik se mora prije njemu nego ma komu drugomu pripisati, na što se do danas nije pazilo ni od najizvrstnijih naših povjestničara, te se mnogi spomenik krivo poredio i upotrebio. Na novcih, o kojih je govor, stoji samo ime **Стефанъ** bez ikoje druge oznake; da su kralja Stjepana sina Nemanje I, nebi bez dvojbe manjkalo pridjevka *Prvovjenčani*.

3. Napis na novcih Stjepanu Prvovjenčanu pripisanih čisto je latinski. Po nas bilo bi vjerojatnije to, da su Srbi istom kad su počeli svoje novce kovati, najprije svoj jezik i pismo na njih stavili, da i tiem proslave taj svoj znameniti korak ekonomičkoga napredka. U tom jim za primier mogla služiti susjedna Bugarska, koja je umah s prva na svojih novcih svoj jezik rabila, i s kojom su se tada Srbi liepo gledali. Samo kašnje, da svomu novcu otvore ulaz i u tudje navlastito pogranične države, s kojima su u trgovačke odnošaje stupali, morali su dakako na korist domaćega prometa u tom popustiti, te se tudjemu običaju prilagoditi, mećuć na svojih novcih tudji latinski jezik. Toga radi vidimo na novcih obrtnika srbske numismatike Vladislava, zeta Joana Asiena II bugar. cara, ne samo napis i pismo nego i obraz čisto narodni kao na bugarskih novcih: dočim već na onih Uroša I, za koga se odnošaji medju srbskom i mletačkom državom, kako nas spomenici uče, sve tiesnije razvijali, napis i obraz prikazuju se tudji, latinski, mletački.

4. U spomenicih prvih srbskih vladara do Vladislava nedolaze nigdje ni izplate, ni danci, ni globe u novcu, nego samo u proizvodih. Na pr. u povelji, kojom Stjepan Prvovjenčani i sin mu stariji Radoslav utemeljuju manastir u Žiči, veli se, da će biti kaznjen onaj, koi bi povriedio kraljevu zapovied, **наиме аще ли котори боудеть оть властель, да оузмелеть се на немъ краљу в- конь; аще ли оть нихъ воинникъ, да оузмелеть се на немъ по в- коня; аще ли оть оубогныхъ людѣи створить се, да оузмелеть се на нихъ по в- воли** itd. (*Mikl. 14*); a u surovini su se jamačno izplaćivali i svi državni porezi i daće.

Po Domecianu (*Živ. sv. Sim. i sv. Save. Biogr. 1865 str. 262*) Stjepan Prvovjenčani svomu sinu Radoslavu **в- сакими доколь подасть кемоу, злато много и нимѣе потребѣи, велико трѣбова**, ali o srebru, o novcu, nema govora, samo se spominje zlatno posudje ili ures. Prvi put rječ je o novcu za Vladislava, i to u listini, kojom se Dubrovčani istomu kralju obvezuju, da će mu dati svake godine **тѣсвию перьперъ, и пет десеть ланкъ скарлатѣ чистога и црлѣного** (*Mikl. 23*). Prvi je Vladislav, koi na koneu povelje, gdje se obično izriče prokletstvo proti onim, koji bi se

usudili odredbe u njoj sadržane pogaziti, stavi tu i globu u novcu: **КТО ЛИ СЕ ОБРАТЕ ПРАСЛОУШАВЪ СИНЕ МОЕ, ИСПАКОСТИ ЧТО ВЪ ЗЕМЛИ ИЛИ ВЪ ЛЮДЕХЪ, ДА ПРИМЕ ГИЗЪВЪ И НАКЛЗАННЕ ОТЪ КРАЛЕВСТВА МИ, И ДА ДА КРАЛЕВСТВОУ МИ Т. ПЕРЬПЕРЬ** (Mikl. 27).

5. Novci, naime groši, koji se Stjepanu Prvovjenčanomu (1195—1224) pripisuju, izuzmeš li njihova napisa, nisu drugo nego vierni otisak mletačkih suvremenih groša. Poznato je pako, da prvi dužd mletački, koji je dao kovati mletačke groše ili matapanes¹ dakako po načinu iztočnih bisanta. bjaše Stjepanov suvremenik Enrik Dandulo (1192—1205), i to g. 1203 u Moreji, u što je križarsku vojsku prevažao u Carigrad, a za vojene svrhe. Nego za tada Srbija nije imala nijednih ili sasna slabih trgovačkih odnošaja s mletačkim zemljama, Morejom i Carigradom, kao što ni za Dandulova nasljednika Petra Ziania (1205—1229), koji je prvi dao pomenute groše kovati upravo u Mletcih, a još manje sa Carigradom, pokle padne u latinsku vlast (1204—1261). A nije ni to vjerojatno, ako pazimo na ondašnje stanje međunarodnoga obćenja, da je umah za obretnika mletačkoga groša proći mogao sam novac a kamo li novčarski zanat i samo srebro kao kovina iz Mletaka u Srbiju. Uz to i obraz Dandulova i Zianieva groša ponješto se razlikuje od obraza Stjepanu Prvovjenčanu pripisanih groša: dočim su ovi Stjepanovi groši, i po sudu istih dosadašnjih iztražitelja srbske numismatike, sasvim prikladni grošom kašnjih mlet. duždeva, naime Marina Morosinia (1249—53), Raniera Zena (1253—68) i Lovrinca Tiepola (1268—75) suvremenika Uroša I (1241—72), za koga se obćenje trgovačko među srbskim i mletačkim zemljama pravo rekuć otvorilo.

6. Niti težina u groših Stjepanu Prvovjenčanomu pripisanih neodgovara težini u groših Enrika Dandula i Petra Ziania. Groši ovih duždeva po Menizziu str. 85, koji jih svestrano razudio, težili su poprieko 44 grana. dočim Stjepanovi groši mnogo se od njih, kako ćemo viditi, po težini, odalečuju. Da je Stjepan Prvovjenčani kovao te groše po mletačkom načinu, nebi se jamačno bio tako znatno u težini od mletačkih odalečio. Imali bismo pako u ovom numismatičku nesmisao, naime da su njegovi nasljednici, kao što je Vladislav bio, kovali novce u većoj težini, pošto Vladislavovi teže znatno više. S druge strane novci Stjepanu Prvovjenčanu dopitani, slažu se u težini sa onimi Stjepana Dragutina, i mnogo se u tom suvremenim mletačkim približuju.

7. Ako li poblizje spravamo lik u groših Stjepanu Prvovjenčanu pripisanih sa likom na groših Dragutinovih, već na prvi pogled uvierit ćemo se, da su svi ti novci jednoga te istoga vladara. U predku svi nam prikazuju isti lik spasitelja, sedećega na prijestolu, a u zadku sv. Stjepana stojećega desno u što daje gologlavu ili okrunjenu kralju, stojećemu lievo, dvostruki krst ili barjak. Dosadašnji iztražitelji srbske numismatike, da jih ma kako razluče i dvama pripisu, uzeli su za temelj svoje razdiobe, što se na nekvojih od tih groša prikazuje kralj pod krunom i prima od svetitelja dvostruki krst, dočim se na drugih prikazuje gologlav i prima barjak; te su prve Stjepanu Prvovjenčanu a druge Stjepanu Dragutinu doznačili; ali ta razlika posve ništa neodlučuje, dapače prije bi se imali oni s okrunjenom glavom Dragutinu pripisati nego li Prvovjenčanomu, pošto znamo, da se Dragutin za odrasle kraljevine rodio,

¹ S početka su se zvali i dukati (Martin da Canale. Arch. Stor. Ital. VIII. 320), te su tada vrijedili 26 dinara malih, ili po Carliu samo 24, naime dva solda.

dočim Prvovjenčani jedva pri koncu svoga vladanja primi krunu. S druge strane groši Uroša I prikazuju nam istoga kralja i gologlava i pod krunom, primajući jednostruki i dvostruki krst i barjak. Dosledno morali bi se i ovi novci na više vladara podjeliti. A i napis u svih novcih Prvovjenčanu doznačenih i Dragutinovih sasvim je isti; u predku naime u svih **CI—XC**, a u zadku **S STEFAN — STEFAN — REX** ili **STEFAN — STEFAN — REX**, te je istovjetno poredjen. Obratimo li napokon pažnju na sav posao tih novaca, morat ćemo, čim jih opazimo, izpoviediti, da su svi jednoga te istoga posla te istoga doba; spravimo li jih s novci kralja Vladislava, opet ćemo prisiljeni biti bez oklevanja izreći, da oni napram ovim prikazuju stepen već podrasle umietnosti.

8. Najskoli ostaje nam ne malo starih spomenika, životopisa, ljetopisa itd., koji izključivo ili podugo govore o životu i djelih višeputa i neznatnih Stjepana Prvovjenčanoga, a ipak nijedan od njih nedonosi nam ni ma koje viesti o njegovu novcu; o čem sastavitelji onih spisa nebi bili jamačno pomučali, da je Stjepan bio obretnik srbske numismatike, jer je ta stvar jedna od najznamenitijih u državnom životu jednoga vladara.

Ovo su dakle razlozi, koji su nas prisilili, da Stjepanu Prvovjenčanomu otmemo sve novce, koje su mu dosadašnji iztražitelji srbske numismatike davali, a da te novce pako Stjepanu Dragutinu Srijemskomu pripisemo.

Ostaje nam jošte prozboriti o novcih, koje isti iztražitelji doznačuju kralju Radoslavu, starijemu sinu i nasljedniku Stjepana Prvovjenčanoga.

Samo se pet novaca do sada Radoslavu pripisalo: dva je Luczenbacher izdao (str. 26), jedan se po Šafariku čuva u biogradskom muzeju (Glas. VII. 197. VI. 34), a dva je prvi kao Erdy (str. 14. br. 6. 7) na svietlo dao. Svi ovi novci osim neznatnih stvari, isti su po liku, a malo da ne i po napisu: **РАБ ХЪН** (ili **ХЪ**) **СТЕФАН** (ili **СТЕФА**). U koliko se tiče ona prva dva Luczenbacher veli, da su erpljena iz diela Bernarda Nani mletčanina „De duobus imperatorum Russiae nummis, Venetiis 1750. 1752, ali da on to djelo nije nikako dobiti mogao. Ovo nas s prva povelu, da sumnjamo, ako su pravi novci, bar o točnosti njihova izdavanja; nego kašnje imajući u ruci oba izdanja Nanieva dielea osviedočismo se, da jih Nani niti poznavao nije, a kamoli na svietlo iznio. Već je i naš Šafarik dvojio, da su ovi novci upravo Radoslavovi, pošto je u njih nalazio, da su **САСВИМЪ ПОДОБНИ ЦЕЛИМЪ СВОИМЪ ИЗГЛЕДОМЪ, ОСОБИТО СЛИКОМЪ КРАЛЯ, НОВЦИМА ОДМА СЛЪДУЮЕГЪ КРАЛЯ ВЛАДИСЛАВА**. Po nas svi ovi novci nemogu se nikako Radoslavu doznačiti, nego sbilja spadaju na kralja Vladislava:

1. Jer, kao što smo gori opazili, po starih izvorih i po tvrdjenju najvištijih iztražitelja srbske prošlosti Vladislav je bio prvi srbski kralj, koji je dao u Srbiji rude kopati, te novce kovati;

2. Jer celi lik i radnja Radoslavu pripisanih novaca sasvim se slažu sa likom i poslom Vladislavovih; u tom oni dapače prikazuju prvi stepen novčane umietnosti i medju samimi Vladislavovimi novci;

3. Jer nema na njih nijedne osobite bilješke, radi koje morali bi se prije Radoslavu nego li Vladislavu doznačiti. U napisu istina na onih Radoslavu pripisanih nalazi se rječ **СТЕФАН** (ili **СТЕФА**), a na onih Vladislavu rječ **ВЛАДИСЛАВЪ**, ali ta okolnost nemože nijedne zaprieke našoj tvrdnji staviti, pošto se i Vladislav kao što Radoslav zvao Stjepan, i pošto već i medju Vladislavovimi novci ima i takovih, na kojih se ta rječ **СТЕФАН** skupa sa drugom

ВЛАДИСЛАВ prikazuje. U povelji, kojom Uroš I potvrđuje Dubrovčanom povlastice dane jim od Vladislava (*Mikl. 22*), ovaj dolazi označen samo imenom Stjepana: како имь е вилъ створиля братъ ми краль Степанъ милость. Ono nisu drugo nego razni rodovi novaca od istoga kralja, kao što imamo primjera i kod drugih srbskih vladara;

4. Jer izraz **РАБ ХЪ**, koji se isto na svih novicah Radoslavu pripisanih kao i na Vladislavovih prikazuje, bolje stoji za Vladislava nego li za Radoslava, pošto ga Vladislav i u svojim poveljah rabio, a ne tako Radoslav ni onda, kada, svrnut s prijestola, kao bjegunac u Dubrovniku se nalazio, te Dubrovčanom izdavao povelju, kojom jim obećavao njeke povlastice, ako se kada opet svoje vlasti dočepa. Ovdje se on imenuje: †**Стефанъ, въ Христа бога вярны краль всьхъ рашькыиъ земль и тревожнискыиъ итд.** a podpisuje se grčki Στέφανος ῥήξ ὁ βασιλεὺς (*Mikl. 19*); dočim Vladislav u povelji, kojom manastiru sv. Nikole u Vranini daruje njeka sela, ovako se izrazuje: **азъ же грѣшны и недостойны рѣбъ божиѣ Стефанъ Владиславъ** (*Mikl. 26*);

5. Jer do kralja Vladislava, kao što smo gori opazili, u srbskih spomenicah nema uspomene o pravom novcu, dakle ni za vladanja Radoslavova;

6. Jer i u težini Radoslavu pripisani novci i Vladislavovi točno sudaraju. Onaj Radoslavov u biogradskom muzeju po Šafariku teži 28 grana, a ono šest Vladislavovih ondje čuvanih po istom Šafariku teži 26—31 gran;

7. Jer povjest nas uči, da je vladanje Radoslavovo bilo veoma mlitavo, kratko i burno, da je sam slabe pameti bio (zato hrapavi), a da ga je napokon i razkalašenost

njegove žene, o kojoj veli ljetopisac (*Šafar. 51*) приложи се радославоу кралоу женѣ данида она, или рещи новы еса-вель и елика пострада, i koja se mješala u državne poslove, upropastila, tako da je iz Srbije bježati morao; dočim o Vladislavu se kaže, da je krepko i pametno vladao, da je za njega Srbska zemlja proevala, te sjajno obogatila. O Vladislavu piše arhiepiskop Danilo (*l. c. str. 5*): съ вопринемъ самодръжавьное и крѣпкое кралевьство срьбьскимъ землемъ и поморьскимъ, и великоцѣпнѣи и дивнѣи устьи сьпо-доблениъ отъ госнода, отъ благлаго бо вортне прѣкрасныи и прѣднѣныи цѣтъ изъшьдѣ. семоу оубо отъ великыиъ великомоу и отъ славыиыиъ прѣславьномоу, и въ братни своени и срьднѣномоу на хрестовою помощию большемоу спѣхати въ всьаки богуоудна дѣла, необименомъ богатство и неизуьтеномъ мно-гоцѣпнѣаго еписера Христа иже въ срьднѣи си, испьлнѣнѣ-шлаго срьднѣце семоу и оумѣ прихлѣпнѣти се госнодеки итд.

Napokon smiemo još dvie rječi primjetiti ob onom, što je moglo dati povod Vladislavu, da bude obrtnikom srbske numismatike. Iz domaće poviesti znademo, da je Vladislav uzeo za ženu kćer bugarskoga cara Joana Asiena II (1215—1241); da su se ova dva vladara uvijek prijateljski gledala, i da je prigodom smrti sv. Save, koji je g. 1237 u Trnovu, Asienovoj prijestolnici, preminuo, Vladislav sam glavom posietio svoga tasta, da sveto stricevo tjelo izprosi. Sve te okolnosti, a ta navlastito, da i novci Vladislavovi podosta naliču na one Joana Asiena II, pružaju nam dovoljan razlog da rečemo, da je Vladislavu prva misao o kovanju novaca narodnih, za što je već imao domaće kovine iz svojih tada iznadjenih ruda, došla iz Bugarske.

Jedno srbsko koljeno, kako nas uči Porfirogenit u pogl. XXXII svoga diela „*de administrando imperio*“, odepivši se oko g. 636 od svoga plemena onda stanujuća na istoku za tatarskimi gorami, sadje za cara Eraklija preko ovih u zemlje istočnoga carstva, i s prva dobi za stan solunsku okolieu, a malo kašnje, nezadovoljno s tim zemljistem te uzmičući natrag do Dunaja, one je prediele naselilo, koji danas leže medju Neretvom i Drinom pa do bugarske granice na istoku, odkuda se doenije gdjekuda naokolo još dalje pružilo. Knezovi, koji su s njim vladali i prvo u Desnici stolovali, s početka su pripoznavali dakako vrhovnost istočne carske krune. Njeki dio njih odmah na dolazku primi krst iz ruke rimskih svećenika; ostali su se

kašnje krstili, navlastito uplivom bizantinskoga dvora za cara Vasilija. Sa susiednimi Hrvati i Bugari za dugo vrijeme su prijateljski obćili. Nego koncem IX stoljeća silni razdori zavladaše u knezevu dvoru, a to dakako pruži susiednim narodim. Bugarom i Grkom, priliku, da se najprije u domaće srbske poslove umiešaju, zatim da srbsku zemlju predobe.

Kroz to kolebanje i oslabljenje knezevske vlasti srbska se država napokon razciepa na više od Grkah odvisnih gospodara, medju kojimi su se samo raški banovi početkom XII stoljeća smatrali kao neodvisni. Nego do mala dodje hora i za raske vladare, naime za Manojla istočnoga cara, koji iztjera napokon iz Raške Desu, zadnjega njezina bana, te i ovu zemlju spoji opet s istočnim carstvom (1162).

STJEPAN NEMANJA.

Naslov: Magnus iupanus Nemanna (*povelja od 27 rujna 1186. Listine I. 11.*).

и постави ме (t. j. богъ) велинега жоупана иреченаго Стефана Неману (*povelja kod Mikl. 4 od 1198—9.*).

Podpis: Бъ въ вели живанъ кльиъ се и подписахъ (*List. I. 12 Mikl. 1.*).

Pečat: печатъ стефана велинаго живана немана (*Mikl. 6.*).

Stjepan Nemanja, kao monah Simeon, rodi se godine 1114, valjda za oćeva progona, na Rudnici blizu Dioklije u Crnoj Gori. Otac mu se zvao Gradinja sin Branslavljev, a braća Strazimir i Miroslav¹. Mladićem dobi za ženu Anu kćer Borisa bana bosanskoga², koja mu još u pro-

¹ Ova dva dolaze nam u starih ljetopisih pod raznimi imeni; nego izvorna povelja u bečkom arkivu od 29 rujna 1186 (*V. Listine I. 11.*) ovako jih označuje.

² Po Šafar. Ljetopisih 57. 68. **франецускаго крала дьщеря ан-ноу.** I Tronošac veli, da je prošao **во фрлицию**, i da mu tamo sam

gonu rodi dva sina, Stjepana i Vlka, a kašnje (1169) Raskoga (*V. Tronoš. Glasn. V. 17, Povjest ot bitja itd. Glas. X. 257*). Tada začu plemenitu misao svoj narod od sužanjstva osloboditi i samostalnim učiniti. Skupiv dakle liepu kitu hrabrih sokolova, na kratko osvoji Rašku, svoju

kralj dao **дщерь ѡниъ во сьпржество** (*Glas. V. 28*) Činilo bi se po njekojih, da je Nemanja pri starosti stupio u drugi brak; nego je vjerojatnije, da se ono, što se o tom veli, proteže na njegova sina Stjepana (*V. Život Nemanje od sv Save str. 6; Tronošac l. c. itd.*).

djedovinu, zatim južne strane tada u vlasti Radoslava velikoga župana, a napokon Zetu i Zahumje. Zaman si Radoslav tražio s pomoću Dubrovčana i iztočne vojske otvoriti ulaz u Srbiju. Nemanja ga hametom kod Pristine porazi, te odabra si ovaj grad za svoju prijestolnicu. Kašnje morao se boriti i sa ostalimi velikaši, da sve srbske zemlje ujedno spoji, a i s braćom bilo mu borbe, te ju pobjedi. Napokon se pomiri s iztočnim carstvom, koje mu potvrdi čast i oblast, a zatim i s Dubrovnikom, s kojim je dugo vrieme rat vodio, da ga predobije, i u miru mu podjeli mnoge trgovačke pravice u Srbiji (*Mikl. Mon. Serb. 23. Listine I. 11.*). I s Ugri je bojak bio, i nje napokon prisilio, da se svoje granice drže; a Bugarom po Manojlovoj smrti ote njeka mjesta. Prolazeći Srbijom god. 1188 car nemački Fridrik I s križari u Siriju, Nemanja liepo ga počasti, i dade mu u dar mnogo zlatnih i zlata (*Tronoš. l. c.*), a car mu dozvoli, da se krajem proglasi (*Krstić*). God. 1192 sam udari na Grke različitom srećom. Sklopiv mir, dobi za starijega sina Stjepana carevu sinovkinju i njeka miesta¹. Osim

¹ O uspjehu svoga djelovanja u ratu sam ovako veli (*Mikl. l. c. 4*): И ѡбновихъ свою дѣдиноу, и больше оутвѣрдихъ божиювъ помокню и своєю моудростию, дамоу ми оуъ бога, и въз-

pravoslavja nije drugoga vieroizповiedanja trpio, i u tom je kao nasilnik nečovječno postupao.

Ukinućem županijske samostalnosti utvrdiv svoju samovlast, odreče se napokon vladanja 25 ožujka 1195, te se pokaludjeri pod imenom Simeona, i 2 studenoga 1198 iz Studenice preseli se na svetu Goru, gdje sazida Kilandar, te se tamo 13 veljače 1200 s ovim svietom razstavi¹. I njegova se žena Ana postrize pod imenom Anastasije (*Živ. Sv. Simeona od Save str. 6*), a po Tronošcu (*Glasnik V. str. 34*) преименовала Еленою. Isti Tronošac spominje i дщери еа дѣла kao pogrebena uz mater u Studenici (*str. 34*).

Novci, koje su mu neki pripisali, kako smo gori vidjeli, nisu njegovi.

Дѣвгоу погнѣшью свою дѣднихъ, и прѣобрѣтоу оуъ морьске земле Зетоу и съ городовъ. а оуъ Арбанльс Пилотъ, а оуъ гръуьске земле Лъвъ с Лъллмемъ, Гълъоуицоу, Ръке, Загрълатоу, Лъвъе, Бланцоу, Лепеницоу.

¹ Rastić, na dugo opisujuć i razglabajuć njegova djela, ovako ga nemilo označuju: „principe più ambizioso che forte, più fortunato che prudente, pusilanime nell'avversa, pieno d'alterigia et intrattabile nella prospera fortuna, et a cui la volontà di nuocer mai mancò, fece fine di vivere, regnare e far male“.

STJEPAN PRVOVJENČANI.

Naslov: Ego magnus Jupanus Stephanus (*Listine I. 31.*).

S. dei gratia et sancta oratione vestra (*sc. summi pontificis*) magnus iuppanus totius Serye (*oko 1200. Theiner M. S. M. 6.*). Stephanus dei gratia totius Servie, Dioelie, Tribunie, Dalmatie atque Ohulmie rex coronatus (*Ciac. II. 55. Rain. a. 1200. n. 27.*) азъ гръуьски Стефанъ, велии краљъ, намѣстнь и господинь всѣ сръьске земле и Дножань и Далматинь и Трлвоуице и хльмьске земле (*Mikl. 9.*).

Стефанъ, по божие милости вѣнуани пръвн краљъ всѣ сръьскине земле, Дножантинь и Трлвоуице и Далматинь и Захльмие (*Mikl. str. 11.*).

Podpis: Господинь Стефанъ (*Mikl. 16.*).

Стефанъ по милости божиеи вѣнуани краљъ и самодръжць всѣ сръьске земле и поморьске (*Mikl. 10.*).

Стефанъ краљъ и съ богомъ самодръжць сръьски (*Mikl. 16.*).

Стефанъ краљъ сръьски (*Mikl. 17.*).

Pečat: ΣΦΡΑΓ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΕΓΑ — ΛΟΥ ΖΟΥΠΑΝΟΥ ΤΟΥ ΝΕΜΑΝΙΑ (*Lucius. De reg. Dal. et Cro. lib. V. cap. 3.*).

Stjepan, stariji sin Nemanje, nasliedi otea na srbskom prijestolu kao veliki župan srbski (25 ožujka 1195). Vlk, drugi Nemanicev sin dobi obe Zete, da s njima upravlja, pripoznavajući bratovo preimućstvo. Racko treći brat, primi isto tako Hercegovinu ili Hum; no ovaj se god. 1186 pokaludjeri pod imenom Save, bude god. 1208 igumenom u Studenici a g. 1221 prvim srbskim nadbiskupom, te utemeljiteljem srbske crkve i narodne prosvete († 14 siečnja 1247). Hum osta sada za Vlka nastojanjem Andrije hrv.-dalm. vojvode.

Prva žena Stjepanova bi Eudožija sinovka grčkoga cara Isaka Angjela a kćer Aleksije Komnina (1193). Sam Stjepan Nemanja u svojoj povelji, kojom obdaruje Kilandar (*Mikl. 5.*), veli da si je za nasljednika postavio svoga sina Stjepana velikoga župana i sevastokratora. зета оуъ бога вѣнуанаго кнрѣ Ялезиа цара гръуькога. Sv. Sava u životu sv. Simeona svoga otea (*Šaf. Pamat. str. 5*) piše ovako: и възгоуъ и сътвори себе свата великаго цара гръуьскаго кнрѣ алезоу комьмани, и възе еговоу дщерию за блг. и люб. сына стефана; te zato Šafařik u predgovoru istoga života kaže o Stjepanu: *jebikož zeť řeckého císaře Alexia III (V. Stritter II. str. 192). Ljetopisci (Šafař. str. 60. 69.)*

k tomu dodaju još ovo: родн съ дщерию кнрѣ алезиа цара д. сынове: радослава, владислава, стефана, прѣдислава. (*V. Arkiv III. 10*). I ostali srbski ljetopisi, u Glasniku nastampani, spominju ove iste njegove sinove. Prva tri posieli su srbski prijestol jedan za drugim, četvrti se pokaludjeri, i kao Sava II primi kašnje nadbiskupsku stolicu, treći u redu srbskih nadbiskupa. Iz djela *B. Dr. Joh. Zhisman's Eherecht der oriental. Kirche str. 279* doznajemo, da je Stjepan imao i jednu kćer. Krstić pako str. 92 kaže, da je Stjepan g. 1200 tu ženu svoju Eudožiju dobio od nje poroda, imao uzroka od sebe odpustiti.¹ a

¹ Nego će Du Fresne „*Hist. Byzant. Venetiis 1729. XVIII. 229* o tom sasvim drugako: „scribit Nicetas (in Alex. l. 3. n. 7.), qui expulsus a Vulco Stephani meminit, postquam Symeon parens in Papyrium montem secessit, Eudociam novercam eum despondisse, et ex illa liberos procreasse: ac deinde divulsa maritali concordia, uxore adult-rium Stephano, ebrietatem marito et aliarum mulierum consuetudinem objiciente Eudocia, Stephanum, barbarico prorsus facinore, Eudociam omni vestitu spoliatam, sola tenui interula relicta, eaque undique praecisa, ut vix pudendas partes tegetet, ita dehonestatam quo libitum esset abire sinisse. Rei tam atroci in principe foemina intercessit Volcus, et cum objugata fratris inhumanitate nihil impetrasset, hanc Dyrrachium perducendam curavit etc.“

da ju je pako Vlk iz Drača liepo odpravio k oteu svomu tada caru *Aleksiju*¹.

Nenalazeći žene u istoku, obratio se Stjepan k zapadu, i oženi se god. 1216 unukom njegovda mletačkoga dužda Enrika Dandola (1192—1205), koju neki zovu Dandola a neki Ana. U životu sv. Save s ruskoga prevedenu (*Glas. VIII. 183*) kaže se o Stjepanu: *има една приповѣдка, која вели, да Стефанъ стрепеѣи за своѣи прѣсто, около 1217. год. ожени се са унукомъ мѣтачкогъ дужда Дандола, и по нѣномъ наговору примио е одъ папе круну.* Ovo nam sbilja potvrđuje Andrija Dandolo dužd mletački (1343—51), Enrikov potomak, u svojoj mletačkoj kroniki (*Chron. lib. X. cap. 3. pag. 29. V. Sanso in Venet. lib. XIII. p. 233; Asseman. VI. 43. itd.*). Rastić str. 223 pogriješno smatra Uroša Velikoga, sina Stjepanova, kao rođjena od mletkinje, čim povieda, da mu je mlet. republika odpravila kao poslanika Marsilja Gjorgja, *che lo supplicasse per parte di quella republica, chè, essendo egli parente de Veneziani, poichè la sua madre era nobile di Venezia*, miruje sa Dubrovčani mletačkim podložnici. Zanetti (*De numis. etc.*) veli, da je Stjepan dobio kraljevski naslov, jer se oženio unukom (*neptem*) Enrika Dandola; da mu je Onorio III (1216—27) taj naslov podielio, i da ga je dao sa ženom po svom poklisaru stožerniku okruniti: *Stephanus quoque dominus Raxie et Servie, qui Megajupanus appellatur, dum neptem quondam Henrici Danduli ducis accepisset in coniugem, ex suasionem uxoris abjecto schismate, per nuntios a papa obtinuit, ut regio titulo decoratus esset, et per Gregorium Crescentium romanum titulo sancti Theodori diaconum cardinalem legatum cardinalem ad hoc missum una cum coniuge coronati sunt (1216).* I Krstić str. 97 potvrđuje, da se je Stjepan oženio unukom mlet. dužda Andrije (*m. Enrika*) Dandola 1216—7, i da se je papinom krunom okrunio. Ovo zadnje posviedočava suvremeni pisac arcidiakon spljetski Toma u svojoj poviesti spljetske crkve str. 2.: *eodem tempore Stephanus dominus Servie sive Raxie, qui megajupanus appellabatur, missis apocrisariis ad romanam sedem, impetravit ab Honorio summo pontifice coronam regni, direxit namque legatum a latere suo, qui veniens coronavit eum, primumque constituit regem terre sue*². I sbilja ostaje list Stjepanov na istoga papu sa sljedećim naslovom: *Sanctissimo Patri et Domino Honorio III romane sedis ecclesie universali pontifici Stephanus dei gratia totius Servie, Dioclie, Tribunie, Dalmatie atque Ohulmie rex coronatus inclinationem summe fidelitatis*

¹ Dimitrije Homatin, bugarski nadbiskup, povieda, da se nalazio pri ohridskoj crkvi, kad su poslanici velikoga župana srbskoga k tadašnjemu prvostolniku došli, da ga pitaju, može li veliki župan Teodoru, kćer Mihaila Angjela Komnina, brata Teodora cara u Solunu, za ženu uzeti. Prvostolnik odgovori, da ne, jer je veliki župan Stjepan imao prije Teodorovu kćer za ženu, i nju odpravio bio. Ovu pripovijest pisac, neki *rucarac*, u *Матици (год 1868 br. 14)* svraća na Radoslava sina Stjepanova, ali Radoslav nije nikada bio velikim županom srbskim. U ostalom ovo se dogoditi moralo prije smrti Mihailove († 1214), kada možda Radoslav nije još za ženidbu ni zreo bio; s druge pako strane ženidbena zaprieka za Radoslava mogla se i lašnje odпустiti.

² Stjepan je još g. 1204 ovo isto tražio od Rima. Inocent III. 15 rujna i. g. prijavi Mirku ugar.-hrv. kralju, da ga moli Stjepan, *ut in terram suam dirigemus legatum, qui eam ad obedientiam ecclesie romane reduceret, et regium sibi diadema conferret*, ali da mu je tu milost zaniekao, pošto ju obećao Vlku (*Theiner*).

constantia etc. (Ciaconus Tom. II. 55. Honor. III. l. 4. epist. 681. apud Rainald. an. 1220. n. 27.).

Kada se ovo ovienčanje Stjepanovo dogodilo, pravo se nezna; nego je vjerojatno, da se sbilo god. 1222. Papa Onorio III, koi ga okruniti dao, stoprv god. 1816 posjedne papinsku stolicu, a tada je nastojao o tom, da navede Andriju, ugar.-hrv. kralja, na križboj, te nebi bio u to doba pristao na okrunjenje Stjepanovo, da Andriju, koi se naslovom i srbskoga kralja kitio, neomrazi; dočim god. 1222 Andrija se nalazio radi nutrnjih razdora u veoma opasnom položaju, te papine pomoći jako trebovao.

U razpri medju braćom Stjepanom i Vlkom za srbski priestol, koja još za živa oca nastala (1198), oba se obrate za pomoć rimskoj stolici, pripoznavajući možda izlično zapadno vieroizpoviedanje. U poslanici na papu Vlk mu obećavao, da će rimsku stolicu kao svoju mati *super omnia post deum diligere et honorare*; a Stjepan mu još više posviedočavao: *nos autem semper consideramus in vestigia sancte romane ecclesie, sicut bone memorie pater meus, et preceptum sancte romane ecclesie semper custodire, et in proximo legatos nostros vellemus transmittere ad sanctitatem vestram.* Odavde nam jasno, da se jednom i njihov tada pok. otac Nemanja sa Rimom dobro gledao. Vlk si davao u svojoj poslanici kraljevski naslov: *W. dei gratia Dioclie atque Dalmatie Rex*, kako mu ga papa odmirio bjaše; dočim Stjepan onaj samo velikoga župana: *S. dei gratia et sancta oratione vestra magnus jupanus totius Servie.* (*V. Thein. Mon. Slav. Mer. str. 6.*) U tu razpru upleo se bjaše, ako ju nije pravo potaknuo. ugar.-hrv. kralj Mirko kao tobož branitelj Vlkovih prava, te vojskom prodje do Nise, i prisili Stjepana, da mu ustupi Biograd sa zemljištem do Morave (*Tronošac*). Valjda s ovog, ili što mu Vlk obećao bjaše, da će pripoznati vrhovnost krune ugarske, ako mu srbsku krunu pribavi, Mirko uvrsti u svoj naslov i onaj srbskoga kralja, koi osta do danas bez smisla kao što i onaj kralja bugarskoga¹. Sv. Savi podje tada za rukom braću pomiriti, te Vlk se zadovolji s primorskim stranami.

Iz lista papina od 15 rujna 1204 (*Theiner*) izviestno se znade, da je malo prije Joan, bugarski car, napao bio na srbske zemlje i poharao *terram Servie*; ali po Tronošcu Stjepan ga pobjedi. Imao je kasnije Stjepan posla i sa Mihailom Angjelom Komninom osnivateljem epirske despotije (*Saf. Pamat. sr. 24*).

Čini se, da je Stjepan još za svoga života, naime god. 1224, predao državnu vlast svomu starijemu sinu Radoslavu. To bi posviedočio nadpis u žickom hramu Stjepanom sazidanu: **Стефанъ по кожен милости възвѣщани пръвн краль все сръпские земле Дѣоуклитѣ и Тракоуине и Дальмацѣ и Захалѣине и съ прѣвъзлочебленнѣи ми синомъ Радославомъ, по кожен милости намѣстѣнникомъ ми** itd. Stjepan se malo prije smrti pokaludjери pod imenom Simeona, te ga i sin Radoslav zove monahom (*Mikl. 9.*). Krstić i njekoji drugi spisatelji bilježe njegovu smrt g. 1228. U životu sv. Save s ruskoga prevedenu (*Glas. VIII. 189*) kaže se, da je umro početkom g. 1230.

Vidjeli smo gori, kako oni novi, koje su mu neki pripisali, pravo su njegova unuka Stjepana Dragutina.

¹ Iz jedne listine kod Fejéra (*II. 439*) vidi se, da se Mirko hvatao, da je Srbiju nadvladao, iztjerao Stjepana, a Vlka namiestio, nego se to nikako dokazati neda.

RADOSLAV.

Naslov: † Стефанъ, въ Христа бога вѣрныи кралеъ всѣхъ рашкиныхъ земель и требуѣнскихихъ, оумоуеъ святаго Симѣона Немани и снѣ прѣвѣтнѣуаньмаго крала блажено поубѣвшега Стефана монаха, Радославъ (od 4 velj. 1234 Mikl. 19).
Jo Radoslavo, con la grazia del ciel fò rè de Servia et de la Marina, et fradelli del mio reame Vladilao et Urosio (od 15 srp. 1230. Rad I. 130, italijanski. Parl. VI. 440 latinski iz italijanskoga prevoda).

Podpis: Στέφανος ῥήγης ὁ δέικλος (Mikl. 19).

Stephano Radoslavo con la grazia de dio rè de Servia et de Marina, Domino Vladislavo e Urosio (Rad I. 131. Parl. VI. 440).

Po piseu života sv. Save ruski napisana Radoslav bio bi se okrunio u Žici po smrti očevoju na Uskrs g. 1230, te počeo od sada samostalno vladati srbskom zemljom.

Radoslav se još za otečeva života oženi. U životu sv. Save po Teodosiju preradjenu (Biograd g. 1860 str. 126) kaže se, da je sv. Sava došao u dvor Teodora Laskara, i da ga ovaj liepo primio, za ње и сватъ емоу словѣше се, дѣшти бѣ цара Теодора Ласкара вѣдана бмѣсть невѣста Радославоу. I повѣсть од битѣи и о царствѣхъ вѣсехъ родоуъ (Glas. X. 259) isto povieda, te dodaje: зѣмѣже цара Теодора дащи вѣна бн. вѣ жемъ радославъ. U životu sv. Save Domentijanom napisanu (Biograd 1865 str. 261) pripovieda se, da je Stjepan Prvojenčani blagoslovio sina svoga Radoslava na kraljevstvo, te se primеѣује: и оженивъ њего отъ грѣуьскаго цара кнрѣ теодора; а malo kašnje (str. 280) se kaže, kako je sv. Sava, враѣајуѣи се из Nikeje, došao u Solun, i тако сѣстаетъ се сѣ сватомъ си царемъ кнрѣ Теодором. Tronošac (str. 41), uzam sina za oca, veli: Радославъ поалъ свпрѣзъ сѣмъ ѿ прииѣовѣтъ венецианскихъ, ѡже прѣвѣсть безъ плоды. U lietopisu u Arkivu (III. 10) naštampanu veli se, da je sv. Sava učtivo primljen bio od cara u Carigradu, praesertim cum imperatoris Teodori filia fuisset data in conjugem Radoslavo filio despotae Stephani. Raić, Pejačević i Engel, naslonjeni na stare rukopise, tvrde, da je žena Radoslava bila кеи Teodora Laskara грѣкoga cara u Nikeji; Krstić pako пише (str. 99), da se je Radoslav za otečeva života oženio po њекихъ s nekom mletačkinjom, а po drugih s кееромъ cara Teodora Laskara. Mi volimo po Domicijanu, najstarijem i vierodostojnijem izvoru zaključiti, da je žena Radoslavova bila кеи Teodora грѣкoga cara u Solunu. Ime joj se nezna, nego o њезиномъ значају kaže lietopis kod Safarika str. 51: прилоуи же радославоу кралоу жема дѣлида ѣма, или решии новы езѣкель, и елика пострада.

Po њекоjihъ za kratka svoga vladanja Radoslav bio bi vojevao sa Bugari, s Grei i s Magjari, onim oteo mnogo

zemlje, а ove zaterao iz Sriema, gdje se бјаху malo prije spustili i utvrdili. Iz listine Grgura IX od 2 оѣужка 1229 (Theiner Hung. I. 88) izilazi, da se tada Sriem djelio na dvoje, naime na ovostrani i onostrani; ovostrani da je vec spadao na Ugarsku, а onostrani da si ga nabavila бјаше сестра угар. kralja.

I po Tronošeu ѡловленъ женоу, која si priuzela бјаше kormilo vladanja, valjda s toga, što mu pamet oslabila, oba činjahу svakoјake neurednosti; а to prouzrokoва sveobće nezadovoljstvo, koje prisili napokon Radoslava na бјег¹. Po Tronošeu najprije se skloni u Zetu до сѣмоуѣтъ волкѣмовиѣхъ, nego ovi, da se narodu neomraze, neprimiše ga; te prodje u Drač, gdje mu se жена iznevjeri давши се њекому римскому градјанину, а otud u Dubrovnik. Dne 4 veljače 1234² izruči Dubrovčanom povelju, којом jim davao velike povlastice u Srbiji, ako se jednom opet svoga prietola dočepa. Iz nje se jasno vidi, da do tada nije svoga poroda imao, kao što nam tvrde i gori navedeni izvori. Malo zatim po savietu svoga strica sv. Save одрече се сваке svietovne vlasti, pokaludjeri се u sv. Gori, i na skoro u болји се sviet prestavi, možda još početkom g. 1235.

Novci Radoslavu do sada dopitani, kako smo gori razložili, brata su његова i nasljednika Vladislava.

¹ U povelji Dubrovčanom podjeljenoj ovako se tuži na brata Vladislava: изѣздохъ прѣдъ братомъ ми Владиславоу за право-вѣрныи моѣга и за његова ради великаго прѣклетѣвства, придохъ оу си градъ Доубровѣнѣи. Nego iz povelje od 15 srpnja 1230, којом Radoslav potvrdi Kotoranom povelju od 15 kolov. 1215 kralja Gjorgja Vlkanova sina gospodara zetskoga, izlazi, da su tada bar њеšto u vlast uticali i браѣа mu Vladislav i Uroš, koje valjda његова жена бјаше odstranila, te браѣа mu se zato ljuto осветила. Farlati VI. 436 navodi još naslove od њеколико povelja Radoslavovih, spadajuѣихъ na kotorsku biskupiju ex Tabulis Catharensibus, ali očitо s pogriješnim datumom. Trebalo bi jih iznaći, proučiti i izdati.

² Mikl. 19, ali indikeija IV odговара g. 1231 (Pilgram).

VLADISLAV.

Naslov: по милости божиен, и Стефанъ Владиславъ (g. 1238. Mikl. 21).

господниѣхъ кралоу всѣхъ рашкиныхъ земле и поморскихъ Владиславъ (1234—40. Mikl. 22).

† Б Стефанъ Владиславъ, спомокию божиовѣ кралеъ всѣхъ рашкиныхъ земель и Днѣкантѣи и Дѣльмѣнѣи и Трѣвѣнѣи и Зѣхѣмѣнѣи (1234—1240. Mikl. 25).

азъ же грѣшныи и недостойныи рабъ божиѣи Стефанъ Владиславъ (1234—40. Mikl. 26).

† Степанъ Владиславъ, милостию божиовѣ кралеъ срѣбски (1234—40. Mikl. 27).

Podpis. Стефанъ Владиславъ (Mikl. 21).

Стефанъ Владиславъ спомокию божиѣи(в)емъ кралеъ всѣхъ срѣбскихъ земель и поморскихъ (1242 (6750) — Mikl. 25. Glas. XXVII. 187.).

† Стефанъ Владиславъ с помокию божиовѣ кралеъ всѣхъ срѣбскихъ земель и поморскихъ (Mikl. 27).

Стефанъ Владиславъ помокию божиовѣ кралеъ срѣбски (Mikl. 27).

Pečat: . . ав кралеъ всѣхъ рашк . . . (Mikl. 27).

Po бјегу svoga brata Radoslava Vladislav uze u своје руке vrhovnu vlast, i овienча се srbskom krunom. Жена mu бјаше кеер Joana Asiena II cara bugarskoga. O tom nas uvieravaju sledеѣи izvori. Tronošac veli (Glas. V. 42):

владиславъ соуетавѣтаетъ со дѣщероу крала болгарскаго, ѡже породѣи сѣмъ уада женскаго пола, те више пута zove Asiena Vladislavovim tastom а Vladislava zetom Asienovim. U preradjenom životu sv. Save Teodosijem (str. 178) kaže se,

*

da sv. Sava okruni Vladislava и цара загорскога дѣштеръ Асена иприцелмаго нектстоу. Domentijan (str. 328) zove Joana Asiena svatom sv. Save, te pripovieda (str. 335), kako je kralj Vladislav pošao нъ тѣстевн Joanu Asienu u Trnov. U životu sv. Save s ruskoga prevedenu povieda se, da je sv. Sava okrunio Vladislava. и ожени га са ћеркомъ Асена, цара Бугарскогъ. Povjest od bitija i o carskih vaših rodov (Glas. X. 261) isto govori, da je sv. Sava ovjenčao Vladislava na kraljevstvo, и бракомъ приулаѣте емъ дащеръ Асена црл Българскогъ и загорскогъ itd. Rodoslovlje (Glas. XXI. 238) ima: **Владиславъ . . . пиѣвъ севъ свпръгу Асению, дащи краля болгарскогъ.**

Ali se izvori neslažu tako u Vladislavovu porodu. Ljetopis kod Šafařika (str. 70) veli: **владиславъ краљ оуириъ безъ ведъ.** Tronošac pako kaže (str. 48): **владиславъ же мижъ во крѣпости умпрлетъ неоставивъ снѣвъ, но токми две дщери.** Jedna je од njih bila udata za nekoga kneza Gjorgja, jer u listini, kojom Gjorgj po zapoviedi kralja Uroša pozivlje Dubrovčane, da s njim miruju, nastavlja isti Gjorgj o svojih župljanih: **не е далъ краљъ Владиславъ мѣтъ и мѣнъ жемъ а своен кѣкери** (Mikl. 54). Ovaj bi možda mogao biti onaj isti Gjorgj knez od Dioklije, sin Vlkanov, koi 22 trav. 1242 (Rad I. 131) sklopi ugovor s obćinom dubrovačkom. Da je Vladislav imao diece svoje, to se kaže u povelji, kojom on prijateljstvo i savez utanači s Dubrovčani, koji su mu se kleli, da neće počiniti zla ni kralju, **ни госноири жемъ твоен ни дѣци твоен** (Mikl. 22).

Nego iz listine od 2 srpnja 1281 (Rad I. 135.) izilazi, da je Vladislav imao i jednoga sina od Bieloslave. Tom Kotorani sviedoče, da su od Dubrovčana primili *res infrascriptas depositatas olim in Ragusio per condam iuppanum Desam, filium condam domini regis Ladislavi, et dominam Belosclavam matrem ipsius iuppani Dese*; a u listini od 30 list. 1285 se kaže: *cum iuppanus Desa, filius condam domini regis Ladislavi, et domina Belosclava mater eiusdem Dese deposuerint in Ragusio quasdam res*, sada su Dubrovčani zahtjevali od Kotorana, neka im one stvari po utanačenom ugovoru povrate, pošto su jih morali po želji kralja Uroša Beloslavi, koja je zato bila došla u Dubrovnik, natrag dati (Listine I. 140). Rastić (str. 247) spominje, haveći se podugo s ovim pokladom, *Dessan giupano, figliuolo del re Vladislavo, e la sua madre Belislava*. I sam Vladislav sieća se svoga sina u povelji, kojom podieli manastiru sv. Nikole u Vranini njekoja sela: **да не потворите сего оуѣтеръждемаго семоу храмоу мноу грѣшнѣиъ краљемъ Владислакомъ, ни братъ мой, ни снѣ мой, ни оуноукъ мой** itd. Po nas Desa nije bio zakoniti sin Vladislavov, te se zato u listinah izbjegava Bieloslavu nazvati Vladislavovom suprugom¹.

Kroz domaće bune, koje uzrokova slabo vladanje Radoslavovo, brat mu Vladislav, **незаконниѣ и разбойничьскы власть въсхитивша**, bude ipak od sv. Save na srbski priestol ovienčan. Utvrdiv mir u zemlji, udari na Joana Angjela kneza dračkoga, koi mu je onostrane granice uznemirivao, i kod Skadra ga razbi, te tako na mirovanje prisili. Po Radoslavovoj smrti s Dubrovčani se pomiri, te jim izruči povelju, kojom jim podielio mnoge povlastice u srbskoj državi; a Dubrovčani mu se obvezali da-

¹ O Desi (štamparskom pogreškom *Isi*) sinu Vladislavovu spomenuh u knj. I. 289 *Ogledata*, da je učinio mir medju bugarskim i carigradskim dvorom: akoprem na strani 169 rekoh, da je umro Vladislav *bez odvjetka*, t. j. za priestol sposobna. To je dalo povod nekomeu *rovarcu*, da izlije na me svoj nečisti duh (МАТИЦА 1868 br. 15).

vati mu svake godine **тискуи перьеръ и петъдесетъ лантъ скрълата**, pomagati ga sa svojimi ladjami, ako mu bude treba, uz oprost onoga dobitka; a da mu je u nevolji slobodno sa svojimi i imanjem skloniti se u Dubrovnik (Mikl. 22. Rastić. 191). Nego do mala neki primorski knez Vladimir uznemirivao srbske granice; s čega se Vladislav tužio, da ga Dubrovčani u tom pomagaju; oni se pako izpričavali, a on jih od njeke carine oproščavao (Mikl. 21).

Mnogo se Vladislav staraо, da podigne dobrostanje u zemlji; te domaći lietopisi slave njegova doba kao srećna za Srbiju. Bio je veoma darovit sa manastiri, i sazida medju drugimi i prekrasni hram u Mileševu. God. 1237 umrie mu stric sv. Sava u Trnovu, te on sam podje onamo, i izprosi od cara Io. Asiena svoga tasta stricevo tielo, i prinese ga u Mileševo.

Kako je gori dokazano Vladislav bi obretnikom srbske numismatike. Da sebe i svoju zemlju obogati, pozva iz susiedne Ugarske ljude rudokoplju viešte, to jest Sakse tada ondje naseljene i rudami zabavljene, neka potraže utrobu srbske zemlje. I sbilja podje jim srećno za rukom ući u trag srebrnim rudnikom. Ovi su ležali na južnom obronku kopaoničkih gora, gdje se malo po malo zatim podigao slavni rudarski grad Novobrdo, kašnje tako utvrđeno, da su za dugo Turci nanj udarali još onda, kada sve naokolo bjaše u njihove ruke propalo. Napokon se i njemu snaga iztrga. Turci ga razoriše, te se danas mjesto, gdje je ležalo, slabo zna. Tu su ponajviše rudari stanovali, te su imali osobite zakone, po kojih su se vladali.

Dobiv Vladislav srebro od Saksa, uz primier susiedne Bugarske, kojom se prijateljski družio, zamisli i on svoje vlastite novce kovati. Sličnost, koja se izkazuje medju novci Vladislava i onimi tasta mu Asiena, daje nam povod da mislimo, da prvi novčari u Srbiji bjahu rodom Bugari; dočim novci njegova brata i nasljednika Uroša Velikoga noćuju novčarski posao kao čisto mletački¹. Osim toga novci Vladislavovi, do sada nam poznati, imaju i pismo i jezik slavenski, dočim oni Uroša Velikoga svi su latinskoga pisma i jezika. Uroš, kao što je i svoju politiku k zapadu okrenuo, tako se je i u novcih zapadu prilagodio. Kašnje su i Dubrovčani i Kotorani tjerali novčarstvo u Srbiji, a navlastito srebrom i bakrom trgovali, i rudnike u zakup dobivali.

Već smo u predgovoru opazili, da novčarstvo u Srbiji nije bilo državni posao, nego sasvim sukroman, naime nije bilo javne državne novčarnice, gdje se sve srebro nosilo i kovalo na račun kraljevine, nego su to pravo dobivali zlatari uz njeke uviete. Nije nam žalibože ostalo ni traga od tih propisa tičućih se kovanja noveca tja do Dušana, koi je bar nešto o tom u svom zakoniku zabilježio.

Vladislavov brat Uroš jako je hlepio za vladanje. Nezna se pravo sbog česa, god. 1341 Vladislav morao mu

¹ Manjkaju nam najstariji spomenici, po kojih bi se dokazati moglo, da su se mletački građani već za Uroša novčarstvom bavili u Srbiji. U njekom izkazu šteta mletačkim podanikom nanesenih u Srbiji srp. 1318 (Listine I. 299) spomenut je jedan zlatar rodom mletčanin, koi je god. 1302 svoj zanat u Srbiji tjerao: *„damnum Blasii aurificis sancti Canciani, qui existens in Breschoa iam sunt anni sexdecim, et faciendо ibi artem suam, et utendо mercationibus, derobatus et spoliatus fuit per Dragonem de Bulmino subdito dicti domini regis, qui emerat mercatum Bresche ab ipso domino rege“*. Imamo spomenik od 14. lip. 1401 (Misti XLV. 87), u kom se napominje Benedikt Contareno, komu uslied krive osvade nekoga Dubrovčanina M. Zinzanula despot Stjepan dao bjaše uzapitati u Novom Brdu sve, što je srebra imao, i što mu ondje dugovali; itd.

predati krunu¹. Čini se, da je to uz prvi mah prouzrokovalo veliki razdor među braćom. Žena Vladislavova skloni se tada u Dubrovnik. Dubrovčani su se god. 1248 kleli Urošu, da će prepriečiti, **кРАЛИЦА ВЛАДИСЛАВЛА ИС НАШЕРА ГРАДА ДА НЕ ПОШЛА ВЯ КНИГА НИ СЛЪ НА ТВОЕ ЗЛО**. Kasnije se braća smirila, te Vladislav si pridrža njeko više prividno nego pravo uticanje u državne poslove. Dne 15 lipnja 1253 Dubrovnik sklopi savez sa Mihailom Asiennom bugarskim carem proti Urošu Velikom i njegovu bratu Vladislavu; a Dubrovčani nebi bili uvrstili ovoga zadnjega kao svoga neprijatelja u pogodbu, da nije uticao u srbsko vladanje (*Mikl. 36*). Pisac decanskoga rukopisa veli, da je svoju radnju dovršio god. 1264 **въ дни благокърнаго краля Оуроси и брата му краля Владислава** (*Mikl. 561*). Nezna se pravo, kada je umro.

Pošto je u novcih Vladislavovih obraz ili tip uvijek isti, ovi se jedino razlučiti mogu po napisu, i to na tri vrste, naime novci: 1. na kojih je u napisu zadka samo ime **СТЕФАН**; 2. na kojih je samo ime **ВЛАДИСЛАВ**; 3. na kojih su oba pomenuta imena **СТЕФАН ВЛАДИСЛАВ**.

VRSTA I.

U napisu zadka samo ime **СТЕФАН**.

a. Do kralja nema osobitoga znaka.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **ІА—ХА**, a knjigom u skutu.

Zadak. — Kralj punolik, stojeći pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Napis teče naokolo uz okrajni okrug od nanizanih ertica, počam gori desno: **×БЪ(АБ) ХЪЪ× — ×СТЕФА**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,03 gram. Mod. 5½.

b. Do kralja dolí sa svake strane po jedna šestorepa zvjezdica.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **ІА—ХА**, a knjigom na skutu.

Zadak. — Kralj punolik, stojeći pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Doli desno i lijevo do kralja po jedna šestorepa zvijezda *. Napis teče naokolo uz okrajni okrug od nanizanih ertica, počam gori desno: **·:РАБЪ ХЪИ:· — ·:СТЕФАН:·**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,07 gram. Mod. 5½. — Njekoji tumače ono zadnje slovo u prvom ulomku napisa u zadku sa *Nemanić*, ali je vjerojatnije, da znači *Isusa* ili *Našega*, jer spada na *Hrista*. **Vidi tab. III. br. 13.**

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari na novcu drugako kreću, te su ponješto i raznoga načina.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,21 gram. Mod. 5½. Dielomice izlizan.

3. — Isto kao br. 1, nego je sav oblik na novcu više raztegnut, a s dvostruka natiska prikazuje se u zadku dielomice i krajni okrug i napis dvostruk.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,955 gram. Mod. 5½. Ponješto izlizan.

¹ Po Dučiću (*Glas. XXVII. 173*) Vladislav bio bi još kao kralj g. 1242 podielio povelju manastiru Vranjini u Zeti. Miklošić. 25 stavlja na čelu te listine 1234—1240.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku lik je doli pokraćen, a u napisu nema troje piknje pred rječi **СТЕФАН**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 2,09 gr. Mod. skoro 5½.

5. — Isto kao br. 1, nego su stvari na novcu drugako ponamješćene, na pr. zvijezde u zadku doli do kralja stoje povisoko itd.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,14 gram. Mod. 5½. Probušen lijevo spasitelja u polju. Izdao ga Luczenbacher str. 26 br. 1 nepodpuno i pogriješno; po njem pako Šafařík *Glas. III. str. 202. Tab. I. br. 6; Weszerle Tab. III. br. 7; Érdy str. 13, br. 4*. Ono, što veli Šafařík, da se s lijeve strane prijestola u predku vidi **0**, tu je novac probušen, a pismenu nema ni traga.

6. — Iste kao br. 1, nego opet razlikosti u kretanju stvari, navlastito donji dio prijestola u predku sasvim je drugoga načina.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,925 gram. Mod. 5½. Probušen pod nogama spasitelja.

7. — Veoma priličan br. 1.

Po slici kod Šafaříka iz matice kod Milana Miloevića. Teži 28 gr. Mod. 5.

c. Do kralja doli lievo u polju otvorena kruna.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **ІА—ХА**, a knjigom na skutu.

Zadak. — Kralj punolik, stojeći pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Doli lijevo u polju do kralja otvorena kruna osovno položena. Napis: **·:РАБЪ ХЪИ:· — ·:СТЕФАН:·**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,19 gram. Mod. 5½. **Vidi tab. III. br. 14.**

d. Do kralja sa svake strane po jedan krstić.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **ІА—ХА** a knjigom u skutu.

Zadak. — Kralj punolik, stojeći pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Do lakta kraljeva u polju desno i lijevo po jedan krstić, kao što i gori do krune i doli do noguh. Napis pako, počam gori desno: **БАБ (АБ u slogu)Ъ ХЪЪ — СТЕФА**.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 2,16 gram. Mod. 5½. Malko okrnjen, no dobro sačuvan. Ob ovom novcu ovako nas izvješćuje isti g. Verhović: „neznam, komu prinadleží ona moneta pod br. 2. Slični drugi komad do sada nije došao rukuh mi. Dobio sam ga god. 1857 u Visokim Dečanima od jednoga monaha poreklom iz Bosne u razmenu za jedan Vukašinov novac“. **Vidi tab. III. br. 15.**

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, pošto se stvari sasvim drugako kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,36 gram. Mod. 5½. Polzlaćen i probušen lijevo osienke spasiteljeve, ali je dobro sačuvan.

3. — Isto kao br. 1, nego se krstići vide samo gori do krune; možda jih Reichel neopazio te izpustio.

I. v. Reichel: *Serbiens alte Münzen*, str. 8. Tab. XIII. 8. Mod. 5½. Probušen doli desno u prijestolu.

e. Do kralja desno dva krstića.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **ІС—ХА**, a knjigom na skutu.

Zadak. Kralj punolik, stojeći pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Do kralja desno u polju stoje dva krstića jedan pod drugim, lievo pako jedan +, te po jedan x gori do krune i doli do noguh. Napis, počam gori desno: **h — x — ž — cтeφa.**

Érdy Ján str. 14. br. 6 (Dr. Stur). Mod. 5½. Probušen gori do prestola desno.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, a do nje **ia — xa**; u zadku pako krst je na žezlu bez prička na hrtovih, a napis: **БЛБ(ЛБ u slogu)h x — cтeφa.**

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,80 gram. Mod. 5½. Probušen u glavi spasitelja i desno u polju. **Vidi tab. III. br. 16.**

f. Do kralja lievo dva krstića.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, pijkjastom osienkom oko glave, do koje **ia — xa**, a knjigom na skutu. Do prijestola u polju sa svake strane po jedan krstić.

Zadak. — Kralj punolik, stojeći pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Do kralja lievo u polju stoje dva krstića, jedan pod drugim, desno pako jedan, a do krune i do noguh nema ništa. Napis, počam gori desno: **МЛБ x — cтeφa.**

Matica u g. Pavla Schulla u Novom Sadu. Teži 2,05 gram. Mod. 5½. Probušen doli u prijestolu lievo. **Vidi tab. III. br. 17.**

g. Do kralja sa svake strane po tri piknje skupa.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, pijkjastom osienkom oko glave, do koje **ia — xa**, knjigom u skutu, a do prijestola u polju podijeljeno $\frac{a}{c} - \frac{r}{r}$.

Zadak. — Kralj punolik, stojeći pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Do kralja u polju sa svake strane tri piknje skupa složene kao cvjetak. Napis, počam gori desno: **РАББ x — cтaφa.**

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,27 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego stvari na novcu, navlastito u predku, drugako su ponamješćene.

Matica koncem rujna 1871 peštanskomu muzeju ponudjena, da ju kupi, te smo ju tom prigodom na stanjolu otiskali i izmirili. Teži 2,15 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku pismena su napisa pomanja, a sam napis: **·РАББ +ž — ·cтeφaM (AM u slogu).**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,93 gram. Mod. 5. Probušen nad glavom spasitelja i izglođan.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku lievo u polju pod **π** pisme, koje je prije **Ω** ili **Ϛ** nego **Ϛ**; u zadku pako napis nepočima piknjom ali svršuje.

Érdy str. 14. br. 7 (Dr. Stur). Mod. 5½.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju nema ni pismena ni drugoga znaka, nego u prijestolu do spasitelja podijeljeno: **c — M.**

Luczenbacher str. 26. br. 2. Mod. skoro 5. Po njem Šafařík Glas. III. 202. Tab. I. br. 7, i Érdy (sam Luczenbacher) str. 13 br. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, pošto se stvari na novcu razno kreću.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,18 gram. Mod. 5½. Veoma dobro sačuvan. **Vidi tab. III. br. 18.**

7. — Priličan br. 1.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,99 gram. Mod. 5½. Probušen lievo doli u prijestolu i okrnjen.

h. Do kralja pismena.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, pijkjastom osienkom oko glave, do koje **ia — xa**, i knjigom na skutu.

Zadak. — Kralj punolik, stojeći pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Doli do kralja u polju podijeljeno: **a — M.** Napis, počam gori desno: **РАББ x — cтeφaM.**

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,15 gram. Mod. 5. Probušen lievo u polju, ali dobro sačuvan. **Vidi tab. III. br. 19.**

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari drugako kreću, te u zadku zadnje slovo napisa ovako **M.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,06 gram. Mod. 5. Malko urezan.

3. — Isto kao br. 1, nego opet stvari ponješto razno ponamješćene, a zadnje slovo napisa u zadku čisto **M.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,02 gram. Mod. 5. Probušen i ako urezan. Izdao Šafařík Glas. VII. 197. Tab. VI. 34.

4. — Priličan br. 1.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,79 gram. Mod. 5. Probušen i ponješto izlizan.

5. — Priličan br. 1.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,98 gram. Mod. 5.

VRSTA II.

U napisu zadka samo ime **ВЛАДНЦАВ.**

a. Pismena do prijestola u predku.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, pijkjastom osienkom oko glave, do koje **ic — xc**, knjigom u skutu, a do prijestola u polju **M — c.**

Zadak. — Kralj punolik, stojeći pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Napis, počam gori desno: **▣ ВЛАДНЦАВ — РАББ +ž.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,97 gram. Mod. 5. — Probušen u osienki spasitelja desno i urezan. Izdao Šafařík Glas. III. 204. Tab. I. 9. **Vidi tab. III. br. 20.**

b. Pismena do kralja u zadku.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, pijkjastom osienkom oko glave, do koje **ia — fa** (ono prvo **a** izkazuje se dvostruko).

Zadak. — Kralj punolik, stojeći pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama k prsim prignutima, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Doli u polju do kralja podijeljeno **a — ž**; a napis, počam gori desno: **РАББ xci va — влaднцaв.**

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 2,01 gram. Mod. 5½. Probušen na čelu spasitelja. Izdao je ovaj novac: Srbski lietopis

1890. br. 4; a po njem Luczenbacher str. 29. br. 1; Reichel str. 19. Tab. XV. br. 25; Šafařík Glas. III. 205. Tab. I. 12; Erdy str. 15. br. 3, svi nevierno, dapače se Reichelu prividjelo, da kralj nosi u desnoj ruci pri prsiah kruglju sa krstićem.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja vidi se piknja; u zadku pako haljina kraljeva sasvim je drugoga načina.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,67 gram. Mod. 5½. Trestruko probušen i malo izglođan.

3. — Isto kao br. 1, nego se stvari razno kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,15 gram. Mod. 6.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—FC**, u zadku pako na koncu prvoga ulomka napisa stoji okruglić, a ukrasi su sasvim drugoga načina.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,25 gram. Mod. 4½. Izdao Šafařík Glas. IX. 269. Tab. I. 2.

5. — Isto kao br. 4, nego se napis u zadku drugakomimi: **PAEB̄ KOCU BAA — ΔHCΛAB̄.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,98 gram. Mod. 5¾. Probuen desno do osienke spasitelja. Izdao Šafařík Glas. III. 204. Tab. I. 8.

6. — Isto kao br. 5, osim raznosti u nakitu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,03 gram. Mod. 5½. Urezan nad glavom spasitelja.

7. — Isto kao br. 5, nego u zadku doli u polju do kralja pismena su obratno položena, naime **B—A**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,75 gram. Mod. 5½. Probuen lievo do prijestola, i nad glavom spasitelja veoma okrnjen.

8. — Isto kao br. 7, osim što su stvari na novcu raznoga načina i drugakom ponamiešene.

Matica u sbirki čitaonice biogradske. Teži 1,98 gram. Mod. 5¼. Lievo na rubu dvostruko urezan. **Vidi tab. III. br. 21.**

c. Do prijestola u predku i do kralja u zadku po jedan okruglić.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—FC**, a do prijestola u polju sa svake strane po jedan okruglić.

Zadak. — Kralj punolik, stojeći pod otvorenom krunom, u dugoj haljini, rukama pri prsiah, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Doli do kralja u polju po jedan okruglić sa svake strane, a napis počam gori desno: **ΒΛΑΔΙΣΛΑΒ̄ — ΡΗΒ̄ ΚΟΥ.** U rječi *Vladislav* slova pomiešana i dielomice raznoga načina.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,97 gram. Mod. 5½. Izdao Šafařík Glas. III. 206. Tab. VIII. br. 89. **Vidi tab. III. br. 22.**

d. Ni do prijestola u predku ni do kralja u zadku ma šta.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje **XC — IC**, a na prsiah spasitelja piknja.

Zadak. — Kralj punolik, stojeći pod otvorenom krunom, rukama pri prsiah, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu, a piknja mu na prsiah. Napis, počam gori desno: **ΒΛΑΔΙΣΛΑΒ̄ — ΡΗΒ̄ ΚΟΥ.**

Po otisku, koji nam posla Dr. Lusehin iz Grada iz matice kod vojvode Vindisgretza. Teži 2,24 gram. Mod. 6.

2. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku **IC—FC**, a nema piknje ni na prsiah spasitelja ni kralja.

Luczenbacher str. 29. br. 2, a po njem Šafařík Glas. III. 205. Tab. II. 13, i Erdy str. 15. br. 9. Mod. 5½.

3. — Bio bi priličan br. 2.

C. G. Thieme *Numism. Verkehr.* 1870 br. 1701, ali ga neopisuje, nego ga nudi za deset talira. Probuen i pozlaćen.

VRSTA III.

U napisu zadka oba imena **CTEΦAN** i **ΒΛΑΔΙΣΛΑΒ̄.**

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**, i knjigom na skutu.

Zadak. — Kralj punolik, stojeći pod otvorenom krunom, u dugoj širokoj haljini, rukama pri prsiah, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Napis, počam gori desno: **ΒΛΑΔΙΣΛΑΒ̄ — CTEΦAN.**

Po slici Dra. J. Šafařika iz matice kod istoga. Teži 1,62 gram. Mod. 6. Probuen doli na lievoj nozi spasitelja. **Vidi tab. III. br. 23.**

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku lievo u polju do pojasa kraljeva krstić, a od rječi *Vladislav* u napisu vide se samo prva četiri slova, jer se čini, da je novac ponješto obrubljen.

I. v. Reichel l. c. str. 7. Tab. XIII. br. 7. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—XC** bez znaka skratice, a u napisu zadka ovako: **ΒΛΑΔΙΣΛΑΒ̄.**

Luczenbacher str. 28; po kom Šafařík Glas. III. 205. Tab. I. 11, i Erdy str. 15. br. 10. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je piknjasta, a u napisu zadka ovako: **ΚΛΑΔΙΣΛΑΒ̄.**

Weszerle Tab. III. br. 2. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je piknjasta.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,08 gram. Mod. 5.

6. Isto kao br. 1, nego u predku osienka je piknjasta, a desno se još vide tragovi i druge ravne; u zadku pako lievica je kraljeva van pružena, a napis ovako: **·ΚΛΑΔΙΣΛΑΒ̄ — CTEΦAN.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,02 gram. Mod. 5¼. Probuen doli desno u prijestolu. Izdao Šafařík Glas. III. str. 204. Tab. I. 10. **Vidi tab. III. br. 24.**

7. — Priličan br. 6, nego u napisu zadka nema piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,60 gram. Mod. 5. Slabo sačuvan.

STJEPAN UROŠ I.

Naslov: Ego Stephanus Vros, dei gratia rex totius terre Rassie et Maritime (14. kol. 1243. Listine I. 59).

Великимъ краљу рашкомъ и поморскомъ Стефану Урошу (*poslanica dubrovačka 1243. Mikl. 30*).

Я Стефанъ Урошъ, с помокию божиюу краљъ все сръбске земље и поморске (23 kol. 1254. Mikl. 45).

Podpis: Стефанъ Урошъ по милости (*oko g. 1245. 13. kol. Mikl. 41*).

Стефанъ Урошъ с помоки жожиковъ краљъ всеи рашкии земли и поморске (23. kol. 1254. Mikl. 47).

Стефанъ Урошъ краљъ все сръбске земље (1265. Mikl. 50).

Стефанъ Урошъ по милости божи краљъ и с когомъ самодръжць сръпские земли и поморские (? Mikl. 50).

Стефанъ Урошъ милостию божиюу краљъ всеи сръпскихъ земљи и поморскихъ (? Mikl. 51).

† Стефанъ Урошъ краљъ † (? Mikl. 3, i tu opet tako, ali bez krstova).

Стефанъ Урошъ краљъ сръпски (? Mikl. 53).

Uroš se dva puta ženio. Prva mu žena bjaše ugarkinja, Jelena kćer kralja Bele IV. Akropolit tvrdi (*str. 134*), da je *Rosus Urus* bio zet ugarskoga kralja. Šafaříkov ljetopisac (*str. 60*) veli, da Uroš I. hravavi rodi sa svojom souprojužnicom elenou, dšeriu kralja ougrьskoga, stefana kralja, kьtorьи сынъ его милоутинь; a na *str. 69* opet se kaŕe, da Uroš sa kьrь elenou rod -v- сына, naime Dragutina i Milutina. U pogodbi mira, 2 srp. 1271 utanačena medju Stjepanom ugar.-hrv. kraljem, sinom Bele IV, i Otokarom kraljem českim, Stjepan stavlja medju svoje saveznike „*fratrem nostrum Urossium regem Servie et Stephanum filium eius, juniorem regem Servie, generum nostrum*“ (*Theiner Hung. I. 303*). Stjepan zove Uroša bratom zato, što je imao njegovu sestru za ženu; drugim vladarom tu imenovanim rodbinskoga naziva nedaje, ako jim nije po pravu pripadao.

Danilo svjedoči, da se je Uroš oženio poslie svoga ovienčanja na prijestol, i da mu je žena bila oт племене Фроужкаго дьшти соушти славному родителю, въ велицѣмъ богатствѣ и славѣ свѣтска (*str. 58*). U životu kralja Uroša veli se, da je bila oт племене царьска oт рода же Фроужка. U ljetopisu, upotrebljenu od patriarha Pajsija u životu cara Uroša, stoji: елена кьсть Фрауашкаго крала дьшн. U prevodu brankovićeva ljetopisa se kaŕe: *accepit in conjugem regis Francorum filiam, que dein facta est monacha; genuit Helena Uroscho I duos filios, Dragutinum et Milutinum*“ (*Arhiv III. 11. V. Šafařík. Glas. XI. 40*). Po Tronošeu Uroš imьлъ свьргъ послѣднаго Балдуина константинов дшерь, съ неможе родилъ драгутина, a kašnje još drugoga sina, и маркоша пма емъ мильтинъ. Po istom piscu imao je i više kćeri, jer malo kašnje se dodaje, da je mati Jelena ostala u Zeti, i tu pribivala со единою дьвою ѿ дшерей своихъ, иже потомъ съ матерю своєю рьвнъ пострижеса. U listini Bele IV od 9 travnja 1269 spominje se neki zet Urošev kao zarobljenik (*Fejér IV. III. 490*). I u rodoslovlju srbskih vladara (*Glas. XXI. 239*) čita se: Урошъ же краљъ имьлъ свьргъ елена дшерь Балдуина цара греуескаго, ѿ племене крала францескаго, i da mu rodila Dragutina i Milutina. Moglo bi se uzeti za stalno, da je ono Jelena, koja pod imenom Marije dolazi u spomeniku god. 1288 od Farlata navedenu (*Illyr. Sac. VI. 440*). U njem se kaŕe, da su te god. utemeljeni bili manastiri u Skadru, Kotoru, Baru i Ulcinju *per dominam Mariam de domo Chieriz de Francia, reginam de Zenta, hoc est Mysie inferioris in partibus Albanie; que regina jacet sepulta in Ecclesia S. Marci de Dulchinio coram altare majore cum domino Anselmo eius filio*“. Freškot misli, da Jelena bjaše kćer sv. Ljudevita francezkoga kralja, a Vitezović (*Ritter*) o tom ni najmanje nedvoji.

Iz navedenih svjedočanstva izlazilo bi dakle, da se i druga žena Uroševa zvala Jelena, da je ova polazila iz

rodbine francezkoga kralja, te bila kćer latinskoga cara u Carigradu Balduina II. Ova zadnja točka onda samo mogla bi se za istinitu primiti, ako se pristane na to, da se je ova ženitba ovršila nješto kašnje nego ju Danilo biljeŕi, pošto Balduin II jedva u jedanaestoj godini svoga života stupi na carigradski prijestol (1228), akoprem već sljedeće godine bi mu obručena Marija kći Ivana Brijenskoga. Po Šafaříkovih ljetopisih dobio je ova dva sina Dragutina i Milutina od ugarkinje, a po Tronošeu i brankovićevu ljetopisu od francezkinje; dočim Farlati (*VI. 445*) tvrdi, da je Milutin „*ex thoro non legitimo filius*“. Sam Milutin u povelji Dubrovčanom podijeljenoj (*Mikl. 67*) drugu Jelenu naziva: **ГОСПОДИ МИ МАТИ**. Što Orbini kaŕe o trećem sinu Uroševu Pridislavu (*Du Fresne 230*), spada na Uroševa brata Pridisava 3-a nadbiskupa srbskoga pod imenom Save II. Imao je Uroš po Tronošeu od francuzkinje i više kćera, od kojih znamo, da se jedna kao djeva pokaludjeri, a jedna udala za nekoga srbskoga velikaša. O sinu Jelenu Anselmu izvori muče.

U početku svoga vladanja Uroš pretrpi navalu divljih Tatara, kada se ovi, opustošivši Ugarsku, a do noge potučeni od Hrvata, vraćali u svoje krajeve. Uroš povuče tada svoj narod u tvrde gradove i u neprohodne šume, i tako si mnogo ljudstva i imanja spasi.

Po tom stavi se Uroš, da kroz nastavši mir uredi bolje svoju državu, i da dobrostanje što više može podigne.

Rastić povjeda (*str. 204*), da još godine 1235 sadje u Dubrovnik, *nominandosi vero re di Rassia*; da se je u to doba dogovarao sa bratom Vladislavom *d'esser rimesso in una parte delle paterne provincie*, te da je tom prigodom Dubrovčanom potvrdio stare povelje, a da su ga Dubrovčani liepo primili i sjajno počastili. Nego iztisnuvši brata iz prijestola, Dubrovčani mu omrže zato, što su ovi tom prigodom držali za Vladislava, i suprugu ovoga u svoj grad primili, koja se odavde sa svojimi privrženici u Srbiji proti Urošu dogovarala. Ali čim se braća medju sobom pomirila, i te mržnje nebude. Dubrovčani se onda obvezali, da će svako dopisivanje Vladislavove žene zapriečiti, a Uroš 14 kolov. 1243 obeća jim mir i prijateljstvo, i potvrdi im povlastice, koje su za njegova oca u Srbiji uživali (*Mik. 30. 40*).

Ali se ti dobri odnošaji medju Urošem i Dubrovčani na kratko pokvarili. Još god. 1249 razdor se pojavljao. Dubrovčani su si tada pribavljali pomoć vel. bana bosanskoga M. Ninoslava i Andrije humskoga kneza za slučaj, da se s Urošem zarate. Uroš je po Rastiću podbadao biskupe svoga primorja, da se od dubrovačkoga prvostolnika odciepe; velike je škode Dubrovčanom nanosio s nametanjem novih daća na trgovištih; zabranjivao jim, da zidine svoga grada radi pomnožena pučanstva šire. Toga radi Dubrovčani se obraćali za pomoć mletačkoj repu-

blici, a ova nalagala Marsilu Gjorgju, odlazećemu za kneza u Dubrovnik, da kao mletački poslanik politički do Uroša, i zamoli ga, neka s Dubrovnikom miruje. Marsil, došavši u Dubrovnik, razboli se. Dubrovčani odprave sada dva svoja plemića (12 srpnja 1252) Teodora Bodaču i Petra Junića, da u ime mlet. republike pozovu Uroša na obdržanje mira po povelji od god. 1243, nego sve badava. Početkom sljedeće godine Uroš naviesti Dubrovčanom, da, ako nepristanu na njegove tražbine, svi njihovi trgovci do duhovitih moraju iz njegove države. Tiem se dodje do rata, te se s jedne i s druge strane na granici neprestano plaćkalo. Dubrovčani, da što veće ukrote Uroša, uteku se sada Mihailu Asienu bugarskomu caru, te jim podje za rukom 15 lipnja 1253 utanačiti s njim savez protiv Uroša, s učuvanjem ipak svojih dužnosti, **коє смо дрѣжани уинити господина урѣша и његовихъ вѣстѣхъ**. Saveznici se obvezavali, da će Uroša i brata mu Vladislava držati za svoje neprijatelje; Mihail Dubrovčanom obećavao, da će jim, ako iztjera Uroša iz Srbije, sva prava, koja su oni i njihova prvostolica u Srbiji uživali, povratiti; a Dubrovčani Mihailu, da neće primiti ni Uroša ni Vladislava u svoj grad. Dodavalo se, da se jedna strana bez druge nesmiye o miru dogovarati; da će Dubrovčani s mora vojevati, i sve, što predobu, Mihailu izručiti; da će u carevih stranah biti slobodni od svake carine kao što i carevi podložnici u Dubrovniku. K tomu se savezu 22 svibnja 1254 pridruži Radoslav humski župan. Te ogromne pripreve skloneše napokon Uroša na mir, te još 23 kolovoza i. g. 1254 potvrdi Dubrovniku sve povlastice, koje mu njegovi predšastnici bjahu podielili.

Izmirivši se s Dubrovčani, Uroš se izmiri i sa Bugari. Sukobi s Latinjani i kasnije s Grei u Carigradu bili su za Uroša neznatni, a za ovoga povoljni. Ugri, poslije strašnog poraza i haranja tatarskoga u kratko se bjahu pod mudrim vladanjem svoga kralja Bele IV pomogli i ojačili. Već god. 1252 nalazimo Belu u rat zapletena sa českim kraljem Otokarom radi Štajarske. Prvi se rat svršio mirom od 3 travnja 1254, ali se g. 1259 obnovi. Ugri sljedeće godine budu na moravskom polju strašno potučeni. Po nekvojih Uroš se god. 1261 nalazio u Beču, kada se tu mir sklapao, i tom prigodom oženi svoga starijega sina Stjepana sa Katarinom kćerom kralja Stjepana, Belina sina, obećavši mu, da će mu još za života svoga krunu ustupiti. Iz povelje Bele IV od g. 1269 (*Fejér IV. III. 490. V. I. 25*) vidi se, da je Uroš napao bio na Mačvu tada u vlasti vojvodice Janje kraljeve kćeri, da je kralj odpravio onamo nešto vojske na pomoć Bele. Janjina sina, i da tom prigodom Urošev zet a sin Uroševa tavernika padoše u ugarske ruke. Nego do mala nalazimo Uroša kao saveznika Belina sina Stjepana za rata protiv českomu kralju Otokaru, te ga i zato Stjepan uvrsti u pogodbu mira (*V. Pray. H. I. 327. Katona VI. 546*) 3 srpnja 1271 s Otokarom utanačenu. Tu se veli o Stjepanu, starijem sinu Uroševu, *juniozem regem Servie*, s čega izilazi, da je otac već tada podielio bio sinu kraljev naslov. Ali je Stjepan hlepio i za vlast, te je oca siećao na obećanje, koje mu učinio bjaše u Beču za ženitbe, da će mu još za života prijestol ustupiti. No Uroš zabaci njegove zahtjeve, s čega Stjepan, obodren primierom svoga tasta ugarskoga kralja, zgrabi oružje protiv oca, da ga silom na svoje želje prikloni. Priskoče mu u pomoć i tastove čete, te u bitki, koja se na Gačkom polju u Hrcegovini dogodila (*po Krstiću, a po Tronošcu u Mačvi*), Stjepan razbi otčevu vojsku. Uroš se skloni sada u Bar (*po drugih u Drač*), i tu do mala od

jada preminu. Po Tronošcu sin mu opredielio bjaše obe Zete, da s njimi po volji upravlja. Ovimi razprami oslabi država, koju Uroš uspeo bjaše dosta visoko i osvietlao; ne ipak toliko, da bi to opravdati moglo naslov *Velikoga*, koji mu njeki, ako li ne zato, što je dugo vladao, pridali.

Za Uroševa vladanja mnogo se u novcih kovalo, kako nam svjedoči veliki njihov broj, koji se danas u različitim numis. sbirkah čuva. Svi su sloga mletačkih groša ili matapana. U njih tip iliti obraz, te i napis, koji je latinski, svedjer je mal da ne isti; ništa ne manje da jih medju sobom razlučimo, te tako točnije upoznamo i lašnje opišemo, uzeti ćemo za temelj naše razdiobe one njihove oznake, koje, ako i nisu dosta znamenite, a ono su ipak tako važne za numismatičku znanost, da jih se mukom mimoići nesmiye. Te oznake, koje po nas glavno razlučuju Uroševe novce, diele jih na šest vrsta, naime novci, na kojih:

1. kralj gologlav drži jednostruki krst;
2. kralj gologlav drži dvostruki krst;
3. kralj gologlav drži barjak;
4. kralj pod krunom drži barjak;
5. kralj pod krunom drži jednostruki krst;
6. kralj pod krunom drži dvostruki krst; — te ćemo

napokon pridodati opis jedinoga bakrenoga Uroševa novca, do sada nepoznata, pošto su svi ostali srebrni; i nešto o srebrnih groših Karla Roberta ugar.-hrv. kralja.

VRSTA I.

Kralj gologlav drži jednostruki krst.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje podjeljeno: **IC—XC**, u skutu knjiga; desno do boka spasitelja u prijestolu osmorepasta zvjezdica, a takova i doli pod lievom njegovom nogom; sve pako u dvostrukom ravnom okrugu.

Zadak. — Dvie stojeće osobe, gologlave, punolike. Desno sv. Stjepan prvomučenik, bez osienke oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju jednostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Kralj u dugoj bogatoj dolami desnicom prima krst, a u lievici drži smotak. Napis teče naokolo uz dvostruki ravni krajini okrug, počam gori desno: **S STEFAN — VROSIVS**; a gori lievo do krsta slovo pod slovom **REX**.

Du Fresne. *Familiae Byzantinae. Parisiis 1680. str. 230; Venetiis 1729. str. 188*, a po njem Banduri *Numism. Imper. Roman. II. 1769. 772*. Iz Bandurievā diela erpio je Luczenbacher str. 33 br. 1., a iz Luczenbacherova Šafařík *Glas. III. 209. Tab. II. 18. Mod. 7¼*. Ovo je najprvi na svietlo izdan srbski novac. **Vidi tab. IV. br. 1.**

Zanetti (*De nummis regum Mysiae seu Rasciae etc. Venetiis 1750. str. 7. Tab. br. VI*) donosi sasvim isti novac, jedinom samo razlikom, što zvjezdica nestoji u prijestolu do boka spasiteljeva, nego van prijestola gori desno, a modul njegove slike jest samo 5. Zanetti veli, da vadi sliku iz Bandurija, a pošto u Bandurijevu dielu nema druge osim one gori navedene, iz du Fresnea erpljene, lasno se vidi, da je Zanetti, primaknujući zvjezdicu (koja mu šestorepa) van prijestola i mećući u napisu **S. STCF** miesto **S STEFAN** i piknjastu osienku oko glave svetitelja, nevierno izdao du Fresneov novac¹, i da je obseg slike Du

¹ Banduri str. 772 ovako ga po Du Fresneu opisuje:

„VROSIVS S STEFAN. Urosius stans a destris cum tunica et pallio gemmis distinctis, crucem longam tenet una cum sancto

Fresneove obalio do one veličine, koju obično imaju srbski novci. Može se za stalno uzeti, da je du Fresne, ili bolje ondje potpisani „*P. Giffart del. et sculp.*“ povećao veličinu novca, koi mu pred oči bio, i da ga je dakle i on s toga gledišta nevierno izdao, pošto novaca onako velikih srbska numismatika nema; a s toga je valjda Zanetti i sveo novac u prave granice. **Vidi tab. IV. br. 2.**

Ne dobro upućeni o tom opisatelji jugosl. numismatike, uzeli su, da je tu govor o dva novca, te su jih naposeb izdali i opisali. Tako Luczenbacher str. 33, br. 2., koi izda nevierno Zanettievu sliku¹, a po njem Šafařík Glas. III. str. 209. Tab. II. 19, i Érdy str. 16. br. 11.

Du Fresne, Banduri i Zanetti dopitaše ga caru Urošu, Luczenbacher i njegovi prepisaoci Urošu I kralju, kako i jest.

2. *Predak.* — Isto kao br. 1. nago drugi kalup, te nema zvjezdica; do glave spasitelja $\overline{IC}—\overline{+C}$, a do prijestola u polju podjeljeno **B—A**.

Zadak. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te ravna osienka oko glave svetitelja; doli do motke podjeljeno **L—V**; napis naokolo **S STAFAN — VROSIVS — REX**; a uz kraj ostaju tragovi dvostruka crknjasta okruga.

Šafařík Glas. VII. 198. Tab. I. 1. po matici u biogradskom muzeju. Verković ga nadje u Štiptu u Macedoniji. Teži 1,17 gram. Mod. 5. Probušen lievo u osienki, a rad mu dosta surov. Mi nenadjosmo ovaj novac u biogradskom muzeju. **Vidi tab. IV. br. 3.**

VRSTA II.

Kralj gologlav drži dvostruki krst.

a. Pismena do prijestola.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje podjeljeno $\overline{IC}—\overline{XC}$, a u skutu mu knjiga. Do prijestola lievo u polju **B**.

Zadak. — Dvie stojeće osobe, gologlave, punolike. Desno sv. Stjepan, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odielu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Kralj u dugoj bogatoj dolami desnicom prima krst, a u lievici drži smotak. Na desnom ramenu svetitelja tri piknje na trokut \cdot . Doli na motki krsta **ANP** ili **AVP** u slogu. Napis teče naokolo uz okrajni okrug od nanizanih crtica, počam gori desno: **STAFAN — VROSIVS — REX**.

Matica u S. Ljubića od Verkovića. Teži 1,80 gram. Mod. 5 $\frac{1}{3}$. **Vidi tab. IV. br. 4.**

2. Isto kao br. 1, u liku, nego do osienke u predku $\overline{IC}—\overline{+C}$, a pod lievim laktom spasitelja maleni \diamond ; u zadku

sancto Stephano, stante a sinistris cum tunica et pallio, et codicem evangeliorum sinistra sustinente ad pectus: inter crucem et Urosium REX. scriptum est.

*IC. XC. Christus cum tunica et pallio, sedens a fronte in caedra latissima gemmis exornata, utramque manum pallio involutam imponit codici evangeliorum genibus innixo: eius caput ambit nimbus, in quo crux quadrata: ad ejus latus sinistrum tistella, et altera in ima parte. Ducang.*¹

¹ Veli Zanetti u opisivanju novca, da u napisu stoji **VROSIV**, dočim u slici meće **VROSIVS**.

pako napis: **S STAFAN — VROSIV — REX**, a do motke nema pismena.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,95 gram. Mod. 5. Probušen.

3. — Isto kao br. 2, nego do osienke u predku $\overline{IC}—\overline{+C}$, a u zadku prva dva **S** napisa pomješano izrazena.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. 5. Probušen.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku piknja na prsih spasitelja; u zadku pako doli lievo do motke krsta **A**, a napis: **S STAFAN — VROSIVS — REX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,75 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

5. — Isto kao br. 4, nego do osienke u predku $\overline{IC}—\overline{+C}$. Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,70 gram. Mod. 5. Probušen.

6. — Isto kao br. 4, nego do osienke u predku $\overline{IC}—\overline{XC}$; u zadku pako na ramenu svetitelja nema nijednoga znaka, a napis bez piknja i **REX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. skoro 5. Probušen medju nogama spasitelja.

7. — Isto kao br. 6, nego u predku na prsih spasitelja nema piknje, ali pod desnim njegovim laktom u prijestolu okrugić **O**; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja četiri piknje \diamond .

Matica u g. Vil. Trinka u Pragu, koju nam nudjao za 5 for. On označi ovaj novac kao bosanski (419. *Bosnien. Uroš et Stefan 1237—72. Érdy 12.*). Teži 1,89 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$, a do prijestola **B—A**; u zadku pako doli do motke podjeljeno **M—O**, a napis: **S STAFAN — VROSIVS — REX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,86 gram. Mod. 5.

9. — Isto kao br. 8, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{+C}$, do prijestola u polju **B—A**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu točka od četiri piknje medju sobom sbijene na krst \diamond ; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja isto četiri piknjice na krst, doli do motke krstove **M—O**, a napis: **S STAFAN — VROSIVS — REX**.

Matica u starinara Eggera u Beču. Teži 1,85 gram. Mod. 5 $\frac{1}{4}$. Probušen doli lievo u prijestolu.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{+C}$, a do prijestola **M—A**; u zadku pako na ramenih svetitelja jedva se razaznaje **x**, doli do motke **T—R**, a napis: **S STAFAN — VROSIV — REX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,79 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IV. br. 5.**

11. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola podjeljeno **M—A**, a u zadku doli do motke krsta **N—O**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,75 gram. Mod. 5. Probušen i okrunut.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$ a do prijestola **M—A**; u zadku pako doli do motke krsta **H—O**, a napis: **S STAFAN — VROSSVS — REX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,215 gr. Mod. 5. S ušicom.

13. — Isto kao br. 12, nego osim drugih razlika rieč *Urosius* upravno je napisana.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. 5. Probušen desno do glave spasitelja. Prilično sačuvan.

14. Isto kao br. 1, nego do prijestola u predku **N—B**. C. G. Thieme. Numis. Verkehr 1870 br. 1707.

15. — Isto kao br. 1, nego samo lievo u polju do prijestola u predku **R** pometeno, a u zadku lievo do motke **V**. U napisu na početku i na koncu svake rieči po jedna piknja.

Po matiei u zem. muzeju u Zagrebu. Kupljen u g. Žulića u Kotoru. Teži 1,84 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 15, nego u predku do osienke **IC—XC**, **R** je jasno, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić; u zadku pako doli do motke sve naokolo ozledjeno, pošto je tu novac probušen, a napis: **S STAFTHI — VROSIVS — REX**.

Matica u num. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,58 gram. Mod. 5. Poskidan na rubu.

17. — Isto kao br. 16, nego u predku nema okrugića pod lievim laktom spasitelja, a u zadku nad glavom svetitelja piknja, a i prvo **S** u napisu medju dvie piknje.

Matica kod g. Piacere u Trstu. Teži 2,0 gram. Mod. 5.

18. — Isto kao br. 1, nego u predku samo lievo do prijestola slovo **T**, a u zadku doli do motke krsta **T—R**.

Po matiei u g. savjetnika Simića u Zagrebu. Teži 1,56 gram. Mod. 5.

19. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola **T—F**, a u prijestolu do lievoga ramena spasitelja četiri piknjice; u zadku pako doli da motke **T—R**, a u napis naokolo: **S STAFTHI — VROSIV — REX**.

Po matiei u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,45 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$. Probušen na lievoj nogi spasitelja. **Vidi tab. IV. br. 6.**

20. — Isto kao br. 1, nego do prijestola u predku **T—V**; u zadku pako doli do motke **N—O**, na ramenih svetitelja ništa, a u napisu **RE+**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,71 gram. Mod. 5. Probušen desno u prijestolu. Izdao Šafařík Glas. VII. Tab. I. 2.

21. — Isto kao br. 20, nego drugi kalup, te u zadku napis: **S STAFTHIV — VROSIVS — REX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,61 gram. Mod. 5.

22. — Isto kao br. 1, nego do prijestola u predku **T—V**; u zadku pako doli do motke krsta **O—T**, a napisu nema tropiknje poslie rieči *Urosius*.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,25 gram. Mod. 5. Probušen desno do glave spasitelja.

23. — Isto kao br. 22, nego doli do motke krsta lievo u zadku čini se **V**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,69 gram. Mod. 5. S ušicom.

24. — Isto kao br. 16, nego u predku pod laktom spasitelja nema okrugića; u zadku se pako razlikuje od prednjih osobitim izrazom lika, u lievici kraljevoj nema svitka, nego i ova leži na motki, gdje i svetiteljeva, a napis ovako: **S STAFTHI — VROSIVS — REX**.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,65 gram. Mod. skoro 6. Probušen.

b. Rieč **ϜP—OW** do prijestola.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje podjeljeno **IC—XC**, u skutu mu knjiga, a do prijestola u polju podjeljeno **ϜP—OW**; sve pako u okrugu od debelih piknja.

Zadak. — Dvie stojeće osobe, gologlave, punolike. Desno sv. Stjepan, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Kralj u dugoj bogatoj dolami desnicom prima krst, a u lievici drži smotak. Doli do motke podjeljeno **M—O**, a napis naokolo: **S STAFTHI — VROSIVS — REX**.

Matica u S. Ljubića od Verkovića. Teži 1,72 gram. Mod. 5 $\frac{3}{4}$. Probušen pod nogama spasitelja. **Vidi tab. IV. br. 7.**

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke **IC—XC**, a u zadku doli do motke krsta **N—O**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,75 gram. Mod. 5. Kupljen u Verkovića.

3. — Isto kao 1, nego drugi kalup, te u predku desno se nevidi **ϜP**, pošto je tu novac probušen, a u zadku doli do motke **T—R**.

Po matiei u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,65 gram. Mod. skoro 5. Dvostruko probušen i zarezan.

c. Do prijestola ništa.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje podjeljeno **IC—XC**.

Zadak. — Dvie stojeće osobe, gologlave, punolike. Desno sv. Stjepan, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Kralj u bogatoj dolami desnicom prima krst, a u lievici drži smotak. Na desnom ramenu svetitelja vide se tri piknje na trokut, doli do motke barjaka desno **O**, a od napisa ostaje samo vidljivo: **S S — VRO — REX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,22 gram. Mod. skoro 5. Okrnjen, probušen i izglođan.

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić; u zadku pako doli lievo do motke **V**, a u napisu ovako **REX**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,81 gram. Mod. 5. Dvostruko probušen i urezan.

VRSTA III.

Kralj gologlav drži barjak.

I. Na prsih spasitelja u predku piknja.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje podjeljeno **IC—XC**; na prsih mu piknja; sve pako u bisernom okrugu.

Zadak. — Dvie stojeće osobe, gologlave i punolike. Desno sv. Stjepan piknjastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju križati barjak, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Kralj u dugoj dolami bogato nakićenoj, desnicom prima barjak izpod svetiteljeve ruke, a u lievici malko podvignutoj drži smotak. Napis teče naokolo uz okrajni piknjasti niz, počam gori s desne strane: **S STAFTHI — VROSIVS — REX**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,15 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—XC**, a u zadku napis: **STAFTHI — VROSIV**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,67 gram. Mod. jedva preko 5. Probušen desno do glave spasitelja.

*

3. — Isto kao br. 1. nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{+C}$; u zadku pako piknja na motki barjaka tik kraljeve ruke s gornje strane, a napis: $S\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi II}}—\overline{VROSIV}'—R\overline{CX}$. Prva dva S malko lievo nagnuta.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,05 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 3. nego osim raznoga kretanja pojedinih stvari, nema piknje na motki, a napis: $S\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi II}}—\overline{VROSIV}\omega—R\overline{CX}$.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 2,03 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. Malko obrezan.

5. — Isto kao br. 1. nego napis u zadku: $S\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi IV}}—\overline{VROSIV}'—R\overline{CX}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,12 gram. Mod. 5.

II. U predku piknja pod lievim laktom spasitelja u prijestolu.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku mjesto na prsini ima piknju pod lievim laktom spasitelja u prijestolu, a napis $S\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi II}}—\overline{VROSIVS}—R\overline{CX}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,18 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1. nego se stvari na novcu drugako kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,65 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1. nego drugi kalup, opet sbog raznoga položaja stvari na novcu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,51 gram. Mod. 5. Urezan i trojako probušen.

4. — Isto kao br. 1. nego u zadku prvo slovo medju dvoje piknje razito položene: $\cdot\cdot S\cdot\cdot\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi II}}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,98 gram. Mod. 4. Urezan.

5. — Isto kao br. 1. nego u zadku napis: $S\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi II}}—\overline{VROSIVS}'—R\overline{CX}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,01 gram. Mod. 5. Probušen.

6. — Isto kao br. 1. nego u zadku napis: $S\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi IV}}$ itd.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,88 gram. Mod. 5. Probušen.

7. — Isto kao br. 1. nego u zadku napis: $S\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi II}}—\overline{VROSIV}—R\overline{CX}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,15 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 1. nego u zadku napis: $S\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi II}}—\overline{VROSIVVS}—R\overline{CX}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5. Probušen.

III. U predku znak x pod lievim laktom spasitelja u prijestolu.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu znak x ; u zadku pako napis: $S\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi II}}—\overline{VROSI}'—R\overline{CX}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,92 gram. Mod. 5. Probušen lievo do glave spasitelja.

2. — Isto kao br. 1. nego napis u zadku: $S\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi II}}—\overline{VROSIV}'—R\overline{CX}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1. nego u zadku napis: $S\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi II}}—\overline{VROSIV}—R\overline{CX}$. doli lievo do motke x , i piknja na polovici motke.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,11 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1. nego u zadku napis podpun i bez piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,70 gram. Mod. jedva preko 5. Probušen.

5. — Isto kao br. 1. nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$, i okruglic do desne noge spasitelja u prijestolu; a u zadku napis: $S\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi II}}—\overline{VROSIVS}—R\overline{CX}$, i doli lievo do motke \ast .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,16 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1. nego u napisu zadka $R\overline{C+}$, a na ramenih svetitelja po jedan x .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,31 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$. Ušica sa okruglicem.

7. — Isto kao br. 1. nego u zadku napis: $\overline{ST\Theta F\overline{\Pi II}}—\overline{VROSIVS}—R\overline{CX}$.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 2,115 gram. Mod. 5. Probušen lievo u polju do prijestola.

8. — Isto kao br. 1. nego u zadku napis: $\overline{ST\Theta F\overline{\Pi II}}—\overline{VROSIV}'—R\overline{CX}$, a motka je barjakova lievo nakrivljena.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,79 gram. Mod. skoro 5.

IV. U predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu cvietak.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu trolistni cvietak \blacklozenj ; u zadku pako na svakom ramenu svetitelja po četiri piknje na krst položene \ast , a napis: $S\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi II}}—\overline{VROSIVS}—R\overline{CX}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,15 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1. nego u zadku samo na desnom ramenu svetitelja četiri piknje.

Matica u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1. nego na koncu rieči *Urosius* u napisu zadka tri piknje na trokut ovako $\cdot\cdot\cdot$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,15 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1. nego u zadku na desnom ramenu svetitelja piknjica, a napis: $S\ \overline{ST\Theta F\overline{\Pi IV}}—\overline{VROSIV}'—R\overline{CX}$.

Matica kod Dra. Arnolda Luschna u Gracuu. Teži 2,07 gram. Mod. skoro 5.

5. — Isto kao br. 1. nego samo na desnom ramenu svetitelja vide se tri piknje, a stvari su na novcu u obće razno raspložene.

Matica u muzeju Marciane u Mletcih. Teži 1,91 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$. Probušen lievo u polju do prijestola.

6. — Isto kao br. 1. nego u zadku na lievom ramenu svetitelja samo jedna piknja, noge kraljeve prodiru vani izpod dolame, a ulomak napisa desno svršuje sa H .

Matica u g. Rešetara u Dubrovniku. Teži 2,0 gram. Mod. skoro 5. **Vidi tab. IV. br. 8.**

V. Piknja ili zvezdica doli lievo u prijestolu predka do desne noge spasitelja.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$ i piknja doli u prijestolu do desne noge lievo; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja piknjica, a napis: $\cdot S \cdot ST\Theta F\Gamma II - \Psi ROSIVS - R\Theta X$.

Matica u preuzv. bisk. Strossmayera od Verkovića. Teži 1,92 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$. Probušen na lievoj nozi spasitelja.

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja nema piknjice.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,01 gram. Mod. 5. Malko izglođan.

3. — Isto kao br. 2, nego drugi kalup radi raznoga položaja stvari na novcu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,52 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja vide se tri piknje na trokut raspložene . .

Matica u bis. Strossmayera od Verkovića. Teži 2,0 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$. Probušen nad lievom nogom spasitelja.

5. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka nema piknja.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,90 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$. Obrezan.

6. — Isto kao br. 1, nego u zadku samo na desnom ramenu svetitelja četiri piknjice na krst, a napis: $\cdot S \cdot ST\Theta F\Lambda IV - \Psi ROSIVS - R\Theta X$.

Matica u sbirki Dra. Ar. Luschina u Građeu, Teži 2,07 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$.

7. — Isto kao br. 1, nego na oba ramena svetitelja u zadku po četiri piknjice na krst.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,11 gram. Mod. 5.

8. — Priličan br. 7.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,16 gram. Mod. 5.

9. — Priličan br. 7.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,14 gram. Mod. 5.

10. — Priličan br. 7.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,92 gram. Mod. 5.

11. — Priličan br. 7.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,02 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$.

12. — Priličan br. 7.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,11 gram. Mod. 5.

13. — Priličan br. 7.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,14 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

14. — Isto kao br. 1, nego u predku doli u prijestolu miesto piknje petorepa zvezdica; u zadku pako na ramenu svetitelja nema piknjice, niti jih ima u napisu.

Matica u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. $4\frac{3}{4}$.

VI. Slova do prijestola u predku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XI}$, a do prijestola u polju lievo **B**; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja jedna

piknja, a u polju tik do lievoga ramena istoga svetitelja osovno tri piknje. Napis: $S \cdot ST\Theta F\Gamma II - \Psi ROSIVS - R\Theta X$.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,93 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu piknja, desno u polju do prijestola ništa nego lievo **S**; u zadku pako na oba ramena svetitelja i doli sa svake strane motke barjakove po jedan **x**, piknja samo na polovici iste motke, a napis: $S \cdot ST\Theta F\Lambda II - \Psi ROSIVS - R\Theta X$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,75 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IV. br. 9.**

VII. Slova do prijestola u predku i doli do motke krsta u zadku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, do prijestola u polju lievo **B** a desno se jedva razaznaje **K** ili **K**, i u prijestolu pod lievim laktom kao četiri piknje na krst ili krstić; u zadku pako doli do motke krsta **T-O**, a napis: $S \cdot ST\Theta F\Lambda N - \Psi ROSIVS - R\Theta X$.

Po otisku g. S. J. Verkovića. Mod. $4\frac{3}{4}$. Probušen doli u prijestolu lievo. Nerazaznaje se pravo, jedu li je jedno ili dvostruki krst u zadku, pošto je tu rupica, te bi mogao spadati i na prvu vrst.

2. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, i lievo do prijestola u polju **T**; u zadku pako doli do motke krsta podjeljeno **T-R**, tri piknje na desnom ramenu svetitelja, a napis: $S \cdot ST\Theta F\Lambda N$ i dalje kao br. 1.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,81 gram. Mod. 5. Probušen.

3. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, a do prijestola u polju podjeljeno **T-V**; u zadku pako doli do motke barjaka **T-R**, a napis: $S \cdot ST\Theta F\Lambda N$ i dalje kao br. 1.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,61 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$. **Vidi tab. IV. br. 10.**

VIII. Pod prijestolom medju nogama spasitelja u predku ruža.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, a pod prijestolom medju nogama spasitelja ruža od sedam piknja *; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja četiri piknje na krst **+**, a napis: $\cdot S \cdot ST\Theta F\Gamma II - \Psi ROSIVS - R\Theta X$.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 2,0 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IV. br. 11.**

IX. Na desnom ramenu svetitelja u zadku jedna piknja.

1. Isti lik kao u prednjih nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja piknja, a napis: $S \cdot ST\Theta F \dots - \Psi ROSIVS - R\Theta X$.

Matica u g. bisk. Strossmayera od Verkovića. Teži 2,0 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari na novcu razno kreću, te u napisu zadka prvo **S** stoji medju dvie piknje.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,92 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$. Probušen desno do prijestola i malko obrezan.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, a u napisu zadka piknja poslie prvoga S i poslie rieči *Urosius*.

Matica u g. Žulića u Kotoru. Teži 2,515 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1, nego su stvari na novcu razno položene, te u napisu zadka $R\Theta+$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,25 gram. Mod. skoro 5. Izlisan i okrnjen.

X. Na desnom ramenu svetitelja u zadku tri piknje na trokut.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja tri piknje na trokut \cdot , a napis: S STAFTHU — VROSIVS RAX.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,955 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1. nego drugi kalup, te u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu trolistni cvietak; u zadku pako napis S STAFTHU — VROSIVS \cdot , a nevidi se rez, jer je tu novac probušen.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,02 gram. Mod. 5. Probušen medju nogama spasitelja.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku one tri piknje obratno položene \cdot , a napis: S STAFTHU — VRO . . . — RAX.

Matica u sbirki Dra. Ar. Luschina u Gradeu. Teži 1,90 gram. Mod. 5. Probušen u glavi spasitelja i okrnjen.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku one tri piknje drugako položene \cdot , a napis: $\Theta\Theta$ TEFTHU — VROZIVZ \cdot — R $\Theta+$.

Matica u g. Eggera starinara u Beču. Teži 1,97 gram. Mod. 5. Probušen desno u polju do prijestola. Radnja u obće surovija.

5. — Isto kao br. 1, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja \cdot , a na lievom \cdot , napis pako: S STAFTHU — VROSIVS — RAX.

Matica u sbirki Dra. Ar. Luschina u Gradeu. Teži 1,90 gram. Mod. 5.

XI. Na desnom ramenu svetitelja u zadku četiri piknje na krst.

1. — Isti lik kao na prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, u zadku pako na desnom ramenu svetitelja četiri piknje na krst \cdot , a napis: S STAFTHU — VROSIVS — RAX.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,95 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IV. br. 12.**

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku i na lievom ramenu tri piknje na trokut \cdot , a za rieči *Stefan* skratice ovako \cdot .

Matica u num. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 2,11 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup radi pomanjih razlika, na pr. u napisu zadka za rieči *Stefan* miesto znaka skratice ima piknju itd.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,92 gram. Mod. skoro 5.

4. — Isto kao br. 1, nego radnja je lošija.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,56 gram. Mod. 5. Probušen desno do osienke spasitelja.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku gori lievo u polju piknja, a u zadku za rieči *Stefan* nema znaka skratice ni piknje.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,0 gram. Mod. 4½.

6. — Isto kao br. 1, nego u zadku prvo slovo napisa S stoji medju dvie piknje.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Žulića u Kotoru. Teži 1,96 gram. Mod. skoro 5.

7. — Isto kao br. 6, nego se stvari na novcu drugako kreću.

Matica u g. bis. Strossmayera od Verkovića. Teži 1,98 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 6, nego se opet stvari drugako kreću.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 2,01 gram. Mod. 4¾.

9. — Isto kao br. 6, nego za rieči STAFTHU u napisu zadka nema znaka skratice.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 2,0 gram. Mod. skoro 5. Nad glavom spasitelja okrnjen.

10. — Isto kao br. 6, nego prvo S u napisu zadka nema piknje ni spreda ni zada, i drugi posao.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,62 gram. Mod. 4¾. Probušen doli medju nogama spasitelja.

11. — Isto kao br. 6, nego u napisu zadka $R\Theta+$.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 2,01 gr. Mod. 4¾.

12. — Isto kao 6, nego u predku dvostruka crta sječe osienku i prijestol od zgora doli lievo.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,12 gram. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 6, nego do osienke u predku $\overline{I}-\overline{XC}$.

Matica u S. Ljubića. Teži 2,0 gram. Mod. 4¾.

14. — Isto kao br. 6, nego drugi kalup, pošto u napisu zadka stoji VROSIO.

Matica u vojvode Ernesta Windisch-Grätz, a po otisku Dra. Luschina u Gradeu. Teži 2,0 gram. Mod. 5.

15. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka samo pred prvim slovom piknja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,02 gram. Mod. 5. Probušen desno do prijestola spasitelja. Darovao g. Mirko Kuković vlastin u Topolovcu.

16. — Isto kao br. 15, nego u napisu zadka za rieči *Urosius* stoji \times .

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,04 gram. Mod. skoro 5. Probušen u glavi spasitelja.

17. — Isto kao br. 15, nego na koncu rieči STAFTHU u napisu zadka stoji znak skratice sa piknjicom ovako \cdot .

Matica u S. Ljubića. Teži 2,16 gram. Mod. 4¾.

18. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S STAFTHU — VROSIVS — R $\Theta+$.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,90 gram. Mod. 5¼. Jedva probušen.

19. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka na koncu rieči *Urosius* debela piknja.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,985 gram. Mod. 5.

20. — Isto skoro posvema kao br. 19.

Matica u g. bis. Strossmajera od Verkovića. Teži 1,93 gram. Mod. 5.

21. — Isto kao br. 1, nego u zadku razita crta spaja glavu svetitelja i kralja pod R od rieči *rex*, a napis: S STΘFANV^ν itd.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,79 gram. Mod. 5.

22. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IQ}-\overline{OQ}$, a u zadku napis: S STΘP^νSI^ν — VROSIVS — RQ◇.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,81 gram. Mod. skoro 5.

23. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S STΘFANV — VROSIVS — RQX.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,04 gram. Mod. skoro 5.

24. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka slovo F u rieči STΘFANP osobita lika kao **h**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,91 gram. Mod. 5.

25. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka za prvim slovom S piknja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,13 gram. Mod. 4³/₄.

25. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S STEFANV — VROSIVS — RQX.

Matica u g. bisk. Strossmayera od Verkovića. Teži 2,16 gram. Mod. 4³/₄.

27. — Isto kao br. 26, nego u napisu zadka prvo S ima piknju samo pred sobom, a piknja desno do svetitelja u polju.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,09 gram. Mod. 5.

28. — Isto kao br. 26, nego u predku prijestol spasiteljev veoma neuredno razpolažen; a u zadku pako čini se, da prvo S napisa nestoji medju dvie piknje.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,85 gram. Mod. 4¹/₂. Probušen doli desno u prijestolu.

29. — Isto kao br. 28, nego prijestol spasiteljev upravno izrazen, a stvari na novcu razno razpoložene.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,74 gram. Mod. 5. Probušen desno do prijestola u polju.

30. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja trolistni cvietak, a piknja na desnom laktu, u zadku pako napis: S STΘFANV — VROSIVS: — RQX.

Matica u g. bisk. Strossmayera od Verkovića. Teži 2,045 gram. Mod. 4³/₄.

31. — Isto kao br. 30, nego u predku nema trolistnoga cvietka, a u zadku u napisu RQX.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,12 gram. Mod. skoro 5.

32. — Isto kao br. 1, nego u predku doli do desne noge spasitelja u prijestolu piknja; a u zadku napis: S STΘFANV — VROSIVS. — RQX.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,15 gram. Mod. 5.

33. — Isto kao br. 32, nego u predku do desne noge spasitelja nema piknje, ali do osienke $\overline{ICC}-\overline{XC}$.

Matica u sbirki Marciane u Mleteih. Teži 2,13 gram. Mod. 4¹/₂. Probušen doli medju nogama spasitelja i pozlaćen.

34. — Isto kao br. 32, nego u zadku nema piknje na početku i koncu napisa.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,21 gram. Mod. 5.

35. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup polag raznoga kretanja stvari na novcu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,63 gram. Mod. 4¹/₂. Probušen.

36. — Isto kao br. 35.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,55 gram. Mod. 5.

37. — Isto kao br. 35.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,06 gram. Mod. 4¹/₂.

38. — Priličan br. 35.

Matica u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5. Malko okrnjen.

39. — Priličan br. 35.

Matica u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5.

XII. Na oba ramena svetitelja u zadku po četiri piknje na krst.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{IC}$; u zadku pako na oba ramena svetitelja po četiri piknje na krst položene \diamond , a napis: S STΘFANV — VROSIVS — RQX.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 2,06 gram. Mod. skoro 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IQ}-\overline{XQ}$.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,98 gr. Mod. 4²/₃.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,01 gram. Mod. 4³/₄.

4. — Isto kao br. 3, nego na koncu rieči STΘFANV osim znaka skratice još dvie piknje razito položene, a do lievoga lakt svetitelja debela piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,89 gram. Mod. 4³/₄.

5. — Isto kao br. 3, nego se stvari na novcu razno kreću.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,01 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 5, nego je i u ukrasili nepodpun. n. pr. nad gornjem uglu stolice spasiteljeve u predku desno samo jedna piknja a lievo dvie nakoso itd.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,0 gram. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 3, nego napis u zadku: S STΘFANV — VROSIVS.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,06 gram. Mod. 4³/₄.

8. — Priličan br. 7.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,10 gram. Mod. 5.

9. — Priličan br. 7.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,75 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 7, nego u predku do vrata spasitelja lievo i do njegove desne noge u prijestolu po jedna piknja; u zadku pako u napisu ima VROSIVS.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,06 gram. Mod. 5.

11. — Isto kao br. 7, nego rieč STΘFANV u napisu zadka nema znaka skratice, i RQX.

Matica u mletačkom muzeju Correr. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja vidi se piknja; u zadku pako napis počinja sa piknjom itd.

Matica u S. Ljubića. Teži 2,0 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IV. br. 13.**

XIII. Na desnom ramenu svetitelja u zadku krstić.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u zadku samo na desnom ramenu svetitelja krstić, a napis: S STĀFŦII — VROSIVS — RĀX.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,93 gram. Mod. skoro 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku prvo slovo napisa stoji medju dvie piknje.

Erdy l. e. str. 18. br. 19. Mod. skoro 5.

3. — Isto kao br. 2, nego u napisu zadka za rieči STĀFŦII miesto znaka stoji piknja.

Zanetti. *De nummis*. etc. Tab. br. 4. U opisu ovoga novca stavlja VROSIV miesto VROSIVS, i daje ga Urošu II. Milutinu. Mod. 4³/₄.

XIV. Na lijevom ramenu svetitelja u zadku krstić.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u zadku krstić + samo na lijevom ramenu svetitelja, a napis kao pod XIII. br. 1, nego T je ovako Ŧ, S u rieči *Urosius* odveć dugačko i neuredno razpoloženo, i RĀ+.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,80 gram. Mod. 5.

XV. Na oba ramena svetitelja u zadku po jedan krstić.

1. — Isti lik kao u prednjih nego u zadku na oba ramena svetitelja po jedan krstić +, a napis: S STĀFŦII — VROSIVS X — RĀX. Slova su lievo pomanja.

Matica u S. Ljubića. Teži 2,17 gram. Mod. 5. Dvostruko probušen lievo do glave spasitelja. **Vidi tab. IV. br. 14.**

2. — Isto kao br. 1, nego napis je jedne te iste veličine, a svršuje sa RĀ+.

Matica u mletačkom muzeju Correr. Mod. 5.

XVI. Na desnom ramenu svetitelja u zadku znak x.

1. — Isti lik kao u prednjih nego u predku do osienke IC—ŦC; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja znak x, a napis: S STĀFŦII — VROSIVS — RĀX.

Matica u g. bisk. Strossmayera od Verkovića. Teži 1,91 gram. Mod. skoro 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku na prsiah spasitelja piknja, a u zadku napis neuredno razpoložen, te RĀ+.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,92 gram. Mod. 5. Probušen doli do desne noge spasitelja.

3. — Isto kao br. 2, nego u zadku gori lievo do motke ima samo RĀ.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,93 gram. Mod. skoro 5.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku napis: S STĀFŦII — VROSIVS — RĀ+.

Matica u num. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 2,05 gram. Mod. jedva preko 5. Probušen u osienki spasitelja.

5. — Isto kao br. 4, nego na koncu rieči *Stefan* u napisu znak skratice ovako s.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,18 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 5, nego na prsiah spasitelja i s oboje strane prietola po jedna piknja.

Matica u muzeju gradskom (Bottacin) u Padovi. Teži 2,13 gram. Mod. 4¹/₄.

XVII. Na lijevom ramenu svetitelja u zadku znak x.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u zadku samo na lijevom ramenu svetitelja znak x, a napis kao pod XIII. br. 1, nego svršuje sa RĀ+.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu darom g. Josipa Maskarića c. k. nadporučnika u Senju. Teži 1,961 gram. Mod. 4³/₄.

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari na novcu drugako kreću.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 2,03 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego na prsiah spasitelja u predku piknja, a RĀX upravno.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu od Welzlove sbirke, kupljena za 3 for. Teži 1,753 gram. Mod. 4³/₄. Potušen desno glave spasitelja.

4. — Isto kao br. 3, nego nema piknje na prsiah spasitelja u predku, a u zadku napis veoma smučeno izrazen.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,69 gram. Mod. 5.

XVIII. Na oba ramena svetitelja u zadku po jedan x.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke IC—ŦC; u zadku pako na oba ramena svetitelja po jedan znak x, a napis neuredno razpoložen: S STĀFŦII — VROSIVS — RĀX.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,195 gram. Modul skoro 5.

2. — Isto kao br. 1, nego i prvi i drugi ulomak napisa u zadku svršuju sa piknjom, i piknja lievo do kralja u polju.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,90 gram. Modul skoro 5. Urezan lievo do glave spasitelja.

3. — Isto kao br. 1, nego u zavoju spasiteljeve desnice piknja.

Matica u g. saviet. Rešetara u Dubrovniku. Teži 2,0 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku lievo do lika svetitelja i kralja u polju po jedna piknja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,702 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 1, nego u zadku lievo do kralja u polju piknja, a napis uredno razredjen.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 2,06 gram. Mod. 5.

6. — Isto mal da ne kao br. 5.¹

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 2,13 gram. Mod. 5.

7. — Priličan br. 6.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,81 gram. Mod. 5.

8. — Priličan br. 6.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 2,09 gram. Mod. 5.

9. — Priličan br. 6.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,50 gram. Mod. 5.

10. — Priličan br. 6.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,86 gram. Mod. 5.

11. — Priličan br. 6.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,86 gram. Mod. 5.

¹ Od ovoga i od ovdje sljedećih novaca kod učenoga društva u Biogradu nevidismo ni matice ni otiska; samo dobismo oznake kao što su gori navedene.

12. — Priličan br. 6.
Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 2,01 gram. Mod. 5.
13. — Priličan br. 6.
Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 2,13 gram. Mod. 5.
14. — Isto kao br. 1, nego su stvari na novu drugo rasporedjene.
Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 2,01 gram. Modul skoro 5. Probušen medju nogama spasitelja.
15. — Isto kao br. 1, nego na prsuh spasitelja u predku četverokut.
Érdy l. e. str. 18. br. 17 (*Dr. Stur*). Mod. 4 $\frac{1}{4}$. Probušen lievo do osienke spasitelja i okrnjen.
16. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, a napis u zadku svršuje sa \ddagger miesto X.
Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,883 gram. Mod. 5. Probušen nad glavom spasitelja.
17. — Isto kao br. 16, nego rieč *Stefan* u napisu zadka svršuje sa H.
Matica u num. sbirki zem. muzeja u Gradcu. Teži 1,98 gr. M. 5.
18. — Isto kao br. 16, nego za rieči *Urosius* u napisu zadka stoji X.
Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,30 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.
19. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\ddagger\overline{C}$, a napis zadka svršuje sa \ddagger .
Matica u sbirki Marciane u Mletih. Teži 1,85 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.
20. — Isto kao br. 19, nego u predku doli do lieve noge spasitelja u prijestolu piknja, kao što i u zadku do lievoga lakta svetitelja u polju.
Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,055 gram. Mod. 5.
21. — Isto kao br. 20, nego su stvari na novu drugo rasporedjene.
Matica u čitaonici biogradskej. Teži 1,94 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probušen lievo u prijestolu spasitelja.
22. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, te raznoga nakita.
Matica kod g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 2,07 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. Probušen desno nad prijestolom spasitelja.
23. — Isto kao br. 22, nego su likovi surovijega te sasvim drugoga posla.
Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,95 gram. Mod. 5.
24. — Isto kao br. 22, nego drugi kalup radi razno položenih stvari na novu.
Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,88 gram. Mod. 5. Probušen.
25. — Priličan br. 24.
Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,88 gr. Mod. 5. Imao ušicu.
26. — Priličan br. 24.
Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,58 gram. Mod. 5.
27. — Isto kao br. 22, nego u napisu zadka: S STEFAI, i svršuje sa \ddagger .
Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5. Izdao ga Šafarik Glas. III. 211. Tab. II. 22.
28. — Isto kao br. 22, nego u zadku motka barjaka doli prekrstena.
Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,99 gr. Mod. 5. Probušen.

29. — Isto kao br. 22, nego napis u zadku počima piknjom.
Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,82 gram. Mod. 5.
30. — Isto kao br. 22, nego su stvari i napis na novu urednije rasporedjeni, a piknja nad i pod desnicom kraljevom u zadku.
Matica u gosp. biskupa Strossmayera od Verkovića. Teži 1,86 gram. Mod. 5.
31. — Isto kao br. 22, nego u predku piknja pod desnim laktom spasitelja i do desne njegove noge u prijestolu.
Matica u num. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,925 gram. Mod. 5. Dvostruko probušen i pozlaćen.
32. — Isto kao br. 22, nego do osienke u predku $\overline{IC}-\ddagger\overline{C}$; u napisu pako zadka zadnje slovo II u rieči STEFAH poveče naprama ostalim.
Matica u g. bisk. Strossmayera od Verkovića. Teži 1,855 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. IV. br. 15.**

XIX. Piknja desno gori do motke barjakove u zadku.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$; u zadku pako gori desno do motke barjaka piknja. na ramenih svetitelja po jedan x, a napis kao pod l. br. 1. treće vrsti.
Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,08 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.
2. — Isto kao br. 1, nego se stvari na novu sasvim drugo kreću.
Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,0 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.
3. — Isto kao br. 1, nego je radnja drugoga načina, te napis u zadku: ω STEFAH — VROSIV — REX; ruke svetitelja i kralja na motki barjakovoj u zadku neobično su podaleče namješćene, a na ramenih svetitelja nema x.
Matica u g. bisk. Strossmayera. Teži 2,17 gram. Mod. skoro 5.

XX. Piknja na polovici motke barjaka u zadku.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\ddagger\overline{C}$; u zadku pako na polovici motke barjaka debela piknja, a napis kao pod l. br. 1. treće vrsti.
Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5.
2. — Isto kao br. 1, nego na desnom ramenu svetitelja u zadku znak x.
Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,98 gram. Mod. 5.
3. — Isto kao br. 2, nego u napisu zadka: S STEFAH — VROSIS.
Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5.
4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\ddagger\overline{C}$ i piknja na prsuh spasitelja; u zadku pako piknja lievo do kralja u polju, na lievom ramenu svetitelja x, a u napisu za rieči *Urosius* piknja, te svršuje sa \ddagger .
Matica u vojvode Montenuovo. Teži 1,91 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.
5. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$ u zadku pako za rieči *Stefan* nema znaka skratice, a na ramenih svetitelja x.
Matica u biogradskej čitaonici. Teži 1,90 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu piknja; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja \times , a napis svršuje sa \dagger .

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,05 gram. Mod. 4.

7. — Isto kao br. 6, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja nema \times , a napis ovako: **S STƏFANJ — VRO-SIV?** — REX.

Matica u g. bisk. Strossmayera. Teži 1,90 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka: **S STƏFANJ — VRO-SIV°**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5. Probušen.

XXI. Znakovi doli do motke barjaka u zadku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$; u zadku pako na oba ramena svetitelja po jedan \times , doli do motke barjaka lievo krstić \dagger , a napis: **S STƏFANJ — VRO-SIVS — REX**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,664 gram. Mod. 5. Kupljena iz Welzlove sbirke za 5 for. 50 novč. (*Welzl. II. 2. 11,988*). **Vidi tab. IV. br. 16.**

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku nema znakova na ramenih svetitelja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,79 gram. Mod. 5. Probušen.

3. — Isto kao br. 2, nego napis u zadku nema nijedne piknje.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,34 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 3, nego se stvari na novcu drugako kreću.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,19 gram. Mod. 4. Dvostruko urezan.

5. — Isto kao br. 1, nego na prsiah spasitelja u predku piknja; u zadku pako doli do motke lievo znak \times , a u napisu: **S STƏFANJ**, te svršuje sa \dagger .

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,65 gram. Mod. skoro 5. Probušen desno do prijestola spasitelja.

6. — Isto kao br. 5, nego drugi kalup, radi raznoga položaja stvari na novcu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,75 gram. Mod. 5. Okrnjen.

7. — Isto kao br. 5, nego u predku piknja u zavoju desnice spasiteljeve; u zadku pako piknja do svetitelja lievo u polju, tri gori desno i jedna doli lievo, a znak \times dielomice leži na motki barjaka.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,94 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$.

8. — Isto kao br. 7, nego desno i lievo do prijestola u predku i do vrata svetitelja u zadku po jedna piknjica, a u napisu zadka za rieči *Urosius*, koja je veoma neuredno izrazena, piknjica.

Matica u sbirki Marciane u Mleteih. Teži 2,10 gram. Mod. skoro 5.

9. — Isto kao br. 1, nego u zadku doli do motke desno \times , a u napisu: **Ω STƏFANJ — VRO-SIVΩ**.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,95 gram. Modul 5.

10. — Isto kao br. 9, nego na prsiah spasitelja u predku piknja, a zadnje S u rieči *Urosius* u napisu zadka upravno raspoloženo.

Matica u starinara g. Eggera u Beču. Teži 2,18 gram. Mod. 5.

11. — Isto kao br. 9, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{\dagger C}$, a piknja desno u polju prijestola i doli lievo do desne noge spasiteljeve; u zadku pako za rieči **STƏFANJ** osim znaka skratice još piknja, a slova su cieloga napisa upravno izrazena.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,06 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$.

12. — Isto kao br. 1, nego u zadku doli iz kraja barjakove motke izlaze dva krstića, po jedan na svakoj strani, a napis desno **S STƏFANJ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,83 gram. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 1, nego u zadku doli do motke barjakove po jedan \times sa svake strane, u napisu za rieči **STƏFANJ** znak skratice a svršuje sa \dagger .

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 2,18 gram. Mod. skoro 5.

14. Isto kao br. 1, nego u zadku doli do motke desno ruža od sedam piknjica, a u napisu: **S STƏFANJ**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,07 gram. Mod. 5.

15. — Isto kao br. 14, nego u napisu zadka za rieči **STƏFANJ** stoji razita crtica kao znak skratice, rieč *Urosius* veoma neuredno izrazena, a doli do motke desno repasta zvijezda.

Matica u g. Vil. Trinksa u Pragu. Teži 1,80 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$.

16. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{\dagger C}$; u zadku pako prvi ulomak napisa nepočima piknjom a svršuje sa znakom skratice, a doli do motke lievo okruglic.

Matica u gradskom muzeju (Bottacin) u Padovi. Teži 1,61 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

XXII. Doli do motke barjaka u zadku slova.

1. — Isti lik, kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{\dagger C}$; u zadku pako na polovici motke barjaka piknja, doli do motke desno **R** ili **P**, a napis: **S STƏFANJ — VRO-SIVS — RƏ†**, nego ovo \dagger leži nad svitkom stojećim u kraljevoj lievici. Sav posao je suroviji.

Matica u S. Ljubića. Teži 2,105 gram. Mod. 5. Probušen medju nogama spasitelja. **Vidi tab. IV. br. 17.**

XXIII. U napisu zadka slovo S ležeće.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$; u zadku pako tri piknje na trokut \cdot na desnom ramenu svetitelja, piknja (čvor) na motki barjaka medju rukama svetitelja i kralja, a napis: **Ω STƏFANJ — VRO-SIVS — REX**.

Matica u g. Neuhausera u Zagrebu. Teži 2,035 gr. Mod. skoro 5. Probušen do lieve noge spasitelja.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu debela piknja; u zadku pako na ramenu svetitelja nema piknjastog trokuta nego na dolami kraljevoj jamasti veliki krst, a u napisu stoji **VRO-SIVJ**, te se slova ove rieči prikazuju dvostrukom ertom sastavljena, valjda radi dvostruka natiska.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,94 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 2, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja tri piknje na trokut, na dolami kraljevoj nema jamastoga krsta, a slova u rieči *Urosiu* bez znaka na koncu upravno izobrazena.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 2,06 gr. Mod. skoro 5.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku pod lievim laktom spasitelja nema piknje, niti ma kojega znaka na ramenih svetitelja u zadku.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,12 gr. Mod. 4²/₃.

5. — Isto kao br. 4, nego se stvari drugako kreću.

Matica u g. Piacere u Trstu. Teži 2,25 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja dvie piknjice nakoso, u napisu: ω ST $\overline{\text{E}}\text{FAN}$, a na motki nema piknje.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 1, nego u zadku na oba ramena svetitelja po jedan znak x, a u napisu: S ST $\overline{\text{E}}\text{FAN}$ — VRO ω IVS.

Matica u g. bis. Strossmayera od Verkovića. Teži 1,85 gram. Modul 5.

8. — Isto kao br. 1, nego u zadku osim krstića na lievom vidi se jošte na desnom ramenu jedna piknja, a u napisu: ω ST $\overline{\text{E}}\text{FAN}$ — VRO ω IVS.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,955 gram. Mod. jedva preko 5.

9. — Isto kao br. 8, nego u predku do osienke $\overline{\text{IC}}-\overline{+\text{C}}$, a u zadku na ramenih svetitelja nema traga nijednomu znaku.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,322 gram. Mod. 4³/₄. Probušen, okrnjen i izlizan. Darovala ga g. Kristina Krestić.

10. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S⁺ STEFANVS — VROSIVS — REX, s primjetbom: „das V gleich einem C bei diesem, rechts das S aber liegend. Auch scheint das X in REX zu fehlen“.

Ovako Appel. *Repert. II. Bd. II. Abth. p. 798. n. 2. — G. 13. w. 31. Gr.* — Daje ga Urošu II. Milutinu.

11. — Isto kao br. 1, nego u predku doli do desne noge spasitelja u prijestolu znak x, a u napisu zadka VR^oS'V ω .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,81 gram. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 11, nego u predku doli do desne noge spasitelja u prijestolu krstić +, a u napisu zadka: ω ST $\overline{\text{E}}\text{FAN}$ — VROSIV^o.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,17 gram. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 11, nego u predku doli do desne noge spasitelja u prijestolu petorepa zviezda; u zadku pako nema nijednoga znaka na ramenih svetitelja, a u napisu: ω ST $\overline{\text{E}}\text{FAN}$ — VROSIV^o?

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,07 gram. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 13, nego se stvari drugako kreću, i način pismena ponješto drugak.

Matica u g. Žulića u Kotoru. Teži 2,115 gram. Mod. 5.

15. — Isto kao br. 1, nego u zadku na oba ramena svetitelja po jedan znak x, a u napisu: ω STEFAN — VROIV ω .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,02 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{\text{IC}}-\overline{+\text{C}}$, a piknja na prsiah spasitelja i do prijestola u polju s oboje strane; u zadku pako na ramenih svetitelja po četiri piknje na krst, a napis: S STEFAN⁺ — VRO ω IVS — RE⁺.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,05 gram. Modul skoro 5.

17. — Isto kao br. 16, nego u predku nema piknje do prijestola; u zadku pako na ramenih svetitelja po jedan x, a u napisu STEFAN — i REX.

Matica u braće Krausz, novčara u Pešti. Teži 2,07 gr. Mod. 4¹/₄.

XXIV. U napisu zadka slovo S obrnuto.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku nema piknje na prsiah spasitelja, a u zadku napis: ω ST $\overline{\text{E}}\text{FAN}$ — VRO ω IV° — REX.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,56 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku piknja na prsiah spasitelja, a u zadku napis: ω ST $\overline{\text{E}}\text{FAN}$ — VRO ω IV° — REX. Sav posao na novcu veoma surov.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,72 gram. Mod 5¹/₄. Kupljen u g. Žulića u Kotoru. Probušen u glavi spasitelja.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja x, a napis: ω ST $\overline{\text{E}}\text{FAN}$ — VRO ω IV° — RE⁺.

Matica u starinara Eggera u Beču. Teži 1,61 gram. Mod 5.

4. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka: ω ST $\overline{\text{E}}\text{FAN}$ — VROSIVS.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,75 gram. Mod. 4¹/₂. Ponješto obrubljen.

5. — Isto kao br. 1, nego u zadku doli do motke barjaka desno krstić, a napis: ω ST $\overline{\text{E}}\text{FAN}$ — VROSIVS — RE⁺.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,66 gram. Mod. 5. Probušen.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku piknja na prsiah spasitelja, a u zadku napis: S ST $\overline{\text{E}}\text{FAN}$ — VRO ω IV° — RE⁺.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,93 gr. Mod. 5. Probušen.

7. — Isto kao br. 6, nego drugi kalup radi raznoga položaja stvari na novcu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,93 gram. Mod. skoro 5.

8. — Isto kao br. 6, nego u predku do osienke $\overline{\text{IA}}-\overline{\text{XC}}$, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu crtica nakoso /.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. skoro 5. Neuredno otiskan, s toga lik smučeno izrazen.

XXV. Napis obratno položen.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{\text{IC}}-\overline{\text{XC}}$, i pod lievim laktom spasitelja u prijestolu petorepa zviezdica; u zadku pako napis ovako, počam gori desno: VROSIVS — ST $\overline{\text{E}}\text{FAN}$ — REX.

Safařík Glas. VIII. 265. Tab. I. br. 1. po matici u sukromnoj sbirki u zl. Pragu. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, te napis u zadku bio bi ovako: VROSIVS — STEFAN — REX.

C. G. Thieme. *Numis. Verkehr 1870 n. 1706.*

3. — Isto kao br. 1, nego u predku pod laktom spasitelja nema ništa, a u zadku napis ovako: VROSIV^o — ω TEPAN^o — REX.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,06 gram. Mod. 5¹/₄.

*

4. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu \times , a nad ovim piknjica: u zadku pako u napisu: — VROSIVS — STEFANIV' — REX.

Matica u g. Vil. Trinksa u Pragu. Teži 2,01 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku pod laktom spasitelja nema ništa, a napis u zadku: VROSVS — TEFANIV' — REX.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,17 gram. Mod. 5. Posriedovanjem g. Padavića muz. povier. kupljen od tršćanskih rodoljuba i u dar prikazan. **Vidi tab. IV. br. 18.**

6. — Isto kao br. 5, nego piknja u predku na prsiah spasitelja i u zadku na polovici motke, a u napisu ovako: VROSIVS — TEFANIV'.

Matica u g. bisk. Strossmayera. Teži 1,95 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. Probušen na desnoj nogi spasitelja.

7. — Priličan br. 6.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,01 gram. Mod. $\frac{2}{3}$. Okrnjen desno spasitelja.

8. — Veoma priličan br. 6.

Matica u sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,87 gram. Mod. 5. Probušen na desnoj nogi spasitelja.

XXVI. Bez ikojega osobitoga znaka.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$, a u zadku napis: S · STAFANVS^o — VROSIVS: — REX.

Matica u S. Ljubića. Teži 2,11 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku na prsiah spasitelja piknjica, a u zadku napis: S STAFANIV — VROSIVS — REX. Slova kao da su dvostrukom crtom izražena.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,73 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku piknja na polovici motke, a u napisu: S STAFANIV i Urosius bez tropiknje.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,55 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

4. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka: S STAFANIV, a poslie Urosius nema tropiknje.

Matica u sbirki Marciane u Mletih. Teži 1,60 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

5. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka: S STAFANIV, i Urosius bez tropiknje.

Weszerle Tab. II. 17, a po njem Èrdy str. 18. br. 18. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

6. — Isto kao br. 5, nego u napisu zadka ovako: S STAFAN.

Safařik po matici u biogradskom muzeju (*Glas. III. 210. Tab. II. 20*). Mod. 5.

7. — Veoma priličan br. 1.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,70 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Malko odrezan.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$, a u napisu zadka: S STAFANIV i poslie Urosius nema tropiknje. Slovo R podugaćko.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,90 gram. Mod. jedva preko 5.

9. — Isto skoro kao br. 8, nego u napisu zadka ovako: S STAFAN.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Kupljen iz Welzlove sbirke za 3 for. Teži 2,065. Mod. 4 $\frac{3}{4}$.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$, a u zadku napis: S STAFANIV — VROSIVS — REX. Matica u g. Neuhausera u Zagrebu. Teži 1,95 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

11. — Isto kao br. 10, nego do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,08 gram. Mod. 5. Probušen.

12. — Isto kao br. 11, nego su slova neuredno i nakrivo položena.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,86 gram. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$, a u napisu zadka: S STAFANIV i poslie Urosius nema tropiknje.

Matica u S. Ljubića. Teži 2,06 gram. Mod. skoro 5. Probušen lievo do prijestola spasitelja.

14. — Isto kao br. 13, nego se stvari na novu drugaku kreću.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,11 gram. Mod. 5.

15. — Isto kao br. 13, nego u napisu zadka S STAFANIV, a poslie Urosius samo jedna piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,93 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku $\overline{IC}—\overline{XC}$, a u napisu zadka S STAFANVS i nema tropiknje.

Luzezbacher str. 34. 2, a po njem Šafařik Glas. III. 211. Tab. II. br. 21. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

17. — Isto kao br. 16, nego u napisu zadka: S · STAFANVS.

Appel. Repert. II. Bd. II. Abth. p. 798. 1; nego se netočno obraća na *Széchénya Pars. III. p. 46. 11*, i na *Argelata T. I. Tab. 83. p. 95.*, te primećuje: „*G. 13. w. 38 gr.*“. Daje ga Urošu II Milutinu.

18. — Isto kao br. 17, nego osienke su ravne itd.

Numismatica Veneta. Venezia 1863. Pisac ovoga djela uz sliku groša dužda Raniera Zena dodaje onu Uroševa, pišuć ob ovom: *A fur vedere la somiglianza tra il matapan veneziano e quelli di altre nazioni, citiamo, onde non porne tanti altri, questo solo di Vrosio figliuolo a Stefano re d' Ungaria (?). È simile bensì nella forma, ma non però simile nella purezza dell' argento al matapan di Venezia, colla leggenda all' intorno: S. STEFAN. (a u slici drugako) VROSIVS REX., le lettere componenti il REX sono poste verticalmente una sotto all' altra di fianco all' asta del vessillo. Dall' altra parte v'ha il Redentore seduto in trono coi monogrammi IC XC.* Slika je u mnogom nevierno izražena. Mod. 5.

19. — Isto kao br. 16, nego u napisu zadka: S STAFAN — VROSIV.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5. Probušen desno do spasitelja.

20. — Isto kao br. 19, nego napis u zadku počima piknjom, a na koncu prvoga ulomka istoga napisa nema nijednoga znaka.

Matica u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5.

21. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka: S STAFAN, ali sve neuredno izraženo.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,46 gram. Mod. 5.

22. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestol $\overline{IC}—\overline{XC}$, a u napisu zadka: S STAFANIV i nema tropiknje.

Èrdy l. c. str. 18. br. 16. Mod. 4 $\frac{3}{4}$. (*Dr. Stur*).

23. — Isto kao br. 22, nego na koncu rieči Urosius u napisu zadka stoji ·.

Matica u g. saviet. Rešetara u Dubrovniku. Teži 2,15 gr. Mod. 4 $\frac{3}{4}$.

24. — Isto kao br. 23, nego za rieči *Urosius* u napisu zadka sledi †.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,665 gram. Mod. 5. Probušen desno pri rubu.

25. — Isto kao br. 22, nego napis u zadku: **S STΘFAII — VROSIVS — REX**.

Po otisku gospod. I. B. Cecchettia tajnika državnoga arkiva u Mlecih. Mod. 5.

26. — Isto kao br. 22, nego napis u zadku: **S STEFAN — VROSIVS — REX**.

Liruti in Argelati (*Pars III. 167. Tab. IV. 70*), primećujući, da zato samo spominje novac srbski uz mletačke: *perchè essa (moneta) nel peso e nel conio appunto è simile ad un grosso veneziano, nè vi scorgo minima differenza o negli abiti o nelle lettere o in altro (valjda mu kao što pamet tako i vid kratak), fuorchè nelle parole . . . questa moneta è d'argento della stessa lega del grosso veneziano, e pesa carati undici*, te ga opisuje i daje Milutinu. Slika tako je gadno izražena, da ju razaznati nemožeš.

27. — Isto kao br. 22, nego u napisu zadka ovako: **S STΘFAI** [?].

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,05 gram. Mod. 5.

28. — Isto kao br. 22, nego u napisu zadka: **S STΘFAII — VROSIVS — REX**.

Matica u g. Neuhausera u Zagrebu. Teži 1,85 gram. Mod. 5.

29. — Priličan br. 28.

Muratori in Argelati (*Pars. I. Tab. 82. p. 93*). Mod. 6½; ali se može za stalno držati, da je obseg novca nevierno omieren. Muratori piše ob ovom novcu, da se nalazi kod kneza Iv. Krst. Sealabrina plemića modenenskoga i kod Iv. Carnovalia, a pripisuje ga Urošu II. Milutinu.

30. — Priličan br. 28.

C. G. Thieme. *Num. Verkehr. 1870 n. 1702*.

31. — Priličan br. 28.

C. G. Thieme. *Num. Verkehr. 1870 n. 1703*.

32. — Priličan br. 28.

Cat. Num. Inst. Nat. Széchen. p. 44. n. 40. 11, te primećuje *Arg. 32 gr. (2,36 gram.)*.

33. — Priličan br. 28.

Cat. Num. Inst. Nat. Széchen. p. 44. n. 40. 12., te primećuje: *similis arg. eiusdem fere ponderis*, to jest kao prednji.

34. — Isto kao br. 28, nego u zadku prvo slovo **S** u napisu imao bi piknju samo za sobom.

Reichel (*Die reich. Münzsam. in St. Petersburg. IX. Th. 1843 n. 158.*) sa primietbom: *Matapan. 11/96 S. R. 2 R. 13 1/2.*

35. — Isto kao br. 28, nego u napisu zadka nema nijedne piknje.

Welzl v. Wellenh. *II. Bd. II. Abth. n. 11988*, s primietbom *G. 9. 3/32. L. S. g. e.*. Pozivlje se krivo na Appela II. 801, pošto kod ovoga napis različan.

36. — Priličan br. 35.

Welzl l. c. n. 11989, s primietbom: *Fast 1/8. L. S. g. c.*

37. — Priličan br. 35.

Welzl l. c. n. 11990--91. Ostali novci Uroševi Welzlovi prošli su u našu sbirku, te su na svoje mesto opisani. Sve daje Milutinu.

38. — Priličan br. 35.

Po Šafařiku Glas. III. 210 izdao ga srbski Ljetopis g. 1826. III. 1.

39. — Priličan br. 35.

Luczenbacher str. 34. br. 1. Mod. 5.

40. — Isto kao br. 35, nego do osienke u predku **IC—XC**, a u napisu: **S STΘPAII**.

Reichel. *Serb. alt. Mün Tab. XIV. 15. Mod. 5.*

41. — Priličan br. 40, nego jedva da se što razaznaje, pošto je veoma izlizan.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,38 gram. Mod. 5. Probušen doli desno spasitelja.

42. — Veoma priličan br. 20.

Matica u S. Ljubića u Zagrebu. Nadjen u Dalmaciji i krasno sačuvan. Teži 2,15 gram. Mod. 5.

VRSTA IV.

Kralj pod krunom drži barjak.

a. Bez pismena do prijestola u predku.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XI**; rukama na prsih, knjiga mu u skutu, a pod lievim laktom u prijestolu okrugic. Uz rub novca piknjasti niz.

Zadak. — Dvie stojećee osobe, punolike. Desno sv. Stjepan. gologlav, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odjelu. desnicom pruža lievo stojećemu kralju križatu zastavu, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Lievo kralj pod otvorenom krunom, u dugoj bogato ukrasenoj dolami. desnicom prima barjak pod svetiteljevom rukom, a u lievici drži svitak. Na oba ramena svetitelja po jedan krstić †. Napis teče naokolo, počam gori s desne: **S STΘFAII — VROSIVS**. — **REX**.

Matica u g. Sculla u Novom Sadu. Teži 1,80 gram. Modul 5. **Vidi tab. IV. br. 19.**

2. Isto kao br. 1, nego u predku osienka većinom ravna, do nje **IC—XC**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu piknja; u zadku pako samo na desnom ramenu svetitelja tri piknje na trokut †, a napis: **S STΘFAII — VROSIVS — REX**

Matica u S. Ljubića. Teži 2,06 gram. Mod. 5. Probušen medju nogama svetitelja.

3. — Lik isto kao br. 1, nego u zadku dolji do motke barjaka podjeljeno: **0—0**, a napis: **S STΘFAII — VROSIVS — REX**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 2,21 gram. Mod 6.

4. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku osienka je ravna, do nje **IC—XC**, a pod lievim laktom spasitelja nema okrugica; u zadku pako kruna kraljeva veoma nizka i tamno izražena, na ramenih svetitelja nema krstića, a napis obratno razpoložen: **VROSIVSS — STΘPAII — REX**.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,95 gram. Mod. skoro 5. Probušen medju nogama spasitelja.

b. Pismena do prijestola u predku.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke **IC—XC**, do prijestola **M—0**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu debela piknja; u zadku

pako kruna plosnata, nema niti krsta na motki niti pismena ili znaka do motke i na ramenih svetitelja, a napis: **S STĀFAN — VROSIVS — RĀX.**

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,81 gram. Mod. 4½. Probušen lievo do glave spasitelja. **Vidi tab. IV. br. 20.**

c. Pismena do prijestola u predku, i krst na motki barjaka u zadku.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke **IC—†C**, a do prijestola u polju **I—T**; u zadku pako pod rukom kralja na motki barjaka široki krst. motka se dokončava sa okrugićem, a napis: **S STĀFAN — VROSTIV — RĀX.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,06 gram. Mod. 5½.

2. — Isto kao br. 1. nego u predku do prijestola u polju sa svake strane po jedno **O**; u zadku pako motka barjaka svršuje jednostavno, nego do nje doli po jedno **O** sa svake strane, a u napisu: **S STĀFAN — VROSIVS.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,29 gr. Mod. 5½. Probušen.

3. — Isto kao br. 1. nego u predku do prijestola **P—T**; u zadku napis: **S STĀFAN — VROSTIVS — RĀX.**

Šafařík Glas. III, 209. Tab. II, br. 17 po matici u biogradskom muzeju. Mod. 5½. **Vidi tab. IV. br. 21.**

4. — Isto kao br. 3. nego u predku do osienke **IC—XC**; u zadku pako motka barjakova, počam od krsta pod rukom kraljevom, teče neupravno, više k desnoj strani (valjda s dvojaka natiska), s čega se krst tu na motki prikazuje snučeno, motka svršuje doli jednostavno, a u napisu ovako: **S STĀFAN — VROSVS.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,88 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 4, nego u predku osienka spasitelja je ravna, a do nje **IC—XC**; u zadku pako motka barjakova teče upravno i krst na njoj jasno izražen, nego doli do motke po jedan okrugić sa svake strane, a napis ovako: **S STĀFAN — VROSIVS — RĀX.**

Érny l. e. str. 24. br. 38 (Eger). Mod. 5. Probušen lievo do prijestola u polju.

6. — Isto kao br. 5, osim raznoga nakita, a napis u zadku ovako: **S STĀFAN — VROSIVS — RĀX.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,74 gram. Mod. 5½. Probušen i urezan.

7. — Isto kao br. 5, nego u predku do osienke **IC—XC**, pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić, a do desne mu noge isto u prijestolu piknja; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja krstić †, doli do motke desno okrugić, a napis: **S STĀFAN — VROSIVS — RĀX.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,19 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 5, nego u predku do osienke **IC—XD**; u zadku pako krst na motki sasvim malen, na desnom ramenu svetitelja četiri piknje na krst †, a napis ovako: **S STĀFAN — VROSV — RĀX.**

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,99 gram. Mod. 5. Probušen.

9. — Isto kao br. 5, nego u predku do osienke **IC—XU**, a doli do desne noge spasiteljeve u prijestolu piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,62 gram. Mod. 5½. Probušen lievo u polju do prijestola.

VRSTA V.

Kralj pod krunom drži jednostruki krst.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje podieljeno **IC—XC**, desnicom na prsih a lievicom pridržava knjigu u skutu. Do prijestola u polju **T—R.**

Zadak. — Dvie stojeće osobe, punolike. Desno sv. Stjepan, gologlav, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža kralju jednostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Lievo kralj pod plosnatom krunom, u dugoj dolami, desnicom prima krst izpod svetiteljeve ruke, gdje je na motki piknja ili čvor, a u lievici drži svitak. Napis teče naokolo počamši gori desno: **STĀFAN — VROSIVS — RĀ†.** Doli do motke **T—N**, a na desnom ramenu svetitelja dvie piknje osovno položene.

Matica u gradskom muzeju Bottacin u Padovi. Teži 1,70 gram. Mod. 4¾. Malo urezan. **Vidi tab. IV. br. 22.**

VRSTA VI.

Kralj pod krunom drži dvostruki krst.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje podieljeno **IC—XC**, desnicom pri prsih kao da s njom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu u skutu. Do prijestola u polju **B—A**, a pod desnim i lievim laktom u prijestolu okrugić.

Zadak. — Dvie stojeće osobe, punolike. Desno sv. Stjepan, gologlav, ravnom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Lievo kralj pod plosnatom krunom, u dugoj dolami, desnicom prima krst izpod svetiteljeve ruke, a u lievici drži svitak. Napis teče naokolo počam gori desno: **S STĀPAV — VROSIVS — RĀX.**

Jakin Lelewel „*Numismatique du Moyen-Age considérée sous le rapport du Type*“, Paris 1835. Atlas Pl. XXIII. 34. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IX—XC**, a do prijestola u polju lievo **M**; u zadku pako desno nema traga napisu, a lievo **VICZVS** miesto *Urosius*. Okrajni nizi dvostruki s dvojaka natiska.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 2,04 gram. Mod. 5½.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **††—††**, do prijestola u polju **M—B**, a pod lakti nema okrugića; u zadku pako svitak jedva se razaznaje, doli do motke barjaka desno **S**, a u napisu: **STĀFAN** i **RĀ†.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,50 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 3, nego do osienke u predku ono **†** obrnuto ovako **†**, a nakit podosta drugako.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,02 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 3, nego drugi kalup, radi raznoga kretanja stvari na novcu.

Matica u g. S. Ljubića. Teži 1,44 gram. Mod. 5. nego dugačak. Probušen dvostruko i okrnjen.

6. — Isto kao br. 3, nego osienke su piknjaste.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,56 gram. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 3, nego do osienke u predku **††—X†**; u zadku pako osienka svetitelja jest piknjasta, u napisu *rex* ovako **RCX**, a okrajni su okrugri zubati miesto ravni.

Érny str. 16. br. 12. Mod. skoro 5. Isti novac nalazi se naslikan na drugoj tabli Weszerlovoj br. 19, ali miesto **RCX** ima samo **RC**.

8. Isto kao br. 3, nego do piknjaste osienke u predku $\overline{I\ddagger}—\overline{C\ddagger}$, a u napisu zadka prva rieč čini se $ST\overline{C\ddagger}P\overline{N}$.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,52 gram. Mod. 5.

9. — Isto kao br. 3, nego do osienke u predku $I\ddagger—\overline{C\ddagger}$.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,32 gram. Mod. 4½. Probušen.

10. — Isto kao br. 9, nego u napisu zadka ono se \ddagger rieči *rex* ujednačuje sa znakom svitka.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,40 gram. Mod. 4¾. Okrnjen.

11. — Isto kao br. 3, nego do osienke u predku $\overline{C\ddagger}—\overline{I\ddagger}$, a osienke su piknjaste.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,75 gram. Mod. jedva preko 5.

12. — Isto kao br. 3, nego stvari su na novcu drugako raspložene, a osienke piknjaste.

Matica u g. bisk. Strossmayera od Verkovića. Teži 1,51 gram. Mod. 5. Trostruko probušen i okrnjen.

13. — Isto kao br. 3, nego u napisu do osienke u predku C miesto \overline{C} , a u napisu zadka rieč *rex* ovako: REX .

Šafařík Glas. III. 208. Tab. II. br. 15. po matiei u biogradskom muzeju. Mod. 4½. Probušen lievo u prijestolu.

14. — Isto kao br. 3, nego se do osienke u predku lievo nevidi ništa, a desno $\ddagger\overline{I}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,70 gram. Mod. 5.

15. — Isto kao br. 3, nego u napisu do djelomice piknjaste osienke u predku C miesto \overline{C} , a u rieči $ST\overline{C\ddagger}P\overline{N}$ napisa u zadku stoji N miesto \overline{N} .

Matica u S. Ljubića. Teži 1,77 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IV. br. 23.**

16. Isto kao br. 15, nego su pismena sasvim drugoga načina, i stvari se drugako kreću.

Matica kod društva srbske slovesnosti u Biogradu. Teži 1,28 gram. Mod. skoro 5.

17. — Isto kao br. 3, nego do osienke u predku $\overline{I\ddagger}—\ddagger$, a u napisu zadka prva rieč $ST\overline{C\ddagger}P\overline{N}$.

Matica u peštanskomu muzeju. Teži 1,47 gram. Mod. 5. Probušen lievo do glave spasitelja.

18. — Isto kao br. 3, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$; a u zadku zadnja rieč napisa $R\overline{CX}$.

Luezenbacher str. 82. br. 2, po srbskom lietopisu godine 1826, čast IV. br. 1.

19. — Isto kao br. 3, nego do piknjaste osienke u predku $I\ddagger—\ddagger\ddagger$.

Matica u peštanskom muzeju na tri komada polomljena. Teži 1,51 gram. Mod. 5.

20. — Isto kao br. 3, nego do osienke u predku $\overline{I\ddagger}—\overline{I\ddagger}$, a osienke se u zadku nevidi.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,475 gram. Mod. 4¾.

21. — Lik isto kao br. 3, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$, a do prijestola $M—N$; u zadku pako napis: $\overline{S} \overline{S}T\overline{C\ddagger}P\overline{N} — \overline{VRO}\overline{Z}\overline{Z}IO — R$. Lik se u obće izkazuje na krivo.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,89 gram. Mod. 5.

22. — Lik isto kao br. 3, nego do osienke u predku $\overline{IC}—\overline{C\ddagger}$, do prijestola u polju $M—V\overline{S}$, i piknja na prsiah spasitelja izpod ruke; u zadku pako doli lievo do motke

krsta T , desno probušen, a napis: $S \overline{S}T\overline{C\ddagger}P\overline{N} — \overline{VRO}SIV — R\overline{CX}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,89 gram. Mod. 5. Okrnjen nad glavom spasitelja.

23. — Lik isto kao br. 3, nego do osienke u predku $\overline{IC}—\overline{C\ddagger}$, a do prijestola u polju $M—P$; u zadku pako doli do motke krsta $D—M$, a u napisu: $:ST\overline{C\ddagger}P\overline{N}$, dalje kao u br. 22.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,56 gram. Mod. 4½. Probušen i okrnjen.

24. — Lik isto kao br. 3, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\ddagger$, pod lievim laktom spasitelja u prijestolu debela piknja, a do prijestola u polju $N—C$; u zadku pako u kraljevoj lievici vidi se jasno svitak, kruna je na način plosnate kape, okrajni niz prikazuje se dvostruk, a napis: $S \overline{S}T\overline{C\ddagger}P\overline{N}$, dalje kao u br. 22. Osienke su piknjaste.

Matica u g. S. J. Verkovića. Teži 2,0 gram. Mod. jedva preko 5.

25. — Lik isto kao br. 3, nego do osienke u predku $\overline{IC}—\overline{C\ddagger}$, a do prijestola $N—C$; u zadku pako od napisa se samo razaznaje $S \overline{S}T\overline{C\ddagger}P\overline{N}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,92 gram. Mod. 5, nego šiljast. Probušen.

26. — Isto kao br. 22, nego u predku do prijestola u polju $N—O$; u zadku pako kralj u lievici drži smotak, a u napisu: $R\overline{CX}$. Osienke su piknjaste.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,785 gr. Mod. jedva preko 5. Probušen desno do prijestola. **Vidi tab. IV. br. 24.**

27. — Isto kao br. 26, nego u predku pod lievim laktom svetitelja tri piknje skupa na trokut; u zadku pako napis: $S \overline{S}T\overline{C\ddagger}P\overline{N} — \overline{VRO}SIVS — R\overline{C\ddagger}$.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,74 gram. Mod. 5. Probušen doli desno.

28. — *Predak.* Spasitelj punolik sjedi na prijestolu piknjastom osienkom oko glave, do koje podjeljeno $\overline{IC}—\overline{C\ddagger}$; ruke mu ravno položene na knjizi, koja mu u skutu; u prijestolu do njegovih ramena po jedna piknja, a van prijestola u polju O . Okrajni okrug piknjast.

Zadak. — Dvie stojeće osobe, punolike. Desno sv. Stjepan gologlav, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Kralj pod razgranjenom krunom na način zapadni, u dugoj bogato ukrašenoj dolami, desnicom prima krst izpod svetiteljeve ruke, a u lievici drži smotak. Piknja lievo u polju do desnoga kraljeva ramena, desno se nevidi, jer novac tu izgloдан. Napis teče naokolo uz okrajni zubati okrug, počam gori desno: $VS — \overline{VRO}SIVS — R\overline{C\ddagger}$. Doli do motke podjeljeno $K—O$.

Érdy str. 17. br. 15 (*Dr. Stur*). Mod. 5. Na slici, valjda pogriješno, u lievici kraljevoj miesto svitka stoji krstić, ili je to \ddagger rieči *rex*.

29. — Isto kao br. 28, nego u predku spasitelj na krstu, u prijestolu do lievoga i desnoga ramena spasitelja po jedan okrugić, a van prijestola u polju $\diamond—R$; u zadku pako dvostruka osienka jedna piknjasta a druga ravna oko glave svetitelja, nema piknje u polju, a kruna kraljeva otvorena; napis: $S \overline{S}V\overline{C\ddagger}P\overline{N} — \overline{VRO}SIVCI — R\overline{CX}$, a doli do motke $Q—Q$. Sav posao dosta surov.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu kupljena u g. Žulicia u Kotoru. Imao poušje. Teži 1,72 gr. Mod. 5. **Vidi tab. V. br. 1.**

30. — Isto kao br. 28. nego u predku spasitelj na krstu, do osienke mu $\overline{IC}-\overline{FC}$, u prijestolu gori do ramenih spasitelja po jedna šestorepasta zvjezdica, pod lievim laktom okrugić, a do prijestola u polju $P-G$; u zadku pako nema piknje u polju, napis: $S\ ST\overline{C}\overline{F}\overline{VN} - \overline{VROSIVS} - \overline{R\overline{C}\overline{X}}$, a doli do motke $R-I$.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,95 gram. Mod. 5.

31. — Isti lik kao br. 3, nego do piknjaste osienke u predku $\overline{IC}-\overline{XC}$, na uglovih prijestola miesto obične troje piknje cviet od krina, a do prijestola $P-R$; u zadku pako osienka je svetiteljeva piknjasta, kralj drži svitak u lievici, doli do motke krstove $M-B$, a napis: $S\ \overline{STEFAN} - \overline{VROSIV} - \overline{R\overline{C}\overline{X}}$.

Zanetti „*De nummis regum Mysiae etc.*“ str. 20. Tab. br. 5. Mod. 5¼. Zanetti ovako ga svojevoljno tumači: „*In epigraphe integrum Urosii nomen exprimitur. Ad calcem crucis N et E Neemanina. In postica litterae P R, quas Princeps sive Principatus Rasciae interpretatur.*“ Izdao ga po Zanettiu Luczenbacher str. 32 br. 1, ali nevjerno; po Luczenbacheru Šafarik Glas. III. 203. Tab. II. br. 16. Erdy str. 16. br. 13, gdje je točno izobražen, tumači ga po Zanettiu.

32. — Isto kao br. 31, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{FC}$; u zadku pako doli do motke $N-O$, a napis svršuje sa $R\overline{C}\overline{X}$.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,71 gr. M. skoro 5.

33. — Lik isto kao br. 3, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, doli medju nogama spasitelja okrugić, a lievo do prijestola u polju R ; u zadku pako na glavi kraljevoj kruna poluokrugna po iztočnom načinu, doli desno do motke krstove V , a napis: $S\ \overline{STEFAN} - \overline{VROSIVS} - \overline{R\overline{C}\overline{X}}$. Osienke su piknjaste, a okrajni okrugići črnjasti.

Matica u g. S. Ljubića. Teži 2,0 gram. Mod. 5. Probušen lievo u prijestolu. **Vidi tab. V. br. 2.**

34. — Isto kao br. 3, nego u predku do piknjaste osienke $\overline{IC}-\overline{C}$, do ramenih spasitelja u prijestolu po jedna šestorepa zvjezdica, a lievo u polju T ; u zadku pako doli do motke $T-O$, a napis: $S\ \overline{ST\overline{C}\overline{F}\overline{VN}} - \overline{VROSSIV} - \overline{R\overline{C}\overline{X}}$.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,74 gr. Mod. 5. Okrnjen i probušen desno do prijestola.

35. — Lik isto kao br. 3, nego u predku $\overline{IC}-\overline{FC}$, a do prijestola u polju $T-B$; u zadku pako doli do motke krsta $T-G$, ovo zadnje pod motkom pokraćenom, a u napisu: \overline{STEFAN} i $\overline{R\overline{C}\overline{X}}$, te ovo X leži na motki. Osienke su i ovdje piknjaste, a okrajni nizi od debelih piknja.

Matica u g. S. Ljubića. Teži 1,93 gram. Mod. 5¼. Probušen u desnoj nogi spasitelja.

36. — Lik isto kao br. 3, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{C}$, do prijestola u polju $T-M$, a u prijestolu do lievoga i desnoga ramena spasitelja po jedna brnica; u zadku pako doli do motke lievo okrnjen, a desno I , a napis: $S\ \overline{ST\overline{C}\overline{F}\overline{V}} - \overline{VROSSIVB} - \overline{R\overline{C}\overline{X}}$. Osienke su piknjaste, a u lievici kraljevoj smotak.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,81 gram. Mod. 5. Okrnjen i probušen.

37. — Isto kao br. 36, nego u predku samo do lievoga ramena spasitelja u prijestolu brnica; u zadku pako

doli do motke $R-I$, a napis kao u br. 34. nego *Urossius* podpuno.

Erdy l. c. str. 17. br. 14 (*Dr. Stur*). Mod. 4½. Probušen medju nogama spasitelja.

38. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{FC}$, do prijestola u polju $T-C$, a pod lievim laktom svetitelja u prijestolu piknja; u zadku pako napis: $S\ \overline{STEFAN} - \overline{VROSIV} - \overline{R\overline{C}\overline{X}}$. Osienke su piknjaste.

Matica u numis. sbirki Marciane u Mletih. Teži 2,11 gram. M. 5.

39. — Isto kao br. 3, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, a do prijestola u polju $T-R$; u zadku pako doli do motke $T-G$, u kraljevoj lievici svitak, a napis kao u br. 35, nego C u rieči *rex*. Osienke su piknjaste.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,86 gram. Mod. 5. Probušen.

40. — Isto kao br. 39, nego u zadku doli pod motkom barjaka, koja je pokraćena, NR složena, a napis: $\overline{STEFAN} - \overline{VROSIV} - \overline{R\overline{C}\overline{X}}$.

Po otisku, koi nam posla Dr. Luschin iz Grada. Teži 2,0 gr. M. 5.

41. — Isto kao br. 39, nego do osienke u predku $\overline{IC}-\overline{FC}$; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja dvie piknje nakoso, doli pod motkom krsta, koja se prikazuje skraćena, TO , a napis: $\overline{STEFAN} - \overline{VROSIVS} - \overline{R\overline{C}\overline{X}}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,79 gram. Mod. skoro 5. Malo okrnjen.

42. — Isto kao br. 39, nego do osienke u predku $\overline{IC}-\overline{XC}$; u zadku pako na motki krsta piknja, a u napisu: $S\ \overline{ST\overline{C}\overline{F}\overline{AN}}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,92 gram. Mod. 5. U rupici miedeni okrugić.

43. — Isto kao br. 41, nego u zadku motka krsta teče doli do kraja, a na njoj nema piknje, doli do motke lievo T a desno kao da je II , te napis desno dvostruk $\overline{ST\overline{C}\overline{F}\overline{AN}} - \overline{VROSIVS} - \overline{R\overline{C}\overline{X}}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,68 gram. Mod. 4¾. Malo okrnjen desno glave spasitelja.

44. — Isti lik kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do piknjaste osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, na krstovih rukuh po jedan okrugić, a do prijestola u polju po jedan cviet od krina; u zadku pako desnica kraljeva sa svitkom jedva se razaznaje, a napis teče naokolo kao obično uz okrajni niz, počam gori desno, nego dielomice drugako je raspoložen, naime: S (nad glavom svetitelja lievo) — $\overline{STEFAN} - \overline{VROSI\overline{R\overline{C}} - X}$. Rieč *rex*, miesto da stoji kao obično gori do motke krstove lievo slovo pod slovom, i ona teče susliedice uz okrajni niz.

Erdy str. 25 br. 40 (*Dr. Stur*). Mod. jedva preko 5. Probušen nad glavom spasitelja. **Vidi tab. V. br. 3.**

BAKREN NOVAC UROŠA I.

Poznat nam je jedan jedini bakreni novac Uroša I, te evo ga ovdje primećujemo. Slaže se mal da ne posvema s novci srebrnimi istoga kralja, koje smo gori opisali u vrsti IV pod c.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}-\overline{XC}$, rukama na prsuh a knjigom na skutu; piknja doli do desne

noge u prijestolu, u polju do prijestola lievo slovo Θ s piknjom, a desno čini se R.

Zadak. — Dvie stojeće osobe, punolike. Desno sv. Stjepan, gologlav, osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju križatu zastavu, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Lievo kralj pod otvorenom krunom, u dugoj bogato ukrasenoj dolami, desnicom

prima barjak pod svetiteljevom rukom, a u lievici drži svitak. Doli na barjakovoj motki, koja se jednostavno dokončava, široki krst, a sa svake strane do motke po jedan okruglić. Napis počam gori desno: S STĚPAN · — VRO · SIVS · — RĀX.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 2,41 gram. Mod. 5 1/4. Malko urezan, **Vidi tab. V. br. 4.**

DOMETAK

o groših Karla Roberta ugarsko-hrvatskoga kralja.

Onaj zadnji novac srebrnih Uroša I (*V. Vrsta VI. 44 str. 56.*), bezdvojbena Uroša I, jer se s njegovimi podpuno slaže, dočim Milutinov nemože nikako biti, jer već od g. 1282, kako ćemo dalje viditi, srbskih groša po načinu mletačkom nije se više kovalo, daje nam povoda ovomu dometku.

Njekoji navlastito magjarski spisatelji kažu, da je ugar.-hrv. kralj Karlo Robert (1310—42) predobio neki dio Srbije u ratu proti Milutinu, te da je s toga dao kovati novce po načinu srbskih, a da je srbski kralj Milutin iz tih Karlovih novaca uzeo krinov cvjet i stavio na svoje, da tiem pokaže svoju zavisnost od ugar.-hrv. krune¹. Proti tomu usta g. Alek. Stojačković (СЕРБСКИИ НАРОДНИИ ЛИСТЪ 1843. 43); dokazujući, da ovi novi Karlovi nemogu imati miesta u redu srbskih, pošto Karlo nije nikada Srbijom vladao; da su si već od kralja Mirka ugar.-hrv. kraljevi pribili u naslovu a bez ikojega razloga ime Srbije; da je Karlo te novce kovao po načinu mletačkih matapana, a valjda na kalupih predjašnika mu Andrije „*pridodavši k njima francuzke krinove, koji mu proizhodjenje izdaju*“²; da je metnuo sv. Stjepana na njih, jer je ovaj i ugarski svetitelj i državni patron; te napokon da Milutin nije uzeo krinov cvjet iz Karlovih novaca, nego da ga je upotriebio „*za ljubav svoje matere francuzkinje Jelene, kćeri Balduina Kurtenejskoga*“.

Nego već Szeesenyi (*Catalog. P. III. p. 45. Tab. 8. n. 64*) opazi, da cvjet od krina na Milutinovu novcu pripada Jeleni njegovoj materi kćeri Balduina II carigradskoga; a sam Erdy (*A Boszna és Szerb Régi Érmek. Budán 1857 str. 25*), odrekavši se prednjih tvrdnja, veli izrično, da Karlo Robert nije nikako kovao novce za Srbiju, kao što je pokazao u: *Új Magyar Múzeum. Pesten 1853. 8. II. Hivatol. Közl 1852 jul. 3.*

¹ I. v. Reichel piše str. 16 „*dass aber Ungarn wirklich die Oberherrschaft eine Zeit lang über Serbien besessen hatte, beweist die folgende Münze*“ te opisuje Karlov novac.

² Ovo iz Zanettia (*De nummis Regum Misiae seu Rasciae. Venetiis MDCCCL*), koji na str. 31 sbilja piše o Andriji ugar.-hrv. kralju, ali ovako: „*cur ergo mirum, si ad Venetos typos hungaricam monetum etiam confundi mandaverit? Cujus proinde Carolus Robertus in regno suffectus, speciem, prout conjicimus, imitatus, adiectis tantummodo liliis, hunc nummum ediderit. Difficillimis temporibus Carolum in regnum pervenisse constat; typi ad cudendam monetum fortasse deerant; Andreae paratos invenit: hisce usus est. Haec tamen divinando potius, quam adfirmando scribimus*“. Primećuje napokon, da je vidio samo jedan Andrijin novac, kovan na način mletačkih matapana, ali veoma izglođan. I Bernardo Nani (*De duobus imperatorum Russiae nummis. 17.2. str. 24*) veli, da se Mletčani neprotivili srbskim novcem, dok su istu sobstvenu vrijednost kao i mletački imali, primećujući: „*hoc enim et Hungariae regis licuit, cum id facile non leve sit honoris argumentum*“, te u bilježki dodaje, da su još drugi kovali novce po načinu mletačkih.

I sbilja poviest naša i magjarska uči nas, da Karlo nije uživao ma kada i ma kojega vladalačkoga prava u Srbiji. Vremenita nasrtanja i osvajanja neznatnih česti zemljišta neznače sasvim ništa. S druge strane mi nalazimo cvietke od krina već na jednom novcu Uroša I (*Vrsta VI. br. 44*), te na onih Dragutina, koji je prije Milutina kovao, pošto smo mi tvrdo uviereni, da je Milutin stoprv svoje novce kovati dao poslie smrti bratove, budući si pravo kovanja pridržao Dragutin, kada je poveći dio kraljevine bratu odstupio. Ovo bi potvrdila i ta okolnost, što Milutinovih novaca na način matapana pravo ni nema, i što njegovi su novi odveć riedki, dočim su Dragutinovi najobičniji. Znamo pako da je mletačka republika g. 1282 zabranila porabu Dragutinovih novaca u svojim krajevih. i da su od toga doba srbski vladari počeli kovati likom osobitim, narodnim, koji se za Dušana svrati sasvim na način iztočnih, kao što nam to jasno sviedoče sami novi Dragutinovi i Milutinovi, i svestrano pomanjkanje lika mletačkoga na novcih svih sljedećih srbskih vladara; te i Ber. Nani l. c. str. 24 sviedoči, da budući Mletčani zabranili uvoz srbskih groša. Srbi „*ideo fortasse a Veneta specie abscesserunt, quo antiquum hoc honoris indicium Venetis subriperent*“.

U ostalom cviet od krina vele često dolazi na novcih mnogo starijih od Uroševih, Dragutinovih i Milutinovih kod drugih vladaoaca evropejskih. Sami Mletčani su ga počeli rabiti poslie Rainera Zena; Bugari za Joana Asiena II, i t. d.; a u što se tiče Srbije, krinovi se nalaze već na grbu Stjepana Nemanje (*Glas. IX*). I predaja domaća to potvrđuje. Tronoški lietopisac (*Glas. V. 28*) povieda, da je na molbu Srba franački kralj odpustio Nemanju sa suprugom i sinovi, i da mu je na odlazku u domovinu rekao ovako: се укрѣилъ еси ѿ крѣновъ моихъ два крѣна, но будятъ теби и сѣмени твоєму по тѣмъ знаменїє кроки моєа, и сѣа два ѿрока, въ печати твоєй ѿ моихъ два крѣна; и тако по томъ егда устроилъ и рѣшилъ неслѣдѣма царство, белого орла положилъ, въ немуже при ногѣхъ положилъ дарована два ема крѣна въ знаменїє два сѣна (*V. takodjer o tom Rodosloviu serbskijih carev Glas. XXI. 234 itd.*).

Do sada su poznata bila samo dva novca Karla Roberta kovana po načinu mletačkih i srbskih groša.

Prvi je izdao Zanetti l. c. str. 28 Tab. br. VII., koji veli, da ga je sam imao te prijatelju darovao. Primećuje, da u malo se razlikuje od novaca Uroša I i Dragutina po njem izdanih, te i od mletačkih groša, samo „*metallum excipe longe peioris notae*“. Iz Zanettia ga pako krivo izpisao Luczenbacher str. 42 br. 1, a po ovom Šafařík Glas. III. 245. Tab. VIII. 90, te opet prvi kao Erdy str. 24 br. 37 podpunije.

Drugi je iznio na bieli sviet I. v. Reichel (*Koehne Memoires etc. 1849. 8. Vol. III. 154—170 VI. 4.*), a po Reichelu ga pretiskao Erdy str. 25 br. 39 i Rupp. Ni za prvoga ni za drugoga nezna se, gdje se danas čuvaju; a izdavaljelji nebilježili njihovu težinu. Oba novca ista su u predku, jer se ovdje nalazi spasitelj na prijestolu kao obično, a do prijestola u polju cviet od krina sa svake strane. U zadku isti je lik kao na Uroševih novacah gori opisanih, t. j. desno svetitelj piknjastom osienkom oko glave, a lievo kralj pod krunom. nego na Zanetievu svetitelj pruža kralju barjak, a na Reichelovu dvostruki krst; sačinjala bi dakle ova dva dvie razne vrsti. Prvi bi sličan bio novcem IV vrsti Uroševih novaca, a drugi VI. Doli na motki barjaka ležao bi na Zanetievu novcu poveći krst kakav dolazi upravo na novciv Uroševih vrsta IV. br. 2., dočim na Reichelovu nebi ga bilo, kao ni na drugih sličnih Uroševih. Napis u zadku na Zanetievu novcu teče naokolo isto onako kao napis na Uroševih novciv: **S STEFTN — KARVLVS — REX**, dočim na Reichelovu rieč **REX** tekla bi i ona napried uz rub, te nebi stala uz motku krstovu kao obično, a sav napis bio bi ovako: **STEFAN — ROBER R—X**.

Ono **B**, krivo čitano miesto **S**. dalo je Reichelu povoda da čita: *Robertus rex Bosne*.

Erdy misli, da su Zanetti i Reichel zlo čitali napis u zadku, t. j. da je Zanetti čitao u napisu **KARVLVS** miesto **VROSIVS**, a Reichel **ROBER** m. **VROSI**; nego ni to mu sada dozvoliti nemožemo. Glede Reichela, koji je mnogo toga pomutio i izopačio, moglo bi se s njeke strane dopustiti, jer je i on kao što i sam Erdy pisao o predmetu, koji je najmanje poznavao; ali sumnjati o čitanju svietu dobro poznatoga Zanettia, puka je bezumnost. A da je Zanetiev opis sasvim točan i prav dokazuje jasno groš Karlov, o kom se nemože sumnjati, veli Šafařik, da nije *istinit*, nadjen od g. S. I. Verkovića naskoro negdje u Macedoniji, i od koga mi dodajemo lik po slici Šafařikovoj iz same matice. Ovaj novac posvema se slaže sa Zanetievim, osim što na početku i koncu prvoga ulomka i na početku drugoga ulomka napisa u zadku stoji piknja, a to dokazuje, da je po drugom kalupu kovan. Mod. mu 5. ali težinu nemožemo mu žalibože označiti, pošto na Šafařikovoj slici zabilježena nije. **Vidi tab. V. br. 5.**

STJEPAN DRAGUTIN SRIEMSKI.

Naslov: азъ грѣшнии Стефанъ по милости божиѣ краль млади вѣсѣхъ сръбскихъ и поморскихъ земель. — Glas. XXVII. 188 br. 4.¹

Stephanus regis Urossi filius, rex Dioclie, Albanie, Chelmie et maritime regionis. Stefanus rex Raxie ut supra. Ladislaus filius eius. — Ovako u rukopisu mletač. arkiva: *Liber pactorum III. 29. V. Listine I. 192.*

Podpis: Стефанъ по милости божиен краль сръбскихъ земель и поморскихъ (1281. — Mikl. 55).

† Стефанъ въ Христа благовѣрнии краль и самодържць вѣсѣхъ сръбскихъ земель и поморскихъ (1293=1302. — Mikl. 65)².

Стефанъ вѣрни краль (1311=12. — Pučić II. 2.)³

Svi se poviestnički izvori u tom slažu, da se je Stjepan Dragutin samo jedan put ženio, i to sa Katerinom ili Katerinom kćerom ugar.-hrv. kralja Stjepana V; ali ne tako o broju njegove diece. Danilo (*str. 50*) spominje samo jednoga sina Dragutinova, naime Vladislava. Po Tronošcu imao je dva sina **именемъ владислава и урошница**. U Šafařikovih ljetopisih stoji ovako zabilježeno *str. 52*: **роди же и сына дѣд, владислава краля и урошница**; *str. 62*: **владислава рѣдн, оурошница и елисаветоу**; a *str. 69*: **а тыи роди съ кыра каталеною з- сына: владислава краля и урошница, и елисаветоу**. Povjest od bitija itd. (*Glas. X. 264*) kaže pako, da je

¹ Po Dučiću ova povelja bez označene godine bila bi Stjepana Uroša Dečanskoga, a mi ju volimo pripisati Dragutinu, jer je već za živa oca kraljevski naslov nosio, zato *mladi kralj*, što se o Dečanskom reći nemože kao što ni opetovana rieč **грѣшнии**. U ostalom Dečanski obično nije izpušćao iz naslova svoga imena, Uroša. S istoga razloga ima se Dragutinu pripisati povelja, koju isti Dučić daje Stjepanu Urošu Milutinu, i u kojoj se Dragutin kao priestolonasljednik zove: **Господинъ Дальмацниѣ, Трафимъ и Захълмниѣ**, jer je upravo tada očevo dozvolom timi državama upravljao.

² Miklošić ovu povelju pripisuje Stjepanu Urošu Milutinu, bratu Dragutinu, nego ovaj si mal da ne uvijek pridaje u svojih poveljah svoje ime Uroš, dočim ovdje kako u podpisu tako i u samoj povelji stoji samo ime Stefan: **кто ли се оубрѣ таковои, и потыцнѣ се разорити снѣ записании и оутвѣрждении мною Стефаномъ кралемъ** itd.

³ Ovako na dvie povelje, u kojih se spominje Bartul Gradaniko kao knez dubrovački, koji je onom obćinom upravljao g. 1311—12. Vidi Rad V. 111. — O podpisu na srbskoj povelji, od koje smo gori naslov naveli, veli Dučić, da je isti kao što i naslov, nego da je u podpisu dodano još i ovo: **съ богомъ самодържць**.

Dragutin dobio od svoje žene dva sina: **владислава краля и оурошница**.

Dielo nečovječno Dragutinovo napram oteu nije moglo nego mrzko biti srbskomu narodu, tim većma, što ga tudjom pomoću izveo; čega radi Dragutin, da narod umiri i k sebi privlači, stavi se odvažno, da u svakoj struki državno stanje poboljša. I sbilja Danilo svjedoči, da za Dragutinova vladanja nebjaše u srbskoj zemlji nepravde ni drugih zala. A da pako dade očiti dokaz, da se je radi zloće svoje proti oteu iskreno pokajao, izkopa njegove kosti, i svečano jih prini u sopočanski manastir, te dično pokopa. Osim toga zidao je crkve i manastire po zemlji i bogato obskrbljavao, i liepe je darove u Jerusolim slao. I s materom pokuša sva moguća sredstva, da ju na oprost nakloni, ali se ova za dugo uztezala.

Sa susiednimi državama, koje su u domaćih razpra slabile, nastojao je Stjepan, da u miru živi. Samo se ponješto zavadio s upraviteljem Bosne, te ga prisilio, da mu neki dio Rame uz srbsku granicu odstupi. Po Tronošcu (*str. 52*) prihvati si i neki dio bugarske zemlje, a u Rusiju slao je svoje poslanike na svoga prijatelja ruskoga kneza Vasilija.

God. 1275 putujući po zemlji, po Tronošcu na lovu a po drugih u državnom poslu, došav pod grad Jeleč, padne s konja i prelomi nogu. Uzam tu nesreću za božju kazan radi zločina na oteu počinjena, umah pozva k sebi u Deževu u Raškoj svoga brata Stjepana Uroša Milutina, i preda mu kraljevsku krunu i vlast nad većim dielom srbske zemlje, pod uvietom ipak, da po Milutinovoj smrti nasliedi

srbski prijestol stariji Dragutinov sin Vladislav. Dragutin si pridrža samo Mačvu. **Юже даль немюу съ тьсь него краль оугрськимъ** (*Život kralj. i arhiep. srbs. str. 27*), zatim onaj dio Bosne, koji si sam izvojevao bjaše, te Sriem, Braničevo i Kucevo, gdje je kao sasvim neodvisan kralj vladao, s čega i bi on nazvan Sriemskim kraljem¹. Prijestolna su mu miesta bila od sada Biograd i Dobrac. Tamo ga sliedila do mala žena mu Katarina sa djecom i njegovi poglaviti privrženici. Ovo Dragutinovo postupanje prikloni kašnje i mater njegovu Jelenu, koja je primorjem samostalno upravljala², da se s njim pomiri. Ova kao katolika odgojila ga bjaše u zapadnom vieroizpoviedanju. Toga radi Stjepan odvažno je prognio Patarence, koji su već bili cielu Bosnu zaokupili. Zamoli papu, neka mu pošalje fratrove, koji bi onaj dio Bosne, koji je na njegovu vlast spadao, na pravu vieru preobratali; a papa mu Nikola IV. travnja 1291 rado po-

¹ Uz sav taj ustup povećega diela srbske kraljevine bratu si Milutinu, Dragutin je i u naprieda, barem za njeko vrijeme imao nad bratom njeko prvenstvo u Srbiji, jamačno mu ga mletačka republika pripoznavala. To izilazi jasno iz njezinih zapisnika. U zaključku od 17 list 1301 (*Listine I. 437*), kojim se riešavalo, da se dva poslanika odpreme preko Dubrovnika u Srbiju, dolazi ovo: *et si accideret, quod ambo vel unus eorum irent ad dictos reges vel regem*. U zaključku od 22 list. 1286. kojim se odredjivalo, da mlet. knez u Dubrovn ku može svojim podanikom zabraniti, da polaze Srbiju veli se: *quand. comes Ragusii constringet omnes homines de Ragusio, quod non cadant in terras regum Rascie et regine matris eorum etc.* (*Listine I. 143*). Dne 4 rujna 1301 bi primljeno: *quod destinantur duo ambaxatores Ragusium et de Ragasio ad dominos reges Racie; u zaključku od 8 rujna isto se kaže: quod ambaxatores ituri Ragusium et ad reges Racie; a u još jednom od 17 listopada iste godine opet: quod ambaxatores ituri Ragusium debeant de via ad reges vel regem Racie convenire se et consulere simul cum comite et hominibus Ragusii . . . et si acciderit, quod ambo vel unus eorum iret ad dictos reges vel regem* (*Listine I. 195—6*). I u njekom popisu arkiva mletačkoga iz početka XIV vjeka oba su, Dragutin i Milutin, označena kao srbski kraljevi: *Urosius rex Servie, Melinie, Chelmis, Dioklie, Albanie et maritime regionis. Stephanus regis Urosi filius rex Dioclie, Albanie, Chelmie et maritime regionis. Stefanus rex Racie ut supra, Ladislavus filius eius.* (*Listine I. 192*).

² Po smrti Uroša I Dragutin odpusti svojoj materi Jelenu dobar dio svoje zemlje na zapadu, da tamo samostalno gospodjuje. Ovo nam svjedoči sam Danilo: **и по прѣстаклении моужа негъ приимъши отъ сына своего достоиную естъ дръжавъ земль многыхъ** (*str. 58*), te nabrajajući srbske vladare, poslie Uroša I primećuje i ženu mu Jelenu, dočim tako od drugih kraljica srbskih nećini. Da je upravo na toj strani, naime u Zeti, Jelena samostalno vladala, dokazuju to jasno povelje od nje izdane. Jelena g. 1289 potvrdi Dubrovčanom uživanje nekih vinograda, kako su jih za njezina muža uživali, i slobode podieljene jim od sina Milutina; te se podpisa: **Целена Кралица** (*Mikl. 56*). Dne 18 svib. 1304 dozvoli Nikolici Zurgovu Dubrovčaninu, da pošto je bio krivo pred njom osvjeden, može **ходити свободно по шокен земан**; te se i ovdje isto onako podpisa (*Mikl. 66*). Ostaje nam još jedna povelja Jelene od ovoga doba (1275—1314), kojom se obvezala Dubrovčanom, da će jim biti prijateljica, i da će jih obavjestiti u slučaju, da bi jih njezin sin Milutin htio napasti. Na ovoj listini daje si ona sliedeći naslov: **Целена мнолстю божиѡвъ кралица все српске земле и поморьске**; a isto se tako i podpisuje (*Mikl. 69—70*). Tronošac kaže, da je živila u Zeti **со единою дъвою ѡ дщереѡ, иже потомъ съ матерю своею равнѡ построжеа**; da se Stjepanom nije više smirila, a da je sazidala manastir gradački, gdje je bila sa kćerju pogrebena (*str. 53. 58*). Njezina slika uz Milutinovu vidi se u raških Gjurgjevih stubovah sa napisom: **Целена кралица српьскаа** (*Vidi Gilf. Bos. str. 139*). Primietit nam je jošte, da se jedan napis, tičeći se ove kraljice, nalazi tiskan kod Farlata (*Illyr. Sacr. VII. 308*) po prepisu poslanu 16 sieč. 1790 od Franje Borci biskupa skadarskoga Jakovu Coletti u Mletcih (*Cod. Cicogna*): „*ho girato tutte le chiese della mia diocesi, ma non ho potuto trovare altra antica iscrizione, fuorchè l' annessa, che si trovano nella chiesa di s. Sergio sutla riva della Boiana e lontana da Scuttari un ora*“, a da je crkva najkrasnija u cieloj Albaniji.

godi i posla mu dva (*V. Pavić Ram. Virid. Olivae. 8. Pejačević hist. serb. 207*). Do podpuna sjedinjenja sa crkvom rimskom dodje Dragutin stoprv oko g. 1290, valjda zato, da tiem materinski gnjev sasvim ublaži. Kralj se tada kleo na vieroizpoviedanje donešeno mu iz Rima još god. 1288 (*Theiner Hung. I. 359*); a papa poslie duga izkušavanja primao ga napokan 15 ožujka 1291 (*l. c. str. 375*) u svoju zaštitu naime: *personam tuam et regnum tuum cum civitatibus, castris, terris, villis et bonis aliis, que in presentiarum iuste et rationabiliter possides, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et presentis scripti patrocinio communimus etc.* Kašnje Stjepan okrene kabanicom, kako se vidi iz pisma stožernika Gentila od 25 prosinca 1308 (*l. c. str. 824*), kojim izobčivaše erdeljskoga vojvodu Ladislava zato, što je svoju kćer udao bio za sina Dragutinova, a *prefate fidei devianti rectitudine*.

U tom se Stjepan pokajao, što je bratu odstupio bio veći dio zemalja srbske krune, te poče vojsku na nj kupiti. Milutin, istom kad doču bratove namjere, posla mu biskupa Danila, da ga od njih odvrati; i Danilu podje za rukom opet braću smiriti. Nego budi sbog ovog nesmotrena koraka proti bratu, ili zato što se pram katoličkoj vieri ohladio bio, iznova materi omrznu, te se čini, da se s njom više pomirio nije. Ova se kašnje razboli. Stjepan na prvu viest njezine nemoći umah se stavi na put, da ju pohodi i prije nje smrti na pomirenje skloni. Kaže Danilo (*str. 94*), da radi daleka puta nije mogao prispjeti na njezino prestavljenje. Na putu se ipak sastane Dragutin sa svojim bratom Milutinom u dvoru Piani, i tu se braća na novo pomirila. Vrativ se kući, Dragutin stade da težkom pokorom svoje pogrješke oplaka; te zlostavljenje tiela prikrati mu život. Pri smrti se pokaludjeri pod imenom Teoktista; a umrie 12 ožujka 1316 (*V. Mikl. 70, 71*) u Sriemu, po njekojih u Biogradu. Tielo njegovo bi preneseno u crkvu sv. Gjorgja u Raskoj, koju je sam sazidao. Žena ga dugo preživila, i sazidala tronoški manastir (*Tron. 58*).

Kao što smo spomenuli Stjepan Dragutin, odstupivši poveći dio svoje srbske kraljevine svomu bratu Milutinu, pridrža si ipak njeka kraljevska prava u pogledu ukupne države. Medju ovimi bez dvojbe ima se ubrojiti i pravo, da se domaći novci kuju i u napreda pod njegovim imenom; s toga njegovi se novci u velikom broju nalaze, dočim jih odveć malo Milutinovih.

Imamo tri zaključka dotično naredbe mletačkoga vieća u poslu kovanja srbskih groša za ovoga kralja, koji su u isto doba najstariji spomenici jugoslavenske numismatike, te nam se čini sasvim shodno, da jih doslovno ovdje primjetimo. Oni se protežu na groše kovane ponajviše u Brskovu u ime Stjepana Dragutina, a načinom i oblikom mletačkih groša.

I. Zaključak.

1282. die III maii, in Majori Consilio.

Quod officiales teneantur incidere denarios grossos regis Racie, et stracionare in Rivoalto. — Millesimo ducentesimo octuagesimo secundo, indictione X, die tercio maii, capta fuit pars: quod addatur in capitulari camerariorum communis et aliorum officialium, qui recipiunt pecuniam pro communi, quod teneantur diligenter inquirere denarios regis Racie contrafactos nostris venetis grossorum, si ad eorum manus pervenerint; et si pervenerint, teneantur eos incidere. Et ponantur omnes campsores, et omnes illi, qui tenent stationem in Rivoalto, et eorum pueri a XII annis supra ad sacramentum, qui inquirent diligenter bonu fide predictos denarios; et si pervenerint ad eorum manus, teneantur eos incidere. Et si alicui persone inventi fuerint de predictis denariis a XII supra,

*

quod illa persona, cui inventi fuerint, perdat decem pro centenariis de omnibus, que eis inventi fuerint de illis denariis, et debeant incidere; et hoc stridatur publice illa die vel altera, qua captum fuerit in maiori consilio, quod a XV diebus in antea quilibet, cui inventi fuerint, incurrat penam predictam, et medietas pene sit invenientis, et medietas sit communis, et deveniat in camera communis. Et mittantur literę de precepto per sacramentum omnibus rectoribus preter comitem Ragusii, quod omnes denarios predictos, qui ad eorum manus pervenerint, vel eorum officialium, teneantur incidere vel incidere facere, et quod ipsi constringant gentem suam per illos modos, quibus eis melius videbitur, quod predicti denarii non currant per suos districtus, et incidantur, si invenientur; et si consilium est contra, sit revocatum quantum in hoc (Liber Communis. B. 129 u arkivu mletačkom. V. Listine I. 131).

II. Zaključak.

1282. Die XXIX octubris, in Majori Consilio.

Die vigesima nona octubris capta fuit pars: quod occasione destruendi dennarios grossos de Bresco, addatur in capitulari vice-dominorum maris et Ferrarie, quod omnibus tam Venetis quam forensibus de quacunque parte venientibus ad tabulas suas debeant dicere, quando iurant, quod per illud sacramentum teneantur, si habebunt dennarios de Bresco, eos incidere infra tertium diem; et si sciverint, aliquem aportasse de predictis dennariis, debeant eum manifestare infra tertium diem. Item mittatur precipiendo comitibus Jadre, Ragusii et consulibus Apudie, Dyrachi et Cattari, qui accipiant sacramentum omnibus Venetis illuc euntibus et stantibus ad mercatum, qui non debeant ducere nec mittere dennarios de Bresco nisi incisos vel ruptos, et si habebunt, teneantur ipsos incidere antequam veniant Venetias in penna decem pro centenariis, ut est per aliud consilium ordinatum. Item stridetur publice etc. (Maius Consilium. Luna-Zaneta 13 u arkivu mletačkom. V. Listine I. 133.)

III. Zaključak.

1287. Die XXIX iulii, in Majori Consilio.

Die vigesimo nono iulii capta fuit pars, quod debeat destinari ambaxator unus ad regem Raxie occasione grossorum contrafactorum nostris grossis et pro negotio Jacobi Pollani, qui debeat habere libras quattuor grossorum pro suo sallario, et grossos decem octo in die, et ire cum conditionibus dictorum decem octo grossorum, et medietatem dicti sallarii et expensuram debeat solvere nostrum commune, et aliam medietatem solvat Jacobus Pollani predictus (Maius Consilium. Luna-Zaneta 243 u arkivu mletačkom V. Listine III. 427).

Iz ovih zaključaka sledi, da su se tada groši u Srbiji, navlastito u Brskovu¹, kovali po načinu mletačkih; da je takovih mnogo teklo po mletačkoj državi; da glede vriednosti mletački jedva su nadilazili srbske za deset po sto, što

¹ O groših de Bresco imamo jošte uspomenu u listu, koji je mlet. republika 10 svibnja 1309 pisala i po svom poklisaru odpravila Urošu II Milutinu. U njem se govori, da su neki mletački podanici pro soldis venetis grossorum quatuor mille učinjene jim škode u Srbiji jedva primili 1200 i to u marvi, koja razprodana nije dala više nisi yperpera de Brescoa VII centum, que est multo minoris valoris quam sunt veneti nostri grossi; neka dakle dade izplatiti one mletačke podanike in venetis grossis etc. (Collegio IV. Secr. 31. Lettere, u mlet. arkivu). Istoga dana bi u istoj stvari pisano i kotorskoj občini, naime neka nastoji, da budu oni trgovci izplaćeni, pošto miesto dobiti za škode nanese 4000 mlet. groša, primise samo nješto marve procijenjene MCC soldos venetorum grossorum, de quibus (sc. animalibus) non potuerunt habere nisi yperperos VII centum in pecunia de Breschoa, que pecunia satis est minoris valoris, quam sint veneti grossi (l. c. V. Listine I. 239—240). Srpnja 1318 mlet. republika izruči poklisaru kralja Milutina spominjak, u kom mu kazala, da neki Oliver Cuppo mletački zlatar, qui existens in Breschoa iam sunt anni sex decim, et fuciendo ibi artem suam, bi pokradjen od srbskoga podanika, qui emerat mercatum Bresche ab ipso domino rege, et fecerat publice clamari, quod quilibet possit venire et stare securus, i bacen u tamnieu; te je zahtjevala, da njezin podanik bude za štete nadoknaden (Commemorialium II. 28 u mlet. arkivu. V. Listine I. 299). Brskovo kao znatno trgovačko miesto u Srbiji, vjerojatno negdje u srbskom primorju, spominje se u srbskih poveljah kod Miklošića već od doba Stjepana Prvojenčanoga (V. Mon. Ser. 16. 17. 46. 52. 53), a g. 1399 bilo je u turskoj vlasti (V. Daničić БРСКОВО).

jasno sviedoči, da se nije ovdje radilo o krivotvorenih nego o noveih iz pravoga kova sastavljenih. valjda samo po slabijoj kovini il u težini manjkavih; da je pod strogom kaznom naloženo bilo po svih stranah mletačke zemlje, neka se takovi groši umah polome i van porabe stave te zabrane: a da su se samo u Dubrovniku rabiti mogli. pošto se ovaj grad u užjem trgovačkom odnosaju sa Srbijom nalazio. nego je zabranjeno bilo i iz Dubrovnika jih izvažati drugako van polomljenih. Kašnje, jer se u Srbiji nepristajalo kovati novce, ako i ne po načinu mletačkih groša, i u mletačke zemlje uvadjati jih. mletačko vieće. da kriomčarenju učini kraj. postavi osobiti ured, neka na to pazi, pod naslovom: *Officiales grossorum Raxie*. Prvi put ovaj ured nalazimo napomenut u naglavju propalih knjiga *Misti mlet.* arkiva za god. 1313—16 (*Indicis str. 184 super grossos de Raxia V. Listine I. 179*), gdje se veli: *commissum est officialibus grossorum Raxie factum Anidali, in restringendo ut eis ridebitur 64*. Vjerojatno, da se tu radilo o kazni radi uvoza srbskih groša.

O tom kovanju groša po načinu mletačkih u Srbiji doču i slavni Dante, te u svom božanstvenom dielu ovako o srbskom kralju zabilježi:

Che male aggiustò il conio di Vinegia.

(*Parad. XIX. 141*). Njeki su s ovih riečih izvadjali, da su se u Srbiji tada kovali upravo mletački krivi novci, nego od takovih nije ni jedan do danas na svietlo došao; njeki su pako dopuščali, da su srbski novci nosili ime srbskoga kralja, ali su tvrdili, da kovina tih novaca bjaše veoma izopačena (čemu ova nepruža ni najmanje potvrde), te zato kore srbskoga kralja s neviere i s krivotvorenja. Na pr. Lazzari (*Le Mon. dei Pos. Ven. d' oltrem. str. 45*) veli o tom: *adulterazione fatta con tanta malafede; a malo kašnje: fallita a re Urosio la turpe impresa, e scoperta da' Veneziani la frode, i re di Rascia mutarono tipo de' grossi loro, staccandolo da quello de' Veneziani*. Nego svim veoma shodno odgovara sam mletčanin Zanetti (*De Num. Reg. Mys. str. 21.*) ovako: „*Venetum ducatum aureum (vulgo cecchino) hunc (sc. Milutinum) adulterasse deterioremqe dolo malo fecisse nonnulli autumant. Horum unum vidimus Venetis revera persimilem, sed haud Veneti alicujus ducis, verum proprio Urosicii nomine signatum. At ingenue fateri cogimur, nobis non satis constare, cur huic vel cuicumque tandem fuerit is, qui hoc fecerit (quod non liquido patet), id vitio vertatur. Poterat enim jure suo rex, suoque nomine monetam cudere purioris impuriorisve metalli, nec subinde dicendum venetum adulterasse. Quod si contra fas veneto usum typo obiciat, respondemus, ea de causa usum, qua vel praecessores sui in argenteis Rasciae nummis, diuturno temporis intervallo, usi fuerant. Re etenim vera Aligherius noster non adulteratam ab Urosio pecuniam venetam neque deteriore redditam innuit, verum rudi opere neque satis optimo metallo suam (caeterum Venetae similem) conflasse; quod apprime verum.*“¹ U koliko ga pako njeki okrivljuju, da je krive mletačke novce kovao, primećuje opet isti Zanetti, da je to puka laž „*quem tantum propriam informem minusve bonam, non vero alienam per-*

¹ Po Ber. Naniu (*De duob. Imp. Rns. num. str. 24*) mana srbskih novaca bila bi sastojala u tom, što je njihova kovina slabija bila od mletačke, te i težina nješto manja: „*Dum Rassiani ad Venetorum similitudinem cudentes, una cum veneto tipo, quem forte ex reciprocis connubiis (Du Cange p. 285. 288), ex negotiis, et Veneti nominis per orientem fama acceperant, eadem argenti natura (Liruti Mon. del Friul. Venet. 1749 p. 178. Zanetti p. 4) eodemque cum pondere usi sunt, Veneti non sunt conquesti. Hoc enim et Hungariae regi licuit, cum id facile non leve sit honoris*

cusserit“. Ovdje se istina govori s prva o zlatnom novcu Uroša II Milutina (po nas prije Uroša I, pošto svi poznati novci Milutinovi već se izkazuju domaćega lika, od mletačkoga dosta udaljena), ali se u isto doba jasno izriče u obće i ta po nas glavna stvar, da se u Srbiji nisu ni mletački ni sami srbski novci pravo krivotvorili, niti da je Dante uprav s toga krivio srbskoga vladara, a glede mletačkoga tipa da ga je ovaj polak stare navade rabiti mogao.

Prognanje srbskih groša iz mlet. zemlje prouzrokovala, da su se Srbi stavili kovati svoje novce po drugom obliku, koi se s prva u mnogom svoj i narodan izkazuje, a kašnje sve većma k tipu iztočnih dvorova približuje. U koliko se tiče Stjepana Dragutina on je kovao prve tri vrste svojih novaca po tipu mletačkom, ostale pako poslije izdanja gori navedenih mletačkih naredba i zabrana. Ove zadnje sasvim se slažu s onimi brata mu i nasljednika Uroša II Milutina, koi je valjda poslije bratove smrti svoje vlastite novce kovati započeo.

VRSTA I.

Kralj gologlav drži jednostruki krst.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje podijeljeno $\overline{I\bar{A}}-\overline{X\bar{A}}$, rukama na prsiah, a knjigom u skutu.

Zadak. — Dvie stojeće osobe, gologlave, punolike. Desno sv. Stjepan, piknjastom osienkom oko glave, pruža lievo stojećemu kralju jednostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Kralj u dugoj bogatoj dolami desnicom prima krst izpod svetiteljeve ruke, a u lievici drži smotak. Na motki nad svetiteljevom rukom čvor. Napis teče naokolo uz okrajni zubati okrug, počam gori desno: $\cdot\overline{S}\cdot\overline{S}\overline{T}\overline{E}\overline{P}\overline{T}\overline{A}\overline{H}\cdot$ — $\overline{S}\overline{T}\overline{E}\overline{P}\overline{T}\overline{A}\overline{H}\overline{P}$ — $\overline{R}-\overline{E}-\overline{X}$, nego ova zadnja rieč *rex* nestoji kao obično razpoložena, t. j. gori lievo do motke slovo pod slovom, nego gori nad kraljevom rukom \overline{R} , pod njom \overline{E} a doli isto lievo do motke \overline{X} . Doli lievo na odieći svetitelja \times , a na prsiah kralja \ast .

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,98 gram. Mod. 5¼. Probušen medju nogama spasitelja. **Vidi tab. V. br. 6.**

VRSTA II.

Kralj gologlav drži dvostruki krst.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, osienkom piknjastom oko glave, a do nje podijeljeno $\overline{I\bar{A}}-\overline{X\bar{A}}$. Knjiga mu u skutu. Uz rub teče zubati okrug.

Zadak. — Dvie stojeće osobe, gologlave, punolike. Desno sv. Stjepan, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Kralj u dugoj bogatoj dolami desnicom prima krst, a u lievici drži smotak. Napis teče naokolo uz krajni zubati okrug, počam gori desno: $\cdot\overline{S}\cdot\overline{S}\overline{T}\overline{E}\overline{P}\overline{T}\overline{A}\overline{H}\cdot$ — $\overline{S}\overline{T}\overline{E}\overline{P}\overline{T}\overline{A}\overline{H}\overline{P}$ — $\overline{R}-\overline{E}-\overline{X}$, nego

argumentum. At cum argenti naturam inficere ac etiam iusto pondere detrudere coeperint (ut ex duabus Urosii monetis adparuit, quibus probatis, una 88 k. altera 148 k. scoriae habebant ad Marcam relatae, quarum postrema erat levior prima), praesentientes Veneti, quid detrimenti ex hac metapanorum Venetis similibus infectione, cum rebus omnibus, tum praesertim negotiis accidere posset, eos lege vetarunt. Hanc legem, ut fas est suspicari, cum aegre ferrent Rassiani, ideo fortasse a Veneta specie abscesserunt, quo antiquum hoc honoris indicium Venetis subriperant.

ova zadnja rieč *rex* nestoji kao obično razpoložena, t. j. gori lievo do motke slovo pod slovom, nego gori nad rukom kraljevom \overline{R} , izpod ruke \overline{E} , a doli pred njegovima nogama \overline{X} .

U zem. muzeju u Zagrebu, kupljen u gosp. Stjep. II. Verkovića. Teži 2,144 gram. Mod. 5. Jako pozlaćen i probušen desno do osienke spasitelja. **Vidi tab. V. br. 7.**

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari na novcu drugako kreću; na lievom ramenu svetitelja u zadku \times , a na prsiah kraljevih krstić \ast .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,16 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 2, nego je razlika velika u razpoloženju stvari i u ukrasu. Na pr. \overline{R} rieči *rex* povišje leži itd.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 2,145 gram. Mod. jedva preko 5.

VRSTA III.

Kralj pod krunom drži dvostruki krst.

a. *Poprsje svetitelja u predku desno do prijestola.*

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{I\bar{A}}-\overline{X\bar{A}}$, knjiga mu u skutu; do ramenih i pod lievim laktom u prijestolu po jedan okrugić; a do prijestola u polju lievo \overline{P} a desno poprsje svetitelja ravnom osienkom oko glave.

Zadak. — Dvie stojeće osobe, punolike. Desno sv. Stjepan gologlav, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Lievo kralj pod otvorenom krunom, u dugoj dolami, desnicom prima krst, a u lievici drži svitak. Doli do motke krsta $\overline{P}-\overline{Q}$ odozgor ertom spojena, a gori do krsta sa svake strane po jedan okrugić. Napis teče naokolo uz okrajni niz, počam gori desno: $\cdot\overline{S}\overline{T}\overline{E}\overline{P}\overline{T}\overline{A}\overline{H}\cdot$ — $\cdot\overline{S}\overline{T}\overline{E}\overline{P}\overline{T}\overline{A}\overline{H}\cdot$ — $\overline{R}\overline{O}\overline{X}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,453 gram. Mod. 4¼. **Vidi tab. V. br. 8.**

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku gori do krsta nema okrugića, niti su ona dva slova doli do motke ertom spojena, a piknje u napisu razno: $\cdot\overline{S}\overline{T}\overline{E}\overline{P}\overline{T}\overline{A}\overline{H}\cdot$ — $\cdot\overline{S}\overline{T}\overline{E}\overline{P}\overline{T}\overline{A}\overline{H}\cdot$ — $\overline{R}\overline{O}\overline{X}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,24 gram. Mod. 5. Okrnjen i probušen do glave spasitelja. Izdao ga Safarik Glas. VII. 196. Tab. VI. 33.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku doli do motke krsta $\overline{P}-\overline{R}$, a napis: $\cdot\overline{S}\overline{T}\overline{E}\overline{P}\overline{T}\overline{A}\overline{H}\cdot$ — $\cdot\overline{S}\overline{T}\overline{E}\overline{P}\overline{T}\overline{A}\overline{H}\cdot$ — $\overline{R}\overline{O}\overline{X}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,562 gram. Mod. skoro 5. Kupljen u g. Zulića u Kotoru.

4. — Isto kao br. 3, nego u zadku gori do krsta nema okrugića.

Matica u v. Montenuovo u Beču. Teži 1,665 gr. Mod. skoro 5.

5. — Isto kao br. 3, nego drugi kalup radi pomanjih razlikostih, koje se sravnjivanjem opazuju.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,68 gram. Mod. 5. Okrnjen.

6. — Isto kao br. 3, nego drugi kalup s istoga uzroka.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,42 gram. Mod. 5. Probušen u glavi spasitelja. Kupljen u g. S. I. Verkovića.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku do ramenih spasitelja i pod oba dva lakta u prijestolu po jedna piknja; u zadku pako doli do motke krsta lievo \overline{P} desno ništa,

gori do krsta po jedna piknja miesto okrugica, a napis: **STCPAN — STCPAN — RCX.**

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,59 gr. Mod. skoro 5. Probušen desno gori do prijestola.

b. Pisme pod nogama spasitelja u predku i doli do motke krsta u zadku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{XC}$, a pod nogama spasitelja **R**; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja četiri piknje na krst \oplus , doli do motke krsta **N—O**, a napis: **S STCPAN — STCPAN — RCX.**

Zaneti *De nummis regum Mysiae seu Rasciae etc. Venetiis* 1750. Tab. br. 2. Argelati *Collectio etc. Mediolani* 1750. III. 18. 22. Mod. 5. V.; Erdy str. 12. br. 1.; Luezenbacher str. 24. br. 1.; Šafařík Glas. III. 199. Tab. I. 4; kod kojih netočno izobrazen. Zanetti hoće da tumači ona osamljena pismena na novcu, koja su kovničarski znakovi bezdvojbena, no odveć smiešno: „*De duobus litteris N et O, pauciora Priore earum forte inuere voluit Neemanlae gentis cognomen. De altera vero nihil nobis coniectandum superest: quum praesertim iniuria temporum excessa, et poene deleta, vix percipi possit. Littera R in area adversae partis Rasciae, sive maris compendio quoddam, Regni Rasciae; supple Moneta*“ (str. 15). **Vidi tab. V. br. 9.**

c. Pismena do prijestola u predku, i doli do motke krsta u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje osienke $\overline{IC} - \overline{XC}$; knjiga mu u skutu, do lievoga ramena u prijestolu piknja, a pod lievim laktom okrugic, u vanjskih kutovih prijestola doli po jedna piknja, a u polju do prijestola podjeljeno **B—M**.

Zadak. — Dvie stojećee osobe, punolike. Desno sv. Stjepan gologlav, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odielu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Lievo kralj pod otvorenom krunom, u dugoj dolami, desnicom prima krst, a u lievici drži svitak. Doli do motke lievo **S**, a napis teče naokolo uz okrajni crnkjnasti niz, počam gori desno: **S STCPAN — STCPAN — RCX.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego do prijestola u predku **M—B**. Šafařík. Glas. III. 199, po matici kod g. Avrama Petronievića u Biogradu.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{XC}$, a do prijestola **M—O**; u zadku pako doli do motke desno **R**, a napis: **S STCPAN — STCPAN — RCX.**

I. v. Reichel. Tab. XIV. 14. U opisu istoga novca (str. 10. br. 3) kaže Reichel, da lievo do motke doli u zadku stoji **T**. Mod. 4½.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{XC}$, pod lievim laktom spasitelja u prijestolu tri piknje na trokut, a u izvanskih kutovih istoga prijestola doli po jedan okrugic; u zadku pako nad glavom svetitelja okrugic i piknja, do brade kraljeve lievo piknja, doli do motke **T—R**, a napis: **S STCPAN — STCPAN — RCX.**

Matica u g. Stjepana I. Verkovića. Teži 1,803 gram. Mod. 5. **Vidi tab. V. br. 10.**

5. — Isto kao br. 4, nego u predku osienka se desno prikazuje dvostruka radi dvojaka natiska, do ramenih spasitelja u prijestolu po jedna piknja, a u izvanskih uglovih

istoga prijestola doli po tri piknje na trokut; u zadku pako dvostruki krst s motkom i lik kraljev prikazuju se dvostruki, nema okrugica nad glavom svetitelja ni piknje do brade kraljeve, a napis: **STCPAN — STCPAN — RCX.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,45 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 5, nego lik se i u predku i u zadku prikazuje jednostavno, u predku nema piknje do ramenih svetitelja, a napis u zadku ovako: **STCPAN — STCPAN — RCX.**

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,55 gram. Mod. 5½. Malo obrezan.

7. — Skoro isto kao br. 3, nego doli do motke lievo u zadku **S**.

Šafařík. Gl. III. 199. po matici u g. A. Petronievića u Biogradu.

8. — Lik isto kao br. 3, nego u predku do prijestola **M—L**, a u zadku doli do motke lievo **S**.

Šafařík. Gl. III. 199. po matici u g. A. Petronievića u Biogradu.

9. — Isto kao br. 8, nego u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{XC}$, a u vanjskih uglovih prijestola doli po tri piknje na trokut; u zadku pako okrugic nad kraljevom krunom, doli do motke **T—R**, a napis: **STCPAN — STCPAN — RCX.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,43 gram. Mod. 5. Probušen lievo u prijestolu spasitelja doli.

10. — Isto kao br. 9, nego u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{XC}$, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugic.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,46 gram. Mod. 4½. Probušen lievo do prijestola u polju gori.

11. — Isto kao br. 10, nego u predku po jedna piknja do ramenih spasitelja u prijestolu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,60 gram. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 11, nego se stvari drugako kreću, a napis svršuje sa **RCX**.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,66 gr. Mod. skoro 5.

13. — Isto kao br. 10, nego u zadku nad glavom kraljevom nevidi se okrugica.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,39 gram. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 13, nego u predku i pod lievim laktom spasitelja i do njegovih ramenih u prijestolu po jedan okrugic; u zadku pako nad glavom svetitelja piknja, a napis: **STCPAN — STCPAN — RCX.**

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,44 gram. Mod. 4½.

15. — Lik isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{XC}$, osienka se lievo prikazuje dvostruka radi dvostruka natiska, knjiga se u skutu spasitelja označuje sa pet okrugica miesto piknja, pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugic, a do prijestola u polju **N—O**; u zadku pako motka krsta svršuje u zvjezdu, a do motke **T—O**. Ulomak napisa desno izlizan, te lievo: **STCPAN — RCX**. Na desnom ramenu svetitelja krstić dubčast. Motka barjakova zabodena u šestorepu zvjezdu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,52 gram. Mod. 4½.

16. — Lik isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{XC}$, do lievoga ramena spasitelja u prijestolu petorepa zvjezdica, pod lievim laktom okrugic, a do prijestola u

polju \diamond —S; u zadku pako doli do motke krsta L—V, a napis: STAFVR — STAFVN — RQ+.

Matica u starinara Eggera u Beču. Teži 1,70 gram. Mod. 4½.

17. — Priličan br. 16.

Po otisku matice u g. Stjep. I. Verkovića. Mod. 4½.

18. — Priličan br. 16.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,695 gr. Mod. 4½.¹

19. — Isto kao broj 1, nego u predku do osienke \overline{IC} — \overline{XC} , do ramenih spasitelja ništa, a do prijestola u polju samo lievo P; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja jedna a na lievom tri piknje, i tri piknje na trokut u polju lievo do kralja, a doli do motke T— \diamond .

Matica u num. sbirki Marciane u Mletih. Teži 1,66 gr. Mod. 4½.

20. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju P—N, u prijestolu gori do lievoga ramena spasitelja piknja, a pod njom šestorepasta zvjezdica; u zadku pako doli do motke jedva se razaznaje T— \diamond , ovo zadnje sa piknjom po sriedi, a napis: S STAFAN — STAFAN — RQX.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,955 gram. Mod. jedva preko 5.

21. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola P—R, u prijestolu i pod lievim laktom spasitelja šestorepasta zvjezdica *, a do osienke \overline{IQ} — \overline{XQ} ; u zadku pako doli do motke T—O, a napis: S STAPAN — STAPAN — RQ+.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,773 gram. Mod. 4¾.

22. — Isto kao br. 21, nego rieč *Stepan* lievo u napisu ima spreda tri piknje na trokut, a + od rieči *rex* leži na motki barjaka.

Matica u g. saviet. Rešetara u Dubrovniku. Teži 1,50 gr. Mod. 5.

23. — Isto kao br. 21, nego do osienke spasitelja u predku \overline{IQ} — $\overline{+Q}$.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,765 gram. Mod. 5.

24. — Isto kao br. 21, nego napis u zadku: S STAFN — STAPAN — RQX.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,67 gram. Mod. skoro 5. Kupljen u g. S. I. Verkovića. **Vidi tab. V. br. 11.**

25. — Isto kao br. 21, nego u predku do osienke \overline{IQ} se nevidi a jasno je na desnoj strani $\overline{+Q}$, u prijestolu osim zvjezdice još po jedna piknja do ramenih spasitelja, a do prijestola u polju isto P—R, nego raznoga lika; u zadku pako sav lik veoma smućen radi dvojaka natiska, te i napis desno prikazuje se dvostruk ovako: $\cdot\overline{22T}$, doli do motke desno vidi se O, a pismenu T lievo nema traga, pošto je novac s ove strane izlisan.

Matica u carsk. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,71 gram. Mod. jedva preko 5.

26. — Isto kao br. 25, nego sve je na novcu upravno i podpuno izraženo; u zadku pako nad glavama svetitelja i kralja sa strane krsta po jedna piknja, svetitelju na

¹ Moguće je, da su ova tri zadnja novca sve jedan te isti; da je naime prodana matica od Verkovića Eggeru, a od ovoga vojvodi Montenuovo. Dobili smo otisak od Verkovića, zatim uzeli otisak od novca Montenuovo, kad nam ovaj svu svoju sbirku veledušno povieri.

čelu biserni niz razito razpolažen, a napis: STAPVN — STAPAN — RQ+.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,50 gram. Mod. skoro 5. Čini se, da je ovo onaj isti novac naslikan kod Weszerlea. Tab. II. br. 14, po kom ga izdao pako Erdy str. 13. br. 3.

27. — Isto kao br. 25, nego sve je upravno i podpuno izraženo, a napis ovako: S STAFVN — HSTAFVN — RQX.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,46 gram. Mod. 5.

28. — Isto kao br. 25, nego je lik veoma smeten i u predku i u zadku s dvostruka natiska; u zadku pako sav se lik kraljev dvostruko prikazuje, a napis desno ovako: S STAFVN — HST — RQ.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 4¾. S ušicom.

29. — Isto kao br. 25, nego u predku u prijestolu nema ni zvjezdice ni piknje, a u zadku napis: STAFAN — STAFAN — RQX.

Luczenbacher str. 24 br. 2, koji pročita doli lievo do motke krsta u zadku I miesto T; a po njem Šafařík Glas. III. 199. Tab. I. 5.

30. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke \overline{IQ} — \overline{XQ} , u prijestolu do lievoga ramena spasitelja piknja, a do prijestola u polju T— \diamond ; u zadku pako doli do motke krsta P—R osobita lika, a napis: S STAPAN — STAFAN — RQX.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,62 gram. Mod. 5.

31. — Isto kao br. 30, nego u predku do oba ramena spasitelja u prijestolu po jedna piknja, a T lievo do prijestola mnogo veće te izgleda kao krst; u zadku pako napis: S STAPAN — STAPAN — RQ+.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,59 gram. Mod. 5.

32. — Isto kao br. 31, nego u predku pod lievim laktom spasitelja šestorepa zvjezdica; a u zadku napis svršuje sa RQX.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,68 gram. Mod. 5. Probušen gori lievo do prijestola u polju. **Vidi tab. V. br. 12.**

33. — Lik isto kao br. 1, nego u predku do osienke \overline{IQ} — \overline{XQ} , a do prijestola u polju T— \diamond ; u zadku pako doli do motke T— \diamond , a napis: STAPAN — STAPAN — RQ+.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,75 gr. Mod. jedva preko 5.

34. — Isto kao br. 33, osim pomanjih razlika u napisu zadka: STAPAN — STAFAN — RQ+.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,59 gr. Mod. skoro 5.

35. — Isto kao br. 33, nego u predku do osienke \overline{Q} — \overline{XQ} , a do prijestola u polju nema pismena T, valjda izgledano ili mu miesta manjkalo; u zadku pako napis: S STAPAI — STAPAN. Rieči *rex* nema na slici, ako prem ju pisac u dotičnom opisu str. 10. br. 2. bilježi.

I. v. Reichel. *„Serbiens alte Münzen“* Tab. XIV. br. 13. Mod. 4½. Dodaje Reichel l. c. u opisu: *„auf einem anderen Exemplare ist unten ein Kreuzchen an der Fahne“*. Uzima obično dvostruki krst kao barjak.

36. — Isto kao br. 33, nego u predku do osienke \overline{IQ} — $\overline{+Q}$, do ramenih spasitelja u prijestolu po jedna piknja, a pod lievim laktom šestorepa zvjezdica; u zadku pako napis: STAPVN — STAPAN — RQ+.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,61 gram. Mod. 5. Kupljen u S. I. Verkovića.

37. — Isto kao br. 36, nego napis u zadku: STCFAN — STCFAN — $\text{RC}+$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,59 gram. Mod. 5.

38. — Isto kao br. 36, nego u predku do osienke $\overline{\text{IA}}-\overline{\text{XC}}$, i doli u polju na produljenom boku prijestola diže se sa svake strane osovno šiljasta crta; u zadku pako napis se izkazuje neuredno razpoložen, možda radi dvostruka natiska: S STCFIN — STCFIN — RCX .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,58 gram. Mod. 5.

39. — Isto kao br. 38, nego napis u zadku stoji upravno razpoložen, a stvari se na novcu drugako kreću.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,64 gram. Mod. 4½.

40. — Isto kao br. 36, nego u predku doli u polju desno na produljenom boku prijestola diže se osovno šiljasta crta; u zadku pako napis: S STCFIN — STCFIN — $\text{RC}+$.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,70 gram. Mod. 5. Probušen medju nogama spasitelja.

41. — Isto kao br. 36, nego u predku do osienke $\overline{\text{IA}}-\overline{\text{XC}}$, a u zadku napis: S STCFIN — STCFIN — RCX .

Érdy str. 13. br. 2 (*Dr. Stur*). M. 4⅓. Probušen u glavi spasitelja.

42. — Isto kao br. 36, nego u predku do osienke $\overline{\text{IA}}-\overline{\text{XC}}$; u zadku pako napis: S STCFVN — ISTCFIN — $\text{RC}+$.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,765 gram. Mod. 5.

43. — Isto kao br. 36, nego u predku do osienke $\overline{\text{IA}}-\overline{\text{XC}}$, a u zadku napis: S STCFVN — ostalo se nerazaznaje, pošto je novac veoma izglođan.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,99 gram. Mod. 5.

44. — Isto kao br. 36, nego u predku do desnoga ramena nema piknje, a napis u zadku: S STCFVN — STCFIN — $\text{RC}+$.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,82 gram. Mod. jedva preko 5.

45. — Isto kao br. 36, nego u predku do osienke $\overline{\text{IA}}-\overline{\text{XC}}$; u zadku pako gori lievo do krsta piknja, a napis ovako: S STCFVN — STCFVN — $\text{RC}+$.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 1,92 gram. Mod. 5.

46. — Isto kao br. 36, nego u predku do osienke $\overline{\text{IA}}-\overline{\text{XC}}$, a u zadku napis: S STCFVN — STCFIN — $\text{RC}+$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,44 gram. Mod. 5. Dvostruko probušen, izglođan i malko okrnjen.

d. Pismena samo do prijestola u predku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{\text{IC}}-\overline{\text{XC}}$, do prijestola u polju $\text{M}-\text{D}$, do ramenih spasitelja u prijestolu po jedna piknja a pod lievim laktom tri na trokut, i u vanjskih uglovih prijestola doli po tri piknje; u zadku pako gori desno do krsta nad svetiteljevom glavom okrugić, a doli do motke krsta, koja se šestorepom zvijezdom dokončava, nema pismena, te napis: S STCFAN — STCFAN — RCX .

Matica u num. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,60 gr. Mod 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{\text{IC}}-\overline{\text{XC}}$, a u vanjskom uglu prijestola desno dvie piknje; u zadku pako napis ovako: S STCFAN — STCFAN — RCX .

Šafařík Glas. III. 200. Tab. I. 3. po matici u Srbiji nadjenoj, a Prof. Preisom u Petrograd odnesenoj. Teži 1,71 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku doli u vanjskih uglovih prijestola po jedan okrugić, a u zadku napis: S STCFAN — STCFAN — RCX .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,38 gram. Mod. 5. Okrnut doli u prijestolu desno.

4. — Isto kao br. 3, nego u napisu miesto jedne po tri piknje.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,89 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 3, nego je lik u obće smeten i gdje-kuda dvostruk sbog dvojaka natiska, te napis: S STCFAN — STCFAN — RCX .

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 1,89 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 3, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu samo jedna piknja, a u zadku napis: STCFAN — STCFAN — RCX .

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,59 gram. Mod. 5. Urezan.

7. — Isto kao br. 6, nego u predku doli u izvanjskih uglovih prijestola po tri piknje, a u napisu zadka nema piknje za prvom rieči.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,51 gr. Mod. 4⅓.

8. — Isto kao br. 3, nego do ramenih spasitelja u predku po jedan okrugić, a i pikanje u napisu zadka različno.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,69 gram. Mod. 4½.

9. — Isto kao br. 3, nego u predku nevidi se piknje ni do ramenih ni pod lievim laktom; u zadku pako okrugić gori lievo do krsta nad kraljevom krunom, a napis: S STCFAN — STCFAN — RCX .

Matica u S. Ljubića. Teži 1,41 gram. Mod. 4½.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju $\text{P}-\text{M}$, do ramenih spasitelja u prijestolu nema ništa, pod lievim laktom okrugić, a u vanjskih uglovih ništa; u zadku gori do krsta nema okrugića, a napis: S STCFAN (AN u slogu) — STCFAN — RCX .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,12 gram. Mod. 5. Okrnjen.

11. — Isto kao br. 10, nego drugi kalup radi raznoga kretanja stvari na novcu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. 5. Probušen.

12. — Priličan br. 11.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. 5.

13. — Priličan br. 11.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,51 gr. Mod. 5. Okrnjen, te s debelom ušicom.

14. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{\text{IA}}-\overline{\text{XC}}$, do prijestola u polju $\text{P}-\text{P}$, do ramena spasitelja u prijestolu šestorepa zvijezdica, a pod lievim laktom okrugić jamast; u zadku pako gori do krsta nema okrugića, a napis: S STCFAN — STCFAN — RCX .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,86 gram. Mod. 5.

15. — Isto kao br. 14, nego se stvari na novcu drugako kreću, a u napisu čini se F miesto P .

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,67 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 14, nego u predku do prijestola $\text{P}-\text{R}$ osobita lika, a okrugić je pod lievim laktom spasitelja izbočit; u zadku pako napis: S STCFAN (AN u slogu) — STCFAN — RCX .

Matica u S. Ljubića. Teži 1,60 gram. Mod. 5. **Vidi tab. V. br. 13.**

17. — Isto kao br. 16, nego u zadku napis: **S STQ-
PΛN — STQPΛN — RQ+**.

Matica u g. S. J. Verkovića. Teži 1,455 gram. Mod. 4½.

18. — Isto kao br. 16, nego u predku knjiga je u skutu spasitelja označena sa 5 okrugića miesto piknja, a u zadku napis: **S STQPΛN — STQPΛN — RQX**.

Matica u zemalj. muzeju u Zagrebu. Teži 1,75 gram. Mod. 4½. S ušicom.

19. — Isto kao br. 18, nego napis u zadku: **S STQ-
FΛN. — STQFΛN. — RQX**.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 1,66 gram. Mod. 4¾.

20. — Isto kao br. 19, nego drugi kalup, pošto je napis u zadku bez piknja.

Matica u g. Verkovića. Teži 1,65 gram. Mod 5.

21. — Isto kao br. 18, nego u predku do osienke **IC—XC**, a u zadku napis: **S STQFΛN. — STQPΛN. — RQX**.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,355 gram. Mod. 4½.

22. — Isto kao br. 21, nego u napisu zadka nema nijedne piknje.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,66 gr. Mod. skoro 5.

23. — Isto kao br. 22, nego na desnom ramenu svetitelja u zadku tri piknje na trokut, i piknjica lievo do kralja u polju.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,38 gram. Mod. skoro 5.

24. — Isto kao br. 21, nego drugi kalup radi pomanjih razlikosti, kao na pr. rieč *Stefan* prvi put svršuje sa tri piknje.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,47 gr. Mod. jedva preko 5.

25. — Isto kao br. 21, nego u predku pod lievim laktom spasitelja piknja u okrugiću, a napis u zadku bez piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,57 gram. Mod. 5.

26. — Isto kao br. 16, nego drugi kalup sbog pomanjih razlika u položaju stvari na novcu.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,20 gram. Mod. 4¾. Probušen.

27. — Priličan br. 26.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,33 gr. M. 5. Probušen i obrezan.

28. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju **T—◇**, piknje do ramenih veoma nižje položene; u zadku pako gori do krsta nema okrugića, a napis: **·:S STQPΛN — ·:STQFΛN·. — RQ+**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,24 gram. Mod. 5.

29. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—C**, a do prijestola u polju **M—I**; u zadku pako nema nijednoga osobitoga znaka, a sve je prosto i surovo izraženo, te napis: **Σ ΣΤΙΡΑ — ΣΤΙΡΑ**. Rieči **RQX** nema traga. Doli na koncu motke nema zvijezde.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,67 gram. Mod. 5. Probušen gori lievo do prijestola u polju.

30. — Isto kao br. 29, nego u predku do osienke **IC—XC**, do prijestola **P—N**, a pod desnim laktom spasitelja u prijestolu piknja, u zadku pako opazuju se tragovi dvojaka natiska, a napis: **∞ ST . . . — STQPA — C+**.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,45 gram. Mod. skoro 5. Dvostroko probušen i urezan.

31. — Isto kao br. 29, nego u predku do osienke **IC—XC**, do prijestola **P—B**, ovo zadnje osobita lika, do ramenih spasitelja u prijestolu po jedna šestorepa zvijezdica, a pod lievim laktom okrugić; u zadku pako napis: **S STQFΛN — STQFΛN — RQX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,65 gram. Mod. 5.

e. Pismena samo u zadku doli do motke krstove.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke **IC—XC**, pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić, a knjigu na skutu označuju okrugići; u zadku pako doli do motke krsta u zvijezdici zabodene **N—◇**, a napis: **S STQPΛN — ·:STQPΛN — RQX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,49 gram. Mod. 5. **Vidi tab. V. br. 14.**

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, pošto se stvari razno kreću, a i piknje u napisu zadka drugako.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,105 gram. Mod. 4½. Probušen desno do prijestola i izlisan.

f. Pismena ni do prijestola u predku, ni do motke krstove u zadku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke **C—X**, niti se što drugo razaznaje; u zadku pako motka se krstova šestorepom zvijezdicom okončava, a napis: **·S STQPΛN· — STQPΛN. — RQX**.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,44 gram. Mod. 5. Probušen lievo u prijestolu.

VRSTA IV.

Kralj gologlav drži barjak.

I. Do desne noge spasitelja u predku petorepa zviezda.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, pikujastom osienkom oko glave i knjigom u skutu. Do osienke **IC—XC**, a uz rub teče èrknjasti niz. Doli do desne noge spasitelja u prijestolu petorepa zviezda.

Zadak. — Dvie stojeće osobe punolike. Desno sv. Stjepan M., bisernom osienkom oko glave, u dugom odielu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju barjak, a lievicom pridržava knjigu na psih. Kralj gologlav u dugoj bogatoj dolami desnicom prima barjak izpod svetiteljeve ruke, a u lievici drži svitak. Napis teče naokolo uz okrajni piknjasti niz, počam gori desno: **∞ STEFAIIV^o — STEFAIIV^o — REX**.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 2,20 gram. Mod. 5. **Vidi tab. V. br. 15.**

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku doli do motke barjaka lievo **+**, a napis: **∞ STEFPIV — STEFPIV — REX**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,055 gram. Mod. 5.

II. Do desne noge spasitelja u predku okrugić.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku doli do desne noge spasitelja u prijestolu okrugić; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja tri piknje na trokut, a napis: **∞ STEFPIIV — STEFPIIV^o — REX**.

Po otisku matice u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5.

III. Do desne noge spasitelja u predku piknja.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do desne noge spasitelja dolje u prijestolu piknja; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja dvije piknje nakoso, a na lijevom četiri na krst, a napis ovako: Ω STEFAHV' — STEFTIV' — REX.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,02 gram. Mod. 5. Kupljen u g. Žulića u Kotoru.

2. — Isto kao br. 1, nego pod laktom spasiteljeve desnice u predku piknja; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja dvije piknje dubčaste i osovno položene, a na lijevom dvije izbočite.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 2,15 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja samo jedna piknja.

Matica u starinara Eggera u Beču. Teži 2,05 gram. Mod. 5½. Probušen dvostruko.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku u polju do svetitelja piknjica, a piknje na ramenu nema.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,16 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 1, nego na ramenih svetitelja u zadku po tri piknje na trokut.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,205 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego samo na desnom ramenu svetitelja tri piknje na trokut.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,01 gram. Mod. 5. Probušen desno u prijestolu.

4. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, pošto na ramenih svetitelja u zadku nema ničesa.

Matica u numis. sbirki Marciane u Mletih. Teži 2,10 gr. Mod. 5.

IV. Pod laktom spasiteljeve lievice piknja.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku pod laktom spasiteljeve lievice u prijestolu piknja; u zadku pako napis ovako: S STEFTIV' — STEFTIV' — REX.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,22 gram. Mod. 5½. Probušen i s ušicom.

2. — Isto kao br. 1, nego na desnom ramenu svetitelja u zadku tri piknje na trokut, a napis: S STEFTIV' — STEFTIV' — REX.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,68 gram. Mod. 4½. Probušen do i u glavi spasitelja.

V. Do prijestola u polju pismena.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup. te u predku do osienke $\overline{IA}-\overline{XA}$, na prsima spasitelja piknja, a do prijestola u polju podijeljeno $\overline{H}-\overline{G}$; u zadku pako na lijevom ramenu svetitelja krstić, a napis: S STEFAN' — STEFAN' — REX.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,48 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku $\overline{IC}-\overline{+C}$, a do prijestola $\overline{N}-\overline{O}$; u zadku pako osienka svetitelja ravna, na ramenu nema ništa, napis: STEFAN — STEFAN — REX, a motka barjaka zabodena u sedmorepu zvijezdu.

Luczenbacher str. 35 br. 2, a po njem Šafařík Glas. VIII. 213. Tab. III. br. 26.

3. — Priličan br. 2.

C. G. Thieme. Numis. Verkehr 1870. br. 1704.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola $\overline{P}-\overline{A}$; u zadku pako dolje do motke $\overline{O}-\overline{T}$, a napis: S STEFAN — STEFAN — REX.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,59 gr. Mod. 5. Urežan trostruko.

VI. Piknja na desnom ramenu svetitelja u zadku.

1. — Lik isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku osienka je ravna; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja piknja, a napis: STEFT' — STEFA' — REX.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,65 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego radnja umjetnija, a napis u zadku ovako: STEIFA — STOPTON — REX.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,68 gram. Mod. 4½. Iz sbirke Welzlove (IL 11981), kupljen za 10 for.

VII. Dvije piknje na desnom ramenu svetitelja u zadku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IA}-\overline{XA}$; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja dvije piknje osovno, a napis: S STEFTIV' — STEFTIV' — REX.

Matica u muzeju gradskom (Bottacin) u Padovi. Teži 1,32 gram. Mod. 5. Malo obrežan.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IA}-\overline{XA}$, a prijestol je mnogo manji; u zadku pako znak skratice i na koncu prvoga ulomka napisa.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,08 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego prijestol je u predku znatno širji, a u zadku dolje do odieće svetiteljeve i kraljeve po jedna piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,60 gram. Mod. 5. Veoma izlizan.

VIII. Tri piknje na desnom ramenu svetitelja u zadku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IA}-\overline{XA}$; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja tri piknje na trokut, a napis: S STEFTIV' — STEFTIV' — REX.

Matica u g. Vil. Trinksu u Pragu. Teži 1,78 gr. Mod. 5. Izlizan.

2. — Isto kao br. 1, nego stvari se prikazuju dvostruko, te desno do osienke u predku \overline{XC} a pod njim $\overline{+C}$; u zadku pako gori do motke $\overline{RE+}$, a opet do ove rieči lievo $\overline{RC+}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,62 gram. Mod. 4¾. Probušen desno u polju.

3. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka pri koncu prvoga i drugoga ulomka znakovi skratice.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,79 gram. Mod. 5.

IX. Četiri piknje na krst na desnom ramenu svetitelja u zadku.

1. — Lik isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IA}-\overline{+A}$; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja četiri piknje na krst, a napis: S STEFANIV' — STEFANIV' — REX.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,26 gram. Mod. 5.

X. Na ramenih svetitelja u zadku po jedan krstić.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$; u zadku pako na ramenih svetitelja po jedan krstić \ast , a napis: $S \overline{STCFAN} - \overline{STCFAN} - \overline{RAX}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,70 gram. Mod. 5. Probušen.

XI. Samo na lijevom ramenu svetitelja u zadku krstić.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IQ}-\overline{XQ}$; u zadku pako samo na lijevom ramenu svetitelja krstić, a napis: $S \overline{STCFPI} - \overline{STCFPI} - \overline{RAX}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,78 gram. Mod. 5.

XII. Krstić samo na prsiah kralja.

1. — Lik isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$; u zadku pako krstić na prsiah kralja, a napis sasvim drugako raspoložen. pošto prvo S leži medju motkom barjakovom i osienkom svetiteljevom: $S - \overline{STCFPI} - \overline{STCFPI} - \overline{RAX}$.

Matica u gradskom muzeju (Bottacin) u Padovi. Teži 2,17 gram. Mod. 5. Krasno sačuvan. **Vidi tab. V. br. 16.**

XIII. Ne samo na ramenih svetitelja nego i doli do motke barjaka u zadku po jedan krstić.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, a u zadku i doli do motke barjaka po jedan krstić sa svake strane, napis pako: $\overline{STCFPI} - \overline{STCFPI} - \overline{RAX}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,85 gram. Mod. 5. Probušen.

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari drugako kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,72 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

3. — Isto kao br. 1, nego je podosta nejasan radi hrdjava sačuvanja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,43 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

XIV. Na ramenih svetitelja u zadku po jedan x, a doli do motke po jedan \ast sa svake strane.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IQ}-\overline{XQ}$; u zadku pako napis: $\overline{STCFPI} - \overline{STCFPI} - \overline{RAX}$.

Po otisku g. Dra. Luschina u Gradu. Teži 1,750 gr. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probušen u glavi spasitelja. **Vidi tab. V. br. 17.**

2. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku $\overline{IC}-\overline{XC}$, a napis u zadku: $\overline{STCFPI} - \overline{STCFPI} - \overline{RAX}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,50 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 2, nego do osienke u predku $\overline{I}-\overline{XQ}$, a u napisu zadka nema znaka skratice.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,745 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. Probušen u glavi spasitelja.

4. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku $\overline{IQ}-\overline{XQ}$, a u zadku napis ovako: $\overline{STCFPI} - \overline{STCFPI} - \overline{RAX}$.

Safařik Glas. VII. 199. Tab. I. br. 3. Teži 1,82 gram. Mod. 5. Probušen doli do lieve noge spasitelja.

XV. Na ramenih svetitelja u zadku po jedan x, a doli do motke samo desno \ast .

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke samo lievo vidi se \overline{IQ} i debela piknja na prsiah; u zadku pako na oba ramena svetitelja po jedan x , a gori na zastavi i doli desno do motke barjaka po jedan krstić; napis: $\overline{STCFAN} - \overline{STCFAN} - \overline{RAX}$.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,35 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nema piknje na prsiah; a u zadku lik je nejasan.

Matica u g. Sculla u Novom Sadu. Teži 1,70 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Okrnjen, probušen i podosta izglođan.

XVI. Samo na ramenih svetitelja u zadku po jedan x.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$; u zadku pako na oba ramena svetitelja po jedan x , a napis ovako: $\overline{STCFAN} - \overline{STCFAN} - \overline{RAX}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,67 gram. Mod 6 $\frac{3}{4}$. Kupljen u g. Žulicia u Kotoru. **Vidi tab. V. br. 18.**

2. — Isto kao br. 1, nego su stvari na novcu po drugom razmierju ponamješćene.

Matica u S. Ljubicia. Teži 1,55 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo do prijestola u polju jaka piknja; u zadku pako slovo F u napisu upravno izrazeno, a zadnja rieč istoga napisa ovako: $\overline{RC}\ast$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,85 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IQ}-\overline{XQ}$ i piknja do lievoga ramena spasitelja u prijestolu; u zadku pako gori na zastavi miesto običnoga krstića znak x , a pismena napisa urednije izobrazena.

Matica u g. Sculla u Novom Sadu. Teži 1,80 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

5. — Isto kao br. 4, nego u zadku nadpis počima sa dva S , od kojih prvi je znatno manji, a na koncu prvoga ulomka istoga napisa nema znaka skratice.

Matica u g. Piacere u Trstu. Teži 1,75 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

6. — Isto kao br. 4, nego se stvari na novcu razno kreću, i nema piknje do lievoga ramena spasitelja u predku.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,84 gram. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IQ}-\overline{Q}$; u zadku pako gori na zastavi x , a napis: $\overline{STCFPI} - \overline{STCFPI} - \overline{RAX}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IQ}-\overline{XQ}$, a u napisu zadka nema nigdje znaka skratice.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,18 gr. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Malke poderan.

XVII. Ne samo na ramenih svetitelja nego i doli do motke u zadku po jedan x sa svake strane.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IQ}-\overline{XQ}$; u zadku pako gori na zastavi x , te znak x ne samo na oba ramena svetitelja, nego i doli do motke barjaka sa svake strane, a napis: $\overline{STCFAN} - \overline{STCFAN} - \overline{RAX}$.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,66 gram. Mod. 5 $\frac{1}{4}$.

*

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku gori na zastavi upravni krstić \ast , a u napisu prva rieč svršuje sa piknjom. Érdy str. 19. br. 21 (*Dr. Stur*). Mod. $4\frac{1}{2}$.

3. — Priličan br. 2.

Matica u Mitrovici, koju nam posla za porabu A. Bogetić duh. pomoć. u Rumi. Teži 1,60 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

4. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup radi raznoga kretanja stvari na novcu.

Matica u c. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,45 gr. M. skoro 5.

XVIII. Doli samo desno do motke u zadku \ast .

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IQ}—\overline{XC}$; u zadku pako gori na zastavi, na oba ramena svetitelja, i doli samo desno do motke barjaka po jedan \ast , a napis: $STCF\overline{FN}—STCF\overline{FN}—R\overline{CX}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,99 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

2. — Isto kao br. 1, nego je napis u zadku: $STCF\overline{AT}—STCF\overline{AT}—R\overline{CX}$.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,215 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. Malo obrezan.

3. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku $\overline{IQ}—\overline{XC}$, a napis u zadku: $STCF\overline{FN}—STCF\overline{FL}—R\overline{CX}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,64 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

4. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup radi raznoga kretanja stvari na novcu.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,47 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. Urezan i probušen desno do glave spasitelja.

XVIII. Doli samo lievo do motke u zadku \ast .

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IQ}—\overline{XC}$; u zadku pako gori na zastavi, na oba ramena svetitelja, i doli samo lievo do motke barjaka po jedan \ast , a napis: $STCF\overline{FN}—STCF\overline{FN}—R\overline{CX}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. skoro 5.

XIX. Sa pismenom S ležećim u napisu zadka.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$; u zadku pako doli na motki barjaka okruglić, a napis ovako: $\infty STCF\overline{FN}—STCF\overline{FN}—R\overline{CX}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,10 gram. Mod. 5. Probušen.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IQ}—\overline{XC}$, a u zadku znak skratice u napisu jest crtica nakoso položena.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,94 gram. Mod. 5.

XX. Novci, na kojih osobitomu znaku nema traga.

1. Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te napis u zadku: $S STCF\overline{FN}—STCF\overline{FN}—R\overline{CX}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,68 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: $S STCF\overline{FN}—STCF\overline{FN}—R\overline{CX}$.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,79 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IQ}—\overline{XC}$, a u zadku napis: $S STCF\overline{FN}—STCF\overline{FN}—R\overline{CX}$. Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,89 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: $S STCF\overline{FN}—STCF\overline{FN}—R\overline{CX}$.

Matica u peštanskom muzeju. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: $S STCF\overline{FN}—STCF\overline{FN}—R\overline{CX}$.

Šafařík Glas. III. 212. Tab. II. 23 po matiei u g. Mate Nenadovića prote u Biogradu. Teži 1,45 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasiteljeve osienke $\overline{IQ}—\overline{XC}$, a napis u zadku: $S STCF\overline{FN}—STCF\overline{FN}—R\overline{CX}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,75 gram. Mod. 5. Kupljen u g. S. Verkovića.

7. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: $S STCF\overline{FN}—STCF\overline{FN}—R\overline{CX}$.

Safařík Glas. III. 213. Tab. III. 25 po srbskom lietopisu 1826. sv. I. br. 1., a ovaj iz djela „*T. Fr. Joachims Neueröffnetes Münzkabinet, Nürnberg 1761. I. Th. 327.*“, gdje je izobrazen po matiei Kempelenove sbirke u Požunu, a daje se Stjepanu Radoslavu. Iznieli su slični novac Luczenbacher str. 35. br. 1. i Zanetti (*na tab. br. 3*), koi nezna komu da ga pripiše, te dodaje: „*nos nullum ferre judicium ausi, lectoribus nostris, horumque rerum peritis, libenter pronunciantium relinquimus.*“

8. — Isto kao br. 7, nego sbog dvojaka natiska stvari se na novcu prikazuju dvostruke, na pr. u predku osienka je spasitelja desno dvostruka, a do nje \overline{XC} ; u zadku

pako gori lievo do motke ovako

R.
R \overline{C}
$\overline{C}\ast$
+

Matica u g. Eggera u Beču. Teži 1,62 gr. M. 5. Probušen desno.

9. — Isto kao br. 7, nego do osienke u predku $\overline{IQ}—\overline{XC}$, Matica u peštansk. muzeju. Teži 1,50 gram. Mod. 5. Poernjen.

10. — Isto kao br. 9, nego drugi kalup, pošto se stvari razno kretaju.

Matica u čitaonici biogradskoj. Teži 1,30 gram. Mod. 5.

11. — Priličan br. 7.

Érdy str. 19. br. 23. Mod. $4\frac{1}{2}$.

12. — Isto kao br. 7, nego prvo S u napisu zadka medju dvie piknje.

C. G. Thieme. *Numis. Verkehr. 1870. br. 1705*. Probušen. Ovakova i Széchen *Cat. Num.* str. 44 (br. 9. 10.) navodi dva, o kojih veli bez dvojbe pogriješno, da svaki teži 2,355 gram. (32 grana).

13. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: $STCF\overline{FN}—STCF\overline{FN}—R\overline{CX}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,59 gr. Mod. $4\frac{1}{2}$. Probušen.

14. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke spasitelja $\overline{IQ}—\overline{XC}$, a u zadku napis: $S STCF\overline{FN}—STCF\overline{FN}—R\overline{CX}$.

Weszerle Tab. II. 15. M. $4\frac{1}{2}$. Probušen. Po njem Érdy str. 19. br. 22.

15. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: $S STCF\overline{FN}—STCF\overline{FN}—R\overline{CX}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,47 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 15, nego u napisu zadka piknjica pred prvim S.

Matica u čitaonici biogradskoj. Teži 1,59 gr. M. $4\frac{1}{2}$. Veoma izlizan.

17. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S STΘ-FAIP — STΘFANΘ — RΘX.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,84 gr. Mod. jedva preko 5.

18. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S. STΘ-FANP — STΘFANP — RΘX.

Reichel. *Die reich. Münzsam. in St. Petersburg. IX. Th. 1843 n. 157.* — $\frac{3}{96}$ S. — R.² R. 13 $\frac{1}{2}$.⁴

19. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S STΘ-FANJ — S STΘFANJ — RΘ+.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5.

20. — Isto kao br. 19, nego u napisu zadka RΘX, a radi opetovana natiska napis se prikazuje dvostruk.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,70 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$. Ima usiecu.

21. — Isto kao br. 20, nego su ukrasi prijestola sasvim drugaki, a napis u zadku teče upravno.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,22 gram. Mod. 5.

22. — Isto kao br. 21, nego u napisu zadka piknja pred prvim S, te i drugi ulomak istoga napisa stoji medju dvie piknje.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,85 gram. Mod. 5. Probušen u glavi spasitelja.

23. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S STΘ-FANJ — S STΘFANJ — RΘX.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,49 gram. Mod. jedva preko 5. Probušen.

24. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IΘ—XΘ, a napis u zadku: S STΘFAN — STΘFAIV — RΘX.

Šafařík Glas. III. 212. Tab. II. 24. po matici u biogradskom muzeju. Teži 2,20 gram. Mod. 5.

25. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IΘ—XΘ, a u zadku napis: STΘFAHV — STΘFAIIVS — RΘX.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,765 gram. Mod. 5.

26. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IC—XC, a napis u zadku: S. STΘPANV. — STΘPANVS — RΘX.

Welz v. Wellenheim II. br. 11981, s bilježkom: „G. 9. $\frac{3}{32}$ L. G. e.“. — Pod br. 11982 donosi isti novac, nego probušen.

27. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IΘ—XC, a u zadku napis: S. STΘFANVS — STΘFANVS — RΘX.

Appel. *Repert. II. Bd. II. Abth. str. 798* s bilježkom: *solidus. G. 14. w. 27 gr.* (1,955 gram).

28. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup sbog raznosti u kretanju stvari.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,69 gram. Mod. 5. Probušen.

29. — Priličan br. 1.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,70 gram. Mod. 5. Probušen.

30. — Priličan br. 1, nego zlo sačuvan te nerazumiv.

Matica u biogradskom muzeju¹. Teži 1,49 gr. Mod. 5 $\frac{1}{4}$. Urezan.

¹ U istom muzeju ima još osam novaca ove vrsti, od kojih nedobili dotičnih stanjola, a težina njihova jest ovako: 1. — 2,13 gr.; 2. — 1,18 gr.; 3. — 2,09 gr.; 4. — 1,50 gr.; 5. — 1,86 gr.; 6. — 1,86 gr.; 7. — 2,01 gr.; 8. — 2,13 gr.

VRSTA V.

Kralj gologlav sjedi na prijestolu s mačem na krilu položenim.

a. Znakovi u prijestolu predka.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje podijeljeno IΘ—XΘ; tri piknje osovno položene do desne noge spasitelja u prijestolu, a uz rub teče zubati niz.

Zadak. — Kralj gologlav, punolik, brkat i bradat, dugom kosom, koja mu se po ramenih vije. sjedi na prijestolu bez naslona, u dugom odjelu. U desnici pri prsiah drži žezlo, komu na vrhu krstić, a u lievici držac mača na krilu u korici položena. Napis teče naokolo uz okrajni zubati niz, počam doli lievo: MONETA RΘ—GIS STΘ-FANI.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,07 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke IΘ—XΘ, do desne noge spasitelja u prijestolu samo jedna piknja, a po jedna pod desnim i lievim spasiteljevim laktom; u zadku pako napis se ovako lomi: HONETA RΘG—IS STΘFANI.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,95 gram. Mod. 5. Desno u prijestolu dvostruko probušen. **Vidi tab. V. br. 19.**

3. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u prijestolu predka samo do lievoga ramena spasitelja tri piknjice na trokut.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,18 gram. Mod. 5. Probušen dvostruko do glave spasitelja.

b. Do prijestola u predku pismena.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke IΘ—XΘ, a do prijestola Ω—Α; u zadku pako napis; HONETA RΘ—GIS STΘFANI.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,79 gram. Mod. jedva preko 5. Probušen.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola Ω—Α (ako nije i ovdje Α), a u zadku do desnoga lakta kraljeva u polju piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,0 gram. Mod. 5. Probušen medju nogama spasitelja i ponješto izlizan.

3. — Isto kao br. 2, nego se stvari drugako kreću, te u zadku nema piknje do desnoga lakta kraljeva, a pismena u napisu ponješto raznoga lika, te svršuje ovako: STΘFANI.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,545 gr. Mod. 4 $\frac{3}{4}$. **Vidi tab. V. br. 20.**

c. Po jedna zvijezda sa svake strane do kralja u zadku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke IΘ—XΘ; u zadku pako do kralja u polju po jedna šestorepa zvijezda sa svake strane, a napis: MONETA RΘ—GIS STΘFANI.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,90 gram. Mod. 5.

d. Do kralja desno cviet od krina, lievo zvijezda.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{I\bar{Q}}-\overline{X\bar{Q}}$; u zadku pako desno do kralja u polju cviet od krina, lievo zvijezda, a napis kao pod **a.** br. 1.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,67 gr. M. 5. Podosta izlizan.

e. Do kralja desno zvijezda, lievo jabuka.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do desne noge spasitelja nema piknja; u zadku pako desno do kralja u polju zvijezda, lievo jabuka, a napis kao pod **a.** br. 1.

Appel. *Repert. II. Bd. II. Abth. s. 798. G. 14. w. 34 Gr.*

2. — Isto kao br. 1, osim razlika u kretanju stvarih. Appel. *Repert. II. Bd. II. Abth. s. 798. Solidi. G. 12. w. 34 Gr.*

f. Do kralja desno krstić, lievo zvijezda.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u zadku desno do kralja u polju krstić, lievo šestorepa zvijezda, a napis: $\overline{M\bar{O}N\bar{E}T\bar{T}\bar{R}\bar{E}}-\overline{C\bar{I}S\bar{S}T\bar{E}F\bar{A}N\bar{I}}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,81 gram. Mod. jedva preko 5. **Vidi tab. V. br. 21.**

2. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka zadnja rieč čisto $\overline{S\bar{T}\bar{E}F\bar{A}N\bar{I}}$.

Šafařík Glas. III. 253. Tab. IX. 102. po nacrtu, poslanu mu od g. Hanke, čuvara českoga muzeja u Pragu.

3. — Priličan br. 2.

C. G. Thieme. *Numis. Verkehr.* 1870. br. 1709. Ocienjen 6 talira.

4. — Priličan br. 1.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,09 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku na prsiah spasitelja piknja, a u zadku napis: $\overline{M\bar{O}N\bar{E}T\bar{T}\bar{R}\bar{E}}-\overline{C\bar{I}S\bar{S}T\bar{E}F\bar{A}N\bar{I}}$.

Matica u num. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,98 gram. Mod. jedva preko 5.

6. — Isto kao br. 5, nego u napisu zadka zadnja rieč *Stefani* bez piknje.

Matica u gosp. Vil. Trinksu u Pragu. Teži 1,70 gram. Mod. 5. Ocienjen 6 for.

g. S oboje strane kraljeve po jedan krstić.

1. — Lik isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{I\bar{Q}}-\overline{X\bar{Q}}$; u zadku pako do kralja u polju s oboje strane po jedan krstić, nego s dvojaka natiska krstić lievo prikazuje se dvostruk, kao što i napis desno teče dvostruk a raznim pravcem, naime: $\overline{M\bar{O}N\bar{E}T\bar{T}\bar{R}\bar{E}}-\overline{C\bar{I}S\bar{S}}$
 $\overline{I\bar{S}\bar{S}T\bar{E}F\bar{A}N\bar{I}}$.

Matica u gradačk. zem. muzeju. Teži 2,01 gr. Mod. jedva preko 5.

2. — Isto kao br. 1, nego je napis u zadku upravno razpoložen.

Welzl v. Wellenh. *II. Bd. II. Abth. n. 11974. G. 9. 3/32 L. 8. Gr. Z. g. e.* s primietbom, da mu posao veoma slab.

h. Na žezlu kraljevu cviet od krina.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{I\bar{Q}}-\overline{X\bar{Q}}$; u zadku pako lievo u polju

piknjica, na žezlu miesto krstića cviet od krina, a napis: $\overline{M\bar{O}N\bar{E}T\bar{T}\bar{R}\bar{E}}-\overline{C\bar{I}S\bar{S}T\bar{E}F\bar{A}N\bar{I}}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,675 gram. Mod. 4 2/3. Kupljen iz sbirke Welzlove br. 11,972 za 17 for. 30 novč. **Vidi tab. V. br. 22.**

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari drugako kreću, te u predku do osienke $\overline{I\bar{Q}}-\overline{X\bar{Q}}$, a u zadku lievo u polju nema piknjice.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,79 gram. Mod. skoro 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{I\bar{Q}}-\overline{X\bar{Q}}$; u zadku pako na žezlu cviet od krina osobita lika, u polju nema piknjice, a napis počima sa krstićem: $\overline{M\bar{O}N\bar{E}T\bar{T}\bar{R}\bar{E}}-\overline{C\bar{I}S\bar{S}T\bar{E}F\bar{A}N\bar{I}}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,83 gram. Mod. 5. Izdao ga Weszlerle Tab. II. br. 21. Probušen gori desno do glave spasitelja.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{I\bar{Q}}-\overline{X\bar{Q}}$; u zadku pako nema piknjice u polju, a napis: $\overline{M\bar{O}N\bar{E}T\bar{T}\bar{R}\bar{E}}-\overline{C\bar{I}S\bar{S}T\bar{E}F\bar{A}N\bar{I}}$.

Šafařík Glas. III. 216. Tab. III. 32. po srbskom ljetopisu g. 1826. Svez. II. br. 6. Izdao ga i Luezenbacher str. 37. br. 2, ali nevierno.

5. — Isto kao br. 4, nego stvari na novcu teku drugako.

Po otisku g. Dra. Luschina iz Gradača iz matice kod vojvode Windisch-Grätzta. Teži 1,65 gram. Mod. 5. Ozledjen na glavi spasitelja.

6. — Isto kao br. 4, nego u zadku do desnoga ramena kraljeva u polju piknjica, a napis ovako: $\overline{M\bar{O}N\bar{E}T\bar{T}\bar{R}\bar{E}}-\overline{I\bar{S}\bar{S}T\bar{E}F\bar{T}\bar{H}\bar{I}}$.

Matica u gradačkom zem. muzeju. Teži 1,98 gram. Mod. 4 2/3. Probušen na neguh spasitelja.

7. — Isto kao br. 6, nego u zadku do kraljeva ramena nema piknjice, a slova su u napisu sasvim drugoga načina: $\overline{M\bar{O}N\bar{E}T\bar{T}\bar{R}\bar{E}}-\overline{I\bar{S}\bar{S}T\bar{E}F\bar{A}N\bar{I}}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,90 gr. Mod. skoro 5.

i. Novci, u kojih nema do sad bilježenih oznaka, a u napisu zadka rieč regis ovako se lomi $\overline{R\bar{E}}-\overline{C\bar{I}S}$.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{I\bar{Q}}-\overline{X\bar{Q}}$ razito položeno; u zadku pako napis: $\overline{M\bar{O}N\bar{E}T\bar{T}\bar{R}\bar{E}}-\overline{C\bar{I}S\bar{S}T\bar{E}F\bar{A}N\bar{I}}$. Krstić na žezlu stoji upravno pod \bar{E} rieči *regis*, a boča mačeva udara na \bar{N} rieči *Stefani*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,75 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka ima $\overline{R\bar{E}}-\overline{C\bar{I}S}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,79 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 2, nego boča mačeva udara na \bar{T} rieči *Stefani*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,66 gram. Mod. 4 2/3.

4. — Isto kao br. 1, nego boča mačeva udara na \bar{T} rieči *Stefani*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,82 gram. Mod. 5. Probušen desno u glavi spasitelja.

5. — Isto kao br. 1, nego krstić stoji kao o sebi lievo žezla, te leži pod \bar{R} rieči *regis*, a boča mačeva udara na \bar{T} rieči *Stefani*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,95 gram. Mod. 4 2/3.

6. — Isto kao br. 5, nego krstić stoji upravno na vrhu žezla. Erdy str. 21. br. 28 (*Dr. Stur*). Mod. 4 2/3.

7. — Isto kao br. 5, nego krstić stoji upravno na vrhu žezla, a boča mačeva pada medju π i N rieči *Stefani*.

Matica u g. C. Piacere u Trstu. Teži 1,50 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$.

8. — Veoma priličan br. 1.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,79 gram. Mod. 5.

9. — Veoma priličan br. 1.

Welz von Wellenheim *II. Bd. II. Abth. br. 11,973*, s primietbom: *G. 9. $\frac{3}{32}$. L. 4. Gr. S. g. e.*

10. — Isto kao br. 1, nego u napisu miesto Θ i N stoji čisto E i R , krstić kao da je priliepljen na polovicu žezla i pada pod π rieči *moneta*, a boča mačeva udara na π rieči *Stefani*.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 2,08 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

11. — Isto kao br. 1, nego krstić na žezlu u zadku prodire medju pismeni R i Θ rieči *regis*, te jih razstavlja, a obraz pismena dosta je od prijašnjih različan.

I. v. Reichel *Serbiens alte Münzen*. Tab. IV. br. 12. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku $\overline{IQ}-\overline{X}::$; u zadku pako desno do glave kraljeve piknja, a boča mačeva udara na π rieči *Stefani*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,01 gram. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku $\overline{IQ}-\overline{+Q}$, u zadku pako krstić na žezlu smiera medju R i Θ rieči *regis*, a boča mačeva stoji uzporedno sa π rieči *Stefani*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,77 gram. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 1, nego rieč *regis* u napisu zadka stoji ovako: $R\Theta-\overline{GIS}$. a boča mačeva udara medj π i N rieči *Stefani*.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,45 gram. Mod. 5.

15. — Mnogo priličan br. 14.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,25 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 14, nego u zadku lievo do kralja u polju tri piknjice osovno položene, a boča mačeva udara medju F i Λ rieči *Stefani*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,86 gram. Mod. 5.

17. — Isto kao br. 14, nego do osienke u predku $\overline{IG}-\overline{GG}$; u zadku pako krst pravcem medju R i Θ rieči *regis*, a boča mačeva udara na π rieči *Stefani*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,91 gram. Mod. 5.

18. — Isto kao br. 14, nego u napisu zadka za slovom $R\Theta$ rieči *regis* miesto piknje stoji lučić, a boča mačeva pravcem medj F i π rieči *Stefani*.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,90 gr. Mod. jedva preko 5. Probušen lievo u osienki spasitelja.

19. — Isto kao br. 14, nego samo za slovom $R\Theta$ rieči *regis* u napisu zadka vidi se piknja, krstić smiera medj R i Θ rieči *regis*, a boča mačeva medju F i π rieči *Stefani*.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,99 gram. Mod. 5.

20. — Isto kao br. 1, nego drugi ulomak napisa do osienke u predku stoji nakoso razpolažen, a u zadku boča mačeva udara na π rieči *Stefani*.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 2,04 gram. Mod. 5.

21. — Isto kao br. 20, nego ima $R\Theta-\overline{GIS}$ u napisu zadka, a boča pada medju π i N rieči *Stefani*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,605 gr. Mod. $4\frac{2}{3}$.

22. — Isto kao br. 20, nego krstić na žezlu u zadku stoji pod R rieči *regis*.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,95 gram. Mod. skoro 5.

23. — Isto kao br. 22, nego u napisu zadka $R\Theta-\overline{GIS}$

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,545 gram. Mod $4\frac{2}{3}$. Probušen na lievoj nogi spasitelja.

24. — Isto kao br. 1, nego u zadku napis: $\overline{MONETA R\Theta-\overline{GIS ST\Theta FAN}}$, krstić na žezlu pravcem na Θ rieči *regis*, a boča mačeva na Λ rieči *Stefan*.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,87 gram. Mod. skoro 5¹.

25. — Isto kao br. 24, nego krstić na žezlu u zadku smiera medj R i Θ rieči *regis*.

Matica kod g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,60 gram. Mod. skoro 5. Probušen dvostruko i na rubu veoma ozledjean.

26. — Isto kao br. 24, nego krstić na žezlu u zadku pravcem medju R i Θ rieči *regis*, a boča mačeva medju F i Λ rieči *Stefan*.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,60 gram. Mod. skoro 5. Probušen desno u prijestolu i okrnjen.

27. — Isto kao br. 26, nego u napisu zadka u rieči *regis* Θ miesto G .

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,77 gr. Mod. skoro 5.

28. — Isto kao br. 24, nego drugi ulomak napisa do osienke u predku neuredno je razpolažen, krstić pravcem na R rieči *regis*, a boča mačeva medju Λ i N .

Matica u braće Krausz u Pešti. Mod. $4\frac{3}{4}$. Ocienjen 10 for.

29. — Isto kao br. 24, nego bi imao u napisu zadka u rieči *regis* C miesto G .

Šafarić Glas. VII. 200. Tab. I. br. 4. po matici u biogradskom muzeju. Teži 1,67 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$.

30. — Isto kao br. 24, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, a u napisu zadka za slovom \overline{GIS} rieči *regis* bila bi piknja.

Welz v. Wellenheim s. 566. br. 11,972. — *G. 9. $\frac{3}{32}$. L. S. g. e.*

31. — Isto kao br. 24, nego na koncu napisa u zadku krstić.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,39 gram. Mod. 5. Probušen lievo u prijestolu.

32. — Isto kao br. 24, nego u napisu zadka u rieči *regis* ono Θ otvoreno, a na koncu napisa znak skratice \mathcal{L} .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,61 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

33. — Veoma spodoban br. 24.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,69 gram. Mod. skoro 5.

¹ Tri spodobna br. 24 nalaze se opisana kod Széchéna *Cat. Num. Inst. Nat. p. 44. n. 37. 3—5 ovako:*

IC. XC. Effigies Christi in cathedra sedentis, capite cruce nim-bata ornato.

MONETA REGIS STEFAN. Effigies regis Stephani in throno sedentis manuque dextera sceptrum, sinistra gladium vaginae impositum in gremio tenentis. Arg. pond. 36 gran. Tab. V. II. N. 54.

Similis. Arg. 32 gran. Ib. N. 55.

Similis. Arg. 31 gran. Ib. N. 56.

I sbilja su navedene slike tih novaca pod označenimi brojevi, nego tako zločesto i neuredno, da nemožeš ni ono, što je u opisu označeno, razaznati. Jedina stvar, koja se točno vidi, jest ta, naime da u br. 54 do osienke spasitelja u predku stoji $\overline{IQ}-\overline{XQ}$, a ne kao što je on gori u opisu zabilježio.

k. Novci, u kojih nema gori bilježenih oznaka, a u napisu zadka rječ regis ovako se lomi RĚG—IS.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke spasitelja $\overline{IC}—\overline{XC}$, a napis u zadku: $\overline{MONETA} \overline{REG}—\overline{IS} \overline{STEFANI}$.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 2.01 gram. Mod. skoro 5. Probušen do osienke spasiteljeve desno.

2. — Mnogo spodoban broju 1.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,40 gram. Mod. 4¾.

3. — Priličan broju 1.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,85 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1, nego se stvari drugako kreću, a u napisu zadka miesto \overline{N} stoji \overline{R} .

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,78 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku $\overline{IC}—\overline{XC}$, a u zadku napis: $\overline{MONETA} \cdot \overline{REG}—\overline{IS} \cdot \overline{STEFANI}$.

Appel, Repert. II. Bd. II. Abth. s. 798. G. 14. w. 25. Gr.

6. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: $\overline{MONETA} \overline{REG}—\overline{IS} \overline{STEFANI}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,62 gr. Mod. 4½. Probušen.

7. — Priličan br. 6.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,34 gr. Mod. 4½. Probušen.

8. — Isto kao br. 6, nego napis u zadku ovako: $\overline{MONETA} \overline{REG}—\overline{IS} \overline{STEFANI}$.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,45 gram. Mod. 5.

l. Novci, u kojih nema gori bilježenih oznaka, a u napisu zadka rječ regis lomi se ovako RĚGI—S.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$, a pod laktom desnice i lievice spasitelja u prijestolu po jedan okrugić; u zadku pako piknja na prsih spasitelja, a napis: $\overline{MON} \dots \overline{PI} \overline{REGI}—\overline{S} \overline{STEFANI}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,58 gram. Mod. 4¾. Podosta okrnjen. Izdao ga Šafařík Glas. IX. 270. Tab. I. 3. po istoj matici tada u ruci g. Stjepana Popovića.

VRSTA VI.

Kralj pod krunom sjedi na prijestolu s mačem na krilu.

a. Napis latinski u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje podjeljeno $\overline{D}—\overline{PI}$. knjigom u skutu, do prijestola u polju $\overline{N}—\overline{G}$, a noge obratno položene.

Zadak. — Kralj pod otvorenom krunom, punolik, u odielu tielu prilagodjenu, sjedi na prijestolu bez naslona; u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu, a lievicom se hvata mača u korici na krilu položena; doli do žezla desno piknja, a medju nogama tri piknje na trokut. Napis teče naokolo uz okrajni ravni okrug, počam gori desno: $\overline{+} \overline{STEFAN}—\overline{R} \overline{NOX}$ t. j. \overline{RNOX} preokrenuto.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,75 gram. Mod. jedva preko 5. **Vidi tab. V. br. 23.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{+C}$, do prijestola lievo u polju komad slova \overline{N} , a desno pismenu nema traga, pošto je tu novac probušen; u zadku pako piknja u nutrnjem uglu kraljeve lievice.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,66 gram. Mod. 5. Probušen do lievoga ramena spasitelja.

3. — Isto kao br. 2, nego se stvari na novcu drugako kreću, a napis u zadku: $\overline{+} \overline{STEFAN}—\overline{R} \overline{NOX}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5. Probušen u glavi spasitelja.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{+C}$; u zadku pako krst na žezlu nakrivo položen, medju nogama četiri piknje na krst, a napis: $\overline{+} \overline{STEFAN}—\overline{R} \overline{NOX}$.

Érdy str. 20. br. 24 (*Dr. Stur*). M. 5. Probušen u glavi spasitelja.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{+C}$; u zadku pako nema nijedne piknje ni medju nogama, a napis: $\overline{+} \overline{STEFAN}—\overline{R} \overline{NOX}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,64 gram. Mod. 5. Probušen doli u prijestolu desno.

6. — Isto kao br. 5, nego u napisu zadka poslie \overline{A} u rieči *Stefan* vidi se črknjica.

Weszerle Tab. II. br. 18. Mod. 4¾. Izdao ga Luczenbacher str. 37. br. 1, i po njem Šafařík Glas. III. 216. Tab. III. 31, nego oba netočno. Probušen do lievoga ramena spasitelja u prijestolu.

7. — Isto kao br. 5, nego u predku desno do prijestola pismenu nema traga, pošto je tu novac probušen; u zadku pako tri piknje na trokut medju nogama kralja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,65 gr. Mod. 4¾. Probušen.

8. — Veoma priličan br. 7, ali se vidi jasno i slovo \overline{G} desno do prijestola u predku.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,71 gram. Mod. 5. Probušen lievo u osienki spasitelja.

9. — Isto kao br. 5, nego u napisu zadka zadnje slovo u rieči *Stefan* obratno je izraženo \overline{R} , a medju kraljevima nogama dvie piknje razito.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,99 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 9, nego početkom i koncem napisa u zadku stoji $\overline{+}$ miesto \overline{X} .

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,81 gram. Mod. 5. Probušen u glavi spasitelja.

11. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{+C}$; u zadku pako nema piknje do žezla, a napis ovako: $\overline{+} \overline{STEFAN}—\overline{R} \overline{NOX}$.

Matica u g. Neuhausera u Zagrebu. Teži 1,80 gram. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 11, nego zadnje slovo rieči *Stefan* u napisu zadka stoji upravno izobraženo \overline{R} , i mnogo je više podaleče od boče mačeve.

Matica u g. Vil. Trinksa u Pragu. Teži 1,76 gram. Mod. 5.

13. — Lik isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{+C}$, a do prijestola $\overline{N}—\overline{G}$; u zadku pako medju nogama dvie piknje nakoso, mač na krilu kao na tri miesta polomljen, a napis: $\overline{+} \overline{S} \cdot \overline{EPAN}—\overline{R} \overline{NOX}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,54 gram. Mod. 5. Probušen desno do prijestola spasitelja u polju.

14. — Isto kao br. 13, nego u predku do osienke $\overline{\Theta\Gamma} - \overline{\Gamma\Delta}$; u zadku pako medju nogama kraljevima tri piknje na trokut, i pod lievim pazuhom jedna, a napis ovako: $\times \text{ST}\overline{\Theta\Gamma\Lambda} - \Omega \overline{\Omega\Gamma}$, ovo zadnje slovo na način cvieta od krina.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5. **Vidi tab. V. br. 24.**

15. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\text{IC} - \text{XC}$, a u zadku napis: $\overline{\Gamma} \text{ST}\overline{\Theta\Gamma\Lambda} - \text{VS } \overline{\text{RE}}\overline{\Gamma}$.

C. G. Thieme. *Numis. Verkehr 1870. br. 1708.* Davao ga za pet talira.

16. — Isto kao br. 1, nego se čini, da je u predku lievo H , a desno ništa; u zadku pako napis: $\text{ST}//// - /// \text{REX}$.

Appel. *Repert. II. Bd. II. Abth. 798*, s primjetbom: „*G. 14. w. 34 Gr.*“. Daje ga Stjepanu prvovjenčanu.

17. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\text{IC} - \text{XC}$; u zadku pako napis: $\text{ST}\overline{\Theta\Gamma\Lambda} - \Omega \text{B}\overline{\Theta\chi}$. Nema piknja nigdje.

Wellenheim *II. Bd. II. Abth. str. 566. br. 11970*, s primjetbom: „*G. 9. 3/2 L. 2 Gr. Loch, g. e.*“.

18. — Priličan br. 17.

Wellenheim l. c. br. 11971, a piše o njem ovako: „*Desgl. eben so, aber G verwischt. G. 9. 3/2 L. 5 Gr. Z. g. e.*“.

b. Napis slavenski u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik sjedi na prijestolu, osienkom piknjastom oko glave, do koje podjeljeno $\text{IC} - \overline{\Gamma\text{C}}$, knjigom u skutu. Uz rub piknjasti okrug.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u odjelu tjelu prilagodjenu, sjedi na prijestolu bez naslona; u desnici k boku prigibljenom drži žezlo s krstom na vrhu, a u lievici držak golega mača na krilu položene. Do lievog ramena u polju i doli do lieve noge kraljeve u prijestolu piknja. Napis teče naokolo, počam gori desno: $\overline{\text{TC}}//// - \overline{\text{KPA}}\overline{\text{LB}}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,86 gram. Mod. jedva preko 5. Probušen lievo do osienke spasitelja.

2. — Isti lik kao br. 1, nego u zadku napis: $/ \overline{\text{CTE}}\overline{\Phi} / \text{H} - \overline{\text{b KPA}}\overline{\text{LB}}$, a nema piknja.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,49 gram. Mod. 5. Urezan, probušen i izglođan.

3. — Isto kao br. 2, nego napis u zadku: $\overline{\text{TE}}\overline{\Phi}\overline{\Lambda}\overline{\text{NB}} - \overline{\text{KPA}}\overline{\text{LB}}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,12 gram. Mod. 5. Probušen lievo u prijestolu spasitelja.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo do prijestola u polju B^1 , a do osienke $\text{IC} - /$; u zadku pako samo se njekeje erte rieči $\overline{\text{KPA}}\overline{\text{LB}}$ prikazuju.

Ab. Dom. Sestini. *Dissert. sopra alcune monete armene dei principi Rupinensi della collezione Ainsliena. Livorno 1790. 4. Tav. II. n. IX. p. 29. 38.* Ovaj ga pripisa Hethumu II armen. kralju (1289--1293). V. Erdy str. 21. br. 27.

5. — Lik isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\text{IC} - \overline{\Gamma\text{C}}$ drugako razpoloženo, a do prijestola $\text{E} - \text{P}$; u zadku pako nema piknja, a napis: $\cdot \overline{\Gamma} \overline{\text{CTE}}\overline{\Phi}\overline{\Lambda}\overline{\text{NB}} - \overline{\text{b KPA}}\overline{\text{LB}}$.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 2,02 gr. Mod. 5 1/2. **Vidi tab. VI. br. 1.**

¹ Vjerojatno isto kao sljedeći.

6. — Isto kao br. 5, nego u zadku napis: $\times \overline{\text{CTE}}\overline{\Phi}\overline{\Lambda}\overline{\text{NB}} - \overline{\text{KPA}}\overline{\text{LB}}$.

Po slici Šafařikovoj iz matice kod Verkovića. Teži 20 gran. Mod. skoro 5. Probušen dvostruko nad glavom spasitelja. Primećuje Šafařik, da Verković ima još jedan isti novac, na kom napis ovako: $\overline{\Gamma} \overline{\text{CTE}}\overline{\Phi}\overline{\Lambda}\overline{\text{NB}} - \overline{\text{b KPA}}\overline{\text{LB}}$.

7. — Isto kao br. 5, nego u napisu zadka nema piknje. Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,95 gr. Mod. 5 1/2. Probušen.

8. — Isto kao br. 7, nego se stvari na novcu drugako kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,05 gram. Mod. 5 1/4.

9. — Priličan br. 7.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,65 gram. Mod. 5 1/2. Probušen.

10. — Priličan br. 7.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. 5 1/4. Probušen u glavi spasitelja.

11. — Priličan br. 7.¹

Matica kod čitaonice u Biogradu. Teži 2,22 gram. Mod. skoro 6.

12. — Isto kao br. 7, nego napis u zadku počima sa \times . Matica u v. Montenuovo u Beču. Teži 1,85 gr. M. jedva preko 5.

13. — Isto kao br. 5, nego do prijestola u polju predka $\text{H} - \overline{\text{C}}$; u zadku pako napis: $\overline{\Gamma} \overline{\text{CTE}}\overline{\Phi}\overline{\Lambda} - \text{H} - \overline{\text{b KPA}}\overline{\text{LB}}$. Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,618 gram. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 13, nego krst na žezlu i brk mačev u zadku teku drugim pravcem, a napis počima sa \times . Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,76 gr. Mod. 5 1/4. **Vidi tab. VI. br. 2.**

15. — Isto kao br. 13, nego i ovdje krst na žezlu i brk mačev u zadku teku drugim pravcem.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,61 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 13, nego u zadku napis: $\times \overline{\text{CTE}}\overline{\Phi}\overline{\Lambda} - \text{H} - \overline{\text{b KPA}}\overline{\text{LB}}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Kupljen iz Welzlove sbirke za 20 for. (*II. Bd. II. Abth. n. 11969*). Teži 1,965 gram. Mod. 5. Probušen lievo u prijestolu.

17. — Isto kao br. 16, nego krst na žezlu i brk mačev u zadku drugako se kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,98 gram. Mod. 5. Probušen lievo u prijestolu, a jako pozlaćen.

18. — Priličan br. 17.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,715 gram. Mod. 5.

19. — Priličan broju 17, nego u zadku desno u polju do kraljeve lievica tri piknje na trokut.

Matica u g. Vil. Trinksu u Pragu. Teži 1,76 gram. Mod. 5 1/4.

20. — Isto kao br. 16, nego krst na žezlu i brk mačev u zadku drugako se kreću.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,74 gram. Mod. 5.

21. — Isto kao br. 16, nego krst na žezlu i brk mačev u zadku teku drugim pravcem.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,85 gram. Mod. 5. Probušen desno u prijestolu.

¹ Svi ovi novci, ako jedan s drugim sravníš, u kretanju stvari na njih prikazanih nesudaraju, te ćeš lasno opaziti po koju ako i malenu razliku.

22. — Priličan broju 21.
Matica u pešt. muzeju. Teži 1,93 gr. Mod. 5. Probušen na desnoj nogi spasitelja. Izdao ga ne sasvim točno Weszerle Tab. III. br. 6.
23. — Priličan broju 16.
Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,59 gram. Mod. 5. Probušen desno u polju.
24. — Priličan broju 16.
Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,91 gram. Mod. 5. Probušen desno do spasitelja.
25. — Priličan broju 16.
Luczenbacher str. 36 br. 1. — Šafařík Glas. III. 215. Tab. III. 29. — Erdy str. 20. br. 25. Mod. jedva preko 5.
26. — Priličan broju 16.
Luczenbacher str. 36. br. 2. — Šafařík Glas. III. 215. Tab. III. 30.¹ — Erdy str. 20. br. 26. — Mod. skoro 5.
27. — Priličan broju 16.
Reichel *Serbiens alte Münzen* str. 8. br. 2. Tab. XIII. br. 9.
28. — Priličan br. 16, nego imao bi desno do kralja u zadku zvjezdicu a lievo krst.
C. g. Thieme. *Numis. Verkehr* 1870 br. 1710, pozivljué se na Erdyev br. 26.
29. — Isto kao br. 16, nego napis u zadku ovako: **+ CTEΦA — M — b KPA — Mb.**
Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,75 gr. Mod. 5.
30. — Isto kao br. 29, nego u zadku krst na žezlu i brk mačev drugako se kreću.
Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,98 gram. Mod. 5³/₄.
31. — Veoma priličan br. 29.
Matica u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5.
32. — Isto kao br. 15, nego napis u zadku ovako: **+ CTEΦAN — b KPAAb.**
Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,55 gram. Mod. 5.
33. — Priličan broju 32.
Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,58 gram. Mod. 5. Probušen.
34. — Priličan broju 32.
Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,505 gr. Mod. 5. Probušen.
35. — Priličan broju 32.
Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,63 gram. Mod. 5¹/₄.
36. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do prijestola *D(crtom razito presiečeno)*—**I**; u zadku pako napis: **+ CTEΦAN — b KPAAb.**
Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,29 gr. Mod. jedva preko 5. Probušen desno u prijestolu.
37. — Priličan br. 36, nego u zadku krst na žezlu i brk mačev drugako se kreću.
Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,11 gram. Mod. 5¹/₄.
38. — Priličan broju 37.
Šafařík Glas. III. 214. Tab. III. 27. po matici u biogradskom muzeju. Težio bi do 2,265 gram. Mod 5¹/₄.²
- ¹ Po Šafaříku dva ovakova novca nalaze se u sbirki g. Avrama Petronievića u Biogradu, nego je vjerojatno, da jih je g. Petroniević darovao biogr. muzeju, te da su gori navedena.
- ² Po istom Šafaříku bio bi ovakav novac u sbirki prof. Konst. Brankovića.

39. — Isto kao br. 36, nego u napisu zadka poslie rieči *Stefan* nevidi se **b**, te napis ovako: **T CTEΦAN — KPAAb**, ali je na početku drugoga ulomka novac malko izglođan. Stvari se ipak na novcu drugako kreću.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,14 gr. Mod. 5¹/₄. Poklonio gosp. Konst. Branković prof. na velikoj školi u Biogradu. **Vidi tab. VI. br. 3.**

40. — Priličan broju 39, nego u zadku krst na žezlu i brk mačev teku drugim pravcem.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,95 gram. Mod. 5.

41. — Priličan broju 40.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,88 gram. Mod. 5. Probušen lievo do spasitelja.

42. — Isto kao br. 36, nego lievo do prijestola u polju pismenu nema traga.

Šafařík Glas. III. 215. Tab. III. 28. po matici kod Dra. Medovića u Požarevcu. Mod. 5¹/₄. Ima ušicu.

43. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola *D(crtom razito presiečeno)*—**M**; u zadku pako napis: **+ CTEΦAN — b KPAAb.**

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 2,17 gr. Mod, 5¹/₄. Probušen u glavi spasitelja.

44. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju **P—B**; u zadku pako napis: **+ CTEΦAN — b KPAAb.**

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,81 gr. Mod. 5¹/₄.

45. — Isto kao br. 1, nego do prijestola u predku **P—P**, a u zadku napis: **X CTEΦAN — b — KPAAb.**

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,61 gr. Mod. 5¹/₄. Dvojako probušen.

VRSTA VII.

Kralj pod krunom sjedi na prijestolu sa zemljokrugom u lievici.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, a do nje podjeljeno **IC—XC**, i knjigom sa pet piknja označenom u skutu. U krstovih mišicah za glavom spasitelja po jedna piknja. Do prijestola u polju na svakoj strani po jedan krinov cvietak. Uz rub teče piknjasti niz.

Zadak. — Kralj pod otvorenom krunom, u dugom i širokom odjelu, sjedi na prijestolu bez naslona; u desnici pri prsih drži žezlo sa krinovim cvietkom na vrhu, a u lievici pruženoj zemljokrug, nad kojim se diže dvostruki krst. Na pasu kraljevu vide se tri **x**. Napis, teče naokolo uz rub, počam doli lievo: **STAF — T — X — RAX.**

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,21 gram. Mod. 5. Probušen na glavi desno i doli u desnoj nogi spasitelja.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku na krstovih mišicah nema ništa, a knjiga je na skutu sa četiri piknje označena; u zadku pako napis: **STAF — A — X — RAX.**

Po otisku matice u peštanskom muzeju. Teži 2,07 gr. Mod. 4³/₄. Izdao ga Weszerle Tab. III. br. 8.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—XC**, a u krstovih mišicah do glave spasitelja po jedan **x**; u zadku pako u nožicah prijestola po jedan krstić **+**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,11 gr. Mod. 4³/₄. **Vidi tab. VI. br. 4.**

4. — Isto kao br. 1, nego u krstovih mišicah u predku po jedan **x**, a u nožicah prijestola u zadku po jedan kr-

stić +, i krstie visi o nizu na vratu kraljevu, a napis u zadku svršuje sa RǪ+.

Érdy str. 23. br. 35 (*Dr. Stur*). Mod. 5.

5. — Veoma priličan br. 4.

Érdy str. 23. br. 36 (*Dr. Stur*). Mod. 4²/₅.

6. — Isti lik kao br. 1, nego nepodpuno izrazen; te u zadku nema žezla u desnici kraljevoj, a napis bio bi: STEFA — N — RǪX.

Luczenbacher str. 42. br. 2, i po njem Šafařík Glas. III. 217. Tab. III. 33. Mod. 4²/₅.

BAKRENI NOVCI STJEPANA DRAGUTINA.

Od kralja Dragutina poznato nam je šest bakrenih novaca. Ali smo jih razdielili na dvie vrsti, jer od njih pet sudara podpuno sa IV. vrsti njegovih srebrnih novaca, a šesti sa V.

VRSTA I.

Kralj gologlav drži barjak.

1. *Predak*. — Spasitelj punolik sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje IC—✠C; u prijestolu pod lievim laktom spasitelja debela piknja.

Zadak. — Dvie osobe stojeće, gologlave, punolike. Desno sv. Stjepan, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odielu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju barjak, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Kralj u dugoj dolami desnicom prima barjak izpod svetiteljeve ruke, a u lievici malko podvignutoj drži smotak. Od napisa jedva se razaznaje: S///// — STQ/// — RǪX.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 2,92 gr. Mod. 5¹/₄. Dvostruko probušen i malko dubčast.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IX—XI, a piknja mu na prsih miesto pod lievim laktom; u zadku

pako doli do motke barjakove lievo kao zvezdica, a napis: 2 STEFAN — STEFAN — RǪ+.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,12 gram. Mod. 4²/₅. Posrebren.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IC—+C, a knjiga je u skutu označena jednom piknjom; u zadku pako napis: STORA — STORL — RǪX.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu s izmieni sa g. saviet. Simićem, koi dobi ovaj novac iz Sriema. Teži 1,86 gram. Mod. jedva preko 5. Probušen nad glavom spasitelja. **Vidi tab. VI. br. 5.**

4. — Veoma priličan br. 3, nego do osienke u predku IC—XC.

Matica u Dra. Luschina u Gradcu. Teži 1,34 gram. Mod. 5. Probušen u osienki spasitelja lievo.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IC—+C, a pod lievim laktom nema piknje; u zadku pako radi pokvarenosti novca nješto se samo od napisa razaznaje: //// ΓΛΩ — II2// ΔΤΠ — RǪX, te ovo zadnje X leži na motki.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Krausza bankira u Pešti. Teži 1,26 gram. Mod. 5¹/₄. Probušen doli desno u polju. Posrebren.

VRSTA II.

Kralj gologlav sjedi na prijestolu s mačem na krilu položenim.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje podjeljeno IC—XC, knjigom na skutu, a piknja mu na prsih.

Zadak. — Kralj gologlav, punolik, ravnom osienkom oko glave, sjedi na prijestolu bez naslona, u desnici pri prsih drži žezlo s krstićem na vrhu, a u lievici držak mača na krilu u korici položena. Napis, počam doli lievo: ΜΟΝΕΤΤ RǪ — ΟΙΣ ΣΤΕΦΑΝΙ.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,24 gr. Mod. 4²/₅. Dvostruko probušen. **Vidi tab. VI. br. 6.**

STJEPAN UROŠ II. MILUTIN.

Naslov: Стефанъ Урошь, по милости божиен краль (1275—1321 — *Mikl.* 71).

азъ Стефанъ Урошь, ѿ многогрѣшны Стефанъ Урошь (1275—1321. — *Mikl.* 72).

господинъ краль Стефанъ Урошь (1275—1321. — *Mikl.* 83).

въ дни благовернаго и богочестиваго самодержавнаго крала всѣхъ српскихъ земель и поморскихъ, грѣцскими странами господствующаго Стефана Уроша (1286. — *Mikl.* 561).

азъ Урошь краль Стефанъ (1302. — *Mikl.* 65).

азъ рабъ твои Стефанъ Урошь, самодержавный краль сръбскии и поморскии (15 оџука 1305—1307. — *Mikl.* 67).

Magnificus princeps dominus Urosius Dei gratia Rasie rex illustris (27 оџука 1308. — *Гласник XXVII.* 310).

Hurosius Dei gratia Dalmacie, Croacie, Dyoclie, Servie, ac Rasie rex et dominus totius maritime regionis (25 српња 1308. — *Гласник XXVII.* 326).

Ego Stephanus Uroš, servus dei, rex omnium terrarum serbicarum et littorum (1314. — *Inscriptio serbica Mikl.* 70).

Urosius rex Rasie et Dioclie, Albanie, Bulgarie et totius maritime de gulfo adriatico a mari usque ad flumen Danubii magni (1319. — *Arxiv IV.* 350).

Стефанъ Урошь Христѹ богу вѣрныи, милостию божию краль, самодержецъ всѣхъ сръбскихъ земель и поморскихъ и хѣторъ (1300—1321. — *Mikl.* 84).

Стефану Урошю второму, ѿт племени же крала и самодержецъ все сръбские и приморские земље (1302—1321. — *Mikl.* 74).

господина ми прѣвксокаго крала все сръбске земље и поморске Стефана Уроша (1302—1321. — *Mikl.* 76. 82).

Стефанъ Урошь вторыи, ѿт племени же крала и самодержецъ все сръбские и поморские земље (1302 до 1321. — *Mikl.* 78).

азъ грѣшныи Стефанъ краль Урошь вторыи ѿ самодержецъ всѣхъ српскихъ земель и поморскихъ (1322 [6830] — *Mikl.* 562).

*

Podpis: Стефанъ Брѣшъ краљ (1289. — *Mikl.* 55).

въ христа бога благовѣрнъ Стефанъ Оурушъ краљ (1302. — *Mikl.* 57 i 66, *ali ovdje sa krstom spređa i na koncu*).

Стефанъ Брѣшъ краљ всѣхъ сръбскихъ земљъ и поморскихъ (1305—1307. 15 оујка. — *Mikl.* 69).

Стефанъ Оурушъ по милости божиемъ краљ и самодръжць всѣхъ сръбскихъ земљъ и поморскихъ (1275—1321. — *Mikl.* 71).

† Стефанъ в. Брѣшъ господинъ всѣхъ сръбскихъ земљъ и поморскихъ (1275—1321. — *Mikl.* 73).

† Стефанъ Оурушъ по милости божиемъ краљ и съ богомъ самодръжць всѣхъ сръбскихъ земљъ (1302—1321. — *Mikl.* 76).

† Стефанъ Оурушъ по милости божиемъ краљ и съ богомъ самодръжць всѣхъ сръбскихъ и поморскихъ земљъ † (1302—1321. — *Mikl.* 82).

Стефанъ Брѣшъ по милости божии краљ и самодръжць всѣхъ сръбскихъ (1322. — *Mikl.* 566).

Стефанъ Урушъ милости божиемъ краљ всѣхъ сръбскихъ земљъ и поморскихъ (*Glas.* XXVII. 187).

Pečat: (Стефанъ прѣвоиченки архидиаконъ апль ес. — (с)тепанъ ѿ христе боже верьни краљ съ богомъ (1302 [6817] *kod Mikl.* 66).¹

ІС. ХС. благовѣрнъ (краљ) Стефанъ (1302—1321. — *Mikl.* 82).

Milutin više se puta ženio. Kaže Tronošac, da prije nego je srbski prijestol zasiednuo. neuze si supruga ѿ некихъ великихъ кровей, но ѿ сконхъ великохъ, а то ради nenavisti bratove, te da je od ove žene dobio Стефана уруша краља по себи и наследника, и дщерь Елену. Kada se g. 1323 radilo o tom, da ovaj Stjepan nazvan Dečanski uzme za ženu Bianku kćer Filipa hrcega od Taranta, papa mu odpravi poklisare, da prime njegovu zakletvu, kako bi se on uvijek držao katoličke vjere; te jim nalagao (11 lipnja 1323), da akoprem ga „sicut accepimus, quondam Orosius Servie rex, pater eius, coniugatus genuit de soluta, ut huiusmodi non obstante defectu libere ad quemlibet honorem seu dignitatem serenitati regie congruentem, et quoslibet actus legitimos admittatur“, te da ga i od te zaprieke odriše. (*Theiner. Hung. I.* 488—90). Sovoga bi se činilo, da je Milutin već imao pravu ženu, kada mu se rodio pomenuti sin Stjepan od priložnice. Vjerojatno ta zakonita žena bijaše ona Jelisaveta, o kojoj je govor u pogodbi saveza od 27 ožujka 1308 medju Milutinom i Karlom II sklopljena; a da je ova bila ugarkinja, te sa Karlom II u rodu, svez rodstva nebi se bio u toj pogodbi pomučao. Ob ovoj ženi veli Pahimer, da ju je Milutin otpustio. Od nje dobi Milutin kćer Zoricu, koju je istom pogodbom nudjao Karlovu sinu za ženu „unicam filiam suam nomine Zaricam, quam ex Elizabeth uxore sua legitima procreavit, daturum in uxorem legitimam Carolo filio nostro“ (*V. Glas.* XXVII. 309). Po Nikiforu Gregorcju (*I. str.* 202. ff.) i po Pahimeru (*II. str.* 280) uzeo je Milutin za drugu ženu kćer Joana Angijela sevastokratora, vlahiotskoga ili tesalskoga gospodara, koju je isto onako (oko g. 1276 po Engelu) otpustio.

Njeki tvrde, da mu treća žena bijaše Jelisaveta udova Ladislava ugar.-hrv. kralja († 1290) a sestra Karla II kralja sicilijanskoga, i to hoće da utvrde Pahimerom i poslanicom Karlovom na Uroša, u kojoj onaj ga tobož zove *sororius*. Ali ta poslanica Karlova nije upravljena na Uroša nego na brata mu Stjepana Dragutina, koji je za ženu imao Katarinu kćer Stjepana V, sestru Ladislava. S druge strane i Ladislav Kun imao je za suprugu Jelisavetu sestru Karlovu. A pošto je i Karlo imao za ženu Mariju sestru Ladislavovu, zato Karlo zove Stjepana *sororius*, i zato Karlov sin Karlo Martel nazivlje raškoga kralja i suprugu njegovu *charissimos consanguineos nostros* (*Arhiv.* IV. 356. VII. 23). Pahimer pako nekaže ništa o tom, dapače nabrajajući neurednosti Milutinove, ono jasno izključuje². Sliedi sada treća žena Milu-

¹ Na novciji Milutinovih nema slike sv. Stjepana, dočim je ima većina Dragutinovih novaca. Uza to ovdje i u slijedećem pečatu dolazi samo ime **СТЕПАНЪ**, te je vjerojatno, da su ovo pečati Dragutinovi, a da se Milutin s njimi u ovoj prigodi služio.

² Veli Pahimer II. 279: *postremo ea ferri sermonibus hominum de portentosis Serbi flagitiis, quae deterrere imperatorem deberent a filia ei propria tradenda, utique tam profligati pudoris homini,*

tinova, po Grigorecu sestra (po Krstiću polusestra) bugarskoga cara Svetoslava, te i po Pahimeru kćerica cara bugarskoga Trtera oca Svetoslavova. I ovu, akoprem zakonitu, sa priložnicom Kotanicom preda caru iztočnomu Androniku II u Solunu, kada mu ovaj izruči svoju kćer kao četvrtu. Ova se zvala Simonida. Car mu namienio bijaše svoju sestru Evlogiju, udovu Ivana Komnenca cara trapezuskoga; no budući ga ova odbila, morao mu izručiti (oko g. 1300) svoju najmladju kćer tada jedva šestoljetnu (*sexennis. Pahim.*). Uroš umah ju odvede u Srbiju, te „cum puella octo annos nata congressus, ita matricem eius laesit, ut foetum nullum edere posset“ (*Du Fresne po Pahim. Gregor. i Kantak.*). Po smrti Milutinovoj Simonida povrati se u Carigrad i pokaludjeri se.

Tronošac veli, da je od prve žene srbskoga roda dobio sina Stjepana i kćer Jelenu, a da je od Simonide imao dva sina, Konstantina i Dimitria, i dvie kćeri, jednu udatu za Mihaila cara bugarskoga a drugu za vojvodu Iribea Grebalanovića, od koje se rodi knez Lazar († 1389). Ljetopisi Šafařikovi daju mu samo dva sina, Konstantina i Stjepana Uroša. Naproti Gregorac svjedoči, da Milutin neostavi potomka ni od kćeri Iv. Angijela, ni od Trterove, ni od Simonide; a to je sasvim vjerojatno, pošto da je imao drugoga sina osim Dečanskoga, u Carigradu progmana, rođjena od priložnice, te nezakonita, kao što ga ne samo gori pomenuta papina listina nego i suvremeni pisac Mika Madij označuju (*naturalis filius Uroscii regis Rasciae. Cap. XX.*), nebi bio Simonidovu braću za svoje nasljednike opredielio. S druge strane gori pomenuta pogodba od g. 1308 svjedoči jasno, da nije imao nego jednu jeditu kćer, koja se u istoj pogodbi označuje kao zakonita, i kao rođjena od prve mu zakonite supruga Jelisavete. Ta Zorica (*Carica*) po nas nije drugo nego Nada, po Tronošcu Jelena nazvana, kašnje udata za Mihaila bugarskoga cara.

Milutin, primivši krunu iz bratove ruke, upotrebi prve godine svoga vladanja, da se dobro pripravi na izvedenje svojih namjera, a te su mu bile upravljene na to poglavito, da priosvoji one srbske prediele, koji su se nalazili u tuđe ruke, i po mogućnosti granice svoje države sve dalje protegne. Budući se međjutim Srbi u grčkih stranah pobunili, Milutin s prva i javno jih pomagao, a malo kašnje sam se u razpru umieša, i tom prigodom ne malo

ut fratram suam germani sui maioris Stefani uxorem eandemque sororem defunctae augustae matris augusti iunioris (erat enim utraque filia regis Ungariae) nefarie adulterasse diceretur, ac praeterea germanam harum tertiam visendae causa sororis in Serbiam profectam, licet haec monachae vestitu religionem profiteretur, minime dubitasse, humanis simul divinisque proculcatis iuribus, propinquam, hospitam, rege prognatam, deo sacram virginem, stupro tot nominibus execrabili polluere. haec cum ex aliis cognorat patriarcha, tum ex ipsa cralis matre itd.

si grčkih gradova prisvoji. Od tada je rat s Grci neprekidno napredovao, te se nastavio i za Andronika, koi g. 1282 Mihaila nasliedi. Ove godine provališe Grci i Tatari u Srbiju, i mnogo poplienise. Milutin, iznenada zatečen, morao je povući narod u tvrđave i u planine; ali čim oni natrag, sakupivši svoje sile i bratove, nepočasi provaliti u grčke zemlje, te mu podje za rukom sve naokolo porobiti, i nje-koja si miesta pritegnuti. Krstić veli, da mu je ugar.-hrv. kralj Stjepan g. 1286 odpustio Bosnu kao miraz za kćer Jelisavetu; nego iz papinske poslanice od 24 trav. 1291 izlazi, da je Stjepan Dragutin a ne Stjepan Uroš II posiedovao nješto malo zemljišta u Bosni, gdje papa uslied kraljeve molbe poslao bjase nekoliko svećenika, da pata-rence na pravu vjeru obrate. Malo kašnje Tatari pod No-gom, iztjeravši Trtra iz Bugarske a postavivši Smileca za cara, kanili su udariti i na Srbiju; no Milutin po posla-nicah s njimi se izmiriti znao, davši jim taoce, a medju ovimi i sin mu Stjepan. Kroz to često upadaše u srbske priedele Šisman carigradski načelnik u Vidinu. Danilo pri-povieda, da ga je Milutin pobjedio, i natjerao u Vlašku. te se s njim napokon smirio pod uvietom, da si uzme za ženu kćer srbskoga župana Dragote. I s bugarskim Smil-cem borio se uspjehom. te ga prisilio, da za ukriepjenje mira ustupi svoju kćer njegovu sinu Stjepanu za ženu. God. 1296 stade opet napadati u grčke zemlje, i sada srećno. Grčke dolazeće na odkup, višekrat potuče, te jih napokon prisili, da se u Solun zaklone. Andronik, da ga se rieši, ponudi mu za ženu svoju sestru Evlogiju, udo-vicu trapečunskoga cara; ali pošto ga ova nehtjela, morao mu sam car svečano u Solunu veljače 1299 ili 1300 izručiti svoju kćerku Simonidu, tada za brak sasvim nesposobnu. Zaman je Jelena, Milutinova mati, sve moguća rabila, da tu osnovu razstepe. Nego do mala želja njegova, da sve više protegne granice srbske, učini da zaboravi na sveze roda i mira sa carigradskim dvorom. God. 1307 uslied ponude saveza proti istočnomu caru učinjene mu od Karla Valois napuljskoga kralja, Milutin odpravi u Italiju svoje poslanike Marka Lukarića Dubrovčanina i Trivuna Mihaj-lovića Kotoranina, to ovi 15 ožujka 1308 u njegovo ime sklopiše s Karlom dotični ugovor, potvrđen pako 9 srp-nja 1309 samim Milutinom. Ovaj si pridržavao njeke grčke prediele u slučaju, da bi Karlu pošlo za rukom predobiti Carigrad. Karlov sin bio bi uzeo za ženu Milutinovu kćer od Jelisavete imenom Cariu ili Zoricu. No sve to ostalo kao puka želja¹. Vjerojatno, da se Milutin Karlu izneverio, a sve tiesnije se k Irini prigibao, koja je po smrti muža poglavito o tom nastojala, da pomoću Milutina protisne na carski priestol svoga sina Dimitrija na škodu pravih ba-štinika sinova Andronikovih od prve žene. Ovo svesrdnije druživanje Milutinovo s istočnim dvorom napokon dozlog-rdi srbskomu plemstvu, koje, da ono razvrgne, stavi se da nagovori mu sina Stjepana, tada upravljalca Zete, neka se na oca podigne i silom mu krunu otme (1309). Stjepan se pusti zavesti; no otac, upućen o tih namierah, umah velikom silom pohiti proti sinu, i sretne ga kod Bojane. Sin se pokori otcu, a ovaj ga odpravi u Skoplje, te malo zatim zapoviedi, da mu oči izbiju, te da ga u Carigrad sa sinovi Dušanom i Dušicom odvedu. Dvornici ga ipak neosliece, nego mu samo na izliku oči zavežu, i

u Carigrad odprate¹. Kašnje Milutin uz molbu svojih veli-kaša oprostio sinu i pozva ga natrag u Srbiju. Po Danilu (*str. 169*) vrati se decanski sa sinom Dušanom и сь нѣ-которою малюю ѣднью, te veli, da mu je otac ustupio neki dio zemlje (*po Zamblaku Diokliju a po drugih Budimlje*), neka s njim upravlja.

Ob odnošajih Milutinovih s Ugarskom, tada na stranke razciepljenom a po njih veoma uzburkanom, nemamo viesti do g. 1314, kada Milutin, nezna se s čega, vjerojatno s toga, što je Ugre osvajao, da mu brata Dragutina bodre, neka mu oduzme krunu, provali u ugarske zemlje. Tada po posla-nicah ponudi Mletčanom savez, zapita jim oružja, i do-zvoli jim, da slobodno kroz njegove zemlje putuju u istok (*Listine I. 166*). Papa uslied molbe kralja Karla pozva tada sve ugarske stranke, da se slože proti obćemu ne-prijatelju; nego se u to Milutin povratio bio u Srbiju, da odpravi svoje čete u pomoć tastu si Androniku od Prsia-naca napadnutu.

Po smrti brata Dragutina, kako smo gori napomenuli, Milutin zauze njegove zemlje, a Vladislava, Dragutinova sina i baštinika, u tamnicu baci. Karlo Robert ugarski kralj nije mogao pregriesti, da si mirno Milutin prisvoji zemlje, date u miraz Katarini ženi Dragutinovoj od nje-zina otea Stjepana V ugar.-hrv. kralja. Toga radi sklopi savez proti Milutinu sa Filipom od Taranta² i Mladenom hrv.-bosanskim banom, a papa ga na to bodrio i podpo-magao. Karlo udari vojskom iz sjevera u Srbiju, pljačka-njem dosta škode nanese, ali je do mala morao natrag u svoje zemlje, gdje mu se silnim prevratom na blizu gro-zilo. Mladen priote njeka miesta u Mačvi, a Filip isto tako u arbanaskom primorju.³ Tako se Milutin i te veoma opasne pogibelji srećno riešio.⁴

Krstić veli, da se je Milutin trajno nalazio u prijateljskoj svezi sa Dubrovčani, jer da je dobro znao, kako su mu njihovi trgovci od velike koristi za sami razvitak svoga naroda; nego to nije tako. Rastić (*str. 247*) povieda, da su mu Dubrovčani, čim je priestol zasjeo, odpravili poslanike na radovanje, i da jim tom prigodom stare pogodbe i povla-stice potvrdio; ali primećuje: *ma presto si conobbe varis-simo farsi legitime azioni, da chi non ha legitimi i natali*. Nastavlja pako, da jih je najprije snemirivao radi vino-grada, koje su oni obdielevali na srbskom zemljištu, i da

¹ Zamblak (*Gl. XI. 45*) kaže, da je Simonida navela muža na nemilost proti Dečanskomu. Ona u punoj mladosti (?) a za stara čovjeka udata, priljubi Stjepana, a on ju odbije. Simonida, da mu se osveti, tuži ga s pokušana preljubstva, te ga otac osliepiti i pro-gnati daje. Ali sam Zamblak opet veli, da je Decanski u Carigradu usrdno primljen bio i počastjen, i kašnje sjajno natrag odpremljen (*str. 63*); a to se s onim nipošto neslaže. Liepe ti ipak osnove za naše dramaturge

² Filip obaviesti papu Ivana XXII o tom savezu sa njegovimi rodjaci Karlom i Mladenom proti Milutinu, a papa svojom posla-nicom od 9 svib. 1318 te nakane odobravao (*Theiner Hung. I. 830*).

³ Pomagali su Filipu njekeji ondešnji velikaši. Imamo papinu posla-nicu upravljenu 17 lip. 1318 *Mentulo Musatio comiti Clissanie, Andree Musatio regni Albanie marescalco, et Theodoro Musatio prothosevastori*, u kojoj jih hvale, što su kao katolici ustali proti nasilstvu *illius regis perfidi Rasie nedum veri scismatici et religio-nis christiane totaliter inimici*, te jih bodri, da ustraju do koneca. Isto je tako pisao *Guillelmo Bleniste prothosevastori, Guillelmo Ara-nite protholegaturu, Caloiahanni Bleniste comiti, Paulo Materango, ceterisque baronibus regni Albanie, et Bladislao Gonome Dioclee et maritime Albanie comiti* (*Thein. I. c. 831*).

⁴ Papa 2 srp. 1320 zamoli cara Fridrika, neka pomože Karlu, koi *de dictis schismaticis feliciter triumphavit, ita quod regnum Macedonie (?) de manibus illorum ereptum, sue subdidit ditioni* (*Thein. I. c. 470*). Puka želja. Thimon XVIII. 220, Katona VIII. 416, itd. bacaju krivnju neuspjeha na Mladena, naime da se ovaj izneverio, te da je sve propalo, ali to nedokazuje.

¹ Krstić nagadja, da se je u ovo doba Irina mati Simonide dogo-varala sa Milutinom o spojenju srbske i istočne države u jedno tjelo pod Milutinovom krunom; da je to tako upravo bilo, ne bi se bio Milutin ni pustio u dogovore sa Karlom, da si napokon samo jedan okrajak grčkog carstva pritegne.

su mu se obvezati morali na danak od 2500 perpera (V. *Mikl.* 55). God. 1306 iznenada velikom silom provali u dubrovački kotar i strašno ga poplioni.¹ God. 1308 bilo je razmirice, što nije htio pristati, da se međusobno ubojice smrću kazne, nego da se ostane pri starom običaju, naime da plate 500 perpera. Ali se do veće razpre dodje po smrti Uroševe matere Jelene, vladateljice primorskih srbskih pokrajina, koja je uvijek Dubrovčane branila i štitala. Lastovljani, nemogući trpiti više dubrovačku deračinu, uteku se Urošu, tvrdeći, da su jednom neposredno spadali na srbsku državu. Uroš primi tužbe, i velikom vojskom obkoli Dubrovnik; no videći, da ga osvojiti nemože, porobi sve naokolo i kući se povrati, a dubrovačke trgovce u Srbiji pokrade (*Rastić str.* 264). Malo kasnije radi Menea Mincetića, sukrivea u Ostrovičkoj buni dade opet pohvatati dubrovačke trgovce. Mletčani mu tada (10 *srp.* 1317) odpraviše kao poslanike And. Dandula i Pet. Polana, neka mu navieste, da su Dubrovčani mletački podanici, ali zabadava. Samo na molbu bosanskoga bana bude mir, te ga Dubrovčani izvezli u Bar na pohod hrama s. Nikole. (V. *Rastić str.* 284. *Listine I.* 295).

Za Milutina sve više se dizao ugled srbske države kod susjednih naroda. I nutrnji se uztroj državni po valjanih zakonih sve bolje razvijao; a navlastito trgovački poslovi jako se tada promakli. Kralj pako dao je sagraditi mnogo manastira, i mnogo je trošio na sirotinju. Digao je i liepih dvorova za svoj stan, i sjajnije opredielio dvorske službe.

God. 1321 u što se spremao, da pohiti u Carigrad i smiri Andronike, ota i sina, pusti ga snaga, te se do mala prestavi u svom dvoru u Nerodimlju. Po Vukovom tipiku i Danilu (*koi nenaznačje godine*) to se dogodilo 29 listopada, a po M. Madiu 5 studenoga².

VRSTA I.

Kralj drži u lievici zemljokrug s jednostrukim krstom.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}-\overline{XC}$, knjigom na skutu, i piknjom na prsih lievo.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami, sjedi na prijestolu bez naslona; u desnici o boku drži žezlo sa cvietkom od krina na vrhu, a u pruženoj lievici zemljokrug, nad kojim se diže jednostruki krst. U nožicah prijestola prikazuju se dubčasti krstići. O nizu na vratu kraljevu visi α . Napis teče naokolo uz okrajni niz od certica, počam doli lievo: $\overline{MONET}-\overline{\Gamma}-\overline{RAGIS VROSI}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,98 gram. Mod. 5.

¹ Piše *Rastić str.* 255: *mosse alla republica una crudelissima guerra, e talmente vessò le cose, che il stato de Ragusei per la sua prepotenza non si poteva trovar riparo, e molti delli cittadini totalmente si disponevano ad abbandonar il domicilio di Ragusa.* Dubrovčani se obratili na svoju zaštitnicu mletačku republiku, a ova jih bez dvojbe od napasti izbavila (V. *Listine I.* 212).

² Krstić veli, da se je Decanski na prijestol vjenčao po očevoju smrti, a da iz povelje istoga decanskog od g. 1330 (*Mikl.* 90) izlazi, da se Decanski okrunio 6 sieč. 1321, te zato, da se smrt Milutinova mora staviti u g. 1320. Nego u povelji decanski kaže ovako: *и богомъ дарованнѣмъ княземъ краљевѣства сръпскаго князѣмъ быхъ на краљевѣство въ единый дѣнь съ сыномъ своимъ въ лѣто. 7208. мѣсеца генвара 2. дѣнь, индикта 6.* G. 6829 odgovarala bi g. 1321, ali indikcija V zahtjeva g. 1322 (*Pilgram str.* 21).

2. — Isto kao br. 1, nego u predku na prsih spasitelja nema piknje, a u zadku zemljokrug se prikazuje kao prosti okrug.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,92 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$; u zadku pako krst nad zemljokrugom veoma nagnut lievo, a u nožicah prijestola po jedan krstić izbočit.

Safařik Glas. VIII. 266. Tab. III. 1, po matici u g. K. Jankovića načelnika krainskoga u Srbiji. Teži 1,75 gram. Mod. 5. Probušen do glave spasitelja desno.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku nevidi se krsta za glavom spasitelja, a osienka je piknjasta; u zadku pako nema krstića u nožicah prijestola, a zemljokrug je mnogo veći.

Luczenbacher str. 41 br. 1, a po njem Safařik Glas. III. 218. Tab. IV. br. 37, nego ovaj ima krivo na žezlu krstić miesto krinova cvieta. Mod. 5.

5. — Priličan br. 4.

Wellenheim II. Bd. II. Abth. br. 11.976 s primietbom: „G. 9. $\frac{3}{2}$, L. 6 Gr. G. e.“

6. — Priličan br. 4, nego u zadku nema kvrga na žezlu ni krstića u nožicah prijestola, a ovaj je kraći i jednostavniji.

Matica u numis. sbirki Marciane u Mletcih. Teži 2,0 gram. Mod. jedva preko 5.

7. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku $\overline{IC}-\overline{XC}$; u zadku pako na prsih kraljevih upravni krstić visi o bisernom nizu, koi se oko vrata vije, na pasu kraljevu tri krstića razito položena, a lievo do zemljokruga i glave kraljeve piknja.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,02 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 7, nego u zadku do zemljokruga i glave kraljeve nema piknjice, niz je na vratu ravan, a nožice se prijestola prazne prikazuju, te u napisu $\overline{\Gamma}$ miesto $\overline{\Gamma}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,15 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VI. br. 8.**

9. — Veoma priličan br. 8.

Po slici Safařikovoj iz matice kod istoga. Teži 1,98 gr. Mod. 4 $\frac{1}{4}$. Primećuje isti Safařik, da se sličan novac nalazi u sbirki svet. kneza Milana u Biogradu od Sreckovića iz stare Srbije.

10. — Isto kao br. 7, nego u predku nema piknje na prsih, nego pod laktom desne ruke spasiteljeve; u zadku pako na kraljevih prsih krstića nema, niti jih na pasu, niti piknje do zemljokruga.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,61 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probušen na desnoj nogi spasitelja. Kupljen u g. Žulića u Kotoru.

11. — Isto kao br. 1, nego u zadku strana prijestola desno je višja nego lievo, cviet je od krina na žezlu nagnut desno, a do zemljokruga u lievici vidi se u zavoju iste ruke opet krugljica bez krsta.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,903 gram. Mod. jedva preko 5. Kupljen u g. Žulića u Kotoru. Probušen lievo u polju do prijestola.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, a nema piknje na prsih spasitelja; u zadku pako napis ovako: $\overline{MONET}-\overline{\Gamma}-\overline{RAGIS VROS}$.

Ber. Nani *De duobus.* etc. Tab. I. br. 3 po matici u muzeju Ant. Sovorgnano. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 12, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, a na skutu kraljevu u zadku tri krstića razito položena. I v. Reichel. *Serbiens etc.* Tab. XIV. br. 18. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 12, nego u predku doli medju nogama spasitelja tri trolistna cvetka na trokut razpoložena; u zadku pako medju nogama kraljevima tri piknje na trokut, u nožicah prijestola po jedan krstić, a u napisu mjesto \overline{RACIS} čisto \overline{RAGIS} .

Érdy str. 21 br. 29 (*Dr. Stur*). Mod. 5.

15. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}-\overline{XC}$; knjiga mu u skutu, a pod nogama cviet od krina.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami, sjedi na prijestolu; u desnici o boku drži žezlo sa cvietom od krina na vrhu, a u pruženoj lievici zemljokrug, nad kojim se diže, malko lievo nagnut, jednostruki krst. Oko vrata mu biserni niz, s koga slazi na prsi četverouglasti dragulj. Doli u bocih prijestola osobita načina po jedan trolistni cvietak kao što i do lieve noge. Napis teče naokolo, počam doli lievo: $\overline{MONETA}-\overline{RAGIS VROSI}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,09 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VI. br. 9.**

16. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}-\overline{XC}$ i s knjigom na skutu. U prijestolu desno do boka spasitelja i pod prijestolom po sriedi po jedan cviet od krina.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami sjedi, ali prijestolu nema traga. U desnici o boku drži žezlo sa krstom na vrhu, a u pruženoj lievici zemljokrug, nad kojim se upravno diže krst jednostruki. Do desnog bedra kraljeva u polju kao srce, nego je to vjerojatno prijestolov bok slabo izrazen. Napis teče naokolo uz okrajni piknjasti niz, počam doli lievo: $\overline{MONETA}-\overline{RAGIS VROSI}$.

B. Nani l. c. Tab. I. br. 1, ali ga u razpravi neopisuje, niti ga spominje u bilježki (*str. 5*), u kojoj kaže, gdje se novi po njem opisani nalaze. Na tabli bilježi **AV**, te bi dakle po njem bio zlatan, ali je vjerojatnije, da je bio dobro pozlaćen.

17. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}-\overline{XC}$, i s knjigom u skutu. Do desnoga ramena spasitelja u prijestolu \times , pod istim ramenom pet isto takovih krstića u dva reda, jedan od dva a drugi od tri, osovno položeni; a u nutrnjoj uglu iste desnice tri piknje, jedna pod drugom. Medju nogama petorepa zvjezdica.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami, sjedi na prijestolu bez naslona. U desnici o boku drži žezlo sa cvietom od krina na vrhu, u pruženoj lievici zemljokrug, nad kojim se lievo nagnut diže jednostruki krst, a na vratu mu piknjasti niz. Napis teče kao u prednjih: $\overline{MONETA}-\overline{RAGIS VROSI}$. U zadku je sav lik poremećen, valjda s dvojaka natiska.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5.

18. — Isto kao br. 17, nego u predku još jedan krstić do desne noge spasitelja u prijestolu, a čini se i još jedan tu na okrajku dolame; u zadku pako zemljokrug sa krstom veoma je lievo nagnut.

Matica u biogradskom muzeju, podosta izgledana. Teži 1,60 gram. Mod. 4½. Probušen desno u polju do prijestola spasiteljeva.

19. — Isto kao br. 18, nego drugi kalup, pošto je radnja surovija i jednostavnija.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,75 gram. Mod. 4¾. I ovaj je dosta izgledan i probušen.

20. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je desno piknjasta a lievo ravna; u zadku pako prijestol kraljev neupravno i nepodpuno izrazen, a napis: $\overline{IONCT}-\overline{RAGIS VROSI}$.

Luczenbacher str. 41 br. 2, a po njem Šafařík Glas. III. 219. Tab. IV. 38. Mod. 5.

21. — Isto kao br. 1, nego na prsiah spasitelja u predku nema piknje; u zadku pako lik kraljev u pasu tanji, i tu nema nijednoga ukrasa, krst na strani zemljokruga a ne po sriedi zaboden, prijestol od tri biserne crte sastavljen, u zavoju lievica kao da su tri piknje na trokut, a napis: $\overline{ONCT}-\overline{PCGIS VPOSI}$.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,97 gram. Mod. 5.

22. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo do osienke samo dvie ertice razito položene a desno \overline{XC} dvostruko, jedno pod drugim, pod desnim laktom spasitelja u prijestolu piknja, a doli medju nogama okrugić; u zadku pako prijestol osobita izraza, a napis: $\overline{OI}[\overline{CTT}]-\overline{RAC VPOSI}$, te ova zadnja rieč teče drugim pravcem.

Érdy str. 21. br. 30 (*Dr. Stur*). Lik je veoma smučeno izrazen; u predku lievo a u zadku desno nagnut, te se jasno izkazuju tragovi dvojaka natiska. Mod. 5.

23. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: $\overline{MONETA}-\overline{EGIS VROSI}$.

Wellenheim II. Bd. II. *Abth.* br. 11978, s primietbom: „G. 9. ⅓ L. wen. 2 Gr. S. g. e.“

VRSTA II.

Kralj drži u lievici zemljokrugs dvostrukim krstom, a napis: *Moneta regis Urosi*.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}-\overline{XC}$, knjigom u skutu, a do prijestola u polju desno i lievo po jedan cviet od krina, koji se dielomice i u zavoju desnice prikazuje. Uz rub teče piknjasti niz.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami, sjedi na prijestolu bez naslona ali bogato ukrasenu; u desnici o boku drži žezlo sa cvietom od krina na vrhu, na žezlu dvie kvрге; u pruženoj lievici nosi zemljokrug, nad kojim se diže dvostruki krst, na vratu mu biserni niz, o kom visi na prsiah krstić; i u nožicah prijestola po jedan krstić. Napis teče naokolo uz okrajni piknjasti niz, počam doli lievo: $\overline{MONET}-\overline{\pi}-\overline{R}-\overline{EGIS VBO}-\overline{S}-\overline{I}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,10 gram. Mod. 4¾. Krasno sačuvan. **Vidi tab. VI. br. 10.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku na misicah krsta uz glavu spasitelja po jedan okrugić, a do lievoga ramena spasitelja u prijestolu piknjica: u zadku pako na žezlu pet kvрга, o bisernom nizu na vratu visi na prsiah okrugić, nožica prijestola desno dielomice izrazena, pošto za nju nema mjesto, dolama kraljeva na okrajku doli bisernim nizom ukrasena, a napis: $\overline{MONET}-\overline{\pi}-\overline{R}-\overline{EGIS VROS}-\overline{I}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,17 gram. Mod. 4½.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku nema piknjice do lievoga ramena spasitelja; u zadku pako na žezlu dvie kvрге, nožica prijestola desno podpuno izrazena i u njoj

krstić, dočim ga nema u nožici lievo, a rieč VROSI u napisu teče neprekidno.

Érdy I. c. str. 22. br. 31 (Dr. Stur). Mod. 5.

4. — Isto kao br. 2, nego u predku nema piknjice do lievoga ramena spasitelja; u zadku pako nema kvrga na žezlu, niti krstića u nožicah prijestola podpuno izrazenih, niti niza na vratu, a napis teče ovako: **MONET—A — REGIS — VROSI.**

Šafařík Glas. VII. 200. Tab. I. 5. po matici u biogradskom muzeju, koju mi nenadjosmo. Teži 1,89 gram. Mod. 5¼. Probušen desno do prijestola spasitelja u cvietu od krina.

5. — Isto kao br. 4, nego u zadku na žezlu tri kvрге, o nizu na vratu visi okrugić, obe nožice imaju krstić, a napis: **MONET — T — REGIS VROSI.**

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,27 gram. Mod. 5.

6. — Veoma priličan broju 5, nego se na žezlu u zadku kvрге neopazuju, i stvari se drugako kreću.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 2,01 gram. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 5, nego u mišicah krstovih u predku nema okrugića, a u napisu zadka T rieči *moneta* miesto da stoji uz cviet od krina penje se nad njim, a o nizu na vratu visi krstić.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,21 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VI. br. II.**

8. — Veoma spodoban br. 5.

Matica u g. savietnika Rešetara u Dubrovniku Teži 2,0 gram. Mod. 5. Probušen desno nad cvietom od krina i malko okružen.

9. — Veoma spodoban br. 5.

Wellenheim II. Bd. II. Abth. n. 11977. G. 9. ¼. L. Schön und s. g. e.

10. — Isto kao br. 5, nego do osienke u predku **IC—JC.**

Matica u g. Žulića u Kotoru. Teži 2,075 gram. Mod. 5. Potučen.

11. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—TC**; u zadku pako na žezlu dvie kvрге, palica krstova na zemljokrugu preduga, o ravnom nizu na vratu visi piknja, prijestol je jednostavniji i bez nožice desno, a napis ovako: **MONET — T — RA — GS VROSI.**

Luezenbacher str. 44. br. 1; a po njem Šafařík Glas. III. 217. Tab. III. 36. Mod. 4¼.

12. — Isto kao br. 3, nego u zadku o ravnom nizu na vratu visi piknja, prijestol je bez desne nožice a od lieve samo komad sa krstićem, a napis: **MONET — RE-CIS VROSI.** Ovo drugo I u rieči VROSI možda ulomak nožice prijestola.

Šafařík Glas. III. 217. Tab. III. 35. iz lietopisa srbskoga g. 1826 I. 2. u kom se kaže, da ga izdaje po matici čuvanoj u car. rumis. kabinetu u Beču, gdje ga sada nema.

13. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u zadku dvostruki krst nad zemljokrugom veoma lievo nagnut, nizu na vratu kraljevu nema traga, a napis ovako: **MO-HE — T — RE — CIS VROS — I.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,91 gr. Mod. 4¾. Krasan.

14. — Priličan br. 13, nego niz na vratu kraljevu u zadku sa visećim krstićem sasvim je jasno izrazen, kao što i krstići na nožicah prijestola.

Weszerle Tab. II. br. 24. Mod. 4¾.

15. — Priličan br. 13, nego u zadku jedva traga nizu, a u napisu rieč **REGIS** teče neprekidno.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,11 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 14, nego o nizu na vratu kraljevu u zadku visi krstić.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,12 gram. Mod. skoro 5.

17. — Priličan br. 14, nego o nizu kraljevu u zadku visi okrugić.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,12 gram. Mod. 5.

18. — Isto kao br. 15, nego drugi kalup, pošto i rieč **VROSI** u napisu zadka teče neprekidno, te čini se, da isti napis počima i svršuje sa piknjom.

Érdy I. c. str. 22 br. 32 (Dr. Stur). Mod. 5.

19. — Prednjim veoma sličan novac opisan je u dielu: *Cat. Num. Inst. Nat. Széchén*, str. 44 br. 38, ovako: **IC—XC. Christus, caput nimbo cruciatio circumdatus, in cathedra sedens. In area duo magna lilia, unum in dextra, alterum in sinistro latere. MONETA REGIS VROSI. Rex coronatus sedens, d. sceptrum liligerum, s. globum cruce patriarchali insignitum tenet.**

S primjethom: „Arg. 39 gr. Tab. VIII. N. 64. *Ut hic numus Urosio I tributatur suadent lilia Francica in eo occurrentia. Uxor enim Urosii Primi erat Helena Francorum regis filia.*“ Slika neodgovara opisu, pošto miesto **MONETA** na slici stoji **MONET**. U mišicah krstovih uz spasiteljevu glavu u predku okrugići, a na žezlu u zadku do šest kvrga. Mod. 4¾.

20. — Isti lik kao br. 1, nego drugi kalup, te do prijestola u predku imao bi miesto cvieta od krina po jednu zviezdicu.

Anselmi Banduri *Numismata Imperatorum Romanorum a Trajano Decio ad Palaeologos. Lutetiae Parisiorum, 1718. II. 772.* Isti pako primećuje: „*Numum praeterea aureum (vierojatno pozlaćen) Urosii vidisse nonnulli testantur, cujus ectypum in Cimelio Baudelotiano conspexi: in eo Rex sedet cum stemmate insolenti: dextera cruce, laeva globum crucigerum tenens; in ambitu legitur: MONETA REGIS VROSI. aversa pars superiori simillima est, nisi quod ad Christi latera stellarum loco lilia Francica expressa sunt.*“ V. Vrsta I. br. 16.

VRSTA III.

Kralj drži u lievieci zemljokrugs dvostrukim krstom, ali napis: *Urosius rex.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**, knjigom u skutu, a do prijestola u polju po jedan cviet od krina sa svake strane. Na mišicah krstovih po jedan okrugić.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami, sjedi na prijestolu bez naslona; u desnici o boku drži žezlo sa cvietom od krina na vrhu; na žezlu dvie kvрге van tiela a jedna prama tielu; u lievieci pruženoj nosi zemljokrug, nad kojim se diže malko lievo nagnut dvostruki krst; na vratu kraljevu biserni niz, o kom visi krstić; i u nožicah prijestola krstić. Napis teče naokolo uz okrajni piknjasti okrug, počam doli lievo: **VROS—I—VS — RAX.**

Matica u g. Neuhausera u Zagrebu. Teži 2,11 gram. Mod. 4¾.

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku medju nogama kralja vidi se krstić, tri znaka x na pasu kraljevu, a na vratu jedva trag ravnomu nizu s visećim krstićem.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,15 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VI. br. 12.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lijevim laktom spasitelja u prijestolu **x**, koji se znak ponavlja u zadku gori do krsta u polju desno, te lomi napis. I prijestol kraljev obilatije ukrasen, a krst malko lievo nagnut.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,98 gram. Mod. jedva preko 5. Probušen desno do glave spasitelja.

4. — Isto kao br. 2, nego se znak **x** u zadku nevidi. Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,85 gram. Mod. 4%.

5. — Isto kao br. 1, nego na prsni kralja u zadku visi o nizu piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,11 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego u zadku na žezlu van tiela tri kvрге. a jedna prama tielu, dvostruki krst nad zemljokrugom upravno razpoložen, na pasu kraljevu vide se dva **x**, a po jedan na koljenih, i piknja doli do lieve noge kraljeve.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,18 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VI. br. 13.**

7. — Isto kao br. 1, nego stvari na novcu stoje drugako razpoložene, a u zadku nema traga ni nizu ni o njem visećemu krstiću.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,08 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup radi sasvim raznoga nakita, navlastito do prijestola spasitelja u predku, gdje desno u polju miesto troje piknje na trokut stoje dva reda svaki od tri piknje osnovno položene; u zadku pako dvostruki krst diže se upravno nad zemljokrugom, a na žezlu kvrgam nema traga.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu kupljena za 5 for. 3 nov. na dražbi Welzlove sbirke (*Wellenheim II. Bd. II. Abth. n. 11, 980*). Teži 1,95 gr. Mod. 5 (po Wellenheimu: *G. 9 1/2 3/32 Loth. 5 Gr. Z. g. e.*).

9. — Priličan br. 1.

Wellenheim II. Bd. II. Abth. br. 11979, s primietbom: „*G. 9 1/6 Loth. S. g. e.*“

10. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lijevim laktom spasitelja u prijestolu dvie razite crtice; u zadku pako na žezlu van tiela jedna kvрга a druga nad desnicom, i krst nad zemljokrugom diže se upravno, a u nožicah stolice nema krstića.

I. v. Reichel „*Serbiens alt. Mün.*“ Tab. XIV. br. 17. Mod. 5.

11. — Priličan br. 1, nego na žezlu u zadku dvie kvрге van tiela a nijedna napram tielu, i ukrasi na novcu u obće su jednostavniji.

Weszerle Tab. II. br. 23. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **C—XĀ**, te **X** leži dielomice na osienki. a na mišicah krsta nema okrugića; u zadku pako na žezlu nema kvрга niti niza na vratu, a sav lik u obće nepodpuno izrazen.

Luczenbacher str. 44 br. 2, a po njem Šafařík Glas. III. 217. Tab. III. 34. Mod. 5.

13. — Priličan br. 1, nego u predku pod lijevim laktom spasitelja u prijestolu četiri listića skupa na četvero-kut; u zadku pako tri kvрге na žezlu sve napram tielu.

Érды str. 23 br. 34 (*Dr. Stur*). Mod. 5.

14. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **ĪĀ—†C**; u zadku pako napis ovako: **VROSI — V — S — RĀX**.

Érды str. 23. br. 33 (*Dr. Stur*). Mod. 5.

15. — Isto kao br. 14, nego do osienke u predku **ĪĀ—†C**.

Matica u čitaonici biogradskoj. Teži 1,94 gram. Mod. 5. Podosta izglođan.

VRSTA IV.

Kralj drži u lievici mač na krilu položen.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu. piknjastom osienkom oko glave, od koje **ĪĀ—XĀ**, a do prijestola u polju podieljeno **P—B**.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj gori tielu prilagodjenoj a doli razmaknutoj dolami, sjedi na prijestolu bez naslona; u desnici do boka drži žezlo na vrhu prekrsteno, a u lievici držak mača na krilu položena. Napis teče naokolo, počam gori desno: **··VROSI V — S RĀX**.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,64 gram. Mod. 5 1/2. — Izdao manjkavo Šafařík. Gl. III. 207. Tab. II. 14. **Vidi tab. VI. br. 14.**

2. — Priličan br. 1.

Šafařík. Gl. III. 207.¹

¹ O njem kaže ovako: другий овомъ подобный новаць има у сбирки Г. Профессора К. Бранковића.

VLADISLAV II.

Podpis: servo de x-po signo Vladislavo (25 listopada 1323. indikcija VI. — *Pučić II. 4*).¹

Pećat: opisuje se ovako: in quo sigillo erat ymago unius teste eum capello super capud, in quo erant scolpita in lingua selavonesca infrascripte lictere, videlicet: Stephan a dio fidele servo (*Pučić II. 4*).²

Vladislav, sin stariji Dragutinov, g. 1293 oženi se sa Konstancijom kćerom Mihaila Morosini mletčanina, brata Tomasine matere Andrije III. ugar.-hrv. kralja³. Po smrti prve žene po njekojih Vladislav bio bi si uzeo drugu,

¹ Indikcija VI odgovara g. 1322; valjda je VI m. VII pogriješno zabilježeno, pošto je godina slovi a ne brojevi označena.

² Vjerojatno očevo pečat, kojim se sin služio.

³ Pogodba ove ženitbe od 24 kolov. 1293 kod Muratoria (*Scrip. Rer. Ital. XXII*). V. Nardi: *Tre documenti della famiglia Morosini*. Padova 1840, gdje se krivo pripisuje ova ženidba Vladislavu I sinu Stjepana Prvovjenčanoga.

naime kćer Ladislava Apora erdeljskoga vojvode. O ovoj ženitbi kaže papinski poklisar stožernik Gentile u iztragi 25 pros. 1308 u Požunu tom prigodom povedenoj, da je još u Zagrebu dočuo bio, kako se radilo medju Stjepanom srbskim kraljem i Ladislavom erdeljskim *de filia ipsius Ladislai catholica . . . filio regis eiusdem, a prefate fidei devianti rectitudine, matrimonialiter copulanda*, da se je pismom požurio Ladislava od toga braka odvratiti, nego da ovaj nehtje *a complemento dicti matrimonii desistere ac supersedere*, te da ga je toga radi izobćio *propter dictum*

contractum matrimonium, i zato što neće, da ugarsku krunu, koja se u njegovih rukuh nalazila, povrati. Turoc i Bonfinio isto tako vele, da je papin legat g. 1308 Apora izobčenjem udario, *quia filiam suam tradiderat filio Stephani regis Serriae*. Nego se s ovih viestih nedaje pravo razumjeti, jeda li se ovdje misli na Vladislava¹ ili na Urošića, oba sina Dragutina i prije otčeve smrti oženjena.²

Malo nam ostalo uspomena o Vladislavu, te i ono, što imamo, jako zapleteno.

Karlo II sicilijanski kralj u ime svoga sina Karla Martela, baštinka ugar.-hrv. krune, darova 19 kolovoza 1292 Vladislavu, koga zove *filius primogenitus illustris principis Stephani regis Serriae*, i njegovim nasljednikom *in perpetuum ducatum Sclavonie*, a to *attendants grata eius obsequia nobis hactenus prestita atque prestare poterit in futurum* (Arkiv VII. 20); a pravo, jer si tiem mislio pobiti saveznika na predobiće ugar.-hrv. krune.

Micha Madius splječanin u svojoj poviesti pisanoj pri koncu XIV stoljeća, kaže o Vladislavu (pag. XII): *anno domini MCCCXVII dominus rex Stephanus Rasciae carnis debitum solvens diem ultimum suae mortis signavit; etiam Vladislarus ipsius filius per patrum suum, scilicet regem Uroscium, carceratur*. Neznamo što je dalo povod tomu utamničenju. Ili je Vladislav po otčevoj smrti, nezadovoljan s otčevom baštinom, tražio, da si sve srbske zemlje prisvoji, te ga stric porazio i uhvatio, ili ga Milutin dao uhvati, da si pritegne i one zemlje, koje brat mu Dragutin, kad mu ustupi veći dio Srbije, za se je ostavio bio. Vladislav osta u tamnici sve do smrti strica si Milutina. Piše nadalje isti Madius (str. XVI): *anno dom. MCCCXXI. mense novembris luce quinta currente rex Uroscius Rasciae migravit ex hac vita, et Vladislarus nepos ejus tunc a vinculis liberatus est*.

Milutin god. 1275, primajući krunu i veći dio srbske zemlje od Dragutina, bio svečano se obvezao, da će sve to ostaviti poslie svoje smrti Dragutinovu starijemu sinu Vladislavu. Po Madiusu, bi sada Vladislav pušćen na slobodu, i vjerojatno kraljem proglašen. Du Fresne (str. 230—1)

¹ Njeki poviedaju, da poslie izagnanja Otona bavarskoga iz Ugarske (1307) Apor je nastojao, da si Ugri odaberu za kralja njegova zeta Vladislava, i zato što je njeko pravo imao na prijestol kao sin Katarine kćeri Stjepana V.

² Njeki *ruvarac* u Matiei (1868 br. 17) po Pejačeviću tvrdi, da je to bio Konstantin sin Milutinov, nego i da je imao Milutin sina imenom Konstantina, taj g. 1308 nebi bio mogao biti zreo za ženitbu. Ali nije čuda, što *ruvarac* ovako rovari. On ti zna kazati na istom miestu, po Tronošeu str. 48, da Vladislav Dragutinov u životu bio je još 1223 godine „и умреть неоставленъ синовъ но токмо две дщери“. A ovo Tronošac veli o Vladislavu I sinu Stjepana Prvovjenčanoga. Ovo je bogme nešto krupnije od lca lca.

piše, da, čim je Vladislav prijestol zaseo, morao se boriti sa Konstantiom (t. j. bratom Urošićem V. Krstić) za krunu, te da je Vladislav porazio brata, uhvatio i pogubiti dao. Valjda se ovdje samo radilo o otčevoj baštini, te je Urošić zahtijevao ovu za se, a ostalo prije stricevo da bude Vladislavovo. Okrutnost Vladislava napram bratu bila bi probudila mržnju u naradu, i tako utrla put Stjep. Urošu Dečanskomu, da se srbskoga prijestola dokopa. (V. *Thurocz, Lib. II. c. 89. Bonfin. II. 9. p. 396*). Ovo je pako izviestno, da se je god. 1323 kraljevska moć nalazila u Vladislavovih rukuh. Ove godine 25 listopada spoviedao je on knezu dubrovačkomu Ljud. Mauroceno, da mu je Klime Držić dubrovčanin izplatio sve, što je njemu i otcu mu Stjepanu dugovao, te da isti Klime i njegova braća mogu slobodno u Srbiju doći i prolaziti *per lo reame senza alcun impacio* (Pačić II. 4).

O koncu Vladislavovu kažu nam Šafaričkovi lietopisei ovako: **ВЛАДИСЛАВ ЖЕ ИЗЪГНАНЪ БЫСТЬ ДЪУАНСКИМЪ КРАЛЕМЪ НА ОУГРЪ, И ТАМО КОНЦЪ ПРИЕМАЕТЬ** (str. 52 i 70). Dečanski ga dakle potuče i izagna u Ugarsku, gdje umrie, kako njeki veli, za Dušanova vladanja. Po Tronošeu (str. 58) on i brat mu Urošić sazidoše **ПАПРАТНЮ, ИДЪЖЕ И ПОГРЕБЕНЪ БЫТЬ**.

U gori pomenutoj povelji od 26 listopada 1322 veli Vladislav, da od pomenuta Klime Držića nemogu više ni ma šta zahtijevati u ime duga *ne mei filioli, ne mei parenti*. Ovo bi nam zasviedočilo, da je Vladislav ostavio za sobom poroda svoga, a to bi moglo biti samo ženskoga, jer Tronošac piše (str. 58): **ВЛАДИСАВЪ ЖЕ НЕИМЪЛЪ ДЪТИ ПОЛА МУЖЕСКАГО**.

Od Vladislava do sada je poznat samo sljedeći novac:

VRSTA JEDINA.

Spasitelj sjedi. — Kralj sjedi.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**. Desno u polju do prijestola vidi se krstić, a lievo na istom miestu novac je probušen. Pod lievim laktom spasitelja u prijestolu tri piknje na trokut.

Zadak. — Kralj punolik, brkat i bradat, dugom kosom, pod otvorenom krunom, u bogato ukrasenoj širokoj i dugoj dolami, sjedi na prijestolu bez naslona; u desnici pri prsih drži žezlo sa krstom na vratu, a lieveca mu leži na lievom koljenu. Napis, počam doli lievo: **MONETA — VLADISLAV**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,97 gram. Mod. 5½. Probušen lievo u polju do prijestola. **Vidi tab. VI. br. 7.**

STJEPAN UROŠ III DEČANSKI.

Naslovi: **въ дъни блггородьнаго краля Стефана Уроша третнего всьхъ србьскихъ земель и поморьскихъ** (1324 *napis. Mikl. 84*).

азъ Стефанъ краљъ всьхъ србьскихъ земель и поморьскихъ (9 *srpnja 1327. Mikl. 86*).

азъ грешьны и недостонни рль Христоу Стефанъ краљъ и съ богомъ самодръжьць всьхъ србьскихъ и поморьскихъ земель (1330. *Mikl. 89*).

мы Стефанъ Урош ꙗ Немла ꙗ мнолостю божию царь всесрбьскихъ и поморьскихъ земель (1332. *napis. Mikl. 103*).

Urosius dei gratia Servie rex (1 *srbnja 1330. Listine I. 377*).

Podpisi: **Стефанъ Урошъ краљъ** (26 *ožuja 1326. Mikl. 85. — Isto Mikl. 113. i Glas. XXVII. 188*).

Стефанъ Урошъ краљъ србьскихъ и поморьскихъ земель (9 *srpnja 1327. Mikl. 87*).

Стефанъ Оурошъ ꙗко по милости боженн краль всѣхъ сръбскихъ и поморскихъ земель (1330. *Mikl.* 100).

Стефанъ вѣрнн краль (1325—6. *Ручііс.* 5).

Pečat: **скеты стѣфанъ пркомъзеникъ и архидиакъ. скеты стѣфанъ — стѣфанъ урошъ кралъ по милости бжен сръбск....**
(*zlatni pečat viseći na povelji od 9 srpnja 1327. Mikl.* 87).

Uroš III tri put se ženio. Danilo (*str.* 124) veli, da mu je otac Milutin dao za ženu kćer bugarskoga kralja Smilca: и пометъ дѣщеръ цара бѣлгарскаго рекомаго Смилца. Tronošac (*Glas.* V. 58) znade nam kazati i što je dalo povod tomu braku, naime: **Милутинь Стефанъ въ первнхъ нмъ брань со болгарскимъ кралемъ смилцемъ** (1287—94), и побѣдилъ его и за болше укрепленіе овернулъ церь его за сына своего оуроша. Nezna joj se za ime iz izvorih, nego ju Murajev zove Maria (Житія святыхъ. мѣсѣц окт. 388), а вѣројатно је умрла u Carigradu за мужева прогонства. Мало по засиданју оѣва престола, зазѣли Uroš imati за жену Blanku kćer Filipa vojvode od Taranta, sina Karla sicilijanskoga kralja. Toga radi posla svoga poslanika diakona Vita u Tarant preko Dubrovnika; te Dubrovčani sdružise Vitu svoga poslanika, da mu izprosi djevojku pripomogne. Filip javi sve papi, i zamoli ga, neka bi i on na tu ženitbu privolio, pošto je Uroš obećavao, da će sam sa svojom državom преци на католичко вѣроизповѣданје. Ali je papa zahtjevao, da Uroš najprije pripozna rimsku stolicu, а затим да се жени. Uroš rado taj predlog prihvati, te papa 11 lipnja 1323 odpravi tri svoja poklisara u Srbiju, da prime u njegovo ime kraljevu prisegu. Ovlasti papa poklisare, neka Dečanskoga odrieše i od te zaprieke, što je rođen *de soluta*. Uroš izpuni papine želje, te zatim posla sjajno poslanstvo u Terant, da mu djevojku izprosi i dovede. O tom piše Rastić (*str.* 277) по zapisju *Liber Reformationum* arkiva dubrovačkoga ovako: *ricerco dunque, che la republica lo accomodasse delle sue gallere, del che fu con molta cortesia compiaciuto. Si posero subito con bellissimi apparati tre galere in ordine, le quali andate a Taranto, levarono la nuova regina, la quale condotta a Ragusa, fu con pompa magnifica ricercata dalla republica, e con ogni onore trattata; da ivi poi per terra fu condotta in Rasia al re (1323).* Nego mu i ova druga žena malo proživila. Nikifor Grigorac. Urošev suvremenik, pripovieda, da je uzeo Mariju kćer Ivana Paleologa, postavljena od strica si Andronika starijega namiestnikom u Solunu¹. I Danilo spominje Mariju (*za god. 1330. V. str.* 189), i takodjer Ivan Kantakuzin (*I. 208*), а то је htio reći i Urošev životopisac Grig. Zambljak (*Gl. XI. 67*). Vjerojatno ovo je ona, koja se u dečanskom spomeniku uz Uroša spominje kao kraljica monahija Marta. Po groznoj smrti Uroševoj bit će se pokaludjerila i Marta nazvala.

Glede Uroševa poroda nije sve jasno. Po Zambljaku imao je prije odlazka u progon sina Dušana i kćer Dušicu; ali Dušica bila bi umrla u Carigradu malo poslije, nego je dobio vid. Ovako i Danilo (*str.* 163); а да је управ tada imao svoje diece izilazi iz same Dečanske povelje od god. 1330 (*Mikl.* 90), u kojoj: **ни уedomъ монимъ.** Dušana i Dušicu dobio је dakle od прве жене².

Prvi lietopis kod Safarika (*str.* 52) piše: **съже третимъ оурошъ родн сына дѣл, стѣфанъ прьваго цара и прѣдоблаго**

¹ Ovaj novi brak neodcepi ipak Uroša od Rima, kako to jasno svjedoče četiri ostavše nam listine papinske kralju upravljene od 10 listopada do 5 lipnja 1331. u kojih mu naslov, koji se izključivo davao katoličkim vladarom: *charissimo in Christo filio Urosio regi Rasiae illustri* (*Theiner 166—185*).

² Ljetopis u Glasniku X. 265 tvrdi, da je Dečanski odveo u Carigrad dva sina, **единъ оурошъ дшмана нарицасе, а други Дшманъ стѣфанъ.**

сѣмеона; други pako kaže (*str.* 61); сь же родн двл сына: **константина и доушана;** а треци u Arkivu za poviest jugoslavensku (*III. 13*) pripovieda, da je imao tri sina, Dušmana, Dušana i Simeona, i dvie kćeri, Elaču i Teodoru. Možda da Dušman stoji mjesto Dušice. Elača, rođena od druge žene katolinkinje, bila je udata za Mladena Gjorgjevića kneza skradinskoga i kliskoga, s kojim je imala sina Mladena mladjega, te je za rana ostala bez muža (*V. Listine III. 271. 280*). Plod trećega Uroševa braka bila bi Teodora udata za Vojinu, čega radi Dušan zove Dejana sina Vojine **братомъ царства му** (*Mikl.* 143), i Siniša ili Simeon. Po grčkim izvorih Simeon, rođen od sestričine cara Paleologa, bi poslan od Dušana u Etoliju za despota, gdje je pako neodvisno vladao. Stolica mu bjaše u Trikali. Simeon od svoje žene Tomaide, kćeri epirskoga despota Joana, dobio je dva sina, Stjepana i Josafata i kćer Angjelinu, kojih srbski lietopis skoro ni nespominje, jer **по нашихъ грѣсхъ кромъ своего оѣлства оземельство-ванн быше** (*V. Saf. Pamät. 55. Glas. XI. 297*).

Rekli smo gori o rodu dečanskoga i kako se na srbski prijestol uspeo¹.

O radu Dečanskoga odveć malo nam znadu kazati budi domaći budi strani poviestnički izvori. Ovi nam bilježe, da se je g. 1326 stavio na stranu vlaškoga vojvode proti Ugrom s toga, da se ovim osveti, što su proti njemu pomagali Vladislava, i da jih je pobedio.

Do mala dodje do razpre i s bugarskim carem Mihailom. Po starih izvorih povod neskladu te ratu bi to, što je Mihailo proterao bio svoju ženu а Dečanskovu sestru sa njezinimi sinovi iz Bugarske, te uzeo si Teodoru Andronikovu sestru. Po Tronošcu pako Mihailo usta proti Dečanskomu, da mu se osveti radi smrti Konstantina **брата жемы своєа,** а u tom ga pomagali car istočni Andronik radi smrti istoga Konstantina **сина сестры своєа** i Ugri njegovi saveznici. Po Krstiću (*Glas. VII. 96*) dečanski i sin mu Dušan, sakupivši na brzo sve svoje sile, poletiše mu u susriet. Po Danilu vojske se sukobiše u dan **субота** 28 srpnja kod Strume. Bugari budu hametom potučeni, i sam car Mihailo uhvaćen, te umrie četvrti dan poslie sukoba od zadobivenih rana. Dečanski spominje tu svoju pobjedu u povelji od iste g. 1330, gdje veli: **цара михаила оубнхъ, и оѣтыхъ помощеникъ его, и нмъе царѣ побѣднхъ и разѣбнхъ, и възель достоянн ихъ на мѣстѣ рекомъмъ вельбелоуждѣ въ лето .сѣоли-** (6838—1330), **мѣсѣца июли въ .кн (28) дѣнь** (*Mikl.* 100). Po bitki otide Uroš u Bugarsku, i tu namiesti opet na prijestol svoju

¹ Zambljak veoma je ove stvari pomiešao. Kaže naime on, da po smrti Stjepana Milutina **Константинъ иже того** (t. j. dečanskoga) **брата оѣт нмине матерн,** davši se pomazati od predstolnika prizrenskoga, sakupi vojsku по земљи и по susjednih državah, u Bugarskoj navlastito, i udari на Dečanskoga, razglasujući, da se slipeu čovjeku neprisiobji biti kraljem. Uroš, davši se i on okruniti skupa sa sinom Dušanom od nadbiskupa Nikodema u Ipeku, nezakasni sakupiti svoje privrženike, da podje bratu на susriet. Badava se sada Dečanski trudio skloniti Konstantina, da se kani оружја, а да се га као сина primiti i ljubiti. Dodje napokon до ljuta boja, u kom Uroš sjajno pobjedi, и самѣн Константинъ падаетъ оумьленико (*Zambljak. Glas. XI. 64. Tronošac Glas. V.*

*

sestru Nadu i njezine sinove Šismanu i Joana, davši jim za skrbnika Aleksandra svoga velemožu¹.

S Mletčani se Uroš liepo gledao. Posjeti Mletke, gdje bi svečano dočekan i sjajno počastjen: a on jim na uzdarje 1 svibnja 1330 dozvoli, da slobodno po Srbiji trguju, i da jim prosto po njegovoj zemlji proći kamogod jih volja u istok. *excepto ad partes Bulgarie*, s kojom se već tada u zavadi nalazio (*Listine I. 377*). Dubrovčanom pako, još tada mletačkim podanikom, već 26 ožujka 1326 osobitom poveljom dopusti, da kudgod jim drago trguju po Srbiji; te jim zajamči i to, da, kada bi jih dopala nesreća na moru pokraj njegove obale, imanje njihovo biti će pošteđeno i povraćeno, a kad bi im tko u tom krivo učinio, da će okolica, gdje bi se zulum počinio, biti dužna, štetu jim nadoknaditi.

Da oviekovieći pohjedu velbluždsku stavi se Uroš bogatstvom u Bugarskoj zarobljenim zidati sjajan manastir u Dečanic, odkuda mu i ime Dečanskoga. Zato pozva za natlije odasyuda, i dade jim za načelnika Fra Vita malobraćanina iz Kotora. Ali prvo nego je stao zidati, skupi državni sabor, da mu tu odluku odobri, kao što sam povieda u dotičnoj povelji, u kojoj s nabranjem svojih dvorskih častnika ostavi nam način, kako da se bar nješto upoznamo s osnovom tadašnjega državnoga ustava. Sazida još drugih hramova i manastira, i na svakojake milostinje rado se pušćao, te je s toga u narodu dosta obljubljen bio.

Medjutim se razvijala mržnja medj otcem i sinom starijim Dušanom. Ovaj, pripisivajući svojoj hrabrosti pohjedu kod Strume, nezadovoljavao se s vladanjem Albanije i Zete, koje mu otac odavna ustupio bio, te se primi raditi o tom, kako da si svu državu u svoje ruke spravi. Čim se Uroš osviđeo o namierah svoga sina, digne vojsku na njega, i udari na Skadar. Dušan, iznenada zatečen, sa svojimi se privrženici ukloni; nješto kasnije podje k otcu na dogovor, te se mir načini. Nego do mala opet se u Dečanskoga porodi sumnja, da mu sin o glavi radi; a ovaj, da nekvari mira, hoće da iz zemlje otiđe. Sada ga privrženici prisile, da se opet sa malom pratnjom k otcu uputi. Ovaj, čim dobije glas, da mu se sin približuje, bježi pred sinom u Petrić. Tu se otac i sin na novo pomire; no otac bude odveden u Zvečaj, gdje se na kratko priestavi².

O načinu Uroševe smrti razno se kaže u starih izvorih; ali se ovo može držati za stalno, da je silovitoj smrti poginuo, i da je tomu glavni uzročnik bio sam Dušan. Tronošac (*Glas. V. 65*) veli, da ga je Dušan dao odvesti u Zvečaj, **и тамо его ужемъ тайно удавеша**. Lietopis kod

¹ Zambljak kaže samo, da je Mihailo u bitki poginuo, te da Srbi **алехандра того нетіа цара поставаше**, a zatim se kući povратиše.

² Nezna se pravo, kada je Dečanski umro. Po Vukovom tipiku bio bi se priestavio 3 studenoga 1336 (*Misl. 115*). Mi smo tu godinu već u *Ogledalu (I. 174)* odbili, i rekli, da je Dr. N. Krstić (*Glas. VII. 101*) naveo dosta razloga, iz kojih bi sledilo, da je g. 1332 najosnovanija za ustanovljenje smrti Dečanskoga, jer da se, ova godina najbolje slaže s izvori srbske poviesti. Zadnja listina, koja spominje Dečanskoga, jest papina od 5 lipnja 1331 (*Theiner. Hung. I.* Vjerojatno, da se je Dušan kao samodržac krunio još prije očeve smrti, pošto Danilo opisuju Dušanovo krunisanje, a o Dečanskoj smrti nema ni riečice, naime dokle je ovaj u Zvečaju u zatvoru čamio; a valjda ga sin dao kasnije udaviti, da si iz glave sumnju izbije, kao da bi mu otac o glavi i o prijestolu radio. Po Krstiću već 3 sieč. 1333 Joanikije bio je nadbiskupom srbskim; te i Danilo, koji je opisao razpru porodivšu se medju otcem i sinom i okrunjenje Dušanovo, morao je malko prije umrieti. Spomenici u dečanskoj erkvi kažu, da se je Uroš priestavio na odmaku g. 1332, a isto tako hilendarski i koprivnički lietopisi glase za g. 1332.

Šafařika (*str. 71*) kaže, da se je priestavio **оудавою (моу-уеиешъ) оѣтъ сына своего смрътъ** u Zvečaju. Lietopis u Arkivu (*III. 13*) bilježi, da je svoje dne dokončao *strangulatione*. Zambljak (*Glas. XI. 82*) povieda ovako o načinu Uroševe smrti: **зрителиаго оуію лишемъ бысть уюкства**; a drugdje (*str. 53 i 85*): **мучениуьскою смрътію**. Napokon lietopis srbskih careva (*Glas. XI. 147*) piše: **оудави бѣ сынъ его въ градѣу звечанѣ**.

VRSTA JEDINA.

a. Bez pismena do priestola u predku.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, siedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje **IC—†C** i knjigom na skutu.

Zadak. — Kralj punolik, bradat, pod otvorenom krunom, u odjelu tielu prilagodjenu; u desnici o boku drži žezlo sa krstom na vrhu, a u lievici držak mača na krilu položena. Napis teče naokolo, počam gori desno ovako: **СТЕФАН ДУРОШ — Ъ КРА ТРЕТИ**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1.955 gram. Mod. jedva preko 5. Probušen u glavi spasitelja.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku na prsih spasitelja piknja, a u napisu zadka slova **A** i **H** u rieči **СТЕФАНЪ** (*sic*) stoje u slogu.

Po slici Šafařikovej iz matice u biograds. muzeju. Teži 30 gran. Mod. jedva preko 5. Probušen na čelu spasitelja. **Vidi tab. VI. br. 15.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je piknjasta; u zadku pako pod kraljem tri piknje spojene na trokut, a napis počam doli lievo, ovako: **Н СТЕФАНЪ О—НРЪЛЬБ КРА ТРЕТ**, gdje prvo slovo **Н** izpunjuje zadnju rieč **ТРЕТ**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2.15 gram. Mod. 5¼. Kupljena u gosp. Vil. Trinka u Pragu za 10 for. **Vidi tab. VI. br. 16.**

4. — Isto kao br. 3, nego u predku do osienke lievo **Ī** od prvoga natiska, a desno **✕Q** od drugoga; u zadku pako desnica kraljeva od boka podaleče, žezlo kao polomjeno, medju nogama tri okrugića na trokut, a napis počima doli lievo, te gori desno teče dvostruk: **СТЕФАНЪ ОРО — ШЪ КРА ТР**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1.95 gram. Mod. 5¼. Probušen lievo u prijestolu spasitelja. Izdao ga Weszerle Tab. III. br. 4.

5. — Isto kao br. 3, nego u zadku pod nogama kraljevima četiri okrugića na krst, a napis, počam nad žezlovim krstom ovako: **СТЕ — ФАНЪ ДУРОШЪ К — РА ТРЕТИ**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1.64 gr. Mod. 5¼.

6. — Isto kao br. 5, nego drugi kalup, pošto se stvari drugako kreću, te pod nogama kraljevima u zadku vide sa samo tri okrugića na trokut, a u napisu slovo **O** sasvim pravilno izraženo.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1.68 gram. Mod. jedva preko 5. Jako izglođan lievo u zadku.

7. — Priličan br. 5.

Šafařik *Glas. III. 221*. piše, da se ovaj novac nalazi u sbirki g. Prof. Konst. Brankovića.

8. — Priličan br. 5.

Šafařík Glas. III. 221, piše, da se ovaj novac čuva u sbirki g. Dimit. Lolio u Zemunu.

9. — Veoma priličan broju 5, nego se stvari drugako kreću, te u predku do lievoga ramena spasitelja u prijestolu duga crta osovno položena.

Šafařík. Glas. III. 221. Tab. IV. 41, po matici u biogradskom muzeju, koju mi ondje našli nismo. Teži 1,79 gram. Mod. 5¼. **Vidi tab. VI. br. 17.**

10. — Isto mal da ne kao br. 5, nego napis u zadku bio bi ovako: **СТЕФ—АНЬ ОХРОШЬ КР—А ТРЕТИ**, a pod nogama kraljevima nebi bilo nikakova znaka.

Po Šafaříkovih bilježkah ovakav novac imao bi Verković.

b. S pismeni do prijestola u predku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave. do koje **IC—C**, do prijestola u polju podijeljeno **H—P**, nego se ovo **P** prikazuje dvostruko s dvojaka natiska.

Zadak. — Kralj punolik, bradat, pod otvorenom krunom, u oujelu tielu prilagodjenu; u desnici o boku drži žezlo sa krstom na vrhu, a u levice držak mača na krilu položena. Doli medju nogama kraljevima **H**, a napis, počam nad žezlovim krstom: **СТС—ФАНЬ ОМРОШЬ К—РА ТРЕТИ**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,95 gram. Mod. 5½. Probušen lievo do spasitelja.

2. — Veoma priličan br. 1.

Po Šafaříkovih bilježkah ovakav novac ima Verković.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju **L—P**, u zadku pako napis: **СТЕФА—НЬ ОМРОШЬ КРА—ТРЕТИ**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,99 gram. Mod. 6. Probušen lievo do osienke spasitelja.

4. — Isto kao br. 3, nego napis u predku do osienke drugako razpoložen, a knjiga na skutu sa šest miesto pet piknja označena; u zadku pako napis ovako: **СТЕФ—АНЬ ОМРОШЬ КРА—Я ТРЕТИ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,24 gram. Mod. 5¼.

5. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku ovako: **СТЕФ—АНЬ ОМРОШЬ КР—АНЬ ТРЕТИ**.

Po Šafaříku ovakav novac nalazi se u biogradskom muzeju. Mi ga nenadjosmo.

6. — Isto kao br. 3, nego u predku do osienke **CX—+C**, a desno u polju do prijestola **P** je dvostruko kao što sav lik na desnoj strani noveca sbog dvojaka natiska; u zadku pako napis ovako: **АНЬ ОМРОШЬ КР**
СТЕФ—АНЬ O —А ТРЕТИ

s istoga uzroka.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,425 gram. Mod. 5¾.

7. — Isto kao br. 3, nego u predku do osienke **+C—C+**; u zadku pako napis: **СТЕФ—АНЬ ОМРОШЬ КР—А ТРЕТИ**.

Matica u g. Stjep. II. Verkovića, koi nam ga lani slao s primietkom: „god. 1857 dobio sam ga u Prizrenu; on je čezvičajno rietkost, jer do sada ni sam naišao na drugi ovaki komad“? Teži 1,76 gram. Mod. 6.

8. — Isto kao br. 7, osim raznoga kretanja stvari, i njenih pomanjih razlika.

Matica u peštanskom muzeju, nego slabo sačuvana. Teži 2,03 gram. Mod. 5¾.

9. — Isto kao br. 7, nego do osienke u predku **C+—+C**. Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,845 gram. Mod. jedva preko 5.

10. — Isto kao br. 7, nego do osienke u predku **IC—+C**, a ono **T** u stavki **СТЕФ** napisa u zadku osobita je lika.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena iz sbirke Welzlove za 20 for. (V. Welz v. Wellenheim II. Bd. II. Abth. n. 11975). Teži 2,14 gram. Mod. skoro 6. **Vidi tab. VI. br. 18.**

11. — Priličan br. 10.

Appel. *Repert. II. Bd. II. Abth.* str. 798 sa napisom pogriješno navedenim: **А ТРЕТИ СТЕФ—АНКОМ . . . H**, i s primietbom: *Solidus. G. 15. v. 37 gr.*, te ga pripisuje Stjepanu Prvovienčanomu. *V. Szechény Pars III. p. 45. Tab. VIII. n. 64.*

12. — Veoma priličan br. 10.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,11 gr. Mod. jedva preko 5.

13. — Priličan br. 10, nego u napisu zadka zadnja rieč ovako: **ТЬСТИ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,30 gram. Mod. 5¼. Izdao Šafařík Glasnik III. 220. Tab. IV. 39.

14. — Priličan br. 10.

Po Šafaříku Glas. III. 220. izobrazen u Zabavniku Davidovića za g. 1821 br. 3.

15. — Priličan br. 10.

Po Šafaříku Glas. III. 220 nalazi se u sbirki g. Prof. Konst. Brankovića u Biogradu.

16. — Isto kao br. 10, nego se vide jasni tragovi dvostruka lik, te **P** desno u polju spada na prednji tisk; u zadku pako napis slabo izrazen: **СТЕФ—АНЬ ОМРОШЬ К—АР ТРЕТИ**; ono **O** u napisu uvijek sasvim okruglo izraženo.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,12 gram. Mod. 6.

17. — Isto kao br. 10, nego u zadku napis: **СТЕФ—АНЬ ОМРОШЬ К—ТРЕТИ**, a medju nogama kralja desno do **H** piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,32 gram. Mod. 6.

18. — Isto kao br. 10, nego u predku do osienke **C+—+C**; u zadku napis: **СТЕФ—АНЬ ОМРОШЬ КР—ТРЕТИ**, a medju kraljevima nogama miesto **N** ima **H**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 2,04 gram. Mod. 6.

19. — Isto kao br. 10, nego u zadku doli medju kraljevima nogama miesto **N** ima **H**.

Matica veoma izgledana u biogr. muzeju. Teži 1,91 gr. Mod. 5½.

20. — Isto kao br. 19, nego se stvari na novecu drugako kreću, a **L** se lievo do prijestola u polju nevidi.

Matica kod učenoga društva u Biogradu, lievo nepodpuno izobrazena. Teži 1,82 gram. Mod. 5¼. Malo obrezan.

21. — Isto kao br. 19, osim razlike u razpoloženju pojedinih stvari, na pr. ovdje je prijestol kraljev prostraniji, kralj stoji nješto povišje itd.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,85 gram. Mod. 6. Probušen desno do osienke spasitelja.

22. — Isto kao br. 21, nego u predku do osienke **C+—+C**, a u zadku napis ovako: **СТЕФ—АНЬ ОМРОШЬ P—А ТРЕТИ**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,21 gram. Mod. skoro 6. Dar g. Prof. Konst. Brankovića iz Biograda.

23. — Isto kao br. 19. nego u zadku napis: **СТЕ—
ФАНЬ °НР°ШЬ—РА ТРЕТН**, a medju nogama spasitelja je smučeno izraženo.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,255 gram. Mod. 5²/₃.

24. — Lik isto kao br. 1. nego drugi kalup, te u predku do pijkjaste osienke **IC—†C** neuredno raspoloženo, a do prijestola u polju podieljeno **П--P**; u zadku pako nema nijednoga osobitoga znaka, a napis počam sa strane žezlova krsta: **СТЕФ—АНЬ ДНРДШЬ КР—А ТРЕТН**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,10 gram. Mod. 5¹/₃. **Vidi tab. VI. br. 19.**

25. — Isto kao br. 24. nego drugi kalup radi drugakoga raspoloženja stvari na novcu. na pr. u predku doli na uglovih prijestola slika miesto ovako :• stoji obratno raspoložena •:; a u zadku kraljeva stolica veoma nizka, itd.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,86 gram. Mod. 5¹/₂.

26. — Isto kao br. 24. nego u predku slovo **Ω** lievo do prijestola u polju upravnije izobraženo i crtom presiečeno. a stvari se na novcu opet drugako kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,14 gr. Mod. jedva preko 5.

27. — Veoma priličan br. 24. nego i ovdje stvari teku drugim pravcem.

Matica u čitaonici biogradske. Teži 1,97 gram. Mod. 5¹/₂. Urezan. gdje je bila ušica.

28. — Isto kao br. 26. nego u predku pisme lievo do prijestola u polju opet je nješto drugako izobraženo kao **D**; u zadku pako u napisu nevidi se ni traga slovu **А** pred **ТРЕТН**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,01 gram. Mod. 5²/₃. Probušen u glavi spasitelja. Izdao ga Luczenbacher str. 47 br. 2, isti kao Erdy str. 26. br. 2, ali ponješto bolje Weszerle Tab. III. br. 5.

29. — Isto kao br. 24. nego u predku slovo **Ω** lievo do prijestola opet osobita lika, naime kao u br. 26 ali veoma široko, a desno nema ni traga slovu **P**.

Matica u v. Montenuovo u Beču. Teži 2,06 gram. Mod. 5¹/₂. Probušen lievo u prijestolu i doli zarezan.

30. — Isto kao br. 24. nego u predku lievo do prijestola nema slova, ali je tu lik ponješto manjkavo izobražen, a **P** desno je jasno; u zadku pako čini se, da u napisu za **K** nema **P**.

Po otisku matice nalazeće se kod trgovca Vase Hach Riste iz Serajeva. Teži 1,67 gram. Mod. skoro 6. Probušen do prijestola desno.

31. — Isto kao br. 1. nego u predku lievo do osienke manjka **IC**, a do prijestola u polju lievo **P** a desno ništa; u zadku pako medju kraljevima nogama tri okrugica na

trokut, a napis, počam doli lievo: **СТЕФАНЬ ДНР—ДШЬ КРА ТРЕТН**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,95 gram. Mod. 5. Izdao Luczenbacher str. 47 br. 1, kao Erdy str. 26 br. 41, te Weszerle Tab. III. br. 3, nego oba nevierno i nepodpuno.

32. — Isto kao br. 31. nego s oboje strane vide se jasno tragovi dvotiska od istoga novca. U predku do osienke **IC—†C**; u zadku pako pod kraljevima nogama više okrugica, a od napisa prikazuju se samo njevoja slova: **C/////ОНР—ОШ//РА ТРЕТН**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5²/₃.

33. — Isto kao br. 32. nego upravno izrazen. te u zadku pod nogama kralja trolistni cvietak miesto okrugica, a napis počam doli lievo ovako: **ТЕФАНЬ ОМРД—ШЬ КРА ТРЕТН**.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,90 gr. Mod. 5. **Vidi tab. VI. br. 20.**

34. — Priličan br. 31. nego bio bi mu napis: *Stefan Uroš kral teti.*

ovako C. G. Thieme „Numis. Verkehr 1870 br. 1711“ koi ga nudjao za 10 talira.

35. — Isto kao br. 1. nego u predku do prijestola u polju **P—B**; u zadku pako pod pazuhom kraljeve ljevice krstić, pod njegovima nogama četiri okrugica na krst, a napis teče naokolo, počam doli lievo ovako: **СТЕФАНЬ ОНР—ОШЬ КРА ТРЕТ—Н**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,99 gram. Mod. 5¹/₄. **Vidi tab. VI. br. 21.**

36. — Priličan br. 35.

Šafařík. Glas. III. 221. Tab. IV. 40 po matici kod Prof. Konst. Brankovića Teži 2,257 gram. Mod. 5¹/₂.

37. — Veoma priličan broju 35. nego u zavoju slova **Ь** rieči **СТЕФАНЬ** u napisu zadka vidi se jasno okrugic.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,27 gr. Mod. jedva preko 5.

38. — Spodoban br. 35.

Matica u čitaonici biogradske. Teži 1,63 gram. Mod. 5¹/₄. Probušen doli desno u prijestolu, a gori lievo okrnjen i oglodan.

39. — Isto kao br. 35. nego drugi kalup, te u zadku pod kraljevima nogama četiri pijkje na krst, a napis drugako razporedjen, to jest počamši lievo do krsta žezlova: **СТЕФ—АНЬ ОНР°ШЬ КРА—ТРЕТН**.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,86 gram. Mod. skoro 6. Probušen doli lievo u prijestolu a desno malko obrezan.

40. — Isto kao br. 35. nego u predku do prijestola u polju imao bi **P—I**.

Po Šafaříkovih bilježkah ovakav se novac nalazi u biogradskom muzeju, ali ga mi nevidiesmo.

STJEPAN DUŠAN.

Naslovi: азъ Степанъ милостью божьею краль вснехъ сръпскихъ земаль и поморскихъ (22 sieč. 1333. — Mikl. 104).

изъ въ христа бога вѣрнии краль и съ богомъ самодръжьць встѣхъ сръпскихъ и поморьскихъ земаль Стефанъ (1331—1346. — Mikl. 110).

Язь въ Христа бога вѣрными краль Стефанъ (30 svibnja 1342. — Mikl. 115).

Stephanus dei gratia Servie, Dalmatie, Dioclie, Albanie, Zente, Chelmenie etmaritime regionis rex (22 siečnja 1333. — Listine I. 398).

Stephanus dei gratia Servie rex (10 lipnja 1333. — Listine I. 410).

Stephanus dei gratia Servie, Dalmatie, Albanie, nec non totius maritime regionis rex (22 svibnja 1331—1346. — Rad. I. 141).

Stephanus dei gratia Servye, Dioclie, Dalmatie, Albanie, nec non totius maritime regionis rex (22 svibnja 1341. — Listine II. 111).

Стефанъ въ христа бога благовѣрнн краљ и самодръжць срьблемь и поморню и грѣкомь и българомь (*Glas. XI. 137*).
Stephanus dei gratia Servie, Dioclie, Chilminie, Zente, Albanie et Maritime Regionis rex, nec non Bulgarie imperii partis non modice particeps, et fere totius imperii Romanie dominus (*15 listopada 1345. — Listine II. 278*).

азь въ христа бога благовѣрннн и христоролюбнвн самодръжць срьблемь и грѣкомь Стефанъ царь (*12 pros. 1347. — Mikl. 125*).
азь въ христа бога благовѣрннн и христоролюбнвнн самодръжць срьблемь и грѣкомь, българомь и арбанасомь и днсн рекше западниоу стрѣнъ Стефанъ царь (*26 trav. 1348. — Mikl. 129*).

азь въ христа бога благовѣрннн и богомь поставленн царь Стефанъ срьблемь и грѣкомь и западнии стражъ и съ богодарованною ми богоуствиною и христоролюбивою царницею августнею кѹра Елемою и с възлюбленнннн и благовѣрннннн синошь нѣю кралемь Ърошемь (*29 trav. 1348. — Mikl. 233*).

азь въ христа бога благовѣрннн и богомь поставленн Стефанъ царь всьмь срьблемь и грѣкомь и западнии стражъ, рекоу же Явлннн и поморнню и всьмоу дисоу (*1348. Mikl. 136. 140*).

азь во христа бога вѣрннн Стефанъ, млностнню вожнню царь срьблемь и грѣкомь самодръжць всьмь срьблемь и поморсцѣхъ земляхъ (*1351. — Mikl. 150*).

стефанъ въ христа бога вѣрннн царь грѣкнн и краљ все срьбскѣ земли и поморскѣ и ктиторь (*nadpis 1346—1355. — Mikl. 154*).

Stephanus dei gratia Grecorum imperator (*1 travnja 1348. — Listine III. 72*).

Serenissimus dominus imperator Raxie et Romanie, dispotus Larte et Blachie comes (*13 trav. 1350. — Listine III. 174*).

Serenissimus dominus Stephanus Grecorum imperator semper augustus et Raxie rex (*25 svib. 1350. — Listine III. 185*).

Jo Stephano per la gratia de dio imperator de Selavonia et de Romania (*1351. — Marciana Man. Lat. Clas. V. n. 32*).

Jo Stephano con la grazia di dio imperador de Servia e de Griezi. (*1351. — Farlati VI. 449. Rad I. 143*).

Podpisi: **Стефанъ по млности боженн краљ все срьске земле и поморске** (*1333. — Mikl. 105*).

Стефанъ краљ (*1333—1346 — Mikl. 109. 114. 118. 119*).

Стефанъ въ христа бога вѣрннн краљ (*1333—1346. — Mikl. 124*).

Стефанъ въ христа бога вѣрннн кьалъ всьмь срьбскнхъ и поморскнхъ земляхъ (*30 svib. 1342. — Mikl. 117*).

Стефанъ въ христа благовѣрннн краљ и съ когомь самодръжць всьмь срьбскнхъ и поморскнхъ земляхъ (*1333—1346. — Mikl. 111*).

Стефанъ въ христа бога благовѣрннн царь и самодръжць Срьблемь и Грѣкомь и Българомь (*12 prosinca 1347. — Mikl. 129*).

Стефанъ въ христа бога благовѣрнннн царь и самодръжць Срьблемь, Грѣкомь, Българомь и Ярбанасомь (*26 travnja 1348. — Mikl. 432*).

Стефанъ въ христа бога благовѣрннн царь и самодръжць Срьблемь и Грѣкомь, Поморню и Западниоу Странъ (*1348. — Mikl. 139*).

Стефанъ благовѣрннн царь Срьблемь и Грѣкомь и Западнии Странамь (*12 lip. 1349. — Mikl. 142*).

Стефанъ благовѣрннн царь Срьблемь и Грѣкомь (*12 lip. 1349. — Mikl. 142*).

въ христа бога благовѣрннн Стефанъ царь Срьблемь и Грѣкомь (*1349. — Mikl. 143*).

Стефанъ въ христа бога благовѣрннн царь Срьблемь и Грѣкомь (*20 ruj. 1349. — Mikl. 148*).

Стефанъ млностнню вожннн царь Срьблемь и Грѣкомь (*1351. — Mikl. 152*).

Stefan u hrista boga vierni kralj i car Srbije i Romanije (*list. 1346. — Glas. XXVI. 24. 30. 36*).

Stefano per la dio gratia imperador de la Romania et de Selavonia (*1351. — Marciana C. L. Cl. V. n. 32*).

Stefan per la dio grazia imperador de Servia e de Grezia (*1351. — Farl. VI. 449. Rad. I. 145*).

Στέφανος ἐν χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς κράλλης καὶ αυτοκράτωρ Σερβίας καὶ Ῥωμανίας (*Rad V. 152*).

Στέφανος ἐν χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς αὐτοκράτωρ Σερβίας καὶ Ῥωμανίας (*Rad V. 152*).

Στέφανος πιστὸς βασιλεὺς καὶ κράλλης ἐν χριστῷ τῷ Σερβίας καὶ Ῥωμανίας (*Rad V. 152*).

Στέφανος κράλλης (*Rad V. 152*).

Pečati¹: **свети степенн прьвоуменуик агрьхнднѣкомь и постол — стѣфанъ краљ въ христа бга верн краљ срьбскъхъ змль и морскн** (*12 pros. 1347. — Mikl. 128*). Avraam. Opis. Tab. VIII. br. 19 dao je sliku toga pečata srebrnoga a pozlaćena. nalazēca se u Kilendarskom manastiru. Dušan nije još imao tada carskoga pečata, akoprem car. U predku sv. Stjepan stojēci, punolik. piknjastom osienkom oko glave, u desnici drži kadjoncu, a u lievici pri prsli krunu. U zadku stojēci car pod zatvorenom krunom nosi u desnici žezlo s dvostrukim krstom na vrhu, a u lievici smotak. Napis i u predku i u zadku teče naokolo uz rub medju dva piknjasta niza, počam gori desno.

IC—XC — стѣфанъ царь срьбкх и п — оморскн кѹс змь (*1346—1355. — Mikl. 155*). Avraam. Opis. Tab. XIII. br. 13. dao je sliku ovoga zlatnoga pečata, sačuvana u zografskom manastiru.

† стѣфанъ млностнню х божном х царь х срьблемь х геркомь — † стѣфанъ х млностнню х божном х царь х срьблемь х иери(рк^с у слогу)омь (*Nani. De duobus etc. Tav. II. n. XVIII. Aur.*). Likovi su u predku i u zadku skoro isti. te valjda oba predstavljaju samoga cara; nego u predku car drži jabuku sa jednostrukim krstom u desnici a u lievici žezlo s dvostrukim krstom. dočim u zadku obratno; a napis se vije medju dva ravna okruga uz rub.

Ⳛ стѣфанъ прномоу(оу) у слогу)уеник(ь) арк(рк у слогу). — † ѿ хсте боже прновернн цар(ь) стѣфане исе змь и српск (*valjda † свети Stefane proumučeniik arkidjakon — o hviste rboze pravotjerni car Stefane vse zemli srpske*). Mik. 154. nego ga pročitao nije. Zlatan². Isti od žutoga pleha visi o Dušanovoj povelji u narodnoj knjižnici biogradske. U Arhivu (III str. 347) kaže se, da se u zem. muzeju u Zagrebu nalazi slični pečat Dušanov sastavljen iz dvuh tankih pozlaćenih srebrnih pločica, kupljen od M. Sabljara u Dubrovniku. te se primećuje njegova slika i prepis napisa. Sada ga tu nema. Slika i prepis nepodpuni, a što se veli, da svetitelj u lievici drži *njeko nepoznato orudje*, to je svitak miesto knjige.

¹ Bernardo Nani str. 5 piše o Dušanu: *aquilam tricipitem stemati suo superposuit*; a u bilježki po Zakmardu de Diakovec (*1643 str. 39*) primećuje: *item Stephanus in maiori sigillo totius Illyrici proprii exprimebat insignia utpote Macedoniae . . . Surblac, Croatiae, Russiae, Ramae, quibus intimam super ponebat aquilam*. Takova nevidjosmo do danas.

² Vierni snimak ovoga pečata dobili smo posredovanjem g. Kostrenčića od blagodarnosti g. Fiedlera arkivara itd. kod dvor. taj. arkiva u Beču.

Dušan svečano bi okrunjen po nadbiskupu Danilu, kako smo gori opazili, još za živa oca, 8 rujna 1331¹.

Nije jošte sasvim jasno, što se tiče Dušanovih žena. Obično se drži, da se je Dušan dvaput ženio².

Prva bi bila carigradska kneginja. Tako Tronošac: **сен бракъ соуѣталса къ затоуенн со оцемъ у константинополю со вичкою Іоанна Кантакузина, децерию же брата краля шнеганскаго, дѣвницею прекрасною, богатѣйшего**. Sam Dušan u jednoj povelji grčki napisanoj zove Irinu Kummenu Paleologinu svojom *tetkom*; u drugoj pako Irinova supruga velikoga *domestika* (kasnije *regenta*) Ivana Paleologa Kantakuzina svojim *zetom*; a u trećoj istoga Ivana sada kao monaha Kalista *stricem*; dočim Andronika Kantakuzina nazivlje *srodnikom* (*Glas. XXVI. 29. 30. 36*). Po rodoslovlju srbskih careva (*Glas. XXI, 245, 249*) prva žena Dušanova bila je kćerka Ivana Kantakuzina cara grčkoga, imenom **Розанда**. Tako Branković str. 337, naslanjajući se na Pirantzera (*str. 42*), i Ivan Raić s primietbom **по свидѣтельству всѣхъ историковъ**, te Milaković, Murajev, Julinać i biogradski Srblijak (*god. 1861*). Vjerojatno ova mu žena umrla još prije, nego je prijestol zasjao. Kaže Tronošac, da od ove žene nije nikakova poroda: **свѣтъ бракъ безъ време не додораслъ оуже дѣвницъ, испортнлъ ложесна ед; сего ради менилъ съ нею никъда порода**.

Druga žena Dušanova bila je Jelena, sestra cara bugarskoga Aleksandra, koji je po dokazivanju Konst. Nikolajevića u razpravi o Komnenih, bio sin Kesara Vojhne a brat sevastokratora Dejana, despota Oliviera i vojvode Bogdana³. Ovo nam potvrđuje Ivan Kantakuzin: jer poviedajući, kako je uzmakao u Srbiju, veli, da se je u Vardaru sastao s Oliverom, da je ovomu izrazio želju poći do cara Dušana, da ga je Oliver sklonuo svratiti se u Skoplje, a sam se na put stavio k caru, da ga izvesti o Kantakuzinovu dolazku, te da je Oliver prekim putem stigao cara „u nekom mjestu zvanom Morava, dokle je bio izišao izpraćajući *svoju suprugu* Jelenu, putujuću u pohode *svomu bratu* Aleksandru caru bugarskomu (*Vidi Glas. XIII. 305*). A da je Jelena bila sestra Oliverova, kaže nam grčka kronika (*Glas. XI. 297—305*), gdje se veli, da se je Ana, žena Ivana epirskoga despota, udala za despota Komnena, naime Olivera „brata bugarskoga cara Aleksandra, a šuraka Stefana Dušana“. O tom imamo jošte dokaza u jednoj listini arkiva mletačkoga od 13 travnja 1350 (*Listine III. 177*). Republika je zahtjevala neku naknadu radi štode učinjene njezinomu podaniku

¹ U životu kraljeva i nadbiskupa srbskih (*1866 str. 219*) veli se, da su na tom krunisanju prisustvovali velikaši duhovni i svietovni: **и соушоу оубо славноу праздннкоу рождѣстоу прѣсвѣтѣмъ богородице . . . и къ оутрѣи же дѣмъ кедељннмъ . . . и прѣосвѣщеннмъ архнєпископъ кнрѣ Дамннлъ сѣтвори молитвоу и къдѣмъ вѣннцъ царьскимъ въ роуцѣ свои и коложи изъ всѣустьноу галкоу ѿго**. Mala Gospa po Pilgramu dolazila je u nedielju g. 1331. Ova se godina slaže i sa predajom, koja kaže, da je Dušan vladao 24 godine, i s onom, po kojoj da se rodio g. 1312 a živio 44 godine. Nikifor Gregorac, Paval Vitezović, Bernardo Nani, Bylijard (*u primjetbah na Dukinu poviest str. 540*) vele, da se krunio g. 1331; Banduri (*str. 771*) stoji za god. 1333, a hronograf žitomisljički za g. 1336 (*Glas. XXXII. str. 226*).

² Prošio je Jelisavetu kćer rimskoga kralja Fridrika, ali ga ova odbila (*Levenklav. Pand. Hist. Turc. 442. Gebhardi 644*).

³ V. papine poslanice od g. 1354 na Dejana i Olivera (*Theiner Hung. II*). Proti Nikolajeviću neki *rovarec* u Matici (*god. 1868 br. 20*) baca šaku stvarih bez smisla, izkrivljajuć viesti Kantakuzinove: a na moje *Ogledalo*, gdje mi ni na kraj pameti nebjaše razpravljati o ženah srbskih vladara, napada duhom bizantinskim, u pravom smislu ove rieči.

in partibus Avalone per cognatum domini imperatoris, a to nemože biti drugi nego Oliver, koji je onimi stranami upravljao. Miho Buća kotozanin, poslanik Dušanov u Mletcih, obaviešćivao je republiku, da je car onoga radi ukorio svoga šurjaka, a da mu ovaj obećao poslati u Mletke svoje ljude, neka bi tu razmiricu poravnali, nego: *ipse vero cognatus domini imperatoris non misit, de quo dominus imperator molestum habuit, sed propter amorem domine imperatricis aliud dicere non potest*. I Farlati (*Illyr. Sacr. VI. 449*) tvrdi, da je Dušan oženjen bio s Jelenom sestrom Aleksandra bugarskoga cara.

Ou Jelene imao je Dušan sina imenom Uroša, koji ga nasliedio (*Farl. l. c.*). U životu Uroševu (*Glas. XI. 96*) kaže se krivo, da je ovaj rođen u braku s Jelenom kćeri cara Jovana Kantakuzina; a isto tako grieši Tronošac (*Glas. V. 69*), čim piše, da je Dušan dobio Uroša od sestree Vukašinove. Isti pako Tronošac o Dušanu primećuje: **ниже побоунаго сннл владнмрѣ**, da mu je povierio upravljenje Albanije, ali da ga je ubiti dala žena Dušanova po svom ljubimecu Tomi, valjda zato, da svomu sinu Urošu pravo nasliedstva bolje utvrdi. Vjerojatno u pogledu ovoga sina zove Dušan despota Ivanišu svojim roditeljem (*Glas. XV. 315*). U jednoj svojoj zapoviedi na *domestika* Jovana Tarhaniota Dušan spominje jednu svoju kćer, čim veli: **посредоваѣмъ прељувазне кћери царства ми превисоке краљевне твоје господарнице** (*Glas. XXVI. 32. 34. 42. 43*).

Glavni smier Dušanovih političkih težnja bjaše to, da pod svoju krunu spravi sve narode stanujuće na balkanskom poluotoku. Po Krstiću prvi začetnik te misli bi Uroš II Milutin; no teško da se izkresati mogla, gdje kremenja nije bilo; a dogovori ovoga kralja s napuljskim dvorom o vojni u istoku to bi lasno oprovrgnuti mogli. Ako ju i začeo Milutin, Dušan ju usvoji, te uvijek ju visoko držao; a bio bi ju i bolje i srećnije od bugarskoga cara Simeona bez dvojbe razvio i do čilja izveo, da ga nije prerano nemila smrt pokosila.

Prva mu briga, pokle zasjedne prijestol i utvrdi mir i zakon u zemlji, bi ta, da se osveti Carigradu, što se usudio bio g. 1330 Bugarom u pomoć priteći proti Srbom. Prikupi on dakle svoje bojne snage, i provali u istočne zemlje. Predobiv na kratko veću stranu Makedonije i Tesalije, obsjedne Solun. Andronik, iztočni car, prileti u ovaj grad na pomoć; no videć, da Dušanu dorasao nije, zamoli mir. Dušan privoli, ali mu je car odstupati morao poveći dio predobite zemlje (*26 kolov. 1334*). No taj mir nepruži tvrdoga korena, pošto jedva da prodje koja godina bez navale sa srbske strane u istočne prediele, i to obično na korist Dušanovu. God. 1337 dobi on u svoje ruke Kaninu i Valonu (*Hopf. Gesch. Griech. Ersch. u. Gruber 85 D. str. 429*).

Malo zatim pojave se golemi razdori u bizantinskom dvoru. Tomu je glavnim uzrokom bio Ivan Kantakuzin, koji, radi nepunolietnosti careve uzvišen na ravnanje carstva, glavno je radio o tom, da si prijestol prisvoji. Ali carica Ana znala mu ipak na put stajati, te ga napokon prisiliti, da iz Carigrada izadje. God. 1342 dodje do odlučne bitke medju pristaši jedne i druge stranke, u kojoj Kantakuzin bi od Apokajtra kod Ginekokastra hametom potučen. S ostanci svoje vojske spasi se Kantakuzin u Srbiju, gdje ga Dušan prijateljski primi i oskrbi. Ana je sada zahtjevala od Dušana, da joj ga živa ili mrtva izruči, obećajući mu za to mnogo zemalja i koje šta drugo na dar; no Dušan naprotiv pruži mu vojenu pomoć proti carici. Nego i ovo

drugo poduzeće bi po Kantakuzina veoma nesrećno. Bolest i razdor do mala raztepu i tu vojsku, te Kantakuzin bude prisiljen, da se opet u Srbiju povuče. Razpre, sbivše se sada medj Dušanom i Kantakuzinom radi nekujih tom navalom predobitih miesta, povedoše napokon ovoga zadnjega, da se iz Srbije izseli i u turski naručaj baci. Ana zamoli sada Mletčane, neka joj oni izposluju mir s Dušanom. Republika rado se posla prihvati, te 12 svibnja 1343 odpravi u Srbiju svoga poslanika Marina Veniera, komu podje za rukom smiriti za čas Dušana s iztočnim dvorom. Tada se radilo i o ženitbi Dušanova sina Uroša s Aninom kćerkom, te se dapače u Mletcuh ova smatrala kao gotova stvar¹.

Alesandro car bugarski kao zet Ivana Paleologa pomagao je Ani proti Kantakuzinu i proti Turkom. Ovi zadnji pod upravom Kantakuzinovom nisu sada štedili ni bugarskih ni srbskih granica, dapače potuku njeke srbske čete kod Stefanijane (1344). Toga radi Dušan sa silnom vojskom provali u grčke predjele, te mu i tada sreća posluži, da si mnogo grčkih gradova i sam Seres i Trikalu prisvoji (*V. Glas. XI. 364 XXVI. 24. Grigorac II. 746. Mikl. 117*). Nije štedio tom prigodom ni bugarske države kao saveznice iztočnoga dvora, dapače otrga joj sve zemlje do Marice.

Uzhićem tim golemim uspjehom svoga oružja, te držeć se barem po pretežnom uticaju svoga imena gospodarom celoga balkanskoga poluotoka, Dušan na saboru u Skoplju siečnja god. 1346 proglasi se carem grčkim, srbskim i bugarskim, i primi carsku krunu od nadbiskupa Joanikije. Na istom saboru izpuni Dušan i crkveni ustav sv. Save, namiestivši istoga nadbiskupa Joanikiju za patriarha srbskoga od carigradskoga sasvim neodvisna, a svoga sina Uroša imenova srbskim kraljem, i preda mu staru Srbiju, da s njom upravlja. Ovaj znameniti čin navesti on umah po svjoh poslanicuh mletačkoj republici, koje se najviše bojao u izvadjanju svojih namiera u iztoku. Mletačko vieće još 3 ožuka 1346 *ad capitulum continens in effectu de coronatione sua in imperio constantinopolitano, quam nobis ad gaudium significat*, odvrati istim poslanikom, da je tu viest sa velikom radosti primilo, i da mu čestita, pošto ga smatra za iskrena i od najboljih prijatelja (*Listine II. 326*). Sada si sjajno uredi dvor po grčku (*Nikola Buća Kotoranin bi mu za velikoga komornika*), i ustanovi red sv. Stjepana kao nagradu za državne zasluge. Njeki hoće, da je to bio vojeni red i za same srbske vlastele; no Dušan ga je podarió i poslanikom dubrovačke občine, koji su se u carskom dvoru tom prilikom desili.

Po okrunjenju Dušan nastavi rat s Grei, te ga koncem ove iste godine nalazimo na čelu vojske daleko u iztočnim krajevih. Dne 21 studenoga 1346 republika izviešćivala je bosanskog bana, da je njezin poslanik, koga je k Dušanu odpremila, da mir medju njim i banom posreduje, našao cara *pluribus dietis infra terram in partibus Romanie*. Dušanove navale u iztočne zemlje mal da ne od sada svake su se godine ponavljale, i sve naprednijim uspjehom za cara. Dne 3 siečnja 1349 republika mu se radovala *de prosperitatibus suis*, te mu preporučivala

¹ 1343. 4. septembris. Capta: quod respondeatur ser Marino Venerio ambaxiatori nostro ad dominum regem Raxie, quod postquam principale negotium, pro quo fuit missus, est expeditum, Venetias revertatur. Et dicto domino regi scribantur littere, regraciando sibi de liberali oblatione sua ad gratiam nostram, et congaudendo de nuptiis, quas fecit domino filio suo cum sorore domini imperatoris Constantinopolis cum illis pulcris verbis, que videbuntur (*Misti XX. 62. Listine II. 192*).

svoja mjesta i gradjane u iztoku, navlastito pako *castrum Phetelei*. Dne 6 travnja i. g. u napatku za poslanika odlazeća k Dušanu nalagala mu i to, neka nastoji nakloniti cara na mir s iztočnim dvorom, te ako bi mu to za rukom pošlo, dodavala mu, neka prodje u Carigrad, i posreduje (*Listine III. 110. 119*).

I odnošaji Dušanovi s Ugri bili su mal da ne isti kao što s Bizantinci t. j. malo je kada bilo za Dušanova vladanja izkrena mira medju Srbskom i Ugarskom. Vjerojatno glavni je uzrok bio tomu neskladu Sriem, ustupljen njegda Dragutinu kao miraz žene mu Kateline, a sada ga, navlastito poslie smrti Katelinina sina Vladislava II, Ugarska nazad tražila. Već na koncu prve vojne Dušanove proti Carigradu Karlo ugarski, neobaviešćen još o sklopljenom miru u Solunu, provali preko Dunava u srbske zemlje. Dušan na prvu viest pohiti vojskom na Ugre; a ovi udri u bjeg preko Save, u kojoj se mnogi utopio (*Živ. Dan. Kantak. I. 457*). Neprijateljstvo potraja, kakono jasno potvrđjuje papinska poslanica od 26 veljače 1339 (*Thein. Hung. I. 631*), iz koje se vidi, da si ugarski kralj prisvojio bio njeke imanja koločke crkve *propter vicinitatem regis Rascie scismatici ac publici hostis regis eiusdem*. Kašnje ti odnošaji krenuše na bolje. Srpnja 1346 za rata Ljudevita I s Mletčani Dušan ponudi se republici, da će rado posriedovati za mir medju njom i Ugarskim kraljem, a ona privoli (*Listine II. 365*). Isto takovu ponudu prihvati republika 10 travnja 1348; dapače se veoma ljubezno Dušanu zahvali, što su se njegovi poslanici na ugarskom dvoru srdačno zauzimali na njezinu korist (*Listine III. 75*). Nego do mala opet se stvari pomutile. Ljudevit ne samo je zahtjevao, da mu Dušan odpusti njeke prediele (*valjda Sriem*) odprije ugarske, nego i to, da predje na katoličku vieru. God. 1353 Ljudevit i brat mu Stjepan vojvoda hrvatski predjoše velikom vojskom riekmu Savu; nu sreća jim bude loša, jer srbski car, sakupiv kod Žice vojsku, ne samo stade na put kralju, nego i baci ga preko Save, i osvoji Mačvu i Biograd (*Rad II. 82*). God. 1354 ukloni se Dušan povećoj sili ugarskoj pomoću pape, komu je medjutim lažno obećavao, da će se katolikom proglasiti. I sliedeće god. 1355 Ljudevit prosuo je bio glas, da će na Srbe, te i dade obsiesti Klis, izručen Dušanu od sestre mu Jelače ili Jelke udove kneza Mladina II bibriskoga, ali glavna njegova namiera bila je tada ta samo, da se spusti na Mletčane, i da jih s primorja istisne.

S Mletčani je nastojao Dušan, da ostane po mogućnosti u prijaznom odnošenju neprekidno. Još 10 lipnja 1333 obveže jim se, da će umah nadoknaditi škode njihovu podaniku učinjene po njekom svom nevierniku, čim ga ulovi (*Listine I. 410*). No republika, nevideći naknade, 10 svibnja 1334 uze stroge miere proti Kotoru, te pogodbom od 30 prosinca 1335 budu ustanovljena načela, po kojih su se imale u obće riešavati u naprieda trgovačke parbe medju Mletčani i Kotorani, za kojih je jamčio sam srbski kralj. Kotorani se ipak ustručavali izvršivati pogodbe, čega radi budu strogo opomenuti 13 siečnja 1338 (*Listine I. 424. 449. 464*). Dne 14 svibnja 1336 mletačko vieće dozvoli Dušanovim poslanikom, da si nakupe u Mletcuh oružja po volji, kao što i kašnje višekrat (*Listine II. 4. 144. 453 itd.*), a 6 prosinca iste godine dopusti, da ono 300 vojnika, što je kralj unovačio bio po Italiji, prodje slobodno preko mletačke zemlje u Srbiju (*Listine II. 11*). Svibnja 1340 po poslanicuh zamoli, neka mu republika za se i za baštinike podieli pravo mletačkoga gradjanstva i dvie galije za odpreme darova u Jeru-

zolim, kako se zavietovao bjaše u bolesti; a za to obećavao, da će joj pružiti u pomoć do 500 konjanika kuda-god trebavala, i da će biti slobodno mletačkim trgovcem kroz srbske zemlje proći u Romaniju, a da će sam kralj jamčiti za sve, što bi jim se na putu pripetiti moglo. Mletačko vieće 8 lipnja i. g. rado prihvati te ponude, i 12 istoga mjeseca podieli kralju za se i za baštinike mletačko građjanstvo (*Listine II. 75—8*). U poslu stradanja nekoga mlet. broda na srbskoj obali Dušan odvrati republici, da, akoprem po državnom zakonu ono ide na kraljevu korist, pošalje ipak svoje ljude o stvari dobro obaviešćene, i da će rado škodu nadoknaditi (*Listine III. 111*). Dozvoli kašnje, da se pogodba, koju su imali Mletčani sa Kotorani, nadalje protegne; i ponudi jim pomoć proti iznevierenu Zadru, na što mu se oni 22 stud. 1345 usrdno zahvalili (*Listine II. 289*). Siečnja 1346 odpravi Dušan svoje poslanike u Mletke, neka republici navieste njegovo okrunjenje za grčkoga cara, i neka ju pozovu, da se s njim sdruži na osvojenje istočnoga carstva. Znao je dobro, da mu bez pomorske velike sile teško do cilja. Republika 3 ožujka primi na radost njegovo okrunjenje, ali odlučno odbi savez proti Carigradu (*Listine II. 326*). Da si bar nešto snage na moru pribavi, zamoli car po poslanicih Mletčane, neka mu ustupe za nove nekoliko galija. Mletačko vieće 10 travnja 1348 dozvoli mu tri, a 15 studenoga i. g. još jednu s ovom primietbom veoma laskavom: *quamvis similem gratiam aliquibus de mundo nunquam consueverimus facere* (*Listine III. 75. 109. 133*); ali mu uzkrati, da jih na rokove izplati. God. 1350 upravi u Mletke kao poslanika M. Buču Kotoranina. Pozivao je on po Buči mletačkoga dužda na sastanak u Neretvu radi veoma važnih poslova; molio ga, neka na novo podieli njemu, sinu mu kralju Urošu i cariei pravo na mlet. građjanstvo; kada bi u Mletke došli, da se častno prime i podvore, i da jim bude slobodno kupovati imanja po mletačkoj zemlji. Nudjao je republici svoju silu po kopnu, a neka mu ona pruži svoju pomorsku. Obaviešćivao ju, da je već svu Romaniju osim Carigrada predobio, te joj predlagao, neka mu ona svojimi galijami pripomogne predobiti Carigrad, a da će joj zato prepustiti Peru i cijelu despotovinu. Želio je, da trg, koji bi on ili njegova kuća slali u Mletke, bude oprošten od daće, a da će on za to sve Mletčane osloboditi od daća u svih svojih zemljah; te da Mletčani nepomažu njegovim dušmanom kao što ni on njihovim. Napokon se obvezivao na izplatu njeke škode umah po Buči, ako se dokaže, da je uprav Mletčaninu učinjena. Na te ponude i molbe odgovoriše mu Mletčani 13 travnja i. g.: da je duždu po zakonih zabranjeno izaći iz Mletaka; da će mu rado opet podieliti mlet. građjanstvo; da je svim članovom njegove kuće slobodno po volji doći u Mletke, i da će biti primljeni častno i dično, kako jim se pristoji; da će ga pomoći po mogućnosti, i da se isto tako oni nadaju od njegove strane; no da mu galija pružiti nemogu proti Carigradu radi primirja, u kom se nalaze s istočnim dvorom; da njegovu dušmanu neće nikako pomagati; a da jim veoma drago, što je naredio, da se ošćećeni Mletčanin namiri. Usled toga odgovora bi 25 svibnja u vieću sastavljena povelja, kojom bi na novo srbskoj vladajućoj kući podieljeno mletačko građjanstvo (*Listine III. 176—85*). Polovicom god. 1355 mlet. republika čuvši, da se u Hrvatskoj kupi vojska vjerojatno prot' njoj, pošto je primirje s Ugarskom bilo na izmaku, odpravi svoga poslanika u Srbiju, neka nakloni Dušana, da joj ustupi tvrdjave Kliš i Skradin u Dalmaciji na skoro predane mu od njegove sestre Jelače udove

Mladinove, jer je ona dobro znala, da je u obrani onih tvrdjava ležao spas njezina primorja. Poslaniku je u napatku nalagala, neka ponudi caru za oboje do 100,000 libra¹. U isto je doba putovao za istu stvar srbski poslanik u Mletke; ali nenadana smrt Dušanova i taj posao presieće, te Mletčane iz naše obale iztisnu.

Dušan s bosanskim banom s prva je mirno i prijateljski živio, pošto se uzdao, da će ga tako lašnje privesti na to, da svoju jedinicu kćerku Jelisavetu dade njegovu sinu Urošu za ženu. No pošto se osviedočio, da mirnim putem neće nikada postignuti svrhe, stade, da ju silom izvojuje. Najprije se poče groziti banu ratom radi nekoga pograničkoga miesta, o kom je Dušan tvrdio, da je njegovo Ban se uteče za posriedovanje mletačkoj republici, koja se rado prihvati posla, te u tu svrhu odpremi navlaš svoga poslanika u Srbiju. O uspjehu toga poslanstva republika izviesti bana 21 studen. 1346, naime da je srbski vladar nakan s banom mirovati, ako mu ono miesto povrati, ili ako pristane na to, da dobri ljudi rieše, komu po pravici pripada, a da medjutim bude primirje. Razdor sve više rasao, te sljedeće godine mletačko vieće u napatku za poslanika odlazeće k Dušanu radi dubrovačkih poslova, dodavala je i to, neka po mogućnosti posrieduje za mir medju banom i carem.

God. 1349, čim se Dušan s vojskom u Romaniji bavio, ban bosan. Stjepan stavi se, da podigne tvrdjavu blizu mora u Humju na predjelu, o kom je Dušan tvrdio, da je njegov. U isto doba provali u srbske zemlje, poblizje kotare oplieni i porobi, i nje koje si gradove prisvoji. Vrativ se Dušan s boja, naumi Bošnjakom vratiti žao za sramotu. Nego da odstrani najprije svaku zaprieku od strane mletačke, ožujka 1350 uputi u Mletke svoga poslanika Mihaila Buču s porukom, da je on spravan s banom mirovati samo ako mu povrati gradove i zemlje otete i škode nadoknadi, drugčije da će mu se pošteno osvetiti. Mletčani, koji su tada isto s obima prijateljski obćili. 13 travnja odgovoriše mu, neka bi za sada svako nasilje obustavio, a da će oni sve moguće načine upotrebiti, da mu ban sve po volji učini. Dušan počeka; no videć napokon, da ni grožnje nisu kadre skloniti bana, da svoju kćer vienča za njegovu sina Uroša, na što je on glavno smierao², silnom vojskom provali u Humje. Mletčani na prvu viest (11 srpnja) uprave na obojicu dva svoja svečana poslanika s nalogom, neka nastoje svakojako, da jih sporazume i pomire. Ali sve badava; te 6 listopada vieće mletačko nalagalo je svojim poslanikom, neka ostanu u Dubrovniku, i na to paze, da Srbliji nenaškoda tomu gradu ili Stomu, kamo se činilo, da smieraju. Srbska navala u Bosnu obnovi se i sljedeće godine 1351, i sada golemim haranjem i plienjenjem mal da ne ciele zemlje. Što je bilo jačega, to osta u tvrdjavah, da jih brani, a slabije se u bregovite šume povuče. Sada pokuša Dušan, da Bobovae, gdje se banova kćerka Jelisava nalazila, na predaju prisili, ali mu sav

¹ Ni prije ikada ni tada nije bilo govora o savezu medju Dušanom i Mletčani bud proti Carigradu bud proti Ugarskoj: te je sasvim smiešno ono, što veli o tom savezu papa Inocent u svojoj poslanici od 17 srpnja 1355, kojom se Mletčanom grozio, te taj savez ništenim proglašivao.

² Piše Rastić za god. 1349: car srbski udari na Stjepana bana bosanskoga sa 80.000 vojske, *perchè il bano non voleva consentire al sposalizio d' Elisabetta sua figliola con Orossio figliolo d' esso imperatore*, a da je car ovom ženitbom imao nadu Bosnu si prisvojiti; da su Dubrovčani svom silom nastojali stranke na mir privesti, ali da car nije se dao nikako skloniti od svoje namiere, *perchè in ogni modo voleva aver la suo figliola Elisabetta per sposa del suo figliuolo con contado di Chelmo in dote*.

napor uzalud. Za tih vojnah dva puta pohodio je Dušan sa caricom i sinom Dubrovnik. gdje bi sjajno dočekan i kraljevski počašćen. Napokon Mletčani i Dubrovčani sklone cara i bana na dogovore, te jih pomire. Dušan nadjenu si naslov kralja bosanskoga, te pridrža nekoliko pograničkih miesta i Humje (V. *Listine II. 408. III. 119. 189. 199*).

S Dubrovčani se Dušan skoro uvijek prijazno pazio. Čim stupi na prijestol, oni mu umah odpraviše svoje poslanike na radovanje s darom od 8000 perpera, a on jim malo kasnije na uzdarje izruči povelju¹, kojom im ustupi Rat Stonski, zemljište od Prevlake uz kraj mora tja do medje dubrovačke, i Posrećiecu kako obteže Neretva do mora uz godišnji danak od 500 perpera; te istu povelju na novo jim zajamči s potvrdom od 19 svibnja 1334 uz uvjet, da u taj predjel nesmiju primati careva podanika, a naprotiv da ondje stanovati mora srpski pop (*Mikl. 103, 107*). Na molbe Dubrovčana naredi Dušan 26 listopada 1345, da se obustavi njeka daća u Trebinju, koja je padala na veliku štetu dubrovačkih trgovaca: te jim dozvoli, da si slobodno nabavljaju žito po srbskoj zemlji, da jim nitko nesnije silom oteti trg, a da po srbskih trgovih, kako jim drago, prodavati mogu (*Mikl. 117. 119*). Ali nješto kasnije uzprkos tim poveljam često su se dubrovački trgovci po Srbiji zlostavljali i na nepravedne izplate silili. Čega radi usljed dubrovačkih tužba republika odpravi k caru svečana poslanika. U dotičnom naputku od 31 ožujka 1349 dolazi i ova važna izreka: *audivimus dudum et incessanter audivimus graves querelas et lacrimabiles nostrorum subditorum de Raguxio et fidelium dilectissimorum dicencium, in imperio suo per officiales sue sancte corone non una sed diversis gravitatibus et molestiis tractari, et propterea se ad dampna gravia et iacturas intolerabiles esse prolapsos, damna quoque dampnis, novitates novitatibus et gravitates gravitatibus continuante et indesinenter augeri*; te se poslanik upućivao, neka se u Dubrovniku dobro obavijesti o iznosu pretrpljenih škoda (*Listine III. 115*). Glavni uzrok svemu tomu bio je Nik. Buča Kotoranin carev dvornik i dva sama dubrovčanina. M. Gučetić i N. Lukarević, koji su s toga ukoreni bili. Stvar se poravna i smiri, te 20 rujna i. g. 1349 Dušan dozvoli Dubrovčanom, da svuda po carstvu smiju proći sami i s trgov slobodno i bez izplate ma koje nove carine, nego da jim zabranjeno voziti oružje ni u Bugarsku, ni u Vasarabiju, ni u Ugarsku, ni u Bosnu, ni u Grčku, ni inamo **з турю землю**, nego samo u Srbiju; da jim se sudi po starih povlasticah itd. (*Mikl. 146*).

Oдношaji Dušanovi s Rimom bili su s prva prilično dobri. Imamo više poslanica, koje mu napisala papa pod naslovom: *charissimo in christo filio Stephano regi Rassie illustri*, na korist ondješnjih katoličkih biskupa, koje je Theiner na svietlo iznio. Nam je ovdje spomenuti onu od 8 siečnja 1346 (*Hung. I. 711*), u kojoj mu se tužio, da neki zlikovci *tu suffulti favere nece* da plaćaju desetine biskupu kotorskomu, kako mu po starom pravu ide u miestih *de Canal, Tribunia, Drazaviza, Resson, Budua, Lastua, Prisren, Novaberda, Trepte, Janeva, Coporich, Plane, Ostacia, Berschova, Rudnich, Lipnich, Chelninia, Save, Mazovia, Golubezi et Albia dicta Belgrad*, neka jih dakle na dužnost pozove i prisili. Nego god. 1346 okrunivši se Dušan carskom krunom, u isto doba odepi svoju od rimske i carigradske crkve, i na saboru u Skoplju dokonča Savov crkveni

¹ Od ove povelje ostaje latinski izvornik od 22 siečnja 1333 (V. *Listine I. 398*); izvornika na srbskom jeziku nema, nego samo tri prepisa, koja su možda iz latinskoga teksta potekla (V. *Mikl. 103*).

ustav proglasivši nadbiskupa Joanikiju patrijarhom svih svojih zemalja. Grčki patrijarh Kalist proklje na to i cara i narod i patrijarha i skopljanski sabor; ali mu sve badava. Car htjede, da on bude jedini izvor svake moći i vlasti u zemlji te i same crkvene, i da se svi ravnaju po njegovoj volji; s toga poče od tada i gnjeti sve, što se u vieroizpoviedanju s njegovimi nazori neslagalo. Mnogo su toga radi jada trpili od sada katolici u Srbiji. Dne 13 svibnja 1350 papiuski poklisar zamoli ugarskoga kralja, mletačku republiku i meštra bolničkoga reda, neka i prietnjom odvrata srbskoga vladara od nasilnoga prekršćivanja njegovih katoličkih podanika (*Listine III. 186*). Ali početkom g. 1354 ustrašen car od bojnih priprava ugar.-hrv. kralja Ljudevita, za kojih je znao, da su proti njemu naperene, stavi se, da tu oluju od sebe odvraća pomoću rimskoga dvora. Odpravi dakle svečano poslaničtvo papi u Rim s molbom, neka mu izposluje mir s ugar.-hrv. kraljem. Što su za takovu uslugu srbski poslanici u ime carevo rimskom dvoru obećavali doznajemo samo iz papinske poslanice od 19 kolov. 1354 na Dušana kao odgovor (*Thein. Hung. II. 9*). Ovako mu u njoj veli papa: *tvoja tri poslanika u prisutnosti kardinalskoga sbora izrekoše, sicut et ipse tue littere continebant, da želiš apostolski blagoslov; a zatim predictam ecclesiam (sc. romanam) in matrem, magistrum et dominam christianorum omnium, et romanum pontificem in universalem christianorum ipsorum patrem et dominum, ac verum Christi vicarium et beati Petri apostolorum principis successorem tuo et eorum nomine recognoverunt, humiliter confessi fuerunt, et quod tu in sinceritate fidei et unitate ecclesie predictarum ac obedientia nostra et successorum nostrorum romanorum pontificum canonice intrancium perpetuis temporibus pesisteres*; te su dodavali u tvoje ime, da ćeš strogo zabraniti prekršćivanje, da ćeš katolikom povratiti crkve, koje si jim oteo, osim samo šest manastira, jer jih bez pogibelji povratiti nemožeš, da si dapače već naredbom to povraćenje naložio, te dopustio, da se u vierskih stvarih svaki vlada po svojih obredih slobodno i bez straha ma koje sile ili kazni. Opet mu papa 24 prosinca i. g. napisala list, u kom ga hvalio, što je katoličke pastire na otete jim stolice namiestiti dao, i što je prekršćivanje strogo zabranio. Upravi tada papa u Srbiju svoje poklisare Bartula trogirskoga biskupa, započćenika ove pomirbe, i Petra biskupa Pakenskoga, da Dušana u vieri utvrde, i da ga, kao što je želio, vodjom proti Turčinu proglase. Tom prigodom izruči papa poklisarom svoje listove za Jelenu caricu, za Uroša prijestolonasljednika, za patrijarha Joanikiju, za sve nadbiskupe i biskupe, za Deana sevastokratora, za Gojka velikoga logotetu, za Olivera despota, za Preljuba cesara itd. Medjutim se oluja s ugarske strane razpršala, a Dušan kabanicom okrenuo. Papinski poklisari jedva primljeni u srbski dvor, te se na kratko osviedočili o pravom stanju stvari¹. Tako se na novo prekinu svako obćenje medju Rimom i Srbijom, niti se već za živa Dušana navezalo.

Dušan umrie 20 prosinca 1355², u 45 godini svoga života a 24 svoga vladanja, od groznice, koja ga u selu

¹ Po Filipu Mazijeru (*de Maisières V. Glas. XI*) Dušan nepovoljno primi papinske poslanike, te bi se bio poklisar Petar još na prvom dogovoru osvedočio, da car himbeno radi (*sed in responsionibus superbiam, cautelas et mendacia ipsius regis nuntius papalis clare cognovit*).

² Srbski izvori nisu složni ni u opredieljenju doba Dušanove smrti. Poveći dio njih drži se g. 1356. Po Vukovom tipiku umrie Dušan 20 (ж) prosinca; tako i po Šafařikovu lietopisu str. 54: **декемвриа .к. въ недѣлю**, nego na str. 71 ima **декемвриа .кд. въ**

Djavori (po Tronošcu u Prizrenu) uhvati i skonča. Priedstavi se uprav, kada je već na putu bio sa silnom vojskom, da Turke, u Galipolju naseljene, iztjera iz Evrope, i da si napokon i sam Carigrad osvoji.

Filip Mezijer piše o njem: *qui quidem rex inter omnes homines mundi suo tempore maior erat corpore et terribilis facie*; a Tronošac primećuje: **и баше на матерню лозу пристоини неже на неманића, какоже и самъ видъ образа его указуеть**. Životopisci kažu, da je bio sivih očiju i orlovskoga nosa.

O karakteru pako ovoga silnoga vladara mnogo se različito do sada pisalo, te neki ga u zvizde kovali, a neki ga na tlu gazili. Nego kako mu se nesmiye uzkratiti odličnih dapače riedkih svojstva, kao što navlastito lahke uvidjanosti i duboka osiećanja, odlučnosti i postojanosti u izvadjanju svojih namiera, neumorne brige za učvršćenje nutrnjega reda i uprave i za razvijanje narodnoga čustva; nedaje se ipak ni to oboriti, da je uz sav državni sabor, koga je često skupljao, bio ipak nasilnik u strogom smislu ove rječi¹.

Na smrti Dušanovoj Srbska se sterala od Fruške gore do iznad Olimpa, i od sinjeg mora do Marice. K jezgri ove države, naime Raškoj, Humskoj, Zeti i Dardaniji (Prizren) sdruži Dušan mal da ne cieli Epir, Akarnaniju, Tesaliju, Macedoniju i neki dio Bosne. Ove zemlje, raznimi narodi napučene, imale su prije svoje nasilnike; Dušan ove svlada, njeke pridrža u službi i odlikova zato, da jih rabi u izvadjanju svojih namiera proti Carigradu, stanovnike pako strahom zatjera na posluh. U ove nove oblasti postavi za namiestnike novo plemstvo, koje po zaslugi podignu; kojim se pako poslužio, da staro oslabi i poniži. Mislio je tako sinu prijestol utvrditi; dapače jednomu od tih plemića, koga je za najviernijega držao, na smrti povieri udes svoga sina, postavivši ga sinu za skrbnika i za obavljatelja državne vlasti do sinove punolietnosti, a tim upravo pospješio je i sinovu i državnu propast.

Dušan, da si sve više svećenstvo obveže, sazida mnogo veličanstvenih zgradja, među kojima se odlikuje manastir i hram na Bistrici pod Prizrenom, posvećen arhangelu Mihailu i Gavrilu kao pokroviteljem srbske vojske; te dade još izobraziti lik Mihailov na svojoj zastavi s dvoglavnim orlom kao znakom carstva.

God. 1349 sakupi svećenstvo i vlastelstvo na sabor, i tu bude sastavljen zakonik srbski, 21 svibnja jednoglasno

недѣлю, ali je ovdje očita pogriješka u broju, jer je nedjelja dolazila uprav 20 prosinca (*Pilgram*). Po nas glavni su temelji za ustanovljenje godine Dušanove smrti povelja kod Miklošića (*str. 153*) od 10 sieč. 1356 (**ρθωξδ** = 6864), na kojoj je broj indikoije pogrješno naveden, to jest **Γ** (10) miesto **Η** (8), i izvorni spisi arkiva mletačkoga. Ona povelja nije Dušanova, kao što Miklošić misli, nego njegova sina Uroša, kako se jasno vidi iz njezine izreke: **а акне зсхокне цю взети мати царства ми, госпога царича**. Uroš dakle po ovoj povelji već je sjedio na carski prijestol 10 siečnja 1356. U pogodbi od 10 siečnja 1356. u Skradinu sastavljenoj, kojom Juras zapovjednik skradinski u ime cara srbskoga ustupljuje onaj grad mletačkoj republici, već se nagadjala Dušanova smrt, čim se bilježilo: *quod si casus occurreret quomodocumque, quod idem dominus imperator (t. j. Dušan), si vivus esset, seu ejus filius, si reperiretur mortuus dictus dominus imperator, gravaretur etc.* (*Listine III. 304*). Dne pako 23 siečnja i. g. bi zaključeno u mlet. vieču: *quod scribatur ser Jacobo Delphino, quod si propter obitum domini imperatoris Raxie mora sua non possit esse ibi ulterius utilis, donec aliud videatur volumus et mandamus, quatenus Venetias revertatur* (*Listine III. 308*).

¹ (*V. o tom povelju dešpota Joa. Ugleše ožujka 1368. Byzant. Analek. aus Handsch. d. St. Markus-Bibl. Wien 1852 od Jos. Müllera. Arkiv IV. 301*).

primljen i u porabu uveden, a g. 1354 opet na saboru izpravljen, umnožen i odobren. To je najstariji pismeni spomenik pravnoga života srbskoga, i dokazuje, kako se Dušan dosta starao, da po dobrim, vremenu shodnih a njegovim načelom odgovarajućih zakonih svoj narod na bolje krene. Treba ipak spomenuti, da u zakoniku Dušanovu nijedan predmet nije dovoljno uvažen, a kamo li sasvim iscrpljen, da u njem nema nikakve nutrnje sveze, jer ne samo nije po predmetih razdjeljen, nego se kadkad pod jednim naslovom nalaze najrazličniji zakoni, a ima više zakona jednoga te istoga sadržaja; nego su to obične mane onoga vremena.

NOVCI STJEPANA DUŠANA KAO KRALJA.

VRSTA I.

Sa napisom: *Stefanus dei gratia rex.*

a. Bez pismena do prijestola, koji je običnoga načina.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IA—FA**, i knjigom u skutu.

Zadak. — Doli šlem sa dvie četverokutne rupice za oko, nad kojim se diže kao nakit četverokutna zastavica od tri razite pruge sastavljena, od kojih je srednja piknjasta, a s trolisnatim cvietkom na kutovih. Iz zastavice gori prodiro dvostruka palica, u kojoj je zaboden dvostruki okrug. U okruhu šestozračna dvostruka zviezda, a nad njom se razvija troperna perjanica. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno: **STEFANVS — DEI GRA REX**.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,51. gram. Mod. 5. **Vidi tab. VI. br. 22.**

b. Bez pismena do prijestola, koji je neobičnoga načina.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, osienkom od navezanih crtica oko glave, desnicom dieli blagoslov, a lievicom na knjizi, koja mu uz lievo bedro leži, jedva rubom označena. Prijestol gori otraga nema poprieko naslona, nego se njegovi pobočni stupovi odozgor sdružuju lukom od nanizanih crtica, koji se iznad osienke naokolo vije. U polju do prijestola obični napis **IA—XA**.

Zadak. — Doli šlem osobitoga lika, pošto je jednostavniji: pod šlemom zviezda petorepa; nad šlemom zastavica od tri pruge razito položene, od kojih je srednja piknjasta; okrajci zastavice oblučasti, a na kutevih tri piknje na trokut; nad zastavicom ruža od sedam okrugića, jedan po sriedi a šest naokolo; nema perjanice, nego ondje, gdje bi joj bilo miesto, stoji slovo S rieči *Stefanus*, u kojoj rieči *Stefanus* oba su S skoro duplo veća od ostalih slova;

te napis ovako: **STEFANVS — DEI GRA REX**.

Matica u zemalj. muzeju u Zagrebu, kupljena u Dra. Eggera u Pešti za 10 for. Teži 1,21 gram. Mod. 4½. **Vidi tab. VI. br. 23.**

c. S pismeni do prijestola.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IA—XA**, knjigom u skutu, a do prijestola u polju podieljeno **H—G**.

Zadak. — Doli šlem sa dvie četverokutne rupice za oko, nad kojim se diže kao nakit četverokutna zastavica

od tri razite pruge sastavljena, od kojih je srednja pik-njasta, a s krinovim cvietom na kutovih. Iz zastavice gori prodire dvostruka palica, u kojoj je zaboden jednostavan a tanjak u nutri prazan okrug. Nad ovim se diže troperna perjanica. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno: **ΣΤΕΦΑΝΩΣ.. — ΔΕΙ ΓΡΑ· ΡΑΧ**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,51 gram. Mod. 5.

2. — Veoma spodoban br. 1.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,62 gram. Mod. skoro 5.

3. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, pošto u zadku okrug na palici zaboden veoma je *debeo*, a u napisu poslie rieči *Stefanus* nema piknja, dočim su dvie, osovno položene, poslie rieči *gra*.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,81 gram. Mod. 5. Izdao je ovaj novac Weszerle. Tab. II. br. 20.

4. — Veoma spodoban br. 3,

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,60 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 3, nego se stvari razno kreću.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,69 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 3, nego u napisu zadka poslie rieči *Stefanus* jedna piknja povisoko, i jedna piknja samo poslie rieči *gra*.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,99 gr. Mod. skoro 5.

7. — Isto kao br. 6, nego su stvari drugako ponamiešćene.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,71 gram. Mod. 5. Probušen lievo do osienke spasitelja.

8. — Veoma spodoban br. 6, nego lievo do prijestola u polju predka nevidi se **И**, kao što ni piknje poslie rieči *Stefanus* u napisu zadka, jer je tu novac izglođan.

Érdy str. 28. br. 48 (*Dr. Stur*). Mod. 5.

9. — Isto kao br. 3, nego pod prjanicom u zadku kao još po jedno pero sa svake strane a kraće.

Matica kod Dra Eggera u Beču. Teži 1,22 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 1, nego u zadku okrug nad palicom jest dvostruk, a u napisu nema piknja ni poslie rieči *Stefanus* ni poslie rieči *gra*.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,69 gr. Mod. skoro 5.

11. — Isto kao br. 10, nego poslie rieči *gra* u napisu zadka dvie piknje osovno položene, a stvari na novcu razno poredane.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,94 gram. Mod. 5.

12. — Veoma priličan br. 11.

Po otisku matice u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 3, nego na kutovih zastavice u zadku miesto ljera *trolistni cvietak* **⚡**, pod perjanicom debela crta razito položena, a u napisu poslie rieči *gra* jedna piknja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu iz sbirke Welzlove (*II. Bd. II. Abth. n. 11985*) kupljena za 1 for. 35 nov. Teži 1,46 gr. M. 5.

14. — Isto kao br. 13, nego se jasno prikažuje dvo-tisk, te su u predku lik i prijestol dvostruki; u zadku pako okrug nad zastavicom jest dvostruk, a napisi se sjeku, **ΣΤΕΦΑΝΩΣ / S. — ΔΕΙ ΓΡ**

ΡΑΧ:ΡΑΧ.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,84 gram. Mod. 5. Malo okrnjen.

15. — Isto kao br. 13, nego lievo do prijestola u predku miesto **И** bio bi **М**; u zadku pako perjanica sastavljena je od snopa pera. pod njom nema crte, a u napisu piknja poslie rieči *Stefanus* i *gra*.

Érdy str. 28. br. 47 (*Dr. Stur*). Mod. 4³/₄.

16. — Isto kao br. 13, nego u predku do osienke **IC—XC**, a lievo do prijestola **М** miesto **М**; u zadku pako pod perjanicom nema crte, a u napisu piknja i poslie rieči *Stefanus*.

Šafařík Glas. III. 224. Tab. IV. 45 po matici, koju gosp. Prof. Preuss poni sobom iz Srbije u Petrograd. Teži 1,75 gram. Mod. 5.

17. — Isto kao br. 16, nego u zadku na kutovih zastavice listi su trokutni, naime osobita izraza, u slemu desno krstić miesto običnih četverokutnih rupica za oko, a u napisu nema nijedne piknje.

Luczenbacher str. 53. br. 1. Mod. skoro 5. Iz njega su uzeli Šafařík Glas. III. 224. Tab. IV. 46, i Érdy str. 27. br. 43.

18. — Isto kao br. 3, nego drugi kalup, te u zadku okrug nad zastavicom jest dvostruk i po sriedi mu *debela piknja*, pod perjanicom debela crta razito položena, a na kutovih zastavice po tri piknje.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,57 gr. Mod. 4³/₄. Predak je s dvostruka natiska smeten.

19. — Veoma spodoban br. 18.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,52 gr. Mod. skoro 5. Probušen nad glavom spasitelja.

20. — Isto kao br. 18, nego u predku lievo do prijestola **И** miesto **М**.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,52 gram. Mod. skoro 5.

21. — Isto kao br. 3, nego drugi kalup, te u zadku okrug nad zastavicom jest trostruk i po sriedi mu peto-repa zviezda, pod perjanicom debela crta razito položena, a na kutovih zastavice trolistni cvietak.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,91 gr. M. 4³/₄. **Vidi tab. VI. br. 24.**

22. — Isto kao br. 21, nego u zadku okrug nad zastavicom bio bi jednostavan.

Šafařík Glas. III. 222. Tab. IV. 42. po matici, koju je g. Prof. Preuss sobom ponio iz Srbije u Petrograd. Teži 1,49 gr. Mod. 5¹/₂.

23. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, pošto u zadku na kutovih zastavice na palici tri piknje na trokut, u dvostrukom okrugu nad zastavicom ruža od šest listića, a u napisu piknja samo poslie rieči *gra*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,54 gram. Mod. jedva preko 5. Tragovi dvostruka natiska u predku na gornjem uglu prijestola desno.

24. — Skoro isto kao br. 23.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,40 gr. Mod. 4³/₄. Dvotisku nema traga.

25. — Isto kao br. 23, nego u zadku lik je veoma smućen s dvostruka natiska.

Matica u sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,66 gram. Mod. 5. Probušen lievo u polju do prijestola.

26. — Isto kao br. 23, nego pod perjanicom u zadku debela crta razito položena.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,88 gr. Mod. 5¹/₄.

¹ Po Šafaříku l. c. ovakav se novac nalazi u biogradskom muzeju, ali ga mi nenadjosmo; te gosp. Avram Petroniević u Biogradu imao bi od istoga novca osam komada.

27. — Isto kao br. 26, nego se stvari drugako kreću. Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,76 gr. Mod. 5.
28. — Isto kao br. 26, nego na prsiah spasitelja u predku piknja.
Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,596 gr. Mod. skoro 5. Poklon g. Lazara Ruvareca.
29. — Isto kao br. 26, nego u napisu zadka poslie rieči *gra* dvie piknje osnovno.
Matica u e. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,61 gram. Mod. 5.
30. — Isto kao br. 23, nego u zadku izvanske pruge zastavice malko su oblučaste; iz zastavice gori prodire trostruka palica, pod perjanicom debela crta razito položena, a perjanica je od šest pera sastavljena.
Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,21 gr. Mod. skoro 4.
31. — Veoma sličan br. 30.
Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,47 gr. Mod. skoro 5. Probušen gori lievo u prijestolu.
32. — Isto kao br. 30, nego iz zastavice u zadku prodire dvostruka palica, a lik je u obće poveći, u predku pomućen.
Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,75 gr. Mod. skoro 5.
33. — Isto kao br. 32, nego na prsiah spasitelja piknja, a lik je čist i u predku.
Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,37 gram. Mod. skoro 5. S druge strane okrnjen.
34. — Isto kao br. 23, nego na kutovih zastavice, koje su izvanske pruge malko oblučaste, vide se tri piknje na trokut o sebi stojeće, iz zastavice neprodire gori nijedna palica, a u napisu, koi svršuje sa $\text{R}\overline{\text{C}}\text{+}$, nema nijedne piknje.
Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 1,66 gram. Mod. 5.
35. — Isto kao br. 34, nego do prijestola u predku $\overline{\text{I}}\overline{\text{G}}-\overline{\text{X}}\overline{\text{C}}$, a prijestol nakrivo razporedjen.
Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,69 gram. Mod. 4½.
36. — Isto kao br. 35, nego u zadku lik se prikazuje dvostruk, a iz zastavice prodire dvostruka palica.
Matica u zem. muzeju u Zagrebu iz sbirke Welzlove (*II. Bd. II. Abth. n. 11,986*), kupljen za 3 fr. 20 novč.¹ Teži 1,24 gr. M. 4.
37. — Isto kao br. 34, nego u predku lievo do prijestola bio bi **N** miesto **M**; u zadku pako na kutovih zastavice trolistna kitica, iz zastavice neprodire nijedna palica, a glede napisa uz svu njegovu sinjavost radi izglođanja vidi se ipak, da je veoma nepravilno izrazen.
Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,22 gram. Mod. 4½. Veoma izglođan i probušen na vrh glave spasitelja.

¹ Welzl von Wellenheim donosi još tri slična novca:
11984. *Alter Denar. Av. STÖFANVS — DEI GRA. RXX. Ein Brustharnisch, darüber eine Krone und ein Schild (Bei Szech. eine Glocke).* — *Rev. An den Seiten des Heilandes H—G.* — *G. 9. 1/16 L. 6 Gr. Z. g. e.* (Isti kod C. G. Thieme *Num. Verkehr* 1870 br. 1712 za 4 talira).
11985. *Aehnlich. G. e.*
11987. *Desgl. durchlöchert, von einem anderen Stämpel, statt des Schildes eine Blumenverzierung. G. e.*

39. — Isto kao br. 23, nego drugi kalup, te u predku do prijestola L—G ; u zadku pako sve tri razite pruge zastavice su ravne, na kutovih zastavice po tri piknje na trokut, a u rieči *Stefanus* napisa slovo **S** stoji obratno **Z**.
Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,52 gram. Mod. 5.
40. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku na prsiah spasitelja piknja, a do prijestola N—G ; u zadku pako izvanske pruge zastavice su malko oblučaste, na kutovih zastavice tri piknje na trokut, iz zastavice gori prodire trostruka palica, u dvostrukom okrugu šestoblučna zvijezda, pod tropnom perjanicom debela crta razito položena, a u napisu piknja samo poslie rieči *gra*, i **N** miesto **N**.
Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,66 gram. Mod. jedva preko 5¹.
41. — Veoma spodoban br. 40.
Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,25 gram. Mod. skoro 5. Probušen na desnoj nogi spasitelja.
42. — Isto kao br. 40, nego su stvari na novcu drugako ponamješćene, a na prsiah spasitelja u predku nema piknje.
Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,72 gr. M. skoro 5.
43. — Isto kao br. 40, nego i ovdje se stvari na novcu drugako kreću, te u predku piknja miesto na prsiah stoji na vratu spasitelja.
Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,74 gram. Mod. 5.
44. — Isto kao br. 43, nego u napisu zadka nema piknje poslie rječii *gra*, ali ju ima poslie rieči *rex*, a prjanica je petoprna.
Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. 5. Probušen u osienki spasitelja lievo.
45. — Veoma sličan br. 43, nego nevidi se piknje ni na prsiah ni na vratu.
Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,80 gram. Mod. 4¾.
46. — Isto kao br. 45, nego u napisu nema nijedne piknje.
I. v. Reichel *Serbiens alte Münzen*. str. 8. br. 1.
47. — Isto kao br. 43, nego u zadku iz zastavice neprodire nijedna palica, šestoblučna zvijezda u dvostrukom okrugu drugako je razpoložena, t. j. nijedan nje obluk nestoji osnovno, tako i četverouglaste rupice na šlemu drugim pravcem teku, a u napisu nema nijedne piknje.
Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,83 gram. Mod. 4¾.
48. — Isto kao br. 47, nego su stvari na novcu razno namieščene, a na prsiah spasitelja u predku jaka piknja.
Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,55 gram. Mod. 4½. Probušen desno gori u prijestolu.
49. — Isto kao br. 47, nego u položaju četverouglastih rupica u šlemu nema razlike sa prednjimi, a u napisu zadnje **S** u rieči *Stefanus* mnogo je manje, te isti napis svršuje sa $\text{R}\overline{\text{C}}\text{+}$.
Matica u gosp. Vil. Trinksa u Pragu. Teži 1,30 gram. Mod. 5.
50. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup. te u predku do osienke $\overline{\text{I}}\overline{\text{C}}-\overline{\text{X}}\overline{\text{C}}$, a do prijestola $\text{H—}\overline{\text{D}}$; u zadku pako na kutovih zastavice trolistni cvietak, pod perjanicom razita

¹ Po Safařiku (*Glas. III. 224.*) u sbirki gosp. popećitelja Avrama Petronievića ima od ovog novca tri komada.

pruga od šest piknja, a u napisu samo poslie rieči *gra* dvie piknje osovno položene i **RQT**.

Šafarik Glas. III. 223. Tab. IV. 43 po matiei, koju Prof. Preuss iz Srbije ponese u Petrograd. Teži 1,49 gram. Mod. 4³/₄.

51. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke **IQ—XQ** bez znaka skratice, a do prijestola **R—S**, ovo zadnje poveće; u zadku pako izvanske pruge zastavice su malko oblučaste a nutrnja je od osnovnih ertica sastavljena, na kutovih zastavice tri piknje ili lista na trokut, u dvostrukom okrugu šestoblučna zvijezda, perjanica od sedam pera, a napis: **STQRTNS — DEI GRX RQX**.

Šafarik Glas. III. 225. Tab. V. 49 po ljetopisu srbskom od god. 1826 knj. III. br. 2. Probušen doli lievo do prijestola. **Vidi tab. VII. br. 1.**

52. — Isto kao br. 40, te u predku lievo do prijestola čini se, da je **Q** a desno nema ni traga pismenu; u zadku pako iz zastavice prodire dvostruka palica, perjanica je od sedam pera sastavljena, a u rieči *Stefanus* napisa slovo **S** stoji obratno **Z** kao u br. 39.

Matica u sbirki hod Schottena u Beču. Teži 1,31 gram. Mod. 4¹/₂.

53. — Isti lik kao u prednjih, nego se od svih razlikuje po raznom raspoloženju stvarih, te u predku lievo u polju do prijestola nema traga pismenu, a desno čini se da je ozgo **G** a pod njim **S**; u zadku pako nema miesta za perjanicu.

Matica u sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,39 gram. Mod. skoro 5. Dvostruko probušen, okrnjen i izglođan.

d. S pismeni do prijestola, ali lik u zadku u užjem ravnom okrugu.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IQ—XQ**, do prijestola u polju podjeljeno **H—G**, a na uglovih prijestola po jedan trolistni cvietak.

Zadak. — Doli šlem, a nad njim zastavica s oblučnim stranami, ali na kutovih nosi po jednu trolisnatu kiticu; nad zastavicom u jednostavnom okrugu ruža od sedam listića sa piknjom po sriedi; iz okruga se diže petoperna perjanica. Sav lik, počam od polovice šlema doli te do izpod perjanice gori, stoji u užjem ravnom okrugu. Medju ovim užjem okrugom i okrajnim nizom teče napis, počam gori desno: **STQRTNS — DEI GRX RQX**.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,55 gram. Mod. 4²/₃. **Vidi tab. VII. br. 2.**

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku ruža je u okrugu od šest listića i bez piknje po sriedi, a u napisu nema nijedne piknje.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,98 gram. Mod. skoro 5.

e. S glavami do prijestola, koi je običnoga načina.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IQ—XQ**, piknjom na prsiah, a do prijestola u polju sa svake strane, po jedna bradata glava pod otvorenom krunom.

Zadak. — Doli šlem s rupicami za oko, nad kojim se diže zastavica od tri pruge sastavljena, od kojih je srednja razito položena i piknjasta, a izvanske su ravne i malko

oblučaste. Na kutovih zastavice po tri piknje na trokut kao listak. Nad zastavicom dvostruki okrug, u kom zvijezda od sedam piknja tako da jedna stoji po sriedi a ostale teku oko nje u okrugu. Nad okrugom tri piknje razito položene, u kojih se razvija gori troperna perjanica. Napis teče naokolo, počam gori desno: **STQRTNS — DEI GRX RQX**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,46 gram. Mod. 4¹/₂.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nad čelom, na prsiah i doli na dolami spasitelja po jedna piknja; u zadku pako sve tri pruge zastavice razito su položene, a stvari se u obće drugako kreću.

Matica u g. Stjep. Verkovića u Seresu. Teži 1,59 gram. Mod. 4¹/₂.

3. — Veoma spodoban br. 1, izim što ima u napisu zadka **DEI**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,65 gram. Mod. 5. Probušen desno u prijestolu gori.

4. — Mal da ne isto, kao br. 3.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,89 gram. Mod. skoro 5.

5. — Priličan br. 1, nego su stvari sasvim drugako ponamješćene, a u napisu zadka u rieči *Stefanus* zadnje slovo stoji ležeće **S**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,35 gr. Mod. 4²/₃. Probušen gori lievo u osienki spasitelja te izglođan.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku nad krunom bradatih glava stojećih do prijestola miesto srednje ertice vidi se piknja; u zadku pako zastavica je sastavljena od četiri pruge, od kojih izvanske su oblučaste a nijedna piknjasta, te ni u napisu nema nijedne piknje.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,81 gram. Mod. 4²/₃.

7. — Isto kao br. 1, nego nad glavami u predku miesto uzvojaka nad krunom stoje tri piknje razito položene, i nema piknje na prsiah spasitelja; u zadku pako sve tri pruge zastavice razito teku.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,955 gr. Mod. skoro 5.

8. — Isto kao br. 7, nego izvanske pruge zastavice u zadku malko su oblučaste.

Érdy str. 27. br. 46 (*Dr. Stur*). Mod. 4²/₃. Izglođan te nepotpuno izrazen.

9. — Isto kao br. 7, nego u predku lievo u izvanskom uglu prijestola veoma doli tri piknje, a napis u zadku počima sa piknjom.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,53 gram. Mod. 4²/₃.

10. — Isto kao br. 9, nego u predku piknja na prsiah spasitelja; u zadku pako na početku napisa nevidi se piknje, izvanske pruge zastavice su malko oblučaste, a iz zastavice do okruga prodire dvostruka palica.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,975 gram. Mod. 4³/₄.

11. — Isto kao br. 7, nego u predku na prsiah spasitelja piknja, a u zadku napis: **STQRTNS — DEI GRX RQX**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,51 gram. Mod. 5. Kupljen u S. I. Verkovića. **Vidi tab. VII. br. 3.**

12. — Isto kao br. 11, nego u zadku izvanske pruge zastavice su oblučaste, okrug je jednostavan, a napis: **STQRTNS — DEI GRX RQX** (naime *Rascie Rex*), ako li nije to, da su slova pogriješkom smještena te **GRX m. GRX**.

Matica u Dra. Luschina u Gradeu. Teži 1,49 gram. Mod. 4³/₄.

13. — Isto kao br. 11, nego u zadku nad zastavicom ruža sastavljena od šest cvietaka od krina, koji se izmjenice izpunjuju, po sriedi ruže piknja, nad ružom perjanica od pet pera, ali na krivo položena, a napis ovako: **STĀFANVS — DI · GR · RĀX**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,65 gram. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 13, nego se stvari drugako kreću, a napis u zadku: **STĀFANVS — DI · GRĀ · RĀX**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,61 gram. Mod. 4²/₃.

15. — Isto kao br. 14, nego nad glavom i na prsiah spasitelja u predku i na palici perjanice u zadku piknja.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,94 gram. Mod. 5. Probušen lievo do prijestola spasitelja.

16. — Isto kao br. 13, nego u predku nad krunom glava po sriedi piknja, a na uglovih uzvojak, a strana prijestola lievo ima jednu prugu osnovnu više; u zadku pako zastavica je od četiri pruge sastavljena, od kojih su nutrnje piknjaste, iz zastavice prodire gori jednostavna palica, a napis; **STĀFANVS — DI · GRĀ · RĀX**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,74 gram. Mod. 5.

17. — Isto kao br. 13, nego u predku na prsiah spasitelja nema piknje; u zadku pako perjanice se nevidi, a napis ovako: **STĀFANV — S · DI · G · RĀX**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,75 gram. Mod. 5¹/₂, ali na červrt novca nepada tisk. Probušen gori desno do prijestola.

18. — Isto kao br. 17, nego u predku jasno se izkazuju nad glavami tri šiljaste crtice; u zadku pako perjanica je podpuna, a u napisu piknja i poslie **DI**.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 1,57 gram. Mod. 5.

19. — Veoma priličan br. 18.

Po slici Šafaříkovej iz matice kod M. Lazarevića trgovca u Biogradu. Teži 26 gran. Mod. 5.

20. — Isto kao br. 13, nego je radnja mnogo finija, te u predku glave su kraće a deblje, nad krunom tri kratke a debele crte, nema piknje na prsiah spasitelja, a pobočni stupovi prijestola svršuju gori osobitim ukrasom.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,20 gram. Mod. 5.

21. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—XC**, a kruna nad glavama sa tri piknje izobražena.

Po slici Šafařík. iz matice kod Verkovića. Teži 20 gran. M. 5.

22. — Isto kao br. 13, nego u predku glave su doli ravne a ne šiljaste a gori nad krunom piknja samo na kutevih, na prsiah spasitelja nema piknje, a knjiga mu na lievom bedru naslonjena i sa četiri piknje označena; u zadku pako perjanica stoji upravno, a iz zastavice prodire dvostruka crta. Sav posao je drugoga te boljega načina.

Matica kod Dra. Luschina u Gradcu. Teži 1,20 gr. Mod. 5.

f. S glavami do prijestola, koji je neobičnoga načina.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, osienkom od navezanih crtica oko glave, desnicom dieli blagoslov a lievicom na knjizi, koja mu uz lievo bedro leži. Priestol gori otraga nema poprieko naslona, nego se njegovi pobočni stupovi odozgor sdružuju lukom od plosnatih piknja, koji se iznad osienke naokolo vije. U polju do prijestola podieljeno obični napis **IC—XC**, a pod njim sa svake strane po jedna dugačka bradata glava pod krunom, iz koje krune prodiru tri uzvojk.

Zadak. — Doli šlem četverouglastom rupicom za oko; nad njim zastavica od tri pruge sastavljena, od kojih je srednja razito položena i piknjasta a izvanjske su proste i malco oblučaste; na kutovih zastavice tri piknje na trokut kao cvietak; iz zastavice prodire jednostavna palica, u kojoj je zabodena ruža sastavljena od šest cvietaka od krina, koji se izmjenice izpunjuju; a iz ruže se gori razvija petoperna perjanica. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno: **STĀFANVS — DEI GR · REX**.

I. v. Reichel *Serbiens etc.* Tab. XIII. 10, koji ga daje Stjepanu Dragutinu, primećujući radi onih glava (*str. 9*): *scheint also für Dalmatien geprägt zu sein*: nego Dušan do tada nije imao nijedne vlasti ni posla u Dalmaciji. O jednom drugom sličnom novcu veli pako: *zeigt den Helm im Profil, und oben an Stelle der Scheibe eine grosse Rose, über welcher ein Stern*. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego osienka u predku jest piknjasta; u zadku pako po sriedi ruže piknja, **X** od rieči **RĀX** napisa leži na perjanici lievo, te napis: **STĀFANVS — DI · GRĀ · RĀX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,69 gram. Mod. 5. Izdao je ovaj novac Šafařík Glas. III. 225. Tab. V. 50.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku knjiga na lievom bedru spasitelja miesto sa piknjami označena je sa **X**, a glave su mnogo niže namješćene i krupne; u zadku pako sav lik se prikazuje dvostruk s dvojaka natiska, piknja i poslie rieči *Stefanus*, a *rex* stoji upravno.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,22 gram. Mod. skoro 5.

4. — Isto kao br. 2, nego do prijestola u predku **IC—XC**, a u napisu zadka piknja samo poslie *gra*, a *rex* stoji upravno.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,58 gram. Mod. 5. Probušen desno do prijestola.

5. — Mnogo spodoban br. 4.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,58 gram. Mod. 4¹/₂, nego gori okrnjen.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je piknjasta, a knjiga miesto sa pet označena je sa četiri piknje; u zadku pako po sriedi ruže piknja, a napis: **STĀFANVS DI · GR · RĀX**.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,50 gram. Mod. skoro 5.

7. — Isto kao br. 6, nego sravnivanjem lasno se razumije, da se stvari na novcu sasvim drugako kreću. Ovdje je i radnja finija.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,61 gram. Mod. 5. Probušen desno do prijestola.

8. — Mnogo sličan br. 6.

Matica u peštansk. muzeju. Teži 1,62 gr. Mod. 5. Probušen doli na noguh spasitelja.

9. — Isto kao br. 6, nego u predku napis **IC—XC** stoji mnogo niže, glave su krupnije, a knjiga je označena sa **X**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,60 gram. Mod. 5. Dvostruko probušen.

10. — Isto kao br. 6, nego u predku knjiga je označena sa pet piknja, a pobočni stupovi prijestola, koji su mnogo kraći, nesdružuju se doli, kao u prednjih, popriečnom prugom za siedanje, nego se dižu jednostavno.

Matica u zemaljsk. muzeju u Zagrebu. Teži 1,35 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VII. br. 4.**

11. — Mnogo sličan br. 6, nego napis: $\Sigma\Theta\Phi\Gamma\Omega\Upsilon$
— $\text{DI} \cdot \text{G} \cdot \text{R}\Theta\text{X}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5. Dvostruko urezan i probušen lievo dole.

12. — Podoban br. 6, nego napis: $\Sigma\Theta\Phi\Gamma\Omega\Upsilon$ — $\text{S DI} \cdot \text{G}$
 $\text{R}\Theta\text{X}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5. Probušen lievo u glavi.

VRSTA II.

Sa napisom: *Monita Rex Stefa*.

a. Bez pismena do prijestola.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{\text{I}\Omega}$ — $\overline{\text{X}\Omega}$; u prijestolu do ramenih spasitelja po jedna piknja, a pod lievim njegovim laktom tri na trokut; knjiga mu na krilu, a uz rub teče piknjasti okrug.

Zadak. — Doli šlem, na kom lievo miesto rupice za oko četiri piknje na četverokut; iz šlema gori prodire dvostruka palica, u kojoj je zabodena zastavica četverokutna, s oblučastimi stranama i sa tri piknje na kutevih; iz zastavice izlazi gori dvostruka palica, u kojoj je udjenut jednostavan okrug krugljom izpunjen; a nad okrugom se razvija troperna perjanica. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno: $\text{X } \overline{\text{M}\Omega\text{NIT}\Theta}$:— $\cdot \text{R}\Theta\text{X} \cdot \Sigma\Theta\Phi\Gamma$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,38 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{\text{I}\Omega}$ — $\overline{\text{X}\Omega}$; u zadku pako u napisu nema piknje poslie rieči *monita* ni pred ovako $\text{R}\Theta\text{X}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,26 gram. Mod. skoro 5. Probušen desno u prijestolu.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku knjiga na krilu spasitelja izrazena je samo jednom piknjom u ravnom okviru; u zadku pako na šlemu desno vide se tri piknje gori i dole na trokut, na kruglji red piknjica, a u napisu nad X ertica kao znak skratice, piknja uz zadnje slovo rieči *monita* i uz prednje rieči *rex*, a prvo slovo rieči *Stefa* obratno položeno Σ .

Matica u g. S. I. Verkovića u Seresu. Teži 1,42 gram. Mod. skoro 5. Sačuvan da se nemože bolje.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku vide se tri piknje na trokut u šlemu gori lievo i dole s oboje strane; iz šlema i iz zastavice prodire trostruka palica; zastavica je tankimi erticama prepletana, a dvostruki okrug nad njom piknjicama napunjen; te na početku napisa X .

Matica u S. Ljubića. Teži 1,11 gram. Mod. skoro 5. **Vidi tab. VII. br. 5.**

5. — Isto kao br. 1, nego u zadku na šlemu piknjice drugako namješćene; zastavicu izpunjuju četverokuti od na krst idućih ertica sastavljeni; u okrugom sedam okrugića, jedan po sriedi a šest naokolo, a u rieči napisa *monita* ono I stoji medju dvie piknje.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,23 gram. Mod. 4½. Probušen desno do osienke i malko okrunjen.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku do ramenih spasitelja u prijestolu nema piknje, a u napisu do osienke C otvoreno; u zadku pako napis počima sa X .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,47 gram. Mod. 5. Ponješto izglođan.

7. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, jer uz svu golemu izglođanost ovoga novca s oboje strane vidi se ipak jasno u predku do osienke lievo dva $\overline{\text{I}\Omega}$ nakrivo položena a desno $\overline{\text{E}\text{X}}$, te knjiga je na krilu spasitelja označena samo sa tri piknje na trokut.

Matica kod g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,47 gram. Mod. 5.

8. — Isti lik kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{\text{I}\Omega}$ — $\overline{\text{X}\text{C}}$, gori na stupovih prijestola cvietak preokrenut, na boku jaka piknja, a piknje, koje označuju knjigu na krilu spasitelja, neuredno razpoložene; u zadku pako na šlemu desno okrugla rupica za oko a nad njom lukčić; zastava od tri pruge razito položene, od kojih srednja piknjasta, a dvostruka ertica ju spaja sa šlemom; nad zastavicom u dvostrukom okrugom leži zvijezda od šest obluka, a napis sasvim poremećeno: X (*cviet od krina*) X (*krst*) $\overline{\text{M}\Omega\text{NIT}\Theta}$ — $\text{R}\Theta\text{X } \overline{\text{S}\text{T}\overline{\text{G}}\text{I}\Omega}$. Bez dvojbe zadnja tri slova spadaju na prvi tisak istoga novca.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,96 gram. Mod. 5¼. Probušen gori na uglu prijestola, i desno u polju do prijestola.

9. — Mnogo sličan br. 1, nego napis u zadku bio bi $\text{X } \overline{\text{T}\text{M}\overline{\text{O}}\text{P}\overline{\text{E}}\text{T}\overline{\text{A}}$ — $\text{X } \overline{\text{S}\text{T}\overline{\text{R}}\text{I}\overline{\text{A}}}$.

I. v. Reichel. „*Serbiens alte Münzen*“ str. 9, koi veli o napisu: *welche wahrscheinlich Moneta Stephani bedeuten soll.*

b. S pismeni do prijestola.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{\text{I}\Omega}$ — $\overline{\text{X}\Omega}$, do prijestola u polju podjeljeno $\overline{\text{C}}$ — $\overline{\text{D}}$, a pod ovimi slovi u izvanskih uglovih prijestola po tri piknje na trokut, i pod lievim laktom spasitelja isto tako tri piknje.

Zadak. — Doli šlem, nad njim zastavica veoma uzka s oblučnim stranama i sa tri piknje kao obično na kutevih; iz zastavice prodire dvostruka palica, u kojoj je zaboden okrug krugljom izpunjen, a nad okrugom petoperna perjanica; nego sav ovaj lik slabo je izrazen. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno: $\text{X } \overline{\text{M}\Omega\text{NIT}\Theta}$ — $\text{R}\Theta\text{X } \overline{\text{S}\text{T}\overline{\text{E}}\text{F}\overline{\text{A}}}$.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,36 gram. Mod. 4½.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{\text{I}\Omega}$ — $\overline{\text{X}\Omega}$, u izvanskih uglovih prijestola dole po jedna piknja, a pod lievim laktom spasitelja petoperna zvijezdica; u zadku pako u dvostrukom okrugom nad zastavicom sedam piknja, jedna po sriedi a druge naokolo nje, a u napisu poslie rieči *monita* tri piknje na trokut.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,26 gram. Mod. 5. Probušen lievo u polju do prijestola.

3. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{\text{I}\Omega}$ — $\overline{\text{X}\Omega}$, do prijestola podjeljeno $\overline{\text{D}}$ — $\overline{\text{C}}$, a pod ovimi slovi u izvanskih uglovih prijestola po tri piknje na trokut.

Zadak. — Doli šlem, na kom lievo dole četiri piknje na četverokut X , a desno tri gori i dole na trokut; nad šlemom u jednostavnoj palici zabodena veoma uzka zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na kutevih; nad zastavicom opet na jednostavnoj palici dvostruki okrug sa sedam piknja, jedna po sriedi a šest naokolo nje; iz okrugom se diže perjanica na snop, a napis kao u br. 1 sa piknjom poslie rieči *monita* i pred rieči *rex*.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,75 gram. Mod. 4¾.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku u polju do prijestola \mathbf{D} (crtom osovno priesečeno) — \mathbf{D} , na prsiah spasitelja piknjica a pod lievim laktom dvie piknje osovno položene, i knjiga je na krilu jednom piknjom samo označena; u zadku pako nevidi se nijednoga ukrasa ni na šlemu ni u zastavici, u jednostrukom okrugu kruglja, a u napisu nema nijedne piknje.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 0,965 gram. Mod $4\frac{2}{3}$.

5. — Isto kao br. 4, nego na prsiah spasitelja nema piknjice, tri su pod lievim laktom, a nijedna na knjizi; u zadku pako na šlemu doli lievo četiri piknje na krst, na kruglji jedna, a u napisu piknja samo pred *rex*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,215 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$. Malko okrnjen.

6. — Isto kao br. 5, nego je u predku knjiga označena kao obično sa pet piknja; u zadku pako na dvostrukoj kruglji nevidi se nijedna piknja, a u napisu samo tri piknje na trokut poslie rieči *monita*.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,41 gram. Mod. skoro 5. **Vidi tab. VII. br. 6.**

7. — Isto kao br. 6, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić, a na knjizi nema nijedne piknje; u zadku pako piknja i pred rieči *rex* u napisu.

Matica u biograd. muzeju. Teži 1,48 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. Izkrpan.

8. — Isto kao br. 5, nego do osienke u predku $\overline{\text{IC}}-\overline{\text{XC}}$, a knjiga je sa pet piknja kao obično označena; u zadku pako u šlemu doli desno jedna piknja, dvostruki okrug, u kom sedam piknja, stoji kao u zrak bez sveze, a u napisu samo tri piknje na trokut poslie rieči *monita*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,13 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$. Malko poderan i okrnjen.

9. — Veoma spodoban br. 8.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,11 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$.

10. — Isto kao br. 5, nego se stvari drugako kreću, te u zadku na šlemu, zastavici i kruglji nevidi se nijednoga traga ukrasu, a u napisu poslie rieči *monita* tri piknje na trokut.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,32 gram. Mod. 5.

11. — Isto kao br. 5, nego u predku do lievog ramena i pod lievim laktom spasitelja u prijestolu po jedna piknja, a knjiga je jednostavno označena; u zadku pako kruglja je bez piknje, ali je piknja u napisu i poslie rieči *monita*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. I. Verkovića. Teži 1,49 gram. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 5, nego u predku piknja do ramenih spasitelja; u zadku pako u dvostrukom okrugu sedam piknja, i jedna u napisu poslie rieči *monita*.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,71 gram. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 5, nego pod lievim laktom spasitelja u predku jedna piknja; u zadku pako na šlemu desno tri piknje, a u dvostrukom okrugu nad zastavicom sedam piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,53 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$.

14. — Isto kao br. 3, nego napis bio bi ovako: $\overline{\text{+}} \text{MONETA REG. STEF.}$

Széchény Catal. Num. Hung. etc. str. 44. br. 36. 2., i primećuje: *arg. pond. 27 Gr.*

15. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{\text{IC}}-\overline{\text{XC}}$,

do prijestola podjeljeno $\Phi-\mathbf{R}$, a pod ovimi slovi u izvanskih uglovih prijestola okrugić sa piknjicom po sriedi Θ .

Zadak. — Doli šlem. na kom lievo doli četiri piknje na krst, a desno tri piknje na trokut; iz šlema prodire dvostruka palica, na kojoj je zabodena uzka zastavica s oblučnim stranami i sa tri piknje, iz kojih izlazi šiljasta crtica, na kutovih; nad sastavičom na jednostavnoj palici stoji dvostruki okrug, nutrnji piknjast, a po sriedi okruga ruža od šest listića; nad okrugom okrugić, iz koga se razvija uzgor petoperna perjanica. Vide se tragovi užjega ravnoga okruga. Napis: $\overline{\text{X}} \text{MONITA} \text{—} \overline{\text{R}} \text{EX STEF.}$ Slova Θ , \mathbf{R} i \mathbf{H} dvostrukom crtom presiečena.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. I. Verkovića. Teži 1,40 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$. **Vidi tab. VII. br. 7.**

16. — Isto kao br. 15, nego u zadku nad zastavicom samo jedan i to piknjasti okrug, u napisu nema nijedne piknje, a perjanica je troperna, u obće pako stvari se na novcu drugako kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,35 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$.

17. — Isto kao br. 15, nego u predku do prijestola $\overline{\text{IC}}-\overline{\text{XC}}$, pod lievim laktom spasitelja tri piknje na trokut a u okrugiću u izvanskih uglovih prijestola nema piknjice; u zadku pako ruža je od sedam listića.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,68 gram. Mod. 5.

18. — Mnogo spodoban br. 15.

Matica u carskom numis. kabinetu u Beču. Teži 1,64 gram. Mod. jedva preko 5. Probušen.

19. — Veoma sličan br. 15.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,49 gram. Mod. 5. Podosta izglođan.

20. — Priličan br. 15.

Safařik Glas. III. str. 224. veli, da se nalazi kod g. Avr. Petrovieća u Biogradu prednjim slični novac sa \mathbf{I} lievo u polju do prijestola spasitelja. Mislim da je to Φ , a desno da je novac izglođan bio. Ako je ondje upravo \mathbf{I} , onda bio bi jedini ove vrsti novac.

21. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{\text{IC}}-\overline{\text{XC}}$, do prijestola podieljeno $\mathbf{L}-\mathbf{V}$, do ramenih spasitelja u prijestolu po jedna piknja, tri pod lievim laktom, nego je lik smeten radi dvostruka natiska.

Zadak. — Doli šlem. na kom lievo četiri piknje na krst; iz šlema prodire četverostruka palica, u kojoj je zabodena uzka zastavica s oblučnim stranami i sa tri piknje na kutovih; na dvostrukoj palici, koja iz zastavice izlazi, stoji dvostruk okrug, u kom pet piknja na krst; a nad okrugom se razvija petoperna perjanica. Napis kao u broju 1, sa tri piknje na trokut poslie rieči *monita* i pred rieči *rex*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. I. Verkovića. Teži 1,42 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

22. — Veoma priličan br. 21, nego u predku desno jasnije se izkazuje dvostruk natisk, a u zadku i desno na šlemu ima više piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,49 gram. Mod. 5.

23. — Isto kao br. 21, nego u predku polje desno veoma je prostrano; u zadku pako šlem je ukrasen dvostrukom piknjastom osovno položenom miesto jednostavnom prugom, iz šlema i iz zastavice prodire jednostavna palica, a u okrugu čini se, da je oko jedne po sriedi još šest piknja.

Matica u g. S. I. Verkovića u Serezu. Teži 1,37 gram. Mod. jedva preko 5.

24. — Isto kao br. 21, nego su stvari na novcu drugako ponamiešćene, a u predku jedva traga slovu **V**.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 1,16 gram. Mod. skoro 5. Malko okrnjen i izglođan.

25. — Isto kao br. 21, nego u predku do desnoga ramena nevidi se piknja; u zadku pako iz šlema i iz zastavice prodire dvostruka palica, u okrugu nema piknja, a pod rieči *rex* u napisu samo jedna piknja.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,44 gr. Mod. jedva preko 5.

26. — Isto kao br. 25, nego u zadku na šlemu desno vide se dva trokuta od tri piknje svaki, a iz zastavice prodire jednostavna palica.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,60 gram. Mod. 5.

27. — Isto kao br. 21, nego u predku slovo **L** krupnije izraženo; u zadku pako na šlemu lievo tri piknje, u okrugu kao kruglja, perjanica osobitoga izraza, a poslie rieči *monita* nema nijedne piknje.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,42 gram. Mod. 5.

28. — Isto kao br. 21, nego u predku lievo do prijestola slovo **L** nepodpuno izraženo, a do ramenih spasitelja u prijestolu nema piknje; u zadku pako nevidi se ni traga piknjam u napisu.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,305 gram. Mod. 5.

29. — Isto kao br. 21, nego u predku do ramenih i pod lievim laktom spasitelja u prijestolu nema traga piknja, a prijestol je neuredno izobrazen: u zadku pako jedna piknja pred rieči *rex* u napisu i poslie rieči *stefa*.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,20 gram. Mod. 5.

30. — Isto kao br. 21, nego do ramenih spasitelja u predku i u napisu zadka nema nijedne piknje.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,35 gram. Mod. 4¾.

31. — Isto kao br. 21, nego samo do desnoga ramena spasitelja u prijestolu stoji piknja, a doli u izvanjskom uglu prijestola okrugić miesto tri piknje na trokut; u zadku pako zastavica je prostranija a u napisu piknja poslie rieči *monita* i pred rieči *rex*.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,615 gram. Mod. 5.

32. — Isto kao br. 21, nego u predku do lievoga ramena spasitelja u prijestolu nema piknje, stup prijestola desno ima dvostruku piknjastu ertu osnovno po sriedi, te i ukrasi su ponješto razni; u zadku pako zastavica je dvostrukom ertom izražena, a u napisu pred rieči *rex* okrugić sa piknjom po sriedi, i poslie rieči *stefa* piknja.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,25 gr. Mod. jedva preko 5.

33. — Isto kao br. 21, nego u predku do osienke **D \bar{X} —D \bar{I}** , do prijestola lievo jedva traga slovu **L**, a u prijestolu do spasitelja nema nijedne piknje; u zadku pako lik je veoma izglođan, te se i od napisa samo njeka slova prikazuju.

Matica u g. saviet. Rešetara u Dubrovniku. Teži 1,10 gram. Mod. skoro 5. Dvostruko probušen i urezan.

34. — Isto kao br. 21, nego u predku do desnoga ramena spasitelja u prijestolu nema piknje; u zadku pako iz šlema i iz zastavice prodire jednostavna palica, u dvostrukom okrugu jedna piknja po sriedi a osam okolo nje, a u napisu nema nijedne piknje, te **RE+**, neuredno razpoložen.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,26 gram. Mod. 5.

35. — Isto kao br. 21, nego u napisu zadka nema nijedne piknje.

Wellenheim II. Bd. II. Abth. br. 11983 s bilježkom „G. 9. ¼, L. 2. Gr. G. e.“

36. — Isto kao br. 21, nego u predku do spasitelja u prijestolu nema nijedne piknje; u zadku pako u okrugu pet piknja naokolo, perjanica od šest pera, a u napisu miesto **REX** stoji **RGI**.

I. v. Reichel *Serbiens alte Münzen* str. 9. Tab. XIV. br. 11. Mod. jedva preko 5.

37. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**, do prijestola u polju podieljeno **L—P**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu razita ertica.

Zadak. — Doli šlem, pod kojim tri piknje na trokut; iz šlema kroz zastavicu do okruga prodire trostruka palica; zastavica oblučnimi stranami ima na kutovih tri piknje na trokut; u dvostrukom okrugu debeli okrugić, nego je polje medju okrugima izpunjeno; nad okrugom okrugić, iz koga se razvija uzgor šestoperna perjanica. Napis kao u br. 1.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,34 gram. Mod. 5.

38. — Isto kao br. 37, nego su stvari na novcu drugako ponamiešćene, te u predku pod lievim laktom spasitelja nema ertice: u zadku pako pod šlemom četiri piknje na četverokut, a u napisu pred rieči *rex* piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,15 gram. Mod. skoro 5. Probušen lievo u polju i malko okrnjen.

39. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC— \bar{C}** , do prijestola u polju podieljeno **M—B**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić.

Zadak. — Doli šlem s izdubenim krstiećem lievo: iz šlema kroz zastavicu do okruga prodire dvostruka palica; zastavica s oblučnimi stranami ima na kutovih po četiri piknje na krst: u jednuostavnom debelom okrugu jedna piknja po sriedi a osam naokolo, a iz okruga se diže na okrugiću troperna perjanica. Napis isto kao br. 1, nego počima sa **+**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,65 gram. Mod. 5. Izdao Weszlerle Tab. II. br. 19.

40. — Isto kao br. 39, nego su stvari na novcu drugako ponamiešćene, te u okrugu zadka kao da je prosta kruglja, a poslie rieči *monita* u napisu četverorepa zviezda.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,25 gram. Mod. skoro 5. Probušen desno do osienke spasitelja.

41. — Isto kao br. 39, nego u predku pod lievim laktom spasitelja nema okrugića, ali u izvanjskih uglovih prijestola doli po jedan okrugić; u zadku pako nad okrugom nema okrugića, a poslie rieči *monita* u napisu šestorepa zviezda.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,50 gram. Mod. 5. Probušen desno do osienke spasitelja.

42. — Isto kao br. 39, nego u predku osienka je ravna, pod lievim laktom spasitelja nema okrugića, a prijestol neuredno razpoložen; u zadku pako na šlemu nema krstića ni okrugića nad okrugom, a na uglovih zastavice po tri piknje.

Lyczenbacher str. 54 br. 1; Šafařík Glas. III. 224. Tab. IV. br. 47; Erdy str. 28 br. 49. Mod. jedva 5.

*

43. — Isto kao br. 39, nego u predku gori do osienke podieljeno $B-\ast$, a pod ovim $I\ddagger-\ddagger I$, ono M lievo u polju do prijestola raznoga oblika ovako Ω , a okrugić miesto pod lievim laktom stoji na prsiah spasitelja; u zadku pako dvostruka palica prodire samo iz zastavice, zastavica je prostranija i ima na kutovih tri piknje na trokut, u dvostrukom okrugu ruža od šest listova, a napis počima sa X te poslie rieči *monita* šestorepa zvezda.

Šafařík Glas. III. 225. Tab. IV. 48 po matiei u g. Dimitra Lolja u Zemunu. Teži 1.75 gr. $M. 4\frac{3}{4}$. Probušen medju nogama spasitelja.

44. — Isto kao br. 39, nego u predku do osienke $I\ddagger-\ddagger I$, do prijestola u polju lievo M opet drugoga načina a desno jedva se B razaznaje, i dočim u svih drugih novieh spasi- telj pruža malo napried desnu nogu, ovdje pruža lievu; u zadku pako nevidi se krstića na šlemu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,29 gram. Mod. 5.

45. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na pri- stolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $IC-\ast C$, do prijestola u polju podieljeno Ω (*crtom razito presiečeno*)— B , a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić.

Zadak. — Doli šlem, iz koga prodire dvostruka palica kroz zastavicu s oblučnimi stranami i sa tri piknje na kutovih; u jednostavnom okrugu jedna piknja po sriedi a osam naokolo; nad okrugom okrugić, iz koga se uzgor razvija petoperna perjanica. Napis kao u br. 1, nego po- čima sa \ddagger , a piknja samo poslie *rex*.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,36 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. **Vidi tab. VII. br. 8.**

46. — Isto kao br. 45, nego se vidi jasno, da je drugi kalup, pošto se stvari na novcu drugako kreću, te i pod lievim laktom spasitelja u predku čini se zvezdica miesto okrugića.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,54 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

47. — Isto kao br. 45, nego u predku na prsiah i do lievoga ramena spasitelja u prijestolu piknja, a ono B desno u polju do prijestola u nutri presiečeno je sa tri razite ertice.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. I. Verkovića. Teži 1,485 gram. Mod. 5.

48. — Isto kao br. 45, nego u zadku na kutovih za- stavice miesto tri piknje stoji po jedan okrugić, iz koga izlazi šiljasta ertica, u napisu X u rieči *rex* medju dvie piknje, a poslie rieči *monita* vidi se šestorepa zvezdica.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. I. Verkovića. Teži 1,35 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$.

49. — Isto kao br. 45, nego u predku pismena do prijestola u polju neobično su uzvišito položena; u zadku pako na donjem kutu zastavice desno četiri piknje na krst, a poslie rieči *monita* u napisu čini se da je zvezdica.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,25 gram. Mod. 5.

50. — Isto kao br. 45, nego opet su stvari sasvim drugako položene.

Matica u sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,285 gr. Mod. $4\frac{3}{4}$. Probušen na desnoj nogi svetitelja.

51. — Veoma spodoban br. 50, nego pod lievim laktom spasitelja u predku kao debela piknja.

Matica u sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,12 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. Probušen doli desno a gori veoma razkidan.

52. — Isto kao br. 45, nego u zadku u dvostrukom okrugu ruža od šest listića, iz koje se podiže troperna

perjanica. a u napisu petorepa zvezda poslie rieči *monita*, te Z miesto S u rieči *Stefa*.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,25 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$.

53. — Isto kao br. 52, nego u predku do osienke $\bar{I}-\bar{X}\bar{I}$, na prsiah spasitelja piknja i tri druge na lievom ramenu, pod lievim laktom nema okrugića, a sav donji dio lika osobitoga je izraza; u zadku pako na šlemu desno izduben krstić, zastavica je prostranija, napis počima sa X , i nema nijedne piknje ili zvezdice.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,30 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$. Probušen do glave spasitelja s oboje strane.

54. — Isto kao br. 52, nego u predku do osienke $I\ddagger-\ddagger I$, a u napisu zadka nema nijedne piknje ni zvezde.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,62 gram. Mod. 5.

55. — Isto kao br. 54, nego je sav lik krupnimi cr- tami i neuredno izrazen, a okrug nad zastavicom u zadku jest jednostavan.

Po otisku matice kod vojvode Windischgrätza u Gradeu, koi nam posla Dr. Luschin. Teži 1,24 gram. Mod. skoro 5.

56. — Isto br. 54, nego u predku pod lievim laktom spasitelja nema okrugića; u zadku pako napis počima sa X , poslie rieči *monita* zvezda, a sva su pismena neuredno izobrazena.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,71 gram. Mod. 5.

57. — Isto kao br. 54, nego u predku nad $I\ddagger$ lievo do osienke miesto običnoga znaka skratice vidi se B na- krivo položeno. te piknja na prsiah i do lievoga lakta spa- sittelja; u zadku pako zvezda u napisu poslie rieči *monita*.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,75 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$. Probušen medju nogama svetitelja.

58. — Isto kao br. 57, nego u predku do lakta spa- sittelja nema piknje; u zadku pako listići ruže trouglasti, a poslie rieči *monita* u napisu nema zvezde.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,385 gram. Mod. 5. Malko doli obrezan.

59. — Isto kao br. 57, nego u predku nema piknje ni na prsiah ni pod laktom spasitelja; u zadku nema pa- lice medj zastavicom i okrugom, a u napisu poslie rieči *monita* piknjica.

Matica u g. S. I. Verkovića u Serezu. Teži 1,70 gram. Mod. jedva preko 5.

60. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na pri- stolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $IC-\ast C$, do prijestola u polju podieljeno $N-O$ (*oba dvostrukom crtom presiečena*), a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić.

Zadak. — Doli šlem, na kom lievo izduben krstić; iz šlema prodire dvostruka palica kroz zastavicu do okruga; zastavica s oblučnimi stranami i sa tri piknje na kutovih; u jednostavnom okrugu piknja po sriedi a osam njih na- okolo; nad okrugom okrugić, iz koga se uzgor razvija troperna perjanica. Napis kao u br. 1, nego počima sa \ddagger , i slovo X rieči *rex* stoji medju dvie piknje.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,07 gram. Mod. 4, ali je doli ponješto okrnjen.

61. — Isto kao br. 60, nego u predku osienka je ne- uredno razporedjena kao što i zastavica u zadku.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. I. Verkovića. Teži 1,765 gram. Mod. $5\frac{1}{4}$.

62. — Isto kao br. 60, nego na lievom ramenu spasitelja u predku šestorepa zvijezda, te i ukrasi su u obće finije izraženi.

Matica u Dra. Eggera u Beču. Teži 1,20 gram. Mod. 5.

63. — Isto kao br. 60, nego su stvari na novcu sasvim drugako rasporedjene, na pr. okrugić pod lievim laktom spasitelja u predku leži veoma nizko itd.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,71 gram. Mod. 5¼.

64. — Isto kao br. 60, nego u predku slova u polju do prijestola stoje jedan prama drugomu veoma nakrivo; u zadku pako na šlemu nema izdubena krstića, a na kutovih zastavice po četiri piknje na krst.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,66 gram. Mod. 5.

65. — Isto kao br. 60, nego u predku na lievom ramenu spasitelja krstić, a u okrugu zadka piknjam nema traga, nego tu kao kruglja.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,61 gram. Mod. 5.

66. — Isto kao br. 60, nego u predku lik spasiteljev veoma desno nagnut, prijestol lievo ima jednu certu više, N stoji povisoko i neuredno, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu nema traga okrugiću.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,71 gram. Mod. 5¼. Probušen lievo doli pri rubu i urezan.

67. — Isto kao br. 60, nego u napisu zadka piknja samo poslie rieči *rex*.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,30 gram. Mod. 5.

68. — Isto kao br. 67, nego u zadku cieli lik izkazuje se dvostruk, valjda s opetovana natiska.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,55 gram. Mod. 5.

69. — Isto kao br. 67, nego je u predku slovo O desno u polju do prijestola maleno i sasvim okrugle, a u napisu zadka zadnja dva slova rieči *stefa* stoje u slogu, naime jedno izpunjuje drugo.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,65 gr. Mod. 4½.

70. — Isto kao br. 67, nego u predku slova do prijestola jednostavno su izražena, a na lievom ramenu svetitelja zvijezda; u zadku pako u okrugu ima mnogo više piknja.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,57 gram. Mod. 5.

71. — Isto kao br. 67, nego u zadku iz šlema ozgor neizlazi nijedna palica, jer se zastavica tiče šlema.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,38 gram. Mod. 5.

72. — Isto kao br. 67, nego iz šlema u zadku izlazi trostruka palica do zastave.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,31 gram. Mod. 4¾. Probušen doli desno u prijestolu.

73. — Priličan br. 60, te je ovako opisan:

Predak. — IC—XC. *Christus capite nimbato sedens in cathedra. In area hinc L* (nego je na slici II), *inde O* (na slici nema okrugića pod lievim laktom spasitelja).

Zadak. — † MONE -- REX STEFA. *Campana.*

Ovako *Széchen. Catal. Num. Inst. p. 44. n. 36. 1*, s primjetbom: *Arg. pond. 20 gr. Tab. 7. N. 53.*

74. — Isto kao br. 60, nego u predku slova su u polju do prijestola jednostavno izražena; u zadku pako na

šlemu nema krstića, a u napisu poslie rieči *monita* šestorepa zvijezda i piknja poslie rieči *rex*.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,56 gr. Mod. jedva preko 5.

75. — Isto kao br. 74, nego u zadku ima više piknja u okrugu, a na šlemu krstić.

Šafařík Glas. III. 223. Tab. IV. 44. po matiei od Prof. Preusa odnesenoj u Petrograd. Teži 1,75 gram. Mod. 5. — Isti Šafařík primjećuje, da je ovakav novac izdao srbski ljetopis g. 1826 (*knj. III. br. 3*), i da se četiri komada istoga novca nalaze kod g. Avrama Petronievića u Biogradu.

76. — Isto kao br. 74, nego se drugi dio napisa u zadku lomi, naime djelomice stoji više a djelomice niže.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,20 gram. Mod. 5.

77. — Isto kao br. 74, nego u zadku na kutovih zastavice po četiri piknje na krst.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,19 gram. Mod. 4¾.

78. — Isto kao br. 74, nego u predku ramena spasitelja mnogo su krupnija, a u zadku na šlemu lievo izdubeni krstić.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,52 gram. Mod. 4¾.

79. — Isto kao br. 74, nego stvari na novcu teku drugako, navlastito razni su ukrasi pod sjedalom spasitelja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,56 gram. Mod. 4½.

80. — Isto kao br. 60, nego u zadku na šlemu nema krsta, iz okrugića nad okrugom razvija se petoperna perjanica, ali je srednje pero podulje od drugih, a u napisu nema nijedne piknje.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,34 gram. Mod. 5.

81. — Isto kao br. 80, nego u napisu zadka X rječi *rex* stoji medju dvie piknje, a iz šlema neuzlazi palica, pošto na njem leži zastavica.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,85 gr. Mod. 4¾.

82. — Isto kao br. 80, nego u predku sav se lik prikazuje dvostruk, a iz šlema u zadku uzlazi trostruka palica.

Matica u g. S. I. Verkovića u Serezu. Teži 1,615 gram. Mod. 5.

83. — Isto kao br. 80, nego su stvari na novcu sasvim drugako rasporedjene, i radnja je surovija.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,20 gram. Mod. 5.

84. — Isto kao br. 80, nego poslie rieči *monita* u napisu zadka tri piknje na trokut.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,365 gram. Mod. skoro 5.

85. — Isto kao br. 84, nego u zadku u okrugu je kruglja, a pera perjanice sva su iste duljine.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,40 gram. Mod. 4½.

86. — Isto kao br. 80, nego u zadku na kutevih zastavice po jedan okrugić, iz koga izlazi cviet od krina.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,16 gram. Mod. skoro 5. Probušen desno u polju.

87. — Isto kao br. 80, nego u zadku okrug nad zastavicom jest dvostruk.

Matica u g. sav. Simića u Zagrebu. Teži 1,49 gram. Mod. skoro 5.

88. — Isto kao br. 87, nego u zadku zastavica leži na šlemu, te nema tu palice, a u dvostrukom okrugu piknja je mnogo manja, pošto je i manje prostora.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,39 gram. Mod. 5.

89. — Isto kao br. 87, nego u predku na prsah spasitelja piknja, i gori na kutovih prijestola po tri okrugića na trokut a piknjicom po sriedi; u zadku pako X rieči *rex* u napisu stoji medju dvie piknjice, a na kutovih zastavice isto kao gori po tri okrugića na trokut piknjicom po sriedi.

Matica u g. S. I. Verkovića u Serezu. Teži 1,61 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$.

90. — Isto kao br. 87, nego u predku desno u polju do prijestola ono O jest dvostruko; u zadku pako izvanski okrug nad zastavicom jest piknjast, a u napisu X rieči *rex* stoji medju dvie piknje.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,15 gram. Mod. 5.

91. — Isto kao br. 87, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu miesto okrugića stoje tri piknje na trokut; u zadku pako izvanski okrug nad zastavicom jest piknjast, a perjanica izlazi iz krugljice a ne iz okrugića.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,66 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$.

92. — Isto kao br. 87, nego izvanski je okrug nad zastavicom piknjast, u okrugu šest piknja oko sedme po sriedi, a u napisu MONTA miesto MONITA, te poslie rieči tri okrugića na trokut.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. I. Verkovića. Teži 1,51 gram. Mod. 5.

93. — Veoma spodoban br. 92.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,47 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$.

94. — Isto kao br. 87, nego u zadku pera perjanice isto su duga, a u napisu piknja poslie rieči *monita*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,18 gr. Mod. 4 $\frac{3}{4}$.

95. — Isto kao br. 87, nego u zadku u okrugu šest piknja oko sedme po sriedi, a napis počima sa X.

Matica u ear. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,42 gr. Mod. 5.

96. — Isto kao br. 80, nego u zadku šlem osobitoga je načina i piknjastom nutrnjom ertom naokolo ukrasen; iz šlema uzlazi trostruka palica; okrug nad zastavicom izpunjen je s okrugići, u kojih piknja; nad okrugom krugljica, iz koje se razvija petoperna perjanica sa srednjim perom kraćim te raznoga načina; a u napisu poslie rieči *monita* šestorepa zvijezda *.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,57 gr. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Doli malko obrezan.

97. — Isto kao br. 96, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu nevidi se okrugića; u zadku pako u napisu piknja poslie rieči *rex*.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,36 gram. Mod. 5.

98. — Isto kao br. 96, nego u predku na lievom ramenu svetitelja petorepa zvijezda; u zadku pako iz šlema uzlazi dvostruka palica, a u napisu nema zvijezde, nego piknja poslie rieči *rex*.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,46 gram. Mod. 5.

99. — Isto kao br. 96, nego u predku do osienke IC—XC; u zadku pako iz šlema uzlazi dvostruka palica, a u napisu poslie rieči *monita* tri piknje na trokut.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,50 gram. Mod. 5.

100. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje IC—XC, a do prijestola u polju podjeljeno O—S.

Zadak. — Doli šlem, iz koga prodire kroz zastavicu do okruga dvostruka palica; nad šlemom zastavica s oblučnim stranami i sa tri piknje na kutovih; okrug je nad zastavicom dvostruk i izpunjen je sa sedam piknjica, jedna po sriedi a ostale naokolo nje; iz okruga se razvija četveroperna perjanica, valjda nepodpuna. Napis ovako: ·X MO·RIT· — ·REX STEF·.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,11 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$.

101. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje IC—C, do prijestola lievo u polju P, desno ništa, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić.

Zadak. — Doli šlem, iz koga gori do zastavice prodire trostruka palica, a iz zastavice do okruga dvostruka; zastavica s oblučnim stranami i sa tri piknje na trokut na kutovih; u jednostavnom okrugu piknja po sriedi i osam drugih okolo nje; nad okrugom okrugić, iz koga se diže petoperna perjanica sa srednjim perom povećim. Napis kao br. 1, nego počima sa +, te X rieči *rex* medju dvie piknje.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,16 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Okružen gori.

102. — Isto kao br. 101, nego u zadku nevidi se palice medju šlemom, zastavicom i okrugom, koji se tiču, u dvostrukom okrugu više piknja neuredno postavljenih, a pera perjanice od iste su duljine.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,21 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$.

103. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje IC—C, do prijestola u polju podjeljeno P—H, a do ramenih svetitelja u prijestolu po jedan okrugić.

Zadak. — Doli pod šlemom okrugić; iz šlema izlazi gori dvostruka palica a iz zastavice jednostavna; na kutovih zastavice, kojoj su strane oblučene, vide se tri piknje na trokut; u jednostavnom okrugu nad zastavicom po sriedi okrugić a naokolo njega osam piknja; nad okrugom troperna perjanica, a napis kao br. 1, nego počima sa +.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,31 gram. Mod. 5.

104. — Isto kao br. 103, nego u predku do osienke IC—XI, a sav lik toliko u predku koliko u zadku izkazuje se dvostruk, te razno ukrasen i izrazen, s čega i napis u zadku teče dvostrukim pravcem.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,02 gram. Mod. 5.

105. — Isto kao br. 103, nego do osienke u predku IC—XC, a do ramenih spasitelja nema ništa; u zadku pako pod šlemom nema okrugića, iz šlema izlazi dvostruka a iz zastavice trostruka palica; u dvostrukom okrugu šest piknja oko središnje; iz okruga se diže petoperna perjanica; napis počima sa X, te poslie rieči *monita* tri piknje na trokut a jedna pred *rex*.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,25 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$.

106. — Isto kao br. 105, nego u predku do ramenih spasitelja po jedna piknja; u zadku pako ostaju trakovi dvostruka natiska, a ukrasi su u obće razni.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,37 gr. Mod. 4 $\frac{3}{4}$.

107. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje IC—XC, do prijestola u polju podjeljeno P—L, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu piknja.

Zadak. — Doli šlem; iz šlema kroz zastavicu prodire do okruga dvostruka palica; zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na trokut na kutovih; iz dvostruka okruga, koji je piknjicama izpunjen, diže se troperna perjanica. Napis kao br. 1, nego u rieči *Stefa* slovo *S* obratno izraženo *Σ*.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,31 gram. Mod. skoro 5.

108. — Isto kao br. 107, nego u predku do prijestola u polju podijeljeno *P—P*, a do lievoga ramena spasitelja u prijestolu okrugić.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,42 gr. Mod. 5.

109. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje *IC—XC*, do prijestola u polju podijeljeno *Q—D*, do ramenih spasitelja u prijestolu po jedna piknja, a pod lievim laktom tri na trokut.

Zadak. — Doli šlem, na kom lievo četiri piknje na krst; iz šlema gori izlazi trostruka a iz zastavice dvostruka palica; zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na kutovih; u dvostrukom okrugu šest piknja oko središnje; perjanica petoperna, a napis kao br. 1, nego tri piknje na trokut poslie rieči *monita* i prije rieči *rex*.

Matica u g. S. I. Verkovića u Serezu. Teži 1,46 gram. Mod. 4¾.

110. — Isto kao br. 109, nego se stvari drugako kreću, te u predku piknje do ramenih spasitelja ležu na nutrnjoj prugi prijestola; u zadku pako na šlemu nema krstića.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,15 gram. Mod. 4½.

111. — Isto kao br. 110, nego su stvari na novcu drugako ponamješćene, a na šlemu u zadku desno tri piknje na trokut.

Matica u g. Neuhausera u Zagrebu. Teži 1,155 gram. Mod. 5.

112. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje *ID—X*, do prijestola u polju lievo *Q* a nad njim komad istoga pismena, desno pako u polju do prijestola *Q*.

Zadak. — Doli šlem osobitoga lika; od šlema do okruga nema palice, pošto se predmeti tiču; strane zastavice su upravne; u jednostavnom okrugu čini se kruglja, a nad okrugom troperna perjanica. Slova su pomanja u napisu, koji teče neupravno: *MONITA R—EX STEANI*. — Sav se lik izkazuje dvostruk zbog dvostruka natiska.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,75 gram. Mod. 5. Probušen gori lievo do prijestola.

113. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje *IC—XC*, do prijestola u polju podijeljeno *R—O*, a do ramenih spasitelja u prijestolu po jedna piknja.

Zadak. — Doli šlem sa tri piknje na trokut gori i doli desno; iz šlema prodire do okruga dvostruka palica; zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na kutovih; u dvostrukom okrugu šest piknja oko središnje; perjanica petoperna; a napis kao br. 1.

Matica u preuz. g. biskupa Strossmayera. Teži 1,36 gr. Mod. 4½.

114. — Isto kao br. 113, nego u predku do ramenih spasitelja nema piknje; u zadku pako na šlemu vidi se jedna piknja i lievo, a u napisu tri piknje na trokut poslie rieči *monita* i prije rieči *rex*.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,34 gram. Mod. 5. Probušen doli medj nogama spasitelja i okrnjen.

115. — Isto kao br. 113, nego u predku piknja samo pod lievim laktom spasitelja; u zadku pako na šlemu desno doli četiri piknje na krst a gori jedna, a u napisu piknja samo poslie rieči *monita*.

Matica u S. Ljubića. Teži 0,98 gram. Mod. 4¾. Malo obrezan.

116. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, lievom nogom pruženom a ne desnom kao obično, piknjastom osienkom oko glave, do koje *I+—+*, a do prijestola u polju podijeljeno *Σ—B*, te i prijestol je sasvim drugoga načina.

Zadak. — Doli šlem, iz koga prodire do okruga dvostruka palica; zastavica povećana, s oblučnim stranama i sa tri piknje na kutovih; u dvostrukom okrugu ruža od šest listova; iz okruga se diže troperna perjanica, a napis kao u br. 1, nego umjesto *Stefa* ima *ΣΤΕΠΙ*.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,52 gram. Mod. 5.

117. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje *IC—XC*, do prijestola u polju podijeljeno *T—P*, na prsni spasitelja jedna a pod lievim njegovim laktom u prijestolu tri piknje na trokut.

Zadak. — Doli šlem, na kom leži zastavica s oblučnim stranama i sa četiri piknje na krst na kutovih desno a sa tri piknje na trokut na kutovih lievo; iz zastavice uzlazi dvostruka palica do dvostruka okruga; izvanski je okrug piknjast, a u nutri šest piknja vijućih se oko sedme središnje; iz okrugića nad okrugom uzvija se petoperna perjanica, sa perom srednjim povećim. Napis kao u br. 1, nego počima sa *+* a svršuje sa piknjom.

Matica u S. I. Verkovića u Serezu. Teži 1,42 gram. Mod. 4½.

118. — Isto kao br. 117, nego napis u zadku počima sa piknjom, a nema je na koncu.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,18 gram. Mod. 4½.

119. — Isto kao br. 117, nego u zadku pera perjanice sva su od iste duljine, nema piknje na koncu u napisu, a stvari su na novcu razno razporedjene.

Matica u biograd. muzeju. Teži 1,45 gr. Mod. 4¾. Malo obrezan.

120. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje *IC—XC*, do prijestola u polju podijeljeno *V—L*, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu tri piknje na trokut.

Zadak. — Doli šlem, na kom desno četiri piknje na krst, a lievo doli i gori po tri piknje na trokut; iz šlema prodire kroz zastavicu do okruga trostruka palica; zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na kutovih; u dvostrukom okrugu okrugić po sriedi s piknjama naokolo; perjanica petoperna, nego srednje pero kraće, a napis kao u br. 1, osim piknje poslie rieči *monita*, a tri pred rieči *rex*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,635 gram. Mod. 5.

121. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje *IC—+*, do prijestola u polju lievo nemože se razaznati jeda li je tu *L*, ili *N*, ili *R*, a desno *O*, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić.

Zadak. — Doli na šlemu lievo dubčasti krstić; dvostruka palica prodire od šlema do okruga; zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na kutovih; jednostavan okrug izpunjen piknjama; perjanica troperna, a napis kao br. 39.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,40 gram. Mod. 5

c. S glavom do prijestola.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, pijknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IIC}-\overline{XC}$. Pobočni nasloni prijestola sdružuju se pijknjastim oblukom, koi se vije oko osienke izvana i sječe napis. Do prijestola u polju desno glava brkata i bradata pod otvorenom krunom. U prijestolu pod oba lakta spasitelja po jedan okrugčić pijknjom po sriedi, a u izvanskih uglovih doli po tri pijknje.

Zadak. — Doli šlem, iz koga prodire dvostruka palica tja do okruga; zastavica s oblučnim stranama i sa tri pijknje na trokut na kutovih; u jednostavnom okrugu šest pijknja naokolo osrednje, perjanica se izkazuje od četiri pera. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno: $\overline{X} \overline{MONITH}$. — $\overline{REX} \overline{STEFH}$. O i R dvostrukom ertom presiečeni.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,48 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. **Vidi tab. VII. br. 9.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo do osienke samo jedno I, izvana oko pijknjastoga obluka lievo teče još drugi obluk ravan, a okrunjena glava stoji ovdje lievo u polju do prijestola; u zadku pako perjanica je od pet pera.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,52 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku okrunjena glava stoji malko povišje, a na gornjem uglu pobočnoga naslona nevide se obične tri pijknje na trokut, te se u obće stvari na novcu razno kreću.

Matica u S. I. Verkovića u Serezu. Teži 1,59 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku do obluka prijestola gori desno prikazuje se iznutra još jedan obluk ravan, okrunjena glava stoji ovdje još malko povišje, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu nema okrugčića kao što ni troje pijknje u izvanskih uglovih doli.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,405 gram. Mod. skoro 5. **Vidi tab. VII. br. 10.**

NOVCI STJEPANA DUŠANA KAO CARA.

A. Latinski napis.

VRSTA I.

Spasitelj sjedi. — Šlem.

a. Napis: *Monita Stefani imperatoris.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, pijknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IA}-\overline{+A}$, do prijestola u polju podieljeno $\overline{R}-\overline{O}$, a na krilu mu knjiga. Uz rub teče crknjasti niz.

Zadak. — Doli šlem, na kom lievo četiri pijknje izdubene na krst \clubsuit ; nad šlemom zastavica s oblučnim stranama i sa tri pijknje ili trolistnatim cvietkom na kutovih; iz šlema do okruga kroz zastavicu prodire dvostruka palica; u jednostavnom okrugu šest pijknja naokolo središnje sedme; nad okrugom okrugčić, iz koga se razvija u vis četveroperna perjanica. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno: $\overline{MONITH} \overline{S} - \overline{INPERHITO}$.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,05 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Malko obrezan. **Vidi tab. VII. br. 11.**

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, u polju do prijestola $\overline{S}-\overline{T}$, a pod lievim

laktom spasitelja u prijestolu pijknja; u zadku pako pod šlemom okrugčić, u šlemu lievo izduben krstić, u okrugu ruža od šest listića sa pijknjom po sriedi, a perjanica se neposredno iz okruga razvija. Napis, počam isto gori desno bio bi ovako: $\overline{INPER} \overline{SEFH}$. — $\overline{R} \overline{MONITH}$.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 0,98 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu nema pijknje, a na prsiah spasitelja udaren četverokutni pečat; u zadku pako u šlemu lievo pet pijknja na četverokut, perjanica se izkazuje od sedam pera, a u napisu nema pijknje poslie rieči *Sefa*.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,10 gram. Mod. 4 $\frac{1}{4}$. **Vidi tab. VII. br. 12.**

b. Napis: *Stefanus imperator.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, pijknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IA}-\overline{XC}$, a do prijestolu u polju podieljeno $\overline{I}-\overline{\Theta}$. Na uglovih prijestola nema pijknja.

Zadak. — Doli šlem, a nad njim zastavica, lievo oblučasta desno ravna, sa tri pijknje na kutovih, koje su dvostruke na donjem kutu desno, valjda s dvojaka natiska; nad zastavicom u jednostavnom okrugu ruža okrugčićem po sriedi; iz okruga se razvija troperna perjanica. Napis teče naokolo uz okrajni niz od crtica, počam gori desno; $\overline{STEFHNS} - \overline{INPERHITO}$. Ono R ertom presiečeno.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,25 gr. Mod. 4 $\frac{1}{4}$.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola $\overline{R}-\overline{G}$; u zadku pako u jednostavnom okrugu pijknja po sriedi sa deset pijknjica naokolo, a napis: $\overline{STEFHNS} - \overline{INPERHIT}$.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,30 gr. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

3. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do prijestola u polju podieljeno $\overline{R}-\overline{O}$; u zadku pako zastavica krupnija s ravnimi stranama i sa tri pijknje na kutovih; nad zastavicom ruža na oblučih s pijknjom po sriedi, a napis ovako: $\overline{STEFHNS} - \overline{INPERHITOR}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,40 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. Ovo je bez dvojbe onaj novac, koi je izdao Luczenbacher str. 55 br. 1 nepodpuno, a po njem Safarik Glas. III. 226. Tab. V. 52. Reichel Tab. XV. 26; Erdy str. 29 br. 50.

4. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke $\overline{IA}-\overline{XC}$, do prijestola u polju podieljeno $\overline{R}-\overline{\diamond}$, i s raznimi ukrasi; u zadku pako dvostruka palica prodire iz šlema do okruga, zastavica s oblučnim stranama i sa tri pijknje na kutovih uredno, a napis: $\overline{STEFHNS} - \overline{INPERHITO}$. Ono R ertom razito presiečeno.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,115 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. Probušen lievo doli u prijestolu. **Vidi tab. VII. br. 13.**

VRSTA II.

Spasitelj stoji. — Car sjedi.

1. *Predak.* — Spasitelj stojeći, u tielu prilagodjenoj odori, ravnom osienkom oko glave, medju dva pijknjasta luka, koja se od zgora do doli protežu; desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Van lukova u polju $\overline{IA}-\overline{XC}$, a pod ovim $\overline{N}-\overline{O}$.

Zadak. — Car pod zatvorenom krunom, u dugom odielu, sjedi na prijestolu bez naslona; ruke mu pri prsiah, nego u desnici drži žezlo sa cvietom od krina na vrhu, a u lieviei smotak. Napis teče naokolo, počam doli lievo: $\Sigma\text{T}\Theta\text{-F}\text{A}\text{R}\text{V} — \text{I}\text{P}\Theta\text{R}'\text{A}\text{T}\text{O}\text{R}'$.

Matica u zem. muzeju. u Zagrebu kupljena u g. S. I. Verkovića. Teži 1.72 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VII. br. 14.**

2. — Isto kao br. 1, nego sasvim drugi posao, te u predku spasitelj na krstu, van lukova u polju $\text{R}—\text{V}$, a u nutri do spasitelja sa svake strane četiri šestorepe zvjezdice * osovno poredjene; u zadku pako na vrhu žezla jasnije izrazen krinov cviet, a napis počam gori desno: $\text{X}\ \text{S}\text{T}\Theta\text{P}\text{A}\text{N} — \text{I}\text{N}\text{P}\Theta\text{R}\text{A}\text{T}\text{O}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0.82 gram. Mod. 5. Malo okrnjen.

3. — Isto kao br. 2, nego su stvari na novcu drugako ponamješćene i izražene, na pr. zvjezdice do spasitelja u predku su povećee, V desno u polju upravno izraženo, a u zadku na vrhu žezla krstić, u napisu pako i zadnje slovo Θ stoji upravno.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0.95 gram. Mod. 4¾. Probušen na noguh spasitelja. **Vidi tab. VII. br. 15.**

VRSTA III.

Spasitelj sjedi. — Car sjedi.

a. Bez pismena do prijestola u predku.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\text{I}\bar{\text{C}}—\text{X}\bar{\text{C}}$.

Zadak. — Car, pod zatvorenom krunom, u tielu prilagodjenoj odieći, sjedi na prijestolu bez naslona; u desnici mu držak mača u korići preko krila položena, a lievicom prihvaća isti mač pri kraju. Napis, jako poremeten, teče naokolo uz rub, počam doli lievo: $///\text{P}\ \text{R}\text{O}\text{I}\text{O}\bar{\Omega}\text{H} — \text{†}\ \text{R}\bar{\text{E}}\text{X}\ \text{R}\bar{\text{I}}\text{H}$. Pod nogama cara M .

Matica u carskom numismatičkom kabinetu u Beču. Teži 1.34 gram. Mod. 4¼.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić; u zadku pako pod nogama carevima dvie debele piknje, a napis ovako: $\Sigma\text{T}\ \text{I}\text{P}\ \text{R}\text{O}\text{I}\text{O}\bar{\Omega}\text{H} — \text{†}\ \text{R}\bar{\text{E}}\text{X}\ \text{R}\bar{\text{I}}\text{H}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1.39 gram. Mod. 5.

b. Pismena do prijestola u predku.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\text{I}\bar{\text{C}}—\text{X}\bar{\text{C}}$, do prijestola u polju podieljeno $\text{B}—\Theta/\text{H}$, na prsiah spasitelja piknja, a u skutu knjiga.

Zadak. — Car pod zatvorenom krunom, u tielu prilagodjenoj odieći, sjedi na prijestolu bez naslona; u desnici mu držak mača u korići preko krila položena, a lievicom prihvaća isti mač pri kraju. Napis teče naokolo uz rub, počam doli lievo: $\Sigma\text{T}\ \text{I}\text{P}\ \text{R}\text{O}\text{I}\text{O}\bar{\Omega} — \text{X}\ \text{R}\bar{\text{E}}\text{X}\ \text{R}\bar{\text{I}}\text{H}$.

Reichel *Serbiens alte Münzen*. Tab. XIII. br. 6. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju lievo Θ a desno se razaznati neda; u zadku pako pod no-

gama cara dvie debele piknje razito. a napis: $\Sigma\text{T}\ \text{I}\text{P}\ \text{R}\text{O}\text{I}\text{O}\bar{\Omega}\text{H} — \text{†}\ \text{R}\bar{\text{E}}\text{X}\ \text{R}\bar{\text{I}}\text{H}$.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,25 gr. Mod. 4¼.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju lievo Θ a desno ništa, na prsiah spasitelja nema piknje, ali ima okrugić pod lievim laktom; u zadku pako pod carevima nogama dvie debele piknje razito, a napis: $\Sigma\text{T}\ \text{I}\text{P}\ \text{R}\text{O}\text{I}\text{O}\bar{\Omega}\text{H} — \text{†}\ \text{R}\bar{\text{E}}\text{X}\ \text{R}\bar{\text{I}}\text{H}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1.46 gram. Mod. 4¼.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju podieljeno $\Theta—\Omega$, na prsiah spasitelja nema piknje, a pod lievim njegovim laktom u prijestolu stoji piknja; u zadku pako medju carevima nogama dvie debele piknje, a napis kao br. 3, nego Θ u rječi *rex* izkazuje se dvostruko.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,34 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 4, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić; u zadku pako medju nogama carevima zvjezdica, a u napisu na koncu prvoga ulomka četiri piknje na krst.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,41 gr. Mod. skoro 5.

6. — Mnogo priličan br. 5, nego se stvari na novcu razno kreću.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,135 gram. Mod. 5. Probušen uz desnu nogu spasitelja.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\text{I}\bar{\text{C}}—\text{X}\bar{\text{C}}$, do prijestola u polju $\text{R}—\Theta$, te ovo zadnje slovo prikazuje se dvostruko, i nema piknje na prsiah spasitelja; u zadku pako napis: $\text{S}\ \text{T}\ \text{I}\ \text{R}\text{O}\text{I}\text{O}\bar{\Omega} — \text{X}\ \text{R}\bar{\text{E}}\text{X}\ \text{R}\bar{\text{I}}\text{H}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,35 gram. Mod. 5. Malo okrnjen i probušen u glavi spasitelja.

8. — Isto kao br. 7, nego ima razlika u kretanju stvarih, a ovdje natisk krivo udaren, te u zadku desno jedva traga napisu, a njekoje se stvari prikazuju dvostruko.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,31 gram. Mod. 5.

9. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju $\text{R}\text{O}—\text{P}$, okrugić pod lievim laktom spasitelja, a piknje nema na prsiah; u zadku pako medju carevima nogama četiri okrugića na krst, a napis: $\Sigma\text{T}\ \text{I}\text{P}\ \text{R}\text{O}\text{I}\text{O}\bar{\Omega}\text{H} — \text{†}\ \text{R}\bar{\text{E}}\text{X}\ \text{R}\bar{\text{I}}\text{H}$.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,60 gr. Mod. 5¼. **Vidi tab. VII. br. 16.**

10. — Isto kao br. 9, nego u predku do osienke $\text{I}\bar{\text{C}}—\text{†}\bar{\text{C}}$; u zadku pako pod carevima nogama šest piknjica medju dvie kruglje, kao da je jastuk, u napisu ono H na koncu prvoga ulomka leži na kruni, a na koncu drugoga ulomka stoji tik do prijestola.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,175 gram. Mod. 5.

11. — Isto kao br. 9, nego u predku do prijestola $\text{O}—\text{P}$, a u zadku pod kraljem jastuk povećee, te napis: $\text{S}\ \text{T}\ \text{I}\text{P}\ \text{R}\text{O}\text{I}\text{O}\bar{\Omega}\text{E} — \text{X}\ \text{R}\bar{\text{E}}\text{X}\ \text{P}\bar{\text{I}}\text{E}$.

Ovako Šafarik u svojih rukopisih po matici u g. Mutavčića.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\text{I}\bar{\text{C}}—\text{X}\bar{\text{C}}$, do prijestola u polju podieljeno $\text{R}—\text{V}$, na prsiah spasitelja nema piknje, a knjigu drži lievicom na lievom koljenu na-

slonjenu; u zadku pako caru na vratu dvostruki biserni niz. odjelo doli široko a napis ovako **ST·IP·ROMA**. — **X·RX·R̄SIA**. Radnja je nego u prednjih finija.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Žulica u Kotoru. Teži 1,60 gram. Mod. skoro 5. **Vidi tab. VII. br. 17.**

13. — Isto kao br. 12, nego su stvari navlastito pismena sasvim drugako razporedjena.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,07 gram. Mod. 5. Dvostruko probušen i urezan.

14. — Isto kao br. 12, nego opet se po raznom razporedjenju stvari od prednjih razlikuje.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,22 gram. Mod. 5. Malko razkidan.

15. — Isto kao br. 12, nego napis u zadku ovako: **ST·IP·RM̄A**. — **X·RX·R̄SIA**.

Matica u carskom numismatičkom kabinetu u Beču. Teži 1,375 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 12, nego napis u zadku bio bi: **ST·IP·AN̄A**. — **+·RX·R̄SIA**.

Ovako Reichel *Serbiens alte Münzen*. Tab. XIII. br. 5, nego je vjerojatno, da je krivo čitao prvi ulomak napisa, misleć da je sve jedna slavenska rieč *Stipana*, dočim su tri *Stefanus imperator Romanus*. Po njem izdao Šafařík Glas. IX. 274. Tab. I. br. 6.

17. — Veoma priličan br. 12.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,26 gram. Mod. 5.

18. — Veoma priličan br. 12.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,24 gr. Mod. skoro 5.

19. — Isto kao br. 12, nego u napisu zadka miesto **IP** ima samo **I**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,10 gram. Mod. 5. Poderan.

20. — Veoma priličan br. 12.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,49 gram. Mod. 5, nego je lik u predku podosta stegnut.

21. — Veoma priličan br. 12.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,56 gram. Mod. 4¾.

22. — Isto kao br. 12, nego od ulomka napisa lievo u zadku vidi se samo **ST·IP·R**, a zatim je novac oglodan, ali od **R** do careve krune ostaje tako malo prostora, da nikako nebi moglo biti miesta za ostala tri slova **OM̄A**; te u napisu nema piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,49 gram. Mod. 5.

23. — Isto kao br. 12, nego u predku do osienke **IC—+C**; u zadku pako napis: **ST·IP·ROM̄A** — **X·RX·R̄SIA**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,83 gram. Mod. 5. Ostaju tragovi poušja.

24. — Isto kao br. 23, nego u napisu zadka prvo slovo **S** veoma je plosnato sbog držka mačeva, koi ga uzbija.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,67 gram. Mod. 5. Probušen gori desno.

25. — Isto kao br. 23, nego u napisu zadka prvi ulomak ovako: **ST·P·ROM̄A**, t. j. manjka slovo **I**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,35 gram. Mod. 4½.

26. — Veoma priličan br. 25, nego su stvari drugako razporedjene.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,21 gram. Mod. skoro 5. Malko okrnjen.

27. — Isto kao br. 23, nego napis u zadku razno se lomi. **ST·IP·ROM—A—+—RX·R̄SIA**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,44 gram. Mod. 5.

28. — Isto kao br. 23, nego radi dvojaka natiska lik nepodpun.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,53 gram. Mod. 4. Okrnjen i s poušjem.

29. — Isto kao br. 23, nego je radnja slabija, te u zadku napis ovako: **S·IPT·RM̄A—+·RX·R̄SIA**.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 0,90 gram. Mod. 4.

30. — Isto kao br. 23, nego u napisu zadka rieč **ROM̄A** stoji medju dvie piknje.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,65 gram. Mod. 5.

31. — Veoma priličan br. 23.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,17 gr. Mod. 5.

32. — Isto kao br. 23, nego u predku do osienke **IC—+C**, a u napisu zadka piknja poslie **ROM̄A** i **RX**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,40 gram. Mod. 5.

33. — Veoma priličan br. 32.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,45 gram. Mod. 5. Izdao Weszlerle Tab. III. br. 11. prilično, a prije njega nepodpuno i pogrješno Luezenbacher str. 55 br. 2, a po ovom Šafařík Glas. III. 227. Tab. V. br. 54; i Erdy str. 29. br. 51, koi napis zadka smiešno djeli, a još smiešnije tumači.

34. — Isto kao br. 32, nego napis u zadku teče veoma nepravno i nema piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,56 gram. Mod. 5.

35. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestota u polju podjeljeno **ST—+**; u zadku pako u priestolu do noguh spasitelja po jedan okrugić, a napis ovako: **ST·IP·RO·IOM—X·R̄A·X·RIH**. Iz krune careve nepada kako na prednjih vrpca sa tri piknje na kraju.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,45 gram. Mod. 5.

36. — Isto kao br. 35, nego u predku desno u polju do priestola pisme je drugoga izraza t. j. **+**, a i stvari se drugako kreću.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,45 gram. Mod. 5.

37. — Isto kao br. 36, nego do osienke u predku **IC—X̄C**; u zadku pako iz careve krune pada sa svake strane lica jedna vrpca sa tri piknje na kraju, a drugi ulomak napisa ovako: **X·R̄A·X·RIH**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,45 gram. Mod. 5.

38. — Isto kao br. 37, nego u prvom odlomku napisa u zadku imao bi **ROIM**.

Šafařík Glas. VI. str. 193. Tab. I. br. 2, po matici kod I. S. Verkovića. Mod. 5.

c. Desno do priestola u predku glava.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu punolik sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—X̄C**, do priestola u polju lievo **ST** a desno okrunjena glava bradata.

Zadak. — Car pod zatvorenom krunom, u tielu prilagodjenoj odieći, sjedi na priestolu bez naslona; u desnici mu držak mača u korici preko krila položena, u stolici

do desne noge dvie piknje osnovno, medju nogami okrugie, a u izvanskih uglovih stolice tri piknje. Napis teče naokolo uz rub, počam doli lievo: **ST IP ROION—X RA·X· RIH.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,45 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VII. br. 18.**

2. — Isto kao br. 1, nego u stolici zadka nema piknje do noguh, a okrugie stoji pod nogama, te u izvanskih uglovih stolice samo jedna piknja. U ostalom lik toliko u predku koliko u zadku izkazuje se dvostruk s dvostruka tiska.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,375 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego se stvari drugako kreću, te u osienki predka po dvie piknje sa svake strane, a u zadku do noguh carevih u stolici sa oboje strane po jedan okrugie.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,375 gr. Mod. 5½.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku nema piknja do desne noge u stolici ni u izvanskih uglovih, niti **X** u napisu nestoji medju dvie piknje.

Po slici Šafařika iz matice kod Verkovića. Mod. jedva preko 5.

VRSTA IV.

Spasitelj stoji. — Car i carica stoje.

a. U zadku jednostruki krst, a napis: „Stefanus Imperator“.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći medju dva piknjasta luka, koja se od zgora doli protežu, piknjastom osienkom oko glave, u odori osobite vrsti kao planita, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih; desno do spasitelja četiri zvjezdice a lievo pod desnicom tri oblučno položene. Van lukova u polju **D—X**. Niz uz rub od podugačkih crta.

Zadak. — Desno carica pod otvorenom krunom, lievo car pod nizkom zatvorenom, oba stojeća, punolika. Car drži u desnici a carica u lievici žezlo sa krstićem na vrhu; oba pako, car lievicom a carica desnicom, pridržavaju po sriedi stojeći jednostruki krst. Na niedrih carice biserni niz, a odielo carice i cara osobitimi ukrasi nagizdano. Napis teče naokolo uz rub. počam gori desno: **S—TGRHN—+ROTS—o.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,05 gram. Mod. 4. Izdao ga Šafařik Glas. VII. 206. Tab. II. 12. **Vidi tab. VII. br. 19.**

b. U zadku dvostruki krst, a napis: „Stefanus Imperator“.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći medju dva piknjasta luka, koja se od zgora doli protežu, piknjastom osienkom oko glave, u širokoj odori zavit, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih; desno do spasitelja tri a lievo dva trolistna cvietka oblučno položena. Van lukova gori **IC—XC**, a pod ovim **T—***. Okrug uz rub pilast.

Zadak. — Desno carica pod otvorenom, lievo car pod zatvorenom krunom, oba stojeća, punolika. Car drži u desnici žezlo sa krstićem na vrhu, a carica pridržava lievicom knjigu na prsih; oba pako, car lievicom gori a carica desnicom doli, pridržavaju po sriedi stojeći dvostruki krst. Do lievoga ramena carice u polju šestorepa zviezda. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno: **//// STP—SIΩ· —·PGRHT.** Doli lievo do motke **R.**

Šafařik Glas. VII. 206. Tab. II. br. 11. po matici u g. S. I. Verkovića. Teži 0,957 gram. Mod. 4½.

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do spasitelja desno tri a lievo jedan trolistni cvietak, van lukova u polju gori **IC—XC**, a pod onim lievo **T**, desno ništa; u zadku pako do lievog ramena carice nema zviezde, a napis: **·STPRS Ω° —·PGRHT·.** **R** leži doli na kraju krstove motke.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,13 gram. Mod. 4¾. Probušen do lieve noge spasitelja i veoma tanak. **Vidi tab. VII. br. 20.**

3. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku van lukova zviezdica ovako *****; u zadku pako na vrhu žezla trolistni cvietak. doli do motke krstove lievo **T**, a napis: **STPS IP —·PGRAT.**

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,93 gram. Mod. 4½. Probušen u glavi spasitelja, i okrnjen.

4. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do spasitelja nema cvietaka nego samo **T—N**, a van lukova u polju samo **IC—XC**; u zadku pako obe su osobe pod zatvorenom krunom i piknjastom osienkom oko glave, nema knjige pri prsih carice, doli do motke krstove nema pismena, a napis: **STPS IMP —///// TP.** Posao je sav drugako.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,93 gram. Mod. 4½. Jako okrnjen i probušen. **Vidi tab. VII. br. 21.**

5. — Isto kao br. 2, nego u predku slovu **T** lievo u polju odgovara desno znak **X**, a u zadku doli do motke krstove slovu **R** nema ni traga.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,20 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku desno do spasitelja dva a lievo jedan trolistni cvietak, a van lukova gori **IC—X**, a pod ovim **T—C**; u zadku pako nema zviezde ni slova do motke, a napis: **STPT Ω° — PERHT·.**

Po slici Šafařika iz matice kod g. Koče Popovića u Biogradu Mod. 4¾. Probušen u glavi spasitelja.

c. U zadku jednostruki krst, a napis: „Elena Imperatrix, Stefanus Imperator“ i obratno.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći medju dva piknjasta luka, koja se od zgora doli protežu, ravnom osienkom oko glave, u dugoj odori, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih; do spasitelja po sedam piknja na svakoj strani oblučno položenih; van lukova u polju **C—X**, **A—A**, **·:—·**; jedno pod drugim. Uz rub novea teče niz od crtica.

Zadak. — Desno carica lievo car, oba stojeća, punolika, pod otvorenom krunom. Car drži u desnici a carica u lievici žezlo; oba pako, car lievicom a carica desnicom, pridržavaju po sriedi stojeći jednostruki krst. Lievo do cara ravan luk od zgora doli. Napis teče naokolo uz rub počam gori desno: **ELENA (valjda ELEN IP) STEF — IMPERA ///.**

Šafařik Glas. VI. 193. Tab. I. 3. po matici u biogradskom muzeju. Mod. 4.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja desno šest a lievo izpod desnice četiri petorepe zviezdice na obluk razporedjene, te van lukova u polju samo **IC—XC**, a osienka oko glave spasitelja jest piknjasta; u zadku pako careva je kruna zatvorena, na vrhu žezla cara i carice

*

krstić, na koncu krstove motke doli Ω , a napis teče naokolo, počam doli lievo: $\Sigma\Theta\Phi\Gamma\Delta\text{V}\Sigma\text{IP} - \text{OR } \text{GL}\overline{\text{AN}}\overline{\text{T}}\text{IP}\overline{\text{T}}\text{X}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,02 gr. Mod. 4½. Probušen desno na luku. Izdao nepodpuno Šafařík Glas. VIII. 266. Tab. I. br. 2 po matici onda kod Dra. Maćaja u Šabeu. **Vidi tab. VII. br. 22.**

3. — Isto kao br. 2, samo razlika u kretanju stvari. Pošto je novac ponješto izglođan, s toga se od napisa sačuvalo jasno samo ovo: $\Sigma\Theta\text{P} // // // \text{P} - \overline{\text{T}}\text{TOR } \text{GL}\overline{\text{AN}}\overline{\text{T}}\text{IP}\overline{\text{T}}\text{X}$.

Matica u num. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,24 gram. Mod. 4½. Probušen doli desno u polju.

4. — Isto kao br. 2, nego do spasitelja u predku po tri šestorepe zvjezdice na obluk sa svake strane; a van lukova u polju $\overline{\text{I}}\overline{\text{Q}} - \overline{\text{Q}}$; u zadku pako na carevoj glavi kao kapica sa piknjicom po sriedi, doli na koncu motke P , a napis počam doli lievo: $\Sigma\Theta\Phi\Gamma\Delta\text{V}\Sigma\text{IP} - \overline{\text{T}} - \text{GL}\overline{\text{AN}}\overline{\text{T}}\text{IP}\overline{\text{T}}\text{X}$.

Érny l. c. str. 31. br. 56 Mod. 4½.

5. — Isto kao br. 2, nego u predku lievo do spasitelja vidi se samo pod i nad desnicom spasitelja po jedna petorepa zvjezdica, u zadku pako ukrasi su razno izraženi, doli pod krstovom motkom nema pismena, a od napisa prikazuje se samo ulomak lievo, pošto je novac desno izglođan, naime $\Sigma\Theta\Phi\Gamma\Delta\text{V}\Sigma\text{IP} -$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,91 gram. Mod. 4½.

d. U zadku dvostruki krst, a napis: „Stefanus Imperator, Elena Imperatrix“.

a. Bez pismena do lukova u predku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći među dva piknjasta luka, koja se od zgora do doli protežu, piknjastom osienkom oko glave, desnicom pruženom djeli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsuh. Van lukova u polju $\overline{\text{I}}\overline{\text{Q}} - \overline{\text{X}}\overline{\text{Q}}$.

Zadak. — Desno carica pod otvorenom, a lievo car pod zatvorenom krunom, oba stojeća, punolika, drže u ruci po sriedi na istom miestu stojeći dvostruki krst, a izpod ruke na motki kvrga. Niedra su jim ukrasena sa dva niza, gornji ravan donji bisern. Napis teče naokolo, počam doli lievo: $\text{IPOR } \Sigma\Theta\Phi\Gamma\Delta - \text{GLIA } \text{IP}\overline{\text{X}}\overline{\text{Q}}$.¹

Matica u S. Ljubića. Teži 1,21 gram. Mod. 4½. **Vidi tab. VII. br. 23.**

2. — Isto kao br. 1, nego stvari su na novcu drugako porazredjene, i nema piknje na koncu napisa u zadku.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,26 gram. Mod. 4½.

3. — Isto kao br. 2, nego zadnji ulomak napisa u zadku ovako $\text{IP}\overline{\text{T}}\overline{\text{E}}$.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,20 gr. Mod. skoro 5.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku do lievoga ramena spasitelja šestorepa zvjezda.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,06 gram. Mod. 4¾. Probušen lievo na polovici luka.

¹ Ovo zadnje Θ označuje vjerojatno, da se napis ima čitati italijanski, i to u mljetačkom izvogu.

5. — Isto kao br. 1, nego ukrasi opet se drugako kreću, a napis u zadku: $\text{IPOR } \Sigma\Theta\Phi - \text{GLIA } \text{IP}\overline{\text{A}}\overline{\text{Q}}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,99 gram. Mod. 5. Probušen desno do glave spasitelja.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku napis $\overline{\text{I}}\overline{\text{Q}} - \overline{\text{X}}\overline{\text{Q}}$ veoma gori namješćen; u zadku pako car drži u lievici žezlo sa tri piknje pri kraju na krst, a napis je veoma pogriješno izražen: $\Sigma\Theta\text{TANIP} - // // \text{IP}\overline{\text{A}}\overline{\text{Q}}$.

Po otisku od g. S. I. Verkovića. Mod. jedva preko 4. Probušen desno na luku.

7. — Isto kao br. 1, nego u zadku car u desnici a carica u lievici drže žezlo sa tri piknje pri koncu na krst, a napis: $\text{IPOR } \Sigma\Theta\text{T} - \text{GLIA } \text{IP}\overline{\text{A}}\overline{\text{Q}}$.

Matica u biogradskom muzeju nadjena od Verkovića u Prištini. Teži 1,25 gram. Mod. 4½. Probušen lievo do osienke spasitelja. Izdao ga nepodpuno Šafařík Glas. VII. 204. Tab. II. br. 9.

8. — Isto kao br. 4, nego napis u zadku: $\text{IPOR } \Sigma\Theta\text{T}\overline{\text{T}} - \text{GLIA } \text{IP}\overline{\text{X}}\overline{\text{Q}}$

Matica u S. Ljubića. Teži 1,165 gram. Mod. 4½.

9. — Isto kao br. 4, ali je lik u zadku potpunije izražen.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,28 gram. Mod. 5. Malo okrnjen.

10. — Isto kao br. 4, nego na koncu napisa nevidi se piknje, te se i stvari razno kreću.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,11 gram. Mod. 5. Probušen na noguh spasitelja.

β. S pismeni do lukova u predku.

11. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja desno pet a lievo pod rukom četiri zvjezdice šestorepe oblučno razporedjene, a van lukova u polju pod običnim napisom gori $\overline{\text{I}}\overline{\text{Q}} - \overline{\text{X}}\overline{\text{Q}}$ jošte pismena $\text{L} - \text{G}$, nad i pod kojimi pismeni stoje tri piknje na trokut; u zadku pako car u desnici a carica u lievici drže žezlo sa krstićem na vrhu, a napis: $\Sigma\Theta\Phi \text{IP}\overline{\text{A}} - \text{GL } \text{IP}\overline{\text{T}}$.

Po otisku od g. S. I. Verkovića u Serezu. Mod. 4½. Probušen doli lievo na luku. **Vidi tab. VII. br. 24.**

12. — Priličan br. 7, nego u predku do spasitelja desno pet zvjezdica a van lukova gori $\overline{\text{I}}\overline{\text{Q}} - \overline{\text{X}}\overline{\text{Q}}$; u zadku pako drugi ulomak napisa počima sa piknjom, a stvari se u obće na novcu drugako kreću.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,35 gr. Mod. 5. Nad glavom spasitelja urezan, a na lievom nogom probušen.

13. — Isto kao br. 7, nego u predku do spasitelja nema zvjezdica, van lukova u polju lievo $\overline{\text{I}}\overline{\text{Q}}$ desno $\overline{\text{T}}\overline{\text{Q}}$ a pod ovim $\text{O}\overline{\text{T}}$; u zadku pako napis: $\text{IPOR } \Sigma\Theta\text{T}\overline{\text{T}} - \text{GLIA } \text{IP}\overline{\text{T}}$. U ostalom lik se u obće razlikuje od prednjih, navedenih u što se tiče caričine krune.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,19 gram. Mod. 4¾. Probušen lievo u polju.

e. U zadku trostruki krst, a napis: „Stefanus Imperator, Elena Imperatrix“.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći među dva piknjasta luka, koja se od zgora do doli protežu nepravilno, dielomice ravnom a dielomice piknjastom osienkom oko glave, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsuh; do spasitelja vide se

desno tri a lievo pod desnicom četiri šestorepe zvjezdice oblučno položene; van lukova u polju pod običnim napisom gori $\overline{IC}-\overline{XC}$ jošte pismena $L-G$, nad i pod kojima pismeni stoje tri piknje na trokut.

Zadak. — Desno carica pod otvorenom a lievo car pod zatvorenom krunom, oba stojeća, punolika, prihvaćaju po sriedi stojeći trostruki krst; car u desnici a carica u lievici drže žezlo sa krstićem na vrhu; napis pako teče naokolo, počam doli lievo: $STF \cdot IPA \cdot - \cdot \overline{GLL} \cdot IPAT \cdot$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,09 gram. Mod. 5. Izdao nepotpuno Šafařík Glas. VII. 205. Tab. II. br. 10.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja nema zvjezdica, osienka je sva piknjasta, a van lukova pod običnim napisom $\overline{IC}-\overline{XC}$ stoji $G-O$; u zadku pako car i carica nemaju žezla u rukuh, lik je sasvim drugako izražen, navlastito caričina kruna, a napis veoma je pogrješno izrezan i natražce lievo: $\overline{RITZ} \overline{R}^{\circ}PI - \overline{GLIR} \overline{IPRQ}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,10 gr. Mod. 4½. Probušen desno do glave spasitelja. **Vidi tab. VIII. br. 1.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja desno pet lievo dvie šestorepe zvjezdice, a van lukova u polju pod $\overline{IC}-\overline{XC}$ stoji $N-Z$ bez drugoga znaka; u zadku pako čini se, da i car kao carica pod otvorenom krunom, odielo jim sasvim drugoga načina, a napis ovako: $STF \overline{IPK} - \overline{GL} \overline{IPAT}$.

Po slici Dra. Šafařika iz matice kod istoga. Teži 15 gran. Mod. skoro 5. Probušen do glave spasiteljeve desno. **Vidi tab. VIII. br. 2.**

B. Srbski napis.

VRSTA I.

Dva andjela krunišu cara.

a. Bez pismena do prijestola u predku.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}-\overline{XC}$, sjedi na prijestolu, knjigom na skutu a rukama na prsuh.

Zadak. — Car stojeći, punolik, pod zatvorenom krunom, u dugoj odori, s rukama pri prsuh, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Dva leteća andjela, jedan s desne a drugi s lieve strane krune ga. Do cara u polju podjeljeno $\overline{C}^{\circ}B-\overline{Z}^{\circ}P$. Okrajni su nizi od crtica sastavljeni.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,59 gr. M. 5¼. Nosi ušicu.

2. — Isto kao br. 1, nego stvari se razno kreću, te u predku nema obične tri piknje doli do sedala prijestola; u zadku pako piknje su u oblucih krune, a znak skratice u napisu dugačak te sasvim drugoga načina.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,27 gram. Mod. 5¼.

3. — Isto kao br. 1, nego osim drugih pomanjih razlika znak skratice u napisu zadka izražen je naopako, naime miesto \overline{C}° stoji \overline{C}° .

Matica u S. I. Verkovića u Seresu. Teži 1,37 gram. Mod. 5¼. Probušen dvostruko nad glavom spasitelja.

4. — Isto kao br. 3, nego stvari na novcu drugako su razporedjene.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,81 gram. Mod. 5¼.

5. — Isto kao br. 3. nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$; u zadku pako car nema žezla u desnici, a petrahil veoma od tiela odbijen.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,26 gr. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego osienka je u predku ravna, a napis desno u zadku spojen je u jedno pisme, naime \overline{P} miesto \overline{ZP} , a u oblucih krune piknje.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,50 gram. Mod. preko 5.

7. — Isto kao br. 6, nego, osim pomanjih razlika u kretanju i u ukrasih, u zadku radi dvostruka tiska prikazuje se i okrajni niz dvostruk, te dielomice i napis i careva glava.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,46 gram. Mod. 5¼. Probušen lievo do osienke spasitelja.

8. — Isto kao br. 6 do nekih malih razlika, na pr. kruna careva u zadku odveć nizka, piknje na odielu razno poredjene itd.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,48 gram. Mod. 5.

9. — Isto kao br. 6, nego je slabije ukrašen i stvari se drugako gibaju, na pr. ulomak napisa desno do cara u zadku stoji povišje nego u prednjih itd.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,16 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 6, nego raznoga posla, te u zadku do čela careva s oboje strane po tri piknje na trokut, dočim u prednjih te tri piknje stoje na kraju vrpce, koja slazi iz krune.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,01 gram. Mod. 4¼. Izglodan, urezan i dvostruko probušen.

11. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, a na prsuh spasitelja piknja; u zadku pako s dvostruka tiska lik je dielomice pomješšan.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,31 gram. Mod. 5. Malko okrnjen.

12. — Isto kao br. 11, nego u predku doli na uglovih sedala nema troje piknje; u zadku pako andjeli su na pola izraženi.

Matica u sbirki g. C. Piacere u Trstu. Teži 1,48 gram. Mod. 5. S jedne strane na rubu malko podignut.

13. — Isto kao br. 12, nego u predku osienka je piknjasta, a u zadku znak skratice nad napisom izražen je naopako, naime \overline{C}° .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,23 gram. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 13, nego sve je krupnije izraženo i razno razporedjeno, te u zadku piknja lievo do boka careva.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u Verkovića. Teži 1,505 gram. Mod. 4¼. Probušen do osienke spasiteljeve lievo.

15. — Isto kao br. 1, nego u predku po lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić, a na uglovih sedala nema troje piknje; u zadku pako lik se izkazuje dielomice dvostruk, a znak skratice obratno je razpoložen.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,395 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke, koja se prikazuje ravna, $\overline{IC}-\overline{XC}$, a na uglovih sedala nema troje piknje; u zadku pako znak skratice obratno izražen.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,35 gram. Mod. 5. Probušen dvostruko.

17. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{+C}$, pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić, a na uglovih sedala nema troje piknje; u zadku pako piknja na vrh kruna.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,37 gr. Mod. 5.

18. — Priličan br. 17, nego u predku nad okrugićem u prijestolu mali luk; u zadku pako kruna plosnatija i više ukrasa.

Matica u Verkovića. Teži 1,283 gr. Mod. 5¼. **Vidi tab. VIII. br. 3.**

19. — Isto kao br. 17 osim pomanjih razlika. na pr. u predku nema troje piknje na gornjem kutu prijestola desno; u zadku piknje na dolami carevoj krupnije izražene itd.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1.50 gram. Mod. jedva preko 5.

b. Pismena do prijestola u predku.

a. Car bez okrštena žezla u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu punolik, bisernom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}—\overline{+C}$, sjedi na prijestolu; u polju do prijestola $\overline{M}—\overline{O}$; piknja na prsiah, a knjiga na skutu.

Zadak. — Car stojeći, punolik, pod zatvorenom krunom, u dugoj odori, s rukama na prsiah. Dva leteća andjela drže krunu kao da ga kruna, jedan s desne a drugi s lijeve strane. Do cara u polju podijeljeno: $\overline{C}\overline{O}\overline{B}—\overline{Z}\overline{P}$.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 1,22 gram. Mod. 5.

β. Car jednostrukim krstom na žezlu u zadku.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, do osienke $\overline{IA}—\overline{+A}$, a piknje nema na prsiah spasitelja; u zadku pako car drži u desnici pri prsiah žezlo s jednostrukim krstom na vrhu, a znak skratnice nad napisom prekrsten ∞ .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,995 gram. Mod. 4¾.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku do osienke $\overline{IA}—\overline{xA}$, a u zadku znak skratice nije prekrsten.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,93 gram. Mod. 5. Probušen lievo do osienke spasitelja.

4. — Isto kao br. 3, nego radi dvojaka natiska skoro sav lik prikazuje se dvostruk, navlastito u predku, te stvari su razno razpoložene.

Matica u v. Montenuovo u Beču. Teži 1,51 gram. Mod. 5¼.

5. — Isto kao br. 3, nego su stvari mnogo točnije razredjene, te na prsiah spasitelja piknja.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 1,33 gr. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 5, nego osienka spasiteljeva u predku biserna.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,10 gram. Mod. 6.

7. — Isto kao br. 6, nego debela piknja na prsiah carevih u zadku kao da visi o nizu.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 1,20 gram. 5.

8. — Isto kao b. 6, nego do osienke u predku $\overline{IA}—\overline{+A}$.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 1,16 gr. Mod. 5½.

9. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknjaste osienke spasiteljeve $\overline{IC}—\overline{+C}$, desno do prijestola u polju ono \overline{O} kao zgnječeno ili ležeće ∞ , u prijestolu pod lievim laktom spasitelja okrugić, a i do uglovih prijestola doli u polju tri piknje $\bullet\bullet$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,515 gram. M. 5¼.

10. — Isto kao br. 9, nego u predku na prsiah spasitelja piknja. lievo do prijestola u polju miesto \overline{M} stoji \overline{H} , a sav se lik prikazuje dvostruk radi dvojaka natiska.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,43 gram. Mod. 5½.

11. — Isto kao br. 10, nego se stvari drugako kreću, i nema piknje na prsiah spasitelja, a lik upravno izražen.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,65 gram. Mod. 5. Probušen desno u polju.

12. — Isto kao br. 12, nego su stvari razno izražene i ponamješćene.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,21 gr. Mod. 4¾. Probušen desno do glave spasitelja.

13. — Isto kao br. 9, nego u predku lievo do prijestola u polju miesto \overline{M} ima \overline{H} .

Matica u S. Ljubića. Teži 1,40 gram. Mod. 5. Pozlaćen i probušen nad glavom spasitelja.

14. — Isto kao br. 13, nego u predku lievo do prijestola u polju čisto \overline{N} , a stvari drugako ponamješćene.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,42 gram. Mod. 5. Probušen desno do osienke spasitelja.

15. — Isto kao br. 14, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$, a dolnji naslon prijestola sterc se do ruba.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 1,55 gram. Mod. 5. Pozlaćen i probušen medju nogama spasitelja.

16. — Isto kao br. 14, nego su stvari dielomice dvostruke s dvojaka natiska, n. pr. u predku desno do osienke ono \overline{XC} spada na drugi tisk, a ono ležeće \overline{O} ertom presiečeno; u zadku pako doli lievo do cara u polju vidi se \overline{V} .

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,41 gram. Mod. 5¼. Probušen lievo na osienki spasitelja.

17. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknjaste osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$, do prijestola u polju $\overline{N}—\overline{O}$, ovo \overline{O} dvostruko ertom presiečeno, pod lievim laktom spasitelja u prijestolu trolistni cvietak ovako ∞ , koi se nalazi i doli u polju do uglovih sedala; u zadku pako lievo u polju pod napisom trolistni cvietak, a znak skratice nad napisom teče ovako: ∞ .

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,80 gram. Mod 5½.

18. — Isto kao br. 17, nego su stvari razno ponamješćene i drugako se kreću, kako na pr. u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu trolistni cvietak ovako \overline{V} .

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,18 gram. Mod. 4¾.

19. — Priličan br. 18, nego lik smučeno izražen.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 0,88 gram. Mod. 5.

20. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknjaste osienke $\overline{IC}—\overline{+C}$, do prijestola u polju $\overline{O}—\overline{N}$, a doli u polju do uglovih sedala tri piknje.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,70 gram. Mod. 5.

21. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknjaste osienke $\overline{IA}—\overline{xA}$, do prijestola u polju $\overline{R}—\overline{V}$, a doli do

uglovih siedala u polju tri piknje; u zadku pako u oblucih krune dvie piknje.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,64 gr. Mod. 5¼.

22. — Veoma priličan br. 21.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,33 gram. Mod. 5½.

23. — Isto kao br. 21, nego su stvari drugako ponamiešćene.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,24 gr. Mod. 4¾.

24. — Isto kao br. 21, nego posao je krupniji a netočno izveden; na pr. u predku **C** od **IA** leži na osienki, **R** u polju lievo do prijestola leži na stupu prijestola itd.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,37 gram. Mod. 5. Probušen nad glavom spasitelja i pozlaćen.

25. — Isto kao br. 21, nego se stvari drugako kreću.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,30 gram. Mod. 5. Malko po rubu porazkidan.

26. — Isto kao br. 21, nego ukrasi ponješto razni; na pr. u kruni carevoj u zadku četiri piknje na krst itd.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,58 gram. Mod. 5.

27. — Isto kao br. 21, nego na prsiah spasitelja u predku piknjica, a u kruni carevoj u zadku tri piknje na trokut.

Matica u čitaonici biogradskoj. Teži 1,60 gram. Mod. 5. Probušen nad glavom spasitelja.

28. — Priličan br. 21.

I. v. Reichel *Serbiens etc.* Tab. XIII. 4. Mod. 4¾. Isti napominje još jedan drugi ovakav novac.

29. — Veoma priličan br. 21.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,45 gr. Mod. 4¾. Probušen.

30. — Veoma spodoban br. 21, nego razlika u razpoloženju stvari jest znatna.

Matica kod učen. društva biogr. Teži 1,40 gr. Mod. 4¾. Okrnjen.

31. — Isto kao br. 21, nego osim drugih razlika vidi se u zadku doli lievo u polju do cara **v** maleno.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,45 gr. Mod. 5.

32. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknjaste osienke **IC—FC**, lievo do prijestola u polju veliko **S**, a desno ništa, pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić, koi se opazuje i po sriedi knjige na skutu; u zadku pako pod carem vide se dva kao ležeća lava.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,45 gram. Mod. 5. Malko okrnjen. **Vidi tab. VIII. br. 4.**

33. — Isto kao br. 32, nego u predku desno u polju do prijestola krst **+**, a pod lievim laktom spasitelja nema okrugića ni na skutu knjige; u zadku pako pod carem prikazuju se dvie lavske glave s povećim dielom njihova vrata.

Luczenbacher str. 56. br. 1, a po njem Šafařík Glas. III. 229. Tab. V. br. 58 i Erdy str. 30 br. 53. Mod. 4¾. Probušen lievo do glave spasitelja.

34. — Isto kao br. 33, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić; u zadku pako lavske glave drugoga načina.

Šafařík. Glas. VIII. 268. Tab. III. br. 2 po matici kod g. Konst. Jankovića Teži 1,61 gram. Mod. 5.

35. — Isto kao br. 32, nego u predku ono **S** stoji desno u polju do prijestola, po sriedi knjige piknja, a doli pod carem jedva trag lavskih glava.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,16 gram. Mod. 5. Probušen lievo u prijestolu.

36. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknjaste osienke **IC—FC**, piknja na prsiah spasitelja, pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić, tri piknje doli do uglovih siedala ovako ∴, a do prijestola u polju samo lievo **T**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,26 gram. Mod. 5.

37. — Isto kao br. 35, nego su stvari razno ponamiešćene i drugoga načina, na pr. piknje na uglovih siedala ovako ∴ itd.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,42 gr. Mod. 5.

38. — Isto kao br. 36, nego **+** u napisu predka leži na osienki, a znak skratice nad drugim ulomkom napisa u zadku prikazuje se dvostruk.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,39 gram. Mod. 5. Probušen desno gori do ruba.

39. — Isto kao br. 2, nego u predku do osienke **IA—XA**, a do prijestola u polju **T—G**; u zadku pako lik je poremećen sbog dvojaka natiska, te na pr. žezlo nesudara sa krstom itd.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,69 gram. Mod. 5.

40. — Isto kao br. 39, nego u predku osienka je piknjasta, lievo u polju nevidi se čisto **T**, a ukrasi su sasvim razni, na pr. nožice su prijestola ovdje dvostruke itd.

Matica u Dra. Eggera u Beču. Teži 1,43 gram. Mod. 5.

41. — Isto kao br. 39, nego do osienke u predku **IC—FC**, a stvari su raznoga oblika.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,30 gram. Mod. 5.

42. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknjaste osienke **IE—+C**, na prsiah spasitelja piknjica, na uglovih siedala **x**, a do prijestola u polju **T—O**, ovo **O** dvostruko ertom presiećeno; u napisu pako zadka lievo **I** miesto **φ**, čisto izraženo.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,14 gr. Mod. 5.

43. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknjaste osienke **IC—+C**, pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić, do prijestola u polju lievo **V** a desno ništa; u zadku pako ono **φ** u napisu manjkavo izraženo.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,41 gram. Mod. 4½. Probušen doli lievo u prijestolu. **Vidi tab. VIII. br. 5.**

44. — Priličan br. 43.

I. v. Reichel *Serbiens etc.* str. 6.

45. — Isto kao br. 43, nego do osienke u predku imao bi **IA—IC**, a u zadku napis do cara **GΨb—SP**, ali je ovo bez dvojbe pogrješno zabilježeno.

Welz v. Wellenheim II. Bd. II. Abth. br. 11968, s bilježkom: „G. 9. 21 Gr. S. g. e. RRR.“

46. — Isto kao br. 43, nego u predku na prsiah spasitelja piknja.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,47 gram. Mod. 5.

47. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknjaste osienke $\overline{IC}+\overline{C}$, pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić, do prijestola u polju desno **V** a lievo ništa; u zadku pako ono ϕ u napisu manjkavo izraženo.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,27 gram. Mod. 5.

48. — Isto kao br. 47, nego do osienke u predku $\overline{IC}+\overline{C}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,25 gram. Mod. 5.

49. — Priličan br. 47.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,30 gram. Mod. 5. Probušen medju nogama spasitelja, i okrnjen.

50. — Isto kao br. 47, nego u zadku doli do cara u polju γ .

Šafařík. Glas. III. 228. Tab. V. 57, po matici kod g. Raje Damianovića u Biogradu. Mod. 5. Probušen nad glavom spasitelja.

51. — Isto kao br. 47, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu nema okrugića.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,25 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. Probušen lievo do osienke spasitelja. Izdao ga Weszerle Tab. III. br. 10.

52. — Priličan br. 47.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,28 gr. Mod. 5.

53. — Priličan br. 47, nego na prsiah spasitelja u predku vidi se piknja.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,27 gr. M. 5. Okrnjen.

54. — Isto kao br. 47, nego se stvari ponješto prikazuju drugoga lika, te nožica od ϕ u napisu zadka dvostruko prekrstena, a desno u polju ovako $\overline{4P}$.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,48 gr. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

55. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknjaste osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, a do prijestola u polju podijeljeno $V-G$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,46 gram. Mod. skoro 5. **Vidi tab. VIII. br. 6.**

56. — Isto kao br. 2, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić, na uglovih sedala nema piknje, a do prijestola u polju lievo kao kruna iliti mitra s krstićem po sriedi, iz koje slazi pet vrpca; u zadku pako pod napisom lievo stoji **V**, desno je novac izglođan te se vidi samo dvostruko **Z**, a znak skratice nad napisom giblje se obratno ∞ .

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,31 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VIII. br. 7.**

γ . Car dvostrukim krstom na žezlu u zadku.

57. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju lievo **G** desno ništa, pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić, a nema piknje na prsiah; u zadku pako car drži u desnici žezlo s dvostrukim krstom na vratu, a nad napisom znak skratice ertom presiečen ∞ .

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,35 gram. Mod. 5.

58. — Isto kao br. 57, nego u predku do prijestola podijeljeno $M-O$, ovo ležeće, i piknja na prsiah spasitelja.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,47 gr. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

59. — Isto kao br. 58, nego stvari su drugako razpoložene. te u predku nema okrugića pod lievim laktom spasitelja.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,45 gram. Mod. 5.

60. — Isto kao br. 57, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, piknjica na prsiah spasitelja, a do prijestola u polju podijeljeno $R-V$; u zadku pako doli na odori carevoj okrugići miesto piknja.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,41 gr. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. Probušen desno.

61. — Isto kao br. 57, nego u predku do prijestola u polju lievo **T** a desno ništa.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,50 gram. Mod. 5.

62. — Isto kao br. 57, nego u predku do prijestola u polju desno **V** a lievo ništa.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,37 gram. Mod. 5.

VRSTA II.

Spasitelj sjedi. — Car sjedi¹.

a. Znak skratice u napisu zadka ovako ∞ .

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu. piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IQ}-\overline{XQ}$, i knjigom na skutu.

Zadak. — Car punolik, pod zatvorenom krunom, sjedi na prijestolu, s rukama na prsiah, nego u desnici drži žezlo s jednostrukim krstom na vrhu. Medju nogama carevima jastuk. Pobočne strane prijestola dižu se na način čunja i svršuju s okrugićem, te se pod okrugići dvostrukom popriečnom prugom sdružuju. Gori desno do careve glave poluokrug **C** kao polumjesec, desno okrenut, a do prijestola u polju podijeljeno $C\phi-ZP$.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,62 gram. Mod. 3.

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku gori desno do careve glave ovako γ , pod lievom nogom carevom piknja, a u izvanskom uglu prijestola doli desno opet isti poluokrug.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,58 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

3. — Isto kao br. 2, nego pod lievim laktom spasitelja u predku $\cdot\cdot$.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,48 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XIV. br. 30.**

4. — Priličan br. 2.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,42 gram. Mod. 3 $\frac{1}{4}$.

5. — Priličan br. 2.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,53 gram. Mod. 3 $\frac{1}{4}$.

6. — Priličan br. 2.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,61 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

7. — Isto kao br. 2, nego u predku do osienke vidi se **I** miesto \overline{XC} .

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,82 gram. Mod. 3 $\frac{1}{4}$.

8. — Isto kao br. 3, nego u zadku noge careve leže na jastuku, te nema piknje pod lievom nogom carevom, a u izvanskom uglu prijestola doli poluokrug ovako **C**.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,53 gram. Mod. 3 $\frac{1}{4}$.

9. — Priličan br. 8.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,65 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

¹ Ova je vrsta do sada bila sasvim nepoznata. Svi ovi novi bili su nadjeni prošle godine na Kosovu; a mi smo njihove otiske dobili, u što se tiskao trinaesti tabak ove knjige, a dotične table bile već gotove.

10. — Isto kao br. 2, nego u zadku nema ni piknje pod lievom nogom ni okrugića u izvanskom uglu prijestola.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,59 gram. Mod. 3.

11. — Priličan br. 9.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,62 gram. Mod. 3½.

12. — Priličan br. 9.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,55 gram. Mod. 3.

13. — Priličan br. 9.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3¾.

14. — Isto kao br. 9, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu tri piknje ∴.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,70 gram. Mod. 3¼.

15. — Isto kao br. 1, nego gori desno do careve glave u zadku poluokrug ☺.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,45 gram. Mod. 3½.

16. — Priličan br. 15.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,58 gram. Mod. 3½.

17. — Isto kao br. 15, nego donji dio prijestola u zadku drugoga načina.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,44 gram. Mod. skoro 3.

18. — Isto kao br. 1, nego gori desno do careve glave u zadku cijeli okrugić ○.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,58 gram. Mod. 3.

18. — Priličan br. 18.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,72 gram. Mod. 3.

20. — Isto kao br. 1, nego u zadku gori desno do careve glave nema nijednoga znaka osobitoga kao što ni drugdje.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,66 gram. Mod. 3.

21. — Priličan br. 20.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,46 gram. Mod. 3.

22. — Isto kao br. 20, nego u izvanskom uglu prijestola doli desno piknja.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,51 gram. Mod. 3¼.

23. — Isto kao br. 20, nego u izvanskom uglu prijestola doli desno u zadku ☽, a pod lievom nogom cara piknja.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3.

24. — Isto kao br. 20, nego pod lievom nogom cara u zadku piknja, a lik carev mršaviji.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,48 gram. Mod. 3¼.

25. — Priličan br. 24.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,57 gram. Mod. 3¼.

26. — Isto kao br. 20, nego noge careve leže na jastuku.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,50 gram. Mod. 3¼.

27. — Isto kao br. 2, nego u zadku pod carevom nogom nema piknje, a u izvanskih uglovih careva prijestola po jedan okrugić.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,61 gram. Mod. 3½. — U istom zavodu isto iz Kosova sliedeći ovomu slični novi:

28. — Teži 0,57 gram. Mod. 3½.

29. — " 0,58 " " isti.

30. — " 0,61 " " isti.

31. — " 0,69 " " isti. Tri piknjice pod lakt. spasitelja.

b. Znak skratice u napisu zadka ovako ∞.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestoln, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{\text{CI}}-\overline{\text{I}}$, i knjigom na skutu.

Zadak. — Car punolik, pod zatvorenom krunom, sjedi na prijestolu, s rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo s jednostrukim krstom na vrhu. Među nogama carevima dva jastuka uzporedno. Pobočne strane prijestola dižu se na način čunja i svršuju s okrugićem, te se pod okrugići popriečnom dvostrukom prugom sdrružuju kao naslon zada. Gori desno do careve glave poluokrug kao polumiesec ☾ desno okrenut, a do prijestola u polju podijeljeno: $\text{C}\phi-\text{ZP}$.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,69 gram. Mod. 3.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{\text{I}}-\overline{\text{F}}$.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,62 gram. Mod. 3.

3. — Priličan br. 2.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,55 gram. Mod. 3½.

4. — Priličan br. 2.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,66 gram. Mod. 3½.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{\text{IQ}}-\overline{\text{XC}}$; u zadku pako lievo do desne noge careve u prijestolu ☾, jedan jastuk medju nogama, a u vanjskom uglu prijestola doli desno piknja.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,53 gram. Mod. 3.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{\text{IQ}}-\overline{\text{I}}$; u zadku pako jedan jastuk medju nogama, a u vanjskom uglu prijestola doli desno okrugić.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3¼. **Vidi tab. XV. br. 1.**

7. — Isto kao br. 6, nego u zadku samo doli do lieve noge careve u prijestolu okrugić.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,57 gram. Mod. 3.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{\text{IQ}}-\overline{\text{XC}}$; u zadku pako jedan jastuk medju carevima nogama, a gori desno do careve glave poluokrug ovako ☽.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,66 gram. Mod. 3.

Sliedeći novi svi su prilični br. 8, samo se većinom razlikuju medju sobom po različitom razpoloženju pojedinih stvari. Nalaze se u biogradskom muzeju. Pobilježiti ćemo samo njihovu težinu i modul.

9. — Teži 0,67 gram. Mod. 3.

10. — " 0,50 " " 3½.

11. — " 0,66 " " 3.

12. — " 0,63 " " 3.

13. — " 0,70 " " 3.

14. — " 0,46 " " 3.

15. — " 0,46 " " 3.

16. — " 0,59 " " 3.

17. — " 0,50 " " 3.

18. — " 0,65 " " 3.

19. — " 0,62 " " 3.

20. — " 0,50 " " 3.

21. — " 0,45 " " 3.

22. — " 0,60 " " 3.

23. — " 0,48 " " 3.

24. — " 0,41 " " 3.

25. — " 0,55 " " 3½.

26. — " 0,74 " " 3¼.

27. — " 0,57 " " 3¼.

28. — " 0,54 " " 3¼.

29. — " 0,50 " " 3.

30. — " 0,72 " " 3¼.

31. — " 0,40 " " 3.

32. — " 0,57 " " 3.

33. — Teži 0,54 gram. Mod. 3¼.
 34. — " 0,69 " " 3.
 35. — " 0,70 " " 3.
 36. — " 0,74 " " 3.
 37. — " 0,74 " " 3¼.
 38. — " 0,63 " " 3. Priestol spasitelja desno nakrivo.
39. — Isto kao br. 8. nego noge careve u zadku leže na jastuku.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,47 gram. Mod. 3¼. U istom muzeju čuvaju se jošte sliedeći novi, ovomu veoma slični:
 40. — Teži 0,62 gram. Mod. 3
 41. — " 0,50 " " 3.
 42. — " 0,65 " " 3½.
 43. — " 0,45 " " 3.
 44. — " 0,60 " " 3.
 45. — " 0,50 " " 3.
46. — Isto kao br. 8, nego u zadku pod lievom nogom carevom piknja.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3. — U istom muzeju jošte sliedeći novi ovomu veoma slični.
 47. — Teži 0,75 gram. Mod. 3.
 48. — " 0,62 " " 3.
49. — Isto kao br. 46, nego u predku do osienke nema napisa.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3¼.
49. Isto kao br. 8. nego u predku do osienke I—X̄
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,48 gram. Mod. 3.
51. — Isto kao br. 8, nego u predku do osienke IC—+C.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,67 gram. Mod. 3.
52. — Priličan br. 51.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,45 gram. Mod. 3.
53. — Isto kao br. 39, nego u predku do osienke IĀ—+Ā.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,45 gram. Mod. 3. — U istom muzeju jošte sliedeći novi ovomu veoma slični:
 54. — Teži 0,64 gram. Mod. 3.
 55. — " 0,61 " " 3.
56. Isto kao br. 8, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu tri piknje na trokut.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,58 gram. Mod. 4.
57. — Isto kao br. 8, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu piknja.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,49 gram. Mod. 3¼.
58. — Priličan br. 57.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,48 gram. Mod. 3.
59. — Isto kao br. 39, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu okrugic.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,52 gram. Mod. 3.
60. — Isto kao br. 59, nego pod lievom nogom carevom piknja.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,50 gram. Mod. 3.
61. — Isto kao br. 59, nego u predku do osienke IĀ—XI, a u zadku lievo do desne noge spasitelja u priestolu okrugic.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,67 gram. Mod. 3. — U istom muzeju jošte sliedeći novi ovomu veoma slični:
 62. — Teži 0,43 gram. Mod. 3.
 63. — " 0,55 " " 3.
64. — Isto kao br. 39, nego u zadku desno do lieve noge spasitelja u priestolu okrugic.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3¼.

65. — Isto kao br. 39, nego u zadku lievo do desne noge spasitelja u priestolu okrugic.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,57 gram. Mod. 3.
66. — Isto kao br. 8, nego u zadku u izvanjskom uglu siedala desno okrugic.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,66 gram. Mod. 3¼.
67. — Isto kao br. 66, nego u predku do osienke IĀ—Ī.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,65 gram. Mod. 3.
68. — Isto kao br. 67, nego u zadku noge careve nad jastukom.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,46 gram. Mod. 3.
69. — Isto kao br. 66, nego u predku do osienke IQ—Ī
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,50 gram. Mod. 3.
70. — Priličan br. 69.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,64 gram. Mod. 3.
71. — Isto kao br. 8, nego u izvanjskom uglu siedala u zadku lievo okrugic.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,55 gram. Mod. 3.
72. — Isto kao br. 39, nego u izvanjskom uglu siedala u zadku lievo piknja.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,75 gram. Mod. 3.
73. — Isto kao br. 8, nego u zadku gori desno do careve glave poluokrug ovako ☺.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,36 gram. Mod. 3¼.
74. — Isto kao br. 73, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu tri piknjice ovako ∙ ∙.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,63 gram. Mod. 3¼.
75. — Isto kao br. 74, nego piknjice ovako ∙ ∙.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,63 gram. Mod. 3¼.
76. — Isto kao br. 74, nego miesto tri piknje samo jedna.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,44 gram. Mod. 3.
77. — Isto kao br. 73, nego u zadku careve noge leže na jastuku.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,62 gram. Mod. 3. U istom muzeju jošte su sliedeći novi, ovomu veoma slični:
 78. — Teži 0,79 gram. Mod. 3¼.
 79. — " 0,58 " " 3¼.
 80. — " 0,56 " " 3.
81. — Isto kao br. 8, nego gori desno do careve glave u zadku okrugic ○ miesto poluokruga.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,55 gram. Mod. 3. U istom muzeju jošte su sliedeći novi ovomu veoma slični:
 82. — Teži 0,52 gram. Mod. 3.
 83. — " 0,48 " " 3.
 84. — " 0,66 " " 3.
 85. — " 0,65 " " 3.
86. — Isto kao br. 81, nego do osienke u predku IĀ—+Ā.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,54 gram. Mod. 3. U istom muzeju jošte su sliedeći novi ovomu veoma slični:
 87. — Teži 0,64 gram. Mod. 3.
 88. — " 0,42 " " 3.
89. — Isto kao br. 81, nego do osienke u predku I—Ī.
 Matica u biogr. muzeju. Teži 0,58 gram. Mod. 3.

90. — Isto kao br. 81, nego u zadku do desne noge careve lievo u prijestolu okrugić.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.49 gram. Mod. 3. — U istom muzeju jošte su sliedeći novci, ovomu veoma slični:

91. — Teži 0.52 gram. Mod. 3.
92. — " 0.52 " " 3.
93. — " 0.45 " " 3.
94. — " 0.64 " " 3.
95. — " 0.43 " " 3.
96. — " 0.60 " " 3.
97. — " 0.56 " " 3 ¹ / ₄ .
98. — " 0.53 " " 3.
99. — " 0.54 " " 3.
100. — " 0.64 " " 3.
101. — " 0.50 " " 3.

102. — Isto kao br. 90, nego u predku do osienke

IC—C.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.53 gram. Mod. 3. — U istom muzeju jošte su sliedeći novci ovomu veoma slični:

103. — Teži 0.58 gram. Mod. 3 ¹ / ₄ .
104. — " 0.51 " " 3.
105. — " 0.52 " " 3.

106. — Isto kao br. 90, nego u predku do osienke **I—CII.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.60 gram. Mod. 3.

107. — Isto kao br. 81, nego u predku do osienke **I—CII**, a u zadku do desne noge careve lievo u prijestolu piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.50 gram. Mod. 3.

108. — Isto kao br. 81, nego u izvanskom uglu siedala u zadku desno okrugić.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.50 gram. Mod. 3.

109. — Priličan br. 108.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.67 gram. Mod. 3¹/₂.

110. — Isto kao br. 81, nego u izvanskom uglu siedala u zadku piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.60 gram. Mod. 3. U istom muzeju jošte su sliedeći novci ovomu veoma slični:

111. — Teži 0.74 gram. Mod. 3.
112. — " 0.71 " " 3 ¹ / ₄ .
113. — " 0.64 " " 3.

114. — Isto kao br. 81, nego u izvanskom uglu siedala u zadku lievo okrugić.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.67 gram. Mod. 3.

115. — Isto kao br. 81, nego u izvanskom uglu siedala u zadku lievo piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.57 gram. Mod. 3.

116. — Isto kao br. 8. nego u zadku desno do careve glave nema nijednoga znaka, ili mu barem nema traga.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.61 gram. Mod. 3¹/₄. U istom muzeju jošte su sliedeći novci ovomu veoma slični:

117. — Teži 0.64 gram. Mod. 3.
118. — " 0.50 " " 3.
119. — " 0.57 " " 3.
120. — " 0.58 " " 3 ¹ / ₂ .
121. — " 0.55 " " 3.
122. — " 0.57 " " 3.
123. — " 0.55 " " 3.
124. — " 0.64 " " 3.
125. — " 0.50 " " 3.
126. — " 0.45 " " 3.
127. — " 0.56 " " 3 ¹ / ₂ .
128. — " 0.55 " " 3.
129. — " 0.65 " " 3.

130. — Teži 0.53 gram. Mod. 3.
131. — " 0.70 " " 3 ¹ / ₄ .
132. — " 0.47 " " 3.

133. — Isto kao br. 116, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu tri piknjice.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.57 gram. Mod. 3.

134. — Isto kao br. 116, nego u zadku do desne noge careve u prijestolu okrugić.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.60 gram. Mod. 3. U istom muzeju jošte su sliedeći novci ovomu veoma slični:

135. — Teži 0.61 gram. Mod. 3 ¹ / ₂ .
136. — " 0.57 " " 3.
137. — " 0.62 " " 3.
138. — " 0.53 " " 3 ³ / ₄ .
139. — " 0.58 " " 3 ¹ / ₂ .
140. — " 0.51 " " 3.
141. — " 0.62 " " 3 ¹ / ₄ .
142. — " 0.65 " " 3 ¹ / ₄ .
143. — " 0.60 " " 3.
144. — " 0.68 " " 3 ¹ / ₄ .
145. — " 0.62 " " 3.
146. — " 0.56 " " 3.
147. — " 0.66 " " 3.
148. — " 0.62 " " 3.
149. — " 0.47 " " 3.
150. — " 0.55 " " 3.
151. — " 0.75 " " 3.
152. — " 0.70 " " 3.
153. — " 0.53 " " 3 ¹ / ₂ .
154. — " 0.75 " " 3.
155. — " 0.49 " " 3.
156. — " 0.57 " " 3 ¹ / ₄ .
157. — " 0.62 " " 3.
158. — " 0.50 " " 3 ¹ / ₄ .
159. — " 0.55 " " 3.
160. — " 0.63 " " 3 ¹ / ₂ .
161. — " 0.65 " " 3 ¹ / ₂ .
162. — " 0.55 " " 3.
163. — " 0.52 " " 3.
164. — " 0.48 " " 3 ¹ / ₄ .
165. — " 0.62 " " 3.
166. — " 0.55 " " 3.
167. — " 0.65 " " 3 ¹ / ₄ .
168. — " 0.60 " " 3.
169. — " 0.50 " " 3.
170. — " 0.63 " " 3 ¹ / ₂ .
171. — " 0.71 " " 3 ¹ / ₄ .
172. — " 0.60 " " 3.
173. — " 0.63 " " 3 ¹ / ₄ .
174. — " 0.51 " " 3 ¹ / ₄ .
175. — " 0.57 " " 3 ¹ / ₄ .

176. — Isto kao br. 116, nego u zadku u vanjskom uglu siedala desno okrugić.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.50 gram. Mod. 3. — U istom muzeju još su sliedeći novci ovomu veoma slični:

177. — Teži 0.48 gram. Mod. 3 ¹ / ₂ .
178. — " 0.60 " " 3 ¹ / ₄ .

179. — Isto kao br. 116, nego u zadku u vanjskom uglu siedala desno piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.57 gram. Mod. 3.

180. — Isto kao br. 116, nego u zadku medju nogama cara dva jastuka, jedan pod drugim.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.44 gram. Mod. 3.

Kasnje nadošli iz Biograda, u što se ovo tiskalo, sliedeći novci isto nadjeni na Kosovu, a sačuvani u biogradskom muzeju:

181. — Teži 0.70 gram. Mod. 4. Kao b. 8. Okrugić u uglu siedala
182. — " 0.57 " " 4. — Priličan br. 8.
183. — " 0.58 " " 3 ¹ / ₄ . — Priličan br. 39.
184. — " 0.82 " " 3 ¹ / ₄ . — Isto.
185. — " 0.50 " " 3 ¹ / ₂ . — Isto.
186. — " 0.60 " " 4. — Isto.

*

187. — Teži 0,40 gram. Mod. 3¼. — Priličan br. 39.
 188. — " 0,58 " " 4. — Isto.
 189. — " 0,71 " " skoro 4. — Isto.
 190. — " 0,62 " " 3. — Priličan br. 49.
 191. — " 0,60 " " 3¼. — Isto.
 192. — " 0,45 " " 3. — Isto.

c. Bez znaka skratice u napisu zadka.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{ia-xa}$, i knjiga na skutu.

Zadak. — Car punolik, pod zatvorenom krunom, sjedi na prijestolu, s rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo s jednostrukim krstom na vrhu. Medju nogama jastuk. Pobočne strane prijestola dižu se na način čunja i svršuju na okrug, te se pod okruglić dvostrukom popriečnom prugom sdrružuju. Gori desno do careve glave poluokrug \cup gori okrenut, a do prijestola u polju $\overline{co-zp}$ bez znaka skratice.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,65 gram. Mod. 3.

2. — Priličan br. 1.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,56 gram. Mod. 3.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku prijestol jednostavniji.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,61 gram. Mod. 3¼.

d. Pismena do prijestola u predku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje samo po jedna crta razito položena (*znak skratice*), a do prijestola u polju $\overline{A-S}$.

Zadak. — Car punolik, pod zatvorenom krunom, sjedi na stolici s nasloni na način čunja. U desnici drži žezlo s krstom na vrhu, a lievica mu pri prsih. Do stolice u polju $\overline{cb-b}$ (valjda \overline{Zb}).

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,68 gram. Mod. 3.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je piknjasta, a do prijestola u polju $\overline{\Omega-T}$; u zadku pako gori desno do glave careve u polju tri piknje na trokut.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,73 gram. Mod. 3¼.

3. — Lik isto kao br. 1, nego u predku do piknjaste osienke $\overline{I-C}$, a do prijestola $\overline{\diamond-R}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gram. Mod. 3.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke crta lievo razito a desno osnovno položena, a do prijestola u polju samo desno \overline{P} .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,68 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

5. — Teži 0,59 gram. Mod. 3.

6. — " 0,64 " " 3¼. — Do osienke desno \overline{C} .

7. — Isto kao br. 1, nego u predku do piknjaste osienke $\overline{ia-xa}$, a do prijestola u polju samo lievo \overline{R} ; u zadku pako gori desno do glave careve u polju \overline{D} , a doli desno do careve stolice vidi se jasno \overline{Z} do \overline{b} .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,52 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu sličan novac:

8. — Teži 0,72 gram. Mod. 3.

9. — Isto kao br. 1, nego u predku do piknjaste osienke $\overline{C-C}$, a do prijestola u polju $\overline{R-\diamond}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,82 gram. Mod. 3¼.

10. — Isto kao br. 1, nego do piknjaste osienke samo desno \overline{C} , a do prijestola u polju samo desno \overline{T} .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,52 gram. Mod. 3.

U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

11. — Teži 0,54 gram. Mod. 3.

12. — " 0,63 " " 3.

13. — " 0,48 " " 3.

14. — " 0,58 " " 3.

15. — " 0,64 " " 3.

16. — " 0,52 " " 3.

17. — " 0,49 " " 3.

18. — Isto kao br. 10, nego ono \overline{T} u polju do prijestola stoji lievo.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,55 gram. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu sličan novac:

19. — Teži 0,56 gram. Mod. 3.

20. — Isto kao br. 1, nego u predku do piknjaste osienke $\overline{ia-xa}$, a do prijestola u polju $\overline{T-\Pi}$; u zadku pako do stolice careve $\overline{co-zp}$, a gori desno do careve glave \overline{D} .

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,70 gram. Mod. preko 3. **Vidi tab. XV. br. 2.** — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

21. — Teži 0,48 gram. Mod. 3¼.

22. — " 0,67 " " 3. Napis u zadku desno \overline{b} , a gori

•• miesto \overline{D} .

23. — Teži 0,62 gram. Mod. 3. — Lik veoma smeteno izražen.

24. — " 0,50 " " 3. — Isto.

25. — Isto kao br. 1, nego u predku do piknjaste osienke $\overline{I-C}$, a do prijestola u polju $\overline{T-\Omega}$; u zadku pako gori desno do glave careve u polju okruglić, a doli do stolice $\overline{cb-b}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,80 gram. Mod. 3¼. **Vidi tab. XV. br. 3.** — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

26. — Teži 0,63 gram. Mod. 3¼.

27. — " 0,70 " " 3.

28. — " 0,63 " " 3¼.

29. — " 0,71 " " 3. — U zadku gori desno \overline{C} .

30. — " 0,80 " " 3. — Isto.

31. — " 0,44 " " 3¼. Do osienke po jedna crta razito.

32. — " 0,62 " " 3. — Isto.

33. — Isto kao br. 1, nego u predku do piknjaste osienke $\overline{ic-xc}$, a do prijestola u polju po tri okruglića na trokut Δ ; u zadku pako gori do careve glave desno u polju \overline{D} , a napis do stolice $\overline{co-zp}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,63 gram. Mod. 3¼. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu sličan novac:

34. — Teži 0,45 gram. Mod. 3¼.

35. — Isto kao br. 1, nego do prijestola u polju po jedan okruglić.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,60 gram. Mod. 3.

VRSTA III.

Spasitelj sjedi. — Car i carica stoje.

A. U zadku po sriedi na motki jednostruki krst.

α) *Sa napisom do osienke u predku.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{ic-ic}$.

Zadak. — Lievo car pod zatvorenom a desno carica pod otvorenom krunom, oba punolika, stojeća, u bogatoj dugoj odeždi. Po sriedi motka sa jednostrukim krstom na vrhu, a doli na kraju dvostrukom ertom prekrstena. Car

u desnici pri prsiah drži žezlo sa krstićem na vrhu ovako **x**, a carica žezlo bez krsta; te se čini, da car lievicom a carica desnicom prihvaćaju krstovu motku, nego odveć doli. U polju podjeljeno **Zb—Pb**, a pod ovim **0—G**. Naokolo uz rub niz od crtica u predku i u zadku.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,09 gram. Mod. 4¼. **Vidi tab. VIII. br. 8.**

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku motka je krstova na dvoje prelomljena, te komadi teku drugim pravcem.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,98 gram. Mod. 4¼. Dvostruko probušen.

3. — Isto kao br. 1, osim razlika u kretanju stvari.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,17 gram. Mod. 4½. Probušen u prijestolu do desne noge spasitelja.

4. — Isto kao br. 1, nego smućen radi dvojaka pre-tiska, te se u zadku prikazuje motka i krst dvostruko.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,15 gram. Mod. 4½. Probušen nad osienkom spasitelja.

5. — Isto kao br. 1, nego u zadku krst na motki sasvim drugoga načina **H**, a ni car ni carica nemaju žezla.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,88 gram. Mod. 4½. Izdao Šafařík Glas. VI. 195. Tab. I. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—XC**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić; u zadku pako na žezlu krstić upravno položen, krst na motki pomanji, a motka doli jednostruko prekrstena.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,15 gram. Mod. 4½. Probušen medju nogama spasitelja.

7. — Isto kao br. 6, osim pomanjih razlika u razpo-loženju stvari.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,98 gram. Mod. 4½. Probušen doli na desnoj nogi spasitelja.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IA—FA**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić; u zadku pako car u desnici nema žezla, krst na motki osobitoga je izraza kao u br. 5, a motka je doli pri kraju jednostruko prekrstena.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 0,98 gram. Mod. 4½

9. — Isto kao br. 8, nego su stvari sasvim razno po-namješćene, na pr. troja piknja ovdje nestoji ravno sa sieđalom nego mnogo niže itd.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,24 gram. Mod. 4½.

10. — Priličan br. 8, nego se stvari drugako kreću.

Matica kod g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 0,85 gram. Probušen u glavi spasitelja i jako izglođan.

11. — Isto kao br. 8, nego u predku do osienke **IC—XC**, a u zadku desno u polju ovako **BP**.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 0,83 gram. Mod. 4½.

12. — Isto kao br. 8, nego u zadku na polovicu motke piknja ili kvrga, a doli je ista motka dvostruko prekrstena.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,055 gr. Mod. 4½. Probušen desno u osienki spasitelja.

13. — Veoma priličan br. 8.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, Teži 1,17 gr. Mod. 4½. Kupljen u Verkovića.

14. — Isto kao br. 12, nego su stvari na novcu dru-gako razporedjene te i drugoga načina: tako na pr. znak skratice u zadku nad napisom teče ovako **Ω**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,25 gr. Mod. 4½. Probušen gori lievo do prijestola.

15. — Isto kao br. 14, nego u predku na prsiah spa-sitelja piknja, a na uglovih sieđala samo jedna piknja; u zadku pako na polovici motke dvoja kvrga.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,16 gram. Mod. 4¾.

16. — Isto kao br. 1, nego u zadku pod napisom nema slova a miesto njih tri piknje na trokut, napis desno ovako **BP**, na polovici motke kvrga, a motka je doli pri koncu jednostruko prekrstena.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,035 gram. Mod. 4½. Probušen u osienki spasitelja lievo.

17. — Isto kao br. 16, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,15 gram. Mod. 4½. Probušen u glavi spasitelja.

18. — Isto kao br. 16, nego u zadku krst na motki po sriedi veoma desno nakrivljen.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,095 gram. Mod. 4½. Probušen lievo u polju.

19. — Isto kao br. 16, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić, a na uglovih sieđala kao tri okrugića tiesno spojena; sve je pako ponješto dru-goga načina.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,13 gram. Mod. 4½. **Vidi tab. VIII. br. 9.**

20. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**, do prijestola u polju lievo **T** a desno tri piknje na trokut složene, iz kojih izlazi šiljasta crtica.

Zadak. — Car pod zatvorenom lievo a carica pod otvo-renom krunom desno, oba stojeća, punolika, u bogatom odielu. Car lievicom gori a carica desnicom doli prihva-ćaju motku jednostrukog krsta stojećega po sriedi. Car u desnici a carica u lievici drži žezlo sa tri piknje na vrhu na krst, ali iz piknja careva žezla izlaze šiljaste crtice.

U polju napis podjeljeno **CB—ZP**.

Po slici dra. Šafařika iz matice kod Verkovića. Teži 1,05 gram. Mod. 4¾. **Vidi tab. VIII. br. 10.**

β) *Bez napisa do osienke u predku.*

21. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prie-stolu, ravnom osienkom oko glave, do koje nema napisa.

Zadak. — Lievo car pod zatvorenom a desno carica pod otvorenom krunom, oba punolika, stojeća kao u br. 1, nego žezlu u rukuh pri prsiah nema traga. U polju samo ovo: **CB—ZP**. Mišice krstova na motki čunjaste.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,90 gr. Mod. 4.

22. — Priličan. br. 21.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,97 gr. Mod. 4.

¹ Način radnje na ovom novcu, koji se slaže podpuno s onim u drugih Dušanovih novcih, sasvim se razlikuje od načina, koji se opa-zuje u prednjih devetnaest i u nje kojih, koji sliede, ovim srodnih. U ovih sav posao je surov, a napis pogriješan i nerazumiv. Moglo bi biti, da su ovi ili laživi ili kasnije kovani. — Ovomu sasvim sličan, osim što nosi dvostruki krst, nalazi se jedan napried.

23. — Isto kao br. 21, nego mišice krstove na motki u zadku jednostavne.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.95 gr. Mod. 4.

24. — Isto kao br. 21, nego motka u zadku doli ertom prekrstena.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.92 gr. Mod. 4.

25. — Isto kao br. 24, nego se stvari razno kreću.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.87 gr. Mod. 4.

26. — Isto kao br. 21, nego u zadku na uglovih siedala nema tropiknje, a lievo u polju $\Phi\tilde{b}$.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.81 gr. Mod. 4.

27. — Priličan br. 26.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.65 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. Malko obrubljen.

B. U zadku po sriedi na motki dvostruki krst.

I. Bez pismena do prijestola u predku.

a) Bez napisa do osienke u predku.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom, oba stojeća, punolika, u bogatom odielu. Car lievicom gori a carica desnicom doli prihvaćaju motku dvostrukoga krsta stojećega po sriedi, drugu pako ruku drže na prsiah. U polju napis: $\Phi\tilde{b}-\tilde{z}\tilde{p}$.

Matica u preuzv. g. bisk. Strossmayera. Teži 1.02 gr. Mod. $4\frac{1}{4}$.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku zavoj na uglu siedala proteže se do ruba; u zadku pako glava carice stoji više nego careva, a krst desno nagnut.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0.65 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.

3. — Priličan br. 1.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.76 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. — U istom muzeju čuvaju se jošte sliedeći novci, na Kosovu nadjeni, a ovomu veoma slični:

4. — Teži 0.72 gram. Mod. $3\frac{3}{4}$.
5. — " 0.78 " " 4.
6. — " 1.27 " " 4.
7. — " 0.76 " " 4.
8. — " 0.98 " " skoro 4.
9. — " 1.0 " " 4.
10. — " 1.28 " " 4.
11. — " 0.80 " " $3\frac{2}{3}$.
12. — " 0.54 " " $3\frac{1}{4}$.
13. — " 0.88 " " skoro 4.
14. — " 0.90 " " skoro 4.
15. — " 0.67 " " 4.
16. — " 0.89 " " 4.
17. — " 0.90 " " $3\frac{2}{3}$.
18. — " 1.0 " " $3\frac{1}{4}$.
19. — " 0.62 " " $3\frac{2}{3}$.
20. — " 0.78 " " skoro 4.
21. — " 0.72 " " $3\frac{2}{3}$.
22. — " 0.80 " " 4.
23. — " 0.84 " " 4.
24. — " 0.85 " " 4.
25. — " 0.83 " " $3\frac{2}{3}$.
26. — " 0.79 " " 4.
27. — " 0.74 " " 4. — Dvostruki tisak.
28. — " 0.65 " " 3.

29. — Isto kao br. 1, nego piknja izbočita na prsiah spasitelja u predku vidi se jasno.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.69 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. U istom muzeju čuvaju se jošte iz Kosova doneseni sliedeći novci, ovomu veoma slični:

30. — Teži 0.80 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$.
31. — " 0.71 " " $3\frac{1}{2}$.
32. — " 0.83 " " 3.
33. — " 0.70 " " 4.
34. — " 0.95 " " $3\frac{1}{4}$.
35. — " 0.77 " " $3\frac{1}{4}$.
36. — " 0.95 " " skoro 4.
37. — " 0.75 " " $3\frac{1}{2}$.
38. — " 0.99 " " skoro 4.
39. — " 0.71 " " $3\frac{1}{2}$.
40. — " 0.91 " " skoro 4.
41. — " 0.90 " " 4.
42. — " 0.95 " " 4.
43. — " 0.90 " " $3\frac{1}{2}$.
44. — " 0.72 " " 4.
45. — " 0.91 " " 4.
46. — " 1.16 " " skoro 4.
47. — " 0.68 " " $3\frac{2}{3}$.
48. — " 0.65 " " 3.
49. — " 0.90 " " 3.
50. — " 0.87 " " $3\frac{1}{2}$.
51. — " 1.0 " " 4.
52. — " 0.83 " " 4.

53. — Isto kao br. 1, nego u predku doli u polju do jednoga ili do oba ugla siedala po jedna piknja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 0.77 gram. Mod. skoro 4. Probušen na lievoj nogi spasitelja. — U biogradskom muzeju čuvaju se na Kosovu nadjeni sliedeći novci, ovomu veoma slični:

54. — Teži 0.61 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$.
55. — " 0.65 " " $3\frac{1}{2}$.
56. — " 0.88 " " $3\frac{3}{4}$.
57. — " 0.68 " " 3.
58. — " 1.25 " " 4.
59. — " 0.84 " " 3.
60. — " 0.73 " " $3\frac{1}{4}$.
61. — " 0.95 " " 3—4.
62. — " 0.77 " " $3\frac{1}{2}$. Odprije u biogr. muzeju.

63. — Isto kao br. 1, nego u zadku napis: $\Phi\tilde{b}-\tilde{z}\tilde{p}$.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.70 gram. M. 4. — U istom muzeju čuvaju se iz Kosova sliedeći novci, ovomu veoma slični:

64. — Teži 0.78 gram. Mod. 4.
65. — " 0.89 " " 4.
66. — " 0.97 " " 4.
67. — " 0.87 " " 4.
68. — " 0.81 " " 4.
69. — " 0.93 " " $3\frac{3}{4}$.
70. — " 0.65 " " 4.
71. — " 0.88 " " 4.
72. — " 0.87 " " $3\frac{1}{4}$.
73. — " 0.65 " " 4.
74. — " 0.72 " " 4.
75. — " 0.70 " " 4.
76. — " 0.69 " " 4.
77. — " 0.98 " " 4.
78. — " 1.02 " " skoro 4.
79. — " 1.02 " " 4.

80. — Isto kao br. 63, nego u predku doli u polju do uglovih siedala po tri piknje na trokut.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena od g. S. I. Verkovića. Teži 1,105 gram. Mod. skoro 4.

81. — Isto kao br. 80, nego krst u zadku po sriedi veoma nagiblje desno.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1.05 gr. Mod. skoro 4. Probušen lievo u polju.

82. — Mnogo spodoban br. 80, nego se nedaje točno izviditi, pošto je četverostruko probušen i izglođan.

I. v. Reichel *Beiträge itd.* Tab. VI. br. 5. i Érdy str. 32. br. 57.

83. — Isto kao br. 80, nego u predku uglovi siedala ne samo su razni, nego se i medju sobom veoma razlikuju.

Matica u dra. Eggera u Beču. Teži 0.75 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.

84. — Priličan br. 80.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,95 gram. Mod. 4. —
U istom muzeju čuvaju se iz Kosova sliedeći novci, ovomu veoma slični:

85. —	Teži 0,57 gram.	Mod. 4.
86. —	" 1,05 "	" 4.
87. —	" 0,90 "	" 4.
88. —	" 0,89 "	" 4.
89. —	" 0,46 "	" 4.
90. —	" 0,77 "	" 4.
91. —	" 1,26 "	" 4.
92. —	" 0,78 "	skoro 4.
93. —	" 0,67 "	3 ³ / ₄ .
94. —	" 0,70 "	3 ¹ / ₂ .
95. —	" 0,75 "	" 4.
96. —	" 0,81 "	3 ³ / ₄ .
97. —	" 0,95 "	" 4.
98. —	" 0,82 "	" 4.
99. —	" 0,87 "	" 4.
100. —	" 0,86 "	" 4.
101. —	" 1,07 "	" 4.
102. —	" 0,89 "	" 4.
103. —	" 1,12 "	" 4.
104. —	" 0,93 "	3 ² / ₃ .
105. —	" 0,78 "	3 ¹ / ₂ .
106. —	" 0,88 "	" 4.
107. —	" 0,90 "	" 4.
108. —	" 0,96 "	3 ³ / ₄ .
109. —	" 0,93 "	" 4.
110. —	" 0,86 "	" 4.
111. —	" 0,87 "	skoro 4.
112. —	" 0,75 "	3 ¹ / ₂ .
113. —	" 0,95 "	" 4.
114. —	" 0,90 "	" 4.
115. —	" 0,96 "	3 ¹ / ₂ .
116. —	" 0,75 "	" 4.
117. —	" 0,71 "	3 ³ / ₄ .
118. —	" 0,85 "	" 4.
119. —	" 1,20 "	" 4.
120. —	" 0,97 "	preko 4.
121. —	" 0,80 "	" 4.
122. —	" 1,02 "	3 ³ / ₄ .
123. —	" 0,83 "	" 4.
124. —	" 0,91 "	" 4.
125. —	" 0,78 "	" 4.
126. —	" 0,65 "	skoro 4.
127. —	" 0,77 "	" 4.
128. —	" 0,81 "	" 4.
129. —	" 0,78 "	skoro 4.
130. —	" 0,90 "	" 4.
131. —	" 0,84 "	skoro 4.
132. —	" 0,75 "	" 4.
133. —	" 0,97 "	" 4.
134. —	" 1,06 "	" 4.
135. —	" 0,92 "	" 4.
136. —	" 0,93 "	" 4.
137. —	" 0,92 "	preko 4.
138. —	" 0,97 "	" 4.
139. —	" 0,82 "	" 4.
140. —	" 0,82 "	3 ¹ / ₂ .
141. —	" 0,80 "	" 4.
142. —	" 0,83 "	" 4.

143. — Isto kao br. 80, nego na prsiah spasitelja u predku vidi se jasno izbočita piknja.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,95 gram. Mod. 4. —
U istom muzeju nalaze se sliedeći novci iz Kosova ovomu veoma slični:

144. —	Teži 0,89 gram.	Mod. 4.
145. —	" 0,65 "	" 4.
146. —	" 0,90 "	" 4.
147. —	" 0,95 "	" 4.
148. —	" 0,85 "	" 4.
149. —	" 1,0 "	3 ³ / ₄ .
150. —	" 1,15 "	" 4.
151. —	" 0,70 "	" 4.
152. —	" 0,85 "	" 4.
153. —	" 1,12 "	preko 4.
154. —	" 0,69 "	" 4.
155. —	" 0,77 "	" 4.
156. —	" 1,13 "	" 4.

157. —	Teži 0,97 gram.	Mod. 4.
158. —	" 0,70 "	" 4.
159. —	" 0,88 "	" 4.
160. —	" 0,95 "	skoro 4.
161. —	" 0,66 "	3 ¹ / ₂ .
162. —	" 0,75 "	3 ³ / ₄ .
163. —	" 1,0 "	" 4.
164. —	" 0,75 "	skoro 4.
165. —	" 0,82 "	" 4.
166. —	" 0,75 "	" 4.
167. —	" 1,05 "	" 4.
168. —	" 0,90 "	" 4.
169. —	" 1,07 "	" 4.
170. —	" 1,10 "	" 4.
171. —	" 1,25 "	preko 4.
172. —	" 0,88 "	" 4.
173. —	" 0,88 "	" 4.
174. —	" 0,98 "	" 4.
175. —	" 0,77 "	skoro 4.
176. —	" 0,98 "	" 4.
177. —	" 0,82 "	" 4.
178. —	" 0,78 "	" 4.
179. —	" 0,80 "	" 4.
180. —	" 0,87 "	" 4.
181. —	" 1,0 "	" 4.
182. —	" 0,88 "	3 ³ / ₄ .
183. —	" 1,11 "	4. u S. I. Verkovića u Serezu.
184. —	" 0,97 "	4. u S. I. Verkovića.
185. —	" 0,99 "	4. u vojv. Montenuovo u Beču.

186. — Isto kao br. 143, nego u predku osienka je piknjasta.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,94 gram. Mod. 4¹/₂. —
U istom muzeju nalaze se sliedeći novci iz Kosova, ovomu veoma slični:

187. —	Teži 0,85 gram.	Mod. 4.
188. —	" 0,98 "	" 4.

189. — Isto kao br. 1, nego u predku doli u polju do uglovih siedala po tri piknje na trokut; u zadku pako motka krstova doli nakoso prekrstena.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,80 gram. Mod skoro 4. —
U istom zavodu nalaze se jošte sliedeći novci iz Kosova ovomu veoma slični:

190. —	Teži 0,88 gram.	Mod. 4.
191. —	" 0,71 "	" 4.
192. —	" 0,80 "	" 4.
193. —	" 0,74 "	" 4.
194. —	" 0,77 "	" 4.
195. —	" 0,87 "	4. Kod učenoga društva u Biogradu.

Probušen i okrnjen.

196. — Isto kao br. 189, nego u predku doli do uglovih siedala jedna piknja, a u zadku motka je doli razito prekrstena.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,80 gr. Mod. skoro 4.

197. — Isto kao 189, nego u zadku lievo u polju **СФБ**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,92 gram. Mod. 4. —
U istom zavodu iz Kosova jošte sliedeći novci ovomu vema slični:

198. —	Teži 1,12 gram.	Mod. 4.
199. —	" 0,72 "	4 ¹ / ₂ .
200. —	" 1,0 "	preko 4.
201. —	" 0,77 "	" 4.
202. —	" 1,43 "	" 4.
203. —	" 1,13 "	" 4.
204. —	" 0,94 "	" 4.
205. —	" 0,98 "	preko 4.
206. —	" 1,17 "	" 4.
207. —	" 1,08 "	preko 4.
208. —	" 1,32 "	preko 4.
209. —	" 0,46 "	" 4.
210. —	" 0,95 "	preko 4.
211. —	" 1,27 "	preko 4.
212. —	" 1,01 "	" 4.
213. —	" 0,94 "	" 4.
214. —	" 1,05 "	4 ¹ / ₂ . U S. Ljubića.
215. —	" 0,81 "	4. U g. Antoniana u Novom Sadu.

216. — Isto kao br. 197, nego u zadku radi dvojaka natiska carev lik prelazi caricin za cielu glavu, s čega se i krst prikazuje kao trostruk.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,23 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.

217. — Isto kao br. 189, nego u predku doli u polju do uglovih siedala nema nijedne piknje.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,74 gram. Mod. skoro 4.

218. — Isto kao br. 197, nego u predku na prslih spasitelja vidi se jasno izbočita piknja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,115 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.
Vidi tab. VIII. br. II. Ovomu slični noveci:

- 219. — Teži 1,36 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. U zem. muzeju u Zagrebu.
- 220. — " 1,31 " " preko 4. U g. sav. Simića u Zagr.
- 221. — " 1,07 " " $4\frac{1}{2}$. U preuzv. bis. Strossmajera.

Te i slijedeći u biogradskom muzeju iz Kosova:

- 222. — Teži 1,15 gram. Mod. 4.
- 223. — " 0,82 " " 4.
- 224. — " 0,95 " " 4.
- 225. — " 0,85 " " 4.
- 226. — " 0,89 " " 4.
- 227. — " 1,05 " " 4.
- 228. — " 1,20 " " 4.
- 229. — " 1,18 " " 4.
- 230. — " 0,92 " " 4.
- 231. — " 0,73 " " skoro 4.
- 232. — " 0,92 " " 4.
- 233. — " 0,93 " " 4.
- 234. — " 0,80 " " 4.
- 235. — " 0,94 " " 4.
- 236. — " 1,12 " " 4.
- 237. — " 1,10 " " 4.
- 238. — " 0,85 " " 4.
- 239. — " 0,67 " " 4.
- 240. — " 0,95 " " $4\frac{1}{4}$.
- 241. — " 0,88 " " 4.
- 242. — " 1,20 " " 4.
- 243. — " 0,87 " " 4.
- 244. — " 1,09 " " preko 4.
- 245. — " 1,0 " " preko 4.
- 246. — " 1,17 " " 4.
- 247. — " 1,28 " " preko 4.

248. — Isto kao br. 197, nego u zadku na ramenih cara i carice po četiri piknjice na krst $\cdot\cdot$, koje se prikazuju i doli na njihovoj odieći, a monogram desno u polju osobita lika ZP .

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,85 gram. Mod. preko 4. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični noveci:

- 249. — Teži 1,15 gram. Mod. $4\frac{1}{3}$.
- 250. — " 0,87 " " $4\frac{1}{2}$.
- 251. — " 0,80 " " 4.
- 252. — " 1,20 " " 4; nego monogram obični.
- 253. — " 1,25 " " $4\frac{1}{4}$; i piknja na prslih spasitelja.
- 254. — " 0,90 " " 4; i osienka piknjasta.
- 255. — " 1,03 " " $4\frac{1}{4}$; kao br. 254.

256. — Isto kao br. 1, nego je lik sasvim drugoga posla, te u zadku car i carica nose prvi u desnici a druga u lievici žezlo, koi svršuje na tronožje, a napis u polju $\text{C}\Phi\text{—ZP}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,52 gram. Mod. 3.

257. — Isto kao br. 256, nego u zadku na vrhu žezla krstić.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,86 gram. Mod. 4.

258. — Isto kao br. 257, nego u zadku nad napisom crta kao znak skratice.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,05 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$.

259. — Isto kao br. 257, nego u predku doli do uglovih siedala u polju po tri piknje na trokut.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,82 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$.

260. — Isto kao br. 257, nego u predku osienka je piknjasta, a u zadku napis $\Phi\text{—ZP}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,56 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$.

261. — Isto kao br. 260, nego osienka u predku ravna.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,55 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$.

262. — Isto kao br. 256, nego u predku osienka je piknjasta, a doli u polju do uglovih siedala po tri piknje; u zadku pako na vrh žezla krstić, a napis $\Phi\text{—ZP}$, te s dvojaka natiska lik je dielomice dvostruk.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3.

263. — Isto kao br. 262, nego u zadku na vrhu žezla tronožica, a lik je čist.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,43 gram. Mod. 3 — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični noveci:

- 264. — Teži 0,43 gram. Mod. 3.
- 265. — " 0,42 " " $2\frac{2}{3}$.
- 266. — " 0,45 " " 3. Okruglic pod laktom spasitelja.

267. — Isto kao br. 263, nego napis u zadku $\text{C}\Phi\text{—ZP}$.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,74 gram. Mod. preko 3.

268. — Isto kao br. 263, nego napis u zadku ZP .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,57 gram. Mod. preko 3.

269. — Isto kao br. 263, nego u zadku na vrhu žezla kao X .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,60 gram. Mod. 3.

β) S napisom do osienke u predku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje IC—XC , i piknjom na prslih.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom, oba stojeća, punolika, u bogatom odielu. Car lievicom gori a carica desnicom doli prihvaćaju motku dvostrukoga krsta stojećega po sriedi, drugu pako ruku drže na prslih. U polju napis: $\text{C}\Phi\text{—ZP}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,12 gram. Mod. $4\frac{1}{3}$.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nema piknje na prslih, a u zadku motka krstova ertom je nakoso prekrstena.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,20 gram. Mod. 4.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku osienka je piknjasta, u zadku pako na desnom ramenu cara debela piknja.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,40 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.

4. — Isto kao br. 3, nego u zadku ovdje na lievom ramenu carice vide se tri debele piknje razito položene.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,09 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

5. — Isto kao br. 3, nego u predku do osienke IC—XC ; u zadku pako na desnom ramenu cara i na lievom carice po četiri piknjice na krst.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,24 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.

6. — Isto kao br. 5, nego ovdje i na lievom ramenu cara u zadku četiri piknjice na krst.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,65 gram. Mod. $4\frac{1}{3}$.

7. — Isto kao br. 5, nego u zadku ni na ramenih cara ni carice nema piknjica.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,07 gram. Mod. 4 1/4.

8. — Isto kao br. 5, nego u predku na prsiah spasitelja piknja; u zadku pako samo na lievom ramenu carice dvie debele piknje.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,12 gram. Mod. 4.

9. — Isto kao br. 8, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu tri piknje na trokut; u zadku pako na ramenih cara i carice nerazaznaje se ništa.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,09 gram. Mod. 4 1/4.

— U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu veoma sličan novac:
10. — Teži 0,85 gram. Mod. 4 1/2.

11. — Isto kao br. 8, nego u zadku na lievom ramenu cara i na desnom carice po četiri piknjice na krst.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,82 gram. Mod. 4.

12. — Isto kao br. 11, nego u zadku na oba ramena cara i carice po četiri piknje na krst.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,10 gram. Mod. 4 1/4.

— U istom zavodu iz Kosova ovomu sličan novac:

13. — Teži 1,30 gram. Mod. 4.

14. — Isto kao br. 8, nego u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{+C}$; u zadku pako na prsiah cara i carice po dvie debele piknje, a nad napisom znak skratice obratno položen ∞ .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,94 gram. Mod. 4 1/4.

15. — Isto kao br. 1, nego u zadku radi dvojnaka natiska dvostruka motka i krst, na polovici motke piknja a dvie doli pri kraju, a napis $\overline{\Phi} - \overline{ZP}$ sa znakom skratice osobitoga lika.

Matica u biogradskom muzeju odavna. Teži 0,98 gram. Mod. 4 1/3.

16. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je piknjasta, nema piknje na prsiah spasitelja, a pod lievim njegovim laktom u prijestolu okrugić; u zadku pako car u desnici a carica u lievici drže žezlo sa krstićem na vrhu, a napis: $\overline{\Phi} - \overline{ZP}$ sa znakom skratice ravnim. Sav je lik sasvim drugoga posla.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,60 gram. Mod. 3 1/2.

— U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

17. — Teži 0,67 gram. Mod. 3 1/2.

18. — " 0,60 " " 3 1/2.

19. — " 0,75 " " 3 1/2.

20. — " 0,88 " " 3 1/2.

21. — " 1,0 " " 3 1/2.

22. — " 0,62 " " 3 3/4.

23. — " 0,65 " " 3 3/4.

24. — " 0,81 " " 3 1/2.

25. — " 0,79 " " 3 1/2.

26. — " 0,64 " " 3 1/3.

27. — " 0,82 " " 4.

28. — " 0,80 " " 3 1/2.

29. — " 0,92 " " 3 1/2.

30. — " 0,69 " " 3 1/2.

31. — Isto kao br. 16, nego u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{+C}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,84 gram. Mod. 3 1/2.

— U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

32. — Teži 0,80 gram. Mod. 3 1/2.

33. — " 0,92 " " isti.

34. — " 0,69 " " "

35. — " 0,88 " " "

36. — " 0,79 " " "

37. — " 0,85 " " "

38. — " 0,77 " " "

39. — " 0,82 " " skoro 4.

40. — " 0,84 " " 3 1/2.

41. — Teži 0,58 gram. Mod. 3.

42. — " 0,72 " " 3 1/2.

43. — " 0,91 " " isti.

44. — " 0,83 " " "

45. — " 0,81 " " "

46. — " 0,82 " " "

47. — Isto kao br. 16, nego u zadku napis $\overline{C\Phi} - \overline{ZP}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,75 gram. Mod. 3 1/2.

— U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

48. — Teži 0,90 gram. Mod. 3 1/2.

49. — " 0,79 " " isti.

50. — " 0,63 " " "

51. — " 0,85 " " "

52. — " 0,80 " " "

53. — " 0,65 " " "

54. — " 0,67 " " "

55. — " 0,73 " " "

56. — " 0,63 " " 3 3/4.

57. — " 0,78 " " isti.

58. — " 0,67 " " 3 1/2.

59. — " 0,68 " " isti.

60. — Isto kao br. 47, nego u predku nema okrugića pod lievim laktom spasitelja u prijestolu.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,80 gram. Mod. 3 1/2.

61. — Isto kao br. 47, nego u zadku nad napisom znak skratice ovako ∞ .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,58 gram. Mod. 3 1/2.

— U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

62. — Teži 0,65 gram. Mod. 3 1/2. Bez okrugića u predku.

63. — " 0,85 " " isti.

64. — " 0,67 " " "

65. — Isto kao br. 61, nego u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{+C}$, a u zadku nad žezlovi miesto krstića ima ∞ .

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,70 gram. Mod. skoro 4. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

66. — Teži 0,68 gram. Mod. 3 1/2.

67. — " 0,70 " " isti.

68. — " 0,70 " " "

69. — " 0,76 " " "

70. — " 0,63 " " "

71. — " 0,88 " " "

72. — " 0,70 " " 3 3/4.

73. — " 0,90 " " 3 1/2.

74. — " 0,88 " " 4.

75. — Priličan br. 65, nego u zadku motka krstova svršuje okrugićem.

Matica u biogradskom muzeju odprije. Teži 1,16 gram. Mod. 3 1/2. Probušen gori desno u prijestolu.

76. — Isto kao broj 65, nego u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{XC}$.

Matica u S. Ljubića. Teži 0,89 gram. Mod. 4 1/4. **Vidi tab. VIII. br. 12.**

77. — Isto kao broj 61, nego u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{XC}$, i nema okrugića pod lievim laktom spasitelja u prijestolu, a cieli je posao drugoga načina.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,0 gram. Mod. 4.

78. — Isto kao br. 77, nego u zadku na vrhu žezla tri piknje, a napis $\overline{Z} - \overline{\Phi}$, ovo zadnje dvostruko s dvojnaka natiska.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,95 gram. Mod. 3 1/4.

79. — Lik isto kao br. 16, nego u predku do piknjaste osienke $\overline{IC} - \overline{+C}$, te drugoga osobitoga znaka nema;

u zadku pako na vrhu žezlova tri piknje na krst, a napis bez znaka skratice **C—Zb(ZPb)**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,60 gram. Mod. 3¼.
— U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

80. — Teži 0,66 gram. Mod. 3½.
81. — „ 0,62 „ „ 3¼. Do osienke **IC—XC**.

82. — Isto kao broj 79, nego u predku do osienke **IC—XC**; u zadku pako osobe su obratno postavljene, carica naime lievo pod otvorenom a car desno pod zatvorenom krunom, na žezlovih **x**, a napis **C—P**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,47 gram. Mod. 2¾.
— U istom zavodu iz Kosova još sliedeći ovomu slični novci:

83. — Teži 0,45 gram. Mod. 2¾.
84. — „ 0,47 „ „ isti.
85. — „ 0,55 „ „ 3.
86. — „ 0,58 „ „ 2¾.
87. — „ 0,53 „ „ isti.
88. — „ 0,45 „ „ „
89. — „ 0,52 „ „ „
90. — „ 0,41 „ „ „
91. — „ 0,42 „ „ „
92. — „ 0,48 „ „ 3.

93. — Isto kao br. 79, nego u predku do osienke **IC—XC**; u zadku pako na vrhu žezlova krst ovako **x** a napis **Φ—ZP**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,49 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova još sliedeći ovomu slični novci:

94. — Teži 0,54 gram. Mod. 3½.
95. — „ 0,77 „ „ 3.
96. — „ 0,83 „ „ 3½. Pod laktom spasitelja okruglic.
97. — „ 0,74 „ „ isti. Isto.
98. — „ 0,43 „ „ isti. Isto. Izglodan.

99. — Isto kao broj 79, nego u predku do osienke **IC—XC**; u zadku pako na vrhu žezlova krstić upravno razpoložen, a napis **C—ZP**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gram. Mod. 2¾.
— U istom zavodu iz Kosova još sliedeći ovomu slični novci:

100. — Teži 0,60 gram. Mod. 2¾.
101. — „ 0,46 „ „ 3.
102. — „ 0,50 „ „ 3.
103. — „ 0,49 „ „ 3.
104. — „ 0,53 „ „ 3.
105. — „ 0,45 „ „ 3.
106. — „ 0,55 „ „ 3.
107. — „ 0,43 „ „ 3.
108. — „ 0,43 „ „ 2¾.
109. — „ 0,59 „ „ 3.
110. — „ 0,45 „ „ 3.
111. — „ 0,52 „ „ skoro 3.
112. — „ 0,39 „ „ 3.
113. — „ 0,50 „ „ 3.
114. — „ 0,45 „ „ 3.
115. — „ 0,45 „ „ 3.
116. — „ 0,48 „ „ 3.
117. — „ 0,48 „ „ 3.

118. — Isto kao br. 93. te u predku pod lievim laktom spasitelja okruglic, u zadku pako na vrhu žezlova **x**, a napis **CΦ—ZP**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,62 gram. Mod. 3½.
— U istom zavodu iz Kosova ovomu priličan:

100. — Teži 0,68 gram. Mod. 3½.

119. — Lik isto kao br. 16. nego u predku do piknjaste osienke **IC—XC**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okruglic; u zadku pako na vrhu žezla upravni krstić **Φ**, a napis: **CΦ—ZP** bez skratice.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,70 gram. Mod. 4. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

120. — Teži 0,82 gram. Mod. 4.
121. — „ 0,77 „ „ 4.
122. — „ 0,72 „ „ 4.
123. — „ 0,80 „ „ 3¾.
124. — „ 0,55 „ „ 3.
125. — „ 0,49 „ „ 3¼.
126. — „ 0,74 „ „ 3½.
127. — „ 0,45 „ „ 3.

128. — Isto kao br. 119, nego do osienke u predku **IC—XC**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,81 gram. Mod. 4. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

129. — Teži 0,72 gram. Mod. 4.
130. — „ 0,89 „ „ 4.
131. — „ 0,88 „ „ 4.
132. — „ 0,64 „ „ 4.
133. — „ 0,71 „ „ 3¾.
134. — „ 0,80 „ „ 4.
135. — „ 1,0 „ „ 4.
136. — „ 0,91 „ „ 4.
137. — „ 0,89 „ „ 3¾.
138. — „ 0,88 „ „ 3¾.
139. — „ 0,83 „ „ 3.
140. — „ 0,94 „ „ skoro 4. Nema okruglica.
141. — „ 0,47 „ „ 3½. Isto.
142. — „ 0,68 „ „ isti. Isto.
143. — „ 0,75 „ „ isti. Isto.
144. — „ 0,70 „ „ isti. Isto. Dvotisk.
145. — „ 0,80 „ „ 4. Okruglic doli desno do motke krstove.
146. — „ 0,76 „ „ skoro 4.
147. — „ 0,68 „ „ 3¼.
148. — „ 0,63 „ „ 3½.
149. — „ 0,52 „ „ 3¼.
150. — „ 0,43 „ „ 3.
151. — „ 0,56 „ „ 3.

152. — Isto kao br. 119, nego do osienke u predku **IC—XC**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu nema okruglica.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,78 gram. Mod. 3¼.

153. — Isto kao br. 128, nego u predku nema okruglica pod lievim laktom spasitelja u prijestolu, a napis u zadku **CΦb—ZP**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,97 gram. Mod. 4¼.

154. — Lik isto kao br. 16. nego u predku do piknjaste osienke **IC—XC**; u zadku pako žezlovi svršuju gori tronožicom, a napis: **C—ZP**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,48 gram. Mod. 2¾.
— U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

155. — Teži 0,50 gram. Mod. 2¾. — Okruglic pod lievim laktom spasitelja u prijestolu.
156. — Teži 0,50 gram. Mod. 3. — Isto.
157. — „ 0,42 „ „ 3. — Do osienke **IC—XC**.
158. — „ 0,45 „ „ 2¾. — Isto.
159. — „ 0,41 „ „ 3. — „
160. — „ 0,50 „ „ 3. — „
161. — „ 0,40 „ „ 3. — „
162. — „ 0,38 „ „ 3. — „
163. — „ 0,56 „ „ 3. — „
164. — „ 0,43 „ „ 3. — „
165. — „ 0,53 „ „ 3. — „
166. — „ 0,43 „ „ 3. — „
167. — „ 0,62 „ „ 3. — „
168. — „ 0,48 „ „ 2¾. — „
169. — „ 0,65 „ „ 3. — „
170. — „ 0,43 „ „ 2¾. — Isto, nego kao br. 155.
171. — „ 0,60 „ „ 3. — „
172. — „ 0,57 „ „ 3. — „
173. — „ 0,53 „ „ 3. — „
174. — „ 0,59 „ „ 3. — Isto. no piknja m. okruglica.
175. — „ 0,43 „ „ 3. — Isto.
176. — „ 0,55 „ „ 3. Okruglic pod laktom, **IC—XC**.

177. — Teži 0.41 gram. Mod. 3. — Isto.
 178. — „ 0.55 „ „ 3¼. — Isto.
 179. — „ 0.45 „ „ 3. — Isto. nego piknja u okrugicu.
 180. — „ 0.57 „ „ 3. — Okrugic pod laktom i **C—J**.
 181. — „ 0.51 „ „ 2¾. — Do osienke **IQ—Q**.
 182. — „ 0.46 „ „ 3. — Isto.
183. — Isto kao br. 154. nego u zadku napis: **Q—P**.
 Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.35 gram. Mod. 2¾.
 — U istom zavodu iz Kosova slededeći ovomu slični novci:
184. — Teži 0.47 gram. Mod. 3. — Okrugic pod laktom spasitelja.
 185. — „ 0.42 „ „ 3. — Isto.
 186. — „ 0.42 „ „ 3. — Do osienke **IQ—XQ**.
 187. — „ 0.48 „ „ 3. — Isto.
 188. — „ 0.55 „ „ 3. — „
 189. — „ 0.44 „ „ 3. — „
 190. — „ 0.55 „ „ 3. — „
 191. — „ 0.43 „ „ 3. — „
 192. — „ 0.57 „ „ 3. — „
 193. — „ 0.74 „ „ 3½. Okrugic pod laktom i **P** ravno.
 194. — „ 0.45 „ „ 3. — Napis u zadku **Q—Z**.
 195. — „ 0.42 „ „ 3. — Napis u zadku **Q—Zq**.
 196. — „ 0.50 „ „ 3. — Isto.
 197. — „ 0.57 „ „ 3. — Isto i okrugic pod laktom.
198. — Isto kao br. 154. nego u predku **IQ—XQ**, a u zadku **Q—ZP**.
 Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.43 gram. Mod. 2¾.
 — U istom zavodu iz Kosova slededeći ovomu slični novci:
199. — Teži 0.58 gram. Mod. 3.
 200. — „ 0.45 „ „ 3.
 201. — „ 0.48 „ „ 3.
 202. — „ 0.45 „ „ 3.
 203. — „ 0.56 „ „ 3.
 204. — „ 0.44 „ „ 3.
 205. — „ 0.41 „ „ 3.
 206. — „ 0.41 „ „ 3.
 207. — „ 0.57 „ „ 3. — Pod laktom spasitelja okrugic.
 208. — „ 0.45 „ „ 3. — Isto.
 209. — „ 0.42 „ „ 3. — „
 210. — „ 0.46 „ „ 3. — „
 211. — „ 0.56 „ „ 3. — „
 212. — „ 0.55 „ „ 2¾. — „
 213. — „ 0.48 „ „ 3. — „
 214. — „ 0.47 „ „ 3. — Isto. Miesto okrugica piknja.
 215. — „ 0.53 „ „ 3. — Do osienke u predku **IQ—Q**.
 216. — „ 0.60 „ „ 3. — Isto.
 217. — „ 0.47 „ „ 3. — „
 218. — „ 0.55 „ „ 3. — „
 219. — „ 0.39 „ „ 3. — U napisu zadka **Q** miesto **Q**.
 220. — „ 0.51 „ „ 3. — Napis u predku **IC—+C**.
 221. — „ 0.49 „ „ 3¼. — Isto.
 222. — „ 0.48 „ „ 3. — Isto, te okrugic pod laktom spasitelja.
 223. — „ 0.40 „ „ 3. Isto. nego piknja u okrugicu **Q**.
224. — Isto kao br. 154. nego u predku do osienke **IQ—XQ**; u zadku pako nad glavom carice tri okrugica a nad njima tri piknje razito kao kruna, te napis: **QZ—P**.
 Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.79 gr. Mod. preko 3.
225. — Isto kao br. 154. nego u predku do osienke **IQ—XQ**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu piknja: u zadku pako napis **QΦ—ZP**.
 Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.52 gram. Mod. 3¼.
226. — Isto kao br. 154. nego u predku do osienke **C—J**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugic; u zadku pako napis: **CΦ—ZP**.
 Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.40 gram. Mod. 3.
227. — Isto kao br. 154. nego u zadku napis: **CΦ—ZP**.
 Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.51 gram. Mod. 3½.
 — U istom zavodu iz Kosova slededeći ovomu slični novci:

228. — Teži 0.61 gram. Mod. 3½.
 229. — „ 0.45 „ „ 3.
 230. — „ 0.54 „ „ 3½.
 231. — „ 0.56 „ „ 3¼.
 232. — „ 0.45 „ „ 2¾.
 233. — „ 0.50 „ „ 3.
 234. — „ 0.54 „ „ 3.
 235. — „ 0.41 „ „ 3.
 236. — „ 0.50 „ „ 3¼.
 237. — „ 0.46 „ „ 3. — U napisu zadka **ZP**.
 238. — „ 0.48 „ „ 3. — Isto.
 239. — „ 0.40 „ „ 2¾.
 240. — „ 0.48 „ „ 2¾.
 241. — „ 0.37 „ „ 2¾.
 242. — „ 0.56 „ „ 3.
 243. — „ 0.48 „ „ 3.
 244. — „ 0.54 „ „ 3.
 245. — „ 0.48 „ „ 3.
 246. — „ 0.54 „ „ 3.
 247. — „ 0.43 „ „ 3.
 248. — „ 0.41 „ „ 3.
 249. — „ 0.52 „ „ 3.
 250. — „ 0.48 „ „ 3.
 251. — „ 0.41 „ „ 3.
 252. — „ 0.45 „ „ 3.
 253. — „ 0.49 „ „ 3.
 254. — „ 0.50 „ „ 3. — Isto.
 255. — „ 0.50 „ „ 3. — U napisu zadka **Zq**.
 256. — „ 0.53 „ „ skoro 3. — Isto.
 257. — „ 0.48 „ „ 3. — U napisu zadka **Zb**.
 258. — „ 0.52 „ „ 3. — Pod laktom spasitelja okrugic.
 259. — „ 0.39 „ „ 3. — Isto.
 260. — „ 0.45 „ „ 3.
 261. — „ 0.52 „ „ 3.
 262. — „ 0.43 „ „ 3.
 263. — „ 0.70 „ „ 3.
 264. — „ 0.40 „ „ 3.
 265. — „ 0.38 „ „ 3.
 266. — „ 0.64 „ „ 3.
 267. — „ 0.55 „ „ 3.
 268. — „ 0.48 „ „ 3.
 269. — „ 0.33 „ „ skoro 3. — Isto.
 270. — „ 0.44 „ „ 3. — Isto.
 271. — „ 0.60 „ „ 3.
 272. — „ 0.47 „ „ 3.
 273. — „ 0.50 „ „ 3.
 274. — „ 0.67 „ „ 3.
 275. — „ 0.42 „ „ 3.
 276. — „ 0.51 „ „ 3.
 277. — „ 0.43 „ „ 3.
 278. — „ 0.54 „ „ preko 3. — Isto.
 279. — „ 0.68 „ „ 3¼. — Isto.
 280. — „ 0.57 „ „ preko 3. — Isto.
 281. — „ 0.48 „ „ 3. — Isto.
 282. — „ 0.68 „ „ 3½.
 283. — „ 0.68 „ „ 3.
 284. — „ 0.50 „ „ 3.
 285. — „ 0.44 „ „ preko 3. — Isto.
 286. — „ 0.53 „ „ 3. — Isto.
 287. — „ 0.63 „ „ 3.
 288. — „ 0.50 „ „ 3.
 289. — „ 0.44 „ „ 3.
 290. — „ 0.43 „ „ 3.
291. — Isto kao br. 154. nego u predku do osienke **IC—+C**, nema tropiknje na uglovih sedala; a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugic; u zadku pako napis: **CΦ—ZP**.
 Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 0.36 gram. Mod. 3. **Vidi tab. VIII. br. 13.** — U istoga:
292. — Teži 0.32 gram. Mod. 3. — S tropiknjom na uglu sedala.
 — U biogr. muzeju iz Kosova nalaze se slededeći ovomu slični novci:
293. — Teži 0.43 gram. Mod. 3.
 294. — „ 0.47 „ „ 3.
 295. — „ 0.46 „ „ 3.
 296. — „ 0.45 „ „ 3.
 297. — „ 0.62 „ „ 3.
 298. — „ 0.55 „ „ 3.

*

299.	—	Teži 0,68 gram.	Mod. 3 1/4.
300.	—	" 0,56 "	" 3.
301.	—	" 0,47 "	" 3.
302.	—	" 0,48 "	" 3 1/2
303.	—	" 0,80 "	" skoro 3.
304.	—	" 0,50 "	" 3 1/4.
305.	—	" 0,43 "	" 3.
306.	—	" 0,57 "	" 3.
307.	—	" 0,50 "	" 3.
308.	—	" 0,50 "	" 3.
309.	—	" 0,65 "	" 3. — Bez okrugića pod laktom spasi- sitelja.
310.	—	" 0,48 "	" 3. — Isto.
311.	—	" 0,67 "	" 3. preko 3. — Isto.
312.	—	" 0,59 "	" 3. — Isto.
313.	—	" 0,48 "	" 3. — "
314.	—	" 0,37 "	" 3. — "
315.	—	" 0,38 "	" 3. — "
316.	—	" 0,42 "	" 3. — "
317.	—	" 0,47 "	" 3. — "
318.	—	" 0,60 "	" 3. — "
319.	—	" 0,48 "	" 3. — "
320.	—	" 0,48 "	" 3. — "
321.	—	" 0,52 "	" 3. — "
322.	—	" 0,42 "	" 3. — "
323.	—	" 0,45 "	" 3. — S okrugićem.
324.	—	" 0,69 "	" 3. — S okrugićem.
425.	—	" 0,53 "	" 3 1/4. — Bez okrugića.

326. — Isto kao br. 154, nego do osienke u predku **IQ—XQ**; a napis u zadku **GΦ—ZP**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,46 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

327.	—	Teži 0,55 gram.	Mod. 3.
328.	—	" 0,45 "	" 3.
329.	—	" 0,52 "	" 3 1/2.
330.	—	" 0,52 "	" 3.
331.	—	" 0,56 "	" 3.
332.	—	" 0,50 "	" 3.
333.	—	" 0,55 "	" 3 1/4.
334.	—	" 0,48 "	" 3.
335.	—	" 0,42 "	" 3.
336.	—	" 0,47 "	" preko 3.
337.	—	" 0,51 "	" preko 3.
338.	—	" 0,68 "	" 3.
339.	—	" 0,45 "	" 3.
340.	—	" 0,45 "	" 3.
341.	—	" 0,75 "	" 3 1/4.
342.	—	" 0,44 "	" 3.
343.	—	" 0,54 "	" 3.
344.	—	" 0,38 "	" 2 3/4.
345.	—	" 0,44 "	" 3.
346.	—	" 0,59 "	" 3.
347.	—	" 0,61 "	" 3.
348.	—	" 0,40 "	" 3.
349.	—	" 0,38 "	" 3.
350.	—	" 0,58 "	" preko 3.
351.	—	" 0,55 "	" 3.
352.	—	" 0,50 "	" 3.
353.	—	" 0,55 "	" 3.
354.	—	" 0,57 "	" 3.
355.	—	" 0,53 "	" 3.
356.	—	" 0,51 "	" 3.
357.	—	" 0,66 "	" 3 1/4.
358.	—	" 0,68 "	" 3.
359.	—	" 0,58 "	" 3.
360.	—	" 0,50 "	" 3.
361.	—	" 0,50 "	" 3.
362.	—	" 0,39 "	" preko 3.
363.	—	" 0,49 "	" 3.
364.	—	" 0,60 "	" 3.
365.	—	" 0,62 "	" preko 3.
366.	—	" 0,57 "	" 3.
367.	—	" 0,56 "	" 3.
368.	—	" 0,56 "	" 3.
369.	—	" 0,53 "	" 3.
370.	—	" 0,42 "	" 3.
371.	—	" 0,58 "	" 3.
372.	—	" 0,55 "	" 2 3/4.

373.	—	Teži 0,43 gram.	Mod. 3.
374.	—	" 0,49 "	" 3.
375.	—	" 0,52 "	" 3.
376.	—	" 0,47 "	" 3. — U napisu zadka čisto IP .
377.	—	" 0,45 "	" 3. Pod laktom spasi- sitelja okrugić.
378.	—	" 0,60 "	" 3 1/4. — Isto.
379.	—	" 0,52 "	" 3. — "
380.	—	" 0,60 "	" 3. — "
381.	—	" 0,44 "	" 3. — "
382.	—	" 0,50 "	" 3. — "
383.	—	" 0,48 "	" 3. — "
384.	—	" 0,43 "	" 3. — "
385.	—	" 0,42 "	" 3. — "
386.	—	" 0,41 "	" 3. — "
387.	—	" 0,55 "	" 3. — "
388.	—	" 0,44 "	" 3. — "
389.	—	" 0,60 "	" 3. — "
390.	—	" 0,63 "	" 3. — "
391.	—	" 0,55 "	" 3. — "
392.	—	" 0,48 "	" 3. — "
393.	—	" 0,78 "	" 3. — "
394.	—	" 0,46 "	" 3. — "
395.	—	" 0,47 "	" 3. — "
396.	—	" 0,53 "	" 3. — "
397.	—	" 0,37 "	" 3. — "
398.	—	" 0,42 "	" 3. — "
399.	—	" 0,61 "	" 3. — "
400.	—	" 0,43 "	" 3. — "
401.	—	" 0,63 "	" 3. — "
402.	—	" 0,51 "	" 3. — "
403.	—	" 0,44 "	" 2 3/4. — "
404.	—	" 0,52 "	" 3. — "
405.	—	" 0,58 "	" 3. — "
406.	—	" 0,50 "	" 3. — Piknja miesto okrugica.
407.	—	" 0,41 "	" 2 3/4. — Isto.
408.	—	" 0,53 "	" 3. — Isto.
409.	—	" 0,52 "	" preko 3. — Isto.
410.	—	" 0,55 "	" preko 3. — Isto.
411.	—	" 0,68 "	" 3. — Zvezdica miesto piknje.
412.	—	" 0,45 "	" 3. Do osienke u predku IQ—+Q .
413.	—	" 0,35 "	" 3. — Isto.
414.	—	" 0,68 "	" 3. — "
415.	—	" 0,43 "	" 3. — "
416.	—	" 0,43 "	" 3. — "
417.	—	" 0,49 "	" 3. — Isto, te okrugić pod laktom spasi- sitelja.
418.	—	" 0,61 "	" 3. — "
419.	—	" 0,50 "	" 3. — "
420.	—	" 0,48 "	" 3. — "
421.	—	" 0,53 "	" 3. — Isto nego piknja m. okrugića.
422.	—	" 0,51 "	" 3. — U predku do osienke IQ—Q .

423. — Isto kao br. 154, nego napis u zadku **Q—P**. Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gram. Mod. 3.

424. — Isto kao br. 154, nego napis u zadku **QΦB—ZP**. Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,70 gram. Mod. 3 1/4.

γ) *Bez napisa u zadku.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu piknjastom osienkom oko glave, do koje **IQ—XQ**.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom, oba stojeća, punolika, u bogatom odjelu. Car lievicom a carica desnicom na istom miestu prihvaćaju motku dvostrukoga krsta stojećega po sriedi; u drugoj pako ruci drže žezlo sa krstićem na vrhu. U polju nema napisa.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,59 gram. Mod. 3 1/4. Ovaj novac, akoprem nenosi napisa u zadku, pošto se slaže najviše s Dušanovi, može se i njemu pripisati. — U istom zavodu nalaze se iz Kosova jošte sliedeći ovomu slični novci

2.	—	Teži 0,51 gram.	Mod. 3.
3.	—	" 0,42 "	" 3.
4.	—	" 0,48 "	" 2 3/4.

II. S pismeni samo do prijestola u predku.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IA}-\overline{XA}$, do prijestola u polju podijeljeno $\overline{B}-\overline{H}$, a pod desnim laktom spasitelja u prijestolu okrugić.

Zadak. — Car pod zatvorenom lievo a carica pod otvorenom krunom desno, oba stojeća, punolika, u bogatom odjelu. Car lievicom gori a carica desnicom doli prihvaćaju motku dvostrukoga krsta stojećega po sriedi. Car u desnici a carica u lievici pri prsih drže žezlo sa krstićem na vrhu. U polju napis podijeljeno: $\overline{C\Phi b}-\overline{ZP}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,07 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$. Probušen doli desno u prijestolu.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju $\overline{N}-\overline{G}$, a okrugić pod lievim laktom spasitelja.

Matica u Verkovića. Teži 1,15 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$. **Vidi tab. VIII. br. 14.**

3. — Isto kao br. 2, nego se stvari drugako giblju, a njeke su sasvim drugoga načina, kao na pr. lice carevo, koje je ovdje šiljasto, dočim ondje okrugljasto itd.

Šafašik Glas. VII. 204. Tab. II. br. 8, po matici u biogradskom muzeju, koju mi nenadjosmo. Teži 1,165 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. Probušen doli u prijestolu desno. — U istom zavodu nalaze se sliedeći na Kosovu nadjeni a br. 2 slični novci:

- 4. — Teži 1,23 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$.
- 5. — " 1,01 " " $4\frac{3}{4}$.
- 6. — " 1,08 " " isti.
- 7. — " 1,07 " " $4\frac{1}{2}$.
- 8. — " 1,09 " " isti.

9. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju $\overline{\diamond}-\overline{S}$, a pod laktom spasitelja nema okrugića; u zadku pako na vrhu žezla tri piknje na trokut, a napis $\overline{Cb}-\overline{ZP}$ bez znaka skratice.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,55 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

- 10. — Teži 0,66 gram. Mod. 3.
- 11. — " 0,70 " " $3\frac{1}{2}$.
- 12. — " 0,70 " " $3\frac{1}{4}$.
- 13. — " 0,50 " " $3\frac{1}{4}$.
- 14. — " 0,73 " " $3\frac{1}{4}$. — Nad napisom u zadku skratice ∞ .
- 15. — " 0,38 " " 3. — "
- 16. — " 0,73 " " 3. — "
- 17. — " 0,83 " " $3\frac{1}{2}$. — "

18. — Isto kao br. 9, nego je radnja sasvim drugoga načina, te u zadku likovi nemaju žezla, nad krstom piknja, doli motka krstova crtom nakoso prekrstena, a napis: $\overline{C\Phi b}-\overline{ZP}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,88 gram. Mod. 4.

19. — Isto kao br. 9, nego u predku do prijestola u polju $\overline{P}-\overline{\uparrow}$; u zadku pako nad napisom znak skratice ∞ .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,55 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

- 20. — Teži 0,65 gram. Mod. 3.
- 21. — " 0,55 " " 3.
- 22. — " 0,63 " " 3.

23. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$ do prijestola u polju $\overline{R}-\overline{S}$ (nego ovo **S** nejasno izraženo), a u prijestolu nema nigdje okrugića.

Šafašik Glas. III. 229. Tab. V. br. 59 po matici kod g. Vladimira Jakića u Biogradu. Teži 1,005 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

24. — Lik isto kao br. 1, nego do osienke u predku $\overline{IA}-\overline{IA}$, a do prijestola u polju $\overline{R}-\overline{V}$; u zadku pako na vrhu žezlova tri piknje, a napis u polju $\overline{\Phi}-\overline{Z}$.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,62 gram. Mod. 3.

25. — Isto kao br. 24, nego u predku do osienke nema napisa, a to s dvojaka natiska, komu se u predku vide jasni tragovi.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,98 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$.

26. — Isto kao br. 24, nego u predku do osienke $\overline{IA}-\overline{XA}$; u zadku pako na žezlovih krstić, a napis: $\overline{\Phi}-\overline{P}$.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,84 gram. Mod. skoro 4. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

- 27. — Teži 0,96 gram. Mod. $3\frac{2}{3}$.
- 28. — " 0,95 " " $3\frac{3}{4}$.
- 29. — " 0,82 " " 4. Do osienke u predku $\overline{IA}-\overline{IA}$.
- 30. — " 0,80 " " skoro 4. — Isto.

31. — Isto kao br. 26, nego sasvim drugi posao, te u zadku napis u polju $\overline{\alpha\Phi}-\overline{ZP}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,17 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

- 32. — Teži 1,15 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.
- 33. — " 1,05 " " 4.
- 34. — " 1,03 " " 4. — Nad napisom u zadku $\overline{\alpha}$.
- 35. — " 1,05 " " 4. — "
- 36. — " 1,21 " " 4. — "
- 37. — " 1,08 " " 4. — "
- 38. — " 0,90 " " 4. — "

39. — Isto kao br. 31, nego u predku knjiga je okrugić označena, a u zadku motka krstova svršuje doli osmoprepom zvijezdom.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,47 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.

40. — Priličan br. 31.

Matica u g. Žulića u Kotoru. Teži 0,95 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. Probušen u glavi spasitelja i urezan.

41. — Isto kao br. 31, nego sasvim drugi posao, te nad napisom zadka razita crta.

Matica u biogradskom muzeju od prije. Teži 0,99 gram. Mod. 4. — U istom zavodu ali iz Kosova jošte sliedeći ovomu slični novci:

- 42. — Teži 1,02 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$.
- 43. — " 0,84 " " $3\frac{1}{2}$.
- 44. — " 0,88 " " 4. Motka krstova svršuje tronožkom.
- 45. — " 0,98 " " skoro 4. — Isto.
- 46. — " 1,07 " " 4. Motka krstova svršuje zvijezdom.
- 47. — " 1,30 " " 4. — Isto.

48. — Isto kao br. 31, nego u napisu zadka **C** miesto **A**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,90 gram. Mod. 4.

49. — Isto kao br. 41, nego u predku lik i odielo spasitelja sasvim drugako, a napis u zadku $\overline{C\Phi}-\overline{Zb}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 0,94 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$. Obrubljen, i desno u prijestolu probušen. — Slični su ovomu sliedeći novci:

- 50. — Teži 0,81 gram. Mod. $3\frac{2}{3}$. — U S. I. Verkovića u Serezu.
- 51. — " 1,15 " " $3\frac{3}{4}$. — U bisk. Strossmayera.
- 52. — " 0,88 " " $3\frac{1}{2}$. — U biogr. muzeju iz Kosova.
- 53. — " 0,90 " " $3\frac{1}{2}$. — Isto.
- 54. — " 1,0 " " $3\frac{1}{2}$. — Isto.
- 55. — " 1,01 " " $3\frac{1}{2}$. — Napis u zadku $\overline{C\Phi}-\overline{ZP}$.
- 56. — " 0,85 " " $3\frac{1}{4}$. — Napis u zadku $\overline{C\Phi}-\overline{P}$.

57. — Isto kao br. 49. nego u napisu zadka znak skratice obratno raspoložen ∞ .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.86 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novi:

58. — Teži 0.88 gram. Mod. $3\frac{3}{4}$.

59. — „ 0.95 „ „ isti. — Krst na žezlu kao dvostruk.

60. — Isto kao br. 31. nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić, a u zadku na vrhu žezla miesto krstića tri piknje na trokut.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.98 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novi:

61. — Teži 0.92 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$.

62. — „ 1.0 „ „ 4.

63. — Isto kao br. 60. nego u predku lievo u polju nevidi se **R**, pošto je tu novac ozledjen i nema okrugića u prijestolu; u zadku pako lievo u polju nad napisom prikazuje se ∞ , a desno je novac izglođan. U ostalom cijeli lik je sasvim drugoga te surova posla.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.89 gram. Mod. 3. Okrnjen. Probušen i izglođan.

64. — Isto kao br. 31. nego u zadku napis lievo $\overline{C\Phi b}$ sve sastavljeno u monogramu desno \overline{LP} .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1.25 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu sličan novac:

65. — Teži 1.15 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$. — Pod laktom spasitelja okrugić.

66. — Isto kao br. 64. nego u zadku od napisa lievo u polju samo dva zadnja pismena ujedno sastavljena, a **C** stoji naposeb.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.95 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.

67. — Isto kao br. 31. nego napis u predku $\overline{ID-XD}$, u zadku pako $\overline{C\Phi b-ZP}$.

Matica u biogradskom muzeju od prije. Teži 1.09 gram. Mod. 5.

68. — Isto kao broj 67. nego u predku do osienke $\overline{IQ-XQ}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1.08 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$.

69. — Isto kao br. 68. nego u predku osienka je ravna, a u zadku car i carica nemaju žezla.

Matica u biogradskom muzeju od prije. Teži 1.26 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu sličan novac:

70. — Teži 1.05 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. — Doli motka prekrstena.

71. — „ 0.99 „ „ 4. — Isto, u S. Ljubića. Probušen.

72. — Isto kao br. 68. nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić; u zadku pako nad napisom znak skratice ovako ∞ .

Matica u biogradskom muzeju od prije. Teži 1.0 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — U istom zavodu jošte su sliedeći ovomu slični novi:

73. — Teži 0.985 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — Od prije. Nema okrugića.

74. — „ 0.87 „ „ $4\frac{1}{4}$. — Iz Kosova.

75. — „ 1.14 „ „ $4\frac{1}{4}$. — Isto.

76. — „ 1.03 „ „ $4\frac{1}{2}$. — Motka krstova svršuje sa zviezdom.

77. — Isto kao broj 24. nego u predku do osienke $\overline{U-A}$, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu piknja; u zadku pako kruna careva piknjama ukrašena kao otvorena. dočim se caričina prikazuje zatvorena, na vrhu žezla tri piknje na trokut, a u polju napis $\overline{Z-O}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 0.81 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. **Vidi tab. VIII. br. 15.** — Sliedeći su novi ovomu veoma slični:

78. — Teži 0.85 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. — Kod uč. društva u Biogr.
79. — „ 0.94 „ „ $3\frac{3}{4}$. — U biogr. muzeju od prije.
80. — „ 0.79 „ „ $3\frac{1}{2}$. — Isto. Izdao Šafařík G. VII.

209. Tab. III. 13.

81. — Teži 0.70 „ „ $3\frac{1}{2}$. — Isto, jako okrnjen.

82. — „ 0.88 „ „ 4. — Isto, iz Kosova. Lik spasitelja osobita izraza.

83. — Teži 0.85 „ „ 4. — Isto.

84. — „ 0.88 „ „ $3\frac{1}{2}$. — Isto.

85. — „ 0.87 „ „ $3\frac{1}{2}$. — „

86. — „ 1.10 „ „ $3\frac{2}{3}$. — „

87. — „ 1.0 „ „ $3\frac{2}{3}$. — „

88. — „ 0.71 „ „ $3\frac{1}{2}$. — „

89. — „ 1.16 „ „ $3\frac{1}{4}$. — „

90. — „ 0.89 „ „ $3\frac{3}{4}$. — „

91. — „ 0.82 „ „ skoro 4. — Isto.

92. — „ 0.95 „ „ 4. — Isto.

93. — „ 0.85 „ „ 4. — Isto.

94. — „ 0.88 „ „ $3\frac{3}{4}$. — Do osienke $\overline{IQ-XI}$.

95. — Isto kao br. 1. nego u predku pod laktom spasitelja nema okrugića, a do prijestola u polju $\overline{S-V}$; u zadku pako napis $\overline{C\Phi-ZP}$.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.82 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.

96. — Isto kao br. 1. nego u predku pod laktom spasitelja nema okrugića, a do prijestola u polju samo lievo **T**; u zadku pako na vrhu žezla tri piknje na trokut, a napis u polju $\overline{Cb-b}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.69 gram. Mod. $3\frac{2}{3}$. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novi:

97. — Teži 0.56 gram. Mod. 3.

98. — „ 0.75 „ „ 3.

99. — „ 0.60 „ „ $3\frac{1}{3}$.

100. — „ 0.58 „ „ $3\frac{1}{3}$.

101. — „ 0.55 „ „ $3\frac{1}{3}$.

102. — Isto kao br. 96. nego u predku lievo u polju **T**, desno cviet od krina Φ , a napis do osienke $\overline{A-X}$.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.65 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$.

103. — Isto kao br. 96. nego u predku do prijestola u polju **T-†**; u zadku pako napis: $\overline{Cb-Zb}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.62 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novi:

104. — Teži 0.63 gram. Mod. 3.

105. — „ 0.54 „ „ $3\frac{1}{2}$.

106. — „ 0.55 „ „ 3.

107. — „ 0.58 „ „ $3\frac{1}{3}$.

108. — „ 0.73 „ „ $3\frac{1}{3}$.

109. — „ 0.59 „ „ $3\frac{1}{8}$. — Do osienke $\overline{IC-XI}$.

110. — „ 0.62 „ „ 4.

111. — „ 0.68 „ „ $3\frac{1}{2}$. — Napis u zadku $\overline{A-ZP}$.

112. — „ 0.74 „ „ $3\frac{1}{2}$. — Isto.

113. — „ 0.60 „ „ $3\frac{1}{4}$. — Isto.

114. — Isto kao broj 96. nego u predku do osienke $\overline{A-X}$, a do prijestola $\overline{†-T}$; u zadku pako napis $\overline{Cb-B}$.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.50 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novi:

115. — Teži 0.72 gram. Mod. 3.

116. — „ 0.66 „ „ 3.

117. — „ 0.82 „ „ 4.

118. — Isto kao broj 96. nego u predku do osienke $\overline{C-†C}$, do prijestola u polju lievo **T** a desno tri piknje na trokut \therefore , iz kojih izilazi šiljasta ertica; u zadku pako iz piknja na žezlu iztiče isto šiljasta ertica, a napis nepodpuno izražen $\overline{C\Phi b-ZP}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1.0 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. **Vidi tab. VIII. br. 16.**

119. — Isto kao br. 115, nego napis u zadku desno $\overline{\text{Ob}}$.
Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,05 gram. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova sljedeći ovomu slični novci:

120. —	Teži 1,22 gram.	Mod. 5.
121. —	" 0,93 "	" 5.
122. —	" 1,19 "	" 5.
123. —	" 1,03 "	" 5.
124. —	" 1,19 "	" 5.
125. —	" 0,95 "	" 5. — U uglu stolice careve lievo okruglic.
126. —	" 1,02 "	" 4 $\frac{1}{2}$.
127. —	" 0,96 "	" 4. — Osienka je spasiteljeva ravna.
128. —	" 0,88 "	" 4. — Isto.
129. —	" 0,60 "	" 3 $\frac{3}{4}$. — "
130. —	" 0,48 "	" 3 $\frac{3}{4}$. — "
131. —	" 0,82 "	" 4. — Do osienke $\overline{\text{Ia}}-\overline{\text{Xa}}$, a u zadku $\overline{\text{Ob}}$ spojeno.
132. —	Teži 0,70 "	" 3 $\frac{1}{2}$. — Isto.
133. —	" 0,68 "	" 4. — "
134. —	" 0,80 "	" 4. — "
135. —	" 0,84 "	" 3 $\frac{1}{2}$. — Napis u zadku $\overline{\text{Cb}}-\overline{\text{Zb}}$ bez skratice.
136. —	" 0,39 "	" 3 $\frac{1}{4}$. — Napis $\overline{\text{Ca}}-\overline{\text{Zb}}$ bez skratice.
137. —	" 0,79 "	" 3 $\frac{1}{4}$. — Napis $\overline{\text{Ca}}-\overline{\text{Zp}}$ b. skratice.
138. —	" 0,57 "	" 3 $\frac{1}{4}$. — Napis $\overline{\text{Ca}}-\overline{\text{Zp}}$ bez skratice.

139. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo u polju do prijestola kao strielica \uparrow , i nema okruglicu pod laktom spasitelja; u zadku pako napis $\overline{\text{Cb}}-\overline{\text{Zp}}$, a skratice nema.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,75 gram. Mod. 3 $\frac{3}{4}$.

140. — Isto kao br. 139, nego je strielica sasvim drugoga načina \uparrow , kao krin.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,95 gram. Mod. 3 $\frac{3}{4}$.

III. S pismeni samo doli do motke krstove u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje nema napisa.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom, oba stojeća, punolika, u bogatom odjelu. Car lievicom a carica desnicom prihvaćaju na istom mjestu motku dvostrukoga krsta stojeća po sriedi. Car u desnici a carica u lievici drže žezlo sa krstom na vrhu. U polju lievo $\overline{\text{Cp}}$, koje se jedva razaznaje, desno $\overline{\text{Zp}}$, bez znaka skratice; a doli do motke $\overline{\text{N}}-\overline{\text{O}}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,12 gr. Mod. 3 $\frac{3}{4}$. Malo zarezan. **Vidi tab. VIII. br. 17.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do pijknjaste osienke $\overline{\text{Ic}}-\overline{\text{+C}}$, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okruglic; u zadku pako desno u polju $\overline{\text{Zp}}$, a sav posao je drugak.

Matica u g. S. I. Verkovića u Serezu. Teži 0,77 gram. Mod. 4. Probušen lievo u prijestolu.

IV. S pismeni do prijestola u predku i doli do motke krstove u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje $\overline{\text{Ia}}-\overline{\text{Xa}}$, a do prijestola u polju desno $\overline{\text{G}}$.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom, oba stojeća, punolika, u bogatom odjelu. Car lievicom gori a carica desnicom doli prihvaćaju motku

dvostrukoga krsta stojećega po sriedi. Car u desnici a carica u lievici drže žezlo sa krstićem na vrhu. Doli pod motkom krstovom $\overline{\text{R}}$, a napis u polju $\overline{\text{Cb}}-\overline{\text{Zp}}$.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,05 gram. Mod. 4.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju $\overline{\text{R}}-\overline{\text{V}}$, a u zadku pod motkom krstovom kao $\overline{\text{E}}$ doli okrenuto, naime $\overline{\text{C}}$ (možda tronožka).

Po slici Šafaříkovej iz matice kod Verkovića. Teži 18 gran. M. 4.

3. — Isto kao br. 2, nego nad napisom do osienke u predku nema znaka skratice, a lik sprsiteljev je osobitoga izraza; u zadku pako nad napisom nema znaka skratice, a pod motkom krstovom $\overline{\text{C}}$ doli okrenuto, naime $\overline{\text{C}}$.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,0 gram. Mod. 4.

4. — Isto kao br. 3, nego nad napisom, u predku i u zadku razita crtica, a pod motkom krstovom $\overline{\text{C}}$ gori okrenuto, naime $\overline{\text{C}}$.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,04 gram. Mod. 4. — U istom zavodu iz Kosova sljedeći ovomu sličan novac:

5. — Teži 1,28 gram. Mod. 4.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku do pijknjaste osienke $\overline{\text{Ic}}-\overline{\text{Xc}}$, a do prijestola u polju lievo $\overline{\text{S}}$ a desno $\overline{\text{C}}$ eviet od krina; u zadku pako nad žezlom tri pijknje na trokut, doli lievo do motke $\overline{\text{T}}$, a napis u polju $\overline{\text{Cb}}-\overline{\text{Zp}}$.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,06 gr. Mod. 5. **Vidi tab. VIII. br. 18.** — U biogr. muzeju nalaze se iz Kosova sljedeći ovomu slični novci:

7. — Teži 1,10 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. — Do osienke $\overline{\text{Ic}}-\overline{\text{+C}}$.

8. — " 0,98 " " 5. — Isto.

9. — " 0,95 " " 5. — Do osienke $\overline{\text{Ic}}-\overline{\text{+C}}$.

10. — " 1,14 " " 5.

11. — Isto kao br. 1, nego u predku do pijknjaste osienke $\overline{\text{Ic}}-\overline{\text{+C}}$, na mišicah krstovih pijknja, u vanjskih uglovih sedala okruglic, a do prijestola u polju lievo tri pijknje na trokut, iz kojih izlazi siljasta crtica, desno $\overline{\text{T}}$; u zadku pako kao u br. 6.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,15 gr. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova sljedeći ovomu sličan novac:

12. — Teži 1,15 gram. Mod. 5.

V. Stablo do prijestola u predku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, pijknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{\text{Ia}}-\overline{\text{Xa}}$, do prijestola u polju sa svake strane po jedno stablo, valjda bor, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okruglic.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom, oba stojeća, punolika, u bogatom odjelu. Car lievicom gori a carica desnicom doli prihvaćaju motku dvostrukoga krsta, stojeća po sriedi. Car u desnici a carica u lievici drže žezlo sa krstom na vrhu. Napis: $\overline{\text{Cb}}-\overline{\text{Zp}}$.

Matica u S. J. Verkovića u Serezu. Teži 0,86 gram. Mod. 4 $\frac{3}{4}$. **Vidi tab. VIII. br. 19.**

2. — Isto kao br. 1, nego stvari teku drugako, te na polu motke krstove u zadku kao četverokut.

Matica u gosp. saviet. Rešetara u Dubrovniku. Teži 0,85 gram. Mod. 4 $\frac{1}{4}$. Probušen nad glavom spasitelja.

3. — Priličan br. 1.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,19 gr. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

- 4. — Teži 1,18 gram. Mod. 4³/₄.
- 5. — „ 1,08 „ „ isti.
- 6. — „ 1,08 „ „ „
- 7. — „ 1,10 „ „ „
- 8. — „ 1,18 „ „ 4¹/₂.
- 9. — „ 0,99 „ „ 4¹/₄.

C. U zadku po sriedi na motki trostruki krst.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, na prsih mu pijknja. a pod lievim laktom u prijestolu okrugić.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom, oba stojeća, punolika, u bogatom odjelu. Car lievicom gori a carica desnicom doli prihvaćaju motku trostrukoga krsta stojećega po sriedi, drugu pako ruku drže pri prsih. U polju napis: **СФБ—ЗР.**

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,58 gram. Mod. 4.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nema okrugića pod lievim laktom spasitelja.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,08 gram. Mod. 4.

VRSTA IV.

Spasitelj sjedi. — Car i carica sjede¹.

A. Lica u zadku punolika.

I. Bez pismena ili znakova do prijestola u predku.

1. U zadku na motki po sriedi jednostruki krst.

α) *Napis u predku do osienke i do vladara u zadku.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu. pijknjastom osienkom oko glave, do koje **IA—XA.**

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom sjede na stolici, oba punolika, u bogatom odjelu. Car lievicom a carica desnicom prihvaćaju motku jednostrukoga krsta stojećega po sriedi. Mišice krstove svršuju na oblučić ✕. U drugoj pako ruci drže žezlo sa krstićem na vrhu upravno razpoloženim. U polju napis **A—ZP.**

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,42 gram. Mod. 2³/₄. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

- 2. — Teži 0,40 gram. Mod. 2³/₃.
- 3. — „ 0,55 „ „ 3.
- 4. — „ 0,43 „ „ 3.
- 5. — „ 0,44 „ „ 3. — Na vrhu žezlova ovako ✕.
- 6. — „ 0,45 „ „ 3. — Isto.
- 7. — „ 0,39 „ „ 3. — „
- 8. — „ 0,31 „ „ 3. — „
- 9. — „ 0,38 „ „ skoro 3. — Isto.
- 10. — „ 0,44 „ „ 2³/₃. — Isto.
- 11. — „ 0,38 „ „ 2¹/₂. — „
- 12. — „ 0,41 „ „ 3. — „

13. — Isto kao br. 1, nego u zadku krst na motki po sriedi jest manji i bez oblučića, a nad napisom crta razito položena.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,50 gr. Mod. 3. **Vidi tab. XV. br. 4.** — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

¹ Ova vrsta do sada sasvim nepoznata. Dobili smo otiske ovih novaca uprav kada se ovaj tabak tiskati morao.

- 14. — Teži 0,46 gram. Mod. 3.
- 15. — „ 0,43 „ „ 3.
- 16. — „ 0,40 „ „ 3.
- 17. — „ 0,46 „ „ 3.
- 18. — „ 0,51 „ „ 3.
- 19. — „ 0,53 „ „ 3.
- 20. — „ 0,46 „ „ skoro 3.
- 21. — „ 0,43 „ „ 2³/₄.
- 22. — „ 0,35 „ „ 3.
- 23. — „ 0,46 „ „ 3.
- 24. — „ 0,58 „ „ 3.
- 25. — „ 0,38 „ „ 3.
- 26. — „ 0,25 „ „ 3.
- 27. — „ 0,32 „ „ 3.
- 28. — „ 0,35 „ „ 3.
- 29. — „ 0,41 „ „ 3.
- 30. — „ 0,43 „ „ 3.
- 31. — „ 0,44 „ „ 3.
- 32. — „ 0,40 „ „ 3.
- 33. — „ 0,35 „ „ 3.
- 34. — „ 0,39 „ „ 3.
- 35. — „ 0,45 „ „ 3. Nad napis. u zadku nema skratice
- 36. — „ 0,40 „ „ 2³/₃.
- 37. — „ 0,43 „ „ 2¹/₂. — Isto.
- 38. — „ 0,30 „ „ 2³/₃. — „
- 39. — „ 0,43 „ „ 2³/₄. — „
- 40. — „ 0,38 „ „ skoro 3. — Isto.
- 41. — „ 0,37 „ „ 2³/₄. — Isto.
- 42. — „ 0,40 „ „ 3. — „
- 43. — „ 0,43 „ „ 2³/₄. — „
- 44. — „ 0,42 „ „ isti. — „
- 45. — „ 0,43 „ „ 3. — „
- 46. — „ 0,38 „ „ 3. — „
- 47. — „ 0,45 „ „ 2. — Isto, a do osienke **IA—XA.**
- 48. — „ 0,61 „ „ 3¹/₄. Isto, nego napis u zadku **A—P.**
- 49. — „ 0,80 „ „ 3. — Isto.
- 50. — „ 0,41 „ „ 3. — „
- 51. — „ 0,43 „ „ 3. — „
- 52. — „ 0,49 „ „ 3¹/₂. — „
- 53. — „ 0,43 „ „ 3. — „
- 54. — „ 0,35 „ „ 3. — „
- 55. — „ 0,42 „ „ 3. — Na vrhu žezlova ✕.
- 56. — „ 0,40 „ „ 3. — Isto.
- 57. — „ 0,47 „ „ 3. — Isto.
- 58. — „ 0,40 „ „ 3. — Isto kao br. 48.
- 59. — „ 0,43 „ „ 3¹/₂. — Nejasan.
- 60. — „ 0,43 „ „ 3. — Kao br. 1.

β) *Napis samo do osienke u predku.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, pijknjastom osienkom oko glave, do koje **IA—XA.**

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom sjede na stolici, oba punolika, u bogatom odjelu. Car lievicom a carica desnicom prihvaćaju motku jednostrukoga i jednostavnoga krsta stojećega po sriedi. a u drugoj drže žezlo sa krstićem na vrhu. Napisa u polju nema.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

- 2. — Teži 0,48 gram. Mod. 3.
- 3. — „ 0,35 „ „ 3.
- 4. — „ 0,54 „ „ 3.
- 5. — „ 0,40 „ „ 3.
- 6. — „ 0,50 „ „ 3.
- 7. — „ 0,50 „ „ 3.
- 8. — „ 0,48 „ „ 3.
- 9. — „ 0,53 „ „ 3. Do osienke u predku **IA—XI.**
- 10. — „ 0,51 „ „ 3. — Isto.
- 11. — „ 0,51 „ „ 2³/₄. — Isto.
- 12. — „ 0,44 „ „ 3. — Na žezlovih m. krstića ima ✕.
- 13. — „ 0,48 „ „ 3. — Isto.
- 14. — „ 0,35 „ „ 3. — „
- 15. — „ 0,36 „ „ 3. — „
- 16. — „ 0,35 „ „ 3. — „
- 17. — „ 0,44 „ „ 2³/₃. — „

18.	—	0,48	—	3.	—	Isto.
19.	—	0,37	—	3.	—	—
20.	—	0,45	—	3.	—	Do osienke $\bar{U}-\bar{+}$.
21.	—	0,48	—	3.	—	—
22.	—	0,28	—	3.	—	Do osienke $\bar{+}-\bar{U}$.
23.	—	0,44	—	3.	—	Kao br. 1. Likovi vladara oso- bitoga načina.

24. — Isto kao br. 1, nego likovi vladara u zadku sasvim drugoga načina.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,44 gram. Mod. 3. Vidi tab. XV. br. 5.

25. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $|\bar{U}-\bar{X}|$, a u zadku u uglovih krsta na motki po sriedi po jedna piknja.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,62 gram. Mod. preko 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu sličan novac:
26. — Teži 0,50 gram. Mod. 3.

γ) Napis samo do vladara u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom sjede na stolici, oba punolika, u svečanom odielu. Car lievicom a carica desnicom prihvaćaju motku jednostrukoga krsta stojećega po sriedi, a drugu ruku drže na prsih. Žezla sa krstom na vrhu stoje odveć sa strane, kao da su u stolici zabodena. Napis u polju $\Phi b-ZP$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,47 gram. Mod. $2\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

2.	—	Teži 0,43 gram.	Mod. 3.
3.	—	0,56	" " $2\frac{1}{2}$.
4.	—	0,48	" " $2\frac{3}{4}$.
5.	—	0,50	" " isti.
6.	—	0,55	" " "
7.	—	0,46	" " $2\frac{1}{2}$.
8.	—	0,47	" " $2\frac{3}{4}$.
9.	—	0,52	" " $2\frac{1}{2}$.
10.	—	0,58	" " isti.
11.	—	0,32	" " "
12.	—	0,58	" " 3.
13.	—	0,60	" " $2\frac{1}{2}$.
14.	—	0,69	" " isti.
15.	—	0,44	" " "
16.	—	0,58	" " "
17.	—	0,50	" " "
18.	—	0,53	" " 3.
19.	—	0,51	" " 3.
20.	—	0,55	" " $2\frac{3}{4}$.
21.	—	0,39	" " $2\frac{1}{2}$.
22.	—	0,49	" " isti.
23.	—	0,52	" " "
24.	—	0,47	" " 3.
25.	—	0,61	" " $2\frac{1}{2}$.
26.	—	0,80	" " $3\frac{1}{4}$.
27.	—	0,55	" " 3.
28.	—	0,50	" " $2\frac{1}{2}$.
29.	—	0,55	" " isti.
30.	—	0,50	" " "
31.	—	0,55	" " 3.
32.	—	0,62	" " $2\frac{1}{2}$.
33.	—	0,50	" " $2\frac{3}{4}$.
34.	—	0,48	" " 3.
35.	—	0,49	" " 3.
36.	—	0,70	" " $2\frac{1}{2}$.
37.	—	0,43	" " isti.
38.	—	0,43	" " "
39.	—	0,53	" " $2\frac{3}{4}$.
40.	—	0,52	" " $2\frac{1}{2}$.
41.	—	0,59	" " isti.
42.	—	0,50	" " "
43.	—	0,57	" " "

44.	—	Teži 0,55 gram.	Mod. isti.
45.	—	0,43	" " "
46.	—	0,40	" " "
47.	—	0,61	" " "
48.	—	0,54	" " $2\frac{3}{4}$.
49.	—	0,54	" " 3.
50.	—	0,69	" " $2\frac{1}{2}$.
51.	—	0,37	" " isti.
52.	—	0,38	" " "
53.	—	0,50	" " "
54.	—	0,46	" " $2\frac{3}{4}$.
55.	—	0,40	" " isti.
56.	—	0,52	" " "
57.	—	0,61	" " $2\frac{3}{4}$.
58.	—	0,51	" " 3.
59.	—	0,50	" " 3.
60.	—	0,55	" " $2\frac{3}{4}$.
61.	—	0,71	" " isti.
62.	—	0,51	" " "
63.	—	0,53	" " "
64.	—	0,44	" " "
65.	—	0,53	" " "
66.	—	0,49	" " $2\frac{1}{2}$.
67.	—	0,56	" " isti.
68.	—	0,60	" " "
69.	—	0,52	" " "
70.	—	0,45	" " "
71.	—	0,35	" " "
72.	—	0,47	" " $2\frac{3}{4}$.

73. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugic; u zadku pako lievo u polju do cara miesto Φb ($C\Phi b$) ima K jasno, a žezlovi u rukuh vladalaca.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,36 gram. Mod. $2\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

74.	—	Teži 0,48 gram.	Mod. $2\frac{1}{2}$.
75.	—	0,35	" " isti.
76.	—	0,43	" " "
77.	—	0,36	" " "
78.	—	0,41	" " "
79.	—	0,52	" " "
80.	—	0,45	" " "
81.	—	0,38	" " "
82.	—	0,33	" " "
83.	—	0,35	" " "
84.	—	0,33	" " "
85.	—	0,38	" " "
86.	—	0,40	" " "
87.	—	0,47	" " "
88.	—	0,45	" " "
89.	—	0,42	" " "
90.	—	0,40	" " "
91.	—	0,35	" " "
92.	—	0,49	" " "
93.	—	0,48	" " "
94.	—	0,44	" " "
95.	—	0,35	" " "
96.	—	0,33	" " "
97.	—	0,35	" " "
98.	—	0,51	" " $2\frac{3}{4}$.
99.	—	0,42	" " isti.
100.	—	0,35	" " "
101.	—	0,40	" " "
102.	—	0,49	" " "
103.	—	0,40	" " "
104.	—	0,52	" " "
105.	—	0,35	" " "
106.	—	0,39	" " "
107.	—	0,47	" " "
108.	—	0,49	" " "
109.	—	0,40	" " "
110.	—	0,44	" " "
111.	—	0,35	" " "
112.	—	0,36	" " "
113.	—	0,30	" " "
114.	—	0,36	" " "
115.	—	0,44	" " "
116.	—	0,38	" " "

- 117. — Teži 0,42 gram. Mod. $2\frac{3}{4}$.
- 118. — " 0,36 " " 3.
- 119. — " 0,48 " " isti.
- 120. — " 0,45 " " isti.
- 121. — " 1,43 " " isti.
- 122. — " 0,50 " " $2\frac{3}{4}$. — Miesto okrugića, piknja.
- 123. — " 0,45 " " 3. — Isto.
- 124. — " 0,40 " " $2\frac{1}{2}$. — Napis u zadku **9—oP**.
- 125. — " 0,57 " " 3. — Kao br. 1.
- 126. — " 0,37 " " skoro 3.

δ) *Bez napisa u predku i u zadku.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave. Pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić.

Zadak. — Isti lik kao u prednjih, nego nema nijednoga napisa u polju do vladara, a žezlovi u rukuh vladarevih.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,38 gram. Mod. 3.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nema okrugića pod laktom spasitelja u prijestolu, a likovi vladara u zadku načina neobičnoga.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,43 gram. Mod. 3. **Vidi tab. XV. br. 6.** — U istom zavodu sliedeći ovomu slični noveci:

- 3. — Teži 0,50 gram. Mod. 3.
- 4. — " 0,48 " " 3.

2. U zadku na motki po sriedi kosi krst ovako ✕.

α) *Napis u predku do osienke, i do vladara u zadku.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IA—X̄A**.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom sjede na stolici, oba punolika, u svečanom odielu. Car lievicom a carica desnicom prihvaćaju motku, na kojoj stoji kosi krst, u drugoj pako ruki drže žezlo s upravnim krstićem na vrhu. U polju napis: **A—ZP**.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,47 gram. M. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični noveci:

- 2. — Teži 0,45 gram. Mod. 3.
- 3. — " 0,40 " " $2\frac{3}{4}$.
- 4. — " 0,46 " " 3. — Na žezlovih kosi krst.
- 5. — " 0,43 " " skoro 3. — Isto.
- 6. — " 0,46 " " 3. — Isto.
- 7. — " 0,40 " " $2\frac{1}{2}$. — Isto.
- 8. — " 0,48 " " $2\frac{1}{2}$. — Isto.
- 9. — " 0,45 " " 3. — Isto.
- 10. — " 0,43 " " 3. — Isto, no do osienke **IA—+A**.
- 11. — " 0,42 " " skoro 3. — Isto.
- 12. — " 0,43 " " 3. — Isto.
- 13. — " 0,63 " " 3. — Isto, no na žezlovih upravni krstić.
- 14. — " 0,48 " " 3. — Isto.
- 15. — " 0,36 " " $2\frac{3}{4}$. — Isto.
- 16. — " 0,46 " " $2\frac{1}{2}$. — Isto.
- 17. — " 0,50 " " 3. — Isto, nego kosi krst po sriedi u zadku bez motke, a napis lievo u polju samo **P**.
- 18. — Teži 0,32 gram. Mod. 3. — Isto.

β) *Napis samo do osienke u predku.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IA—X̄**.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, nego na žezlovih upravni krstić, a do vladara u polju nema napisa.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,47 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični noveci:

- 2. — Teži 0,55 gram. Mod. 3.
- 3. — " 0,53 " " 3.
- 4. — " 0,38 " " 3. — U zadku nevidi se motke.

γ) *Napis samo do vladara u zadku.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, nego na motki po sriedi kosi krst poveći nego na prednjih noveih, na žezlovih upravni krstić, a napis u polju **+b—ZP**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,46 gram. Mod. $2\frac{3}{4}$. **Vidi tab. XV. br. 7.** — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični noveci:

- 2. — Teži 0,39 gram. Mod. $2\frac{3}{4}$.
- 3. — " 0,51 " " isti.
- 4. — " 0,35 " " "
- 5. — " 0,48 " " "
- 6. — " 0,58 " " "
- 7. — " 0,43 " " "
- 8. — " 0,55 " " "
- 9. — " 0,54 " " "
- 10. — " 0,48 " " "
- 11. — " 0,46 " " "
- 12. — " 0,49 " " "
- 13. — " 0,48 " " "
- 14. — " 0,48 " " "
- 15. — " 0,50 " " "
- 16. — " 0,48 " " "
- 17. — " 0,50 " " "
- 18. — " 0,45 " " 3.
- 19. — " 0,40 " " 3.
- 20. — " 0,46 " " ✕.
- 21. — " 0,70 " " 3.
- 22. — " 0,52 " " 3.
- 23. — " 0,50 " " 3.
- 24. — " 0,49 " " 3.
- 25. — " 0,52 " " 3.
- 26. — " 0,51 " " 3.
- 27. — " 0,41 " " 3.
- 28. — " 0,52 " " 3.
- 29. — " 0,53 " " 3.
- 30. — " 0,51 " " 3.
- 31. — " 0,53 " " 3.
- 32. — " 0,48 " " 3.
- 33. — " 0,47 " " 3.
- 34. — " 0,63 " " 3.
- 35. — " 0,41 " " 3.
- 36. — " 0,48 " " 3.
- 37. — " 0,52 " " 3.
- 38. — " 0,48 " " 3.
- 39. — " 0,60 " " 3.
- 40. — " 0,57 " " 3.
- 41. — " 0,50 " " 3.
- 42. — " 0,53 " " 3.
- 43. — " 0,51 " " 3.
- 44. — " 0,39 " " 3. — Okrugić pod laktom spasitelja.
- 45. — " 0,44 " " 3. " "
- 46. — " 0,48 " " 3. " "
- 47. — " 0,51 " " 3. " "
- 48. — " 0,44 " " 3. — Doli na uglovih prijestola ••
- 49. — " 0,51 " " 3. " "
- 50. — " 0,51 " " 3. " "
- 51. — " 0,55 " " 3. " "
- 52. — " 0,48 " " 3. " "
- 53. — " 0,44 " " 3. " "
- 54. — " 0,43 " " $2\frac{3}{4}$. " "
- 55. — " 0,40 " " $2\frac{3}{4}$. " "
- 56. — " 0,42 " " 2. — Napis u zadku **A—ZP**.

3. U zadku na motki po sriedi dvostruki krst †.

α) *Napis u predku do osienke i do vladara u zadku.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IA—X̄A**.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom sjede na stolici, oba punolika, u svečanom odijelu. Car lievicom a carica desnicom prihvaćaju na istom mjestu motku dvostrukoga krsta po sriedi stojećega, a u drugoj ruci drže žezlo sa tronožkom na vrhu. U polju do vladara podijeljeno **Q—P**.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gram. Mod. 3. **Vidi tab. XV. br. 8.** — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu sličan novac:

2. — Teži 0,45 gram. Mod. 3½.

β) Napis samo do osienke u predku.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IQ—XQ**.

Zadak. — Isti lik kao u prednjih, nego na vrhu žezlova kosi krst i nema napisa do vladara.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 0,40 gram. Mod. 3. **Vidi tab. XV. br. 9.** — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

2. — Teži 0,47 gram. Mod. 3.
3. — " 0,41 " " 3.
4. — " 0,35 " " 3.
5. — " 0,38 " " 2¾. Na vrhu žezlova upravni krstić.
6. — " 0,41 " " isti.

4. U zadku na motki po sriedi cviet od krina **Φ**.

z) Napis u predku do osienke i do vladara u zadku.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IQ—XI**.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom sjede na stolici, oba punolika, u svečanom odijelu. Car lievicom a carica desnicom prihvaćaju motku sa cvietom od krina na vrhu **Φ**, u drugoj pako ruci drže žezlo sa krstićem na vrhu. Napis u polju **Q—ZP**.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,59 gram. Mod. 3. **Vidi tab. XV. br. 10.** — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

2. — Teži 0,38 gram. Mod. 3.
3. — " 0,71 " " 3.
4. — " 0,50 " " skoro 3. — Cviet od krina manji, te izgleda kao **Φ**, a na vrhu žezlova kosi krstić **×**.
5. — Teži 0,38 gram. Mod. isti. — Isto.
6. — " 0,37 " " " "
7. — " 0,35 " " " "
8. — " 0,35 " " " "
9. — " 0,45 " " 3. — "

β) Napis samo do osienke u predku.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IQ—XQ**.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, te cviet od krina na vrhu motke no malen i nerazvit, na žezlovih krstić, a nema napisa.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 0,40 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

2. — Teži 0,49 gram. Mod. 3½.
3. — " 0,54 " " isti.
4. — " 0,42 " " "
5. — " 0,43 " " "
6. — " 0,49 " " "
7. — " 0,45 " " "
8. — " 0,59 " " "
9. — " 0,45 " " "
10. — " 0,44 " " "
11. — " 0,44 " " "

12. —	Teži 0,40 gram. Mod. isti,	
13. —	" 0,45 " " "	
14. —	" 0,50 " " "	
15. —	" 0,37 " " "	
16. —	" 0,45 " " "	
17. —	" 0,35 " " "	
18. —	" 0,31 " " "	
19. —	" 0,44 " " "	
20. —	" 0,58 " " "	
21. —	" 0,48 " " "	
22. —	" 0,45 " " "	
23. —	" 0,40 " " "	
24. —	" 0,55 " " "	
25. —	" 0,43 " " "	
26. —	" 0,41 " " "	
27. —	" 0,44 " " "	
28. —	" 0,45 " " "	
29. —	" 0,40 " " "	
30. —	" 0,28 " " "	
31. —	" 0,43 " " "	
32. —	" 0,38 " " "	
33. —	" 0,42 " " "	
34. —	" 0,48 " " "	
35. —	" 0,51 " " "	
36. —	" 0,40 " " "	2¾.
37. —	" 0,60 " " "	isti.
38. —	" 0,54 " " "	
39. —	" 0,49 " " "	
40. —	" 0,50 " " "	3. Do osienke u predku IQ—+Q .
41. —	" 0,39 " " "	3. — Isto.
42. —	" 0,47 " " "	3. — "
43. —	" 0,55 " " "	3. — Do osienke IQ—XI .
44. —	" 0,64 " " "	3. — Isto.
45. —	" 0,50 " " "	3. — "
46. —	" 0,48 " " "	3. — "
47. —	" 0,49 " " "	3. — "
48. —	" 0,47 " " "	3. — "
49. —	" 0,64 " " "	3. — Do osienke IQ—+I .
50. —	" 0,50 " " "	3. — Isto.
51. —	" 0,43 " " "	3. — "
52. —	" 0,50 " " "	3. — Do osienke I—X .
53. —	" 0,40 " " "	3. — Isto.
54. —	" 0,54 " " "	3. — Do osienke Φ—I .
55. —	" 0,39 " " "	3. — Isto.
56. —	" 0,44 " " "	3. — "
57. —	" 0,43 " " "	3. — Na žezlovih kosi krstić.
58. —	" 0,45 " " "	3. — Isto.
59. —	" 0,43 " " "	3. — "
60. —	" 0,48 " " "	3. — "
61. —	" 0,35 " " "	3. — "
62. —	" 0,44 " " "	3. — "
63. —	" 0,49 " " "	3. — "
64. —	" 0,51 " " "	3½.

65. — Isto kao br. 1, nego cviet od krina na motki po sriedi razvit i povelik, a na žezlovih kosi krstić.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova nalaze se sliedeći ovomu u tipu slični novci; nego nam je navlastito to opaziti, da postupno, kako su ovdje opisani, u njih se prikazuje ova veoma znamenita razlika, to jest da u izrazu lica vladaoca od najmladjega kroz sve stupnjeve tjelesnoga razvitka napreduje se tja do najstarijega. Te razlike bilježimo sa zvjezdicom *:

66. —	Teži 0,42 gram. Mod. 3.	
* 67. —	" 0,51 " " "	3.
68. —	" 0,39 " " "	3.
69. —	" 0,39 " " "	3. — Žezlo carice dvostruko.
70. —	" 0,37 " " "	3.
71. —	" 0,55 " " "	3.
72. —	" 0,48 " " "	3.
73. —	" 0,40 " " "	3.
74. —	" 0,29 " " "	3.
75. —	" 0,35 " " "	2¾.
76. —	" 0,35 " " "	isti.
77. —	" 0,44 " " "	3.
78. —	" 0,39 " " "	3.
79. —	" 0,53 " " "	3.
80. —	" 0,42 " " "	3.
81. —	" 0,38 " " "	3.

*

Broj	Teži	gram.	Mod.	Opis
82.	0,34	gram.	2 1/2.	
83.	0,50	"	3.	
84.	0,36	"	2 1/2.	
85.	0,40	"	3.	
86.	0,47	"	3.	
87.	0,36	"	2 3/4.	
88.	0,50	"	3.	
89.	0,54	"	3.	— Do osienke $\overline{IA}-\overline{+A}$.
90.	0,50	"	3.	— Isto.
* 91.	0,40	"	3.	
92.	0,43	"	3.	
* 93.	0,50	"	3.	
94.	0,41	"	3.	
* 95.	0,35	"	3.	— Na žezlovih krstić upravni.
96.	0,58	"	3.	— Isto.
97.	0,47	"	3.	— "
98.	0,38	"	3.	— "
99.	0,49	"	3.	— "
100.	0,57	"	3.	— "
101.	0,42	"	3 1/4.	— "
102.	0,42	"	3.	— "
103.	0,61	"	3 1/4.	— "
104.	0,50	"	isti.	— Isto, do osienke $\overline{IC}-\overline{+C}$.
105.	0,52	"	3.	— Isto.
* 106.	0,38	"	2 3/4.	— "
107.	0,39	"	isti.	— "
108.	0,55	"	3.	— "
109.	0,52	"	3.	— "
110.	0,41	"	3 1/4.	— "
* 111.	0,45	"	3.	— Isto, te motka pod krinom prekrstena.
* 112.	0,48	"	3.	— Do osienke $\overline{IA}-\overline{XI}$ i piknja na prsuh.
113.	0,51	"	3.	— Isto.
114.	0,49	"	preko 3.	— Isto.
115.	0,56	"	3.	— Isto.
116.	0,56	"	3.	— "
117.	0,27	"	3.	— "
118.	0,45	"	preko 3.	— Isto, a nema piknje.
119.	0,45	"	3.	— Isto.
120.	0,47	"	3.	— "
* 121.	0,45	"	3.	— Isto, no do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$.
122.	0,45	"	2 3/4.	— Isto, no do osien. $\overline{IA}-\overline{XI}$.
123.	0,43	"	3.	— Isto.
* 124.	0,47	"	3.	— "
* 125.	0,50	"	3.	— "
126.	0,48	"	3.	— "
127.	0,55	"	3.	— "
* 128.	0,45	"	3.	— Do osienke $\overline{IA}-\overline{X}$, kosi krst. na žezlovih.
129.	0,49	"	3.	— Isto.
130.	0,50	"	2 3/4.	— Isto, no dvotisk. $\overline{IA}-\overline{+A}$.
131.	0,39	"	3.	— Isto, no do osienke $\overline{IA}-\overline{+A}$.
132.	0,49	"	3.	— Isto, no do osienke $\overline{IA}-\overline{+}$.
133.	0,49	"	3.	— Isto.
134.	0,43	"	3.	— "
135.	0,45	"	skoro 3.	— Isto.
136.	0,40	"	3.	— Isto.
137.	0,52	"	3.	— Isto, no do osienke $\overline{IA}-\overline{+A}$.
138.	0,51	"	3.	— Isto.
139.	0,44	"	3.	— "
140.	0,41	"	3.	— "
141.	0,45	"	3.	— "
142.	0,59	"	3.	— "
143.	0,50	"	3.	— "
144.	0,48	"	3.	— "
145.	0,45	"	3.	— "
146.	0,50	"	3.	— "
147.	0,47	"	3.	— "
148.	0,36	"	3.	— "
149.	0,49	"	3.	— "
150.	0,45	"	3.	— "
151.	0,44	"	3.	— "
152.	0,51	"	3.	— "
153.	0,53	"	3.	— "
* 154.	0,48	"	3.	— Do osienke $\overline{IA}-\overline{XA}$, i upravni krstić.
155.	0,45	"	3.	— Isto.
156.	0,52	"	3.	— Isto, do osienke $\overline{IA}-\overline{+A}$.

γ) Napis samo do vladara u sadku.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, te cviet od krina na motki po sriedi sasvim razvit i velik, na žezlovih krstić, a u polju napis; $\Phi b-ZP$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,50 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

Broj	Teži	gram.	Mod.
2.	0,50	gram.	3.
3.	0,39	"	3.
4.	0,63	"	3.
5.	0,45	"	3.
6.	0,64	"	3.
7.	0,40	"	3.
8.	0,45	"	3.
9.	0,50	"	3.
10.	0,36	"	3.
11.	0,52	"	3.
12.	0,44	"	3.
13.	0,62	"	3.
14.	0,46	"	3.
15.	0,37	"	3.
16.	0,55	"	3.
17.	0,45	"	3.
18.	0,44	"	3.
19.	0,55	"	3.
20.	0,41	"	3.
21.	0,49	"	3.
22.	0,44	"	3.
23.	0,52	"	3.
24.	0,45	"	3.
25.	0,45	"	3.
26.	0,52	"	3.
27.	0,62	"	3.
28.	0,50	"	3.
29.	0,50	"	2 3/4.
30.	0,53	"	isti.
31.	0,52	"	"
32.	0,45	"	"
33.	0,55	"	"
34.	0,51	"	"
35.	0,54	"	"
36.	0,45	"	"
37.	0,49	"	"
38.	0,36	"	"
39.	0,50	"	"
40.	0,38	"	"
41.	0,40	"	"

δ) Bez napisa do osienke u predku i do vladara u sadku.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje nema napisa.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, te cviet od krina po sriedi razvit i velik, na žezlovih krstić, a bez napisa.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,40 gram. Mod. 3 1/4. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu sličan novac:

Broj	Teži	gram.	Mod.
2.	0,47	gram.	3 1/4.

5. U sadku po sriedi nema motke, nego tu gori polukrug \cup .

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, bisernom osienkom oko glave, do koje $\overline{IA}-\overline{XA}$, i piknjom na prsuh.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, nego po sriedi nema motke, te tu gori mjesto krsta ili cvieta od krina vidi se mali polukrug ili polumjesec uzgor obrnut, na žezlovih krstić, a u polju napis $\alpha-ZP$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,50 gram. Mod. 3 1/4. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

Broj	Teži	gram.	Mod.
2.	0,40	gram.	3 1/4.
3.	0,45	"	3 1/2. — U sadku nema napisa.

II. S pismeni ili znakovi do prijestola u predku.

1. U zadku na motki po sriedi jednostruki krst.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC-XC}$, a desno do prijestola u polju cviet od krina razvit Φ .

Zadak. — Car pod zatvorenom a carica pod otvorenom krunom, oba punolika, u bogatom odjelu, sjede na prijestolu. Car lievicom a carica desnicom prihvaćaju motku jednostrukoga krsta stojeću po sriedi. U uglovih krsta po jedna piknja. U drugoj ruci drže žezlo sa krstićem na vrhu.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,42 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$.

— U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

2. — Teži 0,44 gram. Mod. 3.
3. — „ 0,48 „ „ $3\frac{1}{4}$.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo do prijestola u polju \mathcal{N} a desno cviet od krina razvit; u zadku pako na motki po sriedi krstić bez piknja u uglovih.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,51 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$.

5. — Isto kao br. 4, nego u predku do prijestola u polju samo lievo vidi se cviet od krina nerazvit; u zadku pako lievo u polju pod žezlom \overline{A} .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gram. Mod. 3.

6. — Isto kao br. 5, nego u predku do prijestola u polju i desno i lievo cviet od krina nerazvit, kao Φ .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$.

2. U zadku na motki po sriedi cviet od krina.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IQ-XI}$, a do prijestola u polju desno vidi se jasno cviet od krina razvit Φ .

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, nego motki na vrhu cviet od krina, a na žezlovih krstić.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 0,42 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$.
U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

2. — Teži 0,45 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$.
3. — „ 0,56 „ „ isti.
4. — „ 0,40 „ „ — Kosi krst na žezlovih.

5. — Lik isto kao br. 1, nego u predku lievo u polju do prijestola \mathcal{N} , a desno cviet od krina razvit.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,52 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$.
Vidi tab. XV. br. 11. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu sličan novac:

6. — Teži 0,48 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$.

7. Isto kao br. 1, nego u predku lievo u polju do prijestola vidi se jasno \mathcal{N} , a desno cviet od krina razvit.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,49 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

8. — Teži 0,51 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$.
9. — „ 0,42 „ „ isti.
10. — „ 0,46 „ „ „
11. — „ 0,34 „ „ „
12. — „ 0,48 „ „ $3\frac{1}{2}$.
13. — „ 0,50 „ „ $3\frac{1}{4}$.
14. — „ 0,46 „ „ isti.
15. — „ 0,43 „ „ „
16. — „ 0,60 „ „ „

¹ Ovi su novci sasvim manjkavo otiskani, tako da u cijeloj hrpi nema ni jednoga dobro i podpuno otiskana komada, s toga se ne daju točno opredieliti razlike, koje medju njimi obstoje. Pobilježit ćemo njeke, koje su nam se jasnije i važnije pokazale. I ovdje se lica cara i carice izkazuju različita, te od najmladjega do najstarijega doba.

17. — Teži 0,55 gram. Mod. 3. — Pod laktom spasitelja okruglic.
18. — „ 0,45 „ „ $3\frac{1}{4}$.
19. — „ 0,56 „ „ $3\frac{1}{2}$.
20. — „ 0,48 „ „ isti.
21. — „ 0,42 „ „ „
22. — „ 0,45 „ „ „
23. — „ 0,52 „ „ „
24. — „ 0,38 „ „ „
25. — „ 0,48 „ „ „
26. — „ 0,40 „ „ „
27. — „ 0,56 „ „ „
28. — „ 0,46 „ „ „

29. — Lik isto kao br. 7, nego desno u polju do prijestola u predku cviet od krina nerazvit, a na žezlovih vladara kosi krst.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gr. Mod. $3\frac{1}{4}$. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

30. — Teži 0,54 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$.
31. — „ 0,47 „ „ isti.
32. — „ 0,52 „ „ „
33. — „ 0,49 „ „ „
34. — „ 0,58 „ „ „
35. — „ 0,55 „ „ „
36. — „ 0,50 „ „ „
37. — „ 0,40 „ „ „
38. — „ 0,43 „ „ „
39. — „ 0,52 „ „ „
40. — „ 0,42 „ „ „
41. — „ 0,45 „ „ „
42. — „ 0,40 „ „ 3.

43. — Lik isto kao br. 1, nego u predku lievo u polju do prijestola cviet od krina razvit, a desno \mathcal{N} .

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,69 gr. Mod. $3\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

44. — Teži 0,72 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$.
45. — „ 0,42 „ „ $3\frac{1}{2}$.
46. — „ 0,48 „ „ 3. — Na motki u zadku krin nerazvit.
47. — „ 0,40 „ „ isti.

48. — Lik isto kao br. 1, nego u predku desno u polju do prijestola cviet od krina nerazvit, i takav na motki u zadku.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,57 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$.
— U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

49. — Teži 0,51 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$.
50. — „ 0,50 „ „ isti.
51. — „ 0,35 „ „ „
52. — „ 0,46 „ „ „
53. — „ 0,30 „ „ „
54. — „ 0,50 „ „ $3\frac{1}{2}$.
55. — „ 0,43 „ „ isti.
56. — „ 0,46 „ „ „
57. — „ 0,48 „ „ „

58. — Lik isto kao br. 1, nego u predku lievo u polju do prijestola kao \mathcal{N} , a desno cvietak \mathcal{P} .

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,40 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

59. — Teži 0,30 gram. Mod. 3.
60. — „ 0,40 „ „ $3\frac{1}{4}$.
61. — „ 0,43 „ „ 3.

62. — Isti lik kao br. 1, nego u predku lievo u polju \mathcal{P} , a desno cvietak \mathcal{C} .

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

63. — Teži 0,47 gram. Mod. 3
64. — „ 0,45 „ „ 3.
65. — „ 0,45 „ „ 3.

3. U zadku po sriedi nema motke, nego ta gori polukrug \mathcal{C} .

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje napis $\overline{IC-XC}$,

ali je smučeno izražen, a do prijestola u polju desno cviet od krina.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, nego motki po sriedi nema traga, te tu gori mjesto krsta ili krina opazuje se jasno kao stojeći u zrak poluokrug ili polumiesec gori okrenut \smile , a na žezlovih krstić. Napisu nema traga.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova Teži 0.55 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$. **Vidi tab. XV. br. 12.** — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novei:

- 2. — Teži 0.51 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$. — Do osienke $\overline{IA} - \overline{+A}$.
- 3. — „ 0.52 „ „ isti. — Nema napisa do osienke.
- 4. — „ 0.35 „ „ isti. — Isto.

B. Lica u zadku prosječno.

I. Bez pismena ili znakova do prijestola u predku.

α) U zadku na motki po sriedi jednostruki krst.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje $\overline{IA} - \overline{XA}$.

Zadak. — Dvie osobe sjedeće s glavama prosječno iliti profilno položenima, jedna k drugoj okrenuta, obe bradate i pod otvorenom krunom, te vjerojatno car Dušan i sin mu tada kralj Uroš. Car lievicom a kralj desnicom prihvaćaju motku jednostrukoga krsta po sriedi stojećega, te prvi u desnici a drugi u lieveci drže žezlo sa krstom na vrhu. U polju lievo \star a desno \overline{ZP} .

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.50 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova još sliedeći ovomu slični novei:

- 2. — Teži 0.48 gram. Mod. 3.
- 3. — „ 0.45 „ „ 3.
- 4. — „ 0.42 „ „ 3.
- 5. — „ 0.43 „ „ 3.
- 6. — „ 0.40 „ „ skoro 3.
- 7. — „ 0.40 „ „ 3.
- 8. — „ 0.39 „ „ 3.
- 9. — „ 0.35 „ „ 3.
- 10. — „ 0.44 „ „ 3.
- 11. — „ 0.48 „ „ 3.
- 12. — „ 0.46 „ „ 3.
- 13. — „ 0.40 „ „ 3.
- 14. — „ 0.50 „ „ 3.
- 15. — „ 0.63 „ „ 3. — U napisu do osienke mjesto \times ima $+$.

16. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IA} - \overline{+A}$; u zadku pako na žezlovih kosi krst \times , a napis u polju $\overline{A} - \overline{ZP}$.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 0.50 gram. Mod. 3. **Vidi tab. XV. br. 13.** — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novei:

- 17. — Teži 0.43 gram. Mod. preko 3.
- 18. — „ 0.45 „ „ 3.
- 19. — „ 0.51 „ „ 3.
- 20. — „ 0.38 „ „ 3. — Do osienke $\overline{IA} - \overline{XA}$.
- 21. — „ 0.34 „ „ 3. — Isto.
- 22. — „ 0.49 „ „ 3. — „
- 23. — „ 0.48 „ „ 3. — „
- 24. — „ 0.57 „ „ 3. — Do osienke $\overline{X} - \overline{A}$.
- 25. — „ 0.45 „ „ 3. — Nad napisom u zadku Σ .
- 26. — „ 0.48 „ „ 3. — Nad napisom u zadku Σ .
- 27. — „ 0.37 „ „ 3. — Nad napisom u zadku Σ .
- 28. — „ 0.36 „ „ 3. — Isto.

β) U zadku na motki po sriedi kosi krst \times .

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje $\overline{IA} - \overline{XA}$.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, nego na motki po sriedi kosi krst, na žezlovih krstić, a napis u polju $\overline{A} - \overline{B}$. Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 0.45 gram. Mod. 3

II. Sa znakovi do prijestola u predku.

α) U zadku na motki po sriedi cviet od krina.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IA} - \overline{+A}$, a do prijestola u polju sa svake strane po jedan cviet od krina razvit.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, nego na motki po sriedi cviet od krina, na žezlovih kosi krstić, a napis u polju $\overline{A} - \overline{ZP}$.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.67 gram. Mod. 3. **Vidi tab. XV. br. 14.** — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novei:

- 2. — Teži 0.54 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$.
- 3. — „ 0.38 „ „ 3.
- 4. — „ 0.43 „ „ skoro 3.
- 5. — „ 0.59 „ „ 3.
- 6. — „ 0.50 „ „ 3.
- 7. — „ 0.53 „ „ 3.
- 8. — „ 0.39 „ „ 3.
- 9. — „ 0.57 „ „ 3.
- 10. — „ 0.43 „ „ 3.
- 11. — „ 0.40 „ „ 3. — Napis u zadku $\overline{C} - \overline{ZP}$.

β) U zadku po sriedi nema motke, nego tu gori poluokrug \smile .

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, bisernom osienkom oko glave, do koje $\overline{IA} - \overline{+A}$, a do prijestola u polju sa svake strane po jedan cviet od krina razvit.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, te po sriedi nema motke, ali tu gori poluokrug, na žezlovih kosi krst, a napis: $\overline{C} - \overline{ZP}$.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 0.52 gram. Mod. $3\frac{1}{4}$. **Vidi tab. XV. br. 15.** — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novei:

- 2. — Teži 0.40 gram. Mod. 3.
- 3. — „ 0.60 „ „ preko 3.
- 4. — „ 0.62 „ „ isti.
- 5. — „ 0.43 „ „ 3.
- 6. — „ 0.46 „ „ 3.
- 7. — „ 0.50 „ „ 3.
- 8. — „ 0.38 „ „ 3.
- 9. — „ 0.45 „ „ 3. — Krinovi do prijestola nerazviti.
- 10. — „ 0.43 „ „ 3. — Isto.
- 11. — „ 0.48 „ „ 3. — Isto.
- 12. — „ 0.40 „ „ 3. — Izglodan.

VRSTA V.

Spasitelj stoji. — Car i carica stoje.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stojeći, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Do osienke $\overline{IA} - \overline{XA}$ neuredno razpoloženo, a do prijestola u polju po tri petorepe zvjezdice sa svake strane oblučno poredjene jedna pod drugom. Doli za nogama spasitelja vidi se nizka stolica od tri erte sastavljena, s jednim okrugićem nad uglovi.

Zadak. — Lievo car pod zatvorenom a desno carica pod otvorenom krunom, u bogatoj i dugoj odori, oba

stojeća, punolika. Car u desnici drži žezlo sa krstićem na vrhu, a carica u lievici žezlo sa tri kvrge gori pri kraju. Car lievicom a carica malko niže desnicom prihvaćaju motku dvostrukoga krsta stojećega po sriedi. Motka je doli pri kraju trostrukom ertom prekrstena. Napis u polju podieljeno $\overline{\text{OP}}-\overline{\text{ZP}}$, a pod i nad svakim od ovih ulomaka i lievo do stolice po jedan okruglic.

Matica u preuzv. g. bisk. Strossmayera od Verkovića. Teži 1.12 gram. Mod. 4. **Vidi tab. VIII. br. 20.**

VRSTA VI.

C a r j a š i.

a. Bez pismena do poprsja spasitelja u predku.

1. *Predak.* — Poprsje spasitelja na krstu, punoliko, do pojasa; ravnom osienkom oko glave, do koje $\overline{\text{IA}}-\overline{\text{XA}}$; ruke mu pri prsih, desnicom dieli blagoslov, a u lievici drži smotak.

Zadak. — Car punolik, pod nizkom zatvorenom krunom jaši desno; u desnici mu žezlo sa krstom na vrhu, u lievici vojke, konj se nalazi u stanju tiha hoda. Do cara u polju podieljeno $\overline{\text{OB}}-\overline{\text{ZP}}$.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1.46 gram. Mod. 5¼. — U istom zavodu nalaze se od davna sliedeći ovomu veoma spodobni novei, koji se ipak medju sobom tim jedino razlikuju, što se stvari na njih razno giblju ili su ponješto drugoga načina.

2. — Teži 1,385 gram. Mod. 5. — Probušen lievo do osienke.
3. — „ 1,22 „ „ 5. — Probušen desno pri rubu.
4. — „ 1,30 „ „ 5. — Dvotisk, te nad napisom u zadku ∞ .

5. — „ 1,41 „ „ 4¾. — Konj u stanju nemira.
6. — „ 1,29 „ „ 5. — Isto, te u mišicah krstovih piknjice, a nad napisom u zadku ∞ . Iz Kosova.

7. — Teži 1,52 gram. Mod. skoro 5. — Pod konjem cvietak, a u napisu $\overline{\text{Pb}}$.

8. — Teži 1,42 gram. Mod. 5. — Isto, nego u napisu $\overline{\text{Pb}}$.
9. — „ 1,64 „ „ preko 5. — Isto kao br. 5. Po slici Safarika iz matice kod g. Lazarevića u Biogradu.

10. — Teži 1,375 gram. Mod. 5. — Medju nogama i do glave konja stoji piknja. V. Šafarik Gl. III. 230. Tab. V. 60.

11. — Isto kao br. 6. nego su stvari drugako ponamiešćene, na pr. u predku napis stoji mnogo niže, medju nogama konja u zadku doli na rubu jedva prodire cvietak, nad napisom znak skratice čisto ravan itd., a napis desno u polju ovako: $\overline{\text{Pb}}$.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,41 gr. Mod. 4½. **Vidi tab. VIII. br. 21.**

12. — Isto kao br. 7, nego u zadku glava konja veoma doli nagnuta, s čega s ote strane i napis niže namiešćen, a konjski rep stoji podvignut.

Matica u S. J. Verkovića u Seresu. Teži 1,43 gram. Mod 4¼. Probušen desno u polju.

b. S pismeni do poprsja u predku.

1. *Predak.* — Poprsje spasitelja na krstu, punoliko, do pojasa, bisernom osienkom oko glave, do koje $\overline{\text{IA}}-\overline{\text{XA}}$, u mišicah krstovih pet piknjica, a do ramena spasitelja u polju $\overline{\text{H}}-\overline{\text{H}}$. Spasitelj rukama pri prsih, te desnicom dieli blagoslov a u lievici drži smotak.

Zadak, — Car punolik, pod zatvorenom krunom, jaši desno; u desnici mu žezlo sa krstom na vrhu \dagger , a u

lievici uzda. Konj tiho koraca desno, te mu prve dvie noge stoje skoro na pravi kut. Napis u polju $\overline{\text{OB}}-\overline{\text{ZP}}$. Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,49 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nema piknjica u mišicah krstovih, a do ramena u polju $\overline{\text{N}}-\overline{\text{G}}$; u zadku pako krst na žezlu pomanji, konj trči u propanj, a pod njegovim trbuhom kita sa tri cvietka.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,52 gr. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novei:

3. — Teži 1,35 gram. Mod. 5.
4. — „ 1,49 „ „ 5. — Tragovi dvotiska-
5. — „ 1,25 „ „ skoro 5.
6. — „ 1,23 „ „ 5.
7. — „ 1,40 „ „ 4¾.
8. — „ 1,35 „ „ 5.
9. — „ 0,98 „ „ skoro 5. — Malko pokidan na rubu.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{\text{IC}}-\overline{\text{XC}}$, a doli u polju do pojasa spasiteljeva $\overline{\text{N}}-\overline{\text{O}}$, ovo O ovdje ertom nakoso presiećeno; u zadku pako ono C u napisu lievo jest otvoreno.

Matica u biograds. muzeju od prije. Teži 1,31 gram. Mod. 5½. **Vidi tab. VIII. br. 22.** — Ovomu su novcu prilični sliedeći novei, medju sobom ipak po njekih malenkostih ipak razni, navlastito po različitom raspoloženju stvari:

11. — Teži 1,07 gram. Mod. 4¼. — U g. S. J. Verkovića.
12. — „ 1,49 „ „ 5. — U vojv. Montenuovo u Beču.
13. — „ 1,42 „ „ preko 5. — U istoga.
14. — „ ? „ „ skoro 5. Reichel Serb. etc. XIII. 3.

15. — Isto kao br. 10, nego u napisu predka i zadka ono C zatvoreno.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,195 gram. Mod. 5. Malko obrezan. — Ovomu su prilični izim pomanjih razlika sliedeći novei:

16. — Teži 0,695 gram. Mod. 5. — U zem. muzeju u Zagrebu. Okrnjen i izglođan.

17. — Teži 1,35 gram. Mod. 5. — U biogr. muzeju iz Kosova.
18. — „ 1,18 „ „ skoro 5. — Isto.
19. — „ 1,24 „ „ 5. — Isto.
20. — „ 1,24 „ „ 4¾. — Isto.
21. — „ 1,50 „ „ preko 5. — Isto.
22. — „ 1,01 „ „ 5. — Isto
23. — „ 1,48 „ „ 5. — „
24. — „ 1,35 „ „ 5. — „
25. — „ 1,65 „ „ 5. — „
26. — „ 1,49 „ „ 5. — „
27. — „ 1,19 „ „ 5. — „
28. — „ 1,35 „ „ 5. — „
29. — „ 1,39 „ „ 5. — „

30. — Isto kao br. 15, nego za prvim ulomkom napisa u zadku $\overline{\text{OB}}$ šestorepa zviezdica *.

Matica u biogr. muzeju od prije. Teži 1,14 gram. Mod. skoro 5. U istom zavodu iz Kosova sliedeći slični novei:

31. — Teži 1,35 gram. Mod. 4½.
32. — „ 1,02 „ „ isti.
33. — „ 1,09 „ „ 4¾.
34. — „ 1,25 „ „ 5.
35. — „ 1,23 „ „ 4¾.
36. — „ 1,08 „ „ isti. — Pod poprsjem debela piknja.
37. — „ 1,36 „ „ 5.
38. — „ 1,35 „ „ preko 5.
39. — „ 1,35 „ „ 5½. — Dvotisk.
40. — „ 1,23 „ „ 4¾.
41. — „ 1,18 „ „ 5.
42. — „ 1,20 „ „ 4¾.
43. — „ 1,35 „ „ isti.
44. — „ 1,12 „ „ „
45. — „ 1,17 „ „ „
46. — „ 1,20 „ „ 5.
47. — „ 1,06 „ „ 4½.
48. — „ 1,38 „ „ 5. — Pod poprsjem debela piknja.
49. — „ 1,29 „ „ 4¾. — Lievo u zadku nema skratice.
50. — „ 1,39 „ „ 5. — Do napisa u zadku desno piknja.

51. — Isto kao br. 15, nego za prvim ulomkom napisu u zadku $\overline{C\Phi b}$ piknja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,32 gram. Mod. skoro 5. Ovomu su izim pomanjih razlika prilični sljedeći novci:

52. — Teži 0,80 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. — U Dra. Egera u Beču. Izglod.
53. — " 1,07 " " 5. — U vojv. Montenuovo u Beču.
54. — " 0,75 " " $4\frac{1}{2}$. — U istoga. Obrezan.
55. — " 1,30 " " preko 5. — U biogr. muzeju od prije.
56. — " 1,14 " " preko 5. — Isto.
57. — " 1,65 " " $5\frac{1}{4}$. Po Šafařiku u sv. kneza Milana
58. — " 1,15 " " 5. — U biogr. muzeju iz Kosova.
59. — " 1,79 " " $4\frac{1}{2}$. — Isto.
60. — " 1,49 " " 5. — Isto.
61. — " 1,32 " " 5. — "
62. — " 1,19 " " 5. — "
63. — " 1,41 " " 5. — "
64. — " 1,30 " " 5. — "
65. — " 1,50 " " 5. — "
66. — " 1,66 " " 5. — "
67. — " 1,27 " " 5. — "
68. — " 1,34 " " 5. — "
69. — " 1,40 " " 5. — "
70. — " 1,25 " " $4\frac{3}{4}$. — Isto.
71. — " 1,50 " " preko 5. — Isto.
72. — " 1,18 " " $4\frac{1}{2}$. — Isto.
73. — " 1,18 " " 5. — Isto.
74. — " 1,57 " " 5. — "
75. — " 1,44 " " 5. — "
76. — " 1,39 " " 5. — "
77. — " 1,27 " " 5. — "
78. — " 1,65 " " $4\frac{3}{4}$. — Isto.
79. — " 1,44 " " 5. — Isto.
80. — " 1,70 " " 5. — "
81. — " 1,55 " " 5. — "
82. — " 1,50 " " 5. — "
83. — " 1,33 " " 5. — "
84. — " 1,35 " " 5. — "
85. — " 1,28 " " 5. — "
86. — " 1,34 " " $5\frac{1}{4}$. — Isto.
87. — " 1,35 " " $4\frac{3}{4}$. — "
88. — " 1,18 " " 5. — Isto.
89. — " 1,31 " " preko 5. — Isto.
90. — " 1,22 " " 5. — Isto.
91. — " 1,28 " " 5. — "
92. — " 1,23 " " skoro 5. — Isto.
93. — " 1,30 " " $5\frac{1}{4}$. — Isto.
94. — " 1,51 " " 5. — Isto.
95. — " 1,05 " " $4\frac{3}{4}$. — Isto.
96. — " 1,30 " " 5. — Isto.
97. — " 1,45 " " 5. — "
98. — " 1,55 " " 5. — "

99. — Isto kao br. 1, nego u predku na mišicah krstovih nema piknjica, a do ramenih spasitelja u polju O—G; u zadku pako lievo do napisu šestorepa zvjezdica, pod trbuhom konja kitica sa tri cvietka, a pod glavom konja piknja.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,25 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$.

100. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{+C}$, u mišicah krstovih okrugic, a do spasitelja u polju R—S; u zadku pako na žezlu krst jednostavan, prva noga konjska skućena, a nad napisom skratice ovako ∞ .

Po slici Šafařika iz matice kod Verkovića. Mod. $5\frac{1}{4}$. Probušen do careve glave desno.

101. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, a do ramena spasitelja u polju R—V; u zadku pako krst na žezlu pomanji i jednostavan, a napis ovako $\overline{C\Phi b}—\overline{ZPb}$.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,44 gram. Mod. 5. Izdao ga Šafařik Glas. III. 230. Tab. VI. 61, ali njekom razlikom u raspoloženju pojedinih stvari. — U istom zavodu sljedeći ovomu slični novci:

102. — Teži 1,16 gram. Mod. $4\frac{3}{4}$. — Piknja pod trbuhom konja.
103. — " 1,53 " " 5. — Do osienke $\overline{IC}—\overline{+C}$.

104. — Teži 1,63 gram. Mod. 5. — Isto. konj leti u propanj.
105. — " 1,47 " " 5. — Iz Kosova.
106. — " 1,47 " " 5. — Iz Kosova.
107. — " 1,17 " " $4\frac{1}{2}$. — Do osienke $\overline{IC}—\overline{+C}$. U vojv. Montenuovo u Beču. Izderan i probušen desno u polju.
108. — Teži 1,55 gram. Mod. 5. — U osienki spasitelja piknja, a medju prednjima nogama konja tri. Kod čitaonice u Biogradu.
109. — Teži 1,07 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — Piknja u osienki. U g. Doboskya u Pešti. Probušen desno do osienke.
110. — Teži 1,32 gr. Mod. preko 5. — Piknja u osienki. U vojv. Montenuovo u Beču. Probušen lievo do osienke.
111. — Teži 1,50 gram. Mod. skoro 5. — Piknja u osienki. U g. sav. Simića.

112. — Isto kao br. 101, nego iz krune careve u zadku nebi slazile vrpce.

I. v. Reichel *Serbiens etc.* str. 5. br. 2.

113. — Isto kao br. 101, nego u predku do osienke bilo bi $\overline{IC}—\overline{XP}$.

I. v. Reichel u djelu „*Die Reichel'sche Münzsammlung in St. Petersburg. Neunter Theil 1843. 161*, s primjetbom: $\frac{3}{100}$ S. — *Rs. R. 13*. Nego u predku ono R lievo u polju Reichelu je AP složeno skupa, a onaj veoma obični i jasni izraz u zadku lievo do cara, koji znači Stefan, po njemu bio bi „*СЕМЕЊЪ (Simon)*“. Mod. $4\frac{1}{4}$.

114. — Isto kao br. 101, nego u predku do osienke u polju podijeljeno $\overline{IC}—\overline{XC}$, pod ovim lievo R a skoro nad ovim jošte I nakoso, desno V nakoso; u zadku pako pod konjem slovo Ω razito probodeno od tankoga maća, te valjda onaj isti znak, koji se prikazuje u sljedećem broju.

Matica u biogradskom muzeju od prije. Teži 1,63 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VIII. br. 23.**

115. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, u mišicah krstovih nema piknjica, a do ramena spasitelja u polju R— \overline{op} ; u zadku pako nad napisom znak skratice ∞ .

Matica u biogradskom muzeju od prije. Teži 1,32 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VIII. br. 24.**

Ovomu su slični sljedeći novci:

116. — Teži 0,87 gram. Mod. 5. — Po Šafařiku Glas. III. 230. Tab. VI. 62. samo polovica novca u biograds. muzeju, te u napisu zadka desno R miesto b.

117. — Teži 1,45 gram. Mod. skoro 5. — Šafařik Gl. VIII. 268. Tab. III. po matici kod g. K. Jankovića.

118. — Teži 1,29 gr. Mod. $4\frac{1}{2}$. — U S. Ljubića. Probušen desno.

119. — Teži 1,37 gram. Mod. skoro 5. — U peštanskom muzeju.

120. — Isto kao br. 1, nego u predku u mišicah krstovih po jedan okrugic, do osienke $\overline{IC}—\overline{FC}$, a do ramena spasitelja T—S; u zadku pako na žezlu tri piknje, iz kojih izlazi šiljasta crta, nad napisom znak skratice ∞ , a pod trbuhom konja T.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,70 gr. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova sljedeći ovomu slični novci:

121. — Teži 1,18 gram. Mod. 5. — Do osienke $\overline{IC}—\overline{FC}$.
122. — " 1,61 " " $4\frac{3}{4}$.
123. — " 1,35 " " 5.
124. — " 1,48 " " $4\frac{3}{4}$.

125. — Isto kao br. 120, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{FC}$, a u zadku pod trbuhom konja nema T.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,40 gr. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova sljedeći ovomu slični novci:

126. — Teži 1,18 gram. Mod. 5.
127. — " 1,65 " " 5.
128. — " 1,18 " " 5.
129. — " 1,17 " " $4\frac{3}{4}$. — U napisu do osienke C.
130. — " 1,32 " " 5. — Isto.
131. — " 1,58 " " 5. — "

132. — Isto kao br. 120, nego u zadku nema **T** pod trbuhom konja, a drugi ulomak napisa nestoji nad glavom nego pod glavom istoga konja.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,30 gram. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novi:

133. — Teži 1,06 gram. Mod. skoro 5.
134. — " 1,55 " " 5.

c. Uz poprsje spasitelja u predku još dvie osobe.

1. *Predak.* — Poprsje spasitelja na krstu, punoliko, do pojasa, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}-\overline{XC}$, a do spasitelja u polju po jedna krilata osoba sa svake strane (valjda andjeli ili bolje sin i kćerka Dušanova). U rukama pri prsih čini se da drži knjigu, doli pako pod poprsjem **O**, a valjda **IO** kao u br. 2.

Zadak. — Car, punolik, pod zatvorenom krunom, jaši desno; u desnici mu žezlo sa krstićem na vrhu, a u lievici uzda. Desna prednja noga konja medju dva petolistna cvietka. Napis: $\overline{COP}-\overline{LP}$.

Po risanju iz matice od g. C. Kunza, ravnatelja padovanskoga muzeja. G. C. Kunz dao je maticu princu Aleksandru Troubetzkoy. Mod. 4²/₃. **Vidi tab. IX. br. 1.**

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari drugako kreću, te pod poprsjem spasitelja u predku vidi se jasno **IO**, a u rukuh andjela žezlo.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,14 gr. Mod. skoro 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, a pod poprsjem spasitelja medju dvie petorepe zviezde **ZI**. Šafařík Glas. VII. 208. Tab. III. br. 14, po matici u g. S. I. Verkovića. Teži 1,005 gram. Mod. 4²/₃. Probušen lievo pri rubu.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku pod poprsjem spasitelja \overline{UON} ; u zadku pako pod glavom konja okrugić, a napis lievo \overline{COP} .

Po slici Šafaříka iz matice kod Verkovića. Mod. 5. Probušen lievo nad glavom krilate osobe. **Vidi tab. IX. br. 2.**

VRSTA VII.

Sve napis u zadku.

a. Napis u zadku u četiri redka.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}-\overline{XC}$, do prijestola u polju podijeljeno **N-O**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu četiri piknje na četverokut.

Zadak. — Sve napis u četiri redka razpoložen ovako: $\overline{CFANB\ B}-\overline{b\ XA\ BA\ BA}-\overline{AGOB\ BPA}-\overline{NH\ CP\ B\ B\ A}$. U slogu su **Nb** u rieči *Stefan*, i **NH** u rieči *blagovierni*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,31 gram. Mod. 5. Probušen desno doli u prijestolu. **Vidi tab. IX. br. 3.**

2. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}-\overline{XC}$ razito i uporedno sa mišicama krsta razpoloženo, a do prijestola u polju podijeljeno **R-V**.

Zadak. — Sve napis u četiri redka razstavljen ovako: $\overline{+CFNB}-\overline{b\ XA\ BA\ BA}-\overline{GOB\ BPHH}-\overline{CP\ B\ B}$. U slogu su samo **NH** u rieči *blagovierni*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,31 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 2, nego u napisu zadka $\overline{\Phi}$ u prvom redu nepada na **B** drugoga redka, no medju ovim i **A**; tako i piknja nad **P** u četvrtom redu nestoji pod **B**¹.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,42 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 2, nego u zadku ono $\overline{\Phi}$ u prvom redu napisa gori je dva puta prekršteno.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,45 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 2, nego u predku **I** od \overline{IC} lievo do osienke stoji višje od **A**, a u zadku piknja niti upravo pod **N** prvoga redka, niti pod **B** trećega redka, kako ondje.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,35 gram. Mod. 5. Probušen do glave spasitelja desno.

6. — Isto kao br. 5, nego u predku ono **R** lievo u polju djelomice leži na stupu prijestola, a u zadku piknja neleži ni pod ni sa strane **N** u prvom redu, nego uprav unutri.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,40 gram. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 5, nego u predku ono \overline{XC} desno do osienke nestoji uzporedno sa mišicama krsta nego malko poviše; u zadku pako ono **P** u četvrtom redu stoji upravo pod **B**.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,50 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 7, nego u zadku nevidi se piknje ni do ni u slovu **N** prvoga redka, valjda leži na crti istoga slova.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,50 gram. Mod. 5. Jedva okrnjen.

9. — Isto kao br. 7, nego u predku ono \overline{XC} desno do osienke nestoji uzporedno, pošto **A** stoji niže od **X**, a i u napisu zadka pismena se ponješto razno kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,41 gram. Mod. skoro 5.

10. — Isto kao br. 9, ali u predku ono \overline{IC} lievo do osienke nestoji uzporedno sa krstovima mišicama, nego mnogo višje, a sve je na novcu u većem obliku izraženo.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,48 gram. Mod. 6¹/₂. Probušen u glavi spasitelja i na četiri komada razpolavljen.

11. — Isto kao br. 2, nego u predku napis $\overline{IC}-\overline{XC}$ nestoji uzporedno sa krstovima mišicama, dali mnogo višje, i piknja na prsih spasitelja; u zadku pako **P** sa piknjom u četvrtom redu napisa pada upravo pod **B**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,29 gram. Mod. 5. Malo urezan.

12. — Isto kao br. 11, nego u zadku ono $\overline{\Phi}$ u prvom redu napisa gori je dva puta prekršteno, a **P** u četvrtom redu nepada pod **B**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,525 gram. Mod. 5. Malo okrnjen i probušen desno gori do osienke.

13. — Isto kao br. 12, nego u predku napis $\overline{IC}-\overline{XC}$ do osienke drugako je razpoloženo, naime **A** lievo i **X** desno stoje uzporedno sa mišicama krsta, **I** pako od \overline{IC} stoji povišje od **A**, a **A** od \overline{XC} nižje od **X**, te je od ovoga trojom piknjom, koja tu obično krase prijestolov kut, razstavljeno.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,52 gram. Mod. 5.

¹ Pošto su ovi novi u liku i u pismu sasvim slični i bez osobitih znakova, da se ma kako kov razluči, nema drugoga načina nego pomnjivo jih sravniti medju sobom, te paziti na razno namješćenje i kretanje pojedinih stvari i bilježiti.

14. — Veoma spodoban br. 13.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,50 gram. Mod. 5.

15. — Sasvim priličan br. 13.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,48 gram. Mod. 5. Probušen na čelu spasitelja.

16. — Isto kao br. 13. nego u zadku ono **Ā** u četvrtom redu nepada kao u prednja tri novca pod **Ī**, nego stoji veoma odstranjeno.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,55 gram. Mod. 4½.

17. — Isto kao br. 13. nego napis **IC—XC** u predku do osienke opet je djelomice drugako razpolažen, naime ono **C** od **IC** lievo stoji malko niže od dotične krstove mišice, a **X** od **XC** desno malko višje od dotične mišice; te i lievo je ono **I** od **C** trojom piknjom razstavljeno.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,56 gram. Mod. skoro 5.

18. — Sasvim spodoban br. 17.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,50 gram. Mod. jedva preko 5. **Vidi tab. IX. br. 4.**

19. — Sasvim spodoban br. 17.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,55 gram. Mod. 5.

20. — Isto kao br. 17. nego cijeli napis u zadku kreće se malko drugčije, na primir **Φ** u prvom redu pada na **Ī** drugoga redka, dočim u prednja tri novca slazi mu lievo.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,47 gram. Mod. jedva preko 5.

21. — Isto kao br. 17. nego na čelu napisa u zadku nevidi se krsta, a vidi se piknja nad **Ī** u trećem redu, gdje joj miesta nema.

Matica u ear. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,37 gr. Mod. 4¼. Probušen desno dole do prijestola. Izdao Weszerle Tab. III. br. 9.

22. — Isto kao br. 17. nego ono **Ā** u napisu zadka na četvrtom redu pada pod **Ī** trećega redka. dočim u prednjih stoji mu lievo.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,89 gram. Mod. skoro 5. Probušen lievo do osienke spasitelja.

23. — Isto kao br. 17. nego u predku nad **XC** desno do osienke znak skratice dvostruk.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,54 gram. Mod. skoro 5.

24. — Isto kao br. 17. nego u predku lievo do osienke nema traga pismenu **C**, akoprem je tu novac dobro sačuvan, a na vratu spasitelja neobična razita debela crta.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,43 gram. Mod. 5.

25. — Veoma priličan br. 17.

Šafařík Glas. III. 228. Tab. V. 56 po matiei u biogradskom muzeju, ali ga mi onako probušena ondje nenadjosmo. Teži 1,52 gram. Mod. 4⅓. Po Šafaříku l. e. isti novac nalazio bi se kod g. Miloja Božića u Biogradu.

26. — Veoma priličan br. 17.

I. v. Reichel *Serbiens etc.* Tab. XIII. 2. Mod. 5.

27. — Isto kao br. 2. nego u predku desno do osienke ono **X** od **XC** stoji niže od dotične krstove mišice, a u zadku **Φ** u prvom redu gori je dvakrat prekršteno.

Érdy str. 30. br. 54 (*Dr. Stur*). Mod. skoro 5.

28. — Isto kao br. 2. nego u predku do osienke imao bi **IC—+C**, a u zadku bilo bi u drugom redu pet miesto

osam pismena itd., nego je sasvim vjerojatno, da je ovaj novac pogriješno izdan bio. te da je jedan te isti sa br. 21.

Luezenbacher str. 56 br. 2 po Davidovićevo Zabavniku g. 1821 i Ijetopisu srbskom 1826. III. 4.; Šafařík Glas. III. 227. Tab. V. 55; Érdy str. 31. br. 55. Mod. 4⅓. Izglodan.

29. — Priličan br. 2.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,30 gram. Mod. 5.

b. Napis u zadku u pet redaka.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, bisernom osienkom oko glave, do koje **IC—+C**, a do prijestola u polju **C—S**.

Zadak. — Sve napis u pet redaka razdieljen ovako: **∴ X CT — ЄΦΑΝ БЪ X — А БА БАГО — ВЪРНН ∴ — ЦРЬ °.**

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,56 gram. Mod. skoro 5.

2. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**, do prijestola u polju podieljeno **N—O**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu ruža od pet listova.

Zadak. — Sve napis u pet redaka razpolažen ovako: **+ CT★ — ЄΦΑΝЪ В — Ъ ХА БА БА — АГО ВЕРНН — ЦРЬ°.** U slogu su **hh** u rieči *Stefan*, i **nn** u rieči *blagovierni*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,38 gram. Mod. 5¼. Probušen nad glavom spasitelja.

3. — Isto kao br. 2. nego u predku pod lievim laktom spasitelja u predku miesto ruže ima tri piknje na trokut.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,48 gram. Mod. 5¼. **Vidi tab. IX. br. 5.**

4. — Isto kao br. 2. nego u zadku napis drugako je razporedjen: **+ CT★ — ЄΦΑΝЪ ВЪ — ХА БА БАА — ГОВЕРНН — ЦРЬ°.** Složenja kao u br. 2. Vide se tragovi dvostruka tiska.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,33 gram. Mod. skoro 5. Probušen desno do osienke spasitelja. Izdao ga Šafařík Glas. VII. 203. Tab. II. br. 7.

5. — Priličan br. 4.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,26 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 2. nego u zadku napis drugako razporedjen: **+ CT★ — ЄΦΑΝЪ В — Ъ ХА БА Б — АГО ВЕР — НН ЦРЬ°.**

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,55 gram. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 6. nego u zadku ruža miesto što je ondje na koncu prvoga redka, ovdje je na koncu trećega.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,33 gram. Mod. 5¼. Trostruko probušen. Izdao ga Šafařík Glas. IX. 273. Tab. I. 5.

8. — Isto kao br. 6. nego u zadku ruža samo na koncu napisa i pod napisom.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,31 gram. Mod. 5.

9. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—+C**, a do prijestola **T—S**.

Zadak. — Sve napis u pet redaka ovako razpolažen: **∴ X CT — ЄΦΑΝ БЪ X — А БА БАГО — ВЪРНН ∴ — ЦРЬ °.**

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,30 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IX. br. 6.**

10. — Isto kao br. 9, nego u predku pod lievim lak-
tom spasitelja u prijestolu okrugić, a u napisu zadka one
tri piknje na koncu četvrtoga redka ovako ∴ .

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,35 gram. Mod. 5.

11. — Isto kao br. 9, nego u predku do osienke $\overline{IC-xC}$.

Matica u g. S. I. Verkovića u Seresu. Teži 1,316 gram. Mod.
skoro 5. Novac dva put udaren, i probušeu doli lievo u prijestolu.

12. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prie-
stolu. piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC-xC}$,
a do prijestola u polju podijeljeno $V-G$.

Zadak. — Sve napis u pet redaka ovako raspoložen:
 $\times CTE - \Phi\Lambda\text{N B}\Lambda X - \Delta \text{BA B}\Lambda\Gamma O - \text{B}\Sigma P\text{H}\text{H} \text{:} - \text{I}\Phi\text{B}$.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,42 gram. Mod. jedva preko 5.

13. — Isto kao br. 12, nego slovo V lievo u polju
jednom stranom leži na stupu prijestola.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,42 gram. Mod. jedva preko 5.

14. — Isto kao br. 12, nego u predku spasitelj je
veoma nagnut lievo, a i razredjenje pismena u napisu
zadka ponješto drugako.

Matica u sbirki čitaonice biogradske. Teži 1,43 gram. Mod. jedva 5.
Izdao ga Šafařík Glas. V. 213. Tab. I. br. 1.

C. Kotorski novci Dušanovi.

a. Bez pismena do svetitelja.

1. *Predak.* — Svetitelj stojeći medju dva piknjasta luka,
koja se protežu od zgora do doli, bisernom osienkom
oko glave, punolik, u dugoj i širokoj odori; u desnici
pri prsiah drži palmu, a u lievici van pruženoj krst. Pod
nogama svetitelja okrugić. Napis teče naokolo uz okrajni
piknjasti niz, počam gori desno: °S° TRIPHON° — °ΑΤ-
ΤΗΤΡΑΝ.

Zadak. — Car punolik, pod otvorenom krunom u du-
gom odjelu, sjedi na prijestolu bez naslona s oboje strane
lavskom glavom ukrašenu; u desnici pri boku drži žezlo
s krinovim cvietom na vrhu, a u lievici van pruženoj
zemljokrug, nad kojim se diže jednostruki krst. Napis:
STEPHANVS — IMPERATOR.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,74 gram. Mod. 5. Po-
klonio g. Marko Čelović iz Budve. **Vidi tab. IX. br. 7.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku van luka lievo
i pod nogama svetitelja piknja, a napis: °S° TRIPHON°
— °ΑΤΤΗΤΡΑΣ°; u zadku pako na vratu carevu visi
krst, lavske glave do prijestola drugako ponamješćene, a
napis: STEPHANVS° — IMPERATOR°.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,845 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup. Dr. Danilo
ovako ga opisuje: „S. TRIPHON CATHAREN. *Effigie del
Santo fra due archi di perline, porta nella destra la palma
del martirio, nella sinistra una croce.* — STEPHANUS
INPERATOR. *Imperatore seduto sopra due leoni, tiene nella
destra lo scetro ornato d' un giglio, e nella sinistra sco-
stata dal petto il globo con sovrapposta croce. Diam. 0,82,
peso gr. 30. Donato da Dr. Fr. Danilo.*“

Dr. Fr. Danilo u programu zadarske gimnazije za g. 1869/70 str.
175 br. 28. po matici u ondiešnjoj sbirki.

4. — Isto kao br. 3, nego drugi kalup. Isti Dr. Da-
nilo ovako ga opisuje: „*Altro grosso eguale, ma nel diritto*

TRIPHO e nel reverscio IMPERATOR e la croce poggiata
sul globo. D. 0,019, p. gr. 31. Donato dal nob. sig. Dott.
Antonio Stermich di Valerociata.

Dr. Fr. Danilo u programu zadarske gimnazije za god. 1869/70
str. 176. br. 29. po matici u ondiešnjoj sbirki.

5. — Isto kao br. 1, nego pod nogama svetitelja u
predku nevidi se ništa, a pikanje u napisih sasvim drugako.

Erđy str. 29. br. 52 (Dr. Stur). Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

b. Pismena do svetitelja.

1. *Predak.* — Svetitelj stojeći medju dva piknjasta
luka, koja se protežu od zgora doli, ravnom osienkom
oko glave, punolik, u dugoj i širokoj odori; u desnici
pri prsiah drži palmu, a u lievici van pruženoj krst. U polju
van lukova podijeljeno $G-C$. Napis teče naokolo uz okrajni
piknjasti niz, počam gori desno: °S° TRIPHON° — ΑΤ-
ΤΗΤΡΑΝ.

Zadak. — Car punolik, pod otvorenom krunom, u du-
gom odjelu, sjedi na prijestolu bez naslona s oboje strane
lavskom glavom ukrašenu; u desnici pri boku drži žezlo
s krinovim cvietom na vrhu, a u lievici van pruženoj zemljok-
rug, nad kojim se diže jednostruki krst. Napis: STΑ-
PΗΤΩVS — IMPERATOR.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,71 gram. Mod. skoro 5.
Malco okrnjen i probušen desno u napisu.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je pik-
njasta, van lukova u polju podijeljeno $\Omega-T$, te i pred
catharen piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,445 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.
Probušen lievo u polju.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku van lukova u
polju podijeljeno $P-\Omega$, i piknja na prsiah svetitelja, a nema
piknje na koncu napisa.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Žulića u Kotoru.
Teži 1,61 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. **Vidi tab. IX. br. 8.**

4. — Isto kao br. 3, nego u zadku piknja na prsiah
cara, a pismena u napisih drugako ponamješćena i drugoga
načina.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,88 gram. Mod. 5. Dar
g. Lazara Berbera trgovca u Kotoru.

5. — Isto kao br. 3, nego nevidi se piknje ni na prsiah
svetitelja ni na prsiah cara, nego oba ulomka napisa u
predku svršuju sa tri piknje na trokut.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,84 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je pik-
njasta, van lukova u polju podijeljeno $R-R$, napis pako
u predku nema nijedne piknje, dočim u zadku oba ulomka
napisa svršuju sa okrugićem.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,64 gram. Mod. 5. Kup-
ljen u g. S. I. Verkovića u Serezu.

7. — Isto kao br. 6, nego u predku pod nogama sve-
titelja i na koncu obih ulomaka napisa po jedan okrugić,
a u zadku samo na koncu drugoga ulomka.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,88 gram. Mod. 5. Vjerojatno
ovo je onaj novac, koi je izdao Šafařík Glas. VII. 202. Tab. I. br. 6,
nego je Šafařík van lukova u polju predka bilježio $R-h$. Oba pis-
mena prikazuju se jednog te istog načina, i prije bi rekli, da su
dva R nego $R-h$.

*

8. — Isto kao br. 6, nego u predku ono prvo slovo napisu t. j. S stoji medja dva okrugica, te okrugic i na koncu rieči *Triphon*.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,99 gram. Mod. 5. Imao je ušicu.

9. — Isto kao br. 6, nego u zadku pijknja na prsiah cara, a glede pikanja u napisih oba ulomka napisu u predku počimaju i svršuju sa pijknjom, u zadku pako okrugic samo na koncu napisu.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,80 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 6, nego u predku napis počeo bi i svršio sa pijknjom, a u napisu zadka nebi bilo ni pijknje ni okrugica, nego u rieči *imperator* cviet od krina na žezlu razstavljao bi slovo O od R.

I. v. Reichel *Serbiens etc.* str. 13. Tab. XIV. br. 16. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

11. — Isto kao br. 10, nego kaže Reichel o njem: „auf einem anderen Exemplare ist die Krone auf dem Haupte des Kaisers ohne herabhängenden Bänder“.

I. v. Reichel *Serbiens etc.* str. 13.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku van lukova u polju podieljeno S—M, a osienka je pijknjasta; u zadku pako medju zadnja dva slova rieči *imperator* t. j. O i R ulazi cviet od krina, te jih razstavlja.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,66 gr. Mod. skoro 5.

13. — Isto kao br. 12, nego u predku pijknja i pred rieči *catharen*; u zadku pako pijknja na početku napisu, a ono O od R sasvim drugako je razstavljeno.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,65 gram. Mod. skoro 5.

14. — Isto kao br. 12, nego osienka svetitelja u predku dielomice je dvostruka i ravna, i pijknja na prsiah svetitelja; u zadku pako napis svršuje sa pijknjom, a zadnja dva slova napisu teku ravno.

Matica u numis. sbirci Marciane u Mleteih. Teži 1,65 gr. Mod. 5.

15. — Isto kao br. 1, nego u predku van lukova u polju podieljeno T—M, a na koncu rieči *Triphon* u napisu nema pijknje.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,75 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 15, nego u napisu predka miesto CATHARON bilo bi CATTARINON ; u zadku pako pijknja na koncu prvoga ulomka napisu i početkom drugoga, a bilo bi *inperator* miesto *imperator*.

Flam. Corner „*Catharus Dalmatiae civitas etc.*“ str. 10. br. 2. po Bern. Naniu. Mod. 5.

17. — Isto kao br. 15, nego u predku osienka je pijknjasta, te pijknja i na koncu rieči *Triphon*, a i ovdje u napisu *catarinen* miesto *catharen*; u zadku pako prietol bez lavskih glava.

J. Schweitzer „*Not. Pereg. di Numismatica ecc. Trieste 1860. Dec. V. p. 25. Tav. I. fig. 4*“, nego na slici nema pismena T—M do lukova, valjda izpušćena. Težio bi 2,12 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. Primećuje isti starinar: „*Di questo tipo pure vedemmo alcune varietà, dalla parte del Santo le sigle S—A (valjda S—M), in un altro esemplare P—T (valjda P—R), un terzo affatto mancante di sigle, in un quarto T—M colla leggenda: S TRIPHON — CATARENSI. Un peso variante da 27 a 30 grani*“. Veli pako na str. 22, da je u jednoj hrpi starih novaca, koju kupi u nekogova vlahu u Sibeniku, našao 69 groša „*di Stefano Dusiano col titolo di re, battuti per Cattaro*“, nego to su bili Stjepana Ostoje bosanskoga kralja. Mislim, da je i on kao što i Nani krivo čitao *catarinen* miesto *catharen*.

STJEPAN UROŠ.

Naslavi: мнѣ Стефанъ Црѣшъ царъ сръблемъ и грѣкомъ, поморню и западнимъ (10 trav. 1357 u slavn. gradu Skopi. *Mikl.* 155). и постави ме господина всемъ стежанню штыуства моего, реку же земли сръбскои и грѣкомъ, поморню и западнимъ странамъ . . . благоутромъ и богомъ поставленномъ Стефанъ Црѣшъ царъ (25 travnja 1357 pod *Pri-zrenom* na Ribniku. *Mikl.* 161. 164).

азъ рабъ твои Стефанъ Оурѣшъ царъ и самодръжць сръблемъ и грѣкомъ (2 lipnja 1358 u *Pri-zrenu*. *Mikl.* 166).

и постави ме господина късемъ стежанню штыуствени моего, реку же земли сръбскои и всемъ грѣкомъ, поморню въстоуномъ и западнимъ странамъ (11 оужка 1365 u *Prištini*. *Mikl.* 172).

Signor schiavo Stefano Urosio con la grazia di dio imperator de Servia e Grezia (1355? *Rad I.* 146).

Podpisi: Въ Христа бога благоутри Стефанъ Црѣшъ краль всемъ сръблемъ (1353. *Mikl.* 152).

† Стефанъ Црѣшъ благоутри царъ сръблемъ и грѣкомъ (10 i 24 travnja 1357. *Mikl.* 156 i 159).

† Стефанъ Црѣшъ въ Христа бога благоутри царъ сръблемъ и грѣкомъ (25 travnja 1357. *Mikl.* 163. 165).

† Стефанъ въ Христа бога благоутри Оурѣшъ царъ сръблемъ и грѣкомъ (2 lipnja 1358. *Mikl.* 167).

† Стефанъ Црѣшъ крѣри царъ сръблемъ и грѣкомъ † (29 rujna 1360 na *Siencah*, 11 оужка 1365 u *Prištini*. *Mikl.* 169. 173. 174).

† По милости божи Стефанъ Црѣшъ въ Христа бога благоутри царъ сръблемъ и грѣкомъ † (22 kolovoza 1362 u *Onogošti*. *Mikl.* 171).

Stefan Uros con la grazia de dio imperator de Servia e Grezia (1355? *Rad I.* 146).

Pečati: † првомуемникъ архидиаконъ стефанъ od desna na lievo, pogrešno izraženo i izvrćenimi slovi; lik sv. Stefana držećega u desnici krst a u lievici kadioncu — стѣпанъ въ хѣ ба благоутри младъ црѣшъ; car Uroš pod krunom, u carskoj odeždi, držeć u desnici dvostruki krst a u lievici žezlo (2 lipnja 1358. *Glas. II.* 203. *Mikl.* 168). Zlatan.

† сти сѣвъ првомуемникъ и архидиаконъ — † сѣвъ Црѣ все сръбске Земѣ и поморьске и грѣке (11 оужка 1365. *Ar-ratović* *Opis. 55. Tab. VIII. br. 10* iznio je sliku. *V. Mikl.* 173). Zlatan.

† стѣпанъ : Црѣшъ : мнѣ божи царъ сръблемъ : и грѣкомъ — † стѣпанъ : Црѣшъ : мнѣ божи царъ сръблемъ : и грѣкомъ (Nani *Tab. II. n. XIX.*). Zlatan. Likovi su u predku i u zadku skoro sasvim isti, nego car u predku pri prsiah drži u desnici dvostruki krst a u lievici jabuku, nad kojom se diže jednostruki krst; dočim u zadku jabuku drži u desnici, a u lievici krst.

Uroš rodio se u lieto 1337 (*Šaf. Ljetop. 57. 71.*), a poče vladati kao car u devetnaestoj godini svoga života (*Rodosl. Glas. XXI. 248*). Nego u desetoj godini (1346) Dušan, kada se sam okruni srbskim carem, po običaju bizantin-

skom dade u isto doba okruniti i svoga sina srbskim kraljem. Ovu viest starih ljetopisa potvrđuje Dušanova povelja od 29 travnja 1348 (*Mikl. 133*) i druge od istoga kašnje izdane, te i ona od g. 1353, koju izda sam Uroš

kao kralj, i kojom darova prvostolniku srbskomu crkvu sv. Nikole na Pšini (*Mikl. 152*).

Dušan se već za rana starao, da sinu pribavi ženu od odlične obitelji. Najprije se obrati k iztočnomu dvoru, prošeć za njega sestru cara Ivana Paleologa (*Nik. Grig. II. 642*). Čini se, da dogovori o toj ženitbi bjaahu tik do uspjeha dospjeli, pošto se već 4 rujna 1343 u mletačkom vieću primao predlog, da se Dušanu pišu listovi, *congaudendo de nuptiis, quas fecit domino filio suo cum sorore domini imperatoris Constantinopolis cum illis pulcris verbis, que videbuntur (Listine II. 193)*. Malo kašnje pokuša Dušan, da dobije za Uroša kćer francezkoga kralja Ivana, ali je ovaj za to zahtjevao, da se najprije otac i sin podlože papi, što je Dušan odriješito odbio. Još je Dušan tražio ženu za sina u bosanskoga bana Stjepana, naime banovu jedinicu Jelisavu, ali mu i s ove strane loša sreća. Ban mu odlučno odbi te prošnje, s čega g. 1349 dodje medju njimi i do rata, nego i sva sila Dušanova neskloni bana, da od svoje odluke odstupi. Jedva malo prije smrti i ta mu se želja izpunila. Zavadiši se s vlaškim vojvodom, ovaj morao mu je dati svoju kćer za sina, da bude mir. Po nekvojih to je bila kćer vojvode Vlajka (*Orbini, Lukarević itd.*), a po drugih Vlajkova sina Alek. Besarabe (*Pejačević*). Ovu nam stvar dovoljno razjasnuje poslanica pape Urbana V odpravljena 14 veljače 1370 Klari udovi Aleksandra Besarabe, u kojoj se papa Klari zahvaljuje, što je svoju kćer caricu bugarsku (*ženu Joana Sracimira*) na vieru katoličku obratila, te ju bodri, neka nastoji obratiti također i drugu njezinu kćer *alteram natam videlicet Anham reginam Servie illustrem adhuc in similibus scismate ac erroribus permanentem*. S ovoga vidi se, da je Uroševa supruga bila kćer Besarabe¹, i da joj ime bjaše Anka, kako i Pejačević piše, a ne Jelena (*Orbini, Rodosl. Glas. XXI. 248*) ili Slava (*Lukarević*).

Nenadana smrt Dušanova prouzrokovala golemu smutnju u svih stranah njegova veoma prostrana a jošte ne dobro uređjena carstva. Htjelo se snažne mišice i čvrsta duha, da namah svati položaj, zapregne državnu upravu, te snažno i odvažno nastavi njegova nedovršena djela. To dakako manjkalo u još nedorasla Uroša i u matere njegove Jelene, koja više o tom nastojala, da si u Prizrenu i u primorju navlastito njemu vladalačku premoć utvrdi². Dušan je na smrti sve to dobro predviđao; čega radi, da prepriječii propast zgradje, koju tolikim znojem podigao bjaše, odredi, neka uz Uroša ostane Vukašin, koga on uzvisio bio iz nižjega plemstva na najvišje časti državne, te ga poznavao kadra, da, kao voditelj vrhovne vlasti u zemlji do punolietosti Uroševe, njegovu stečevinu ako i neumnoži barem sačuva.

I sbilja Vukašin primi se umah čvrsto i vierno svoga posla. Prvi Siniša, Dušanov polubrat i kao najstariji član vladajuće porodice, komu je po starom pravu kruna pripadala, pohiti, da si ju predobije. Sakupivši vojsku iz svojih pokrajina i svoje privrženike iz Srbije u Trikali, provali

¹ Tako i Tronošac, jer piše, da je Dušan u ratu s Vlasi oteo jim njeka miesta, a zatim s njimi sklopio mir, te *єгд басарава дѣщеръ ѿбрвунѣхъ за сина своего младого урoша*; a malo kašnje primećuje: *зарвунѣхъ дѣщеръ воєводи запалнскаго басарава за сина юнаго урoша*.

² I sbilja nekvoji gradovi pripoznavali su ju kao svoju neposrednu gospodariću. Na pr. obćina olgunjska odgovori 14 svibnja 1357 mletačkomu poslaniku u poslu nekoga nasilja učinjena mletačkomu podaniku, da je spravna zapoviedi republike u sve i po sve slušati, a navlastito u onih stvarih, *que non cederent in detrimentum et damnationem dominationis nostre domine imperatricis Sclavonie*; Uroša tada kao da nije ni bilo.

u srbsko primorje, i obsjednu Skalar; ali ga do mala proti većoj sili ostaviti morao, i u svoje se zemlje povući. God. 1357 Grei i Turci kao saveznici udare velikom silom u Macedoniju. Vukašin poleti jim na susret, i kod Filipopola razbi jih i zatjera, i tim si onu granicu osigura. Još konceom g. 1355 za živa Dušana pomoću crkvenih desetina Ljudevit ugar.-hrv. kralj odpravi vojsku pod hrvatskim banom, da otme Dušanu Skradin i Kliš, koje mu sestra udova Mladinova ustupila bjaše u Hrvatskoj. Kliš osta pljenom Ljudovitovim, Skradin Mletčana. Sada ugar.-hrv. vojska miesto da svrne na Srbe, kao što je papa zahtjevao, udari na Mletčane; te stoprv g. 1357 za kratkoga primirja sa Mletčani podje za rukom Ljudevitu Srbom ugrabiti Mačvu. Godine 1359¹ srbska vlada odпусти mu jošte nješto malo zemljišta, te tako se i s ove strane učvrsti mir.

Uspjeh postignut od Vukašina na bojnomo i diplomatskičkom polju na korist carstva mogao ga lasno na to povesti, da si traži veću čast i ugled u zemlji; te ako je istina, što se u nekvojih izvorih srbske prošlosti kaže, da ga je Uroš imenovao kraljem, to se u ovo doba dogoditi moglo. Sada se stavi, da podigne oko sebe stranku, koja bi ga u njegovih namierah podupirala, i do potrebe štítala i obranila. S toga svomu bratu Ugleši, koji je po smrti svoga tasta Voihne Zahumljem upravljao, podjeli veću oblast u Macedoniji na grčkoj granici, a Zahumlje preda Nikoli Altomanu užičkomu vlastelinu, u kom se veoma pouzdati mogao.

Namjere Vukašinove nisu mogle za dugo ostati tajne pred ostalim plemstvom, koje se sada složi u tom, da mu na put stane. Vodja ove stranke izkaza se odmah knez Lazar Grebljanović upravljatelj sriemski, a poglaviti Lazarovi pristaši bili su: knez Vlatko, Stjepan Ljubojević, Vuk Branković, Mjloš Obilić, Baoša Zetski i Vladimir arbanaški. Ovim podje napokon za rukom uvieriti Uroša o pogibelji, koja mu prietila od strane Vukašinove, te ga na to prignuti, da Vukašina od dvora odпусти, a i zato, jer je Vukašinova vlast po Dušanovoj odredbi Uroševom punolietnosti prestati morala. Ali se Vukašin usprkos carevim zahtjevom čvrsto držao državnoga kormila, tvrdeć, da mu ga Dušan uručio, neka s njim do smrti upravlja, a medjutim nije štedio iz potaje na svoje protivnike udarati, te mitom ili strahom privrženika si pribavljati što je više mogao. Tako se razvi ona nesretna borba, koja napokon svali Srbiju u propast.

Videći Uroš, da se zaman trudi kako da Vukašina od dvora odaleči, pozva državni sabor, neka on rieši razmiricu. Sabor se sbilja sakupi u Prizrenu na grobu Dušanovu. Tu dodjoše obe stranke u velikom broju, te bude o stvari na dugo i svestrano pretrešeno. Vukašin je tvrdio, da je to zadnja volja Dušanova bila, neka on pored Uroša do svoje smrti državom upravlja, dočim su mu protivnici dokazivali, da je to samo htjeo Dušan, neka pored Uroša obavlja državne poslove jedino do careve punolietnosti. Sabor prihvati ovo zadnje mnienje, i pozva Vukašina, neka svu vlast položi u ruke već punolietnoga Uroša, ako neće, da bude smatrano njegovo ponašanje kao nepravedno i nasilno (g. 1362). Vukašin, videć se većinom sabora odsudjen, prividno se umiri, te se sa svojom braćom, Uglešom i Gojkom, i sa svojim privrženici povuče u svoju oblast, da tamo snuje, kako da si svoje tobož pravo obrani i sačuva. No uvierivši se, da silom nebi mogao do čilja, stavi se u

¹ Poslanica kralja Ljudevita od 6 srpnja 1359 sviedoči, da se je kralj tada nalazio u Srbiji na čelu svoje vojske (*Listine IV. 12*). Chalcond. 19—25 pako veli, da se je god. 1359 Amurje sdružio s grčkim carem Ivanom, i da su nadvladali Dragaša, a Bogdara pobjedili.

dogovore za pomoć s Matijom Kantakuzenom a malo zatim i sa samim carigradskim dvorom. Čujuć to Uroš, veoma se poboja, te pobiti k Lazaru u Srijem zato, da ga kao vođa svojih privrženika proti Vukašinu zaštititi. Ovaj odlučni korak Urošev poda smrtni udarac Vukašinu; te je veoma istini podobno, da je ovaj stoprv sada iz osвете začeo nakanu Uroša pri prvoj zgodu utamaniti, tvrdo uvieren, da se do vladanja, koga se okaniti nije mogao, neće nikada više dokopati, dokle Uroš živi. A da svoju namieru sigurnije izvede, uputi se umah u Prizren k carici, koju na kratko prietvornosti i prevarom tvrdo osviedoči o svojoj lojalnosti i viernosti napram kruni. Odatle samu caru šalje listove i poslanike, da mu u njegovo ime svečano izjave, kako se je on odrekao svih svojih zahtjeva; te mu za rukom podje prignuti samu caricu, da i ona pismom uvieri cara o njegovoj iskrenosti, i da ga pozove, neka se u Prizren povrati. Uroš srcea blaga i iskrena, s čega mu pridjev *nejaki*, niti nesumnji o prevari, te pristaje na povratak. Lazar se sada zaman trudio, da ga s pogubna puta odvрати; no silom ga ustaviti nije smieo, da ga Vukašin s čareva zapta pred narodom neokrivi.

Na prvu viest, da se Uroš Prizrenu približuje, Vukašin podje mu na susret, i viešto zatajivši svoje nakane, pokloni mu se i kao prosti velikaš skute mu poljubi. Za svečanosti, koje su tada radi careva povratka u Prizrenu sledile, znao je Vukašin svaku sumnju od sebe odvratiti, akoprem je tajno svom silom nastojao o tom, da nadje način, kako da se Urošu krvno osveti, a njegovu si vlast prisvoji. Medjutim bude urečen sjajan lov za 2 prosinca 1867. Sakupi se taj dan liepa svita, da se u Šarplanini tom zabavom uz cara proveseli. Vukašinu prikaza se taj lov kao najshodnija prilika za izvedenje svojih namiera. Naoruža on dakle tajno krvničke ruke, koje su imale svesti Uroša s puta u sumu i tamo ga smaknuti. Tako se i dogodilo. Truplo carevo na čelu ozledjeno bude od nepoznatih izručeno u duboku noć predstojniku manastira kod Šarenika više Nerodimlje, koi, neznajući tko je, umah ga sahraniti dade. Badava se preko noći i sledieći dan sva planina iztraživala s pomisli, da je car kud kamo loveć zabludio. Vukašin, da osveti uzmakne, prospe glas, da se je Uroš opet k Lazaru odputio, te da toga radi mora odmah u Prilip, pošto mu se bojati, da se onamo proti njemu zlo snuje. Carica s prva prihvati to mnienje, te nije ni čuti htjela osvade proti Vukašinu, dapače je tužitelje u zatvor bacala. Kašnje joj se činilo, da ga je Vukašin u Prilip odveo, te sama podje u Prilip, da se o tom uvieri. Jedva konceom g. 1368 bi smrt Uroševa odkrita¹. Jelena, koja je medjutim državom barem prividno upravljala, sada se svake časti odreće i pokaludjeri pod imenom Evgjenije², te umrie u manastiru Bogorodice više Žegljigova tri

¹ Ova neizvjestnost o ubojstvu Uroševu prouzrokova nejasnost u ondašnjih spomenicih. Dne 31 srpnja 1368 bi predloženo mlet. vieću, da se Gjorgju Balsiću zetskomu dozvoli uzdržavati naoružene ladje, ako prikaže listove cara srbskoga, kojimi bi ovaj na to pristao. Čudno je pako ovo, što kaže zaključak primljen u istom mlet. vieću dne 18 rujna 1369: *cum dominus imperator Rasie ad nos miserit ambaxiatorem suum itd.* no pošto se u istom zaključku malo kašnje primećuje: *ambaxiatori autem domini regis Rasie et Catarinorum respondetur*, činilo bi se, da je tu govor o kralju Vukašinu.

² Po Vukovom tipiku zvala se jošte **САНСАКЕТЬ** (Mikl. 246). I sbilja *Elizabeth comitissa Serbie*? bila se zavjetovala, da će pohoditi Jeruzolim, ali kašnje radi slabosti tjela po zadarskom nadbiskupu zamoli papu, neka ju od toga zavjeta odrieši, a da je zato spravna položiti 1000 dukata u dobrotvorne svrhe. Papa uz sjajnost dara dakako privoli, te 5 prosinca 1369 naloži istomu nadbiskupu, neka primi novce, i u Rim pošalje. (*Theiner Hung. II. 88*).

godine poslie Uroša (*Glas. XXI. 250*), naime 7 studenoga 1370 (*Mikl. 246*). O smrti Anke, žene Uroševe, do sada se nezna ništa, kao što ni o njenom živovanju na srbskom prijestolu; valjda se i ona pokaludjerila ili kući povratila.

A. Samo latinski napis.

VRSTA I.

Spasitelj sjedi. — Šlem.

a. Napis u zadku: *Stefan Urosius*.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje $\overline{IX}-\overline{+C}$, a do prijestola u polju **M—B**.

Zadak. — Doli šlem desno okrenut, a do njega po jedna šestorepa zvjezdica sa svake strane; nad njim zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na pojedinom uglu; nad zastavicom okrug, u kom desetolistna ruža; iz okruaga se vije uzgor troperna perjanica. Napis teče naokolo uz okrajni niz od ertica. počam gori desno: **STAF AN — VROSIVS**.

Šafařik *Glas. III. str. 232. Tab. VI. br. 65*, po matici kod g. Avr. Petronievića u Biogradu. Teži 1.75 gram. Mod. 5.

2. — Veoma prilican br. 1, nego do osienke u predku $\overline{I+}-\overline{+C}$, a stvari se ponješto drugako kreću.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1.72 gr. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku $\overline{I+}-\overline{+A}$, a stvari navlastito u zadku sasvim su drugako ponamiešene.

Matica u biogradskom muzeju darom g. Jov. H. Konstantinovića. Teži 1.40 gr. Mod. 5. Dvostruko razkidan i desno u polju probušen.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku ruža je šestolistnata, perjanica petoperna, a stvari opet sasvim razno položene.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču, valjda od g. S. I. Verko-vića, koi je po Šafařiku imao ovakav novac. Teži 1.46 gr. Mod. 5. Probušen na lievoj nogi spasitelja. **Vidi tab. IX. br. 9.**

b. Napis u zadku: *Imperator Urosius*.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}-\overline{+}$.

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut i na njem krstić; nad šlemom zastavica, nad zastavicom u okruagu poveći krst, a iz okruaga se diže troperna perjanica. Napis se desno nerazaznaje, jer je novac ostećen, a lievo se vidi jasno: — **TOR VROS**.

Po slici, koju nam posla Dr. Janko Šafařik izradjenoj na matici u g. M. Milojevića iz Vugatrna. Mod. 3¼.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna; u zadku pako šlemov branik zada se širi do ruba i tu lomi napis, zastavica nije kao obično široka nego kao dvie jednostavne pruge prekrstene, u okruagu nad zastavicom dubčasti krst, a perjanica petoperna. Napis teče naokolo i izpod šlema, počam gori desno: **+IQP—QRRTOR VRO**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.76 gram. Mod. 3¼. **Vidi tab. IX. br. 10.**

3. — Isto kao br. 2, nego su stvari drugako ponamiešene, a napis u zadku svršuje se **VROS**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.67 gram. Mod. 3¼.

4. — Isto kao br. 2, nego u predku osienka je piknjasta, a radnja u odieći spasitelja i u naslonih prijestola sasvim drugoga načina; u zadku pako pod šlemom tri piknje razito položene, a napis kao u br. 3.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,60 gram. Mod. 4.

5. — Isto kao br. 4, nego u predku radnja prijestola opet je drugako, t. j. sasvim jednostavna; u zadku pako nema piknja pod šlemom, a napis se lomi ovako: **+INPĀ — RĀTOR VROS.**

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,80 gram. Mod. 4.

6. — Isto kao br. 5, nego napis u zadku kao u br. 3. Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,73 gr. Mod. 4.

VRSTA II.

Spasitelj sjedi. — Car i carica stoje.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XĀ**, knjigom na skutu, a pod lijevim laktom u prijestolu šestorepa zvjezdica.

Zadak. — Dvie osobe stojeće, punolike; lievo car pod zatvorenom a desno carica pod otvorenom krunom; car lievicom a carica desnicom pridržavaju na istom mjestu motku dvostrukoga po sriedi stojećega krsta. Doli do motke krsta **0—Ā**. Napis teče naokolo, počam gori desno: **VROSIVS — INPĀRĀ** (NP u slogu).

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,39 gr. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

2. — Teži 0,51 gram. Mod. 3.

3. — " 0,51 " " 3½. — U napisu **VROSI.**

4. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: **VROGOSIVS — INPĀRĀS** (NP u slogu).

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 0,49 gr. Mod. 3.

5. — Isto kao br. 1, nego rieči u napisu zadka napako su izražene, te **AISORV** (m. **VROSIV**) — **ĀRĀPSII** (m. **INPĀRĀ**).

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,51 gr. Mod. 3¼. **Vidi tab. IX. br. 11.** — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

6. — Teži 0,57 gram. Mod. 3¼.

7. — " 0,76 " " 3½.

8. — " 0,44 " " 3.

9. — " 0,52 " " 3. — Okrnjen.

10. — " 0,55 " " 3¼.

11. — " 0,61 " " 3.

12. — " 0,33 " " 3. — Okrnjen.

13. — " 0,40 " " 3. — Kod svietl. kneza srbskoga.

14. — " 0,48 " " 3. — Kod istoga.

15. — " 0,50 " " 3.

16. — " 0,60 " " 3.

17. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku obratno razpoložen: **INPĀRĀT — VROSIVS**, te car stoji desno a carica lievo.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,60 gram. Mod. 3. **Vidi tab. IX. br. 12.** — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu sličan novac:

18. — Teži 0,60 gram. Mod. 3.

19. — Isto kao br. 17, nego napis u zadku kraći: **INPĀRĀ — VROSIV.**

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,52 gram. Mod. 3½.

20. — Isto kao br. 17, nego napis u zadku ovako: **INPĀRĀTS — VROSIV.** Car lievo. a carica desno.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,71 gr. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

21. — Teži 0,78 gram. Mod. 3.

22. — " 0,54 " " 3.

23. — Isto kao br. 17, nego napis u zadku ovako: **INPĀRĀT — VOSIVSV.**

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gr. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

24. — Teži 0,54 gram. Mod. 3.

25. — " 0,55 " " 3¼.

26. — " 0,86 " " 3½.

27. — Isto kao br. 17, nego napis u zadku ovako: **INPĀRĀ — VROSIV.**

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,53 gram. Mod 3½.

28. — Isto kao br. 17, nego u predku nema zvjezdice pod laktom spasitelja; napis pako u zadku ovako: **INPĀRĀT — VRSIV.** Car lievo a carica desno.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,48 gram. Mod. 3.

29. — Priličan br. 28.

Matica u svietl. kneza srbskog iz Kosova. Teži 0,60 gr. Mod. 3.

B. Srbski napis u predku a latinski u zadku.

VRSTA I.

Car sjedi. — Šlem.

a. Car osienkom oko glave.

Predak. — Car punolik, pod zatvorenom krunom, piknjastom osienkom oko glave, u dugoj bogatoj haljini, sjedi na prijestolu bez naslona; pri prsili u desnici drži žezlo sa krstićem na vrhu, a u lievici smotak. Napis do cara u polju podijeljeno **СРЪНЬ (SRPUNY) — ІРЪ.**

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut s urezanim krstićem; nad njim zastavica, kao da je u njem zabodena, s oblučnim stranama i sa tri piknje na trokut na pojedinom uglu; nad zastavicom šestolistnata ruža kao da o sebi stoji, a iz ruže se razvija uzgor troperna perjanica. Napis teče naokolo uz okrajni niz od ertica, počam gori desno: **VROZIVS I—INPĀRĀTOR.**

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,76 gram. Mod. 4¼. Probušen lievo do žezla.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku napis desno do cara mnogo je više položen; u zadku pako perjanica veoma desno nagnuta, a u napisu poslie I rieči *Imperator* piknja.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,14 gram. Mod. 4¼. Malo okrnut na rubu i udaren.

3. — Isto kao br. 1, nego strane zastavice u zadku prikazuju se ravne.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 0,80 gram. Mod. jedva preko 4.

4. — Isto kao br. 1, nego zastavica u zadku veoma lievo naklonjena.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,10 gram. Mod. jedva preko 4.

5. — Isto kao br. 1, nego u zadku debela crta svežuje šlem sa zastavicom, a dvostruka tanka crta zastavicu sa ružom.

Matica u num. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,16 gr. M. 4¼.

6. — Isto kao br. 5, nego u zadku ono Ω u rieči *imperator* stoji djelomice pod štitom, koi je uzvišitije položen.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,26 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.

7. — Isto kao br. 6, nego u predku osienka i okrajni niz desno prikazuju se dvostruki, a u zadku pred Ω rieči *imperator* vidi se piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,10 gram. Mod. 4. Probušen u kruni carevoj.

8. — Isto kao br. 5, nego troja piknja na uglovih prijestola u predku nestoji sa strane, nego nad uglovi.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,21 gram. Mod. $4\frac{1}{3}$.

9. — Isto kao br. 8, nego se stvari na novcu drugako kreću.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,075 gr. Mod. $4\frac{1}{2}$.

10. — Isto kao br. 5, nego u prijestolu po jedna zvjezdica sa svake strane.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,005 gr. Mod. $4\frac{1}{3}$. **Vidi tab. IX. br. 13.**

11. — Isto kao br. 1, nego u zadku u listovih ruže razaznaje se piknja, a šlem sa zastavicom je spojen po dvostrukoj debeloj crti. Napis ovako: $\text{VPOZIVZ I—MPAPITTO}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,72 gram. Mod. 4.

12. — Veoma priličan br. 1.

Šafařík Glas. VII. 210. Tab. III. 17. po matiei u biogr. muzeju od Verkovića, ali ju mi nenadjosmo. Težio bi 1,010 gr. Mod. $4\frac{1}{4}$.

13. — Isto kao br. 1, nego sav lik u zadku bio bi veoma desno naklonjen, a napis sasvim upravno razpoložen, što se u prednjih neopazuje.

Po slici Šafaříkovej iz matice kod g. Prof. Srečkovića. Mod. $3\frac{3}{4}$.

14. — Isto kao br. 1, nego u zadku ruža je ravnim okrugom opasana, i vidi se medju zastavicom i ružom kao sveza dvostruka crta.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,94 gram. Mod. $4\frac{1}{3}$.

15. — Isto kao br. 14, nego u predku doli u prijestolu od cara po jedna ruža sa svake strane.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,06 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. Probušen do žezlova krsta.

16. — Isto kao br. 14, nego ružice prijestola u predku jednostavno izražene; u zadku pako gori desno vide se tragovi dvostruka tiska.

Matica u num. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,16 gr. M. $4\frac{2}{3}$.

17. — Isto kao br. 14, nego u predku nožice prijestola jednostavno su izražene, a znak skratice nad napisom teče protivnim pravcem ∞ ; u zadku pako doli na uglu šlema, na kom nema izdubena krstića, vide se desno tri piknje na trokut, sam je šlem desno okrenut, a napis ovako: $\text{VPOZIVZ I—MPAPITTOA}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,10 gram. Mod. $4\frac{1}{3}$. **Vidi tab. IX. br. 14.**

18. — Isto kao br. 17, nego u zadku doli na uglu šlema desno nema troje piknje, nego se izkazuje kao Ω , a u napisu miesto IT stoji upravno H .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,12 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

19. — Isto kao br. 18, nego u zadku doli na uglu šlema nevidi se ništa, a u napisu poslie I rieči *imperator* debela piknja.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,11 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

20. — Isto kao br. 19, nego u predku znak skratice nad napisom opet drugoga lika, a poslie I rieči *imperator* obična piknja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. I. Verkovića. Teži 1,01 gram. Mod. $4\frac{1}{3}$.

21. — Isto kao br. 17, nego stvari se drugako kreću, a zadnje slovo napisa u zadku leži na peru perjanice.

Šafařík Glas. VII. 211. Tab. III. 18 po matiei u biogr. muzeju od Verkovića, koju mi nenadjosmo. Teži 1,01 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.

22. — Isto kao br. 1, nego u predku na kraju vrpce padajuće iz krune careve nevidi se troje piknje kao što ni smotka u carevoj lievici, a nožice prijestola jednostavno su izražene; u zadku pako ruža kao da leži na zastavici, te je razno izražena i okrugom opasana, šlem je desno obrnut, a napis: $\text{VPOZIVZ I—MPAPITTO}$.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 0,80 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. Probušen desno i lievo u polju.

23. — Priličan br. 1.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,0 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. Probušen izpod krsta žezlova.

b. Car bez osienke oko glave.

1. *Predak.* — Car punolik, pod zatvorenom krunom, u dugoj bogatoj haljini, sjedi na prijestolu bez naslona, u desnici pri prsih drži žezlo sa krstićem na vrhu, a lievica mu na krilu. Napis do cara u polju podieljeno: $\text{VPOZIVZ I—MPAPITTO}$. Pod napisom desno u polju G .

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut s krstićem od četiri dubčaste piknje sastavljenim; nad šlemom zastavica s malko oblučnimi stranami i tropiknjom na uglovih, a svezuje se sa šlemom po dvostrukoj crti; nad zastavicom ruža od šest listova, na kojih po jedna piknja; ruža nema sveze sa zastavicom; iz ruže se vije uzgor troperna perjanica. Napis teče naokolo uz okrajni niz od crta, počam gori desno: $\text{VPOZIVZ I—MPAPITTO}$.

Matica u g. S. I. Verkovića u Serezu. Teži 1,035 gr. Mod. $4\frac{1}{4}$. — Ovomu su prilični sljedeći novi:

2. — Teži 1,12 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — U g. Doboskya u Pešti.
3. — „ 1,19 „ „ $4\frac{1}{4}$. — U vojvode Montenuovo u Beču. Probušen.
4. — Teži 1,16 „ „ 4. — U istoga. Probušen do krune.
5. — „ 1,20 „ „ $4\frac{1}{2}$. — U istoga. Tragovi dvotiska.
6. — „ 1,19 „ „ $4\frac{1}{3}$. — Kod učen. društva biogr. Izdao Šafařík. Glas. VII. 209. Tab. III. 16.
7. — Teži 1,165 gr. Mod. $4\frac{1}{4}$. — Kod Eggera u Pešti za 18 fr.
8. — „ 1,160 „ „ $4\frac{1}{4}$. — U cars. numism. kabinetu u Beču. Probušen.
9. — Teži 1,07 „ „ $4\frac{1}{2}$. — U vojv. Montenuovo u Beču.
10. — „ 1,04 „ „ $4\frac{1}{4}$. — U biograds. muzeju. Dvotisk.

U napisu VPOZIV m. VPOZIVZ .

11. — Teži 1,07 gram. Mod. 4. — Slika Šafaříkova iz matie Verkovićeve.

12. — Teži 1,11 „ „ $4\frac{1}{4}$. — U biogr. muzeju. Probušen desno.

13. — „ 1,25 „ „ $4\frac{1}{4}$. — U vojv. Montenuovo u Beču.

14. — „ 1,35 „ „ $4\frac{1}{2}$. — U istoga. Probušen.

15. — „ 1,19 „ „ $4\frac{1}{4}$. — U istoga. Probušen. U predku pod napisom lievo piknja, a krst na žezlu nakrivo.

16. — Teži 1,115 gram. Mod. 4. — U biogr. muzeju. Probušen u kruni. Nad G u predku dvie debele erte; strane zastavice u zadku ravne.

17. — Teži 1,03 gram. Mod. $4\frac{1}{3}$. — U v. Montenuovo U predku doli desno u prijestolu piknja; u zadku **D** m. **O** u rieči *imperator*.

18. — Teži 0,945 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — Kod Schottena u Beču. Probušen. Ono **O** u rieči *imperator* od dvie ravne erte sastavljeno.

19. — Teži 1,16 gram. Mod. $4\frac{1}{3}$. — U vojv. Montenuovo. Probušen u kruni. Ono **G** u predku raznoga oblika **Q**, a **R** u zadku neobično veliko.

20. — Teži 1,08 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. — U vojv. Montenuovo. Probušen lievo.

21. — Teži 1,12 gram. Mod. $4\frac{1}{3}$. — U biograds. muzeju. Likovi dvostruki. Ono **O** u napisu zadka od dvie erte sastavljeno.

22. — Teži 1,01 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — U vojv. Montenuovo. U napisu zadka iza **I** u rieči *imperator* piknja.

23. — Teži 1,30 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — U biogr. muzeju. Probušen lievo i urezan. U napisu zadka u rieči *imperator* poslie **P** piknja, a **O** kao **D**.

24. — Teži ? gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. — U e. n. kabinetu u Berlinu. Krst na žezlu nakrivo. Po otisku g. Prof. Glavinica.

25. — Teži 0,90 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$ ali podugačak. — U vojv. Montenuovo. U predku nevidi se **G**.

26. — Isto kao br. 1. nego ukrasi jednostavniji i neuredno izobraženi, te u predku nad napisom znak skratice prekrsten **Q**, a nema **G**, dočim u napisu zadka **S** upravno izraženo, naime **VROSIVS**.

Šafařík Glas. III. 231. Tab. VI. 63 po srbskom ljetopisu g. 1826. sv. II. br. 5, po kom i Luezenbacher str. 58 br. 1; Reichel *Serbiens alte Münzen* Tab. XV. 27; Weszerle Tab. III. 13 (a ima **S**); Erdy str. 32. br. 58. Šafařík piše u svojih crticah, da je vidio ovaj novac u Verkovića, valjda drugi ovomu sličan.

27. — Isto kao br. 1, nego u predku nad napisom znak skratice ovako **Q**; u zadku pako po sried zastavice debela piknja, šlem desno okrenut bez krstića ali sa tri piknje doli na uglu desno, te se nevidi palice, koja svezuje šlem, zastavicu i zvjezdu; a napis ovako: **VROSIVS I — IMPERATOR**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,13 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. Probušen desno do čela careva.

28. — Isto kao br. 27, nego je prijestol u predku sasvim drugoga načina, a stvari su na novcu drugako ponamješćene.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,04 gram. Mod. skoro 5. Malo okrnjen.

29. — Isto kao br. 27, nego se stvari drugako kreću, a u predku desno u polju nema traga slovu **G**.

Matica u biogradskom muzeju, jako izgledana i ponješto okrnjena. Teži 0,58 gram. Mod. 4.

30. — Isto kao br. 27, nego u predku krst na žezlu kao **M** izražen, a **G** desno u polju povisoko namješćeno; u zadku pako oko zvijezde još jedan okrug, piknja u ružici, a napis veoma neuredno razredjen.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,0 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$. **Vidi tab. IX. br. 15.**

31. — Isto kao br. 27, nego u predku na uglu prijestola lievo miesto troje trokutne piknje stoje tri okrugića, a u zadku vide se očitii tragovi dvotiska, te šlem neleži razmierno napram zastavici i zvijzdi.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,11 gram. Mod. 5. Čini se, da ga je izdao Šafařík Glas. IX. 271. Tab. II. br. 9, nego je ovdje sasvim upravno izražen.

32. — Isto kao br. 27, nego u predku nad napisom znak skratice ovako **Q**, a **G** stoji veoma doli tik prijestola.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,74 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. Malo razkidan.

33. — Isto kao br. 32, nego u predku desno u polju nevidi se pismena **G**, a stvari teku drugako.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,80 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

34. — Isto kao br. 32, nego u predku ono **G** desno u polju povisoko položeno, dočim u zadku ono **I** rieči *imperator* veoma od šlema odbijeno.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,94 gram. Mod. 5. Probušen doli u prijestolu desno.

35. — Isto kao br. 32, nego u predku žezlo se na vrhu prikazuje dvostruko prekršteno.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,14 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

36. — Isto kao br. 32, nego lik se u predku prikazuje trostruk, kako to jasno kaže prijestol desno, radi trostruka natiska; u zadku pako jednostruka palica svezuje zastavicu sa zvijzdom.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,83 gr. Mod. $4\frac{1}{2}$.

37. — Isto kao br. 32, nego u predku napis lievo sasvim neuredno razpoložen, a **G** desno dielomice izraženo; u zadku pako zadnje **R** rieči *imperator* van reda namješćeno.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,85 gram. Mod. 5. Probušen medju nogama carevima.

38. — Isto kao br. 32, nego u predku na vrh careve krune okrugić, a u napisu zadka slovo **O** odveć maleno napram drugim.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,17 gram. Mod. 5.

39. — Isto kao br. 1, nego u predku prijestol na uglovih ukrašen je sa trokutnimi nasloni i okrugićem na vrhu, ali jih se car nedrži, a znakovi skratice nad napisom stoje nakoso; u zadku pako doli lievo na uglu šlema tri piknje na trokut, zastavica s ravnimi stranami, a **O** u rieči *imperator* četverokutno.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 0,91 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. Dvostruko probušen i malno okrnjen.

40. — Isto kao br. 39, nego u predku nad laktom careve lievice tri piknje na trokut; u zadku pako nema tropiknje na uglu šlema, a **I** rieči *imperator* stoji tik do šlema.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,155 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.

41. — Isto kao br. 39, nego u zadku poslie **I** rieči *imperator* piknja, a **O** je upravno izraženo.

Po slici Šafaříka, koj ju izradio na matiči kod njega u pokladu od Verkovića. Probušen desno u polju i urezan. Teži 1,0 gr. M. $4\frac{1}{4}$.

42. — Isto kao br. 39, nego u predku car desnim laktom stoji naslonjen, znak skratice teče upravno, a slovo desno u polju ovako **Q**; u zadku pako sav je lik smeteno izražen, a zadnje **R** u rieči *imperator* ovako **A**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,87 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. Probušen u carevoj kruni i izgledan.

43. — Isto kao br. 39, nego u zadku sred zastave debela piknja, zvijezda nad zastavicom sasvim drugoga načina, naime od šest crta a okrugić po sriedi, te u napisu miesto **O** stoji **D**.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,26 gr. Mod. $4\frac{1}{4}$. **Vidi tab. IX. br. 16.**

44. — Isto kao br. 1, nego u predku prijestol carev višji je, haljina užja, tielu prilagodjena; pod nogama visoki jastuk; do prijestola u polju lievo miesto tropiknje stoji **T**, desno pako miesto tropiknje i **G** ima **Q**, a u napisu lievo nema **b** u rieči Uroš; u zadku pako u ruži nema piknje, a svezana je sa zastavicom po dvostrukoj palici, te napis ovako: **✕ VROSIV — S IPABHT**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,79 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. Dvostruko probušen. **Vidi tab. IX. br. 17.**

45. — Isto kao br. 44, nego sve u povećoj mieri, a u napisu zadka slovo R stoji upravno a ne naopako.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,08 gram. Mod. 5%. Izdao ju Šafařík Glas. IX. 277. Tab. II. br. 11.

46. — Isto kao br. 44, nego u predku do priestola u polju nema ni slova ni drugoga znaka, a na vrhu žezla miesto prostoga krstića stoje četiri okrugića na krst položena, u zadku pako napis: + VROSIVS — IPARATOR.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,99 gram. Mod. 4%. Izdao ju Šafařík Glas. VII. 208 Tab. III. 15 nepodpuno. Probušen u glavni carevoj. **Vidi tab. IX. br. 18.**

VRSTA II.

Car jaši. — Šlem.

a. Napis u predku $\overset{\sim}{\text{C}}\overset{\sim}{\text{O}}\overset{\sim}{\text{B}}-\overset{\sim}{\text{P}}.$ — Šlem sa perjanicom.

1. *Predak.* — Car punolik, pod zatvorenom krunom, jaši desno. U desnici drži žezlo sa krstićem od četiri piknje na vrhu neupravno položenim, u lievici uzdu konja. Napis do cara u polju podieljeno $\overset{\sim}{\text{C}}\overset{\sim}{\text{O}}\overset{\sim}{\text{B}}-\overset{\sim}{\text{P}}.$

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut; nad njim zastavica s oblučnimi stranami i sa tri piknje na trokut na uglovih; nad zastavicom ruža od šest listića, a iz nje se diže troperna perjanica. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno: ·· X IPRATI. — // // // IV. ··

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,26 gram. Mod. 5. Probušen doli desno pred konjem i izglođan.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nema ni traga znaku skratice nad napisom; u zadku pako zvijezda je sa zastavicom okrugićem spojena, a napis veoma smučeno izražen.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,135 gram. Mod. 5. Probušen nad krunom carevom.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku krstić na žezlu stoji upravno, a pred konjem okrugić; u zadku pako posried zastavice piknja, kroz zastavicu prolazi iz šlema do ruže dvostruka palica, a napis: X IPRATI — // OSVSO.

Matica u biograds. muzeju. Teži 0,80 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. Izlizan.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku nad glavom konja T; u zadku pako ruža je u ravnom okrugu i nema dvostruke palice, pod šlemom petorepa zvijezdica, a napis: X IPRAT — VROSVIV.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,18 gram. Mod. 5. Probušen na plećih konja.

5. — Isto kao br. 4, nego u predku nad glavom konja nema slova, a vidi se petorepa zvijezdica pod konjskim trbuhom; u zadku pako nema zvijezdice pod šlemom, a napis: X IPRAT — VROSVIV.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,01 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

6. — Isto kao br. 5, nego u predku nema zvijezdice pod konjem, a napis u zadku: IPRATI — VROSVIV.

Matica u car. num. kabinetu u Beču. Teži 1,20 gr. Mod. skoro 5.

7. — Isto kao br. 6, nego u predku okrugić pod glavom konja sdružen je sa desnom prednjom nogom konja veružicom, a u zadku u napisu miesto okrugića tri piknje ovako ··.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,14 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 6, nego osim razlika u kretanju i načinu stvari, napis ovako: X IPRAOIS — :VROSVIV.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,02 gr. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Izdao ju Šafařík Glas. VIII. 268. Tab. I. br. 4, ali neopazi okruga oko ruže u zadku i dvostruka natiska u predku.

9. — Isto kao br. 8, nego u zadku pod šlemom petorepa zvijezdica, a jednostruka palica svezuje šlem sa zastavicom, te napis: IPRATI — VROSVIV.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. I. Verkovića. Teži 1,265 gram. Mod. 4 $\frac{1}{4}$.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku napis lievo $\overset{\sim}{\text{C}}\overset{\sim}{\text{O}}\overset{\sim}{\text{P}}$ i pod trbuhom konja okrugić; u zadku pako pod šlemom petorepa zvijezdica, a napis: X IPRAT — VROSVIV.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,09 gr. M. 5. **V. tab. IX. br. 19.**

11. — Isto kao br. 1, nego u predku na vrh žezla dvostruki se krst križa, pod glavom konja zvijezdica, a znak skratice nad napisom obratno položen ∞ ; u zadku pako lik od polovice šlema do polovice perjanice u užjem ravnom okrugu, šlem desno okrenut, zvijezda u ravnom okrugu, a napis, tekuć van užjega okruga obratno: VROSVIV I — MPARATOR.

Šafařík Glas. IX. 275. Tab. I. br. 7, po matici u biogradskom muzeju, koju mi nenadjosmo. Teži 0,83 gram. Mod. 4 $\frac{1}{4}$.

12. — Isto kao br. 11, nego u predku na vrh žezla jednostavni krst; u zadku pako pod šlemom tri okrugića razito položena, na šlemu tri dubčaste piknje na trokut, ruža bez okruga nego se iz okrugića nad ružom diže perjanica, a napis: ·VROSVIV· — MPARATI.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,20 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IX. br. 20.** — U istom zavodu ovom sličan novac: 13. — Teži 1,13 gram. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 12, nego u predku znak skratice nad napisom obratno položen ∞ , i piknja pod desnim laktom carevim; u zadku pako opet piknja doli lievo u polju, a sav je lik neuredno razpolažen.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,05 gr. Mod. skoro 5. Na rubu jedva okrnjen.

15. — Isto kao br. 14, nego se stvari drugako kreću, a napis u zadku nesvršuje piknjom.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 0,981 gr. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

16. — Isto kao br. 14, te u predku nema zvijezdice pod glavom nego pod trbuhom konja, i to je mnogo veća; u zadku pako napis: VROIVS I. — MPARATOR.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,05 gram. Mod. 4 $\frac{1}{4}$. Probušen lievo do cara. Izdao Šafařík Glas. VII. 212. Tab. VI. br. 35.

17. — Isto kao br. 11, te u predku krst na žezlu jednostavan, pod glavom konja nema zvijezdice nego pod trbuhom dvie piknje razito, a napis: $\overset{\sim}{\text{C}}\overset{\sim}{\text{O}}\overset{\sim}{\text{B}}-\overset{\sim}{\text{P}}.$; u zadku pako užji okrug vidi se samo desno, doli na uglu šlema desno tri piknje na trokut, ruža je bez drugoga okruga, a kroz zastavicu prolazi jednostruka palica.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,0 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$.

18. — Isto kao br. 17, nego u predku desno u polju gori samo $\overset{\sim}{\text{P}}$, a pod konjem miesto piknja Q; u zadku pako šlem je lievo okrenut, dvostruka palica prolazi kroz zastavicu, listovi zvijezde neteku na okrug, nego na obluke, perjanica je petoperna, a na uglu šlema nema piknje.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,80 gram. Mod. 4. Probušen desno do glave careve. **Vidi tab. XI. br. 21.**

b. Napis u predku $\text{C}\overline{\text{O}}\overline{\text{B}}-\overline{\text{Q}}\overline{\text{P}}$. — Šlem sa poprsjem gori.

1. *Predak.* — Car punolik, pod zatvorenom krunom, jaši desno; u desnici mu žezlo sa krstićem na vrhu, u lievici pako uzda, a do krstića desno i lievo po tri piknje na trokut. Lievo u polju do ruba izpod napisa četiri piknjice na krst, pod carevom nogom četiri piknje na trokut, a pred prvom nogom piknja. Napis do cara podjeljeno: $\text{C}\overline{\text{O}}\overline{\text{B}}-\overline{\text{L}}\overline{\text{P}}$.

Zadak. — Doli šlem desno okrenut sa tri piknje doli do desnoga ugla na trokut; nad njim zastavica oblučnim stranama i sa tri piknje na pojedinom uglu; nad zastavicom poprsje vjerojatno žensko kako bi se dalo misliti s piknjastoga niza na vratu. Lievo poprsja žezlo. Napis teče naokolo uz okrajni niz od crtica, počam gori desno: $\text{V}\overline{\text{A}}\overline{\text{D}}\overline{\text{S}}\overline{\text{V}}:\overline{\text{S}}\overline{\text{V}}\text{I} - \overline{\text{M}}\overline{\text{P}}\overline{\text{Q}}\overline{\text{A}}\overline{\text{T}}\overline{\text{V}}\overline{\text{A}}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,03 gram. Mod. 4³/₄. Izdao ju Šafařík Glas. 213. Tab. VI. br. 36. **Vidi tab. IX. br. 22.**

c. Napis u predku $\overline{\text{D}}\overline{\text{P}} - \overline{\text{U}}\overline{\text{B}}$. Šlem.

1. *Predak.* — Car, punolik, pod zatvorenom krunom, jaši desno; u desnici mu žezlo sa krstićem na vrhu, a u lievici uzda konja. Do cara u polju podjeljeno napis: $\overline{\text{D}}\overline{\text{P}} - \overline{\text{U}}\overline{\text{B}}$. Pod prvim ulomkom napisa petorepa zvjezdica.

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut; nad njim zastavica sa oblučnim stranama i tri piknje na uglovih; nad zastavicom malena petorepa zvjezdica u okrugu, iz koga se diže troperna perjanica. Pošto je novac veoma izglođan, a napis neuredno razpoložen, s toga se nedaje točno opredjeliti. Doli lievo u polju do šlema $\overline{\text{H}}$ nad ovim $\overline{\text{O}}$, lievo ovoga upravno $\overline{\text{S}}$, nad ovim $\overline{\text{R}}$, a opet nad ovim malko desno $\overline{\text{M}}$. S desne strane u polju sve je nečitljivo.

Matica u cars. numismatičkom kabinetu u Beču. Mod. 5. **Vidi tab. IX. br. 23.**

2. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka kosi krstić desno do $\overline{\text{P}}$, ovako $\overline{\text{P}}\overline{\text{x}}$, a pod trbuhom konja okrugić; u zadku pako, pošto je i ovaj novac veoma izglođan, ostaju tragovi sljedećim slovom, počam doli lievo $\overline{\text{D}}\overline{\text{A}}\overline{\text{D}}\overline{\text{S}}$.

Matica u cars. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,25 gram. Mod. jedva preko 5. Na cedulji, koja se nalazi pod novcem, stoji bilješka: „cf. *Marchant 1851. Tab. XXIII. n. 78*“.

3. *Predak.* — Car, punolik, pod otvorenom krunom, jaši desno, nego u položaju kao da sjedi, te mu spreda ciela osoba na vidu, u dugoj širokoj haljini, u desnici drži žezlo sa četverokutnom slikom pri vrhu kao da je zastavica ili labarum; u lievici mu uzda; pod nogama $\overline{\text{T}}$, a u polju podjeljeno $\overline{\text{D}}\overline{\text{P}}-\overline{\text{O}}\overline{\text{U}}\overline{\text{B}}$.

Zadak. — Doli šlem desno okrenut, nad njim zastavica sa oblučnim stranama i sa trolistnim cvietkom na uglovih a dva na njoj; nad zastavicom ruža u okrugu, iz koje se uzgor razvija troperna perjanica; sve to od polovice šlema do polovice perjanice u ravnom okrugu. Napis teče naokolo izvan lukova, počam gori desno: $\overline{\text{M}}\overline{\text{P}}\overline{\text{S}}\overline{\text{P}}\overline{\text{V}}\overline{\text{O}}\overline{\text{S}}\overline{\text{I}}\overline{\text{V}}\overline{\text{S}} - \text{////}\overline{\text{H}}\overline{\text{O}}\overline{\text{P}}\overline{\text{O}}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,86 gram. Mod. 4¹/₂. Izdao ju Šafařík Glas. IX. 275. Tab. I. br. 8. **Vidi tab. IX. br. 24.**

d. Napis u predku $\overline{\text{K}}\overline{\text{P}}-\overline{\text{A}}\overline{\text{B}}$. — Šlem sa poprsjem.

1. *Predak.* — Vladar punolik, pod zatvorenom krunom, jaši desno; u desnici mu žezlo sa krstićem na vrhu u četverokutu a u lievici uzda; pod glavom konja tri piknje

na trokut, a pod trbuhom šest piknja u oko sedme na način ruže. U polju do vladara podjeljeno $\overline{\text{K}}\overline{\text{P}}-\overline{\text{A}}\overline{\text{B}}$.

Zadak. — Doli šlem desno okrenut, nad njim zastavica četverokutna s oblučnim stranama i s trolistnim cvietkom na uglovih; nad zastavicom o sebi stoji okrug, u kom šestorepa zvijezda; nad okrugom iz okrugića diže se perjanica veoma mutno izražena. Sva ova slika do okrugića perjanice stoji u užjem ravnom okrugu, izvan koga teče naokolo uz okrajni niz od crtica, počam gori desno, sljedeći napis: $\text{V}\overline{\text{R}}\overline{\text{O}}\overline{\text{I}}\overline{\text{V}}\overline{\text{S}}\text{I} - \text{/}\overline{\text{P}}\overline{\text{A}}\overline{\text{R}}\overline{\text{A}}\overline{\text{T}}\overline{\text{O}}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. I. Verkovića. Teži 1,26 gr. M. 5. Na njem vide se jasno tragovi drugoga tipa, te je zato u zadku lik veoma lievo nagnut. **Vidi tab. IX. br. 25.**

Šafařík (Glas. VII. 214) stavlja ove novce među one cara Uroša, nego primećuje: a) kad bi se napis u predku $\overline{\text{K}}\overline{\text{P}}-\overline{\text{A}}\overline{\text{B}}$ imao skupa čitati, izašla bi rieč $\overline{\text{K}}\overline{\text{P}}\overline{\text{A}}\overline{\text{B}}$, te onda znak skratice, koji se opazuje nad oba ona ulomka, bio bi sasvim suvišan; b) ali nebi se tada znalo, koga bismo imali kralja ovdje razumjeti, kad na drugoj strani stoji Uroš kao car naznačen. Toga radi on misli, da treba napis razstavljeno čitati, naime $\overline{\text{K}}\overline{\text{P}}\overline{\text{A}}\overline{\text{B}}-\overline{\text{A}}\overline{\text{Z}}\overline{\text{A}}\overline{\text{R}}\overline{\text{P}}$, tim više, što na sličnom novcu kod Luczenbachera nad $\overline{\text{K}}\overline{\text{P}}$ stoji $\overline{\text{A}}$, a drugi se ulomak naznačuje sa $\overline{\text{A}}\overline{\text{P}}$. Proti tomu treba opaziti najprije, da se znak skratice često vidi nad napisi srbskih novaca bez ikoje potrebe, naime uz sve, da su rieči podpunoma izražene, samo valjda po navadi ili za ukras. S druge strane Lazar sa carem Urošem nedaje se nikako spojiti, pošto ni onda, kada ga većina naroda pripoznavala za svoga glavnara nenadjenu si naslov ni cara ni kralja, a kamo li za cara Uroša živa. Niti šta smeta ono $\overline{\text{A}}$ nad $\overline{\text{K}}\overline{\text{P}}$, jer izpunjava upravo ovu slovku $\overline{\text{K}}\overline{\text{P}}\overline{\text{A}}$, niti $\overline{\text{A}}\overline{\text{P}}$ na novcu Luczenbacherovu (v. br. 3), pošto velečesto se nalazi na srbskih novcih $\overline{\text{P}}$ miesto $\overline{\text{h}}$ iz nevištine izraženo, a ovi pako novi, navlastito Luczenbacherov, nose na sebi i drugih dokaza riezarove nevištine.

U doba Uroševa svakojako se imaju ovi novi postaviti, pošto ime njegovo na njih to neizbježno zahtjeva. Znamo pako, da skoro za godinu dana poslie smrti Uroševa nije se o njegovu udesu ništa stalna znalo; a znamo i to, da je Vukašin i kašnje za njeko vrijeme oklevao, javno i odlučno prozvati se vladarom srbske zemlje. Po nas ovi novi spadaju u ovo doba državne neizvjestnosti. Ovi bi nam pako novi potvrdili onu jošte dobro nerazjasnjenu viest u srbskoj poviesti, da je Uroš podielio Vukašinu kraljev naslov. Ov ga je ovdje rabio na prosto i bezimeno. — U ostalom ovi se novi u liku sasvim slažu s Uroševimi ove vrsti.

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku nad okrugom miesto perjanice diže se golobrada glava mužka; a napis ovako: $\text{V}\overline{\text{R}}\overline{\text{O}}\overline{\text{I}}\overline{\text{V}}\overline{\text{S}}\text{I}\overline{\text{A}} - \overline{\text{T}}\overline{\text{E}}\overline{\text{R}}\overline{\text{A}}\overline{\text{T}}\overline{\text{S}}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,32 gram. Mod. 5. Izdao ju Šafařík Glas. VII. 214. Tab. VI. br. 37 po istoj matiči nepodpuno. Probušen lievo do krune careve. **Vidi tab. IX. br. 26.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku vrpce padajuće iz careve krune imaju na kraju tri piknjice na trokut, a napis ovako $\overline{\text{K}}\overline{\text{P}}-\overline{\text{A}}\overline{\text{B}}$; u zadku pako okrug je dvostruk, a napis: $\text{V}\overline{\text{S}}\overline{\text{K}}\text{I}\text{////} - \text{///}\overline{\text{A}}\overline{\text{A}}\text{///}$.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,15 gram. Mod. skoro 5. Izdao ga Luczenbacher str. 64. a po njem Reichel Tab. XV. br. 30. Weszlerle Tab. III. br. 15, Šafařík Glas. III. 235. Tab. VI. br. 70; Érdy str. 34. br. 62. svi nepodpuno.

C. Srbski napis u predku i u zadku.

VRSTA JEDINA.

Car jaši. — Šlem.

1. *Predak.* — Car, punolik, pod zatvorenom krunom, jaši desno. Nad krunom krstić, u desnici žezlo sa krstićem na vrhu, u lievici uzda, a pod trbuhom konja petorepa zvjezdica. Do cara u polju podjeljeno $\overline{\text{D}}\overline{\text{P}}-\overline{\text{U}}\overline{\text{B}}$.

*

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut; nad njim zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na uglovih; nad zastavicom u dvostrukom okrugu petorepa zvjezdica, iz koje se uzgor razvija petoperna perjanica. Napis teče naokolo uz rub. počam do li: **+ OYP** — **MIH** — **II** ★.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,08 gram. Mod. 4½. Izdao Šafařík Glas. VII. 211. Tab. III. br. 19. Nadjen u Serezu, te probušen desno u napisu.

2. — Isto kao br. 1. nego u predku nad krunom piknja. pod konjem nema zvjezdice, a napis: **MP** — **MIH**; u zadku pako pod šlemom petorepa zvjezdica, te u njem desno dvie slike, jedna pod drugom, sastavljene od tri okruglića zajedno složena. a napis: **+ YOP** — **MIH** — **zPX** (Uroš car).

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,1 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IX. br. 27.**

3. — Isto kao br. 1. nego u predku nema zvjezdice pod konjem. a do cara u polju **DP** — **MIH**; u zadku pako perjanica je troperna, a napis nepodpuno izražen: **+ OYP** — **MIH** — **LP** ★.

Matica u zlatu kod Njih. Prejasnosti nadvojvode Sigismunda u Beču, koju kupi u starinara bečkoga Dra. Eggera za 300 for. Teži 1,35 gram. Mod. 5¼. **Vidi tab. X. br. 1.** Bar. Köhne smatra ga za patvorena, mi pako za pravoga.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku nema ništa nad krunom, a pod trbuhom konja znak osobita lika kao sidarce; u zadku pako zvjezdica u jednostrukom okrugu, perjanica troperna osobito nakićena, te i način pismena u napisu ponješto razlik.

Po slici g. Dr. Šafařika iz matice kod Verkovića. Teži 1,35 gram. Mod. 4¾. Probušen desno do krune careve.

D. Srbski napis samo u zadku.

VRSTA I.

Spasitelj sjedi. — Car sjedi.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, no sjedala kao da nema, ravnom osienkom oko glave, do koje **X—D**, a do prijestola u polju desno **E**.

Zadak. — Car, punolik, pod zatvorenom krunom, sjedi na prijestolu, u dugoj bogatoj haljini, rukama na krilu, nego u desnici ima žezlo sa krstićem na vrhu od tri piknje sastavljenim. Do cara u polju podijeljeno: **Y(OŠPO)** — **MIH**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,91 gram. Mod. 4¾. Izdao Šafařík Glas. IX. 277. Tab. II. br. 10. **Vidi tab. X. br. 2.**

VRSTA II.

Spasitelj sjedi. — Car i carica stoje.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, knjigom na skutu, i piknjom pod lievim laktom u prijestolu.

Zadak. — Dvie osobe stojeće, punolike; car lievo pod zatvorenom nizkom a carica pod otvorenom krunom drže po sriedi, car lievicom a carica desnicom, jednostruki krst na kratkoj palici, nad kojim piknjica. U desnici car a carica u lievi nose žezlo sa krstom na vrhu. Doli medju nogama cara i carice okruglić. Napis lievo u polju **XP** a upravno pod ovim **LP** (**ŠPOW** u monogramu) a desno **UP** (**UP**).

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,55 gram. Mod. 3. **Vidi tab. X. br. 3.** — U istom zavodu iz Kosova sljedeći ovomu slični novci:

2. — Teži 0,53 gram. Mod. 3.	3. — " 0,52 " " 3. — Kod svietl. kueza srbskoga.
4. — " 0,48 " " 2¾. — Nema piknje pod laktom spasitelja.	5. — " 0,67 " " 3. — Isto.
6. — " 0,56 " " 3. — Isto, a osieuka se čini ravna.	7. — " 0,48 " " 3. — Isto kao 4.
8. — " 0,53 " " 2¾. — Isto.	9. — " 0,45 " " 2¾. — Isto.
10. — " 0,47 " " 2¾. — Isto. Kod svietl. kneza.	11. — " 0,52 " " 2¾. — Isto.

12. — Isto kao br. 1. nego u predku osienka je ravna, a pod lievim laktom spasitelja nema piknje; u zadku pako lievo u polju **9** a desno **UP**.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,53 gram. Mod. 3. **Vidi tab. X. br. 4.**

13. — Isto kao br. 12, nego u napisu zadka desno u polju a lievo do **UP** vidi se **o** ovako **DP**.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,55 gram. Mod. 3. — Ovomu su slični sljedeći novci iz Kosova:

14. — Teži 0,45 gram. Mod. 2½. — Kod svietl. kueza srbskoga.	15. — " 0,45 " " 3. — Kod istoga.
16. — " 0,54 " " 2¾. — "	17. — " 0,39 " " 2¾. — "
18. — " 0,46 " " 3. — U biogr. muzeju.	19. — " 0,46 " " 2¾. — Ondje.
20. — " 0,59 " " 2½. — "	21. — " 0,61 " " 3. — "
22. — " 0,55 " " 3. — " Osienka je piknjasta.	23. — " 0,56 " " 3. — " Isto.
24. — " 0,51 " " 2¾. — " " "	25. — " 0,60 " " 3. — " " "
26. — " 0,53 " " 3. — Kod sviet. kneza. Isto.	27. — " 0,50 " " 3. — Kod sviet. kneza. Isto.
28. — " 0,55 " " 3. — U biogradskom muzeju. Isto.	29. — " 0,49 " " 3. — Isto.
30. — " 0,50 " " 3. — Isto.	

31. — Isto kao br. 22, nego do osienke u predku **IC—XI**; u zadku pako lievo u polju čini se **db**, jedno slovo tik drugoga tako da razstavljena dala bi **db** (Uroš), a desno **zP** (car).

Matica u sviet. kneza srbskog iz Kosova. Teži 0,40 gr. Mod. 2¾. Ovomu slični u biogradskom muzeju iz Kosova:

32. — Teži 0,32 gram. Mod. 2¾.	33. — " 0,30 " " 2¾.

34. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke spasiteljeve **IC—XC**, a nema piknje pod laktom; u zadku pako car i carica po sriedi miesto krsta drže cviet od krina, te napisu nema traga ni desno ni lievo.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,99 gram. Mod. 3¾. **Vidi tab. X. br. 5.**

VRSTA III.

Spasitelj stoji. — Car i carica stoje.

a. **Jednostruki krst po sriedi u zadku.**

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—+C**, u tielu prilagodjenoj odori; desnicom podvignutom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsuh; desno i lievo do spasitelja u polju, jedna pod drugom, tri petorepe zvjezdice ★; za nogama nizka stolica, u kojoj lievo okruglić, a desno isto okruglić sa četiri piknjice u nutri. Okrajni niz od ertu.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom stojeći, oba punolika, u dugoj haljini, drže car lievicom a carica desnicom po sriedi stojeći jednostruki krst, koji je doli pri kraju dvostruko prekrsten. Car u desnici o boku drži žezlo sa krstićem na

vrhu, a carica u lievici žezlo, bez krstića. Napis veoma nesavršeno izražen, te vidi se W—W , a nad i pod svakim od ovih ulomaka stoji trokut od tri okrugića sastavljen.

Šafařík Glas. VI. 197. Tab. I. br. 7. po matiei u S. I. Verkovića. Mod. $4\frac{1}{2}$. Probušen desno u polju.

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke IO—XO , doli nad uglovi stolice lievo tri okrugića sružena na trokut, desno isto tako i još tri piknje na trokut; a u stolici lievo okrugić, desno piknja; u zadku pako nad glavom carice do krsta piknja, a napis W—W .

Matica u prezv. biskupa Strossmajera. Teži 0,98 gr. Mod. $4\frac{1}{2}$. **Vidi tab. X. br. 6.**

3. — Isto kao br. 2, nego napis u zadku W—W .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,29 gram. Mod. 4. Probušen u osienki spasitelja.

4. — Isto kao br. 2, nego u predku nad uglovi stolice nema ništa, a u stolici desno petorepa zvjezdica miasto piknje.

Po slici dra. I. Šafaříka iz matice kod Verkovića. Teži 1,11 gr. Mod. jedva preko 4.

b. Dvostruki krst po sriedi u zadku.

1. Motka krstova u zadku doli prekrstena.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, do koje IC—+C ; desnicom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsuh. Nad uglovih nizke stolice, koja mu stoji za nogama, po jedna slika od tri okrugića medju sobom složena na trokut; a desno i lievo spasitelja u polju jedna pod drugom tri petorepe zvjezdice.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom stojeći, oba punolika, u dugom bogatom ruhu; car u desnici o boku drži žezlo sa krstićem na vrhu, a carica u lievici pri prsuh žezlo sa tri kvrge gori pri kraju; lievicom car gori a desnicom carica doli prihvaćaju dvostruki krst po sriedi stojeći, doli pri kraju trokrat prekrsten, a to valjda sastavlja podnožje, u kom je zaboden. Napis u polju neuredno razpoložen: SPOW—W . Nad i pod svakim od ovih ulomaka napisa slika od tri okrugića na trokut medju sobom složena.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u Verkovića. Teži 1,0 gram. Mod. jedva preko 4. **Vidi tab. X. br. 7.**

2. — Isto kao br. 1, nego su stvari na novu drugako ponamješćene, na pr. dvostruki krst nadmašuje krune itd., a napis u zadku desno W .

Matica u S. Ljubića. Teži 1,02 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku doli motka krstova samo dvokrat prekrstena, a lik carev prikazuje se dielomice dvostruk, te dva P u napisu lievo.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,09 gram. Mod. 4.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku doli u stolici lievo okrugić a desno petorepa zvjezdica; u zadku pako nad krunom cara i carice nema piknja, a desno u polju napis se nerazaznaje sbog nepodpuna tiska.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,17 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku u stolici po jedan okrugić, nad uglom stolice desno tri piknje a lievo tri okrugića na trokut; u zadku pako doli motka barjakova

dvokrat prekrstena, a od napisa vidi se lievo W , desno W i povrh ovoga zadnjega ulomka tri okrugića sružena na trokut.

Matica u g. Doboskva u Pešti. Teži 0,985 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. Probušen gori lievo do osienke.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IC—XC , a doli u stolici po jedna petorepa zvjezdica na svakoj strani; u zadku pako na motki medju rukama cara i carice tri piknje na trokut, nad drugim ulomkom napisa nema slike od tri okrugića, motka krstova veoma skraćena, možda s nepodpunoga tiska, a napis SPOW—ZP .

Matica u zem. muzeju u Zagrebu od Verkovića. Teži 1,01 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — Ovomu su prilični sliedeći novei u istoga Verkovića:

7. — Teži 1,12 gram. Mod. preko 4. — Probušen desno u stolici.

8. — „ 1,065 „ „ $4\frac{1}{4}$. — Probušen desno van stolice.

9. — Isto kao br. 6, nego u predku zvjezdice stoje povisoko i jedna pod drugom na blizu, nad desnicom spasiteljevom krstić, te krstić i u stolici miasto zvjezdice.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,21 gr. Mod. $4\frac{1}{3}$. Probušen u desnoj nogi spasitelja.

10. — Isto kao br. 6, nego u predku nad uglovi stolice nevidi se slike od tri okrugića ujedno sružena.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,05 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. Probušen desno u polju.

11. — Isto kao br. 6, nego u predku do osienke IC—XC a nad uglovi stolice i u stolici samoj po jedan cvietak od tri lista A , kao što nad i pod ulomei napisa u zadku.

Šafařík. Glas. VI. 196. Tab. I. br. 6, po matiei u S. I. Verkovića. Mod. $4\frac{1}{3}$. Probušen desno u polju.

12. — Isto kao br. 11, nego u zadku ulomak napisa u zadku desno ovako SP .

Matica u car. num. kabinetu u Beču. Teži 1,165 gram. Mod. jedva preko 4. Probušen doli na uglu stolice lievo.

13. — Isto kao br. 1, nego u zadku napis desno ovako WP .

Po slici dra. I. Šafaříka iz matice kod Verkovića. Teži 0,91 gr. Mod. $4\frac{1}{3}$.

14. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IC—XC , na uglovih stolice po jedan okrugić, a u stolici ništa; u zadku pako slike su ponješto raznoga načina, nad i pod napisom nema nijednoga znaka, a napis sam ovako SP (SPOW)— WP (ZP).

Po slici Dr. I. Šafaříka iz matice kod Verkovića. Teži 0,98 gr. Mod. jedva preko 4. **Vidi tab. X. br. 8.**

2. Motka krstova u zadku doli u krunisanu glavu zabodena.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stojeći, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsuh. Do osienke IC—XC , a do spasitelja u polju po tri zvjezde sa svake strane oblučno. Doli za nogama vidi se nizka stolica, u kojoj dva okrugića.

Zadak. — Lievo car pod zatvorenom a desno carica pod otvorenom krunom, u bogatoj dugoj odori, oba stojeća, punolika. Car u desnici drži žezlo sa krstićem na vrhu, a carica u lievici žezlo bez krstića. Car lievicom a carica desnicom malko nižje pridržavaju motku dvostrukoga krsta po sriedi stojećega doli zabodena u krunisanu

glavu. Napis u polju podjeljeno **ΞΙ** (**ΞΡΩΩ** kao monogram sastavljen) — **ΞΡ**; pod ulomkom napisa lievo i nad i pod ulomkom napisa desno po jedan trolistni cvietak.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,17 gram. Mod. 4½. Izdao Safarik Glas. VIII. 267. Tab. I. br. 3, nego je u zadku lievo čitao **CF**, te ga dao Dušanu. **Vidi tab. X. br. 9.**

2. — Isto kao br. 1, te u predku do spasitelja u polju nema zvijezda nego po jedno **ϕ** sa svake strane; u zadku pako napis lievo **ΞΡΩΩ** sastavljeno na monogram kao u br. 1, a desno **ΩΡ**, te nad i pod napisom desno i lievo trolistni cvietak.

Matica u car. num. kabinetu u Beču. Teži 0,873 gram. Mod. 4¼.

c. Desno u polju zadka okrunjeno poprsje.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, do koje **ΙΑ—ΧΑ**; desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsih. Samo na uglovih nizke stolice, koja mu stoji za nogama, po jedan trolistni cvietak, a desno i lievo spasitelja u polju jedna pod drugom tri petorepe zvjezdice.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom stojeći, oba punolika, u dugom bogatom ruhu; car u desnici o boku drži žezlo sa krstićem na vrhu, a carica u lievici pri prsih žezlo bez krstića; lievicom car gori a desnicom carica doli prihvaćaju dvostruki krst po sriedi stojeći i doli zaboden čini se u glavi. Napis lievo u polju neuredno raspoložen **ΞΡΩΩ** u monogramu kao gori, a desno miesto napisa poprsje pod zatvorenom krunom.

Matica u g. sav. Simića u Zagrebu. Teži 1,10 gram. Mod. 4½. **Vidi tab. X. br. 10.**

2. — Isto kao br. 1, nego desno u polju zadka jedva čes nać tragova glavi, jer je tu novac izglođan.

Matica u g. Dra. Eggera u Pešti, za koju zahtjeva 15 for. Teži 1,005 gram. Mod. 4¼.

E. Kotorski novci Uroševi.

I. SREBRNI.

a. Bez pismena do lukova u polju.

1. *Predak.* — Svetitelj stojeći medju dva piknjasta od zgora doli protežuća se luka, punolik, u dugoj odori, ravnom osienkom oko glave; u desnici na prsih drži palmu, koja preko luka prodire dalje u polje, a u pruženoj lievici krst. Izvan lukova u polju na polovicu noveca po jedna piknjica sa svake strane. Napis teče naokolo uz okrajni niz od šiljastih crta osnovan, počam gori desno: **S TRIPHON — CHATTARON**.

Zadak. — Car, punolik, pod otvorenom krunom, u dugom odjelu, sjedi na prijestolu bez naslona s oboje strane lavskom glavom ukrašenu; u desnici pri boku drži žezlo sa cvietom od krina na vrhu, a u lievici pruženoj zemljokrug, nad kojim se dize jednostruki krst. Napis: **ROSIVS — IMPERATO**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u Verkovića. Teži 1,45 gram. Mod. 4¾.

2. — Isto kao br. 1, nego bolje je ukrašen, te u predku drugako pikanje u napisu: **S TRIPHON — CHATTARON**; u zadku pako na vrhu žezla cviet od krina, a napis: **ROSIVS — IMPERATOR**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Žulića iz Kotora. Teži 1,39 gr. M. skoro 5. Malko okrnjen. **Vidi tab. X. br. 11.**

3. — Isto kao br. 2, nego izvan lukova u predku piknja samo lievo.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,58 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku palma je znatno kraća, a napis: **S TRIPHON — CHATTARON**; u zadku pako napis: **ROSIVS — IMPERATOR**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom g. Lazara Brbera iz Kotora. Teži 1,535 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 4, nego van lukova u predku nema nijedne piknje.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,41 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 4, nego van lukova u predku desno jedna piknja, a lievo dvie, jedna pod drugom.

Matica u num. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,59 gr. M. 5.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku nema piknjica, a napis: **S TRIPHON — CHATTARON**; u zadku pako na vrh žezla krstić, a napis: **ROSIVS — IMPERATOR**. Glava lavska do stolice prikazuje se samo lievo.

Ber. Nani. *De duobus imper. Russiae nummis. 1752. Tab. I. br. 6.* Mod. 5.

8. — Isto kao br. 7, nego pikanje u napisih različno, te u zadku **IMPERATOR**.

Schweitzer. *Decade V. Tab. I. br. 5.* Mod. 5.

9. — Isto kao br. 1, nego u predku nema piknjica, a napis: **S TRIPHON — CHATTARONSI**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,43 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku van lukova sa svake strane po jedan cviet od krina, a napis: **S TRIPHON — CHATTARON**; u zadku pako napis: **ROSIVS IMPERATOR**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,315 gram. Mod. 4½. Probušen gori do glave spasiteljeve desno.

b. S pismeni do prijestola u predku.

11. — Isto kao br. 4, nego u predku do luka lievo **Θ**, a u napisu piknja samo na početku i na koncu; u zadku pako piknja pod desnim laktom carevim, a u napisu piknja samo poslie rieči *Urosius*.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,57 gram. Mod. 4½.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja lievo **P** a napis: **S TRIPHON — CHATTARON**; u zadku pako žilj na vrhu žezla osobite veličine, a napis: **ROSIVS — IMPERATOR**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,41 gram. Mod. 5. **Vidi tab. X. br. 12.**

13. — Isto kao br. 1, nego u predku lukovi su ravni, van luka desno u polju **R**, a napis: **S TRIPHON — CHATTARON**; u zadku pako napis: **ROSIVS — IMPERATOR**.

Safarik Glas. III. 233. Tab. VI. 66. po matiei kod franciskana Jukića i S. I. Verkovića. Mod. skoro 5. Isto takov novac obielodanio je Luczenbacher str. 58. br. 2. a po njem Reichel „Serbiens etc.“ str. 19. Tab. XV. br. 28.

14. — Isto kao br. 4, no † van luka desno u predku a lievo piknja; u zadku pako napis: **VROSIVS — ΙΜΡΑΤΟ**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,35 gram. Mod. 5. Probušen doli do ruba desno.

15. — Isto kao br. 4, nego u predku izvan lukova podijeljeno **T—R**, napis svršuje sa tri piknje na trokut, a svetitelj nema osienke oko glave; u zadku pako napis ovako: **V — RÖSIVS — ΙΜΡΑΤΤΟΡ**.

Matica u cars. numism. kabinetu u Beču. Teži 1,52 gram. Mod. skoro 5. Izdao ga Weszerle Tab. III. 12, a po njem Erdy str. 33. br. 59, ali veoma nevierno.

II. BAKRENI¹.

1. *Predak*. — Svetitelj punolik, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, plaštem zaogrnut, razpruženima rukama kao da dieli blagoslov. Do svetitelja u polju podijeljeno **L—P**, a napis teče uz rub počam lievo: **S — Α — ΜΑΡΙΑ**.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom sjedi na dva lava, koja izpod njega prodiru protivnim pravcem; u desnici pri prsih drži žezlo sa krstom na vrhu, a u lie-

¹ I ovi su novi bez dvojbe kovani u Kotoru. Ovo nam posviedočava sav posao ovih novaca, koji se veoma s onim kotorskih novaca istoga doba i kašnje do mletačkoga vladanja slaže. Svetitelj u predku bio bi dakle sv. Trifun, kotorski obranitelj. Šafařik pripisuje ove novce caru Urošu; nego ako je upravo na prvom od ovdje opisanih novaca rieč **RAX**, onda nebi se moglo dozvoliti, da su kovani bili za Uroševa carstovanja. Ali znamo, da je Dušan već za rana svoga sina imenovao kraljem, te mu dopustio, da primorjem upravlja. Vjerojatno dakle, da su tada Kotorani pripadali neposredno Urošu, te da su njemu na čast ovaj bakren novac kovati dali. Pripisati jih Stjepanu Urošu Milutinu nemože se, pošto se po nas zavela kovnica novaca u Kotoru stoprv za Dušana, a za Milutinova vladanja primorjem je upravljala neposredno njegova mati Jelena. O Urošu kralju V. Glas. XXIV. str. 248.

vici pruženj vani zemljokrug, nad kojim se diže krst. Napis teče uz rub, počam lievo: **RAX — V — OZI**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,15 gram. Mod. 5½. Izdao Šafařik Glas. III. 232. Tab. VI. br. 64. **Vidi tab. X. br. 13.**

2. — Isto kao br. 1, sav posao na novcu drugoga načina, te u predku napis počam lievo **SA — MATRIA**; u zadku pako napis počam isto lievo: **VR — O — SIVS**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,77 gram. Mod. 4¼. **Vidi tab. X. br. 14.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku samo desno u polju **P**, a napis teče uz rub počam lievo: **S: Α ΜΠ — RI — Π**, ovo zadnje **Π** lomi se na okružnom dielu pismena **P**; u zadku pako napis doli lievo do noguh kraljevih debela piknja, a napis počam lievo **VRO — SI**. Krst nad zemljokrugom stoji o samu.

Matica kod saviet. Rešetara u Dubrovniku. Teži 2,20 gr. M. 4¼.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku lievo uz rub nema traga napisu s nepodpuna tiska, a desno vidi se jasno **RIA**, ali se napis u **Λ** ne lomi, nego **Λ** stoji uz **I**, te leži do ruke svetiteljeve a ne do **P**; u zadku pako doli se lievo nevidi piknje, žezla nema, ali krst, koji mu pridonadležni, podpuno je izražen.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,74 gram. Mod. 4¼.

5. — Isto kao br. 3, nego u predku do svetitelja podijeljeno **P—L**, a napis **S: Α — ΜΛ — RIA**.

Šafařik Glas. VI. 197. Tab. I. br. 8 iz matice kod Verkovića. Mod. 4½. U predku je čitao Šafařik **IMPE** m. **MARIA**, te po njem bilo bi *Urosius Imperator*, i tako ga pripisa kao što i br. 1 caru Urošu. **Vidi tab. X. br. 15.**

6. — Isto kao br. 1, nego u predku samo desno u polju do svetitelja vidi se veći komad slova **P**, a naokolo se razaznaje **Α — ΜΛ — RIA**; u zadku pako desno uz rub jasno se čita **OSIV**, lievo je sve smučeno, pošto je tu novac ozledjen.

Po otisku iz matice kod Šafařika. Teži 1,05 gram. Mod. 4¼.

VUKAŠIN.

Naslov: и постави ме (христосъ) господина земли сръбскои и гръкомъ и западиниъ странамаъ (5 travnja 1370 u Poreči na Brodu. — Mikl. 180).

Podpis: † въ христа бога благовѣрнн и христовлюбнен Вѣлкашиниъ кралеъ † (Isto. — Mikl. 181).

Pečat: благовѣрнн кралеъ вѣлкашинн прѣстень (Isto. — Mikl. 181).

Kako se je Vukašin srbskoga prijestola dokopao vidjeli smo gori u životu cara Uroša.

Žena Vukašinova zvala se je Jelena, od koje je imao dva sina, Marka i Andrijaša, kako sam kaže u povelji, kojom 5 travnja 1370 u Poreči na Brodu potvrdi Dubrovačanom njihove stare slobodštine u srbskoj državi: **по все дни веселешъ ми се въ земли кралевства ми съ прѣвѣзлюблениномъ кралевства ми кралицомъ кѣръ Пѣланиомъ и съ прѣвѣзлюбленинни синови кралевства ми Маркомъ и Пѣлдрѣшешъ** (Mikl. 180). Po ljetopisu kod Šafařika (str. 61) imao je jošte trećega sina **Дмитра**¹, a po Orbiniju i Du Fresnu još jednoga, Ivanišu, te dvie kćeri, Milicu udatu za Gjorgia Balsića, i Rusnu za Matiju Kantakuzina. U listini mletačkoj od 22 svibnja 1444 spominje se *Oliveria*

¹ Spomenut je neki Dmitar kao kraljević u poslanici dubrovačkoj na Hrvoju od 8 tranja 1400: **а и твоа мнолостъ за овози да взма, овде се намѣри дмитаръ кралевникъ и тѣди се пригодише послн тѣраукии з нашешъ граду да минъ прѣко мора, да је**

filia regis Volcasini, te se kaže, da je *per magistros conductos de regno patris sui* na svoj trošak sagradila crkvu *sancte Marie de Lorenzo*, i da ju nasliedila glede prava nad tom crkvom njezina kćer *Elisanta*, koja se prošle godine prestavila, ostavivši crkvu svojoj unuki Jeleni ženi pok. Rajka Monete a materi Jakova i Nikole (*senato Mar*).

O postanku kuće Mrnjavčevićeve, iz koje je polazio Vukašin, ostaje malo uspomena. Oko god. 1290 nalazio se neki Mrnjan ili Mrnjak kao kaznac na dvoru kraljice Jelene u Žeti, možda Vukašinov djed. O Vukašinu piše Du Fresne (str. 230), da se rodio u Hlivnu. Ljetopisi pako kažu, da se je nalazio u nekome srodstvu sa nemaničevom kućom po tankoj krvi; a valjda s toga sva tri brata Vukašin, Ivan Uglješa i Gojko dodjoše pod Duša-

u tom došao njegov Mitar s molbom, da jih nepuste, no da to oni nečuli, te da su jih propustili, pošto je stari običaj u Dubrovniku tako raditi, i da ako je svakomu slobodno proći kroz grad kamogod želi, tim većma po moru (*Pučić I. 28*).

nom u velike časti. God. 1351 nalazimo Vukašina već logofetom naime državnim tajnikom, i tu se izkaza kao višest diplomat. Kasnije povieri mu Dušan upravu Prilipske pokrajine, kojoj pridruži jošte njeku čest Macedonije; a za svoje nagle smrti odredi, da bude prvim savjetnikom svomu sinu i nasljedniku caru Urošu.

Početak vladanja Vukašinova, osim njegove braće, kojim podieli velike oblasti, naime despotu Ivanu Uglješi sve strane uz grčku granicu a Gojku prediele uz granicu bugarsku, malo ko drugi pokrajinski upravitelj pripozna mu vlast i kraljevski naslov. Mnogi ga se istina bojao; njeko pako on malo po malo s mitom i s dostojanstvi k sebi privukao, te se dao po ovih kraljem srbskim okruniti i proglasiti, dočim veća čest svaku mu poslušnost uzkraćivala, te se neodvisno vladala. Najveći mu neprijatelj bio Lazar (Grebjanovic upravitelj sriemskih i podunavskih strana te Nisa, Novobrdla i Pristine, i Lazarev zet Vuk Branković, koji si uze oblast Plakidovu. Vukašin posla proti njim Nikolu Altomanovića, no lošom srećom (*Glas. V. 74*); kašnje pako sam podje s vojskom, da jih pokori, i podje mu za rukom njekoja si miesta osvojiti. Veli Tronošac, da je Lazaru zatim ostalo **МАТЕРЪВЕ, ИЛСАВДИЕ КИМЖЕСТВО КРЪШЕКАУКО**.

Dočim mu s ote strane stvari ponješto uspjemale, s druge mu sve više država propadala. Ugri, služeći se s tim neredom, provale u srbske zemlje i predobiju Mačvu, Zvornik i Biograd, ban bosanski lasno si pridruži Usoru; a Balsići u Zeti sve skoro primorje prisvojavali, i gospodari te zemlje proglasivali se, te bili bi se i Kotorla dokopali, da ga nisu Mletčani uz molbu Vukašinovu i papinu obranili.

Ali najgolemija pogibelj Vukašinu prietila od strane Turaka, koji se već tada stalno bjahu ognjezdili na balkanskom poluotoku. God. 1370 za prvi put sultan Murat I navali na Srbiju sa 70000 svoje vojske. Vukašin dočeka ga na Kosovu sa 25000 svoje, te održa pobjedu, posiekavši do 30000 Dušmana. Sada se Turci iz Jedrene neprestano grozili zemljam Vukašinova brata Iv. Uglješe, upravitelja onih strana, koji, da si utvrdi vlast u onoj pokrajini, pripoznao bjaše vrhovnost carigradskoga patrijarha (1368), i tim uz političko razciepljenje zemlje prouzrokovao i crkveno (*Sitzungsber. d. k. Akad. 1852. IX. 403—8*). Toga radi Vukašin premalićem g. 1371 sakupi sve svoje sile, i poleti bratu u pomoć. Vojske se, srbska i turska, 7 rujna¹ susrietiše blizu Crnomena na Marici i pobiše. Srbi po danu pobjeditelji, preko noći budu nenadano nadskočeni i hametom porazeni. U toj bitki padoše sva tri brata sa cvietom srbske sile (*Tronošac Gl. V. 77*). Uglješa ranjen, na bjegu izpusti dušu u šumi, Gojka valjda Marica proguta, a o smrti Vukašinovoj razno se do sada pisalo. Njeki kažu, da se i on u Marici utopio; njeki pako, da ga je ranjena u boju turčin na bjegu našao, i zato ubio, da si njegovu sablju prisvoji; a njeki napokon, da ga je u bjegu smaknuo njegov sluga Arsoje buzdovanom, kojim bi smaknut car Uroš, i to s želje, da si pribavi zlatni lanac, koji mu o vratu visio, te da je isti Arsoje dočnije izručio lanac Lazaru, i dobio na uzdarje dardansku kneževinu.

Vukašin prikazuje se kao sasvim nov čovjek u srbskoj poviesti. Protisnuvši se u carski dvor i izkazavši se više višest državnomu poslu, na čemu je dušanov dvor veoma oskudjevaao, nego bojnomu zanatu, čega ondje bilo u izobilju, svojom lukavštinom znao je zavarati i same bistrice oči Dušanove i predobiti njegovo podpuno pouzdanje. Ta

¹ Po Glas. I. 166 (*V. Šaf. Ljet. 61. Du Fresne 230*) bitka se dogodila 26 rujna.

nenadana sreća, uzlet do najviše časti, sjaj dvora te i slabost Dušanova nasljednika na kratko ga omamiše i naterjaše do najvećega zločinstva, a tim svoj narod upropasti. Naravno da, radeći samo na svoju korist, nije si ni našao u narodu iskrena odziva no prokletva, koje prodje i na njegove sinove; te uspomena njegova ostala je u narodu a i ostat će do vieka, kao što i Vuka Brankovića, mrzka i kleta.

Novci Vukašinovi diele se na četiri vrsti.

VRSTA I.

Spasitelj stoji. — Kralj i kraljica stoje.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, stojeći, punolik, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—PC**, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsuh; do ramenih mu po jedan krstić, a sa svake mu strane u polju po tri petorepe zvjezdice, jedna pod drugom; za nogama nizka stolica, nad uglovi stolice tri piknje na trokut, a u stolici sa svake strane po četiri piknjice na krst.

Zadak. — Kralj pod zatvorenom lievo a kraljica pod otvorenom krunom desno stojeći, oba punolika, u dugoj bogatoj dolami. Kralj drži u desnici o boku žezlo sa krstićem na vrhu, a kraljica u lievici žezlo čvornato pri vrhu, kralj lievicom a kraljica desnicom malko niže prihvaćaju trostruki krst po sriedi stojeći, doli u trostepnom podnožju zaboden. Napis lievo u polju u dva stupca: **KA—Ab**, a desno u polju u tri stupca: **KA—KKA—III (III u slogu)**; nad i pod napisom s obe strane po tri piknje na trokut sastavljene.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,11 gr. Mod. 4½. Probušen doli desno na uglu stolice. **Vidi tab. X. br. 16.**

VRSTA II.

Spasitelj sjedi. — Sve napis.

a. Bez pismena do prijestola u predku.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—PC**.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **BE KA—BA BAGO—KCPHIIH—KPA KAG—KASHI** (odlomak od H).

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,10 gr. Mod. 4¾.

2. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: **+ Bb KA—BA BA (A m. A) FO—RT** (obraćeno) **PHIIH—KPAAB (Ab u slogu) B—KASHIHH (ASHIHH sve u slogu)**.

Matica u biograds. muzeju od prije. Teži 1,08 gram. Mod. 4½. Probušen u osienki spasitelja desno.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku do osienke **IC—PC**, a u zadku napis počima sa piknjom i **x** u četverokutu.

Po slici Šafařikovoj iz matice u Verkovića. Mod. 4¾. **Vidi tab. X. br. 17.**

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku napis svršuje u petom redu sa **I**.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova Teži 1,12 gram. Mod. 4¾. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu sličan novac:

5. — Teži 1,02 gram. Mod. 4¾.

6. — Isto kao br. 4, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić; u zadku pako na koncu prvoga redka napisa tri piknje na trokut ∴.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,0 gram. Mod. 4¾. Probušen desno u polju dvostruko.

7. — Isto kao br. 6, nego na koncu napisa u zadku mala crtica nakoso.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,13 gram. Mod. 4½.

Vidi tab. X. br. 18. — Ovomu sličan:

8. — Teži 1,05 gram. Mod. 4½. — Kod istoga vojvode.

9. — Isto kao br. 6, nego u predku pod laktom spasitelja piknja m. okrugića, a u napisu zadka na koncu prvoga redka m. tropiknje cvietak ovako **☞**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,99 gram. Mod. 4.

10. — Isto kao br. 9, nego u predku pod laktom spasitelja petorepa zvezda miesto okrugića.

Matica u biogradskom muzeju odprije. Teži 1,10 gram. Mod. 4½.

11. — Isto kao br. 9, nego u predku pod laktom spasitelja kao tri okrugića na trokut miesto jednoga.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,26 gram. Mod. 4½.

12. — Isto kao br. 9, nego u predku pod laktom spasitelja tri piknjice na trokut; u zadku pako u prvom redku napisa piknja na početku i nad X prvoga redka, te i na koncu petoga redka.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,0 gram. Mod. 4½. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

13. — Teži 0,91 gram. Mod. 4½. — Pod laktom spasitelja ništa.

14. — " 0,90 " " 4. — Isto.

15. — Isto kao br. 4, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu piknjica; u zadku pako na koncu trećega redka napisa ulomak **†** m. H.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,95 gram. Mod. 4½.

16. — Isto kao br. 15, nego u zadku napis počima sa piknjom, a na koncu napisa u petom redku nema l.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,10 gram. Mod. 4½.

17. — Isto kao br. 4, nego u zadku prvi redak ovako: **ВЪ ХА☞**, a na koncu trećega redka m. drugoga H stoji **☞**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,92 gram. Mod. 4½. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

18. — Teži 1,07 gram. Mod. 4.

19. — " 0,85 " " 4½. — Tragovi dvotiska u zadku.

20. — Isto kao br. 17, nego u zadku ono O na koncu drugoga redka izobraženo kao P.

Matica u biogr. muzeju odprije. Teži 1,0 gram. Mod. 4½.

21. — Isto kao br. 4, nego je posao sasvim raznoga načina, te u zadku redki su napisa razitom crtom jedan od drugoga razstavljeni.

Matica u g. Doboskyja u Pešti. Teži 0,97 gram. Mod. 4½. Probušen lievo do osienke spasitelja.

22. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu krstić, a u zadku napis ovako: **ВЪ ХА — БГА БЛАГ — ОВЪРНИ — КРАЛЬ ВЪ — КАШН**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,92 gram. Mod. 4. Probušen u osienki spasitelja lievo.

23. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku u šest redaka: **ВЪ ХА — БГА БЛАГ — ОВЪРНИ (NH u slogu) К — РАЛЬ ВЪ — КАШНИ (NH u slogu) — Ъ***.

Matica u biograds. muzeju odprije. Teži 0,98 gram. Mod. 4½. Trostruko probušen i urezan.

24. — Lik isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, a na lievom ramenu spasitelja kao krstić; u zadku pako napis: **ВЪ ХА. — БГА БЛАГ — ОВЪ** (ovo **Ъ** obratno položeno) **РИН. К — РАЛЬ ВЪ — КАШНИ**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,0 gram. Mod. 4½.

25. — Isto kao br. 1, nego redki u napisu zadka razitom crtom razlučeni, a sam napis ovako: **† ВЪ ХА БЛ — БЛГОВЕРС — NH ІСЛАБ ВЪ — БКАШНИ — І*І**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,18 gram. Mod. 5½.

b. S pisмени do prijestola u predku.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **ІС—†С**, pod lievim laktom spasitelja u prijestolu tri piknjice na trokut **∴**, a do prijestola u polju podijeljeno **С—Я**.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **ВЪ ХА☞ — БЛ БЛГО — ВЪРНИИ — КТА ВЛБ — КАШІ**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,10 gram. Mod. 4¾.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja jedna piknja, a do prijestola u polju **С—С**; u zadku pako u zadnjem redku napisa **ШІ** svezani su sa razitom crticom miesto **ШН**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,10 gram. Mod. 4¾.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku pod laktom spasitelja nema piknjica, a do prijestola u polju **С—R**; u zadku pako nad **X** u prvom redku nema piknje.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,22 gram. Mod. 4½. — Ovomu su slični sliedeći novci:

4. — Teži 1,11 gram. Mod. 4½. — Kod istoga.

5. — " 1,05 " " isti. — Kod istoga. Probušen.

6. — " 1,30 " " 4½. —

7. — " 1,11 " " 4½. — U "biogr." muzeju "od prij.

Pod laktom spasitelja piknja. Probušen desno do osienke.

8. — Teži 1,03 gram. Mod. 4. — Isto, nego probušen lievo do osienke. Izdao Safarik Glas. III. 234. Tab. VI. br. 67.

9. — Teži 1,10 gram. Mod. 4. — Isto iz Kosova. Neprobun.

10. — " 0,98 " " 4. — "

11. — " 0,87 " " 4. — "

12. — " 0,92 " " 4. — "

13. — " 1,07 " " 4½. — Isto. Pod lakt. spasitelja ∴.

14. — " 0,99 " " 4. — "

15. — " 1,13 " " 4½. — "

16. — " 1,0 " " 4½. — "

17. — " 0,97 " " 4½. — "

18. — " 0,74 " " 4½. — "

19. — " 0,94 " " 4½. — "

20. — " 1,03 " " 4. — "

21. — " 1,06 " " 4. — "

22. — " 0,82 " " 4. — "

23. — " 0,95 " " 4½. — "

24. — " 1,06 " " isti. — "

25. — " 0,91 " " " — "

26. — " 1,12 " " 4½. — " Okrugić na petrahilu.

27. — " 1,0 " " 4½. — " Nema okrugića. U biogr.

muzeju odprije. Probušen nad glavom spasitelja.

28. — Teži 1,07 gram. Mod. 4. — Isto. Probušen u glavi.

29. — " 0,95 " " 4. — Isto, iz Kosova. Na koncu prvoga redka u zadku nema cvietka.

30. — Teži 0,87 gram. Mod. 4. — Sve isto.

31. — Isto kao br. 3, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu tri piknje na trokut; a u zadku nad **X** u prvom redku napisa piknja.

Matica u biogr. muzeju odprije. Teži 1,29 gr. Mod. 4½. Vidi tab. X. br. 19. — U istom zavodu sliedeći ovomu slični novci:

32. — Teži 0,98 gram. Mod. 4½. — Odprije u biogr. muzeju.

33. — " 1,04 " " 4½. — Iz Kosova.

34. — " 1,25 " " 4½. — "

35. — " 1,15 " " 4½. — "

36. — " 0,91 " " 4½. — "

37. — " 1,08 " " 4½. — "

38. — Isto kao br. 3, nego u predku pod lievim laktom spasitelja tri piknjice ovako **∴**; u zadku pako na koncu prvoga redka napisa miesto trolisnatoga cvietka piknja.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,0 gram. Mod. 4.

39. — Isto kao br. 3, nego u predku pod lievim laktom spasitelja piknjica; u zadku pako napis počima sa piknjom, u trećem reduku III složeni, a peti redak prikazuje se ovako **KAШ**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,03 gram. Mod. 4 1/4.

40. — Isto kao br. 3, nego u predku pod lievim laktom spasitelja ; u zadku pako napis počima sa piknjom, na koncu prvoga redka **, na koncu trećega redka F miesto H, a peti redak čini se **KAШ**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,07 gram. Mod. 4 1/4.

41. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja piknja, do prijestola u polju samo desno O, a do noguh spasitelja u prijestolu po jedan okrugić; u zadku pako na koncu petoga redka piknja.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,05 gram. Mod. 4. — Ovomu slični sliedeći novci:

42. — Teži 1,17 gram. Mod. 4 1/4. — Kod nē. društva u Biogradu.

43. — " 1,0 " " isti. — U biogr. muzeju od prije.

44. — " 1,13 " " isti. — Kod Schottena u Beču. Urezan.

45. — Isto kao br. 41, nego u predku pod laktom spasitelja nema ništa; u zadku pako na koncu prvoga redka napisa četiri piknjice, a pod napisom dvie piknje razito.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,90 gram. Mod. 4.

46. — Isto kao br. 41, nego u predku pod lievim laktom spasitelja tri piknje; u zadku pako u prvom reduku nema piknje nad X, a na koncu istoga redka tri piknje.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,90 gram. Mod. 4 1/3.

47. — Isto kao br. 41, nego u predku nema nijednoga znaka ni pod lievim laktom spasitelja ni do noguh; u zadku pako napis počima sa piknjom, a nema je na koncu.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,87 gram. Mod. 4 1/4. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

48. — Teži 0,95 gram. Mod. 4. — Bez piknje nad X u zadku.

49. — " 0,85 " " 4. — Isto.

50. — " 0,92 " " 4. — Bez ikojeg znaka u napisu zadka.

51. — " 1,02 " " 4 1/3. — Na koncu trećega redka u zadku O miesto H; a ono O na koncu drugoga izgleda kao P.

52. — Teži 1,16 gram. Mod. 4. — Isto, nego u predku pod laktom spasitelja piknja, kao što i u zadku nad X prvoga redka.

53. — Isto kao br. 41, nego u predku samo pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić a do noguh ništa; u zadku napis u šest redaka: **БЪ ХА — БГА БЛАГ — ОВЪРНИ — КРАЛЬ ВА — ЪКАШН — НЪ** .

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,94 gr. Mod. 4 1/2. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu sličan novac:

54. — Teži 0,97 gram. Mod. 4 1/4. — Bez okrugića pod laktom.

55. — Isto kao br. 53, nego u predku na uglovih sjedala miesto tropiknje crta zacštrena osovno položena, a pod laktom spasitelja nema okrugića; u zadku pako nad X u prvom reduku napisa nema piknje, niti na koncu petoga redka.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu kupljena u S. I. Verkovića. Teži 1,03 gram. Mod. 4 1/4. Probušen na lievoj nogi spasitelja. **Vidi tab. X. br. 20.**

56. — Isto kao br. 41, nego u predku pod laktom spasitelja i do noguh nema ništa, ono G desno u polju osobitoga načina, pošto gornji mu uzvojak teče razito kao crta, a na uglovih sjedala miesto obične tropiknje po jedan okrugić; u zadku pako prvi redak napisa medju dvie piknje, ono O na koncu drugoga redka izgleda kao pravo P, a na koncu trećega O miesto drugoga H.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,74 gram. Mod. 4 1/4. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

57. — Teži 0,93 gram. Mod. 4 1/4. — Bez piknje na koncu u zadku.

58. — " 0,97 " " isti. — Isto.

59. — " 1,25 " " — " "

60. — " 0,99 " " 4. — " "

61. — " 1,10 " " 4 1/4. — " "

62. — " 0,94 " " 4 1/2. — Na koncu prvoga redka .

63. — " 0,92 " " 4 1/4. — " " " " .

U istom zavodu od prije:

64. — Teži 0,98 gram. Mod. 4. — Kao br. 62. Izglodan.

65. — " 1,12 " " 4 1/4. — Kao br. 57. Probušen.

66. — Isto kao br. 41, nego u predku pod laktom spasitelja i do noguh nema ništa, a ono G desno u polju opet osobitoga načina, pošto gornji njegov uvojak prodire uzgor veoma i šiljasto.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 0,88 gram. Mod. 4 1/4. U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

67. — Teži 1,09 gram. Mod. 4 1/4.

68. — " 0,95 " " isti.

69. — Isto kao br. 16, nego u zadku na koncu trećega redka miesto drugoga H ima O.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,11 gram. Mod. 4 1/4. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novci:

70. — Teži 0,95 gram. Mod. 4.

71. — " 1,08 " " 4.

72. — " 1,07 " " 4.

73. — " 0,99 " " 4. — Napis zadka počima piknjom.

74. — " 1,22 " " 4 1/4. — Isto.

75. — " 1,10 " " isti. — " "

76. — " 0,98 " " 4. — " "

77. — " 0,94 " " 4 1/4. — " "

78. — " 1,10 " " 4. — " "

79. — " 0,95 " " 4 1/4. — " "

80. — " 0,90 " " isti. — " "

81. — " 1,05 " " 4. — " "

82. — " 1,23 " " 4. — Kao 69, a X u zadku bez

piknje.

83. — " 1,10 " " 4. — Kao 69. U S. Ljubica. Probušen.

84. — " 1,34 " " 4 1/4. — Kao 69. U e. num. kabinetu u Beču.

85. — " 1,165 " " 4. Isto. Probušen doli desno u prijestolu. Izdali su ga Demeter Davidović Alman. g. 1821: Srbski Ljetopis g. 1826. I. 3.: Weszerle Tab. III. br. 14; I. v. Reichel Tab. XV. br. 22; Šafarić Glas. III. 234. Tab. VI. br. 68; i Erdy str. 33. br. 60; nego svi nepodpuno. Davidović tako ga je pogriješno izdao, da je Šafarić zaveo na mišao, da se ovdje radi o dvojem novcu, te o dvojem kalupu; s čega Šafarić Glas. III. 234. Tab. VI. br. 69 napose je opisao Davidovićeve iliti bečki novac, i priložio njegovu sliku.

86. — Isto kao br. 66, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu X; u zadku pako napis u šest redaka: **БЪ ХА — БГА БЛАГ — ОВЪРНИ — КРАЛЬ ВА — ЪКАШН — НЪ** .

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,07 gram. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu sličan novac:

87. — Teži 0,94 gram. Mod. 4 1/3. — Pod lakt. spasitelja okrugić.

88. — Isto kao br. 86, nego pod laktom spasitelja u predku nema ništa.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,05 gram. Mod. 4 1/4. Kod istoga sliedeći ovomu slični novci:

89. — Teži 1,06 gram. Mod. 4. — Probušen lievo doli u prijestolu.

90. — " 1,17 " " 4 1/2. — Probušen nad glavom spasitelja.

91. — Isto kao br. 1, nego pod laktom spasitelja u predku nema ništa, a do prijestola u polju G—O; u zadku pako nad X u prvom reduku napisa nema piknje, a na koncu trećega redka ona dva H stoje spojena.

Matica u biogr. muzeju od prije. Teži 1,03 gram. Mod. 4 1/3. Probušen lievo do osienke spasitelja.

92. — Isto kao br. 1, nego u predku pod laktom spasitelja u prijestolu piknja, do prijestola u polju R — O, a

na uglovih sjedala zaoštrena erta uzgor miesto tropiknje; u zadku pako nad **X** prvoga redka napisa nema piknje.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,205 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$. — Ovomu su slični sljedeći novci:

93. — Teži 1,09 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — Kod vojvode Montenuovo u Beču. Probušen u glavi spasitelja desno.

94. — Teži 1,19 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$. — Kod istoga. Probušen do osienke.

95. — „ 1,115 „ „ $4\frac{2}{3}$. — U zem. muzeju u Zagrebu.

96. — „ 1,08 „ „ $4\frac{1}{2}$. — U biogr. muzeju iz Kosova.

97. — „ 1,22 „ „ $4\frac{3}{4}$. — Isto.

98. — „ 0,89 „ „ 5. — Isto.

99. — „ 1,10 „ „ $4\frac{1}{2}$. — U biogr. muzeju od prije. Tropiknja na uglovih sjedala u predku, a nema piknje pod laktom spasitelja. Probušen desno u polju.

100. — Teži 1,10 gram. Mod. 5. — Isto, te probušen desno do osienke.

101. — „ 0,94 „ „ $4\frac{1}{2}$. — Isto, nego iz Kosova.

102. — „ 1,0 „ „ $4\frac{1}{2}$. — Isto.

103. — „ 1,08 „ „ $4\frac{1}{2}$. — „

104. — „ 1,09 „ „ $4\frac{1}{2}$. — Isto, probušen nad i u glavi.

105. — „ 1,10 „ „ $4\frac{1}{3}$. — Isto, nego u prvom redku napisa u zadku nad **X** i na koncu petoga redka po jedna piknja.

106. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—†C**, a do prijestola u polju **N—H**; u zadku pako nad **X** prvoga redka napisa nema piknje.

Matica u S. Ijubića. Teži 1,16 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. **Vidi tab. X. br. 22.** Ovomu su slični sljedeći u biogr. muzeju iz Kosova:

107. — Teži 1,07 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

108. — „ 0,92 „ „ $4\frac{1}{4}$. — Probušen i urezan.

109. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju **Ω—O**, a pod laktom spasitelja nema nijednoga znaka, kao što ni piknje nad **X** u prvom redku napisa u zadku.

Matica kod uč. društva u Biogradu. Teži 1,15 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. — Ovakav novac po Šafařiku nalazi se u sbirki svet. kneza srbskoga, nego nema trolistnoga cvietka na koncu prvoga redka napisa u zadku.

119. — Isto kao br. 109, nego desno u polju do prijestola u predku nema traga pismenu, a lievo jedva se razaznaje **T**; u zadku pako na koncu napisa piknja.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,0 gram. Mod. 4.

111. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju **V—O**, a pod laktom spasitelja nema ništa; u zadku pako piknja i na koncu napisa.

Matica u biogradskom muzeju od prije. Teži 1,12 gr. M. $4\frac{1}{4}$. Probušen desno dvostruko. — U istom zavodu iz Kosova ovomu sličan:

112. — Teži 1,0 gram. Mod. 4.

c. S pismeni i znakovi istodobno do prijestola u predku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—†C**, a do prijestola u polju **IO—†**, ovo naliči cvietu od krina, ili valjda **Ω** sulicom osovno probodeno.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **KK XA** — **BA BAGO** — **BPPIII** — **KPA BAK** — **KAMI**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1,03 gram. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova sljedeći ovomu slični novci:

2. — Teži 1,0 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

3. — „ 0,95 „ „ skoro 5.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku znak desno u polju do prijestola malko različan **†**.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,07 gram. Mod. 5. Po Šafařiku ovakav i u sbirki svet. kneza srbskoga, nego lievo u polju nebi imao **IO**.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku znak ili cviet od krina stoji lievo do prijestola, a desno **OI**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,05 gram. Mod. skoro 5.

6. — Isto kao br. 5, nego u predku desno do prijestola u polju ima **C**, a pod lievim laktom spasitelja piknja.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,98 gr. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova sljedeći ovomu slični novci:

7. — Teži 0,75 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$.

8. — „ 0,98 „ „ $4\frac{1}{2}$.

9. — Isto kao br. 6, nego u predku ono **C** desno u polju do prijestola izgleda ovako **d**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu tri piknje na trokut.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,99 gram. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova sljedeći ovomu sličan novac:

10. — Teži 0,92 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

11. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju lievo **Q** a desno **G**, a napis u zadku u šest redaka:

· Kk XA · — BPA BAK — OBPPIII — KPAK BA — KAMI — III · ·

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,02 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. Probušen lievo do osienke spasitelja. **Vidi tab. X. br. 21.**

12. — Isto kao br. 11, nego u predku nad uglovi sjedala u prijestolu piknje razito položene, kojih onamo nema, a u zadku pismena u napisu razno se kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,02 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. Probušen medju nogama spasitelja. Izdao Šafařik Glas. VII. 217. Tab. IV. br. 2. po istoj matici onda kod g. S. I. Verkovića, koji ju nadje u Prizrenu. — Ovomu sličan:

13. — Teži 0,92 gram. Mod. 4. — U g. savjet. Simića u Zagrebu. Probušen dvostruko. Sjedala prijestola razno ukrašena.

14. — Isto kao br. 11, nego u predku do osienke **IC—XC**, a napis u zadku: **KK XA** — **BA BAGO** — **BPPIII** — **KPA BAK** — **KAMI**.

Šafařik Glas. VII. 216. Tab. IV. br. 20 po matici u I. S. Verkovića. Teži 1,165 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$.

15. — Isto kao br. 14, nego u predku do osienke **IC—†C**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,01 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. Probušen.

16. — Isto kao br. 15, nego u predku lievo u polju do prijestola onaj znak ima samo dva okrugića.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,03 gram. Mod. $4\frac{1}{3}$.

17. — Isto kao br. 16, nego u predku pod laktom spasitelja nema okrugića.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,02 gram. Mod. $4\frac{2}{3}$. Po Šafařiku isti kod svet. kneza srbskoga.

18. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju lievo **Ω** (valjda ukrašeno **T**) — desno **Ω**, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu piknjica.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 0,94 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. **Vidi tab. X. br. 23.**

Ovomu su slični sljedeći novci u car. numis. kabinetu u Beču:

19. — Teži 1,34 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.

20. — „ 1,05 „ „ 5.

21. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke samo **C—†** a do prijestola u polju samo desno kao grančica sa sedam listića na način cvietu od krina; u zadku pako na koncu prvoga redka napisa miesto cvietka tri piknje.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,15 gram. Mod. 5.

VRSTA III.

Spasitelj stoji. — Sve napis.

a. Napis samo u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}—\overline{XC}$, desnicom van pruženom i podignutom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsih; desno i lievo spasitelja u polju po tri petorepe zvjezdice, jedna pod drugom; doli na kraju visećega petrahilja tri piknje na trokut; za nogama nizka stolica, uz njezine nožice vani tri piknje na trokut, a nad njom tri okrugića isto spojena na trokut; u stolici desno petorepa zvjezdica, lievo pako okrugić. Okrajni niz od ertica.

Zadak. — Sve napis u pet redaka ovako: **ВБ ХА:** — **БА БАГО — ВЪРНИИ — КРА ВЛБ — КАШИ.**

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,165 gr. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. X. br. 24.** — Ovomu su slični sljedeći:

2. — Teži 1,07 gram. Mod. 5. — U v. Montenuovo. Probušen.
3. — „ 1,07 „ „ 4 $\frac{1}{2}$. — U biogr. muzeu.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku na kraju petrahilja nema troje piknje, a troja piknja miesto do nožice stolice stoji na uglovih iste stolice; u zadku pako nema piknje na početku petoga redka, koji svršuje sa **И**.

Šafařík Glas. VI. 198. Tab. II. br. 9. po matici kod g. S. I. Verkovića. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probušen lievo u polju i doli urezan.

5. — Isto kao br. 1, nego u zadku pismena se ponešto razno kreću, a na početku petoga redka nema piknje.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,115 gr. Mod. skoro 5. Ovomu su slični sljedeći novci:

6. — Teži 1,11 gram. Mod. 5. — Kod istoga.
7. — „ 1,08 „ „ 5. — U biogr. muzeju iz Kosova
8. — „ 1,0 „ „ 5. — Isto.

9. — Isto kao br. 5, nego u predku doli uz nožice stolice izvana nema troje piknje.

Matica u c. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,21 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Ovomu su slični sljedeći novci:

10. — Teži 1,05 gram. Mod. 5. — U biogr. muzeju iz Kosova.
11. — „ 0,73 „ „ 5. — Isto.
12. — „ 1,34 „ „ 4 $\frac{1}{2}$. — Isto. U Dra. Eggera u Beču.

13. — Isto kao br. 1, nego u predku desno u polju miesto tri ima četiri zvjezdice, jedna pod drugom; nad stolicom nema trojega okrugića, a petorepa zvjezdica vidi se u stolici lievo; u zadku pako napis ovako: **ВЪ ХА — БГА ВЛА — ГОВЪРНИИ — КРАЛЪ ВА — КАШИИ.**

Matica u biogradskom muzeju od prije. Teži 1,03 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probušen doli desno u stolici. — U istom zavodu ovomu sličan:

14. — Teži 1,22 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. — Nosi usiecu.

15. — Isto kao br. 13, nego napis u zadku u šest redaka: **ВЪ ХА — БГА БАЛГ — ОВЪРНИИ — КРАЛЪ ВА — БКАШИИ — НЪ.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,18 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probušen doli lievo u stolici.

16. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stojeći. Za njegovima nogama nizka prosta stolica, a do njega u polju sa svake strane četiri krstića, jedan pod drugim.

Zadak. — Sve napis u pet redaka ovako: **ВЪ ХВА :** — **БА БАЛГ — ОВЪРИИ (ИИ u slogu) — КРАЛЪ — ВЪШ;** nego napis dosta nepravilno izobražen i razporedjen.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,03 gram. Mod. 4. Probušen desno do osienke. **Vidi tab. X. br. 25.**

b. Napis u predku i u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, jedva piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}—\overline{XC}$, desnicom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsih; za nogama nizka stolica sa tri piknje na trokut na uglovih a jednom u nutri sa svake strane. Uz okrajni niz od ertica teče napis, počam gori desno **CVET C—π CVDT**, t. j. *svet sabaot svet*¹. Slova valjda pomiešana iz latinske i srbske azbuke.

Zadak. — Sve napis u četiri redka: **БАГО :** — **ВЪРНИИ (ИИ u slogu) — КРА БАГ — КАШИИ. :** (**АШИИ u slogu**); te piknja nad i pod napisom.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 0,895 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. Probušen lievo do osienke spasitelja i urezan. **Vidi tab. X. br. 26.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}—\overline{XC}$, u osienki krstu nema traga, a u stolici po jedan okrugić sa svake strane; u zadku pako napis počima sa četiri piknje na krst.

Šafařík Glas. VI. 199. Tab. II. br. 10. po matici u S. I. Verkovića. Mod. skoro 4.

VRSTA IV.

Kralj jaši. — Šlem.

1. *Predak.* — Vladar punolik, pod zatvorenom krunom, jaši desno; u desnici mu žezlo sa krstićem na vrhu u četverokutu (ovo je slabo izraženo, te mogao bi biti lasno dvostruki krst kao pod br. 2.); pod glavom konja tri piknje na trokut, a pod trbuhom šest piknja na okolo sedme srednje na način ruže. U polju do vladara **КР — ЛБ**.

Zadak. — Doli šlem desno okrenut, nad njim zastavica četverokutna s oblučnim stranama i s trolistnim cvietkom na uglovih; nad zastavicom o sebi stoji okrug, u kom osmorepa zviezda; što se pako nad zviezdodom nalazi, jedali perjanica ili glava, to se nedaje razaznati, jer je novac s ove strane nepodpuno izražen. Sva ova slika od polovice šlema do nad zviezdodom stoji u užjem ravnom okrugu, izvan koga teče naokolo uz okrajni niz od ertica, počam gori desno, sljedeći napis: **·КРАЛИЧ — А СЛЪ ·А**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,12 gram. Mod. 4. Izdao Šafařík Glas. VII. 215. Tab. VI. 38.

Njeki misle, da se ovi novci imaju pripisati Jeleni Uroša I kralja srbskoga, koja je u Zeti poslije smrti muža samostalno vladala. Šafařík pako drži (*Glas. VII. 215*), da pripadaju Jeleni suprugici cara Stjepana Dušana, a da jih je kovala po smrti muža, kada je rabila slabost svoga sina cara Uroša, da se uzviši i svoju vlast umnoži. — O Jeleni Uroša I nemože nikako biti govora, pošto ovakav lik na srbskih novcih dolazi stoprv na novcih Dušanovih, a opet jih od onoga doba i njihova težina odlučno odbija. Ovi pako novci nemogu biti ni udove Dušanove, jer se ona tada caricom a ne kraljicom nazivala, te kao carica dolazi već i na novcih Dušanovih. S druge strane oni se sasvim slažu u liku sa novci, koje smo uvrstili gori medju one cara Uroša (*V. B. Vrsta II. d. str. 147*). Te ako je ondje pod imenom kralja označen kralj Vukašin, kao što mi držimo.

¹ O ovom napisu piše Šafařík Glas. VI. 199 ovako: око края новца има некий чуданъ надписъ са словима латинскимъ, кои се никакo нe може прочитати; а мало каънже примечује: да не то најпосле у некаквомъ страномъ зъику писано, на примеръ: ялбанескомъ или мацедо-влашкoмъ? ако ли е само невештиномъ ваятеля изопаченый латинскій надписъ, онда намъ юше фая образцъ, по комъ е ово рађено, то ест, подобный новецъ са правильнимъ латинскимъ надписомъ. — Oвај новецъ стављен је по обичају бизантинском. Већ Константин VI. постави на новцих уз крста НИКА, а затим *christus, basileus, christus rex regnantium, kyrie*, itd. (*V. Sabatier*).

ove novce nemožemo ikomu drugomu dopitati, nego samu Vukašinu i njegovoj ženi Jeleni. O ovoj imamo uspomenu u povelji Vukašinovoju od 5 travnja 1370, kojom je Dubrovčanom potvrdio sve povelje dane jim od cara Dušana: **ми кралуомь курь Ялшиномь** (*Mikl. 179*), i u jednom starom napisu, u kom se veli, da je hram apostola Andrije sagradjen bio pomoću Andrijaša sina Vukašinova i **кранице Елене** (*V. Glas. VIII. 141*).

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nad ulomei napisan znak skratice, na vrhu žezla dvostruki krst, a iz prsah konja kao da slazi grančica; u zadku pako nad

zvezdom vidi se jasno glava, a napis je podpuno sačuvan, nego na početku nema piknje: **КРАЛНЧ — А СЛЕНА**.

Po slici g. Dra. Šafařika iz matice u g. S. I. Verkovića. Teži 0,16 gr. M. 4 1/4. Probušen gori desno do kraljeve glave. **Vidi tab. X. br. 27.**

3. — Veoma priličan br. 2, nego lik slabije izražen.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,06 gram. Mod. 4 1/2. Probušen gori lievo do kraljeve kruna.

MARKO VUKAŠINOVIĆ

nazvan Kraljević.

Da je Marko nazvan Kraljević bio upravo sin kralja Vukašina, to nam svečano svjedoči sam Vukašin u gori pomenutoj povelji od 5 travnja 1370, kojom potvrdi Dubrovčanom slobode, koje su u Srbiji davno uživali (*Mikl. 180*), a i mnogi drugi stari spomenici. Po Orbinu Marko imao je za ženu kćer grčkoga velikaša Hlapene imenom Jelenu, nego ju radi neviere odpusti (*V. Du Fresne 230*)¹.

Do danas nije se našla nijedna Markova povelja; a da je nosio kraljevski naslov, i nekim dielom srbske zemlje vladao, kažu stari spomenici, i to potvrđuju njegovi novci. U napisu ohridskom od 3 listopada 1370 veli se o nekome Rankoviću: **сзродиниь кралаь Марка** (*Mikl. 181*), a to bi kazalo, da mu je još otac kraljevski naslov podielio. Imamo drugi napis, nadjen u zerzevskom manastiru blizu Prilipa, u kom se pripovjeda, da se je taj manastir dobro uzdržavao za cara Dušana i Uroša, te i kada **пріе господарство семе земље благочрнимь кралеь Вькашинь и сынь него кралеь Марко** (*Mikl. 182*). Marko se nalazi izobražen u crkvi sv. arhangjela Mihaila u Prilipu sa krunom na glavi, žezlom u ruci a napisom kod glave ponješto izkvarenim **въ хъ баь благочрнимь кралеь марко**. U napisu manastira sv. Andrije apostola bilježi se: **св. Спась. крепость (градъ) Марка Кралекитъа** (*Glas. VIII. 143*). Na koncu povelje Dušanove, koju g. 1351 izruči Kotoranom u Pristini medju prisutnima velikaši stoji i **уеоминь и воевода Марко**, a sva je prilika, da je to bio Marko Vukašinov, pošto je već tada njegov otac u dvoru sve pouzdanje Dušanovo uživaо.

Po smrti oca Marko bi priznat za kralja u zemljah otčevih i stričevih². Malo kašnje morao se boriti sa knezom Lazarom, koga Marko nehtje nikako priznati za srbskoga vladara. Lazar, čim se g. 1377 ovienča u Prizrenu srbskom krunom, udari na Marka i prisili ga na bjeg, a zemlje si nje-

gove prisvoji. Marko hode k Muratu s molbom, da mu pomoć pruži, no svi mu nopori zabadava do kobnoga dogodjaja na Kosovu (1389). Po Tronošcu braća Marko i Andrijaš dopratiše Turke na Kosovo. Njeki kažu, da jim ona turska pobjeda povrati sve otčeve zemlje uz godišnji danak. Po Du Fresnu pako Marko primi samo od Turčina kao vasal Kastoriju, Lokridu i Argolidu u Peloponesu. Morao je dakle sliediti turske čete u bojevih, te g. 1394, kadno Mirca vojvoda vlaški razbi vojsku Pajazitovu u velikoj bitki kod Rovina, padne i Marko (*V. Šaf. Ijet. 74. Glas. XI. 149 itd.*).

Kako si je mogao ovakav Marko zadobiti onako sjajan lovorvijenac u narodnoj pjesmi, to je tajna, kojoj samo traga u zalostnom stanju, u kom se onda Srbija nalazila.

VRSTA I.

Spasitelj sjedi. — Sve n napis.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**, a u prijestolu pod lievim laktom spasitelja doli okrugić.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **ВЪ ХАХХ — БА БЛОВ — ЪРНН КР — АЛЪ МА — РКО**.

Po matiei u preuz. g. bisk. Strossmayera od Verkovića. Teži 1,165 gram. Mod. 4. Probušen desno do osienke spasiteljeve. **Vidi tab. XI. br. 1.**

K ovomu pridodajemo sliedeća dva novca, koja su istina bo dvojbeni, ali se u mnogom slažu s novci Vukašina i Markovimi, te je vjerojatno, da su Markovi.

2. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, sjedi na prijestolu.

Zadak. — Sve napis u pet redaka razitom prugom razlučenih. Napis je veoma pogriješno izražen a gdje kuda izglođan: **ХЪЪ — / / / / БА Р — ОБЪРНН (НН u slogu) — КРАЪ Р** (valjda **МР** u slogu, Marko) — ∴. Prva dva redka vjerojatno su ovako: **ВЪ ХА — БА БАГ**.

Matica u biogradskom muzeju, nadjenu u Prilipu, gdje je Marko Kraljević vladao. Teži 0,76 gram. Mod. 3 1/2. Probušen doli u prijestolu desno. **Vidi tab. XI. br. 2.**

3. — Isto kao br. 2, nego u predku do osienke vidi se **IC—CII**; u zadku pako i ovdje su prva dva redka veoma izglođana.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,17 gram. Mod. 3 1/2. Izdao Šafařik Glas. VI. 200. Tab. II. br. 12.

¹ Dne 8 travnja 1370 papa napisal list Tvrdku banu bosanskomu, kako je dočuo, da on kani dati za ženu *filio magnifici viri regis Raxie scismatico* kćer Grgura, sina Pavla *ducis Dalmatie et Croatiae*, danu mu od roditelja na odgojenje i da ju pako udade; te ga molí, da se toga okani. Isto tako Jelisavi Tvrdkovoju sestri, ugar.-hrv. kraljici (*Theiner Hung. II. 97*).

² Izvori dubrovački kažu drugačije. U naputku poslanika dubrovačkih na Sandalja (velj. 1423) pripovjeda se ovako: *lo re Volchasinno de Schiavonia, stando sconfitto da li Turchi et disperso da la Signoria lui et li suoi, et per lo mondo andando li figliuoli a remengho in grandissima et extrema povertà, ne trovando sovenzion de alguna persona, se redussero a Ragusa, et li zentilhuomeni gli ricevè de bona voglia, et rendè loro certo deposito, el qual haveva depositato el padre loro al tempo del suo bon stato, del qual deposito nè loro haveva memoria nè el domandava, col qual deposito et col ajuto et favore de Ragusa se ne redussero et trovaron pane in Ungaria* (*Pucić I. Primjet. str. 30*).

VRSTA II.

Spasitelj stoji. — Sve napis.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, do koje **Ц—ХЦ**; do lievoga ramena spasitelja kosi krstić **х**; desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu pri prsih; u polju desno i lievo spasitelja po tri petorepe zvjezdice, jedna pod drugom; za nogama spasitelja nizka stolica sa trolisnatim cvietkom na uglovih, a u njoj po jedna petorepa zvjezdica sa svake strane.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **КЪ ХАХ — БА БА-ГОР — КРИН КР — АМЪ ИА — РКО.**

Matica u biogradskom muzeju od Verkovića, koji ga našao u Pirrotu. Teži 0,97 gram. Mod. 4. Izdao ga Šafařík Glas. VII. 217. Tab. IV. 22. **Vidi tab. XI. br. 3.**

S ovim Markovim i s onimi njegova otea Vukašina slažu se ponajviše sljedeći novi:

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **Ц—ХЦ**, a u zadku napis: **+ БАЛГО — КЪРИН (ИИ u slogu) — КРАИ Н.** Pod napisom krivudjasta pruga.

Po slici Šafaříkovej iz matice kod Verkovića. Mod. 3½. **Vidi tab. XI. br. 4.**

3. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—ХС**, desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih; do lievoga ramena u polju tri piknje na trokut položene, za nogama nizka jednostavna stolica, u kojoj sa svake strane po jedna šestorepa zvjezdica. Naokolo uz rub malena pismena nerazumiva.

Zadak. — Napis u tri redka razitom ertom razstavljena: **+ К БАГО — КЪИ ЯЯ — КРР М** (valjda kralj Marko) Ona dva **Я** kao da su dopunjujući znakovi.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu od Verkovića. Teži 1,07 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XI. br. 5.**

4. — Isto kao br. 3, nego u predku nema troje piknje do lievoga ramena spasitelja, a stvari su drugako ponamješene.

Šafařík Glas. VI. 199. Tab. II. br. 11, po matici u Verkovića Mod. 4.

ANDRIJAŠ VUKAŠINOVIĆ.

Vukašin u povelji Dubrovčanom podieljenoj glede njihovih starih pravica u Srbiji spominje i Andrijaša kao sina od žene mu Jelene (*Mikl. 180*). U napisu manastira apoštola Andrije kaže se pako, da je sagrađen bio pomoću **христолоубиваго раба божіа андріаша, сына фтораго блаторнаго краля вукашина и кралице елене . . . лѣто 750ѣ.** (*Glas. VIII. 141*).

Njegov naslov kralja na doli opisanih novcih mogao bi se tim samo opravdati, ako se uzme, da su i njemu kao što i bratu mu Marku Turci god. 1389 dopitali na dar za izkazane jim usluge jedan dio predobivene srbске zemlje uz godišnji danak, te da si je on u toj oblasti nadjenuo kraljevski naslov.

U ostalom zatekao ga je isti udes kao i brata mu Marka kod Rovina; te i o njegovu tobož junačtvu priča narodna pjesma već davna (*V. junačke pjesme u Hektoroviću Ribanju*).

VRSTA JEDINA.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, do koje lievo vidi se samo **С** a desno ništa; desno i lievo spasitelja po tri zvjezdice valjda osmorepe, jedna pod drugom malko oblučeno poradjene; desnicom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu pri prsih; na nogama spasitelja nizka stolica, u kojoj na svakoj strani po jedna piknja.

Zadak. — Sve napis u četiri redka: **БЪГО — КЪРИН (ИИ u slogu) — АИ (АН u slogu) ДРЕ — * АШ (АШ u slogu) Р.**

Matica u biograds. muzeju. Teži 0,62 gram. Mod. 3½. Probušen desno do spasitelja. **Vidi tab. XI. br. 6.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku pod desnicom spasitelja prikazuju se dva okrugica, jedan pod drugim; a u zadku zadnji redak napisa razstavljeno izražen **АШ**.

Šafařík Glas. VI. str. 204. Tab. III. br. 19 po matici u g. S. I. Verkovića, nepodpuno. Mod. skoro 4.

3. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, do koje se vidi samo lievo **IC**; desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Do spasitelja u polju po tri petorepe zvjezdice sa svake strane jedna pod drugom, a za nogama nizka stolica.

Zadak. — Sve napis u pet redaka, nego pismena prvoga redka pomanja su: **БЪБА — + АЛГО — КЪРИД — КРДЪ — РVI.** — Dielomice obratno a dielomice pogriješno izraženo; te vjerojatno: *u boga hrіsta blagorіerni kralj Andrijaš.*

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,615 gram. Mod. 3½. **Vidi tab. XI. br. 7.**

4. — Isto kao br. 3, nego u predku do osienke **IC—ХС**, a u stolici po jedna petorepa zvjezdica na svakoj strani; u zadku pako u drugom redu napisa **Б** upravno, treći redak svršuje sa **Н** (u slogu sa **И**) miesto **Д**, a peti redak **РИР** (**ИР** ili **ИЪ** u slogu).

Po slici Šafaříkovej iz matice kod Verkovića. Mod. 4. **Vidi tab. XI. br. 8.**

L A Z A R.

Naslovi: писание самодръжца всея сръбские земліе господина княза Лазара . . . моление самодръжца господина княза

Лазар (16. svibnja 1379, u Peći. — *Mikl. 212*).

азъ благовѣрныхъ князь Лазаръ самодръжць всея сръбские земліе (1 kolovoza 1381. — *Mikl. 194*).

азъ въ хрїста бога благовѣрныхъ князь Лазаръ (1381. — *Mikl. 196*).

въ хрѣста бога благовѣрнн и христороубнн князь Сръблемь и подымавню Стефань Лазарь (1381. — *Glas. XXIV. 257*).

азь въ хрѣста бога благовѣрнн и самодржавнн гнь Стефань князь Лазарь (1381. — *Glas. XXIV. 259*).

господина ми самодржавнаго княза встемь Сръблемь Лазаря (2 оужу). 1382, и *Žici. — Glas. XXIV. 261*

азь въ хрѣста бога благовѣрнн и самодржавнн по милости божннн Стефань князь Лазарь и господинь (9 siečnja 1387, и *Kruševu. — Mikl. 205*).

благоуствннн князь Лазарь (15 lipnja 1389. — *Mikl. 214*).

въ хрѣста бога благовѣрннн и прѣвысокнн благодржавннн Стефань князь Лазарь встемь сръблемь и подымавнннн странамь господинь (и *napisu poslije g. 1389, и Ljubostinji. — Mikl. 215*).

Podpisi: въ хрѣста бога благовѣрнннн Стефань князь Лазарь (1378—9. — *Glas. XI. 138*).

въ хрѣста бога благовѣрнннн князь Лазарь (1 kolovoza 1380. — *Mikl. 195*).

въ хрѣста бога благовѣрннн и самодржавнннн господинь Сръблемь и Подымавню Стефань князь Лазарь (1381. — *Mikl. 195*).

въ хрѣста бога благовѣрннн Стефань князь Лазарь сръблемь и подымавню (1381. — *Mikl. 200. Glas. XXIV. 258. 260*).

Pečati: по милости божннн Стефань въ хрѣста бога благовѣрнннн князь (и *naokolo svetitelja, od 31 kolovoza 1388. — Pučić II. 30. — Po Miklošiću 200 zlatni pečat nalazi se na povelji, koja se čuva u sriemskoj Ravanici, ali napisa nenavadja*).

светы Стефань прѣвмоуѣеннн хрѣстовъ — въ хрѣста бога благовѣрнннн князь Лазарь (на *povelji njegova sina despota Stjepana od g. 1405—27. — Mikl. 333*).

U obće se drži, da je Lazar bio sin nekoga vlastelina imenom Pribaca, koji je veoma naličio na Dušana (*Glas. XXI. 252*), čega radi ovaj ga k dvoru pozvao i veoma ljubio i štovao. I sbilja g. 1340 nalazimo Pribaca uz Dušana kao logoteta (*Pučić II. 47*). Pribac bio bi bio već za Milutina u časti arhimarašala, te poslie Milutinove sestre dobio Milutinovu kćer za ženu (*Glas. V, 60*). Duka i Carostavnik (*V. Pauk III. 6*) kažu, da je Lazar bio nezakonit sin Dušana (*V. A. Майковъ 92*).

Žena Lazarova zvala se Milica. Po starih spomenicima ova je bila kćer kneza Vlatka, praunuka Vlkana sina prvoga Nemanje. *Šaf. Ljet. 60* pripovjeda, da je Vlkan rodio Dmitra, Dmitar Vratislava, a Vratislav Vlatka; dočim jedan drugi ljetopisac (*Arhiv III. 15*) piše, da je Vlkan rodio Stjepana, Stjepan Dmitra, Dmitar Vlatka, a Vlatko Nikolu i Milicu¹. Vlatko dolazi u starih listinama (*Mikl. 104. 108. Farl. VI. 450. Rad. I. 144*). Ivan Kantakuzin spominje oko g. 1342 Vlatka kao najodličnijega vojvodu Dušanova. Oko g. 1393 Milica piše Dubrovčanom za izkup pojaša od Vlatka založena; a g. 1395 ista Milica piše Dubrovčanom glede postave župana Nikole svoga brata (*Pučić II. 20. 37*). Milica i ona se zvala samo **кнегиња**, te malo po smrti muža sagradi manastir u Ljubostinji, i tu se pokaludjeri pod imenom Evgenije, a umrie kao Eufrosina 11 stud. 1405 (*V. Mikl. 262—6*)².

Lazar dobio je od Milice tri sina, naime Stjepana despota, koji ga nasliedio, Vlka i Lazara; te jošte pet kćeri. Da je Lazar upravo imao od Milice pet kćeri svjedoči listina igumena Nikodema od g. 1396, u kojoj se o njih veli: **ако ли и все пять кхерн боудоу** itd. (*Glas. XXI. 257. XXIV. 277. Arhiv III. 16. Šaf. Ljet. 72*); ali se imena za sve nisu mogla do sada dotično i bezdvojbeno opredieliti.

Svi se stari spomenici u tom slažu, da je Lazar stariju svoju kćer Maru udao za Vuka Brankovića (*Šaf. Ljet. 72. Arhiv. III. 16. Glas. XI. 148. XXI. 257 pronarečena Vidosa* itd.). — Kao druga dolazi žena cara bugarskoga Šismana (*Šaf. Ljet. 72, a po Arhivu III. br. 16. kao treća*). Zovu ju Marijom i Despinom, a Rodoslovje (*Glas. XXI.*

¹ V. Šafar. *Ljet. 62. — Glas. XI. 148* kaže, da je Milica bila kći Vratislava, unuka Vlkanova. — U životu Lazarovu (*Glas. XXI. 159*) veli se, da je Lazar dozvolom carevom uzeo srodnicu carevu **дѣщи некогю велможа** iz loze nemanićeve. U napisu Katerine bosanske kraljice, kćeri Jelene Balsićeve žene Stjepana hregea sv. Save, bilježi se, da je ona bila poroda Jelene Lazarove i kuće cara Stjepana (*Mikl. 519*). — Naproti Tronošac, govoreći o Jugu Bogdanovu, primećuje: **егоже дещерьъ нѣкаше мланцъ сврзгъ себе**, naime Lazar.

² Drugi izvori kažu, da je umrla g. 1406 (*V. Šaf. Ljetopis 75. Glas. XI. 150*).

257 V. *Orbini str. 246*) primećuje, da je po smrti Šismana pošla za Gjorgja Balsića gospodara zetskoga; što se iz više razloga opravdati neda. — Po Tronošeu Lazar izruči malo prije kosovske bitke jednu svoju kćer za ženu Milošu Obiliću, i učini ga knezom i vojvodom sve svoje vojske. Po Rodoslovju (*l. c.*) ta se zvala Vukosava *pronarečena Jela*. Miloš poginu na Kosovu, te je sasvim vjerojatno, da je ova Jelena, još netaknuta od Miloša, poslie Kosovske nesrieće uručena Gjorju Balsiću (*Šaf. Ljet. 72 kao treća V. Mikl. 251. 321. itd. Glas. XIII. 199. Pučić II. 66 do 104 itd.*).¹ Jelena od Gjorgja dobila je sina Balšu, a po smrti muža udala se za Sandala velikoga vojvodu bosanskoga (*poslie g. 1412. V. Ogljed. I. 258*). Ona preživi i trećega muža, te umrie g. 1442, kako svjedoči njezina oporuka od 9 srp. 1442.² — Kao četvrta Lazarova kćer spomenuta je žena Nikole Gorjanskoga (*Šaf. Ljet. 72. Arhiv III. 16. Glas. XI. 148*). Nikola dolazi kao zet Lazarev kod Kaprinay (*I. 360. Fejér X. I. br. 316*). Tronošac (*Glas. V. 78*) veli, da je Lazar po smrti Vukašina priuzeo Magjarom Biograd, Sriem i Zvornik, te s njimi utvrdio mir **со приданнемъ дщери своєа во сврзжество николѣ палатннхъ угарскаго королевства** Po Orbini i Rodoslovju i ova se zvala Jelena, a po Lukareviću Jelena Despina, nego ovaj krivo primećuje, da se je ona po smrti Nikole udala za Sandala. — Peta kćer Lazarova poslie kosovske bitke bi po nje bratu despotu Stjepanu predana sultanu Pajazitu Muratovu nasliedniku u zalog mira (*Šaf. Ljet. 72. Arhiv III. 16. Rodost. Gl. XXI. 257, Glas. XI. 148*). Orbini i Lukarević zovu ju Miljeva; tako i Tronošac, nego primećuje, da je već zaručena bila za sina Balsićeva; *Šaf. Ljet. 72* ju imenuje Despina i Olivera. Rodoslovje *l. c.* Milica. Dukas Marija (*V. Du Fresne 260*). Ova umrie g. 1402 za Pajazitove propasti.

¹ Njeki *rovovac* kaže u Матици (1868. br. 22), da se onim, što sam naveo u Ogljedalu I. 258, nedokazuje, da je Jelena bila udata za Sandala, jer da se ondje veli samo, da je Sandal bio rod despota. U mom citatu kaže se *domini despota cognati sui* t. j. Sandala. U mlet. govoru *cognatus* znači drugo nego *sestrin muž, svak*.

² U ovoj oporuci Jelena ostavi svoju zlatnu ikonu **да буде сестрь ми госноге деспинне** još tada u životu. Na istoj povelji stoji pako zabilježeno latinski o ikoni: *missa (demissa) per dictam dominam Jelan domine Despine sorori in suo testamento*. Pučić piše, da u knjizi arkiva dubrov. *Diversa Notariae 1442—3* stoji zabilježeno, da su 28 lipnja 1443 poslanici gospoje Despine *sororis olim d. Jele* primili ikonu od dubrov. kneza Stjepan Vukčić sinovae Sandala potvrđuje 9 srp. 1443, da je primio dvie svite od njenih Dubrovčana **по листъ госноге деспинне**, kod kojih su se čuvalе **по рѣкъ госноге деспинне**. Ova Despina vjerojatno bila tada udova Gorjanskoga.

Poslie poraza kod Marice i smrti Vukašinove (1371) nastu u srbskoj zemlji još veći metež nego li za smrti cara Uroša. Oni, koji su se svetraino Vukašinu opirali, sada se sve bolje u vlasti utvrdili; njegovi privrženici, sada bez glave, stave se samostalno upravljati; njekoji pako nepouzdujući se u svoje sile, sklone se pod tursku zaštitu. Najmoćniji i najugledniji medju prvimi bjaše tada Lazar knez podunavskih strana i s toga, što je medju plemstvom imao mnogo rodbine. Poglaviti Lazarov pristaša bio je njegov zet Vuk Branković u Prištini. On dakle, sabrav oko sebe svoje rodjake i privrženike, stavi se odlučno na to, da u svoje ruke sakupi što više dielova jadno razkomadane države. Njeki mu se s bojazni pokorili, druge je morao silom na to primorati kao što Nikolu Altomanovića užičkoga župana. Videći se napokon u posiedu veće česti srbske države, g. 1377 u Prizrenu privolom svećenstva i sabora za to sakupljena stavi si na svoju glavu srbsku krunu, pozva se samodržcem srbske i podunavske zemlje, i dade se pomazati nadbiskupom Jefrenom na priestol (*V. Gl. IX. 248*).

Poslie okrunjenja prva bjaše Lazarova briga, da povrati sve više mir u zemlji i državnim zakonom vriednost pribavi, te da i ukroti one, koji su se jošte ustručavali pripoznati njegovu vlast. Tiem dodje red i na sinove Vukašinove Marka i Andrijaša, koje na skoro nadvlada i zatjera iz zemlje, a oni se sklone pod zaštitu tursku. Imao si Lazar takmaca u Tvrđka bosanskoga bana, koi na temelju njeke rodbinske sveze sa nemanićevom kućom nastojaše, da si prisvoji što više moguće srbske zemlje, i da se tako ojačen pripravi na borbu s Turci, koji su se i njemu na blizu grozili. Tvrđku podje za rukom predobiti skoro celo srbsko primorje do Zente, te se g. 1376 proglasi bosanskim i srbskim kraljem. Lazar na tom pusti ga u miru, da veći razdor u zemlji ne sije, a valjda i zato, da domaćom borbom ne trga ni svoje ni Tvrđkove sile, te Turčinu pruži način, da si lašnje i bez odpora sve uzme. Ugre po smrti kralja Ljudevita zatjera iz Mačve i iz drugih srbskih strana, a da nehlepe više za Biogradom, dade ovu tvrđjavu srušiti. S Dubrovčani je prijateljski obćio i njihove im povelje potvrdio. Smirivši srbsku crkvu s carigradskim patriarhom, nije si štedio truda i za korist crkvenih stvari, te je crkve i manastire punom rukom obdarivao i dizao.

Medjutim g. 1381 počmu Turci snažnije provaljivati u srbske prediele, te jednom budu razbijeni na Dubravici. Kašnje udare na Bugarsku, i prisile cara Šismana na danak i vojničku pomoć. Iz Bugarske na novo svrnu iznenada u srbske zemlje, i predobiju Nis (1386), i nespravna Lazara nagnaju, da jim se na danak obveže. Sada se osviedoči Lazar, da mu je slaba snaga proti toli jaku dušmanu, čega radi stupi u savez sa Šismanom (1387), i tako jim podje za rukom kod Pločnika blizu Krušumla u staroj Srbiji Murata pobjediti (*Šaf. Ljet. 74 itd.*). Zatim Lazar, da osujetiti osvetu Muratovu, pozva u kolo Tvrđka bosanskoga i Ugre; ali ga na tu viest preteče Murat. Najprije prisili Šismana, da se saveza odreče, zatim skupivši sve svoje sile g. 1389 provali u Srbiju. Lazar, obaviešćen o pripremi, te i o skorom napadu, od svuda si uztraži pomoć, te se sa svojom vojskom primakne na Kosovo. Jedini Tvrđko mu je obreče, nego zakasni. Dne 15 lipnja rieši se konačno sudbina već kroz domaće borbe izhrvane Srbije. Izdajom Vuka Brankovića, koi se za prvoga okršaja sa svojom četom ukloni, Srbi, s prva dobitnici, napokon budu do noge poraženi. Lazar pade od klete krvničke ruke u Muratovu šatoru, a Murat tu isto od plemenite ruke Obilićeve. (*V. Oglad. I. 187*).

VRSTA I.

Spasitelj sjedi. — Knez sjedi.

a. Napis u zadku na dva redka razpoložen.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC} - \overline{PC}$.

Zadak, — Knez punolik, pod zatvorenom krunom, u dugoj bogatoj dolami sjedi na odveć nizkoj stolici bez naslona, ukrasenoj sa tri piknje na trokut položene na uglovih. Samo nabori dolame kažu, da sjedi, pošto drugčije moglo bi se činiti, da stoji. Ruke mu na skutu, nego u desnici drži žezlo sa krstićem na vrhu ovako \times . U polju do kneza u dva redka razito sliedeći napis: $\overline{KNC} - \overline{ZPb}$, a upravno pod ovim $\overline{AA} - \overline{ZPb}$.

Šafarik Glas. VI. str. 202. Tab. II. br. 16 po matiei u g. S. I. Verkovića. Mod. $4\frac{1}{2}$.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{PC}$, a do priestola u polju samo desno \overline{G} .

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,94 gram. Mod. 4. Probušen lievo do osienke spasitelja — Ovomu su slični sliedeći:

3. — Teži 1,12 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. — U biogr. muzeju. Do osienke $\overline{IC} - \overline{PC}$.

4. — " 1,02 " " 4. — Isto. tragovi dvotiska. Probušen.
5. — " 1,04 " " 4 $\frac{1}{4}$. — Isto, nego iz Kosova.
6. — " 0,82 " " 4. — Isto.
7. — " 0,88 " " 4 $\frac{1}{4}$. — Isto, nego na žezlu \times , i ∞
8. — " 1,12 " " 4 $\frac{1}{4}$. — U zem. muzeju u Zagrebu.
9. — " 0,91 " " 4 $\frac{1}{4}$. — U biogr. muzeju iz Kosova.
10. — " 1,04 " " 4 $\frac{1}{2}$. — Isto.
11. — " 1,05 " " 4 $\frac{1}{4}$. — Isto.

12. — Isto kao br. 2, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu piknja; u zadku napis razno podieljen: $\overline{KN} - \overline{PZb}$, a pod ovim $\overline{AA} - \overline{ZPb}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,87 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova sliedeći ovomu slični novi:

13. — Teži 1,08 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$.
14. — " 1,05 " " isti.
15. — " 1,02 " " isti.
16. — " 1,08 " " 4 $\frac{1}{2}$. — Pod laktom spasitelja tropiknja.
17. — " 1,15 " " 4 $\frac{2}{3}$. — U napisu zadka $\overline{AA} - \overline{ZPb}$.
18. — " 1,11 " " 4. — U vojv. Montenuovo u Beču. Pod laktom spasitelja stoji krstić. Probušen nad glavom.

19. — Isto kao br. 12, nego u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{PC}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,07 gram. Mod. jedva preko 4. Šafarik Glas. III. str. 236 kaže o ovom novcu, da je na naličju istoga do kneza čitao „надписъ сасвимъ написанъ: $\overline{KRALB} - \overline{LAZAPB}$ = Краль Лазаръ“, te da ga ima i g. Jukić franciskanski redovnik u Bosni. Nego rieči \overline{KRALB} nema, niti je može biti, pošto Lazar nije nikada i nigdje kraljevski naslov rabio.

20. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC} - \overline{PC}$, a samo desno u polju do priestola \overline{G} .

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,165 gram. Mod. 4. U biogr. muzeju iz Kosova sliedeći ovomu slični novi:

21. — Teži 1,0 gram. Mod. 4.
22. — " 0,80 " " 4.
23. — " 0,98 " " 4.
24. — " 1,14 " " 4.
25. — " 1,05 " " 4.
26. — " 1,10 " " 4 $\frac{1}{4}$.
27. — " 1,04 " " isti.
28. — " 1,17 " " 4.
29. — " 1,07 " " 4.
30. — " 0,99 " " preko 4.
31. — " 0,95 " " 5.

32. — Isto kao br. 20, nego su stvari sasvim drugako ponamješćene, a u zadku pod nogama kneza petorepa zvjezdica.

Matica u biograds. muzeju od prije. Teži 0,99 gram. Mod. skoro 4. Probušen doli do desne noge. **Vidi tab. XI. br. 9.**

33. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{FC}$, do prijestola u polju lievo dvie petorepe zvjezdice jedna pod drugom, a gori na uglovih prijestola i sedala po tri okrugića spojena na trokut; u zadku pako na uglovih stolice isto onako tri okrugića, a medju nogama petorepa zvjezdica.

Matica u biogr. muzeju od prije. Teži 0,98 gr. Mod. 4. Probušen na čelu spasitelja. **Vidi tab. XI. br. 10.** — Ovomu su slični:

- 34. — Teži 0,98 gram. Mod. 4. — U biogr. muzeju iz Kosova.
- 35. — " 1,08 " " 4. — Kod uč. društva u Biogradu.
- 36. — " 1,0 " " 4. — Kod istoga. Probušen desno.
- 37. — " 1,09 " " 4. — U vojv. Montenuovo u Beču.
- 38. — " 1,14 " " 4. — U car. num. kabinetu u Beču.
- 39. — " 1,13 " " 4. — U istom c. num. kabinetu, te oba probušena gori desno do osienke. U ovom slovo **P** osobita je lika, te \curvearrowright neprekršteno.

40. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{FC}$, do prijestola u polju $\overline{I}-\overline{G}$, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu krstić; u zadku pako stolica je povioka, te se jasno vidi, da knez sjedi, na uglovih stolice nema ukrasa, napis: $\overline{KN}-\overline{PZb}$, a pod ovim $\overline{AA}-\overline{ZPb}$.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,315 gram. Mod. 4. Probušen nad osienkom spasitelja.

41. — Isto kao br. 40, nego u zadku stolica desno nižja nego lievo, na njezinih uglovih tropiknja, a drugi redak napisa $\overline{AA}-\overline{ZPb}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,98 gram. Mod. 4.

42. — Isto kao br. 40, nego u predku pod laktom spasitelja nebi imao krstića.

Po slici Šafaříkovej iz matice kod Verkovića. Mod. $4\frac{1}{2}$.

43. — Isto kao br. 40, nego u predku ono \overline{I} nosi nad sobom kao piknju.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,11 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

44. — Isto kao br. 40, nego u zadku na uglovih stolice po tri piknje na trokut, a prvi redak napisa $\overline{KN}-\overline{ZP}$. Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,89 gram. Mod. 4.

45. — Isto kao br. 40, nego u predku lievo u polju do prijestola \overline{I} , a u zadku prvi redak napisa $\overline{KNC}-\overline{Zb}$ (\overline{KN} u slogu).

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,97 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

46. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{FC}$, do prijestola u polju $\overline{H}-\overline{G}$, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu tri piknje na trokut; u zadku pako napis: $\overline{KN}-\overline{PZb}$ a pod ovim $\overline{AA}-\overline{ZPb}$.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,97 gram. Mod. 3.

47. — Isto kao br. 1, nego u predku u napisu do osienke ono \overline{C} zatvoreno, a do prijestola u polju $\overline{V}-\overline{G}$; u zadku pako znak skratice \curvearrowright neprekršten.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,105 gr. Mod. preko 4. Probušen na lievoj nogi spasitelja. — Ovomu su slični:

- 48. — Teži 1,21 gram. Mod. preko 4. — Kod istoga. Probušen na prijestolu.
- 49. — " 1,16 " " 4. — Kod istoga. Probušen u osienki.
- 50. — " 1,09 " " $4\frac{1}{4}$. — Kod Schottena u Beču.
- 51. — " 1,05 " " 4. — U biogr. muzeju iz Kosova.

- 52. — Teži 0,93 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. — U biogr. muzeju iz Kosova.
- 53. — " 1,02 " " isti. — Isto.
- 54. — " 1,08 " " " " " "
- 55. — " 1,03 " " $4\frac{1}{2}$. — " "
- 56. — " 0,99 " " $4\frac{1}{2}$. — " "
- 57. — " 1,08 " " $4\frac{1}{4}$. — " " Prvi redak napisa u zadku $\overline{KN}-\overline{PZb}$.

Ovim su slični, nego u predku ono \overline{V} lievo u polju odveć maleno:

- 58. — Teži 1,26 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. — U vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,26 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. Probušen u osienki lievo.
- 59. — Teži 1,14 gram. Mod. 4. — Kod istog. Probušen gori desno.
- 60. — " 1,06 " " 4. — Kod istoga. Isto.
- 61. — " 1,15 " " $4\frac{1}{4}$. — Kod uč. druž. u Biogradu.
- 62. — " 1,21 " " 4. — U biograds. muzeju od prije. Probušen.
- 63. — " 1,21 " " 4. — U biogr. muzeju iz Kosova.
- 64. — " 1,06 " " 4. — Isto.
- 65. — " 0,97 " " $4\frac{1}{4}$. — " "
- 66. — " 0,95 " " isti. — " "
- 67. — " 1,18 " " " " " "
- 68. — " 1,03 " " $4\frac{1}{2}$. — " "

69. — Isto kao br. 47, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, a u zadku krstić na žezlu upravno položen.

Schweitzer *Decada V. 71. Tab. II. br. 18.* Teži 1,16 gr. Mod. 4. Pošto je i napis pogriješno i nepodpuno izražen, vjerojatno, da i označene razlike nestoje.

70. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{FC}$, a do prijestola u polju $\overline{V}-\overline{G}$.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,17 gram. Mod. 4. U zadku vide se tragovi dvostruka natiska. Ovomu je sličan:

71. — Teži 1,205 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. — U v. Montenuovo. Probušen.

72. — Isto kao br. 70, nego u zadku pod žezlovim krstićem piknja, a stvari se razno kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,98 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XI. br. 11.** — U istom zavodu iz Kosova ovomu slični:

- 73. — Teži 1,0 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.
- 74. — " 0,89 " " $4\frac{1}{4}$.
- 75. — " 1,07 " " 4.
- 76. — " 1,07 " " $4\frac{1}{4}$.
- 77. — " 1,12 " " isti.

b. Napis u zadku teče naokolo uz rub.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}-\overline{FC}$.

Zadak. — Knez punolik, pod zatvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami, sied; ruke mu u skutu, ali u desnici drži žezlo, s krstićem na vrhu; do njega sa svake strane po jedna stolica bez naslona, a nad njom tri piknje na trokut. Napis teče naokolo, počam doli lievo: $\overline{KNCZb}-\overline{AAZPb}$.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,26 gram. Mod. 4.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{IC}-\overline{XC}$, a u zadku nema piknjice na koncu napisa.

Šafařík Glas. VI. str. 201. Tab. II. br. 13 po matici kod S. I Verkovića. Mod. 4.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku piknja nad carevom krunom, a nema piknje na koncu napisa.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,16 gram. Mod. 4. Probušen desno do osienke spasitelja. **Vidi tab. XI. br. 12.**

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke nema napisa, a u zadku stolica upravno izražena, te napis obratno, počam gori desno: $\overline{KNZb}-\overline{AAZb}$.

Po slici Šafaříkovej iz matice kod svet. kneza srbskoga Milana. Teži 0,98 gram. Mod. $3\frac{2}{3}$.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku desno u polju do prijestola \mathfrak{C} ; u zadku pako napis počima obratno. naime počam gori desno: $\cdot\text{KNEZb}$ — AZPb , i piknja nad krunom.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,94 gram. Mod. 3/4. Probušen desno u polju.

6. — Isto kao br. 5, nego u predku do osienke $\overline{\text{I}\bar{\text{A}}-\overline{\text{X}\bar{\text{A}}}$, a u zadku napis počima jednom piknjom.

Po slici Šafařikovej iz matice kod g. M. Milojevića iz Vucitrna. Mod. 3/4.

7. — Isto kao br. 5, nego napis u zadku na početku nema nijedne piknje, a stolica kneževa upravno izražena.

Po slici Šafařikovej iz matice kod Verkovića. Mod. 4. **Vidi tab. XI. br. 13.**

8. — Isto kao br. 5, nego u zadku stolica upravno izražena, do lievoga lakta careva u polju piknja, o vrpci padajućoj iz krune visi samo jedna piknja, a napis ovako: KMPZba — AZPb .

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,20 gram. Mod. 3/4. Malo obrezan.

9. — Isto kao br. 8, nego do lievoga lakta kneževa u polju nema piknje.

Po slici Šafařikovej iz matice kod Verkovića. Mod. 4.

10. — Isto kao br. 8, nego su stvari ponješto drugčije ponamiešćene.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,82 gram. Mod. 3/4. Probušen desno do osienke spasitelja.

11. — Isto kao br. 8, nego u zadku na vrhu žezla bio bi cvjet od krina, a napis ovako: KMPZba — AZPb .

I. v. Reichel, *Beiträge etc. (Kochne, Mémoires de la Société d' Archéol. et de Num. de St. Pétersbourg. Vol. III. Tab. VI. br. 2)*. Izdao ga po Reichelu Ęrđy str. 34. br. 61, ali netočno. Kao što ga je bez dvojbe Reichel zlo čitao, te pogrješno primjetio, da je Lazar bio naravni sin Dušanov, tako isto je smiešno ono. što veli Ęrđy, t. j. da ono σ na koncu prvoga ulomka napisa znači *Srbski*. Ovo ili znači *i tako dalje*, ili je ukras miesto okrugića, pošto je odveć maleno napram drugim slovom.

12. — Isto kao br. 5, nego u predku osienka lievo dvostruka, a napis u zadku: $\cdot\text{KMPZb}$ — AZP .

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 0,95 gram. Mod. 4/4. Probušen u prijestolu lievo.

VRSTA II.

Spasitelj sjedi. — Knez stoji.

a. Spasitelj sjedi na prijestolu. — Za nogama kneza vidi se stolica.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje nema običnoga napisa; rukama na prsiah a knjigom u skutu.

Zadak. — Knez punolik, pod zatvorenom krunom, stojeći, u dugoj haljini, rukama na prsiah, nego u desnici drži žezlo sa kosim krstićem na vrhu u četverokutu. Za nogama cara stoji stolica, nad kojom tri piknje na trokut sa svake strane. Napis teče naokolo, počam gori desno: KMPZba — AZP .

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,17 gram. Mod. 3/4.

2. — Isto kao br. 1, osim neznatnih razlika.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,01 gram. Mod. 4. Probušen u osienki spasitelja desno. **Vidi tab. XI. br. 14.**

3. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku pod lievim laktom spasitelja u prijestolu piknja, a u zadku doli na skutu kneževa dolame pet piknja na četverokut, a napis: $\cdot\text{KMPZb}$ — AZPb .

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 0,981 gram. Mod. 4.

b. Spasitelj sjedi na prijestolu. — Za nogama kneza nema stolice.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{\text{I}\bar{\text{A}}-\overline{\text{X}\bar{\text{A}}}$, pod desnim laktom spasitelja u polju dva okrugića razito položena, a desno u polju do prijestola \mathfrak{C} , kao da je arabski broj 5 ili S presiećeno, ili valjda koje drugo slovo neupravno izraženo.

Zadak. — Knez punolik, gologlav, stojeći, rukama pri prsiah, u dugoj odori, u desnici drži žezlo sa krstićem na vrhu. Napis teče naokolo uz niz od crtica, počam doli lievo: $\cdot\text{AZPba}$ — AKNEZba .

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,13 gram. Mod. 4.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{\text{I}\bar{\text{C}}-\overline{\text{X}\bar{\text{C}}}$ a desno do prijestola \mathfrak{C} kao broj podpunije izraženo; u zadku pako u napisu K bilo bi samo dielomice izraženo, te na koncu napisa piknja.

Šafařik Glas. VI. 202. Tab. II. br. 15, po matici u biogradskom muzeju; nego ovakova mi tu nenadjosmo, Mod. 4. Glede onih σ pomanje veličine u napisu primećuje isti Šafařik: ова С незнамъ шта бы могла значити ако не Срблѣмъ. Meni se čini, da to nije drugo nego obični izraz latinski pokraćen etc. V. *pod c. br. 1.*

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku uz desni lakat knežev dvie uz lievi tri piknje, a jedna doli desno, i na koncu napisa piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,85 gram. Mod. 3/4. Probušen u skutu spasitelja.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku uz lievi i desni lakat knežev po tri piknje, i piknja na koncu napisa.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,33 gram. Mod. 3/4. Probušen peterostruko.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{\text{I}\bar{\text{C}}-\overline{\text{X}\bar{\text{C}}}$, lievo u polju I , a nožice prijestola doli dvostruke; u zadku pako piknja na koncu napisa.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,0 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XI. br. 15.**

c. Spasitelj sjedi na stolici. — Za nogama kneza nema stolice. Napis srbski.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na stolici bez naslona, ravnom osienkom oko glave, do koje $\overline{\text{I}\bar{\text{C}}-\overline{\text{X}\bar{\text{C}}}$, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsiah; do spasitelja u polju podijeljeno $\text{C}-\mathfrak{C}$, a nad uglovi stolice trolistni cvietak.

Zadak. — Knez punolik, gologlav, stojeći, u dugoj odori okrugići ukrašenoj, rukama pri prsiah; u desnici drži žezlo sa krstićem na vrhu u četverokrugu. Napis teče naokolo, počam doli lievo: $\cdot\text{AZPb CT}-\text{C KMPZbC}$. Ovdje P m. C.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Žulicia u Kotoru. Teži 0,75 gram. Mod. 3/4. Probušen i urezan. **Vidi tab. XI. br. 16.**

d. Spasitelj sjedi na stolici. — Za nogama kneza nema stolice. Napis italijanski.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na stolici bez naslona, bisernom osienkom oko glave, do ramenih $\overline{\text{A}}-\overline{\text{A}}$, desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah, te lievo u polju četiri piknjice na krst \ast .

Zadak. — Knez gologlav, punolik, stojeći, u dugoj odori; u desnici drži žezlo sa krstićem na vrhu, a lievica mu pri prsiah. Desno kneza u polju četiri piknje na krst, a napis teče naokolo uz rub, počam gori desno: $\text{CON} \cdot \text{L} - \overline{\text{P}}\overline{\text{STR}}$.

Matica u g. Doboskyja u Pešti. Teži 0,665 gram. Mod. $2\frac{1}{2}$. Probušen i urezan.

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku desno u polju $\overline{\text{P}}$, pod ovim tri piknje na trokut, a napis: $\text{CON} \cdot \text{L} - \overline{\text{P}}\overline{\text{STR}}$.

Matica u biograds. muzeju. Teži 0,59 gram. Mod. $2\frac{1}{2}$. Probušen i odrezan. **Vidi tab. XI. br. 17.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku vidi se samo desno do ramena $\overline{\text{C}}$, a nema traga piknjicam; u zadku pako knez bi i u lievici pri prsiah nosio krst, nema piknjica u polju, a napis ovako: $\text{CONTR} - \overline{\text{P}}\overline{\text{STR}}$.

Šafařik Glas. VII. 223. Tab. IV. br. 25, po matici u g. S. I. Verkovića. Teži 0,43 gram. Mod. $2\frac{1}{2}$.

VRSTA III.

Spasitelj stoji. — Knez stoji.

a. Spasitelj medju dva luka. Napis u predku i u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stoji medju dva piknjasta luka; desnicom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Napis teče naokolo van lukova, počam gori desno: $\text{ROUOTON} - \text{T} \overline{\text{A}} \text{ MO ARG} \overline{\text{A}}$ (*Novomonte moneta argentea*).

Zadak. — Knez punolik, gologlav u dugoj bogatoj dolami, stojeći, rukama pri prsiah, nego u desnici mu žezlo sa krstićem na vrhu. Napis: $\text{CONTR} - \overline{\text{L}}\overline{\text{H}}\overline{\text{S}}\overline{\text{H}}\overline{\text{RO}}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,86 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. Izdao Šafařik Glas. VII. 223. Tab. V. br. 26. Probušen lievo u osienki spasitelja.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do ramena i do bedara spasitelja po jedna piknja sa svake strane, pod rukama po jedan gem lievo okrenut, nad gemom desno zviezda, a van lukova napis: $\text{ROUOTON} \ast - \text{A} \text{ MON ARG} \overline{\text{A}}$; u zadku pako na vrhu žezla krstić u četverokutu, a napis ovako: $\ast \text{CONTR} - \overline{\text{L}}\overline{\text{H}}\overline{\text{S}}\overline{\text{H}}\overline{\text{RO}}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. I. Verkovića. Teži 1,065 gram. Mod. skoro 4. Probušen doli, a gori urezan. **Vidi tab. XI. br. 18.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja po jedan gem desno okrenut, a nad gemom lievo žilj. Napis jako pogriješno izražen: $/// \text{O} \overline{\text{M}} \overline{\text{O}} \overline{\text{N}} \text{T} - \text{A} \text{ G} \cdot \overline{\text{H}} \text{ P} \overline{\text{A}} \text{ O} \overline{\text{L}} \text{ ;}$ u zadku pako napis: $:\ast \text{CONTR} \text{ T} - \text{T} \overline{\text{H}}\overline{\text{S}}\overline{\text{H}}\overline{\text{R}}\overline{\text{O}}//$.

Matica u preuz. biskupa Strossmajera od Verkovića. Teži 0,703 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$.

b. Spasitelj medju dva luka. Napis samo u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stoji medju dva piknjasta luka, des-

nicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Van lukova na polovicu noveca podieljeno: $\overline{\text{A}}-\overline{\text{A}}$.

Zadak. — Knez punolik, gologlav, u bogatom odjelu gori tielu prilagodjenu a doli široku, stojeći; u desnici pruženoj drži žezlo sa krstićem na vrhu, a lievica mu o boku. Napis: $\text{CONTR} \cdot \text{L} - \overline{\text{P}}\overline{\text{STR}}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,71 gram. Mod. 3. Probušen desno do glave spasitelja. Izdao Šafařik Glas. VII. 222. Tab. IV. br. 24. Ovaj novac bio je nadjen u Nišu od Verkovića.

2. — Isto kao br. 1, nego iz raznoga kretanja stvari vidi se, da je drugi kov, na pr. savrni ruku spasiteljevu u položaju napram $\overline{\text{A}}$; a čini se, da nema ni slova O na koncu napisa u zadku.

Matica u biograds. muzeju, nego samo ulomak. Teži 0,43 gram. Mod. 3.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo izvan luka $\overline{\text{A}}$, desno medju spasiteljem i lukom X , a van luka čini se $\overline{\text{A}}$; u zadku pako knez piknjastom osienkom oko glave, u desnici pruženoj drži žezlo s cvietom od krina na vrhu, desno u polju ruka doli okrenuta a nad njom debela piknja. Napis teče naokolo uz piknjasti niz, počam doli desno: $\text{C}-\text{ONTR}$.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 0,47 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. Poludinar; te ona ruka, koja se vidi na ovom i sljedećem novcu, vjerojatno sieća na mučeničku smrt Lazarevu na Kosovu. A da je novac poslie smrti Lazareve kovan potvrđuje i osienka svetiteljeva oko glave. **Vidi tab. XI. br. 19.**

4. — Isto kao br. 3, nego osienka u predku ravna; u zadku pako knez u lievici drži kao kitu od tri grančice, a pikanje u napisu razno: $\cdot \text{C} - \cdot \text{ONTR}$.

Matica kod dra. Šafařika u Biogradu. Teži 0,59 gram. Mod. $2\frac{1}{2}$. Dvostruko probušen.

5. — Isto kao br. 3, nego u predku izvan luka lievo $\overline{\text{D}}$, desno medju spasiteljem i lukom \ast a izvan luka $\overline{\text{D}}$; u zadku pako knez u lievici pruženoj drži žezlo, ruka stoji u polju lievo, a nema piknje nad njom, napis pako teče naokolo uz niz od crtica, počam doli lievo: $\text{C}-\text{ONTR}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,47 gram. Mod. 2. **Vidi tab. XI. br. 20.**

c. Spasitelj bez lukova.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Pod rukama po jedan okrugić sa svake strane. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno: $\text{ROUOTON} - \text{T} \overline{\text{A}} \text{ M} \text{ ARG}$.

Zadak. — Knez punolik, pod zatvorenom krunom, u pokraćenoj dolami, stojeći, rukama pri prsiah, nego u desnici drži žezlo sa cvietom od krina na vrhu. Napis teče naokolo, počam doli lievo: $\text{KHZ} \text{ba} - \text{M} \overline{\text{Z}} \text{P} \text{ O} \overline{\text{H}}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,58 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. Probušen lievo do osienke spasitelja. **Vidi tab. XI. br. 21.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nema okrugića pod rukama, pod desnicom tri piknje na trokut, te tako i do lievoga ramena, a od napisa vidi se samo doli lievo $\overline{\text{A}}$ (zadnje slovo rieči ROUOTON) $\text{M} \text{ ARG}$; u zadku pako lik je veoma izglođan, a od napisa razaznaje se samo nješto, počam gori desno: $\text{CON} // \text{LA} - // \text{A} //$.

Matica kod čitaonice biogradske. Teži 0,57 gr. Mod. $3\frac{1}{2}$. Veoma izglođan, a četverouglastog načina.

*

VRSTA IV.

Spasitelj stoji. — Sve napis.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, ravnom osienkom oko glave, do koje **IC—IC**; desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Do spasitelja u polju sa svake strane po jedno **V**, a pod ovim po jedna petorepa zvjezdica. Za nogama spasitelja nizka stolica; nad njom sa svake strane po tri okrugića složena, u njoj po jedna a do nje u polju po tri piknje na trokut.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **Въ ХА** — **БА БЛГО** — **ВЪРННН** — **КНЕЗЪ Л** — **АЗАР**.

Šafařík Glas. VII. 221. Tab. IV. br. 23. po matíci u g. S. I. Verkovića. Teži 1,005 gram. Mod. 4. Po Šafaříku ovakav novac ima i g. Mutavčić. **Vidi tab. XI. br. 22.**

2. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**; u polju desno i lievo po tri krstića desno nagnuta, jedan pod drugim osovno položena: pod krstići lievo **V**; za nogama spasitelja nizka stolica, nad njom sa svake strane po tri okrugića skupa sružena na trokut, a u njoj po jedan okrugić.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **Въ ХА** — **БА БЛГО** — **ВЪРННН** — **КНЕЗЪ Л** — **АЗАР**.

Šafařík Glas. VI. 202. Tab. II. br. 14. po matici u g. S. I. Verkovića. Mod. 4.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku lievo u polju samo dva krstića ili zlo izražena cvietka od krina; a u napisu zadka zadnje slovo ovako **Ч**.

Matica u biogr. muzeju slabo sačuvana. Teži 1,08 gram. Mod. 4.

VRSTA V.

Spasitelj sjedi. — Sve napis.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—IC**, a pod lievím laktom u prijestolu tri piknje na trokut.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **Въ ХА** — **БА БЛГО** — **ВЪРННН** — **КНЕЗЪ Л** — **АЗАР**.

Matica u biograds. muzeju od prije. Teži 0,88 gram. Mod. skoro 4. Probušen lievo u nožici prijestola **Vidi tab. XI. br. 23.** — U istom muzeju iz Kosova ovomu slični novci:

2. — Teži 1,08 gram. Mod. 4/3.	4. — U napisu zadka Л — АЗАР .
3. — „ 0,70 „ „	4. — Isto.
4. — „ 0,90 „ „	4. — Isto.
5. — „ 0,88 „ „	4. — Isto, te na koncu prvoga redka u zadku tri piknje na trokut.

6. — Teži 0,95 gram. Mod. 4. — Isto, nego nema piknje na početku prvoga redka u zadku.

7. — Teži 0,97 gram. Mod. 4. — Isto.

8. — „ 0,83 „ „ 4. — Isto, te piknja na koncu napisa.

9. — „ 0,75 „ „ 4. — Isto, na koncu prvoga redka

10. — „ 0,83 „ „ 4. — Isto, nego u napisu zadka

Л — **АЗАР**.

11. — Teži 0,83 „ „ 4/4. — Isto, nego u zadku na koncu prvoga redka dvie piknje osovno, a napis svršuje **Л** — **АЗАР**.

12. — Teži 0,88 gram. Mod. 4/4. — Napis nema piknje na početku, a svršuje sa **Л** — **АЗАР**.

13. — Teži 0,88 gram. Mod. 4/4. — Isto.

14. — „ 0,89 „ „ isti. —

15. — „ 1,14 „ „ 4. — Isto, te piknja na koncu prvoga redka.

16. — „ 1,17 „ „ 4. — Isto.

17. — „ 1,12 „ „ 4. — „ , te tropiknja na koncu prvoga redka.

18. — Teži 0,82 „ „ 4. — Isto, te miesto piknja trolistni cvietak.

19. — Teži 0,94 „ „ 4/4. — Isto.

20. — Isto kao br. 1, nego u predku desno do prijestola u polju **С**, a u zadku napis: **Въ ХА** — **БА БЛГО** — **ВЪРННН** — **КНЕЗЪ Л** — **АЗАР**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,95 gram. Mod. 4.

21. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju **Н—С**, u zadku pako napis: **Въ ХА** — **БА БЛГО** — **ВЪРННН** (valjda **НН** složeni) — **КНЕЗЪ** — **АЗАР**.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,15 gr. Mod. 4/4.

22. — Isto kao br. 21, nego u predku na uglovih siedala nema tropiknje, niti je ima na koncu prvoga redka u napisu zadka.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,08 gram. Mod. 4/4.

BAKREN NOVAC KNEZA LAZARA.

Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—IC**, a desno do prijestola u polju **С**.

Zadak. — Knez punolik, pod zatvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami, sjedi na prijestolu bez naslona osim tri piknje nad uglovi; ruke mu na krilu, ali u desnici drži žezlo s kosim krstićem na vrhu **Ж**. Nad i sa strane krune po jedna piknja. Napis teče naokolo, počam gori desno: **КНЕЗЪ** — **АЗАР**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,755 gram. Mod. 3/4. Probušen doli desno. Jako posrebren. Izdao Šafařík Glas. V. str. 214. Tab. I. br. 3 po matici onda u sbirci g. Milana A. Simića u Biogradu, nego nepotpuno. Spada na vrstu I. b. br. 5. **Vidi tab. XI. br. 24.**

STJEPAN LAZAREVIĆ.

Naslovi: азъ благовернаа монаха Єугеніа и съ богодарованнии сыновъ монни господиномъ кнезомъ Стѣфаномъ и господиномъ Влкомъ (1389—1405. — *Mikl.* 262).

азъ въ христа бога благовернаа Єугеніа мати превъзлюбленаго ми сына Стефана кнеза и Вьлка самодръжца и господина срьбьскіе земли и Подоунакю (1389—1405. — *Mikl.* 264).

азъ благоуственаа и хълюбенаа монахи Єугеніа и съ богодарованнии уеди монни благоуствении кнезомъ Стефаномъ и братомъ мѣ Влкомъ (1395, u *Novom brdu.* — *Glas.* XXIV. 271).

азъ въ христа бога благовернаа господиинъ срьблемъ и посавіа и странамъ подманвскіи кнезь Стефанъ и с благоуственою матерію мою кнегиню Милануомъ и съ превъзлюбленнии братомъ си Влкомъ (1403—5. — *Mikl.* 568).

азъ въ христа бога благовернаа и самодръжавнаа по милости боженъ деспотъ Стефанъ (2 *pros.* 1405 u *Borču.* — *Mikl.* 266).

азъ въ христа бога благокѣрны господинь сръблемъ деспотъ Стефанъ (8 lip. 1411, и *Jagodnoj.* — *Mikl.* 570).
 въ дни благокѣрнаго и христомлюбнаго господина деспота Стефана вѣсьмъ сръбськимъ и подуманскимъ землямъ (*Napis od 1412.* — *Mikl.* 277).
 благокѣрны деспотъ Стефанъ господинь вѣсьмъ сръблемъ и подоумлякю (1405—27. — *Mikl.* 331).
 азъ въ христа бога благоустьикою кѣрою Деспотъ Стефанъ и по милости боженъ господинь сръблемъ (1405—27. — *Mikl.* 333).
 азъ деспотъ Стефанъ милостю боженю господинь вѣсьмъ сръблемъ и подумлякю и послакю и уесты згрьскѣ землямъ и боснискѣ ище же и поморю зетскому (*Napis od 1427, u Glavi.* — *Mikl.* 335).
 въ христа бога благокѣрны и прависокии благодаржакныи Стефанъ деспотъ вѣсьмъ Сръблемъ и подуманскимъ странамъ господинь (*Napis ruslie g. 1427, u Ljubostinji.* — *Mikl.* 336).

Podpisi: † въ хѣ бѣ благокѣрны кнезь Стефанъ (1395, и *Novom brdu.* — *Glus.* XXIV. 275).
 † азъ кнезь Стефанъ съ братомъ монимъ Валькомъ (*U napisu kod Aleksinca.* — *Mikl.* 246).
 въ христа бога благокѣрны кнезь Стефанъ, господа Юргенитъ монахиня (1389—1405 и 1405—1411. — *Mikl.* 262. 335).
 въ христа бога благокѣрны господинь кнезь Стефанъ и братъ изъ господинь Валькъ (1389—1405. — *Mikl.* 264).
 милостѣхъ божию господинь вѣсьмъ сръбскон и поморѣхъ и подуманскимъ странамъ деспотъ Стефанъ (2 *pros.* 1405, и *Borču.* — *Mikl.* 269).
 † милостѣхъ боженю господинь вѣсьмъ Сръблемъ и Поморню деспотъ Стефанъ † (1405—27 и 8 lip. 1411. — *Mikl.* 333. 335. 571).
 милостю боженю господинь Сръблемъ деспотъ Стефанъ (1405—27. — *Mikl.* 334. *Pučić II.* 74—82).
Pečati: † въ христа благокѣрны деспотъ Стефанъ господинь въ вѣсьмъ сръбске земле и подумлякю (1402—1405. *srebren pečat.* — *Mikl.* 264).
 † благокѣрны и христомлюбныи господинь деспотъ Стефанъ — † и благокѣрны и христомлюбныи гнь вѣль Стефанъ (2 *pros.* 1405. — *Mikl.* 269).
 † въ хѣ бѣ благокѣрны деспотъ Стефанъ и гдѣхъ вѣсьмъ сръбскимъ землямъ и подоуманскимъ (8 lip. 1411. — *Mikl.* 571).
 въ христа бога благокѣрныи и христомлюбныи вѣсьмъ сръблемъ и подумлякю деспотъ Стефанъ (1405—27. — *Mikl.* 334).

Po smrti Lazara (1389) Milica, njegova udova, pridrža u svoje ruke kormilo državne vlasti, valjda kao skrbnica svojih sinova ili po njihovoj želji. To nam dokazuju same povelje, u kojih se ona izkazuje kao prva i onda, kada je monahiom bila, a kao takovu po njezinoj smrti (11 stud. 1405) priznava ju i sam njezin sin stariji Stjepan, pošto u povelji, koju 2 pros. 1405 izruči dubrovačkim poslanikom u Borču, veli izrično, da jim potvrđuje **како нмъ естъ бнль законъ прѣтѣхъ и прѣкѣхъ госноде и цара Стефана и и родителѣхъ господства ми скетаго кнеза Лазара, и и скето поупнше госногѣ и млке ми кѣра Ефросины, и и господства ми до днѣхъ** (*Mikl.* 267). Iz tih povelja izlazi jošte, da je do materine smrti i drugi nje sin Vuk izreknu vlast u državi imao; od trećega Lazara nema uspomene, valjda se za rana prestavio. Po smrti matere Stjepan sam vlada, te se već 2 pros. 1405 zove *samodržavnim despotom*.

Milica, da si učuva vlast i zemlje od turskih napadanja, morala je izmoliti mir od Bajazita Muratova sina i nasljednika, koji joj ga dozvoli uz teške uviete, naime da mu plaća godišnji danak i pomaže vojskom u ratovih, i da mu izruči svoju kćer Miljevu za ženu.

Stjepan po njekojih oženi se sa kćerom Tvrdka bosanskoga kralja, o kom se ipak znade, da nije imao zakonitoga poroda, a po drugih u gradu Galati sa kćerom Kantakuzina Paleologa imenom Elača, od koje neostavi poroda (*Šaf. Ljet.* 73). Akoprem po gori pomenutom ugovoru obvezan Turčinu, Stjepan g. 1396 pomagao je Sigmundu u bitki kod Nikopolja; ali se umah poslie nesrieće, da izbjegne osvete, Turčinu pokori. Po smrti svoga strica Vuka Brankovića (1398), komu se valjda osvetiti nije mogao radi kosovske izdaje, namah izagna Stjepan Vukove sinove Gjorgja i Lazara iz zemlje, i prisvoji si njihovu oblast. Oni se uteku Bajazitu za pomoć, ali jim ovaj rad svoje žene Miljeve, Stjepanove sestre, nepogodi.

U ratu s Tamerlanom Stjepan i brat mu Vuk liepom četom pritekoše Turčinu u pomoć; ali u bitki na angorskom polju (26—28 srpnja 1402), akoprem se junački

izkazali, padoše u tatarske ruke, iz kojih se na kratko čudnovato izkopali, i u Carigrad se spasili (*Marciana Cod.* 1402). Tom prigodom carigradski car podieli Stjepanu naslov i krunu despotsku, kojom se g. 1406 vienča na priestol.

Za žive matere braća se liepo gledala, kako nas upućuju i gori pobilježene listine, na kojih su za to doba oba ukupno imenovana i podpisana; ali umah po njezinoj smrti nalazimo Stjepana, gdje sam državom upravlja. Ovo veoma razsrdi Vuka, koji, podboden od svojih nećaka, sinova Vuka Brankovića, zapita u brata za se dio očeve zemlje. Stjepan odbaci bratove zahtjeve; a Vuk hode Turčinu, te pomoću njegovom i Brankovića predobi Rašku (1409). Stjepan bude sada prisiljen ustupiti bratu skoro cijelu staru Srbiju, a valjda i svojim nećakom Brankovićem njihovu očevinu. U to se doba tri sina Bajazitova borila medju sobom za turski priestol. Vuk se u toj borbi s prva držao Muse; kašnje mu obrnu pleća, a on ga dade uhvatiti i ubiti. Stjepan je naproti u toj razpri pristajao uz Sulejmana, čega radi Musa poslie bitke kod Smederova, gdje potuče Sigmunda vraćajuća se iz Vidina, prodje kroz Stjepanove zemlje, predobi Skoplje, i sve naokolo poplieni. Malo zatim usta Muhamed proti Musi, i Stjepanovom pomoću podje mu za rukom uhvatiti Musu i pogubiti. Sada despot primi u dar od Turčina kao nagradu za izkazane usluge Rašku i još njekoje gradove uz neki danak. No g. 1416 dočuvši sultan, da Stjepan vodi njekoje tajne dogovore proti njemu, jako mu se zagrozi, i ote mu Skoplje. Zatim nastade mir, a Stjepan upotrebi ga na zidanje hramova i manastira i na obilno dieljenje milostinje; a nemajući od sebe poroda, pozva k sebi Gjorgja Brankovića svoga nećaka, i imenova ga svojim nasljednikom¹.

¹ Malo je poznato o odnošajih Stjepanovih sa Sigmundom ugar. hrv. kraljem za ovo doba. Fejér X. VI. 809 donosi listinu Sigmundovu od g. 1426, iz koje bi izlazilo, da je Stjepan po svojih poslanicah pripoznao bio vrhovnost ugar. hrv. krune i prisegom zasvieđio vjernost; da je Sigmund uz Stjepanovu molbu imenovao bio *Georgium (filium) Wlk filium Brank* velikašem ugarskim, te još *eundem*

Medjutim svoje dne dokonča Balša III, i s njim izumre obitelj Balšićeva (1421), koja je za dugo Zetom malo ne samostalno upravljala. Sve skoro zemlje njezine, na kojih je Srbija bezdvojbeno pravo imala, padoše tada u mletačke ruke, nešto silom a nešto po nezakonitih ugovorih. Stjepan, potaknut od Gjorgja Brankovića, od Dubrovčana, a valjda i od Amurata sina Bajazitova od Miljeve svoje sestre, nezakasni zahtjevati od Mletčana one zemlje kao djelove srbske krune. Ovi se opirali, a Stjepan udari na Zetu, i u prvi mah predobi Drivast i Bar. Sljedeće g. 1422 Srbi obkole Skadar. no budu potučeni. God. 1423 sadje u Zetu s vojskom Gjorgj Branković, i mnogo jada zada Mletčanom, te jih napokon prisili na mir od 12 kolovoza pri sv. Srgju kod Bojane, obnovljen 22 travnja 1426, i Stjepanom odobren 25 srpnja i. g. u Srebrnici. Po tom ugovoru republika si pridrža Skadar, Olgunj i Kotor s njihovimi kotari i riekju Bojanu, ostalo pako bude Stjepanu (V. Oglad. I. 191—5).

Despot visoki Stjepan Lazarević mnogo je pisao i preveo na srbski jezik (V. Šafařík Pám. Dřev. Pisem. Jihos. 62); a njegovo žitje napisa Kostantin filosof ili Kostenecki u prvoj polovici XV stoljeća (V. Glas. XI. 166). Umrie 19 srpnja 1427 u Glavi, te, kako je gori rečeno, nasliedi ga njegov sestrić Gjorgj sin Vuka Brankovića.

VRSTA I.

Glava spasitelja. — Knez stoji.

1. *Predak.* — U užjem piknjastom okrugu spasiteljeva glava na krstu, punolika. Van okrugla napis teče naokolo počam nad glavom desno: + IЄS Z CRISTVS.

Zadak. — Knez gologlav, punolik, tielom malko lievo okrenutim, stojeći, drži u desnici žezlo valjda krstićem na vrhu. Napis teče naokolo, počam gori desno: OORTE Z — TCFAN.

Po slici Šafaříkovej. Mod. 2½. Glava dolazi kašnje i na novcih Gjorgja Brankovića (V. Vrsta V). **Vidi tab. XII. br. 1.**

Ovom su slični sljedeći novci u biogr. muzeju:

2. — Teži 0,38 gr. M. 2½. — Probušen nad glavom spasitelja.

3. — " 0,45 " " 2½. — Probušen pod glavom.

4. — Isto kao br. 1. nego u predku s pretiska glava se izkazuje dvostruka, te se vidi samo CЄVVS CR; u zadku pako od napisa razaznaje se ovo OOLB — ON.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,37 gram. Mod. 2¼. Probušen desno van luka.

5. — Isto kao br. 1. nego u zadku do lievoga ramena spasitelja u polju O, a napis: OORTE Z — ЄRVII.

Po slici Šafaříkovej. Mod. 2¾. **Vidi tab. XII. br. 2.** Ovomu su slični sljedeći novci u biogr. muzeju:

6. — Teži 0,36 gram. Mod. 2½. — Probušen nad glavom lievo.

7. — " 0,42 " " 2. — Napis u predku počima sa X. Probušen isto kao br. 6.

VRSTA II.

Spasitelj stoji. — Vladar sjedi.

a. **Stjepan kao knez. Napis u zadku: Conte Stepan.**

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stojeći medju dva piknjasta luka,

Georgium Wlk et suos masculos heredes legitime per eum procreatos eiusdem Stephani despoti instituiimus successores et preficimus in heredes, ako bi Stjepan umro bez odvjeka, izuzam njevoja miesta u Ugarskoj i Mačvu, što bi se Ugarskoj povratilo; a u slučaju, da bi se Gjorgj prestavio bez baštinka, da Srbija Ugarskoj pripame. Nego ob istinitosti ove povelje mnogo bi se reći dalo.

desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsuh. Van lukova na polovicu noveca IЄ—XЄ.

Zadak. — Knez gologlav, punolik, sjedi na stolici; u desnici drži žezlo sa krstićem valjda na vrhu. Napis teče naokolo, počam gori desno: OOT·T·ST — OPAH.

Matica u biogr. muzeju od Verkovića. Teži 0,55 gr. Mod. 2¼. Jako urezan. **Vidi tab. XII. br. 3.**

b. **Stjepan kao despot. Napis u zadku: Gospodin despot Stefan.**

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stoji medju dva piknjasta luka, piknjastom osienkom oko glave, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsuh. Luk lievo teče dvostrukim pravcem. Miesto običnoga napisa do osienke teče naokolo van lukova uz okrajni piknjasti niz, počam gori desno: HCOICH: — PHCTOCH: (valjda *iesus hristos*).

Zadak. — Despot gologlav, punolik, u dugoj haljini, sjedi na stolici bez naslona, u desnici drži žezlo osobitoga načina, a do lievog ramena kao okruglić. Napis teče naokolo, počam gori desno: ГНБ ДЕСНО—Т СТЕФАН.

Matica kod čitaonice u Biogradu. Teži 1,30 gram. Mod. 5. **Vidi tab. XII. br. 4.**

VRSTA III.

Spasitelj stoji. — Sve napis.

a. **Napis u zadku: Stefan.**

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći medju dva piknjasta luka, ravnom osienkom oko glave, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsuh. Na polovicu noveca van lukova IЄ—XЄ.

Zadak. — Gori cviet od krina ☙; cvietu desno četiri piknje na krst a lievo tri na trokut; pod ovim napis u dva redka: CTEO — ANB.

Po slici Šafaříkovej iz matice kod Verkovića. Teži 0,52 gr. Mod. 2.

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku i desno cvieta od krina tri piknje na trokut, a nad i pod drugim redkom napisa po jedna piknja.

Po slici Šafaříkovej iz matice kod S. I. Verkovića. Teži 0,38 gr. Mod. 1¾. **Vidi tab. XII. br. 5.**

b. **U napisu zadka: despot Stefan.**

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći medju dva piknjasta luka, piknjastom osienkom oko glave, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu pri prsuh. Van lukova na polovicu noveca obični napis IЄ—XЄ.

Zadak. — Sve napis u četiri redka ovako: :Bb XA — BA ГНБ Д — ЄCNOT C — TCFAN (AN u slogu).

Matica u numis. sbirki kod čitaonice u Biogradu, koja bi sbirka mnogo priličnije stala u ondiešnjem drž. muzeju. Teži 1,20 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XII. br. 6.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja jedna pod drugom tri šestorepe zvjezdice na svakoj strani; u zadku pako napis u četiri redka: *Bb X (ovo X dvakrat prekršteno)A* — BA ДЕСН — ОТЪ СТЕ — ФАНБ*.

Šafařík Glas. V. str. 215. Tab. I. br. 4. po matici u g. Stjepana-Stefanovića u Biogradu. Teži 1,10 gram. Mod. skoro 5. **Vidi tab. XII. br. 7.**

3. — Isto kao br. 1. nego u zadku napis ovako: **ГНЬ**
— **ДЄСНО — Т СТЕФ — АНЬ.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,96 gram. Mod. 4. Probušen dvostruko i urezan.

4. — Isto kao br. 3. nego nad **Н** u prvom redu napisa u zadku **x** miesto razite crte, a na koncu istoga redka zvjezdica.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,90 gr. Mod. skoro 4. Dvostruko probušen i dvostruko urezan.

5. — Isto kao br. 4. nego u napisu predka **X** leži na luku, a u zadku šestorepa zvjezdica i na početku prvoga redka napisa.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,07 gram. Mod. 4 $\frac{1}{3}$.

6. — Isto kao br. 3. nego u predku i lievica je spasitelja van pružena, te pod njegovima rukama po jedna šestorepa zvjezda; u zadku pako šestorepa zvjezda na početku i na koncu prvoga redka, i na početku zadnjega, a slovo **Є** u drugom redu dvostruko.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,09 gram. Mod. 4 $\frac{1}{4}$. **Vidi tab. XII. br. 8.**

7. — Isto kao br. 6. nego u zadku šestorepa zvjezdica i na koncu zadnjega redka.

Matica u sbirci čitaonice biogr. Teži 1,11 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

8. — Isto kao br. 7. nego se stvari drugako kreću, na pr. zvjezda miesto * jest *.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,0 gram. Mod. 4 $\frac{1}{3}$. Probušen doli lievo.

9. — Isto kao br. 8. nego opet pomanje razlike u kretanju stvari.

Šafařík Gl. VI. 203. T. III. br. 17 po matici u Verkovića. Mod. 4.

10. — Isto kao br. 3. nego u napisu zadka nema znaka skratice nad prvim redkom, na početku i na koncu prvoga i zadnjega redka tri piknje na trokut, medju drugim i trećim redkom stoji još jedan redak sastavljen od dva žilja nalazeća se na krajevih i od tri šestorepe zvjezde, koje stoje po sriedi, a zadnja dva slova napisa **Nb** u svezi.

Matica u vojrode Montenuovo u Beču. Teži 1,04 gram. Mod. 4 $\frac{1}{4}$.

11. — Isto kao br. 10. nego se stvari drugako kreću, na pr. tropiknje miesto •• izobražene su ••.

Matica u sbirci čitaonice biogradske. Teži 1,26 gram. Mod. 4 $\frac{1}{4}$.

12. — Isto kao br. 10. nego opet su stvari drugako poredjene, a zadnja dva slova u napisu zadka stoje razstavljena.

Matica u sbirci čitaonice biogradske. Teži 1,12 gram. Mod. 4.

13. — Isto kao br. 1. nego u predku do spasitelja desno tri a lievo dvie šestorepe zvjezdice, jedna pod drugom; a u zadku napis u četiri redka: **ДЄС — ПОТЪ — * СТЕФ — АНЬ.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,50 gram. Mod. 3. Probušen lievo do glave spasitelja i jako okrnjen. Izdao Šafařík Glas. VII. str. 226. Tab. V. br. 27. **Vidi tab. XII. br. 9.**

c. Napis u zadku: nova ceka gospodina despota.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stoji medju dva piknjasta luka, te desnicom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Do spasitelja po tri petorepe zvjezdice sa svake

strane oblučno položene, a van lukova na polovicu noveca obični napis: **IC—XC.**

Zadak. — Sve napis u četiri redka: **НОГА — ЧЕКА Г — НА ДЄС — ПОТА.**

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,15 gram. Mod. 3 $\frac{3}{4}$. Izdao je ovaj novac Weszerle Tab. III. br. 25, a po njem Ęrđy str. 35 br. 63 nevierno, te odveć smiešno tumači nadpis: *nova (cz) czekugna deszpota*, miesto: *nova ceka gospodina despota*. — Ovomu su prilićni sliedeći novci u biogr. muzeju:

2. — Teži 0,92 gram. Mod. 4.
3. — „ 0,845 „ „ 4 $\frac{1}{4}$.

4. — Prilićan br. 1, nego u zadku **Є** zatvoreno i **Г** dvostruko.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,22 gram. Mod. 4. Izdao Šafařík Glas. III. 237. Tab. VII. br. 73. **Vidi tab. XII. br. 10.**

d. Napis u zadku: gospodin despota.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stoji medju dva piknjasta luka; desnicom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Na polovicu noveca van lukova sa svake strane po jedna šestorepa zvjezdica.

Zadak. — Sve napis u dva redka **ПН Д — ПТЕ ПН** miesto **ГН** ili **ПН**, *gospodin*. Nad i pod napisom te desno i lievo napisa u polju po jedna šestorepa zvjezdica stojeća medju dvie piknje.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,305 gram. Mod. 4. Izdao Šafařík Glas. III. 238 Tab. VII. br. 74.

2. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka nad **T** piknja, te i stvari su drugako upravljene.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,08 gram. Mod. 4.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku luk desno dvostruk; u zadku pako nad **T** ertica nakoso. U ostalom stvari se opet drugako kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,11 gram. Mod. 4 $\frac{1}{4}$. **Vidi tab. XII. br. 11.**

e. Napis u zadku: despota.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stoji medju dva piknjasta luka. Obe mu ruke van pružene. Na polovicu noveca van lukova **IC—XC**, a nad i pod ovim napisom po tri piknje na trokut.

Zadak. — Napis u dva redka, koja su razitom ertom razstavljena, naime **ДЄС — ПОТ**. Na početku prvoga redka tri piknje a na koncu četiri na trokut, pod **П** opet tri piknje na trokut, kao što i na koncu drugoga redka, nego ovdje nad piknjami znak ∞; te još piknja doli do **T** desno.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,11 gram. Mod. 4 $\frac{1}{4}$.

2. — Isto kao br. 1. nego u predku napis bio bi **IC—IC**; u zadku pako nebi bilo znaka skratice ni nad prvim redkom ni nad trojom piknjom na koncu napisa, ni piknje desno do **T**.

Šafařík Glas. III. 238. Tab. VII. br. 75. po matici kod profesora Konst. Brankovića. Teži 1,10 gram. Mod. 4.

3. — Isto kao br. 1, s razlikom tom, da oko napisa u zadku ima naokolo na sedam miesta po tri piknje a na jedno četiri, te nema nigdje znaka ∞, ni piknje do **T**. Po slici Šafaříkovoju iz matice kod svet. kneza Milana u Biogradu. Teži 0,90 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XII. br. 12.**

4. — Isto kao br. 1, nego u predku spasitelj lievicom pridržava knjigu pri prsih; u zadku pako veliki krst preko cieloga novca, a u njegova četiri ugla napis: **Д — Є — ГП — ОТ**.

Šafařík Glas. VI. 203. Tab. III. br. 18, po matiei u g. S. I. Verkovića. Mod. 4. **Vidi tab. XII. br. 13.**

5. — Isto kao br. 1, nego u predku miesto napisa u polju ima po jednu šestorepu zvezdicu, a do spasitelja podijeljeno **І—С**; u zadku pako sve napis u dva redka **ДП — Т** (*despot*), nad prvim redkom po sriedi šestorepa zvezda; isto tako **Т** stoji medju dvie šestorepe zvezde, a svaka zvezda stoji medju dva trokuta od tri piknje sastavljena. **Д** je od **П** razstavljeno cvietom od krina.

Matica u Verkovića. Teži 0,90 gram. Mod. 4. Probušen na luku.

6. — Isto kao br. 5, nego stvari se sasvim drugako kreću, a u zadku medju **Д** i **П** miesto žilja pomanje **О** malko uglasto.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,99 gram. Mod. 4. Probušen na luku desno, a nad **Д** u zadku. **Vidi tab. XII. br. 14.**

VRSTA IV.

Spasitelj stoji. — Monogram.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stoji medju dva piknjasta luka; desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Van lukova sa svake strane po tri cvietka od krina **Ф**, jedan pod drugim.

Zadak. — Po sriedi veliko **П**, u njem pako **Т**, naime *despot*; na svakoj strani pismena **П** po jedan cviet od krina, a na uglovih po tri piknje na trokut.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,39 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XII. br. 15.**

Ovomu su slični sliedeći novei u biogradskom muzeju:

2. — Teži 1,09 gram. Mod. 4¹/₄.

3. — " 0,98 " " 4.

4. — " 0,67 " " 3³/₄. — Isto¹.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku van lukova miesto cvietaka stoji po jedno **С** sa svake strane; u zadku pako monogram osobita načina, iz koga se lasno daje izvesti ne samo rieč **ДЕСНОТ**, nego i rieč **СТЕПАН**, te opet **С** medju četiri piknje.

Po slici Šafaříkovej iz matice kod Verkovića. Mod. 4. Probušen desno u osienki. **Vidi tab. XII. br. 16.**

VRSTA V.

Spasitelj stoji. — Despot stoji.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, stoji medju dva piknjasta luka, piknjastom osienkom oko glave, a koje **ІС—ХС**; desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsih, a do njega po tri šestorepe zvezdice sa svake strane, jedna pod drugom.

Zadak. — Despot gologlav, punolik, u dugoj haljini, stojeći, u desnici pruženom drži žezlo sa dvostrukim krstom na vrhu, a lieveca mu pri prsih; desno u polju do lakta despotova šestorepa zvezda, a napis teče naokolo uz rub, počam gori desno: **ДЕСНОТ С — ТЕФАН** (**АН** u slogu).

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,0 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XII. br. 17.**

¹ Ovi novei i njekeji gori opisani nenose imena despota Stjepana, ali po načinu lika i posla prije njemu nego drugomu pripadaju.

VRSTA VI.

Spasitelj sjedi. — Despot stoji.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **ІС—ХС**, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsih; u polju do priestola po jedna šestorepa zvezda sa svake strane (*lievo je izkvaren krstić u zvezdici*).

Zadak. — Despot lievo okrenut, gologlav, u dugoj haljini, stojeći; u desnici pruženom drži žezlo sa krstićem na vrhu u četverokutu, a u lieveci pri pojasu spređa opet žezlo sa krinovim cvietkom na vrhu. Do despota u polju sa svake strane po tri točke na trokut. Napis teče naokolo uz okrajni piknjasti niz, počam gori desno **ДЕСНО** (više kao **І** nego kao **Т**) — **СТЕФАН** (**АН** u slogu).

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,07 gram. Mod. 4. Izdao ju Šafařík Glas. III. 237. Tab. VI. br. 71, te primećuje, da se isti novac nalazi kod g. prof. Konst. Brankovića u Biogradu, i kod g. Stefana Stefanovića Tenka. **Vidi tab. XII. br. 18.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **ІС—ХС**, a zvezda desno u polju čisto šestorepa, te obe drugako ponamiešćene; u zadku pako na koncu prvoga ulomka napisa **Т** je podpuno izraženo.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,05 gram. Mod. 4. Izdao ju Šafařík Glas. III. 237. Tab. VI. br. 72. Pozivajući se na ovaj novac Šafaříkov g. C. G. Thieme (*Numis. Verkehr. 1870*) nudi na prodaju isti komad za osam prus. talira.

3. — Veoma priličan br. 2.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,07 gram. Mod. 4. Obrezan i izglođan.

4. — Isto kao br. 2, nego s dvostruka natiska likovi su jako poremećeni, ali se jasno vidi to u zadku, da je napis sasvim drugako izražen, naime **ДЕСНО — Т СЕФАЛ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,775 gram. Mod. 3³/₄. Probušen u glavi spasitelja i izglođan.

5. — Isto kao br. 2, nego napis u zadku ovako: **ДЕСНО — СТЕФАЛ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,96 gram. Mod. 4. Obrezan i izglođan.

6. — Isto kao br. 5, nego u predku lievo u polju nevidi se zvezde, i stvari teku drugako.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,87 gram. Mod. 4. Probušen u lieu spasitelja i izglođan.

7. — Isto kao br. 2, nego napis u zadku ovako: **ДЕСНО — СТЕФАЛ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,10 gram. Mod. 3³/₄.

8. *Predak*. — Spasitelj kao u br. 1, nego do osienke **ІС—ХС**, a u polju do priestola miesto zvezde debela čvornata crta razito položena.

Zadak. — Despot punolik, gologlav, u dugoj haljini, stojeći, u pruženom desnici drži goli mač, a lieveca mu pri prsih; desno u polju do despota šestorepa zvezda. Napis: **ГНЬ ДЕСН — ОТ СТЕФ** — . Izraz lica despota krupan i osobitog načina, a **С** u rieči **СТЕФ** dvostruko, kao podugačko **Є** vjerojatno s dvotiska.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,14 gram. Mod. 4¹/₂. Probušen gori lievo do osienke. **Vidi tab. XII. br. 19.**

VRSTA VII.

Spasitelj sjedi. — Sve napis.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na stolici, ravnom osienkom oko glave; do ramenih mu **IC—XC**, a pod ovim po jedna šestorepa zvjezdica sa svake strane.

Zadak. — Sve napis u četiri redka: **·:ΔΕC· — ΠΟΤ C — ΤΕΦΑ — ΗΒ·**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,0 gram. Mod. 4. Probušen doli u stolici desno.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nema zvjezdica, na uglovih stolice po jedan cviet od krina; u zadku pako napis u tri redka: **ΔΕ — CΠO — Tη**; prvi i treći redak medju dvie šestorepe zvjezdice, a drugi medju dva cvieta od krina.

Po slici Šafařikovoj iz matice kod Koste Magazinovića. Mod. 3½. **Vidi tab. XII. br. 20.**

VRSTA VIII.

Jednostruki krst. — Sve napis.

1. *Predak.* — U piknjastom nizu krst preko cieloga novca, tako da ti se uvijek isti prikazuje iz ma koje ga strane gledao. Od mišice do mišice krstove uz rub po jedna šestorepa zvjezdica, do koje sa svake strane po tri piknje na trokut.

Zaadb. — U piknjastom nizu napis u tri redka: **·ГНБ· — ΔΕCΠ — ·ΟΤη·**.

Po slici Šafařikovoj iz matice u sbirki sviet. kneza srbskoga Milana. Mod. 2⅓. **Vidi tab. XII. br. 21.**

2. *Predak.* — Krst preko cieloga novca, a u njegovih uglovih po jedna šestorepa zvjezdica.

Zadak. — Sve napis u tri redka, razitim ertami razstavljena: **ΔΕ — CΠO — Tη**.

Šafařik Glas. V. str. 217. Tab. I. br. 8, po matiei u čitalištu biogradskom. Teži 0,365 gram. Mod. 1⅓. Misli Šafařik, da ovaj novac spada na despota Gjorgja Brankovića, jer se ponješto približuje liku novaca istoga Gjorgja. **Vidi tab. XII. br. 22.**

VRSTA IX.

Dvostruki krst. — Monogram.

1. *Predak.* — Jednostavni dvostruki krst preko cieloga novca. U vanjskih uglovih krsta po jedno slovo **IC X C** (obično **IC—XC**), i tri piknje na trokut u polju desno i lievo na otvoru krstovih mišica.

Zadak. — Po sriedi u užjem piknjastom okrugu **Δ**; van užjega okruga gori, doli te desno i lievo po jedan cviet od krina, a medju njimi po tri piknje na trokut.

Po otisku iz matice kod Šafařika. Teži 0,37 gr. Mod. 2½. **Vidi tab. XV. br. 16.**

VUK BRANKOVIĆ.

Naslavi: по милости божией и Влькь Бранковичь (20 siečnja 1387, u Prištini. — Mikl. 207).

покалѣтныиъ господина Влькь (1387. — Mikl. 212).

иъ господинь влькь (1389—1398. — Mikl. 231).

иъ рабъ владиче моимъ христу Влькь (21 studena 1392, u Prištini. — Mikl. 222).

Podpisi: къ христу бога благоверныи Влькь Бранковичь господарь Сергелемъ и Подвляю (21 stud. 1392. — Mikl. 223. 224).

Pečati: Pečat mali po sriedi čini se kao lav, te okolo njega . . . благоверни князь (31 kol. 1388. — Pučić II. 30).

Viseći pečat, na kom se samo razaznaje печать (20 siečnja 1387, u Prištini. — Mikl. 209).

Po Miklošiću str. 182 o jednoj povelji Vukovoj, koja se čuva u arhivu u Karlovcih, visi zlatni pečat.

Влькь, zlatan, na povelji od 29 pros. 1405 izručenoj Dubrovčanom od sinova i žene Vuka Brankovića. (Mikl. 272).

Vuk bio je sin, kako sam veli, za Dušana najprije ke-sara a kašnje sevastokratora Branka (zato Branković), a unuk vojvode Mladena (Mikl. 152. 171. 223. 227). Žena mu bjaše Mara, starija kćer kneza Lazara, od koje je dobio tri sina, te jih sam u povelji od 21 studenoga 1392 ovako imenuje i poredjuje **Гьргьрь и Гьурьгь и Лазарь**. Mara umrie 14 travnja 1425 ili 1426 (Šaf. Ljet. 76). Jedna mu sestra bjaše udata za Gjorgja Topiju gospodara Dračkoga, koji preda Drač Mletčanom (V. moje Listine IV. 319).

Za cara Uroša upravljao je Vuk kao vojvoda sievero-iztočnom stranom srbskoga carstva na medji bugarskoj; tako i za kralja Vukašina skoro neodvisno (oblast Plakidovu), i za kneza Lazara; te vidimo, gdje 20 siečnja 1387 u Prištini i sa svoje strane potvrđuje Dubrovčanom povelju, izručenu jim malo prije od Lazara (Mikl. 207).

S početka živio je prijateljski i složno radio sa Lazarom na boljak domovine; kašnje, pošto ga zauze želja za priestol, poče mu snovati mriežu, da ga upropasti. S toga i njegova izdaja na Kosovu. Po smrti Lazara nedobi od Turčina ožudjene nagrade, te se toga radi opirao Bajazitu

i Milici Lazarevoj, proglasivši se gospodarom srbskim. Da si u toj borbi osiegura ledja, pribavi od obćine dubrovačke znatnu povelju, kojom mu se ova 9 svibnja 1390 obvezavala, da će primiti njega, njegovu ženu i sinove, i njihove poklade u grad, da će jih braniti vierno i odpraviti u siegurno miesto, kad bi jih bjeda snašla (Mikl. 215). Iz povelje Vukove od 21 studenoga 1392 izlazi, da je već bio učinio mir s Turci uz godišnji danak, te da je razpisao bio svu zemlju, koliko je bilo u njegovoj oblasti, da ustanovi, kako da se izplaćuje onaj danak, oslobodivši od toga tereta hilendarski manastir, i sam si priuzevši pripadajući mu dio te izplate.

I s mletačkom republikom Vuk se prijateljski držao. God. 1393 zapita joj dragocienosti dane u miraz njegovoj sestri udatoj za Gjorgja Topije gospodara dračkoga, nalazeće se u pohrani kod mlet. kneza u Draču. Ona mu odgovori 26 rujna iste g. kao *intimo amico nostro*, da će mu po mogućnosti pogoditi, nego neka i on pusti otvorene staze u svojoj oblasti za mletačke trgovce uz obićne povlastice. Vuk prista, a ona mu 9 trav. 1394 podieli

pravo mletačkoga gradjanstva i za baštinike; dragocienosti si ipak pridrža pod izlikom, da mu sestra ostavila kćeri, koje su jih za se htjele (*V. moje Listine IV*).

Vuk se prestavi 6 listopada 1398 у **Београдѡу** (*Mikl. 231*), a po drugih otrovan bi у **Макиѡне** (*Saf. Ljet. 73. 74*). Narodna priča pako kaže, da ga je Bajazit lišio svoje zemlje i u tamnicu bacio, nego da je on čudnim načinom uzkočio, i kroz Rašku u Bosnu pribjegnuo, ali da ga je tamo nedaleko Travnika zemlja proždriela, te se tu jezero otvorilo, koje se i sada Klokot Vukov nazivlje (*Glas. V. 94*). O novcih Vukovih imamo viest u korčulanskom zakoniku. U odluci od 11 svib. 1424 (*glava 151*) kaže se ovako: *quod grossi de Scutari cum S. Marco currant in Curzula pro parvulis XXX pro quolibet; et grossi Balse vel Volch boni pro parvulis XXIV pro quolibet, et nemo possit refutare eos pena perp. II.*

VRSTA I.

Spasitelj sjedi na stolici. — Svetitelj stoji.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prostoj nizkoj stolici bez naslona, ravnom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**; desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Nad uglovi stolice po jedan cviet od krina.

Zadak. — Svetitelj punolik, pijknjastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, stojeći; u desnici pruženoj drži dugačku granu, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Napis teče naokolo uz okrajni pijknjasti niz, počam gori desno: **AT BbK—b** (*despot Vlk*).¹

¹ I. v. Reichel *Serbiens alte Münzen*. Tab. XV. br. 22; a po njem Šafařík Gl. IX. 278. Tab. II. br. 12. Mod. 3. Probušen. **Vidi tab. XII. br. 23.**

VRSTA II.

Spasitelj sjedi. — Knez stoji.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**.

Zadak. — Knez gologlav, punolik, stojeći u dugoj bogatoj haljini; ruke mu pri prsiah, nego u desnici drži žezlo s krstićem na vrhu, koi se jedva razaznaje. Desno u polju uz okrajni niz od crtica **BBbKb**, te tako i lievo natražke.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,78 gram. Mod. 3½. **Vidi tab. XII. br. 24.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja u polju desno **Bb** a lievo **BPb** (po Šafaříku *Vlk Branković*); u zadku pako desno **BbKb** a lievo **BKb**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,55 gram. Mod. 3½. Probušen desno do osienke. Izdao Šafařík Gl. VI. 205. Tab. III. br. 20. U predku napis po nas nije drugo nego **Bb—Kb** t. j. *Vlk* kao u zadku. Jedali je pred **K** još **A** to se nemože viditi, pošto je tu novac probušen.

¹ Po nekujih Vuk si sam nadjenu naslov despota srbskoga po Lazarevoj smrti, a po drugih Lazar ga postavi despotom g. 1376 na saboru; nego niti u njegovih listinah niti na novcih nema traga takovu naslovu. Na jedinom ovom novcu nalazimo **AT**, ali treba opaziti, da je ovo čitanje po Reichelu, o kom smo već kazali, da ni ma koga pouzdanja nezaslužuje. On dakako pripisa ovaj novac Ivanu sinu Stjepana Gjorgjevića. Nego ako se i upravo na ovom novcu nalazi **AT**, nije jošte tim bezdvojbeno, da spada na Vuka Brankovića; mogao bi većim pravom pripadati Vuku Grguroviću narečenu *Zmaj ili Vuk Ognjeni*, koi je despotski naslov nosio od g. 1471—85, da pače i onaj kralja bosanskoga (*V. Ogljed. I. 209*).

3. — Isto kao br. 2, nego drugi kalup, te u zadku lievo u polju do kneza dvie jedna pod drugom položene petorepe zvjezdice, a napis veoma smeten.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,50 gram. Mod. skoro 3. Izdao Šafařík Glas. VIII. 269. Tab. I. br. 6. Probušen pod lievim laktom spasitelja i jako izglođan.

4. — Isto kao br. 2, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu šestorepa zvjezdica; u zadku pako na vrhu žezla četverostruka zastavica, lievo do kneza tri petorepe zvjezdice jedna pod drugom, a napis, počam od zgora desno: **·BbKb**, lievo **BbKb**.

Po slici Šafaříka iz matice u sbirki svetloga kneza Milana u Biogradu. Teži 0,60 gr. Mod. 3. Probušen lievo u polju. **Vidi tab. XII. br. 25.**

5. — Isto kao br. 4, nego u predku nema zvjezdice u priestolu; u zadku pako zvjezdice stoje povišje, a napis desno se nerazaznaje radi ušice, dočim je lievo ovako: **BbKb**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 0,66 gram. Mod. skoro 3. Ušica pokriva dobar dio novca.

6. — Isto kao br. 4, nego u predku nema zvjezdice u priestolu, a napis **Bb—Kb**; u zadku pako zastavica je trostruka, zvjezdica nema, a napis **BbKb** desno i lievo.

Šafařík Glas. VIII. 270. Tab. I. br. 7 po matici kod učenoga društva srbskoga u Biogradu, darom Haci Jordana iz Skoplja. Teži 0,72 gram. Mod. 3½. Probušen lievo do osienke.

7. — Isto kao br. 2, nego pismena u napisu natražke izražena.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 0,58 gr. Mod. 3½. Probušen i trostruko okrnjen. V. Šafařík Gl. VII. 229. Tab. V. br. 31, koi misli, da je ovo novac Vladka hrcega sv. Save, i da bi se imao čitati: **VLADISLAVS PRINCEPS SANCTI SAVVE.**

VRSTA III.

Spasitelj sjedi. — Sve napis.

a. Spasitelj sjedi na priestolu s naslonom.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na jednostavnom priestolu, pijknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**; desno i lievo do priestola u polju po jedan cviet od krina nerazvit, medju nogama i lievo doli u priestolu po tri pijkne na trokut, a knjiga pri prsiah miesto na skutu.

Zadak. — Sve nadpis u dva redka: **·BbKb—Kb**. Nad prvim redkom leži znak skratice bezpotrebno, na početku drugoga redka vide se po četiri pijknjice na četverokut, pri koncu istoga redka pako stoje dva cvietka od krina nezazvita i tri pijknjice, kojih ima i pod istim drugim redkom lievo četiri a desno tri.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 0,71 gram. Mod. 3½. Probušen lievo do priestola. **Vidi tab. XII. br. 26.**

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku grančica nosi petorepu zvjezdicu i jedan cviet od krina, i pijknjice su razno položene.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 0,63 gram. Mod. 3.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—XC**, a medju nogama nema pijknja; u zadku pako grančica je opet sasvim raznoga oblika.

Šafařík Glas. VIII. 270. Tab. I. br. 8. po nacrtu primljenu iz Praga, gdje se matica u privatnih rukuh (kod kapetana Šmikala) nalazi. Mod. 3½.

4. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu osobitoga izraza, pijknjastom osienkom oko glave, do koje nema običnoga napisa.

Zadak. — Sve napis u četiri redka: X BAK — OBb DH — MAPb — HHA (Vlkov dinarija).

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,585 gram. Mod. 3. Izdao Šafařík Glas. VIII. 269. Tab. I. br. 5. **Vidi tab. XII. br. 27.**

5. — Isto kao br. 4, nego sav posao surovije izražen, a u zadku prvi redak X BAK (AK u slogu).

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 0,80 gram. Mod. 3. S ušicom prelomljenom.

b. Spasitelj sjedi na prijestolu bez naslona.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu bez naslona, ravnom osienkom oko glave, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsiah, do lievoga ramena u polju četiri piknje na krst. Uz rub napis, koi bi po Šafaříku mogao biti arnautski; nego čitajué obratno, počam gori lievo, moglo bi se možda izvesti COHT — CTЭHT, t. j. cont(e) Stepa(n).

Zadak. — Sve napis u tri redka: COHTS — B+H — K.b*, možda i ovdje cont(e) S. Vlk.

Po slici Šafaříkovoј iz matice kod Verkovića. Mod. 2½. **Vidi tab. XII. br. 28.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka piknjasta, u polju nema piknja, no nešto drugo, čemu jedva trag, a napis teče naokolo uz rub sasvim nerazumljiv; u zadku pako nad napisom pet I uzporedno, na koncu prvoga redka piknja, na koncu drugoga redka ruža od sedam piknja naokolo osme poveće u sriedi, i dvie piknje pod napisom razito razpoložene.

Po slici Šafaříkovoј iz matice kod Verkovića. Mod. 2. **Vidi tab. XII. br. 29.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke I—Ī, a u polju nad uglovi prijestola sa svake strane po jedna piknja; u zadku pako napis BAb—Kb—III, nad prvim redkom znak skratice ↪, desno do napisa na palici doli žilj, a gori na palici isto cvietak od tri piknje na trokut.

Po slici Šafaříkovoј iz matice u sbirski svet. kneza srbskoga Milana. Teži 0,51 gram. Mod. 2. **Vidi tab. XII. br. 30.**

VRSTA IV.

Spasitelj sjedi. — Monogram.

Predak. — Spasitelj punolik, piknjastom osienkom oko glave, sjedi na prijestolu bez naslona, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsiah; do ramena mu lievo jedna a desno tri piknje na trokut, a pod ove tri doli još jedna. Desno i lievo stoje pismena, koja se razaznati nemogu. Šafařík primećuje: *napis arnautski?*

Zadak. — Sve monogram, koi znači BAKb ili BAbKb, a do monograma po jedna piknja sa svake strane, desno dvie.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,435 gram. Mod. 2. **Vidi tab. XIII. br. 1.**

VRSTA V.

Spasitelj sjedi — Lav.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu bez naslona, piknjastom osienkom oko glave, do koje CI—XI; desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pri prsiah pridržava knjigu. Desno u polju ruža od pet piknja naokolo šeste, a na uglovih stolice cviet od krina.

Zadak. — Po sriedi lav polagano korača desno, a naokolo njega uz rub, počam nad lavskom glavom, napis, od koga se samo razaznaje: X BAbKb.

Po slici Šafaříkovoј iz matice u sbirki svetloga kneza srbskoga Milana. Teži 0,60 gram. Mod. 2½. **Vidi tab. XIII. br. 2.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku vidi se nad napisom znak skratice, a zviezda je desno u polju od sedam piknja sastavljena; u zadku pako lik je s dvostruka natiska smućen.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,745 gram. Mod. 3.

VRSTA VI.

Spasitelj stoji. — Sve napis.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći medju dva piknjasta luka, ravnom osienkom oko glave, desnicom, koja se jedva razaznaje, dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Van lukova na polovici novca IC(smućeno) — XC bez znaka skratice.

Zadak. — Sve napis u dva redka: BAb — KbΦ, a pod napisom pet piknja medju dva lućica kao ukras.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,50 gram. Mod. 2. Malko okrnjen. **Vidi tab. XIII. br. 3.**

VRSTA VII.

Knez sjedi. — Šlem.

1. **Predak.** — Knez gologlav, punolik, sjedi ali stolici nema traga, drži u desnici pruženoj žezlo sa kustom na vrhu, a lievica mu na prsiah. Napis nerazumljiv, po Šafaříku možda arnautski. Pismena desno u polju uz rub ПЛРВЖ, valjda pomiešana rieč COHTA; lievo u polju prikazuju se ostanci slova K.

Zadak. — U užjem piknjastom okrugu šlem, a van okruga napis: + БЛАГОУСНИИ BAKb.

Po slici Šafaříkovoј iz matice kod Verkovića. Mod. 2. **Vidi tab. XIII. br. 4.**

GIORGJ BRANKOVIĆ.

Naslovi: азъ рабъ христоу моѣмоу грѣгоуръ вѣковникъ и братъ ми ѿурабъ и лазаръ и благоуспѣшникъ и христіолюбникъ госпожа и мати наша мара (1399—1408. — Glas. XI. 141).

азъ рабъ христоу богу моѣмоу господинъ Грѣзъръ и господинъ Гюргъ и съ господомъ и мѣномъ ми господомъ Мааромъ и съ прѣзлюбленнимъ наю братомъ Лазаромъ (29 pros. 1405, u Vlčem Trnu. — Mikl. 269).

азъ рабъ тѣон Стефанъ Грѣгоуръ съ господомъ и мѣномъ ми и съ вѣзлюбленнимъ братнимъ монни Стефаномъ Гюргемъ и Лазаромъ (3 listop. 1413. — Mikl. 278).

азъ въ христа бога благоуспѣшнъ господинъ сръблемъ Гюргъ (13 pros. 1428. — Mikl. 352).

азъ нже въ христа бога милостивъ божею благоуспѣшнъ господинъ сръблемъ Гюргъ (oko g. 1430. — Gl. XXIV. 285).

многъ славнога господина деспота Гюрга господара сръпскон земан и к томъ (26 srp. 1441, u Dubrovniku. — Mikl. 406).

*

въ христа бога благовернымъ господнимъ сръблемъ деспотъ Гюргъ (17 rujna 1445, u Smederevu. — Mikl. 433).

† милостию божию господнимъ сръблемъ деспотъ Гюргъ (17 rujna 1445, u Smederevu. — Mikl. 437).

Ἀνεκχρίστου οὗτος ὁ πύργος καὶ ἡ κερτίνα ὑπὸ Γεωργίου δεσπότης Σερβίας (nupis u Carigradu 1448. — Mikl. 441).¹

Podpisi: въ христа бога благовернымъ господнимъ грьгоуръ и господнимъ ѳоураѳъ и лазаръ и господа мати ихъ мара (1399 do 1408. — Glas. XI. 143).

милостию божию (или милостию божию) господнимъ сръблемъ деспотъ Гюргъ (11 rujna 1429 u Žici, i 17 rujna 1445 u Smederevu. Mikl. 436. 438).

Pečati: въ хрѣста бѣа благовернимъ хрѣстолюбивимъ господнимъ сръблемъ i подвизаю гюргъ (17 ruj. 1445, u Smederevu. — Mikl. 436).
гнь деспотъ гюргъ (na listini Gjorgjeve kćeri Mare, udove Amuratove, od 4 stud. 1470. — Mikl. 514. 536. 537).

Po Du Fresneu (str. 261) Gjorgj se je dvaputa ženio; prviput sa sestrom Joana Komnena trapezuntskoga cara, drugiput s Irinom Kantakuzinom, kćerom Matije Kantakuzina brata Ivana Kantakuzina cara carigradskoga. Ljetopisac kod Šafařika 76 piše, da 27 pros. 1413 **принесоме госпожоу деспотицоу еленоу ѿтъ солоуна деспоту гюргиу въ женоу**. Po istom Du Fresneu imao je od prve tri sina Grgura, Stjepana i Lazara u kćer Maru, a od druge Kantakuzinu ili Katu; nego Stjepan i Lazar sinovi Gjorgja u svojih poveljah od 12 kol. i 14 pros. 1457 zovu Jerinu svojom majkom (Mikl. 477—8); a čini se, da su i Dubrovčani smatrali sva tri sina Gjorgjeva rođjena od Jerine (Mikl. 409). Na povelji Gjorgjevoj od 11 rujna 1429 nalaze se slike Gjorgja, žene njegove Jerine i rečenih sinova i kćeri; a ona tri sina sam Gjorgj spominje u dvie povelje dane Dubrovčanom 17 rujna 1445 (Mikl. 433). Ako je dakle, kao što se čini, Gjorgj dobio od Jerine pomenute sinove i kćeri, onda Jelena Šafařikova Ljetopisceca nije drugo nego Irina carigradkinja, a prva se morala za rana predstaviti.² Mara bi žena Amurata sina Bajazita po nekvojih od Miljeve Lazarove, a po Du Fresneu od druge. Od nje ostaju nam tri povelje, zadnja od 15 travnja 1497, u kojoj si daje naslov: **азъ раба твоа царница и самодържница кѣра Мара**, te se podpišuje: **соултама царя Императора царница Мара дъщи Гюргина деспота** (Mikl. 514. 516. 522). Druga Gjorgjeva kćer Kata uda se g. 1434 za Ulrika II. Celjskoga smaknutoga od Ladislava Hunjadskoga u Biogradu (Saf. Ljet. 77). Po Du Fresneu str. 262 imao je Gjorgj još treću kćer Jelisavu ili Milicu, udatu za Aleksija Spana vlastelina arbanaskoga. Valjda se po smrti muža udala po drugi put za vojvodu Dmitra Jakšića (V. Glas. XXV. 278).

Po smrti Vuka Brankovića (1398) Stjepan Lazarević, Vukov šurjak, iztjera Vukove sinove a svoje nećake iz Srbije i prisvoji si veći dio njihove oblasti. Preko Dalmacije oni otidoše Bajazitu, nebi li jih uveo u otcjeve zemlje; no sva njihova naslojanja budu bezuspješna. U bitki na angorskoj poljani (1402) učestvovali su Gjorgj i Lazar kao vodje u vojski Bajazitovoj, i bili su zasuznjeni, te se jedva u Carigrad spasili, gdje su na dugo boravili. Vidjet je ipak, da još g. 1405 bili su već dobili od ujea Stjepana valjda posriedovanjem iztočnoga cara ili silom

¹ Imam izvornu povelju na koži s pečatom priliepljenim malim Gjorgja Brankovića, izdanu **тисвѣнъ и четирѣ стотниѣ и дванадесетъ мнесеца жива на шесть. з сѣботѣ — з кастио ѿдъ будве**, kojom daruje nekome Medlu vlastelinu od Smedereva selo više Budve po imenu Šušan itd. Ova povelja počima ovako: **по милости божию на госнодаръ ѳивраѳъ деспотъ краљ ѿдъ сарпске земље и ѿше савише**.

² Gjorgjeva žena pod imenom Jelena dolazi u povelji za g. 1412 ili 1422 kod Fejër (X. V. 362. X. VI. 502), gdje se spominje ugovor ućinjen medj Gjorgjem i nekim Pavlom Birini iz Verone, o kom se veli *marchionem bosnensem de cognatione Stefani regnorum videlicet Rascie, Bulgarie, Bosne atque Albanie quondam imperatoris*.

predobili barem neki dio otcjevine. pošto nalazimo sva tri brata Grgura, Gjorgja i Lazara sa materom Marom, gdje 29 pros. i. g. potvrđuju Dubrovčanom u Ulčem Trnu zapiske cara Stjepana, kneza Lazara i njihova roditelja Vuka (Mikl. 269). Za sada se Grgur izkazuje kao glava obitelji, svi pako bez naslova despotskoga, a samo dva starija brata s naslovom **господнимъ**. Kao prvi dolazi Grgur u povelji od 3 list. 1413, kojom se daruju njekoja imanja manastiru sv. Pavla atonskoga (Mikl. 278); te ako je ovaj datum točno označen, bilo bi neistinito, što kaže Šafař. Ljet. str. 75, da je naime Grgur umro 24 ožuj. 1408. Ob ovom nema kasnje spomena. U ovo doba poginuše i Lazar Branković i Vuk Lazarević od ruke Musine.

Braća Branković za dugo su u neprijateljstvu živila sa despotom Stjepanom Lazarevićem, te kako smo gori opazili, metala vatru medju despotom i bratom mu Vukom, da oboje oslabe na svoju korist. Stoprv poslie smrti Vuka, Grgura i Lazara Stjepan, izgubivši braću a neimajući od sebe poroda, pomiri se sa Gjorgjem, pozva ga k sebi u dvor, i postavi ga svojim nasljednikom (1416). Od tada je Gjorgj zastupao Stjepana u najvažnijih državnih poslovih, vodio rat s Mletčani radi Zete i g. 1423 prisilio jih na mir za Srbsku u ondašnjih okolnostih dosta povoljan.

Po smrti Stjepana Lazarevića (19 srp. 1427) uz sve, da ga velika stranka za nasilnika držala te mrzila, Gjorgj ipak zasiedne despotsku stolicu. Ali Gjorgj znao je u kratko i te svoje protivnike razboritim ponašanjem i mitom k sebi privući, i tako si prijestol sve bolje utvrditi. Dočuv Amurat, da je Stjepan umro bez potomka, proglasi srbski prijestol kao prazan, te sakupiv jaku vojsku, provali u Srbiju. Gjorgj u toj pogibelji, da si pribavi pomoć od Ugra, pusti jim grad Golubac; ali ga zapovjednik nehtjede predati, te pozva Turke u pomoć. Amurat sada, da snažnije udari na Ugre, pomiri se sa Gjorgjem, pusti mu skoro sve Stjepanove zemlje, ali mu je despot izručiti morao u zaklad dva svoja starija sina, Grgura i Stjepana i obezati se na godišnji danak. Amurat zatim izagna Ugre izpod Goluboveca, i tako srećno, da i sada Sigmund jedva si bjegom žive glave odnese.

Nepouzdujući se ipak Gjorgj u Amurata, stavi se u dogovore sa Sigmundom, a da ga bolje k sebi priveže, odpusti mu Biograd i njekoja okolo stojeća miesta u zamieniu za nekoliko gradova u Ugarskoj. Obtuzen radi toga Amuratu, ovaj ga izdajnikom proglasi, i zapoviedi mu, da mu sve zemlje izruči. Gjorgj se na to veoma strese i na mah pokori; a da sultanov gnjev ublaži i utrne, odpravi mu sa sjajnimi darovi svoju kćer Maru za ženu, obezva mu se na veći danak, njeke mu istočne prediele odpusti, i obreče mu, da niti će Ugre u svoje zemlje primati niti jih obavieščivati o turskih stvarih. Mara je pako znala svojom liepotom sultana očarati te nakloniti, da Gjorgju oprosti i da mu sinove povrati. Od tada despot osta za nekoliko godina u miru sa Turci.

God. 1438 zaželi si Amurat Smederevo kao točku, iz koje mu lasno bilo paziti na Srbiju i na Ugarsku, u vrijeme razmetnuti njihove pletke, i po volji u čas preko Dunaja provaliti u Ugarsku; te ga zapita u Gjorgja. Ovaj, prizivajući se na postojeće pogodbe, odlučno odbi zahtiev; čega radi Amurat svibnja sljedeće godine udari na Srbiju, i obsjedne Smederevo. U što se Turci približali, Gjorgj, ostavivši u gradu svoja dva starija sina Grgura i Stjepana, da ga brane, sa trećim sinom Lazarom i s blagom izbiegne u Ugarsku, da si tamo pomoć izprosi. Kralj Albert sakupi na brzo nješto vojske kod Petrovaradina, ali se i to do mala iz straha razidje tako hitro, da sam Albert jedva si spasi život. te na povratku u Beč umrie po putu u Neszmélu. Amurat pako poslie tromesečne opsade predobi Smederevo (27 kolovoza) i sve zemlje despotove, a sinove Gjorgjeve, Grgura i Stjepana, zasuznjene u Smederevu, dade usijanim gvozdjem osliepiti i u malu Aziju prognati. Pokuša tada, da i Ugrom otme Biograd, nego svi mu naponi zabadava uz junačku obranu Ivana Talovića Dubrovčanina, koji poslie sedam-mesečne opsade s izletom iz grada prisili Turke na bjeg.

Po smrti Albertovoj Gjorgj, nenadajući si pomoći od Ugarske jako uzburkane sbog razdora u pogledu nasliedstva, namisli proći u Zetu, i odtuda započeti rat s Turci za odkup svoje države. Zaprosi najprije od Mletčana, da mu Olgunj za novac ustupe, da mu puste slobodan prolaz kroz njihove zemlje sa blagom i društvom, i da mu izplate ono 1000 dukata, što ga ide po ugovoru od 1426; obećajući jim, da, ako ga Ugri, kao što se nadao, za svoga kralja izaberu, imati će u njem pravoga prijatelja. Gjorgjevo ponašanje s Mletčani po njegovu zasiedanju srbskoga prietola bilo je sasvim prijateljsko. Dne 14. kolov. 1435 bio jim na novo potvrdio mir, a oni ga 26 ožujka 1436 imenovali mletačkim plemićem. Sada mu ipak odgovorili, da mu Olgunja izručiti nesmiju sbog obveze s ondiešnjimi gradjani, ali da mu slobodno proći kroz mletačke zemlje u Zetu, i da će mu Skadarski knez izplatiti sve, što mu duguju, te da mu liepa hvala na ponude. Primivši taj odgovor, Gjorgj umah sa 1500 svojih konjanika odputi se iz Ugarske put Mletaka. Mletčani prijateljski ga dočekali i podvorili (svib. 1440), te mu galiju i brodove pružili, da ga sa pratnjom prevedu u Albaniju. Iz Mletaka prodje despot u Dubrovnik, a odatle u Bar; no osviedočivši se na kratko, da mu i s ote strane nema nade do uspiewa, zapoviedi svojim namiestnikom u onih miestih, da se, kad bi jih nevolja pritisnula, stave pod zaštitu mletačke vlade, držeći za stalno, da će mu ova sve natrag vratiti, čim se opet u svoju oblast povrati. Tom prigodom povieri Gjorgj dubrovačkoj občini sve blago, što je pri sebi imao (26 srp. 1441); a da odvrati od toga grada nesreću, kojom mu se radi njega Amurat grozio, početkom kolovoza odputova preko Šibenika u Ugarsku. Vrebajući na njegova miesta u Zeti Stjepan hrecg sv. Save i Turci, ona se do mala mletačkoj vladi pokore.

Medjutim Gjorgju na povratku u Ugarsku podje za rukom predobiti za svoje namiere Ivana Hunjada (Janka Sibirjanina) vrhovnoga zapoviednika ugarske vojske, koji koncem i. god. 1441 potuče Turke u Erdelju i zatjera preko Vlaške i Dunaja do Balkana. God. 1442 Turci obnove provalu u Ugarsku sa 80,000 vojske, ali jih na novo Ugri i Srbi kod Vasaga razbiju. Srpnja 1443 liepa kršćanska vojska prebrodi Dunaj kod Smedereva, a sam joj kralj Vladislav na čelu. Hunjad predvodjaše ju, te mu

podje za rukom predobiti Nis i Sofiju, u više bitka potući Turke i baciti jih preko Balkana u južne strane. Gjorgj željaše, da vojska prezimi u Srbiji, i da kroz zimu zauzme gradove, koje su još Turci ondje držali, te je u tu svrhu Vladislavu nudio do 100,000 dukata; ali kralj zbog oskudice na hrani i nastavše nemoći u vojski izda zapovied na uzmak, obećavši despotu, da će bez dvojbe pramaljećem opet saći na polje i pogoditi mu.

Sljedeće g. 1444 ogromna se sila spremala iz cieloga kršćanstva proti Turčinu. Amurat, da se pogibelji ukloni, najprije povrati vlaškomu gospodaru Drakulu i Gjorgju njihove osliepljene sinove, te zadnjemu i tvrdjave Kruševac i Smederevo; zatim odpravi poslanike k Vladislavu u Segedin, gdje se vojska skupljala, da mu ponude mir. Vladislav uza sve spletkarenje kardinala Juliana, pusti se na saviet Hunjada i Gjorgja u dogovore, te srpnja bude primirje na deset godina utanačeno i kraljevskom prisegom potvrđeno. Po tom ugovoru Gjorgj morao je dobiti natrag sve svoje zemlje i tvrdjave do 1 rujna, a Vlaška osta pod ugarskom zaštitom. No malo dana kašnje na lažne izvještaje kardinala Juliana, Vladislav, gazeć svoju prisegu, sakupi vojsku, i 20 rujna prebrodi Dunaj. Gjorgj se tomu opirao iz sve sile, a kad mu sve zaman, da osveti turskoj izbjegne, tajno je Amuratu dojavljao sve, što se proti njemu snovalo. Amurat na te glasove nezakasni iz Azije, gdje se sklonio bio, doletiti u Evropu, i sakupiv sve svoje sile, dočeka Vladislav na varnskoj poljani. Kršćani budu sasvim potučeni. Sam kralj i kardinal poginuše od dušmanskoga mača i s njimi krasna kita ondašnjega junačtva.

Gjorgj za nagradu svojih zasluga primi sada od Amurata skoro sve srbske zemlje. Zamisli natjerati i Mletčane, da mu Zetu povrate, ali su ga oni znali od te namiere odvratiti.

Po smrti Vladislava ugar.-hrv. kruna dopade Ladislava nepunolietnoga sina Albertova pod skrbničtvom Ivana Hunjada. Ovaj stade odmah da sdruži sve kršćanske sile proti Turčinu, i upotrebi sve načine, da i Gjorgja u tu mrežu zaplete. Gjorgj njegove ponude zabaci, i potajno sve javi Amuratu. Hunjad, da mu se osveti, sa 50000 udari na Srbiju i sve naokolo poplieni. Amurat, koji je tada obsjedao Skenderbega u Kroji, poleti mu u susriet, i susretiv ga na Kosovu 17 list. 1448, kroz trodnevnu bitku potuče ga do noge. Hunjad na bjegu bude uhvaćen od Srba i u Smederevu zatvoren. Jedva tri mjeseca kašnje despot ga na slobodu pusti, i to pošto mu dade sina za taoca i nekoliko miesta u Ugarskoj. Hunjad do malo posumnja, da ga despot izdaje, te iznenada provali u srbske zemlje. Gjorgj, da ga umiri, pusti Ladislava, da ode k otcu, i pozva se na ugarski sabor, da tu razmiricu rieši; i tako se ova dva opet pomire.

Tim osiegaran despot sa ugarske i turske strane, stade, da si pridobije Zetu od Mletčana, i posla vojsku, da Mletčane odtjera. Ali je republika znala mitom i lukavštinom uzpiriti razdor medju njegove dvoglavnike i slabim se gubitkom iz te neprilike izkupati. G. 1451 zavadi se Gjorgj i sa Stjep. Tomaševićem bosanskim kraljem, nego se i ta razpra sljedeće godine bez znatnih šteta utaloži.

Medjutim g. 1451 umrie Amurat, i nasliedi ga stariji sin Muhamed II. Ovaj s prva držec se ugovora, stavi se tajno da se pripravi na predobitce Carigrada; a da si Srbiju u tom odlučnom boju pridrža barem neutralnu, što je više mogao njegovaše Gjorgja, odpravi mu Maru despotovu sestru a očevu udovu, obdarenu znatnim imanjem,

i potvrdi mu sva posjedovanja, što mu bjaše Amurat podielio. God. 1453, prikupivši sve sile, Muhamed udari na Carigrad, te 29 svib. jurišem ga predobi, i tako sruši zadnje branište istočnoga carstva. Zatim obladav Grčku i prisilivši Skenderbega na mir, zapovjedi despotu Gjorgju, da mu sve zemlje Stjepana Lazarevića izruči, a obeća mu otčeva imanja i Sofiju. Gjorgj odbaci zahtjeve, a da nesreći uzmakne, narod sakupi u tvrđjave a sam prodje u Ugarsku sa svojim blagom, da od Hunjada pomoć izprosi. Muhamed nezakasni provaliti u Srbiju, i odpraviv do 50.000 zarobljenika u carigradsku okolieu, stade otimati tvrđjave. i obsiedne Smederevo; ali kad doču, da se približuje vojska Hunjadova i Despotova, udari natrag preko Balkana u Jedrene. Saveznici kod Kruševca potuku mu ostavšu vojsku, provale u Macedoniju i u Traciju, razore Pirotu i Vidin, i silnim plienom vrata se u Biograd. Uz svu tu pobjedu despot je ipak dvojio o svom obstanku; čega radi malo kašnje ponudi Muhamedu 30.000 dukata danka samo, ako ga mirna pusti, a ovaj poprimi ponudu i sklope mir (*Hammer II*). Sljedeće god. 1456 Muhamed silnom vojskom kroz Srbiju provali do Biograda, da ga Ugrom oduzme. Doleti mu u pomoć Hunjad i Ivan Kapistranski krstaškom vojskom, te Turke hametom potuku i svestrano razagnaju (*21—22 srpnja*). Sultan stade sada, da sabere novu još silniju vojsku za dojdūće pramaljeće. Na tu viest uzdrma i prepade se Gjorgj, i umah zaprosi pomoć od susiednih država. Pohiti sam do Budima i Beča, no badava, najviše zato, jer ga okrivljali, da mrzi katolike i javlja Turčinu dogovore kršćanskih vlasti. Na povratku u Srbiju, bude od Silagovića ulovljen, što mu brata prevarom ubio, i uz veliki odkup na slobodu pušćen. Zatim do mala od jada i grižnje umrie 24 pros. i. g. 1446 u Krievariči, gdje je i pogreben. U što se tiče značaja Gjorgj bi zaslužio veliki ukor, pošto se više vladao po okolnostih nego li po načelih; ali ga tim izpričavaju, što je stajao medju dva dušmana, koja su isto hlepila za njegove zemlje. Zestoke naravi, bio bi se odlučio bez zriela promišljaja; čega radi nije znao uvijek upotriebiti zgodne prilike; a uprav onda, kada mu bilo više nade za spas svoj i svoga naroda. kletu je Turčinu skute ljubio.

VRSTA I.

Spasitelj sjedi. — Lav.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na stolici bez naslona, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}—\overline{+C}$, pruženom desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Na uglovih se stolice diže po jedan krstić.

Zadak. — U užjem piknjastom okrugu lievo koracajući lav, repom uzvitim; pod njim medju prednjima i zadnjima nogama petorepa zvjezdica. Izvan užjega okruga teče naokolo napis uz okrajni niz od erta. počam nad lavskom glavom: $\overline{+ГНЬ ДЕСНОТ ГЮРЬГЬ}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,815 gr. Mod. 3¼. **Vidi tab. XIII. br. 5.**

Ovomu su slični sljedeći novci:

2. — Teži 0,64 gram. Mod. 3¼. — U vojv. Montenuovo. U zadku na vratu lava piknjasti niz.

3. — Teži 0,76 gram. Mod. 3¼. — U zem. muzeju u Zagrebu. Do osienke u predku $\overline{ID}—\overline{+D}$. U stolici dvostruko probušen.

4. — Teži 0,73 gram. Mod. 3¼. — U pešt. muzeju. Kao br. 3. Jako izglođan.

5. — Teži 1,12 gram. Mod. 3¼. — U biogr. muzeju. Kao br. 3. Očiti tragovi dvotiska. Valjda je ovo onaj kod Šafařika Glas. VIII. 271. Tab. II. br. 1. Probušen do lieve noge spasitelja.

6. — Teži ? gram. Mod. 3¼. — Kao br. 3. Ljet. srbski. 1826. II. 8; Weszerle Tab. III. 18; Šafařik Glas. III. 241. Tab. VII. 81; Erdy str. 36. br. 67. Trostruko probušen.

7. — Teži 0,785 gram. Mod. 3¼. — U vojv. Montenuovo. Kao br. 3, ali napis u zadku nepočima krstom.

8. — Isto kao br. 3, nego u zadku lav na vas skok, užji okrug dvostruk, a u napisu, koi se slabo razaznaje, pošto je novac veoma izglođan, vidi se ipak jasno na koncu rieči **ДЕСНОТ** još **Ь** sa piknjom.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,88 gram. Mod. 4½.

VRSTA II.

Spasitelj stoji. — Lav.

a. Lav bez užjega okruga.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stojeći medju dva piknjasta luka, koja se od zgora do doli protežu; desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsih; do spasitelja po jedna piknja sa svake strane izpod ruke, a van lukova podieljeno: $\overline{IC}—\overline{XC}$. \overline{X} leži na luku.

Zadak. — Po sriedi lav koracajući lievo, uzvitim repom, oko koga teče napis uz rub, počam iznad glave: **ГОСПОДНЬ ГЮРЬГЬ**. Ono **П** na polovici razito presiečeno.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,115 gram. Mod. 3¼. Prije se nalazio kod novčara Krausz u Pešti, koji su za nj zahtjevali 25 for.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku \overline{X} napisa samo dielomice leži na luku, a u zadku lav smeteno izražen, valjda s dvostruka natiska, i napis počima piknjom.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,72 gram. Mod. 3¼. Probušen u luku lievo.

3. — Isto kao br. 2, nego u zadku lav upravno izražen, a napis lomio bi se medju **D** i **H**, jer bi tu medju ova slova ulazila zadnja noga lavska.

Šafařik Glas. VI. Tab. III. br. 21, po matici u biograds. muzeju od Verkovića, koju mi ondje nenad,osmo. Mod. 3. Probušen lievo u polju.

4. — Isto kao br. 2, nego u predku van lukova $\overline{IC}—\overline{+C}$; u zadku pako napis svršuje sa **ГЮРЬГЬ**.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,22 gram. Mod. 3¼. Probušen, urezan i izlizan.

Ovomu je sličan sljedeći novac:

5. — Teži 0,72 gr. Mod. 3¼. — U car. num. kabinetu u Beču. Veoma izglođan. Na cedulji zabilježeno: *V. Breth. Saml. N. 15,507.*

6. — Isto kao br. 1, nego u predku i do ramena spasitelja po jedna piknja, a napis u polju $\overline{IC}—\overline{XC}$; u zadku pako napis počima sa krstom, a nema piknje poslie rieči **ГОСПОДНЬ**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 0,71 gr. Mod. 4. — Ovomu je sličan sljedeći novac:

7. — Teži 0,71 gram. Mod. 4¼. — U vojv. Montenuovo. Urezan.

8. — Isto kao br. 6, nego u predku van lukova $\overline{IS}—\overline{XC}$. Matica u g. Vilelma Trinka u Pragu. Teži 0,67 gr. Mod. 4¼. **Vidi tab. XIII. br. 6.**

9. — Isto kao br. 6, nego u predku van lukova $\overline{IC}—\overline{XC}$, a u napisu zadka pismena gdje kuda drugoga načina. Erdy str. 37. br. 68. Mod. 3¼.

b. Lav u užjem okrugu.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stojeći medju dva piknjasta luka, desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Van lukova u polju podieljeno $\text{C}—\text{C}$, a pod ovim $\text{Hb}—\text{XP}$ (*hiesus christus*).

Zadak. — U užjem nizu od certica lav tiho koraca lievo. Van niza napis, počam gori nad lavom uz okrajni niz od certica: $\text{+ГНЬ ДЕСПОТЬ ГЮРЬГЬ}$.

Matica u gradskom muzeju Bottacin u Padovi. Teži 0,98 gram. Mod. skožo 5. **Vidi tab. XIII. br. 7.**

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku lav drugako ponamiešćen, a napis: $\text{+ГНЬ ДЕСП:О□·b ГРЬb·ГЬ}$.

Matica u g. Žulica u Kotoru. Teži 0,81 gr. Mod. skoro 5. Probušen medju nogama spasitelja.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja sa svake strane pet petorepkih zvezdice jedna pod drugom, a van lukova u polju $\text{IC}—\text{XI}$; u zadku pako napis ovako: + ГЮРЬГЬ ВАКОВНЬ .

Po slici g. I. Šafařika iz matice kod S. I. Verkovića. Mod. 4½. Urezan. **Vidi tab. XIII. br. 8.**

4. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka dvostruka, do spasitelja u polju po jedan okrugic sa svake strane, a van lukova samo $\text{IC}—\text{XC}$, pod X opet X ; u zadku pako lav u užjem ravnom okrugu, a napis počima nad glavom lava ovako: ГОСПОДИНЬ ГЮЬГЬ . Vide se tragovi dvostruka tiska.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu iz zbirke Welzlove (*V. Wellenheim II. 11951, gdje je pogriješno opisan*) kupljena za 25 for. 30 kr. Teži 0,915 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XIII. br. 9.**

c. Napis u zadku skraćen i sasvim drugako razporedjen.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stojeći medju dva piknjasta luka, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Van lukova podieljeno $\text{IC}—\text{XC}$.

Zadak. — Po sriedi lav lievo koraca, uzvijenim repom. Napis kao da je u tri razdieljen, naime gori nad lavom ГО (ГОСПОДИНЬ) medju dva cvietka od krina; do lava lievo Г desno b , a medju ova dva pismena nad lavom cviet od krina, te cviet od krina i izpod istih pismena; doli pod trbuhom lava Pb . Ova četiri zadnja slova ГЬPb znače ГЮРЬГЬ . Moglo bi se, možda i bolje, sastaviti ovako: ГОЬ — ГРЬ .

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 0,91 gram. Mod. 4. Probušen gori desno u polju.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do lukova $\text{IC}—\text{XC}$, a stvari su sasvim drugako ponamiešćene.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,03 gram. Mod. 4½. Jako smućen i izglođan. **Vidi tab. XIII. br. 10.**

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku cvietki od krina sasvim su maleni, a ona dva dolnja ovdje stoje medju prednjima i zadnjima nogama lava.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,90 gram. Mod. 4½. Izdao Šafařik Glas. III. 242. Tab. VII. br. 82.

VRSTA III.

Spasitelj stoji. — Despotova glava.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknj. osienkom oko glave, stoji medju dva piknjasta luka, desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Obični napis $\text{IC}—\text{XC}$ na polovicu novca preko lukova.

Zadak. — Po sriedi glava despotova gologlava, punolika, brkata i bradata, dugom kosom. Napis ГО ГЬPb ili ГОЬ ГРЬ na krst je razpoložen, tako da ГО stoji nad glavom, Г lievo a b desno do glave, a Pb pod glavom. Medju pojedinim ulomkom napisa naokolo po jedan cviet od krina.

Šafařik Glas. VII. 227. Tab. V. br. 29 po matiei u g. Stefana Stefanovića u Biogradu. Teži 0,97 gram. Mod. 4.

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku prvi ulomak napisa gori ovako ГЮ u slogu, a miesto cvietaka od krina šestorepe zvezdice.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,02 gram. Mod. 3¾. **Vidi tab. XIII. br. 11.**

VRSTA IV.

Spasitelj stoji. — Monogram.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stoji medju dva piknjasta luka, desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Do spasitelja po jedan cviet od krina. Van lukova na polovicu novca obični napis: $\text{IC}—\text{XC}$.

Zadak. — Sve monogram, koi znači ГЮРЬГЬ ; do monograma desno u polju cviet od krina, znak skratice nad i pod monogramom, te lievo do znaka skratice doli cviet od krina.

Matica u sbirki čitaonice biogradske. Teži 1,33 gram. Mod. 4¼.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku van lukova $\text{IC}—\text{XC}$; u zadku pako cviet od krina samo lievo do monograma u polju, a nema znaka skratice doli.

Matica u sbirki svetlog kneza srbskog Milana. Teži 0,92 gram. Mod. 4¼. **Vidi tab. XIII. br. 12.**

VRSTA V.

Glava spasitelja. — Lav.

1. *Predak.* — Ovelika glava spasitelja na krstu, punolika, bradata, do koje $\text{IC}—\text{XC}$, a pod ovim po tri piknje na trokutt.

Zadak. — Malen lav po sriedi lievo koraca, uzvitim repom. Nad njegovom glavom počima napis i teče naokolo uz okrajni piknjasti niz: ГПНЬ ДЕСПТЬ ГЮРГ .

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,02 gram. Mod. 2½.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku bilo bi do glave spasiteljeve $\text{IC}—\text{XC}$, a u zadku njeke razlike u načinu pisma.

Po slici g. J. Šafařika iz matice u biograds. muzeju. Mod. 2½. **Vidi tab. XIII. br. 13.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do glave vidi se jasno $\text{IC}—\text{XC}$, a pod ovim nema piknja; u zadku pako novac je veoma izglođan, te jedva traga lavu.

Po otisku matice kod Šafařika. Teži 0,55 gram. Mod. 2½.

VRSTA VI.

Despot sjedi. — Lav.

a. Novci kovani u Smederevu.

1. *Predak.* — Despot punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj haljini, sjedi na stolici bez naslona, ali na uglovih stolice po jedan cvietak od krina; u desnici pruženom

drži goli mač u vis, a u lievici isto pruženoj zemljokrug, nad kim se dižek rštić. Napis teče naokolo uz okrajni erknjasti niz neprekidno, počam gori desno: **ДЕСНОТЪ ГЮ-РЪГЪ**.

Zadak. — Po sriedi polagano lievo koracajući lav. Naokolo njega pravcem k desnoj strani, počam izpod lavske glave: **С—М—Д—Р—Я—О**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu iz sbirke Welzlove (*Wellenheim II. br. 11,954*), kupljena za 19 for. 3 nov. Pozlaćen kašnje i probušen pod stolicom lievo. Teži 1,10 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XIII. br. 14.** — Ovomu su slični sliedeći novci:

2. —	Teži 1,03 gram.	Mod. 2 $\frac{1}{2}$.	— Kod biogr. čitaonice.
3. —	" 1,02 "	" 2 $\frac{2}{3}$.	— U zem. muzeju u Zagrebu.
4. —	" 0,92 "	" 2 $\frac{1}{2}$.	— U vojv. Montenuovo.
5. —	" 1,02 "	" 2 $\frac{2}{3}$.	— Kod učen. društva biogr.
6. —	" 1,05 "	" 2 $\frac{2}{3}$.	— U biogr. muzeju. Probušen.
7. —	" 0,91 "	" 2 $\frac{1}{2}$.	— U vojv. Montenuovo.
8. —	" 0,765 "	" 2 $\frac{1}{2}$.	— U vojv. Montenuovo.
9. —	" 1,08 "	" 2 $\frac{1}{2}$.	— U biogr. muzeju.
10. —	" 0,90 "	" 2 $\frac{1}{3}$.	— U biogr. muzeju. Probušen.

11. — Isto kao br. 1, nego u predku despotova stolica jednostavno izražena i bez žilja na uglovih, a u napisu prva rieč svršuje a druga počima sa piknjom; u zadku pako slova napisala drugako ponamješćena i piknja doli pod lavom.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,97 gram. Mod 2. Probušen desno u napisu.

12. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka **C** sasvim otvoreno, a u napisu zadka **K** upravno izraženo.

Matica u car. num. kabinetu u Beču. Teži 0,81 gr. Mod. 2 $\frac{2}{3}$ u širini a 2 u visini. Probušen doli lievo.

13. — Isto kao br. 1, nego u predku na uglovih stolice bili bi miesto cvietaka od krina krstići.

Šafařík Glas. V. 216. Tab. I. br. 6 po matici kod g. Ilije Momirovića u Biogradu. Teži 0,88 gram. Mod. 2 $\frac{2}{3}$. Probušen doli desno u napisu.

14. — Isto kao br. 1, osim malene razlike u kretanju stvari, a zadak je dvostruko udaren, te lik ponjesto smućen.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 0,95 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. Izdali su ju: Appel. Repert. III. B. II. Abth. 991., Srbs. Lietop. 1826. IV. 2. 3., Széchényi Cat. III. 47. Tab. VIII. 65., Weszerle III. 23., i Erdy str. 36. br. 66.

15. — Isto kao br. 1, nego mač despotov u predku kao da je gori prekršten.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,97 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. Probušen u glavi lava.

b. Novci kovani u Rudniku.

1. **Predak.** Despot punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj haljini, siedi na stolici bez naslona, ali na uglovih stolice po jedan cvietak od krina, u desnici pruženoj drži goli mač u vis, a u lievici isto pruženoj zemljokrug, na kom se diže krstić. Napis teče naokolo uz okrajni erknjasti niz neprekidno, počam gori desno: **ДЕСНОТЪ ГЮ-РЪГЪ**.

Zadak. — Po sriedi polagano lievo koracajući lav. Naokolo njega pravcem k desnoj strani, počam izpod lavske glave: **Р—Я—Д—М—Н—К—Б**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,03 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XIII. br. 15.**

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari giblju drugako, a napis u predku svršuje sa dvie piknje osovno položene.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,08 gram. Mod. 2 $\frac{2}{3}$ u visini a 3 $\frac{1}{4}$ u širini.

3. — Isto kao br. 1. nego se stvari razno kreću, te u predku krstić nad zemljokrugom lievo nagnut, napis svršuje bez piknje, a poslie **ДЕСНОТ** ima **б**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,105 gram. Mod. 2 $\frac{1}{4}$. Izdao Šafařík Glas. III. 243. Tab. VII. br. 86. — U istom zavodu ovomu sličan:

3. — Teži 1,03 gr. Mod. 2 $\frac{1}{4}$. — Krstić u predku desno nagnut.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku krstić nad zemljokrugom sastavljen je od četiri piknje i na uglovih stolice po tri piknje na trokut, a na koncu rieči **ДЕСНОТ** još **б**; u zadku pako napis počam izpod trbuha lava **Р—Д—И—Н**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,02 gram. Mod 2 $\frac{1}{4}$. — U istom zavodu sliedeći ovomu slični novci:

6. — Teži 1,04 gram. Mod. 2.

7. — " ? " " 2 $\frac{1}{4}$. — U Verkovića po Šafaříku.

8. — " 0,985 " " 2 $\frac{1}{4}$. — U biogr. muzeju. Izdao Šafařík Gl. III. 243. Tab. VIII. br. 85. Okrnjen.

VRSTA VII.

Despot stoji. — Lav.

1. **Predak.** — Despot punolik, pod otvorenom krunom, plaštom zaogrnut, stojeći; u desnici pruženoj drži goli mač a u lievici isto pruženoj zemljokrug, nad kojim se diže krstić. Napis teče naokolo uz okrajni erknjasti niz, počam gori desno: **ДЕСНОТЪ — ГЮРЪГЪ**.

Zadak. — Lievo polagano koracajući lav. Naokolo njega počam izpod glave k desnoj strani: **С—М—ДР—Б—О—***, naime Smederevo, gdje je novac kovan bio.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, nadjena u Skadru, a kupljena u g. S. I. Verkovića za 10 for. Teži 0,92 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. Okrnjen i probušen. **Vidi tab. XIII. br. 16.**

Ovomu su prilični sliedeći novci:

2. —	Teži 0,98 gram.	Mod. 2 $\frac{1}{2}$.	— U vojv. Montenuovo.
3. —	" 1,05 "	" 2 $\frac{2}{3}$.	— Kod biogr. čitaonice.
4. —	" 1,40 "	" 2 $\frac{1}{2}$.	— Kod g. Antoniana u N. Sadu.
5. —	" 0,92 "	" 2 $\frac{2}{3}$.	— U biogr. muzeju. Okrnjen.
6. —	" 1,10 "	" 2 $\frac{1}{2}$.	— U Marciani u Mletcib.
7. —	" 1,20 "	" 2 $\frac{1}{2}$.	— U biogr. muzeju.
8. —	" 0,66 "	" 2 $\frac{1}{2}$.	— U biograds. muzeju. Jako izglođan.

9. — Isto kao b. 1, nego se stvari sasvim drugako giblju; na pr. u napisu predka ono **T** u rieči **ДЕСНОТЪ** leži podaleče i odstranjeno od skuta padajućega plašta, dočim u prednjih pada pod skutom, te ono **C** u napisih otvoreno.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom g. Nikole Sriede iz Novoga, a nadjena u Sriemu. Teži 1,102 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$ ali podugačak. — Ovomu su slični sliedeći novci:

10. — Teži 0,95 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U pešt. muzeju. Valjda ga izdao Weszerle Tab. III. 22, a po njem Erdy str. 36. br. 65.

11. — Teži 1,17 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U biogr. muzeju. Dugačak u napisu zadka **Я** miesto **Б**.

12. — Teži 1,15 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U peštans. muzeju.

13. — " 1,01 " " 2 $\frac{1}{2}$. — U g. Doboskya u Pešti. Podugačak. U napisu zadka **Д** veoma nakrivo, **С** i u predku i u zadku zatvoreno.

14. — Teži 1,05 gram. Mod. 3. — U vojv. Montenuovo. Kao 13.

15. — " ? " " 2 $\frac{2}{3}$. — Šafařík Gl. III. 242. Tab. VII. 83. po srbs. ljetopisu 1826 IV. 3, i primećuje, da je vidio sličnu maticu. **С** u napisu predka zatvoreno, a **ДРБ** u napisu zadka teče neprekidno.

16. — Teži 1,03 gram. Mod. 2 $\frac{3}{4}$. — Kod čitaonice biogradske. Napis u zadku svršuje piknjom.

17. — Teži 0,81 gram. Mod. 2 $\frac{2}{3}$. — U c. num. kabinetu u Beču. U zadku tragovi užjega ravnoga okrug. Kao br. 16.

18. — Teži 1,20 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U peštan. muzeju. Kao br. 16. U napisu zadka oba **С** zatvorena i **Я**.

19. — Teži ? gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — I. v. Reichel XIV. 19. Kao br. 16.

20. — " 0,83 " " 2 $\frac{1}{2}$. — U Rumi kod A. Bogetića

21. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka pismena ovako **APU**, i teku neprekidno.

Šafařík Glas. III. 248. Tab. VII. br. 84 po srbskom ljetopisu 1826. IV. 2. Mod. skoro 2½.

VRSTA VIII.

Lav. — Sve napis.

a. Napis u zadku u četiri redka.

1. *Predak.* — Lievo koracajući lav s uzvitim repom. Oko lava a do ruba kao na krst položene četiri šestorepe zvijezde.

Zadak. — Sve napis u četiri redka: **ГНБ — ДЕСНО — ТБ ГИР — ГГБ Г.**

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,11 gram. Mod. 3½. **Vidi tab. XIII. br. 17.** — Ovomu su prilični sljedeći novi:

2. — Teži 1,05 gram. Mod. 4. — U biogr. muzeju.
3. — " 1,0 " " 3¾. — U biogr. muzeju. Probušen u glavi lava.
4. — " 0,92 " " 4. — U peštan. muzeju.
5. — " 0,80 " " 4. — U peštan. muzeju. Izglodan.
6. — " 0,78 " " skoro 4. — U biogradskom muzeju. Okrnjen i dvostruko probušen.
7. — Teži 0,65 gram. Mod. 2½. Kod biogr. čitaonice. Obrezan.

8. — Isto kao br. 1, nego u zadku redki su veoma izbijeni, te na koncu drugoga redka piknja.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 0,71 gram. Mod. 4, nego je dugačak i urezan.

9. — Isto kao br. 8, nego i nad **Н** prvoga redka piknja.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,02 gram. Mod. 4. Vjerojatno ovo je onaj isti novac izdan od Erdya str. 38 br. 71.

10. — Isto kao br. 1, nego zadnji redak u napisu zadka samo: **ГГБ.**

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,605 gr. Mod. 3½. Ovomu su slični:

11. — Teži 0,865 gram. Mod. 4. — U vojv. Montenuovo.
12. — " 1,0 " " 4. — U istoga.
13. — " 1,05 " " 4. — U biogr. muzeju. Proderan. Izdao Šafařík Gl. III. 240. Tab. VII. 77.

b. Napis u zadku u tri redka razitom crtom razstavljena.

1. *Predak.* — Polagano lievo koracajući lav u nizu od debelih piknja.

Zadak. — Sve napis u tri redka razitom crtom razstavljena: **ГНБ — ДЕСНО — ТБ Г.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,07 gram. Mod. 2½. **Vidi tab. XIII. br. 18.** — Ovomu su slični sljedeći novi:

2. — Teži 1,20 gram. Mod. 2. — U g. Doboskya. Sve je pomanje.
3. — " 1,10 " " 2½. — U pešt. muzeju. Gori u zadku nevidi se znak skratice. Probušen i pozlaćen.
4. — Teži 0,72 gram. Mod. 2½. — U g. S. I. Verkovića. Oko lava na krst četiri evietka od krina.
5. — Teži 1,11 gram. Mod. 3¾. — U biogr. muzeju. Kao br. 4. Dugačak i nad lavom probušen.
6. — Teži 0,595 gram. Mod. 2½. — O v. Montenuovo. U predku rep lava uzvijen na okrug; u zadku prvi i treći redak napisa medju dvie piknje.
7. — Teži 0,59 gram. Mod. 2½. — U g. Antoniana u N. Sadu. Zadnje slovo napisa P m. Г. Veoma oštećen.
8. — Teži 0,92 gram. Mod. 2½. — U biogr. muzeju. Kao b. 7. Izglodan. Izdao Šafařík Glas. III. 240. Tab. VII. 78.
9. — Teži 0,91 gram. Mod. 2½. — U biogr. muzeju. Kao b. 6.
10. — " 0,80 " " skoro 3. U biogr. muzeju. Kao br. 6 U zadku nema piknje na početku trećega redka. Podugačak.

11. — Teži ? gram. Mod. 2½. — I. v. Reichel. *Serbiens etc.* str. 16. Tab. XIV. br. 21. Probušen.¹

12. — Teži 0,88 gram. Mod. 2½. — Kod učen. društva u Biogradu. Piknja na koncu drugoga redka u zadku.

c. Napis u zadku u tri redka bez razstavljajućih crta.

1. *Predak.* — Lav u črknjastom okrugu s uzvitim repom.

Zadak. — Sve napis u tri redka: **ГНБ — ДЕСНО — ТБ Г.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,91 gram. Mod. 3.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku oko lava do ruba četiri evieta od krina položena kao na krst; u zadku pako prvi i zadnji redak stoji medju dvie šestorepe zvijezde.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,0 gram. Mod. 3. Probušen pod repom lava. Izdao ga Šafařík Glas. IX. 279. Tab. II. br. 13. — Ovomu su slični sljedeći novi u biogr. muzeju:

3. — Teži 1,06 gram. Mod. 3.
4. — " 1,17 " " 3. — Probušen medj nogama spreda.

5. — Isto kao br. 2, nego u predku nad repom te medju prednjima i zadnjima nogama lava malena šestorepa zvijezdica; u zadku pako zvijezde su kao od šest okruglića sastavljene, a znak skratice nad prvim redkom drugoga načina **С**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,02 gram. Mod. skoro 3.

6. Veoma priličan br. 5.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,20 gram. Mod. 2¾. **Vidi tab. XIII. br. 19.** — Ovomu sličan u zem. muzeju u Zagrebu:

7. — Teži 1,01 gram. Mod. 2¾. — Dar g. Kate Vidović rođene Zdelarović u Požegi.

8. — Isto kao br. 5, nego zvijezde do napisa u zadku kao da su sastavljene od šest strielica medju sobom svezanih, a nad repom krstić, ako nije pokvarena zvijezdica.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,10 gram. Mod. 3. Izdao Šafařík Glas. IX. 279. Tab. II. br. 14.

9. *Predak.* — *Leone col piede destro alzato fra quattro gigli.*

Zadak. — **ГНБ — ДЕСНО — ТБ Г.** in tre linee; dakle bez zvijezda do napisa.

Ovako Dr. Franjo Danilo u programu zadarske gimnazije za g. 1859/60 str. 204, kao novac, koi se čuva u zadarskom muzeju, te primećuje: *Diam. 0,013, pesa gr. 8.*

10. — Isto kao br. 1, nego u predku oko lava pet piknja; u zadku pako napis ovako: **ДЕ — СНО — ТБ.**

Po slici Šafaříkovej iz matice u biogradskom muzeju Teži 0,23 gram. Mod. 1. Mi ju nenadjosmo. **Vidi tab. XIII. br. 20.**

11. — Isto kao br. 10, nego u predku gori nad lavom dvie petorepe zvijezde, a doli dvie piknje; u zadku pako

¹ Čita zadnje slovo napisa u zadku za P m. Г primećujući: *das R soll wahrscheinlich Rascien bedeuten*, i pripisuje isti novac Gjorgju (?) i Stjepanu sinovom despota Gjorgja Brankovića. Isti Reichel izdao je ovaj isti novac u svom djelu: *Die reichel'sche Münzsammlung in St. Petersburg. Neuenter Theil 1843* ovako:

162. ТНБ |ДЕСНО| ТБГ. Die Zeilen sind durch Querlinien getheilt.

Rv. Ein aufgerichteter Löwe, hält eine Lilie; unter su beiden Seiten, noch zwei Lilien. (Ineditus) ²²/₁₀₀ S. R¹. R. 8½.

Nota. Soll das Triphon oder Thimon heissen? und wo gehört der hin? das P — bedeutet vielleicht Rascien. Nezna se kada smiešnije, prvi ili drugi put.

ona dva pismena prvoga redka **ДЄ** stoje medju tri petorepe zvezdice.

Po slici Šafaříkovej iz matice u biogradskom muzeju. Teži 0,15 gram. Mod. 1.

d. Napis u zadku u tri redka, a oko lava u predku
СМЕДЕРЕВО.

1. *Predak.* — Lievo stupajući lav uzvitim repom, a oko njega uz piknjasti okrajni rub ovako prekidan napis: **СМ—ЄД—Є—Р—Є—В—О.**

Zadak. — Sve napis u tri redka ovako: **ГНБ** (**НБ** u slogu) **ДЄ—СПОТЬ — ГЮ(ГЮ u slogu)РГБ.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,08 gr. M. 2½. **Vidi tab. XIII. br. 21.**

2. — Isto kao br. 1, nego se napis u predku ovako razstavlja: **С—М—ЄД—РЕ—В—О.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,80 gram. Mod. 2½. Probušen u lavskom repu.

3. — Isto kao br. 1, nego se napis u predku ovako prekida: **С—МЕД—ЕРЄ—В—О.**

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 0,81 gram. Mod. 3, ali je dugačak, i jako okrnjen.

4. — Isto kao br. 1, nego se napis u predku lomi ovako: **СМЕДЄ—Р—Є—В—О.**

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,08 gram. Mod. 3, ali je dugačak i nad repom probušen.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku napis ovako: **С—МЕД—ЕР—Є—В—О.**

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,685 gr. Mod. 2½. Nevaljane smješe Vjerojatno patvoren.

6. — Isto kao br. 1, nego napis u predku bio bi ovako: **С—МЕД—ЕРЄВ—О.**

Weszerle Tab. II. br. 19, a po njem Érdy str. 37. br. 70, te isti novac bio bi po ovom i u sbirki Dra. Stura. Mod. 3.

7. — Isto kao br. 1, nego napis u predku: **СМЕ—Д—ЕРЄ—В—О.**

Safařík Glas. VII. 226. Tab. V. br. 28. po matiei u biogradskom muzeju. Teži 0,85 gram. Mod. 2½. Probušen nad glavom lava.

8. — Isto kao br. 1, nego napis u predku: **СЄМЕД—Є—Р—Є—В—О.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,0 gram. Mod. 3. Izdao Šafařík Glas. VIII. 271. Tab. III. 4.

e. Napis u zadku u dva redka, a oko lava u predku
СМДРВО.

1. *Predak.* — Polagano koracajući lav, a oko njega uz okrajni niz od tankih crtica: **С—М—Д—Р—В—О.**

Zadak. — Sve napis u dva redka: **ГНБ ДЄНО—ТЬ ГЮРГБ** većinom složeno. Pod napisom osmorepa zvezdica medju dvie piknje.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,97 gram. Mod. 2. Izdao Šafařík Gl. III. 240. Tab. VII. b. 79. **Vidi tab. XIII. br. 22.**

VRSTA IX.

Lav u užjem okrugu. — Monogram u užjem okrugu.

1. *Predak.* — Po sriedi u užjem nizu od crtica lav polagano koracajući lievo; izvan niza naokolo sedam šestorepkih zvezdica.

Zadak. — Po sriedi u užjem nizu od crtica monogram t. j. skraćeno ime despotovo **ГЮРГБ**; a izvan niza na-

okolo, počam gori desno: **+ ГНБ (НБ u slogu) ДЄСПОТЬ В.** Ovo zadnje **В** znači valjda *blagovierni*.

Weszerle Tab. III br. 20. Érdy str. 38. br. 73 pretiska ga, ali zadnje slovo napisa u zadku svojevrijedno izrazi sa Г miesto В, jer tiem bi imali ime despotovo opetovano. Mod. 4.

2. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku počimlje sa **×** miesto **+**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 0,84 gram. Mod. skoro 4. **Vidi tab. XIII. br. 23.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku izvan užjega niza naokolo po razmierju moralo je biti više od sedam zvezdica.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 0,70 gram. Mod. 4. Veoma okrnjen.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku izvan užjega niza naokolo sedam petorepkih zvezdica a jedna šestorepa napram lavskoj gubici.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 0,65 gram. Mod. 4¼. S troje strane okrnjen.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku osam zvezdica naokolo izvan niza, a sve je više sbijeno i pomanje.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 0,96 gr. Mod. skoro 4. Malo obrubljen.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku izvan niza osam zvezdica, a na koncu napisa u zadku nema pismena **В.**

Matica u peštanskom muzeju. Teži 0,90 gram. Mod. 3. Malo urezan i izglođan. — Ovomu su prilični:

7. — Teži 0,565 gram. Mod. 3. — Kod Schottena u Beču.

8. — " 0,605 " 3. — U biogr. muzeju. U predku van niza njekeje su zvezde petorepe a njekeje šestorepe.

9. — Teži 0,77 gram. Mod. 3. — U biograds. muzeju. Probušen pred lavskom glavom.

10. — Teži 0,77 gram. Mod. 2½. — U biogr. muzeju. Izdao Šafařík Gl. III. 241. Tab. VII. 80. Imao ušicu.

11. — Teži 0,605 gram. Mod. 3. — U biogr. muzeju. Okrnjen.

12. — Isto kao br. 6, nego napis u zadku počima doli lievo, te se vidi nad monogramom **ДЄСП.**

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 0,62 gram. Mod. 2½. Obrubljen i izglođan.

VRSTA X.

Monogram u predku i u zadku.

a. Sa glavom despotovom u predku.

1. *Predak.* — U sredini monogram, koji znači **ГЮРГБ**; nad monogramom glava despotova, punolika, brkata i bradata, pod otvorenom krunom, medju dvie piknje; pod monogramom osmorepa zvezdica medju dvie piknje razito položene; desno i lievo monograma u polju po jedan cviet od krina, a nad i pod cvietom po jedna osmorepa zvezdica.

Zadak. — U sredini monogram, koji znači **ДЄСПОТЬ**; nad monogramom znak skratice **С** medju dvie piknje; pod monogramom osmorepa zvezdica medju dvie piknje razito položene; desno i lievo monograma po jedan cviet od krina, a nad i pod cvietom po jedna osmorepa zvezdica.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 0,80 gram. Mod. 2. Probušen nad krunom despotovom. **Vidi tab. XIII. br. 24.**

2. — Isto kao br. 1, nego stvari su drugako ponašćene, te u zadku znak skratice nad monogramom ne stoji medju dvie piknje.

Érdy str. 39. br. 75 po matiei kod Dra. Stura. Mod. 2.

3. — Isto kao br. 1, nego stvari se drugako giblju, te u predku gori do glave despotove i na sriedi monograma

nema piknje; u zadku pako nad monogramom miesto znaka skratice kao mali cvietak.

Érdy str. 38. br. 72, po Du Valu „*Monnaies en or, qui composent une des différentes parties du Cabinet de S. M. L' Empereur etc. Wienne 1757. 112*“, koi ga pripisa Tankredu I sicilijanskomu kralju (1189—1192). Mod. 2. Po istom Érdyu ona glava u predku predstavljala bi grb Dalmacije; ali je to nevjerovatno i zato, što se Dalmacija nije nikada u nijednom odnošaju s Brankovićem nalazila. Primećuje, da bi po Du Valu morao biti zlatan, nego da po njegovu mnienju nije drugo, nego pozlaćen.

Sasvim ovomu sličan novac izdao je Weszerle Tab. III. br. 21. nego ovdje se vidi piknja do despotove glave u predku i znak skratice nad monogramom u zadku; te i ovaj bilježi, da je novac zlatan. Bez dvojbe je i Weszerle crpio iz Du Vala, te je sliku podpunije izdao.

b. Bez glave despotove u predku.

1. *Predak.* — U sredini monogram, koi znači ГИОРГЬ; nad monogramom znak skratice ∞ medju dvie osmorepe zvezdice; pod monogramom osmorepa zvezdica medju dvie piknje; desno i lievo monograma u polju po jedan cviet od krina; nad cvietom piknja, a pod cvietom osmorepa zvezdica.

Zadak. — U sriedini monogram, koi znači ДЕСПОТЬ, a sve ostalo kao u predku.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,75 gram. Mod 2. **Vidi tab. XIII. br. 25.** — Ovomu je priličan:

2. — Teži 0,67 gram. Mod. skoro 2. — U Dra. Eggera u Pešti za 16 for. na prodaju.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku znak skratice stoji medju dvie zvezdice, a nad cvietu od krina nema piknje; u zadku pako znak skratice nad monogramom stoji medju dvie piknje, piknja do C u monogramu, a zvezdica nad cvietom od krina.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,71 gram. Mod 2. Izdao ju Šafařík Glas. III. 244. Tab. VIII. br. 87.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku piknja nad cvietom od krina lievo u polju, a desno nevidi se ni cvieta ni piknje, pošto je tu lik sbog dvojaka natiska pomućen.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,70 gram. Mod. 2.

5. *Predak.* — Po sriedi monogram kao br. 1, nad njim znak skratice ∞ medju dvie osmorepe zvezdice, sa svake strane u polju po jedan cviet od krina, a doli pod monogramom isto osmorepa zvezdica medju dvie piknje.

Zadak. — Po sriedi monogram kao u br. 1, nad monogramom znak skratice, gori do monograma po jedna osmorepa zvezdica sa svake strane, pod njom cviet od krina, a pod monogramom isto osmorepa zvezdica medju dvie piknje.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,68 gr. Mod. 1½. — Ovomu su prilični sljedeći novci:

6. — Teži 0,91 gram. Mod. 2. — U vojvode Montenuovo. U monogramu zadka do C piknja.

7. — Teži 1,0 gram. Mod. 2. — U biogr. muzeju.

8. — " 0,89 " " 2. — U biogr. muzeju.

9. — " 0,80 " " 2. — Kod učen. društva u Biogradu. Nema piknja do zvezdica pod monogrami.

10. — Teži 0,61 gram. Mod. 2. — U biogr. muzeju. Kao br. 9.

11. — " 0,92 " " 2. — U g. Doboskya. Kao br. 9.

12. — " 0,94 " " 2. — Kod čitaonica biogradske. Kao br. 9, nego u predku nad znakom skratice još razita crta, a do C u monogramu zadka dvie piknje. Izdao Šafařík Gl. V. 217. Tab. I. 7.

13. — Teži ? gram. Mod. 2. — Izdao Érdy 39 br. 74 (*Dr. Szabó*). Kao br. 9. Do C u zadku nema nijedne piknje.

VRSTA XI.

Gjorgj Branković i Lazar.¹

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, do koje IC—XĀ, sjedi na stolici ukrašenom na uglovih sa cvietom od krina; desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih.

Zadak. — Sve napis u četiri redka: ∴ ГИОРГЬ ∴ — И ЛАЗЯ — ФРФ, ova dva zadnja pismena medju dva cvieta od krina.

Po slici Šafaříkovoju iz matice kod g. M. Milojevića iz Vučitrna. Mod. 3¾. **Vidi tab. XIII. br. 26.**

VRSTA XII.

Gjorgj Branković i Ivan Hunjad.²

1. *Predak.* — Despot pod otvorenom krunom, punolik, sjedi na stolici; u desnici drži goli mač, a u lievici zemljokrug, nad kojim se diže dvostruki krst. Napis teče naokolo, počam gori desno: ДАСР — О ГВРГ.

Zadak. — U užjem ravnom okrugu grb Ivana Hunjada upravitelja Ugarske. Napis teče naokolo izvan užjega okruga, počam gori po sriedi: † ІОҺИРАС Д:ҺО. (GV gubernator) R. ВРГІРИ.

Weszerle Tab. III. 24. Mod. 3. — Izdao Érdy str. 39 br. 76, i veli, da je kovan g. 1451 za spomen pogode i pomirenja učinjena medj Gjorgjem i Ivanom poslie duge medjusobne mržnje (*Philip. Ern. Spiess, Archiv. Nebenarbeiten und Nachrichten. Halle 1783. 4. 173. — Katona. Hist. Crit. Tom. XIII. 778*). **Vidi tab. XIII. br. 27.**

¹ Nije moguće točno opriedieliti, kojemu se Lazaru ovaj novac ima pripisati. Gjorgj imao je brata Lazara smaknuta od Muse za rana oko g. 1414, i sina Lazara i po redu trećega ili najmladjega. Oba dva starija Grgur, i Stjepan, bila su po Amuratu osliepljena i za dugo u Aziju prognana, te je vjerojatnije, da je Gjorgj na ovom novcu dao staviti ime trećega sina, kao najsposobnijega za vladanje.

² Imamo jošte novce Gjorgja Brankovića uskupa sa Tomašom kraljem bosanskim, koji su uz Tomaševe opisani.

LAZAR GJORGJEVIĆ.

Naslov: † ми милостию божию господниъ сръблемъ деспотъ Лазаръ (12 kolov. 1457. — *Mikl. 476*).

Pečat: милостию бжию гнь сръблемъ деспотъ лазаръ (12 kolov. 1457. — *Mikl. 477*).

Po smrti despota Gjorgja uslied njegove odluke primi vlast njegova udova Jerina u ime starijega sina Grgura sliepa. To se nedopade Lazaru, trećemu Gjorgjevu sinu, te do mala izagna iz zemlje brata Grgura, koi prodje u svetu goru, da se pokaludjeri. Tu primi Grgur po svojih poslanicih svoj dio poklada postavljena od njegova rodi-

telja Gjorgja u ruke kneza i vlastelstva dubrovačkoga (*Mikl. 479*). Po nekotijh Lazar ga je dao malo kašnje otrovati, da si lašnje prokrči put do priestola. Grgur ostavi za sobom sina Vuka nazvana *Zmaj* ili *Vuk Ognjeni*. Jerina htjede sada proglasiti despotom svoga drugoga sina Stjepana isto sliepa, ali joj Lazar, jedini zdravih očiju,

zamrsi osnovu, davši ju uhvatiti i u Rudniku 24 travnja 1457 pogubiti. Braća Stjepan i Lazar napokon se pomirila, no pod uvjetom, da despotska vlast ostane za Lazara.

Zena Lazarova bila je Jelena Paleolovka, kćer Tome despota Morejskoga i rođakinja istočnoga cara Ivana, od koje ne dobi muškoga poroda¹. Kćer njegova Jelača ili Jelena bi udata za bosanskoga kralja Stjepana Tomaševića (*Šaf. Ljet. 80*).

Lazaru se zagrozi Muhamed turski car ratom, ako mu s miesta neizruči srbske zemlje, tvrdeć, da jih je njegovu oteu darovao samo doživotno. Toga radi Lazar, da izbjegne pogibelji, uputi namah dogovore s Turčinom, obeća mu veći danak, i tako dobi mir i jošte nekoga miesta natrag, te tada se vienča na prijestol. Nego još početkom sljedeće godine 1458 (*20 siečnja*) dokonča svoje dne (*Šaf. Ljet. 78*).

¹ U listini od 27 srpnja 1452 u mlet. arhivu zove se *Toma cugnado del Despoti (Senato Mar)*. U drugoj od 12 kolov. 1462 predlaže Toma despot morejski među drugim stvarima, neka se dozvoli kraljici raškoj njegovoj kćeri, da može doći u Mletke po volji, i da se netraži od nje ništa *pro damnis secutis ob guerras et novitates factas per quondam eius socerum et consortem*. Republika rado pristala na te želje Tomine (*Secr. Cons. Rog.*).

Imamo sljedeći novac od kneza Lazara. Ovaj se nemože pripisati Lazaru Grebljanoviću, jer se na njemu za zadku nalaze rogovi, obilježje po Šafařiku kuće Brankovićeve. Imamo istina Lazara Vukovića, strica Lazara Gjorgjevića, ali on umrie za rana i bez oblasti i vlasti u zemlji.

VRSTA JEDINA.

1. *Predak*. — Spasitelj u užjem piknjastom okrugu jedva se razaznaje. Izpod desnice spasiteljeve, van pružene kao da dieli blagoslov, stoji €., a napis teče naokolo izvan lukova uz rub, jedva razumljiv, počam desno: + ГОСПОДИНА КНЕЗА ЛАЗАРА.

Zadak. — U užjem piknjastom okrugu šlem desno okrenut, iz koga se dižu uzgor dva roga. Do šlema u polju po četiri piknje na trokut sa svake strane. Napis isto kao u predku.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,71 gram. Mod. 3½, Probušen u glavi spasitelja. **Vidi tab. XIV. br. 1.**

STJEPAN GJORGJEVIĆ.

Naslovi: † в господињь Степань (*14 prosinca 1457. — Mikl. 478*).

† од деспота Стефана (*1 listopada 1476. — Mikl. 518*).

Podpis: в господињь деспотъ Стефан (*1 listopada 1476. — Mikl. 519*).

Pečat: деспотски степенъ или стефанъ (*14 pros. 1457 i 1 list. 1476. — Mikl. 479. 519*).

Po Lazarevoj odluci nasliedi ga njegova žena Jelena; ali i njoj Muhamed na prvu viest o Lazarevoj smrti zapoviedi, da mu s miesta sve srbske zemlje izruči. Jelena na to prodje u Ugarsku, da izprosi pomoć i potvrdu krune za se ili za svoga zeta Stjepana Tomaševića kraljevića bosanskoga. Matijaš na saboru u Segedinu (*stud. 1458*) dopita Srbiju Stjepanu Tomaševiću, a srbska imanja u Ugarskoj potvrdi Stjepanu Gjorgjeviću Lazarevu bratu. Ovaj sada ode u Srijem i nastani se u Šiklosu, te ga Srbi u Srijemu pripoznaju za srbskoga despota. Njegovi vodje za obranu ove zemlje bili su Stjepan i Dmitar Jakšić i sinovac mu Vuk Grgurović. Valjda iz želje da pokuša, bili mogao sa strane Arbanaske dignuti narod proti Turčinu, Stjepan iz Srijema prodje preko Dalmacije u Arbanasku (*Šaf. Ljet. 63*). Tamo se oženi sa Marijom (*kao monahija nazvana Angjelina*) kćerom Gjorgja Komnina Aranita kneza Valonskoga, od koje dobi Gjorgja, Maru i Ivana (*Šaf. Ljet. 63*). U listini Stjepanovoj od 1 list. 1476 dolazi Marija na drugom miestu, a pošto je ova umrla g. 1495 u 29 godini svoga života, s toga izilazi, da se je Stjepan oženio nješto prije g. 1464. Valjda na povratku iz Arbanaske Stjepan posieti Mletke, pošto nalazimo, gdje mlet. vieće 4 stud. 1466 odredjuje, da se Stjepanu, nalazećemu se u Mleteh, radi čoviečnosti a ne sbog ikojega prava njegova nad mlet. Albanijom, oružjem predobitom, dade u dar 200 dukata (*Senato Mar*).

Medjutim nesmotrenost Stjepana Tomaševića i njegove punice Jelene, koja se zaman sdružila bjaše sa Matijom Korvinom, te Srbiju podčiniła rimskoj stolici († 7 stud. 1474), prouzrokuje, da skoro sve srbske zemlje padnu u tursko robstvo. Stjepan videći, da mu pomoći od nikuda, te da mu skoro nemoguće radi neprestanih turskih navala uzdržati se u samu Srijemu, povieri obranu ove svoje malene otkčevine svomu sinovcu Vuku Grguroviću, i ode iznova u

Arbanasku. Osviedočivši se na kratko, da mu s ove strane nema nade na boljak, na povratku opet se svrati u Mletke, da kuša i tu vlast. Vieće mletačko 10 rujna 1475 zaključiti to samo, da mu se dade doživotno 10 dukata na mjesec za hranu, a ujedno svota od pet mjeseca za putne troškove. Vjerojatno po putu zateče ga nemoć u Biogradu u Furlanskoj, od kuda dne 1 list. 1476 javi dubrovačkoj obieini, da se nalazi pri koncu svoga života, te joj preporučao ženu Angjelinu i sinove (*Mikl. 518*). Tu se Stjepan do mala prestavi u bolji sviet; ali ga žena i sinovi velj. 1486 prinesoše u Srijem, i položiše u crkvi Krušedolskoj (*Mikl. 541*).

Po smrti Stjepanovoj Vuk Grgurović bude priznat od Srba u Srijemu za srbsk. despota, već od prije za takova potvrđjena od Matijaša ugar.-hrv. kralja. Vuk je kralju junački pomagao u ratovih s Poljaci i s Turci, navlastito u predobiću Sabea (*20 velj. 1476*), te za te zasluge Matijaš mu darova g. 1478 Slankamen, i naslov mu podieli bosanskoga kralja (*Secr. Cons. Rog.*). Republika mletačka veoma je cienila njegovo junačtvo, te mu velike ponude činila zato, da stupi svojom četom u njezinu službu (*z. c. 25 kol. 1478*). God. 1485 padne u boju proti Turkom, neostavivši ploda od svoje žene Barbare.

Dočuvši Vukovu smrt Angjelina, udova Stjepanova, povrati se u Srijem sa sinovi Gjorgjem i Ivanom, i proglasi se srbskom despoticom. Tim naslovom ju nalazimo u listini od 3 stud. 1495 izdanoj u gradu Kupinomu, gdje je stolovala, u kojoj i svoje sinove kao despote označuje (*Mikl. 539*). Prestavila se g. 1500 (*Glas. XXV. 274. V. njezin pečat Glas. III. 245. Tab. VIII. 88*). Gjorgje, njezin stariji sin, oženjen sa Jelisavom sestričnom žene kralja Matijaša, pokaludjeri se prije 4 svib. 1496 (*Mikl. 541*), i nazva se Mažim. Mara, njezina kći, uda se g. 1485 u Inspruku za Bonifacija V monferatskoga krajiškoga kneza,

s kojim dobi dva sina, a umrie 2 kol. 1495 u 29 svojoj godini (*Rad XI. 1—9.* O njezinom spomeniku *V. Appendice ai cenni intorno la vita e le opere di Ant. Rizzo ecc. del Dr. Cesare Bernasconi. Verona 1863.*)

Ivan, mlađji sin Stjepanov, koji se kao despot imenuje u svojim listinah od 4 svib. 1496 i 23 srp. 1499 (*Mikl. 541. 543*), imao je za ženu Jelenu kćer Stjepana Jakšića, a umrie u Srijemu 10 pros. 1502 (*Mikl. 546—8. Glas. V. 110. XXI. 261*). Po nekotijih Ivan ostavi kćer Mariju, koja se uda za Ferdinanda Frangipana, i bi mati Stjepana župana modruškoga i Katarine supruge bana Nikole Zrinskoga. Jelena Ivanova još za živa muža nazva se despoticom srbskom, kako nam svjedoči njezina povelja od 11 lip. 1502 iz Budima (*Mikl. 548*); ali i Mažim, brat Ivanov, akoprem kaludjer, uze si naslov srbskoga despota, te kao nadbiskup i prvi metropolit u Srijemu dokonča svoje dne 18 sieč. 1516 (*Mikl. 549. Glas. XXV. 274*). Jelena nastavi vladati do g. 1521, kadno ju Turci, predoživši Biograd, iz Srijema zatjeraše u bjeg. Tiem i zadnja osienka srbskoga prijestola izčeznu.

VRSTA I.

Spasitelj stoji. — Šlem s rožčici.

a. Napis u zadku: *Conte Stefan.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, ravnom osienkom oko glave, stojeći medju dva piknjasta luka, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsuh. Van lukova na polovicu noveca podieljeno $\overline{IC-XC}$.

Zadak. — Po sriedi šlem, iz koga se diže sa svake strane po jedan rožčić. Gori medj rožčici četiri piknje na krst. Napis teče naokolo, počam gori desno, uz piknjasti okrajni niz: $\overline{CORTA. S. — TEFAN.}$

Po Šafařikovoj slici iz matice kod sviet. kneza Milana. Teži 0,52 gram. Mod. $\frac{3}{4}$. **Vidi tab. XIII. br. 28.**

b. Napis u zadku: *desput.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, ravnom osienkom oko glave, stoji medju dva piknjasta luka, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsuh. Na polovici noveca van lukova $\overline{IC-XC}$.

Zadak. — Doli u štitu orao razkriljenimi kreljuti, nad štitom šlem okrunjen, iz koga uzlaze dva roga, naime jedan sa svake strane. Napis počam gori desno: $\overline{+ACE-CTB.}$

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,43 gram. Mod. $\frac{2}{3}$. Probušen lievo doli na luku. **Vidi tab. XIII. br. 29.** — U istom zavodu jošte sliedeći ovomu slični novi:

2. — Teži 0,495 gram. Mod. $\frac{2}{3}$. — Probušen desno na luku. U napisu zadka \overline{U} miesto $\overline{\Pi}$.
3. — Teži 0,38 gram. Mod. $\frac{2}{3}$. — Probušen lievo na luku.
4. — " 0,34 " " $\frac{2}{3}$. — Probušen desno u napisu.
5. — " 0,40 " " " 3. — Podugačak i probušen dvostruko do glave. Napis u zadku: $\overline{+ACE-CTB.}$
6. — Teži 0,31 gram. Mod. $\frac{2}{3}$. — Probušen desno do osienke. Napis u zadku: $\overline{+ACE-CTB.}$
7. — Teži 0,38 gram. Mod. $\frac{2}{3}$. — U g. Doboskya u Pešti.
8. — " 0,37 " " $\frac{2}{3}$. — U biogr. muzeju. Probušen doli lievo u luku.
9. — Teži 0,37 gram. Mod. $\frac{2}{3}$. — Ondje. Probušen doli desno.
10. — " 0,37 " " $\frac{2}{3}$. — Ondje. Probušen nad glavom.
11. — " 0,31 " " $\frac{2}{3}$. — Ondje. Probušen doli desno na luku. Napis u zadku: $\overline{+ACE-CTB.}$

VRSTA II.

Spasitelj sjedi. — Šlem s rožčici.

a. Spasitelj sjedi na prijestolu.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC-XC}$, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsuh. Do prijestola u polju po jedna šestorepa zvjezdica *.

Zadak. — Po sriedi u užjem ravnom okrugu šlem, iz kojega se diže po jedan rožčić sa svake strane; desno do šlema šestorepa zvjezdica. Napis teče naokolo izvan okruga uz okrajni piknjasti niz, počam gori desno: $\overline{+ACE-OTCTEΦAN.}$

I. v. Reichel. Beiträge etc. Tab. VI. br. 3. (*Koehne. Mémoires de la Société d'Archéologie et de Numismatique de St. Pétersbourg, 1849. 8. Vol. III. 158*). Mod. $\frac{4}{2}$. U opisu Reichel bilježi gjede zadka. *oben und zur Seite zwei Sterne*, ali slika toga nema. Erdy str. 35 br. 64 pretiskao ga je, i dometnuo zvjezdice. **Vidi tab. XIII. br. 30.**

b. Spasitelj sjedi na stolici.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na stolici. piknjastom osienkom oko glave, desnicom napram tielu dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsuh. Do spasitelja u polju desno $\overline{22}$, a lievo $\overline{20}$. Na uglovih stolice po jedan okrugić.

Zadak. — Šlem sa tri okrugića na donjoj strani, jedan po sriedi a po jedan na kutovih. Iz šlema prodire uzgor po jedan rog iz svake strane, a medju rogovi, koji su gori zaviti na okrug, četiri okrugića na krst položena. Desno lika u polju uz rub $\overline{U22}$, a lievo $\overline{20}$.

Po slici Šafařikovoj iz matice u numis. sbirki sviet. kneza srbskoga Milana. Teži 0,41 gr. M. $\frac{2}{4}$. **Vidi tab. XIII. br. 31.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku desno u polju do spasitelja $\overline{22}$, a lievo $\overline{22}$; u zadku pako desno do lika u polju $\overline{U20}$, a lievo $\overline{20}$, te do hrtovih rogova po jedan okrugić. (*Rabimo 2 miesto znakova u br. 1*).

Po slici Šafařikovoj. Teži 0,41 gram. Mod. $\frac{2}{4}$.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku desno u polju $\overline{02}$ a lievo $\overline{20}$; u zadku pako desno $\overline{22}$, a lievo $\overline{20}$. Po slici Šafařikovoj. Mod. $\frac{2}{4}$. **Vidi tab. XIII. br. 32.**

4. — Isto kao br. 1, nego u predku desno u polju $\overline{02}$ a lievo $\overline{20}$; u zadku pako desno $\overline{20}$, a lievo $\overline{20}$.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,43 gram. Mod. $\frac{2}{4}$. Probušen lievo u stolici.

5. — Isto kao br. 1, nego na donjoj strani šlema u zadku okrugići se nerazpoznavaju.

Matica u biograds. muzeju. Teži 0,41 gram. Mod. $\frac{2}{4}$, ali je podugačak.

VRSTA III.

Glava spasitelja. — Šlem s rožčici.

1. *Predak.* — U užjem piknjastom okrugu glava spasitelja na krstu, punolika, bradata i brkata. Izvan okruga teče napis nerazumiv.

Zadak. — Po sriedi šlem, iz koga se diže po jedan rožčić sa svake strane. Medju rožčici četiri piknje na krst. I ovdje napis nerazumiv.

Glede napisa, činilo bi se, da je u predku bilo: *gospodin stefan*, a u zadku: *iesus cristus*.

Šafařik Glas. III. 247. Tab. VIII. br. 92, iz matice kod D. Lolia u Zemunu. Teži 0,45 gram. Mod. 3. **Vidi tab. XIII. br. 33.**

SRBSKI VELIKAŠI.

BALŠIĆI.

O izvoru obitelji Balšićeve vladajuće u Zeti nemamo do danas jasnih i stalnih dokaza. Gjorgj II Sracimirović u svojoj povelji od 27 siečnja 1386 kaže o svom rodu ovako: **свѣтѣхъ моихъ прѣродителѣ Симеона Неманиѣ, прѣваго миропоуѣца срѣпскаго и свѣтителя Сави** (*Mikl. 203*). S ovim suglasuje Tronošac, koji povieda, da su Balšići potekli iz loze Vulkana sina Nemanje, vladara Zetskoga (*V. Šaf. Ljet. 60. 62. 72*), po tankoj krvi, te opetuje o njih, da su **пронсходни ѿ кровѣи тоукиа неманића и лазарски дѣрѣи** (*Glas. V. 48. 100*). Farlati čini jih porekla francezkoga (*Illyr. Sacr. VI. 374*).

Kako je poznato Zeta, kao pradomovina nemanjeve kuće pripadala je srbskomu prijestolonasljedniku, koji je s njom za živa otea upravljao. I Dušan, prije nego se srbskog prijestola dohvatio, upravljao je sa Zetom; te je vjerojatno, što neki pišu, da ostavljajući on Zetu, postavi tu za svoga namiestnika već tada kneza

Balšu I. Orbini naprotiv kaže, da je Balša I za Dušana imao samo jedno selo u Zeti, a da si je za cara Uroša izdajom prisvojio Skadar i donju Zetu tja do Kotora. O Balši I nemamo nijedne viesti u spomenicima, a umro je svakojako prije 29 rujna 1360, jer u povelji, koju taj dan izruči car Uroš Dubrovčanom, dozvoli jim, da gredu s trgovom na **Зѣтѣ на Балшициѣ** (*Mikl. 168*). Ovo ne samo nam sviedoči, da su Balšići barem do tada pripoznavali vlast Uroševu, nego i da je više njih ukupno Zetom upravljalo, naime sinovi Balše I već preminuta. Ovi su bili tri

Sracimir, Gjorgje I i Balša II. Ovako nam jih imeuju i mletački izvori (*Vidi Listine IV. str. 48 od 3 srp. 1362, itd.*). Čini se, da su sva tri ukupno vrhovnu vlast obavljala, pošto njihova imena stoje skupa na čelu njihovih listina, kao na pr. na onoj od 17 sieč. 1368, kojom su dizali njeku carinu postavljenu u Danju na dubrovačku trgovinu, koja ovako počima: **Ѡдѣ Срѣцимира и Ѡдѣ Гюргѣ и Ѡдѣ Балше** itd. (*Mikl. 177*). Po smrti cara Uroša za nastavšega meteža u zemlji i Balšići, opirući se Vukašinu (*Tronošac, Rad V. 174*), stali su samostalno upravljati sa svojom oblasti.

S prva braća Balšići prijateljski su se gledali sa Mletčani. Republika, da jih bolje k sebi priveže, podieli jim 3 srp. 1362 mletačko gradjanstvo, označujući jih u doitičnoj povelji ovako: *Stracimirus, Georgius et Balsa fratres, magnifici barones maritime Sclavonie* (*Listine IV. 48*). Doenije se to prijateljstvo prikaza kao nestalno. Dne 28 ožujka 1368 nalagala je republika svomu pomorskomu kapetanu M. Venieru, neka pohvata naoružane brodove Balše kastelana budvanskoga, i neka ga prisili, da njeke štete naknadi (*List. IV 92*). Vjerojatno, da se ta razmirica na kratko sravnala, jer malo kasnije nalazimo, gdje Gjorgje kao budvanski kastelan i *dominus Zente* moli Mletčane, neka mu dozvole držati na moru naoružane ladje (*List. IV. 93*). Mlet. vieće u odgovoru (13 srp. 1368) potraži najprije kraljeve listove, koji bi ga na to ovlastili, *cum ipse dominus rex nobis scripserit, quod dictus Jura est suus rebellis*, i da mu se uzkrati svaka pripomoć; no ipak malo

zatim (8 lipnja 1369) prista na to pod uvietom, da jih rabi samo proti svojim neprijateljem. Namiera je bila Gjorgjeva, da kroz razdvojenje, koje je zavladao bilo u zemlji, sve naokolo protegne granice svoje oblasti. A da to lašnje postigne, izkaza se pripravan preći na katoličku vieru. Papa posla braći vieroizpoviedanje zapadno (25 svib. 1368), koje oni umah izpuniše, te se 29 siečnja 1369 uz svečanu zakletvu odrekohse pravoslavja i proglasiše za katolike (*Theiner 262 i t. d.*).

Poduzetje **Gjorgja I**, koji se izkazuje kao načelnik ciele porodice, akoprem medju braćom drugi, proti Karlu Topiji gospodaru dračkomu (*V. povelju 17 sieč. 1368 kod Mikl. 177*), čini se, da mu lošo izpalo. Po Orbiniu Gjorgje pade u ruke svoga zeta (*Glas. XIII. 285*). Dobivši slobodu, do mala provali do Kotora, i obsjednu ga po moru i po kopnu. Uslied molbe Kotorana papa i Vukašin zaprosiše Mletčane, neka prisile Gjorgja, da se izpod Kotora digne. Republika odpravi odmah (18 rujna 1369) svoga poslanika u one strane, da posrieduje mir medj Kotorom i Gjorgjem, te bude malo zatim utanačen. Ali si Gjorgje nije davao mnogo brige, da mir s Kotorani drži, niti da naknadi štete, koje su često njegovi podanici mletačkim činili; znao si je ipak uz sve to naklonost Mletčana predbiti s ponudami obilnih slobodština za njihove trgovce po njegovoj oblasti, dapače jih zamoli, neka u Olgunu postavse svoga konsula za to veće osiegaranje njihovih gradjana i prava.

I s Dubrovčani braća se svedjer liepo gledala. Godine 1361 za razpre dubrovačke sa Voislavom po Rastiću Balšići pomagali su Dubrovčanom, a ovi jih za nagradu imeovali svojimi plemići. Dne 17 sieč. 1368 braća oslobodiše Dubrovčane od njeke carine postavljene na Danju. Dne 30 stud. 1373 prisizao se je Gjorgje za se, za brata Balšu i za sinovca Gjorgja sina Sracimira skoro preminuta, da će jim uzdržati ona prava, koja su uživali za Dušana. U toj povelji dolazi ova izreka: **и ако тко буде царь господиъ срѣлемъ и властеломъ и земли српскои**, iz koje se daje izvesti, da barem do tada ni on nije priznavao Lazara za srbskoga vladara.

Rastić povieda, da se je Gjorgje I po smrti Nikole Altomanovića užičkoga župana, zavadio sa Tvrdkom bosanskim kraljem zato, što su si oba htjeli prisvojiti Nikoline zemlje, da su Dubrovčani posriedovali za mir, te da su toga radi Tvrdko i Gjorgje došli u Dubrovnik na sastanak. Gjorgje bio bi tom prigodom o tom radio, da ulovi Tvrdka na otoku Lokrumu, gdje su se dogovori držali, ali su Dubrovčani tu nakanu osujetiti znali.

Nezna se pravo, koje se je godine Gjorgje prestavio. Braća Gjorgje i Balša sviedoče 22 stud. 1376, da jih je neki dubrovčanin namirio za prizrensku carinu (*Pučić II. 26*); a 20 stud. 1379 Balša sam potvrđuje Dubrovčanom stare pravice u Zeti, i da plaćaju kao što su plaćali **нрѣ животѣ брата господина Гюргѣ** (*Mikl. 193*). S ovoga se vidi, da je Gjorgje umro medju g. 1376—79, a ne god. 1373 (*Šaf. Ljet. 74*). Po smrti Gjorgja svu vlast prihvati u svoje ruke brat mu

Balša II. Ovaj je imao za ženu Komninu kćer gospodara Avalone i drugih susjednih gradova (*Listine IV. 166*)¹. Vjerojatno ova mu doniela one gradove u miraz, te s toga se nazivao *dominus Gente, Canine et Avalone* (*List. IV. 111, 219*). Po smrti muža Komnina povrati se u Avalonu, i tu je s onimi gradovi samostalno vladala, te jih više-krat uz nagradu Mletčanom nudila (*List. IV. 225 itd.*). Čini se, da Balša neostavi od nje za sobom mužkoga potomka, jer u mlet. spisih Komnina njegova udova spominje se kao imajuća za tada samo kćeri (8 travnja 1386 i 28 veljače 1389). Stoprv u listini od 5 list. 1395 spomenut je i njezin sin, bez dvojbe iz drugoga braka s Mircom, koji već sljedeće g. 1396 zove se *dominus Avalone*.

¹ Po Orbinu Balša II bio je najprije oženjen kćerju despota biogradskega (u Albaniji), a poslije Jelenom Klapenom, od Marka Kraljevića odpušćenom. Drugi kažu, da se zvala Teodora, i da je bila kćer sevastokratora Žarka Dejanovića (*Rad III. 130*). — Glede Avalone nalazim, da je mlet. vieće 14 lipnja 1358 dozvolilo despotu Avalonskomu, da drži jedan oboružani brod (*Listine IV. 3*). Aleksander gospodar Kanine i Avalone 2 srp. 1368 kune se, da će biti

Balša II nastavi gojiti dobre odnošaje s Dubrovnikom i s Mletci. Dne 20 stud. 1379 potvrdi Dubrovčanom stare pravice u Zeti, kao što iznova 24 trav. 1385 (*Mikl. 202*). Mlet. republika 8 kolov. 1385 privoli, da će mu za njeko vrijeme pružiti četiri galije, neka jih rabi proti Turkom, koji su njegove zemlje napadali (*Listine IV. 219*). Jedino s Tvrdkom bosan. kraljem bilo mu težkoga posla, bez dvojbe radi granica u primorju, te je mlet. vieće 5 listop. 1385 odpravljalo dva svečana poslanika, neka jih pomire (*List. IV. 224*). Balša poginuo je koncem g. 1385 po nekotijih na polju biogradskom a po Orbinu na polju kosovskom na vodi Vojušić bojak bijući s Turci (*Majkov 97*), te nasliedi ga u Zeti

prijatelj Dubrovčanom (*Mikl. 178*). U listini mlet. od 23 ožuj. 1372 dolazi Gjorgje I kao *dominus Avalone* (*List. IV. 100*), ali je sasvim vjerojatno, da mu je tu taj naslov krivo nametnut, pošto se daje u naprieda uvijek jedino njegovu bratu Balši. Nego ovo bi nam posvieđilo, da je već tada Balša bio suprug Komnine avalonske, a ova skoro bez dvojbe kćer i nasljednica Aleksandrova.

GJORGJE II. STRACIMIROVIĆ.

Naslovi: азъ въ христа бога благовѣрнн и самодръжакин господинъ гюргъ есом зетском и поморском земан (27 siečnja 1386. — *Mikl. 203*).

Nui Gorgi de Strazimir signor de Zenta (28 veljače 1388. — *Listine IV. 245*).

Nos Georgius de Straciomeri de Balsiis dei gratia dominus Zente etc. (10 studenoga 1395. — *Listine IV. 350*).

азъ ралеъ твом гюргъ страцимировик (bez datuma. — *Glas. XXVII. 191*).

Podpisi: азъ (ili ѿ) господинъ Гюргъ (28 veljače 1388. — *Listine IV. 248. Mikl. 566*).

Vester Georgius Stracimiri dominus Sente etc. (31 svib. 1396. — *Listine IV. 377*).

Već 27 sieč. 1386 nalazimo Gjorgja, gdje kao samodržac potvrđuje Dubrovčanom povelje, koje jim podielili bjahu srbski vladari, njegov otac i stričevi. I Gjorgje je nastojao s Mletčani prijateljski obćiti, čega radi 28 velj. 1388 dozvoli, da njihovi trgovci slobodno trguju po njegovoj oblasti. Republika ipak s prva odbi njegovu molbu, da smije držati dva oružana broda na moru; samo kasnije pogodi mu uz neke uviete (*List. IV. 248. 268. 270*). Ta prijaznost do skora se pomutila sbog Fil. Barelia mlet. podanika, komu Gjorgje uzapćio bjaše sva imanja, te ga u tamnicu bacio. Mlet. vieće zahtievalo, da ga na slobodu pusti, ili neka barem iz Barelieva imanja izplati njegove vierovnike. Gjorgje se na dugo tomu opirao, napokon privoli, a republika, da ga za tu uslugu obdari, 10 ožuj. 1392 podieli mu pravo na mletačko gradjanstvo.

Malo zatim Turci udare na Zetu, i kolov. 1392 uhvate Gjorgja. Oni mu obećavahu, da će ga na slobodu pustiti, ako jim izruči Skadar. Na tu viest mlet. vieće još listopada i. g. odpravi svoga pomorskoga kapitana k njegovoj supruzi u Olgun, neka ju nagovori, da nedaje Skadra iz svoje ruke, nego da tvrdo brani svoja imanja, a da će joj republika u pomoć biti. Ona ipak preda Skadar Turčinu, i dobi supruga natrag. Za te Gjorgjeve nesreće Radić Crnoević, vjerojatno jedan od moćnijih Gjorgjevih velikaša u gornjoj Zeti, stavi se, da si Zetu za se predobije. Već 30 stud. 1392 imao je Radić u svojoj vlasti njeki dio Zete s Budvom, jer u povelji, kojom ga onaj dan imenovala mlet. republika svojim gradjaninom, davala mu naslov: *dominus Zente, Budve etc. partium Sclavonie* (*List. IV. 301*). Gjorgje, čim se vrati kući, morao se boriti s Turci, da jim preotme Skadar, i s Radićem, da ga u prednjašnje granice stegne. Najprije se baci na Turske, te mu podje za rukom na novo se Skadra dokopati. Videći ipak, da ga obraniti

nebi mogao proti gorostasnomu dušmanu, početkom god. 1396 odpravi poslanike u Mletke, neka ga s Drivastom ponude republiku, koja je već tada na ovoj obali Drač i Aleksu posiedovala. Tim je on mislio zaokružiti svoje zemlje sa turske strane mletačkom silom, i tako izbjegnuti navalama i osveti turskoj. Mlet. vieće 8 velj. 1396 prihvati ponudu, te 14 trav. i. g. bi sklopljen u Mletcih ugovor, po kom ona dva grada sa dotičnim kotari i riekom Bojanom dodjoše u mlet. ruke. Gjorgju osta Olgun, Bar sa Zabojanom, dobi mlet. plemstvo i za nasljednike i 1000 duk. na godinu. Riešiv se turske opasnosti udari Gjorgj na Radića Crnoevića, te 25 trav. i. g. razbi ga i ubi, i zatim priuze miesta i zemlje, što mu onaj oteo bjaše. Nješto kasnije prijateljski odnošaji medju Gjorgjem i republikom ohladiše. Gjorgjevi podanici pograbe mletačkim golumu hrpu soli, i pružaju živež Turkom napadajućim u mlet. kotare. Mletčani, o tom obaviešćeni, uzkrate mu namah obećani danak. Gjorgje posla sada svoga poslanika u Mletke, da ga izpriča, i da mu izposluje izplaćivanje danka; ali 17 stud. 1401 dobi u odgovor: neka najprije izplati porobljenu sol, te da će mu onda dati danak i dozvoliti, da u Draču nabavlja sol do neke mjere i da preko mlet. zemlje vozi hranu u svoju. Ovo je zadnja viest, koju imamo o Gjorgju¹. Nezna se pravo, kada se je prestavio, ali se njegova smrt dogodila prije g. 1405. Imao je za ženu Jelenu kćer kneza Lazara srbskoga. Ovo nam jasno sviedoče mletačke listine, koje višekrat spominju Jelenu Gjorgjevu

¹ Farlati VI. 373—5 dokazuje, da je Gjorgje više godina bio korčulanskim knezom, i da je po svom namiestniku onim otokom upravljao, ali da su se g. 1401 uzprkos nagovaranju mletačkomu Korčulani riešili Gjorgjeve uprave i predali ugar. hrv. kralju Sigmundu. Rastić piše za g. 1413, da je tada pokušao Balša III po svom poslaniku Marinu Mirošiću iznevjeriti Korčulu Dubrovčanom ali da mu to nepodje za rukom.

kao kćer Lazarevu ili kao sestru Stjepana Lazarevića¹. Od nje dobi Gjorgje sina Balšu, koji ga nasliedi; a čini se, da nije imao nijedne kćeri, jer u mlet. izpravi od 7 kol. 1405 (*Misti*) veli se: *non est aliquis de prole Stracimiri preter Balsam.*

VRSTA I.

Svetitelj. — Grb.

1. *Predak.* — Svetitelj punolik, gologlav, stojeći među dva luka od nanizanih crtica, u djakonskoj odeždi, piknjastom osienkom oko glave, drži u pruženoj desnici kationicu, a lievicom pridržava knjigu na prsini. Napis teče naokolo izvan lukova uz okrajni niz od crtica, počam gori desno: **·S L̄T̄ ·R̄Ḡ — ·R̄C̄I·I·S ·M̄.**

Zadak. — Doli štit, u kom kuriakovo poprsje; nad štitom šlem pod otvorenom krunom; a iz krune se diže lievo okrenuto kuriakovo poprsje, otvorenim rilom i izplazitim jezikom. Iz šlema lievo izlaze kuriakove noge. Napis teče naokolo kako gori: **·M̄ ·D̄**

·M̄ ·D̄ ·ḠĒŌR̄ḠI·S — T̄R̄A·C̄I·M̄I·R̄.

Ono dvostruko **·M̄ ·D̄** stoji jedno povrhu drugoga, gornje leži na okrajnom nizu, a postalo valjda iz pretiska novca, ili opetovna natiska. **·M̄** jest *Moneta*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Zulića u Kotoru. Teži 1,10 gram. Mod. 5. **Vidi tab. XIV. br. 2.**

VRSTA II.

G r b. — N a p i s.

1. *Predak.* — Šlem, iz koga se diže kuriakova glava lievo. Do šlema u polju podijeljeno: **·Γ̄I·Ō — ·P̄Γ̄Ĭ**, a na šlemu doli otvorena kruna.

¹ *Secr. Cons. Rog.* 18 svib. 1406, 1 lip. 1407. *Commem. X.* itd. Ovdje se veli jasno: *madona Helena fia fo del conte Lazaro, signor de Sclavonia, et dona fo del magnifico signor Zorzi Strazimir.*

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **·B̄O·ḠO· — ·M̄ ·D̄ ·A·M̄ — ·H̄ ·B̄E·A·M̄K̄ (HK u slogu) — ·H̄ ·Γ̄M̄B̄ ·Γ̄Z̄ — ·P̄Γ̄Ĭ·Ĭ.**

Po slici Šafarikovoju iz matice u biograds. muzeju. Teži 0,60 gr. Mod. 3¼. **Vidi tab. XIV. br. 3.**

2. — Isto kao br. 1. nego kuriakova glava sa vratom leži na šlemu s izplazanim jezikom desno okrenuta, a u polju desno **·Ō** bez drugoga napisa; u zadku pako napis ovako: **·B̄B̄ ·X̄Ā ·B̄ — ·Γ̄Ā ·B̄A·ḠŌ — ·B̄ĒP̄M̄H̄ — ·Γ̄I·ŌP̄Ĭ·Ĭ.**

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,10 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XIV. br. 4.** — U istom zavodu iz Kosova ovomu slični novci:

3. — Teži 0,94 gram. Mod. 4.

4. — " 1,0 " " 4½.

5. — " 0,96 " " 3¼.

6. — " 1,03 " " 4. — U sviet. kneza srbskoga.

7. — Isto kao br. 2, nego napis u zadku drugako poredjen: **·B̄B̄ ·X̄Ā ·B̄ — ·Γ̄Ā ·B̄A·ḠŌ — ·B̄ĒP̄M̄H̄ ·Γ̄ (ospodin) — ·Γ̄I·ŌP̄Ĭ·Ĭ.**

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,88 gram. Mod. skoro 4. U istom zavodu iz Kosova ovomu sličan novac:

8. — Teži 0,92 gram. Mod. skoro 4.

9. *Predak.* — Grb sasvim drugoga načina, naime doli šlem lievo okrenut, a na njem izdubeni krstić; nad šlemom četverouglasta zastavica sa tri piknje na kutevih ukrašena; nad zastavicom u okruglu šestorepa zvijezda. Do zastavice u polju podijeljeno: **·Γ̄I·Ō — ·P̄Γ̄Ĭ.**

Zadak. — Sve napis ovako: **·+ ·B̄B̄ ·X̄Ā — ·B̄Ā ·B̄A·ḠŌ — ·B̄ĒP̄M̄H̄ (MH u slogu) ·Γ̄I·ŌP̄ — ·Γ̄Ĭ.** Nad **·+** na početku napisa vidi se opet **·+** dvotiska radi.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,97 gram. Mod. 4¼. **Vidi tab. XIV. br. 5.**

V. nagadjanja o njoj kod Majkova. Već u listini od 9 srp. 1390 (*Misti*) kaže se o Gjorgju: *quidam muntius domini Vulchi cognati sue magnificentie.* Ovdje *cognatus* dolazi u smislu, da su Gjorgje i Vuk Branković imali za supruge dvie sestre naime Lazareve.

BALŠA III.

Balša III, zasiedavši očevo prijestol, stavi se poglavito na to, da preotme Mletčanom gradove i zemlje, koje jim njegov otac lakoumno ustupio bijaše. Pokuša, da u to kolo uvede i Dubrovčane, te jih zamoli, da mu pomoć pruže; ali mu oni još 11 sieč. i 21 ožujka 1405 te molbe odbili (*Pučić I. 58. 59*). Koncem ožujka i. god. Balša započe rat s Mletčani, te ga vodio za cieloga života. Često su mu Turci pomagali; a za njega su se pred republikom zauzimali ujak mu despot Stjepan Lazarević, tetka mu Mara žena pok. Vuka Brankovića, vel. vojvoda bosanski Sandalj, za koga se malo poslije g. 1412 udata njegova mati Jelena, te napokon i sicilijanski kralj Jakov (*Secr. Cons. Rog. Misti. Com.*). Mletčani ga s prva protjeraše iz očeve baštine; kašnje dva puta (1408. 1412) dodje do mira, te mu ustupili njevoja miesta; no ipak negledajući on nimalo na pogodbe, uz svaku se priliku trudio, da Mletčane iz svoje zemlje izrene. Ta njegova tvrdokornost povede napokon republiku, da njegovu glavu ucieni. Ona je naime obećavala za njega živa ili mrtva najzad do 8000 dukata. Napokon posluži sreća iznova Mletčanom, i g. 1420 zatjeraju ga opet iz ciele njegove oblasti. Sljedeće g. 1421 među svib. i kolovozem Balša se prestavi, vjerojatno nenaravnom smrću (*Sacr. Cons. Rog.*).

Čini se, da je Balša III imao za ženu kćer Gjorgja Topije gospodara Dračkoga. Ovo bi posviedočio ugovor mira sklopljena 6 lipnja 1408 među Balšom i republikom, u kom, govoreći se o Balši, primećuje se: *conte Topia so suoxero (Commem. X).* *Suoxero* ili *suocero* u mlet. govoru znači tast. Od sebe Balša neostavi muškoga potomka, dali samo kćeri. Republika je po smrti Balše, obećavala despotu Stjepanu Lazareviću, da će se brinuti za Balševe kćeri, a njemu plaćati za Zetu 1000 dukata na godinu, ako ju pusti u mirnom posjedu one zemlje (*9 rujna 1421*). Jelena Balševa kći bila je udata za Stjepana hrcega sv. Save a Sandaljeva sinovca (*Mikl. 425. V. Oglad. I. 258*). U mlet. listinah spominje se već od 19 lip. 1419 i nadalje neki Stjepan *de Balsis* pridievkom *Maramonte*, koji je često, akoprem badava, kušao, da i pomoću turskom Mletčanom otme Zetu (*1 sieč. 1429. Sec. Con. Rog.*).

VRSTA JEDINA.

Svetitelj. — Grb.

1. *Predak.* — Svetitelj punolik, gologlav, stojeći među dva luka od nanizanih crtica, u djakonskoj odeždi, piknjastom

osienkom oko glave. drži u pruženoj desnici kadionicu, a lievicom pridržiava knjigu ua prsiah. Napis teče naokolo izvan lukova uz okrajni erknjasti niz, počam gori desno: ·S·LTVRΘ — RQIVS·M.

Zadak. — Doli lievo nagnut štit, u kom kuriakovo poprsje; nad štitom šlem pod otvorenom krunom, lievo okrenut. sa visećom koprenom zada; iz krune se podiže kuriakovo poprsje lievo obrnuto, otvorenim rilom i izplazitim jezikom. Iz šlema lievo izlaze kuriakove noge. Desno do šlema u polju kao otvorena kruna osovno položena ili poluzviezda. Napis teče naokolo kao gori: M BTLSC — ·D· GORGI (moneta Balse domini Gorgi).

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena iz Welzlove sbirke za 22 for. 30 kr. (V. Wellenheim II. br. 11,966, koji ga veoma pogriješno opisao). Teži 0,85 gram. Mod. 4¼. Probušen u osienki desno.

2. — Isto kao br. 1, nego stvari su drugako ponaimešćene, te u zadku iz šlema kuriakove noge vani neizlaze, a u napisih pikanje drugako.

Matica kod Schottena u Beču. Teži 1,15 gr. Mod. 4½. Okrnjen.

3. — Isto kao br. 1, nego osim razlikosti u kretanju stvarih pikanje u napisu zadka jest sasvim različito: M·BTLSC — ·D· GORGI.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,07 gram. Mod. 4¼.

4. — Isto kao br. 3, nego drugi kalup, pošto su stvari drugako poredjene, na pr. kadionica u predku slazi van preko luka.

Po slici Šafařika iz matice kod Verkovića. Mod. 4¼. Probušen.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku ručica kadionice jednostavnija i nad njom piknja, te dvie piknje desno do svetitelja, a napis: S PLVRΘ — RQIVS; u zadku pako noge kuriakove neizlaze van šlema, po jedna piknja sa svake strane lika i pod štitom, a napis: M BTLT. — GORGI.

Matica u gradskom muzeju Bottacin u Padovi. Teži 0,60 gram. Mod. 3¾. Malko okrnjen.

6. — Isto kao br. 5, nego u predku piknja lievo leži na ramenu svetitelja, i pod ovim tri piknje uzporedno, a napis: S LTR. — RQIV; u zadku pako desno u polju dvie a lievo tri piknje, jedna pod drugom, a napis ovako: M·BTLZ — GORGI.

Matica u num. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 0,79 gr. M. 3¾.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, a napis sasvim pogriješno izražen: - S VRTL — ·RV· TLS; u zadku pako napis: M BLTV — D GORGI.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 0,69 gr. M. 4. Okrnjen.

8. — Isto kao br. 1, nego osienka je ravna, a napis sasvim pogriješno izražen: M SV+RE. — ·RV· TLS; u zadku pako: M BLTΘ — ·S· GORGI.

I. v. Reichel *Serbiens etc.* Tab. XIV. 20. Mod. 4½. Pripisuje ovaj novac Gjorju sinu Gjorgja Brankovića despota srbskoga, po Muratu očiju lišenu, čitajući: ·S· GORGI — X BLAD, Stjepan Gjorgj vladika (Machthaber).

9. — Isto kao br. 1, nego napis u predku ovako: ·S· LTVRΘ — RQIV M., a u zadku: M BTLSC. — S· GORGI., ali ovo zadnje S vjerojatno zlo čitano mjesto D. Ako li uprav postoji, onda bi značilo ser izraz mletački za *domini*, ili *Stracimiri*.

Šafařik Glas. V. str. 220. Tab. II. br. 12 po matici u sbirki Dra. Kumano u Trstu, te primećuje, da je ovakova opisao Dr. Fr. Karadžić u djelu o starih dalmatinskih novcih.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku napis: ·S· LTVRΘ. — RQIVS M.; u zadku pako doli desno do štita piknja, a napis: ·M· BLAZΘ — D GIORGI ZM. Ovo zadnje ZM moglo bi biti skratice rieči *Stracimiri*, a možda je ostalo od predka sličnoga a pretiskana novca.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena iz Welzlove sbirke za 12 for. (V. Wellenheim II. br. 11,967, Teži 1,14 gram. Mod. 4¼. Probušen do ruba desno. **Vidi tab. XIV. br. 7.**

11. — Isto kao br. 1, nego u predku napis bio bi ovako: M S LTVRΘ; — RQIVS M., a u zadku MΘ (u slogu) BTLZΘ — GIORGIO·ZM.

Dr. Egger l. c. 1866. Tab. X. br. 7. Mod. 4¼. Ono M u početku napisa u predku značilo bi prije *Magnus* nego *Moneta*.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku napis: ·M· S LTVRΘ. — RQIVS M.; u zadku pako desno do šlema u polju bila bi ovdje podpuna sedmorepa zviezda (*vjerojatno zlo razabrana obična kruna*), a napis: ·MΘ· BALZC. — ·C·(M) BΘ ZM. — Bez dvojbe u zadku opet zlo razabran napis, te ima suglasiti s onim u br. 8 i 9.

Érdu str. 7. br. 9 (*Dr. Stur*); čita napis u zadku: *Moneta Balsae comitis Bosnae*, te ga i nepravilno Bosni dopituje. M. 4¾.

13. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, kadionica veoma gori uzdignuta, piknja desno do luka, a napis: ·S· LTVR. — ·RQIVS·; u zadku pako i kuriakova glava kao okrunjena, a napis: ·M· BTLSC — ·D· GOR--.

Matica u g. Žulicia u Kotoru. Teži 0,855 gram. Mod. 4. Okrnjen.

14. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka svetiteljeva ravna, pod desnicom do boka piknja, a napis: ·S· LTVR. — ·RQIVS·; u zadku pako napis: M BTLSC — ·C· D GORGI.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Žulicia u Kotoru. Teži 1,0 gram. Mod. 4¾. Malko okrnjen.

15. — Isto kao br. 1, nego napis u predku: ·S· LTVR — RQIVS; a u zadku: M· BTLSC — C D GORGI.

Matica u numis. sbirki Marciane u Mletcih. Teži 1,12 gr. M. 4½.

16. — Isto kao br. 1, nego napis u predku: ·S· LTVR — RQIVS; u zadku pako napis: M· BTLSC — E D GORGI; a kruna je jasnije izražena.

Po slici Šafařikovoj iz matice Verkovićeve. Teži 1,48 gr. Mod. 4½.

17. — Isto kao br. 1, nego napis u predku: ·S· LTVR. — RQIVS; u zadku pako napis: ·M· BTLSC — C D GORGI.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,06 gram. Mod. 4.

18. — Isto kao br. 1, nego napis u predku: ·S· LTVR — RQIV., a u zadku: M BALS — C D G·ORI..

Po slici Šafařikovoj iz matice kod Verkovića. Teži 0,95 gram. Mod. 4¼. Jako urezan.

19. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, a napis: ·S· LTVR. — RQIVS; u zadku pako napis: ·M· BTLSC — ·C· D GOR.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom g. Lazara Berbera trgovca u Kotoru. Teži 0,995 gram. Mod. 4¼. Probušen do osienke desno. **Vidi tab. XIV. br. 8.**

20. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, a napis: ·S· LTVR. — RQIVS; u zadku pako napis: ·M· BTLSC — ·C· D GOR.

Matica u preuz. biskupa Strossmajera od Verkovića. Teži 0,82 gram. Mod. 4¾. Podosta razderan.

21. — Isto kao br. 20. nego pikanje je u napisih različito, te u predku i drugi ulomak počina sa tri piknje, a u zadku na početku drugoga ulomka nema piknje.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 0.94 gram. Mod. 4½.

22. — Veoma priličan br. 21.

Šafařík Glas. VIII. 272. Tab. II. br. 2, po otisku noveca nalazeća se u Pragu u sukromnih rukuh. Mod. 4½.

23. — Vaoma priličan br. 21. Danilo čita ovako: u predku: ·: S. LAVR ·: — ·: ENCIVS ·:; u zadku M. BALS ·: — C D GOI.

Dr. Franjo Danilo u programu Zadarske gimnazije za g. 1859/60 str. 204, s primjetbom: *diam. 0,016, p. gr. 19. Tumači: moneta Balsae comitis de Georgio* miesto *moneta Balse domini Georgii*.

24. — Isto kao br. 1. nego napis u predku kao u br. 18; u zadku pako napis: ·Ω·BΛL·S· — ·C·D GR·.

Matica kod g. Rošetara u Dubrovniku. Teži 1.02 gram. Mod. 5.

25. — Isto kao br. 1. nego u predku napis: ·S LΛ· — ·M·R· — ·R·CIVS Ω·; u zadku pako desno do šlema u

polju miesto krune stoji Ω osovno položeno, i lik je sav veoma osovno izražen, a napis: Ω ALSΩ GA GΩORΩIO STRATIΩIRI (*moneta Balse de Georgio ili domini Georgii Stratimiri*).

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,10 gram. Mod. 4½. Napis u zadku podosta neuredno izražen. Ako ono Ω na početku jest okrenuto B rieči *Balse*, onda ono Ω u polju značilo bi *Moneta*. Valjda je iz ove matice erpio Weszerle T. III. b. 29. **Vidi tab. XIV. br. 9.**

26. — Isto kao br. 25, nego u napisu predka pikanje razno; u zadku pako napis: ·S BALSΩ ΩΩ GΩOR — IO. STRATIΩIRI.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1.02 gr. Mod. 4½. Urezan i probušen na glavi svetitelja. Izdali su ga Šafařík Gl. VIII. 273. Tab. III. br. 6 i Dr. Egger Tab. X. br. 8. **Vidi tab. XIV. br. 10.**

27. — Isto kao br. 25 i 26, nego iz dvostruka natiska jedva se i lik i napis djelomice razaznaje.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.89 gram. Mod. skoro 5. Trostruko probušen i urezan.

JOAN OLIVER.

Bjaše sin Voihne (*kneza za Milutina a kesara za Dušana*) i Kerace. brat pako Jelene Dušanove supruge. Aleksandra cara bugarskoga. Deana. Lutice Bogdana. i Teodore ili Kantakuzine (*u manastiru Jefimije*) udate za despota Uglješu brata Vukašinova¹. Valjda je ono prvi o njem spomen u napisu postavljen u Gračanici g. 1322 (*Mikl. 563*). Za Dušana obnašao je Oliver postupne časti velikoga načelnika, velike sluge, velikoga vojvode, sevastokratora i napokon despota. Ova je zadnja u državi srbskoj bila najviša (*V. Glas. XII, 437*). Držao je tada kraj očvepoljski, te je u Ljesnovu g. 1341 zidao crkvu arhandjelu Mihailu (*l. c. 293—7*). God. 1354, kada se po želji Dušanovoj radilo, da se srbska crkva sdruži s rimskom, papa Inocent VI napisu 25 pros. list i *Oliverio despoto*, moleći ga, neka njegove poslanike liepo primi, i u obavljenju posala pomogne. Po smrti Dušana i on si prisvoji njeku samostalnost u svojoj oblasti, te je bez dvojbe u ovo doba dao kovati novece sa svojim imenom. Po Šafař. ljetopisih (*str. 81*) prestavi se 3 pros. 1463 *оу њежевоу коњу сереџа олинкерь големовникъ*. Od svoje žene Ane Marije ostavi mnogo poroda (*V. Glas. XIII. 293—4*).

VRSTA I.

Car sjedi. — Šlem. U predku napis: ·CΩB·—·ΩP·.

1. *Predak*. — Car punolik, gologlav, pijknjastom osienkom oko glave, u dugoj haljini, sjedi na prijestolu bez naslona; ruke mu na krilu, nego u desnici drži žezlo sa krstićem na vrhu. Napis do cara u polju podieljeno: ·CΩB·—·ΩP·.

Zadak. — Doli šlem desno okrenut, a pod njim okrugić; nad šlemom zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na trokut na uglovih; nad zastavicom poprsje gologlavo punoliko, sa pijknjastim žezlom desno. Napis teče naokolo uz okrajni niz od ertica, počam gori desno: ·+· MΩRITA D — ΩSPOT OLI.

Po slici Šafařikovoj iz matice kod Verkovića. Mod. 4½. Šafařik ga izdao Glas. VI. 192. Tab. I. br. 1, i pripisa ga Dušanu, te je mislio, da je kovan bio poslie Dušanove smrti, i to sbog osienke oko careve glave. Probušen desno u osienki carevoj.

¹ Kćer Uglješe Dragina Vitoslava narečena je *сестрица Оливере деспота* (*Mikl. 184*).

2. — Isto kao br. 1. nego u napisu predka φ miesto φ; u zadku pako jedva traga okrugiću pod šlemom, u napisu rieč DΩSPOTI eiela sa S naopako, a na koncu napisa debela piknja.

Po slici Šafařikovoj iz matice kod učen. društva srbskoga, koju mi nenadjosmo. Teži 1.0 gr. Mod. 4¼. **Vidi tab. XIV. br. 11.**

VRSTA II.

Car sjedi. — Šlem. U predku: ·ΩΩB·—·ΩP·.

1. *Predak*. — Car, punolik, gologlav, pijknjastom osienkom oko glave, u dugoj haljini, sjedi na prijestolu bez naslona; ruke mu na krilu, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Napis do cara u polju podieljeno ·ΩΩB·—·ΩP·.

Zadak. — Doli šlem desno okrenut, a pod njim okrugić; nad šlemom zastavica s oblučnim stranama, sa dvie piknje po sriedi jedna pod drugom, i tri na pojedinom uglu; nad zastavicom poprsje gologlavo sa žezlom desno. Napis teče naokolo uz okrajni niz od ertica, počam gori desno: ·+· MΩRITA D — ΩSPOTI OLI.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,165 gr. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku po sried zastavice četiri piknje na krst, na šlemu desno krstić, žezlu nema traga, a napis počima sa +, i nema piknje na koncu.

Po slici Šafařikovoj iz matice kod Verkovića. Mod. 4½. Probušen u polju do osienke spasitelja. **Vidi tab. XIV. br. 12.**

VRSTA III.

Spasitelj sjedi. — Dvoglav orao.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, pijknjastom osienkom oko glave, do koje podieljeno ·ΩP·—·ΩI·; do prijestola u polju lievo se nerazaznaje slovo radi nepodpuna tiska, a desno Ω; pod lievim laktom spasitelja u prijestolu okrugić, a naokolo uz okraj noveca niz od debelih erta.

Zadak. — Doli panj, iz koga izlazi po jedna grana razito položena. Na panju stoji dvoglav orao. Napis teče,

naokolo počam gori desno: X MOPIT—H—D—CS—
POTI OLI.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. I. Verkovića, koji nas obavješćuje, da je sedam ovakvih novaca bilo u jednom kupu otkriveno g. 1866 u okolici Prilipa. Teži 1,12 gram. Mod. 4½.

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke **IS—XS**, do pristola **D—C**, a pod lievim krilom spasitelja piknjica; u zadku pako napis počima sa **+**.

Matica u S. Ljubića od g. S. I. Verkovića. Teži 1,09 gr. Mod. 5. **Vidi tab. XIV. br. 13.**

3. — Isto kao br. 2, nego u zadku doli lievo do orlova repa miesto **C** stoji **D** ležeće.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,95 gram. Mod. skoro 5.

4. — Isto kao br. 2, nego u predku osienka je ravna, a do prijestola u polju bilo bi **I—II**; u zadku pako u napisu njeke razlike u načinu i u prekidanju pisimena.

Po slici Šafaříkovej iz matice kod S. I. Verkovića. Teži 0,88 gr. Mod. skoro 5. Probušen u osienki spasitelja. **Vidi tab. XIV. br. 14.**

KOSTANTIN ili KOSTADIN.

Naslovi: **м** благоуствена и хрїстолюбена госпога царица **Ї**сѣдокина и съ прѣвѣзлюбленнии синови царства ми деспотомъ **Ї**оанномъ Драгашемъ и Костадиномъ (1377, u *Strumici*. — *Glas. XXIV. 249*).

м благоуствена и хрїстолюбена госпога царица **Ї**сѣдокина и съ прѣвѣзлюбленнии и всесрѣдѣннии синови ми Костадиномъ (1379, nego *indikcija IV. stoji za g. 1380—1*, u *Strumici*. — *Mikl. 190*).

м деспотъ Драгашъ и братъ ми костандинъ (oko g. 1380. — *Glas. XXIV. 253*).

азъ къ **ха** **ба** благоверни и хрїстолюбени Костантинъ (26 ožuj. 1388, u *Štipe*. — *Glas. XXIV. 267*).

м господни Костадинъ (13 studenoga 1395, u *Ulijarih*. — *Mikl. 228*).

Podpisi: **†** въ хрїста бога благоверни **Ї**оанъ деспотъ Драгашъ **†** Поклєннємъ господни ми деснота Драгаша и Костадинъ (1377, u *Strumici*. — *Glas. XXIV. 252*).

† въ хрїста бога благоверни господни Костадинъ **†** — **†** поклєннємъ госпогїе прѣвнскоїе царице српьскїе крѣпа **Ї**сѣдокине и господни Костадинъ (1379, u *Strumici*. — *Mikl. 192*).

† благоверни деспотъ Драгашъ и гнѣ Костадинъ (oko g. 1380. — *Glas. XXIV. 256*).

† въ **ха** **ба** благоверни господни Костадинъ (26 ožujka 1388, u *Štipe*. — *Glas. XXIV. 267*).

Pečat: **сн** печать господни костандина (13 studenoga 1395, u *Ulijarih*. — *Mikl. 228*).

Poviestnički izvori do sada poznati nerazjasnuju nam dovoljno ovu istoričku osobu.

Mletački izvori spominju Kostantina kao *dominus Serbie, territorii quod est circum circa territorium nostrum Durachii* (*List. IV. 437*). O njem se u tih izvorih kaže odveć malo. Dne 2 svib. 1391 nalagala je republika pomorskomu kapetanu, da u slučaju smrti gospodara dračkoga (*Gjorgja Topije*) uzme u ime njezino onaj grad, ako na to privoli građanstvo, jer *ille Constantinus anelat multum ad instantiam Baysit Bey ad faciendum se dominum Durachii* (*Misti XLI. 137*). U odgovoru datu poslanikom Komnine gospodariće avalonske, udove Balše II zetskoga, koja je po njih nudila republici svoja imanja, veli se o njem: *de facto Constantini, quod ipse est dispositus munitur quinque vel sex de locis suis*, i nastaniti se u Negropontu ili u Krfu, neka se odvрати, da mu slobodno doći u Mletke (*27 lip. 1393. List. IV. 308*). Kašnje (*14 veljače 1895*) kaže se, da je *dominus Constantinus* uzeo grad Kroju od Marka Barbadika, koji ju podčinio bjaše mlet. vladi; te se 8 srp. i. g. nalagalo kapetanu dračkomu, da ga otme (*List. IV. 339. 349*). Čini se, da se je i Skadar ove g. za kratko nalazio u rukuh Kostantinovih (*Pučić I. br. 2*). Napokon 8 kolov. 1401 odgovaralo je mlet. vieće poslaniku istoga Kostantina i supruge mu *domine Helene, que Helena fuit soror domini Georgii* (*Topije*), da jim slobodno doći u mlet. zemlje *cum suis filiis*, s imanjem, s podvornici i s podanici; a glede ostavštine brata Jelene (*Gjorgja*), da će se stvar razviditi, i po pravu dosuditi. Po ovih izvorih živio je dakle još g. 1401, te je ostavio svoga poroda od Jelene svoje supruge, sestre zadjega gospodara dračkoga. Iz njih vidi se i to, da je Kostantin bio turski vasal, ali da mu taj jaram nesuosan bio. Nemože se žalibože razaznati, u kojoj se svezi rodstva nalazio sa Komninom gospodarićom avalonskom, udovom Balše II Zetskoga, kašnje udatom za Mirca biogradska (*V. mrvka kod Pučića I. 73*).

Dubrovački izvori mnogo su siromašniji od mletačkih Pučić (*I. br. 1. 2. 3.*) donosi tri listine upravljene *госпогн крп Зсєин* (*Erdokija, valjda kao monaha Ečezenija*). U prvoj od 2 svibnja 1395 mole ju Dubrovčani, neka zapoviedi carinarom, da carine budu za sada izplaćene po zapisanijh *господни костандина*, a *кѣдъ богъ донесе господни костандина*, onda će se oni s njim o tom sporazumiti; primećujući, da šalju osobitoga poslanika *до господни костандина*, te ju prose, neka mu pridruži svoga čovieka, da ga prati. U drugoj listini od 11 svib. i. g. Dubrovčani se izpričavaju pred istom gospojom, što njihovi trgovci ne polaze Skadar, veleći joj, da to biva s uzroka, što su carinari ondje uveli njeke novosti, koje se protive ugovoru, koji imaju sa gospodinom Kostadinom. U trećoj od 14 svib. i. g. opet joj kažu, kako je nemoguće, da je sam Kostadin onako naredio carinarom, jer bi tim povriedio svoju rieč. I sbilja 13 stud. 1395 Kostadin u Ulijarih blizu Skadra prisizao se Dubrovčanom, da će jim biti prijatelj, da njihovi trgovci po njegovoj zemlji slobodno hodaju po volji, i da neplaćaju nijedne carine osim kako je po zakonu prije bilo (*Mikl. 228*).

Dubrovački izvori znadu nam pako kazati o nekome kralju, koji je malo kašnje u onih stranah, koje su Kostantinu pripadale, vladao. (God. 1400) dubrovačka občina molila je kneza (*Gjorgja*), neka nesili dubrovačke trgovce u Zdrjevu, da plaćaju dukat po kući, kao što bi zahtjevali od njih ljudi poslani *одъ господни крала*, i to *доколат одъ господни крала одъкътъ итимо*. Dne 3 pros. i. g. opet Dubrovčani pišu istomu knezu, kako njihovi trgovci bjaahu prisiljeni izplatiti onaj namet, te da im se to čini veoma nasilno, *єрь немнимо никако да є господни кралъ тон хотєль*; neka dakle to obustavi, *єрь смо нарекли поклїсарє господни кралу*, koji će na skoro otići. Lasno je, da je ovdje označen Kostantin, koji je, kako nam njegov novac potvrđuje, kraljevski naslov rabio. Rastić napokon (*st. 450*)

*

čini ga sinom kneza Lazara. Piše on: *possedevano in questi tempi una parte della Russia Vuk Brankovich, e Costantino figliuolo del despoto Lazaro*, i da su obojica zahtjevali za se srbski danak, ali da jim dubrovačka obćina po poslanicah dokazala, kako na to nemaju prava, neposiedovajući ciele Raske, te da su se tiem umirili.

Po srbskih izvorih Žarko Dean¹, sin kesara Voihne a šurjak Dušanov, imao je tri sina, Ivana Dragaša. Kostantina i Dmitra², a upravljao je za cara Uroša nekim dielom Macedonije. U povelji pako od god. 1377. danoj u Strumici, prikazuje se Evdokija kao carica i upravljateljica ondješnje oblasti skupa sa sinovi Iv. Dragašem i Kostadinom (*Glas. XXIV. 249*); ona je dakle bila žena Deanova. Jeda li joj naslov carice, kol si u svojih poveljah daje, dolazio iz nemaniceve ili iz carigradske porodice, to se nedaje iz do sada poznatih spomenika sasvim točno opredieliti³.

Po Majkovu str. 91 Dragaš i Kostatin pogiboše u boju na Rovinah god. 1394, gdje Mirce vlaški vojvoda razbi Bajazita. Vukov tipik kaže ovako, da se je 18 svib. 1395 prestavio **Костадимъ Драгашъ** (*Mikl. 227*), nego je ovdje ime Kostantinovo pogriješno k Dragaševu pridato. Orbini (*II. 81*) povieda, da je Kostantin preživio Dragaša, a to potvrđuju gori navedeni mletački i dubrovački spomenici. Zadnji je od g. 1401. Sinovi Kostantini nisu nam poznati. Hammer piše (*I. 107*), da se Dragaševa kćer Jelena udala za iztočnoga cara Manuila. Junačtvo ove braće posvećeno je u narodnih pjesmah (*Vuk II. 355. 450*).

Imamo dvoje vrsti srbskih novaca imenom Kostadin ili Kostantina, t. j. kao despota i kao kralja. Šafařík (*Glas. III. 219. IX. 271*) po Naniu i Zanettiu pripisuje novac Kostantinov kao *rez* Konstantinu sinu kralja Milutina, primiećujući, da nemože biti Kostantina vladajuća oko Drača, pošto se nije kraljem nazivao. Nego spome-

¹ Dean. spomenut kod Mikl. 88. 125. 151. 153, za Uroša posta Despotom (*Glas. XII. 446*).

² Majkov veli, da Dmitar, spomenut u Kostantinovoj povelji od 1385, nije drugo nego sam Dragaš, kao monah nazvan Dmitar. Nego u povelji Kostantinovoj od 26 ožujka 1388 (*Glas. XXIV. 266*) spominje se Dmitar kao već mrtav, dočim se o Dragašu kaže, da je ubijen bio u bitki na Rovinah g. 1394 (*Šaf. Ljet. 74. Arhiv III. 16*). Dmitar još je živio god. 1385 (*Mikl. 203*). A da je već tada Dragaš monahom bio, to se ni pomisliti neda.

³ Majkov misli, da joj naslov carice s toga, što je bila žena kesara. Ali proti tomu vojuje Evdokijina povelja od god. 1379 (*bolje 1380—81. Mikl. 190*), iz koje se vidi, da se ona smatrala pravom caricom srbskom. Tu se ona ovako označuje: **ѡ БЛАГОУЪСТИВА И ХРИСТОЛЮБИВА ЦАРИЦА ИВДОКИНА И СЪ ПРЪВЪЗЛЮБИЕНИМЪ И ВЪСЕСРЪДЪУИМЪ СИНОМЪ ЦАРЬСТВА МИ КОСТАДИНОМЪ**; dalje kaže, da je ovu povelju utvrdila **БЛАГОМЪ УАРЬСКИМЪ**, te u ime hrista, **ИГОЖЕ БОГЪ ПО НАСЪ ИЗКОЛНЪ УАРЬСТКОВАТИ**, moli, neka ovi njezinu darovnicu svak štuje i nevriedi. Spisatelj pako te povelje pri koncu sam dodaje, da ju je pisao **ПОВЕЛЪНИМЪ ГОСПОГЪ ПРЪВНСКОГЪ ЦАРИЦЕ СРЪПСКЕ КУРА СЪДОКИЕ**. Tako i takovimi pridavnici nije se moglo pisati o ženi kesara, te se ovdje radilo o naslovu carice u pravom smislu. Njeki misle, da je to Jelena žena Dušanova, ali je ova umrla već god. 1370. Daničić ju drži za sestru Dušanovu i ženu Dejanovu, Mijatović za kćer Dušanovu; a pisac srbskih Komnena za bizantinsku kneginju. Za ovo doba nemože se ni pomisliti, da je naslov carice srbske mogla nositi ona koja druga osoba osim sestre Dušaneve ili Uroševe. Poznato je pako s druge strane, da je Dušan imao jednu kćer, i da je ova u Seresu skoro samostalno vladala. U listini, koju je on dao manastiru sv. Ivana Krst. u manekejskoj planini, govori o obitelji *preljubazne kćeri carstva mi previsoke kraljevne*. Isti u poslanici na Ivana Parhaniota, upravitelja u Seresu, spominje svoju kćer a njegovu *gospodaricu*. Sasvim je dakle istini podobno, da ova kćer Dušanova jest naša Evdokija, žena Deana, a mati Kostantina.

nici srbski neznaju nam posve ništa kazati o tom Konstantinu Milutinovu, dočim o Dejanovu kažu podosta, i daju mu za mater srbsku caricu. Osim toga sav posao novca i težina njegova prikazuju ga kovana koncem XIV ili početkom XV stoljeća, navlastito naliči novcem Stjepana Ostoje bosanskoga kralja i suvremenim kotorskim; s čega se skoro bez dvojbe daje misliti, da su i Kostantini bili kovani u Kotoru ili barem od kotorskih radnika.

KOSTANTIN KAO DESPOT.

VRSTA I.

Spasitelj sjedi na prijestolu. — Svetitelj i despot stoje.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**. Okrajni okrug od nanizanih crtica.

Zadak. — Dvie stojeće osobe, punolike. Desno svetitelj, gologlav, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odielu, desnicom pruža lievo stojećemu despotu dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Despot pod zatvorenom krstićem ukrašenom krunom, u dugoj dolami, lievicom prima krst nad svetiteljevom rukom, a desnica mu pri prsiah otvorena. Napis teče naokolo, ali natražke razpoložen, te lievo: **ѢТОПЦА X**, desno: **ѢИНАБТЪОМ**.

Matica u biogr. muzeju od Verkovića nadjena u Skoplju. Teži 1,05 gram. Mod. 4½. Izdao Šafařík *Glas. VII. 228. Tab. V. br. 30*. Probušen lievo do osienke. **Vidi tab. XIV. br. 15.**

VRSTA II.

Spasitelj sjedi na stolici. — Sve napis.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na stolici bez naslona, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**, a na uglovih stolice po jedan cviet od krina.

Zadak. — Sve napis u tri redka: **K — ТАН — П**. Prvo **K** i zadnje slovo **П** medju dva cvieta od krina. Po nas **КТАН** znače Kostadin, a opet **Д** i pod njim stojeći **П** despot.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,10 gram. Mod. 4. Izdao Šafařík *Gl. V. str. 215. Tab. I. br. 5. Vidi tab. XIV. br. 16.*

2. — Isto kao br. 2, nego se stvari drugako kreću.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,01 gram. Mod. 4. Probušen u stolici desno.

KOSTANTIN KAO KRALJ.

1. *Predak.* — Svetitelj punolik, gologlav, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, u dugoj diakonskoj odeždi; u desnici mu kadionica, a lievicom pridržava knjigu na prsiah; pod slikom, koja je samo do izpod koljena izražena, točka, a do ramena s jedne i druge strane u polju zviezda, od sedam piknja sastavljena. Napis teče naokolo uz okrajni pik. niz, počam gori desno: **S. STANTINU** — **SCUTARI**.

Zadak. — Kralj brkat i bradat, pod otvorenom krunom, u dugoj dolami, sjedi na stolici bez naslona; u desnici uz prsa drži žezlo sa cvietom od krina na vrhu, a u lievici pruženog zemljokrug, na kom krstić. Napis teče kao gori: **D: REX COST — ANTINUS**.

B. Nani „*De duobus imperatorum Russiae nummis etc.*“ str. 5. br. 2, s primjetbom: „*extat in museo Antonii Savorniani*“. Opisao ga i Zanetti „*De nummis regum Mysiae seu Rasciae*“ str. 20, a po Naniu priobćio ga Šafařík *Gl. IX. 271. Tab. I. br. 4. Vidi tab. XIV. br. 17.*

NIKOLA ALTOMANOVIĆ.

Po Du Fresnu Voihna knez užički, koji je kod Uroša Dečanskoga mnogo mogao, imao je tri sina, Tomaša, Vojslava i Altomana i kćer Vojslavu¹. Po smrti oca Vojslav dobi onaj dio užičke kneževine, koji je graničio s dubrovačkim kotarom. Budući se zavadili Dubrovčani s Kotorani radi trgovine soli, stavi se Vojslav na stranu Kotorana, i sa svom njih je svojom silom u nastavšom ratu pomagao. Poslije dvogodišnjega rata posrjedovanjem cara Uroša i Mletčana g. 1362 bi sklopljen mir (*V. Rad VII. 197, XVII. 11.*). Vojslav 3 srpnja i. g. bi imenovan mletačkim gradjaninom uz naslov *magnificus et potens vir Voyslaus comes et magnus procer serenissimi domini imperatoris Sclavonie* (*List. IV. 48*). Vojslav umre prije 3 stud. 1364, jer su ovaj dan poslanici *domine comitisse kao relicte quondam comitis Voyslavi* spoviedali, da su primili od Dubrovčana 900 perpera *pro comercio salis anni completi* (*Pučić II. 24*).

Malo zatim Nikola, Vojslavov sinovac a sin Altomana, zaželi imati u svoje ruke cielu djedovinu; toga radi dade uhvatiti Vojslavovu udovu i njezina dva sina (*Dobrovoja i Stjepana po Du Fresneu*), i baciti u tamnicu, te napokon i otrovati. Dobivši tako i Vojslavove zemlje, postade susiedom Dubrovčana. Po smrti cara Uroša, Nikola, rabeć na svoju korist slabost Vukašinove vlade, koja mu podielila bjaše Zahumje, i koje se zato privrženikom gradio, da si lašnje granice svoje oblasti sve više protegne, potraži od Dubrovčana, možda i u Vukašinovo ime, da mu srbski danak izplate. Budući mu oni taj neosnovani zahtjev odriješito odbili, stade on, da jih haranjem njihove zemlje na to privede. Badava su se Dubrovčani za dugo obraćali na svoga ugar.-hrv. kralja Ljudevita i na Nikolu Gorjanskoga Nikolina prijatelja za pomoć, i da prisile Nikolu na mir. Nevideći uspjeha, morali su se napokon uteći Gjorgju Balšiću gospodaru zetskome, Nikolinu neprijatelju; te to i nesreća Vukašinova na Marici povedoše ga, da od svoga zahtjeva odstupi (*1371. Rad VII. 200*). Nikola nije ni mletačkih podanika štedio; čega radi republika je nalažala 28 lipnja 1372 svomu pomorskomu kapetanu uslied prijave svoga konsula u Kotoru, neka sbog počinjenih šteta *intromittat dictum Nicolam et eius subditos, damnificando etiam navigia et loca sua* (*List. IV. 101*).

Još za Vukašina Nikola po Vukašinovu nalogu provalio bjaše u zemlje kneza Lazara, ali ga ovaj hametom potučie

¹ U listini Dušanovoj za Kotorane od god. 1351 medju velikaši spomenuti su Ялтома и братъ му Вонсавъ (*Mikl. 152.*)

i suzbi. Po Vukašinovoj smrti pohiti Lazar, da njegove privrženike iztriebi. Udari dakle i na Nikolu, te poslije trogodišnjega rata uhvati ga i osliepi (*Šaf. Ljet. 74*). Po du Fresneu Nikola se prestavi g. 1374.

VRSTA JEDINA.

a. Napis u zadku od pet redaka.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IA}-\overline{+A}$, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu tri piknjice na trokut.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: $\overline{+Bb X\lambda} - \overline{BA}$
 $\overline{B\lambda GO} - \overline{BEPNH 213} - \overline{\Theta\PANB} - \overline{HNKO}$.

Matica u svietloga kneza srbskoga u Biogradu iz Kosova. Teži 1,18 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XIV. br. 18.**

Ovomu su slični sljedeći novi iz Kosova:

2. — Teži 0,96 gram. Mod. 4. — U istoga sviet. kneza.
3. — " 0,40 " " preko 4. — U biogr. muzeju.
4. — " 1,18 " " $4\frac{1}{4}$. — Isto.
5. — " 0,95 " " preko 4. — Isto.
6. — " 0,96 " " 4. — Isto.

7. — Isto kao br. 1, te napis u zadku: $\overline{+Bb X\lambda} - \overline{BA}$
 $\overline{B\lambda GO} - \overline{EPNH} \overline{*} - \overline{\Theta\PAN} - \overline{HNK}$ (\overline{HNK} u slogu) $\overline{\lambda\lambda}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,93 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XIV. br. 19.**

b. Napis u zadku od šest redaka.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IA}-\overline{+A}$, a pod lievim laktom spasitelja u prijestolu tri piknjice na trokut.

Zadak. — Sve napis u šest redaka: $\overline{+Bb X\lambda} - \overline{BA}$
 $\overline{B\lambda GO} - \overline{OBEPNH2} - \overline{I3\Theta\PANB} - \overline{HNKO} - \overline{\lambda\lambda}$. U rieči Nikola jasno su izražena dva \overline{K} , nego medju \overline{H} i prvim \overline{K} vide se gori tragovi razite crtice, koja označuje, da se tu taji \overline{H} skraćeno.

Matica u svietloga kneza srbskoga iz Kosova. Teži 0,99 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XIV. br. 20.**

Ovomu su slični sljedeći novi iz Kosova:

2. — Teži 1,12 gram. Mod. $4\frac{1}{4}$. — U biogr. muzeju.
3. — " 1,11 " " preko 4. — Isto.
4. — " 1,0 " " preko 4. — Isto.
5. — " 0,90 " " 4. — Isto.
6. — " 0,91 " " 4. — U sviet. kneza srbskoga.

ŽUPAN ROPA.

O ovom srbskom velikašu do danas nije se znalo sasvim ništa. Dr. Janko Šafařík na njegovih novcib čitao je $\overline{ГРОПА}$, te spovieda, da o županu Gropi nema traga u narodnih spomenicib. Po nas ono $\overline{Г}$ imalo bi se odlučiti od $\overline{РОПА}$, te tako ono $\overline{Г}$ ili bi značilo koje ime počimajuće sa $\overline{Г}$, kao na pr. Gjorgje, Grgur itd., ili što je vjerojatnije $\overline{ГОСПОДИНЬ}$. O Ropi županu srbskom u vrieme Vukašina i njegova sina Marka imamo uspomenu u napisu od listopada 1370, koji se čuva u prvostolnoj crkvi ohridskoj, te glasi ovako: $\overline{прѣстани се разъ божи Раниковикъ, погвсломиъ}$
 $\overline{бгарьуникъ, сиродиникъ краля Марка, зеть жепана Ропе, лто}$
 $\overline{?} \overline{?} \overline{?}$, месеца октобра, индикта третиаго.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stojeći, desnicom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsib; za nogama nizka stolica sa tri piknje na trokut iz strane; desno spasitelja u polju na luk razpoložena četiri 2, a lievo vide se tragovi samo od dva, pošto je s ove strane novac zarezan. Okrajni niz od crtica lomi se neuredno.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: $\overline{:: PO MA}$ (\overline{MA} u slogu) — $\overline{TH B}$ (\overline{HB} u slogu) $\overline{ЖH} - \overline{ЖЭПАН}$ ($\overline{\lambda H}$ u slogu) — $\overline{Г РОПА} - \overline{:: I///I}$ (*po milosti božji župan g. Ropa*).

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,81 gr. Mod. jedva preko 3. Urežan lievo a probušen desno. **Vidi tab. XIV. br. 21.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku desno u polju vide se samo tri **З** a lievo dva: u zadku pako napis ovako: **ПО МА (МА u slogu) — ТН БА ЖЪ — ПДНБ Г РО — ПБ (ПА u slogu) ГН/О**. Zadnji redak nerazumiv, jer je tu novac probušen (*po milosti boga župan g. Ropa*).

Po slici Šafařikovej iz matice kod Verkovića. Mod. 4. Probušen pod desnicom i na nogama spasitelja. **Vidi tab. XIV. br. 22.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku uz stolicu nema piknja ni **З** nego samo doli lievo uz rub dva **С** jedno pod drugim; u zadku pako sve napis u četiri redka: **ПО — МЛОТН (ТН u slogu) — Б ЖНАН (АН u slogu, te БЖН i ЖЪПАН u slogu) — Г РПА: (ПА u slogu)**.

Matice kod Verkovića u Serezu. Teži 0,77 gram. Mod. 3. Probušen desno do osienke. **Vidi tab. XIV. br. 23.**

ŽUPAN RIG.

Po mnienju Dra. Janka Šafařika ovaj *Arig* bio bi neki gospodar arnautski iz prve polovice XV vieka, ali ga spomenici nigdje ne imenuju. Ako bi se i ovdje, kao što kod župana *Grope*, stegnulo ime na **РНГ**, a ono **А** pridalo prednjoj rieči *župan* ili bolje s njim se označila čast ili krstno ime, onda **РНГ** postalo bi prezime. U Daničićevu riečniku¹ po njemom starom spomeniku na svietlo danu od

¹ U istom riečniku ima jošte: **рига, rex: ризъ оугърскомоу. Ст. 8. — ригъ, име мѣшко прокуратора Рига оу Петра. П. 187.**

A. Gilferdinga (Боснія, Герцеговина и Старая Сербія. Сборникъ. Петербургъ 1859) kaže se ovako: **рига српскимъ иже мѣрицасмы Лазарь.**

Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, sjedi na prijestolu kao obično.

Zadak. — Sve napis u četiri redka ovako: **∴ ПО МІ (valjda МІ u slogu) — ТН БА ЖЪ — АМЪ (sva tri slova u slogu) А РИГ — МІ (po milosti boga župan A. Rig).**

Po slici Šafařikovej iz matice kod sviet. kneza Milana. Teži 0,56 gram. Mod. 2½. **Vidi tab. XIV. br. 24.**

ЈАКОВ.

U napisu nadjenu u manastiru Zerzevskom blizu Prilipa, prepovijeda se, kako je taj manastir sagradio za cara Dušana monah Grman, i kako se sjajno učuvao za cara Uroša, za kralja Vukašina i za njegova sina kralja Marka, ali da je počeo propadati i uništivati se za Bajazita, te da su njegovi křitori, nemogući ga obraniti, predali ga dobrovoljno **Константину кмету своему и неговѣмъ дѣтямъ, и Константину и синѣмъ его Јаковъ и Клавдию и Дмитръ потѣпаше се и обновилъ и окрѣпилъ, да имъ кметъ въ вѣрникъ.** (*Mikl. 183*). — Pošto **кметъ** pristoji i velikomu vlastelinu, moglo bi lasno biti, da je ovdje spomenut Kostantin gori označen kao despot i kralj, te novac, koji ovdje prilažemo, mogao bi spadati na njegovog starijega sina i nasljednika Jakova, koji bi bio po primieru svoga oca svoje vlastite

novce kovao. Ovo naše mnienje podkriepљуje povelja carice Evdokije i njezina sina sama Kostadina od g. 1379 kojom daruju biland. manastiru njekoje zemlje, te se tu veli dalje **и с ливадоу в Пршеву тежн цркви, ккоже иматъ приложено оу мнѣ Неофита рекомалго Германа, кегдъ и създамъ бистъ нмѣ, и сь проунымъ всѣмъ, що имъ тази цркви** (*Mikl. 191*).

Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, sjedi na stolici, desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Desno u polju kao da je **МІ**.

Zadak. — Sve napis ovako: **І Р — ЈА.К. — ОРЪ ∴ — І.**

Po slici Šafařikovej iz matice kod Verkovića. Mod. 2½. **Vidi tab. XIV. br. 25.**

DMITAR.

Pod imenom **Дмитръ** imamo trećega sina kralja Vukašina (*Šaf. Ljet. 61*), na koga bi se dalo pomisliti, da je kovao novce, pošto jih ostaje i od njegove braće Marka i Andrijaša. DMITAR zvao se takodjer brat gori pomenu-toga Kostantina despota i kralja, koji se je predstavio prije 26 ožujka 1388, jer tada Kostantin potvrdi manastiru uznešenja u Štipu, osnovanu od brata mu *vojvode* Dmitra tada mrtva, sva njegova imanja (*Vidi Mikl. 183. Glasnik XXIV. 266*).

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, a do prijestola u polju po jedan cvietak od krina.

Zadak. — Sve napis u četiri redka: **∴✚ БЪ: — АГО-ВЪ—РНИ (НИ u slogu) РИ — ∴ ІСДРЪ ∴** (valjda: *blagovierni knez DMITAR*). Verković daje ga gradu Jedrenetu.

Matice u preuz. g. bisk. Strossmajera od Verkovića. Teži 0,81 gram. Mod. 3½. Probušen dvostruko. **Vidi tab. XV. br. 17.** — Ovomu je prilican sljedeći novac kod učen. društva u Biogradu: 2. — Teži 0,82 gram. Mod. 3½. Probušen desno do osienke.

ŽUPAN BRANKO.

Novac, koji ovdje prilažemo, spada bezdvojbena na doba cara Uroša i Vukašina. Na to pokazuje njegova radnja i grb u zadku. Ime **Бранко** sasvim je jasno, a skoro isto tako i ostali dio napisa.

Pod imenom **Бранко** dolazi već za kralja Milutina neki kao **вельникъ** (1305—7. — *Mikl. 69*); a vjerojatno je, da je to onaj isti, koji je za Dušana u povelji za Kotorane spomenut kao **вельнъ** (1351. — *Mikl. 152*), a u drugoj za Kilandar, kao **свастократоръ** i već tada u grobu (11 ožuj.

1365. — *Mikl. 223*). Taj je Branko bio sin Mladena vojvode, a njegovi se sinovi zvali: Roman kaludjer u sv. Gori, Grgur i Vuk, ovaj bez dvojbe dobro poznati Vuk Branković (*V. Mikl. 223*). Njeki Branko spomenut je u listini od g. 1389 kao **вельникъ прицески** (*Mikl. 264*). Imamo još jednoga Branka, o kom bi se najprije pomisliti moglo, da se u ovom novcu krije. Imenuje ga napis od 31 sieč. 1374, gdje se kaže, da se je predstavila u to doba Dragina nazvana Vitoslava, kći Uglješe Nenadakija, sestrična Oli-

vere despota, a жема Бранка Текпала (Mikl. 184). Ostaje uspomena napokon i od Radiša Brankovića, kojega g. 1379 расипа кнезь Лазарь оу Браникуевоу (Šaf. Ljet. 74).

Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, pijkjastom osienkom oko glave. do koje $\overline{IC}—\overline{+C}$, a do prijestola u polju P—L.

Zadak. — Doli slem lievo okrenut. na kom leži zastavica oblučnimi stranami i tropiknjom na uglovih: nad zastavicom ruža od osam listića sa pijkjom po sriedi u jednostavnom okrugu, a nad okrugom se uzvija troperna perjanica. Napis teče naokolo uz rub. počam doli lievo: $\overline{+ \Gamma \chi \Sigma \Pi A}$ — **БРАНКО** (vjerovatno *gospodin župan Branko*). Matica u g. Antoniana. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XV. br. 18.**

VLATKO.

Pod imenom Владко dolazi više odličnih osoba (Vidi Daničićev rječnik). Vladko sin Stjepana hreega sv. Save odveć je kasno vladao naprama dobu novaca, koje dalje opisujemo. Ovi bi najbolje po nas dolikovali knezu Vladku oteu vojvode humskoga Ivaniša i knezova Marka, Žarka, Radivoja, Andrije, Bartula, i Tadije, svi ovi napomenuti kao njegovi sinovi u listini od 25 ožujka 1452 (Mikl. 151). Vlatko živio je za Lazara, a ovi novei u liku skoro su sasvim slični onim Vuka Brankovića (Vrsta VI), a u zadku i onim istoga Vuka (Vrsta III), te u mnogom po poslu onim župana Riga, Jakova i grada Prizrena.

Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, ravnom osienkom oko glave. desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Pod desnicom u polju tri pijkje na trokut. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno, ali je nerazumiv, akoprem su slova dosta jasno izražena: $\overline{P \Gamma \Sigma \chi \epsilon}$ — $\overline{\Delta \rho \tau \theta \sigma}$.

Zadak. — Sve napis u dva redka $\overline{K \Lambda \Lambda}—\overline{T \kappa O}$. Gori nač napisom kao šestorepa zviezda \ast , a doli pod napisom kao kita za ukras.

Po otisku iz matice kod Dra. I. Šafařika u Biogradu. Teži 0,50 gram. Mod. 2 $\frac{3}{4}$. **Vidi tab. XV. br. 19.**

2. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, biserom osienkom oko glave, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Pod desnicom u polju četiri pijkje na krst. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno, ali je nerazumiv, akoprem su slova dosta jasno izražena: $\overline{\Delta O \rho \tau \theta \rho \sigma}$ — $\overline{\omega \rho \tau \theta \sigma \tau \rho}$.

Zadak. — Sve napis u dva redka $\overline{K \Lambda \Lambda}—\overline{T \kappa O}$. Gori nad napisom znak skratice \curvearrowright , na koncu prvoga redka okruglic sa 12 pijkjica naokolo, pod napisom $\overline{\Sigma \chi O \sigma}$ (možda *VROS*), a pod ovim tri šestorepe zviezdice.

Po otisku iz matice kod Dra. Šafařika u Biogradu. Teži 0,59 gram. Mod. 3. **Vidi tab. XV. br. 20.**

G R A D O V I.

PRIZREN.

Grad Prizren leži nedaleko od utoka Suhe rieke u bijeli Drin. Već ga Stjepan Nemanja osvojio. Za dugo bjaše na glasu kao veliko trgovište. Sv. Sava postavi tu biskupa kod crkve bogorodične. Kralj Milutin u Prizrenu zidao je crkvu sv. Stjepanu, narečenu mitropolijom, a car Dušan crkvu sv. arhandjelu Mihailu i Gavrilu, ili ondje na blizu. Dne 21 lipnja 1455 pade u turske ruke (Vidi Daničićev rječnik).

VRSTA I.

Spasitelj sjedi. — Sve napis.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu bez naslona, pijkjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IO}—\overline{XO}$; do spasitelja desno tri pijkje; desno u polju tri a lievo dvie crte razito jedna pod drugom položene.

Zadak. — Gori pet crta osovno jedna do druge, a ostalo napis u dva redka: $\overline{P \rho \eta \chi \rho}—\overline{\epsilon \eta \theta}$ (ono $\overline{P \rho \eta}$ u slogu).

Matica u biogradskom muzeju od Jordana Hazi Konstantinova. Teži 0,57 gram. Mod. 2 $\frac{1}{4}$. **Vidi tab. XIV. br. 26.**

VRSTA II.

Spasitelj stoji. — Sve napis.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći medju dva pijkjasta luka, ravnom osienkom oko glave, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Na polovici noveca u polju $\overline{IC}—\overline{XC}$.

Zadak. — Gori sedam pijkja na dva redka oblučno položenih, te napis u dva redka: $\overline{P \rho \eta \chi \rho}—\overline{\epsilon \eta \theta}$ ($\overline{P \rho \eta}$ u slogu).

Po slici Šafařikovoj iz matice kod Verkovića. Teži 0,38 gram. Mod. 1 $\frac{3}{4}$. **Vidi tab. XIV. br. 27.**

SKOPLJE.

Skoplje ili Skopije, stari srbski grad, leži na Vardaru. Stjepan ga je Nemanja predobio, i u njem sazidati dao liepi bram arhandjelu Mihailu. Za kralja Milutina bila je tu stolica biskupska. Vienčao se je u tom gradu Dušan na srbsko carstvo (Glas. XI. str. 161). Često se u poveljah spominje (V. Danič. rječnik).

Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu bez naslona, osienkom ravnom oko glava, do koje $\overline{IO}—\overline{+O}$, desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Desno u polju slovo C s otv-

rom doli obrnutim ili polumjesec. Na uglovih prijestola po jedan cviet od krina.

Zadak. — Sve napis u tri redka: $\overline{III}—\overline{\ast CKO \ast}—\overline{III}$, a pod napisom tri točke razito.

Matica u sbirci učen. društva u Biogradu, darom g. Hazi Jordana iz Skoplja. Teži 0,60 gr. M. 2 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XIV. br. 28.** Šafařik Glas. VIII. 274. Tab. H. br. 5, koi čita napis $\overline{CKO \rho \Lambda \epsilon}$. Po Šafařiku ono C doli okrenuto možda bi označilo cara Stjepana; za koga se po istom novac kovao, pošto ima još drugih gradova, koji su za istoga cara kovali novee se svojim imenom, kao Kotor, Norobrd, Smederevo, Rudnik; ali ovo po nas nema pravoga dokaza, nego za kašnje doba.

STEZAN.

U starih spomenicima nema ni traga ovom gradu u Srbiji. Napis je čisto izražen, te nemože biti govora, da je to **CTEΦANb**, akoprem mnogo naliči na novce Stjepana Lazarevića (*Vrsta III. a. br. 1—2*).

Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, ravnom osienkom oko glave, stojeći među dva biserna luka; desnicom

pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Izvan lukova u polju na polovicu novca **IC—XC**.

Zadak. — Sve napis u dva redka **TEZ—ANb**. Nad i pod napisom po sriedi četiri pikne na krst razpoložene.

Matica u preuzv. g. bisk. Strossmajera od Verkovića. Teži 0,5 Mod. 2 $\frac{1}{3}$. **Vidi tab. XV. br. 29.**

NOVCI SRBSKI NEIZVIESTNI.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje **X—C**, desnicom dieli blagoslov a lievica mu leži na knjigi u skutu položenoj. Poboćnice prijestola teku neposredno do doli; do njih u polju po tri piknje na trokut, a lievo u polju nad tropiknjom **C**.

Zadak. — Car pod nizkom ravnom krunom, punolik, sjedi na stolici u bogatom dugom odielu, u desnici drži žezlo sa tri okruglića na vrhu, a lievica mu pri prsiah. Uz i nad uglovi stolice do tri piknje na trokut, a do cara u polju po jedna kita. Nad kitom desno i lievo u polju do cara po jedno pisme **LP (car)**.

Po otisku učinjenu od g. Miletića pomoćnika u biogr. muzeju iz matice nalazeće se u njeke kaludjerice iz stare Srbije. Teži 0,59 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XV. br. 21.**

Po opetovanu monogramu *car* ima se ovaj novac dosuditi dobu cara Dušana i Uroša, gdje ga stavlja i njegova težina. Riezbar matice pogriješno uriezao i lievo znak *car* miesto tu staviti ime dotičnoga cara.

2. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, bisernom osienkom oko glave, do koje neuredni tragovi običnoga napisa, a do prijestola **R—V**.

Zadak. — Vladar punolik, gologlav, u dugoj dolami, stojeći; u desnici drži žezlo sa krstićem na vrhu; na prsiah kao debeli kosi krst. Napis teče naoko uz rub, počam gori desno, ali nerazumiv: **TIVTIV — ITVSIV**. Očiti tragovi dvotiska.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,96 gram. Mod. 3 $\frac{1}{4}$. Izdao Šafařík Glas. VII. 230. Tab. V. 32, te ga pripisuje jednomu od vladatelja srbskih, koji su uzeli vlast po smrti cara Uroša ili Lazara. **Vidi tab. XV. br. 22.**

3. — Isto kao br. 2, nego u predku osienka ravna; u zadku pako nad žezlom četverouglasta slika valjda **X**, a napis se izkazuje ovako: **TIIVIVI — IAVIIV**.

Matica u numismatičkoj sbirki kod Schottena u Beču. Teži 0,64 gram. Mod. 3 $\frac{1}{3}$.

4. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, do koje samo tragovi običnoga napisa **IC—XC**, desnicom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Ostaju njeke crtice prijestola i napisa, počam doli lievo: **ΓEOIPA**.

Zadak. — Vladar brkat, i bradat, punolik, gologlav, stojeći, rukama na prsiah, nego se čini, da mu u desnici žezlo. Od napisa, koji je naokolo uz rub tekao; ostaju sliedeći tragovi, počam gori desno: **VOD··ALP**.

Šafařík Glas. V. 222. Tab. II. br. 14 po matici u biogradskom čitalištu, te čita napis u predku **ΓEOIP**, a u zadku **VOIVODA ALBANIAE**, primećujući, da bi mogao biti ovo novac Gjurja Kastriotića Skendrbega kneza Albanije; nego imamo i Gjurgja Stracimira i Gjurgja Topie; a opet novac veoma izlizan, te jedva da se koje slovo napisa razaznati daje. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

5. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—TC**, a do prijestola u polju vide se njeke tragovi, koji se razaznati nemogu, valjda cviet od krina. Pod lievim laktom spasitelja u prijestolu urezan kosi krstić.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom, sjede jedan do drugoga na prijestolu bez naslona. Car u desnici a carica u lievici drže žezlo sa krinovin cvietkom na vrhu. Gori do ruba polumjesec uzgor obrnut.

Šafařík Glas. VI. 194. Tab. I. 4, po matici u biogradskom muzeju, te ga pripisuje Dušanu, primećujući, da bi mogao biti i cara Uroša, njegova sina. Isto je kao novi Dušanovi opisani gori pod **B. Vrsta IV. A. II. 3. br. 2** osim male razlike.

6. **Predak.** — Spasitelj punolik, ravnom osienkom oko glave, sjedi na prijestolu osobita lika i bez naslona. Do osienke **TC—TC**. Na uglovih prijestola cviet od krina, a do lievoga laktaspasitelja iznutra tri piknje na trokut.

Zadak. — Lievo vladar pod zatvorenom a desno vladateljica pod otvorenom krunom, oba stojeća, punolika. Vladar lievicom a vladateljica desnicom prihvaćaju motku dvostrukoga krsta, koji stoji po sriedi. Vladar u desnici a vladateljica u lievici drže žezlo, sa krstom na vrhu.

Po otisku matice u sviet. kneza u Biogradu iz Kosova¹. Teži 1,0 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XV. br. 23.** — Ovomu su izim nekih razlika pomanjih, navlastito u načinu spasiteljeva prijestola i u raznom kretanju stvarih, veoma slični sliedeći novi iz Kosova:

7.	—	Teži 1,04 gram.	Mod. 4 $\frac{1}{2}$.	—	U sviet. kneza srbskoga.
8.	—	0,99	"	isti.	— Kod istoga.
9.	—	1,0	"	"	— U biogr. muzeju.
10.	—	0,90	"	"	— Ondje.
11.	—	1,31	"	"	— "
12.	—	1,08	"	"	— "

13. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, do koje samo desno vidi se **XC**; do spasitelja u polju po jedna kita u spremi, doli za nogama nizka stolica, u stolici za svake strane po jedna petorepa zvjezdica, a do stolice vani po tri piknje na trokut.

Zadak. — Car stoji lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom; car u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu a carica u lievici ali bez krsta; carica desnicom drži motku jednostrukoga krsta stojećega po sriedi, a motka je doli na kraju dvaput prekrstena. Napis teče naokolo, počam gori desno, ali je nerazumiv: **SVIETI — LERSV**.

Po slici Šafaříkovoju iz matice kod Vrčkovića. Teži 1,13 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. Iz dobe carstva srbskoga ili malo docnije. **Vidi tab. XV. br. 24.**

¹ Ovi novi, buduće se našli u kupu kosovskom, nemogu spadati nego na doba, od kada si Dušan vienćao čelo carskom krunom do kosovske bitke, te po našem sudu oni pripadaju jednomu od velikaša, koji si za Uroša ili malo docnije prisvojio bio njeku neodvislost napram kruni, kao na pr. despota Olivera, te dao kovati svoje novce, a na njih nastavio ni vladareva ni svoga imena ni naslova.

14. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{IC}—\overline{+C}$, do prijestola u polju $M—G$, a doli pod nogama C .

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut; nad šlemom leži zastavica ravnimi stranami i s tropikujastim cvietkom na uglovih; nad zastavicom šestolistnata ruža u jednostavnom okrugu, a iz nje se uzvija troperna perjanica. Napis nerazumiv, akoprem dosta jasno izražen, počam gori desno: $\overline{+S\overline{A}P\overline{E}A}—\overline{V\overline{N}C\overline{T}P\overline{I}O\overline{E}T}$. Doli desno do šlema kao jedno poveće S ležeće i nacifrano.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,58 gram. Mod. 5%. Izdao ga Weszerle Tab. III. br. 26, nego veoma nepodpuno. Probušen desno do osienke spasitelja. Po nas spada u doba Dušanova, a valjda se htjelo urezati *Stefanus imperator*. **Vidi tab. XV. br. 25.**

15. — Veoma priličan br. 14.

Matica u peštanskom muzeju. Mod. 5. Probušen doli u prijestolu do lieve noge spasiteljeve. Izdali su ga nepravilno ljetopis srbski g. 1826. knj. III. 3; *Szechényi Catal. num. inst. nat. P. III 44. T. VII. 53*; Luczenbacher 54. 2; Šafařík Gl. III. 226. T. V. 53.

16. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje $0—X$, do prijestola u polja $0—I$, a pod lievim laktom i do lievog ramena spasitelja u prijestolu okrugić.

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut; nad šlemom leži zastavica s oblučnimi stranami i sa tropiknjastom kiticom na uglovih; iz zastavice izlazi dvostruka palica, u kojoj je zabodena šestolistnata ruža u dvostrukom okrugu, od kojih vanjski je piknjast; iz ruže pako uzvija se troperna perjanica. Napis nerazumiv, akoprem dosta jasno izražen, počam gori desno: $\overline{III}—\overline{D\overline{O}S\overline{T}A}—\overline{IH\overline{O}S\overline{+H}}$.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,15 gram. Mod 4%. **Vidi tab. XV. br. 26.**

17. — Isto kao br. 16, nego napis u zadku samo djelomice razumiv radi nepodpuna tiska.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,385 gram. Mod. 4%.

18. *Predak.* — Vladar punolik, pod zatvorenom krunom, u dugom bogato ukrašenom odijelu, jaši desno; u desnici drži žezlo sa krstićem, a u lievici uzdu; pod glavom i trbuhom konja po jedan trolistni cvietak, a u polju do vladara po Šafaříku lievo \overline{IP} desno \overline{RM} , a po nas $\overline{P—ELP}$, te jedva ostaje gdje-kuda trag skratice.

Zadak. — Doli šlem, nad njim zastavica s oblučnimi stranami i s tropiknjom na kutovih, nad zastavicom šestorepa zvijezda u jednostavnom okrugu kao da o sebi stoji, nad zvijezdom kao da je bila glava, do zastavice u polju četiri piknje na krst; sve ovo mal ne u užjem piknjastom okrugu. Napis, koji teče naokolo uz rub, nerazumiv.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,05 gram. Mod. 4%. Probušen desno do vladarove glave. — Izdao Šafařík Gl. VIII. 275. Tab. II. 6. po istoj matici nadjenoj u staroj Srbiji. Po njem napis u zadku značio bi kralja Vladimira nezakonita sina Dušanova, koji je vladao u Elbasanu nad Epirom i Albanijom; nego desno do cara u polju vidi se jasno znak \overline{LP} , koji znači car, a pred njim $\overline{5 m. b}$, te ovo bi moglo spadati na ulomak napisa lievo, od koga ostaje \overline{P} ; te ako je \overline{P} , onda moglo mu je biti s preda \overline{S} (\overline{SPh} = Uroš car), a od ovoga \overline{S} vidi se upravo dovoljan trag. U ostalom sve je dvojbeno, pošto je novac nepodpuno i nevaljano otisnut. **Vidi tab. XV. br. 27.**

19. *Predak.* — Vladar punolik, pod zatvorenom krunom, u dugom bogato ukrašenom odijelu, jaši desno, u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu, u lievici uzdu; do vladara u polju $\overline{C\overline{O}P}$ — \overline{LP} , pod glavom konja četiri piknje na krst, a pod trbuhom petorepa zvijezdica.

Zadak. — Doli šlem desno okrenut s izdubenim krstićem; nad šlemom zastavica s ravnimi stranami i tropiknjom na uglovih; nad zastavicom zvijezda osmozračna sa osam piknja u jednostavnom okrugu, a perjanici nad okrugom jedva traga. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno, ali je nerazumiv: $\overline{INP\overline{22}}—\overline{2B\overline{O}R\overline{I}C\overline{I}}$.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,68 gram. Mod. 3%. I ovaj novac bez dvojbe spada u doba cara Uroša. **Vidi tab. XV. br. 28.**

20. *Zadak.* — Vladar punolik, pod zatvorenom krunom, u dugom bogato ukrašenom odijelu, jaši lievo, u lievici drži žezlo sa krstom na vrhu, a u desnici uzdu. Pod trbuhom konja vidi se \overline{R} , a desno u polju \overline{N} (*car*).

Zadak. — Doli šlem desno okrenut; nad šlemom zastavica s oblučnimi stranami i tropiknjom na uglovih; nad zastavicom zvijezda od pet listića, miesto šestoga stoji okrugić, iz koga izlazi troperna perjanica. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno, ali je nerazumiv: $\overline{U\overline{O}S\overline{V}I}$. — $\overline{+P\overline{R}}//$.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,78 gram. Mod. skoro 4. Spada na doba carstva srbskoga. \overline{R} vjerojatno početno slovo nekoga velikaša onoga vremena, koji ga je za ili po smrti cara Uroša kovao. **Vidi tab. XV. br. 29.**

21. *Predak.* — Spasitelj punolik sjedi na prijestolu bez naslona s piknjastom osienkom oko glave, desnicom podignutom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsuh. Do osienke u polju $\overline{O—O}$, a pod ovim desno tri a lievo dvie crtice razito položene.

Zadak. — Sve napis u tri redka: $\overline{I\overline{A}N\overline{H}}—\overline{R\overline{2}W}—\overline{IIII}$. Mislim, da se tu krije $\overline{an\overline{d}r\overline{z}an\overline{h}}$, Vukašinov sin.

Šafařík Glas. VIII. 278. Tab. III. 5. po matici u g. S. I. Verko-vića; te veli, da nemože pouzdano reći, da je ovaj novac za cijelo srbski, te da bi mogao biti i bugarski ili vlaški. Teži 0,60 gr. M. 2%.

22. *Predak.* — Spasitelj ili prije svetitelj punolik, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, desnicom dieli blagoslov, ali lievicom pridržava knjigu na prsuh. Napis teče sve naorolo uz rub, počam gori lievo čitajuc s izvana: $\overline{+U\overline{H}\overline{O}\overline{E}\overline{P}\overline{+B}}$ (\overline{HB} u slogu) — 0 (medju nogama) — $\overline{E\overline{B}\overline{O}\overline{V}\overline{E}\overline{X}}$ (? vojevode).

Zadak. — Doli štit razdjeljen od jedne pruge nakoso u dva polja; nad štitom šlem lievo okrenut, a nad šlemom vidi se iz njega proizlazeće $\overline{9}$. Napis opet nerazumiv, teče naokolo uz rub, počam gori desno: \overline{H} (da nije to \overline{H} ?) $\overline{H\overline{O}}$ — $\overline{TOB+VP}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,12 gram. Mod. 4. Nerazumivo ime vojvode. Kupljen u g. Zulića u Kotoru. **Vidi tab. XV. br. 30.**

23. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, ravnom osienkom oko glave, stojeći medju dva piknjasta luka, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsuh. Izvan lukova u polju na polovici noveca $\overline{C—X}$. Uz rub piknjasti okrug.

Zadak. — Dvoglavni orao, do koga desno i lievo u polju po dvie točke osovno.

Šafařík Glas. III. 246. Tab. VIII. br. 91 po matici kod J. Kumanđia u Biogradu; te misli, da je ovo novac Crnoevića ili Skenderbega, jer da su se onda mali novci kao ovaj rabiti počeli; a primećuje da su svi srbski vladari rabili kao grb dvoglavnoga orla: tako na kraljevskih ikonah u Žici, na ikoni kneza Lazara u Ravnici, despota Stefana u Manasiji, na pečatu kneza Lazara izobrazenu u Raićevoj istoriji (III čast), na pečatu Crnoevića ernogorskih i na pečatu Gjorgja Kastriotića Skenderbega. Novac teži 0,46 gram. Mod. 2%.

BOSANSKI NOVCI

BOSANSKI NOVCI.

Hrvati, izseliv se tečajem prve polovice VII stoljeća djelomice iz zapadnih strana zakarpatske doline na jug, udariše, vjerojatno po želji carigradskoga dvora, na Obre, i po dugotrajnom ratovanju iztjeraše jih iz ondašnje Dalmacije, ležeće uz istočni breg jadranskoga mora, preko Drave u Panoniju, te si napokon stanove prirediše na onom zemljištu, koje se nalazi medju Rasom, Dravom, Savom, Vrbasom i gornjom Neretvom do ušća Cetine. U ovom prostoru nalazimo koncem X stoljeća ono 14 županija, na kojih se po Kost. Porfirogenitu prava Hrvatska djelila, i tako zvanu posavsku Hrvatsku. Nego od onih 14 županija poveće, naime hlievanska, imočska, plievanska, vezentska i djelomice cetinska već u prvoj polovici XII stoljeća skupa sa onim zemljištem, koje se dalje pruža do Drina, i koje već Porfirogenit, valjda od rieke Bosne koja ga sieče, *Bosana* nazivlje, sastavljale su osobitu državu, prije banovinom kašnje kraljevinom bosanskom nazvanu (*V. Cinamus* kod *Lucia De Reg. Dalm. V. 3.*).

Kada se i kako ovo odciepljenje hrvatskih županija dogodilo, to se iz do sada poznatih poviestničkih izvora točno razaznati neda. Iz poviesti znamo to, da su pri koncu XI stoljeća Hrvati, žalibože i onda medju sobom zavadjeni, napokon pripoznali Ladislava magjarskoga kralja a zatim njegova sina i nasljednika Kolomana i za svoga kralja, i da su se dakle tada, no samo po osobi zajedničkoga vladara, s Magjari sdružili. Fejer (*VII. I. 259*) pako pripovieda, da je Busila sicilijanska rodila kralju Kolomanu sina Stjepana, koi ga i nasledio; no da je Koloman imao još jednoga sina *Borichium* alias *Bartholomeum ex Predslava alias Anastasia Svatopluci Kioviensis principis filia, conjuge sua secunda*, nego primećuje i ovo, da Koloman *natum suum haud recognovit*. Toga radi Borić po smrti Kolomana morao je bježati iz Magjarske, te se u Raškoj nastanio. Po smrti Stjepana Kolomanovića Borić kao najbliži baštini bio bi se borio za ugar.-hrv. krunu prije sa Belom II sliepim, sinom Alme brata Kolomana, komu je pomagao u toj borbi njegov tast srbski vladar Uroš¹, a kašnje takodjer sa Belinim sinom Gejzom II (1141), no bez uspjeha. God. 1147 Borić napisa list franczkomu kralju Ljudevitu VII, u kom mu dokazivao svoje nasljedno pravo na ugar.-hrv. prijestol (*V. Fejer VII. I. 146. 260*). Vjerojatno je dakle, da si je

¹ Veli Fejer l. c.: *sub uzoris suae Helenae Urosii Serviae principis filiae imperio tuitus contra Borichium* (1131).

Borić kroz nastavšu borbu za ugar.-hrv. prijestol ne samo Ramu prisvojio¹, nego i gori pomenute hrvatske županije, i da je od tih zemalja sastavio za se neodvislu banovinu. Borićeva žena bila je po Fejeru (*VII. I. 259*) kćer Boleslava poljskoga: *Boleslai Crispi (IV) Poloni filia Borichii coniux fuerat*. Po istom Fejeru čini se, da se napokon Borić sa Gejzom II pomirio, te da mu je ovaj odpustio Bosnu s nasljednim pravom. Ovo bi potvrdila i ta okolnost, što se Borić kao bosanski ban nalazi naveden u povelji kralja Stjepana III od g. 1163 medju druge dostojanstvenike (*Fejer II. 166*). Isto to potvrdile bi rieči grčkoga spisatelja Cinama (*Lucius. De Reg. Dalm. V. 3.*), koi veli, da za dolazka Manuila iztočnoga cara ondje, gdje se Drin, koi sastavlja bosansku granicu napram Srbiji, u Savu izljeva, *Bosna tunc temporis moribus suis, suoque magistratu agebat*; nastavljaujući dalje: *his cognitis rebus, simulque intellecto, Boritzen Bosthnae, regionis Dalmatiae, exarchum, qui socius in bello erat Peonarchae (id est regi Panoniorum, cui erat vectigalis) in suam redigere ditionem cupiens, fortissimos milites ad conserandas cum Boritze manus dimisit*.² U ovom ratu medju Ugarskom i Manuilom Borić se junački ponio, Ugarsku od propasti izbavio, i Grkom po Du Cangeu Biograd oteo; te je vjerojatno, da mu je tom prigodom kralj Stjepan, da nagradi njegove zasluge, odstupio Ramu, koju kćer Uroša raškoga donila bjaše god. 1127 njegovu djedu Beli II u miraz³. I sam Borić po

¹ Naime proti Ladislavu II sinu Bele II srednjemu, komu ju otac odstupio bjaše, kako se čita u povelji oko g. 1136 izdanj „*rex Bela (II) inclitus in conventu Strigoniensi, ubi filio suo Ladislao (II) communi regni consilio Boznensem ducatum dedit* (Katona l. c. p. 503).

² Rupp (*Num. Hung. p. 79*) kaže po Cinamu, da je car Manuil g. 1162, dokle je Bela III stanovao u Carigradu, ovomu odpustio Bosnu pravom nasljedstva, a da je Bela u to doba u Carigradu kovao novce kao kralj Rame; te navadja opis takova novea:

† **MONETA BELE REGIS R** (*litteris styli orient.*) *inter periferiam tenuioris granulaturae, et similem circulum, in medio crux e binis ac binis aequilateris in fine nodosis, et totam numi aream occupantibus perticis composita, in cuius centro inter nodosa aequae perticarum segmenta globulus, in angulis vero crucis quatuor literae T continentur.*

In aversa in circulo fasciato versus medium numi sito exhibetur species crucis aequilaterae, cuius stipes extremitates habet oblique bifariatas nodosaeque, brachia vero in folia gemina semicircularis similia producuntur; sparsis in area sex globulis. Luczenbacher. Mag. 8 1/2. Pond. gran. 8. Rar 6/4. Tab. XI. Nr. 303.

³ Gejza II povjeri Ramu Beli, ženinu stricu, da kao ban s njome upravlja; no do mala imenova ga ugarskim palatinom, a Ramu dobi Gejzin brat Ladislav († 1162). Već Bela II g. 1135 uvrsti u svoj naslov kraljevski rieč Rame (*Katona Hist. Crit. T. III. p. 493*). Tečajem XIII stoljeća uz nju dolazi izraz *seu Bosne*; kašnje rieč Rame bi izpuščena, i osta samo *Bosne*.

njekojih razširi granice svoje države, čim silom oružja ote velikomu županu raškome humsku zemlju.

Borić imao je rat i sa Dubrovčani. Po Rastiću uzrok ovomu ratu bilo je to, što su Dubrovčani u svoj grad primali bosanske katolike, bježeće iz svoje domovine radi borićeve bjesnosti. Borić bio bi jih od Dubrovčana natrag zahtjevao, a ovi mu jih zanjekali. Ovo se nedaje nikako opravdati, pošto je izviestno, da se Borić držao katoličke vjere, i da za njegova vladanja još nebjaše patarenstvo u Bosnu prodrlo. Vjerojatnije je ono, što o tom drugi kažu. Veli se naime, da se Milovan, bosanski biskup u Kresevu¹, iznevjerio bjaše dubrovačkomu prvostolniku, a podčinio spljetskomu, komu je bosanska crkva po starom pravu pripadala. S toga se ponajviše razvi neprijateljstvo, koje napokon povede Borića, da udari vojskom na Dubrovčane. Po dubrovačkih izvorih Borić bio bi poharao dubrovački kotar; ali u što se spremao, da obsjedne grad. Dubrovčani, od okolostojjećih gradova pomoženi, pod svojim vojvodom Matijom Crevićem (po drugih Mihom Bobalićem) bili bi iznenada napali na Borićeve tabore u Trebinju, i hametom ga porazili. Toga radi bude Borić prisiljen, da s Dubrovčani sklopi mir, da svoga biskupa bosanskoga podčini dubrovačkomu nadbiskupu, i da se obveže još na druge vrlo nepovoljne uvjete. Ovaj veoma nevjerovatan događaj po Lukariću i Orbinu sbio se g. 1154, a po Rastiću g. 1159—60. Tada Borić kao humski gospodar bio bi potvrdio Benediktinom posied otoka Lokromskogoga sa crkvom sv. Pankracija, koju su već davno uživali na otoku Mljetu (Farl. VI. 79).

U dotičnoj povelji, koju svojim pečatom utvrdi, Borić napominje svoje sinove i rođjake: *cum filiis meis atque propinquis*. Od tih Borićevih sinova jedan se spominje u povelji od 20 kolovoza 1250 (Fejer IV. II. 68): *Stephanus filius Borich bani* kao pozvan pred požežki kaptol od nekog Aleksije sina Borse. Pred sudom Stjepan spovjeda, da je Aleksijevu ženu teško uvrijedio i do šest joj sluga pogubio; čega radi za naknadu ustupljuje Aleksiju njeko svoje imanje. Istini je sasvim prilično, da se je Ana, Stjepana Nemanje žena, o kojoj se za izviestno zna, da je bila kćer bosanskoga bana, od Borića rodila. U povelji od 20 srpnja 1244 (Thein. str. 297), kojom Bela IV darova njeka imanja bosanskoj crkvi, dolazi: *terra Tolys cum fratribus et cognatis subsignacionis Borich bani*. U jednoj listini od g. 1422 u zemlju u Zagrebu napominju se *nepotes condam Borich bani* (Rad VIII. 34).

Nezna se pravo, kada je Borić umro, i jeda li ga smrt zatekla, dokle je bosanskim prijestolom vladao. Njega nasliedi

Kulin. Još je nepoznato, u kom je rodbinskom odnošaju stajao Kulin sa Borićem. Po nekvojih bio mu je sin, a to je sasvim vjerojatno. Takodjer se obično kaže, da je Kulin imao za ženu sestru Stjepana Nemanje. Po Fejeru Kulin po smrti Borića dobi Bosnu s prinadležećimi zemljama od ugar.-hr. kralja *fiduciario jure*; nego njegovo djelovanje, na pr. listina 29 kolovoza 1189 Dubrovniku podijeljena, kaže jasno, da je on svojom državam samostalno vladao.

Najstalnija viest o Kulinu sačuvala nam se u listu, koji je god. 1180 na istoga bana upravio Teobald poklisar pape Aleksandra III s naslovom: *Culin magno bano Bosnie* (Fejer VII. V. Sup. 123). Poklisar uz svoju poslanicu pridruži za Kulina papinske listove sa blagoslovom, te mu pitao za papu *duos famulos et pelles marturinas*, uzveličavajući *magnitudinem liberalitatis et glorie vestre*. S ovoga se vidi jasno, da je s prva Kulin bio vatreni štovatelj katoličke crkve, i da je po blagodarnosti i slavi liepo slovio.

Po Orbinu pomagao je Kulin Stjepanu Nemanji u predobiću svoje djedovine raške zemlje, i u ratu proti Dubrovčanom, koji se ustručavahu izručiti Stjepanu Radoslava raškoga vladara. Iz mira od 27 rujna 1186, kojim se ova borba dokonča, vidi se, da je tada Neretva

¹ U listini Bele IV od 20 srp. 1244, kojom potvrđuje imanja bosanske crkve, čita se: „in supra (mesto supra) Urhbosna Burdo (vrh bosna brdo) cum omnibus suis pertinentiis, ubi ipsa ecclesia cathedralis saneti Petri est fundata“ (Thein. 298). Sada Ban-Brdo vrhbosanske župe.

spadala pod vlast raškoga dvora kao prediel humske zemlje. Znamo pako, da je Miroslav brat Nemanje imao za ženu Kulinovu sestru, i da je isti Miroslav humskom zemljom kao knez upravljao; s čega se može uzeti za stalno, da je Kulin svojoj sestri dao Humsku u miraz.

U naprieda Kulin liepo se gledao sa Dubrovčani. Ostaje nam njegova povelja od 29 kolovoza 1189, kojom jim dozvoli, da slobodno i sigurno trguju po Bosni, da u to ime budu prosti od svakoga nameta, osim ako bi mu tko što dao u poklon po svojoj volji. Primećuje, da jim jamči za sve **БЛДЖ СМ НЛТО ХОНЕ КРВАТИ, ГОДЖ СМ НТО УМНО**; s čega se vidi, da se još tada u Bosni trgovalo iz mienjivanjem proizvoda, a ne uz novčanu izplatu. U toj najstarijoj do sada poznatoj listini srbskim pismeni napisanoj daje si ban slie decí naslov: **Ъ БАНЪ БОСНАНСКИ КУЛИНА**

Stjepan Nemanja, utvrdiv se kao veliki župan u Srbiji, stavi se na to, da sve krivovjerce izagna iz svoje zemlje, a za takove je u njeko doba smatrao i same katolike. Tada iz Bugarske prodrlo bjaše patarenstvo gdje i u Srbiju. To bude javljeno Stjepanu, koji, osvie dočivši se o istini, odredi umah, da se iz Srbije izsele. Patareni progonjeni, prodju u Humsku, a odavde i u Bosnu. Sam Miroslav Stjepanov brat i humski knez, te njegova žena a sestra Kulinova tiem se kalom ockvrnuli: ova dapače po smrti muža (oko 1190) povrativši se u Bosnu, nije ovdje jamačno propuščala, da si što više drugova pribavi, i da jih brani. Nezna se još izviestno, što je pravo povelu Kulina, da ovaj smet čovječje zablude pod svoje okrilje primi. God. 1191 rimska stolica po nagovoru Petra III prvostolnika spljetskoga stavi opet pod vrhovnost spljetske crkve bosansku biskupiju, koju malo prije a bezpravno podčinila bjaše dubrovačkoj. Taj čin težko uvriedi Dubrovčane, koji povedu Kulina, da proti njemu svečano prosvjeduje. Te iste godine posla Kulin za svoga poslanika u Rim Bernardu dubrovačkoga nadbiskupa s liepimi darovi za papu i s naputkom, da izposluje ukinuće one naredbe. Možda zato, što su mu ti zahtjevi u Rimu odbijeni, ili zamamljen ženom i sestrom, koje su uz patarene pristajale, Kulin pusti, da se patareni po Bosni sele i šire kako jim drago.

Ponašanje Kulinovo nije moglo dakako tajno ostati rimskom i ugarskomu dvoru. Mirko, ugar.-hrv. kralj, izviješćen o svem od Bernarda spljetskoga nadbiskupa, zapoviedi Kulinu, da prodje u Rim, i da se pred papom opravda. Kulin, bojeći se i Andrije, Mirkova brata, koji je uprav tada kao hrvatsko-dalmatinski vojvoda Srbom otimao Humsku i niješto si Rame prisvajao, brže bolje pohiti u Rim, i potajiv se, svoje djelovanje izpriča, te tvrdo obeća, da će od sada do zla boga patarene proganjati, i svoju zemlju što prije od njih sasvim izčistiti.

Medjutim se zavade kralj Mirko i brat mu Andrija medju sobom, te Kulin, neboječ se više zla od te strane, ne samo je branio svoje podložnike krivovjerce, nego je jošte takove, iz spljetske biskupije izgonjene, u svoje zemlje primao i pomagao. Bernard, spljetski nadbiskup, prijavi papi i ovo, primiećujući, da je sam Kulin bogomilstvo obljubio, a da ga na tom putu sledi i bosanski biskup Daniel. Papa najprije prokune biskupa; zatim 11 listopada 1200 pozva hrv.-ugar. kralja, *quod Culinum banum compellat desistere a favoribus hereticis*, inače neka ga s časti svrgne i protjera (Theiner 52). Mirko uputi stroge naloge na Kulina, koji nezakasni odgovoriti mu, *semetipsium excusans, quod eos* (naime patarene) *non hereticos sed catholicos esse credebat*; nego da je pripravan u svem se sudu rimske stolice pokoriti. Kulin uputi pako g. 1202 svoje poslaničtvo u Rim, da papi izkaže njegovu pokornost, i da ga zamoli, neka u Bosnu pošalje svoga čovjeka, koji bi sve iztražio i na pravu stazu doveo. Papa u tu svrhu odpravi iste godine u Bosnu Ivana de Casamaris, komu srečno i u kratko podje za rukom i Kulina i mnogo svietine, te i nekakve kaludjere sv. Vasilije na pravu vjeru obratiti. U skupštini na Bolinovu polju kod rieke Bosne 8 travnja 1203, kojoj je sve svećenstvo i plemstvo bosansko prisustvovalo, u nazočnosti Kulina i papinskoga poklisara svi se patareni odrekoše prisegome svoje krive nauke a rimsko vieroizpovjedanje primise, te imenovalaše dva svoja zastupnika, naime Ljubena i Dragotu, s naputkom, da istu prisegu u njihovo ime pred kraljem Mirkom ponove. Ova dva dakle sa papinskim poklisarom podjose u Ugarsku, i tu pred kraljevskim dvorom i Kulinovim sinom Stjepanom svečano u ime Kulina i naroda obrekoše, da će se točno držati zapriseženih obećanja na skupštini 8 travnja uzakonjenih, uz globu od tisuće maraka srebra za bana, kada bi i nadalje patarene u svojoj zemlji trpio. Mirko umah javi sve to papi, i primieti: *nos, inspectis orthodoxe fidei articulis, que iam susceperant, eadem capitula sub sigillo nostro contenta domino illius terre, filio scilicet memorati Culinii, qui tunc apud nos erat, dedimus*, i koi mu se sam obvezao bjaše tom prigodom za njihovo dalje uzdržavanje.

Kulin osta od sada do smrti vjeran katoličkoj crkvi. Nalazimo jošte spomena o njem u listini pape Inocenta

od g. 1204 (*Fejer II. 432*); nego je sasvim vjerojatno, da je još početkom ove godine preminuo. Kulin je za svoga duga banovanja mnogo o tom nastojao, da što bolje uredi svoju državu, da podigne trgovinu, poljodjelstvo i sve drugo, što vodi na državno dobrostanje. Liepi uspjeh njegova rada osta nam u uspomeni naroda; te i danas u Bosni, kad je govor o sreći koje države, veli se ponosom: *ete Kulinova doba*.

O **Stjepanu** Kulinovu sinu odveć malo nam znadu kazati poviestnički izvori. Stupivši na otčev prijestol s privolom i pod zaštitom ugar.-hrv. krune, Stjepan se tvrdo držao katoličke crkve, ali mu sile i odvažnosti nedostajalo, da svoje namiere o konačnom ugušenju krivovierstva izvede. S toga je on rado pušćao taj posao rimskoj stolici i ugarskoj vladi; nego rimski dvor, drugamo tada zabavljen, nije na Bosnu pazio, koliko je trebovalo, dapače je i ono propušćao, što mu poklisar Ivan kao glavna poluga za postignuće svrhe predlagao, da u Bosni naime, za deset dana hoda i više prostranoj, postavi bar tri ili četiri biskupa s dotičnim svećenstvom, da narod vode i uče (*Theiner str. 19*).

U ovo doba spada strašni križboj rimskom stolicom podignut proti Albigežom u južnoj Francuzkoj. U tom ratu katolički crkvenjaci upotrebiše tako nečovječju okrutnost, da se ni pomisliti neda. Htjela je rimska stolica, da se onako isto postupa s istomislećimi putarenci u Bosni, nego ugarski dvor nije mogao odobriti ona zvijska sredstva, a to je pako uzrokovalo, da se krivovierci u Bosni tako pomnože, da su si napokon i svoga papu izabrali. S druge strane i nastavši nutrnji neredi za dugo zapriečiše Ugarsku, da se odvažno toga posla prihvati. Papa Onorio nemogući trpiti, da se krivovierci po Bosni šire, odpravi oko god. 1220 svoga poklisara Akoncija u Ugarsku s naptukom, neka nastoji o njihovu preobraćenju ili izgonjenju. Isti pako papa 3 prosinca 1221 nalagao je svomu poklisaru, neka gleda, da Ugri jednom „*ad profligandos illos procedant viriliter et potenter*“, kao što i njihove *receptores et fautores* (*Theiner I. 31*). U isto je doba papa na to bodrio i kralja ugarskoga, a biskupa je ostrogonskoga korio radi lienosti u tom poslu (*Fejer III. I. 350*). Akoncij prodje kašnje u Spljet, gdje proglasi križarsku vojnu proti patarencem, ali sve badava. Andrija ugar.-hrv. kralj, da ipak nešto učini po papinskoj želji, povjeri bosanske stvari Ugrinu nadbiskupu Koločkomu, davši mu u dar ono zemljište, koje bi on patarencem oteo. Ugrin umah se posla latio; a papa ga 15 svibnja 1220 na to bodrio i potvrđivao mu kraljev dar, naime „*Bosnam, Sog et Wosora salvo jure regio in redditibus et rationibus consuetis*“ (*Theiner I. 55*). Ugrin sakupi krstasku vojsku, junački udari na patarence, nešto jih na pravu vjeru obrati, njekeje oštro kazni, a mnoge iz zemlje prognu.

Vjerojatno je da je prije ili u početku ovoga Ugrinova poduzetja ban Stjepan svoje dne dokončao, pošto o njem više nema ni ma koje uspomene. Od žene svoje Anke ostavi Stjepan sina imenom

Sobieslava, koji si kroz nastavše bune u Bosni sačuva vlast u Usori. Imamo papinski list na Sobieslava od 27 srpnja 1236 (*Theiner I. 147*) s naslovom: „*dilecto filio nobili viro Zobisclao Kenesio de Woscura, nato quondam Stephani bani de Bosna*“, u kom ga papa uzveličuje zato, što „*inter principes bosnensis diocesis infectos macula heretice pravitatis esistis quasi lilium inter spinas*“, te ga uzimlje pod svoje okrilje; drugi pako list na njegovu mater (*Ancilla*) od istoga dana, a treći na ostrogonskoga nadbiskupa, kojim mu preporučavao, da ona dva kriepko brani. Bela IV u listini od 11 prosinca 1244 hvali *Bandomirum filium Sobislay*, te mu njeke imanjanje poklanja (*Fejer IV. I. 343*); a spominju se još *Wolk* i *Koyan* kao filii *Zibislai* (*Fejer IV. II. 476. 521*). Za Ugrinove provale u Bosnu izvori nam spominju kao bana bosanskoga

Matiju Ninoslava. U povelji god. 1240 Dubrovniku izručenoj, kune se Ninoslav, da će s njim stati **з мнѣ и з сѣмимъ правѣдѣ, како съ старѣи мѡи старѣи**; u latinskih pako

spisih zove svoje predšastnike u banskoj časti *progenitores*. S ovoga zna se dakle to, da je iz loze Kulinove izlazio, ali se nezna, kakova je bila ta rodbinska sveza. Čini se, da se je Ninoslav pomoću patarenaca, kojim je po vieroizpoviedanju pripadao, a valjda i glavom bio proti Ugrinu, banskoga prijestola dokopao.

Ugrin nastavi svoje bojne napore, da si Bosnu podčini. Ovo nam potvrđuje poslanica pape Onorija od 15 siečnja 1227 na Ivana gospodara onostranoga Sriema, sina Margite njeđa iztočne oarice, kojom ga bodrio, neka, pošto je u tu svrhu već dobio 200 maraka srebra, po dužnosti i obvezi jednom proti krivoviercem u Bosni *una cum predicto archiepiscopo (Colocensi) procedas viriliter et potenter*, inače da će ga prokletstvom kazniti (*Fejer III. II. 101*).

Ali do mala uvidi Ninoslav, da bi mogao lasno podleći ugar.-hrv. sili. God 1232 papa Grgur posla u Ugarsku stožernika Jakova, da kralja sa svećenstvom pomiri. Jakov iz Ugarske prodje sljedeće godine sa Dominikanci u Bosnu, da jih tu namjesti. Nadje on svu zemlju krivovierstvom okuženu do samoga bana Ninoslava, njegova rodjaka Urbana ili Prijezdu, i bosanskoga biskupa. Stožernik nenaide ni na ma koi odpor. Biskup se izpričavao, da je s prostodušnosti sgrješio; ban i rodjak mu i mnogi drugi odreku se krive viere. Jakov sbaci biskupa, a miesto njega postavi nekoga dominikanca. Sada Ninoslav, pomožen Kolomanom slavonskim vojvodom, odlučno se stavi, da svu zemlju od patarenaca iztriebi. Poklisar o svem izviesti papu, a ovaj 10 listopada i. g. 1233 poslanicom na Ninoslava (*dilecto filio viro Ninoslavo duci de Bosna*) primaše pod svoju zaštitu *personam et terram tuam de Bosna cum omnibus tuis bonis, salvo jure regis Ungarie, a to ne quis te, in fide catholica permanentem, super eadem terra (sc. tua de Bosna), quam, sicut asseris, progenitores tui, qui fuerunt vitio heretice pravitatis infecti, ab antiquo pacifice possederunt, presumat indebite molestare*. Drugim je listom nalagao papa dominikancem, neka Prijezdi povrate sina, koga jim on bjaše za taoca izručio, pošto se iskreno na vjeru povratio. Trećim pako molio je vojvodu Kolomana: *quod cum progenitores sui (naime Ninoslava) de antiqua consuetudine comitatus et alias villas terre sue concesserint et abstulerint quibuscumque*, neka dopusti, da to vladalačko pravo uživa sada i Ninoslav na korist viere, na koju se obratio (*Thein. I. 120. Fejer III. II. 344*).

Nego do mala opet Ninoslav bude od dominikanaca pred papom s krivovierstva obtužen. Papa odpravi odmah u Ugarsku svoga poklisara, neka križarsku vojsku digne na bana. Kralj Andrija, da se Bosne rješ, ustupi ju sada svomu drugomu sinu vojvodi slavonskomu a galičkomu kralju Kolomanu, proglasiv Ninoslava za sbačena. Papa 9 kolovoza (28 srp. po *Fejeru III. I. 4*) 1335 potvrdi Kolomanu ovu zemlju: *concessionem de terra Bosne a prefato rege (sc. Andrea) patre tuo liberaliter tibi factam, sicut legitime ac provide facta esse dignoscitur* (*Thein. I. 133*). Koloman umah se latio oružja, i to sjajnim uspjehom. Krivovierci budu neprestano progonjeni u Bosni i u Humu; nešto jih zemlju ostavi, medju ovimi i sam Ninoslav, a ostalo u planinu izbjegne. Dne 22 prosinca 1238 i 9 pros. 1239 papa se učtivo zahvaljivao Kolomanu, što neprestano nastoji, *ut de Bosne partibus, delectis pravitatis heretice maculis, idem fulgeat lumen catholice puritatis*, te ga zagovarao, da nepresta iz svoje zemlje taj smrad izmetati. Dan poslie pako upućivao je bosanskoga biskupa, da pošto rukom Kolomana u Bosni *consurgit religio christiana*, neka radi o tom, da se sve više utvrdi (*Thein. I. 169*).

Koncem g. 1239 još je Ninoslav u progonu živio, pošto nam ostaje listina od 27 prosinca 1239 (*Thein. I. 173*), kojom papa nalaže Dominikancem već drugi put, neka one nove, što je kod njih ostavio bio vojvoda bosanski Ninoslav, da se s njimi podigne medju Ugarskom u Bosni, bosanskomu biskupu izruče, i da ga kao poklisara u Bosni pomognu.

Nego već ožujka sljedeće godine 1240 nalazimo opet Ninoslava na bosanskom prijestolu (*Mikl. 28*). Ili je medjutim pripoznata bila njegova nevinost barem pri ugarskom dvoru, ili se opet na katoličku vjeru obratio, on nam se tada prikazuje u izvršivanju svoga najvećega vladalačkoga prava. Prijateljski odnošaj medju Ugarskom i banom dokazuje nam listina Bele IV od 20 srpnja 1244 (*Thein. 298*), u kojoj se veli: *item confirmamus ex certa scientia et approbamus, et ex novo conferimus ecclesie Bosnensis et episcopo possessiones in Vozora, quas Nyurzlaus banus de Bosna propter diversas injurias et damna data eidem ecclesie (naime za ovih buna) dedit, tradidit et perpetuo assignavit de nostra voluntate* i t. d. Kako je u tom mislio Rim o Ninoslavu do sada nemamo spomenika, koji bi nam ovu stvar razjasnili. S Rimom se Ninoslav g. 1246 u zavadi nalazio, jer papa 3 kolovoza i. g. posla koločkomu nadbiskupu krst, bodreć ga, da čim prije proti Bosni digne križare, i na nju udari. A na odmaku ove iste godine i dobri odnošaji medju Belom

i banom bili su se ponješto razmakli. Dne 30 siečnja 1247 papa Inocent povladjivao je, što se kralj odvažio bio na uništenje krivovieraca bosanskih, te mu obećavao, *quod super facto terre Bosnensis nihil penitus statuemus, nisi de tuo consilio et assensu* (Fejer IV. I. 461). Malo zatim koločki nadbiskup izjavi papi, da se već iztrošio u svojih poduzetjih, da nema u Bosni tvrdjave, kamo skloniti bojnu spravu i vojsku, neka dakle jednom njegovoj podčini bosansku crkvu, a da će tada mnogo lašnje iznaći sredstva potrebna za konačno izvedenje svoga djela. Papa 26 kolovoza 1247 izabra tri pouzdana lica, da stvar razvide, i kada bi sve ono, što mu koločki biskup utvrdio, pronašli istinito, neka mu bosansku crkvu konačno dopitaju (Fejer IV. I. 467). Nego međjutim bude papi doglašeno, da Ninoslav vlada i postupa po pravilih rimske stolice. Inocent 27 ožujka 1248 naloži dakle biskupu senjskomu i državniku malobraćana u Spljetu, da povedu izragu „*de vita, fama et conversatione nobilis viri Ninoslavi bani de Bossene*“, i da ga što prije o tom izvieste (Thein. I. 205). U isto doba javi koločkomu nadbiskupu „*cum, sicut intelleximus, nobilis vir Ninoslavus banus de Bossene a fide nequaquam deviet orthodoxa, sed tanquam catholicus vivat sub religionis observantia christiane, licet olim necessitatis tempore ab hereticis contra suos inimicos auxilium et favorem recepisse dicatur* i t. d., toga radi neka za sada obustavi svaki korak proti Bosni (l. c. 206). Ninoslav osta vieran katoličkoj crkvi tja do smrti.

U ostalom jedva nam ostaje koja viest o djelovanju Ninoslava na političkom polju. Poviest nam samo bilježi, da za njegova banovanja Tatari, u Hrvatskoj potučeni, na svom bjegu porobiše veći dio bosanske države. God. 1243 zavade se na novo Trogir i Spljet radi Ostroca. Spljećani, na moru potučeni, nemogući Trogiranom odoljeti, uteku se Ninoslavu za pomoć. Ban sadje sljedeće godine s vojskom u primorje, te u dvie nedjelje dana kotar trogirski sasvim poruši. Spljećani mu izplatiše bojne troškove i svojim ga knezom izabraše, nego u zao čas po njih, jer do mala Dioniz Vialka slavonski vojvoda pokori jih, i toga radi ljuto jih kazni.

Ninoslav kroz celo svoje vladanje liepo se pazio sa Dubrovčani. Još god. 1236 potvrdi jim sve trgovačke slobode, koje su uživali za Kulinova banovanja. Isto tako 22 ožujka 1240, nalazeći se sam u Dubrovniku, dozvoli Dubrovčanom, da po Bosni hode **свободно и пространо бєсь вьсакъ дєствинне и бєсь инкєрѣ ннне даниє**; a kad bi se s raskim kraljem zaratili, **да вьсь не дамь ни кашь добнтєкь**. Ožujka 1249 na novo potvrdi Dubrovčanom sve povlastice, što su već davno uživali u Bosni svečanimi izrazi (Mikl. 24. 28. 32).

U tih poveljah upotrebi Ninoslav sljedeći naslov: **азь рьль божн** (kao na novcih suvremena mu Vladislava srbskoga) **Матєн а одмєломь Нинослєвь, бань боснєскии кєлєннн** (str. 24), ili **азь велики бань босєнєскии Матєн Нинослєвь по милости божє** (str. 28), ili **азь Матєн Нинослєвь по милости божє вєлєннн бань босєнєскии** (str. 28. 32), ili **азь рьль божн Матєн именовь бань боснєскии Нинослєвь** (str. 29). Na jednoj od njegovih povelja (Mikl. 33) nalazi se pečat, na kom: **пєчатъ кєлє[аго] бана нинослєва** (matica u knjižnici srbskoga učenoga društva u Biogradu iz dubrovačkoga arkiva. V. Rastić 221). Iz ovih listina jasno je jošte, da je Ninoslav imao sina i rodbine, jer u njih dolaze sljedeće izreke: **или и самь, или мон сннъ, или мон зьнъкь** (str. 29); **и мон дєтє и мон зьнъкє** (str. 30); **и одь нашнхъ дєтє и одь нашнхъ зьнъкє**, te **или нашн сннъ или нашн зьнъкє** (str. 32). Toma arcidjakon povieda, da odlazeć iz Splieta, pokle ga od Trogirana obranio, ostavi tu svoga sina, te i rodjaka si Rizarda rodnom iz Kalabrije. Da nije mu dakle žena italijankinja bila?

Kada se uprav Ninoslav s ovim svietom razstavio, to se iz ostavših nam spomenika razabrati neda; ali je vjerojatno, da se je njegova smrt dogodila god. 1252, i da su zatim nastale bune u zemlji, podignute bez dvojbe od članova vladajuće kuće, koji su se za prijestol takmačili.

Sada se stavi ugar. kralj Bela, da mir povrati u Bosni, i tiesnije si ju priveže. Ali mu bilo težka posla. Dne 11 studenoga 1254 opisujući papi jedno stanje svoje države, i kako se ova nalazi od svake strane neprijatelji okružena, te „*Bulgarorum et Bosnensium a parte meridiei, contra quos etiam ad presens per nostrum exercitum dimicatur*“,

molio ga je za pomoć. God. 1263 nalazimo pako istoga Belu, gdje podjeljuje grad Zkrad Filipu i Bartulu Skalićn iz Like poveljom „*datus juxta Boznam*“ naime kod rieke Bosne. Vidjet je, da je Bela ove godine konačno Bosnu predobio. Ovo bi potvrdila i ta okolnost, što već sljedeće godine (15 srpnja 1264) Bosna se nalazila u vlasti Agnese Beline kćeri, udove Rastislava vojvode galičkoga a matere Mihaila i Bele, i to kao „*de Bosna et de Mazo domina*“ (Theiner I. 273. Fejer IV. III. 210. 236.). U miru godine 1271 utanačenom medju českim i ugarskim kraljem, ovaj medju svoje saveznike uvrsti „*Belam ducem de Machou et de Bosna*“ (Fejer V. I. 126). Bela dakle nasliedi svoju mater i u Bosni. Po smrti Bele dolazi god. 1272 i sljedeće podpisan na sedam povelja „*Stephano bano de Bozna*“ (Wozna ili Buzna), a u isto doba god. 1273 nalazimo „*Herrico bano de Wozora et de Sou*; te zatim „*Jano bano de Sow et de Uzora*“, ili „*Ernei bano de Wozora et de Soku*“ i opet „*Henrico bano de So et de Wazara*“ (V. Fejer V. II, 57—120; VI. II. 398; VII. V. 381). Iste pako god. 1270 miesto Stjepana prikazuje se „*Aegidio bano de Macho (ili Makow) et de Bozna*“ (Fejer V. II. 88, 94, 98, 102, 127, 130; VII. III. 8; VII. V. 383); a čini se, da je ovaj za dugo vladao, jer je g. 1279 kao ban opet zabilježen „*Egidio bano de Machov et de Bozna*“ (Fejer VII. II. 75). Po Tronošeu za ovoga bana Stjepan Dragutin srbski kralj (1272—5) udari, a nezna se kojim uzrokom, na Bosnu, i pobjedivši bana, prisili ga da mu njeku čest Bosne ustupi (Glas. V. 56). Ovo bi potvrdila listina Nikole IV od 23 ožujka 1291, kojom papa javi Dragutinu, da mu uz njegovu prošnju šalje dva bratra, domaćemu jeziku viešta, da naviešuju rieč božju u onoj strani Bosne, koja mu podložna bijaše „*in partibus Bosne tue ditoni subiecte*“. Za g. 1279 nahodimo „*Ugrino magistro tavernicorum*“ (g. 1275 siverinski ban) *bano et domino de Macho et de Bozna* (Thein. 39).

Dne 19 kolovoza 1280 Jelisaveta, udova ugar. kralja Stjepana, *dei gratia maior regina Ungarie, ducissa in Machou et de Bosna* razglasi na krivovierce u Bosni, da će se točno držati rimskih naloga (Fejer V. III. 37. 41. VII. II. 75). Iste je godine primala papinskoga poklisara, komu je zadaća bila, da iz njezinih pokrajina krivovierstvo iztriebi (Thein. I. 347). Jeda su prijašnji banovi poslie smrti Bele, kako neki tvrde, na ime Jelisavetino Bosnom upravljali, to se nemože po pomenutih listinah dokazati; dapače moglo bi se iz njih razabrati, da su samostalno upravljali, pošto, kao što smo vidjeli, Ugrin se očito spovieda gospodarom Bosne. God. 1282 ista nam se kraljica očituje punijim naslovom. „*ducissa totius Slavonie de Macho et de Bozna*“. Ova si vjerojatno privukla i Usoru i Sol, jer o njihovih banovih nema više uspomene.

Ivan Lukić (Memor. 115) pripovieda, da je Pavao Subić knez bibrirski osim primorske banovine dobio „*anco il domino di Bosna dopo la morte d' Elisabetta madre del re Ladislavo, che l' haveva goduto col titolo di ducato, che fu del 1281*“. Drugi pišu, da mu je Ladislav god. 1283 prodao Bosnu za novce. I sbilja Pavlova listina od godine 1285 (Glas. XV. 205) nosi naslov: „*banus Chroatorum et Dominus Bosne*“. Nevjerojatno je pako, što srbski pisci tvrde, da je naime Ladislav g. 1286 dao Bosnu u miraz svojoj sestri Jelisaveti ženi srbskoga kralja Milutina; a jedva da si je i ban Pavao koi komad Bosne prisvojio. Dne 23 srpnja 1290 Papa preporučuje svoga poklisara „*nobilibus viris Stephano et Brise banis Bosne*“ (Thein. I. 365), jedan valjda za Bosnu, a drugi za Usoru i Sol.

STJEPAN I. KOTROMANIĆ.

Već smo za god. 1272—3 spomenuli bosanskoga bana Stjepana, a opet nam se za g. 1290 takim izkazuje. Ovo je Stjepan I Kotromanić¹, utemeljitelj bosanske vladalačke porodice, koja je pako Bosnom vladala tja do propasti ove države. Ondašnje okolnosti pružiše način Stjepanu, da se na bosankom prijestolu utvrdi. Dne 19 srpnja 1290 kralj ugarski Ladislav bude nemilo smaknut u taboru kod Körösa od svojih dvornika kumanskih, neostavivši od sebe muškoga odvjatka. S toga golem metež Ugarskom zavlada. Dvojica se otimali za ugar.-hrv. krunu, naime Andrija vojvoda hrvatski, posmrtni sin Stjepana i Tomice Morosini mletačke vlastelice, nazvan Mletčanin, jer u Mletih rodjen; i Marija sestra Ladislavova, udata za napuljskoga kralja Karla II Hroma. S prva veći dio magjarskoga plemstva pripozna Andriju za svoga kralja, te ga 28 srpnja 1290 i okrunilo; ali napuljska stranka imala uza se hrvatski narod i rimsku stolicu, čega radi ova je borba trajala tja do god. 1309, kada najprije u Zagrebu a kašnje u Budimu Karlo Robert bi na ugar.-hrv. prijestolu ovienčan, i od svih za kralja pripoznan.

Stjepan ban bosanski, upotrebivši taj ugarski metež, stade samostalno vladati s bosanskom državom. Suvremeni spomenici neznadu nam ništa kazati o Stjepanu, a jedva se Bosne sjećaju; što nam već dosta kaže, da se Stjepan nije nipošto bavio s izvanskimi stvarmi, nego sve sile na to ulagao, da stranke u zemlji pomiri, da uvede dobru državnu upravu, i da dobrostanje Kulinova doba obnovi. Rastić (str. 636) povieda, da je Stjepan u svom zauzeću s prva naišao na neki odpor, ali ga srećno nadvladao. Piše on, da buduć došli dubrovački poslanici pred bosanskoga kralja Tvrdka Tvrdkovića, izjaviše mu „la grande amicitia stata non solo tra il suo padre, ma anche tra tutta la casa Cotromanna e tra la republica, da che Cotromanno Gotto per il suo valore conquistò la Bossina, in corrispondenza del che la republica con tanto affetto aveva ricevuto nel suo stato Elisalda sua bisavola“. Vidjet je, da se je Stjepan u dobrom odnošaju nalazio sa Pavlom primorskim banom i sinom mu Mladenom, kojim nije kratio naslova bosanskih banova, a valjda jim i danak plaćao, samo da ga na miru puste.

Stjepan je sledio istočnu vieru; ali da je trpio patarence vidi se s toga, što papa Bonifac 30 svibnja zapoviedi ko-ločkomu nadbiskupu, da i silom, ako uztreba, na bosanske krivoviere udari (Fejer VIII. I. 138. V. Thein. I. 381). S Dubrovčani je u najboljem skladu živio, kako nam svjedoči Rastić po starih izvorih dubrovačkoga arkiva. Po ovom Stjepan umrie god. 1313. Iz ljetopisa Šafařikovih (str. 62 i 70) doznajemo, da je imao za ženu Jelisavetu kćer srbskoga kralja Stjepana Dragutina Srijemskoga; kažu naime, da Dragutin владислава рѡди, оуѡрошница, елисаветѡу. i елисавета рѡди -г- сыни: стеѡама босанскога бана, ниосава и владисава. и владисавѡ рѡди терѡдка бана и елькинѡа.

¹ Stjepanova porodica, vjerojatno nemačkoga izvora (Rastić veli Gotto), prvo se zvala Kotromanić. Ovo nam svjedoči listina od 23 veljače 1413 kod Pucića (I. 126 i 127): **иеръ ѡбон мѡсто кѡтъ кѡвѡа ѡдѡ постанѡа котроманинѡ слобѡдно — те и мѡдѡ дѡ-бровнинѡ билѡ је поуѡена кѡвѡа и ѡѡамна госпѡде прикѡтѡле котроманинѡ**. Nego u drugoj od g. 1425 (l. c. Primjet. 30) bilježi se „Cotromanovich“ kao što i kod Rastića.

Za dosta duga i mirna vladanja, posvećena navlastito državnomu ustrojstvu i razvijanju nutrnjega dobrostanja Stjepan nije jamaćno zaboravio ni na blago, koje mu se sakrivalo u utrobi svoje zemlje, naime na rude. Poznato je iz bosanske poviesti, da se već za prvih banova kao što u Ugarskoj tako i u Bosni ušlo u trag te kopalo mnogo i svakojakih ruda; a i dan danas ostaju jasni spomenici toga rada. Da mukom mimojdemo kako su se još za rimskoga doba na tom blagu ove strane odlikovale, eto nam O. Filipa iz Okievja, koi, svojoj zemlji potpuno viešt, živo uzkliee: „*quot montes et valles, tot prope loca metallifera; ausim dicere, vix dari aliquod metallum, quod soli hujus viscera caveant* (Farl. IV. 44). Engel (Geschichte d. Freyst. Ragusa str. 83) veli o Kulinu banu: „*erlaubte ums J. 1169 den Ragusanern, namentlich 2 Brüder aus Ragusa, die seine Bergwerke gepachtet hatten, zwischen Olovo und dem Berge Jakotin, unweit vom heutigen Bosna Saraj, eine Handelsfaktorerey in Bosnien anzulegen, welche sich bald zu einer kleinen Handelsstadt emporhob, und den Namen Dubrovnicka (kl. Ragusa) erhielt*“. Još obširnije o tom nas upućuje jedan drugi bošnjak O. J. F. Jukić Banjalučanin, koi u svom zemljopisu Bosne ovako pripovieda: „*ruda svake vrste u Bosni imade: zlata, srebra, olova, bakra, mieda, sumpora, gvozdja, živosrebra, hěrmze (auripigmentum)*“ i td.; te opisujući sadašnje nahie, uoćuje nam toćno pojedina miesta, gdje su njegda te rude cvale. Na pr. o Srebrenici veli: „*kralji bosanski ovdje su imali majdane srebra i zlata*“. O Dubrovniku, dubrovaćkoj naselbini, njegda ležećoj blizu sadašnjega sela Nasića, primećuje: „*ovdje su (naime Dubrovćani) tatili rude, srebrnu i gvozdenu, koje su ovdje kopali i iz planine Jagodine donosili; grad ovi naćinili su s privoljenjem bana Kulina*“. O Kulinu pako kaže isti Jukić str. 91: „*ban ovi bio je prvi, koi je počeo državu svoju uređivati: mnoge inostrane zovnu u svoju zemlju, koji iz praznih miesta, sela i gradove zavedu, gvozdene majdane otvori; dvojici Dubrovćana ustupi u gori Jagodini miesto, gdje oni otvore rudokoplje gvozdja i srebra; iz ovih majdana Dubrovćani su duže vremena znatne dohodke primali*“; te na str. 6 popunjuje ove viesti, pišuć: „*da su na više miesta rude kopane i obradjivane to srjedoeće ostanci od majdana i pravaca (orta); prvi majstori imali su biti Njemci, jerbo više besieda u bosanskom rudarstvu niemaćkih imade, kanoti: šlegen, karan, hutman orat itd.*“. Kulin se poveo za Ugrom, dajuć Niemcem da mu rude kopaju, a Vladislav srbski kralj jamaćno za Kulinom.

Da je Kulin osim kopanja ruda dao i svoje vlastite novce kovati, tomu nema traga do danas ni u poviesti ni u novćanih spomenicih. Moglo bi se vjerojatno ćiniti, da njegov sin Stjepan (pošto najstariji novi ovo ime nose), nastavivši dielo oćevo u kopanju ruda, htjede proslaviti svoj uspjeh u tom radu i kovanjem svoga osobitoga novca. Nego nesmiemo ni tu važnu okolnost pomućati, da za Stjepanova vladanja u Bosni upliv kralja ugar.-hrv. Andrije i njegovih sinova kao slavonskih vojvoda bjaše sve-moćan, te da mu nebi bio Andrija tako lasno dozvolio, da se Stjepan nakiti svojim vlastitim novcem, koi bi predstavljao javni dokaz državne samostalnosti. Istina po surovosti obraza i posla, koja se sasvim primitivno pokazuje na novćih, koje mi ovdje dopitamo Stjepanu I Kotromaniću, moglo bi se te iste novce pripisati i Stjepanu Ku-

linoviću, jer označuju sbilja kolievku kovne umjetnosti u Bosni; ali tko je dobro upućen o kulturnom stanju u ovoj državi za cieloga XIII vieka lasno će dozvoliti, da ta koljevka dobro stoji i ako ju odmaknemo do konca istoga vieka ili do početka XIV. A i njihova težina primiče jih k ovom vremenu. S druge strane ti novci prve radnje veoma sgodno se sdružuju s novci Stjepana II Kotromanića, sina i nasljednika Stjepana I; prelaz je dakako vidljiv glede posla, koji je u ovih dosta bolji, ali glede lika, oboji su kao odvjetci jedne te iste majke. Na novcih Stjepana I i II vidi se isti tip. Ondje i ovdje u predku spasitelj sjedi na prijestolu, a u zadku ban stojeći drži u desnici goli mač a u lievici krst; ali na prvih banova slika prikazuje već ostariela čovjeka, kako je bio Stjepan I već onda, kada je bosanski prijestol zasieo (1290), dočim na onih Stjepana II opazujemo zriela mladenca, kako je bio Stjepan II, kada u ruke primi kormilo bosanske države. Od Stjepana II ostaju nam još druge vrsti novaca, boljega posla nego je u pomenutih; no tomu se čuditi nije, pošto njegovo stolovanje na dugo se protegnulo, te ovi novci spadali bi na kašnje doba njegova vladanja.

Novci, koje mi iz navedenih razloga Stjepanu I Kotromaniću pripisujemo, jesu sljedeći:

VRSTA JEDINA.

Spasitelj sjedi. — Ban stoji.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknjastom osienkom oko glave. Od osienke jedva se vidi komadić, a od napisa do nje ni traga. Do prijestola u polju lievo **I**, a desno ništa. Okrajni niz od piknja.

Zadak. — Ban punolik, gologlav, stojeći medju dva piknjasta luka, koja se od zgora do doli protežu; u desnici drži goli mač, do koga doli desno piknja, a u lievici žezlo s krstom na vrhu, do koga lievo dvie piknje. Od napisa, koji teče van lukova uz rub počam gori desno, vidi se samo lievo, pošto je desno novac ili obrubljen ili nepodpuno izkovan: **·BΛΛAS·**, gdje **Λ** miesto **V**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,40 gram. Mod. od 4 do 4½, jer je dugačak. Iznio ga je Luczenbacher nepodpuno str. 52 br. 2, a po njem Šafařík Glas. III. 254. Tab. IX. br. 104.

2. — Isti lik kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—+C**, a do prijestola u polju lievo **Q**, desno guska lievo obrnuta; u zadku pako nema piknja ni do mača ni do krsta, nego doli do banove dolame po jedna guska sa svake strane, obe k banu obračene, a napis: **STCFAN—BAHVS**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,80 gram. Mod. 5½, Okrnjen. **Vidi tab. XVI. br. 1.**

3. — Isti lik kao br. 1, nego u predku osienka je od certica sastavljena, do osienke samo se desno razaznaje **C**, lievo u polju do prijestola neostaje mjesta za slovo, desno **N**, a na prsiah spasitelja i u zavoju desnice piknja; u zadku pako u banovoj lievici dvostruko žezlo prekršteno, do banove glave te do boka i noguh po jedna debela

piknja sa svake strane, van lukova jedva traga napisu, pošto se čini, da je novac obrubljen, a banova slika malko desno nagnuta.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,45 gram. Mod. jedva 4.

4. — Isti lik kao br. 1, nego u predku osienka je od certica, do osienke **L—C**, do prijestola u polju podijeljeno **M—P**, na uglovih stolice po jedan okrugić, piknja na prsiah, a lik spasitelja malko lievo naklonjen; u zadku pako nad i pod žezlom po jedan okrugić, banova glava desno nagnuta, a napis počam gori desno **157NA.—STEM**.

Matica u zemaljskom muzeju u Zagrebu. Teži 1,91 gr. Mod. 5. **Vidi tab. XVI. br. 2.**

5. — Isto kao br. 1, nego u predku do prijestola u polju **P—M**, na prsiah spasitelja piknja, a na uglovih prijestola po jedan okrugić; u zadku pako do žezlova krsta nema piknja nego okrugić pod banovom desnicom, a pošto se novac čini obrezan, vidi se samo dolnji dio napisa, počam gori desno: **STEM—BAII**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,41 gram. Mod. jedva preko 4.

6. — Isto kao br. 5, nego u predku lievo do osienke vide se ostanci od **+**, na prsiah spasitelja nema piknje, a glava je desno nagnuta; u zadku pako piknja gori lievo do mača i pod desnicom, od napisa desno jedva proviruje **STE**, a lievo **·B·Ω**. Cieli je posao suroviji.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,485 gr. Mod. 4½.

7. — Isto kao br. 5, nego do osienke u predku **IC—IT**, a dubčasta piknja na prsiah spasitelja; u zadku pako po jedan okrugić gori i doli do lika sa svake strane, a napis: **·STCFAN—·BNS**.

Po otisku matice u peštanskom muzeju. Teži 1,62 gr. Mod. 5½. Čini se, da su ovaj novac izdali Weszerle Tab. III. 28. i Dr. Egger (Wien. Num. Monatsheft. 1866 str. 167. Tab. VI. br. 4.), nego oba nepodpuno.

8. — Isto kao br. 7, nego u predku do osienke **IC—+C**, a okrugić samo na gornjem uglu prijestola lievo; u zadku pako banova glava desno izvinuta, a napis: **STCFAN—BAHUS**.

Luczenbacher str. 52 br. 1, a po njem Šafařík Glas. III. 253. Tab. IX. 103. Mod. jedva preko 5.

9. *Predak.* — Spasitelj, punolik, piknjastom osienkom oko glave, sjedi na prijestolu, desnicom dieli blagoslov, a lievica mu naslonjena na knjizi ležećoj na krilu. Prijestol nema zada naslona, nego pobočni nasloni sdružuju se medju sobom piknjastim oblukom, koji se vije oko osienke. Do prijestola u polju **IC—XC**, a pod ovim lievo trolistni cvietak **S** a desno **S**.

Zadak. — Ban, punolik, gologlav, glavom desno nagnutom, drži u desnici goli mač, a u lievici dvostruko žezlo, svako sa dvostrukim krstićem na vrhu, valjda s dvojaka natiska; desno i lievo do glave, i doli pod rukama po jedan okrugić, a tri razito na prsiah, i jedna piknja do lievoga ramena. Napisu jedva traga, pošto je novac obrubljen, i ponješto pomučeno izražen.

Matica u zemaljs. muzeju u Zagrebu. Teži 1,53 gram. Mod. 4½. **Vidi tab. XVI. br. 3.**

PAVAO i MLADIN SUBIĆI.

Obitelj Subićeva, kašnje bibrirska, napokon zrinjska, jest jedna od najstarijih u krvatskoj kraljevini. *Memorial Tome arcidiakona Spljetskoga* spominje ju kao jednu od 12 po-

rodica, na kojih se sav hrvatski narod dielio. te imenuje *comitem Marmogniam de genere Subithorum* kao jednoga od onu dvanaest poslanika, od svake porodice po jedan, koje

odpremi narod k ugarskomu kralju Kolomanu, da s njime utanače mir i pogodbu, po kojoj su se Hrvati s Magjari sdružili. Iz listine 23 studenoga 1251, kojom Bela IV darova subičevoj porodici bibrirsku županiju, vidi se, da se je već tada ona djelila na više ogranaka (*Lucio. De Regnis etc. 172*). U toj povelji Bela uzveličuje slavna njezina diela i zasluge napram kruni, navlastito što je ne samo urote Domalda i Bojzine utamanila, nego najviše doprinijela, da se Tataři razbijene glave brže bolje kući povrate.

Stjepan I osnivač glavne loze subičeve porodice, imao je dva sina, Stjepana i Jakova. Stjepan II, obranitelj Trogira i kralja Bele IV za tatarske navale, dolazi već god. 1229 kao trogirski knez, a god. 1251 kao slavonski ban (*totius Slavonie banus*), te je tu čast do smrti obnašao. O Jakovu se zna, da je za sobom ostavio sina Radoslava i ništa više. Stjepan je pako imao pet sinova i dvie kćeri. Od ovih jedna je bila udata za Jakova Tiepola sina mlet. dužda Lovrinca, a druga, Stanislava, bogu se posveti, te bude predsjednicom manastira svete Jelisavete reda sv. Klare u Skradinu (*List. I. 190*). Stjepanovi sinovi bili su: Joakim, u listini od god. 1271 spomenut kao knez spljetski i ban slavonski; Nikola, god. 1275 ban slavonski; Pavao I, knez spljetski, ban primorski i gospodar bosanski; Gjorgje I god. 1274—1293 knez šibenički (*List. I. 154*); i Mladin I knez trogirski (1276) i spljetski (1282). Od ove braće, izim od Pavla, čini se da poroda nije ostalo.

Pavao I od svoje žene Urse, kojom se zaruči kolovoza 1389 (*Lucius. Mem. 131*), imao je četiri sina, Mladina II, Gjorgja II, Grgura i Pavla II. Jedna Pavlova kćer spominje se kod Fejera (*VII. II. 77*). Mladin, već za rana od oca imenovan primorskim i bosanskim banom, za sobom neostavi odvjatka; isto tako i Grgur, koji nam dolazi kao šibenički knez u listinah od g. 1320 do g. 1347; od Pavla, kneza trogirskoga i šibeničkoga, bana slavonskoga i kašnje kneza ostrovičkoga, koji umrie koncem srpnja 1346, osta sin Gjorgje, od koga je potekla zrinjska porodica, jer miesto Ostrovice, koja uslied pogodbe od 2 kolovoza 1347 bi izručena ugar.-hrv. kralju Ljudevitu, dobi grad Zrinj. Četvrti Pavlov sin Gjorgje II kliški († pros. 1330), nazvan *comes civitatum Dalmatie*, od svoje supruge Jelene subičeve porodi četiri sina, naime Mladina III, Pavla III, Gjorgja III i Božidara. Od Mladina kneza kliskoga, koji preminu 1 svibnja 1348 (*Sec. Con. Rog. II. 7*), i od žene mu Lelke sestre Dušanove, rodi se Mladin IV. Mladin III i brat mu Pavao dobiše 5 pros. 1343 mletačko građanstvo (*List. II. 207*). Pavao oporukom od 16 siečnja 1356 imenova baštinicom svoga imetka svoju jedinu kćer Katarinu, a kad bi ova umrla bez potomka, da ju nasliedi žena mu Katarina Dandolo mletkinja.

Nam se je nešto pobliže upoznati sa banom Pavlom I i njegovim sinom Mladinom II, pošto nam se od njih uspomena sačuvala i u novcih.

Pavao I najviše je svietla doprinio svojoj porodici za srednjega doba. Za novac od ugar.-hrv. kralja Ladislava g. 1283 pribavi si pravo na bosansku banovinu. Upotriebiv pako razpre i borbe primorskih gradova, o tom je navlastito nastojao, da jih, medju sobom izhrvane, pod svoju vlast sve tiesnije privede; nego sve jednako opiranje istih gradova i razbojničtvo Omiško, koje utri nehtje, zapletoše ga napokon u rat sa Mletčani, dokončan 14 svibnja 1290 sa primirjem na dvie godine. Nego još g. 1293 sbog obnovljena gusarenja iz Omiša opet se Mletčani latiše oružja; ali se rat sljedeće godine iznova dokonča sa primirjem na 10 godina. Da ga dobije Pavao morade golemu novčanu zakladu u Mletcih položiti.

Po smrti ugar.-hrv. kralja Ladislava kao što primorski gradovi tako i bibrirska porodica pripozna Andriju III za svoga kralja. Andrija, znajući dobro njezinu moć, da si ju sve tiesnije priveže, god

1393 izruči banu Pavlu sjajnu povelju, u kojoj, uzveličavajući diela Pavlova i braće mu Gjorgja i Mladina, *qui a primevis progenitorum suorum personis quasi hereditario quodam iure in multis et magnis preliorum congressibus militari meruerunt laurea decorari*, podjeljuje jim bansku primorsku čast *iure proprietatis et perpetui domini*, pod uvjetom da pripozna u njegovu mater, *ducissam totius Slavonie et maritimarum partium principissam*, za svoju gospodariću (*Lucius. Addend. str. 63*). Nego malo kašnje Pavao sa braćom okani se Andrije, a stavi se na stranu Marije napuljske, valjda s ufanja, da mu lašnje s ove strane do veće sreće i časti. Vjerojatno, da mu tada Marija podielila naslov vojvode slavonskoga, koji mu i novi dopituju (*dux*). Ožujka 1300 Pavlov sin Gjorgje prodje u Napulj, da na ime hrvatskoga plemstva obodri Karla na osvojenje ugar.-hrv. krune. Listopada iste godine vrati se Gjorgje sa Karlom u Spljet, odkud prodje u Zagreb, gdje se papinskom dozvolom za prvi put ovenča na ugar.-hrv. prijestol. Od tada su Subići bili najveći Karlovi privrženici, te su ga svom silom pomagali do konačnoga uspjeha, a svoje pravo na Bosnu zapuščali. Pavao bez dvojbe radi bolesti dao se god. 1309 na Karlovo okrunjenje u Budimu zastupati od spljetskoga nadbiskupa.

Zavadivši se medjutim Mletčani sa papom, Pavao pristupi k papi, i kao njegov saveznik stade uznemirivati mletačke gradove u primorju i hvatati njihove brodove ploveće po dalmatinskom moru. Zadrani, da se tomu zlu uklone, izgone Mletčane iz grada, svojim knezom imenuju Pavlova sina Mladina, i predadu se Karlu kao ugar.-hrv. kralju (*ožujka 1:11*). Karlo jih rado primi, te jim 12 listopada iste godine povelje Bele IV potvrdi. Mletčani, koji su Zadar smatrali glavnim bedemom svoje pomorske trgovine, umah pohite, da ga tvrdo obsjednu. Nego su ga sada branile junačke hrvatske mišice, te jim svi napori u bah.

Koncem god. 1312 Pavao preminu. Mladin, stariji mu sin, stupivši na očevo miesto, s jedne strane uvidi, da u Karla nema ni sile ni odvažnosti, a s druge je pako dobro znao, da mu se dosta boriti, dok ga sav narod za bana pripozna. Trebalo mu dakle valjana saveznika, te je sam savjetovao Zadranom, da se uz dobre pogodbe Mletčanom predadu. Tako i bude, a Mletčani 28 ožujka 1314 nagradiše toga radi Mladina mletačkim plemstvom za se i za braću mu Gjorgja i Pavla.

Mladin, naslonjen na mletačku zaštitu, narinu se sada nasilnikom ciele hrvatske zemlje. Namjera mu bjaše, sve primorske gradove i velikaše hrvatske tako ponižiti, da mu robovi budu, nego si svuda nadje neoboriva odpora. U zalud ga brat Gjorgje kliški pomagao proti Trogiru i Šibeniku; ovi jih gradovi, Mletčani pomoženi, snažno odbili, i na povratku prisilili.

Stoprv g. 1318 isti se gradovi ponješto odmorili. U ovo doba Mladin složno sa svojim kraljem Karlom i Filipom vojvodom od Taranta usta proti Milutinu srbskomu kralju, Mladin u ugovoreno doba udari sa svoje strane na predjele, koje si Milutin prisvojio bjaše u Bosni, valjda po smrti Stjepana I Kotromanića, i sve si odkupi. Njeki tvrde, da je u obće ovo poduzetje bezuspješno ostalo zato, što se Mladin saveznikom iznevjerio; a drugi pako kažu, da se je Karlo morao povući natrag radi nemira, koji se bio u Ugarskoj medjutim pojavio. Rastić (*str. 367*) veli pako, da su se Mladin i Milutin složili u to, da jih vieće dubrovačko pomiri, da je toga radi sam Mladin došao u Dubrovnik, i da je napokon dubrovačkomu vieću pošlo za rukom svoju zadaću srećno riešiti. Uslied toga Mladin posta gospodarom ciele Bosne, te se od sada pravo nazivati mogao bosanskim banom. Vjerojatno, da je u toj borbi sa Srbi pomagao Mladina Stjepan sin pokojnoga bosanskoga bana Stjepana I, jer samo uz Mladinovu molbu papa dozvoli tada istomu Stjepanu, da se smje vienčati sa njekom rođakinjom, što se ipak dogodilo nije. Mladin i Stjepan bili su pako i po krvi u nekoj svezi, pošto vidimo, da kada se kašnje Stjepanov brat Vladislav ženio sa Jelenom kćerkom Gjorgja II kliškoga brata Mladinova, Trogirani su bjedili svoga biskupa, što jih oženio bez rimske dozvole, budući su se nalazili u III i dotično IV stupnju rodstva (*Lucius. Mem. 234*). A da je Mladin upravo u ovo vrijeme Bosnom po svojoj volji gospodario, dokazuje jošte papinska poslanica, kojom ga Ivan XII uagovarao, da odanle patarence iztriebi. No Mladin, koji si već dosta bjaše neprijatelja nabrao svojim okrutnim ponašanjem s ove i s one strane dinarske planine, jako se bojao i one krivorjerce proti sebi dignuti.

Uzprkos da ga Mletčani 14 veljače 1320 živo savijetovali, neka se drži u granicah svojih zakonitih prava, a da se okani dalmatinskih gradova, te da mu pod tim uvjetom svoje ljubavi, za koju jih po svojih poslanicah toplo molio (*List. I. 307*), uzkratiti neće, neprista zato Mladin složno sa bratom si Gjorgjem kliškim sve to više jih pritiskivati. Mika Madij spličanin i suvremenik strašni nam prizor ostavi u svojoj kronici od toga nasilstva. *Redditus ecclesiarum, veli on, auferebant, matrimonia, secundum deum que erant facta, minime observabant, mulieres et puellas virgines violabant, merca-*

tores depredabant, nec non terras et possessiones civium maritimorum et dalmatinorum per vim accipiebant, . . . obsides faciebant suspendi et nobiles decapitari. To napokon prouzrokovalo, da se sve, što je bilo uglednijega i imućnijega u zemlji, proti nasilnikom tajno sporazumi. Uroti stupi na čelo sam Pavao njihov brat, s kojim se sdružuje jošte, osim primorskih gradova Mletčani pomoženih, i *filiu Stefanich de Bosna, filii Michovilovich de Clivano et Georgei Isani*, velikaši bosanski (*Mika Madij str. 17*). Svibnja 1322 Mladin bude potučen kod Bliske, te mu saveznici otmu Omiš, a Skradin opliene i sruše. Do mala sadje kralj Karko u Hrvatsku, da tomu metežu stavi kraj. Mladin posla napried brata Gjorgja s darom za kralja, te sam pohiti mu u susret. Blizu Knina primi Karlo Mladina, no oštrom besiedom, te ga povede sobom do Zagreba, gdje ga dade u zve baciti i kao zločinca u Ugarsku odvesti, kamo žalostno do mala svoje dne dokonča.

Od Pavla i Mladena ostaju nam četiri do sada poznata novca:

VRSTA JEDINA.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje $\overline{I\bar{C}}-\overline{+G}$, piknjom na prsiah, a knjigom na krilu.

Zadak. — Svetitelj desno stojeći, punolik, piknjastom osienkom oko glave, u dugoj dolami, desnicom pruža lievo stojećemu banu barjak, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Ban, punolik i gologlav, u dugoj bogatoj haljini, prima ga desnicom izpod ruke svetiteljeve, a u lievici drži smotak. Napis teče naokolo uz okrajni šegasti okrug, počam gori desno: $DV+PTIVL-MLADEN$, a gori lievo do motke barjaka slovo pod slovom **BAN**.

Šafařik Gl. VIII. 278. T. II. br. 3, po matici u g. Iv. Marinovića u Biogradu. Teži 1,52 gr. Mod. malne 5. **Vidi tab. XVI. br. 4.**

2. — Isto kao br. 1, nego su stvari ponješto drugako razpoložene.

Dr. Egger: *Wien. Numis. Monatsheft. II. Bd. 1866. str. 165. Tab. VI. br. 1.*, te primećuje: po matici kupljenoj u Pragu. Vjerojatno ovo je onaj novac, koji se sada čuva u sbirci Njihove Visosti nadvojvode Sigmunda. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, i nema piknje na prsiah spasitelja; u zadku pako motka barjaka slazi samo do polovice novca, a osienka svetitelja ravna. Glede napisa, desno svetitelja naokolo uz rub, počam gori, čita se: $DVX\ PAVL-$; pod motkom barjaka među svetiteljem i banom slovo pod slovom **HLAD**; napred uz okrajni okrug lievo $S\bar{C}VNDVS$; a gori lievo do motke barjaka slovo pod slovom **BAN**.

Šaf. Gl. VIII. 279. T. II. br. 4, po matici u privatnoj sbirci u Pragu. Obielodanio ga je i Dr. Egger (*l. c. VI. br. 2.*). Mod. jedva preko 5.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku do osienke spasitelja $\overline{I+}-\overline{XC}$; u zadku pako vide se tragovi motke barjakove do doli, na desnom ramenu svetitelja tri piknje na trokut, napis isto razpoložen, ali ovako: $DV+PTIVL-MLAD-SCVNDVS-BAN$.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,05 gram. Mod. 5½. **Vidi tab. XVI. br. 5.**

Prvi, koji je novce ovih naših te bosanskih banova na svietlo iznio, bio je naš vrli starinar Dr. Janko Šafařik, ali jedva da je što znao (po Engelu: *Gesch. v. Serb. u. Bos. Halle 1801. str. 252*) o Pavlu i Mladinu hrvatskih banovih, te nije ni čuda, da mu nije pošlo za rukom ni napisa na novciah točno razriešiti. Veli Šafařik: „pitanje je, dali su ovdje imenovani ban Mladen i vojvoda Pavle sin Mladenov; jer na ovim našim novcima oba dva ta imena zajedno stoje, i tako ako su to sasvim različna dva lica *Dux Paulus* i *Mladen Ban*, iz ovih novca bi se dalo zaključiti, da su zajedno vladali i zajedno novce kovali.

Ali bi mogao biti taj *Paulus secundus ban Mladen* i sin bana Mladena, dakle Mladenović, i tada bi ovo bili njegovi novi¹. Ali ovi novi nemogu biti nikoga drugoga, nego Pavla I i sina mu starijega Mladina II, pošto su si samo ovi prisvajali njeko pravo na Bosnu, te rabili naslov bosanskoga bana, a Mladin za njeko doba kao takav i stvarno ga vršio.

Već smo gori spomenuli, da je Pavao knez bibrirski i hrvatski ban godine 1283 od ugar.-hrv. kralja Ladislava za novce dobio pravo na bosansku banovinu. Na tom temelju pozva se on dakle gospodarom Bosne, vjerojatno s privolom Karla Roberta, ako mu dapače nije Karlo taj naslov i podjelio. To nam potvrđuju Pavlove listine sa naslovi: *Paulus banus Croatiae, Dalmatie, et dominus Bosne* (*List. I. 190, od 7 travnja 1299*); *Paulus Croatorum et dominus Bosne* (*List. I. 139, od 16 lipnja 1311*) i t. d. Mladin pako II, Pavlov sin, zvao se ili samo bosanskim banom, ili drugim bosanskim banom; a poslie otčeve smrti stalno se nazivao drugim, hrvatskim i bosanskim banom. U povelji na pr. od god. 1402 (*Lucius. De regnis etc. 196*) ima: *Nos Mladinus banus Bozniensis etc.* Lucius (*Mem. 449*) povieda, da si je još za živa otea davao naslov: *Banus Croatiae, comes perpetuus Zadre, princeps Dalmacie et secundus banus Bosne*. Po otčevoj pako smrti taj si naslov ovako priredi: *Maladinus secundus Croatorum et tocius Bosne banus* (*List. I. 274, od 24 veljače 1314*), ili *Maladinus secundus Croatorum et Bosne banus* (*List. I. 328 od 25 stud. 1321*). U ovom naslovu čini se, da rieč *secundus* samo se tiče imena a ne časti, da tako razluči sebe od strica, koji se je isto Mladin zvao, i da tim označi članove istoga imena u svojoj porodici.

Ako se i ovi novi malko poblizje promotre i sravnaju s mletačkimi groši suvremevimi i dotično s onimi srbskih kraljeva Uroša Velikoga i Dragutina, koji su po mletačkom liku kovali, lasno će se vidjeti, da i ovi, izuzam napisa, nisu drugo van puki otisak mletačkih groša. Mislimo jošte, pošto je poznato, da su bibrirski knezovi onda prijateljski obćili sa Mletčani, da su ovi groši u Mletciah kovani bili, jer sva radnja i posao na njih predstavlja sasvim odraslu umietnost. na kakovu se nedaje u Bosni ni pomisliti. Držimo dapače još i to, da je Mladin poznat s ohola i vladohlepna značaja, sam dao ove novce kovati, te da banov lik na njih jest uprav njegov, tim većma, što na samu novcu i njegovo ime ili naslov stoji do banova lika, dočim Pavlovo ime i naslov stalno stoje do svetitelja.

O svetitelju pako, koji se na ovih novciah prikazuje, mogli bismo reći, da je on vjerojatno sv. Ivan Krstitelj, akoprem nema osobitoga znaka, koji bi ga takovim označio. U listini 7 travnja 1299 (*List. I. 190*) sam ban Pavao, Mladinov otac, ovako ob ovom svetitelju veli: „*nos una cum consorte nostra Ursa banissa elegimus pleno affectu animorum, deliberate, et tota voluntate habere nobis, sub Deo et beata Maria Virgine, beatum Joannem Baptistam pro nostro heredumque nostrorum patrono et domino, devotissime et specialiter ellegisse, ipsique tota devotione astringere*“. U ostalom bosanski novi kašnje dobi predstavljaju sv. Grgura Nazianzena kao bosanskoga obranitelja.

¹ U časopisu: „*Blätter für Münz-, Siegel etc. IV. Bd. Berlin*“, nalazi se bezimena kritika o djelu H. Grote: *Münzstudien. II. Bd. Leipzig 1862*. Kritiker opazuje i ovo: „*dann folgen noch S. 994—999: Zusätze und Berichtigungen, bei denen der Matapan des Bosnischen Herzogs Mladin (S. Egger in den Wiener Monatsheften, II. S. 165) einem Fürsten Wladislav zugeschrieben wird! Gott weiss, wie Dr. Grote auf dieser Münze den slavischen Namen herausbuchstabiren konnte*“.

STJEPAN II KOTROMANIĆ.

Naslovi: господинь банъ Степанъ . . . Прѣсомъ динь велики славнога господина бана Степана господина сьемъ земланиъ босансцемъ и хмьсьцемъ и доземъ краемъ господинь (23 listopada 1332, u Dubrovniku. — Mikl. 101).

ми господинь Стефанъ по милости божиноу банъ Босниа и Ђорзи и Соли и господинь хомскоу земли (15 оџуј. 1333, u Srebrniku. — Mikl. 105).

Magnifico et potenti dd. Stefano libero principi et domino Bozne, Ussore et Sale et plurimorum aliorum locorum atque terre Chelmi comiti (lipnja 1326. — Lucio. Mem. 188).

Stephanus dei gratia banus Bosne vel Bossine (7 listopada 1339, in Bossina in curia nostra. — Lucio. Mem. 224. Pučić II. 14).

Pečati: O svom pečatu kaže sam ban u svojoj povelji od 15 ožujka 1333 ovako: **и зѣ то стакао иа господинь банъ Стефанъ свою златъ печатъ, да ѿ верокашо,** ali se ta povelja sačuvala samo u prepisu (Mikl. 107). — Ostaje nam pečat Stjepanov na povelji njegova nasljednika Tvrdka I od 14 ožujka 1356 u bečkom arhivu, na kom stoji vitez na konju s pruženim kopljem u ruci i napisom **СТЪПАН ГИ, а наоколо уз руб: S. DNI STEPAN .DI. GRA. TOTI BOSNE.**

Pripovieda nam Rastić (*Pučić. Primjetbe 30*), da po smrti Stjepana I Kotromanića bosanskoga bana njegova udova Jelisaveta, da se ukloni bjesu bosanskih velmoža, koji složno bjahu ustali, te se ustručavali za bosanskoga bana pripoznati njezina starijega sina Stjepana, videći ga bogato nadarena svojstvi, koja daju slutiti na krepka i odvažna vladara, bi primorana sa svoja tri sina skloniti se u Dubrovnik. Nego neprodje mnogo a Dubrovčani joj izposluju bez dvojbe kod Mladina njezina rodjaka i bosanskoga gospodara, da se sa sinovi u Bosnu povrati. Stjepan i braća mu za Mladinova banovanja mirno su se držali, dapače su s njim prijateljski obćili, čekajući, da jim političke okolnosti pruže način oćinskoga se prietola dokepati. A te nisu jamačno pokasnile. Mržnja, koja se do mala u cijeloj Hrvatskoj i Bosanskoj porodila proti nasilstvu Mladina, povede i braću Kotromanićevu u kolo urote proti ovomu ustrojene, te poslie Mladinova poraza kod Bliske, kad ovaj bi od ugar.-hrv. kralja Karla u zatvor baćen (*list. 1322*), Stjepan pomoćju svojih privrženika sam se proglasi bosanskim banom. Veli Iv. Lucio (*De Reg. 204*): „*Brebirensibus victis, Stephanus dominium Bosnae aliorumque locorum consecutus*“.

Stjepan uze si za ženu Jelisavetu od vladajuće poljske kuće, od koje bjaše i žena ugarskoga kralja, a ona mu rodi samo jednu kćer, Jelisavetu, udatu za Ljudevita ugar.-hrv. kralja, 15 siečnja 1387 u Novomgradu smaknutu (*Féjer X. 316*).

Stjepanova glavna namiera za celoga vladanja bjaše ta, da svoju porodicu na bosanskom prijestolu utvrdi, ali se u tom neizkazao toliko odvažan, koliko trebalo. S prva, akoprem je sam izoćne viere bio, dopuščao je Dominikancem i Franjevcom, da svoje poslove slobodno obavljaju po zemlji; ali nedozvoli, da se patarenci, koji se bjahu za Mladinova doba pomnožili, progone ili silom na pravu vieru tjeraju. Papa Ivan XXII dne 5 lipnja 1325 napisa njemu i ženi njegovoj list, u kom jih molio, neka se opru širenju bogomilstva, i neka prijazno prime inquisitora Fabiana. Glede Fabiana Stjepan pogodi papi; ali glede patarenaca nehtje se sam miešati, no pusti inquisitoru, da radi po volji. Tu Stjepanovu nehajnost u Rimu su ipak smatrali kao povladjivanje bogomilstva; čega radi 22 svibnja 1337 papa je bodrio korbavske, senjske i bibrirske knezove i Nelepića kninskoga, neka se slože i brane njegove inquisitore odredjene za Bosnu proti banu Stjepanu i drugovom (*Thein. I. 617*). Kašnje Stjepan i u tom popusti, te Domanji Bobaliću, kanoniku dubrovaćkomu i njegovu velikomu tajniku, podje za rukom nagovoriti ga, da predje na katoličku vieru. Stjepan dakle početkom g. 1340 svećano primi u svoj dvor Gerarda papinskoga poklisara, koi ga sa katolićkom crkvom sdruži, a on se obveže, da će patarenca satri, ako mu papa i ugar.-hrv. kralj u tom pripomognu (*Thein. I. 633*). Papa 27 veljače pozva Karla, neka Stjepanu pomoć pruži *superestirpatione hereticorum, qui terram ipsius impia contagione corrumpunt* (*l. c. 632*), a 1 listopada 1344 preporučavao hanu biskupa makarskoga, *qui in terra tue ditioni subjecta consistit* (*l. c. 675*). Stjepan osta vieran svomu obećanju, krivovierec je proganjao, Franciskance branio i obdarivao, crkve i manastire za njih gradio, i po mletačkoj vladi mnoga jim prava od rimske stolice izprosió.

U ostalom znao je Stjepan sve to više utvrditi ustanove oćeve, i razvitak te dobrostanje svoje zemlje uznapredovati. Već u početku svoga vladanja nastojaše, da joj pribavi ono, što joj drugi bjahu otrgli. Iznášavši uzroka, udari na Branivoja humskoga kneza, i onu si pokrajinu prisvoji. Po Rastiću str. 312 u tom je složno radio sa srbskim kraljem, te oba dadoše sinove Branivojeve umoriti, a zemlju medju sobom podjeliše. Htjede se miešati u hrvatske poslove, ali mu ovdje loša sreća. God. 1324 pruži pomoć Gjorgju kliškomu knezu, koi poslie progona svoga brata Mladina na temelju povelje kralja Andrije od g. 1293 zahtjevaše, da ga svi velmože i gradovi u Hrvatskoj i Dalmaciji za primorskoga bana priznadu. Ovom prigodom Bošnjaci budu kod Knina od Nelepića cetinjškoga kneza i njegovih saveznika svestrano potučeni i sam Gjorgdje zasuznjen (*Mica Madius*). Dvie godine kašnje sam Stjepan sadje a vojskom u Hrvatsku, da proti hrvatskim velmožam banu Mihaću pomože, nego i tada bez uspjeha (*Lucius de Reg. 204*). Nezna se s čega kolovoza 1338 Stjepan stane obsjedati Kliš, grad Mladina Gjorgjeva sina, nego i tada zaman. Tiem osta zapriećena kliška trgovačka cesta; ali još 7 listopada sliedeće godine pismom na Trogirane Stjepan obnovi stari trgovački savez medju Bosnom i primorskim gradovi, dodajući, da će njihovi stanovnici biti u Bosni *sicuri cum omnibus, auri, argenti, cupri et cujuslibet metalli*, što su po Bosni nabavljali (*Lucius Mem. 224*). Za borbe, koja se g. 1343 vodila medju primorskim gradovi i Nelepićem kninskim knezom radi tvrđjave Klju a sagradjene nelepićevim sinovcem Konstantinom na šibeničkoj medji Stjepan, želeć k moru protegnuti bosanske granice, ponudi se mletačkoj republici proti Nelepiću, no ova neprista, ali ovlasti primorske gradove, da sami stupe u savez sa Stjepanom *ad defensionem solummodo Bossine et parcium Sclavonie* (*Misti XXI. 44*).

Stjepan za celoga svoga vladanja vierno se držao svojih dužnostih naprama ugar.-hrv. kruni, te sdruži svoju sa vojskom kralja Ljudevita, kad ovaj g. 1345 sadje do Bišća, i primora ne samo udovu Nelepićevu, da mu izruči Knin, nego i većinu hrvatskih velmoža, da mu se pokore (*Lucius. Mem. 240*). Isto tako sliedio je Ljudevita, kad ovaj god. 1346 prodje vojskom u Dalmaciju, da oslobodi Zadar od Mletčana, koji su ga teško obsjedali. Tada pusti se Stjepan zavesti od mlet. zlata, kao što i magjarski vojde, te kralj 1 srpnja bude od Mletčana hametom potučen (*V. Ogléd. I. 226*). Ljudevit morao se u Ugarsku povratiti, a republika mu odpravi umah poslanike, preporučajući jih Stjepanu: *tanquam honorabili et precioso amico nostro*. Stjepan pred kraljem s izdaje obužen, da se ogradi, Mletčanom ponudi savez; no republika, uzdajući se sveudilj, da će joj kralj za novce sve primorje odstupiti, 4 rujna iste godine odgovori mu, da za sada nebi pristati mogla *absque nostro onere et infamia*, ali da se to daje obaviti častno i pošteno u naprieda; da je i sada pravna pomoći ga, kad bi ju trebao; da će u milost primiti one hrvatske velmože, koje joj on preporučivao; da će njegove želje pred srbskim kraljem podupirati, a Zadranom život i imanje oprostiti, samo ako se u opredjeljeni jim rok predadu. Ali uvierena malo kašnje, da novcem nemože ništa opraviti, 7 studenoga iste godine naloži svomu poslaniku u Bosni, da s banom savez utanači; no sada ban, komu medjutim pošlo bjaše za rukom s kraljem se pomiriti, odgovori republici, neka ova stvar još ostane *in pendentibus et secreta*, a da će s druge strane nastojati ju s kraljem pomiriti. Mletčani, koji tada u svoju vlast privukli bjahu opet Zadar, odgovoriše mu 1 sieć. 1347, da *confidentes de ipso plus quam aliquo principe vel domino mundi* oberučke pristajaju na njegove ponude. Primirje medju republikom i Ljudevitom sklopilo se stoprv 5 kolov. 1348. Nego odnošaji medju Mletčani i Stjepanom podržali su se i nadalje najprijazniji.

I s Dubrovčani se Stjepan za dugo prijateljski držao. On jim izposlova mir pri srbskom kralju, s kojim se zavadili bjahu rudi svoga plemića Menca Menoćića, kraljem s izdaje okrivljena (*Rastić str.*

*

288). Kašnje radi nekijh nameta planu malko zavade medju banom i Dubrovčani, nego i to se umah utrnuo sada posriedovanjem srbskoga kralja, te Stjepan ovom prigodom izruči Dubrovniku povelju, kojom mu stara prava u Bosni potvrdjivao (23 list. 1332. Mikl. 101). Blagost banova osmieli sada Dubrovčane, da ga mole, neka jim ustupi Rat, Ston i Prevlaku sa zemljištem do dubrovačke granice i sa pobljžimi otoci. Ali na te zemlje i srbski kralj njeko si pravo prisvajao. Tako Dubrovčani, da svoju državicu razšire, morali su na jednom dati kralju 8000 perpera, te obvezati se, da će i kralju i banu plaćati godišnji danak od **ѣ сѣтъ перперъ енетайкнѣ** (1333. Mikl. 104—5); a mnogo su pako noveca razsipali po velikāših obojega dvora koji su jim u tom pripomagali. Rastić nepravedno okrivljuje Mletčane, da su gledali te dogovore dokinuti, pošto tomu nema ni traga u starih spomenicih. Piše isti Rastić, da g. 1349 i ban i car srbski Dušan udariše nove neobične namete na dubrovačke trgovce. Ban bio bi udario na zemlje dubrovačke, i da je s toga planuo rat medju banom i Dubrovnikom, te da se je napokon ban skloniti morao na pogodbe za obe strane povoljne. U spisih arkiiva mletačkoga nema ni govora o banu nego o Dušanu, te je i tada mlet. republika odvažno branila Dubrovčane, i mir jim napokon izvojevala (V. Lastine III).

Stjepan živio je sa srbskim kraljem u skladu sve do god. 1350. Ove se je godine i to prijateljstvo pomutilo. Dušan je tužio bana, što si pridržao bjaše njeka njegova miesta, i što si hoće da sagradi tvrdjavu blizu mora u Humu, čemu se i Dudrovčani opirali (Misti 16 srp. 1349). Rastić ipak kaže (str. 329), da je glavni uzrok ovoj razprij: *perche il bano non voleva consentire al sposalizio d' Elisabetta sua figliuola con Orossio figliuolo d' esso imperatore*. Po svom poslaniku Mihi Bući još 13 trav. 1350 car srbski osviedočavaše mlet. republiku, da uz sve banove povriede mira jošte proti banu ustao nije i da neće, zato samo, da njoj po volji učini; a republika liepom mu hvalom odvrćala, te mu obećavala, da će navesti bana, neka mu sve, što mu oteo bjaše, povrati. Nego je i tada Dušan lažno obećavao, jer malo kašnje udari velikom vojskom na humsku zemlju. Dne 11 srpnja 1350 mlet. vieće odpravi dva svećana poslanika, da jih pomire, ali sve badava. Republika ipak naloži poslanikom, da pristanu u Dubrovniku, i da budno paze na to, da nebi srbska vojska naškodila onomu gradu ili Stonu, kamo se činilo da smiera. Srbska vojska bila bi zimovala u Bosni, premalićem sliedoće godine obsiednula Bobovac, gdje se Jelisaveta nalazila, no zaman, te se stoprv u jeseni u Srbiju povratila. Ban se povukao bio u tvrdjave, a Srbi sve naokolo poharali i srušili. Nezna se pravo, kada se i kako ova razmirica razriešila. Njeki tvrde, da su se ona dva malo zatim pomirila, i da je u tu svrhu Stjepan ustupio Dušanu humsku pokrajinu; što je nevjerojatno, jer umah po banovoj smrti, koja se na skoro dogodila, Humje nalazimo u vlasti njegova nasljednika Tvrdka.

Obično se bilježi, da je Stjepan umro 28 rujna (po Ijetopisu kod Makuševa str. 323 dne 18 rujna) 1353, i da je sahranjen bio u Mileševu u Franjevskom samostanu. Nasljednik mu Tvrdko u svojoj povelji od 1 lipnja 1367 veli: **и наменѣ господарствѣ аи лѣто**, dakle bio bi počeo vladati g. 1354. Za ovu godinu stoji i ta okolnost, što se je još za živa Stjepana, naime 20 lipnja 1353, ugarsko-hrvatski kralj Ljudevit zaručio s banovom kćerju Jelisavetom, i što Tvrdko u povelji 1 rujna 1335, Dubrovčanom podieljenoj, primiećuje, da se služi pečatom pokojnoga bana Stjepana, „*quia ad presens nostrum proprium nondum habemus*“¹.

U poviesti Stjepanovoj neimamo nijednoga čina, s koga bi se dalo izviestno kazati, da je on težio svojoj državi samostalnost izvojevati. Sliepo je sledio ugarsku politiku; Ljudevit mu je bio odveć snažan; Mletčane nije znao iz naših obala iztisnuti; a nutrnje stanje državno s vierskih nemira bilo mu sasvim nepovoljno.

Stjepan neostavi od sebe muškoga odvjetka za priestol, te ovaj morao je dopasti njegovu braću Inoslava i Vladislava. O Inoslavu neostaje spomena u poviesti; možda umro za rana neoženjen. Vladislav oženi se sa Jelenom kćerju Gjorgja Subića kneza kliškoga (Lucio Mem. 234).

¹ Lucio (Mem. str. 246) spominje njeki zaključak stvoren koncem ove godine 1354 u trogirskom vieću glede obrane onoga grada radi novosti, koje nastale bjahu u Bosni.

VRSTA I.

Spasitelj sjedi. — Ban stoji.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, sjedi na priestolu, desnicom dieli blagoslov, a lievica mu naslonjena na knjizi ležećoj na krilu. Priestol nema zada naslona, nego se njegove po-bočne strane piknjastimi lukovi sdružuju sa osienkom. Do priestola u polju podieljeno **IC—XC**, nad i pod **IC** po jedan trolistni cvietak **☞**, nad **XC** pako isti trolistni cvietak, a pod njim **S**.

Zadak. — Ban stojeći medju dva piknjasta luka, koja se od zgora do doli protežu, punolik, gologlav, drži u desnici pruženoj goli mač, a u lievici žezlo sa krstom na vrhu. Do lievice tri piknje oblučno položene. Napis teče naokolo izvan lukova uz rub, počam gori desno: **·STCIIIPII· — ·BAN·BO·**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,89 gram. Mod. 4¼. **Vidi tab. XVI. br. 6.** — U istom zavodu ovomu priličan:
2. — Teži 1,75 gram. Mod. 4¼.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola u polju nema **IC—XC**, a vide se samo tragovi od pismena **R—S** stojeća medju dva cvietka **☞**; u zadku pako lievica je banova veoma gori nzvita te žezlo odveć kratko, lievo do glave okrugić, do lievice nema piknja, a od napisa čita se samo desno **STCIIIPII·S**, pošto je novac lievo obrubljen.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,50 gram. Mod. 4.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku do priestola **IC—XC**, pod ovim **R—S**, a pod ovim po jedna ruža; u zadku pako gori lievo do glave banove nema okrugića, a napis: **STCIIIPII·S—BAN·S·B·**.

Érdy str. 3 br. 1 (*Dr. Stur*). Mod. 5. Valjda isti obielodanio Dr. G. A. Egger *Wien. Numis. Monatsheft*. 1866. str. 166.

5. — Isto kao br. 4, samo razlika u pikanju napisa u zadku **·STCIIIPII·S — ·BAN·S·B·**.

Matica u g. Neuhausera u Zagrebu. Teži 1,88 gram. Mod. 5¼. **Vidi tab. XVI. br. 7.** — Ovomu su veoma prilični:

6. — Teži 2,05 gram. Mod. 5. — U vojv. Montenuovo u Beču.
7. — " 2,20 " " 5¼. — U muzeju Bottacin u Padovi.
8. — " 2,01 " " 5. — Kod Schottena u Beču. Lik spasiteljjev dvostruk, i pikanje razno u napisu zadka.
9. — Teži 1,32 gram. Mod. 4. — U zemaljs. muzeju u Zagrebu. Pobočne strane priestola u predku sdružuju se ravnim poluokrugom vijučim se okolo osienke, i nema ruža. Jako obrezan.

VRSTA II.

Spasitelj stoji. — Ban stoji.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći medju dva piknjasta luka, koja se od zgora do doli protežu, piknjastom osienkom oko glave, pruženom desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsijh. Izvan lukova u polju podieljeno **IC—XC**.

Zadak. — Ban do koljena, punolik, a tielom malko lievo okrenut, gologlav, drži u pruženoj desnici goli mač, a u lievici o boku žezlo sa krstom na vrhu. Mač i žezlo su desno naklonjeni. Napis teče naokolo, počam gori desno: **STCIIIPII — BAN·BOSNA·**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,80 gram. Mod. 5. Izdao Dr. Egger l. c. str. 168. Tab. VIII. 5 po istoj matici, ali veoma pogriešno, slike mu nepodpune, a napis: **STCIIIPII — BAN·BOSNA·**.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku čitav je lik sastavljen od krupnih poteza, a pod $\overline{\text{XC}}$ u polju desno kao tragovi slova Ω ; u zadku pako ban se prikazuje podpunije, u lievici uzgor okrenutoj drži križato žezlo odveć kratko, a napis se samo desno razaznaje: $\overline{\text{CTEPTRV}\Omega}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,45 gr. Mod. 4. **Vidi tab. XVI. br. 8.**

VRSTA III.

Spasitelj sjedi. — Ban sjedi.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje podijeljeno $\overline{\text{IC—XC}}$.

Zadak. — Ban pod zatvorenom krunom, punolik, u dugoj haljini, sjedi na prijestolu bez naslona; desnicom hvata držak mača na krilu mu položena, a lievicom isti mač pri vrhu. Napis teče naokolo uz krajni zubasti okrug, počam gori desno: $\overline{\text{STEP}\Omega}$ — $\overline{\text{B}\Omega\Omega}$.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,13 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. Probušen i urezan. Izdao Šafařík Glas. V. 218. Tab. II. br. 9. po istoj matici.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku na krilu prijestola gori desno piknja, a u zadku držak mača banu u lievici, kruna nizka, a napis: $\overline{\text{STEP}\Omega}$ — $\overline{\Omega}$ · $\overline{\text{B}\Omega\Omega}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,15 gr. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku ono \times napisa leži na osienki, a u zadku napis: $\overline{\text{STEP}\Omega}$ — $\overline{\Omega}$ · $\overline{\text{B}\Omega\Omega}$.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 0,90 gram. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. Probušen desno u polju.

4. — Isto kao br. 1, nego ukrasi su ovdje obilniji i razno položeni, a napis u zadku: $\overline{\text{STEP}\Omega}$ — $\overline{\text{B}\Omega\Omega}$.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,16 gr. Mod. 4 $\frac{2}{3}$. **Vidi tab. XVI. br. 9.**

5. — Isto kao br. 4, nego napis u zadku: $\overline{\text{ST}\Omega\Omega}$ — $\overline{\text{B}\Omega\Omega}$ · $\overline{\text{B}}$.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču, veoma poernjena, valjda s hrdjava kova. Teži 1,30 gram. Mod. jedva preko 4.

6. — Isto kao br. 1, nego u zadku prijestol je s oboje strane ukrašen lavskom glavom, a napis: $\overline{\text{STEP}\Omega}$ — $\overline{\text{B}\Omega\Omega}$ +.

Érdy str. 4. br. 2, po I. v. Reichelu: „*Beiträge zur Münzkunde der südlichen slavischen Völker* 161. T. VI. 6 (Koehne, *Mémoires de la Société d' Archéologie et de Numis. de St. Pétersbourg. 1849. Vol. III.*). U napisu Reichel nebilježi krsta na koncu napisa. Mod. 4.

7. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: $\overline{\text{ST}\Omega\Omega}$ — $\overline{\text{B}\Omega\Omega}$ ·.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,18 gr. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Ovomu sličan izdao Dr. Egger l. c. Tab. VI. br. 7.

8. — Isto kao br. 6, nego u predku do osienke $\overline{\text{IC—X}}$; u zadku pako piknja na banovih prsiah, a napis: + $\overline{\text{CT}\Omega\Omega}$ (Ω piknjom u sriedi) — $\overline{\text{B}\Omega\Omega}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom gosp. Prof. Blaža Bolthausena, nadjena kod Vukovara. Teži 1,04 gram. Mod. 3 $\frac{3}{4}$. **Vidi tab. XVI. br. 10.**

9. — Isto kao br. 1, nego u predku do piknjaste osienke $\overline{\text{IC—IC}}$; u zadku pako prijestol se širi do ruba, a napis, počam doli lievo: + $\overline{\text{CT}\Omega\Omega}$ (Ω piknjom u sriedi) — $\overline{\text{B}\Omega\Omega}$.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,01 gram. Mod. 4. Ostaju znakovi kašnje ukovana poušja.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\overline{\text{IC—+}\Omega}$, a do prijestola u polju $\overline{\text{G—}\Omega}$; u zadku pako banova odieća tielu prilagodjena, a napis počam doli lievo: $\overline{\text{CTIP}} // \overline{\text{H—+BOS}}$.

Dr. Egger l. c. 187 $\frac{1}{2}$. VI. br. 3. Mod. 4 $\frac{1}{4}$. Lik banov naliči na novce Stjepana Dragutina kralja srbskoga.

11. *Predak.* — Spasitelj punolik, sjedi na prijestolu; nego je sav lik novca veoma izglođan.

Zadak. — Ban punolik, golobrad, u dugoj haljini, sjedi na jednostavnom prijestolu bez naslona, u desnici drži žezlo sa krstićem na vrhu, a u lievici mač. Napis teče naokolo neprekidno, počam uprav gori, te iduć desno: $\overline{\text{STEP}\Omega}$ $\overline{\Omega\Omega\text{I}}$ $\overline{\text{B}\Omega\Omega}$ $\overline{\text{BOS}\Omega}$.

Dr. Egger l. c. 168. Tab. VI. br. 8 primećujući: „*Die Deutung des zweiten leider schlecht erhaltenen Wortes des Aversumschrift ist verschieden versucht worden; man las COT, und wolte es mit Kotromanus oder Comes et Banus erklären; sollte man nicht richtiger die Inschrift: „Stephani moneta bani Bosne“ lesen?“. M. 3 $\frac{3}{4}$.*

VRSTA IV.

Spasitelj stoji. — Ban sjedi.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći medju dva piknjasta luka, koja se od zgora doli protežu, desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Izvan lukova u polju na polovici novca $\overline{\text{IC—XC}}$.

Zadak. — Ban, punolik, pod zatvorenom krunom, u dugoj bogatoj dolami, sjedi na prijestolu bez naslona, desnicom se hvata držka mača na krilu položena, a lievicom drži isti mač pri kraju. Napis teče naokolo, počam doli lievo, po Šafaříku: $\overline{\text{ST B}\Omega\Omega}$ — $\overline{\text{BOS}\Omega}$, a po nas + $\overline{\text{B}\Omega\Omega}$ — $\overline{\text{BOS}\Omega}$. Okrajni okrugri zubati.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,97 gram. Mod. 3 $\frac{3}{4}$. Izdao Šafařík Glas. III. 254. Tab. IX. br. 106 po istoj matici.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku slika lievo nagnuta, a knjiga na prsiah jednom piknjom označena; u zadku pako krstić na oba ugla prijestola ovako \times , kruna kraljeva i ukrasi dosta raznoliki, a napis: \times — $\overline{\text{B}\Omega\Omega}$ — $\overline{\text{BOS}\Omega}$.

Po otisku matice u peštanskom muzeju. Teži 0,98 gr. Mod. 3 $\frac{3}{4}$. Izdao Dr. Egger l. c. Tab. VI. br. 5, i Weszerle Tab. II. br. 13. Još se vidi na njem kašnje ukovano poušje sa visećim okrugićem.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku $\overline{\text{IC}}$ neuredno razpoloženo, a knjiga na prsiah sa četiri piknje označena; u zadku pako u krilu prijestola desno ptica jasno izražena.

Matica u gradačkom muzeju. Teži 1,01 gram. Mod. 3 $\frac{3}{4}$. **Vidi tab. XVI. br. 11.**

VRSTA V.

Spasitelj sjedi. — Šlem.

1. *Predak.* — Spasitelj, punolik, piknjastom osienkom oko glave, sjedi na prijestolu bez naslona zada. Pobočni nasloni sdružuju se sa dva mala, sa svake strane po jedan, i jedan veliki ravan luk, koi se uvija preko osienke. Spasitelj drži ruke na krilu, a pod rukama na odjelu krstić miesto knjige. Do prijestola u polju podijeljeno gori $\overline{\text{IC—XC}}$ a doli $\overline{\text{S}}$ (po sriedi prekršteno) — $\overline{\text{T}}$.

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut, nad njim četvero-kutna zastavica, a nad zastavicom ruža. Upravno nad

ružom počima napis, koi teče desno naokolo uz rub: **STĀPHANVS B — A** (uprav pod šlemom) — **IVS BOSNA**.

Matica u car. num. kabinetu u Beču. Teži 1,46 gr. M. 5. Izdao Dr. Egger l. c. str. 168. Tab. VIII. 6. **Vidi tab. XVI. br. 12.**

2. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, pijkjasom osienkom oko glave, rukama na krilu, sjedi na prijestolu bez naslona zada; pobočni nasloni svršuju na način kapice

sa pijkjom na vrhu. Uz rub teče pijkjasti okrug. Do prijestola u polju **IC — XC**.

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut, nad njim četvero-kutna zastavica sa tri pijknje na pojedinom uglu; nad zastavicom ruža, a nad ovom o samu perjanica. Napis teče naokolo, počam gori desno: **STĀPHANVS BOSNA DI GR**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,43 gram. M. 4 1/2. Izdao Dr. Egger l. c. VIII. 7.

STJEPAN TVRDKO I.

Naslavi: Nos Tvarctcho dei gracia Bozne banus (1 rujna 1355. — *Listine III. 275*).

ОДЪ ТВЕРКА МНОСТЮ БОЖНОМЪ БАНА БОСНСКОГА (20 ruj. 1355. — *Pučić II. 23*).

Tuerdeo dei gracia Bosne banus (14 ožujka 1356. — *Listine III. 312*).

МН ТЕРТКО МНОСТЮ БОЖНОМЪ БАНЪ БОСНСКИ (1 lip. 1367. — *Mikl. 176*).

ГОСПОДИНЪ ТЕРТКО МНОСТЮ БОЖНОМЪ БАНЪ БОСАНСКИ (9 velj. 1375. — *Mikl. 184*).

КАКО БЫТИ МН О ХРИСТЪ НЕСАЕ БЛАГОУТНОМУ И БОГОМУ ПОСТАВЛЕННОМУ СТЕФАНУ КРАЛЮ СРЪБЛИМЪ И БОСНА И ПРИМОРЮ И ЗАПАДНИМЪ СТРАНАМЪ (10 trav. 1378. — *Mikl. 186*).

Nos Stephanus Tuertheo dei gracia rex Rassie, Bosne etc. (28 ožujka 1385. — *Arhiv I. I. 36*).

Nos Stephanus Thuertcho dei gracia rex Rascie, Bosne, Maritimarumque partium etc. (23 kol. 1385. — *Listine IV. 221*).

Nos Stephanus Tvertcho dei gratia Rascie, Bosne, Maritimeque etc. rex (2 lip. 1390. — *Listine IV. 280*).

Podpisi: Tvertcho dei gratia et domini nostri Ludovici regis bannus Bosne (17 ožujka 1366. — *Listine IV. 84*).

† **Стефанъ Терткѡ въ христа бога кралъ Срѣблнмъ и Боснѣ и Приморю** (10 trav. 1378 — *Mikl. 190*).

† **Стефанъ Терткѡ мностю божномъ кралъ Срѣблмъ и Боснѣ и Приморю** (2 pros. 1382. — *Mikl. 202*).

Pečati: U listini od 1 rujna 1355 (*Listine III. 275*) kao što i u onoj od 14 ožujka 1356 (*Listine III. 312*) veli Tvrđko, da svoga pečata jošte nema, te zato da za sada rabi onaj svoga pok. strica bana Stjepana.

U listini od 9 sieč. 1362 (*Pučić II. 23*) spominje svoj prsten kao pečat, i uz to jošte svoj veliki pečat.

SIGILLUM MINUS TUERNI DEI GRATIA TOTI BOSNE BANI — **ГОСПОДИНЪ БАНЪ ТВЕРТКО** (1 lipnja 1367. — *Mikl. 176*).

Pučić (II. 32) opisuje pečat na Tvrđkovoju listini od g. 1388—9 u arhivu dubrovačkom ovako: pečat, grb kraljevski, kaciga i štit, a na štitu iahere pas i tri lijera pod pasom a tri nad pasom; okolo slova: **REGIS RASIE STEPANI TUERTCHONIS**.

TVARTKUS I. D. — G. RAS. SER. BOS ILLI. DAL. ET CRO. REX. — Napis na miedenom pečatu nadjenu g. 1849 blizu Sinja u Dalmaciji medju razvalinama stare gradine turske. Sada se nalazi u sbirci g. Conte Buratti vrloga dalmat. rodoljuba u Zagrebu, te je s ove matice potekao snimak, koi se ovdje nalazi na čelu bosanskih novaca (*V. Memoiren der allerhöchst bestättigten Gesellschaft für Archoeologie et Numismatik zu St. Petersburg. VI. Bd. 171. — Deutsches Kunstblatt. 1850. 24*).

Stjepana II nasliedi Tvrđko I, sin Stjepanova brata Vladislava i Jelene kćeri Gjorgja Subića kliškoga kneza. (*Lucio. Mem. str. 234*). Žena mu se zvala Dorotija (*Mikl. 189*), a bjaše kćer Sracimira Vidinskoga, brata posljednjega bugarskoga cara Ivana Šismana. Od ove dobi sina, koi mu g. 1382 živio, jer dočim u prednjih poveljah spominje samo mater i ženu, u onoj od 2 prosinca te godine (*Mikl. 202*) govori izključivo o sinu: **МН СИНЪ КРАЛЕВЪСТВА МН**¹. Znamo još i to, da je g. 1390 udovac bio, i da je kanio za ženu uzeti kćer Alberta III Austrijskoga, možda da se tiem sve više zapadu približi i pomoć si lašnje steče proti Turčinu, koi mu već strašno naokolo režao. Po Jukiću bila mu druga žena od plemenite bosanske porodice, isto imenom Jelena.

Zasiedne prijestol privoljenjem ugar.-hrv. kralja, te mu s početka pripoznavao njeku povišju vlast nad sobom, i vierno ga se držao. Jedna poslanica Petra Gradonico kneza trogirskoga od 25 svibnja 1355 na mlet. vladu očituje nam prva Tvrđkova kretanja na političkom polju. S nje doznajemo, da si Tvrđko nagodbom nabavio bjaše tvrdjave od prije kneza Grgura i Katarine Dandulove udove kneza Pavla bibrirskoga; da se nalazio u zavadi sa Ivanom Nelepićem cetinjским knezom i da je hrvatski podban u Kninu nastojao o tom, da jih smiri, a da mu mati Jelena kanila saći u Kliš na dogovor sa onom knjezinjom i udovom Mladinovou, da ju u ime ugar.-hrv. kralja navede, neka mu onu tvrdjavu ustupi.

Umah po smrti Dušanovoj Tvrđko zauze Humje, koje stric mu Stjepan II malo prije Dušanu ustupiti morao. Nego na tu čest bosanske države od dugo vrebao Ljudevit ugar.-hrv. kralj. Ovaj, da lašnje uspije u svojoj nakani, pozva Tvrđka u Ugarsku na pohode (1356). Tvrđko, nesluteć si zla, rado pristao na kraljeve želje, i ode. Sada Ljudevit nehije ga iz dvora odpuštiti, dokle mu Tvrđko nepreda Humje kao miraz kraljeve žene Jelizavete, i neobveže se prisegom, da će ga u ratovih vojskom pripomagati, da će on ili braf mu Vuk

¹ Ovdje nesmijsje se pomisliti na njegova nezakonita sina Tvrđka Tvrđkovića.

stalno pribaviti u ugar. dvoru, i da će svom snagom nastojati, da patarenstvo u Bosni iztriebi (17 srp. 1356. *Ark. II. I. 35*).

Čini se ipak, da Tvrđko za obnovljenoga rata medju Ljudevitom i Mletčani, koi dovrši s zadarskim mirom (18 velj. 1358), osta u Bosni, gdje su mu dosta brige davali domaći poslovi. Njegovi odnošaji sa Mletčani s toga valjda prikazuju nam se prijateljski, te republika, da ga nagradi zato, što je rado njezine podanike u svoju zemlju primao i štutio, 7 rujna 1364 njemu, bratu njegovu Vuku (*Stjepanu*) i materi njihovoj Jeleni pravo mlet. gradjanstva podjeli, koje mu pako 30 srpnja 1383 obnovi i za njegove potomke. Često ga pako Mletčani oružjem obskrbljivali, a i tu mu napokon prijazan, kakovoj nema para do onda u njihovoj poviesti, učinili (5 list. 1383), da si dvie galije u Mletcih sagradi.

Što se Tvrđko sasvim podao bjaše ugar.-hrv. kralju, i u državnih se poslovih pušćao voditi svojom materom Jelenom Subićevom, nje-koji velmože, medju kojimi Dabiša naravni sin Miroslava banova strica kneza neretvanskoga, urote se proti njemu, proglase banom Pavla Kulišića usorskoga upravitelja, a Tvrđka i Jelenu proteraju iz zemlje. Kralj Ljudevit nepočaši Tvrđku pružiti pomoć, te ovaj na čelu ugarske vojske i svojih privrženika povratio se do mala u Bosnu, potuče urotnike, mnoge i sama Pavla uhvati i smaknuti dade. Ostali ustaše izbjegnu u Dubrovnik. Dubrovčani se stave, da mir posreduju. Tvrđko rado se skloni na njihove molbe, pomilova neviernike, i uzapćena jim imanja povratio.

Ali se nješto kašnje ti nutrnji nemiri obnoviše. God, 1368 Tvrđko prodje u Ugarsku, ostavivši svoju mater Jelenu, dosta pametnu i razboritu, da državom upravlja. Velmože nemogući trpiti ženske vladavine, ni zaboraviti na slobode, kojih jih Tvrđko, na Ugarsku naslonjen, lišio bjaše, opet zgrabe oružje, protjeraju banicu, te imenuju banom Vuka (Stjepana) Tvrđkova brata. Uz prve glasove Tvrđko doleti u Bosnu, te sakupivši svoje privrženike udari na urotnike, razbije jih, njekeje uhvati i kazni, a bjeguncem imanja oduze. Braf mu Vuk jedva se spasi u Dubrovnik, odakle prodje u Ugarsku. Vuk obrati se sada pismom na papu, u kom tvrdće, da je on prvi od bosanskih banova katolik, moljase ga, neka mu od ugar. kralja izprosi pomoć proti bratu, a da će on u Bosni krivovjerstvo izkorieniti. Papa 14 pros. 1369 sbilja se obrati listom na kralja, u kom ga bodrio, neka braću pomiri, Tvrđka na vieru privede i nakloni, da njeki dio

zemlje bratu ustupi (*Thein. Hung. II. 91*). Ovaj na prosto odbaci te zahtjeve, čega radi Ljudevit posla na njega svoju vojsku pod Nikolom Konthom palatinom i Nikolom ostrogonskim prvostolnikom. Od tada se Tvrdko sasvim rieši svoje dosadašnje podložnosti napram ugar. kruni, i poče samostalno vladati. Ostavši nam spomenici od onog doba nekažu ništa više ob odnošajih medju Tvrdkom i Ljudevitom do smrti ovoga.

U ovo doba Tvrdko je morao svoju silu upotriebiti proti Senku Mladinoviću svomu nemirnomu susiedu, pomoženu Nikolom Altomanovićem, koji se ustručavao kneza Lazara kao srbskoga vladara pripoznati. Tvrdko prisvojio si tada većinu njihovih posieda sa Trebinjom, Dračevicom i Konavljem.

Medjutim smrtju cara Uroša (2 pros. 1367) izumre koljeno vladajuće u Srbiji. Dušanova brata Sinišu, tada vladajuća u Tesaliji, smatrali su Srbi kao od porodice nemanićeve odcepljena, te mnogi pripoznaju Uvoševa ubojicu Vukašina za svoga vladara. Ali i Vukašina dočeka do mala jsti udes kao Uroša. Potučen na Tainarosu kod Marice od Turaka, u bjegu sam ga njegov sluga umori (1371). Tada sve veća smeća Srbijom zavlada. Dosadašnji upravljatelj srbskih pokrajina uzmu na svoju ruku vladati. S toga nekogji Tučinu na danak obvežu. Tvrdko, po tankoj krvi u rodu sa Nemanici (*naime po Jelenu kćeri kralja Dragutina udatoj za njegovu djeda Stjepana I*), već po smrti Uroša smatrao se prvim gospodarom srbske zemlje, a tim više od sada za praznoga prijestola. Kaže nam on sam u povelji od 10 trav. 1378, kako videći Srbiju bez pastira, **ИДОХЪ ВЪ СРЪБЪСКОЮ ЗЕМЛЮ, ЖЕЛАХЪ И ХОТЕ ШКРПНИТИ ПРЪСТОЛЪ РОДИТЕЛЪ МОИХЪ, И ТАМО ШЪДШЪ МИ ВЪСНУАНЪ БЫХЪ БОГОМЪ ДРОВОКНИМЪ МИ ВЪИЧЕМЪ НА КРАЛЕВЪСТВО ПРЪРОДИТЕЛЪ МОИХЪ**, te da je od tada stupio kao vladatelj srbske zemlje (*Mikl. 187*). Može se ipak za stalno držati, da mu već za Vukašinove smrti pred oči lebdila misao, da pod svoju krunu sdruži sve zapadne jugosl. zemlje od turskog kopita jošte neoskvrnute; te da obnovi Dušanovo carstvo, koje bi u stanju bilo Turčina na trku k zapadu obustaviti. S toga dakako g. 1376 dađe se on svečano okruniti od grčkoga prvostolnika Ave u Mileševu, dakle na srbskom zemljištu, ne samo za bosanskoga nego i za srbskoga kralja, te ga i za takova umah priznale osim Ugarske sve susiedne vlasti. Tvrdko po vienčanju podignu si sjajan dvor u Sutjesci i u Trstivnici, i uvede sva dvorska dostojanstva, kako su prije u Srbiji obstojala. Ljudevit ugar.-hrv. kralj, nemogući pregovori Tvrdkovo iznevierjenje, posla palatina Nikolu, da ga ukroti, ali bez uspjeha. S toga vidimo za zadnje Ljudevitove borbe sa Mletčani, koja se turinskim mirom dokonča (1381), Tvrdka više priklona republici nego Ugrom.

Po smrti Altomanovića Tvrdko zavadi se s Balsići gospodarici Zente radi Altomanovićevih zemalja. Tom prigodom sadje Tvrdko u Dubrovnik na dogovore sa Gjorgjem Balsićem za mir; no sve badava. Gjorgje pokuša, da Tvrdka ulovi, ali su Dubrovčani njegovu smielost osujetiti, znali (*Rastić*).

Čim Tvrdko primi viest o smrti kralja Ljudevita (12 ruj. 1382), umah si pritegnu Humje, koje kašnje preda Vlatku Hranoviću, da njim njegove mnoge zasluge nagradi. Vlatko ostavi ga svomu sinu Sandalju, a ovaj sinovcu Stjepanu, ali ga Stjepanovim sinovom ugrabiše Turci i posvojiše. Bojeći se Tvrdko, da s tim postupanjem ne navuče na se gnjev ugar.-hrv. kraljica svojih rođakinja, a znajući dobro, da pri onom dvoru sve stoji do palatina Gorjana, stavi se s ovim prijateljski obćiti. Gorjan, tada bez tudje pomoći proti mnogomu takmaeu u dvoru, rado mu pruži ruku; s čega Tvrdko pismeno se obveže i silom ga proti svakomu osim proti kraljicam štiti i braniti (28 ožuj. 1385). S druge strane Gorjan naobilato naplati Tvrdka, jer ne samo ga sa kraljicami pomiri, nego jih još ove iste godine navede, da mu daruju grad Kotor, koji se bjaše g. 1367 po Uroševu smrti, da se Baošića zetskih knezova rieši, svojevoljno ugar.-hrv. kruni podčini. O tom daru povieđa Tvrdko sam u povelji, kojom 23 kol. 1385 potvrdi Mletčanom prava trgovačka, koja su do tada uživali u Kotoru, ovako: *«cum per gratiam largifue dei dispositionis et preclarissime sororis nostre domine regine Ungarie civitas predecessorum nostrorum Catharensis feliciter ad manus nostre maiestatis perpetualliter pervenit (V. List. IV. str. 221)*. Tako su kraljice mislili odstraniti Tvrdka od svojih protivnika u Hrvatskoj, koji su već tada javno radili o propasti njihove vladavine.

Nego zaprieke, koje su se sve više množile kraljicam na putu u uživanja očeva prijestola, pritegnuše na se za rana i Tvrdkov opaz, te se i on stavi svoje snage prikupljati i uredjivati, da ga zgrade nespravna nezateku. Vidio je dobro, da prevrat u Ugarskoj mogao bi lasno pospješiti oživtorenje njegovih namiera glede razmaknuća svoje vlasti. Medjutim uslied nemile smrti Karla Dračkoga hrvatski ustaše ulove kraljice i u Novom miestu zatvore. Jelisaveta tu dokonča svoje dne (15 sieč. 1387), no Marija pomoću Mletčana bude oslobođjena (4 lipnja i. g.). Tvrdko, čim opazi, da se Mletčani u tom poslu bezpravno mješaju, a ustaše da se jedva drže proti ohrabrenu

Sigmundu, poče i on najprije tajno pomagati ustaše, a malo zatim javno i odlučno, držeć za stalno, da će se ovi za njim povesti, i tako naše zemlje a primorje navlastito k njegovoj državi pridružiti.

Tvrdko najprije baci oko na Kliš, koji se onda smatrao glavnim bedomom hrvatskoga primorja, te on mu se na kratko preda. Da i druge gradove skloni na predaju, Tvrdko umah potvrdi Klišu sve stare slobostine i prava (22 srp. 1387). Vojska, koju pod Hrvojem i Vojslavom odpravi u Hrvatsku, utvrdi se u Kninu, odakle je pomagala Ivana od Paližne, da obrani Vranu. da baci neprijatelja u Nin, i da Ostroviću predobije. Primao je medjutim ustase protjerane iz Slavonije, oruživao jih, i svojimi četami ojačavao, te jih kući slao na odkup i osvetu. Sljedeće godine 1388 nastojao je pako, da primorske gradove bez sile na predaju povede. U isto doba pokuša po svojih poslanicah stinuti savez sa Mletčani; ali mu to nepodje za rukom, pošto su i ovi na naše primorje budno vrebali, da si ga prisvoje. Videći on dakle, da mu bez sile sve badava, svibnja uputi svoju vojsku proti Spljetu, koja mu svu okolieu strašno pohara. Gradovi su naši neprestano po svojih poslanicah bodrili ugar.-hrv. dvor, neka bi jim na pomoć pritekao. Sigmund imao je tada važnijega posla u Českoj; konceom pako iste godine udari na Srbe, da jih kazni, što su ustaše pomagali, i da kneza Lazara prisili na priznanje njegove vrhovnosti. Ova razmirica bi malo kašnje po Lazarevu zetu Nikoli Gorjanskom mirnim putem utaložena. Medjutim se višekrat pokušalo, da se primorski gradovi sdruže u savez s nekogjimi hrvatskimi velikaši za obću sigurnosti, ali uglavljeni uvieti neuzplodili.

Početkom god. 1389 odpravi Tvrdko u pomoć srbskomu knezu Lazaru najbolji dio svoje snage proti Turkom. Dne 15 lipnja na Kosovu Brankovićevom izdajom bude riešena srbska sudbina. Bosanski vodje Vlatko Hrančić i hrv. ban Ivan Horvat sa svojim odjelom poslie propasti uzmaoše u Bosnu. Tvrdko je ipak Muratovoj smrti toliku važnost pripisivao, da je sam poraz kao najsjajniju pobjedu zapadu prijavio. S druge strane nezaboravi Tvrdko ni svoje radnje srećno započete u Dalmaciji. Vlatku Hrančiću, njegovu namiestniku u primorju, podje sada za rukom povesti naše gradove, da mu svoje poslanike izasalj. Tvrdko jih liepo primi i počasti, ali jim i ustanovi rok za predaju, jer drugčije, da će jih silom na to nagnati. Gradovi nezakasnili dakako sve to prijaviti Sigmundu, bodreći ga. da jim što prije moguće na pomoć priteče, ili da jih ugar.-hrv. podložnosti rieši. Sigmund obeća jim pomoć, no obećanja neizpuniv, te rokovi prilite. Tvrdko se ipak ustručavao silu rabiti proti gradovom; želio je, da mu se svojevoljno podvrgnu. Drugom polovicom ove godine (1389) Hrančić i Paližna iz Kliša provale do Vrane; tu zatjeraju kraljevu vojsku i zamaknu do Zadra, da kušaju, nebi li ga odlučili, da se za njih izjavi. Zadrani u tom dobiju pomoć od Anže senjskoga kneza, sile saveznike na odlazak, opet obsjednu Vranu, ali su izza opetovana jurisa na novo prisiljeni, brže bolje u Zadar se povući (10. pros.). U tom se Kliš iznevierio, no još 15 pros. i. g. opet se za Tvrdka oglasio.

Odbivši neprijateljsku silu, početkom sljedeće godine 1390 stavi se Tvrdko, da si napokon na kojim načinom primorske gradove podjarni. I sada udari mirnim putem, pozvav jih na izpunjenje svojih obveza. Gradovi, videći da Sigmund i uz sve nastojanje mletačke vlade za njih haje i nehaje, odluče se napokon za predaju, te najprije Šibenik (28 trav.), a za njim Spljet, Trogir i Brač upute svoje poslanike u Bosnu, da se s kraljem o pogodbi sporazume. Tvrdko potvrdi jim rado sve povlastice, koje su za kralja Ljudevita uživali (8 lipnja Trogiru i Spljetu, 11 lipnja Šibeniku, a 23 srpnja Braču). I sam nadbiskup spljetski Andrija prodje u Sutiesku na pohode, a Tvrdko mu 30 kolovoza izruči povelju, kojom je erkvi spljetskoj potvrdjivao sva prava i imovinu, što je odprije uživala (*Farl. III. 334*). Tako god. 1390 Tvrdko posta gospodarom cieloga primorja osim Zadra, i povećeg diela hrvatske zemlje. Nego Zadar bjaše tada najvažnija točka u primorju, a za njim Tvrdko čeznuo. Bez pomorske snage znao ie dobro, da do uspjeka nemože, a da mu one dvie galije, koje sagradio bjaše u Mletih, slaba podpora. Toga radi namum po poslanicah zamoliti Mletčane, da mu pruže galija, koliko treba za osvojenje onoga grada. Mletčani, koji su uprav tada po svom poslaniku u Ugarskoj nastojali, da jim Sigmund za nove ustupi naše primorske gradove, u što mu se raduju na liepu dobit primorja, s druge strane na prosto odbiju njegove prošnje glede pomoći na moru tiem, da bez uzroka nesmiju se s Ugarskom zavadjati (30 kol. 1390); u isto pako doba o svem obaviešuju Sigmunda, valjda nadom, da ga tako za učinjene mu ponude lašnje predobiju. Napokon još ove god. 1390 posla Sigmund hrvatskoga bana Dit. Bubeka s vojskom u Hrvatsku, ali ga Ivan od Paližne i bratić mu Ivaniša kod Knina potuku do noge. Malo kašnje Ivan od Paližne mirno dokonča svoj slavni život (16 velj. 1391).

S Dubrovčani Tvrdko mal da ne uvijek se prijateljski pazio. Na molbe dubrovačkih poslanika Šimuna Rastića i Klimenta Držića još 1 rujna 1355 potvrdi jim Tvrdko sa bratom Vukom i materom Je-

lenom sva prava, koja su do onda u Bosni uživali, navlastito „tempore predecessoris et patris nostri Stephani olim bani Bozne (Ark. beč.), i to ponovi 14 ožujka sljedeće godine 1356, pošto i Dubrovčani isto to učinili bjahu za bošnjake dolazeće i baveće se u Dubrovniku. Nalazeći se pako g. 1367 u Dubrovniku, opet jim izruči povelju u istom poslu s primietbom: **ѠТЛОЖНЬШЕ, ЦО БИ НЕ БИЛО НА НЕВЪРЪ ГОСПОДИНЪ КРАЛЪ СРЪСКОМУ** (Mikl. 176). A kad si ovienca čelo kraljevskom krunom, uzakoni još njihove povlastice i za Srbiju, i izpravi jih na bolje, kako su jih imali u njegovih roditelja i praroditelja bosanskih i srbskih, nego morali su mu plaćati od tada osim bosanskoga i srbski danak (Mikl. 187). Sagradi grad Trstenik na molbu Dubrovčana, kojim se činilo, da jim prieci slobodno krećanje po onoj rieci, dade ga srušiti (1373). Tvrđko i u Kotorskom zalivu podignu grad Sv. Stjepan (Novo) s namierom, da se tu državne solnice naprave i da bude trg soli. Dubrovčani umali odpravise poslanika Dagoja Gučetića, koi mu na temelju starih srbskih povlastica dokaza, da novih solnica graditi nesmje. Kralj, osviđočivši se o istini tvrdnje, poveljom od 2 pros. 1382 naloži, da se od gradjenja novih solnica odustane (Mikl. 201). Njekoć se bjaše došlo i do svadje, no Dubrovčani znali su u vrieme kraljevu sržbu omekšati i utaložiti (V. Restić str. 426. 431. Rad. II. 106).

Njekoji tvrde, da Tvrđko nije nikada katolikom bio, nego da se tvrdo držao pravoslavlja, da je katolike proganjao, a patarence pušćao, neka živi i rade po volji. Ovo se može tvrditi za njegova banovanja, ne tako za kraljevanja. Da je prešao bio na katoličku vjeru, valjda s uzroka, da mu tim putem lašnje do uspjeha u obljubljenih namjerah političkih, mogla bi nas uvjeriti povelja sama Tvrđka od 30. kol. 1390, koju izruči Andriji Gualdu nadbiskupu spljetskomu, u kojoj svečano izpovieda: „*attento igitur hoc, et quod per eum regnamus, qui fidei catholice, cujus plantulum me recolo fundator, caput et rector, ecclesiarumque personarum pastor, et earum et nostrum omnium dominus et custos etc.* (Farl. III. 334).

Umrie Tvrđko 23 ožujka 1391. Kao ban bio je puko orudje Ljudevita ugar.-hrv. kralja, kao kralj nije imao dovoljno ni okretnosti duha ni odvažnosti srdeca, da svoje namiere o spojenju južnih Slavena oživotvori. Tvrđko neostavi od sebe zakonitoga odvietka. Od Vukosave svoje priležnice dobi sina Tvrđka Tvrđkovića (zato *Scurus*), koi ga kašnje nasliedi, i kćer Katarinu (po drugih Anu), udatu za Hermana sina Fridrika, kneza celjskoga i zagorskoga župana (1377).

Od Tvrđkova doba ostaje nam uspomena o kovanju novaca u Bosni, i to laživih. Republika mletačka doču, da neki bosanski plemići kuju lažive novce po načinu njezinih, te se obrati na bana sa zahtjevom, neka takovo kovanje obustaviti dade, a zločince kazni. Ban se u odgovoru izpričavao tim, da su ga iz države iztjerali, da se stoprv vratio i jedva nješto zemlje preosvojio, da se dakle nenalazi za sada u stanju, da zakonom pribavi moć kako treba, te da se bar za njeko vrieme ustrpi. Prilažemo ovu cielu poslanicu, pošto je iz više uzroka veoma zanimiva:

„*Littera Banni Bosne missa ducali dominio, cujus super scriptalis est:*

Insigni et glorioso domino domino Marco Cornario dei gratia duci Venetiarum, ac laudabilibus viris consiliariis et universis civibus de eadem dominis et amicis ipsorum plurimum honorandis. Reverendissima salutatione laudabilique recommendatione premissa. Noverit vestra honorabilis magnificentia nos vestre magnitudinis litteras credenciales in corda canapari sigillo plumbato roboratas per honorabilem virum magistrum Anastaxium vestre magnificentie notarium nobis revera directas omni quo debet honore plenariaque cordis iocunditate, uti tenemur, recepisse, sub quarum litterarum credentia ipsius magistri Anastaxii dicta et per ipsum vestras honorabiles relationes seu legationes perfecte percepimus, ad quorum tenorem vestre laudabili amicitie seriatim taliter duximus respondendum, quod nos omni loco et tempore opportunis ad omnia vestra jura, iustitias et equitates, sicut promissimus, ita tenemur, et toto cordis affectu labori non parcendo, thesaurum exponendo, ymo si necesse fuerit, usque ad mortem corpori non parcendo vestra jura et iustitias, ut premittimur, adimplere conamur et volumus plene et integre. Porro de vestra iniuria propter falsariam monetam et iniquam actionem per homines nostrorum nobilium vobis illata multum aggravamur, et deo caeli teste dicimus sicut nos propriis in personis contristamur. Cum enim ipsi nobiles nostri regni sicut

primo deo el nobis aliququaliter infideles, nosque miserabiliter de nostro regno una cum nostra genitrice pepulerant et totaliter eiecerant, nosque per misericordiam omnipotentis dei et gratiam incliti principis domini Ludovici dei gratia regis Hungarie iustitia nostra et fidelitate requirente simus iterum in nostrum regnum aliququaliter recepti licet non in toto, non valentes ita subito ipsos nobiles pro nostra et etiam pro vestra iniuria punire et incarcerare. Igitur vestram reverendissimam magnificentiam presentibus postulamus valde dignanter et diligenter, quo quousque simus stabiliti et in nostro regno bene confirmati nostram voluntantem bonam profecto reputare velitis. Nos itaque deo permittente de omni vestra iniuria parvo tempore expectato, omnimodum iustitiam faciemus plene et integre, sperantes a vestra magnificentia in centuplo similia seu maiora vobis affuisse. Scripta in Bosna dominica ramis palmarum, anno domini millesimo trecentesimo sexagesimo sexto. Tvrto dei et domini nostri Ludovici regis gratia bannus Bosne, ac domina Ellena genitrix ipsius carissima, vestri intimi amici (Commemorialium VII. 58, u mletačkom arhivu).

NOVCI, KOJE JE TVRDKO ZA SVOGA BANOVANJA KOVAO.

VRSTA JEDINA.

1. *Predak.* — Spasitelj punolik, piknjastom osienkom oko glave, stojeći medju dva piknjasta luka, koja se od zgora do doli protežu, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Lievo podaleće a desno tik do ramenih spasitelja po jedna piknjica. Izvan lukova na polovicu novea **IX—IX**.

Zadak. — Ban stojeći, punolik, gologlav, bradat i brkat, u bogatom odielu tielu prilagodjenu; u desnici drži goli mač, a u lievici žezlo sa krstićem na vrhu. Napis teće naokolo uz okrajni piknjasti okrug, počam gori desno: **TVRDKO — BAN BOSNE**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,41 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku piknja samo tik do lievoga ramena spasitelja i na njegovih prsiah, a u napisu zadka mač prodire medju **H** (ovako) i **G** rieči **BOSNE**.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,66 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku dvie piknje razito položene samo tik do lievoga ramena spasitelja, a u zadku mač pada pod **G** rieči **BOSNE**.

Matica kod g. Vil. Trinksa u Pragu, koi ju nudi za 18 for. Teži 1,56 gram. Mod. 5. Po Safarikovih bilježkah imao bi ovakav novac g. kapet. Smikal u Pragu.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku izvan lukova **IX—IX**, a obe piknjice stoje podaleće od spasitelja tja do lukova; u zadku pako kao da prodiru banove noge, a u napisu i zadnje slovo **n** ovako **H**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,505 gram. Mod. jedva preko 5. Kupilo historičko društvo za sedam krajcara. **Vidi tab. XVI. br. 13.**

5. — Isto kao br. 1, nego u predku do ramenih spasitelja nema piknja.

Po otisku matice u peštanskom muzeju. Teži 1,30 gram. Mod. preko 5. Isti novac kod Dra. Eggera l. c. Tab. VI. br. 9., nego je slika nepodpuna.

6. — Priličan br. 5.

C. G. Thieme „*Numis. Verkehr 1870.*“ br. 1700 opisuje po Eggerovu svoj novac, s primietbom: „*Gr. 10. Gen. 30 gr.*“ Pita za njega 24 ranjska talira.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku desno do spasitelja piknja: a u zadku \mathfrak{C} rieči $\overline{\text{BOSN}}\mathfrak{C}$ leži nad rtom mača.

Matica kod g. Petra Stojanovića u Vinkovcih. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku luk desno je dvostruk, a do lukova izvana ovako: $\overline{\text{I}}\mathfrak{X}—\overline{\text{I}}\mathfrak{X}$, te drugako razpoloženo.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,59 gram. Mod. 5.

9. — Isto kao br. 1, nego u predku piknjice stoje tik do ramenih spasitelja; a u zadku doli pod banom ostaju tragovi njegovih nogu, napis pako: $\overline{\text{TV}}\mathfrak{R}\mathfrak{T}\mathfrak{C}\mathfrak{O}—\overline{\text{B}}\mathfrak{A}\mathfrak{N}\mathfrak{I}\mathfrak{I}\mathfrak{B}\mathfrak{O}\mathfrak{S}\mathfrak{N}\mathfrak{I}\mathfrak{C}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo historičko društvo za sedam krajcara. Teži 1,93 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku samo desno do spasitelja tri piknjice osovno položene, luk lievo kratji od onoga desno, a izvan lukova u polju $\overline{\text{I}}\mathfrak{X}—\overline{\text{I}}\mathfrak{X}$; u zadku pako napis: $\overline{\text{TV}}\mathfrak{O}\mathfrak{B}\mathfrak{T}\mathfrak{C}\mathfrak{O}—\overline{\text{B}}\mathfrak{A}\mathfrak{N}\mathfrak{I}\mathfrak{I}\mathfrak{B}\mathfrak{O}\mathfrak{M}\mathfrak{B}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo historičko društvo za sedam krajcara. Teži 1,215 gram. Mod. 5.

11. — Isto kao br. 1, nego u predku spasitelju noge se nevide, a izvan lukova $\overline{\text{I}}\mathfrak{C}—\mathfrak{X}\mathfrak{C}$; u zadku pako napis: $\overline{\text{TV}}\mathfrak{R}\mathfrak{T}\mathfrak{C}\mathfrak{O}—\overline{\text{B}}\mathfrak{A}\mathfrak{N}\mathfrak{I}\mathfrak{I}\mathfrak{B}\mathfrak{O}\mathfrak{S}\mathfrak{N}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo historičko društvo za sedam krajcara. Teži 1,60 gram. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja nema piknjica, a izvan lukova $\overline{\text{I}}\mathfrak{C}—\mathfrak{X}\mathfrak{C}$; u zadku pako banova glava medju dvie piknje, doli se jasno razabiru banove noge, a napis: $\overline{\text{TV}}\mathfrak{R}\mathfrak{T}\mathfrak{C}\mathfrak{O}—\overline{\text{B}}\mathfrak{A}\mathfrak{N}\mathfrak{I}\mathfrak{I}\mathfrak{B}\mathfrak{O}\mathfrak{S}\mathfrak{N}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo historičko društvo za 7 krajcara. Teži 1,55 gram. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je lievo dvostruka kao što i luk desno, a do spasitelja lievo tri piknjice jedna pod drugom, desno jedna; u zadku pako doli prodiru noge banove, a napis: $\overline{\text{TV}}\mathfrak{R}\mathfrak{T}\mathfrak{C}\mathfrak{O}\mathfrak{B}—\overline{\text{A}}\mathfrak{N}\mathfrak{I}\mathfrak{I}\mathfrak{B}\mathfrak{O}\mathfrak{S}\mathfrak{N}—\mathfrak{C}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo historičko društvo za sedam krajcara. Teži 1,52 gr. Mod. 5. **Vidi tab. XVI. br. 14.**

14. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja po jedna piknja sa svake strane u istom razmierju; a u zadku doli prodiru banove noge, napis pako: $\overline{\text{TV}}\mathfrak{R}\mathfrak{T}\mathfrak{C}\mathfrak{O}\mathfrak{B}—\overline{\text{A}}\mathfrak{N}\mathfrak{I}\mathfrak{I}\mathfrak{B}\mathfrak{O}\mathfrak{S}\mathfrak{N}\mathfrak{C}$. Ovo zadnje \mathfrak{C} leži nad rtom mača.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo hist. društvo za sedam krajcara. Teži 1,70 gram. Mod. 5.

15. — Isto kao br. 14, nego u predku piknjica samo lievo do spasitelja; u zadku pako rt mača banova jedva dodire zadnje \mathfrak{C} napisa, a balčak mu kraći.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 1,413 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 14, nego u predku izvan lukova $\overline{\text{I}}\mathfrak{C}—\mathfrak{X}\mathfrak{C}$, a na knjizi okrugić; u zadku pako nogam neima traga, ako nisu to dvie debele piknje stojeće medju dvostrukom ertom. Zadnje \mathfrak{C} napisa leži na rtu mača.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,703 gram. Mod. 5.

17. — Isto kao br. 14, nego u predku lukovi se prikazuju dielomice dvostruki, a u zadku zadnje \mathfrak{C} napisa mačem je od ostaloga napisa razstavljeno, i nema piknje na koncu napisa.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo hist. društvo za sedam krajcara. Teži 1,375 gram. Mod. 5.

18 — Isto kao br. 14. nego u predku luk lievo je dvostruk, i nema piknjica ni do spasitelja ni na knjizi, kao što ni u napisu zadka.

Šafařik Glas. VI. 206. Tab. III. br. 22 po matiei kod Verkovića. Mod. 4.

19. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja nema piknjica, a u zadku napis: $\overline{\text{TV}}\mathfrak{R}\mathfrak{T}\mathfrak{C}\mathfrak{O}\mathfrak{B}—\overline{\text{A}}\mathfrak{N}\mathfrak{I}\mathfrak{I}\mathfrak{B}\mathfrak{O}\mathfrak{S}\mathfrak{N}\mathfrak{I}\mathfrak{C}$.

Dr. Egger l. e. 1870. VI. 1. Mod. 4 $\frac{1}{4}$.

20. — Isto kao br. 19, nego u predku desno do spasitelja tri piknje i jedna nad njegovom desnicom, a desni luk gori prikazuje se dvostruk; u zadku pako piknja do žezla desno.

Matica u sbirci historičkoga društva u Ljubljani. Sliku nam na stanjolu posla Dr. Lusehin iz Gradeca, koji ju dobi od svoga brata Pavla. Teži 1,53 gram. Mod. jedva preko 5.

21. — Isto kao br. 19, nego u predku do spasitelja po jedna piknjica sa svake strane, a u zadku žezlo se prikazuje polomljeno, te ulomci teku raznim pravcem.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,49 gram. Mod. 5.

22. Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja nema piknjica, na knjizi okrugić, a izvan lukova u polju podieljeno: $\overline{\text{I}}\mathfrak{C}—\mathfrak{X}\mathfrak{I}$; u zadku pako na žezlu izpod krstića, koji je lievo nagnut, zvjezdica; doli miesto nogu dvie piknje razito medju dva znaka \mathfrak{X} , a napis: $\overline{\text{TV}}\mathfrak{R}\mathfrak{T}\mathfrak{C}\mathfrak{O}\mathfrak{B}—\overline{\text{A}}\mathfrak{N}\mathfrak{I}\mathfrak{I}\mathfrak{B}\mathfrak{O}\mathfrak{S}\mathfrak{N}\mathfrak{I}\mathfrak{C}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo hist. društvo za sedam krajcara. Teži 1,70 gram. Mod. 5.

23. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja nema piknjica, izvan lukova u polju podieljeno $\overline{\text{I}}\mathfrak{C}—\mathfrak{X}\mathfrak{C}$, a lukovi su dvostruki valjda s dvostruka natiska; u zadku pako doli vide se jasno banove noge, krstić na žezlu desno naklonjen, mač se proteže do ruba, a napis: $\overline{\text{TV}}\mathfrak{R}\mathfrak{T}\mathfrak{C}\mathfrak{O}\mathfrak{B}—\overline{\text{A}}\mathfrak{N}\mathfrak{I}\mathfrak{I}\mathfrak{B}\mathfrak{O}\mathfrak{S}\mathfrak{N}—\mathfrak{C}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo hist. društvo za sedam krajcara. Teži 2,04 gram. Mod. skoro 5.

24. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja nema piknjica, a izvan lukova u polju podieljeno $\overline{\text{I}}\mathfrak{C}—\mathfrak{X}\mathfrak{I}$ u zadku pako $\overline{\text{TV}}\mathfrak{R}\mathfrak{T}\mathfrak{C}\mathfrak{O}\mathfrak{B}—\overline{\text{A}}\mathfrak{N}\mathfrak{I}\mathfrak{I}\mathfrak{B}\mathfrak{O}\mathfrak{S}\mathfrak{N}\mathfrak{C}$.

I. v. Reichel. Beiträge etc. (Koelne. Mémoires etc. p. 162. T. VI. 7.) U opisu ima $\overline{\text{BOD}}\mathfrak{N}\mathfrak{C}$. Mod. 5 $\frac{1}{2}$. Iznio ga je Erdy str. 5 br. 3. i Dr. Egger l. e. str. 169. 13. primećujući: „Vorstehende beide Münzen sind die einzigen bekannten dieses Regenten“.

25. — Isto kao br. 24, nego u zadku napis: $\overline{\text{TV}}\mathfrak{R}\mathfrak{T}\mathfrak{C}\mathfrak{O}\mathfrak{B}—\overline{\text{A}}\mathfrak{N}\mathfrak{I}\mathfrak{I}\mathfrak{B}\mathfrak{O}\mathfrak{S}\mathfrak{N}\mathfrak{C}$.

Wellenheim II. Bd. n. 11,944. s bilježkom: „G. g. 26 Gran. S. g. e. RRRR“.

NOVCI, KOJE JE TVRDKO ZA SVOGA KRALJEVANJA KOVAO.

a. Groši.

1. *Predak*. — Spasitelj stojeći, punolik, dvostrukom piknjastom osienkom oko glave, u dugoj odeždi; u pruženoj desnici drži biskupski štap lievo okrenut, a lievicom pridržava na grudih knjigu. Desno do svetitelja u polju cviet od krina. Napis teče naokolo uz okrajni biserni niz, počam gori desno: $\mathfrak{S}\mathfrak{G}\mathfrak{R}\mathfrak{E}\mathfrak{G}\mathfrak{O}\mathfrak{R}\mathfrak{I}\mathfrak{U}\mathfrak{S}\mathfrak{N}\mathfrak{A}\mathfrak{Z}\mathfrak{A}\mathfrak{Z}\mathfrak{E}\mathfrak{N}\mathfrak{U}\mathfrak{S}$.

Zadak. — Doli štit, lievo nagnut, a u njem jedno Π pod otvorenom krunom; nad štitom lievo okrenut šlem pod otvorenom krunom, iz koje se diže palica, na kojoj stoji nataknut borovnica. Posred šlema okrugić, a u polju do šlema podijeljeno R— Π ; naokolo pako uz rub napis: **DNS TUHRTCO — REX BOSNA.**

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,12 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

2. — Isto kao br. 1, nego je osienka u predku jednostruka, a u zadku napis: **DNS TUHRTCO — REX BOSNA.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,46 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

3. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka S stoji upravno izraženo, a lik se gdječuda nalazi dvostruk; u zadku pako posred šlema nema okrugića, doli piknja pod šlemom te pred i poslie **DNS** i poslie **REX** u napisu.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,16 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

4. — Isto kao br. 1, nego S u napisih upravno izraženo; u napisu predka piknja poslie rieči *Gregorius*, a u napisu zadka dvie piknje poslie **DNS**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,96 gram. Mod. 6 $\frac{1}{4}$. Probušen lievo do štapa gori.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je jednostruka i ravna, a S u napisu upravno izražen; u zadku pako nema piknja do palice borovnice ni u šlemu okrugića, a u napisu C u rieči *Tuartco* otvoreno.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,945 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

6. — Isto kao br. 5, nego drugi kalup, pošto su pojedini dielovi lika razno razpoloženi.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 1,85 gr. Mod. skoro 7.

7. — Isto kao br. 5, nego u predku za prvim S vide se dvie piknje osovno položene; a u zadku su piknje do palice borovnice, i piknjom počima i svršuje napis, te piknja i poslie **DNS**.

Šafařík Glas. VI. 206. Tab. III. br. 23, po matici u g. S. I. Verkovića. Mod. 5 $\frac{1}{4}$.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je jednostruka, desno u polju nema krina, no vide se tragovi užjemu ravnomu okrugu, a napis: **2 GREGORUS NAZIAZENUS**; u zadku pako štit malne sav. šlem s krunom i slova R— Π stoje u ravnom užjem okrugu, a u napisu ima više piknja.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,96 gr. Mod. 6 $\frac{1}{4}$. **Vidi tab. XVI. br. 15.**

9. — Isto kao br. 1, nego u predku i u zadku lik stoji u užjem okrugu ravnom; u zadku pako s dvotiska napis desno teče dvostruko, a do motke borovnice po jedna šestorepa zvjezdica sa svake strane.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,31 gram. Mod. 6 $\frac{1}{4}$.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku biskupski štap lievo okrenut, a u zadku do palice borovnice sa svake strane po jedna šestorepa zvjezdica.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom O. Karaula iz Fojnice u Bosni. Teži 1,497 gram. Mod. 6.

11. — Isto kao br. 10, nego sve je slabije izraženo, a S u napisih uvijek obratno položeno **2**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,61 gram. Mod. skoro 7.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku prvo slovo napisa medju dvie piknje; u zadku nema okrugića u šlemu,

a u napisu čisto **TUHRTCO**; te u napisu predka i zadka slovo S uvijek obratno položeno **2**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom hist. društva, koje ju kupilo za 2 for. 10 nov. Teži 1,895 gram. Mod. skoro 7.

13. — Isto kao br. 12, nego u predku osienka je jednostruka, a u zadku nevide se piknje do motke borovnice.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,68 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

14. — Isto kao br. 1, nego osim drugih pomanjih razlika napis u zadku: **DNS TUHRTCO — REX BOSNA.**

Matica u peštanskom muzeju. Izdao Érdy str. 5 br. 4, no nevierno, pošto na slici u zadku ni štita neoznačuje. Teži 1,94 gram. Mod. 7.

15. — Isto kao br. 1, nego osim drugih razlika u napisu predka: **NAZIAZENUS**, a napis u zadku: **DNS TUHRTCO — O — REX BOSNA.** Piknja lievo nad krunom.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom O. Karaula iz Fojnice u Bosni. Teži 2,04 gram. Mod. 7. **Vidi tab. XVI. br. 16.**

16. — Isto kao br. 1, nego osim drugih razlika napis u zadku: **DNS TUHRTCO—O REX BOSNA.**

Dr. Egger l. c. str. 169. Tab. VI. br. 10. po F. Schweitzeru (*l. c. Dec. II. str. 8 Tab. I. br. 9*). Mod 7.

17. — Isto kao br. 16, nego u napisih S je obratno izraženo **2**; u predku prvo **2** stoji medju dvie piknje, a u zadku do palice borovnice lievo miesto jedne dvie su piknje jedna pod drugom.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,55 gram. Mod. 6 $\frac{1}{4}$.

18. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te osim drugih razlika slika spasitelja do polovice osienke i krinovi cviet stoje u užjem ravnom okrugu, a napis u zadku: **DNS TUHRTCO — REX BOSNA.**

Dr. Egger. l. c. Tab. VI. br. 12. Mod. 6.

19. — Isto kao br. 18, nego slovo S u napisih uvijek upravno položeno, a na koncu napisa u zadku tri piknje ovako :•••

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,26 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

20. — Isto kao br. 18, nego osim drugih razlika napis u zadku: **DNS TUHRTCO—O REX BOSNA.**

F. Schweitzer „*Not. Pereg. di Num. e d' Arch. Trieste 1854. Dec. II.*“ str. 8. Tab. I. br. 8. Mod. 7 $\frac{1}{4}$.

21. — Isto kao br. 18, nego osim drugih razlika napis u predku: **2 GREGORIUS NAZIAZENUS**, a u zadku: **DNS TUHRTCO—O REX BOSNA.**

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,35 gr. Mod. 6 $\frac{1}{4}$.

22. — Isto kao br. 21, nego prvo slovo **2** u napisu predka stoji medju dvie piknje.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,71 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

23. — Isto kao br. 1, nego osim drugih razlika u predku nema cvieta od krina, a u zadku napis: **DNS TUHRTCO—O REX BOSNA.**

Dr. Egger l. c. str. 170 po Schweitzeru (*Dec. II. 80*).

24. — Isto kao br. 1, nego osim drugih razlika, napis u predku: **S. GREGOR. NAZIAZEN.**, a u zadku **DNS TVARTKO REX BOSNE.**

Šafařík Glas. III. 256 piše, da je ovaj novac vidio u bosanskoga fratra Jukića.

25. — Isto kao br. 1, nego osim drugih razlika imao bi lievo do šlema u zadku miesto R slovo I, a napis: **ΘΩNS TVHPCO** ·· — **RA+ BOSNA**.

Dr. Egger l. c. str. 170. Tab. VI. br. 11. Mod. 6 $\frac{2}{3}$.

26. — Isto kao br. 1, nego u predku nema cvieta od krina desno do spasitelja, a S u napisu stoji upravno izraženo; u zadku pako do palice borovnice nema piknja, niti u šlemu okrugića.

Dr. Fr. Danilo u programu zadarske gimnazije za god. 185 $\frac{1}{2}$ str. 203, gdje piše, da se matica čuva u ondašnjem muzeju darom g. Iv. Danila, te primećuje; „*Diam. 0,025, pesa gr. 42*“.

27. — Isto kao br. 26, nego u predku oko glave spasitelja jednostruka piknjasta osienka; u zadku pako piknja poslie prvoga T rieči *Tuartco*, i piknja sred šlema.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 2,30 gr. M. 6.

28. — Isto kao br. 26, nego u predku vanjska osienka je ravna, u napisu točka za rieči *Gregorius*, a slovo S u napisih upravno položeno.

Dr. Egger l. c. 1870. n. 2. Mod. 6.

29. — Isto kao br. 26, nego u predku zadnja tri slova napisa prikazuju se dvostruka; u zadku pako vide se piknje do palice borovnice, a u napisu upravno razpoloženu rieči su piknjom razstavljene.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,87 gram. Mod. 7.¹

30. — Isto kao br. 1, nego u predku desno do svetitelja nema cvieta od krina, a napis: **S · GRAGORI · NAZHZEUVS**; u zadku pako nema okrugića, a pikanje u napisu podpuno.

Po otisku Dra. Luschina iz matice kod vojvode Windisch-Grätzta u Gracuu. Teži 2,20 gram. Mod 5 $\frac{2}{3}$.

b. Polugroši.

1. *Predak*. — Svetitelj stojeći, punolik, dvostrukom piknjastom osienkom oko glave, u dugom odielu; u pruženoj desnici drži biskupski štap lievo okrenut, a lievicom pridržava knjigu o boku. Napis teče naokolo uz okrajni niz od črknja, počam gori desno: **S GRAGORI · NAZHZE**.

Zadak. — Doli štit lievo nagnut, a u njem jedno T pod otvorenom krunom; nad štitom lievo okrenut šlem pod otvorenom krunom, iz koje se na palici diže borovnica, do koje desno jedna piknja. Napis teče naokolo kako gori: **ΩNS T. RA — G · BOSNA**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 0,89 gram. Mod. 4 $\frac{1}{4}$. Probušen desno svetitelja u napisu. — Ovomu je sličan:

2. — Teži ? . Mod. 4 $\frac{1}{4}$. Dr. Egger str. 170. Tab. VIII. 3.

3. — Priličan br. 1, osim razna pikanja u napisih, te u napisu zadka **BOSR—G**.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,65 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XVI. br. 17.** — Ovomu su slični:

4. — Teži 0,98 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. — U vojv. Montenuovo u Beču.

5. — " 1,08 " " 4 $\frac{1}{2}$. — U istoga.

6. — " 0,85 " " 4 $\frac{1}{2}$. — U zem. muzeju u Zagrebu. Okrnjen i probušen.

7. — Teži 0,92 " " 4 $\frac{1}{2}$. — Kod Schottena u Beču. Probušen.

1 Javi nam 8 lipnja 1870 g. S. I. Verković iz Seresa, da se je g. 1852 upoznao s nekim starinarom iz Arkipelaga, kol mu posla među drugimi i nekoliko slavenskih novaca: „među takove prije dvie godine poslana spadaju i tri bosanska Tvarška kralja: sv. Nanzijasen: **DNS. TVARTCO · REX · BOSNA**. Črb kraljevski okrunjen. Ove novce platilo sam mu za svaki komad 60 franaka“.

8. — Teži 1,06 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. — U biograds. muzeju.

9. — " 1,35 " " 4 $\frac{1}{4}$. — F. Schweitzer Dec. V. 13. Tab. I. 1.¹

10. — Isto kao br. 1, nego u predku napis: **S · GRAGORI · NAZHZE**, a u zadku: **ΩNI T RA — G BOSNA**.

Matica u peštanskom muzeju. Izdali su ga Weszerle Tab. II. br. 9 i Erdy str. 5. br. 5, nego veoma pogriješno, te miesto borovnice stavije x. Teži 1,48 gram. Mod. skoro 4. Probušen desno do glave svetitelja.

BAKRENI NOVCI KRALJA TVRDKA I.

a. Sa okrunjenim T u zadku.

1. *Predak*. — Svetitelj punolik stojeći, ravnom osienkom oko glave, u dugoj odori, rukama na prsiah, nego mu u desnici palma. Napis teče naokolo uz okrajni biserni niz, počam gori desno: **SARTUS TRIFOR**.

Zadak. — Veliko slovo T po sriedi, a nad njim otvorena kruna, nad kojom desno i lievo po tri piknje na trokut. Napis teče kao gori: **ΩATA**; — **RA NSI**.

F. Schweitzer Dec. V. Tab. I. br. 7. Mod. 4.

2. — Isto kao br. 1, nego nema piknje na koncu napisa u predku, a istvari se na novcu gdje se razno kreću.

F. Schweitzer Dec. I. str. 95. Tab. II. br. 15. Mod. skoro 4. Izdao ga Dr. Egger l. c. str. 174. 32. Tab. VIII. br. 4. — Ovomu sličan:

3. — Teži 0,95 gram. Mod. 4. — U vojv. Montenuovo u Beču.

4. — Isto kao br. 1, nego u napisih nema piknja, a palma dvostruka kao što dielomice i osienka; u zadku pako nad krunom desno i lievo po jedna piknja, a doli pod T desno i lievo po jedan okrugić, a po sriedi pako piknja, te poslie **ΩATA** u napisu nema piknja.

Matica u S. Ljubića. Teži 0,65 gr. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XVI. br. 18.**

5. — Isto kao br. 1, nego napis u predku ovako: **SARTUS · TRIFORS**.

Matica u g. saviet. Rešetara u Dubrovniku. Teži 1,02 gr. Mod. 4.

6. — Isto kao br. 1, nego napis u predku: **SARTUS · TRIFORI**, a u zadku: **ΩATA · RA NSI**.

Matica u g. saviet. Rešetara u Dubrovniku. Teži 0,70 gram. Mod. 3 $\frac{2}{3}$. — Ovomu su slični osim pikanja u napisu zadka:

7. — Teži 0,46 gram. Mod. 3 $\frac{2}{3}$. — U s. Rešetara u Dubrovniku.

8. — " 0,58 " " 3 $\frac{2}{3}$. — U istoga. Kao 7, nego nema piknje medju nogama svetitelja u predku i pod velikim T u zadku.

9. — Isto kao br. 1, nego svetitelj u predku i okrunjeni T u zadku stoje u užjem ravnom okrugju, van koga teče naokolo napis u predku: **SARTUS · TRIFORIS**, a u zadku: **ΩATA · RA NSI**, te pod svetiteljem i okrunjenim T piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,83 gram. Mod. 4.

10. — Isto kao br. 9, nego u napisu zadka piknja pred ulomkom **RA NSI**.

Matica u g. Dra. Eggera u Pešti, za koju traži 20 for. M. skoro 4. Izdao ga sam Egger str. 173. 31. Tab. VII. br. 4.²

1 F. Schweitzer (Dec. V. p. 13), opisujuć ovaj polugroš, primećuje, da nije moguće ustanoviti, komu od ovih bosan. vladara, naime Tvrđku I, ili Tvrđku Tvrđkoviću ili Tomašu ovi novci pripadaju; a isto tako po Schweitzeru Dr. Egger l. c. str. 170. Ali je po nas bez dvojbe, da su to novci Tvrđka I: a) jer, ako jih sravnimo s novci Tvrđka I za njegova kraljevanja kovanimi, naći ćemo, da su sasvim isti; b) jer Tvrđko Tvrđković na svojih novcih opetuje slovo T, naime meće dva TT, kako mu i ime glasi; c) jer Tomaš stavlja na svojih uvijek svoje ime podpuno. A ovako su Tvrđko Tvrđković i Tomaš raditi morali, da svoje novce medju sobom i od onih Tvrđka I razluče.

2 I ovaj bakreni novac F. Schweitzer, a po njem Dr. Egger, daju Tomašu bosanskomu kralju; nego Schweitzer nezna ni to, naime u sklad dovesti sa likom rieč **CATARENSI**, te misli, da ono okrunjeno T nije drugo nego M, a

11. — Isto kao br. 9, nego napis u zadku: $\text{CATTR} \cdot \text{—} \cdot \text{CNSI}$.

Matica u g. saviet. Rešetara u Dubrovniku. Teži 0,90 gr. Mod. 4. **Vidi tab. XVI. br. 19.**

b. Sa krunom u zadku.

1. *Predak.* — Svetitelj punolik, stojeći, ravnom osienkom oko glave, u dugoj odori, rukama na prsih, palinom u desnici, u ravnom užjem okrugu, izvan koga teče napis uz okrajni biserni niz, počam gori desno: $\text{SANTUS} \cdot \text{—} \cdot \text{TRIFONV}$.

Zadak. — Po sriedi otvorena kruna u užjem ravnom okrugu, van koga naokolo, počam gori desno, napis: $\text{+} \cdot \text{C} \cdot \text{—} \cdot \text{CATTRCNSIS}$.

Dr. Egger l. c. Tab. VII. br. 8 daje sliku ovoga novca, ali o njem u popisu ni slova. Mod. 4. — I ovaj novac prije bi mogao biti Tvrđka I, nego li Dabiše i Ostoje, pošto je sa prednjimi novci Tvrđkovimi mal da ne istovjetan. Dabišinih novaca do danas nemamo nikakvih, a Ostojinih samo srebrnih. Kovan je svakojako prije god. 1420, kadno se u Kotoru započelo kovati izključivo mletačkim grbom. Nego nam je jošte opaziti, da onakova kruna dolazi i na novcih Marije Sigmundove ugar.-hrv. kraljice, koja je do g. 1385 Kotorom vladala, te ga Tvrđku I ustupila.

2. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka ima TRIFONIS , a napis u zadku: $\text{+} \cdot \text{C} \cdot \text{—} \cdot \text{CATTRCNS} \cdot \text{—} \cdot \text{IS}$.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,69 gram. Mod. 4.

3. — Isto kao br. 2, nego napis u zadku lomi se ovako: $\text{+} \cdot \text{C} \cdot \text{h} \cdot \text{—} \cdot \text{TRTRCNSIS}$.

Matica u g. saviet. Rešetara u Dubrovniku. Teži 0,67 gr. Mod. 4.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku napis: $\text{SANTUS} \cdot \text{—} \cdot \text{TRIFONIS}$; u zadku pako kruna u užjem ravnom okrugu, van koga napis: $\text{+} \cdot \text{CATTRCNSIS}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu kupljena u g. Žulicia u Kotoru. Teži 0,75 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XVI. br. 20.**

5. — Isto kao br. 4, nego napis u predku: $\text{SANTUS} \cdot \text{—} \cdot \text{TRIFONI}$.

Matica u g. saviet. Rešetara u Dubrovniku. Teži 1,05 gr. M. 3½.

6. — Lik isto kao u prednjih, nego užji okrug i u predku i u zadku su pikunjasti; napis u predku: $\text{SANTUS} \cdot \text{—} \cdot \text{TRIFONIS}$, a u zadku: $\text{+} \cdot \text{CATTRCNSI}$. Do svetitelja u predku podijeljeno $\text{B} \cdot \text{—} \cdot \text{M}$.

Matica u muzeju Bottacin u Padovi. Teži 0,70 gram. Mod. 4¼. Malo okrnjen. **Vidi tab. XVI. br. 21.**

7. — Isto kao br. 6, nego užji okrug u zadku ravan; napis u predku: $\text{SANTUS} \cdot \text{—} \cdot \text{TRIFON}$, a u zadku počima sa evjetom od krina.

Matica u g. Žulicia u Kotoru. Teži 0,98 gram. Mod. skoro 4. Jedva okrnjen.

8. — Isto kao br. 6, nego užji okrug i su ravni; napis u predku: $\text{SANTUS} \cdot \text{—} \cdot \text{TRIFONIS}$, a u napisu zadka slova su razstavljena petorepom zvjezdicom.

Matica u g. sav. Rešetara u Dubrovniku. Teži 0,65 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XVI. br. 22.**

STJEPAN DABIŠA.

Naslovi: $\text{дъ Стефанъ Дабнша по милости его божьства краль Срьбьлемь, Босни и Приморью (17 srp. 1392. — Mikl. 220)}$.

$\text{ми Стефанъ Дабнша по милости господи бога краль Срьбьлемь, Боснъ, приморию, хльмьснъ земли, дольнимъ краемъ, западнмъ странамъ, Ъсоръ, Соли и Подриню (29 ruj. 1393, i 27 svib. 1395. — Pučić II. 39. Mikl. 224. 226)}$.

Podpisi: $\text{Стефанъ Дабнша милостию господи бога краль Срьбьлемь, Босни и Приморию, и господи кральница къръ Елена (17 srp. 1392. — Mikl. 222)}$.

$\text{Иа господинъ краль Стефанъ Дабнша (26 trav. i 17 svib. 1395. — Mikl. 224. 227)}$.

Pečat: Po Miklošiću (*str. 222*) pečat Dabišin napisom latinskim nalazi se u bečkom arhivu na njegovoj povelji od 17 srp. 1392.

Tvrđka I nasliedi izborom bosanskih velikaša Stjepan Dabiša, po dosadanjih spisateljnih naravni sin Miroslava, Tvrđkova strica. Dabiševe povelje sviedoče jasno, da se Dabiša u tiesnom rodu nalazio sa predjašnjim kraljem. U onoj za Dubrovčane od 17 srp. 1392 veli on sam, da je spodobljen bio vladati u zemljah roditelja i praroditelja svojih; a u više drugih (*od 15 list. 1392, 29 ruj. 1393, 17 svib. 1395 itd. Pučić II. 37. 39. Mikl. 226*) zove kralja Tvrđka svojim bratom. Žena mu se zvala Jelena, po nje kojih od plemena knezova Nelepićevih; nego iz poslanice, koju joj 15 stud. 1397 upraviše Dubrovčani zato, neka bi zabranila u Novom na Sutorinu dovoziti sol u smislu povlastice Tvrđkove njim izručene, činilo bi se, da je polazila od koje odlične bosanske možda vladajuće porodice, pošto se u njoj veli: *gospogje mogli ste uznat, kakovu ljubav i milosrdje imal k nam ѿтець и родитель ен и всн влаши прьен (Pučić I. 21)*. A da je ona već za rana dielila sa

tako bi se čitalo: **MONETA CATARENSIS**. dočim napis predka sa napisom zadka stoji u svezi, te čitati treba: **SANTVS TRIFON CATARENSIS**. A da su ovi novci upravo Tvrđka I osviedočije nas ta okolnost, što se Kotor već g. 1420 predao mletačkoj vladi, te od tada samo kovao mletačkim grbom. A da isti novci nemogu nikako biti Tvrđka Tvrđkovića sviedoči listina ovoga kralja od g. 1420, s koje znamo, da Tvrđko Tvrđković još tada nije imao svoga novca. Tvrđko i pako g. 1385 primi Kotor u dar od ugar.-hrv. kraljica, Jelisavete i Marije.

kraljem vladalačku vlast, vidi se očito i s toga, što se i njezino ime nalazi uz kraljevo na čelu državnih izprava (*Mikl. 220*).

Dabiša smatrao se Tvrđkovim nasljednikom ne samo u Bosni i u Srbiji nego i u Hrvatskoj i u Dalmaciji. I sbilja svi primorski gradovi u ovih zemljah, osim Zadra, pripoznawali su ga za svoga kralja; a on, da svoju vlast ovdje utvrdi i sve više razširi, rado je pripomagao hrvatskim ustašem proti ugar. kralju Sigmundu, i tako Tvrđkove namjere usvojio i izpuniti nastojao, akoprem daleko od Tvrđka nesposobniji, da jih izvede. Nego mu s ove strane smetao Tvrđko Tvrđković naravni sin Tvrđka I, koi si našao bjaše nekoliko pristaša u primorju, te tražio, da se otčeva prijestola dokopa. Dabiša posla namah u primorje za bana Vuka Vučića, komu podje do mala za rukom vlast Dabišinu upostaviti.

Medjutim su se još dva druga golema neprijatelja Dabiši na blizu grozila sa propastju, naime Sigmund, koi si prisvajao pravo na Bosnu kao ugar.-hrv. kralj i po svojoj ženi Mariji, kćeri Jelisavete bosanske, i Bajazit turski car. God. 1392 bježeć Turci izpred vojske Sigmundove iz podunavskih zemlja, provale u iztočno-južne krajeve bosanske. Dabiša podje jim na susriet, i na bjeg jih prisili; ali se lasno osvjedočiti mogao, da mu najveća pogibelj s turske strane. Toga radi najprije sklopi sa Sigmundom primirje (*Lucio Mem. 41*), a zatim srpnja i. g. 1393 po svojih poslanicah sam mir u Djakovu.

Ovim Sigmund pripozna Dabišu za bosanskoga kralja, a Dabiša dozvoli, da ga Sigmund nasliedi kao pravi bosanski vladalac. Dne 23 kol. 1393 Hrvoja vel. vojvoda i ostali bosanski velmože pristadoše na tu pogodbu (*Fejér X. II. 158*), pokle jim Sigmund 19 srp. i. g. pripoznao bjaše njihova prava (*Lucio. De Regnis etc. V. 4.*). Čini se, da je Dabiša po tom miru ustupio Sigmundu sve, što je posedovao u Dalmaciji i u Hrvatskoj; ali naši primorski gradovi nehtješe sada ni Dabiše ni Sigmunda, nego se po sebi vladali (*Lucio Mem. 355*); dapače vieće spljetsko zaključí, da se u javnih spisih nikoga drugoga napominjati nesmije do načelnika i gradskih sudaca (*Lucio. De Regnis etc. lib. V. cap. 3.*).

Akoproz zapušćeni od Dabiše u Djakovu a od Mletčana (27 lip. 1393) i od Ladislava napuljskoga odbijeni hrvatski ustaše pod svojim hrabrimí načelnici Ivaníšem banom, Pavlom biskupom Horvatom i Vukom Vučićem bos. banom neklonuše duhom, te sve uspješnije nastaviše borbu; što navede Dabišu, da jim ako ne javno a ono tajno pripomogne. Sigmund, dobivši o tom glasove, umah sastavi vojsku, kolovoza 1394 prebrodi Savu, provali u Bosnu, i krene k Doboru, gdje se ustaše utvrdili bjahu, i tvrdo ga obsjedne. Ustaše, nemogući grada obraniti, razbjegnu se; no Ivaniša i Pavao izdajom padnu u dušmanske šake. Ivaniša bi odsuđen na nečovieju smrt, a Pavao pomilovan. Malo kašnje i ban Vuk, potučen kod Knina od Nikole Gorjanskoga, morao u Bosnu uzmaći. Dabiša, da si glavu i prijestol spasi, sam pospješí Sigmundu u susriet i zavieri mu se, da će ga za gospodara držati i verno mu služiti.

S Mletčani se Dabiša prijateljski gledao; ovi ga umah pripoznaše bosanskim kraljem, čim prijestol zasjedne, i 1 lipnja iste g. podielíše mu pravo na njihovo građanstvo. Veljače g. 1394 posla u Mletke svoga protovestiara Gjorgja u poslu svojih galija, koje su se ondje valjda još od Tvrdkova doba nalazile, i drugih stvarih (*V. Commem. VIII.*

189). Isto je uvijek prijazno obćio sa Dubrovčani, uz sve da su ovi Sigmundu pripadali. Dne 17 srp. 1392 (*Mikl. 220*) potvrdi jim prava i slobodštine, koje su jim zabilježene bile u poveljah podieljenih jim od *njegovih roditelja i pravoditelja* i od gospode srbske, raške i bosanske, uz obični godišnji danak od **дѣн тисѣщи перперѣ динари дѣврокаѣннѣхъ**. Radi svoje žene Jeleue pusti se u rat s Grgurom i Ladislavom od plemena Kuriakova, i mnogo jim zla nanese.

Stjepan Dabiša predstavi se 7 rujna 1395 u svojem dvoru u Sutjesci. To nam kaže primjetba na službenoj knjizi arhiva Dubrovačkoga: „*die VII sept. 1395 rex Dabissa decessit in Sutesca*“ (*Pučić I. Primjet. str. 1.*); a to potvrđuje isti zapisnik na istoj strani, čim bilježi: „*die XXII dec. 1395 in cons. rog. — Prima pars est, de promittendo regine Bossine, de dando eidem tributum solitum dari regi Bossine hic in Ragusio. Secunda pars est, de respondendo eidem regine, quod mittemus ad eam ad firmanda pacta predecessorum cum promissione tributorum solitorum*“. Ovo je bez dvojbe riešeno bilo uslied kraljičine dojave, da joj muž umro, a da je ona prijestol zasjela.

Po Rastiću str. 456 Dabiša ostavi sina još nepunolietna te nesposobna za vladanje, i jednu keer imenom Stanu, kojoj 26 trav. 1395 darova doživotno selo u Humskoj zvano Velijake (*Mikl. 225*).

Do danas nije se na svietlo pomolio ni jedan novac, koji bi se Dabiši bezdvojbeno pripisati mogao.

J E L E N A.

Uslied pogodbe medju Dabišom i Sigmundom g. 1394 utanačene, Bosna po smrti Dabiše kako smo gori opazili morala je Sigmundu pripasti, ali gori navedeni dubrovački zapisnik jasno nam dokazuje, da je Dabišina žena Jelena po smrti svoga muža bosanski prijestol zasjela. Ovo potvrđuje i Rastić (*str. 456*), čim pripovieda, da su Dubrovčani molili g. 1396 Sigmunda, neka izposluje, da Hrvoja onda knez Jačaki nakloni kraljicu od Bosne. *del cui regno la regina per la mimorità del figlio essendo al governo*, da jim Konavlje odpusti. Vjerojatno je, da su Sigmunda česki i turski poslovi, kojimi je težko tada zabavljen bio, od Bosne na daleko držali.

Sva je prilika pako, da su bosanski velikaši Jelenu na prijestolu podigli, držeć, da će tim osjegurati bolje svoj upliv u državne poslove. Ovi se bjahu pako osilili za slaba Dabišina vladanja, te se od sada sve više razvije njihova moć: sami sklapaju ugovore, daju naredbe, meću poreze, izdavaju povelje, zemljišta tudjincu odstupljaju, i svojim sinovom ostavljaju pokrajine, kojimi su upravljali, po pravu nasliedstva. Medju ovimi nalazimo kao poglavite Sandalja u Bosni,

Vlatka Sandalova strica u Usori, Hrvoju u donjih krajevih i Radića Sankovića u primorju.

Od Jeleue ostaje nam više spomenika, koji nepobitno dokazuju, da je bar za njeko vrieme jedino u svoje ime izvršivala kraljevsku moć. Dne 27 pros. 1396 pisahu joj Dubrovčani kao **прѣсѣтълон и прѣнсокои госпоини кѣр Елени по млости кожини кралѣци сръблѣмъ, Боснѣ и к томъ**, da se raduju na sve, što uzveličuje njezinu krunu, da mole boga neprestano, neka joj **закрѣпи и змиожн кралѣвство**, da će joj točno obične danke plaćati, a da će jim ona stare povelje i prava potvrditi (*Pučić I. 4.*). Pučić (*II. 40—42*) obielodani više njezinih poslanica na Dubrovčane od 12 lipnja 1397 do 9 ožujka 1398 u poslu izplate onih danka, a ona 13 svib. 1397 iz Sutjesce oslobodi iste Dubrovčane od njezokih carina, koje su plaćali kod Stona i Slana, dajuć si u dotičnoj listini sljedeći naslov: **ми госпоини кѣра Елени по изволеню божию кралѣца, сръблѣмъ, Боснѣ и прѣморью и западнѣмъ странама и к томъ**; a da jih bolje u tom osigura, priloži listini pečat našega gospodina kralja Stefana Dabiševog (*Mikl. 230*).

Poslie god. 1398 nemamo više uspomene o Jeleni. Ni njezinu novcu do sada nema traga.

STJEPAN OSTOJA.

Naslavi: азъ Стилпъ Остоѣ по млости господѣ бога благовѣрнн кралѣ сръблѣмъ, Боснѣ, прѣморью, хѣмьци зѣмли, западнѣмъ странама, доиннѣ краемъ, Ъсорн, Соли, Подрииню и к томъ (20 stud. 1398. — *Mikl. 231*).

Степанъ Остоѣ млостноу божию кралѣ сръблѣмъ босни и к томъ (15 sieč. 1399. — *Pučić II. 43*).

азъ изакрѣмъ бѣхъ помошю божию и прѣвѣстне его матере . . . на кралѣство, яко бити ми еа Христа бога благовѣрннн и богомъ поставленомъ господинъ кѣр Стилпъ Остоѣ кралѣз сръблѣмъ, босни и поморью и вснмъ западннмъ странама (15 sieč. 1399. — *Mikl. 233*).

азъ Стефанъ Остоѣ по млости его божаства кралѣ сръблѣмъ, Босни и прѣморю (5 velj. 1399. — *Mikl. 235*).

ми Степанъ Остоѣ по млости господина бога кралѣ сръблѣмъ, Босни и прѣморю, хѣмьци зѣмли, доиннѣ краемъ, западннмъ странама, Ъсорѣ и Соли и подрѣню и к томъ (8 pros. 1400. — *Mikl. 247*).

Hostoya dei gratia Rascie, Bossine et partis maritime etc. rex (2 travnja. 1404. — *Šafařík Glas. XII. 210*).

Nos Hostoya dei gratia rex Bossine, Ussorize, inferioris partis Ungarie et Selavonie (pros. 1408. — *Lucio. Mem. 391. V. Mikl. 385*).

ми прѣсѣтълон и прѣнсокои госпоинѣ Стилпъ Остоѣ млостноу божию кралѣ Босни и к томъ (4 pros. 1409. — *Mikl. 272*).

оудь господина остоае краля босанскога (13 trav. 1416. — Pučić I. 134).

и господинь краљ Остоа милостю божиномь краљь скон Босне, хумскоу земли, приморью и донемь краемь . . .

Босре, Соле, подрињу и к томъ (23 оџј. 1418. — Mikl. 280).¹

Podpisi: господинь курь Стефань Остоаи краљь Срблемь, Босин и Приморью (20 stud. 1398 i 15 sieč. 1399. — Mikl. 231. 235).
господинь курь Стефань Остоаи милостю божиномь краљь Срблемь, Босин и Приморью (5 velj. 1399. — Mikl. 237).
присектань господинь Стефань Остоа, краљь Босин и к томъ (4 pros. 1409. — Mikl. 273).

Pečati: Jedan po Miklošiću (str. 235) nalazi se na povelji od 5 velj. 1399 u bečkom arhivu, gdje jošte na povelji od 4 pros. 1409 (str. 272), ali *cujus inscriptio latina illegibilis*. Ima pečat i povelja od 15 sieč. 1399, na kom po Pučiću (II. 44) човјек на коњу. Kukuljević (Arhiv II. I. 37) ovako opisuje pečat na povelji od 8 pros. 1400: *s jedne strane vidi se u sred neke gotičke sgrade siedeći kralj; s druge strane siedi na konju sv. Juraj sa štitom i kopljem u ruci. Pismo na pečati nemože se čitati. Komadić okrenut*. — Erdy priloži k svomu dielu sliku krasnoga Ostojina pečata, utisnuta u bieli vosak na kožičnoj povelji od god. 1400; nego od napisa tekućega uz rub jedva se razaznaje: + **STEFANVS OSTOI** . . .

Vidjet je. da je počeo vladati medju ožujkom i srpnjom g. 1398, pošto zadnja nam poznata listina Jelene Dabišine, koju izda kao samostalna vladateljica, jest od 9 ožujka 1398, a prva, u kojoj dolazi Ostoja kao samostalni kralj, jest od 3 srpnja iste godine (Pučić II. 15). Bez dvojbe dalo je povod uzvišenju Ostoje a odstranjenju Jelene ta okolnost, što je tada Sigmund ugar.-hrv. kralj tražio za se Bosnu po djakovačkom ugovoru, jer iz listine od 12 lipnja 1398 (*Lucius de Reg. V. 3.*) sledi, da je Sigmund u to doba kupio vojsku na Bošnjake; te ovi u toj neprikljivosti bit će si izabrali kralja, da tako prijestol utvrde a složnije dušmana odbiju.

Dosadašnji pisatelji bosanske poviesti tvrde, da je Ostoja bio plemena Jablanova, Pavla Kristića velmože sin. Ostavše nam Ostojine povelje nedaju nam jasnih dokaza za ustanovljenje njegova poroda. On sam izbjegava nazvati se sinom Dabiše, dapače u svojim povelja niti ga nespominje. U listini od 20 stud. 1398 (*Mikl. 231*) i od 5 velj. 1399 (*Mikl. 236*) Tvrka I nazivlje **братъ Кралества ми**. Glede svoga prava na prijestol čini se, da si sam prisvajava pravo izvora iz kraljevske loze. Listinom od 15 sieč. 1399 (*Pučić II. 43*) zahtjeva od Dubrovčana, neka mu pošalju danak, kako su ga davali **машинымь родителемь**. U listini od 5 velj. 1399 (*Mikl. 235*) za Dubrovčane kaže, da spodobljen bi kraljevati **ка землахь родителъ и прародителъ машиныхь**, te da jim potvrđuje slobodštine, koje su imali u poveljah **с родителъ и прародителъ машиныхь**, a osobito sa Tvrdom I (*o Dabišinoj ni spomena*); napokon u povelji, koju istim Dubrovčanom i o istom predmetu izruči 4 pros. 1409 (*Mikl. 272*), veli jednostavno, da jim potvrđuje slobodštine, koje su imali s gospodom srbskom, raškom i bosanskom. Isto tako Dubrovčani u povelji od 25 velj. 1399 (*Mikl. 239*), kojom ga imenovaše svojim plemićem, označuju Tvrka I kao **прародителъ** njegova, te primećuju, da su jih veoma ljubili **господа прьва родителъ р. г. краля Остоае**, dočim u povelji ob istom predmetu od 21 pros. 1410 (*Mikl. 275*) o tom ni riečice nema. Ovaj rodbinski odnošaj Ostoje sa lozom Kotromanićevom uočuje nam listina Ostojina sina Tomaša Ostojića od 15 trav. 1444 (*Comli. XIII. 184*), u kojoj Tomaš spominje povelju sina Tvrka I, naime Tvrka Tvrkovića *apatrui nostri*. Napokon nam je spomenuti, da je po Rastiću Ostoja bio sin Dabišine žene. Na strani 454 on povieda, da po smrti Dabiše *„furono mandati gli ambasciatori alla sua consorte e madre d' Ostoja nuovo re“* malo poslie primećujući, da po smrti Dabiše kormilo vlasti uze u svoje ruke njegova žena Jelena *„per la minorità del figlio“*; na strani pako 465 dodaje: *„Ostoja re de Bossina era sortito dalla minorità et aveva cominciato da per se governar il suo regno“*.

¹ Naslove, koje mu je davala dubrovačka obćina, vidi kod Pučića I. 15. 23. 34. 40. 79. 99. 112. Mikl. 239. 275 itd.

Ono, što Ostoja zove Tvrka I svojim bratom, a svoje predšastnike svojimi roditelji i praroditelji po nas nema se uzeti u strogom znamenovanju rieči; to su izrazi jedino štovanja, a možda ponosa radi upotrebljeni; kako se onda običavalo u istom slučaju i drugde.

Po nas Ostoja bio je sin Dabišine žene Jelene, koja ga dobila od Dabiše još kada je bila ženom Pavla Kristića, te nezakonit. U ovom mnienju utvrđuje nas:

1. Što sam Ostoja u povelji od 15 sieč. 1399 (*Mikl. 233*) kaže, da buduć ostala zemlja njegovih **прародителъ** bez pastira **оудь нихъже племени**, bi on **изабранъ** na kraljevstvo, te tako sam spovieda, da mu pravo na prijestol polazi samo iz izbora;

2. Što Tvrko Tvrković u povelji od 18 kolov. 1421 (*Mikl. 317*) Tvrka I zove svojim roditeljem, a Ostoju samo kraljem, odričuće mu tako svaku rodbinsku svezu;

3. Dubrovčani g. 1404 napučivali su svoje poslanike iduće u Bosnu, neka nastoje, da Ostoja bude sbačen iz prijestola a miesto njega podignut Hrvoja, a kad nebi ovaj na to privolio, neka *stanu za kojeg Kotromanića, koji su gospoda od davna*, s čega se vidi, da po njih Ostoja nije polazio iz Kotromanićeve porodice;

4. Napokon što sam Rastić str. 514 povieda, da su Dubrovački poslanici, bodreći Hrvoju proti Ostoji, i to mu po naputku svoga vieća imali reći o istom Ostoji: *doversi ricordare, che per opera d'esso duca Hrvoje Ostoja di bassa condizione esser direnuto re di Bossina*.

Ostoja imao je za ženu Kujevu, rođakinju kneza Pavla Radinovića (*V. Pučić Primj. 17*), koja se zvala jošte Gruba (*Pučić II. 43*), od koje dobi sina Stjepana (*Mikl. 272*), koi ga nasliedio. Nego g. 1416 odtjera Kujevu¹, a uze si Jelenu udovu Hrvojinu. Ovo nam sviedoči poslanica dubrovačka na ugar. kraljicu Barbaru od 12 list. 1416, u kojoj se kaže: *preterea noverit, domina ducissa olim Hrvoje nupsit domino Ostoje regi Bosne*; a u njekoј iste g. od Dubrovčana Sigmundu podnešenoј, veli se ovako: *rex vero Ostoya cepit uxorem suam Jelenizam olim uxorem Crevoje, facto divortio cum uxore prima (Pučić l. c.)*. Jelenu sam Ostoja spominje u svojoj listini od g. 1417 (*Comli. XIV. 101*): *Nui signor Hostoja et anche madona rezina Elena, et anche nostro figliolo conte Stefano*. Ostavi Ostoja još dva druga ali nezakonita sina, naime Stjepana Tomaša, koi se kašnje uspeo na prijestol, i Radovoja (*V. Theiner II. 428*) ili Radovana.

Ostoja, izabran i na prijestol podignut od bosanskih velmoža, morao je i s njimi, vjerojatno u smislu izbornih uvjeta, dieliti vrhovnu vlast; toga radi nalazimo u povelji od 15 sieč. 1399 za Dubrovčane, gdje veli: **с воломь паве и с хотининемь властелъ и велемошь кралества**

¹ O tom je ona sama dvojila godinu prije poslie nasilna umorstva kneza Pavla. Dne 23 kolovoza 1415 dubrovački poslanik Ivan Gundulić izvješćujući svoju vladu ob onom zločinu Ostojinu, primjeti: *„parlai con la reina, dubita di suo stato, peroche l' è parente del conte Polo“* (*Pučić Prim. str. XVII*).

ММ ДАХА itd. Medju ovimi kao što za Dabiše i Jelene bijaše Hrvoja najpoglavitiji, koji i na dalje tako udesi bosansku politiku, da bude Sigmundu ugar.-hrv. kralju protivna u Bosni i u Hrvatskoj. S toga Sigmund još kolovoza i. g. 1393 provali s vojskom u Bosnu, da si ju na temelju djakovačkoga ugovora prisvoji. Prodre on tada do Vrbasa: no dočuvši, da mu Hrvoja povećom silom nego je bila njegova u susriet hrli, brže bolje udari natrag u svoje zemlje. Hrvoja tom prigodom zaleti mu se u počeru, i zauze dubičku županiju u gornjoj Slavoniji, te ju za četiri godine u svoje ruke pridržā.

Sigmund za tim probavi skoro tri godine u Ceskoj, teško zabavljen ondješnjimi poslovima. To njegovo udaljenje prouzrokovala veliku uzrujanost u Ugarskoj, gdje ga na povratku ulove i u zatvor stave. Sad se sa svih stranah zahtjevalo, da se drugi kralj na prijestol podigne. Upotriebivši taj metož Ostoja po Hrvoji pozva primorske gradove, neka se uz pokroviteljstvo bosanske krune izjave za Ladislava napuljskoga, komu hrvatski ustaše ponudili bjahu svoju krunu. Prvi se u tom smislu očitova grad Zadar (22 lip. 1400), a za njim svi ostali osim Dubrovnika i Spljeta, koji se zadnji ipak kašnje pokoriti morao. U ime Ladislava Ostoja i njegov namjestnik u primorju Hrvoja potvrđivali su jim stare povelje, i nove jim izdavali. Mletčanom nije po volji bilo, da se Bošnjaci po obali šire, te su Ostoju odgovarali, da si pri moru u Neretvi sagradi tvrđavu sa skladištem za promet; no malo poslie mu ipak dopustili, da na obranu svojih podanika u primorju dvie galije oboruza, e 10 lipnja 1399 imenovaše ga svojim gradjaninom *cum suis filiis et heredibus* (Lib. Privil. I. 132). Na uzdarje podieli jim Ostoja 22 travnja 1404, sporazumno sa svojimi velikaši, slobodno i bezplatno trgovanje po svojoj zemlji i riekah, obvezavši se i na to, da će jim sam sve škode, koje bi se njihovim podanicom učinile, namiriti.

U tom hrvatski ustaše navedu Ladislava napuljskoga, da se ovamo prebrodi. Velmože hrvatski, ugarski i bosanski u velikom broju dočekaju ga i prime u Zadar (19 srp. 1403), gdje ga 5 kol. i okrune za ugar.-hrv. kralja. No Ladislav uz te povoljne okolnosti miesto bez časa častiti preći dalje do Budima, tri mjeseca osta bezposlen u Zadru, te uz prve glasove nepovoljne klonuvši duhom, vrati se u Napulj. Ostoja, koji je sve to do sada odlučno podpomogao i branio, nadajući se koristi i za se, krenu kabanicom, te se s jedne strane stavi, da ugovori mir sa Sigmundom, a s druge da kazni Dubrovčane, što jedini u primorju odbili bjahu njegovo podkroviteljstvo. Banu Ivanu Morovićkomu podje tada za rukom izposlovati mir medju Sigmundom i Ostojem. Po njem morao je Ostoja priznati vrhovnost ugar.-hrv. krune (Fejer X. IV. 388), te hrvatske ustaše iz svoje zemlje iztisluti. Mnogi bosanski velmože, navlastito braća Hrančić Sandalj i Vukac, rado se takovu miru podvrgoše (Pučić I. 54); aii mu bilo i dosta protivnika, koji tu sramotu podnieti nemogli, a na čelu jim slavni Hrvoja, najmoćniji tada bosan. velmože, na skoro po Ladislavu imenovan spljetskim hreogom i njegovim namjestnikom u Hrvatskoj i Dalmaciji.

Još prije nego se smirio sa Sigmundom Ostoja se zavadio bjaše sa Dubrovčani. Njegovi odnošaji s dubrovačkom obćinom bili su s prva sasvim prijazni. Već 20 stud. 1398 obvezao joj se bio, da će joj izplatiti dug Tvrđka I od 2550 dukata; 15 sieč. 1399 podielio joj sve zemlje od Kurila do Stona kao odužbinu za liepe darove, koje mu prikazala bjaše prigodom njegova krunisanja, i prigruo svoga velmožu Radića Senkovića, da joj daruje Lisac sa svojimi seli i zaseoci; a 5 velj. 1399 potvrdio joj sve povelje gospode srbske, raške i bosanske uz godišnji danak od **двѣ тисѣћи перперъ дившири дѣвробелуциньхъ**; čega radi Dubrovčani, da mu svoju zahvalnost izkažu, 25 velj. 1399 bili su ga imenovali za svoga **слаткога и много сръѣзнога и з свемъ поуѣненога властелинѣ** nasliednim pravom, i darovali mu liepu polaču u svom gradu za uvieke¹. Ali do mala Ostoja, uvriedjen kako smo rekli s toga, što su jedini Du-

¹ Čudna stvar tako je još tada nizko stajala kultura u Dubrovniku, da ga Ostoja morao bodriti i nagovarati, neka se ljudskoga pazarenja okani. Dubrovčani ču mu na to 11 rujna 1400: da su izdali naredbe, **да ниткорь несмы крѣвѣть ни продавати уѣлади, кѣр несмо хотни, да нитко трѣжн людсѣмъ мѣси** (Pučić I. 31).

brovčani u primorju njegovo podkroviteljstvo odbijali, poče najprije zlostavljati dubrovačke trgovce, opravdajući se tim, što njegove iznevierenike u svoj grad primaju, što mu na granici zemlje prijavaju, što su podanici Sigmunda, s kojim je još tada bojak bio, i što zlostavljaju stanovnike kotara, koji jim on darovao bjaše; a zatim posla u Dubrovnik svoje ljude s napatkom, neka na ime njegovo zahtjevaju od onoga vieća, da mu izruči neviernika Pavla Maslanovića, i da mu se obezže neprimati više njegove bjegunce; da mu povrati primorje darovano mu g. 1399; i da digne bosanski barjak i stavi se pod bosansku zaštitu; te ako bi ono vieće tvrdilo, da je u tih zahtjevih nepravica, neka mu predlože mletačkoga dužda za sudca, drugičje da mu rat navieste. Dubrovčani se po svojih poslanicih izpričavali, ali jim sve badava¹. Senković po Ostojinom nalogu provali u dubrovački kotar, i većom ga stranom pohara i predobi. U toj nevolji pokušaju Dubrovčani, da izmole pomoć od kralja Ladislava onda u Zadru, obećajući mu, da će ga, čim se u Ugarskoj utvrdi, za kralja priznati, ali i ovdje budu odbijeni. Dobra jih ipak sreća neostavi. Sigmund, tamnice riešen, pobrao si bjaše liepu vojaku u Ceskoj, te u Ugarsku sasao. Dubrovčani po poslanicih najprije pokušaju, da Hrvoju proti Ostoji podignu. obećajući mu, da će ga u tom odlučno pomagati; a kad nebi on htio za se bosanske krune, *v' erano quelli di Cotromano, soggetti oltre li natali più discreti e più atti al governo*; zatim isto se tako obrate i na Sigmunda s molbom, neka jim s Ostojem izposluje mir. Nego prije dolazka dubrovačkoga poslanika u Sigmundov dvor već se, kako smo spomenuli sklopio bjaše mir medju Sigmundom i Ostojem, po kom Dubrovčan morali su se okaniti primorja od Ostoje u dar primljena. Sada Sigmund, upućen od dubrovačkih poslanika, pozva Ostoju, neka one zemlje Dubrovčanom natrag dade.

Spomenuli smo, da se Hrvoja jako opirao ovomu miru. Toga radi lasno sada Dubrovčanom predobiti si Hrvojinu pomoć. Dne 11 siečnja 1404 u Zvečaju bi utanačen savez medju Dubrovčani i Hrvojem proti Ostoji **и нероѣъ погнѣно и расѣтне**, nakanom, sbaciti Ostoju a dignuti na bosanski prijestol kneza Pavla Radičića. Do mala kroz cielu zemlju bunu gradjanski rat. Ustaše obsiednu Bobovac, gdje se tada nalazila Ostojina obitelj. U takovoj nezgodi Ostoja nezna kuda će, nego da pohiti u Budim i pomoć zaprosi. Sigmund namah naloži banu Ivanu, da buntovnike zatjera; što mu srećno i na kratko podje za rukom. Ostoja se sada s Hrvojem pomiri, ali ne s Dubrovčani, koji su od njega zahtjevali, da jim povrati otete zemlje i škode nadoknadi. Ostoja se uzručavao, a Dubrovčani mu se po svojih poslanicih ratom grozili. Nalagalo se poslanikom 31 travnja 1404, da, ako nebi Ostoja na te zahtjeve privolio, onda neka mu reku pred sborom: *et possa che vuy re non volete accostar a la paxe, come se convien a la razon, et come ve mandò digando lo nostro signor, vuy sete voluntero de far come ve plaxe; de questa vostra contradicion prima ne lamenteremo a Dio vendicator de le injuste cose, da po al nostro signor re Sigismondo, et da pò a tutto el mondo. Apresso faremo quello, che Dio ne metterà avanti a sovencion nostra de la injusta verra et dani et violencie a nuy fatte per vuy* (Rastić).

Medjutim sve to veća odvislost Ostoje od Sigmunda dodija svim bosanskim velmožam. Hrvojem, Sandaljem i Petrom Radonovićem predvodjenim; te se ovi napokon dogovore, da ga složno sa prijestola sbace. Napadnu ga dakle iznenada u Podvisokom, gdje mu stol bio; a jedva mu posluži sreća, da se hjeogom u Bobovac spasi. Bude on dakle prijestola lišen. Ovo se moralo dogoditi prije 28 svibnja 1404, pošto su Dubrovčani taj dan nalagali svojim poslanikom Pasku Rastiću i Marku Buniću, odlazećim u Bosnu, da se prikazu Hrvoji, i da mu čestitaju na to, što ga bog osvetio od neharmonoga Ostoje. Osim toga poslanici morali su prisustvovati sboru plemstva, koji se skoro sastati imao, da si novoga kralja izabere (Pučić. Primjet. IX). I sbilja malo kašnje bi izabran za bosan. kralja sin naravnj Tvrđka I

¹ Na primir glede izručenja Maslanovića Dubrovčani su Ostoji predbacivali, da nesmie ni sam ni u samoj Bosni svoje iznevierenike loviti; da se jedan od njih, Radičić imenom, nalazi „in mezzo del so regno in una casa de' Patarini, et manzava lo pan vostro, et era franco per le franchisie dei Patarini“. S ovog se vidi, da su Patarini u Bosni uživali i pravo obada.

STJEPAN TVRDKO II TVRDKOVIĆ.

Naslovi: азъ Стилпанъ Тврѣтковиѣ по милости господѣ бога моего крѣль сръблемъ, Босни, приморью, хмици земли, донимъ крѣлемъ, Зборъи, Соли, подрънью, западинимъ страмамъ и к тому (24 lipnja 1405. — Mikl. 253).

зѣко бнѣи ми въ Хръста бога благокрѣиномъ и богомъ поставленомъ крѣль Тврѣткъ Тврѣтковиѣхъ, милостию божиномъ крѣль Босни и к тому (16 kolov. 1420. — Mikl. 304).

ми Стефанъ Тврѣтко Тврѣтковићъ милостно божноу краљу Босни и к томъ (18 kolov. 1421. — Mikl. 316).

Nos Stephanus Thuerticus dei gratia Rassie, Bossine, partiumque maritimarum rex etc. (21 pros. 1422. — *Commem.* XI. 87). Gratia dei nos princeps Stephanus Tvarko Tvarkovichius rex Serblie, Bosne, maritimarum, Chlumensium terrarum, Dalmatie, Croatiae partis inferioris, occidentalium partium, Uzore, Solie, Podrinie etc. (7 list. 1426. — *Krčelić* 102).

милостью божноу ми господниъ Шефанъ Тврѣтко Тврѣтковићъ краљу сербляемъ, Босни, приморью, хомьсци земан и к томъ *ili samo* краљу босаньски и к томъ (2 оужка 1433 i 22 lip. 1443. — Mikl. 374. 426).

Nos Stephanus Tuertkus dei gratia rex Bosnie etc. (20 sieč. 1436. — *Fejér* X. VII. 791).

оуь господнина краля Тврѣтка (kolov. 1439. — Mikl. 402).¹

Podpisi: прискитли и вазможни господниъ краљу Тврѣтко Тврѣтковићъ краљу Босни и к томъ (18 kolov. 1421. — Mikl. 318). господниъ Шефанъ Тврѣтко Тврѣтковићъ краљу Сербляемъ, Босни, Приморью и к томъ (2 оуж. 1433. — Mikl. 376).

Pečati: печатъ господнина краля босаньскога тврѣтка тврѣтковића (24 lip. 1405. — Mikl. 2 3).

печатъ господнина краля тврѣтка тврѣтковића (18 kol. 1421. — Mikl. 316).

S. TURTKONIS DEI GRACIA RE BOSNE R' (2 оуж. 1433. Tu kaže, da je dao upisati taj svoj otvoreni list и запечатити нашоу законтоу срдному висьшоу печатю, дакле je imao tri, veliku, srednju i malu visuču. — Mikl. 376. Isti Mikl. 426 veli, da je prstenom pečatao tajne listove, a nedaje napisu, koji se nalazi na poveljah od 16 kol. 1420 i 22 lip. 1443).

+ S. DOMIN. TVERTCONIS. DEI. GRACIA. REGIS. BOSNE. E valjda etc. (15 trav. 1444. — U mlet. arhivu, Dipl. 53. — Ovakav malo ne napis na pečatu, koji visi o povelji kralja Tomaša od 3 lip. 1414. izdanu od Šimeka (V. Ark. II. I. 38).

Da je Tvrdko II bio sin Tvrdka I, osim iz Miklošićevih spomenika (*str.* 260. 262), gdje on sam kaže, da mu je Tvrdko I bio **родитель**, izviestno doznajemo jošte iz naputka, koji dubrovačko vieće 28 rujna 1422 podieli svojim poslanikom na istoga kralja, u kom jim se kaže, da mu predlože, neka dodje u Dubrovnik po primieru *de madonna Lisalta vostra besava, et de vostro avo segnor Vladislavo, et de ban Stefano vostro barbano, et del serenissimo principe re Tvertcho vostro padre*. Toga radi Tvrdko II. akoprem nezakonito rodjen, pravo se smatrao baštinikom krune svojih **родитель и прародитель** (Mikl. 253).

U listini od 16 lipnja 1404 Tvrdko se jošte neizkazuje kao bosanski kralj, dočim u drugoj od 8 kolovoza i. g. već mu se taj naslov daje (*Pučić* I. 56); s čega se može za stalno držati, da je izabran bio koncem lipnja ili početkom srpnja, tim veće, što još 7 kolovoza i. g. Mletčani mu izručise povelju, kojom ga bjahu imenovali svojim gradjaninom (*Lib. Privil.* I. 56).

Glavna Tvrdkova podpora u Bosni bjaše hrecg Hrvoja, tada na vršku svoje vlasti u Bosni i u našem primorju kao svemoćni namiestnik Ladislavov. S toga i Tvrdko umah se izjavi za Ladislava: a ovaj za nagradu 26 kolovoza 1406 potvrdi bosanskoj krunovini sva prava i medje kako jih imala od Kulinova doba, te i bosanskim velikašem sve, što su do onda uživali. Po nagovoru navlastito Hrvojinu Tvrdko poveljom od 24 lipnja 1405 potvrdi Dubrovčanom, što jim oduzeo bjaše Ostoja, naime sve stare slobodštine, koje su bili dobili od bosanskih vladara, navlastito od Tvrdka I. Dabiše i sama Ostoje, i povrati jim primorje, darovano a kasnije oduzeto jim od Ostoje, dodavši k tomu još selo Lisae i zaseleca Imotieu i Trnovicu; i odredi napokon kneza Vlkaca Hranica za sudea u onih

¹ Naslove, koje su mu davali Dubrovčani, vidi kod Pučića (I. 66. 72. 82. 125. 126. II. 105. 106.).

stvarih, koje jim vojvoda Sandalj i knez Pavao Radinović oteli bjahu za Ostojina ratovanja (Mikl. 255). Na takovu prijazan ne samo mu Dubrovčani 22 rujna i. g. najtopliju zahvalnost izkazali, nego mu podielili pravo na dubrovačko plemstvo, i krasnom ga palačom i zemljama u primorju obdarili (Mikl. 260). Mletčani, kao što smo opazili, umah čim se prijestola prihvatili, imenovali su svojim gradjaninom. No malo kasnije dočuvši Tvrdko, da Kotorani, koje je za svoje podanike smatrao, nastoje o tom, da jih Mletčani pod svoje okrilje prime, po poslanicih pozva republiku, neka u prava njegova nedira u Kotoru, a da Basi otete zemlje u Arbaniji vojvodi Sandalju odstupe. Ali mu oni 13 rujna 1405 odgovorili, kao što malo poslie (8 lip. 1406) isto tako poslanikom Ladislava i Hrvoje, da si Kotor drži, ali da su oni arbanaske zemlje u dobrom ratu predobili, niti da su voljni ma komu jih odstupiti (*Sec. Cons. Rog.*).

S druge strane Sigmund s prva se nalazio sasvim u nemogućnosti, da Ostoji pomože. Českimi poslovi zabavljen, prevrat ga u Bosni zateče iznenada; a sve se pako u tren obavilo. Stoprv sljedeće godine 1405 dignu vojsku na Tvrdka (*Fejér* X. IV. 377), ali Bošnjaci, u vrijeme o njegovoj namjeri upućeni, bjahu se već spremili, da ga pošteno dočekaju. Vojska Sigmundova početkom rujna prebrodi Savu u dva odliela; jedan se zaleti k Srebrniku i predobi ga, drugi k Bihecu i uze ga, ali se ovdje uzdržati ne mogao; te tako ovo prvo poduzeće osta bezuspješno. Da se na drugo snažnije pripravi, Sigmund ožujka 1406 imenova celjskega kneza Hrmana za dal.-hrv.-slav. bana, komu podje za rukom oko sebe sakupiti i s kraljem pomiriti većinu hrvatskoga plemstva. Pomagala mu i ta okolnost, što se Ladislav napuljski medjtim zapleo bjaše u rat s papom Inocentom III. i što je po smrti Bajazita Turska sve svoje sile na domaći prevrat trošila. Sigmund, miesto tom zgodnom prigodom svoje poraze na Turčinu osvetiti, rujna 1407 krenu s vojskom u Slavoniju, da u Bosnu provali, ali se za sada to izvesti neusudi, valjda zato, što se i Bošnjaci prepravili bjahu na odlučan odpor. Sljedeće pako godine 1408, sakupivši sve svoje sile, prebrodi Savu, predobi Dabar i Kliševac, a kod Dobre Bošnjake hametom porazi, uhvativši sama kralja Tvrdka II sa 126 velikaša. Tvrdko bude u Budim odveden, a velikaši većom stranom glavom razstavljani i u rieku Bosnu bačeni (*rujna*). Ovom se sgodom posluži prije razkraljeni

STJEPAN OSTOJA.

Upotriebivši na svoju korist nastavše smutnje u zemlji, opet se prijestola dokopa. Lišen krune (1404), sklonio se bjaše u Bobovac, gdje je neodvisno i mirno svoje dne sprovdjao. No boječ se sve više rastede sile Tvrdkove god. 1407 kanio se preseliti u Dubrovnik, u čem mu Hrvoja na ruku bio, ali se pako te namiere odreče iz straha, da mu se Dubrovčani neosvete, što jih je bio za svoga kraljevanja i ratom progonio i zlostavio. Čim mu dodje glas o Tvrdkovo propasti, pomoću samih Turaka, te Sandalja a navlastito vojvode Gjorgja i kneza Vukca Radivojevića (*Luc. Mem.* 391) opet zasiedne bosanski prijestol. Zasluge Radivojevića obdara Ostoja još prosinca 1408 liepim imanjem. U naslovu dotične darovnice Ostoja zove

sam sebe i kraljem hrvatskim (Mikl. 385. *Lucio* l. c.), s čega se vidi, da nije ni sada dozvolom Sigmunda zaseo bio prijestol. Goneć svoje neprijatelje, istom prigodom obsiedne grad Kotor s kopna, dočim mu Ladislav napuljski pruži pomoć s mora. Ovo nebi po volji Dubrovčanom, te Napuljee potuku i u Zadar zatjeraju. Toga radi Ostoja se okani Kotora, zadovoljan tim, što je njegovu vrhovnost pripoznao, kako nam Ostojini novei ondje kovani svjedoče.

Nješto kasnje Ostoji podje za rukom pomiriti se sa Sigmundom, obećavši mu, da će njegovo preimućstvo vierno štovati, da se više neće nikako miešati u hrv.-dalm. poslove, te da će se Ladislava sasvim okaniti. Uza to odпусти mu Usoru, a čini se, da se je tada i Srbije odrekao na korist Sigmundovu, pošto u njegovih naslovih nema više o njoj ni traga (Mikl. 272. 280). Do mala se pomiri i

sa ostalimi bosanskimi velikaši, navlastito s najmoćnijim Hrvojem, te jim sve njihove časti i imanja potvrdi. Sve ovo nešto poslie 27 travnja 1410 (a ne g. 1411 radi indikcije), jer taj dan Hrvoja iz Jajca odpremi poslanicu na spljetsku obćinu, kojom ju pozivao, neka mu darovanu kuću i imanja Kasanića otme. *cum idem Ostoya olim rex a iam diu se adhererit Turchis et rebellibus Bosnensibus contra et adversus regnum et regiam maiestatem Ungarie* (Lucio. Mem. 391). I s Dubrovčani se s prva u neprijateljstvu nalaz.o, jer mu ovi još 10 list. 1409 odbili zahtjeve o obćinom danku (Pučić. I. 100 i Primjetbom str. 13); ali se i ta razmirica na kratko utaloži, kako nam sviedoči njegova povelja od 4 prosinea i. g. (Mikl. 272), kojom Dubrovčanom potvrdi sve stare slobode i imanja; čega radi Dubrovčani 31 pros. 1410 imenovaše ga sa ženom i sinom Stjepanom svojim plemićem, potvrdiše mu polaće i dobra, što je u Dubrovniku imao, i obvezaše mu se, da će mu danke davati kako prije.

U tom se strašno medju sobom zavade Hrvoja i Sandalj. Ovaj nemogući trpiti sve više razteću Hrvojinu moć, koja mu svaki uzlet priečila. da ga strovali, hode u Budim, i grdno ga stade erniti pri onom dvoru do sama izdajstva. Uslied te osvade bude Hrvoja izdajnički lišen svake časti i imanja po Sigmundu, a tiem se dolje do golema rata za Hrvoju uspješna. Ostoja, akoprem se tada držao Sigmundove strane, nije se ipak zato mnogo glave razbijao, pošto mu na korist bilo, što se njegovo razuzdano plemstvo, sada razdvojeno, samo medju sobom borilo i čupalo, te jako slabilo. Dapače kroz tu domaću vatru nepusti prilike, da se svojim njegd neprijateljem po mogućnosti osveti, navlastito knezu Pavlu Radiniću, komu je izlično oprostio bio. O tom nas upućuje poslanica Ivana Gundulića dubrovčanina od 23 kolovoza 1415 (Pučić. Primjet. 15), kojom javi svojoj vladi, kako je bio isti knez Pavao izdajnički po Ostojinu nalogu smaknut, a sin mu Petar u Bobovu zatvoren. Ovaj nepravedni čin sve više razgrani nemir po zemlji, te se plemići dogovarali, kako da Ostoja opet s prijestola strovale. Petru do mala podje za rukom riešiti se tamnice, i složno s bratom Radosavom, s drugimi njihovimi privrženicima, navlastito Gjorgjem i Stjepanom Miloradovićem, i pomoću turskom ne malo oteva si imanja presvojitii (Pučić l. c. 18—19). U tom se Dubrovčani pačali nisu; 23 ožujka 1416 molili su kneza Petra, neka svojoj četi zapoviedi, da se u dubrovačke granice nepača (Pučić I. 134); a Ostoja malo zatim, da jim ugodi, naloži Grguru Nikoliću, ko stavio bjaše za njihove trgovce njeke carine na granici, neka te carine za dubrovačke podanike ukine.

Njeki pišu, da je Ostojino nehajanje za uzdržanje mira medju državnom vlastelom, i što je u podložnih si kotarih svojevoino i okrutno vladao, probudilo napokon u zemlji i u samu njegovu sinu Stjepanu veliko nezadovoljstvo, s čega da ga je narod, komu je omrznuo bio, iznova s prijestola bacio. Pripovieda se i to, da je Ostoja pozvao sada iznova Turke u pomoć proti sinu i sudrgu mu na prijestolu Tvrdku II, nego da su ova dva složno Turke razbili, a da je Ostoja malo kašnje od jada preminuo. Zadnja nam poznata Ostojina povelja jest od 23 ožujka 1418, kojom Dubrovčane oslobodi od carine, koju su do tada u Popovu plaćali (Mikl. 280. V. Pučić I. 143 od 20 trav.). Iz povelje izdane 5 ožujka 1419 u Zvečaju od sina mu i nasliednika Stjepana izilazi, da je ovaj nastupio prijestol po očevoj smrti nepreporno, jer tu veli Stjepan: **сподобленъ еньхъ королевстве ва земляхъ родителя ми прискитлога и свето поучивашьго господинами краля Стифана Остое и нашихъ прикихъ прародитель, а još jasnije iz druge od 4 prosinea i. g. 1419, u kojoj kaže: *зъ не бо ти мой родитель и прародитель въ земляхъ царствъ царствовакше и на небесное царство пръселн се, мене же видещъ земля родителя и прародитель моихъ оставльшию, а не нмизъ своего пастира отъ онхъже племени, и азъ избранны еньхъ помощию божьєю и прънусте его матере, взыуанъ еньхъ благодараннъ-м-н взыцемъ на королевство* (Mikl. 282. 291). U listini pako dubrovačkoj od 4 ruj. 1419 kod Pučića (I. 146) spominje se Ostoja kao već davno u grobu (V. još Secr. Cons. Rog. VIII. 4. list. 1422).**

Za prvoga svoga vladanja (1398—1404) Ostoja nije kovao svojih novaca, kako nam sviedoči povelja, koju 2 travnja 1404, naime malo prije njegova sbaćenja s prijestola, izruči Mletčanom u poslu njihovih slobodština u Bosni, u kojoj se veli ovako: „item promittimus, quod de brevi fieri faciemus manetam nostram, que occurret per totum nostrum regnum taliter, quod predicti Veneti subditi et fideles Venetiarum erunt equales omnibus nostris subditis et aliis quibuscumque forensibus, qui venirent in nostro regno. Si

vero deliberaremus, quod non fieret nostra moneta, promittimus facere cum effectu, quod moneta dicti domini ducis et comunis Venetiarum occurret per totum nostrum regnum, sicut occurrit ad presens moneta Ragusensis“.

VRSTA JEDINA.

a. U napisu predka: S TRIFON.

1. *Predak*. — Svetitelj punolik, u dugoj dolami, bisernom osienkom oko glave (*ovdje dielomice dvostruka*), stoji medju dva piknjasta, luka, rukama pri prsiah, ali u desnici drži palmu; medju nogama piknja. Napis teče nakoło van lukova uz okrajni piknjasti niz, počam gori desno: S: TRIFON — ΩΤΤΡΩΝΣ.

Zadak. — Kralj punolik, bradat, u dugoj haljini, pod otvorenom krunom, sjedi na stolici bez naslona; ruke mu pri prsiah, nego u desnici drži žezlo sa cvietom od krina na vrhu, a u lievici zemljokrug, nad kojim se diže krstić. Uglovi su stolice ukrašeni debelom piknjom. Napis: STΘP hOS R — ΨΙ :) : BO : T : R+.

Matica u g. Doboczka u Pešti. Teži 1,32 gram. Mod. 5. — Ovomu je sličan:

2. — Teži ? gram. Mod. 5%. — Osienka ravna, a pikanje različito. Erdy str. 6. br. 7. Egger l. c. str. 171 br. 22.

b. U napisu predka: S: TRIFONS.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je ravna i dielomice dvostruka, te napis ovako: SS: TRIFONS — ΩΤΤΡΩΝΣ; u zadku pako zemljokrug je bez krstića, na uglovih stolice kao dvie lavske glave, a napis: STΘP hOS R — SIΘ :) : BO : T : R.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,30 gram. Mod. 5.

c. U napisu predka: S TRIFONI.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je piknjasta, a napis: S: TRIFONI: — Ω Τ Α Ρ Ω Ν Σ : ; u zadku pako napis: STΘP hOS: RT — SIΘ :) : BO: T: RX.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,27 gram. M. 5%. — Ovomu su slični:

2. — Teži ? Mod. 5. — U napisu predka po jedna piknja, u napisu zadka piknje samo do Π, a pod stolicom tri piknje razito. Erdy str. 6. br. 8 (Dr. Szabó).

3. — Teži 1,37 gram. Mod. 5. — Ono u napisu zadka medju dvie piknje m. četiri. Kod Schottena u Beču.

4. — Teži ? gram. Mod. ? — Napis u zadku svršuje sa + m. X, i razno pikanje. Šafařík po Dru. Kumanu.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, luk i okrajni niz lievo dvostruk, a napis: S. TRIFONI: — ΩΤΤΑΡΩΝ, te se ova zadnja rieč radi dvotiska lomi raznim pravcem; u zadku pako napis: STΘP hOS: RT — SIΘ :) : BO : T : RX.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,28 gram. Mod. 5.

d. Napis u predku: S: TRIFONIS — ΩΤΤΡΩΝΣΙΣ.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je ravna; u zadku pako na uglovih stolice po jedna lavska glava, a napis: STΘP hOS: RT — SIΘ :) : BO : T : RX.

Matica u g. Žulicia u Kotoru. Teži 1,34 gram. Mod. 5.

e. Napis u predku: S: TRIFONIS — ΩΤΤΡΩΝΣΙΘ.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je svetiteljeva ravna i dvostruka; u zadku pako na uglo-

vih stolice lavske glave, žezlo veoma kratko, a napis: $\text{ST}\Theta\text{P hOS: R}\bar{\Lambda} - \text{S}\bar{\Lambda}\text{I} \text{ : } \text{BO} \text{ : } \text{T} \text{ : } \text{R}\bar{\times}$.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,40 gram. Mod jedva preko 5.

f. Napis u predku: S: TRIFONIS — ΔΤΤΑΡΘΝΣΙ.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je piknjasta; u zadku pako napis: $\text{ST}\Theta\text{P hOS: R}\bar{\Lambda} - \text{S}\bar{\Lambda}\text{I} \text{ : } \text{BO} \text{ : } \text{T} \text{ : } \text{R}\bar{\times}$.

Schweitzer Dec. V. 24. Tab. I. br. 3. Težio bi 2,20 gram. (30 gran?) Mod. 5. — Ovomu su slični sljedeći novi:

2. — Teži 1,25 gram. Mod. 5. — U napisu predka ima piknju pred prvim, a nema je pred drugim ulomkom. U voj. Montenuovo.

3. — Teži 1,57 gram. Mod. 5. — Kao br. 2, nego medj nogama svjetitelja u predku poluokrug, a pod podnožjem stolice u zadku tri piknje razito položene. U g. Doboczky a Pešti.

4. — Teži 1,42 gram. Mod. 5. — U predku lukovi trostruki, te tako dielomice i napis, koji počima sa trojom piknjom, a napis u zadku svršuje sa +. U vojv. Montenuovo.

5. — Teži 1,31 gram. Mod. 5 1/3. — Medju nogama svjetitelja u predku nema piknje, a oba ulomka napisa svršuju sa :•: u napisu zadka poslie hOS: jedna piknja, a pod zadnjim X znak •. U zem. muzeju u Zagrebu, kupljen u g. Žulicia.

6. — Napis predka počima sa S: i nema drugih piknja, a u zadku miesto •: ima X, bez dvojbe s pogriješna čitanja. I. v. Reichel Beitrage itd. Tab. VI. br. 1.

7. — Teži ? Mod. 4 2/3. — Kao br. 6, nego u napisu zadka poslie STΘP dvie piknje, a P izgleda kao R. Erdy str. 6. br. 6. (Dr. Stur).

8. — Teži ? Mod. 5. — Kao br. 6, nego u napisu zadka poslie STΘP dvie piknje, RΛ—SΛI m. RΛ—SΛI, te na koncu BΛ m. RΛ. Dr. Egger l. c. str. 171. br. 24. Bez dvojbe zlo čitao.

9. — Teži 1,35 gram. M. 5. — Napis u predku počima sa piknjom, a napis u zadku ima STΘDI m. STΘP. U v. Montenuovo.

10. — Teži 1,37 gram. Mod. 5. — Napis u predku počima i svršuje sa tri piknje •:—•:. U vojv. Montenuovo u Beču.

11. — Teži 1,23 gram. Mod. 4 1/4. — Osienka svjetitelja u predku ravna, a sav posao drugak i finiji. U vojv. Montenuovo.

12. — Teži 1,45 gram. Mod. 5. — U napisu predka piknja na početku a nema je na koncu, te osienka ravna. U g. Doboczky.

13. — Teži 1,31 gram. Mod. skoro 5. — Kao br. 12. U napisu predka D m. Q, a osienka dvostruka i ravna. U g. Doboczky.

14. — Teži ? Mod. 5. — U napisu predka piknja na početku, a nema je pred ΔΤΤΑΡΘΝΣΙ. U Dra. Eggera u Pešti za 10 for. Probušen.

15. — Isto kao br. 1, nego napis u predku počima sa piknjom, nema je pred ΔΤΤΑΡΘΝΣΙ, a na prsiah svjetitelja piknja; u zadku pako na prsiah kralja piknja, napis STΘP hOS: RΛ — SΛI BO •: •: T: R+, ali s dvojaka natiska počima dvostruko, te pod STΘP vidi se STΘPh.

Matica u g. Doboczky a Pešti. Teži 1,30 gram. Mod. 4 3/4.

16. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka prvo S stoji medju dvie piknje, a nema piknje pred catarensi; u zadku pako krstić nad zemljokrugom nakrivo, i piknje na prsiah kraljevih.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,495 gram. Mod. 5. Dar g. J. Buklice iz Kotora. V. tab. XVI. br. 22. — Ovomu sličan:

17. — Samo pikanje različito. Izdao Dr. Egger l. c. str. 171 br. 23.

18. — Isto kao br. 1, nego napis u predku počima sa piknjom a svršuje sa tri na trokut; u zadku pako nad krunom, koja slaži nižje, tri piknje razito.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,43 gram. Mod. 5. — Ovomu su slični:

19. — Teži 1,40 gram. Mod. 5 1/3. — U zadku nema piknja nad krunom, ali su dvie razito pod podnožjem stolice. U v. Montenuovo.

20. — Teži 1,31 gram. Mod. 5. — U napisu predka pikanje razno, a luk je desno trostruk; u zadku nema piknja ni nad krunom ni pod stolicom, a u napisu zadnje x maleno. U g. Žulicia u Kotoru.

21. — Teži 1,19 gram. Mod. 5 1/4. — Kao br. 8, nego i osienka svjetitelja u predku dvostruka. U vojv. Montenuovo u Beču.

22. — Isto kao br. 1, nego pikanje različito u napisu predka: S: TRIFONIS — ΔΤΤΑΡΘΝΣΙ.

Matica u v. Montenuovo u Beču. Teži 1,37 gram. Mod. 5 1/3. — Ovomu su slični:

23. — Teži 1,40 gram. Mod. 5. — Podnožje stolice u zadku izraženo sa dvie crte. U zem. muzeju u Zagrebu. Dar M. Sabljara.

24. — Teži 1,50 gram. Mod. 5 1/2. — U zadku okrajni niz desno dvostruk. s čega prvo S u napisu dvoje, jedno pod drugim, a isti napis svršuje sa +. U biogr. muzeju.

g. Napis u predku: S: TRIFONIS — ΔΤΤΑΡΘΝΣΙ.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u zadku napis: $\text{ST}\Theta\text{P hOS: R}\bar{\Lambda} - \text{S}\bar{\Lambda}\text{I} \text{ : } \text{BO} \text{ : } \text{T} \text{ : } \text{R}\bar{\times}$.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 1,31 gr. M. skoro 5.

h. Napis u predku: S: TRIFONIS — ΔΤΤΑΡΘΝΣΙ.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u zadku napis: $\text{ST}\Theta\text{P hOS: R}\bar{\Lambda} - \text{S}\bar{\Lambda}\text{I} \text{ : } \text{BO} \text{ : } \text{T} \text{ : } \text{R}\bar{\times}$.

Matica u c. num. kabinetu u Beču. Teži 1,25 gram. Mod. 5.

i Napis u predku: S: TRIFONIS — ΔΤΤΑΡΘΝΣΙ.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je piknjasta; u zadku pako napis: $\text{ST}\Theta\text{P hOS: R}\bar{\Lambda} - \text{S}\bar{\Lambda}\text{I} \text{ : } \text{BO} \text{ : } \text{T} \text{ : } \text{R}\bar{\times}$.

Matica u g. Doboczky a Pešti. Teži 1,35 gram. Mod. skoro 5. — Ovomu su slični:

2. — Teži 1,22 gram. Mod. 4 2/3. — S dvostruka natiska stvari se izkazuju dvojake. U g. Doboczky a Pešti.

3. — Teži 1,27 gram. Mod. 5 1/4. — U napisu predka poslie Trifonis dvie piknje, piknja pod nogama i na prsiah svjetitelja. U vojv. Montenuovo u Beču.

4. — Teži 1,27 gram. Mod. 5. — U napisu predka piknja samo do S, a medj nogama svjetitelja nema je; u napisu zadka do T samo po jedna piknja, a podnožje stolice jednom crtom označeno. U zem. muzeju u Zagrebu.

5. — Teži 1,37 gram. Mod. 5. — U predku osienka je ravna, i piknja na prsiah svjetitelja. U vojv. Montenuovo.

6. — Teži 1,31 gram. Mod. 5. — Kao br. 5, nego u predku luk desno dvostruk, te se napis lomi; u zadku nad krunom tri piknje razito. Kod Marciane u Mleteih.

7. — Teži 1,30 gram. Mod. 5. — Kao br. 5, nego u napisu zadka nema piknja poslie hOS. niti •: •:. U vojv. Montenuovo.

8. — Isto kao br. 5, nego u predku napis: S: TRIFONIS: — •: ΔΤΤΑΡΘΝΣΙ:; u zadku pako napis: STΘP hOS: RΛ — SΛI BO •: •: T: R+.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,05 gram. Mod. skoro 5.

j. Napis u predku: S: TRIFONIS — ΔΤΤΑΡΘΝΣΙ.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je ravna; u zadku pako napis: $\text{ST}\Theta\text{P hOS: R}\bar{\Lambda} - \text{S}\bar{\Lambda}\text{I} \text{ : } \text{BO} \text{ : } \text{T} \text{ : } \text{R}\bar{\times}$.

Šafařík Glas. V. str. 213. Tab. I. br. 2 po matici kod Verkovića. Teži 1,32 gram. Mod. 5.

k. Rieč RΛSΛI u napisu zadka lomi se ovako: RΛS—IΛ.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku napis: S: TRIFONIS — ΔΤΤΑΡΘΝΣΙ, a osienka je svjetitelja ravna; u zadku pako napis: $\text{ST}\Theta\text{P hOS: R}\bar{\Lambda}\text{S} - \text{I}\bar{\Lambda} \text{ : } \text{BO} \text{ : } \text{T} \text{ : } \text{R}\bar{\times}$.

Po otisku matice u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5. — Ovomu su slični:

2. — Teži 1,16 gram. Mod. 4 3/4. — U napisu predka ima ΔΤΤΑΡΘΝΣΙS: •: U vojv. Montenuovo u Beču.

3. — Teži 1,21 gram. Mod. 5. — U napisu predka stoji ΔΤΤΑΡΘΝΣΙ. U vojv. Montenuovo.

4. — Teži 1,45 gram. Mod. 5. — U predku osienka je piknjasta, a u napisu ·DATTTRÆNSI·; napis u zadku svršuje sa R^x. U vojv. Montenuovo.

5. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka piknje samo do prvoga ·S·; u napisu pako zadka drugi ulomak ovako: — IΘ ·)· BO·S· T· RÆX.

Nani. Tab. I. br. 4 (br. 3 u prvom izdanju), a po njem Flam. Cornelius str. 10 br. 1; oba čitaju, kao svi drugi osim Erđya, prve dvie rieči u napisu zadka kao jedna rieč *stepnos*, nego Cornelius ima na koncu R^x m. rez. Mod. 5.

I. U prvom ulomku napisa u zadku T poslie hOS ili hS.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je ravna, a napis: ·S· TRIFONIS· — DATTTRÆNSI·; u zadku pako napis: STÆP hOST RÆ — SIΘ ·)· BO· T· RÆX.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,31 gram. Mod. 5. Probušen na noguh svetitelja. **Vidi tab. XVI. br. 23.** — Ovomu sličan:

2. — Opisao je Dr. Egger l. c. VII. 3. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je piknjasta, medju nogama svetitelja nema piknje, a piknja pred DATTTRÆNSI; u zadku pako napis: STÆP hOS· T· RÆ — SIΘ ·)· BO· RÆX·.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,26 gram. Mod. 5¼.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku napis: ·S· TRIFONIS — DATTTRÆNS·; u zadku pako podnožje stolice od tri razite erte, a napis: ·STÆP hS· T· R — RSIΘ ·)· BO·S· RÆX·.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,16 gram. Mod. 5¼. Sabljar ga dobio u zamjenu za drugi novac od g. G. Žulicia u Kotoru. **Vidi tab. XVI. br. 24.**

5. — Isto kao br. 3, nego u predku napis: ·S· TRIFONIS· — ·DATTTRÆNSI·; u zadku pako napis: ··SITÆP hOS· T — RÆSSIΘ ·)· BO·S. Ovaj napis u zadku ponješto je smučeno izražen radi dvojaka natiska.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,37 gram. Mod. 5¼.

6. — Isto kao br. 3, nego napis u predku: ··S· TRIFONIS· — DATTTRÆNS·; u zadku pako zemljokrug s krstićem u lievici kraljevoj veoma desno nagnut, a napis: STÆP hS· T· RÆ — SIΘ ·)· BO· RÆX.

Matica u c. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku napis: ··S· TRIFONIS — DATTTRÆNSI·; u zadku pako napis s dvojaka natiska malko smučeno izražen: STÆP hS· T· R — IRTSIΘ ·)· BO· R.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,54 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je piknjasta, medju nogama svetitelja dvie piknje razito položene, a napis: ·S· TRIFONIS — DATTTRÆNS·; u zadku pako napis: STÆP hOST — RÆSIΘ ·)· BO· RÆX. Pod hOST vidi se hOS R sbog dvotiska.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Žulicia u Kotoru. Teži 1,39 gram. Mod. 5¼.

m. U napisu zadka nema T ni poslie hOS ni poslie BO.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku medju nogama svetitelja nema piknje, a napis: ·S· TRIFONIS — DATTTRÆNS·; u zadku pako napis: STÆP hOS RÆ — SIΘ ·)· BO· RÆX.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,47 gram. Mod. jedva preko 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku piknja pod nogama svetitelja i jaka piknja na prsiah, a napis: ·S· TRIFONIS — DATTTRÆNS·.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,55 gram. Mod. jedva preko 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, piknja medju nogama svetitelja, a napis: ·S· TRIFONIS — DATTTRÆNS·; u zadku pako napis: STÆP hOS· RÆ — SIΘ ·)· BO· RÆX.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Žulicia u Kotoru. Teži 1,69 gram. Mod. 4¼.

STJEPAN OSTOJIĆ.

Naslavi: аз Степанъ по милости божества крале срблемеъ, Боснии и приморно (5 оужка 1419. — Mikl. 282).

ва Христа бога благокринномъ и богом изьбраномъ господнихъ Стпанахъ кралеу срблемеъ, Босиѣ и приморьскимъ странамаъ (4 pros. 1419. — Mikl. 292).

Pečat: Po Miklošiću visio bi pečat na drugoj od ovih povelja, te na njem *inscriptio serbica*; no pošto Miklošić taj napis nenavadja, vjerojatno da je nerazumljiv.

Po smrti svoga oca stupi na prijestol bosanski, ali mu se vlast sterela samo na zapadni dio Bosne, dočim iztočnom stranom vladaše uslied pogodbe, u državnom vieću utanačene, Tvrdko II Tvrdković isto kao pravi bosanski kralj.

Stjepan i Tvrdko, dok su zajedno vladali, svaki u sebi opredieljenom rusagu, mirno sa medju sobom živili. Jedva nam ostaje spomena Stjepanove vladavine. Veljače 1419 Dubrovčani mu odpraviše poslanike u njegov dvor u grad Bobovac Nikolu Žurgovića i Marina Jakete Gundulića sa sjajnim darovi i s molbom, neka jim potvrdi stare slobodštine, koje su odprije imali u poveljah od vladara srbskih i bosanskih. Stjepan 5 ožujka 1419 u Zvečaju, imavši svit i zgovor sa svojom materom kraljicom Kujavom i sa svojimi vlasteli i velmožami, izruči onim poslanikom dotičnu povelju. Dubrovčani su se njom zavezali dati mu svake godine na Dmitrov dan kao srbski dohodak *ден тицѣн перперь динари дзброклуцкихъ*, i isto tako na vlasin dan kao bosanski *петъ сать перперь*, kako su davali njegovu roditelju Ostoji i inoj prvo bivšoj gospodi, koji su do njega u Bosni gospodovali (*Mikl. 282*). Drugom pako poveljom od 4 pros. iste godine 1419 Stjepan, imavši svit kako gori, potvrdi u Sutjesci

istim Dubrovčanom dar kotara Konavlskoga sa gradom Sokolom, učinjen jim od vojvode Sandalja i Pavla Petra Pavlovića; i obetova se jošte, ako bi tko od neposlušnih velmoža oružje na njih digao, proti takovu sam jim pomagati. S druge strane Dubrovčani se 8 velj. 1420 obvezaše Stjepanu, da će mu u ime te potvrde davati svake godine na sv. Vlaha dan *ѣ цать перперь динари дзброклуцкихъ* (*Mikl. 291—300*). Početkom g. 1421 Stjepan odpravi poslanika u Mletke, neka uvieri onu vladu, da on *sequens vestigia patris sui domini regis Ostioie*, sveto će se držati starih međjusobnih ugovora, i da bi rado s njom u savez stupio. Republika 7 travnja i. g. odgovori poslaniku, da joj veoma mило, što veli o uzdržavanju onih ugovora; glede pako saveza, da je spravna na takav, koji bi isto za oboje države koristan bio; te je napokon kralja bodrila, neka Neretvu utvrdi, a da će ona tamo, ako mu to po volji, staviti skladište soli za njegove podanike.

Stjepan predstavi se ove iste godine 1421. Čini se, da se nije ženio, pošto u poveljah sieća se samo svoje matere Kujave.

*

STJEPAN TVRDKO II TVRDKOVIĆ.

God. 1408, kako smo vidjeli, potučen od Sigmunda, uhvaćen i u Budim odveden, Tvrdko je od sada o tom samo nastojao, da si pridobije ljubav onoga dvora, te tako da se na novo otčeva prijestola dokopa. Nego mu uspjeh u ovom veoma otežavao mir, koi Sigmund, s Mletčani i drugamo tada teško zabavljen, bi prisiljen malo kašnje utanačiti s Ostojem, da si broj neprijatelja umanji. Ništa ne manje dubrovački spomenici još za živa Ostoje, naime početkom g. 1415, predstavljaju nam Tvrdka kao pravoga vladatelja u njekoj strani bosanske države. Na njegovu poslanicu od 3 velj. 1415 odgovoriše Dubrovčani još 10 istoga mieseca, da se nipošto nećude, što voli trgovce dubrovačke nego ma koje druge, **ТОЖИ НЕ БИЛО ОДЪ ПРЪКО И СЪДЕ КЕСТЬ**, te da mu se na to liepo zahvaljuju; a da u koliko se tuži, što njegovi podanici, bježeći u dubrovački kotar, odavle uzkačaju i pliene njegove sluge, o tom ništa neznađu, niti da bi oni, koji su vazda želieli i žele mir i dobri sklad u Bosni, to trpiti mogli; da je bolje, što u njihove tvrdjave utiecaju nego na Ugre ili u Hrvate ili drugamo; da i njegov roditelj Tvrdko iztjera svoga brata Vlićia, i da ovaj si nadje utočište u Dubrovniku, **СЪРЪ ОВОН МЪСТО КЕСТЬ КЪМЪ ОДЪ ПОСТАВЪМЪ КОТРОМЪМЪ СЛОБОДНО**. Na nove tužbe Tvrdkove isto tako mu se Dubrovčani malo dana zatim izpričavali, primećujući, da će se oni verno držati zapisa, koje imaju s bosanskom krunom. O tom u isto doba uvieravali i kneza Grgura Vulkosalića, koi se bjaše Tvrdku pokorio (*Pučić I. 125—6. Primjet. XV*).

Kojim se pako načinom Tvrdko opet dočepao bosanske kraljevine, o tom nam do sada poznati spomenici dubko šute. Valjda ga pozvala ona stranka u Bosni, koja se okrutnim postupanjem Ostojinim neslagala. Na njeku smutnju, već od njeko doba dogodivšu se u Bosni, poziva se dubrovački poslanik u izvješću na svoju vladu od 23 kol. 1415, pišuć: *avanti ve averia scripto de facti sono sequiti in Bosna tra Hungari, Turchi, ma voy sapete la cagion perchè*. U istom se pako dopisu govori o njekoj uroti davno proti Ostoji spletenoj, kojoj je na čelu bio knez Pavao Radenović, tada izdajnički smaknut.

Po smrti Ostoje Tvrdko usta proti njegovu sinu Stjepanu Ostojiću namierom, da si čitavu Bosnu podloži. Nastojanjem velmoža ova se razmirica napokon mirno riesila. Kraljevina bude sada zakonito razdvojena. Po smrti pako Stjepana morao se Tvrdko opet boriti, i to proti Radivoju Stjepanovu bratu, koi si uzeo bjaše tursku pomoć; ali mu Tvrdko vojsku razbio, te se Radivoj jedva u Dubrovnik spasio.

Tvrdko nije se smatrao izborom ili voljom naroda na prijestol, kao što njegovi predšastnici, podignut, nego da mu to po pravu baštinstva pripadalo, te sam veli, da ga je bog namiestio **господина всемъ стежанию монахъ природительъ господь кралевъ босаньскихъ** (*Mikl. 304*), a malo kašnje još jasnije, pošto veli: **милостию божиномъ краљъ Босни**, te pridodaje: **покаиннемъ а седомъ божиномъ приеъмъ дрѣжакъ кралевства** itd.

Postavši gospodarom ciele zemlje, Tvrdko svečano si stavi na glavu bosansku krunu. Dubrovčani mu tom prigodom odpravise svoje poslanike sjajnim darom u suknu, naloživši jim (25 kol. 1421), neka mu reku u javno ime: *et per posseve demonstrar più largamente lo ben voler et lo perfetto amor, che lo rezimento et li zentihomeni di Ragusa intrinsecamente ve porta, loro ve pregano como caro signor et bono amico antico, vi piaccia di venire a Ragusa, casa vostra et de vostri antizi, et questo per honorarne et allegrarse insieme con la vostra maestà, et per seguir et remembrare la bona*

memoria de madonna Lisalta vostra besava, et de vostro avo segnor Vladislavo et de ban Stefano vostro barbano, et del serenissimo principe re Tvertcho vostro padre, li quali nel tempo della loro signoria vennero a Ragusa, et foron reveruti gratiosamente ben et honorati, et la città de Ragusa amplificada de territorio, come è manifesto a tutta Bosna (Pučić Prim. XXI. XXIX). Poveljom od 16 kolov. 1420 pod Visokom već jim potvrdio bio Konavle i Sokol, a sada (18 kolov. 1421), inavši svjet sa svojom vlastelom, potvrdi i sve povelje izručene jim od prednjih vladara (*Mikl. 304. 316*). Istom prigodom krunitbe i mletačka mu republika po svom poslaniku Ivanu Zorzi čestitala, i liepimi ga darovi obsipala (*naputak od 26 srib. 1422*). Tada je Ivan Nelepićev cetinski knez teško uznemirivao trgovce prolazeće iz mletačkih kroz njegove prediele u Bosni u obratno. Toga radi republika, kojoj se već Tvrdko očitovao bjaše, da ako ga ona osigura s mora, on će joj rado pružiti pomoć proti Ivanu po kopnu, u napatku za pomenutoga Zorzia dodavala je, neka predloži Tvrdku savez proti Ivanu uz uviete, da što bi se Ivanu u ratu otelo, sve bude kraljevo osim Kliša, Omiša, Poljica i zemalja, koje Ivan oteo bjaše primorskim gradovom; da ova miesta budu njezina, a da će mu ona davati do 2000 duk. na godinu, ako joj izključivo dopita prodaju soli u Neretvi; da joj potvrdi trgovačke povlastice, odprije podijeljene joj od kralja Ostoje, ili da joj bar takove dozvoli, koje bi mletačke trgovce u Bosni dovoljno osigurale; a da će se ona starati, da mu se želja, u njegovu ime izjavljena joj po spljetskom nadbiskupu, *quod multum optat havere uxorem catholicam . . . unam de Malatestis*, ako još tako misli, izpuni. Glede saveza Tvrdko odgodi dogovore do nove godine; u što se pako ticalo ženidbe, sve obustavi, a glede trgovanja izruči Zorziju povelju veoma koristnu po Mletčane (*21 pros. 1422 Comli. XI. 87*). Zorzi osta u Bosni, te republika videći, da nemože ni novcem kneza Ivana cetinjskoga sloniti na mir, naloži mu, neka sve moguće upotriebi, da Tvrdka na savez privede. Tvrdko napokon privoli, te 6 velj. 1423 u Sutjesci bi savez utanačen pod uvietom, da najdalje do vazma 1424 bosanska vojska udari na Ivana, a sve, što mu se otme, da bude Tvrdkovo, jedino Kliš za Mletčane (*Comli. XI. 88*). Dne 16 veljače i. g. i Sandalj, veliki bosanski vojvoda, prista na tu pogodbu, te republika, da si oba sve više priveže, potvrdi Sandalju (*1 velj. 1423*) mletačko plemstvo, podieli ga (*13 velj. 1423*) njegovoj braći Vuku i Vuku, i (*20 trav. 1423*) opet samu Tvrdku za se i za njegove potomke (*Lib. privil. I. 198—9*). Ali u što se Tvrdko spravljao, da obveze izpuni, Turei pod Isak-pašom iznenada provale u Bosnu. Uz sve da mu poglaviti velmože svoju pomoć uzkratili, ili se, kao Radoslav Pavlović, s Turei sporazumili (*Rastić 566*), Tvrdko podje jim ipak na susret, srećno jih pobjedi i na uzmak prisili. Ništa ne manje, bojeć se njihove pretežnje sile, morao jim dopustiti njeka tvrda miesta na granici, i na veći se danak obvezati. Izpriča se on dakle s republikom, što nije radi Turaka u opredjeljeno vrijeme na Ivana udario; a republika će mu na to 17 lipnja 1424, da se za sada Ivana okani, pošto i vrijeme nepodobno, a neka svu snagu na Turke obrati.

Tvrdko se nalazio tada u neprijaznom odnošaju s ugar.-hrv. kraljem, čemu se pravo nezna uzroka; valjda se Tvrdko povratio bio u Bosnu bez Sigmundove dozvole. Oba Turčina izložena, trebivala su medjusobne pomoći. S toga bi uročen sastanak, na koi su i Dubrovčani pozvani bili, ali nedošli. Tu dakle bude utanačen mir i savez medju ugar.-hrv. i bosanskom krunom. O toj zgodi obaviesti Sandalj po svojih poslanicah mletačku republiku, a ova mu se na to 9 kol. 1425 liepo zahvali (*Secr. Con. Rog.*). Vjerojatno da je najviše radio za izvedenje ovoga mira Tvrdkov rodjak Ernan II knez celjski i zagorski i ban hrvatski, otac carice i kraljice Barbare žene Sigmundove, rođen od Katarine sestre Tvrdka I. Radi te zasluge, i što mu rodjak bio, a sam odvjetka do tada neimao, Tvrdko 2 rujna 1427 imenova Ermana svojim baštiničom i nasljednikom, ako bi umro bez potomka (*Fejér X. VI. 901. itd.*).

Turei su medjutim nastavljali svoje navale u bosanske zemlje, otimajući pogranična miesta, a isto tako s druge strane Ivan cetinjski knez. Tvrdko zamoli tada Mletčane za zajam, kojim bi ona miesta odkupio, i da mu bude slobodno udariti na kneza; te jih obaviesti, kako ga kralj Sigmund i Turei bodre, neka udari na mletačke zemlje, a da će mu oni u tom pomagati. Republika se 29 kolov. i 5 rujna 1430 glede zajma izpričavala; u ostalom ga pozivala, da zapriješene medjusobne pogodbe negazi, a glede kneza Ivana, neka s njim radi što mu drago (*Secr. Con. Rog.*).

Medjutim se zavade Dubrovčani sa svojim susiedom bosanskim knezom Radosavom Pavlovićem. Ovaj jim odpustio bjaše još 31 pros. 1427 svoja imanja u Konavljih s Obodom i Captatom uz uvjet, da

mu dadu polaču u gradu i **шестъ сать перперъ динари дубро-
шавцихъ** svake godine; a sada jim se ratom grozio, ako mu sve to nepovrate. Dubrovčani, knezu nedorasli, zamole Sigmunda, neka pove-
vede Tvrdka, da Radosavu svomu podaniku naloži, neka se okani
oružja i s njimi prijateljski živi. Odprave pako u istu svrhu svoje
poslanike k Tvrdku i k Sandalju. Ali Tvrdko niti je mogao zahtjeve
Sigmundove izpuniti, niti na molbe dubrov. poslanika pristati, pošto
se bojao Turčina, koga se Radosav tvrdo držao. Savietovaše dakle
Dubrovčane, neka se radi te stvari po poslanicima neposredno na cara
Murata obrate. Usvojivši taj saviet, Dubrovčani su od sada nastojali
navesti Murata, neka bi dozvolio, da oni složno s Tvrdkom i San-
daljom iztjeraju Radosava, i medjusobno njegove zemlje podiele:
nego je Radosav dobro znao mitom tu mrežu razplesti; te se na-
pokon svomu kralju pokori. Tvrdko stavi se sada, da medju Dubrov-
čani i Radosavom izposluje mir; a pošto su mu u tom Dubrovčani
prkosili, kralj jim odprto izjavi, da, neprime li njegova savietu, sdružit
će se s Radosavom, i silom jih na mir privesti. Uz takovu prijetnju
morali su napokon Dubrovčani popustiti, te 25 listopada 1432 bi u
Dubrovniku utanačen mir, kraljem potvrđen 2 ožuj. 1433 u Sutjesci
(Mikl. 366. 375).

Premah, koji su si napram kruni već davno prisvajavali bosanski
velmože, uz patarensku pokvarenost najodlučniji uzrok bosanske pro-
pasti, sada se tako uspeo i razvio bio, da se jedva u njezinih kotarima
kraljevska moć pripoznavala i štovala. Niti je kralj smeo svoja prava
tražiti, jer mu se odasvuda Turci i turskim štićenikom Radivojom
grozilo. Tvrdko ipak pokušava, da tomu zlu stavi kraj: a pošto mu snage
nije dostajalo, početkom g. 1436 prodje u Ugarsku, da si pomoć od
Sigmunda priskrbi. U Stolnom Biogradu 25 siečnja i. g. izda listinu,
kojom dozvoli Franjevce podpunu slobodu u Bosni, i obveže jim
se, da će njihove manastire braniti (*Katona XII. 735*); dapače pis-
meno pozva O. Jakova de Marehia poslanika rimskoga, malo prije
radi neoprezna ponašanja iz zemlje izgonjena, da se u Bosnu po-
vrati (*Fejer X. VII. 792—3*). O. Jakov dakako pohiti onamo, i
stade na sve moguće načine, da patarence na pravu vjeru obrati, ali
sve badava, te i sama biskupska stolica ove se godine iz Bosne u
Djakovo premjesti. Sliedba patarenska za prošlih domaćih buna bila
se sve više ohrabrila i razprostranila, te su k njoj pripadali najmoć-
niji i najvišji dostojanstvenici u zemlji, koji su ju zakrili, kao
na pr. Hrvoja, Sandalja, Pavlovića itd. I Tvrdko je sam s početka
član njezin bio; kašnje bude katolik, no ipak se nikada neusudi
proti njoj odprto ustati. Po nalogu bazilejskoga sabora Dubrovčani
g. 1433 bili mu odpravili poslanike, da ga obodre na iztribljenje
patarenstva iz Bosne; ali se on izpričavao tim, da mu nije sile do
potriebe, da jih se dapače boji. I sbilja bilo je medju njimi i takovih,
koji su ga iz sumnje, da proti njim radi, već kanili turskom pomoću
s prijestola baciti, a miesto njega podignuti Radivoja sina Ostoje.

Nezna se s kojega uzroka malo kašnje Tvrdko se zavadi s hrvat-
skim banom Matijom Talovićem rodom iz Dubrovnika. O tom knez
šibenički obavijesti svoju vladu u Mleticima, naime kako se progovara,
da će saći *el serenissimo re di Bossina ai danni del magnifico ban
Matheo et fradeli*, te ju molio, neka ga uputi, kako da se sa stran-
kama ponaša, to jest može li jim pružati oružja i brašna; jeda li
svakoj ili jednoj, te kojoj. Republika mu 21 svibnja 1441 odgovori,
da hrane pruži svakoj za novce, oružja nijednoj (*Senato. Mar*). Viero-
jatno ova se razmirica na prijateljski sraznala, jer joj više u spo-
menicima nema traga.

Nego pritisak turski dnevice se sve jačao po Bosni. Tvrdko bojeđ
se, da bi mu napokon podleći morao, opetovano po poslanicima za-
moli Mletčane, neka mu ne samo izposluju mir kod Turčina, nego
da mu odpuste jedan njihov grad u Dalmaciji, gdje bi se mogao
u slučaju pogibelji sa svojim imanjem i porodicom skloniti i spasiti,
a da će jim za nj izručiti jedan grad u Bosni i cijelu kraljevinu,
ako jim po volji. Vieće mletačko odvratilo mu 5 travnja 1442: da mu
se za sada Turčina, u Ugarskoj zabavljena, bojati nije: da mu grada
u Dalmaciji dati nemože bez privoljenja samih gradjana, a da mu
hvala na ponude: dozvoli mu samo, neka si oružja za svoje novce u
Mleticima po volji nabavi. Republika nije jamačno na to pomislila,
da bi bosanska propast mogla lasno i nju u isti vrtlog strmoglavit.
Tom prilikom Tvrdko postavi u poklad u Dubrovnik sav svoj ime-
tak u srebru (*Pucić II. 105. 107*).

U tom Stjepan Vukčić, vojvoda sv. Save, sinovac i baštini Sandal-
daljev, iznenada provali u mletačku Arbaniju, tražeć za se njeka
ondješnja miesta Balše zetskoga, koja si Mletčani prisvajavali. Vidjet
je, da je Tvrdko tom prigodom uslied svoje obveze od 10 trav. 1442
(*Secr. Cons. Rog.*) Mletčanom u pomoć pritekao, jer 31 svib. 1443
mletačko je vieće pomorskomu kapetanu nalagalo, da s mora na Bar
udari, pošto se dočulo bjaše, *comitem Stephanum occupatum esse
erga partes Bosne* (l. c.).

Zadnja uspomena Tvrdkova ostaje nam u listini od 22
lip. 1443, kojom zaprosi Dubrovčane, neka mu onaj novac,
koi se u poklad kod njih nalazio, natrag povrate (*Mikl.*
426). Malo kašnje prestavi se.

U povelji, koju 21 prosinca 1422 izruči Mletčanom glede
njihovih slobodština trgovačkih u Bosni, i koja se je usled
naputka od Mletčana svomu poslaniku podieljena udesiti
imala po onoj Ostoje, na dotičnom miestu nema ni spo-
mena o novcu; te ovo bi nas moglo uvieriti, da se je
već tada Tvrdkov novac u porabi nalazio. U toj povelji
dozvoljava on Mletčanom, da mogu *trar e far trar mer-
cadantie, oro, arzento, danari e chadaune altre cose* iz nje-
gove zemlje, te primećuje: *item permettemo e semo contenti,
chi predicti Viniziani soditi e fideli del prefato misser lo
doxe e del comun de Venexia, vegnando, stando in lo nostro
regno e in chadauna parte de quello possano expender la
moneda del prefato misser lo doxe e del comun de Venie-
xia, como i Ragusei al presente spendeno la soa e le altre
generazion, che vien in lo nostro regno e in chadauna parte
de quello, la moneda di so signori.*

VRSTA JEDINA.

1. *Predak*. — Svetitelj stojeći, punolik, ravnom osienkom
oko glave, u desnici pruženoj drži biskupsku palicu zavojem
lievo obrnutim, a lievicom pridržava knjigu na prsima. Napis
teče naokolo, počam gori desno: **S GRG GORI RAZAZAN.**

Zadak. — Doli štit lievo nagnut, a u njem okrunjeno
T; nad štitom lievo okrenuta kaciga, okrunjena, sa vise-
ćim vrbecima zada; nad krunom se diže palica sa borov-
nicom na vrhu, a desno palice vidi se piknja. Napis teče
kao gori: **DNI T T RE — GS BOSNE.**

Matica u zem. muzeju u Zagrebu darom urez. g. biskupa Stros-
majera, koji ju kupio za jedan forint. Teži 1,10 gr. Mod. 5. **Vidi
tab. XVII. br. 1.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku poslie prvoga S u
napisu piknja, te su i stvari na novcu razno položene.

Matica u numis. sbirki Marciane u Mleticima. Teži 1,03 gr. M. 4 1/4.

3. — Isto kao br. 1, nego s dvojakoga natiska lik u
predku jedva se razaznaje, a napis je dielomice dvostruk;
u zadku pako sve je uredno i jasno, posao je bolji, a u
napisu prvo T medju dvie piknje.

Matica u g. sav. Rešetara u Dubrovniku. Teži 0,83 gr. Mod. 4 1/2.

4. — Isto kao br. 1, nego u napisima nema nijedne pik-
nje osim poslie prvoga T u napisu zadka, te u zadku
piknji nema traga ni do borove palice.

Dr. Eger l. c. str. 179. Tab. VI. br. 13. Mod. 4 1/2.

5. — Isto kao br. 1, nego pikanje u napisima sasvim
razno, stvari se drugako kreću, a u napisu zadka S u rieči
BOSNE prikazuje se doli dvostruko.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,32 gram. Mod. 5. Pozlaćen
i probušen u glavi svetitelja. **Vidi tab. XVII. br. 2.**

6. — Isto kao br. 1, nego u predku napis: **S. GRE-
GORIVS NA**; a u zadku: „*un elmo drappeggiato
e coronato, cui sovrasta la pinia, simboleggiante il reame di
Bosnia; di sotto vi è posto a sghembo uno scudetto portante la
lettera T coronata; all'ingiro DNI. T T. RE — GS. BOSNE.*

Ovako njeiki neimenovani opisa Tvrdkov novac, koji dobi iz Sera-
jeva, u časopisu F. Schweitzera (l. c. *Dec. VI. str. 28*), te prime-
ćuje: „*è d'argento fino, e pesa 18 grani.*“¹

¹ Nego je veoma smiešno, što veli o raztumačenju napisa u zadku. Predlaže on
naime tri načina, t. j. prvi: (Moneta) DOMINI TVARTCO REGIS BOSNE; drugi:
DOMINI T. T. REGES BOSNIE, naime Tvrdka i njegovu nezakonitu sinu

7—8. — Još jedan Tvrdkov novac vidio je Dr. Janko Šafařík kod bosanskoga franciskana Jukića. U predku mu

Tvrđka Tvrdkovića; i treći: DOMINI TERTIARI REGES BOSNIÆ; to jest Tvrdko Tvrdković, Stjep. Ostoja, i sin ovoga Stjepan Ostojić, koji bi bili po neimenovanu g. 1422 ukupno Bosnom vladali. Takovih sanjarija ima doista mnogo u Schweitzerovoj knjizi.

lik sv. Grgura. a u zadku napis: DNI. T. T. REGIS BOSNE (V. Glas. III. str. 256); a jedan se čuva u num. sbirki prejasnoga nadvojvode Sigmunda u Beču.

Po Tvrdkovoju odluku morao ga nasliediti, kako smo rekli, Erman II celjski, nego bude izabran za kralja

STJEPAN TOMAŠ.

Naslovi: Stephanus Thomas dei gratia Rascie, Bozne et partis maritimæ rex etc. (15 trav. 1444. — Com. XIII. 184).

Nos Stephanus Thomas dei gratia rex Bosne etc. (3 lipnja 1444. — Arkiv. II. I. 38).

мазь биъ избранъ изколнннннъ божиъ и приннсте богородице господинъ краль Стефанъ Томашъ много поу-
тенога споменнтьа славнога крала (Остоа сннъ и наслндиннъ млостню божиъ краль всои Босни и доиннъ
краемъ и къ томъ (3 rujna 1444. — Mikl. 427).

млостню божиъ ми господинъ Шефанъ Томашъ (Остоа краль срьблемъ, Босни, приморию, хъмьсци земал,
Далмацин, хрватомъ, доиннъ краемъ, западиннъ странамъ, Ђсорн, Сола, подрнню и къ томъ; а у истој мало
кашње: азь Шефанъ Томашъ (Остоа краль срьблемъ, Босни, приморию, хъмьсци земал, доиннъ краемъ,
Ђсорн, Сола, подрнню и къ томъ (22 kolov. 1446. — Mikl. 438).

млостню божиъ ми господинъ Шефанъ Томашъ краль срьблемъ, Босни, приморию и к томъ (3 siečnja 1449. —
Arkiv VIII. 195).

Stephanus Thomas dei gratia rex Bosne, Rascie Maritimæque etc. (24 list. 1450. — Com. XIV. 71).

млостню божиъ ми господинъ Шефанъ Томашъ краль срьблемъ, Босни, приморию, хъмьсци земал, доиннъ краемъ,
Ђсорн, Сола, подрнню, западиннъ странамъ и кеће (18 prosin. 1451. — Mikl. 447).

млостню божиъ ми господинъ Шефанъ Томашъ краль срьблемъ, Босни, приморию, хомьсци земал, Далмацин,
хрватом, доиннъ краемъ, Сола, Ђсорн, подрнню и к томъ (14 list. 1458. — Rad. I. 156).

Podpisi: Шефанъ Томашъ краль божиъ млостню срьблемъ, Босни, Приморию, Хомьсци Земли, Далмьци, Хрватомъ,
Доиннъ Краемъ, Западиннъ Странамъ и к томъ (3 rujna 1444. — Mikl. 429).

Ми господинъ Шефанъ Томашъ краль срьблемъ, Босни, Приморию и к томъ (22 kolov. 1446. — Mikl. 440).

млостню божиъ ми господинъ Шефанъ Томашъ краль срьблемъ, Босни, Приморию, Хъмьсци Земал, Хрватомъ, До-
иннъ Краемъ (18 prosin. 1451. — Mikl. 450).

Pečati: O povelji Tomaševoj od 15 trav. i 3 lip. 1444 visi pečat njegova predšastnika Tvrdka II, kako je gori rečeno, pošto još tada Tomaš nije svoga imao. Miklošić bilježi samo, da Tomašev pečat visi o njegovih poveljah od 3 ruj. 1444 i 18 prosin. 1451. U povelji od 22 kolov. 1446, kojom Tomaš daruje Ključ sinovom Ivanisa Dragišića, kao što i u onoj od 18 pros. 1451 za Dubrovčane, veli Tomaš, da jim izdaje ta pisma подъ наше велнке висъше ѡбнстрани пувати. Od voška je i bez pisma (Ark. II. I. 40). Iz one stavke sledilo bi, da je Tomaš imao i veliki pečat sa slikom samo na jednoj strani, te i srednji viseći, i mali za natiske. Ovaj zadnji nalazi se sbilja na papirnoj njegovoj listini od 3 sieč. 1449 (V. Arkiv VIII. 196). Možda je ovakav i na isto takoj Tomasevoj listini od 17 rujna 1444—60 kod Miklošića str. 483, koji o njem primećuje: sigillum: S. T. . . . BOSNE.

Tomaš sam se kaže славнога Остоа сннъ и наслндиннъ (Mikl. 427), ali nezakoniti (Theiner I. 388); te mu papa 29 lipnja 1445 podieli oprost *super defectu natalium*; a pošto mu prva supruga, koju on uzeo bjaše, kako se kaže, da tako izbjegne Tvrdkovu progonstvu, bila od niskoga roda (*ex infimo genere*), istom listinom papa proglašila tu ženidbu za nevaljanu. Usled toga Tomaš izprosi za ženu Katarinu kćer Stjepana Vukčića (Kosače) vojvode sv. Save, koja se iz patarenske na katoličku vjeru obrati (Theiner II. 233. 264). O Katarini kaže napis u Rimu (*Ara Caeli*) od 25 list. 1478, dan, u kom se ovim svetom razstavila, da je ѡтъ порода елине и кће царя Стнпана росни (Mikl. 519), a to jer mati joj polazila iz porodice zetske, naime bjaše kćer Balše III sina Gjorgja Stracimira i Jelene kćeri kneza Lazara Grebljanovića. Da je bio Tomaš u nekoj rodbinskoj svezi sa Tvrdkom II činilo bi se iz toga, što Tvrdka zove svojim stricem (*apateruus u povelji od 16 trav. 1444. Glas. XIV. ili patruus V. Ark. II. 38. Senato Mar. 28 velj. 1443*), i što se sam kaže правннъ и свнъкъ сннъ же и наслндиннъ нтннн ѡтъ светаго ннъ ко-
лннка, naime Kotromanićeva (Mikl. 427). Iz prošnje, koju je po poslaniku mlet. republici podnio 28 velj. 1444 izlazi, da je imao tada Tomaš dva sina i tri brata živa, koje je spreman bio izručiti republici za taoce (*Senato Mar*). Stariji sin Tomašev bi Stjepan, rođen od priložnice Vojače, koji ga nasliedi, i o kom veli vojvoda Stjepan Vukčić u napatku g. 1461 podieljenom svojim posla-

nikom idućim u Mletke, da je Stjepan uzeo svoju maćehu a vojvodinu kćer Katarinu za svoju pravu mater (*Secr. Cons. Rog. XXI. 71*). Stjepana kao svoga sudruga u vladanju spominje Tomaš u listini od 18 pros. 1451, kojom sklopi savez s Dubrovčani protiv pomenutomu vojvodi Stjepanu Vukčiću onda kao svomu izneviereniku (Mikl. 448). O jednom drugom sinu Tomaševu piše Ignjat Gjorgjić, da je umro na Mljetu, i da je pogreben bio ondje na nekome otočiću *in sacello virgineo* (Farl. VI. 78). Iz oporuke Tomaševе žene Katarine od 20 list. 1478 (Theiner I. 509) izlazi, da je Tomaš od nje dobio sina Sigmunda i kćer Katarinu, u propasti bosanskoj oba zaslužjena i poturčena, i još tada živa¹.

U izvješću Ant. Vinciguierre tajnika mletačkoga o zadnjem Frankopancu knezu Krčkom govori se o Radiću, bratu Stjepana zadnjega kralja bosanskoga, koji se sa svojom obitelji g. 1463 spasio bjaše na Rabu a kasnije na Krku, gdje ga knez Ivan Frankopan dade izdajnički otrovati, da mu imanje pograbi (*Solitro*).

Tomaš počeo je vladati koncem g. 1443, pošto već 28 veljače 1444 Mletčani su odgovarali na molbe njegovih poslanika (*Senato. Mar*); a u napatku, koji je 6 ožujka 1444 mletačka republika davala svomu poslaniku, nalazi

¹ Valjda se na Sigmunda proteže ono, što piše Rastić str. 728 (za god. 1448—50): *intanto al re di Bossina nague un figlio maschio, e mandò Vuchichio suo ambasciatore dar parte alla repubblica, la qual inviò felicitarlo due ambasciatori, Biagio Ragnina e Nicolò di Marino Gondola, con buoni presenti.*

se ovako: *serenissimus rex Bossine nuper electus (Sec. Con. Rog. XVI. 71)*.

Po nekotjih Tomaš bi odgojen u katoličkoj vieri (*Farl. IV. 257*); nego u mladosti posta patareneom, vjerojatno s toga, da ovu tada premoćnu sliedbu za svoje svrhe predobi, te da si po njoj prokriči put do prijestola. Rastić str. 707 pripovijeda, da, čim se sklopi mir medju Vladislavom ugar.-hrv. kraljem i Muratom (*g. 1444*) stožernik *S. Angelo*, papinski poklisar u Ugarskoj, onomu miru protivnik, iz Ugarske prodje u Bosnu, da kralja Tomasa još nekršćena krsti i u katoličkoj vieri poduči. Drugi pako kažu, da ga je na katoličku vjeru obratio Toma hvarski biskup (*Theiner II. 237. Reynaldi Annal. 1449. n. 9. itd.*). Papa 29 svib. 1445 napisu na list, kojim mu se radovao, što je pravu katoličku vjeru prigrlio i rimsku stolicu pripoznao. Dne 24 lip. 1446 Tomaš skupi sabor u Konjic, na kom osim drugih ustanova bi i ta primljena, da u naprieda patareni nesmiju hramove zidati, dapače god. 1450 izda zapovjed, da se na katoličku vjeru obrate ili da se izsele.

Već u početku svoga vladanja Tomaš stupi u prijateljski odnošaj s ugar.-hrv. krunom. Po savietu Hunjada, vrhovnoga zapovjednika vojske ugarske, kralj Ladislav potvrdi Tomasa za bosanskoga kralja; usljed čega Tomaš obeca vjernost i poslušnost Ladislavu, a Hunjada uze za pravoga prijatelja i brata, obreče mu pomoć protiv svakomu i kadgod ju trebovao i 3000 dukata na godinu, i stavi na razpolaganje njegovo svoju kuću i imanja.

I s Mletčani, umah čim stupi na prijestol, pobrinu se Tomaš obnoviti prijateljske svezje svojih predšastnika, te početkom velj. 1444 odpravi poslanika u Mletke, s molbom, neka mu podieli mletačko plemstvo; pomoć u slučaju, da bi ga domaći ili vanjski neprijatelji napali; slobodu po volji protiv svojim iznevierenikom postupati; u nevolji il nesreći sa svojim se spasiti na mlet. zemljište; te oružja, vojnika i soli u Mletih si priskrbiti do potrebe itd., a da će jim on predati svoje tvrđave dobro oboružane u slučaju, da nebi mogao dušmanu odolieti, i u pomoć priteći, kadgod ga uztrebali. Još 28 istoga mie-eca republika prista na sve Tomaseve prošnje, osim one glede povraćaja Omiša, tvrdeć, da ga je predobila pošteno u ratu protiv Stjepanu Vukčiću, i da ga želi za se čuvati (*Senato. Mar*). Tomaš, da joj na te usluge svoju zahvalnost izkaže, 15 travnja i. g. izruči njezinim poslanikom povelju, kojom podieli mletačkim podložnikom obilate trgovačke povlastice u Bosni (*Commem. XIII. 184*). Sliedeće pako god. Tomaš nudio joj savez protiv Vukčiću, te ju molio, da mu dozvoli podignuti tvrđavu pri Neretvi, da mu ustupi jedan grad u Dalmaciji, gdje bi se u pogibelji spasiti mogao, i da mu dade jednoga od svojih plemića, koji bi ga svojim savietom upućivao. Republika u odgovoru (*4 ožuj. 1445*) znala se ipak svakoj obzevi ukloniti: a s Vukčićem još 23 kol. i. g. utanači mir. U isto doba aragonski kralj sve je svoje sile napinjao, da se dokopa ugar.-hrv. krunu. U tu svrhu zamoli Tomasa, neka mu ustupi Neretvu, ali sve badava. Tomaš po poslanicima obavijesti o tom republiku, i primieti, da bi radije po Bosni vidio mletačke trgovce nego li dubrovačke, koji su ondje obogatili. Dne 17 ožujka 1446 republika mu odgovori, da se je dobro vladao s aragonskim kraljem, da Neretvu za se pričuva, a da će svoje trgovce u njegove zemlje uputiti (*Sec. Con. Rog. XVII. 7.*). Ovaj prijateljski odnošaj medju Tomasom i republikom, kako ćemo dalje viditi, ni najmanje neoslabi tja do Tomaseve smrti.

I s Dubrovčani se Tomaš neprestano u najboljem prijateljstvu nalazio. Dne 3 rujna 1444 u Kreševu Tomaš izruči jim povelju, kojom jim potvrdi uviete, zakone i slobodštine, koje su imali u zapisih i u poveljah s njegovimi roditelji i praroditelji, sa gospodom srbskom i bosanskom, i to uzamši svjet i cio zgovor s vlasteli i velmožami svoga kraljevstva; a oni mu se zavezaše davati godišnji srbski dohodak **двѣ тисѣћи перлперъ динари дубровацкихъ** i takodjer pet sto perper kao dohodak bosanski. Dne pako 18 pros. 1451, sklupajući s njimi savez protiv velikomu vojvodi Stjepanu Vukčiću svomu izneviereniku, darova jim jošte **свѣзъ жупъ Драукицъ по котору, Свѣторинюмъ и с Моринемъ и градомъ Нокниъ и с Рисиниъ, съ вѣснмиъ котаромъ до мене которске** (*Mikl. 427. 449*).

Sa srbskim despotom Gjorgjem Brankovićem Tomaš se posvadi radi granica. Pomagaše despotu Tomasev iznevierenik Stjepan Vukčić (*V. Schwand. Scrip. II. 61*). Dodje do sukoba, i 6 rujna 1448 Srbliji razbiše bosansku vojsku (*V. Rad V. 179*). Da se povrati mir, koga su obe stranke sbog Turčina trebovale, slože se napokon u tom, da sabor ugarski priredi sud, koji bi tu razmiricu konačno riešio (*lip. 1449. V. Katona XIV. 65.*). Sve badava, jer nalazimo, gdje god. 1451 Tomaš po poslanicima moli republiku, neka nepruža pomoći despotu, na što ona 29 trav. i. g. dragovoljno prista.

Najviše su Tomasa poslali davali Turci, koji usprkos velikomu danku, što jim točno plaćao, neprestano su mu se grozili, te granice, na koje je uvijek morao budno paziti, uznemirivali. Zamoli on

dakle republiku, neka mu s njimi mir izposluje; a ova mu se 17 ožuj. 1446 obveže, da kad dodje do ugovaranja mira s Turci, s kojimi se još tada u ratu nalazila, neće jamačno ni na njega zabaraviti. I papa usljed Tomaseve molbe kol. 1446 nagovarao ugarske stališe, da Tomasu, na katoličku vjeru obraćenu, u pomoć budu (*Katona XIV. 491*). Na novo se Tomaš uz tursku prietnju uteče republiku, da mu s Turci izposluje mir; a ona mu 29 travnja 1451 odvrati, da će rado, te odpravi umah Lovru Maura u Trogir, da tu digne Tomaseve poslanike i s njimi prodje u istok, i da cara turskoga u javno ime pozdravi i zamoli, neka radi ljubavi napram republiku mir sklopi s Tomasom (*4 svib. 1451. Senato. Mar*). Tomaš je tada i papu bodrio, da kupi križare na Turke, no ovaj radije jih kupio na Usite. Stoprv po padu Carigrada (*tada su se Tomasevi poslanici nalazili u turskom taboru. V. Rad I. 151*) Kalist III proglaši križboj, i na čelo s avi mu slavnoga Hunjada. Tom prilikom kralj Ladislav i Hunjad zavade se s Tomasom, valjda što se bojao s Turci mir kršiti a malo se u njih uzdao; te se ona dva stave, da ga krunu liše. Na tužbe Tomaseve papa ukori kralja i Hunjada toga radi, i zapoviedi jim, da bosansku krunu brane (*30 trav. 1455*); Tomasa pako primi pod svoju zaštitu, te hvarskoga biskupa Tomu posla u Ugarsku, da onu razmiricu utaloži. Isti papa 23 trav. 1457 bodrio je Tomasa, da udari na Turke, a u isto doba Mletčane, da mu na ruku budu; a malo kasnije kad doču, da je Tomaš Turčinu danak uzkratio, 20 lipnja i. g. posla mu barjak, da ga obrabri (*Theiner 291-7*). Turci se dakle Tomasu opet zagroze, zahtjevajući sada osim danka četiri pogranične tvrđave, 20000 mirova pse-nice i slobodan prolaz kroz Bosnu u Ugarsku. Tomaš nezakasni to javiti republiku, i zaprosi pomoć: ali se ova 3 svib. 1459 izpričavala tim, da papa već radi o njegovoj obrani, buduće pozvao sve kršćanske vlasti na sastanak u Mantovu. No pošto su Turci sve većina nasri-ali na Bosnu, Tomaš ponudi sada republiku obranu čitave Bosne, ili da mu pruži ozbiljnu pripomoć u vojnicima i u oružju, i miesto odredi, gdje bi mogao svoju obitelj i imanje zakloniti. Republika i sada mu odvrati, bodreć ga na junački odpor, a da si uzme za novec iz mletačke države, što mu treba (*10 stud. 1360*).

Tomaš, sliedeći namiere Tvrdka I i Hrvoje (*kao što pokazuje i naslov u povelji od 22 kol. 1446 Mik. 438 itd.*), nije pustio s oka ni naše zemlje. Za Tomaseva krunisanja banom hrvatskim bio je Matko Talović dubrovčanin. Tomaš uzajmio mu bio 35000 dukata, koje mu ovaj povratiti uzkracao. Toga radi kralj odluču udariti na bana, te zaprosi pomoć od republike, ali i sada zamao (*28 veljače 1444*). Malo kasnije stupivši na miesto Matka brat mu Petar, knezovi Krbavski i Senjski ustaju kao takmaci Petrovi za bansko sieo. Petar ponudi sada republiku njeka miesta za obranu protiv knezovom. Dočuvi to Tomaš, umah po poslanicima javi republiku, da su ona miesta njegova, te da Petrove ponude odbije. Republika mu 17 ožuj. 1446 odgovori, da će se svega okaniti, što bi ga povriediti moglo. Tomaš tražio si predobiti i naklonost mletačkih obćina u Dalmaciji, kao što potvrdjuje ugovor, koji 3 siečnja 1449 na Vranduku utanači s Nikolom Trogirskim knezom (*Arhiv VIII. 195*). Ta borba napredovala za živa Petra, te 16 srp. 1452 republika vruće se zauzimala, da pomiri bana s kraljem, koji je tada kanio predobiti Knin, a pomoću svojih prijatelja Krbavskih knezova i Ostrovicu. Po smrti Petra (*1453*) bilo jih više, koji su zahtjevali bansku čast, navlastito Ulrik celjski: no republika i Tomaš radije su imali, da ostane razciepljena medju Petrove sinove i knezove krbavske i senjske. Tomaš početkom g. 1455 javi Mletčanom namiere Ulrikove, te jih bodrio, neka oni uzmu Knin, ili da prignu Petrove sinove, neka ga njemu dadu. Republika 8 ožujka 1455 odgovori mu, da će Petrove sinove svietovati, neka mu ga izruče. Nego do mala Ulrik udari na Hrvatsku, predobi Ostrovicu, a Knin obsjedne. Tomaš priskoči gradu u pomoć, potuče Niemce i iz zemlje jih izagna (*3 lip. 1456 Sec. Con. Rog.*). Do mala dočuv Tomaš, da Ulrik kani opet ovamo, ponudi savez Mletčanom, ali će ovi na to, da si uzme Knin, a ostale hrvatske gradove da će oni hranom obskrbiti. Usljed te dozvole Tomaš udari na cetinjske tvrđave. U javno ime pohiti sada knez mletački u Spljetu, da posrieduje primirje (*svib. 1457*), po kom Tomaš si pridržu njeka pogranična miesta stoprv predobita (*Senato. Mar*).

Po smrti kralja Ladislava (*20 stud. 1457*) tražio je Tomaš, da prigodom nastaviših nemira Hrvatsku predobije. U tu svrhu knecom prosinca zamoli republiku kao zaštitnicu petrovih sinova, neka mu nekrati banovinu si prisvojiti. Republika mn 20 sieč. 1458 odgovori, da radi, *que sui honoris et reputationis erit*; ali ništa neovršu radi Turaka, koji mu silno na granici robili i palili. U tom Matijaš, novi ugar.-hrv. kralj, posla Tomu Sekula i Ivana Laka vojskom u Hrvatsku, kojim na kratko podje za rukom Knin predobiti. Tomaš iznova pokuša sklonuti republiku, da mu pomože ostala hrvatska miesta predobiti. Dne 17 srp. 1458 ova mu dozvoli, samo da ne dira u Kliš. Sada vidjeć Tomaš, da mu teško do banovine, na saboru u Se-

gedinu pripozna vrhovnost ugar-hrv. krune (*stud. 1458 V. Katona XIV. 168*). Matijaš dopita tada srbske zemlje Tomaševu sinu Stjepanu, koji izruči Smederevo svojoj punici Jeleni Paleolovki udovi despota Lazara Gjorgjevića, s čijeg nemara padne do mala u turske šake. Njeki pako vele, da je sam Tomaš Turkom dao Smederevo u zamjenu za njekoje tvrdjave pogranične u Bosni, koje mu oni otebi bjahu. To većma razsrdi Matijaša, te i papu Pia II, koji ga za to oštro ukori, ali mu ljubav opet povrati, čim doču, da patarence ozbiljno progoni. Medjutim u Hrvatskoj ban Lak predobije Ostrovicu i Kliš (1459). Travnja 1460 ban Lak bude uhvaćen, a Tomaš opet si zaželi Hrvatsku, nego mu Frankopani računue pokvare. Do mala (*oko lip. 1460*) dodje za bana u Hrvatsku Petar Sperančić.

Kako smo već opazili, glavni neprijatelj Tomašev bijaše u samoj zemlji, naime tast mu veliki vojvoda bosanski Stjepan Vukčić sv. Save, koji, smatrajući se samovlastnikom svoje oblasti, uztručavao se pripoznati ga za svoga kralja. Da ga na red i vjernost prisili Tomaš podupiraše Mletčane, dokle su se sa Stjepanom borili. Mletčani s vojvodom utanačivši mir (*23 kol. 1445*), navedoše ga na to, da se svojim kraljem pomiri i iz bogomilstva na pravu vieru obrati (*Farl. IV. 68. Mikl. 400*). Ali to pomirenje za malo uztraja. Tomaš ga već početkom g. 1449 osvajdjao republiku, da si od kralja aragonskoga potražio naslov hrcega spljetskoga. Stjepan, da svoje namiere o samostalnosti učvrsti, pozva se *gospodarom* svojih zemalja (*Mikl. 441*), i stade opet bogomilce primati i braniti. Toga radi za Stjepanove borbe sa Dubrovčani Tomaš se stavi na dubrovačku stranu (*savez 18 pros. 1451. Mikl. 447*), niti se više sa Stjepanom pomirio.

Imao je Tomaš još jednog opasnoga domaćega neprijatelja u Petra sina pok. Gjorgja Voislavica, vojvodu dolnje Bosne. Dotična razmirica, s koje je ne malo haranja i ubojstva poteklo, bi napokon utaložena posriedovanjem papinskoga poklisara Tome hvarškoga biskupa, i taj mir potvrdi papa 1 srp. 1452 (*Theiner 266*).

Pripovjeda se, da, u što je Tomaš vodio vojsku proti neviernomu banu Vukmanu, po nagovoru kralja ugarskoga ili iz pohlepnosti za vladanjem bi u taboru na bilajskom polju od brata Radivoja i sina Stjepana obnoć udušen, a zatim u Sutjesku prinesen i pogreben. Umrje Tomaš koncem srpnja 1461, kako nam to jasno potvrđuje zaključak mletački od 20 kolovoza 1461 o izaslanju poslanika k novomu kralju bosanskomu, u kom se veli: *serenissimus rex Bossine anteactis diebus ab humanis subtractus est* (*Sec. Con. Rog.*), što se opetuje u zaključku od 28 istoga mjeseca (*Senato. Mar.*). Theiner (*str. 263. 269*) navadja dvie papinske listine od 2 kolov. i 5 stud. 1461, u kojih se Tomaš spominje kao jošte živ; ali u Theinera slaba pamet.

Za Tomaša mnogo se u Bosni radilo na srebrnih rudah, što nam posviedočuje medju drugimi i pomenuta njegova molba po poslanicima podnešena mletačkoj republici, neka mu dade u zajam 15000 dukata, a da će ju zato namiriti srebrom; i da je pripravan izručiti republici svoje zemlje *et etiam omnes cavas et venas argenti*, neka jih čuva u slučaju, da se nebi mogao proti dušmanu održati (*28 velj. 1444. Sec. Con. Rog.*). Krčelić navadja Tomašev zakon stvoren na konjekom saboru g. 1446, u kom: *cussores falsarii monetarum paena infidelitatis puniantur* (*Not. Prel. 271. V. Farl. IV. 68*). U povelji od 15 trav. 1444, koju izruči mletačkomu poslaniku u poslu trgovačkih slobostina za mletačke podanike u Bosni (*Arch. Mlet. Dipl. br. 53*) primietiti i ovo: *item promittimus, quod de brevi faciemus fieri monetam nostram, que occurret per totum regnum nostrum taliter, quod predicti Veneti, subdidi et fideles Venetiarum erunt aequalis nostris subditis et aliis quibuscumque forensibus, qui venirent in nostro regno. Si vero deliberaverimus, quod non fieret nostra moneta, promittimus facere cum effectu, quod moneta dicti domini ducis et domini Venetiarum occurret per totum regnum nostrum, sicut occurrit ad presens moneta Ragusiensium.*

Od Tomaševih novaca poznate su nam do sada sljedeće vrsti:

VRSTA I.

Sv. Grgur medju dva luka. — Kruna.

Napis slavenski.

1. *Predak.* — Svetitelj stojeći medju dva luka od nanizanih crtica, punolik, piknjastom osienkom oko glave, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Izvan lukova u polju na polovicu novca podieljeno: $\overline{S\bar{A}}-\overline{G\bar{R}}$ (*Sanctus Gregorius*).

Zadak. — U užjem ravnom okrugu otvorena kruna, s koje desno i lievo pada po jedan trag, koji se zvana uzgor izvija, te svršuje krinovim cvietom. Pod krunom monogram \overline{M} = TMS = Tomaš. Medju užjim okrugom i okrajnim od nanizanih crtica teče naokolo napis, počam gori desno: + GOS· TOMAS· GRA· BOSN.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom preuz. g. Strosmajera. Teži 1,135 gram. Mod. 4½. **Vidi tab. XVII. br. 3.** — Ovomu su podosta slični:

2. — Teži 1,16 gram. Mod. 4½. — U biogradskom muzeju.
3. — " 1,14 " " 4½. — U biogr. muzeju.
4. — " 1,16 " " 4¾. — Na kruni dva niza. U biogr. muzeju. Probušen doli do noge svetitelja.
5. — Teži 1,25 gram. Mod. 4¾. — Šafařík Glas. III. 255. Tab. IX. 105 po matici u biogr. muzeju, koju nenadjosmo. Pod krunom krstić.
6. — Teži ? gram. Mod. 4½. — Kao br. 5. Dr. Egger l. c. 173. VII. 6.
7. — Teži ? " " 4½. — Kao br. 1. U g. Degrandi u Spljetu.

8. — Isto kao br. 1, nego u zadku kruna stoji u piknjastom okrugu, žilj nad krunom dvostruk, a sav je lik pomanji.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 0,83 gram. Mod. 4¾. Izdao Weszerle Tab. II. br. 1, a po njem valjda Erdy str. 9. br. 13. — Ovomu su slični:

9. — Teži 1,16 gram. Mod. 4¾. — U biogradskom muzeju.
10. — " ? " " 4½. — Dr. Egger 173. T. VII. 5.

11. — Isto kao br. 1, nego u zadku nema okruga oko krune.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,09 gram. Mod. 4¼. **Vidi tab. XVII. br. 4.**

VRSTA II.

Sv. Grgur medju dva luka. — Kruna.

Napis latinski.

1. *Predak.* — Svetitelj stojeći medju dva luka od nanizanih crtica, punolik, piknjastom osienkom oko glave, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsiah. Izvan lukova u polju na polovicu novca podieljeno $\overline{S\bar{A}}-\overline{G\bar{R}}$.

Zadak. — U užjem ravnom okrugu otvorena kruna, s koje desno i lievo pada po jedan trag, koji se zvana uzgor izvija, te svršuje krinovim cvietom. Pod krunom monogram \overline{M} = TMS = Tomaš. Medju užjim okrugom i okrajnim črknjastim nizom teče naokolo napis, počam gori desno: * JONS· TOMAS· RAX· BOSNA.

Šafařík Glas. III. 256. i V. 219. Tab. II. br. 10. po matici u g. Pašalića franciskana u Carigradu. Teži 1,10 gram. Mod. 4¾. — Ovomu su slični:

2. — Teži 1,02 gram. Mod. 5. — Tragovi dvojaka natiška, s čega u napisu zadka TOMAS. U biogr. muzeju.

VRSTA V.

Sv. Grgur od Nazianta. — Grb.

1. *Predak.* — Svetitelj punolik, stojeći, bisernom osienkom oko glave, u dugoj haljini, u desnici drži biskupsku palicu sa zavojem na vrhu lievo okrenutim, a lievicom pridržava knjigu na prsih; desno do svetitelja u polju **JO** (valjda *Dominius*?), a napis teče naokolo neprekidno medj užjim ravnim i okrajnim piknjastim nizom, počam gori desno: **·S· GRAGORIUS NAZANENSIS**.

Zadak. — Doli lievo nagnut štit, u kom **T** pod otvorenom krunom; nad štitom šlem lievo okrenut, medju dva cvjeta od krina, kojima se dokončava donji šlemov uzvoj; nad šlemom otvorena kruna, do koje u polju podijeljeno **T—O** (*Tomaš Ostojić*); iz krune se podiže izmed dvijuh piknja palica sa borovnicom na vrhu. Napis teče naokolo medj užjim ravnim i okrajnim piknjastim nizom, počam gori desno: **·IONS TOMAS· — ·RA+ BOSNA ·**. Desno su ovdje lik i napis ponješto smučeno izraženi radi dvo-tiska, te se štit prikazuje dvostruk, a slova **OS** u rieči **BOSNA** odveć su sbijena.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1.80 gram. Mod. 6½. Izdao ga Schweitzer Dec. IV. str. 7. Tab. I. br. 1. a po njem Dr. Egger str. 172. 26. Tab. VIII. 2, oba nepodpuno i krivo. Na primjer Schweitzer čita u predku desno u polju **T** miesto **JO**, koji se istoga načina ipak prikazuje u napisu; a u napisu zadka bilježi **RA+ m. RA+**. Novac je prvo bio Schweitzerov. Ovaj veli, da ga je dobio iz Rima, a da se nalazi u sbirki podmaršala kneza Montenuovo. Na dotičnom miestu u car. num. kabinetu u Beču stoji zabilježeno: „1857 octob. von Her. Schweitzer eingefunden, und wird 30 fl. an-geboten, aber neinend“. S ovoga se vidi, da je ponudjen bio car. numis. kabinetu na prodaju, nego da je bio kao odveć skup (?) odbijen.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku na vrhu biskup-ske palice šestorepa zvijezda, a u napisu piknja poslie rieči *Gregorius*; u zadku pako sve stoji upravno, a napis: **·IONS TOMAS R — AX BOSNA·T·**.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1.45 gram. Mod. 6. **Vidi tab. XVII. br. 8.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku na prsih sveti-telja piknja, desno u polju **R**, a napis: **·S· GRAGORI NAZANENSIS**; u zadku pako napis: **·IONS TOMAS· — ·RA+ BOSNA ·**.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1.60 gram. Mod. 6. **Vidi tab. XVII. br. 9.**

4. *Predak.* — „**·S· GRAGORIUS NAZANENSIS**. Okolo pisma lisnati okrug kao od lovora. Stojeći svetac, s pik-njastom osienkom oko glave, drži u desnoj biskupsku pa-licu. Lievo do njega **R**“.

Zadak. — „**·IONS TOMAS· — RA+ BOSNA ·**. Iz-vana je zabusti a iznutra do napisa ravni okrug. Na jednoj kruni voće od bora izmed dvijuh šestero-tračnih zvijezda, pod krunom kaciga s kožnim plaštom. Dolje na desno nagnut štit s okrunjenim **T**, na dnu plašta s obe strane po jedan ljer. U polju **T—O**“.

Ovako M. Sabljar opisuje jedan Tomašev novac, koji se nalazio u zem. muzeju u Zagrebu darom g. Pavla Rešetara okružnoga kape-tana u Dubrovniku, no koga sada u muzeju nema. Po Sabljarovu nacrtu Mod. skoro 6½.

5. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka **I** miesto **·** u rieči *nazarenus*; u zadku pako u polju do šlema **R—T** (*rex Tomas*), a napis: **·IONS TOMAS R — AX BOSNA**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1.65 gram. Mod. 6. Dar g. F. B. P. iz Bosne.

3. — Teži ? Mod. ? — F. Schweitzer *Notizie ecc. Dec. I. 95.* opisuje ga po matici u g. Sepilli, te čita napis u zadku neizpravno, a monogramu nerazumije.

4. — Teži 1.12 gram. Mod. 4½. — U vojv. Montenuovo u Beču.

5. — Teži ? gram. Mod. 4. — Po otisku poslanu od Dra. Missonga u Beču. Napis u zadku svršuje sa **BOSNA**.

6. — Isto kao br. 1, nego se stvari na novcu razno kretaju, te u zadku **+** u rieči *rex*.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 1.16 gram. M. 4½. **V. tab. XVII. br. 5.** — U z. muz. u Zagrebu ovomu slični novac:

7. — Teži 0.95 gram. Mod. 4¼. — U zadku očiti tragovi dvo-tiska, te **G** m. **B** u rieči **BOSNA**, do koje nema piknje. Dar F. B. P. iz Bosne.

VRSTA III.

K r u n a. — Š t i t.

Napis slavenski.

1. *Predak.* — U užjem piknjastom okrugu otvorena kruna, s koje desno i lievo pada po jedan trag, koji se svana uzvija, te svršuje sa cvietom od krina. Pod krunom

monogram **SM** = **TMS** = *Tomaš*, a van užjega okruga uz okrajni črknjasti niz teče naokolo napis, počam gori desno: **· ORA BOSNA, Tomaš kralj Bosne.**

Zadak. — U užjem piknjastom okrugu štit ravnom ertom nakoso razdvojen na dva polja, te uz certu s gornje i donje strane po tri cvjeta od krina, jedan pod drugim. Izvan okruga teče naokolo kako gori napis: **· GOSPOJOMI TOMAS.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.48 gram. Mod. 3¾. Novac je veoma izlizan, te se napis, osim rieči *gospodi*, veoma teško razaznati daje. **Vidi tab. XVII. br. 6.**

VRSTA IV.

K r u n a. — Š t i t.

Napis latinski.

1. *Predak.* — U užjem ravnom okrugu otvorena kruna, s koje desno i lievo pada vrpca ili trak, koji se svana uzvija, te svršuje krstićem. Pod krunom monogram **SM**

= **TMS** = *Tomaš*, a van užjega okruga uz okrajni črk-njasti niz teče naokolo, počam gori desno: **· RA+ · BOSNA**.

Zadak. — U užjem ravnom okrugu štit ravnom ertom koso razdvojen, te uz certu s gornje i donje strane po tri cvjeta od krina, jedan pod drugim. Izvan okruga teče naokolo kako gori: **· IONS · TOMAS.**

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. G. Žulića u Ko-toru. Teži 0.61 gram. Mod. 3½. **Vidi tab. XVII. br. 7.** — Ovomu su slični:

2. — Teži 0.46 gram. Mod. 3½. — U nar. zem. muzeju u Zagrebu. Dar F. B. P. iz Bosne.

3. — Teži 0.75 gr. M. 3½. — U napisu zadka stoji **TOMAS**. U zem. muzeju u Zagrebu darom g. F. B. P. iz Bosne.

4. — Teži 0.44 gram. M. 3½. — Na okrajnih trakova u predku cvietu od krina. U biogr. muzeju.

5. — Teži 0.64 gram. Mod. 3½. — Kao br. 4, nego u predku nad cvietu po jedna piknja, a u napisu krstići m. zvijezdica; u zadku pako **TOMAS**. U zem. muzeju u Zagrebu darom g. F. B. P. iz Bosne.

6. — Teži ? Mod. ? Šafařík Gl. III. 256. opisuje ga po matici u bosans. franciskana O. Jukića.

6. — Prednjim priličan. Са свет. Григориємъ на лицу а на налицю надписъ: DNVS TOMAS REX BOSNE, и грбъ.

· Ovako Šafařík Glas. III. 256. koji primećuje, da je vidio maticu u g. Jukića franciskana bosanskoga.

VRSTA VI.

Sv. Grgur Papa. — Grb.

1. *Predak.* — Svetitelj punolik, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, u dugoj haljini; u desnici pruženoj drži biskupsku palicu na vrhu lievo uzvitu, a lievicom pridržava knjigu na prsih; desno do njega u polju P, a naokolo medj užjim ravnim i okrajnim črknjastim nizom sljedeći napis, počam gori desno: **+ S' GRĀGORI PĀPĀ.**

Zadak. — Doli lievo nagnut štit, u kom okrunjeno T jedva se razaznaje; nad štitom lievo okrenut šlem medju dva cvietka od krina; nad šlemom otvorena kruna, nad kojom se diže palica sa borovnicom na vrhu. Napis teče kao gori: **Ⲕ Ⲅ Ⲓ ⲐⲐⲞⲌ ⲠⲌ — + ⲐⲐⲐⲞⲌ ⲒⲐ** (*Dei gratia Stephanus Tome rex Bosne etc.*).

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom gosp. Katarine Vidović rodjene Zdelarović u Požegi. Teži 0,913 gram. Mod. 3. **Vidi tab. XVII. br. 10.** — Ovomu su slični:

2. — Teži ? Mod. 2³/₄. — Dr. Egger l. c. str. 172. 25. T. VII. 2.

3. — Teži ? Mod. 2³/₄. — Érdy str. 8 br. 12, te prva tri slova u napisu zadka čita *gospodin* miesto *dei gratia Stephanus*. U rieči *rex* stoji X m. +.

4. — Teži 1,05 gram. Mod. 2³/₄. — Z i u napisu predka, te bez piknje za sobom. U zem. muzeju u Zagrebu darom g. K. Vidović.

5. — Teži 1,02 gram. Mod. 2³/₄. — U biogr. muzeju. Okrunjen.

6. — Teži 1,11 gram. Mod. 2³/₄. — Slovo S u napisih uvijek upravno izraženo. U zem. muzeju u Zagrebu darom gospod e Vidovićeve.

7. — Teži 1,115 gram. Mod. 2³/₄. — Lik u zadku nepodpuno izražen. U zem. muzeju u Zagrebu darom gospodje Vidovićeve.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku na vrhu biskupske palice bila bi zvezda, a napis u zadku: **D'G S TOMA RĀ—X BOZNA ZB**.

Šafařík Gl. VI. 207. Tab. III. br. 24 po matici u Verkovića, te misli, da valjda ona dva zadnja pismena u napisu zadka znače *et Servie*, dočim znamenuju *et cetera* kao što i u njegovih poveljah. Mjesto B bit će valjda na novcu C. Mod. 2³/₄.

VRSTA VII.

Predak kralja Tomaša. — Zadak despota srbskog Gjorgja Brankovića.

1. *Predak.* — U užjem piknjastom okrugu otvorena kruna, s koje desno i lievo pada po jedan trak, koji se svana uzgor izvija te svršuje krinovim cvetkom. Pod krunom monogram **SM** = **TMS** = Tomaš. Medj užjim i okrajnim okrugom teče naokolo napis neprekidno, počam gori desno: **+ D G Z TOMA REX BOZNA.**

Zadak. — U užjem piknjastom okrugu lav se meće u vis; samo se lievom od zadnjih nogu tice tla. Napis teče kao gori: **+ ДЕСПОТЬ* ГЮРЬГЬ.**

Matica u peštanskom muzeju. Teži 0,93 gram. Mod. skoro 4. Probušen lievo u okrugu. **Vidi tab. XVII. br. 11.** — Ovomu su slični, dali s užjimi okrugi ravnimi, sljedeći novci:

2. — Teži ? Mod. 3¹/₂. — Dr. Egger l. c. str. 173. 28. Tab. VII. 7. Izdali su ga Weszerle Tab. II. br. 12, i Érdy str. 9. br. 14, nego kod ovih užji su okrugi pilasti.

3. — Teži 0,98 gram. Mod. s. 4. — S u napisu predka upravno razpoloženo. Matica u vojv. Montenuovo u Beču

4. — Teži 0,99 gram. Mod. 3¹/₂. — Kao br. 3. U biogr. muzeju.

5. — Teži 0,92 gram. Mod. 3¹/₂. — Sve kao br. 4. Okrunjen.

STJEPAN TOMAŠEVIĆ.

Naslovi: **многостю божношь ми господинь Шефань Степань Томашевнъ краль срьблель, Босни, приморью, хвмьсци земли, Далмацин, хрватомъ, донинь краель, западинь странами, Ъсоръ, Соли, подринью и к томъ; а malo kašnje u istoj povelji: азъ Шефань Степань, рльь божи, краль згора реуени (23 studen. 1461. — Mikl. 485).**

многостю божношь ми господинь Шефань Степань, краль срьблель, Босни, приморью и к томъ (25 studen. 1461 — Mikl. 488).

Podpis: **Шефань Степань божношь многостю краль косамьски и к томъ (23 stud. 1461. — Mikl. 488).**

Pečati: Stjepan je rabio pečate troje veličine. Na koncu povelje od 23 stud. 1461, kojom potvrdi Dubrovčanom njihove stare slobodštine u Bosni i u Srbiji, veli, da je dopustio, neka se ova povelja pečati **нашнимь великимь печатимь кнзѣвнмь ѿбнстрапнимь законитнимь**; a pri kraju povelje od 25 stud. 1461 kaže pako: **и повелнсмо га печатити нашомь срьдномь законитомь печатю.** Ova sriednja dolazi još na tri druge povelje, a sve su te četiri na papirnoj hartiji, dočim velika viseća na pergameni. Napisi na njih valjda nerazumivi, pošto jih Miklošić nepriobčuje.

Stjepan imao je za ženu kćer despota srbskoga Lazara Gjorgjevića. O tom nas upućuje lietopisac kod Šafaříka za god. 1459 pišuć: **оудадѣ деспотница дьщерь скою еленю за кнзѣа стефана сына ѿмашека крала босьньскаго**; a malo kašnje zove kralja Stjepana zetom **Деспота лазара**, a ženu mu Jelaču kćerom Lazarovom (*str. 80*).

Po smrti srbskoga despota Lazara Gjorgjevića Matijaš ugar.-hrv. kralj podieli Stjepanu još studenoga g. 1458 u Segedinu preostavši dio Srbije, a po nekvojih i čast mačvanskoga bana¹; ali još sljedeće godine, s nehajstva izgubivši Smederevo, morao je Turčinu odпустiti i ostala miesta u Srbiji, da bude mir. Ta stvar veoma razsrdi

¹ U listini, kojom Matijaš 12 ožujka 1459 potvrdi Dubrovčanom stare povelje, medju podpisil stoji ovako: „Stephano filio domini Stephani Thome regis Bosne, Nicolao de Dombro, et Petro de Zaxel Machioniensibus hanis (Starine I. 165).

Matijaša; te Stjepanov otac Tomaš, da ga utazi, morao mu predati sve bosanske tvrdjave na Savi.

Po otčevoj smrti, čim zasjedne priestol, umah odpravi poslanike u Rim k papi, da mu u ime njegovo izkažu pokornost i zapitaju krunu. Papa još 7 stud. 1461 dozvoli mu, da se u Bosni svetkuje kao bosanski zaštitnik Sv. Grigorje na 17 prosinca²; a do mala dade ga po svom poklisaru kruniti, i uze ga pod svoju zaštitu. Ovo dakako nije po volji bilo ugar.-hrv. kralju Matijašu, te se

² Pius episcopus etc. Ad futuram rei memoriam. Gloriosos dei sanctos quanto maiori prosequimur laudum et orationum veneratione, eo maiora et frequentiora Christi fidelium miseriis, calamitatibus ac necessitatibus sperare possumus adiumenta. Cum itaque carissimus in Christo filius noster Stephanus Bosne rex illustris per suos oratores nobis significare curaverit, beatum Gregorium miraculosum nuncupatum in eius regno Bosne pro patrono et defensore dicti regni publice ab omnibus haberi et repntari, eiusdem regis et regnicolarum supplicationibus inclinatus, cupientes dicti sancti suffragia et intercessionem apud deum reddere efficaciores,

potuži papi; no ipak mu dodavao, da je spreman sve to pregorjeti, bude li se Stjepan svojih dužnosti napram ugar.-hrv. kruni točno držao (*Katona XIV. 495*).

S prva Stjepan nije na to nimalo pazio: dapače nemogući trpiti, što mu hrvatski ban Pavao Sperančić po očevoj smrti sgrabio bijaše neki grad na granici (*Sec. Cons. Rog. XXI. 71*), prista na molbe Stjepana Vukčića vel. vojvode sv. Save, s kojim se bio pomirio, da mu proti banu pomogne. A da se u tom ratu osigura i s mletačke strane, posla kralj svoje poslanike u Mletke s molbom, neka ga učine svojim plemićem; da mu dadu kuću u Mleteih ili u Zadru; da mu dozvole uzimati u vojnicu strielace i puškače po njihovoj državi; da mu dopijaju jedno mjesto u Dalmaciji, gdje bi se u nepogodi spasiti mogao; i da mu nemeću zaprieka na put u ratu proti banu Pavlu. Mletčani će mu na to 1 prosinca 1461: da će ga svojim plemićem imenovati; da kuće za nj pristojne za sada nemaju; da si uzme iz njihove države oružnika i bojne sprave po volji; da mu mletačka mesta uvijek otvorena; da u ratu s hrv. banom nedira samo u Kliš i u Ostrovicu; da mu se raduju na krunitbu i što se s Vukčićem pomirio; i da će ovoga nagovoriti, neka vierno u ljubavi napram svomu kralju uztraje. Nego svi naponi Stjepana Vukčića, kraljem poduprta, proti banu budu jalovi, navlastito proti Klišu, gdje Stjepan osta svestrano suzbijen. Sljedeće godine udare Turci na Biograd; a kad dođu, da Matijaš s vojskom slazi proti njim, uzmaknu u Vlašku. Kralj podje za njimi, i načera jih u bjeg. Ovo tursko napadanje prisili kralja Stjepana i Vukčića, da se bana okani, i da budnije paze na svoje granice; a kad dođu, da je Matijaš proćerao Turke iz Vlaške, poplaše se iz straha, da nebi ovaj sada u Bosnu provalio, kako jim se davno grozio. Toga radi kralj Stjepan po nagovoru svoga strica Radivoja i Nikole modruškoga biskupa a papinskoga poklisara u Bosni odpravi poslaničtvo ugar.-hrv. kralju, da mu svoju privrženost i ljubav izkažu. Matijaš nedade se ipak umiriti, dokle mu se Stjepan neobveže, da će mu vieran biti i da će svako obćenje s Turci prekinuti.

S Dubrovčani se je Stjepan za celoga svoga vladanja u najboljem prijateljstvu nalazio. Imavši svjet i cio zgovor s vlasteli i velmožami svoje kraljevine Stjepan potvrdi jim 23 studenoga godine 1461 sve prednje povelje bosanske i srbske, ali da mu plate godišnji srbski (*ден тысячъ перперъ дубровачкихъ динара*) i bosanski (*пять сать перперъ*) dohodak; te jim jošte dozvoli, да що би годи нихъ тръговци или нихъ слуге сребра носили из нашегъ рѣсага в Дубровникъ или нивде, кѣде имъ драго, що би се годи нашло в кога нихъ тръговцаъ или слуга сребра неболма, да их се не море нмо узети сребро него онолико салмо, колико се нанде сребра неболма, а омон, що е болмо, да понесе на слободѣхъ или ихъ в Дубровникъ или нивда, кѣда ихъ драго. Dva dana kašnje obveže jim se pako, da će jim izplatiti od duga Tvrčkova ostavših 205 litara i 8 unaca srebra, za kojih zamćio jim bijaše njegov otae Tomaš, i dozvoli jim otvorenim pismom na sve urede, da slobodno trguju bez čije opreke po Bosni, i да нихъ динари дубровачкии ходе слободно и да се спрате по нашемъ рѣсагѣ, да слободно нимъ тръгую или тръговци или всаки уловѣкъ, како е прѣво било за прѣве госноде кралевъ босаньскихъ (*Mikl. 485—491*).

Čim doču Muhamed, da se kralj Stjepan s Ugri i s vel. vojvodom Vukčićem savnao i s njimi u savez stupio, a da mu uslied toga uzkraćuje danak, stade umah kupiti vojsku na Bosnu; a da po samoj Bosni razvije razdor, proglasom obeća Bošnjakom slobodu viere, te da neće plaćati ma koga danka ili nameta samo ako mu se pokore. Kralj se na te grožnje veoma prepade, te uzdajući više u tuđe nego u svoje sile, početkom god. 1463 odpravi svoje poslanike u Rim, k Matijašu, Skendrbegu i Mletčanom, proseći naprešnu pomoć. Matijaš mu odvrati, neka se tvrdo naoruža; Mletčani, da već imaju jaku brodatnicu u istoku i da nove sile prikupljaju. a da će pozvati sve zapadne vlasti, papu navlastito, neka se u jedno kolo sdruže proti obćemu dušmanu; a iz Rima izlično su ga uviera-

auctoritate apostolica et ex certa scientia decernimus, volumus et mandamus, festum diem eiusdem sancti Gregorii, qui dies in predicto regno esse dicitur XVI. kal. decembris, celebrari debere, etiam sub octava, prout multorum dei sanctorum fertivitas ab ecclesia celebratur. Nulli ergo etc. nostre constitutionis, voluntatis et mandati etc. Datum Romae apud Sanctum Petrum anno incarnationis dominice MCCCLXI. VII. Idus novembris. Anno Quarto. (Theiner II. DLIV. 371).

vali, da će mu do mala u pomoć prispjeti kršćanska vojska, dočim je tada sam papa dizao vojsku iz sebične osvete na kneza Malatesta. Uzdajući se u ta obećanja Stjepan iznenada udari na Turke, i ote jim Šamac na ušću Bosne u Savu. Ova nerazborita navala, i osorno odbijanje turskoga poslanika tražeća godišnji danak prospješiše osvetu. Muhamed nepočasi časa; sakupivši do 150000 vojske, provali u Bosnu, te još 14 lipnja 1463 tvrdo obkoli Bobovac. Kralj, odbivši veoma shodni saviet Matijašev, da se u gore povuče, dok mu on na pomoć sadje, sa stricem Radivojem i ženom Marijom skloni se u Jajce, gdje se utvrdi. Turci u tom dobiju Bobovac izdajom zapovjednika Rade Radaka, komu za uzdarje glavu odsjeku, i pod vzirom Mehmedom poletu k Jajcu. Na prvi glas one nesreće Stjepan odpravi ženu u Dalmaciju; a čim opazi, da se Turci gradu približavaju, sam pobjegne u Ključ. Turci i sada kletom izdajom dobiju Jajce; no čuvši, da jim kralj uzmaknuo, umah mu u počeru pohite, i Ključ obsjednu. Kralj se tri dana junački branio, i mnogo jada dušmanu zadao, ali bez hrane morao se napokon četvrti dan predati pod uvietom, da mu car miesto Bosne podieli drugamo u svom carstvu gospodstvo i zapovied. Nego turska viera kao na vodi piana. Car pritvorno odobri pogodbu, dokle navede kralja, da na zapoviednike svih gradova razpiše nalog, neka se Turčinu predadu; zatim 10 lipnja 1463 dade pogubiti kralja Stjepana, strica mu Radivoja i sve uhićene velikaše, koji se nelitjeli poturčiti. Stjepanova žena Marija za vrieme spasi se u Hrvatsku; ali zasužnjena i oplienjena od bana Pavla Sperančića, jedva izbjezne u Dalmaciju, odakle kašnje prodje u Ugarsku¹. O Katerini ženi kralja Tomaša a maćehi Stjepanovoj kaže se, da je preko Dubrovnika prošla u Rim, gdje umrie 25 listopada 1478.

VRSTA I.

Napis latinski u predku, a slavenski u zadku.

1. Groši.

a. Napis u zadku: + STĀPĀN — DRĀGL.

1. *Predak*. — Svetitelj punolik, stojeći, u dugoj biskupskoj odeždi, pod zatvorenom mitrom, piknjastom osienkom oko glave, desnicom gori pruženom djeli blagoslov, a u lievici drži biskupsku palicu zavojem na vrhu lievo okrenutim. Palica biskupska ima tri dvostruke kvrge, name jednu nad rukom, jednu umah pod rukom, a treću doli pri kraju. Napis teče naokolo uz okrajni piknjasti niz, počam gori desno: S GRĀGO—RI PĀPĀ.

¹ Jukić str. 129 piše, da je Marija umrla u Požunu 20 lipnja 1466. U izvornom rukopisu arkiva mletačkoga (*Secr. Cons. Rogat.*) stoji zabilježena poslanica, koju je mlet. republika upravila 11 prosinca 1466 svomu knezu u Spljetu, u kojoj mu se ovako nalagalo: *accepimus superioribus diebus literas vestras, quibus inter cetera tangitis, regnum olim Bossine monasterium sancti Stephani prope muros istius civitatis nostre inhabitare, compluresque bosnienses nec non hungaros visitationis gratia ad illam accedere, que res nobis est suspiciosa, et periculosa videtur; quamobrem vobis cum nostro rogatorum consilio respondentes, dicimus, nos statuisse illam omnino amovere*; neka ju dakle, *captato tempore*, nagovori, da prodje na otoke ili u Sibenik. Lietopis Šafarikov str. 80 veli, da po smrti muža Stjepana *госпожда же его, и та зовима деспотница слава дьши ладрева, себѣ вельствоу вѣдѣсть на оугрѣ съ ризничю своєю*.

*

Zadak. — Doli lievo nagnut štit, u kom otvorena kruna; nad štitom šlem lievo okrenut pod otvorenom krunom, iz koje se diže na palici borovnica. Lievo u polju do šlema R, a desno u petokutu petorepa zvijezda. Napis teče naokolo kako gori: + STAFAL — ORAGL.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,15 gram. Mod. 4 1/2.

2. — Isto kao br. 1, nego napis u predku: S GRAGO — RI PAPA, a u zadku: + STAFAL — ORAGL.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu iz Welzlove šbirke, kupljena za 22 for. 30 kr. (V. *Wellenheim II. 2. br. 11953*). Teži 1,02 gram. M. 4. Probušen desno do lieve noge svetitelja. **Vidi tab. XVII. br. 12.** — Ovomu su slični, ako li izuzmeš razlike u raspoloženju pojedinih stvari, sljedeći novci:

3. — Teži 1,16 gram. Mod. 4. — U peštanskom muzeju.
4. — " 1,14 " " 4 1/4. — U biogr. muzeju. Probušen.
5. — Teži 0,99 gram. Mod. 4. — U zem. muzeju u Zagrebu.
6. — " 1,18 " " 4. — Kod Schottena u Beču.
7. — " 1,15 " " 4 1/4. — U vojv. Montenuovo u Beču.
8. — " 1,0 " " 4. — U zadku piknja na šlemu, a u napisu ORAGL — L bez piknje. U vojv. Montenuovo.

9. — Isto kao br. 2, nego napis u zadku; + STAFAL — ORAGL.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,21 gr. Mod. 4. — Ovomu su slični, izim razlika u položaju stvari, sljedeći novci:

10. — Teži 1,08 gram. Mod. 4. — U muzeju Bottacin u Padovi.
11. — Teži 1,06 gram. Mod. 4 1/4. — U zem. muzeju u Zagrebu darom g. O. Grga Lozića župnika u Kuprešu u Bosni.
12. — Teži 1,22 gram. Mod. 4. — U zem. muzeju u Zagrebu darom g. Dr. Montia u Kninu u Dalmaciji.
13. — Teži 1,09 gram. Mod. 4. — U biogr. muzeju. Izdao Šafařík Glas. V. 219. Tab. II. br. 11, ali nepodpuno.
14. — Teži 1,10 gram. Mod. 4 1/2. — U biogr. muzeju.
15. — Teži 1,15 gram. Mod. 4 1/2. — U e. num. kabinetu u Beču.
16. — Teži 1,17 gram. Mod. 4 1/4. — U zem. muzeju u Zagrebu.
17. — Teži 1,12 gram. Mod. 4 1/4. — U zem. muzeju u Zagrebu iz šbirke Gajeve.
18. — Teži 1,14 gram. Mod. 4 1/4. — Napis u zadku svršuje sa piknjom. U z. muz. u Zagrebu darom O. S. Momčinovića iz Kreševa.
19. — Teži 0,81 gram. Mod. 4. — Vide se tragovi užjega okruga. U zem. muzeju u Zagrebu donesen iz Bosne. Veoma okrnjen i probušen.
20. — Teži 1,12 gram. Mod. 4 1/4. — Isto nego krasno sačuvan.

b. Napis u zadku: + STAFAL — ORAGL.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku napis: S GRAGO — RI PAPA; u zadku pako napis: + STAFAL — ORAGL.

Matica kod g. Vase hach Riste trgovca iz Serajeva u Biogradu. Teži 0,88 gram. Mod. 4 1/4. — Ovomu su slični osim raznoga kretanja stvari, sljedeći novci:

2. — Teži 1,045 gram. Mod. 4 1/2. — U zem. muzeju u Zagrebu darom O. Stjep. Momčinovića iz Kreševa u Bosni.
3. — Teži 1,17 gram. Mod. 4 1/2. — Piknja poslie RI u napisu zadka. Matica u vojv. Montenuovo u Beču.
4. — Teži 1,12 gram. Mod. 4. — U zem. muzeju u Zagrebu darom hist. društva zagrebačkoga.
5. — Teži 1,02 gram. Mod. 4. — U zem. muzeju u Zagrebu darom g. biskupa Strosmajera. Pijnja samo pred ORAGL, a do šlema u polju miesto R stoji jasno H.
6. — Teži 1,11 gram. Mod. 4 1/2. — U rieči Stetal m. R stoji R. U zem. muzeju u Zagrebu, donesen iz Bosne a nadjen u Grzevu.

c. Napis u zadku: + STAFAL — ORAGN.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku napis: S GRAGO — RI PAPA, a u zadku: + STAFAL — ORAGN.

Matica u c. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 4. — Ovomu je sličan sljedeći novac:

2. — Teži 0,955 gram. Mod. 4. — U zem. muzeju u Zagrebu darom g. bisk. Strosmajera.

1 Na svih se novcih Stjepanovih vide gdje više, gdje manje, gdje jedva, tragovi u predku ili u zadku ili s oboje strane užjemu ravnomu okrugu naokolo lika.

3. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: + STAFAL — ORAG — N, i debela piknja na šlemu.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu darom preuz. g. bisk. Strosmajera. Teži 1,12 gram. Mod. 4. Pozlaćen i probušen u glavi svetitelja. **Vidi tab. XVII. br. 13.** — Ovomu su slični:

4. — Teži 0,99 gram. Mod. 4. — Kod Schottena u Beču.
5. — Teži 1,13 gram. Mod. 4. — U zem. muzeju u Zagrebu darom O. Stjep. Momčinovića iz Kreševa. Ruka svetitelja u predku razstavlja P od G u rieči PAPA.

d. Do šlema u zadku miesto R cviet od krina.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego napis u predku: S GRAGO — RI PAPA, a u zadku: + STAFAL — ORAGL.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,04 gr. Mod. 4 1/2. — Ovomu su slični, osim razlika u kretanju stvari, sljedeći novci:

2. — Teži 1,18 gram. Mod. 4 1/4. — U biogr. čitaonici. Pozlaćen i probušen desno do osienke svetiteljeve.
3. — Teži 1,13 gram. Mod. 4 1/2. — U vojv. Montenuovo. Pred ORAGL nema piknje, a za njim kao krstić.
4. — Teži 1,08 gram. Mod. 4. — U zem. muzeju u Zagrebu iz Bosne.
5. — Teži 1,12 gram. Mod. 4. — Isto.
6. — Teži 0,85 gram. Mod. 4. — Isto.

7. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: + STAFAL — ORAGL.

Matica u g. Doboczky u Pešti. Teži 1,12 gr. M. jedva pre ko 4 **Vidi tab. XVII. br. 14.** — Ovomu su slični:

8. — Teži 1,065 gr. Mod. 4. — U napisu piknja pred ORAGL.
- Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu.
9. — Teži 1,20 gram. Mod. 4. — Stvari se drugako kreću. U zem. muzeju u Zagrebu darom Dra. Vjek. Kőröskénya.

2. Polugroši.

1. **Predak.** — Svetitelj punolik, stojeći, u dugoj biskupskoj odeždi, pod zatvorenom mitrom, pijkjastom osienkom oko glave, desnicom gori pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava biskupsku palicu zavojem na vrhu lievo okrenutim. Na palici biskupskoj ovdje nisu označene kvрге, ali jih vjerojatno bilo. Napis teče naokolo uz okrajni pijkjasti niz, počam gori desno: S GRAG — ORI PAPA.

Zadak. — Doli šlem, lievo okrenut, pod otvorenom krunom, iz koje se diže na palici borovnica. Napis teče naokolo uz okrajni pijkjasti niz, počam gori lievo: STAFAL — ORAGL — +.

Dr. Egger str. 174. 35. Tab. VI. br. 14. Mod. 3 1/4. — Ovomu su slični:

2. — Teži 0,64 gram. Mod. 3. — U vojv. Montenuovo u Beču.
3. — Teži 0,53 gram. Mod. 2 1/4. — Nema piknje pred ORAGL. U vojv. Montenuovo u Beču.

4. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka pijkja pred rieči PAPA, a u napisu zadka dvie pijkje pred ORAGL.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu iz šbirke Gajeve. Teži 0,49 gram. Mod. 3. **Vidi tab. XVII. br. 15.**

VRSTA II.

Napis latinski u predku i u zadku.

1. **Predak.** — Svetitelj punolik, stojeći, u dugoj biskupskoj odeždi, pod zatvorenom mitrom, pijkjastom osienkom oko glave, desnicom podvignutom dieli blagoslov, a u lievici drži biskupsku palicu sa zavojem na vrhu lievo

okrenutim, i na kojoj se vide dvie kvрге dvostruke pod rukom. Napis teče naokolo, počam gori desno: 'S GRGG — ORI PAPT'. Pod svetiteljem piknja.

Zadak. — Doli lievo nagnut štit, u kom otvorena kruna. Nad štitom šlem lievo okrenut pod otvorenom krunom, iz koje se diže na palici borovnica. Lievo do šlema u polju R, desno petokutnik, u kom petorepa zvjezdica. Napis teče naokolo, počam gori desno: 'STGRAN — RAGIS' G'.

Matica u zem. mnzeju u Zagrebu kupljena iz sbirke Welzlove (*Wellenheim II. br. 11952 veoma pogriješno*). Teži 0.98 gr. M. 3³/₄. **Vidi tab. XVII. br. 16.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku napis: '— S' STG — /// S' R', a nema piknje pod svetiteljem; u zadku pako napis: 'S' GRGGO — / PAPT'.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu iz Bosne donesena¹. Teži 0.90 gram. Mod. 4.

Po smrti Stjepana Tomaševića Turci predobiju veći dio Bosne. Matijaš, koji je za ove provale i bosanske propasti mirno pazio Turke, gdje po Bosni robe i pale, jedva onda

¹ Uz ono 12 sr. novaca, koje smo na ovom tabaku za prvoga izpravka priložili uz poznate nam od prije novce Stjep. Tomaša i Stjep. Tomaševića, i koje je ovih zadnjih dana donio iz Bosne preč. kanonik Paulinović kao dar od strane veoma zaslužnih naših ondješnjih Franjevača prikazan preuz. Strosmajeru za zem. muzej naš, nalaze se još ova tri bosanska novca:

stupi s vojskom napried, kad mu glasi dodju, da se glavna sila turska natrag povukla. Nego svi njegovi napori i tada i sljedećih godina uz svu pripomoć Mletčana, vel. vojvode Stjepana Vukčića sa sinovi i Dubrovačana budu bezuspješni. Zabavljen nemačkimi, poljskimi, češkimi i domaćimi poslovi, samo onda se hvacao južno-slavenskih, kada mu dušmanin uz granice rikao; pridrža si jedino predobiveno Jajce i još nekoliko tvrđavica u sievernoj Bosni, te i pravo banove bosanske imenovati i naslov bosanskoga kralja podieljivati.

Na odlazku iz Bosne početkom g. 1464 ostavi Matijaš za upravitelja predobitih zemalja hrv.-dalm. bana Mirka Zapolju listinom od 14 velj. 1464 (*Katona XIV. 376. Kerčelić 287*). Poslie Mirka nalazimo za g. 1465 kao bana bosanskoga Nikolu Ujlaka, a za god. 1466 Ivana Tuca de Lak. Valjda je Ivan ovu čast obnašao tja do godine 1471, kadno Matijaš po pravu tobože ugarske krune uzkriši bosansku kraljevinu, podielivši bosansku krunu svomu velikašu pomenutomu Nikoli Ujlaku.

1. Stjepana II Kotromanića. *V. str. 205. Vrsta IV.* kao br. 2, nego u zadku nema X do prietola. Teži 1,05 gram. Mod. 4.

2. Stjepana Tvrdka I kao kralja. *V. str. 209. a. Groši* kao br. 1, nego dvotisk. Teži 2.06 gram. Mod. 6¹/₂. Dar g. F. B. P.

3. Stjepana Tvrdka I kao kralja. *V. str. 211. b. Polugroši* kao br. 1. Teži 0.85 gram. Mod. 4¹/₂.

NIKOLA UJLAK ILOČKI.

Sin bana slavonskoga Ladislava i Dorotije (*Theiner II. 537*), polazio je iz stare plemenite i odlične ugarske obitelji. Čini se, da joj prvo prezime bilo *Kout*. Wagner (*Collect. geneal.-hist. famil. Dec. I. fig. 14*) izdao je pečat Nikole Konta g. 1363 ugar. palatina, te mu primietio pečat našega Nikole, koji je onomu po sve istovietan (*l. c. fig. 15*). Od ovoga dao je na svietlo Ivan Törek i pomanji pečat, koji se Kontievu mnogo približuje (*Hazánk I. 227. V. Archaeologiai Értesítő 1872. 12*).

Po Gebhardiu (*str. 476*), koji se naslanja na Kaprinaia (*Hung. Dipl. I. 370—2*) Nikola već g. 1441 obnašao je čast hrv.-dalm. i mačvanskoga bana; ali je poznato, da je te godine hrv.-dalm. banom bio naš slavni Marko Talović (*Lukarević*) Dubrovčanin. Prvi put ga nalazimo napomenuta u povelji kralja Vladislava od 22 velj. 1444, kojom ovaj potvrdi Dubrovčanom stare povelje, te tu medju podpisanimi umah poslie despota Gjorgja Brankovića i palatina Lov. de Hedrehwara ovako se označuje: *Nicolao de Wylax et Johanne de Hunyad woyvodis Transsilvanensibus et comitibus Sicidorum*; a malo kašnje *prefato Nicolao de Wylax et Emerico filio palatini de Hedrehwar, Machoniensibus banis* (*Starine I. 161*). Poslie Kosovske bitke od 17 list. 1448 Hunjad, riešivši se srbskoga sužanjstva, da se despotu Gjorgju osveti, provali u srbske zemlje, ali do mala bude mir. Hunjad, da Nikoline zasluge, prije i tom prilikom izkazane mu, nagradi, imenova ga miesto svoga rodjaka Ivana Sekule, koji Hrvatske ni vidio nije, hrvatskim banom. Nego je tada hrvatsku bansku čast nosio Pirko Talović, brat Matkov, koji tu vest javi umah mletačkoj republici; a ova mu pruži bojne sprave do potrebe, da se proti takmaeu održati uzmogne. I sbilja Nikola do mala pokuša, da si silom banovinu prisvoji; nego ga Pirko junački dočeka, i pošteno suzbi (*V. moj Pregled str. 114*). I kralj Ladislav, da obdari Nikolu za pohjede proti Turkom izvojevane, g. 1453 doznači mu srbske tvrđavice Golgoe i Temetvin (*Kaprinaia l. c. I. 371*). Na povelji, koju je 26 srpnja 1454 isti kralj izručio dubrovačkim poslanikom u Pragu, opet nalazimo Nikolu kao gore podpisanu poslie zem. upravljatelja Hunjada i palatina Ladislava Gorjanskoga: *Nicolao de Wylax et Johanne de Rozgon woyvodis Transilvanensibus*, a malo poslie: *eodem Nicolao de Wylax et Johanne de Rozgon banis Machoviensibus*. Zatim do mala za Ivanom od Gerebena opet Nikola dobi hrvatsku bansku čast skupa s Ivanom od Korova, ali je se i sada za kratko naužio.

Po smrti kralja Ladislava skupe se u Budim velikaši, medju kojimi kao prvak naš Nikola, da se posavietuju o nasljedniku. Bude tu riešeno, da se sazove izborni sabor u Pešti za 1 prosinca 1457. Medjutim su tajno nastojali, da se prietola dokopaju, palatin Ladislav Gorjanski i sam Nikola, tada najbogatiji velmoža u zemlji; ali jim račune pokvari Mihail Silagović, koji, došavši golemom četom na sabor, prisili i same protivnike, da Matijaša Hunjadića njegova unuka za svoga kralja izaberu (*24 sieč. 1458*). Ovo se nedopadalo Gorjanskomu i Nikoli; te akoprem jim Matijaš umah potvrdi sve časti i imanja, ipak se tajno sduže i urote proti kralju, da na prietol podignu cara Fridrika. Javno se ipak izkazivali kao kraljevi privrženici, te zato se prikazuje Nikola medju ugarskimi velikaši poslanimi u Česku, da prisustvuju krunitbi Gjorgja Podiebrada, gdje je 6 svibnja 1458 primao prisegu istoga Gjorgja, da će vieran ostati katoličkoj erkvi (*Thein. II. 405*). U tom zapita Matijaš u cara krunu, koja se u Novom miestu čuvala, da se na prietolu okruni, ali mu je car po savietu Gorjanskoga i Ujlaka zanieka. Doznavši kralj, kako se to sbilo, na saboru u Segedinu (*6 pros. 1458*) liši Gorjanskoga i Nikolu svake časti; a svoga ujea M. Silagovića, koga je već bio od dvora odstranio zato, jer je sam htio zemljom upravljati, dade baciti u tamnicu, valjda s toga, što se ovaj sdužio bio sa strankom Fridrikovom, te s njome sklopio savez proti svakomu makar bio sam kralj (*26 srpnja 1458*). Gorjanski i Nikola sada se javno izjave za Fridrika, i povedu ga, da se ugar. krunom okruni (*4 ožu. 1459*). Travnja i. g. jaka četa Fridrikova, koje je desno krilo vodio sam Nikola, provali u ugarske prediele. Matijaš pohiti joj u susriet, da ju suzbije, ali kod Körmenda bude potučen. Sada Matijaš svu svoju brigu stavi na to, da svoje protivnike k sebi privede, a u tom mu sreća liepo posluži posriedovanjem braće Ladislava i Nikole od Kanize (*trav. 1459*), koji mu se prvi bjahu povratili. Gorjanski opet dobi naslov palatina, a Nikola bude prvi velikaš uz kralja, koji najprije postavi ga za erdeljskoga vojvodu, a zatim za bana mačvanskoga i slavonskoga i za sriemskoga gospodara. Po Rattkayu (*lib. III. 95*) Matijaš još tada obeća Nikoli bosansku krunu: *cum Nicolaum ad seditionem sectandam ambitio impuleret, ei Bosnensis regni corona a Matthia promittitur, qua facta promissione eius avidum regnandi penitus explevit animum*. Nikola kao ban totius Slavonie dolazi u listinah za god. 1462 i 1465 kod Kerčelića (*Not. Prel. 286—7*). Matijaš upotriebi ga kao svoga punomoćnika u utanačenju mira sa Fridrikom, te u dotičnoj listini od 19 srpnja 1463 isti car označuje ga ovako: *cum principibus Nicolao de Wylaktz woyvoda Transilvano et Machoviensi, ac regni Slavonie bano,*

compatri nostro (Thein. II. 282). Nalazi se podpisan i na listini, kojom bi 12 rujna 1463 utanačen savez među Matijašem i republikom mletačkom proti Turkom (Pray III. 300); a valjda ne bi rata ili razprave, u kojoj u naprieda nesudjelova Nikola savietom ili mačem uz kralja. Toga radi da sve to veće njegove zasluge pristojno obdari, isti kralj g. 1471 podieli mu napokon i naslov bosanskoga kralja (V. Pray IV. 78). Po Fessleru (V. 258) dao mu ga Matijaš na povratku iz českeg rata (rujna 1470) kao što i sinu mu Lovrinou naslov hregeg iločkoga. Kao takova mi ga za prvi put nalazimo napomenuta za g. 1472 kod Krčelića (Hist. Cat. Eccl. Zagr. 192); a isti ga spisatelj tim naslovom predstavlja i za god. 1473: *Nicolaus rex Bosnie, Slavonie banus* (Not. Prel. 289). U spisih mletačkoga arhiva prvo se spominje 26 pros. 1472 (Sec. Con. Rog.) ovako: *quod magnifico comiti Petro Sdrigne, oratori serenissimi domini regis Nicolai novi creati regis Bossine petenti subsidium et favorem ad acquisitionem regni predicti respondeatur*, naime da je republika digla Asiju proti Turčinu, a da i sama proti njemu vojuje od duga; da drži golemu silu na moru, i da će ju umožiti; neka on dakle udari na Bosnu, gdje mu jamačno laka posla, pošto je sada slabo oboružana. Theiner donosi tri listine (Hung. II. 444. 452). u kojim je Nikola predstavljen kao bosanski kralj. Dne 20 travnja 1474 papa naloži biskupu vesprimskomu, neka obzirom na molbe *carissimi in christo filii nostri Nicolai regis Bosne illustris* potvrdi Franjeveem sva prava, koja su od prije u Ugarskoj uživali. Isti papa 6 svibnja sljedeće godine izruči listinu *presente carissimo in christo filio nostro Nicolao rege Bosne illustri*; a to nam svjedoči, da se je Nikola u to doba u papinskom dvoru nalazio, valjda zato, da ga povede na proglšenje križboja proti okrutniku Bosne. Napokon papa 30 travnja 1476 *pro parte carissimi in christo filii nostri Nicolai regis Bosne* potvrdi odciepljenje bosanske vikarije od ugarske, već davno ustanovljeno. Nikola 22 pros. 1476 sa svojim sinom pri-ustvovao je kraljevu vienčanju sa Beatricom napuljskom. Po Schimeku (str. 160) Nikola je g. 1476 kao bosanski kralj utanačio „einen freundschaftlichen Vertrag, worinn er dem Palatine Ladislav von Gara einige Landgüter in Kroatien und Siebenbürgen abtratt; dieser Urkundschrift ist in dem k. k. Hausarchive; a malo kasnije primećuje (str. 169): *in diesem Jahre (1476) schloss dieser König Niklas nach ein Diplome in dem k. k. Hausarchive einem fast gleich Vertrag und Freundschaftsbund mit den Grafen Job von Gara, wie vormalis der König Tvartko III von Bosnien mit dem Grafen von Cilley in Betref eines Erbrechtes auf Bosnien geschlossen hatte: — in causa Nicolai de Wylak Boznie regis eiusque liberorum ab una et Jobi de Gara filii Ladislav de Gara ab altera parte super confraternitate cum quondam Ladislavo de Gara regni Hungarie palatino de omnibus ejus castris, civitatibus, districtibus etc. etc. similique contractu cum prefato rege et Ulrico Cilie comite inito. — Anno 1476. Datum in festo B. Nicolai episcopi. — Capit. ecclesie Albensis in Transylvania“.* Po Fessleru (V. 333) g. 1477 lipnja Nikola pruži pomoć Matijašu, kad ovaj udari na Fridrika; nego malo poslie (str. 339) primećuje, da je Matijaš 28 pros. i. g. izručio vransko predstojničtvo drugomu „welches durch den Tod des Bosnischen Königs Niklas von Ujlak war erlediget. Dakle se je Nikola još ove godine ovim svietom razstavio. Nikola ostavi za sobom sina imenom Lovrinca. Bonfin (Vita Math. a. 1483. p. 570—7) piše, da je Lovro bio u kraljevu dvoru odgojen, da ga je kralj kao sina ljubio, a da je pravi junak bio. Matijaš stavi ga među dostojanstvenike poslana u Mletke, da doprate Ann de Foix opredieljenu mu za ženu (Du Fresne 259). God. 1490 dolazi na povelji kao *Dux Sirmii*, a g. 1492 kao *dux Bosne de Ujlak, banus Machovie* (Kaprinai I. 351). Kod Theinera (II. 536—9) spomenut je g. 1492—3 kao *dux de Wylak* Za Matijaša Lovro višekrat si osvjetlao lice u bojvih proti Turčinu. Po Schimeku str. 183 kralj Ladislav g. 1495 dao je pogubiti njeko velikasa, koji se bjahu proti kruni urotili, te *der Erbherzog von Syrmien Laurenz Ujlak verlor seine Würde und Güter*. Ali je bez dvojbe, da se je Lovro g. 1519 u svojih častih nalazio, pošto nam ostaje njegova povelja od 1 lipnja i. g. na kojoj naslov: *Nos Comes Laurenzius de Wylak dux Bosne, judex curie etc.* Na pečatu, koji o toj listini visi, čita se sljedeći napis: **COMES: LAURENCIUS: DE WIL: DVX. REGNI BOSNE: IVDIX CVRIE REGIE** (V. Archaeologiai Értésítő 1870. 12 szám, gdje je i sam taj pečat otisnut).

Nikola dao je kovati svojih novaca, da tako nam u njihov ostavi uspomenu bar kraljeva naslova ako ne vlasti u Bosni uživane. Ti novi su veoma riedki, a nalice jako na one Ludvika kneza od Taka patriarhe oglejskoga (1412—38), navlastito u koliko se tiče štita u zadku; valjda mu u rodu bio (V. Argelati I. 87. Zanetti Nuo. Racol. II. T. VI. 56).

VRSTA JEDINA.

a. Napis u predku: Mater regni.

1. *Predak*. — Gospa, sa sinkom uz desno rame, sieđeci na stolici bez naslona. Osienka ravna oko glave Gospe i sinka. Likovi stoje medju dva piknjasta luka, izvan kojih teče napis, počam gori desno: **MATER — REGNI**.

Zadak. — Četvorinasti štiti u užjem bisernom okrugu, izvan koga teče napis kao gori: **Ω ○ NICOLAI ○ Θ ○ Γ ○ R ○ BOSNA**.

Koehne, *Mémoires de la Société d' Archéologie et Numismatique de St. Pétersbourg 1849. III. 163 Tab. VI. 8. Reichel, Beiträge etc.*¹ Erdy str. 10. br. 16. Dr. Egger str. 175. br. 36. Tab. VII. 9. Mod. 3½.

2. — Isto kao br. 1, nego, osim pomanjih razlika u raspoloženju stvari i u ukrasih, u napisu predka stoji **ΩΠΤΡΙ** miesto **ΩΠΤΕΡ** bez piknje.

Koehne, *Zeitschrift für Münz-Siegel- und Wappenkunde 1843. 310. Tab. VII. br. 8. Erdy str. 10. br. 15. Mod. 4½. Vidi tab. XVII. br. 17.*

b. S oboje strane u napisu Nicolaus.

3. *Predak*. — Gospa sa sinkom uz lievo rame, a sve ostalo kao u br. 1, nego napis: **COL — TVS R B** (*Nicolaus rex Bosne*).

Zadak. — Isto kao br. 1, nego od napisa čita se samo ulomak, pošto je gori desno novac izkvaren vremenom ili dvostrukim natiskom: **S ○ Θ ○ Γ ○ R ○ BOSNA** (*Nicolaus dei gratia rex Bosne*).

U ear. dvorskom num. kabinetu u Beču. (Spremla III. br. 96.). Na cedulji pod novcem stoji zabilježeno „1,050 gramm. V. Breth. Saml. N. 15,407. Cf. Köhne Mém. III. p. 162 diff.“. Izdao ga Dr. Egger str. 175 br. 37. Tab. VIII. br. 8, koji nadje I pred **COL** u nadpisu predka, čega nema; te mu se još činilo, da spasiatelj stoji uz desno rame majke božje. — Teži 0,58 gram. Mod. 3½. **Vidi tab. XVII. br. 18.**

4. *Predak*. — U užjem piknjastom okrugu orao razkriljenimi pandžama. Izvan okruga teče naokolo napis, počam gori desno: **○NICOL○ΠV○S R B ○ICOLΛ**.

Zadak. — U užjem piknjastom okrugu štiti na dvie strane razitom ertom razdieljen; u gornjoj strani veruga na pošik raspoložena, a u donjoj zvjezdica. Napis teče kao gori: **○ Ω ○ ICOLΛ ○ Θ ○ Γ ○ R ○ BOSNA**.

Erdy str. 10. br. 17 (Dr. Szabó). Dr. Egger 175 br. 38. Tab. VII. br. 10. — Mod 3½.

U što se Nikola Ujlak milošću Matiaševom kitio praznim imenom bosanskoga kralja. **Vuk Grgurović** (Branković) nazvan Zmaj, srbski despot (1471—85), valjda sam si, tobož po pravu svoje porodice, davao isti naslov bosanskoga kralja. Ovo bi nam posvjedočio odgovor, koji je mletačka republika 15 siečnja 1474 davala poslanikom hregeg sv. Save Vlatka, sina pokojnoga Stjepana Vukčića, koji ju molio za pomoć proti Turčinu, u kom ga nagovarala: „*quod excellentia ipsius domini se intelligeret cum serenissimo rege Bossine, illustri Boicho, filio condam illustris despoti Servie*“ (Sec. Con. Rogat. Lib. XXVI. ch. 61).

Tako pade i ova plemenita grana jugoslavenstva u turske šake, te još danas tužna i jedna očekuje, dakako od nikuda nego od svoje rodjene braće, da ju novim životom obdari.

Po časti, rodu i djelovanju svom k Bosni pripada vele slavni junak i veliki bosanski vojvoda Hrvoja, hereeg spljetski; s toga nam se čini umiestno ovdje i o njem nješto primietiti, te do sada nam poznate njegove novce na vidik iznieti i opisati.

¹ Reichel ima u opisu: **NICOL**, dočim na slici stoji **NICOLAI**.

HRVOJA.

Naslovi: Nos Herwoya inferiorum Bozne parcium wajvoda (23 kolovoza 1393. — *Fejér X. II. 158*).

Nos Hervoye supremus vojvoda regni Bosne ac vicarius generalis principum serenissimorum regum regis Ladislavi et regis Ostoye (1401. — *Lucius. De Regnis etc. Lib. V. cap. IV.*)

Nos Hervoye regnorum Rassie et Bosne supremus vojvoda, ac in partibus Dalmacie et Croatiae serenissimi principis et domini nostri naturalis domini Ladislavi dei gratia Hungarie, Dalmacie, Croatiae, Jerusalem, Sicilie etc. incliti regis vicarius generalis etc. (13 svib. 1402. — *Dipl. Siben. Lucio. Mem. 376*).

Nos Hervoye vojvoda supremus regni Bosne, nec non vicarius generalis illustrissimi principis et domini nostri domini regis Ladislavi etc. (17 srpnja 1403. — *Dipl. Siben.*)

Excellens dominus Hervoya dux Spaleti, Dalmatie Croatiaeque regius vicemgerens ac Bosne supremus vojvoda, nec non partium inferiorum comes (4 studen. 1403. — *Lucio. Mem. 384*).

МН ГОСПОДИНЪ ХРВОЕ ПО МИЛОСТИ БОЖИЕЙ СЛАВНИ СЛАВНИ ДЪКЪ СПАЛЦКИ И БЕМОЖАНИ ВЕЛИКИ БОЕВОДА КРАЛЕВСТАВЪ БОСАНСКОГЪ И КА ТОМУ (15 siečnja 1404. — *Mikl. 252*).

Nos Hervoye dei gratia dux Spalati, inferiorumque partium comes, nec non vicarius generalis serenissimi principis domini Ladislavi dei gratia regis Hung. Hierus. Sicil. Dalm. et Croatiae regis incliti (28 rujna 1407. — *Lucio. Mem. 390*).

МН ГОСПОДИНЪ ХЕРЦЕГЪ СПЛЕТСКИ И КНЕЗЪ ДОЛМЪХЪ КРАН И ВЕЛИКИ ПРОТОГЕРЪ КРАЛЕВЪСТВА БОСАНСКОГЪ (2 trav. 1412. — *Pučić I. 175*).

O porodici Hrvoje, polazeće iz slavne hrvatske obitelji Horvatove, stari spomenici kažu nam odveć malo. Hrvoja bio je sin vojvode Vuka iz dolnjih krajeva bosanske države. Imao je dva brata. Vuka bana hrvatskoga i kneza Voislava. Žena mu se zvala Jelena, kćerka Ivana Nelepića kneza Cetinskoga. Jelena po smrti muža udala se za Hostoju bosan. kralja. Od nje dobi Hrvoja sina Baošu, koji umrie god. 1423, ostavivši za sobom samo dvie kćeri, Katarinu, udatu za Tvrdka Borovića velikoga vojvodu bosanskoga, i Dorotiju.

Vuk, Hrvoja i braća mu pomagali su Karlu Dračkomu u osvojenju ugar.-hrv. krune (1386). Po smrti Karlovoj nezna se pravo, u koliko su ona dva s prva nastojala, da se prevrat u Hrvatskoj razvije. Zeleni Tvrdko I bosanski kralj upotriebiti hrvatsku bunu na svoju korist, poče najprije tajno pomagati ustaše proti ugar.-hrv. kraljici Mariji, a g. 1388 odpravi onu braću u Knin s naputkom, neka nastoje, da se primorski gradovi njegovoj kruni podlože. Ovi dobro osvjedočeni, da jim zaman čekati pomoć od svoga kralja Sigmunda u Českoj zabavljena, napokon se odluče za Tvrdka, te god. 1390 Šibenik, Trogir i Spljet sa susjednim otoci pripoznaju njegovu vlast. Tvrdko, pripisujući sav uspjeh u tom poslu Hrvoji, nagradi ga časti bosanskoga vojvode. Po smrti Ivana od Paližne vodje hrvatskoga ustanka, i sama Tvrdka (13 ožuj. 1391) Hrvoja ne samo si steče prvo mjesto u dvoru novoga bosanskoga kralja Dabiše, nego stupivši kao glavni branitelj prava Ladislava napuljskoga u Hrvatskoj, bude od ovoga sa bratom Vukom odlikovan dostojanstvom hrvatskoga bana. Sam Sigmund veoma ga cijenio, te srpnja 1393 sklopivši mir sa Dabišom u Djakovu, htjede, da ga Hrvoja naposeb pismeno potvrdi (*Fejér X. II. 158*). Hrvoja privoli, ali se ipak zato ustaša neokani. I Mletčani ga mnogo cijenili, jer ga još 13 srpnja 1393 mletačkim gradjanstvom odlikovali.

Po smrti Dabiše (7 rujna 1395) za vladanja njegove udove Jelene Hrvoja se prikazuje pravim upraviteljem bosanske države, a isto tako u početku vladanja njezina sina Ostoje (1398). Hrvoja, obnovivši sada stare sveze s napuljskom vladajućom kućom, stupa javno na čelo hrvatskih ustaša, te kralj Ladislav imenova ga svojim namjestnikom u naših stranah. Ovo prisili Sigmunda, da udari na Bosnu, ali lošom sriećom, jer se do mala izpried Hrvojine sile natrag povući morao. U što je zatim Sigmundova vlast u ugar.-hrv. stranah slabila, i tja do toga, da je napokon i slobode lišen, tim većma se dizao Hrvojin ugled, navlastito poslie pobjede, koju održa nad hrvatskim banom Pavlom Bisenom kod Biheca, te se na novo naši primorski gradovi i sam Zadar uz njegovo nastojanje Sigmundu izneviere, a za Ladislava izjave. Ove povoljne okolnosti povedu sada Ladislava na put u Hrvatsku. Okrunivši se u Zadru (5 kol. 1403), obdari tu prisutna Hrvoju najvišjom časti, naime onom hreega spljetskoga i pobliznjih otoka Hvara, Braća i Korčule. Neodvažnost Ladislavova ipak na kratko sav dosadašnji uspjeh uništi. Otčeva mu nesreća pred oči lebdila; toga radi iznenada koncem listopada i. g. povrati se u Napulj, ostavivši Hrvoju za svoga namiestnika. Ali do

mala Ostoja, koji se sve do sada tvrdo držao Ladislava, valjda iz zaviesti napram Hrvoji, okrenu kabanićom, obnovivši sa Sigmundom djakovački mir. I tim sam sebe upropasti, jer malo kašnje glavnim sudielovanjem Hrvojinim bude on bosanke krune lišen, a Tvrdko Tvrdković, naravni sin Tvrdka I, na prijestol podignut Toga radi Sigmund najprije proglasi Hrvoju kao *capitalis majestatis nostre emulus* (*Fejér X. IV. 397*), a zatim stavi se, da se i njemu i Tvrdkoviću osveti. Jeseni god. 1405 provali u Bosnu, no slabim uspjehom. Stoprv god. 1408 podje mu za rukom Bosnjake kod Dobara potući, i uhvatiti sama Tvrdkovića. Ovo prouzrokovala, da se Ostoja, koji je do tada u Bobovu mirno boravio, opet bosans. prijestola dočepa. Hrvoja, koji se međjutim nalazio u primorju, videci stvari Ladislavove mal ne upropašćene, stupa u dogovore sa Sigmundom za mir, a ovaj mu ga rado dozvoli, te mu potvrdi sve časti i imanja, koja je tada uživao. Ladislav, da se obim osveti, ustupa sada Mletčanom za 100000 dukata Zadar, jedino mjesto na našoj obali jošte u njegovih rukuh, i sva svoja prava nad Dalmacijom (9 srp. 1409). S te prodaje pobježe Hrvoja, kao da mu Mletčani kane oteti Spljet s pobliznjimi otoci; a da se o tom osvjedoči, odpravi svoje poslanike u Mletke, neka stvar razvide. Mletačko vieće, da ga od Sigmunda odvratu, uvieravalo ga (8 trav. 1410), da će ga mirna pustiti u uživanju njegovih mjesta, ako prizna, da jih je od njih primio. Hrvoja rado prihvati te zahtjeve, a republika sve mu po želji izpuni.

Međjutim započe rat medju Sigmundom i Mletčani radi Dalmacije. Sigmund naloži sada Hrvoji, neka svoje galije oboruža, i neka Mletčane kao kraljeve neprijatelje progoni. Čini se, da Hrvoja tomu se nalogu oglasio nije, i da je dapače s Mletčani prijateljski obćio. Tako pruži način zavidnikom njegove moći, da ga pred kraljem Barbarom u Budimu oerne i osvade; te ju natjeraju i na to, da ga izdajnikom krune proglasi. Hrvoja prizva se sada na kralja tada boraveća u Furlanskoj, dokazujući mu zvoju nevinosti i pakost svojih dušmana, ali mu sve badava. Sigmund potvrdi umah žene odluke, i naredi, da mu se sva imanja oduzmu (1 kolov. 1413). Spljetčani, jedva o tom obavješćeni, sile posadu Hrvojinu na bjeg; a u isto doba velika vojska, predvodjena Eberardom biskupom zagrebačkim, Ivanom biskupom pečujskim, Ivanom Gorjanskim, Petrom od Medve dalm.-hrvatskim banom, i Pavlom Čuporom banom slavonskim, stavi se na put u Dalmaciju. Hrvoja potraži sada opetovano pomoć od Mletčana, no ovi se izpričavali primirjem skoro sklopljenim sa Sigmundom. U sdvojnosti o svom spasu morao je sada prihvatiti turske ponude, te sa svojom i turskom vojskom ode neprijatelju u susret, i porazi ga; dapače podje mu za rukom uhvatiti Ivana Gorjanskoga, Ivana Morovića i Pavla Čupora. Prve pusti na slobodu, samo zadnjega dade sašiti u volovsku kožu i baciti u rieku Bosnu zato, što mu se jednom u ugar. kralj. dvoru narugao bio volovskim ručkom. Poslie pobjede mnogo se Hrvoja trudio, da Turke iz svoje zemlje odstrani, i da si oteta imanja priosvoji. Najviše ga pako peklo iznevierenje Spljeta, i zato, što se od njega hreegom nazivao, te se neprestano trudio, da ga predobije. Ali mu nedostajalo vremena, da svoje namiere do konca izvede. Na odmaku god. 1715 iznenada dokonča svoje dne, kako se misli, u Kotoru.

Hrvoja kao hreeg spljetski, naime kada je, kao veli Lucio (*Mem. di Traù str. 390*), vladao Dalmacijom *non come vicario regio ma come se fosse lo stesso re*, te taj čin zasvjedočio u naslovu pišuć, da vlada *božjom milošću*, a ne drugako, dao je kovati i svoje osobite novce, što je opet

¹ V. podugu moju razpravu o Hrvoji u Radu 1874 Sv. XXVI. str. 74.

¹ Vidi naslove Hrvojine u listinah kralja Ladislava (Arhiv VII. 53. Lucio. Mem. 387.) i obćine dubrovačke (Pučić I. 27. 31. 35. 39. 54. 58. 94. 129. Mikl. 250). — Na gori pomenutih listinah Hrvojinih nema nijednoga podpisa kao što ni pečata; samo u listini od 2 travnja 1412 veli on, da ju dao **ЗАПЕЧАТЕН НАШОМЪ ВЕЛИКОМЪ ПЕЧУТНОМЪ ЕВСКОМЪ**, dakle je imao i malu visuću i prsten, na ime trl, kao što su imali i drugi ondašnji naši vladari, te se i u tom obćaju s njimi takmilo.

dokaz podpune samostalnosti. Ob ovih imamo uspomene u istom Luciu (*l. c.*), gdje kaže, da su Trogirani učinili naredbu, *che la moneta d' argento, fatta stampare da esso duca, si potesse spender in Traù*. O tih novčih Hrvojinih bavi se i sliedeći zaključak od 31 svibnja 1410 mletačkoga vieća, iz koga se vidi, da su groši Hrvojni imali prave vrijednosti ne više od tri solda mletačka, ali ipak da su se davali izmjenice sa groši mletačkimi, koji su tada u nas vriedili četiri solda: *capta: cum in civitate nostra Jadre et partibus illis currant et expendantur alie monete quam nostre, videlicet monete trium condicionum, videlicet moneta, quam cudit Crevoja et aliqui alii, videlicet grossos de bono argento valoris solidorum trium et minus, et expendantur pro soldis quatuor: et soldini Hungarie, qui non valent denarios VIII, et expendantur pro uno soldo; et frignachi, qui non tenent tres uncias argenti pro marcha, et etiam expendantur pro uno soldo; et hoc modo moneta nostra videlicet grossi nostri, qui valent quatuor soldos, et soldus noster exeunt de bursis nostris et dantur venientibus Jadram et ad partes illas, qui ipsam monetam nostram imbursant, et dimittunt monetas suas, que sunt multo minoris valoris, cum tanto damno nostro, itaque bonum imo necessarium est providere, consideratis magnis expensis deinde, et quod in omni parte mundi quilibet dominus et quodlibet dominium multam advertentiam et provisionem semper habet ad factum monetarum; vadit pars, quod possint et debeant cudi et fieri una moneta, que teneat tres uncias argenti pro marcha, et vadant XLII pro uncia, faciendo figuram sancti Marci apparati ab uno latere, et ab altero latere unum schutum altum, in quo sit nichil, ita quod erit ita modica differentia, quod considerato, quod de dictis frignachis fiunt et cuduntur cum diversis stampis, dicta nostra moneta capiet subito cursum. Et mandetur rectoribus Jadre, quod teneant modum, quod expendatur dicta moneta, faciendo et ipsam recipi in solutionem nostrorum introytum. Et ut fiat de ipsa experientia, debeant cudi et fieri pro nunc de dictis frignachis usque ad ducatos mille, mittendo ad partem ad partem ad partes Jadre, sicut erunt facti; et secundum quod videbitur dictam monetam novam respondere utilitati nostre, poterit providere per hoc consilium, prout bonum videbitur (Secr. Cons. Rog.).*

VRSTA I.

Svetitelj stoji. — Štit.

1. *Predak.* — Svetitelj punolik, bradat, pod zatvorenom mitrom, u dugoj širokoj haljini, piknjastom osienkom oko glave, stojeći, pruženom desnicom dieli blagoslov, a u lievici drži biskupsku palicu gori sa zavojem lievo okrenutim, na kojoj jedna dvostruka kvrga nad rukom a dvie izpod nje. Napis teče naokolo uz črknjasti okrajni niz, počam gori desno: **STNTVS ♦ DOI — MVS ♦ SPALATI ♦**.

Zadak. — Po sriedi grb Hrvojin, naime gore tri grede ili erte razito položene, a pod njima lav, lievo okrenut, naslonjen samo na lievoj od zadnjih nogu, razgranjenim dvostrukim repom, penje se uz mišicu, do ramena u oklopu zavitu, držeću u šaki mal ne razito položen mač. Napis teče naokolo kako gori: **MONETA ♦ CHERVOI ♦ DVCIS ♦ SPALATI ♦**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,40 gram. M. 5 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XVII. br. 19.**

2. — Isto kao br. 1, nego su u predku kvрге na biskupskoj palici jednostruke, a napis: **SANTVS DOI —**

MVS SPALATI ♦; u zadku pako napis svršuje **SPALATI ♦**.

Schweitzer Dec. IV. str. 34. Tab. III. br. 28. Po njem ova vrst groša Hrvojinih teži od 30—35 grana (?). Mod. 5 $\frac{1}{2}$.

3. — Isto kao br. 2, nego zadnja rieč napisa u zadku bila bi **SPALATI ♦**, te bisk. palica nebi imala kvrga.

I. v. Reichel. *Beiträge etc.* Tab. VII. br. 12. Izdao ga po njem Šafarik Glas. IX. 281. Tab. III. br. 17, ali nepodpuno. Mod. 5 $\frac{1}{2}$.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku napis: **STNTVS ♦ DOI — MVS ♦ SPALATI ♦**; u zadku pako svršuje sa **SPALATI ♦**, a mač je dulji i sasvim razito položen.

Matica u g. Doboczky u Pešti. Teži 1,41 gram. M. 5 $\frac{1}{2}$.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku biskupska palica nad i pod rukom ima samo po jednu dvostruku kvrgu, treća se izpod rukava jedva očituje. a napis: — **STNTVS ♦ DOI — MVS ♦ SPALATI ♦**; u zadku pako napis: **MONETA ♦ CHERVOI ♦ DVCIS ♦ SPALATI ♦**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,30 gram. M. 4 $\frac{3}{4}$.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku napis: **STNTVS ♦ DOI — MVS ♦ SPALATI ♦**; u zadku pako: **MONETA ♦ CHERVOI ♦ DVCIS ♦ SPALATI ♦**.

Matica u grad. muzeju Correr u Mletih. M. 5 $\frac{1}{2}$. Malko poderan.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo do svetitelja u polju *R* (razitom crtom presiečeno), a napis: **STNTVS ♦ DOI — MVS ♦ SPALATI ♦**; u zadku pako napis: **MONETA ♦ CHERVOI ♦ DVCIS ♦ SPALATI ♦**.

Dr. Egger l. c. Tab. VIII. br. 10. Mod. 5 $\frac{1}{2}$.

8. — Isto kao br. 7, nego u napisu zadka miesto cvietaka od krina sve su rieči razstavljene sa piknjom.

Matica u g. C. Piacere u Trstu. Teži 1,60 gram. M. 5. **Vidi tab. XVII. br. 20.**

9. — Isto kao br. 7, nego i poslie rieči **MONETA** stoji cviet od krina.

Matica u gradskom muzeju Correr u Mletih. M. 5 $\frac{1}{2}$. Probušen.

10. — Veoma priličan br. 9.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,60 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$.

11. — Isto kao br. 7, nego napis u predku: **STNTVS ♦ DOI — MVS ♦ SPALATI ♦**.

Matica u gradskom muzeju Correr u Mletih. Mod. 6. Okrnjen.

12. *Predak.* — „SANTVS DOI — MVS SPALETI. *Effigie del Santo col capo nimbato. La destra benedice, la sinistra sostiene il pastorale*“.

Zadak. — „MONETA CHERVOI DVCIS SPALETI. *Scudo, di sopra duo sbarre orizzontali, sotto a queste braccio alzato, che brandisse una spada, dietro al braccio leone rampante con doppia coda*“.

Dr. Fr. Danilo u programu zadarske gimnazije za god. 1859/60. po matiei, koja se čuva u ondješnjem muzeju, s primjetbom: „*Diametro 0,022, pesa grani 27, donato dal rev. Giovanni Danilo*“.

13. *Predak.* — „SANTVS DOI — MVS SPALETI. *Der Heil. stehend (?)*“.

Zadak. — „MONETA FERERVOI(?) DVCIS SPALETI. *Wappen*“.

Wellenheim II. I. 4910. — G. 9. $\frac{1}{16}$ L. 3. Gr. G. e. RR. — Welz ne samo ga pogriješno opisuje, nego ga još daje gradu Spoletu u Italiji.

14. — Isto kao br. 1, nego u predku palica biskupa nad rukom nema kvрге, ona pod rukom je jednostavna,

a ona doli pri koncu dvostruka, te napis: ·—S DOIMVS — SPALATI· M·; u zadku pako napis: †·MO·†· CHARVOII· †·DVCIS· †·S·.

F. Schweitzer Dec. IV. str. 34. Tab. III. br. 29. Mod. 5¼.

15. — Isto kao br. 12, nego u predku pred napisom stoje dvie piknje tako, da jedna leži pred a druga za zavojem biskupske palice; a na palici biskupskoj samo jedna kvrga pod rukom; u zadku pako u napisu piknje razno položene: †·MO·†· CHARVOII· †·DVCIS· †·S·.

I. v. Reichel *Beiträge etc.* Tab. VII. br. 13. Mod. 5. Izdao ga Šafařík Glas. IX. 281. Tab. III. br. 18, ali veoma neuredno.

16. — Isto kao br. 12, nego u predku na biskupskoj palici nad rukom nema kvрге, a pod rukom obe su dvostruke, napis pako: S DOIMVS — SPALATI· M·; u zadku pako stvari se kreću drugako, a napis: †·MO·†· CHARVOII· †·DVCIS· †·S·.

Dr. Egger Tab. VIII. br. 11. Mod. 5.

VRSTA II.

Svetitelj stoji. — Grb.

Groši.

a. Napis u predku rukom svetiteljevom nerazstavljen.

1. *Predak.* — Svetitelj punolik, brkat i bradat, pod zavojem mitrom, piknjastom osienkom oko glave, u dugog bogatoj odeždi, stojeći, desnicom van pruženom a sa dva prsta dieli blagoslov, u lievici pako isto pruženoj drži u vis biskupsku palicu, sa zavojem gori lievo obrnutim. Napis teče naokolo uz okrajni črknjasti niz, počam gori desno: S DOIMVS — SPALATI· M·.

Zadak. — Doli lievo nagnut štit, dvama crtama nakoso položenima na tri polja razstavljen; u srednjem polju jedan pod drugim nakoso tri evieta od krina, a u gornjem i u donjem po jedan krstić; nad štitom se diže šlem, iz koga izilazi mišica u oklopu, a u nje ruci goli razito položen mač; desno mišice u polju tri evieta od krina, jedan pod drugim, a lievo dva krsta isto tako položena. Treći se krst nalazi upravo nad rukom, te se i sa napisom sdružiti može. Napis teče naokolo kako gori: †·MO·†· CHARVOII· — DVCIS· S·.

Schweitzer Dec. IV. str. 34. Tab. III. br. 30. Mod. 5¼.

2. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka piknje drugako položene: S· DOIMVS — SPALATI· M·; a u napisu zadka piknje nema za CHARVOII, nego pred DVCIS.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,49 gram. Mod. 5¼. Probušen i dvostruko urezan. Poklonio Ivan Buklica trgovac u Kotoru.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku napis počima ovako: ·S· i td.

Dr. Egger l. c. str. 177. br. 43.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku zavojak svetiteljeve palice stoji medju dvie piknje, te napis ovako: ·—· S DOIMVS — SPALATI· M·; napis pako u zadku: †·MO·†· CHARVOII· — DVCIS· S·.

Šafařík Glas. V. 221. Tab. II. br. 13. Mod. 5¼, te primećuje, da se matica čuva u sbirki Dra. Kumano u Trstu, a da ju je Dr. Karara Splićanin u svom rukopisnom spisu o dalmatinskih novcih izobrazio. Na slici Šafaříkovoju vidi se po jedan ljer u gornjem i u donjem polju štita u zadku, ali je bez dvojbe, da su to dva krstića.

Ovomn su slični, osim razlike u pikanju napisa i u razpoloženju pojedinih stvari, sliedeći novci:

5. — Teži ? gram. Mod. 6. — U muzeju Correr u Mleteih.	5. — U Dr. Eggera u Beču.
6. — " 1,44 " " "	7. — " 1,59 " " 5½. — U g. Žulica u Kotoru.
7. — " 1,69 " " "	8. — " 1,50 " " 5¼. — U v. Montenuovo u Beču.
8. — " 1,50 " " "	9. — " 1,45 " " 5½. — U istoga. Zlo obrezan.
9. — " ? " " "	10. — " ? " " 5. — U istoga.
10. — " ? " " "	11. — " ? " " 6. — U c. k. muzeju spljetskom.
11. — " ? " " "	12. — " ? " " 5½. — Ondje.
12. — " 1,61 " " "	13. — " ? " " 5. — U vojv. Montenuovo. U napisu predka palica biskupska razstavlja rieč DOIMV—S.

14. — Teži ? gram. Mod. 5¼. — Dr. Egger l. c. Tab. V. br. 12. Nad desnicom svetitelja šestorepa zvezdica, a na prsh mu piknja.

15. — Teži ? gram. Mod. 5. — Dr. Theoph. Friedlaender *Numis. medii aevi ined.* 1845 str. 15. Tab. I. br. 5.

b. Napis u predku rukom svetiteljevom razstavljen.

1. — Lik isto kao u prednjih pod a., nego u predku ona dva prsta, kojima svetitelj dieli blagoslov, prodiru u napis, te ga razstavljaaju, a napis ovako: S DOIMVS — SPALATI· — M·; u zadku pako napis: †·MO·†· CHARVOII — DVCIS· S·.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,71 gr. Mod. 5¼. Kupljen u g. Grgura Žulica u Kotoru. **Vidi tab. XVII. br. 21.**

2. — Isto kao br. 1, nego pikanje u napisih sasvim drugako, te napis u predku: S DOIMVS — SPALATI — M, a u zadku: †·MO·†· CHARVOII — DVCIS· S·.

Matica u gradskom muzeju Correr u Mleteih. Mod. 5¼. V. Vine. Lazari: *Le monete dei possedimenti veneziani* str. 37.

3. — Isto kao br. 1, nego napis u predku ovako: ·—· S DOIMVS — SPALATI — M· i td.

Matica u g. saviet. Simića u Zagrebu. Teži 1,57 gr. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 3, nego piknja i na koncu prvoga i na početku drugoga ulomka napisa u predku i td.

Matica u gradskom muzeju Bottacin u Padovi. Teži 1,68 gram. Mod. skoro 5¼.

5. — Isto kao br. 1, nego pikanje u napisih drugako, te napis u predku: ·—· S DOIMVS — SPALATI — M, a napis u zadku: †·MO·†· CHARVOII — DVCIS· S·.

Matica u g. C. Piacere u Trstu. Teži 1,49 gram. Mod. 5. — Ovomu su veoma prilični:

6. — Teži 1,71 gram. Mod. 5¼. — U sbirki Marciane u Mleteih.	7. — " 1,66 " " 6. — U biogr. muzeju.
--	---------------------------------------

8. — Isto kao br. 5, nego se stvari drugako kreću, i pikanje u napisu zadka drugčije: †·MO·†· CHARVOII — DVCIS· S·.

Matica u g. Doboczky u Pešti. Teži 1,61 gram. Mod. 5¼.

9. — Isto kao br. 1, nego pikanje u napisih opet drugako, te napis u predku: ·—· S DOIMVS — SPALATI — M, a napis u zadku: †·MO·†· CHARVOII — DVCIS· S·.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,32 gram. Mod. 4¼.

10. — Isto kao br. 9, nego su stvari malko drugako ponamješćene, a u napisu predka piknja poslie rieči DOIMVS.

Matica u g. sav. Rešetara u Dubrovniku. Teži 1,47 gram. Mod. 5.

11. — Isto kao br. 10, nego stvari teku sasvim drugako, a pikanje u napisu zadka ovako: †·MO·†· CHARVOII — DVCIS· S·.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,56 gram. Mod. 5¼.

c. Mane u napisih.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego napis u predku: — S DOIMVS — SPALATI M.

Matica u num. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,49 gr. M. 5 1/2. Vidi tab. XVII. br. 22.

2. — Isto kao br. 1, nego napis u predku: — S DOIMVS — SPALATI M.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu darom g. M. Sabljara. Teži 1,40 gram. Mod. 4 3/4. Probušen lievo svetitelja u polju.

3. — Isto kao br. 1, nego napis u predku: — S DOIMVS — SPALATI M.

Matica u Dra. Eggera u Beču. Teži 1,18 gram. Mod. 5. Probušen medju nogama svetitelja.

4. — Isto kao br. 1, nego prva dva slova napisa u predku tako su sbijena, da jedno odbija drugoga; sliedeće O izgleda kao R; a R, koje umah dolazi u istoj rieči, za trećinu je dužje od drugih slova.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,70 gr. Mod. 5 1/2.

5. Predak. — „S. DOMIVS. SPALETI . . M (Martyr). Effigie del Santo col capo nimbato. La destra benedice, la sinistra sostiene il pastorale“.

Zadak. — „M. CHERVOII. DVCIS. S. Dal manto d' un elmo sorge il braccio armato di spada. Innanzi al braccio due croci, dietro tre gigli posti verticalmente. Sotto l' elmo uno scudo obliquo diviso in tre campi. Nei laterali una stella, nel medio riprodotti i tre gigli.“

Ovako Dr. Danilo u programu zadarske gimnazije za g. 1859/60 po matiei, koja se čuva u ondješnjem muzeju, s primjetbom: D. 0,022, peso gr. 30. Dva istiska.

6. Predak. — „S. DOMIVS. SPALATI. Der Heilige stehend“.

Zadak, — „+ R. — CHERVOII — VCIS. S. Wappen, darüber ein Arm mit einem Schwerte, auf den Seiten Sterne“.

Ovako Wellenheim II. I. 5491. Doppel-Denar. G. 10. 3/32 L. G. e. RRR.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku napis počima dvostruk radi dvojaka tiska: — S DOIMVS — SPALATI M.

i okrajni okrugli teku dvojako, i motka biskupske palice dvostruka; u zadku pako isto je lik, navlastito u štitu, pomiešan, te napis: R — CHERVOII — DVCIS S.

Matica u Dra. Eggera u Beču. Teži 1,65 gr. Mod. jedva preko 6.

8. — Isto kao br. 1, nego u zadku napis izkazuje se dvostruk: + — R CHERVOII DVCIS S, te i dolnji

+ lievo do mišice leži dielomice na V rieči DVCIS.

Matica u Dra. Eggera u Beču. Teži 1,64 gram. Mod. 5 1/2.

9. — Lik isto kao br. 1, nego u predku svetitelj drži u desnici biskupsku palicu, koja slazi do ruba, a lievicom dieli blagoslov, te napis teče okolo okrajnoga niza natražke i dielomice naopako, počam gori lievo: M ITAISIS — QMDCS; u zadku pako u štitu svu pet cvietaka od krina, a napis ovako izopačeno: + M — QMSISOI — DHOESI.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,24 gram. Mod. 5 1/2. Vidi tab. XVII. br. 23.

d. Razlikosti u nakitu zadka.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego desno do mišice u zadku samo dva cvieta od krina.

Dr. Egger. I. e. str. 177. br. 49.

2. — Lik isto kao u prednjih, nego u zadku lievo do mišice nema nijednoga krsta te ni onoga nad rukom, a u štitu u gornjem polju miesto krsta eviet od krina, u donjem pako nema ništa.

Bernardo Nani De Duobus etc. Tab. II. br. 23. Mod. 5 1/2.

3. — Lik isto kao u prednjih, nego napis u predku: — S DOIMVS — SPALATI M; u zadku pako sa svake strane mišice u polju samo po jedan krstić, a napis: + — R — CHERVOII — DVCIS S.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,60 gram. Mod. 6 1/4. Vidi tab. XVII. br. 24.

4. — Isto kao br. 3, nego u napisu predka poslie prvoga S i krajnoga M nema piknje, a u napisu zadka piknja i poslie rieči CHERVOII.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,85 gram. Mod. 5. Izdao Dr. Egger I. e. str. 177, br. 44. Tab. X. 1.

5. — Isto kao br. 3, nego u napisu predka piknja pred rieči SPALATI, i poslie rieči CHERVOII u napisu zadka.

Matica u gradskom muzeju Correr u Mlecih. Mod. 6. U predku s dvostruka natiska slova su smučeno izražena.

Polugroši.

1. Predak. — Svetitelj punolik, brkat i bradat, pod zavorenom mitrom, piknjastom osienkom oko glave, u dugoj bogatoj odeždi, stojeći, desnicom van pruženom a sa dva prsta dieli blagoslov, a u lieviei isto pruženoj drži u vis biskupsku palicu, gori sa zavojem lievo obrnutim, i sa jednom dvostrukom kvrgom nad a sa dvie pod rukom. Napis teče naokolo uz okrajni piknjasti niz, počam gori desno: — S DOIMVS — SPALATI.

Zadak. — Doli lievo nagnut štit, dvama crtama, nakoso položenima, na tri polja razstavljen; u srednjem polju vide se tri cvieta od krina jedan pod drugim, a u gornjem i donjem po jedan krstić. Nad štitom diže se šlem, iz koga izilazi mišica u oklopu, a u nje pestnici goli razito položen mač. Desno mišice u polju tri cvieta od krina, jedan pod drugim, a lievo dva krstića isto tako položena; treći se krst nalazi upravo nad rukom, te se spaja s napisom. Napis teče naokolo kao gori: + R — CHERVOII DVCIS SPAL.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 0,74 gr. Mod. 4 1/3. Vidi tab. XVII. br. 25. — Ovomu su slični, osim razlikostih u kretanju ili u pikanju, sliedeći novei:

2. — Teži ? gram. Mod. 4 1/2. — Dr. Egger I. e. str. 176. br. 42. Tab. VIII. br. 12.

3. — Teži ? gram. Mod. 4. — Weszerle Tab. II. br. 4.

4. — " 0,78 " " 4. — U gr. muz. Correr u Mlecih.

5. — " 0,64 " " 4. — U gr. muz. Bottacin u Padovi.

6. — " ? " " 4 1/2. — Biskupska palica nema kvrga, i pada upravo na S rieči Doimus. Schweitzer Dec. IV. str. 35. Tab. III. br. 31., po kom ovakovi novei teže od 14 do 17 grana.

7. — Teži ? gram. Mod. 4 1/2. — I. v. Reichel Beiträge etc. Tab. VII. br. 11., a po njem Šafarik Gl. IX. Tab. III. br. 16

8. Predak. — „DOIMVS. SPALETI. Effigie del Santo col capo nimbato. La destra benedice, la sinistra sostiene il pastorale“.

Zadak. — „M. CHERVOII DVCIS. SPAL. Dal manto d' un elmo sorge il braccio armato di spada. Innanzi al braccio due croci, dietro tre gigli posti verticalmente. Sotto l' elmo uno scudo obliquo diviso in tre campi. Nei laterali una stella, nel medio riprodotti i tre gigli“.

Dr. Fr. Danilo u programu zadarske gimnazije za god. 1859/60. Primećuje: „Diam. 0,018, p. gr. 13“.

9. *Predak.* — „S. DOIΩVS. SPΛΛETI. *Der Heilige stehend*“.

Zadak. — „+ Ω. α — hƏRVŌII D — VCIS. SPΛL. *Wappen, darüber ein Arm mit einem Schwerte, auf den Seiten Sterne*“.

Wellenheim II. I. br. 5490. *Denar. Abgebildet App. Tab. II. n. 3. (3639). G. 9. 14 gr. Schön u. s. g. e. RR.*

VRSTA III.

Glava svetitelja. — Grb.

Maljušni.

1. *Predak.* — U užjem piknjastom okrugu glava brkata i bradata svetitelja, punolika, pod zatvorenom mitrom. Van užjega a uz okrajni isto piknjasti okrug teče napis, počam gori desno: S DOIΩVS SPALATI Ω.

Zadak. — Doli lievo nagnut štit, dvama crtama, nakoso položenima, na tri polja razstavljen; u srednjem polju vide se tri cvjeta od krina jedan pod drugim a u okrajnim ništa. Nad štitom diže se šlem, iz koga izilazi mišica u oklopu, a u nje pestnici goli razito stojeći mač. Desno mi-

šice u polju jedan cviet od krina. Napis teče naokolo kako gori: + Ω — hƏRVŌ — II · DVCIS.

Schweitzer Dec. IV. str. 35. Tab. III. br. 32. Veli, da ovakovi novci teže 6 do 7 grana. Mod. 3. **Vidi tab. XVII. br. 26.**

2. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka stoji piknja i za prvim slovom S i za zadnjim M.

Dr. Egger l. c. str. 177. br. 47. — Ovomu sličan,

3. — Teži ? gram. Mod. 3. — Dr. F. Friedländer *Num. med. aevi ined.* Tab. I. br. 6. Primećuje o ovom novcu *qui nunc apud nos est*, a da je o njem pisao Appel (*Repert. III. 2. 1038. n. 3638. Tab. XI. n. 3.*), *sed Chervoiam in cardinalem Herucii vel Herulii ducis Spoletio (episcopum Sabinensem 1479) vertit.*

4. — Isto kao br. 1, nego napis u predku: + S · DOIΩVS · SPΛΛETI; u zadku pako u gornjem polju štita vidi se jedan krstić, a napis: + Ω · — hƏRVŌ — II DVCIS.

Dr. Egger l. c. str. 177. br. 48. T. X. br. 2. Mod. 2½. U opisu novca stoji hƏVŌ—II.

5. — Isto kao br. 3, nego osim pomanjih razlika u kretanju stvari vidi se u gornjem i u donjem polju štita po jedan krstić.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,39 gr. Mod. 2½. **Vidi tab. XVII. br. 27.**

SADRŽAJ.

	Strana		Strana.
Uvod	I—XXVII	Vuk Branković	169
Bugarski novci	1	Gjorgj Branković	171
Vladimir	1	Lazar Gjorgjević	179
Simeon	3	Stjepan Gjorgjević	180
Asien I	4	<i>Srbski velikaši</i>	182
Petar II	16	Balšići	182
Joan Asien II	17	Gjorgje II Sracimirović	183
Mihail II Asien	19	Balša III	184
Svetoslav	21	Joan Oliver	186
Mihail III	22	Kostantin ili Kostadin	187
Joan Sracimir	24	Nikola Altomanović	189
Joan Šisman	26	Župan Ropa	189
Novci bugarski neizviestni	27	Župan Rig	190
Srbski novci	29	Jakov	190
Stjepan Nemanja	32	Knez Dmitar	190
Stjepan Prvovjenčani	33	Župan Branko	190
Radoslav	35	Vlatko	191
Vladislav I	35	<i>Gradovi</i>	191
Stjepan Uroš I	40	Prizren	191
O groših Karla Roberta ugar.-hrv. kralja	57	Skoplje	191
Stjepan Dragutin Srijemski	58	Stezan	192
Stjepan Uroš II Milutin	75	Novci srbski neizviestni	192
Vladislav II	81	Bosanski novci	195
Stjepan Uroš III Dečanski	82	Stjepan I Kotromanić	199
Stjepan Dušan	86	Pavao i Mladin Subići	200
Novci Stjepana Dušana kao kralja	92	Stjepan II Kotromanić	203
Novci Stjepana Dušana kao cara	104	Stjepan Tvrdko I	306
A. <i>Latinski napis</i>	104	Novci Stjepana Tvrdka I kao bana	208
B. <i>Srbski napis</i>	109	Novci Stjepana Tvrdka I kao kralja	209
C. <i>Kotorski novci Dušanovi</i>	139	Stjepan Dabiša	212
Stjepan Uroš car	140	Jelena	213
A. <i>Samo latinski napis</i>	142	Stjepan Ostoja	213
B. <i>Srbski napis u predku a latinski u zadku</i>	143	Stjepan Tvrdko II Tvrdković	215
C. <i>Srbski napis u predku i u zadku</i>	147	Stjepan Ostoja	216
D. <i>Srbski napis samo u zadku</i>	148	Stjepan Ostojić	219
E. <i>Kotorski novci Uroševi</i>	150	Stjepan Tvrdko II Tvrdković	220
Vukašin	151	Stjepan Tomaš	222
Marko Vukašinović (Kraljević)	157	Stjepan Tomašević	226
Andrijaš Vukašinović	158	Nikola Ujlak Iločki	229
Lazar	158	Hrvoja	230
Stjepan Lazarević	164		

S N I M C I.

Pečat Kresimira hrvatskoga kralja.

Uspomenica sveučilišta Franja Josipa I. u Zagrebu.

Pečat Joana Šismana cara bugarskoga str. 1.

Pečat Uroša I kralja srbskoga str. 29.

Pečat Tvrdka I kralja bosanskoga str. 195.

Tab. I. br. 1. Novac Vladimira cara bugar. str. 2.

br. 2—3. Novci Simeona cara bugar. str. 4.

br. 4—24. Novci Asiena I cara bugar. str. 5—13.

Tab. II. br. 1—10. Novci Asiena I cara bugar. str. 13—16.

br. 11. Novac Petra II cara bugar. str. 16.

br. 12—14. Novci Joana Asiena II cara bug. s. 18—19.

br. 15—17. Novci Mihaila II Asiena cara bug. str. 20.

br. 18—20. Novci Svetoslava cara bugar. str. 21—22.

br. 21—22. Novci Mihaila III. cara bugar. str. 23.

br. 23—24. Novci Joana Sracimira cara bugarskoga str. 24—24.

Tab. III. br. 1—2. Novci Joana Sracimira cara bug. str. 25.

br. 3—6. Novci Joana Šismana cara bug. str. 26—27.

br. 7—12. Novci bugarski neizviestni str. 27.

br. 13—24. Novci Vladislava I kralja srb. str. 37—39.

Tab. IV. br. 1—24. Novci Stjepana Uroša I kralja srbskoga

str. 41—55.

Tab. V. br. 1—4. Novci Stjep. Uroša I kralja srb. str. 55—57.

br. 5. Novac Karla Roberta kralja ugar.-hrv. str. 58.

br. 6—24. Novci Stjepana Dragutina kralja srbsk. str. 61—73.

Tab. VI. br. 1—6. Novci Stjepana Dragutina kralja srb. str.

73—75.

br. 7. Novac Vladislava II kralja srb. str. 82.

br. 8—14. Novci Stjepana Uroša II Milutina kralja srb. str. 78—81.

br. 15—21. Novci Stjep. Uroša III Dečanskoga kralja srbs. str. 84—86.

br. 22—24. Novci Stjep. Dušana kao kralja srbs str. 92—93.

Tab. VII. br. 1—10. Novci Stjep. Dušana kao kralja srbskoga

str. 95—104.

br. 11—24. Novci Stjep. Dušana kao cara srb. i td. str. 104—108.

Tab. VIII. br. 1—24. Novci Stjep. Dušana kao cara srb. i td.

str. 108—136.

Tab. IX. br. 1—8. Novci Stjep. Dušana kao cara srbs. i td.

str. 137—139.

br. 9—27. Novci St. Uroša cara srb. str. 142—148.

Tab. X. br. 1—15. Novci St. Uroša cara srb. str. 148—151.

br. 16—27. Novci Vukašina kralja srb. str. 152—157.

Tab. XI. br. 1—5. Novci Marka Vukašinovića (Kraljevića) str.

157—158.

br. 6—8. Novci Andrijaša Vukašinovića str. 158.

br. 9—24. Novci Lazara kneza srb. str. 161—164.

Tab. XII. br. 1—22. Novci Stjepana Lazarevića despota srbs.

str. 166—169.

br. 23—30. Novci Vuka Brankovića gospodara srbs. str. 170—171.

Tab. XIII. br. 1—4. Novci Vuka Brankovića gospodara srbsk. str. 171.

br. 5—27. Novci Gjorgja Brankovića despota srbs. str. 174—179.

br. 28—33. Novci Stjepana Gjorgjevića despota srb. str. 181.

Tab. XIV. br. 1. Novac Lazara Gjorgjevića despota srb. str. 180.

br. 2—5. Novci Gjorgja II Sracimirovića Zetskoga str. 184.

br. 6—10. Novci Balše III Zetskoga str. 185—186.

br. 11—14. Novci Joana Olivera velikaša srbsk. str. 186—187.

br. 15—17. Novci Kostantina velikaša srb. str. 188.

br. 18—20. Novci Nikole Altomanovića velikaša srbs. str. 189.

br. 21—23. Novci župana Rope velikaša srbskoga str. 189—190.

br. 24. Novac župana Riga velikaša srbs. str. 190.

br. 25. Novac Jakova velikaša srb. str. 190.

br. 26—27. Novci Prizrena grada u Srbiji str. 191.

br. 28. Novac Skoplja grada u Srbiji str. 191.

br. 29. Novac Stezana grada u Srbiji str. 192.

br. 30. Novac Stjep. Dušana cara srb. str. 112.

Tab. XV. br. 1—15. Novci Stjep. Dušana cara srbskoga str. 113—116. 128—134.

br. 16. Novac Stj. Lazarevića despota srb. str. 169.

br. 17. Novac Dmitra velikaša srb. str. 190.

br. 18. Novac župana Branka velikaša srbs. str. 191.

br. 19—20. Novci Vlatka velikaša srbs. str. 191.

br. 21—30. Novci srbski neizviestni str. 192—193.

Tab. XVI. br. 1—3. Novci Stjep. I Kotromanića bana bosans. str. 200.

br. 4—5. Novci Pavla i Mladina Subića bana bos. str. 202.

br. 6—12. Novci Stjep. II Kotromanića bana bosan. str. 204—206.

br. 13—14. Novci Stjep. Tvrdka I kao bana bosan. str. 208—209.

br. 15—21. Novci Stjep. Tvrdko I kao kralja bosan. str. 210—212.

br. 22—24. Novci Stjep. Ostoje kralja bosans. str. 218—219.

Tab. XVII. br. 1—2. Novci Stjep. Tvrdka II Tvrdkovića kralja bos. str. 221.

br. 3—11. Novci Stjep. Tomaša kralja bosansk. str. 224—226.

br. 12—16. Novci Stj. Tomaševića kralja bos. str. 227.

br. 17—18. Novci Nikole Ujlaka Iločkoga kralja bos. str. 230.

br. 19—27. Novci Hrvoje velikaša bos. s. 232—235.

Poveće tiskarske pogrieške.

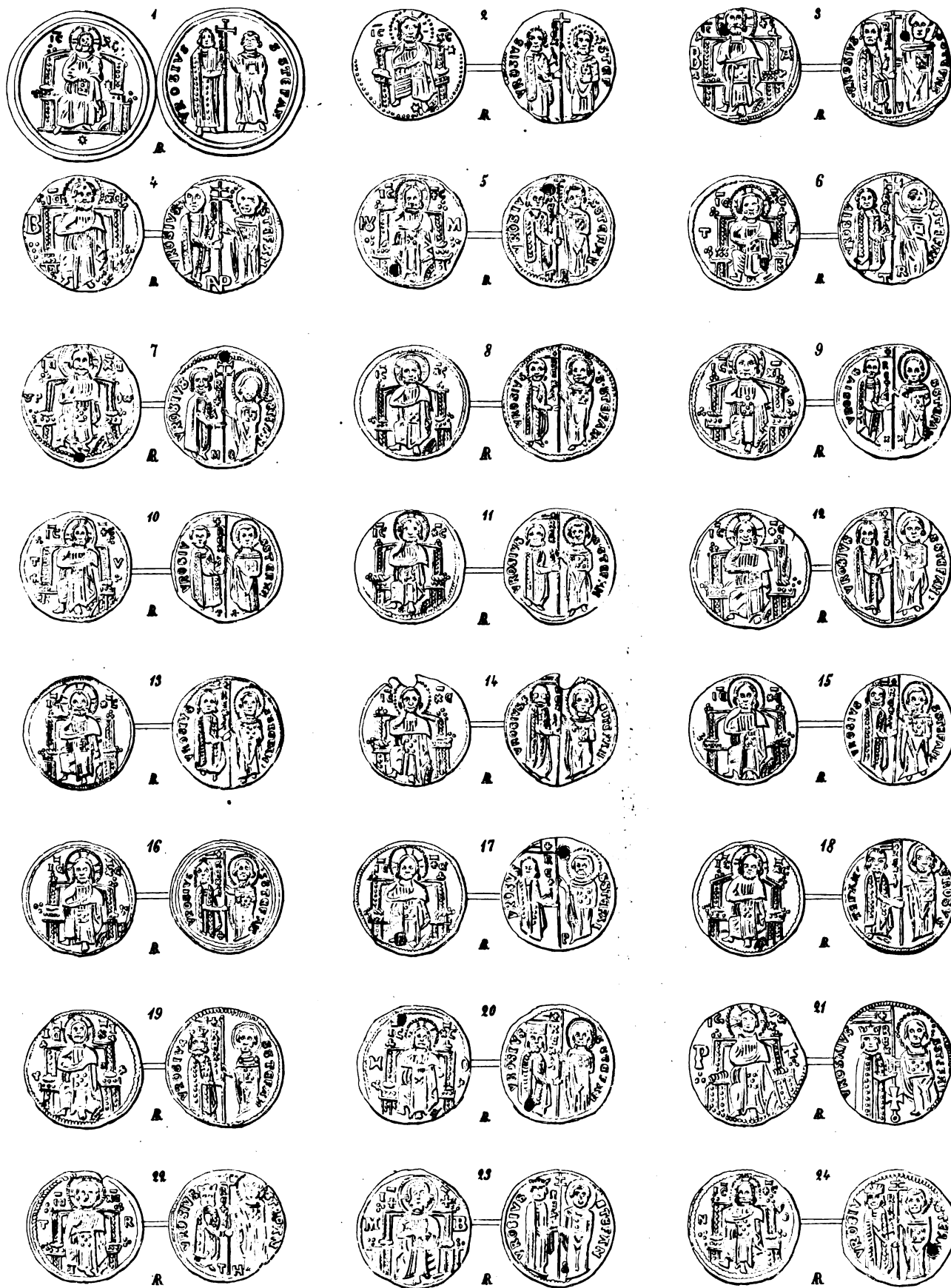
Strana	5 redak	3 lievo	gdje u	mjesto	gdje ju		Strana	87 redak	9 —	Mikl. 432.	mjesto	Mikl. 132.
"	10	"	44 " zabodena	"	zabodene.	"	88	"	22 lievo	nije	"	nije imao.
"	16	"	26 " Isti	"	Isto.	"	91	"	53 " favere	"	"	favore.
"	21	"	52 desno u Jenov	"	u Jenovi.	"	99	"	26 " pilnja	"	"	piknjam.
"	23	"	62 lievo Gregori	"	Gregorcui.	"	117	"	49 desno krstova	"	"	krstove.
"	25	"	43 desno o. Maljušni	"	c. Polugroši.	"	149	"	30 " u zadku	"	"	(briši).
"	30	"	52 lievo Ok azky občan	"	Památki dřevn.	"	156	"	60 " novac	mjesto	napis.	
"	33	"	11 desno pogrebena	"	pogrebenu.	"	157	"	3 " Teži 0,16	"	"	Teži 1,16.
"	36	"	32 " kojom	"	s kojom.	"	158	"	46 lievo na nogama	"	"	za nogama.
"	36	"	53 " god. 1341	"	god. 1241.	"	161	"	10 desno Teži 1,26 gr. Mod. 4 1/2	"	"	(briši).
"	38	"	26 " i ako	"	i jako.	"	174	"	33 lievo i. g. 1446	mjesto	i. g. 1456.	
"	40	"	10 — Mikl. 3	"	Mikl. 53.	"	185	"	19 " Vidi tab. XIV. br. 6.	"	"	(dodaj).
"	42	"	46 lievo sancto	"	(briši).	"	187	"	44 " ju	mjesto	ga.	
"	42	"	53 " tstella	"	stella.	"	188	"	32 " rez	"	rez.	
"	43	"	24 " da motke	"	do motke.	"	189	"	54 " ako nije preokrenuto	"	"	(dodaj).
"	43	"	37 " a napisu	"	a u napisu.	"	192	"	7 desno tab. XV.	mjesto	tab. XIV.	
"	48	"	14 desno Potušen	"	Probušen.	"	199	"	43 lievo 30 svibnja	"	"	30 svibnja 1303.
"	55	"	29 " svetitelja	"	spasitelja.	"	203	"	36 desno Klju a	"	"	Ključa.
"	73	"	32 lievo položene	"	položenoga.	"	206	"	33 " pribaviti	"	"	pribaviti.
"	81	"	24 desno od koje	"	do koje.	"	211	"	10 lievo ondašnjem	"	"	ondješnjem.
"	82	"	34 lievo bio svečano se	"	bio se svečano.	"	211	"	36 " p2H2H	"	"	p2H2H.
"	85	"	2 " pišd	"	piše.	"	212	"	27 desno Vidi tab. XVI. br. 22.	"	"	(briši).
"	85	"	16 desno Priliaan	"	Priličan.	"	213	"	46 lievo razviije	mjesto	razviija.	
"	85	"	27 " lik	"	lika.	"						
"	87	"	9 — Mikl. 233.	"	Mikl. 133.	"						

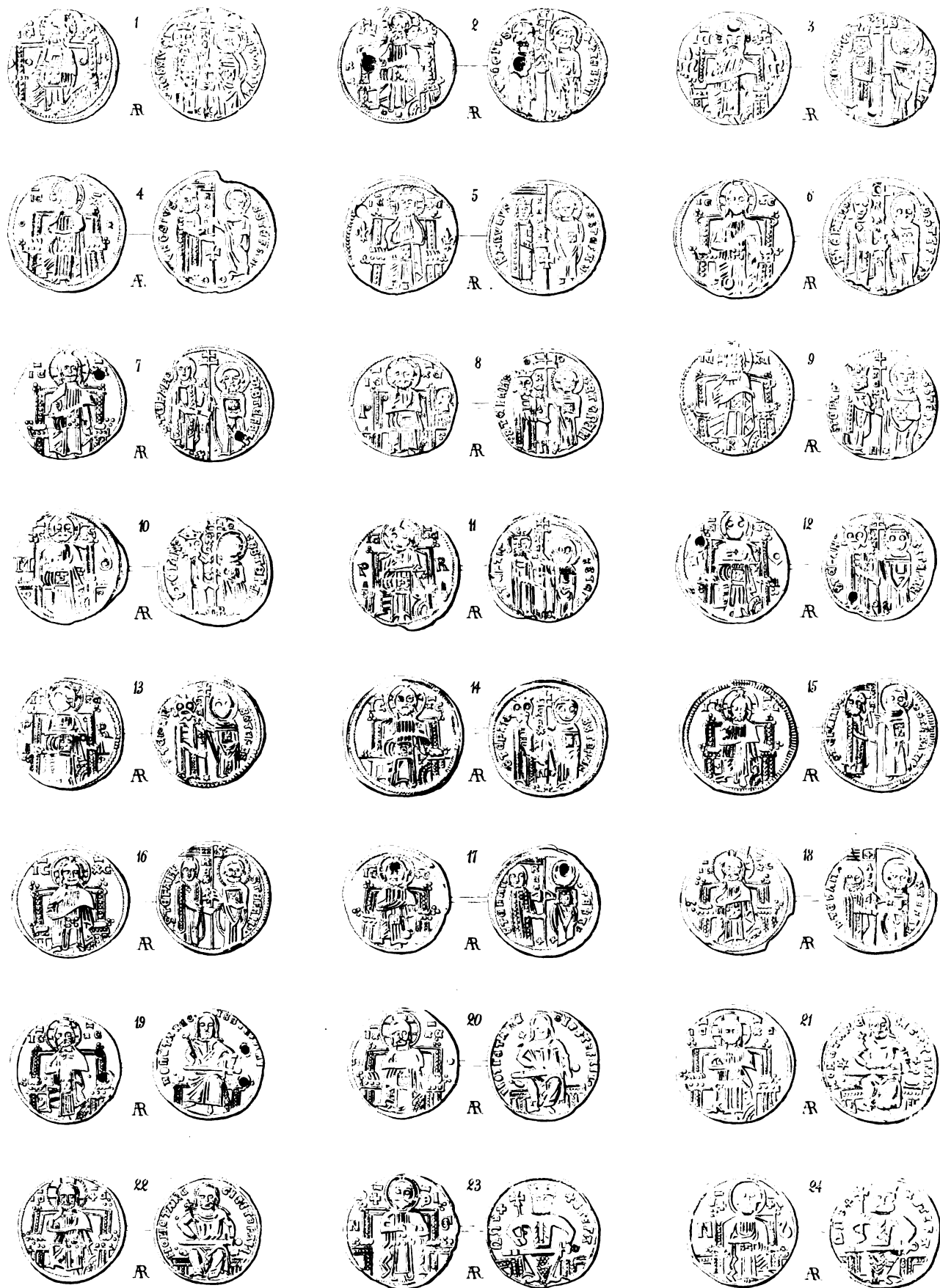

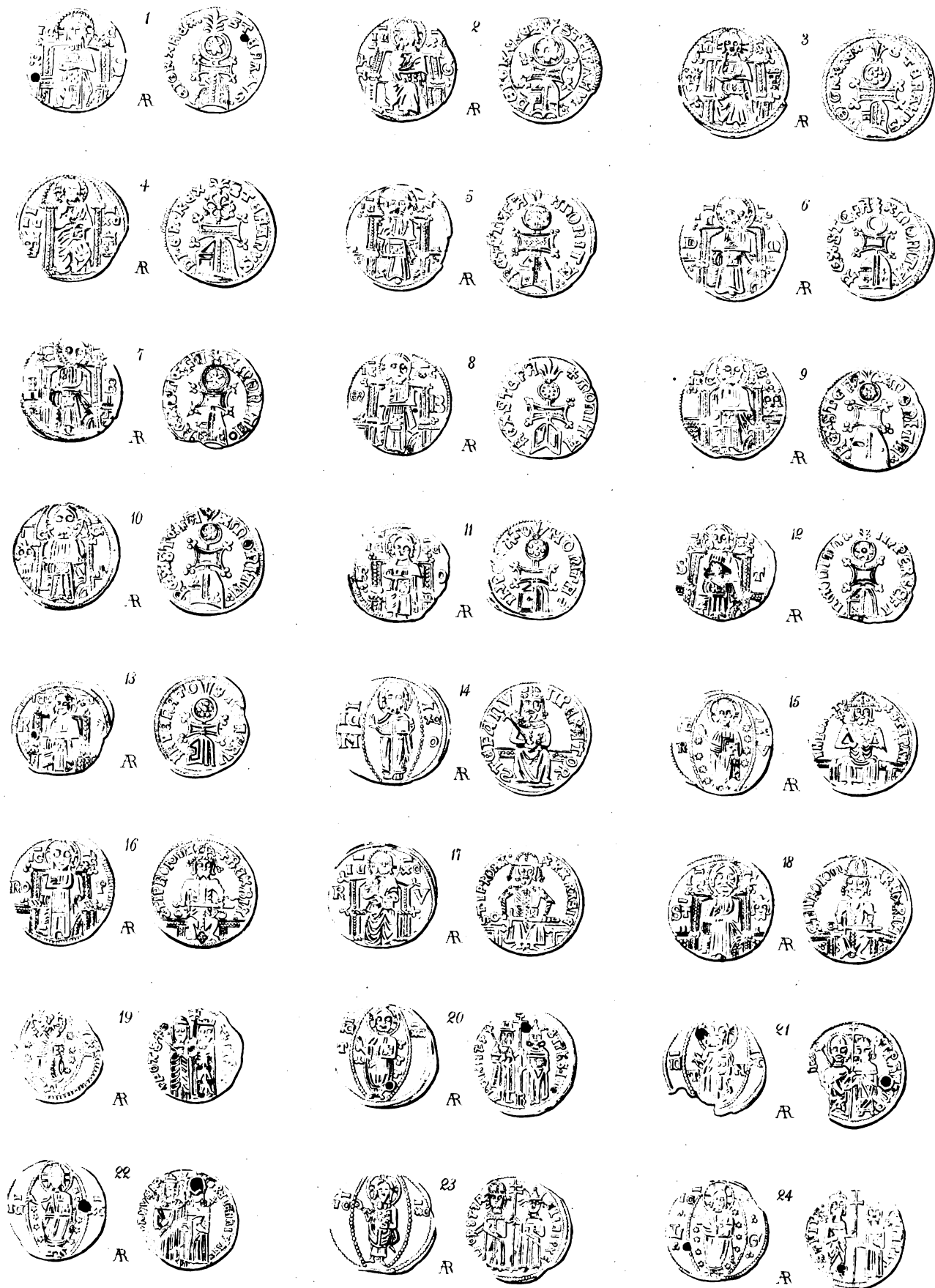

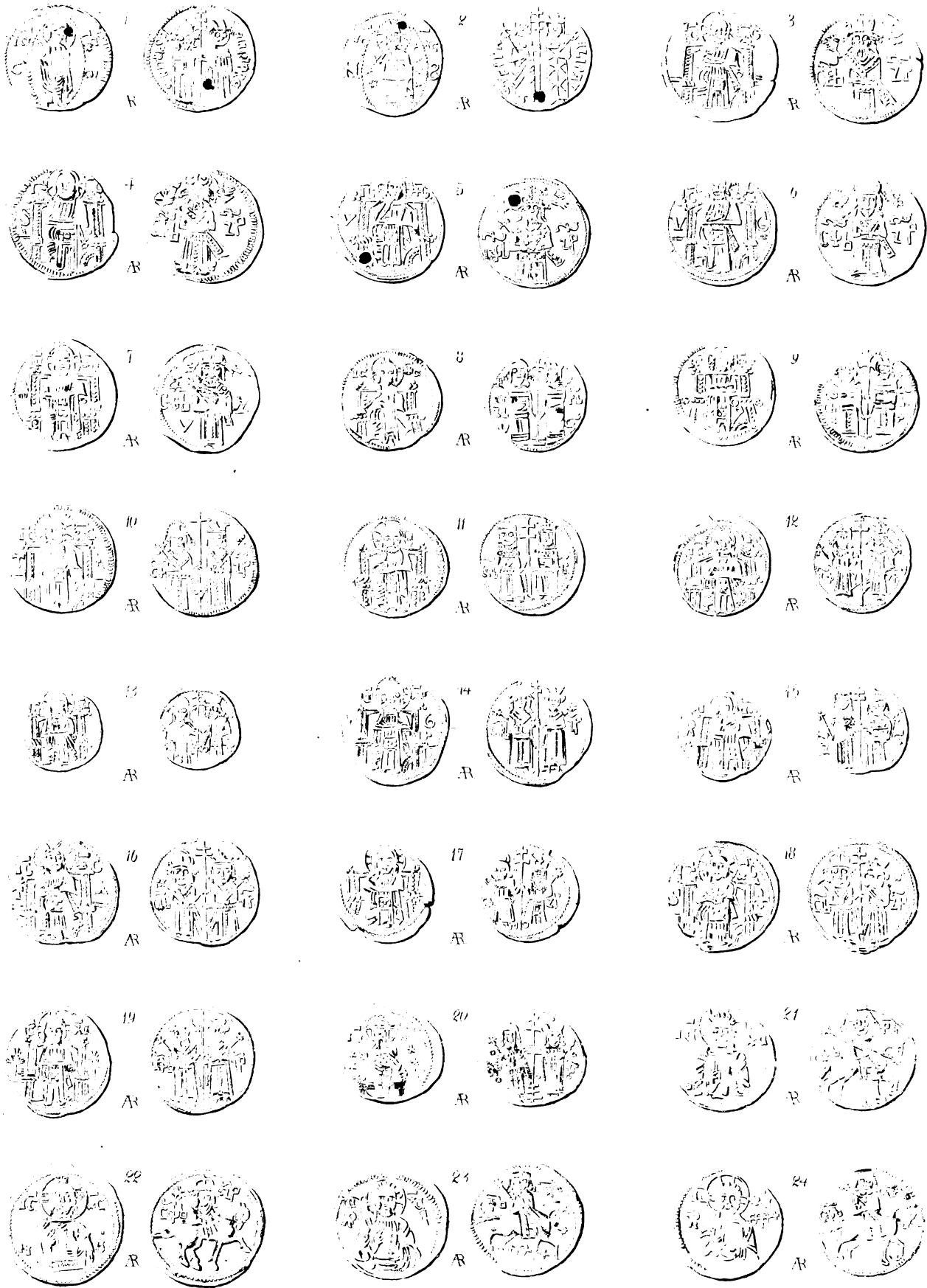

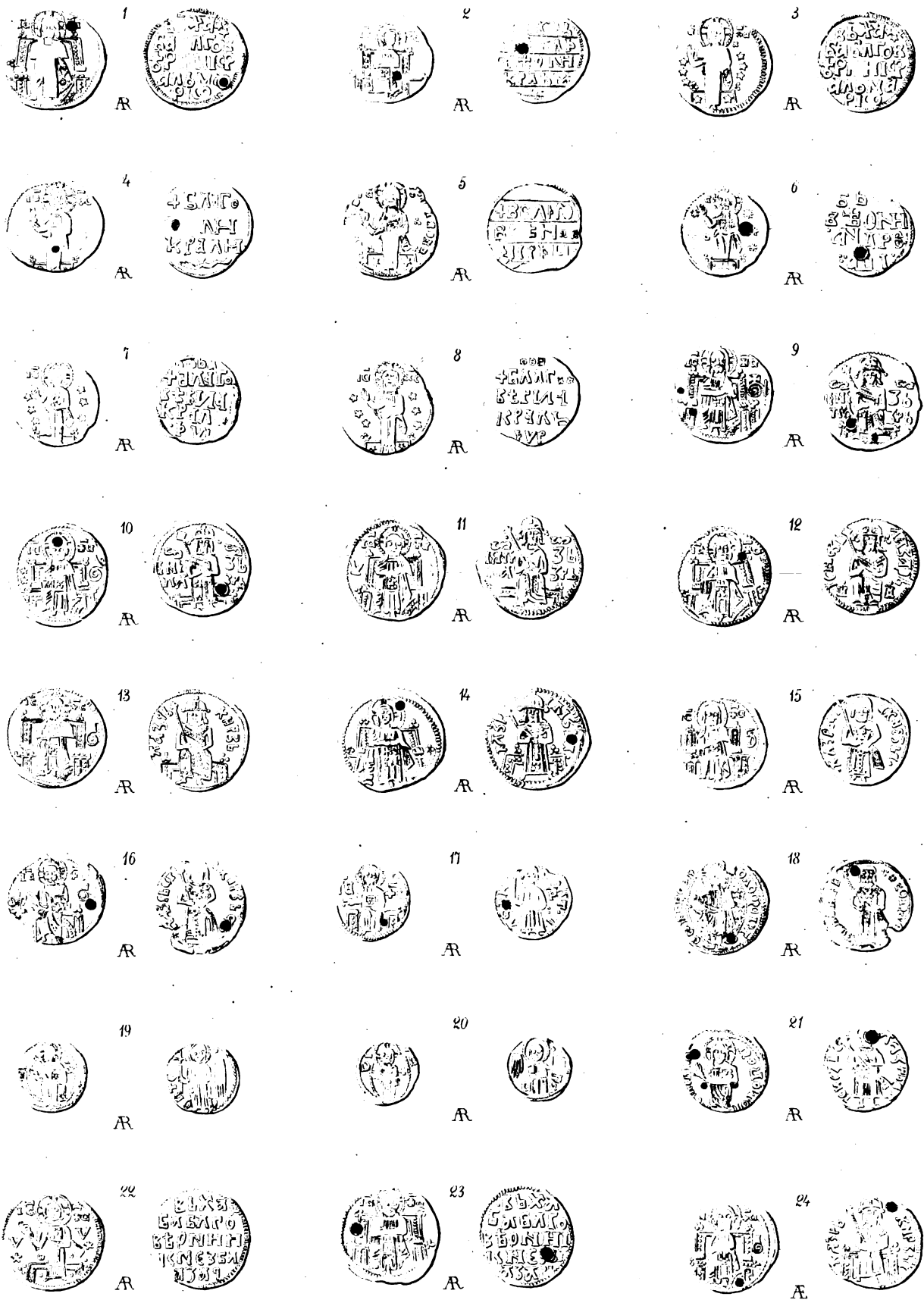

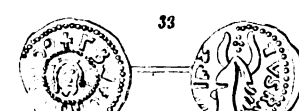
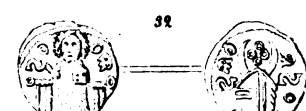
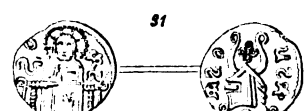
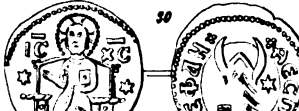
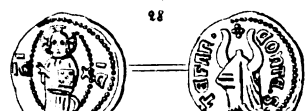
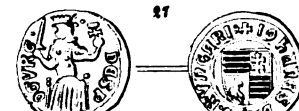
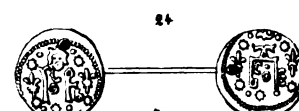
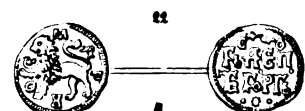
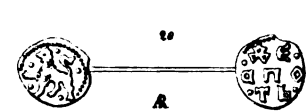
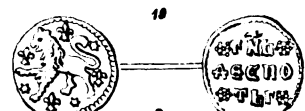
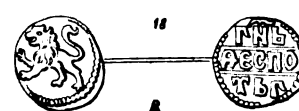
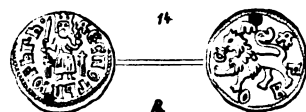
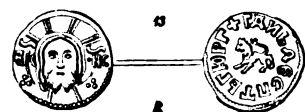
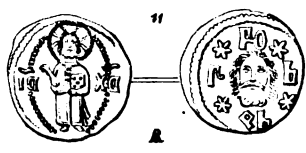
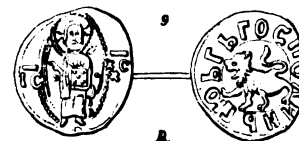
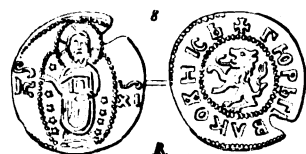
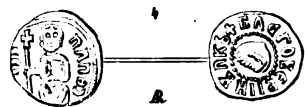
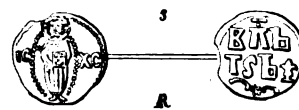
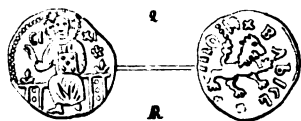
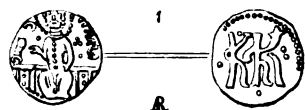

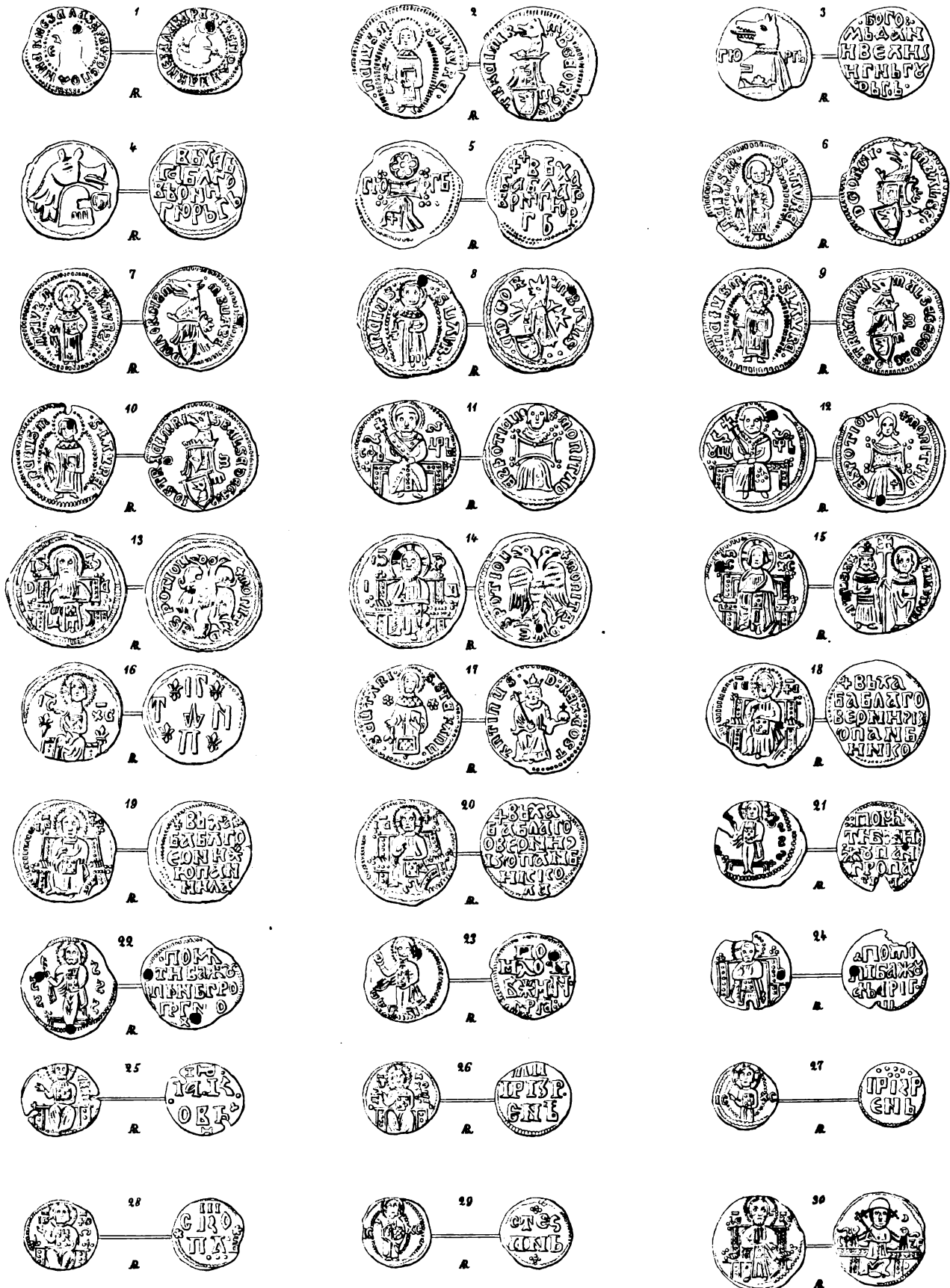

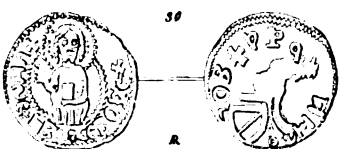
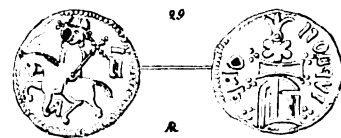
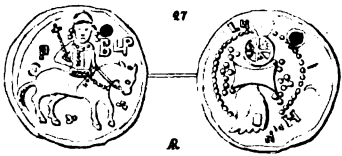
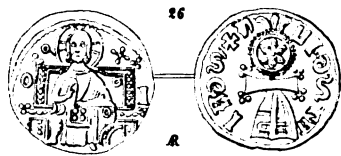
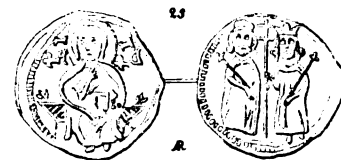
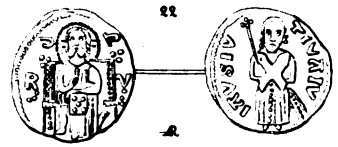
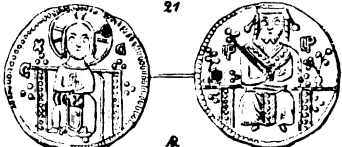
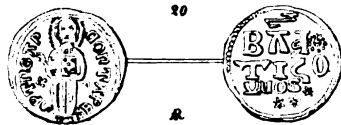
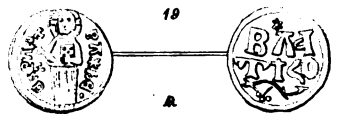
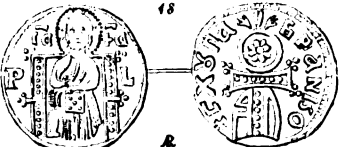
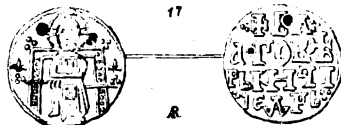
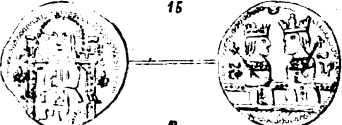
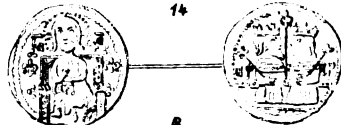
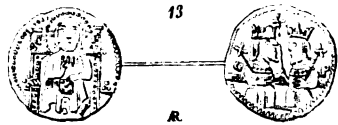
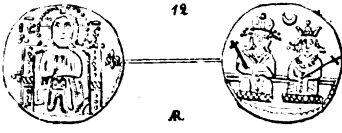
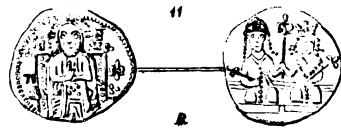
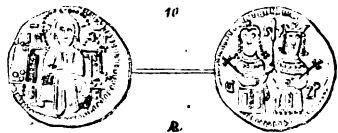
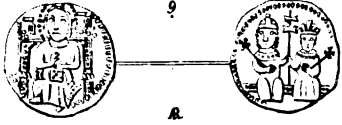
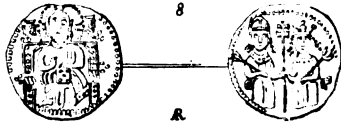
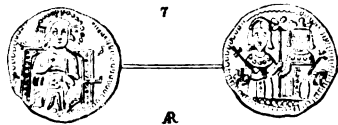
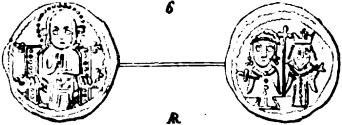
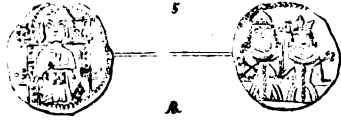
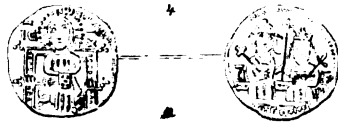
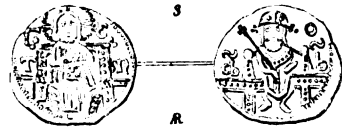
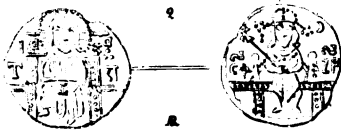
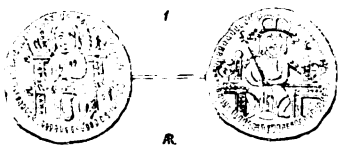

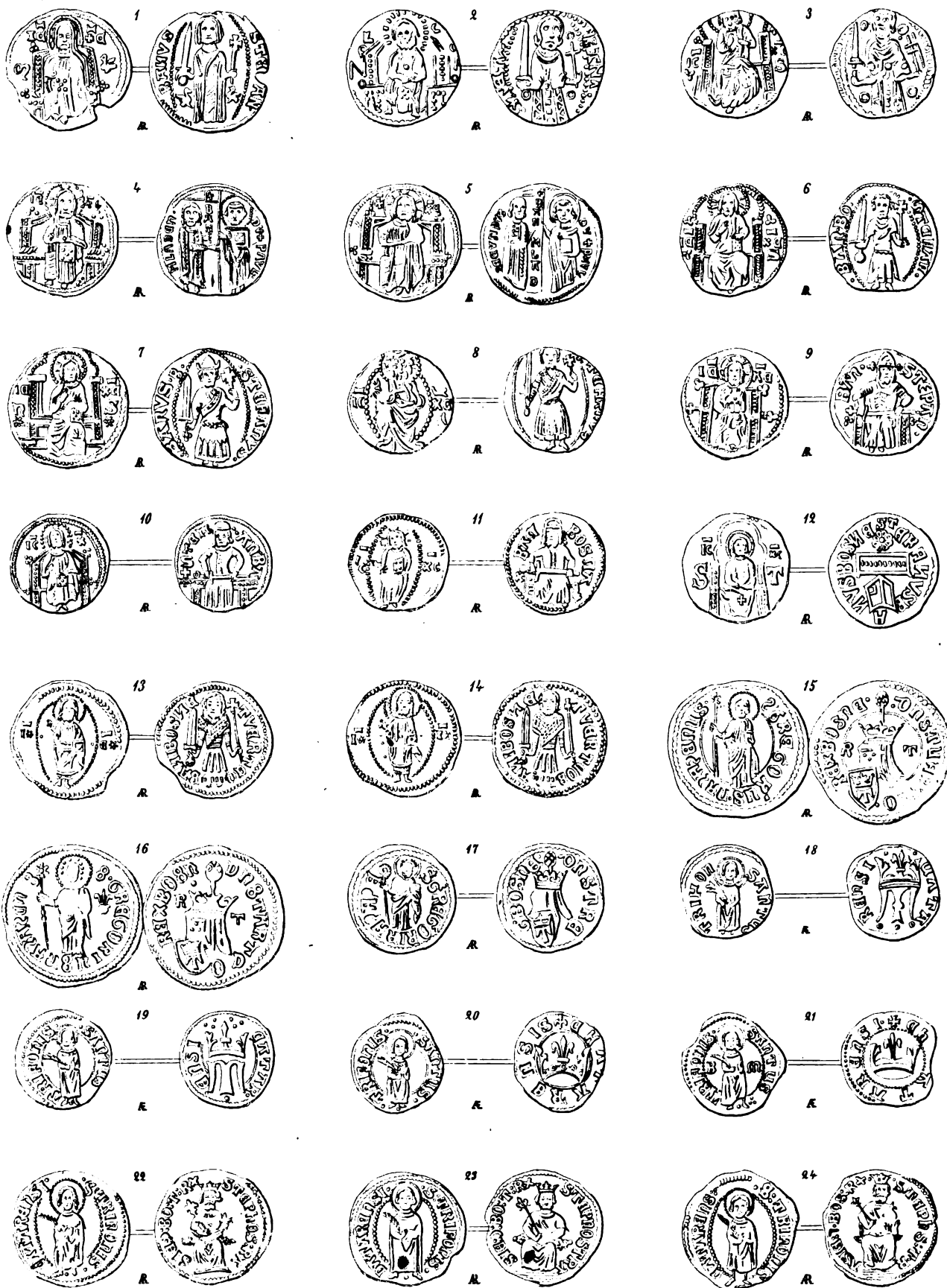

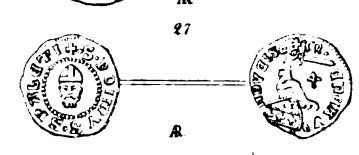
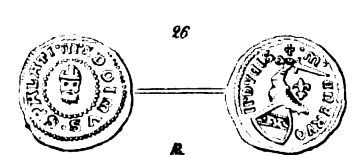
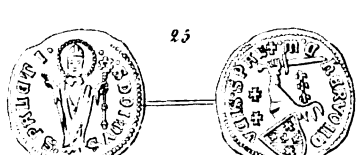
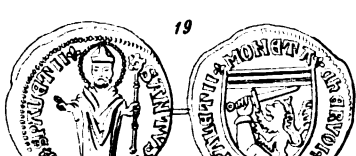
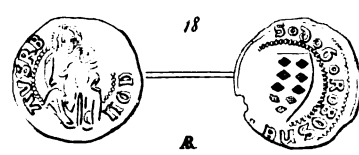
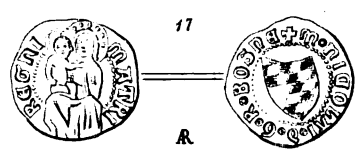
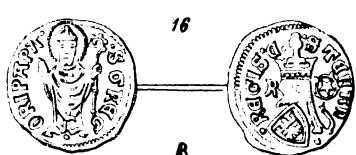
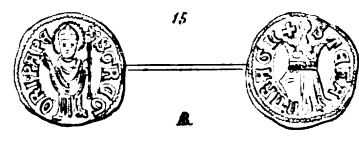
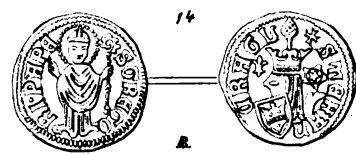
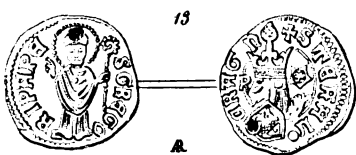
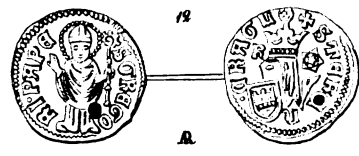
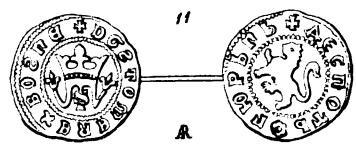
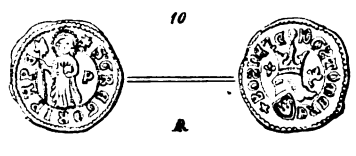
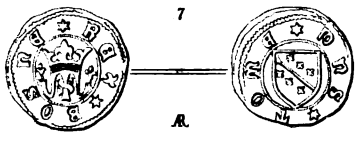
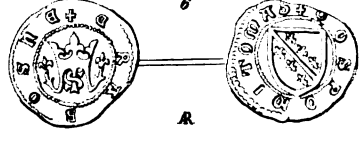
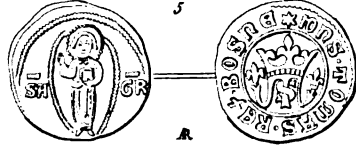
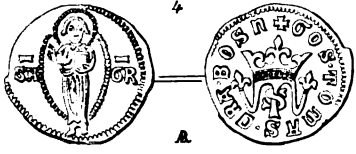
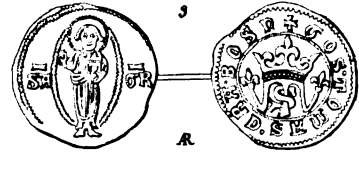
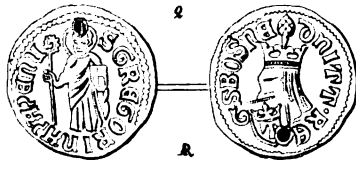
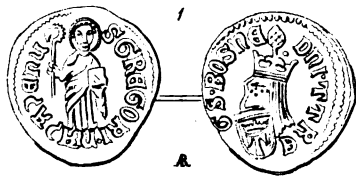

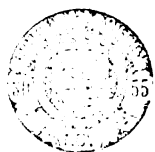

Aug Per dat 2.

Njekoja djela Prof. S. Ljubića,

koja se mogu dobiti u sveučilišnoj knjižari Franje Župana (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu:

- R**ibanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvari po Petru Hektoreviću. U Zadru 1846.
Običaji kod Vlaha u Dalmačiji. U Zadru 1846.
Numografia Dalmata. Vienna 1851 (Iz Arkiva bečke akademije znanosti).
Staro-dalmatinsko pinezoslovje. U Zagrebu 1852. (Iz Arkiva društva za jugosl. poviest).
Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia. Vienna 1856.
Studi archeologici sulla Dalmazia. Vienna. 1859. (Iz Arkiva bečke akademije znanosti).
In risposta al Prete Gius. Cappelletti Veneziano, intorno S. Simeone e la storia veneziana dello stesso. Venezia 1860.
In risposta all' opuscolo del sig. Vinc. Duplancich col titolo: „della civiltà italiana e slava in Dalmazia“. Venezia 1861.
Intorno la questione Dalmatica. Scritti. Venezia 1861. (A Nicolò Tommaseo a Firenze. — In risposta al sig. Gius. Ferrari-Cupilli. — Intorno l' elezione del deputato di Lesina-Cittavecchia Girolamo Macchiedo. — Risposta al discorso detto nel consiglio dell' impero a 11 settem. 1861 dal deputato dalmata Lapenna).
Križobojnici u Zadru. Ulomak iz mletačkoga križoboja 1202—4. U Osijeku 1862.
Gli ultimi successi di Alberto di Waldstein narrati dagli ambasciatori Veneti. Vienna 1872 (iz Arkiva bečke akademije znanosti).
Pregled hrvatske poviesti. U Rieci 1864.
Ogledalo književne poviesti jugoslavenske. Knjiga I. U Rieci 1864. — Knjiga II. U Rieci 1869.
Vladanje mletačko u Rieci g. 1508—9. U Rieci 1865.
Brani inediti della Divina Commedia tratti da un codice dell' Archivio Veneto. Padova 1866.
O odnošajih dubrovačke sa mletačkom republikom tja do g. 1358. U Zagrebu 1868. — Za ugar.-hrv. vladanja u Dubrovniku. U Zagrebu 1871. (Iz Rada jugosl. akademije).
Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i mletačke republike. Knjiga I. od g. 960 do 1335. U Zagrebu 1868. — Knjiga II. od g. 1336 do 1347. U Zagrebu 1870. — Knjiga III. od g. 1347 do 1358. U Zagrebu 1872. — Knjiga IV. od g. 1358 do 1403. U Zagrebu 1874. (Izdaje jugosl. akademija).
Spomenici o Stjepanu Malom. U Biogradu 1870 (izdalo učeno društvo srbsko).
O Markantunu Dominisu Rabljaninu, navlastito po izvorih mletačkoga arkiva i knjižnice arsenala pariškoga histor.-kritičko iztraživanje. Dotične izprave. U Zagrebu 1870. (iz Rada i Starina jugosl. akademije).
Kritika o djelu „Documenta ad Forumjulii etc. spectantia, regesta collegit Prof. A. S. Minotto. U Zagrebu 1871 (iz Rada jugosl. akademije.)
Viestnik nar. zem. Muzeja u Zagrebu. U Zagrebu 1871.
Faria Città Vecchia e non Lesina. Pietro Hektorević Cittavecchiano e non Lesignano. Zagabria 1873.
Poviestnička iztraživanja o Hrvoji vel. bosan. vojvodi i spljet. hercegu. — Pisani spomenik iz dobe hrvatskoga vojvode Branimira u Zagrebu 1874 (iz Rada jugosl. akademije).
Razvod istarski u latinskom i talijanskom jeziku. U Zagrebu 1874 (iz Starina jugosl. akademije).

AGRAM.

FR. SUPPAN'S UNIVERSITÄTS-BUCHHANDLUNG.
(ALBRECHT & FIEDLER.)

BERLIN.

A. ASHER & Co. 53. MOHREN-STRASSE.

VENEZIA.

FERDINANDO ONGANIA (MÜNSTER).
PIAZZA S. MARCO.

ZARA.

SPIRIDIONE ARTALE.

